

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

નુસ્તુલ ફારી

શરહે સહીહ બુખારી

[ભાગ : ૬]

દરબે
ફર્માઈશ

અમીરે સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી

હઝરત મૌલાના મુહમ્મદ શાકિર નૂરી રઝવી

અઝ : ફકીહુલ હિંદ હઝરત અલ્લામા

મુફ્તી મુહમ્મદશરીફુલ હક્ક અમજદી رحمة الله عليه

(પૂર્વ સદર મુફ્તી જમિયા અશરફિયા, મુબારકપુર, જિ. આ'ઝમગઢ, યુ.પી.)

અનુવાદક : પટેલ શબ્બીર અલી રઝવી દયાદરવી

તંત્રી : બરકાતે ખવાજ (માસિક)

અંજુમને રઝાએ મુસ્તાફા-દયાદરા

GRWB/059/
Bharuch/02

C/o. ફયૂઝાને રઝા મંઝિલ,
મુ.પો. દયાદરા, તા. જિ. ભરૂચ
પિન. ૩૯૨૦૨૦,

ફોન : ૦૨૬૪૨-૨૮૦૦૧૧

મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧

Web. : www.barkatekhwaja.net

Email : anjuman2006@hotmail.com

પ્રકાશકી

સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી-દયાદરા શાખા

GRWB/058/
Bharuch/02

C/o. ફયૂઝાને રઝા મંઝિલ,
મુ.પો. દયાદરા, તા. જિ. ભરૂચ
પિન. ૩૯૨૦૨૦,

ફોન : ૦૨૬૪૨-૨૮૦૦૧૧

મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧

Web. : www.barkatekhwaja.net

Email : anjuman2006@hotmail.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلَیْكَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَعَلَىٰ آلِكَ وَأَصْحَابِكَ يَا حَبِیْبَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

सर्व हक्क प्रकाशकने स्वाधिन

- किताबनुं नाम** : गुर्हतुल् इररी शरहे सहीह बुभारी (भाग : ६)
अग : इकीडुल् डिंढ उररत अल्लामा मुफ्ती
मुहम्मदशरीफुल हक्क अमजदी رحمة اللہ علیہ
(पूर्व सदर मुफ्ती जमिया अशरकिया, मुबारकपुर, जि. आ'जमगढ, यु.पी.)
अनुवादक : पटेल शब्बीर अली रजवी दयादरवी तंत्री : भरकाते प्वाजा (मासिक)
मो. ८४२७४ ५४४११, Email : anjuman2006@hotmail.com
कंपोझिंग & डिजाईन : सादिक याकूब पटेल-दयादरा (मो. ८४२७८ १७३८८)
: मुजम्मिल इल्ल्यास पटेल-ईभर (८७२३८ ६२७२८)
पेजुस : ५८२ ★ किंमत : ₹ 230/- ★ आवृत्ति : प्रथम
प्रकाशन वर्ष : १० मुहूर्तमुल इराम, डि.स. १४३७ ★ प्रकाशन नं. : २१७
अंग्रेज ता. २४/ओक्टोबर/२०१५, शनिवार
प्राप्तिस्थान : अंजुमने रजाये मुस्तफा-दयादरा
मु.पो. दयादरा, तालुका & जिल्ला : ભરૂચ પિન. ૩૯૨૦૨૦,
ફોન : (૦૨૬૪૨) (ઓફિસ) ૨૮૦૦૧૧, મો. ૯૪૨૭૪૬૪૪૧૧
Email : anjuman2006@hotmail.com
www.barkatekhwaja.net

પ્રકાશકો

અંજુમને રજાએ મુસ્તફા-દયાદરા

સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી (દયાદરા શાખા)

★ નકલ : ૩૦૦૦

C/o. ફૂજાને રજા મંજિલ, મુ.પો. દયાદરા,
તાલુકા & જિલ્લા : ભરૂચ પિન. ૩૯૨૦૨૦,

★ નકલ : ૧૦૦૦

ફોન : ૦૨૬૪૨-૨૮૦૦૧૧, મો. ૯૪૨૭૪૬૪૪૧૧

નોંધ : ડોનરો-મેમ્બરોને દરેક કિતાબની એક કોપી ફ્રીમાં
મોકલવામાં આવે છે. **(મેમ્બર ફ્રી રૂ. ૪૦૦/-)**

वस्ई रुभ उन्का किया करते हैं

अल : आ'ला हजरत एमाम अहमद रज़ा رضی اللہ عنہ

वस्ई रुभ उन्का किया करते हैं शरडे वशशम्सो दृडा करते हैं
उन्की डम मढडो षना करते हैं जिन को डम मडमूढ कडा करते हैं
तू हैं भुशुईदे रिसालत प्यारे छुप गअे तेरी जिया में तारे
अंबिया और हैं सभ माड पारे तुज से डी, नूर लिया करते हैं
अपने मौला की है बस शाने अजीम ज्ञानवर भी करें जिनकी ता'जीम
संग करते हैं अदब से तस्लीम पेण सजदे में गिरा करते हैं
उंगलियां पाई वोड प्यारी प्यारी जिन से दरया अे करम है जारी
जौश पर आती है जब गम प्वारी तिशने सैराब हुवा करते हैं
जब सभा आती है तयबडसे ईधर भिल भिला पणती हैं कलियां यकसर
कूल जामासे निकल कर बाडर रुभे रंगीकी षना करते हैं
क्यूं न जैबा डो तुजे ताजवरी तेरे डी दमकी है सभ जल्वागरी
मलको जिनो बशरो डूरो परी ज्ञं सभ तुजपे फ़िदा करते हैं
टूट पणती हैं बलाओं जिन पर जिन को मिलता नहीं कोई यावर
डर तरफ़ से वोड पुर अरमां फिर कर उन के दामन में छुपा करते हैं
लभ पे आ जाता है जब नामे जनाब मुंड में घुल जाता है शडदे नायाब
वजद में डो के डम अै ज्ञं बेताब अपने लभ युम लिया करते हैं
लभ पे किस मुंडसे गमे उल्कत लाओं क्या बला दिल है अलम जिसका सुनाओं
डम तो उन्के कड़े पा पर मिट ज्ञाओं उन्के दर पर जो मिटा करते हैं
अपने दिलका है उन्हींसे आराम सोंपे हैं अपने उन्हीं को सभ काम
लौ लगी है के सभ ईस दरके गुलाम यार अे ददें 'रज़ा' करते हैं

☆...નબી ચલે મેઅરાજકો...☆

અઝ : શયખુલ ઈસ્લામ વલ મુસ્લિમીન, મુજદિદે આ'ઝમ ઈમામ અહમદ રઝા رضی اللہ عنہ

વો સરવરે કિશવરે રિસાલત, જો અર્શ પર જલ્વા ગર હુએ થે
 નયે નિરાલે તરબ કે સામાં, અરબ કે મેહમાન કે લિએ થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

બહાર હેં શાદિયાં મુબારક, ચમન કો આબાદિયાં મુબારક
 મલક ફલક અપની અપની લયમેં, યહ ઘર અનાદિલ કા બોલતે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

વહાં ફલક પર યહાં ઝમીમેં, રચી થી શાદી મચી થી ધૂમેં
 ઉઘરસે અન્વાર હંસતે આતે, ઈઘરસે નફહાત ઉઠ રહે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

યહ છૂટ પળતીથી ઉન્કે રુખ કી, કે અર્શ તક ચાંદની થી
 વો રાત કયા ઝગમગા રહી થી, જગા જગા નસ્બ આઈને થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

નઈ દુલ્હન કી ફબનમેં કા'બા, નિખરકે સંવરા સંવર કે નિખરા
 હજર કે સદકે મેં કમર કે ઈક તિલમેં, રંગ લાખોં બનાવ કે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

નઝરમેં દુલ્હા કે પ્યારે જલ્વે, હયાસે મેહરાબ સર ઝુકાએ
 સિયાહ પદેં કે મુંહ પર આંચલ, તજલ્લી ઝાત બહુતસે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

ખુશી કે બાદલ ઉમંડ કે આયે, દિલોં કે તાઊસ રંગ લાયે
 વો નગમએ નઅત કા સમાં થા, હરમ કો ખૂદ વજહ આ રહે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

યે ઝુમા મીઝાબે ઝરકા ઝુમર, કે આ રહા કાન પર ઢલક કર
 ફૂહાર બરસી તો મોતી ઝળકર, હતીમ કી ગોદમેં ભરે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

ગુબાર બનકર નિષાર જાએ, કહાં અબ ઉસ રહગુઝર કો પાએ
 હમારે દિલ, હુરીયોં કી આંખેં, ફરિશતોં કે જહાં પર બિછે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

ખુદા હી સબ્ર દે જાને પુર ગમ, દિખાઊં ક્યૂં કર તુઝે વો આલમ
 જબ ઉન્કો ઝુર્મતમેં લે કે કુદ્સી, જિનાં કા દુલ્હા બના રહે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

ઉતાર કર ઉન્કે રુખકા સદકા, યહ નૂર કા બટ રહા થા બાળા
 કે ચાંદ સૂરજ મચલ મચલ કર, જબીં કી ખૈરાત માંગતે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

નબીએ રહમત શફીએ ઉમ્મત, 'રઝા' પે લિલ્લાહ હો ઈનાયત
 ઉસે ભી ઉન ખિલ્અતોંસે હિસ્સા, જો ખાસ રહમત કે વાં બટે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

પનાએ સરકાર હે વઝીફા, કુબૂલે સરકાર હે તમન્ના
 ન શાઈરી કી હવસ ન પરવા રવીથી કયા કેસે કાફલે થે (નબી ચલે મેઅરાજ કો...)

અ.....નુ.....ક.....મ.....ણિ.....કા.....

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
⇒ કલેમાતે ખેર (અઝ : મુહમ્મદ શાકિર નૂરી રઝવી-મુંબઈ)	14	૯-૧૪૭૯, ૮૦ : સૌથી મોટા કબીરા ગુનાહો : જૂઠ, શિક, તથા મા બાપની નાફર્માની	41
⇒ અનુવાદકની ફલમે... (અઝ : પટેલ શબ્બીર અલી રઝવી દયાદરવી)	15	ત-૫૦૨ થી ૫૦૫ : અંધની ગવાહી અને તેનો હુકમ	42
⇒ પ્રકાશન ટાણે બે બોલ... (અઝ : હઝરત મોલાના પીરઅલી મિસ્બાહી)	15	ત-૫૦૬ : ઈફતાર તથા તુલૂએ ફજરમાં ખબર આપનારનો કેવળ અવાજ સાંભળવો પૂરતો	43
★ ગવાહોનું બયાન		ત-૫૦૭ : ગુલામોથી પદો કરવા ન કરવા વિશે	43
ત-૪૯૨, ૯૩ : અમ્મ બિન હુરૈષ <small>رضى الله عنها</small>	19	ત-૫૦૮ : નકાબપોશ સ્ત્રીની ગવાહી	44
૯-૧૪૬૯ : "હલાલા"ના સહીહ થવાની શર્ત ગવાહ કેવા હોવા જોઈએ ?	20	૯-૧૪૮૧ : અબ્દુલ્લાહ બિન અબ્બાદનો કિસ્સો	44
૯-૧૪૭૦ : જાહેર પર હુકમ લાગુ થશે	22	ત-૫૦૯ થી ૫૧૨ : લોડીઓ તથા ગુલામોની ગવાહી	45
ત-૪૯૫/૯-૧૪૭૧ : નસબ અને મશહૂર રઝાઅત(દૂધ સંબંધ) અને પૂરાણા મૃત્યુની ગવાહી	23	અમુક સ્ત્રીઓનું અમુકને આદિલ બતાવવું	46
૯-૧૪૭૨, ૭૩ : દૂધ સંબંધ વિશે વર્ણન	25	૯-૧૪૮૨ : હઝરત આઈશા <small>رضى الله عنها</small> પર તોહમતવાળો કિસ્સો	46
૯-૧૪૭૪ : દૂધ સંબંધ કયો માન્ય ગણાશે	27	★ હમ્ના બિન્તે જહશ <small>رضى الله عنها</small>	62
કાઝિફ ચોર અને ઝાનીની ગવાહી	28	★ એક ઘોકાબાજનો પદાફાશ	63
ત-૪૯૬ થી ૫૦૦ : તૌબા કરનારની ગવાહી માન્ય થશે.	30	★ બેચૈની તથા અજંપાનું કારણ	63
ત-૫૦૧ : હઝરત કઅબ બિન માલિક <small>رضى الله عنه</small> નો જંગે તબૂક વખતનો બનાવ	34	★ સિદીકે અકબર <small>رضى الله عنه</small> તથા હઝરત આઈશા <small>رضى الله عنها</small> ના ફઝાઈલ	64
૯-૧૪૭૫ : ચોરી કરનારની સજા હાથ કાપી લેવામાં આવે	34	ત-૫૧૪ : જ્યારે એક પુરૂષ કોઈ પુરૂષની પાકીઝગી વર્ણવે	66
૯-૧૪૭૬ : ઝિનાની સજા અપરણિત માટે ૧૦૦ કોરડા	36	૯-૧૪૮૩, ૮૪ : પ્રશંસામાં અતિશ્યોક્તિથી મના કરવું	67
૯-૧૪૭૭ : જુલ્મ પર ગવાહ ન બનો	37	બાળક ક્યારે બાલિગ ગણાશે ? તથા તેમની ગવાહી વિશે	68
૯-૧૪૭૮ : બેહતર મારા જમાનાવાળા, પછી તે જે એમનાથી જોડાયેલા છે.	39	ત-૫૧૫, ૧૬ : બાલિગ થવાની નિશાની	69
		૯-૧૪૮૫ : ૧૫ વરસ થતાં બાલિગ જ ગણાય ભલે નિશાની જાહેર ન થાય	70
		★ માલો તથા હદો (સજાઓ)માં કસમપૂર્વકનું બયાન	71

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
૯-૧૪૮૬ : બે પુરૂષ ગવાહ બને અથવા એક પુરૂષ બે સ્ત્રીઓ	72	★ જેહાદમાં શર્તો અને અહલે હર્બ સાથે સુલહ વિશે	105
★ અબૂઝ્ ઝિનાદ <small>رضي الله عنه</small>	73	૯-૧૫૦૨ : હુદૈબિયાના બનાવ વિશે	105
૯-૧૪૮૭ : કોઈના પર ઝિનાનો આક્ષેપ લગાડે તો	74	બુદૈલ બિન વરકુઅ <small>رضي الله عنه</small>	108
ત-૫૧૭ : પ્રતિવાદી પર જ્યાં કૃસમ વાજિબ હોય ત્યાં કૃસમ લેવા વિશે	75	ત-૫૩૫ થી ૫૩૮ : મકાતિબનું બયાન અને કિતાબુલ્લાહ વિરૂધ્ધ શર્તો જાઈઝ નથી	125
૯-૧૪૮૮ : જ્યારે કોઈ કૌમ કૃસમ ખાવામાં આગળ વધવા ચાહે	76	૯-૧૫૦૩ : અલ્લાહના ૯૯ નામોની ફઝીલત	127
ત-૫૧૮, ૧૯ : વાયદો પૂર્ણ કરવા વિશે	76	★ અલ્લાહને ભગવાન કે રામ કહેવું કેવું ?	129
૯-૧૪૮૯ : હઝરત શોએબ <small>عليه السلام</small> તથા હઝરત મૂસા <small>عليه السلام</small> વચ્ચે કુરાર	77	★ અલ્લાહને ઉપરવાળો કહેવું કેવું ?	130
ત-૫૨૦ : ૯-૧૪૯૦ : મુશ્રિકોને શહાદત વગેરે બારામાં નહીં પૂછવામાં આવે	78	૯-૧૫૦૪ : વક્ફમાં શર્તોનું વર્ણન ?	131
ત-૫૨૧ : મુશ્કેલીઓમાં ચિઠ્ઠી ફેંકવું (ડ્રો કરવું)	80	★ વસિયતોનું બયાન ★	132
📁 કિતાબુસ્સુલહ	82	૯-૧૫૦૫ થી ૧૫૦૮ : શીઆઓના અફીદાનું ખંડન : હઝરત અલી <small>رضي الله عنه</small> ની સ્પષ્ટતા	132
૯-૧૪૯૧ : લોકોમાં સુલહ રાવવું	82	ત-૫૩૯, ૪૦/૯-૧૫૦૯ : ત્રીજા ભાગની વસિયતનું બયાન	137
૯-૧૪૯૨ : તે જૂઠો નથી જે લોકો વચ્ચે સુલહ કરાવે	84	૯-૧૫૧૦ : વારિસના માટે વસિયત નથી	138
૯-૧૪૯૩ : ગૈર શરઈ વાત પર સુલહ રદને પાત્ર	85	★ મરનારના માલમાંથી પ્રથમ કફન, દફન, પછી તેનું કરજ અદા કરવું પછી...	139
૯-૧૪૯૪ : સુલહનામુ કેવી રીતે લખવામાં આવે	87	ત-૫૪૧ થી ૫૪૬ : મરતી વેળા જૂઠો ઈફરાર અશક્ય	140
૯-૧૪૯૫, ૯૬, ૯૭ : મુશ્રિકો સાથે સુલહ	90	★ અમાનતમાં ખયાનત મુનાફિકની નિશાની	142
૯-૧૪૯૮ : હઝરત હસન બિન અલી <small>رضي الله عنه</small> અને મુસલમાનોમાં સુલહ	93	ત-૫૪૭ : કરજ વસિયતથી અગ્રસ્થાને છે	143
૯-૧૪૯૮-A : શું ઈમામ સુલહનો નિર્દેશ કરી શકે ?	96	૯-૧૫૧૧ : હુઝૂર <small>عليه السلام</small> નું પોતાના ઘરવાળાંને સંબોધન	144
૯-૧૪૯૯ : લોકો વચ્ચે સુલહ કરાવવાની ફઝીલત	97	૯-૧૫૧૨ : મારો ભાગ તેણીના માટે સદકો છે	146
★ શરતો વિશે બયાન ★	98	૯-૧૫૧૩ : વહેંચણી વખતે સગાં, યતીમ, મિસ્કીન આવી જાય તો...	147
૯-૧૫૦૦ : કઈ કઈ શરતો જાઈઝ ?	98	૯-૧૫૧૪ : મૈયત તરફથી સદકો કરવો તથા મન્નત પૂરી કરવી મુસ્તહબ	148
★ મુસલમાન તથા મુશ્રિક સ્ત્રી પુરૂષ વચ્ચે નિકાહ હરામ	100	૯-૧૫૧૫ : યતીમનો વાલી મોહતાજ હોય તો તે તેના માલમાંથી જરૂરત પૂરતુ લઈ શકે	148
ત-૫૨૨ થી ૫૩૪ : અરીદ વેચાણની શરતો	101	૯-૧૫૧૬, ૧૫૧૭ : યતીમનો નાહકકુ માલ ખાનારાઓને ચેતવણી	149
૯-૧૫૦૧ : નિકાહના તકાઝા બહારની શરતોની પાબંદી જરૂરી નથી	104	ત-૫૪૮ થી ૫૫૦ : યતીમના માલ વિશે	151

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
હ-૧૫૧૮ : હઝરત અનસ હુઝૂર ﷺની બિદમતમાં	152	હ-૧૫૪૨ : પોતાનાં જંગી કારનામાં વર્ણવવાં હુઝૂર ﷺ તરફ એવી વાત સંબંધિત કરવી જે તેમણે નથી કહી તેનો અંજામ જહન્નમ છે.	180
ત-૫૫૧ : ચો પગાં, ઘોડા, સામાન તથા રોકડનું વફફ કરવું	153	જેહાદને માટે નીકળવું અને નેક નિયત રાખવી વાજિબ છે	181
હ-૧૫૧૯ : વફફના વ્યવસ્થાપકનો ખર્ચ	153	હ-૧૫૪૩,૪૪ : કાફિર મુસલમાનને ફત્લ કરે પછી ઈસ્લામ લાવે..	183
ત-૫૫૨ થી ૫૫૫ : જમીન, કૂવો વફફ કરવા વિશે	154	હ-૧૫૪૫ : જેણે રોઝા પર ગઝવહને અગ્રતા આપી	184
હ-૧૫૨૦ : વસિયતના સમયે બે આદિલ ગવાહોનું હોવું	157	હ-૧૫૪૬ : રાહે ખુદામાં માર્યા જવા ઉપરાંત સાત પ્રકારની શહાદત	185
★ જેહાદ વિશે બયાન ★	159	હ-૧૫૪૭,૪૮ : જો હું જેહાદની શક્તિ ધરાવતો તો જેહાદ કરતો	186
હ-૧૫૨૧ : જેહાદના બરાબર બીજું શું છે ?	159	હ-૧૫૪૯,૫૦ : જેહાદ માટે પ્રોત્સાહિત કરવું, જેહાદમાં ભૂખ તથા થાક	187
હ-૧૫૨૨,૨૩ : સૌથી અફઝલ મો'મિન કોણ ?	160	હ-૧૫૫૧ : જેને મજબૂરીએ ગઝવહથી રોકી લીધા	190
હ-૧૫૨૪ : પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓ માટે જેહાદ તથા હુઝૂર ﷺની દુઆ	161	હ-૧૫૫૨ : રાહે ખુદામાં રોઝાની ફઝીલત	190
હ-૧૫૨૫ : રાહે ખુદામાં જેહાદ કરનારોઓના દરજા	165	હ-૧૫૫૩ : રાહે ખુદામાં ખર્ચ કરવાની ફઝીલત	191
હ-૧૫૨૬,૨૭,૨૮ : અલ્લાહના માર્ગમાં સવાર સાંજ ચાલવું	167	હ-૧૫૫૪,૫૫ : જેણે કોઈ ગાઝીને સામાન આપ્યો, અથવા એના બીવી બચ્ચાંની દેખરેખ રાખી	192
હ-૧૫૨૯ : હુરે એન શું છે અને તેમની ખૂબીઓ	168	હ-૧૫૫૬ : લડાઈના વખતે ખુશ્બુ લગાડવી કરામત : શહીદ થયા બાદ ખ્વાબમાં બખ્તર ક્યાં છે તે ખબર આપી !	193
હ-૧૫૩૦,૩૧ : અલ્લાહના માર્ગમાં જેનું કોઈ અંગ ઝખ્મી થાય	169	હ-૧૫૫૭ : જાસૂસી દળોની ફઝીલત	195
હ-૧૫૩૨ : મોમિનોમાંથી કેટલાક લોકો છે જેમણે અલ્લાહથી કરેલો વાયદો સાચો કરી બતાવ્યો	171	હ-૧૫૫૮ થી ૬૦ : ઘોડાઓની પેશાનીઓમાં ભલાઈ ફયામત સુધી...	196
હ-૧૫૩૩ : હઝરત ખુઝેમા ﷺની એક ગવાહી બે પુરૂષો સમાન	174	હ-૧૫૬૧ : જેણે રાહે ખુદામાં ઘોડાને રાખ્યો	197
ત-૫૫૬ : લડાઈથી પહેલાં કોઈ નેક અમલ કરવો	174	હ-૧૫૬૨,૬૩ : ઘોડા તથા ગઘેડાનું નામ	197
હ-૧૫૩૪ : ઈસ્લામ કબૂલ કર ! પછી લડ !	175	હ-૧૫૬૪,૬૫ : જો નહૂસત કોઈ ચીજમાં હોત તો	198
હ-૧૫૩૫ : લડાઈ અને ધૂળ પછી ગુસ્લ	175	ત-૫૫૭,૫૮ : તોફાની જાનવર તથા નર ઘોડા પર સવાર થવું	199
હ-૧૫૩૬,૩૭ : શહીદની ફઝીલત	176	હ-૧૫૬૬ : અંબિયાએ ફિરામ જેહાદમાં પીછેહઠ નથી કરતા	200
હ-૧૫૩૮ : જો ઈન્શાઅલ્લાહ કહી લેત તો..	178		
હ-૧૫૩૯ : લડાઈ, બહાદુરી તથા બુઝદિલી	179		
હ-૧૫૪૦,૪૧ : ડરપોકપણાથી પનાહ માગવાનું બયાન	179		

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
ત-૫૫૯/૬-૧૫૬૭ : નબી ﷺની ઊંટણીનું બયાન	201	જન્મ ત વાજિબ કરી લીધી	224
૬-૧૫૬૮,૬૯ : સ્ત્રીઓનું પુરૂષો સાથે રહી જેહાદ કરવું તથા મશક વહેવું	202	૬-૧૫૬૩,૬૪ : યહૂદીઓ સાથે જંગનું બયાન	225
૬-૧૫૭૦ : સ્ત્રીઓનું ઝખ્મીઓ તથા કૃત્લ થયેલાઓને બીજે લઈ જવું	203	૬-૧૫૬૫,૬૬,૬૭ : તુર્કીઓ સાથે જંગ કરવાનું બયાન	226
૬-૧૫૭૧ : શરીરથી તીરને કાઢવું	204	૬-૧૫૬૮ : યહૂદીઓના "અસ્સામુ અલૈક"નો જવાબ	227
૬-૧૫૭૨,૭૩ : જેહાદના મોકા પર પહેરો આપવો	204	૬-૧૫૬૯ : મુશ્રિકોની હિદાયતની દુઆ	228
૬-૧૫૭૪,૭૫ : ગઝવામાં બિદમતની ફઝીલત, ઓહદની ફઝીલત	207	૬-૧૬૦૦,૦૧ : નબી ﷺનું ઈસ્લામ અને નબુલ્લવત તરફ લોકોને બોલાવવું	229
૬-૧૫૭૬ : રોઝો ન રાખનારા આજે સવાબ લઈ ગયા	208	૬-૧૬૦૨,૦૩ : જેણે કોઈ ગઝવહનો ઈરાદો કર્યો	231
૬-૧૫૭૭ : જે શખ્સ બિદમતના માટે પુત્રને લઈને જેહાદમાં ગયો	209	૬-૧૬૦૪ : આગ વડે અલ્લાહ સિવાય કોઈ સજા નહીં આપે	233
૬-૧૫૭૮ : જેણે લડાઈમાં કમજોરો તથા નેક લોકોથી મદદ માગી	210	૬-૧૬૦૫ : વાત સાંભળવી અને માનવી હક્ક છો જ્યાં સુધી...	234
૬-૧૫૭૯ : નબીના સહાબીની સોહબત હાંસલ કરનારને ફતહ હાંસલ થશે	210	૬-૧૬૦૬ : ઈમામના હેઠળ રહીને લડવું અને તેની પનાહમાં રહેવું	234
૬-૧૫૮૦ : એવું ન કહે કે ફલાણો શહીદ છે	211	૬-૧૬૦૭,૦૮ : બયઅતે રિફવાનવાળુ ઝાડ કયું ? હઝરત ઉમરનું ઝાડ કાપવું	235
૬-૧૫૮૧,૮૨ : તીરંદાઝી માટે પ્રોત્સાહિત કરવું	214	૬-૧૬૦૯,૧૦ : બે વાર હુઝૂરથી બયઅત કરી	237
૬-૧૫૮૩ : નાના ભાલા વગેરે સાથે રમવું	215	હર્યાનો બનાવ અને યઝીદની બદતમીઝીઓ	238
૬-૧૫૮૪,૮૫ : ઢાલનું બયાન, હુઝૂરના દાંત મુબારકનું શહીદ થયું	216	૬-૧૬૧૧ : ઈમામનું લોકો પર શક્તિ પ્રમાણે બોજ નાખવું	238
૬-૧૫૮૬ : ગઝવએ બની નઝીર	217	૬-૧૬૧૨ : હુઝૂર ઝવાલના સમય સુધી જંગ મુલ્તવી કરતા શાથી ?	240
૬-૧૫૮૭ : હે સઅદ ! તીર ચલાવો ! તમારા પર મારાં મા બાપ ફિદા !	218	ત-૫૬૧ થી ૬૩ : રાહે ખુદામાં માલ આપવો અને સવારીઓ પૂરી પાડવી	240
૬-૧૫૮૮ : તલવારો પર શણગારનું બયાન	219	ત-૫૬૪ થી ૬૫ : નોકર તથા મજૂરને પણ માલે ગનીમતમાંથી હિસ્સો	241
૬-૧૫૮૯ : તલવાર સફરની હાલતમાં ફયલૂલા વખતે ઝાડ પર લટકાવી	219	૬-૧૬૧૩,૧૪ : નબી ﷺના ઝંડા વિશે	242
ત-૫૬૦ : ભાલાઓના બારામાં શું ફર્માવવામાં આવ્યું	221	૬-૧૬૧૫ : એક મહિનાની દૂરી સુધી હુઝૂર ﷺનો રોઅબ	243
૬-૧૫૯૦ : બદરના દિવસે હુઝૂરે દુઆ કરી	222	૬-૧૬૧૬ : હઝરત અસ્મા રાઝી અલૈહેનાનો લકબ ઝતુન્નતાકૈન શાથી ?	244
૬-૧૫૯૧ : લડાઈમાં રેશમી લિબાસ પહેરવો	223		
૬-૧૫૯૨ : મારી ઉમ્મતના એ પ્રથમ લશ્કરે			

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
૯-૧૬૧૭ : કુર્બાનીનો ગોશ્ત શરૂમાં ત્રણ દિવસથી વધુ રાખવાની રજા ન હતી	245	૯-૧૬૩૭,૩૮ : લડાઈ છુપી તદબીરનું નામ છે	266
૯-૧૬૧૮ : ગધેડા પર કોઈને પોતાની પાછળ બેસાડવું	245	૯-૧૬૩૯ : લડાઈમાં ખેંચતાણ તથા મતભેદ નાપસંદ તથા ઓહદના દિવસનો ચિતાર	267
૯-૧૬૧૯ : હુઝૂર કા'બાની અંદર ગયા અને ત્યાં નમાઝ પઢી	246	૯-૧૬૪૦ : જેણે દુશ્મનને જોયા તો બુલંદ અવાજે પુકાર્યું	270
૯-૧૬૨૦ : કઈ કઈ બાબતોમાં સદકો છે ?	247	૯-૧૬૪૧ : જ્યારે દુશ્મન કોઈના ફેસલા પર ઉતરી આવે	272
૯-૧૬૨૧ : દુશ્મનની જમીન પર કુર્આન શરીફ લઈ જવું કેવું ?	247	૯-૧૬૪૨ : શું એ જાઈઝ છે કે કોઈ પોતે પોતાની જાતને કેદી બનાવે કે ન બનાવે ? કૃત્તના વખતે બે રકાત નમાઝ પઢવી	274
૯-૧૬૨૨ : લડાઈના સમયે તકબીર કહેવું તથા ગધેડાના ગોશ્તથી મનાઈ	248	૯-૧૬૪૩ : કેદીને છોડાવો, ભૂખ્યાને ખવડાવો અને બીમારની ખબર લો	278
૯-૧૬૨૩ : તકબીરમાં અવાજ મોટો કરવો કેવું ?	249	૯-૧૬૪૪ : મુશ્રિક જાસૂસનું સહાબા પાસે આવવું	278
૯-૧૬૨૪ : ઢાળ પર ચઢતી વેળા અલ્લાહુ અકબર ઉતરતી વેળા સુબ્હાનલ્લાહ પઢવું	250	૯-૧૬૪૫ : ડાકોની વસિયત : મુશ્રિકોને અરબદ્વિપથી કાઢી મૂકજો, પ્રતિનિધિમંડળોને હદિયા આપજો....	279
૯-૧૬૨૫ : મુસાફર જેટલો અમલ ઘરે તથા તંદુરસ્તીમાં કરતો એટલો સવાબ બીમારી તથા સફરમાં લખશે	250	૯-૧૬૪૬ : જ્યારે કોઈ કૌમ દારુલ હર્બમાં ઈસ્લામ સ્વીકારે તો...	281
૯-૧૬૨૬ : એકલા સફર કરવું	251	૯-૧૬૪૭ : સુલ્તાને ઈસ્લામનું લોકોનાં નામો લખવું	283
૯-૧૬૨૭ : મા બાપની રજાથી જેહાદ	251	૯-૧૬૪૮,૪૯ : બેશક ! અલ્લાહ દીનની મદદ ફાજિર માણસથી કરાવી લે છે	283
૯-૧૬૨૮ : ઊંટના ગળામાં ઘંટી વગેરે બાંધવા વિશે	252	૯-૧૬૫૦ : મુસલમાનોનો માલ મુશ્રિકોએ લૂંટી લીધો...	285
૯-૧૬૨૯ : જાસૂસનું બયાન, સ્ત્રીએ પત્ર ચોટલેથી કાઢ્યો, બદરવાળાઓની ફઝીલત	253	૯-૧૬૫૧,૫૨/૫૩-૫૬ : માલે ગનીમતની ચોરી	286
૯-૧૬૩૦ : ઝંજીરોમાં આવેલ કેદીઓ મુસલમાન થતાં જન્તીની બશારત	256	૯-૧૬૫૩/A, ૧૬૫૪ : ગાઝીઓનું સ્વાગત કરવું	289
૯-૧૬૩૧,૩૨ : બાળકો તથા સ્ત્રીઓને કૃત્લ કરવું કેવું ?	257	૯-૧૬૫૦/૯-૧૬૫૫ : ગઝવહથી પરત થતા તો શું પઢતા	290
૯-૧૬૩૩,૩૪ : અલ્લાહના અઝાબ જેમ અઝાબ ન આપવું	258	૯-૧૬૫૦/૯-૧૬૫૬ : ક્યાંકથી પરત થતા તો રોઝા ન રાખતા લોકોની આગતા સ્વાગત માટે	292
૯-૧૬૩૫ : ઘરો અને ખજૂરના બાગને સળગાવવું	259	૯-૧૬૫૭ : ખુમુસ (પાંચમા ભાગ)નું ફઝ થવું	293
૯-૧૬૩૬ : સૂઈ રહેલા મુશ્રિકને કૃત્લ કરવું, અબૂ રાફેઅ યહૂદીની કૃત્લનો વાક્યો	262	૯-૧૬૫૮ : મારા માલનો કોઈ વારસ નથી, અબૂબકની અહલે બયતથી મહોબ્બત, હઝરત અલીનો ખુલાસો	297
૯-૧૬૩૮ : દુશ્મન સાથે અથડામણની આરઝૂ ન કરો	266		

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
૯-૧૬૫૯ : અમારો કોઈ વારસ નથી હોતો...	308	૯-૧૬૭૯ : હઝરત ઉષ્માન <small>رضي الله عنه</small> જંગે બદરમાં ન	
★ માલિક બિન અવસ બિન હદધાન <small>رضي الله عنه</small>	312	હતા છતાં સવાબ તથા ગનીમતમાં હિસ્સેદાર રહ્યા	345
૯-૧૬૬૦, ૬૧ : નબી <small>صلى الله عليه وسلم</small> ના વિસાલ પછી		૯-૧૬૮૦ : ફસમ ખાય લેવા બાબતે	
અઝવાજે મુતહ્હરાતના ભરણ પોષણનું બયાન	316	હુઝૂર <small>صلى الله عليه وسلم</small> નું વર્ણન	347
૯-૧૬૬૨, ૬૩ : અઝવાજે મુતહ્હરાતના ઘરોના		૯-૧૬૮૧ : માલે ગનીમતમાં ૧૨-૧૨ ઊંટો મળ્યાં	349
વિશે, હઝરત આઈશા <small>رضي الله عنها</small> ની ફઝીલત	317	૯-૧૬૮૨, ૮૩, ૮૪ : માલે ગનીમતની વહેંચણી	349
૯-૧૬૬૪ : નબી <small>صلى الله عليه وسلم</small> નાં તબરુકાત બપ્તર,		૯-૧૬૮૫ : ખુમુસ કાઠતા પહેલાં કેદીઓ પર	
તલ્વાર, પ્યાલો, અંગૂઠી, બાલ મુબારક, નાલેન વગેરે..	320	નબી <small>صلى الله عليه وسلم</small> એહસાન	352
૯-૧૬૬૫, ૬૬ : હુઝૂર <small>صلى الله عليه وسلم</small> નું કમ્બલ મુબારક		ત-૫૭૧/૯-૧૬૮૬ : ખુમુસ ઈમામનો જ હક્ક,	
તથા પ્યાલો મુબારક	321	સગાંમાથી જેને ચાહે આપે	353
૯-૧૬૬૭ : હઝરત ફાતિમા <small>رضي الله عنها</small> ની હયાતીમાં		૯-૧૬૮૭ : દુશ્મનના શરીર પર જે સામાન હોય	
હઝરત અલી <small>رضي الله عنه</small> બીજા નિકાહ ન કરી શકે	322	તે ફાતિલનો છે, અબૂ જહલના ફાતિલ બે બાળકો !	354
★ અબુલ આસ બિન રબીઅ	324	★ ફિરઝોને ઉમ્મત	357
૯-૧૬૬૮, ૬૯ : હઝરત અલી <small>رضي الله عنه</small>		૯-૧૬૮૮ : મુઅલ્લિકતુલ ફૂલૂબ વગેરેને	
હઝરત ઉષ્માનગની <small>رضي الله عنه</small> થી રાજી હતા	325	ખુમુસથી આપ્યા કરતા	358
૯-૧૬૭૦ : ખુમુસ (પાંચમો ભાગ) કોના માટે ?	327	૯-૧૬૮૯ : અન્સારને સંબોધન : શું તમે એના	
હઝરત ફાતિમા <small>رضي الله عنها</small> નું ખાદિમા માગવું	327	પર રાજી નથી કે લોકો માલ લઈને જાય અને તમો	
૯-૧૬૭૧, ૭૨, ૭૩ : ગનીમતનો પાંચમો ભાગ		રસૂલુલ્લાહ સાથે જાવ ?!	360
અલ્લાહ વ રસૂલ માટે, અલ્લાહ આપનાર છે		૯-૧૬૯૦ : અઅરાબીનું જોરથી હુઝૂર <small>صلى الله عليه وسلم</small> ની	
હું વહેંચનાર છું	328	ચાદર ખેંચવું	362
૯-૧૬૭૪ : અલ્લાહના માલમાં નાહક ફેરફાર		૯-૧૬૯૧ : કોણ છે જે ઈન્સાફ કરે ?! જ્યારે	
કરનાર માટે જહન્નમ છે	331	કે અલ્લાહ અને તેના રસૂલ ઈન્સાફ ન કરે ?!	362
૯-૧૬૭૫ : હુઝૂરનું ફર્માન : ફિસ્રા ખતમ		★ અકરઅ બિન હાબિસ <small>رضي الله عنه</small>	
થઈ જશે પછી કોઈ ફિસ્રા ન થશે	332	૯-૧૬૯૨ : હઝરત અસ્મા <small>رضي الله عنها</small>	
૯-૧૬૭૬ : આગલી ઉમ્મતોમાં માલે ગનીમતનું		દીનને ખાતર શું કષ્ટ ઉઠાવતાં હતાં	364
શું થતું ? આ ઉમ્મત માટે એ હલાલ છે	332	૯-૧૬૯૩, ૯૪, ૯૫ : લડાઈની ભૂમી પર જે	
★ નબીઓ માટે સૂરજ રોકાવાના વાકિઆ	334	ખાણુ મેળવી લે	366
૯-૧૬૭૭ : બની કુરૈઝા તથા બની નઝીરના		ત-૫૭૨/૯-૧૬૯૬, ૯૭ : ઝિમ્મીઓથી	
માલોની વહેંચણી	336	જિઝયો લેવો, હર્બીઓથી સુલહ કરવી	368
૯-૧૬૭૮ : નબી તથા બલીફાઓ સાથે જેહાદ		★ અમ્ર બિન ઔફ અન્સારી <small>رضي الله عنه</small>	
કરનારાઓના માલોમાં બરકત	337	૯-૧૬૯૮ : હઝરત ઉમર <small>رضي الله عنه</small> ના સમયમાં	
યૌમે જુમલ	341	મુશિરકો સાથે જંગ	372

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
૯-૧૬૯૯ : રસૂલુલ્લાહ ﷺના વાયદાઓને પૂરા કરવાની વસિયત	376	૯-૧૭૧૪ : સૂરજ પશ્ચિમથી નીકળશે	405
૯-૧૭૦૦ : ઝિમ્મીને વિના વાંકે કૃત્લ કરનાર મુશ્મુ સુંઘશે નહીં	376	૯-૧૭૧૫ : હુઝૂર ﷺ જ્યારે આકાશમાં વાદળ જોતા તો...	407
૯-૧૭૦૧ : યહૂદીઓને અરબ ટાપુએથી કાઢવું	377	૧-૫૮૦, ૮૧ : ફરિશ્તાઓનું વર્ણન	409
૯-૧૭૦૨ : મશ્રિકો જ્યારે મુસલમાનો સાથે ગદારી કરે તો	378	૯-૧૭૧૬ : માણસના સર્જનનો ક્રમ અને તેના અંજામ	411
૧-૫૭૩ : જ્યારે કોઈ મુસલમાને કાફિરને કહી દીધું કે ન ડર ! તો....	380	૯-૧૭૧૭ : અલ્લાહ જ્યારે કોઈને મહબૂબ બનાવી લે છે તો	413
૧-૫૭૪/૯-૧૭૦૩ : ઝિમ્મી જાદૂ કરી દે તો...	381	૯-૧૭૧૮ : ફરિશ્તા વાદળમાં ઉતરે છે અને આસ્માનમાં થયેલ ફેસલા વર્ણવે છે તો શેતાનો ચોરીથી સાંભળે છે અને...	414
★ બીરે ઝરવાન, એક શંકાનું નિવારણ	383	૯-૧૭૧૯ : મુશ્રિકોની હિજજુ (ચાળા પાડવા) કરો	416
૯-૧૭૦૪ : વાદાબિલાફીથી કેટલા ડરાવવામાં આવ્યા, કયામત પહેલાં થનાર છ ચીજોની ખબર	384	૯-૧૭૨૦ : હું બની ગનમની ગલીઓમાં જિબ્રઈલની સવારીથી ઘૂળ ઉડતી જોઈ રહ્યો છું...	417
૯-૧૭૦૫, ૦૬ : ફરાર કરીને વચનભંગ કરવાનો ગુનોહ, અલ્લાહ વ રસૂલના ઝિમ્માને તોડવામાં આવશે તો ઝિમ્મીઓ મજબૂત થશે...	385	૯-૧૭૨૧ : હે આઈશા ! જિબ્રઈલ તમને સલામ કહી રહ્યા છે..	417
૯-૧૭૦૭, ૦૮ : વચન ભંગ કરનાર માટે કયામતમાં એક ઝંડો હશે	388	૯-૧૭૨૨, ૨૩ : જિબ્રઈલના ૪૦ દિવસ બાદ આવવા પર હુઝૂરનો સવાલ	419
મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું વર્ણન	389	૯-૧૭૨૪, ૨૫, ૨૬ : જે ઘરમાં કૂતરુ કે ફોટા હોય તેમાં ફરિશ્તા નથી આવતા	149
૧-૫૭૫/૯-૧૭૦૯, ૧૦ : અલ્લાહ હતો અને એના સિવાય કાઈ ન હતું...	389	૯-૧૭૨૭ : જહન્નમી પુકારશે અને તેને જવાબ મળશે...	422
★ શંકાઓ અને તેના જવાબો, અલ્લાહે સર્વ પ્રથમ નૂરે નબી નબી પેદા કર્યું...	392	૯-૧૭૨૮ : તાઈફવાળાઓની સખત તફલીફો પર હુઝૂરને ફરિશ્તા થકી તેમને તબાહ કરવાની ઓફર અને આપનો જવાબ	422
૯-૧૭૧૧ : ખુદાના માટે ઔલાદ હોવાનું કહેવું એ ગાળ છે....	397	૯-૧૭૨૯ થી ૧૭૩૨ : શબે મેઅરાજમાં હુઝૂરની રબથી કુર્બત, જિબ્રઈલની મલકૂતી સૂરત, હુઝૂરનું ફર્માન : મૈ મારા રબને જોયો	424
૯-૧૭૧૨ : લોહ મહફૂઝમાં રબે લખ્યું : મારી રહમત મારા ગઝબ પર સવાર છે	398	૯-૧૭૩૩ : તે સ્ત્રી પર ફરિશ્તા સવાર સુધી લઅનત કરે છે...	429
૯-૧૭૧૩ : અલ્લાહે જમીનો અને આસ્માનોને પેદા કર્યાં	400	૯-૧૭૩૪ : શબે મેઅરાજ હુઝૂર ﷺએ હઝરત મૂસા તથા ઈસા...વગેરેને જોયા	430
૧-૫૭૬ : સિતારાઓનું બયાન	401	જન્નતની ખૂબીઓ અને તે પેદા થઈ ચૂકેલી છે	431
૧-૫૭૭ : ચાંદ સૂરજના ભ્રમણની સ્થિતિ	403		
૧-૫૭૮, ૭૯ : સૂરજ લપેટી દેવામાં આવશે	404		

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
૯-૧૦૩૫ : મોટાભાગની જહન્નમી સ્ત્રીઓ છે...	433	૯-૧૦૬૩ : મુસલમાનનો સૌથી સારો માલ બકરી	459
૯-૧૦૩૬ : હુઝૂર ﷺએ જન્મતમાં હઝરત ઉમરનો મહેલ જોયો	434	૯-૧૦૬૪ : ઈમાન યમનવાળાઓનું છે, નજદથી શૈતાનમાં શીગડાં નીકળે છે...	460
૯-૧૦૩૭ થી ૪૪ : જન્મતમાં જન્મતી માટે શું શું છે ?!	435	૯-૧૦૬૫ : બની ઈસ્રાઈલની એક કૌમ ગુમ થઈ ગઈ..	461
૯-૧૦૪૫ : જહન્નમનું બયાન અને તે પેદા થઈ ચૂકી છે	441	૯-૧૦૬૬ : છીપકલીઓને મારવાનો હુકમ	462
૯-૧૦૪૬ થી ૪૮ : તાવ જહન્નમની તીવ્રતાથી છે તેને પાણી વડે ઠંડો કરો	443	૯-૧૦૬૭ : રાતના સમયે શું શું કાળજીઓ લેવી	462
૯-૧૦૪૯ : જહન્નમની આગ દુનિયા આગ કરતાં સિત્તેર ગણી ગરમ	444	૯-૧૦૬૮ : માખી તમારી પીવાની ચીજમાં પડી જાય તો	463
૯-૧૦૫૦ : નેકીનો હુકમ કરનાર ખુદ ન કરનાર અને બુરાઈથી રોકનાર ખુદ રોકાનારનો અંજામ	445	૯-૧૦૬૯ : કૂતરાંને મારવી વિશે	463
૯-૧૦૫૧ : શૈતાનના વસવસાથી અલ્લાહની પનાહ માગો	447	★ અંબિયા વિશે બયાન : હઝરત આદમ عليه السلام અને તેમની ઔલાદની પેદાઈશ	464
૯-૧૦૫૨ : બેશક ! ફિત્નો ત્યાં છે, જ્યાંથી શૈતાનના અનુયાયીઓ નીકળશે	447	૯-૧૦૭૦ : હઝરત આદમની લંબાઈ સાઈઠ હાથ હતી..	467
૯-૧૦૫૩ : રાત આવી જાય તો શું સાવચેતીઓ લેવી	448	૯-૧૦૭૧ : અબ્દુલ્લાહ બિન સલામની બારગાહે નબવીમાં હાજરી, અને યહૂદીઓની હઠધર્મીની દાસ્તાન	468
૯-૧૦૫૪ : ગુસ્સાનો ઈલાજ : કહે અલ્લાહની પનાહ માગુ છું શૈતાનથી	449	૯-૧૦૭૨ : બની ઈસ્રાઈલ ન હોત તો ગોશ્ત ન સડત..	472
૯-૧૦૫૫ : શૈતાન પેદાઈશ વખતે બાળકના પાસામાં ચૂંટી ખરડે છે	450	૯-૧૦૭૩ : સ્ત્રીઓના બારામાં ભલાઈની વસિયત ફૂલ કરો...	472
૯-૧૦૫૬ : અલ્કમાઅ તથા અબૂ દરદાની વાતચીત..	450	૯-૧૦૭૪ : જહન્નમીઓમાંના સૌથી હલકા અઝાબવાળાને ફર્માવશે...	472
૯-૧૦૫૭ : જ્યારે કોઈ બગાસુ ખાતાં "હા" કહે છે તો શૈતાન હસે છે	452	૯-૧૦૭૫ : સૌથી પ્રથમ કૂતલનો તરીકો શોધનાર પર સર્વ ક્રાતિલોનો અઝાબ !	473
૯-૧૦૫૮ : જંગે ઓહદનું એક દશ્ય	453	ત-૫૮૨ : રૂહો એકત્ર કરેલ લશ્કર છે...	474
૯-૧૦૫૯ : દસ ગુલામ આઝાદ કરવાનો સવાબ...	454	૯-૧૦૭૬ : દજાલ વિશે વર્ણન	475
૯-૧૦૬૦ : શૈતાન હઝરત ઉમરને જોતાં બીજી ગલીમાં ભાગતો	455	૯-૧૦૭૭ : કુયામતમાં નૂહ તથા તેમની ઉમ્મત વિશે	476
૯-૧૦૬૧ : શૈતાન નસ્કોરામાં રાત ગુઝારે છે !	456	૯-૧૦૭૮ : કુયામતમાં અઝાબથી પરેશાન લોકો શફાઅત કરનારની શોધમાં ક્યાં જશે ?..	477
★ જિન્નાત અને તેમના અઝાબ સવાબનું વર્ણન	456	૯-૧૦૭૯ : હઝરત નૂહ عليه السلامના કિસ્સા સંબંધે, ફૌમે લૂતના બારામાં	482
૯-૧૦૬૨ : સાપોને મારવા વિશે	458	ત-૫૮૩ : બેશક ! ઈલ્યાસ રસૂલોમાંથી છે	483
		★ અને આદની તરફ હૂદને મોકલ્યા	484

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
૯-૧૭૮૦ : જો હું અલ્લાહની નાફરમાની કરીશ તો કોણ તેની ઈતાઅત કરશે ?...	485	★ જ્યારે લૂતના ઘરે ફરિશ્તા આવ્યા	518
૯-૧૭૮૧ : યાજૂજ માજૂજનું વર્ણન	487	★ અને ધમૂદની તરફ તેમના સમાન કોમવાળા સાલેહને મોકલ્યા	518
★ ઝુલ્કરનૈન, એક શંકા અને તેનું નિવારણ	489	૯-૧૭૮૮ : જેણે ઊંટણીની એડીઓ કાપી હતી	519
૯-૧૭૮૨, ૮૩ : યાજૂજ માજૂજની દિવાલથી આટલું ખુલી ગયું...	489	૯-૧૭૮૯, ૧૮૦૦ : ગઝવએ તબૂકના મોકા પર જ્યારે હિજરમાં ઉતર્યા તો હુકમ આપ્યો, એના કૂવાનું પાણી ન પીએ	520
૯-૧૭૮૪ : હું ઉમ્મીદ કરું છું કે તમે લોકો જન્નતીઓના અડધા હશો	491	૯-૧૮૦૧ : આ સાંભળીને હઝરત આઈશા બેહોશ થઈને ગબડી પડ્યાં !	522
૯-૧૭૮૫ : તમો ઉઘાડા પગે, ઉઘાડા શરીરે, ખત્ના વિનાના ક્યામતમાં એકત્ર કરવામાં આવશો	493	૯-૧૮૦૨ : હઝરત આઈશાને સવાલ : આ ઈર્શાદનો મતલબ શું ? "ત્યાં સુધી કે રસૂલ માયૂસ થઈ ગયા..."	523
★ શંકા અને તેનું નિવારણ	495	★ અને એયૂબને યાદ કરો જ્યારે તેણે પોતાના રબને પોકાર્યો	525
૯-૧૭૮૬ : ક્યામતના દિવસે ઈબ્રાહીમ <small>عليه السلام</small> ની આઝરથી મુલાકાત	496	★ અને કિતાબમાં મૂસાને યાદ કર...	526
૯-૧૭૮૭, ૮૮ : બયતુલ્લાહમાં ઈબ્રાહીમ તથા મરયમની તસ્વીરો	497	૯-૧૮૦૩ : મેઅરાજની સૈરમાં હુઝૂરે મૂસા <small>عليه السلام</small> તથા ઈસા <small>عليه السلام</small> ને જોયા	529
૯-૧૭૮૯ : સૌથી બુઝૂર્ગ કોણ ?	498	૯-૧૮૦૪ : ગૈર નબીને નબી કરતાં અફઝલ કહેવું કુફ છે	530
૯-૧૭૯૦ : ઈબ્રાહીમ <small>عليه السلام</small> એ ૮૦ વર્ષે ખત્ના કરી	499	★ અને અમે મૂસાથી ૩૦ રાતોનો વાયદો લીધો...	530
૯-૧૭૯૧ : ઈબ્રાહીમે ત્રણ વાતો જાહેરી હકીકતથી વિરુદ્ધ કહી	500	★ પુરના તોફાનનું બચાવ	532
૯-૧૭૯૨ : હઝરત ઈબ્રાહીમ <small>عليه السلام</small> એ પહાડોની ખીણમાં ઈસ્માઈલ <small>عليه السلام</small> તથા હાજરાને એકલાં છોડ્યાં...(પૂરો બનાવ)	503	૯-૧૮૦૫ : ખિઝર <small>عليه السلام</small> સાથે મૂસા <small>عليه السلام</small> ની મુલાકાત	534
૯-૧૭૯૩ : સૌ પ્રથમ કઈ મસ્જિદનો પાયો રાખવામાં આવ્યો ?	512	૯-૧૮૦૬ : બની ઈસ્રાઈલની બદબખ્તી તેઓ પોતાની મૂર્તિઓ પર આસન જમાવીને બેઠા હતા	535
૯-૧૭૯૪, ૯૫ : યા રસૂલલ્લાહ ! <small>صلى الله عليه وسلم</small> અમે કેવી રીતે દુરૂદ પઢીએ ?	513	૯-૧૮૦૭ : શું હુઝૂરે બકરીઓ ચરાવી છે ?	535
૯-૧૭૯૬ : હુઝૂર <small>صلى الله عليه وسلم</small> હસન તથા હુસૈનની હિફાઝત માટે પઢતા	515	બની ઈસ્રાઈલના શખ્સના ખૂન તથા ગાય વિશે બનાવ	535
★ અને તેમને ઈબ્રાહીમના મહેમાનોના વિશે બતાવી દો	515	★ હઝરત મૂસા <small>عليه السلام</small> ની વફાત અને તેના બાદનું વર્ણન	538
૯-૧૭૯૭ : હે મારા રબ ! મને દેખાડ તું મુસદાં કેવી રીતે જીવંત કરીશ ?!	516	૯-૧૮૦૮ : હઝરત મૂસા <small>عليه السلام</small> તથા હઝરત આદમ <small>عليه السلام</small> ની વાતચીત	538
		★ શંકા તથા નિવારણ	538

વિષય	પેજ નં	વિષય	પેજ નં
૯-૧૮૦૯ : હુઝૂરે ફર્માવ્યું : મારા પર ઉમ્મતો પેશ કરવામાં આવી	539	૯-૧૮૨૨ : ઈસા <small>عليه السلام</small> ના ઉતરવાનું બયાન	567
૯-૧૮૧૦ : હઝરત આસિયહ (ફિરઔનનાં પત્ની)નું વર્ણન	541	★ બની ઈસ્રાઈલના બારામાં શું વર્ણવ્યું ?	568
★ ન કોઈ સ્ત્રી નબી થઈ ન થઈ શકે	542	૯-૧૮૨૩ : દજજાલનું વર્ણન, તથા એક બંદાની વસિયત અને તેનો અંજામ	568
★ ફારૂનના વિશે વર્ણન	543	૯-૧૮૨૪ : મારા બાદ કોઈ નબી નથી	569
★ હઝરત શોએબ <small>عليه السلام</small> વિશે વર્ણન	544	૯-૧૮૨૫-૧૮૨૬ : તમે તમારા આગલા (યહૂદી-ઈસાઈ)ની જરૂર પૈરવી કરશો	570
★ હઝરત યૂનુસ <small>عليه السلام</small> વિશે વર્ણન	545	૯-૧૮૨૭ : મારા તરફથી પહોંચાડી આપો ભલે એક જ આયત	571
★ બની ઈસ્રાઈલ માટે શનિવારે શિકાર કરવું મના હતું	547	૯-૧૮૨૮ : માથુ અને દાઢીના વાળોને રંગો, કાળો રંગ છોડીને	572
૯-૧૮૧૧ : હઝરત દાઉદ <small>عليه السلام</small> નું વર્ણન	548	૯-૧૮૨૯ : બની ઈસ્રાઈલના બોડા, ટાલીયા અને આંધળા શખ્સોનો ફિસ્સો અસ્લાબે ફૂડફું વર્ણન	572
★ હઝરત સુલેમાન <small>عليه السلام</small> નું વર્ણન	551	૯-૧૮૩૦ : તરસ્યા કૂતરાને પાણી પાવાથી વ્યભિચારીસ્ત્રી બખ્શાય ગઈ	579
૯-૧૮૧૨ : મારો અને લોકોનો હાલ	553	૯-૧૮૩૧ : વાળોમાં બીજા વાળો ઉમેરી ઝીનત કરવા વિશે	579
૯-૧૮૧૩ : બાળક માટે બે સ્ત્રીઓના ઝઘડાનો ફેસલો	553	૯-૧૮૩૨ : હઝરત ઉમર <small>رضي الله عنه</small> ની ફઝીલત	580
★ હઝરત લુકમાન વિશે વર્ણન	554	૯-૧૮૩૩ : સો ખૂનો કરનારની બખ્શિશ શાથી થઈ ?	581
★ હઝરત ઈસા <small>عليه السلام</small> ના હવારીઓનો બનાવ	555	૯-૧૮૩૪ : જમીન ખરીદી જેમાંથી સોનું નીકળ્યું તો ?	582
★ હઝરત ઝકરિયા <small>عليه السلام</small> નું વર્ણન	556	૯-૧૮૩૨,૩૬ : તાઉન (પ્લેગની)ની બીમારી ફેલાય તો ?	583
★ હઝરત યહયા <small>عليه السلام</small> નું વર્ણન	557	૯-૧૮૩૭ : એક નબીને તેમની ફૂંમે લોહી લુહાણ કરી દીધા	585
★ હઝરત ઈસા <small>عليه السلام</small> ની વિલાદત અને હઝરત મરયમ વિશે	557	૯-૧૮૩૮,૩૯ : જ્યારે હું મરી જઉં તો મને સળગાવી દેજો	586
૯-૧૮૧૪,૧૫ : દુનિયાની સર્વ સ્ત્રીઓમાં બેહતર કોણ ?	559	૯-૧૮૪૦ : જ્યારે તને હયા ન હોય તો જેવું ઈચ્છે કર !	587
★ હે અહલે કિતાબ ! પોતાના દીનમાં હદથી આગળ ન વધો	561	૯-૧૮૪૧ : ઘમંડના કારણે તેહબંદ ઘસેડનારાઓનો અંજામ	588
૯-૧૮૧૬ : અલ્લાહ તઆલા અને જન્મતમાં દાખલ ફર્માવશે	561	૯-૧૮૪૨ : બનાવટી વાળ ગુંથવા યહૂદીનો તરીકો	589
૯-૧૮૧૭ : મેં ઈસા અને મૂસા તથા ઈબ્રાહીમને જોયા	563		
૯-૧૮૧૮ : મસીહ દજજાલ વિશે	563		
૯-૧૮૧૯-૨૦ : મારા અને તેમની (ઈસાની) વચ્ચે કોઈ નબી નથી	565		
૯-૧૮૨૧ : મારી હદમાં હદથી આગળનો વધે જેમ કે ઈસાઈ....	566		

કલેમાતે ખૈર

અઝ : અમીરે સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી
હઝરત મૌલાના મુહમ્મદશાકિર નૂરી રઝવી (મુંબઈ)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
نَحْمَدُهٗ وَنُصَلِّيْ عَلٰی رَسُوْلِهِ الْكَرِیْمِ
الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلَیْكَ يَا نَبِیَّ اللّٰهِ
الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلَیْكَ يَا حَبِیْبَ اللّٰهِ
صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْكَ وَسَلَّمَ

કામ વો લે લીજીએ તુમકો જો રાઝી કરે
ઠીક હો નામે 'રઝા' તુમપે કરોળોં દુરુદ

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! ઈસ વક્ત આપકે હાથોમેં "નુઝહતુલ ફારી શરહે સહીહુલ બુખારી" કી છટ્ટી જિલ્દ ગુજરાતીમેં મૌજૂદ હે. શારહે બુખારી હઝરત મુફતી શરીફુલ હકક સાહબ عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ وَالرِّضْوَانُ કે કારનામેં દુન્યા કભી ફરામોશ નહીં કર સકતી. ઉનકે ફતાવા અપની જગહ પર લેકિન ઉનકો મફબૂલિયત સબસે ઝિયાદા "નુઝહતુલ ફારી શરહે બુખારી" કે બાદ હાસિલ હૂઈ. નુઝહતુલ ફારી કે મુતાલેકે બાદ ઈલ્મમેં ઈઝાફા હી નહીં બલકે આફાએ કરીમ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَسَلَّمَ કી મહબ્બત ઓર અફીદત પેદા હોતી હે. હુઝૂર શારહે બુખારી عَلَيْهِ الرَّحْمَةُ وَالرِّضْوَانُ કી યહ શરહ ચૂં કે ઉર્દૂમેં નવ જિલ્દોમેં આ ચૂકી હે ઓર ઉર્દૂદાં હઝરાત ઉસસે ઈસ્તિફાદા કરતે હૈ. ઝરૂરત થી કે ગુજરાતીમેં ઈસકી શરહ આયે તા કે ગુજરાતમેં બસનેવાલે લોગ ઓર ગુજરાતી જાનનેવાલે લોગ ભી ઈસસે ઈસ્તિફાદા કર સકે. અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! અલ્હાજ શબ્બીર પટેલ રઝવી મુબલ્લિગે સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી બઝાહિર નઝર આનેવાલે કમઝોર વ નાતવાં, લેકિન અફીદેકે એતબારસે ઓર દીનો સુન્નિયતકે ફરોગકે એતબારસે કોહે હિમાલાસે કમ નહીં. ઉન્કી યે કાવિશ કે "નુઝહતુલ ફારી શરહે બુખારી" છટ્ટી જિલ્દકો ગુજરાતીમેં તબદીલ કરકે, ગુજરાતીમેં તર્જુમા કરકે ફૌમકે સામને પેશ કરના યહ ઉનકા ફાબિલે ફુદ્ર ઓર ફાબિલે સતાઈશ કારનામા હે. અલ્લાહ سُبْحٰنَهُ وَبِحَمْدِهِ પટેલ શબ્બીર અલી રઝવી કો દિન દુગની રાત યોગુની તરકકી અતા ફર્માએ ઓર પરવરદિગાર سُبْحٰنَهُ وَبِحَمْدِهِ ઉન્કે હોસલોંકો બુલંદ ફર્માએ ઓર ઉનકી ઈસ કાવિશકો અપની બારગાહમેં કુબૂલ ફર્માકર આફાએ કરીમ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَسَلَّمَ કી હદીષકે ખુદામમેં ઉન્કા શુમાર ફર્માએ. આમીન બિજાહિન્નબી કરીમ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰی عَلَیْهِ وَسَلَّمَ

-મુહમ્મદશાકિર નૂરી રઝવી (મુંબઈ) (અમીરે સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી)

૦૭-મુહર્રમુલ હરામ, હિ.સ. ૧૪૩૭, અંગ્રેજી તા. ૨૧-૧૦-૨૦૧૫, બુધવાર

* કલેમાતે ખૈર..... *

અનુવાદકની ફલમે.....

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ نَحْمَدُهٗ وَنُصَلِّیْ عَلٰی رَسُوْلِهِ الْکَرِیْمِ

અલ્લાહ રબ્બુલ ઈઝત ﷺ નો બેહદ શુકો એહસાન છે કે તેણે તેના પ્યારા હબીબ ﷺ ના સદકામાં, બુઝુર્ગોના વસીલાથી મુઝ નાચીઝ અજ્ઞાની થકી "નુઝહતુલ ફારી શરહે સહીહ બુખારી" જેવી અણમોલ કિતાબના અનુવાદનું કામ લીધું.

આજે આપ હઝરાતના મુબારક હાથોમાં આ કિતાબ "નુઝહતુલ ફારી શરહે સહીહ બુખારી (ભાગ-૬)" ગુજરાતીમાં રજૂ કરતાં ખૂબ જ ખુશી મહેસૂસ કરું છું. અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! કિતાબના અંતમાં દર્શાવ્યા મુજબ પૂરી કિતાબનો અનુવાદ રમઝાન શરીફના મુબારક મહિનામાં એ'તેકાફની હાલતમાં કમે કમે કરેલો છે જેથી ઠોસ ઉમ્મીદ છે કે આ બરકતી કિતાબની બરકતો ઔર વધી ગઈ હશે, અને એના થકી ઈલ્મી, ઈમાની, રૂહાની રોશની ખૂબ ફેલાશે. ઈ-શાઅલ્લાહ !

ઘણા સમયથી હદીષે પાકના ચાહકોના ફોન આવ્યા કરતા હતા કે છટ્ટો ભાગ બહાર પડ્યો કે નહીં ?! ક્યારે પ્રકાશિત થશે ?! વગેરે તો અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! હવે એઓના ઈતેઝારનો અંત આવી ગયો છે. કિતાબ લેટ થવા બદલ વાંચકો દરગુઝર ફર્માવે. અને સાતમો ભાગ પણ કમ્પોઝ થઈને રેડી જ છે તેનું પ્રુફ રીડિંગ ચાલુ છે અને આઠમો ભાગ પણ અડધા ઉપર ગુજરાતી થઈ ચૂકેલ છે. દુઆની દરખાસ્ત છે કે સતત કામ ચાલુ રહે અને ખૂબ જ જલ્દી સંપૂર્ણ નવ ભાગો પ્રસિદ્ધ થઈ જાય. ઈ-શાઅલ્લાહ !

અત્રે એક વાતનો સ્વીકાર કરું છું કે જો જનાબ મૌલાના ઈમરાન રઝા મિસ્તબાહી દયાદરવી (મુદરિસ : દારુલ ઉલૂમ બરકાતે ખ્વાજા-આમોદ)નો સહકાર આ કામમાં ન મળ્યો હોત તો આ કિતાબનું કામ ખોરંભે હોત. તો એમનો તેમજ કિતાબના કમ્પોઝિંગ, સેટિંગમાં જેમણે ખૂબ જ મહેનત કરી તે જનાબ સાદિકભાઈ ચાફૂઝ બરજુ દયાદરવી તેમજ જનાબ મુઝમ્મિલ પટેલ ઈબરવીનો પણ હું ખૂબ ખૂબ આભારી છું કે ખંતપૂર્વક આ કઠિન કામને પાર પાડ્યું છે. તેમજ જેમણે આર્થિક રીતે કે જે રીતે સહકાર કર્યો અલ્લાહ કરીમ સૌના પર કરમ ફર્માવે, સૌની જાઈઝ મુરાદો પૂરી કરે. (આમીન)

અંતમાં વિનંતિ સર્વ ભાઈ બહેનોને કે અમારા માટે ખાતિમા બિલ ખૈરની દુઆ કરે, અમારા મર્દૂમોની મગફિરત માટે તેમજ ફયામત સુધી આપણી ઔલાદો અહલે સુન્નત પર, નેક રાહ પર રહી દીને હક્કનો ડંકો વગાડે તેવી દુઆ જરૂરથી કરશો.

સુન્નીઓનો
નાચીઝ ખાદિમ

પટેલ શબ્બીર અલી રઝવી દયાદરવી (બલીકા હુઝૂર તાજુશરીઅહ,
તંત્રી : બરકાતે ખ્વાજા-માસિક, નિગરાં : સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી ગુજરાત ઝોન)

ઈસ્લામી ચાંદ ૧૧ મુહર્રમુલ હરામ, હિ.સ. ૧૪૩૭, અંગ્રેજી તા. ૨૫-ઓક્ટોબર-૨૦૧૫, રવિવાર

✽ અનુવાદકની ફલમે..... ✽

પ્રકાશન ટાણે બે બોલ...

ગદ્ય

હઝરત મૌલાના પીર અલી મિસ્બાહી સાહબ

(અઝ : શયખુલ હદીષ : દારૂલ ઉલૂમ બરકાતે ખ્વાજા-આમોદ)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ نَحْمَدُهُ وَنُصَلِّي عَلَى رَسُولِهِ الْكَرِيمِ

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْكَ وَسَلَّمَ

ઈસ્લામી તાલીમાત તથા આદર્શોની પ્રસિદ્ધિ તથા પ્રકાશનના શ્રેષ્ઠ માધ્યમ રૂપે "લખાણ" તથા "સંપાદન"ની મહત્વતા તથા આવશ્યકતા એક અટલ વાસ્તવિકતા છે, તેની સાથે સાથે "ભાષાંતર"ની મહત્વતા પણ "દો દુની ચાર"ની જેમ જગજાહેર છે.

કુર્આન તથા હદીષની સ્પષ્ટતા તથા સમજૂતીના હેતુથી લખવામાં આવેલ તફસીર તથા હદીષોની સમજૂતીઓ (શરહો) તેમજ ફિક્કહ તથા તસવ્વુફ વગેરે ઉપર આધારિત ઈસ્લામી જ્ઞાન તથા આદર્શોનો મૂળ સંગ્રહ અરબી ભાષામાં છે. ભૌગોલિક ફેરફારના પરિણામે ઉત્પન્ન થયેલ વંશિય તથા ભાષકીય ભેદભાવના કારણે દરેક દેશ તથા દરેક રંગ તથા જ્ઞાતિના દરેક વ્યક્તિનું અરબી ભાષાની કૃતિઓ તથા પુસ્તકો દ્વારા ડાયરેક્ટ લાભ ઉઠાવવો લગભગ અશક્ય વાત છે. જેથી સામાન્ય વ્યક્તિ સુધી ઈસ્લામી તાલીમ પહોંચાવવા માટે અલગ અલગ ભાષાઓના નિષ્ણાંતો રાષ્ટ્રીય તથા ઈલાકાઈ જરૂરતોને સામે રાખીને સામાન્ય તથા સરળ અંદાજમાં અલગ અલગ ભાષાઓમાં પોતાની કોશિશો તથા પ્રયત્નોને જાહેરમાં લાવતા હોય છે.

હિંદ તથા પાકમાં ઉર્દૂ ભાષા સામાન્ય રીતે મુસલમાનોની ભાષા સમજવામાં આવે છે એટલા માટે ઈસ્લામિયાતનો એક મોટો ભંડોળ ઉર્દૂ ભાષામાં જ છે. પરંતુ દરેક રાજ્યની પોતાની એક ભાષા હોવાના આધારે ત્યાંના મુસલમાનોની એક મુશ્કેલી એ છે કે તેઓની પોતાની ભાષા હોવા છતાં લખવા વાંચવાના વિષયમાં સામાન્યતઃ તેઓ ઉર્દૂ ભાષાથી વંચિત હોય છે, ભલે સમજવા પૂરતી તો લગભગ દરેકને આવડે છે.

હાજી શબ્બીર પટેલ સાહબનો સબંધ હિંદુસ્તાનના ગુજરાત રાજ્યની સાથે છે. તેમણે ગુજરાતી મુસ્લિમોની આ મુશ્કેલીને ન માત્ર અનુભવી બલ્કે તેમના સુધી ઈસ્લામી તાલીમાત તથા આદેશોને પહોંચાડવા માટે તેને ઉર્દૂ ભાષામાં રૂપાંતરિત કરવાનું કામ ચાલુ કર્યું અને અલ્લાહ તઆલાના ફઝલથી અત્યાર સુધી લગભગ બસોથી અધિક કિતાબોની સાથે ગુજરાતી પ્રજાનો સબંધ જોડવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી છે. આ સુવર્ણ પરંપરાની સૌથી સ્પષ્ટ કડી "નુઝહતુલ્ ફારી" બુખારી શરીફની ગુજરાતી સમજૂતી છે. અત્યાર સુધીમાં પાંચ ભાગોનો અનુવાદ પ્રકાશિત કરીને એહલે ઈસ્લામના તબક્કાની પ્રશંસા પામી ચૂક્યા છે. હવે છઠ્ઠો ભાગ પ્રેસમાં જવા માટે તૈયાર છે.

એક ભાષાને બીજી ભાષામાં રૂપાંતર કરવાનું કાર્ય કેટલું સબર ભર્યું હોય છે તેનાથી તે જ લોકો વાકેફ હોય છે જેઓએ આ કઠિન તથા મુશ્કેલ જંગલની છાનબીન કરી હોય. બન્ને ભાષાઓની સંપૂર્ણ જાણકારી મુહાવરાઓનું જ્ઞાન તેમજ સંબોધન તથા લેખનની સંપૂર્ણ જાણકારી અતિ જરૂરી છે. અને વળી વાત જો "નુઝહતુલ્ ફારી" જેવી મોટી તથા ઈલ્મી કિતાબના અનુવાદની હોય તો મુશ્કેલીઓ અધિક થઈ જાય છે. કેમ કે તેના માટે માત્ર બે ભાષાઓમાં મહારત તથા અનુવાદના વિશાળ મેદાનનો અનુભવ જ પૂરતો નથી હોતો બલ્કે તેની સાથે સાથે ફન તથા (હદીષની) પરીભાષાઓની જાણકારી, ફિક્કહી તથા અફાઈદ સબંધિત બહુષોની આગાહી તેમજ ખુલૂસ તથા લિલ્લાહિયત અને દીનના માટે કાંઈક કરી ગુજરવાનો જઝબો તથા ભાવના અતિ જરૂરી છે.

આશ્ચર્યની વાત એ છે કે એક એવી વ્યક્તિ જેણે કાયદેસરની દીની તા'લીમ પણ પ્રાપ્ત નથી કરી તેણે આટલું મોટું કામ એકલી રીતે કઈ રીતે અંજામ આપ્યું ! નિશ્ચિત રીતે આ અલ્લાહનો ખાસ ફઝલ છે કે તેણે તેમને (અનુવાદકને) **بَلَّغُونِي وَلَوْ آيَةً** "પહોંચાડી આપો મારા તરફથી ભલે તમે એક આયત જાણતા હોવ."ના ફરીજાને અંજામ આપવાની તૌફીફ આપી.

દુઆ છે અલ્લાહ તઆલા તેમની આ કોશિશને ફૂલ ફર્માવે અને આખેરતમાં નજાતનો ઝરિયો બનાવે આમીન બિજાહી સય્યદિલ મુર્સલીન **عليه السلام**.

-(મોલાના) પીર અલી મિસ્બાહી

(ખાદિમ : દારુલ ઉલૂમ બરકાતે ખ્વાજા-આમોદ)

૧૧-મુહર્રમુલ હરામ, હિ.સ. ૧૪૩૭, અંગ્રેજી તા. ૨૫-૧૦-૨૦૧૫, બુધવાર

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب الشهادات ۳۵۹

કિતાબુશહાદત "ગવાહોનું બયાન" - (૩૫૯)

بَابُ شَهَادَةِ الْمُخْتَبِيِّ ۳۵۹

"છુપાયેલા માણસની ગવાહી" - (૩૫૯)

ت ۴۹۲ وَأَجَازَةَ عَمْرٍو بْنِ حَرْبٍ قَالَ وَكَذَلِكَ يَفْعَلُ بِالْكَاذِبِ لِفَاجِرٍ

"હઝરત અમ્ર બિન હુરૈષ رضي الله عنه એ અને જાઈઝ કહ્યું અને ફર્માવ્યું,

[તઅલીફ : ૪૯૨]

જૂદા બદ્દકારની સાથે એવું કરવામાં આવે છે."

ت ۴۹۳ وَقَالَ الشَّعْبِيُّ وَابْنُ سَيْرِينَ وَعَطَاءٌ وَقَتَادَةُ السَّمْحُ شَهَادَةٌ

[તઅલીફ : ૪૯૩]

"અને શઅબી, ઈબ્ને સીરીન, અતા, ફતાદાએ કહ્યું કે સાંભળીને ગવાહી આપવી જાઈઝ છે."

તઅલીફ : ૪૯૨ની સમજૂતી

અમ્ર બિન હુરૈષ رضي الله عنه નાના સહાબીઓમાંથી છે. હુઝૂરે અફ્ફસ عليه السلام ના વિસાલના સમયે બાર વરસના હતા. તેમના માથા પર હુઝૂરે અફ્ફસ عليه السلام એ દસ્તે મુબારક ફેરવ્યો અને તેમના માટે બરકતની દુઆ ફર્માવી. કૂફા વસવાટ કરી લીધો હતો. ત્યાંના ગવર્નર પણ બનાવવામાં આવ્યા હતા. હિ.સ. ૮૫માં વિસાલ ફર્માવ્યો. (અકમાલ) આપ તે સહાબાએ કિરામમાંથી છે જેમની ઝિયારતથી હઝરત ઈમામે આ'ઝમ رضي الله عنه મુશરફ થયા છે.

આ તઅલીફને ઈમામ બયહકીએ રિવાયત કરી છે. આ અષરનો મતલબ એ છે કે કોઈ જૂદો છે કે બદ્દકાર છે અને એટલો ચાલાક છે કે તેની વિરુદ્ધ ગવાહી નથી મળી શકતી તો એ જાઈઝ છે કે કોઈ શખ્સ છુપાઈને તેની વાતો સાંભળે અને બદ્દકારી કરતાં જુએ અને પછી ગવાહી આપે એની ગવાહી મફબૂલ છે.

તઅલીફ : ૪૯૩ની સમજૂતી

આપણે ત્યાં શહાદત (ગવાહી)ના માન્ય થવા માટે જરૂરી છે કે વાત કરનારને જોતો હોય અને એ કે બંને વાતો એક મકાનમાં હોય. પણ આ હઝરત ફર્માવે છે, એ જરૂરી નથી, કેવળ સાંભળી લેવું પૂરતું છે. જો બોલવાવાળાને ન પણ જુઓ તો એની કહેલી વાતની ગવાહી આપી શકે છે.

ت ۴۹۴ وَقَالَ الْحَسَنُ يَقُولُ لَمْ يُشْهِدُونِي عَلَى شَيْءٍ وَلَكِنْ سَمِعْتُ

"અને હઝરત ઈમામ હસન બસરીએ ફર્માવ્યું, (આ સંજોગોમાં) એવું કહે, [તઅલીફ : ૪૯૩]

كَذَا وَكَذَا-

તેમણે મને કોઈ ચીજ પર ગવાહ નથી બનાવ્યો, હા ! મેં આવું આવું સાંભળ્યું છે."

حدیث ۱۴۶۹ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા સિદીકા رضی اللہ عنہا એ ફર્માવ્યું કે રિફાઆ [હદીષ : ૧૪૬૯]

أَمْرًا رَفَاعَةَ الْقُرْظِيِّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

કુરઝીની પત્ની નબી ﷺ ની બિદમતમાં હાજર થઈ અને અર્જ કરી, હું રિફાઆના પત્નીપણમાં હતી

فَقَالَتْ كُنْتُ عِنْدَ رَفَاعَةَ فَطَلَّقْنِي فَأَبَتْ فَتَزَوَّجَتْ عَبْدَ الرَّحْمَنِ

એવામાં એણે મને તલાક આપી દીધી અને ફતઈ તલાક આપી દીધી. ત્યાર બાદ મેં અબ્દુરહમાન બિન

بْنِ الرَّبِيعِ فَإِنَّمَا مَعَهُ مِثْلَ هُدْبَةِ الثَّوْبِ فَقَالَ أَتُرِيدِينَ أَنْ

ઝુબેરથી શાદી કરી લીધી. પણ મેં તેમની સાથે કપડાની ગાંઠ જેમ પામ્યું. ઈશાદ ફર્માવ્યો કે શું તું યાહે છે કે

તઅલીફ : ૪૯૪ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ અબૂબકર ઈબને શયબાએ રિવાયત કરી છે કે ઈમામ હસન બસરીએ ફર્માવ્યું, જો કોઈએ કોઈ ફૌમથી કાંઈ સાંભળ્યું છે તો એના માટે જાઈજ છે કે ફાઝીની પાસે આવીને આ પ્રમાણે કહે, તેમણે મને ગવાહ નથી બનાવ્યો પણ મેં આ આ પ્રમાણે સાંભળ્યું છે.

આ ઈશાદમાં "સમેઅ મિન ફૌનિ શયઆ"નું લાગુ થવું એ સંજોગોમાં પણ સામેલ છે કે એ ફૌમને એણે ન પણ જોયો હોય તો ગવાહી આપી શકે છે.

ત્યારબાદ ઈમામ બુખારી આ પ્રકરણમાં "ઈબને સય્યાદ"ની હદીષ લાવ્યા છે. આ હદીષના એ વાક્યને આ પ્રકરણ સાથે મળતાપણુ છે કે નબી ﷺ એવું યાહતા હતા કે એના પહેલાં કે "ઈબને સય્યાદ" મને જુએ, હું એમની કાંઈક વાત સાંભળી લઉં. અને હુઝૂર પોતે પોતાને બજૂરના પાંડદાની આડમાં છુપાવવાની કોશિશ કરતા રહ્યા. મળતાપણુ એ રીતે છે કે જો મુખ્તબી (છુપનાર)ની ગવાહી અવિશ્વસનીય છે તો આ રીતે સાંભળવું બેકાર હતું.

હદીષ : ૧૪૬૯ની સમજૂતી

એ સ્ત્રી જેનો આ કિસ્સો છે તમીમા બિન્તે વહબ હતાં. થી قَابَتْ મુરાદ એ છે કે ત્રણ તલાકો આપી દીધી. عَسِيلَةَ مُوَكَّكَّر (પુરૂષ વાયક) પણ વપરાય છે અને મુઅન્નખ (સ્ત્રીવાયક) પણ વપરાય છે અહીં તેની તાનીષ (સ્ત્રીવાયક)નો લેહાજ કરીને તુંકારમાં ૬ અધિક ફર્માવ્યું. તેનાથી મુરાદ બહુવચન છે. عَسِيلَةَ તસ્ગીર (તુંકારવાયક)થી એ ફાયદો કર્યો કે એના માટે ન વિર્ય સ્ખલન શર્ત

تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ لَأَحْتِي تَذْوُقِي عَسِيْلَتَهُ وَيَذْوُقَ عَسِيْلَتِكَ

રિકાઆ તરફ પાછી ફરે ? નહીં ! ત્યાં સુધી કે તું તેના મધ (મીઠાશ)ને અને તે તારા મધને ચાખી ન લે.

وَأَبُو بَكْرٍ جَالِسٌ عِنْدَهُ وَخَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ بِنِ الْعَاصِ بِالْبَابِ

અને અબૂબકર હુઝૂરની પાસે બેઠેલા હતા અને ખાલિદ બિન સઈદ બિન આસ દરવાજા પર ઉભા રહી અંદર

يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْذَنَ لَهُ فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَا تَسْمَعُ إِلَى هَذِهِ مَا

આવવાની ઈજાઝતની રાહ જોતા હતા. તેમણે કહ્યું, હે અબૂબકર ! શું તમો એની તે વાત

تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

નથી સાંભળી રહ્યા જે તેણી મોટા અવાજથી કરી રહી છે ?"

(બુખારી, ભાગ-૨, અતલાફ, પેજ-૭૯૨ બે તરીકાથી, ૨/૯૭૨, ૨/૮૦૧)

છે ન પૂરા ગુપ્તાંગનું દાખલ થવું, ગુપ્તાંગના ટોચના ગોળ ભાગનું દાખલ થવું પૂરતું છે.

એના પર ઉમ્મતનો ઈજમાઅ છે કે "હલાલા" સહીહ થવા માટે એ શર્ત છે કે બીજો પતિ સંભોગ પણ કરે, કેવળ નિકાહ કરવો હલાલા માટે પૂરતો નથી.

સામ્યતા : હઝરત ખાલિદ બિન સઈદ رضي الله عنه કાશાનાએ અફદસ (હુઝૂર صلى الله عليه وسلم ના ઘર)માં ન હતા, બહાર દરવાજા પર હતા. જાણે એક રીતે એ સ્ત્રીથી છુપાયેલા હતા. એના પર હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنه થી તે કહ્યું અને હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ એના પર હઝરત ખાલિદ બિન સઈદ رضي الله عنه ને ટોક્યા નહીં. તો જાણવા મળ્યું કે સાંભળેલી વાત પર વિશ્વાસ કરવો જાઈજ છે અને જ્યારે વિશ્વાસ જાઈજ છે તો તેની ગવાહી આપવી પણ જાઈજ છે.

આપણે ત્યાં જરૂરી છે કે ગવાહ એ મકાનની અંદર મૌજૂદ હોય જ્યાં બનાવ બને. જો મકાનની બહારથી કોઈ વાત સાંભળી તો ગવાહી આપવી જાઈજ નથી. અને આ બનાવમાં શહાદત મુદ્દલે છે જ નથી.

શાહિદ આદિલ અને અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદનું બયાન : અને તમારામાંથી બે ષિક્કહ (ભરોસાપાત્ર)ને ગવાહ બનાવી લો અને એ ગવાહોમાંથી જેને તમો પસંદ કરો છો. (સૂરએ બકરહ, આયત-૨૮૨, પેજ : ૩૬૦)

بَابُ الشُّهَدَاءِ الْعَدُولِ وَقَوْلِ اللَّهِ
وَأَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ (الطلاق)
وَمَنْ تَرْضُون مِّنَ الشُّهَدَاءِ-

પ્રકરણનો ખુલાસો : ગવાહનું ગવાહી આપતી વખતે આદિલ હોવું જરૂરી છે. ગૈર આદિલની ગવાહી સ્વીકાર્ય નથી. આદિલનો મતલબ એ થાય છે કે તે મુસલમાન અને શરીઅતનો પાઠદ હોય. કબીરા ગુનાહોથી બચતો હોય અને સગીરા ગુનાહોનો આગ્રહી ન હોય. એવી હરકતો ન કરતો હોય જે સભ્યતાની (સ્ટેટસ)ની વિરુદ્ધ હોય. દા.ત. કેવળ તેહબંદ (લુંગી) તથા ગંજી પહેરીને બહાર નીકળવું, બજારોમાં ખાવું પીવું. અને નિસાબ પણ જરૂરી છે એટલે કમસે કમ બે પુરૂષો અથવા એક પુરૂષ તથા બે સ્ત્રીઓ હોય. કેવળ સ્ત્રીઓની ગવાહી વિશ્વસનીય નથી. આ બંનેવ ભાગો પર ઈમામ બુખારી બે આયતોથી દલીલ લાવ્યા છે. પ્રથમ આયત સૂરએ તલાફની છે. ફર્માવ્યું, **وَإَشْهَدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ** "પોતાનામાંથી બે ષિક્કહને ગવાહ બનાવી લો." આ

حدیث ۱۴۷۰
أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّادَةَ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ

"अबुल्लाह एब्ने उतबाअे कहुं, में उजरत उमर बिन खत्ताब رضی اللہ عنہ نے

[हदीष : १४७०]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ إِنَّ أَنَسًا كَانُوا يُؤْخَذُونَ بِالْوَحْيِ فِي

अवुं कहेतां सांभण्या, रसूलुल्लाह ﷺ ना जमानामां वहीना आधारे पूछताछ थती હતી,

عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنَّ الْوَحْيَ قَدْ

अने वही कट थई गई, उवे दारोमदार तमारा ज़हेरी अमलो पर छे जेना थकी भलाई ज़हेर थशे

انْقَطَعَ وَإِنَّمَا نَأْخُذُ الْآنَ بِمَا ظَهَرَ لَنَا مِنْ أَعْمَالِكُمْ فَمَنْ أَظْفَرَ

अने अमन आपीशुं अने तेने अमाराथी निकट करीशुं. अमने तेना भातिन (भीतर)थी कांई

لَنَا خَيْرًا أَمْثَلًا وَقَرَّبْنَا وَلَا وَلَيْسَ لَنَا مِنْ سِرِّيرَتِهِ شَيْءٌ اللَّهُ

लेवादेवा नथी. अल्लाह अेनो हिसाब लेनार छे. अने जेनाथी बुराई

فَمَا سَبَّهُ فِي سِرِّيرَتِهِ وَمَنْ أَظْهَرَ لَنَا سُوءًا لَمْ نَأْمَنَّهُ وَلَمْ نُصَدِّقْهُ

ज़हेर थशे तेने न अमन आपीशुं न तेने

وَإِنْ قَالَ إِنَّ سِرِّيرَتَهُ حَسَنَةٌ -

साथो ज़ाशीशुं भले ते अवुं कहे के तेनुं भातिन सारुं छे."

आयतथी भंने भागो स्पष्टपणे साबित छे. भीज्ज आयत सूअे भकुरहनी छे : **مَمَّنْ تَرَضُّونَ مِنَ الشُّهَدَاءِ** : अने तमारा अेनाथी पडेलां इर्माव्युं : **وَأَمْرَاتَانِ** : अने तमारा मर्दोमां भेने गवाह बनावी लो अने जो भे गवाह न होय तो अेक पुरुष अने भे स्त्रीओने, अेमांथी जे तमने पसंद होय." आ आयतनो आगलो हिसाब शहादतना निसाब पर स्पष्टपणे हलील पूरी पाडे छे. अने **مَمَّنْ تَرَضُّونَ** थी अेमना आहिल होवानी शर्त पुरवार थाय छे. अेक हीनदार बुद्धिशाली कोई षिकुंने ज गवाहीना माटे पसंद करशे. फ़ासिकुं, फ़ाजिर, जूहाने गवाही माटे कोष पसंद करशे ?!

हदीष : १४७०नी समजूती

अेटले के वहीना थकी लोकोनी आंत्रिक डालत इतई यकीनी तौर पर मालूम थई जती હતી. उवे कोईनी आंत्रिक डालत यकीनी तौर पर नथी ज़ाशी शक़ाती, अेटला माटे दारोमदार ज़हेर पर छे. जो कोई शप्स पोताना ज़हेरना अेतभारथी आहिल छे तो अेने आहिल मानीशुं अने अेनी गवाही इबूल करीशुं. मतलभ अे थयो के उकीक़तमां कोष आहिल छे कोष नथी अेने मालूम करवा माटे आपणे बंधायेला नथी. अने न अे आपणा वशनी वात छे. ज़हेरना अेतभारथी जे आहिल छे तेने आहिल ज मानवानो छे.

□ પ્રકરણ □
 "નસબ (વંશ) અને મશહૂર રજાઅત
 (દૂધ સંબંધ) અને પૂરાણા મૃત્યુની ગવાહી."
 - (પૃષ્ઠ : ૩૬૦)

بَابُ الشَّهَادَةِ عَلَى الْأَنْسَابِ وَالرِّضَاعِ
 الْمُسْتَفِيضِ وَالْمَوْتِ الْقَدِيمِ ۳۶

ت ۳۹۵ وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْضَعْتَنِي وَآبَا

"અને નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, મને તથા અબૂ સલ્માને પુવેબાએ દૂધ [તઅલીફ : ૪૯૫]

سَلَمَةَ ثَوِيْبَةَ - وَالتَّشْبِثُ فِيهِ -

પીવડાવ્યું છે. અને આ મામલામાં સંપૂર્ણ તેહફીફ કરજો."

તઅલીફ : ૪૯૫ની સમજૂતી

પ્રકરણનો ફાયદો એ છે કે નસબ તથા રજાઅત (વંશ તથા દૂધનો સંબંધ) અને ફદીમ મૌત પર કેવળ કહેવાતી સાંભળવામાં આવેલી વાતો પર ગવાહી દુરુસ્ત છે, જ્યારે કે એ સૌ મશહૂર તથા ખ્યાતિ પામેલ હોય. આ તઅલીફને ખૂદ ઈમામ બુખારીએ કિતાબુન્નિકાહમાં ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ઉમ્મે હબીબ રઝી અલ્લાએના પુસ્તકોમાં રિવાયત કરી છે. એ હમેશાંના કમનસીબ અબૂ લહબની લોડી હતાં. પુવેબાએ પ્રથમ હઝરત અમીર હમ્મા રઝી અલ્લાએને દૂધ પીવડાવ્યું પછી હુઝૂરે અફદસ ﷺને પછી હઝરત અબૂ સલ્મા રઝી અલ્લાએને. ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ઉમ્મે સલમા રઝી અલ્લાએના આગલા પતિને પીવડાવ્યું. કિતાબુન્નિકાહમાં એ પણ છે કે અબૂ લહબે એમને આઝાદ કરી આપ્યાં હતાં. ત્યારબાદ પુવેબાએ હુઝૂરે અફદસ ﷺને દૂધ પીવડાવ્યું. મૃત્યુ બાદ અબૂ લહબને તેના અમુક કુટુંબીઓ (હઝરત અબ્બાસ રઝી અલ્લાએ) એ ખ્વાબમાં બદતરીન હાલતમાં જોયો. તેમણે પૂછ્યું, શું મળ્યું ?! અબૂ લહબે જવાબ આપ્યો કે તમારાથી અલગ થયા બાદ કોઈ આરામ નથી મળ્યો, એના સિવાય કે પુવેબાને આઝાદ કરવાને લીધે આનાથી (એ કાણા તરફ ઈશારો કર્યો જે અંગૂઠા અને સાથેવાળી આંગળી વચ્ચે હતું) કાંઈક પીવાનું મળી જાય છે.

સુહેલીની રોઝુલ અન્ફમાં છે કે આ ખ્વાબ જોનાર હઝરત અબ્બાસ રઝી અલ્લાએ હતા. અને અબૂ લહબે એવું કહ્યું હતું કે દર સોમવારે અઝાબમાં કમી થઈ જાય છે. અને એ એના કારણે હતું કે હુઝૂરે અફદસ ﷺ સોમવારે પેદા થયા હતા. પુવેબાએ જન્મ મુબારકની ખબર આપી તો તેમને અબૂ લહબે આઝાદ કરી આપ્યાં.

એના પરથી ઉલમાએ લખ્યું છે કે વિલાદત પાકની ખુશી મનાવવા પર અબૂ લહબને જહન્નમમાં ઈનામ મળ્યું તો જો કોઈ મુસલમાન ખુશી મનાવે તો એને શું શું ઈનામો મળશે એને કોણ જાણી શકે !

ઈબને મુદાએ પુવેબાની સહાબિયાતમાં ગણના કરેલી છે. ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ખદીજતુલ કુબ્રા રઝી અલ્લાએના નિકાહ બાદ એ (પુવેબા) ખિદમતે અફદસમાં હાજર થયાં હતાં. હુઝૂરે અફદસ ﷺ એમના પર નવાઝિશ કરતા હતા ત્યાં સુધી કે મદીના તયબહથી તોહફા મોકલતા. ખયબરની ફતહ બાદ મૃત્યુ પામ્યાં.

સામ્યતા : હુઝૂરે અફદસ ﷺએ લોકોથી સાંભળીને જ એવું ફર્માવ્યું કે પુવેબાએ મને તથા હમ્મા તથા અબૂ સલ્માને દૂધ પીવડાવ્યું છે, તે પણ જાહિલિયતના જમાનાના લોકોથી સાંભળીને.

والتشبت فيه : આ પણ પ્રકરણનો ભાગ છે. અમુક અનુવાદકોએ એનો તર્જુમો કર્યો છે, "અને તેને સાબિત કરવું" એ સહીહ નથી. સહીહ તર્જુમો આ પ્રમાણે છે : "અને એના બારામાં છાનબીન, તેહફીફ તથા

حدیث ۱۴۱
عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہا سے ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૪૭૧]

قَالَتْ إِسْتَأْذِنَ عَلِيٌّ أَقْلَحَ فَلَمْ آذِنْ لَهُ فَقَالَ أَمْتَجِبِينَ

અફલહે મારી પાસે આવવા માટે મારાથી રજા માગી તો મેં તેને ઈજાઝત ન આપી. એના પર એણે કહ્યું,

مِئِي وَأَنَا عُمَّكِ فَقُلْتُ كَيْفَ ذَلِكَ فَقَالَ أَرْضَعْتِكِ امْرَأَةً

તમો મારાથી પર્દો કરો છો જ્યારે કે હું તમારો યાચા છું. મેં તેમને પૂછ્યું, કેવી રીતે ? તેણે બતાવ્યું કે

أَخِي بِلَبَنِ أَخِي فَقَالَتْ سَأَلْتُ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

મારા ભાઈની પત્નીએ મારા ભાઈનું દૂધ આપને પીવડાવ્યું છે. ઉમ્મુલ મો'મિનીને ફર્માવ્યું, મેં એને

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ صَدَقَ أَقْلَحُ إِيذَنِي لَهُ عَه

રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી પૂછ્યું તો ફર્માવ્યું, અફલહે સાચુ કહ્યું એને ઈજાઝત આપી દો."

(બુખારી, ૨/૭૦૭, તફસીરે સૂરએ અહઝાબ, ૨/૭૬૪ અન્નિકાહ, ૨/૭૮૮,
અલ્અદબ, મુસ્લિમ, ૮૦૮, અબૂ દાઉદ, નિસાઈ, નિકાહ)

શોધ કરવી" એના પર દલીલ આ પ્રકરણની છેલ્લી હદીષનો આ ભાગ છે કે ફર્માવ્યું, "يا عائشة انظرن من اخوالكم فانما الرضاة من المجاعة ماટે કે રજાઅત ભૂખથી છે." આ હદીષમાં નજર કરવાથી શારીરિક આંખ વડે જોવાનું મુરાદ નથી બલ્કે ચિંતનની નજર મુરાદ છે, એટલે કે તેહફીફ કરી લીધા કરો.

હદીષ : ૧૪૭૧ની સમજૂતી

અફલહના તે ભાઈ જેમનાં પત્નીએ ઉમ્મુલ મો'મિનીન رضی اللہ عنہાને દૂધ પીવડાવ્યું હતું અબૂ લુકૈસ હતા. જેવું કે બુખારી કિતાબુન્નિકાહમાં જ અને કિતાબુલ અદબની રિવાયતમાં સ્પષ્ટતા છે. આ બનાવ પર્દાના નુઝૂલ પછીનો છે. અન્ય રિવાયતોમાં છેવટમાં છે કે, એના કારણે ઉમ્મુલ મો'મિનીન ફર્માવતાં હતાં કે જન્મથી જે હુર્મત સાબિત થાય છે તે રજાઅત (દૂધના સંબંધ)થી પણ સાબિત થાય છે.

હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીનના એક અન્ય રજાઈ (દૂધના સંબંધી) યાચા હતા જેમનો ઈન્તેકાલ થઈ ચૂક્યો હતો. ઉમ્મુલ મો'મિનીને પોતાના એક રજાઈ યાચાના બારામાં સૈયદે આલમ ﷺની ખિદમતમાં અર્જ કર્યું હતું કે જો ફલાણો જીવંત હોત તો મારી પાસે આવત ? ફર્માવ્યું, જરૂર આવત ! રજાઅત (દૂધના સંબંધ)થી પણ તે તમામ હુર્મત સાબિત થાય છે જે જન્મથી સાબિત થાય છે.

حدیث ۱۴۷۲ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا "હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ કહ્યું કે નબી صلى الله عليه وسلم [હદીષ : ૧૪૭૨]

عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بِنْتِ حَمْزَةَ

હઝરત હમ્ઝાની સાહબજાહીના બારામાં ફર્માવ્યું, એ મારા માટે હલાલ નથી.

لَا تَحِلُّ لِي بِحَرْمٍ مِنَ الرِّضَاعَةِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ هِيَ بِنْتُ

રજાઅતથી તે હરામ છે જે વંશના કારણે હરામ છે. આ મારી

أَخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ

રજાઈ (દૂધ સંબંધ)ની ભત્રીજી છે." (બુખારી ૨/૭૬૪ અન્નિકાહ, મુસ્લિમ, નિસાઈ, ઈબને માજહ : અન્નિકાહ)

حدیث ۱۴۷۳ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

"અમરહ બિન્તે અબ્દુરહમાનથી રિવાયત થયેલ છે કે નબી صلى الله عليه وسلم નાં [હદીષ : ૧૪૭૩]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخْبَرَتْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

પત્ની ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضي الله عنها એ તેમને ખબર આપી કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એમની પાસે હતા

كَأَنَّ عِنْدَهَا وَإِنَّهَا سَمِعَتْ صَوْتَ رَجُلٍ يَسْتَأْذِنُ لِي فِي بَيْتِ حَفْصَةَ

એવામાં તેમણે એક શબ્દનો અવાજ સાંભળ્યો જે હફસાથી તેમના ઘરમાં હાજર થવાની ઈજાઝત માગી રહ્યા

હદીષ : ૧૪૭૨ની સમજૂતી

કિતાબુન્નિકાહમાં એવું છે કે નબી صلى الله عليه وسلم થી અર્ઝ કરવામાં આવી કે હુઝૂર હમ્ઝાનાં સાહબજાહી (પુત્રી)થી કેમ શાદી નથી કરી લેતા ? એના જવાબમાં ઈશાદ ફર્માવ્યો કે, તેણી મારા માટે હલાલ નથી.....એવટ સુધી. આવી અર્ઝ કરનારા હઝરત અલી رضي الله عنه હતા. જેમ કે મુસ્લિમ (૧/૪૬૭ અરિજાઅ)માં એમનાથી જ રિવાયત થયેલ છે કે મેં અર્ઝ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! صلى الله عليه وسلم શું વાત છે કુરૈશની સ્ત્રીઓને અપનાવો છો અને અમને તરછોડો છો ! ફર્માવ્યું, શું તમારી પાસે કાંઈ છે ? તો મેં અર્ઝ કરી, હમ્ઝાની પુત્રી. હઝરત હમ્ઝાની આ સાહબજાહી તે જ છે જે ઉમરતુલ ફઝાના મોકા પર યા અમ્માહ ! યા અમ્માહ ! હે યાયા ! હે યાયા ! કહેતી હાજર થયા હતાં. જેમનુ નામ અમ્મારા કે ઉમામા હતું કે બીજું કાંઈ.

હદીષ : ૧૪૭૩ની સમજૂતી

"બિન્તે હફસા" અને "ફાલત આઈશા"ની વચ્ચે ફત્હુલબારી તથા ઉમ્દતુલ ફારીની સાથે જે મતન (મૂળ લખાણ) છે એમાં الرضاعة من حفصة من الله اراه فلانالعم حفصة من الرضاعة અધિક છે પણ હિંદુસ્તાની પ્રિન્ટમાં નથી. સહીહ એ જ છે કે ન હોવું જોઈએ. મુસ્લિમમાં હિંદુસ્તાની પ્રિન્ટના નુસ્ખાઓના મુજબ છે.

નુઝહુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(25)

ગવાહોનું બયાન

قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا رَجُلٌ يُسْتَأْذِنُ

હતા. આઈશાએ અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! આ કોઈ શખ્સ છે જે હુજૂરના ઘરમાં

فِي بَيْتِكَ قَالَتْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْكَ

જવાની ઈજાઝત માગી રહેલ છે. તો રસૂલલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, મારો એ ખયાલ છે કે

قَلَانَا لِعِمْرٍ حَفْصَةَ مِنَ الرِّضَاعَةِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ لَوْ كَانَ فَلَانٌ

એ ફલાણો છે, હફ્સાના રઝાઈ (દૂધ સંબંધના) યાયા બતાવ્યું. હવે આઈશાએ પોતાના એક રઝાઈ

حَيًّا لِعِمْرٍ مِنَ الرِّضَاعَةِ دَخَلَ عَلَيَّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

યાયાના વિશે અર્ઝ કરી, તે જીવતા હોત તો મારી પાસે આવત ? તો રસૂલલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું,

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعْمَ إِنَّ الرِّضَاعَةَ تَحْرِمُ مَا يَحْرُمُ مِنَ الْوِلَادَةِ عَه

બેશક ! રઝાઅત (દૂધનો સંબંધ) પણ એ લોકોને હરામ કરે છે જેમને જન્મ હરામ કરે છે."

(બુખારી ૧/૪૩૮ અલ્જિહાદ, ૨/૭૬૪ અન્નિકાહ, મુસ્લિમ, નિસાઈ : અન્નિકાહ)

ان الرضاة : વંશના કારણે જેટલા સગાં સંબંધીઓ સાથે નિકાહ હરામ છે એ જ પ્રમાણે રઝાઅત (દૂધના સંબંધ)ના કારણે પણ એ સૌની સાથે નિકાહ હરામ છે. અલબત્ત એમનામાંથી આ અમુક સગાં અપવાદ છે, પ્રથમ : ભાઈ તથા બહેનની મા, એ વંશમાં હરામ છે એટલા માટે કે તે ક્યાં તો તેની મા થશે અથવા બાપની મૌતૂઆ. અને એ બંનેવ હરામ છે. પણ રઝાઅ (દૂધ સંબંધ)માં હરામ નથી. કેમ કે હરામ હોવાનું કોઈ કારણ નથી. એના ત્રણ પ્રકાર છે : રઝાઈ ભાઈ બહેનની રઝાઈ મા, રઝાઈ ભાઈ બહેનની સગી મા, સગા ભાઈ બહેનની રઝાઈ મા.

બીજુ : પુત્ર કે પુત્રીની બહેન એ સંબંધમાં હરામ છે કેમ કે એ ક્યાં તેની પુત્રી હશે અથવા આગલા પતિની પુત્રી, પણ રઝાઅતમાં કોઈ હુર્મતનું કારણ નથી. એના પણ બે પ્રકારો છે : હફીફી (સગા) પુત્ર કે પુત્રની રઝાઈ (દૂધ) બહેન. અને રઝાઈ પુત્ર કે પુત્રીની સગી બહેન.

ત્રીજુ : પુત્ર કે પુત્રીની દાદી, એ પણ વંશમાં હરામ છે. એટલા માટે કે એ ક્યાં તો મા હશે અથવા બાપની મૌતૂઆ એટલે વતી (સંભોગ) કરેલી. અને રઝાઅતમાં કોઈ સંબંધ હુર્મતનો સબબ નથી.

ચોથુ : કાકા અથવા ફોઈની મા. એ સગાઈમાં દાદી થશે એટલા માટે હરામ છે. પણ રઝાઅતમાં હરામ નથી.

પાંચમું : મામા કે માસીની મા. એ સગાઈમાં હરામ છે એટલા માટે કે એ એની નાની થશે. પણ રઝાઅતની રૂએ હરામ નથી.

છઠ્ઠુ : ભાઈની બહેન. સગાઈના સંબંધે હરામ છે પણ રઝાઅત (દૂધ સંબંધ)માં હરામ નથી. એના પણ ત્રણ પ્રકાર છે : સગા ભાઈની રઝાઈ બહેન, રઝાઈ ભાઈની સગી બહેન, રઝાઈ ભાઈની રઝાઈ બહેન. વંશના ભાઈની બહેન સાથે પણ એક સ્થિતિમાં નિકાહ હુરસ્ત છે તે એ કે સોતેલા ભાઈની બહેન જે બીજા બાપથી હોય.

حدیث ۱۳۷۴
عَنْ مَسْرُوقٍ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہا એ કહ્યું, મારી પાસે

[હદીષ : ૧૪૭૪]

عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدِي رَجُلٌ فَقَالَ يَا

રસૂલુલ્લાહ ﷺ તશરીફ લાવ્યા અને મારી પાસે એક પુરુષ હતો. હુઝૂરે પૂછ્યું, હે આઈશા !

عَائِشَةُ مَنْ هَذَا قُلْتُ أَخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ قَالَ يَا عَائِشَةُ انْظُرْنَ

આ કોણ છે ? મેં અર્જ કરી, મારો દૂધ (રઝાઈ) ભાઈ છે. ફર્માવ્યું, હે આઈશા ! તેહફીફ કરી લીધા કરો કે

مَنْ إِخْوَانِكُمْ فَأَتَمَّ الرِّضَاعَةَ مِنْ الْجَمَاعَةِ ع

કોણ તમારો ભાઈ છે, એટલા માટે કે રઝાઅત તે વિશ્વસનીય છે જે ભૂખ દૂર કરે."

(બુખારી, ૧/૪૩૮, અલ્લિહાદ, ૨/૭૬૪, અન્નિકાહ, મુસ્લિમ, નિસાઈ : નિકાહ)

હદીષ : ૧૪૭૪ની સમજૂતી

من الجماعة "જૂઅ"માં એક લુગત છે જેનો અર્થ ભૂખ થાય છે. એટલે કે એ રઝાઅત (દૂધનો સંબંધ) જેનો શરીઅતની રૂએ એતબાર છે જેના કારણે ખાસ સંબંધ તથા આપસમાં નિકાહનું હરામ હોવું સાબિત થાય છે તે એ છે કે જે બાળકની ભૂખ દૂર કરી શકે, એટલે કે એટલી ઉમરમાં હોય કે બાળકનો તેના હક્ક પ્રમાણે ખોરાક થઈ શકે. ભલે બીજી ચીજ દા.ત. રોટલી વગેરે એને ન આપવામાં આવે. એટલે કે બાળપણની હાલતમાં દૂધ પીએ જેની માત્રા બે વરસ કે અઠી વરસ છે. હઝરત ઈમામે આ'ઝમ રઝી અલ્લેએ ફર્માવ્યું અઠી વરસ અને સાહિબેન (ઈમામ મુહમ્મદ તથા ઈમામ યૂસફ)એ ફર્માવ્યું બે વરસ. સાહિબેનની દલીલ આ આયતે કરીમા છે :-

"અને માઓ પોતાનાં બાળકોને પૂરા બે વરસ દૂધ وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ ۖ
પીવડાવે." (બકરહ-૨૩૩) كَامِلَيْنِ ذَلِكُمْ يَمَنُ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ ۚ

આ ઈશાદ તેના માટે છે જે પૂરી મુદત સુધી દૂધ પીવડાવવા ઈચ્છે. હઝરત ઈમામે આ'ઝમ રઝી અલ્લેએ ફર્માવ્યું :-

"એના પછી જો મા બાપ આપસમાં રઝામંદી فَإِنْ أَرَادَ إِفْصَالًا عَنِ تَرْضِيٍّ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ
તથા મશ્વરાથી દૂધ છોડાવવા યાહે તો એમના પર કોઈ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا - اَيْضًا.

જો તઅકબીના માટે છે જેનો મતલબ એ છે કે બે વરસ દૂધ પીવડાવ્યા પછી પતિ પત્નીને અધિકાર છે કે આપસમાં રઝામંદીથી યાહે તો દૂધ છોડાવી શકે છે. એનો મતલબ એ છે કે એમને એનો પણ અધિકાર છે કે ન છોડાવે, દૂધ પીવા દે. એનાથી સાબિત થયું કે બે વરસ પૂરા થયા પછી પણ રઝાઅતની મુદત છે એને ઈમામે આ'ઝમે છ મહિના અધિક રાખ્યા છે. એ આધાર પર કે બાળક એકદમ દૂધ નથી છોડતુ તેમજ એ કે બાળકના માટે બલકે દૂધ પીવડાવનારી માટે પણ એ (એકદમ છોડાવવું) અમુક બીમારીઓનો સબબ છે. દૂધ કમે કમે છોડાવવામાં આવે છે અને બાળકને ખોરાકનો આદી (આદતવાળો) બનાવવામાં આવે છે. જ્યારે તે સારી પેઠે ખાવા લાગે તો દૂધ છોડાવવું મુનાસિબ થાય છે. અનુભવે એની મુદત છ મહિના રાખવામાં આવી છે જે ગર્ભની કમ સે કમ મુદત છે.

તેમજ સાહિબેને આ આયતથી પણ દલીલ કરી છે : "حَمَلُهُ وَفِطَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا" "બાળકનું માના પેટમાં રહેવું અને દૂધ છોડાવવું ત્રીસ મહિના છે." (અહકાફ-૧૫)

ગર્ભની મુદત ઓછીમાં ઓછી છ મહિના છે તો દૂધ પીવડાવવાની મુદત બે વરસ બચી. હઝરત ઈમામે આ 'ઝમના સમર્થકો ફર્માવે છે કે ثَلَاثُونَ હમલ તથા فِطَالની સંયુક્ત મુદત નથી બલકે દરેકની અલગ અલગ છે એટલે કે ગર્ભની મુદત પણ ત્રીસ મહિના અને દૂધ પીવડાવવાની પણ. પણ અમે ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رَضِيَ اللهُ عَنْهَاની હદીષથી હમલ (ગર્ભ)ની મોટાભાગની મુદત બે વરસ રાખી કે ફર્માવ્યું, ખુદાની ફસમ ! પેટમાં બાળક બે વરસથી વધુ નથી રહેતું. (દારકુત્લી, બયહકફી ફત્હુલબારી, ભાગ : ૪, પૃષ્ઠ : ૧૮૦)

આપણે ત્યાં રજાઅત (દૂધનો સંબંધ સાબિત થવા) માટે દૂધની માત્રા શર્ત નથી. થોડુક દૂધ પણ ગળા નીચે ઉતરી ગયું ચાહે આદત મુજબ અથવા આદત વિરુદ્ધ દા.ત. શીશીના થકી પીવડાવ્યું અથવા નલ્કી વગેરે થકી પહોંચાડ્યું ચાહે મોઢા વાટે હોય, ચાહે નાકના થકી હોય દરેક સ્થિતિમાં રજાઅત સાબિત થશે.

દૂધ પીવડાવવાની મુદત બે વરસ છે. બે વરસ પછી બાળકને દૂધ પીવડાવવું જાઈઝ નથી, અને નિકાહની હુમતમાં અઢી વરસ વિશ્વસનીય છે. એટલે કે અઢી વરસની ઉમરમાં બાળકે કોઈ સ્ત્રીનું દૂધ પીધું તો તે એની રજાઈ (દૂધ)માં છે. જેથી રજાઅતના સર્વ સંબંધો સાબિત થશે, ભલે એ જાઈઝ નથી કે બે વરસ પછી દૂધ પીવડાવવામાં આવે.

પ્રકરણ : ફાઝિફ અને ચોર અને ઝાનીની ગવાહી અને અલ્લાહના આ ઈશ્દિનું બયાન કે ફર્માવ્યું, "અને કદાપિ તેમની ગવાહી ન ફબૂલ કરો એ લોકો ફાસિફ છે, પણ તે લોકો જેમણે તૌબા કરી." -અનૂર આ. ૪,૫ (પૃષ્ઠ : ૩૬૧)

بَابُ شَهَادَةِ الْقَاذِبِ وَالسَّارِقِ وَالرَّائِي
وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً
أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ إِلَّا الَّذِينَ
تَابُوا

પ્રકરણનો ખુલાસો : ફાઝિફ તે શખ્સ છે જેણે કોઈના પર ઝિનાનો આક્ષેપ મૂક્યો, અને અહીં મૃત્યુ પામેલ (મુડદા) શખ્સ છે જેણે કોઈ મુસલમાન આકિલ બાલિગ મુહસન પર ઝિનાનો આક્ષેપ લગાડ્યો અને ચાર ગવાહ રજૂ નથી કર્યા જેના કારણે એના પર હદે ફઝફ લગાડવામાં આવી હોય. જો કે શાબ્દિક તથા ઉર્ફી અર્થમાં એ પણ ફાઝિફ છે જે ઝિનાનો આક્ષેપ લગાડે અને ચાર ગવાહો રજૂ ન કરી શકે અને કોઈ કારણે હદે ફઝફથી (૮૦ કોરડાની શિક્ષાથી) બચી જાય. પણ એ વિવાદાસ્પદ નથી, એ જો તૌબા કરે અને તૌબાની અસરો જાહેર થઈ જાય તો એકમતિએ ગવાહી સ્વીકાર્ય છે. વિવાદાસ્પદ તે છે જેને હદે ફઝફ લગાડવામાં આવી હોય. આપણે ત્યાં મામલાઓમાં એની ગવાહી કદી પણ સ્વીકાર્ય નથી ભલે તૌબા કરી લે. ભલે જે તોહમત લગાડી હતી એને રુજૂઅ કરી (પરત ખેંચી) લે, ભલે નેક તથા સાલેહ થઈ જાય. ઈબાદતોમાં એનાથી ગવાહી તૌબા પછી ફબૂલ કરવામાં આવી શકે છે. હઝરત ઈમામ શાફઈ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ વગેરેને ત્યાં તૌબા પછી અને નેક સાલેહ થવું જાહેર થયા પછી તેની ગવાહી મામલાઓમાં પણ સ્વીકાર્ય છે. એના અનુસંધાનમાં બંને પક્ષની દલીલ સૂરએ નૂરની આ ચોથી આયત છે :-

"જે લોકો પારસા સ્ત્રીઓ પર (ઝિના)નો ઈલ્ઝામ લગાડે પછી ચાર ગવાહ નજરે જોનાર ન લાવે તો તેમને ૮૦ કોરડા મારો અને તેમની કોઈ ગવાહી કદી ન માનો અને આ લોકો ફાસિફ છે, પણ જે લોકો એના પછી તૌબા કરી લે અને નેક બની જાય તો બેશક ! અલ્લાહ બખ્શનાર મહેરબાન છે."

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَبْرَارٍ
شُهَدَاءَ فَاَجِدُوا لَهُمْ ثَمَنَيْنِ جَلْدًا
وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا وَاُولَئِكَ
هُمُ الْفٰسِقُونَ ۝ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا مِنْ
بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوْا فَاتَّ اللهُ عَلَيْهِمْ رَحِيْمًا

અહનાફ (હનફીઓ)ની દલીલ : અહનાફ કહે છે કે **محرود في القرف** ના બારામાં આ ઈર્શાદ છે : **وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا** એમાં **شَهَادَةً** નકરા નફી હેઠળ ઉમૂમ તથા ઈસ્તેગરાફનો ફાયદો કરી રહેલ છે, એટલે કે એની કોઈપણ ગવાહી ન સ્વીકારો એના ઉમૂમમાં તૌબા પછીની પણ ગવાહી સામેલ છે. પછી "અબદન" એટલે કદી ન ફબૂલ કરો ફર્માવીને તેને અધિક સ્પષ્ટ તથા તાકીદવાળુ કરી આપ્યું. "અબદન" ઈસ્તેગરાફે ઝમાનાના માટે છે જે સ્પષ્ટપણે તૌબા પછી પણ સામેલ છે.

શાફઈઓની દલીલ : શાફઈ હઝરાત ફર્માવે છે કે આ ઈર્શાદ પછી **وَأَصْلَحُوا** **إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ** પછી અપવાદ છે જેણે તૌબા કરવાવાળાઓને **تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا** ના ઉમૂમથી ખાસ કરી આપ્યા, એટલા માટે તૌબા પછી તેમની ગવાહી સ્વીકાર્ય છે.

જવાબ : અહનાફ કહે છે કે આવુ ત્યારે થશે જ્યારે આ ઈસ્તખ્ના મુત્તસિલ હોય, અને અહીં ઈસ્તખ્ના મુત્તસિલ બનતો નથી. કેમ કે મુસ્તખ્ના એટલે **الَّذِينَ تَابُوا** મુસ્તખ્ના મિન્હુ એટલે **الْفَاسِقِينَ** માં દાખલ નથી. કેમ કે તૌબા પછી ફાસિક નથી રહ્યા એટલા માટે કે તૌબા તેનાથી આગલા ગુનાહોને ખત્મ કરી આપે છે. અને તેમની શહાદત (ગવાહી)નું અસ્વીકાર્ય હોવું મુકમ્મલ હદને પૂર્ણ કરવા માટે છે.

એની તફરીર એ છે કે **لا تقبلوا، فاجلدوهم** પર મઅતૂફ છે અને એની જેમ જઝા બંને જુમ્લા ઈન્શાઈયહ છે. અને બંનેના મુખાતબ હુક્કામ છે. અને વાવ જમઈય્યતના માટે આવે છે. તો પૂરી હદ આ થઈ કે ૮૦ કોરડા પણ મારવામાં આવે અને હમેશાં તેમને મરદૂદુશહાદહ (જેની ગવાહી અસ્વીકાર્ય હોય) પણ કરી દેવામાં આવે. અને **أبدًا** પર પાછલુ વાક્ય પૂર્ણ થઈ ગયું. અને **واولئك** થી એક નવુ વાક્ય શરૂ થયું. આ ન ઈન્શાઅ છે ન હુક્કામથી સંબોધન બલકે ઈખ્બાર છે. અને જુમ્લા ઈસ્મિયહ. એટલા માટે એનો અતફ **فاجلدوهم** પર દુરુસ્ત નથી. એ બિના પર આ તતિમ્મા એ હદ નથી આ **بشمول**ની સાથે જુમ્લા મુસ્તાનફા* (નવુ વાક્ય) છે જે મા ફબૂલથી મુત્તસિલ (આગલા વાક્યથી મળેલ) છે. એટલા માટે **الَّذِينَ تَابُوا لَا تقبلوا** નો મુસ્તખ્ના (અપવાદ) કોઈ રીતે નથી બની શકતો, જેથી આ હુક્કમ પોતાના ઉમૂમ તથા ઈસ્તેગરાફ પર બાકી છે.

اصلحوا : આ ફેદ (શર્ત) એ ફાયદા માટે છે કે તૌબા પછી એ જરૂરી છે કે તે તૌબા પર કાયમ રહે અને નેકી તથા તફવાથી સજજ રહે અને એના પર એટલો સમય વહી જાય કે પૂર્ણપણે ઈત્મિનાન થઈ જાય કે હવે સાલેહ મતદૈયિન (દીનદાર) થઈ ગયો છે. એના માટે વસરભરની મુદત નિશ્ચિત છે.

★ **જુમ્લાએ મુસ્તાનફા :** ઈલ્મે નહ્વમાં એ વાક્ય જેના આગળના વાક્ય સાથે અર્થના આધારે તો સંબંધ હોય પરંતુ શબ્દોના આધારે કોઈ સંબંધ ન હોય. (ફીરોઝ)

ت ۴۹۶ وَجَلَدَ عَمْرًا أَبَا بَكْرَةَ وَشَجَلَ بَنَ مَعْبُدٍ وَنَافِعًا بَقْدِيفِ الْمَغِيرَةِ

"અને હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ હઝરત અબૂ બકરહ અને શિબલ બિન મઅબદ [તઅલીફ : ૪૯૬]

لَمْ اسْتَأْبَهُمْ وَقَالَ مَنْ تَابَ قَبْلِكَ شَهَادَتَهُ

તથા નાફેઅને હઝરત મુગીરા رضي الله عنه પર ઝિનાની તોહમત લગાડવાના કારણે કોરડા માર્યા પછી

તૌબા કરાવી અને ફર્માવ્યું, જે તૌબા કરશે એની ગવાહી કબૂલ કરીશ."

ت ۴۹۷ وَأَجَارَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْبَةَ وَعَمْرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَسَعِيدٌ

"અને મહદૂદ ફિલ ફઝફની ગવાહીને અબ્દુલ્લાહ બિન ઉતબા અને ઉમર બિન [તઅલીફ : ૪૯૭]

તઅલીફ : ૪૯૬ની સમજૂતી

આ દુ:ખદ બનાવ એ સમયે ઉપસ્થિત થયો જ્યારે હઝરત મુગીરા رضي الله عنه બસરાના વાલી (ગવર્નર) હતા. હઝરત અબૂ બકરહ رضي الله عنه એ હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ رضي الله عنه ને એક પત્ર લખ્યો જેમાં હઝરત મુગીરાને ઉમ્મે જમીલ નામની એક સ્ત્રી ઝિના સાથે કરવાનો ઈલ્લામ લગાડ્યો કે જેને મેં, શિબલ બિન મઅબદે, નાફેઅ, ઝિયાદે જોયું છે. આ ચારેવ સુમૈયહના પેટથી હતા અને મત્રાઈ ભાઈ હતા. એના પર ફારૂકે આ'ઝમ رضي الله عنه એ હઝરત મુગીરા رضي الله عنه ને હોદ્દાથી ઉતારી પાડીને તેમની જગાએ હઝરત અબૂ મૂસા અશઅરીને બસરાના ગવર્નર બનાવીને મોકલ્યા. અને તેમને હુકમ આપ્યો કે મુગીરા તથા અબૂ બકરહને અન્ય ગવાહો સાથે મારી પાસે મોકલી આપો. આ બનાવના ગવાહ હઝરત અબૂ બકરહના ત્રણ મત્રાઈ ભાઈ શિબલ બિન મઅબદ, નાફેઅ અને ઝિયાદ બિન અબિયહ હતા. એ ચારેવ સુમૈયહના પેટથી હતા.

જ્યારે એ લોકો મદીના તથ્યબહ ફારૂકે આ'ઝમ رضي الله عنه ની પાસે પહોંચ્યા તો અબૂ બકરહ, શિબલ તથા નાફેઅે ઝિનાની ગવાહી આપી પણ ઝિયાદે ન કેવળ એવું કહ્યું કે મેં એ બંનેવને એક ચાદરમાં જોયાં છે, અને જોરથી શ્વાસ લેતાં સાંભળ્યાં છે, ઝિના કરતાં નથી જોયાં.

એના પર હઝરત ફારૂકે આ'ઝમે હઝરત અબૂ બકરહ શિબલ બિન મઅબદ તથા નાફેઅને ૮૦ કોરડા માર્યા જે હદે ફઝફ છે. (મુસ્તદરક લિલ્હાકિમ, ૩/૪૫૧) અને એમને તૌબા કરવા માટે કહ્યું. શિબલ અને નાફેઅે તૌબા કરી લીધી પણ અબૂ બકરહે તૌબા ન કરી. (બિદાયહ નિહાયહ, ૮/૫૭)

આ તઅલીફને હઝરત ઈમામ શાફઈ رضي الله عنه માં રિવાયત કરી છે. તેના પાયાના રાવી સઈદ બિન મુસય્યબ છે. તેમનો મઝહબ એનાથી ઉલ્ટો હતો કે મહદૂદ ફિલ ફઝફની ગવાહી મકબૂલ નથી. ચિંતનની વાત એ છે કે જો ખરેખર આ રિવાયત સઈદ બિન મુસય્યબની નજીક સહીહ હોત તો તેમને એની કેવી રીતે હિંમત થાત કે હઝરત ઉમરના આવા આદેશની વિરૂદ્ધ ફત્વો આપે જે તેમણે સહાબાએ કિરામના આમ મજમામાં ફર્માવ્યો. જેના પર તમામ હાજર રહેલા સહાબાએ સુકૂત (મૌન ધારણ) કર્યું. એ દલીલ છે વર્ણન થયેલ રિવાયત ખૂદ હઝરત સઈદ બિન મુસય્યબની નજીક મઅલૂલ છે.

તઅલીફ : ૪૯૭ની સમજૂતી

આ અગ્યાર વ્યક્તિઓ છે એમનામાંથી ફાઝી શુરૈહ અને મુઆવિયહ બિન કુર્દહથી કોઈ રિવાયત એવી નથી જેનાથી સ્પષ્ટપણે એ સાબિત થાય કે એ લોકો મહદૂદ ફિલ ફઝફની તૌબા બાદ શહાદત કબૂલ કરવાને

بُنْ جُبَيْرٌ وَطَاوُسٌ وَجَاهِدٌ وَالسَّعِيُّ وَعِكْرَمَةُ وَالزُّهَيْرِيُّ

અબ્દુલ અઝીઝ તથા સઈદ બિન જુબૈર તથા તાઉસ અને મુજાહિદ તથા શઅબી તથા ઈકરમહ તથા ઝુહરી,

وَمُحَارِبُ بْنُ دِيَّانٍ وَشَرِيحٌ وَمُعَاوِيَةُ بْنُ قُرَّةَ.

તથા મુહારિબ બિન દિયાર તથા શુરૈહ તથા મુઆવિયહ બિન કુરૈહ જાઈઝ રાખી."

ت ٣٩٨ وَقَالَ أَبُو الزِّنَادِ الْأَمْرُ عِنْدَنَا بِالْمَدِينَةِ إِذَا سَرَّ جَعَّ الْقَاذِفُ

"અને અબૂ ઝિનાદે કહ્યું, અમારા ત્યાં મદીનામાં એવું જ છે કે ફાઝિફ જ્યારે પોતાના [તઅલીફ : ૪૯૮]

عَنْ قَوْلِهِ فَاسْتَغْفِرَ رَبَّهُ فَبَيَّتْ شَهَادَتَهُ

કથનથી રુજૂઅ (પરત ખંચે) કરી લે અને પોતાના રબથી તૌબા કરી લે તો એની ગવાહી ફૂલ કરવામાં આવે છે."

જાઈઝ જાણતા હતા. હવે કેવળ નવ રહી ગયા અને એ સૌ તાબઈ છે. એનાથી ઉલ્ટુ હઝરત ઈબને અબ્બાસ રાઝીનો ફૌલ આ પ્રમાણે છે : એની ગવાહી સ્વીકાર્ય નથી. જેવું કે ઈબને હઝમે સનદ ઝયદની સાથે એમનાથી રિવાયત કરેલ છે. તદ્દઉપરાંત ઈમામ બયહકીએ મુષન્ના બિન સબાહ અને આદમ બિન ફાઈદથી અન અમ્મ બિન શોએબ અન અબિહિ અન જદિહિના તરીફાથી રિવાયત કરી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ આ પ્રમાણે ફર્માવ્યું : لا خبوز شهادة خان ولا محدود في الاسلام. જેને ઈસ્લામમાં હદ મારવામાં (શરઈ સજા કરવામાં) આવી હોય. અને ખાઈનની (અપ્રમાણિક) ગવાહી સ્વીકાર્ય નથી. તેમજ મુસન્નફે ઈબને અબી શયબામાં અબ્દુરહમાન બિન સુલૈમાન અન હજજાજ અન અમ્મ બિન શોએબ અન અબિહિ અન જદિહિના તરીફાથી રિવાયત કરેલ છે કે ફર્માવ્યું : المسلمون عدول بعضهم على بعض الا محدود قذفي. "મુસલમાન એક બીજા પર આદિલ છે મહદૂદ ફિલ ફઝફ સિવાય."

તદ્દઉપરાંત એ અગ્યાર વ્યક્તિઓમાંથી ઈમામ મુજાહિદ, ઈમામ ઈકરમા, ઈમામ શઅબી તથા ફાઝી શુરૈહથી એ પણ મરવી છે કે ફાઝિફની ગવાહી સ્વીકાર્ય નથી. તદ્દઉપરાંત ઈમામ હસન બસરી, ઈમામ સુફ્યાન બિન સઈદ અને ઈમામ સઈદ બિન મુસય્યબથી પણ એ જ રિવાયત થયેલ છે.

તદ્દઉપરાંત વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે હઝરત ઈમામે આ'ઝમે ફર્માવ્યું, અમે તાબઈનથી મતભેદ કરીએ છીએ તેઓ અમારાથી કરે છે, તેઓ પણ મર્દ છે અમે પણ મર્દ છીએ.

તઅલીફ : ૪૯૮ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ સઈદ બિન મન્સૂરે હિસૂન બિન અબ્દુરહમાનના તરીફાથી આ શબ્દોમાં રિવાયત કરી. મેં એક શખ્સને જોયો કે તેને ફઝફની હદ લગાડવામાં આવી રહી છે જ્યારે તે સજા પામી ચૂક્યો તો તેણે તૌબા કરી. મેં અબૂ ઝિનાદથી પૂછ્યું તો આવો જવાબ આપ્યો.

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ وَقَتَادَةَ إِذَا كَذَبَ نَفْسَهُ جُلِدَ وَ

ت
٣٩٩

"અને ઈમામ શઅબી તથા ફતાદાએ કહ્યું, જ્યારે પોતે પોતાને જૂઠલાવે તો તેને કોરડા [તઅલીફ : ૪૯૯]

قُبِلَتْ شَهَادَتُهُ -

મારવામાં આવે અને તેની ગવાહી ફબૂલ કરવામાં આવે."

وَقَالَ النُّوْمَيْيُّ إِذَا جُلِدَ الْعَبْدُ ثُمَّ أُعْتِقَ جَارِكِ شَهَادَتُهُ

ت
٥٠٠

"ઈમામ ધોરીએ ફર્માવ્યું, જ્યારે ગુલામને કોરડા મારવામાં આવે પછી આઝાદ કરી દેવામાં [તઅલીફ : ૫૦૦]

وَأِذَا اسْتَقْضِيَ الْمَحْدُودُ فَقَضَايَا جَائِزَةً -

આવે તો એની ગવાહી દુરુસ્ત છે અને જ્યારે કે ફાઝી બનાવી દેવામાં આવે તો તેના ફેસલા લાગુ થવા પાત્ર છે."

તઅલીફ : ૪૯૯ની સમજૂતી

ઈમામ શઅબીના ફૌલને ઈબ્ને અબી હાતિમે રિવાયત કર્યો. હમણા વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે ઈમામ શઅબી તથા ફતાદા બંનેવ થકી એનાથી વિરુદ્ધ રિવાયત થયેલ છે.

તઅલીફ : ૫૦૦ની સમજૂતી

ઈમામ ધોરીથી એનાથી ઉલ્ટુ એ પણ રિવાયત થયેલ છે કે ફાઝિક તૌબા પણ કરી લે છતાં પણ તેની ગવાહી મફબૂલ નથી. જેમ કે મુસન્નફે અબ્દુરઝઝાકમાં છે "قَالَ بَعْضُ النَّاسِ لَا تَحْبُوزُ شَهَادَةُ الْقَافِرِ وَإِنْ تَابَ : અને અમુક લોકોએ કહ્યું, ફાઝિકની ગવાહી જાઈઝ નથી ભલે તૌબા કરી લે."

સ્પષ્ટતા : અહીં બઅદુન્નાસ (અમુક લોકો)થી મુરાદ ઈમામુલ અઈમ્મા સિરાજુલ ઉમ્મહ હઝરત ઈમામે આ'ઝમ رضی اللہ عنہ છે. આ ઈમામ બુખારીની ઈનાયત છે કે આ ફૌલને કેવળ ઈમામે આ'ઝમની તરફ સંબંધિત કર્યો. જો કે આ જ હિબ્રુલ ઉમ્મત હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہનો પણ ફૌલ છે. અને તાબઈનમાંથી ઈમામ હસન બસરી, ઈમામ સઈદ બિન મુસૈયબ, સુફ્યાન બિન સઈદનો ફૌલ છે. તદ્ ઉપરાંત ઈમામ શઅબી, ઈકરમા, મુજાહિદા, ફાઝી શુરૈહનો એક ફૌલ પણ આ જ છે.

તેમજ હદીષથી સાબિત છે કે ખૂદ હુઝૂરે અફદસ ﷺનો ઈર્શાદ છે, જો કોઈ વાત હદીષે મરફૂઅથી સાબિત હોય અને તે હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ જેવા ફકીહ સહાબીનો મઝહબ હોય તો એના પર એની કોઈ અસર નથી પડતી કે આઠ નવ તાબઈન એના વિરુદ્ધ જણાવે છે.

"પછી તેણે કહ્યું કે કોઈ નિકાહ ગવાહ વિના દુરુસ્ત નથી, પરંતુ જો મહદૂદ (હદ પામેલા)ની ગવાહીમાં નિકાહ કર્યા તો સહીહ છે અને જો બે ગુલામોની ગવાહીમાં કર્યા તો દુરુસ્ત નથી.

ثُمَّ قَالَ لَا يَجُوزُ نِكَاحٌ بِغَيْرِ شَاهِدَيْنِ
فَإِنْ تَزَوَّجَ بِشَهَادَةِ مَحْدُودٍ وَدَيْنٍ جَازِرٍ
تَزَوَّجَ بِشَهَادَةِ عَبْدَيْنِ كَمْ يَجُزُّ -

સ્પષ્ટતા : આ હઝરત ઈમામે આ'ઝમ પર તઅરીઝ (વાંધો કરવો તે) છે. એના પર ઈમામ બુખારીને આશ્ચર્ય છે કે જ્યારે મહદૂદ ફિલ્કઝફ (હદ-સજા પામેલા)ની ગવાહી અસ્વીકાર્ય છે તો એની ગવાહીમાં નિકાહ કેવી રીતે દુરુસ્ત છે ? અને તેમને અતિ આશ્ચર્ય એના પર છે કે બે ગુલામોની ગવાહીમાં નિકાહ સહીહ નથી માનતા.

આ વાંધો એની દલીલ છે કે હઝરત ઈમામ બુખારી આટલા મહાન સ્થાને હોવા છતાં હઝરત ઈમામે આ 'ઝમની ઈલ્મી પહોંચને સમજવાથી લાચાર છે. ફરક એ છે કે શહાદત માન્ય થવું તથા અદા થવું એ બે વિવિધ દરજાઓ છે. શહાદત માન્ય થવા માટે બાલિગ આદિલ હોવું શર્ત નથી બલકે ઈસ્લામ પણ શર્ત નથી. સહાબાએ કિરામે કુફની હાલતમાં ઘણી વાતો જોયી અને સાંભળી, અને ઈસ્લામ લાવ્યા બાદ તેને વર્ણવી તો આખી ઉમ્મતે બલકે ખૂદ હુઝૂર ﷺ એ તેને કબૂલ કરી.

એના પર એકમતિ છે કે ફાસિક તથા બાળકની ગવાહી સ્વીકાર્ય નથી પણ તેમની શહાદત માનવું દુરુસ્ત છે એટલે કે બનાવના સમયે નાબાલિગ હતા અથવા ફાસિક હતા. શહાદત આપતી વખતે દીનદાર અને બાલિગ છે તો તેમની શહાદત સ્વીકાર્ય છે. નિકાહના વખતે શહાદત અદા નથી થતી બલકે કેવળ માન્ય થાય છે એટલા માટે બે મહદૂદ (હદ પામેલા)ની ગવાહી નિકાહમાં દુરુસ્ત છે.

રહી ગયું બે ગુલામોની શહાદતમાં નિકાહ સહીહ નથી, એનો પાયો એના પર આધારિત છે કે નિકાહ સહીહ થવા માટે એવા ગવાહ જરૂરી છે જેઓ કબૂલ તથા રદનો અધિકાર ધરાવતા હોય, ગુલામ એનો અધિકાર નથી ધરાવતો એટલા માટે એની ગવાહીથી નિકાહ દુરુસ્ત નથી. વધુ વિગત હિદાયહ તથા એની શરહોમાં જુઓ.

"અને એણે મહદૂદ તથા ગુલામ તથા બાંદીની ગવાહી રમઝાનનો ચાંદ જોવાના માટે જાઈઝ રાખી."

وَأَجَازَ شَهَادَةَ الْمُحْدُوْدِ وَالْعَبْدِ
وَالْأَمَةِ لِرُؤْيَةِ هَلَالِ رَمَضَانَ -

સ્પષ્ટતા : ઈમામ બુખારીની આ તઅરીઝ એ વાતની દલીલ છે કે એઓ અહનાફના મઝહબથી સંપૂર્ણપણે વાકેફ ન હતા અને એ જ નાવાકેફીની બિના પર ક્યાંક ક્યાંક તઅરીઝો કરી આપી. રમઝાનનો ચાંદ જોવાની સાબિતીના માટે શહાદત શર્ત નથી કેવળ ખબર પૂરતી છે. જેમ કે મબસૂતથી લઈને શામી સુધી ખુલાસા સાથે વર્ણન થયેલ છે. અને દીનિયાતમાં ગુલામ તથા બાંદીની પણ ખબર મકબૂલ છે. એ જ પ્રમાણે તૌબા બાદ મહદૂદ ફિલ્કઝફની પણ સ્વીકાર્ય છે.

"અને તેની તૌબા કેવી રીતે ઓળખવામાં આવશે અને નબી ﷺ એ ઝાની (વ્યભિચારી)ને એક વરસ માટે તડીપાર કરી આપ્યો હતો."

وَكَيْفَ تَعْرِفُ تَوْبَتَهُ وَقَدْ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى
اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الزَّانِيَ سَنَةً -

સ્પષ્ટતા : આ પ્રકરણનો સાર છે. ફાઝિફની તૌબાની કેફિયત (સ્થિતિ)ના બારામાં ઉલમામાં મતભેદ છે. મોટાભાગના સલફ (બુઝુર્ગો)એ એવું ફર્માવ્યું કે એ જરૂરી છે કે તે ઈફરાર કરે કે મેં જૂઠી તોહમત લગાડી હતી. અને અમુકે ફર્માવ્યું કે સલાહ (નેક હોવા પર) તથા તફવા પર પાબંદી એક અરસા સુધી જાહેર થઈ જાય, તો એ જ તૌબા છે. ઈમામ બુખારીનું પણ વલણ એ જ તરફ છે જેવું કે હમણા આવી રહ્યું છે.

ت ۵۰۱ وَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ كَلَامِ كَعْبِ بْنِ

"अने नबी ﷺ अे कअब बिन मालिक अने तेमना साथीओथी वातयीत [तअलीक़ : ५०१]

وَصَاحِبِيهِ حَتَّى مَضَى خَمْسُونَ لَيْلَةً

करवानी मना इर्मावी त्यां सुधी के पयास रातो पसार थई गई."

حدیث ۱۴۷۵ أَخْبَرَنِي عُمرُ وَابْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ إِمْرَأَةً سَرَقَتْ فِي عُزْرَةٍ

"उरवड बिन जुभेरे भभर आपी के गज्जवे इतड अेक स्त्रीअे योरी करी. तेणीने [हदीष : १४७५]

اَلْفَجْحِ فَأَتَى بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَمَرَ بِهَا

रसूलुल्लाड ﷺ नी भिदमतमां लाववामां आवी तो हुकुम आय्यो के तेणीनो डाय कापी लेवामां आवे.

فَقَطَعَتْ يَدُهَا قَالَتْ عَائِشَةُ فَحَسَنْتُ تَوْبَتُهَا وَتَزَوَّجْتُ وَكَأَنْتُ

अे ज थयुं. उम्मूल मोमिनीन उजरत आईशा رضی اللہ عنہا अे इर्माव्युं, ते स्त्रीअे तौबा करी अने तेणीनी तौबा

तअलीक़ : ५०१नी समजूती

उजरत कअब बिन मालिक अने मुरारा बिन रबीअ अने खिलाल बिन उमैया رَضَوَانَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ गज्जवे तबूक़मां शरीक न थया. परत थया भाद अेमना पर ईताब (नाराजगी) इर्माव्यो के तमाम सडाभाने हुकुम आपी दीधो के आ त्रषेव साथे मेल, ज़ेल, सलाम, वातयीत, करवी भंध करी आपे. पयास दिवस पछी ज्यारे तेमनी तौबा क़बूल थवानी भशारत नाज़िल थई तो अे अडिष्कार भत्म थयो. आ भनावनी विगते यर्या किताबुत्तइसीरमां आवशे.

साभ्यता : गज्जवे तबूक़मां शिर्कतनो अे तमाम सडाभाने हुकुम उतो जेओ सइर तथा जेडादनी शक्ति धरावता उता. आ त्रषेव उजरत शक्ति डोवा छतां शरीक न थया, आ नाइर्मानीनुं काम उतुं. परत थतां अे लोकोनी पूछताछ करवामां आवी तो अे लोकोअे स्वीकार करी लीधो के न जवुं अे अमारी सुस्तीना कारणे थयेल छे. आ ते स्थाने छे के क़ाज़िके पोते पोताने जूठलाव्यो. भंनेव ईकरार (स्वीकारवुं) गुनाडमां समान छे. पण अेटलाथी जे अेमनी भूल माइ न थई अेके तेमना अडिष्कारनो हुकुम अडार पाडयो जे पयास दिवस सुधी रह्यो. आ परथी साबित थयुं के केवण गुनो स्वीकारी लेवो तौबा माटे पूरतु नथी अेके नेकी तथा तक़वानी असरो ज़ाडेर थवी जइरी छे.

हदीष : १४७५नी समजूती

परिपूर्ता : आ हदीष विविध प्रकरषोमां विविध शब्दो साथे संपूर्ण आ प्रमाणे रिवायत पाभेली छे, उम्मूल मोमिनीन उजरत आईशा رضی اللہ عنہا अे इर्माव्युं के बनी मज्जूमनी अेक स्त्रीअे इतडे मक़ाना प्रसंगे योरी करी. कुरैश अेना कारणे सभत परेशान थया. अने वियार्युं के अेना भारामां रसूलुल्लाड ﷺ साथे कोष वात करे ! तेमणे कहुं, ओसामा बिन जयद सिवाय अन्य कोई अेनी खिंमत नथी करी शकतुं, अे रसूलुल्लाड ﷺ ना यडीता छे.

تَاتِي بَعْدَ ذَلِكَ فَأَرْفَعُ حَاجَتَهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

સારી રહી. તેણે શાદી કરી લીધી, અને તે મારી પાસે આવતી હતી તો હું તેણીની જરૂરત

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં પેશ કરતી હતી."

(૧/૪૮૪ અલ્અબિયા ૧/૫૨૮ ફઝાઇલુસ્સહાબા બે તરીકાથી, ૨/૬૧૬ મગાઝી,
૨/૧૦૦૩ અલ્લુદ્દૂદ, મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ : અલ્લુદ્દૂદ, નિસાઈ : અલ્ફત્અ)

હઝરત ઓસામાએ ખિદમતે અફદસમાં અર્જ કરી તો ફર્માવ્યું, હુદૂદે ઈલાહી (અલ્લાહની નિશ્ચિત સજાઓ)માં ભલામણ કરે છે ?! એના પર ઓસામાએ અર્જ કર્યું. મારા માટે ઈસ્તિગફાર (માફી) ફર્માવો. પછી હુઝૂર ﷺ ઉભા થયા અને ખુલ્ખો આપ્યો, તમારાથી આગલા બની ઈસ્રાઈલ એ જ કારણે હલાક થયા (નાશ પામ્યા) કે જ્યારે એમનામાં કોઈ મોટો માણસ ચોરી કરતો તો તેને છોડી મૂકતા અને કમજોર (નાનો) માણસ ચોરી કરતો તો તેના હાથ કાપી લેતા. ખુદાની કૃપા ! જો ફાતિમા બિન્તે મુહમ્મદ (ધારો કે) ચોરી કરશે તો એનો પણ હાથ હું કાપીશ. ત્યારબાદ હુઝૂર ﷺ એ તેણીના હાથ કાપવાનો હુકમ આપ્યો. (અલ્હદીષ)

ચોરી કરવાવાળી સ્ત્રીનું નામ ફાતિમા બિન અલ્અસ્વદ બિન અબ્દુલ અસદ. હઝરત અબૂ સલ્મા રઝી અલ્લહની ભત્રીજી હતી. તે સ્ત્રીએ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના ઘરેથી કાર્પેટમાં લપેટેલુ ઘરેણુ કાર્પેટ સાથે ચોરી લીધું હતું.

કુરૈશની ઈચ્છા હતી કે ક્યાં તો તેણીને માફ કરી દેવામાં આવે અથવા તો ફિદિયો લઈ લેવામાં આવે. ફિદિયાના માટે ચાલીસ ઔંકિયાની પેશકશ પણ કરી પણ સ્વીકારવામાં ન આવી. આ ઈર્શાદ કે ફાતિમા બિન્તે મુહમ્મદ પણ ચોરી કરશે તો એનો હાથ કાપીશ, એ હદ (શરઈ શિક્ષા)નું બે રીતે મહત્વ દર્શાવવા માટે છે, એક એ કે બાપને બેટી સાથે અનહદ મહોબ્બત હોય છે. અને બીજુ એ કે હઝરત સૈયદા, એ સૈયદતુન્નિસાઈલ આલમીન (વિશ્વની સ્ત્રીઓની સરદાર) છે, તો જો હદો (શિક્ષા આપવામાં) લાગુ કરવામાં એમને કોઈ છૂટછાટ ન મળી શકે તો અન્ય કોણ છે જેને છૂટછાટ મળી શકે !

હઝરત ઈમામ શાફઈ રઝી અલ્લહ જ્યારે આ હદીષ બયાન કરતા તો હઝરત સૈયદાનું નામ નામી (ફાતિમા) ન લેતા બલકે આ પ્રમાણે રિવાયત કરતા : "فذكر عضوا شريفاً من الامرأة الشريفة" અને ઈજતદાર ખાતૂનનું નામ લીધું. સુબ્હાનલ્લાહ ! આ અસ્લાફ (પૂર્વજ બુઝુર્ગો) ખાનવાદાએ નબુવ્વતની સાથે અદબમાં કેટલા પ્રમાણમાં સુરૈયાની ઊંચાઈ પર હતા. فجزاه الله خيرا الجزاء (આ સર્વ વિગત ફતહુલબારી, ભાગ-૯, કિતાબુલ હુદૂદથી લેવામાં આવી છે.)

એમાં એક ખાસ વાત એ પણ છે કે એ સ્ત્રીનું નામ પણ ફાતિમા હતું. એટલા માટે હઝરત સૈયદાનું નામ મુબારક લીધું. હુઝૂરે અફદસ ﷺ ના હુકમથી હઝરત બિલાલે એ સ્ત્રીનો હાથ કાપ્યો હતો. પ્રકરણ સાથે મળ તાપણ فحسنت توبتها છે. તૌબાનુ હુસ્ન એ છે કે તે ગુનાહ કર્યા અગાઉની હાલત પર આવી જાય અને ગુનોહ કરતા પહેલાં તેની ગવાહી કબૂલ હતી તો હદ લાગુ થયા પછી પણ સ્વીકાર્ય છે.

જ્યાં સુધી મામલો હાકિમ સુધી ન પહોંચે હદોમાં શફાઅત મહમૂદ (પસંદીદા) છે. દાવો કરનાર તથા

ગવાહોને સમજાવી પતાવીને રોકવામાં આવે. હદીષમાં છે : **تجاوز الحدود** હદોને દરગુઝર કરવાની કોશિશ કરો, પણ જ્યારે મુજરિમ મૂઝી હોય, જાહેરમાં જુર્મ કરનાર બેબાક હોય તો બેહતર છે કે એને અંજામ સુધી પહોંચાડવામાં આવે. હાકિમને ત્યાં મામલો પહોંચ્યા પછી હદો (શિક્ષાઓ)માં શફાઅત જાઈઝ નથી, અને ન હાકિમને માટે જાઈઝ કે એને માફ કરી આપે.

ચોર ચાહે મર્દ હોય કે ઓરત સાબિતી પછી બંને પર એક સમાન હદ (શિક્ષા) હાથ કાપવું છે. ચોર હદ લાગુ થયા પછી તૌબા કરે તો તેની ગવાહી સ્વીકાર્ય છે.

عَنْ رَزِيدِ بْنِ خَالِدِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

حدیث
۱۴۷۶

"હઝરત ઝયદ બિન ખાલિદ રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે

[હદીષ : ૧૪૭૬]

سَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَمَرَ فِيمَنْ رَأَى وَلَمْ يَخْصِنْ بِجَلْدٍ

હુઝૂરે એ શખ્સના બારામાં જેણે ઝિના કર્યો અને મુહસિન (પરણીત) ન હતો તો સો કોરડા મારવાનો અને

مَائَةً وَتَعْرِيبِ عَامٍ ع

એક સાલ માટે વતનથી તડીપાર કરવાનો હુકમ આપતા. (મુસ્લિમ અલ્હુદૂદ)

હદીષ : ૧૪૭૬ની સમજૂતી

સામ્યતાની તફરીર એ છે કે હદ (શિક્ષા) ગુનાહોના માટે કફકારો હોવાના કારણે તૌબાના સ્થાને છે. પણ હુઝૂરે અફદસ رضي الله عنه એ કેવળ એના પર જ બસ ન કર્યું બલકે એક વરસના માટે વતનથી તડીપાર કરી દીધો કે જેથી હાલતની સુધારણા થઈ જાય. એનાથી જાણવા મળ્યું કે તૌબાની પરિપૂર્ણતા માટે હાલતની સુધારણા જરૂરી છે.

હઝરત ઈમામ શાફઈ رضي الله عنه એ આ હદીષની રોશનીમાં ગૈર મુહસિન (અપરણીત) ઝાની (વ્યભિચારી)ના માટે સો કોરડાઓની સાથોસાથ વરસભરના માટે તડીપાર કરવું હદનો ભાગ ઠરાવેલ છે. આપણે ત્યાં કુર્આનની આયતથી એની સજા કેવળ સો કોરડા છે અને એ ખબર વાહિદ છે જેનાથી કિતાબુલ્લાહ પર ઝયાદતી જાઈઝ નથી. અને હુઝૂરે અફદસ رضي الله عنه નું એ ઝાનીને તડીપાર કરવું સિયાસત (ધમકી, ગોશમાલી, સજા)ના તૌર પર હતું. અને એ હવે મન્સૂખ છે. જેવું કે હઝરત અલી મુર્તઝા رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું : **كفى بالنفى فتنه** "તડીપાર કરવાની મનાઈના માટે એટલું જ પૂરતું છે કે એ ફિત્નો છે." હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ એક શખ્સને તડીપાર કર્યો તો તે દારુલ હર્બમાં ચાલ્યો ગયો. એના પર ફસમ ખાઈ લીધી કે હવે કોઈને તડીપાર નહીં કરું. જો તડીપાર કરવું હદ (શિક્ષા) હોત તો હઝરત અલી મુર્તઝા رضي الله عنه એને ફિત્નો ન કહેતા. અને હઝરત ઉમરથી એ અપેક્ષા જ નથી થઈ શકતી કે તેઓ હદ (શરઈ શિક્ષા) લાગુ ન કરવાની ફસમ ખાય. (એટલે કે તડીપાર કરવું શરઈ શિક્ષા નથી)

بَابٌ لَا يُشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ إِذَا أُشْهَدَ

પ્રકરણ : "જ્યારે જુલમ પર ગવાહ બનાવવામાં આવે તો ગવાહ ન બનો" - (૩૬૧)

આ પ્રકરણ હેઠળ પ્રથમ હઝરત નોઅમાન બિન બશીરની હદીષ લાવ્યા છે જેમાં આ પ્રમાણે વર્ણન થયેલું છે કે એમના પિતાએ કાંઈક આપ્યું હતું અને પોતાની બાફીની ઔલાદને આપ્યું ન હતું. બિદમતે અફદસમાં હાજર થયા કે હુઝૂર ! એના પર ગવાહ થઈ જાવ ! તો ફર્માવ્યું, جَوْرٌ لَا تُشْهَدُ وَنِي عَلَى جَوْرٍ "મને જુલમ પર ગવાહ ન બનાવો." અથવા ફર્માવ્યું : لَا أُشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ "હું જુલમ પર ગવાહ બનીશ નહીં."

حدیث ۱۴۷۷
سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ

"હઝરત ઈમરાન બિન હુસૈન رضی اللہ عنہ کے فرમાવ્યું કે نبی ﷺ سے فرમાવ્યું, [હદીષ : ૧૪૭૭]

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُكُمْ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

સૌથી બેહતર મારો જમાનો છે, પછી એના પછીનો છે, પછી એના પછીનો છે. હઝરત ઉમરે કહ્યું,

ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ قَالَ عِمْرَانٌ لَا أَدْرِي أَدَّكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

હું નથી જાણતો કે નબી ﷺ એ એના પછી બે યુગ (જમાના) વર્ણવ્યા કે ત્રણ. નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું,

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

તમારા પછી કેટલાક લોકો થશે જેઓ ખયાનત કરશે, અમાનતદાર હશે નહીં. ગવાહી આપશે જે

وَسَلَّمَ إِنَّ بَعْدَكُمْ قَوْمًا يَخُونُونَ وَلَا يُؤْتَمَنُونَ وَيَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ

કે તેમને ગવાહ બનાવવામાં નથી આવ્યા. મન્નત માનશે પૂરી નહીં કરે.

وَيَسْتَدْرُونَ وَلَا يَفُونَ وَيُظْهِرُ فِيهِمُ السِّمْنَ ع

એમનામાં મોટાપણુ (જાડાપણુ) જાહેર થશે."

(૧/૫૧૫ ફઝાઈલુસ્સહાબા, ૨/૮૫૧ અરિકાફ, ૨/૮૮૦ અલ્એમાન વન્નુઝૂર, મુસ્લિમ : ફઝાઈલ, નિસાઈ : અન્નુઝૂર)

હદીષ : ૧૪૭૭ની સમજૂતી

قرنیનો શાબ્દિક અર્થ "જમાનો" છે. એનાથી મુરાદ એક જમાનાના લોકો જેમની ઉમરો નજીક નજીક હોય જેને આપણી ભાષામાં સમવય (હમ ઉમ્મ), હમજોલી કહે છે. વર્ષોથી એની માત્રા (માપ) નિશ્ચિત કરવામાં શબ્દકોશ શાસ્ત્રીઓ વચ્ચે પુષ્કળ મતભેદ છે. દસ વરસ, વીસ વરસ, ત્રીસ વરસ, ચાલીસ વરસ, સાઈઠ વરસ, સિત્તેર વરસ, એસી વરસ, સો વરસ, એકસો વીસ વરસ. અલ્લામા અસ્કલાનીએ સિત્તેર વરસને કથનોમાં મધ્યમ કક્ષાનું ઠરાવી આપ્યું છે. એનું કારણ એ છે કે આ હદીષમાં છે :

اعمار امتي ما بين ستين الى سبعين "મારી ઉમ્મતની ઉમરો સાઈઠથી લઈને સિત્તેર વરસ સુધી છે." (તિર્મિઝી, ૨/૫૬, અઝ્ઝુહદ, ઈબ્ને માજહ-ઝુહદ, પેજ-૩૨૨)

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

શરહતાઓએ ફર્માવ્યું કે **قرنی** (ફર્ની)થી મુરાદ સહાબાએ કિરામ છે અને પ્રથમ **یلونہم**થી મુરાદ તાબઈન અને બીજાથી તબએ તાબઈન છે. મશહૂર ફૌલના આધારે સહાબાનો ફરન (યુગ) હિ.સ. ૧૨૦ અથવા એનાથી થોડાક વધઘટમાં હઝરત અબૂ તુકૈલ આમિર બિન વાષિલા **رضی اللہ عنہ**ના વિસાલ પર પૂરો થઈ ગયો. ત્યાર બાદ સિત્તેર ઍસી વરસો સુધી તાબઈનનો દૌર રહ્યો. પછી પચાસ વરસ તબએ તાબઈનનો દૌર રહ્યો. લગભગ ૨૨૦ હિજરીમાં તબએ તાબઈનનો યુગ પૂર્ણ થઈ ગયો. ત્યાર બાદ તે સૌ શરૂ થઈ ગયું જે હદીષમાં ફર્માવ્યું.

اقول هو المستعان : અલ્લામા ઈબ્ને હજરે એ જ લખ્યું છે કે સહાબાનો યુગ (ફરન) લગભગ હિ.સ. ૧૨૦માં પૂર્ણ થઈ ગયો. કેમ કે સહાબાએ કિરામમાં સૌના પછી હઝરત અબૂ તુકૈલ વફાત પામ્યા. પણ મને એમના વિસાલના બારામાં હિ.સ. ૧૨૦ની કોઈ રિવાયત નથી મળી. ખૂદ ઈસાબામાં હઝરત અલ્લામાએ કેવળ બે ફૌલ વર્ણવ્યા છે, હિ.સ. ૧૦૦ અથવા ૧૧૦. જો બીજા ફૌલને રાજેહ (પસંદીદા) માનવામાં આવે તો ફરને સહાબા (સહાબાના યુગ)ની પૂર્ણાહુતિ હિ.સ. ૧૧૦માં થઈ ગઈ.

આ હદીષ એની દલીલ છે કે સહાબાએ કિરામ મુત્લફન (કોઈ શર્ત વિના) સર્વ ઉમ્મતથી અફઝલ છે અને અમુક એવી હદીષો જેમાં ગૈર સહાબીની અફઝલિયત જણાય છે એમાં તાવીલ થએલ છે. ક્યાં તો કોઈ આંશિક ફઝીલત મુરાદ છે અથવા કોઈ અમલ પર સવાબની અધિકતા મુરાદ છે. આ સહાબાએ કિરામની બિન શર્તી અફઝલિયતના વિરુદ્ધ નથી. **ઈમાનની સાથે જાહેરી હયાતમાં હુઝૂરે અફદસ** **عليه السلام**ની ઝિયારત (દીદાર)માં એ ફઝીલત છે જેના બરાબર ઉમ્મતનો કોઈ અમલ નથી થઈ શકતો. એટલા માટે કે ફઝીલતનો આધાર અલ્લાહ તઆલાની નજદીકી અને તેની હુઝૂરી છે, એમાં જેટલો વધારો થશે એના મુજબ ફઝીલતની અધિકતા થશે. હુઝૂર **عليه السلام**ની ઝિયારત તથા સોહબતથી જે હુઝૂરી હાંસલ થાય છે તે હજાર વરસોની ઈબાદત તથા રિયાઝતથી પણ નથી હાંસલ થઈ શકતી. હઝરત અનસ **رضی اللہ عنہ**નો આ ઈર્શાદ મશહૂર છે કે જ્યારે રસૂલુલ્લાહ **عليه السلام** મદીના તશરીફ લાવ્યા તો દરેક ચીજ મુન્વર થઈ ગઈ અને જે દિવસે વિસાલ ફર્માવ્યો દરેક ચીજ અંધારી થઈ ગઈ. (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૩/૧૨૧, ઈબ્ને માજહ-જનાઈઝ, પેજ : ૧૧૯, તિર્મિઝી, ૨/૨૦૨ મનાફિબ)

وَمَا فَرَّ غَنَامَن دَفَنهُ حَتَّىٰ انكَرْنَا قُلُوبَنَا "અને અમે દફનવિધિથી ફારિગ પણ થયા ન હતા એવામાં અમે અમારાં દિલોને બદલાયેલાં પામ્યાં."

તિર્મિઝી તથા ઈબ્ને માજહની રિવાયતમાં **مَا نَفَضْنَا أَيُّدِينَا** છે એટલે કે અમે અમારા હાથોએથી ઘૂળ માટી ખંખેરી પણ ન હતી અને હજી દફન જ કરી રહ્યા હતા એવામાં અમારાં દિલોને બદલાયેલાં પામ્યાં. એક અન્ય હદીષમાં નબી **عليه السلام**ના કાતિબ (લખનાર) હઝરત હન્ઝલા **رضی اللہ عنہ**થી મરવી છે. એઓ એકવાર રડી રહ્યા હતા કે એમની નજીકથી હઝરત અબૂબક સિદીક **رضی اللہ عنہ** પસાર થયા તો પૂછ્યું, શું વાત છે ?! એમણે જણાવ્યું કે અમે રસૂલુલ્લાહ **عليه السلام**ની ખિદમતમાં હાજર રહીએ છીએ. હુઝૂર જન્નતનુ તથા દોઝખનું વર્ણન કરે છે તો એવું લાગે છે કે જાણે આપણી સામે છે. અને જ્યારે ત્યાંથી પરત થઈને અમારા બીવી બચ્ચાંમાં આવીએ છીએ તો ઘણુ બધુ ભૂલી જઈએ છીએ. હઝરત અબૂબકએ ફર્માવ્યું, મારો પણ એ જ હાલ છે ! ચાલો, રસૂલુલ્લાહ **عليه السلام**ને પૂછીએ. બંને ખિદમતમાં હાજર થયા. હઝરત હન્ઝલાએ પરિસ્થિતિ વર્ણવી તો ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, મારી બારગાહેથી ઉઠતી વખતે જે તમારી હાલત થાય છે, જો હમેશાં તેના જેમ રહો તો મજલિસો, સમૂહો, માર્ગોમાં ફરિશ્તા તમારી સાથે મુસાફો કરતા. પણ હે હન્ઝલા ! એ સમય સમયની વાત છે. (તિર્મિઝી, ૨/૭૪ અબ્વાબુલ ક્રિયામત)

لَا يَسْتَشْهَدُونَ 'ઈસ્તિશહાદ'નો એક અર્થ છે ગવાહી આપવા માટે બોલાવવું, કહેવું. બીજો અર્થ છે, ગવાહ બનાવવું. પ્રથમ અર્થ પર એનો તર્જુમો આ પ્રમાણે થશે, તેમને ગવાહીના માટે ન બોલાવવામાં આવે, અને જાતે

حدیث ۱۳۷۸
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ

[હદીષ : ૧૪૭૮] ફર્માવ્યું, સર્વ લોકોથી રિવાયત કરે છે કે રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વ્અલ્હિસ સલામ) નબી

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

બેહતર મારા જમાનાવાળા છે, પછી તે લોકો જે એમનાથી જોડાયેલા છે, પછી તે લોકો જે એમનાથી જોડાયેલા પોતે ગવાહી આપવા પહોંચી જશે. આ મુશ્કેલ હદીષોમાંથી છે, એટલા માટે કે કદી કદી ગવાહી આપવી વાજિબ હોય છે અને કદી મુસ્તહબ હોય છે. ઈર્શાદ છે :-

وَلَا تَكْفُرُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْفُرْ فَإِنَّهُ
أَنَّهُ قَلْبُهُ - (૫૫૩)

એનાથી વિપરિત મુસ્લિમ (અફઝિયા-૨/૭૭)માં હઝરત ઝયદ બિન ખાલિદ રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વ્અલ્હિસ સલામ) થી મરવી છે કે ફર્માવ્યું :-

الْأَخْبَرُكُمْ بِخَيْرِ الشَّهَادَةِ الَّذِينَ يَأْتُونَ
الشَّهَادَةَ قَبْلَ أَنْ يَسْأَلُوهَا -
"શું તમને સૌથી સારા ગવાહો ન બતાવી દઉં ?!
આ તેઓ છે જેઓ કહેવાથી પહેલાં ગવાહી આપવા
આવી જાય છે."

અલ્લામા જવઝીએ ફર્માવ્યું કે પ્રથમ હદીષમાં ગવાહીથી મુરાદ જૂઠી ગવાહી છે. એનું સમર્થન હઝરત ઉમર રસૂલુલ્લાહ (સલ્લલ્લાહુ અલૈહિ વ્અલ્હિસ સલામ) ની આ હદીષથી થાય છે કે ફર્માવ્યું :-

ثُمَّ يَفْشَوُا الْكُذْبَ حَتَّى يَشْهَدَ الرَّجُلُ
وَلَا يَسْتَشْهَدُ -
"એના પછી જૂઠ ફેલાય જશે ત્યાં સુધી કે માણસ
ગવાહી આપશે, જો કે તેને ગવાહ બનાવવામાં નથી
આવ્યો."

આ સારું વર્ગીકરણ છે એટલે કે જે મોઢાના (પ્રસંગ પર હાજર) ગવાહો હશે દાવેદાર તેને પોતે જ દાવો સાબિત કરવાના માટે બોલાવશે, બોલાવ્યા વિના જૂઠા ગવાહો જ જશે. એ પણ શક્ય છે કે ઈસ્તિફ્આલને મુજર્રદના અર્થમાં લેવામાં આવે જેમ કે استقر، فَرَّجَ انا અર્થમાં. હવે એ અર્થ થશે કે મોઢા પર હાજર ન હતા છતાં પણ ગવાહી આપશે. અને બીજા અર્થ પર તર્જૂમો આ પ્રમાણે થશે, "જો કે તે ગવાહ બનાવવામાં ન આવ્યા હતા." જેમ કે આયતે કરીમામાં પ્રથમ فَاسْتَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ "તમારા પુરૂષોમાંથી બે ગવાહ બનાવી લો." (બકરહ-૨૮૩) હવે અર્થ એ થયો કે ગવાહ બનાવ્યા વિના ગવાહી આપશે. સાર એ નીકળ્યો કે મોઢા પર હાજર ન હતા, અને ગવાહી આપશે. જૂઠી ગવાહીની એક સ્થિતિ આ પણ છે અને એ જ અર્થ જાહેર પણ છે અને મુહાવરો કુર્આનના પ્રમાણે હોવાના કારણે અધિક મજબૂત પણ છે.

يُظْهِرُ فِيهِمُ السَّمْنَ આ કિનાયહ છે. માલની અતિ અધિક્તા તથા વધારેપણુ કે વધારે નેઅમત તથા વધારે ખુશહાલી કે માલ દૌલતની અધિક્તા થઈ જશે, ઉમદા ઉમદા ભોજનો ખૂબ ખાશે જેના કારણે જાડાપણુ છવાય જશે, જેના કારણે ખુદાની યાદ અને ખુદા તરફ આકર્ષણ, તેનો ડર ઘટી જશે. આખેરતને બદલે દુનિયામાં ગુમ થઈ જશે જે શરીઅતની રૂએ સખત બુર છે.

હદીષ : ૧૪૭૮ની સમજૂતી

તસબી : એનાથી મુરાદ આ પ્રમાણે છે : એમની દષ્ટિએ શહાદત

(ગવાહી) તથા અહદ (વચન)નું કોઈ મહત્વ નહીં હોય, વિના જરૂરતે વાત વાતમાં કુસમ ખાશે અને ગવાહી

ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ تَمَّ بِحَيْثُ أَقْوَامٍ كَسَبُوا شَهَادَةً أَحَدِهِمْ يَمِينُهُ

છે. એના પછી કેટલાક લોકો એવા આવશે જેમની ગવાહી તેમની કૃસમ પર અને તેમની કૃસમ તેમની

وَيَمِينُهُ شَهَادَتُهُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ وَكَأْتُوا يَضْرِبُونََنَا عَلَى الْيَمِينِ

ગવાહીથી આગળ વધેલી હશે. ઈબ્રાહીમ કહ્યું કે લોકો

وَالْعَهْدِ عَلَيْهِ

અમને કૃસમ તથા અહદ (વચન) પર મારતા હતા."

(ફજાઈલે સહાબા, ૧/૫૧૫, ૨/૮૫૧ અલ્એમાન વન્નુજુર બાબો ઈઝા ફાલ અશહદુ બિલ્લાહ અવ શહિદતુ બિલ્લાહ ૨/૮૮૫, મુસ્લિમ, ફજાઈલ, તિર્મિઝી મનાકિબ, નસઈ શુરત, ઈબ્ને માજા, અહકામ)

આપશે એટલી બેબાકી હશે કે ક્યારેક ગવાહીનો સેગો (ગવાહી સૂચક શબ્દ) પ્રથમ વાપરશે. કદીક કૃસમનો જ્યારે કે ગવાહીની સાથે કૃસમ મના છે બલકે ગવાહીને પણ અમુક ઉલમાની નજીક નિરર્થક કરી આપે છે.

قال إبراهيم : آا હઝરત ઈબ્રાહીમ નખઈ છે જેઓ હઝરત ઈમામે આ'ઝમના શયખ હઝરત હમ્માદના શયખ છે. બુખારી ફજાઈલના પ્રકરણમાં આટલું વધુ છે : ونحن صغار اમે બાળકો હતા જેથી કહેવા પર અમને મના કરવામાં આવતું, ત્યાં સુધી કે મારવામાં આવતા, જેથી એ તકિયા કલામ (બોલવાની આદત) ન થઈ જાય અને મોઢાએ વિના મોઢાએ જીભ પર વહેતું ન થઈ જાય.

પ્રકરણ : જૂઠી ગવાહીના બારામાં શું કહેવામાં આવ્યું? "અલ્લાહ ﷻ ના ઈર્શાદના કારણે અને જેઓ જૂઠી ગવાહી નથી આપતા." અને ગવાહી છુપાવવાના બારામાં કહેવામાં આવ્યું, "અને ગવાહી ન છુપાવો અને જે છુપાવશે તેનું દિલ ગુનેહગાર છે." અને અલ્લાહ તઆલા તમારા કામોને સારી રીતે જાણે છે અને ગવાહી આપતી વખતે જીભોથી સ્પષ્ટ ઈન્કાર નથી કરતા.

باب مَا قِيلَ فِي شَهَادَةِ الرَّؤُوسِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الرُّؤُوسِ - وَكَيْتَابُ الشَّهَادَةِ وَقَوْلُهُ تَعَالَى وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آتَمَّ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ه تَلُوا أَلْسِنَتَكُمْ بِالشَّهَادَةِ -

પ્રકરણનો ખુલાસો : પ્રકરણનો મતલબ એ છે કે જૂઠી ગવાહીની બુરાઈમાં અને એના પર ચેતવણીમાં શું આવ્યું છે? એના અનુસંધાનમાં સૂરએ ફુકાનની ઊરમી આયત નફલ કરી જેમાં એવું છે કે અલ્લાહના બંદાઓ તે છે જેઓ જૂઠી ગવાહી નથી આપતા. આ આયતમાં રૂઝૂથી શું મુરાદ છે એના વિશે વિવિધ કથનો છે, એક : આ જ જૂઠી ગવાહી. બીજું : એ કે શિર્ક, ત્રીજું : મૂર્તિ, ચોથું : ગાવાની મજલિસ, પાંચ : જે મજલિસમાં હુજૂર ﷺ ની બુરાઈ કરવામાં આવતી હોય, છઠ્ઠું : તે મજલિસ જેમાં ગુનાહ માટે વચન વાયદા થતા હોય. ઈમામ બુખારીનું મુખ્તાર (પસંદીદા) એ જ છે કે એનાથી મુરાદ જૂઠી ગવાહી છે. રૂઝૂનો શાબ્દિક અર્થ જૂઠને સંવારીને સાચુ હોય એમ રજૂ કરવું અને નાહક વાતને એ રીતે બનાવીને રજૂ કરવી કે તે સાચી જણાય. જૂઠી ગવાહી ન આપવી જ્યારે પ્રસંશાપાત્ર છે તો એના માટે લાઝિમ કે એનું વિરોધાભાસી જૂઠી ગવાહી આપવું નિંદાને પાત્ર હોય. **أَوْ تَلُّوْا وَإِنْ تَلُّوْا أَوْ تَعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ -** "અને જો તમે હેરફેર કરો અને મોહું ફેરવો તો અલ્લાહને તમારાં કરતૂતોની ખબર છે." (સૂરએ નિસાઅ-૧૨૫)

حدیث ۱۳۷۹
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَكْنَسٍ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અનસ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ ફર્માવ્યું કે નબી ﷺ ને પૂછવામાં આવ્યું, ગુનાહે કબીરા [હદીષ : ૧૪૭૯]

تَعَالَى عَنْهُ قَالَ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْكَبَائِرِ

કેટલા છે ? તો ફર્માવ્યું, અલ્લાહની સાથે કોઈને શરીક કરવો, માબાપની નાફર્માની કરવી

فَقَالَ لَا شَرَاكَ بِاللَّهِ وَعَقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَقَتْلُ النَّفْسِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ - ع

અને જૂઠી ગવાહી આપવી."

(બુખારી ૨/૮૮૪ અલ્અદબ, ૨/૧૦૧૫ અદિયાત બાબુ ફોલુલ્લાહિ વ મન અહયાહા, મુસ્લિમ-અલ્ઈમાન, તિર્મિઝી-અલ્બુયૂઅ-અત્તફસીર, નિસાઈ : ફઝા, ફેસાસ, તફસીર)

حدیث ۱૳۸۰
عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ

"હઝરત અબૂ બકરૂહ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, શું તમને [હદીષ : ૧૪૮૦]

એની તફસીરના માટે ઈમામ બુખારીએ સન્ટકમનો ઉમેરો કર્યો, એટલે તમે હકક વાતના સ્વીકારમાં જે શબ્દો કહો તેને જીભ હલાવીને કહો અને સાફ સાફ ઈફરાર ન કરો એ બુરુ છે, કેમ કે એ હકક છુપાવવું છે. એ જ પ્રમાણે ગવાહી છુપાવવું બુરુ છે, કે એ પણ હકક છુપાવવું જ છે. અહીં ઈમામ બુખારીએ તલોની સાથે સન્ટકમને એ રીતે મિલાવી દીધું કે એવું લાગે છે કે સન્ટકમ પણ આયતનો ભાગ છે. વાજિબ હતું કે વચમાં કોઈ એવો શબ્દ લખતા કે કુર્આન તથા ગૈર કુર્આનમાં તફાવત રહેતો. દા.ત. اى (અથવા) વગેરે.

સમજૂતી : હદીષ : ૧૪૭૯-૧૪૮૦

પરિપૂર્ણતા : પહેલી હઝરત અનસ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ ની હદીષમાં કિતાબુલ અદબમાં આટલુ વધારે છે :-

أَلَا أُتِيْتُكُمْ يَا كَبِيرَ الْكَبَائِرِ قَالَ قَوْلُ الزُّورِ أَوْ شَهَادَةُ الزُّورِ -

"શું હું તમને સૌથી મોટો કબીરા ગુનોહ ન બતાવી દઉં ?! ફર્માવ્યું, જૂઠી વાત,

وَقَالَ سَعْبَةَ أَكْثَرُ مَطْبَعِي أَنَّهُ قَالَ وَشَهَادَةُ الزُّورِ -

અથવા ફર્માવ્યું, જૂઠી ગવાહી. શઅબાએ કહ્યું, મારું અધિકતર ગુમાન એ છે કે જૂઠી ગવાહી ફર્માવ્યું."

ગુનાહે કબીરાની વ્યાખ્યા અને તેની સંખ્યા શરહે બુખારી, ભાગ-૨, પેજ ૧૦૧, ૧૦૨ (ગુજરાતીમાં પેજ નં. ૮૮-૮૯) પર વર્ણન થઈ ચૂકેલ છે.

عقوق الوالدين : عقوقનો શાબ્દિક અર્થ કાપવું છે અને શરીઅત પ્રમાણે અર્થ નાફર્માની કરવું છે. ઈમામ નવવીએ ફર્માવ્યું કે એના અનુસંધાનમાં કોઈ ફાયદા ફાનૂનની હજી સુધી જાણ નથી થઈ શકી. ઈમામ અબૂ મુહમ્મદ બિન અબ્દુસ્સલામએ પણ એ જ પ્રમાણે કહ્યું. વધુમાં એવું પણ કહ્યું કે એના પર ઉલમાની એકમતિ છે કે માબાપની દરેક વાતમાં ફર્માબરદારી (આજ્ઞાપાલન) જરૂરી નથી, દા.ત. એઓ કાંઈ શરીઅતની મના કરેલ બાબતનો હુકમ આપે તો આજ્ઞાપાલન કરવાનું નથી. لا طاعة للمخلوق في معصية الخالق "અલ્લાહ ﷻ ની નાફર્માનીમાં કોઈ

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَلَا أَنْتُمْ كُمْ بِأَكْبَرِ الْكِبَائِرِ ثَلَاثًا قَالُوا بَلَى

સૌથી મોટો કબીરા ગુનોહ ન બતાવી દઉં ? લોકોએ અર્જ કરી, જરૂર બતાવો, યા રસૂલલ્લાહ ! ﷺ

يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ الْإِسْرَافُ بِاللَّهِ وَعَقُوقُ الْوَالِدَيْنِ وَجَلَسَ وَكَانَ

ફર્માવ્યું, અલ્લાહની સાથે કોઈને શરીક કરવો અને માબાપની નાફર્માની. હુઝૂર ટેકો લગાડેલ હતા

مُكَلِّفًا فَقَالَ أَلَا وَقَوْلُ الرَّؤُوفِ مَا زَالَ يَكْرِرُهَا حَتَّى قُلْنَا لَيْتَهُ سَكَتَ عَه

તો સીધા બેસી ગયા અને ફર્માવ્યું, જૂઠી વાત. એને વારંવાર બોલતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે

અમે કહ્યું કે કાશ ! ખામોશ થઈ જાય."

(૨/૮૮૪ અલ્મદબ, ૨/૮૨૮ અલ્દસ્તીઝાન, બે તરીકાથી, ૨/૧૦૩૨ ઈસ્તિબાબતુલ મુર્તદીન, બાબ અવ્વલ)

પ્રકરણ : નાબીના (અંધ)ની ગવાહી અને તેનો હુકમ અને તેના નિકાહ તથા અન્યના નિકાહ કરવા તથા તેનું ખરીદ વેચાણ તથા ઈઅઝાન (અનૂમતિ) વગેરેમાં તેની વાત ફબૂલ કરવી અને અવાજે વડે શું ઓળખવામાં છે.

بَابُ شَهَادَةِ الْأَعْمَى وَأُمْرِهَا وَنِكَاحِهَا
وَإِنكاحِهَا وَمَبَايعَتِهَا وَقَبُولِهَا فِي الْقَادِرِينَ
وغيرِهَا وَمَا يُعْرَفُ بِالْأَصْوَاتِ ص ૩૫૨

ت ٥٠٢ وَأَجَابَ شَهَادَتَهُ الْقَاسِمُ وَالْحَسَنُ بْنُ سَيْرِينَ وَالزُّهْرِيُّ وَعَطَاءٌ

"નાબીના (અંધ)ની ગવાહીને ફાસિમ બિન મુહમ્મદ બિન અબૂબક્ર સિદીક رضي الله عنه [તઅલીફ : ૫૦૨]

તથા હસન બસરી તથા ઈબ્ને સીરીન તથા ઝુહરી અને અતાએ જાઈઝ કહી છે.

ت ٥٠٣ وَقَالَ الشَّعْبِيُّ يَجُوزُ شَهَادَتُهُ إِذَا كَانَ عَاقِلًا -

[તઅલીફ : ૫૦૩]

"અને શઅબીએ કહ્યું કે નાબીનાની ગવાહી જાઈઝ છે જ્યારે કે તે આકિલ (બુદ્ધિવાન) હોય."

મખ્લૂકનું આજ્ઞાપાલન નથી." તેમ છતાં જેહાદ તથા કોઈ પણ સફર તેમની ઈજાઝત વિના જાઈઝ નથી. ઈમામ અબૂ અમ્ર બિન સલાહે ફર્માવ્યું, દરેક તે ચીજ જેનાથી તેમને તકલીફ થાય તે **عقوق** (ઉકૂફ) નાફર્માની છે, એ શર્તે કે તે વાજિબ ન હોય. એને આ રીતે પણ કહી શકાય છે કે જે મુબાહ કામનો તે હુકમ આપે તે વાજિબ થઈ જાય છે એને ન કરવું નાફર્માની છે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

شهادة الرؤور : જૂઠી ગવાહી આપનાર જ્યારે તૌબા કરે તો તેની ગવાહી સ્વીકાર્ય છે કે નહીં ? હઝરત ઈમામ માલિક رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું, તે હમેશાંના માટે મરદૂદશહાહદહ (ગવાહી અસ્વીકાર્ય) થઈ ગયો, તેની ગવાહી કદાપિ સ્વીકારવામાં નહીં આવે. આપણો તથા ઈમામ શાફઈનો મઝહબ એ છે કે તૌબા પછી જ્યારે સુધારણા તથા સર્યાઈની અસરો જાહેર થઈ જાય અને એ યકીન થઈ જાય કે હવે જૂઠી ગવાહી નહીં આપે તો ફબૂલ કરવામાં આવી શકે છે.

તઅલીફ : ૫૦૨-૫૦૩-૫૦૪ની સમજૂતી

ઈમામ ઈબ્ને અબી શયબાએ રિવાયત કરી કે શાઅબાએ હકમ બિન ઉત્બાથી અંધજનની ગવાહીના બારામાં પૂછ્યું તો ફર્માવ્યું, ઘણી બધી વાતોમાં સરળતા કરી દેવામાં આવેલ છે. મતલબ એ છે કે ક્યારેક અંધજનની ગવાહી એવી વાતોમાં જે એના લાયક છે ચૂક તથા આસાનીના રૂપે સ્વીકારી લેવામાં આવે છે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(42)

ગવાહોનું બયાન

وَقَالَ الْحَكَمُ رَبِّ شَيْئٍ مَّجْرُؤٍ فِيهِ -

ت ۵۰۴ [تअलीक : ۴۰۴]

"अने उकमे कहुं, घण्णी भधी यीजे अेवी छे जेमां घटाडो (सरण करी देवामां आवी छे) करी देवामां आव्यो छे."

ت ۵۰۵ وَقَالَ الزُّهْرِيُّ أَرَأَيْتَ ابْنَ عَبَّاسٍ لَوْ شَهِدَ عَلَى شَهِادَةٍ أَكُنْتَ تُرَدُّكَ - [تअलीक : ۴۰۴]

"अने जुहुरीअे कहुं, भतावो ँभने अब्बास ! जे कोँ गवाडी आपे तो शुं तमे अेने रद करशो ?!"

ت ۵۰۶ وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَبْعَثُ رَجُلًا إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ أَقْطَرَدَ [تअलीक : ۴۰६]

"अने उजरत ँभने अब्बास رضی اللہ عنہما कोँ माणसने मोकलता ज्यारे सूरज डूभी जतो तो ँकतार करता

وَيَسْأَلُ عَنِ النَّجْرِ فَإِذَا قِيلَ طَلَعَ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ -

अने ँजरना भारामां पूछता, ज्यारे कडेवामां आवतु, ँजर थँ गँ छे तो भे रकत नमाज पढता."

ت ۵۰۷ وَقَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ كَيْسَانَ إِسْتَأْذَنْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَعَرَفْتِ صَوْتِي

[तअलीक : ॴ०७] "अने सुलेमान बिन यसारे कहुं, मँ उजरत आँशा رضی اللہ عنہا थी ड़ाजरीना माटे

قَالَتْ سُلَيْمَانُ أَدْخُلْ فَإِنَّكَ مَسْلُوكٌ مَا بَقِيَ عَلَيْكَ شَيْءٌ -

ँजजत मागी तो तेमणे मारो अवाज ओणपी काढयो. ँर्माव्युं, सुलेमान छे ?! अँदर आवी जव

ज्यां सुधी तमारा पर कांँ बाकी छे तमे गुलाम छे."

तअलीक : ॴ०ॴनी समजूती

उजरत ँभने अब्बास رضی اللہ عنہमा मुभारक आंभो आपरी उमरमां सँद थँ गँ डती अे कारणे ँमाम जुहुरीअे आ प्रमाणे ँर्माव्युं, अंधजन मअजूरी पडेलां जे वातोने जेँड यूक्यो डोय तेमां तेनी गवाडी स्वीकार्य छे. परंतु जे लायारीनी डालतमां कोँ भनावना समये मौजूद डतो तो अेनी गवाडी स्वीकार्य नथी.

तअलीक : ॴ०६नी समजूती

अटले के उजरत ँभने अब्बास رضی اللہ عنہमा कोँने अे ज़ाणवा माटे मोकलता के सूर्य डूभ्यो के नडीं. ज्यारे ते आवीने अेवुं ज़ाणवतो के सूर्य आथमी गयो तो ते ँकतार करी लेता. अे ज प्रमाणे ज्यारे कोँ ँजर तुलूअ थवानी भभर आपतो तो अेने मानी लेता. अेमां न तो अंधजननी भभर छे न शडादत, भडके अेनाथी उल्टु छे के अंधजने जेनार (आंभवाणा)नी भभर क़भूल करी. अेने प्रकरणा अे भाग साथे संबंध छे के भोलनारने जेया विना केवण अेनो अवाज सांभणीने अमल करवो क्य़ां क्य़ां ज़ँड छे. उजरत ँभने अब्बास رضی اللہ عنہमा अे शप्सने जेता न डता केवण अवाज सांभणता डता. अेनाथी ज़ाणवा मण्युं के ँकतार तथा तुलूअे ँजरमां भभर आपनारनो केवण अवाज सांभणवो पूरतो छे, अेने जेवुं ज़र्री नथी.

तअलीक : ॴ०७नी समजूती

आ तअलीक़ पर अे वांधो छे के सुलेमान बिन यसार उभ्मुल मो'मिनीन उजरत मयभूनाना गुलाम डता जेमने अेमणे मुक़ातभ भनावी आप्या डता पछी अे उभ्मुल मो'मिनीन उजरत आँशा رضی اللہ عنہमा नी भिदमतमां केवी रीते ड़ाजर थया ? अेनो जवाभ सनदुल ड़ुँक़ाड

ت ۵۰۸ وَأَجَانِسْمُرَّةُ بْنُ جُنْدَبٍ شَهَادَةَ امْرَأَةٍ مُنْتَقِبَةٍ [तअलीक़ : ५०८]

"अने उजरत समुरड बिन जुन्दुब رضي الله عنه ने नकाबपोश (बुरभाधारी) स्त्रीनी गवाही जर्घज राखी."

حدیث ۱۲۸ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ

"उम्मुल मो'मिनीन उजरत आर्शशा رضي الله عنها थी रिवायत थयेल छे [हदीष : १४८१]

سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يَفْتَرُ أُمَّيَ الْمُشْجِدِ فَقَالَ

(के नबी صلى الله عليه وسلم मारा घरमां उता) अवेमां अक जशानो अवाज सांभण्यो जे मस्जिदमां कुआन पढी रह्ला उता.

رَجِمَهُ اللَّهُ لَقَدْ أَذْكَرَنِي كَذَا آيَةَ اسْقَطْتُمُنَّ مِنْ سُورَةِ كَذَا

तो इर्माव्युं, अल्लाह अेना पर रडम इर्मावे अेजे मने इलाशी आयत इलाशी इलाशी सूरतनी याद अपावी

وَكَذَا — وَرَأَى عَبَادُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

हीधी जे मारा हिमागथी नीकणी यूकी उती. अब्बाद बिन अब्दुल्लाह उम्मुल मो'मिनीन उजरत

عَنْهَا تَهَجَّدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِي فَسَمِعَ صَوْتَ

आर्शशा رضي الله عنها थी रिवायत करतां आटलु अधिक कर्नु के नबी صلى الله عليه وسلم मारा घरमां तडजुड पढी रह्ला उता तो

عَبَادٍ يَصَلِّي فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ يَا عَائِشَةُ أَصَوْتُ عَبَادٍ هَذَا قُلْتِ

अब्बादनो अवाज सांभण्यो, ते मस्जिदमां नमाज पढी रह्ला उता. पूछयुं, हे आर्शशा ! शुं आ अब्बादनो

अल्लामा ँबने उजरे आ प्रमाणे आय्यो के उम्मुल मो'मिनीन उजरत आर्शशा رضي الله عنها गुलामोथी पढी करवुं जउरी ज्ञाता न उतां भले ते भीजानी मालिकीनो (ममलूक) डोय. ँमाम तडावीअे सालिम सयलानथी रिवायत करी के तेमणे उम्मुल मो'मिनीन उजरत आर्शशाथी رضي الله عنها अर्ज करी, शुं वात छे के आप माराथी उया (पढी) नथी करतां ?! पूछयुं, शा माटे ? अर्ज करी, मे मुकतिभत (आजाद थवा विशे लभाण) करी लीधी छे. इर्माव्युं, जयां सुधी तमारा पर कांँ पण भाकी छे तमे ममलूक (गुलाम) छो. (शरहे मआनियुल आपार, भाबुल मुकतभ, पेज-६५)

तअलीक़ : ५०८नी समजूती

अेनाथी उल्टु अबू अब्दुल्लाह बिन मुंदाअे किताबुस्सहाभांमां रिवायत करी के रसूलुल्लाह صلى الله عليه وسلم थी अक स्त्रीअे नकाब (पढी) नाभेल डालतमां वात करी तो इर्माव्युं, पढी उटावी ले केम के आ प्रकारनी वात वभते भेनकाब रडेवुं ँमानथी छे.

हदीष : १४८१नी समजूती

आ उकीकृतमां भे क़िस्सा छे. डेशामवाणी हदीषनो क़िस्सो अब्बाद बिन अब्दुल्लाहना क़िस्साथी अलग छे. डेशामवाणी हदीषमां अे साडभ अब्दुल्लाह बिन यजीद अ-सारी رضي الله عنه उता. जेवुं के रिवायत थयेल छे के अब्दुल्लाह बिन यजीद मस्जिदमां नमाज पढी रह्ला उता. पूछयुं, आ कोष छे ? तेमणे अर्ज कर्नु, अब्दुल्लाह बिन यजीद छे. तो इर्माव्युं, अल्लाह अेना पर रडम इर्मावे के मने इलाशी आयत याद अपावी जेने हुं भूली गयो उतो.

نَعْمُ قَالَ اللَّهُمَّ ارْحَمْ عِبَادًا - ع

અવાજ છે. મેં અર્જ કરી, જી હા ! ફર્માવ્યું, હે અલ્લાહ ! અબ્બાદ પર રહમ ફર્માવ. "

(૨/૭૫૩ ફઝાઈલુલ કુર્આન બાબ-નિસ્યાનુલ કુર્આન, ૨/૭૫૩, ૨/૮૩૮ અદઅવાત બાબુ-ફૌલિલ્લાહિ તબારક વ તઆલા વ સલ્લિ અલૈહ)

:: પ્રકરણ :

લોડીઓ તથા ગુલામોની ગવાહી - (૩૬૩)

بَابُ شَهَادَةِ الْإِمَاءِ وَالْعَبِيدِ ۳۶۳

ت ۵۰۹ وَقَالَ أَنَسُ شَهَادَةُ الْعَبْدِ جَائِزَةٌ إِذَا كَانَ عَدْلًا

"ગુલામની ગવાહી જાઈજ છે જ્યારે કે તે આદિલ હોય."

[તઅલીફ : ૫૦૯]

ت ۵۱۰ وَأَجَازَةُ شُرَيْمٍ وَرَارَةَ بِنْتُ أَوْفَى -

"અને એને ફાઝી શુરૈહ તથા રુરારા બિન અવફાએ જાઈજ કહ્યું."

[તઅલીફ : ૫૧૦]

ت ۵۱۱ وَقَالَ ابْنُ سَيْرِينَ شَهَادَتُهُ جَائِزَةٌ إِلَّا الْعَبْدَ لِسَيِّدِهِ -

"ઈબ્ને સીરીને કહ્યું, ગુલામની શહાદત (ગવાહી) જાઈજ છે પણ પોતાના આફાને માટે." [તઅલીફ : ૫૧૧]

ت ۵۱۲ وَأَجَازَةُ الْحَسَنِ وَابْرَاهِيمَ بْنِ الشَّيْثِيِّ الْكُوفِيِّ

"અને હસન બસરી તથા ઈબ્રાહીમ નખઈએ મામૂલી ચીજમાં એની ગવાહી જાઈજ રાખી." [તઅલીફ : ૫૧૨]

ت ۵۱۳ وَقَالَ شُرَيْمٌ كُلُّكُمْ بَنُو عَبِيدٍ وَإِمَاءٍ -

"અને શુરૈહે કહ્યું, તમે સૌ ગુલામો તથા કનીઓ (લોડીઓ)ની ઓલાદ છો."

[તઅલીફ : ૫૧૩]

અહીં આયત ફલાણી ફલાણી ફલાણી સૂરતની. અને ફઝાઈલુલ કુર્આનમાં આયત ફલાણી ફલાણી ફલાણી સૂરતની છે. પ્રથમ સ્થિતિમાં મતલબ એ થયો કે ભૂલવું કેવળ એક એવી આયતનું થયું હતું જે વિવિધ સૂરતોમાં છે. અને બીજી સ્થિતિમાં મતલબ એ થયો કે એક જ સૂરતની વિવિધ આયતો ભૂલાયી હતી. આ હદીષ હેઠળ અલ્લામા બદરુદ્દીન અયનીએ લખ્યું : "આ હદીષથી ફાયદો એ થયો કે નબી ﷺ એ ઉમ્મત સુધી જે પયગામ પહોંચાડ્યો છે એમાં યાદમાંથી ભૂલવાનું થયેલું છે." (ઉમ્દતુલ ફારી, ભાગ-૧૩, પૃષ્ઠ-૨૨૧) આ વિષય પર વિગતવાર ચર્ચા તહફીફાત (કિતાબ)માં જુઓ.

તઅલીફ : ૫૦૯-૫૧૦-૫૧૧-૫૧૨-૫૧૩ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ અબૂબક ઈબ્ને અબી શયબાએ રિવાયત કરી. અમ્માર ઝયબીએ કહ્યું, ફાઝી શુરૈહના ત્યાં એક ગુલામે ગવાહી આપી તો તેમણે એને ફૂલ કરી લીધી. એના પર અર્જ કરવામાં આવ્યું કે આ ગુલામ છે ! તો ફર્માવ્યું, આપણે સૌ ગુલામ જ છીએ, આપણી મા હલ્લા છે.

ઈમામ સઈદ બિન મન્સૂરે ફાઝી શુરૈહનો આ જવાબ નફલ કર્યો, આપણે સૌ ગુલામ તથા બાંદીઓની ઓલાદ છીએ. એમની મુરાદ (આશય) એ છે કે દરેક પુરુષ અલ્લાહ ﷻનો બંદો છે અને દરેક સ્ત્રી તેની કનીઝ

باب تَعْدِيلِ النِّسَاءِ بَعْضُهُنَّ بَعْضًا

પ્રકરણ : અમુક સ્ત્રીઓનું અમુકને આદિલ બતાવવું - (૩૬૩)

حدیث
۱۲۸۲

عَنْ عُرْوَةَ بِنِ الرُّبَيْرِ وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَعَلْقَمَةَ بِنِ
"ઉમ્મુલ મો'મિનીન આઈશા رضی اللہ عنہا નબی ﷺ નાં રફીકાએ હયાતથી મરવી છે. [હદીષ : ૧૪૮૨]

لَيْثِي وَعُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ

જ્યારે ઈફકવાળાઓએ એમના બારામાં કહ્યું જે કહ્યું. તો અલ્લાહ ﷻ એ એમની સફાઈ બયાન ફર્માવી. ઈમામ

الْبَيْهَقِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَالَ لَهَا أَهْلُ الْإِفْكِ مَا

ગુહરીએ કહ્યું, અને એ સૌએ ઉમ્મુલ મો'મિનીનની હદીષનો કેટલોક હિસ્સો મને બયાન કર્યો. અને એમનામાંથી

قَالُوا قَبْرًا آهَاهَا اللَّهُ مِنْهُ قَالَ الرَّهْرِيُّ وَكُتِبَ لَهُمْ حَدِيثِي طَائِفَةٌ كَمَنْ

અમુક અમુક કરતાં વધુ યાદ રાખવાવાળા છે અને વર્ણન કરવામાં અધિક વિશ્વસનીય છે. અને મેં એમનામાંથી

حَدِيثُهَا وَبَعْضُهُمْ أَدْعَى مِنْ بَعْضٍ وَأُثْبِتُ لَهُ إِقْتِصَاصًا وَقَدْ

દરેકની બયાન કરેલી હદીષને યાદ રાખી જે તેમણે હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہા થી રિવાયત કરી છે. અને અમુકની

وَعَيَّتُ عَنْ مَكْحَلٍ وَاحِدٍ مِنْهُمْ الْحَدِيثَ الَّذِي حَدَّثَتْنِي عَنْ عَائِشَةَ

વર્ણન કરેલી હદીષ બીજાનું સમર્થન કરે છે. એ લોકોએ કહ્યું કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہા થી

وَبَعْضٌ حَدِيثُهُمْ يُصَدِّقُ بَعْضًا سَرَعَمُوا أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ

ફર્માવ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની આદતે કરીમા હતી કે જ્યારે સફરનો ઈરાદો કરતા તો પોતાની અઝવાજ (પવિત્ર

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَسَاءَ أَنْ يَخْرُجَ

પત્નીઓ)ના બારામાં કુર્આ (ડ્રો) નાખતા, જેના નામનો કુર્આ નીકળતો તેને સાથે લઈ જતા. એક ગઝવાના પ્રસંગે

છે. આપણો મઝહબ એ છે કે ગુલામ તથા બાંદીની ગવાહી સ્વીકાર્ય નથી. સહાબીઓમાંથી હઝરત ફારુકે

આ'ઝમ તથા હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ عَلَيْهِمَا السَّلَام નો પણ મઝહબ આ જ છે. અને બાદના

ઈમામોમાંથી ઈમામ અતા, ઈમામ મકહૂલ, ઈમામ ખૌરી, ઈમામ અવઝાઈ, ઈમામ માલિક, ઈમામ શાફઈનો

પણ એ જ મઝહબ છે.

હદીષ : ૧૪૮૨ની સમજૂતી

सनदમાં ઈમામ બુખારીએ લખ્યું હતું. અબૂર્બીઅ સુલૈમાન બિન દાઉદે અમને હદીષ વર્ણવી અને એના અમુકને અહમદે સમજાવ્યું, એમાં બે સંભાવનાઓ છે : એક એ કે અબૂર્બીઅની જેમ

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَسْرًا دَانَ يَخْرُجُ

કુરો નાખ્યો તો મારું નામ નીકળ્યું. હું હુજૂરની સાથે ગઈ. આ બનાવ હિજાબ (પદા)ની આયત નાઝિલ થતાં

سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ أَسْرٍ وَاجِهِ فَأَيَّتَهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ

પછીનો છે. હું પાલકીમાં જ રહેતી અને મને સવાર કરાવવામાં આવતી અને સવારીથી ઉતારવામાં આવતી.

فَأَمْرًا بَيْنَنَا فِي عَزَائِهِ غَزَاهَا فَخَرَجَ سَهْمِي فَخَرَجْتُ مَعَهُ بَعْدَمَا

અમે ચાલ્યાં જ્યારે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ગઝવાથી ફારિગ થયા અને પરત થઈ રહ્યા હતા. જ્યારે અમે મદીનાની

أُنزِلَ الْجَبَابُ فَإِنَّا أَحْمَلُ فِي هَوْدَجٍ وَأُنزِلَ فِيهِ كِسْرَتَانِ حَتَّى إِذَا

નજીક પહોંચ્યાં તો એક રાત્રે કૂચ કરવાના માટે એલાન ફર્માવ્યું. કૂચના એલાન પછી હું ઉઠી અને

قَسَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَزْوَتِهِ يَلَاكُ وَقَفَلَ

કઝાએ હાજતના માટે લશ્કરની બહાર ચાલી ગઈ. હાજત પૂરી કરીને જ્યારે હું પરત આવી અને મારા કાઠલા

وَدَكُونًا مِنَ الْمَدِينَةِ أَذِنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ قَفَمْتُ حِينَ أَذَّنُوا

પાસે પહોંચી તો મારા સીનાને તપાસ્યું તો જણાયું કે મારો હાર તૂટીને પડી ગયો છે જે જઝઅ અઝફારનો હતો.

بِالرَّحِيلِ فَمَشَيْتُ حَتَّى جَاؤُنَا مِنَ الْجَيْشِ فَلَمَّا قَضَيْتُ شَأْنِي

એટલા માટે હું પાછી ફરી અને હાર શોધવા લાગી. એને શોધવામાં મોડું થઈ ગયું એ દરમ્યાન એ લોકો આવ્યા

أَقْبَلْتُ إِلَى الرَّحْلِ فَلَمَسْتُ صَدْرِي فَإِذَا عِقْدِي مِنْ جَزَعِ أَظْفَالِي

જે મારી પાલકી ઉઠાવવા તથા બાંધવા માટે બંધાયેલા હતા. તો એ લોકોએ મારી પાલકી ઉઠાવીને એ ઊંટ પર

قَدْ انْقَطَعَ قَسْرُ جَعْتِكَ قَالَتْ مَسْتُ عِقْدِي فَتَعَبَسَنِي ابْتِغَاءً لِي قَالَتْ قَبْلَ

બાંધી દીધી જેના પર હું સવાર થતી હતી. તેમનું એ ગુમાન હતું કે હું પાલકીમાં છું. એ વખતે સ્ત્રીઓ

الَّذِينَ يَرْتَجِلُونَ لِي فَأَحْمَلُوا هَوْدَجِي قَسْرُ حَلْوَا عَلَى بَعِيرِ الدِّي

દૂબળી હલકી હતી, ભારે બદનવાળી ન હતી. એમના પર ગોશ્ત ચઢ્યો ન હતો કેમ કે ખાવા થોડી માત્રામાં

અહમદ પણ ફલીહથી રિવાયત કરતા હોય, અને ઈમામ બુખારીએ અબૂર્બીઅ તથા અહમદ બંનેથી વર્ણવેલી

કેફિયત પ્રમાણે રિવાયત કરી હોય. બીજું એ કે અહમદ, ઈમામ બુખારીના સહાધ્યાયી હોય, ઈમામ બુખારીની

જેમ અહમદે પણ અબૂર્બીઅથી આ હદીષ સાંભળી હોય. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું, આ જ અફરબ (વધુ

ઉચિત) છે જો પ્રથમ સ્થિતિ હોત તો قالને બદલે قال ફર્માવતા.

كُنْتُ أَرْكَبُ وَهُمْ مَحْسَبُونَ أَيُّ فِيهِ وَكَانَ النَّسَاءُ إِذْ ذَا الضَّعِيفَاءُ

ખાતી હતી, એટલા માટે પાલકી ઉઠાવનારાઓને પાલકીના વજનની કમીનો એહસાસ ન થયો. અને

لَمْ يَنْظُرْنَ وَلَمْ يَعِشْهُنَّ اللَّحْمُ وَإِنَّمَا كُنَّ الْعُقُوقَةُ مِنَ الطَّعَامِ

તેમણે પાલકી ઉઠાવી લીધી. અને હું તે સમયે ઓછી વયની બાળકી હતી. તે લોકોએ ઊંટ ઉઠાડ્યું અને ચાલી

فَلَمْ يَسْتَكْرِ الْقَوْمُ حِينَ رَفَعُوهُ فِقُلَّ الْهُودَجُ فَاخْتَلَوْا وَكُنْتُ

નીકળ્યા. લશ્કરના ચાલ્યા ગયા બાદ મને મારો હાર મળી ગયો. અને હું તેમના રોકાણ સ્થાન (કુયામગાહ) પર

جَارِيَةٌ حَدِيثَةَ السِّنِّ فَبَعَثُوا الْجَمَلَ وَسَارُوا فَوَحَّدْتُ عَقْلِي

આવી તો ત્યાં કોઈ ન હતું. હું ઈરાદાપૂર્વક ત્યાં આવી ગઈ જ્યાં રોકાઈ હતી. મેં વિચાર્યું કે જ્યારે લોકો મને

نَعْدَمَا اسْتَمَرَ الْجَيْشُ فِيمَا مَنَزَلَهُمْ وَلَيْسَ فِيهِ أَحَدٌ كَأَمَمْتِ

પાલકીમાં પામશે નહીં તો અહીં જ પાછા શોધવા માટે આવશે. હું બેઠી હતી એવામાં મારા પર ઊંઘ છવાઈ ગઈ

مَنْزِلِي الَّذِي كُنْتُ بِهِ فَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفُوقُونِي فَيَرْجِعُونَ

અને હું સૂઈ ગઈ. અને સફવાન બિન મુઅત્તલ સુલમી ઝકવાની લશ્કરની પાછળ હતા. સવારના સમયે મારા

إِنِّي قَبِينَا أَنَا جَالِسَةٌ غَلَبْتُنِي عَيْنَايَ فَتَمَمْتُ وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ

કુયામની જગાએ પહોંચ્યા તો એક સૂવાવાળા માણસને જોયો. તે મારી નજીક આવ્યા. તેમણે હિજાબથી

الْمُعْطَلِ السَّامِيِّ ثُمَّ الْكَوَالِي مِنْ دَرَاهِمِ الْجَيْشِ فَاصْبَحَ عِنْدَ

પહેલાં મને જોયી હતી. હું તેમના إِذَا لَلَّهِ وَإِنَّا لِلَّهِ وَاجْتُونَ તેમના

مَنْزِلِي قَسْرًا أَمْ سَوَادًا إِنْسَانٍ تَابِعًا ثَانِيًا وَكَانَ بِيْرَانِي قَبْلَ

જાગી ગઈ. તેમણે પોતાનું ઊંટ બેસાડીને તેના આગળ પગોને દબાવી રાખ્યા ત્યાં સુધી કે હું સવાર થઈ ગઈ.

الْجَبَابِ فَاسْتَيْقَظْتُ يَا سْتَرْجَاعِهِ حِينَ أَنَا خَيْرٌ أَحِلَّتْهُ كَوْطِي

હવે તે પગપાળા ચાલ્યા અને મારી સવારી મહાર (લગામ) પકડીને આગળ આગળ ચાલતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે

اهل الافك : ઈફકમાં મશહૂર લુગત આ જ છે હમ્જાને કસરા અને (ફા) સાકિન. પણ બીજી લુગત હમ્જા અને (ફા) ફતહાની સાથે પણ આવે છે એનો અર્થ ભારે બોહતાન (આક્ષેપ) અને મુત્લક બોહતાન બાંધવું છે, આ બોહતાન બાંધનાર ચાર પુરૂષો હતા. રાસુલ મુનાફિકીન અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉબય ઈબ્ને સલૂલ, હઝરત હસ્સાન બિન ષાબિત, હઝરત મિસ્તહ બિન ઉષાષા અને અબ્દુલ્લાહ અબૂ અહમદ. એક સ્ત્રી હમનહ

بَدَاهَا لَمْ كَيْتَهَا فَا نَطَلَقَ يَفُو ذُبِي الرَّاحِلَةَ حَتَّى آتَيْنَا الْجَيْشَ

અમે લશ્કરમાં એ સમયે પહોંચ્યા જ્યારે કે તે લોકો બરાબર ઝોહરના સમયે મંઝિલ (રોકાણ) કરી ચૂક્યા

بَعْدَ مَا نَزَلُوا مَعْرَسِينَ فِي حُجْرِ الظُّهُيرِ فَهَلَكَ مِنْ هَلَكَةٍ

હતા. ત્યારબાદ જેને હલાક (બર્બાદ) થવાનું હતું તે હલાક થયો. અને આશ્વેપબાજી કરનારાઓનો સરદાર

وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّى الْأَفْكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي رَيْثَانَ سَأَلُوا فَقَدِمْنَا

અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉબય ઈબ્ને સલૂલ હતો. અમે મદીના આવ્યા તો હું એક મહિના સુધી બીમાર રહી અને

الْمَدِينَةَ فَاشْتَكَيْتُ بِهَا شَهْرًا وَالنَّاسُ يُفِيضُونَ مِنْ قَوْلِ

આશ્વેપ કરનારાઓની વાતો લોકોમાં ફેલાતી રહી. બીમારી દરમ્યાન એ વાતથી મને કાંઈક શંકા થતી કે એ

أَصْحَابِ الْأَفْكَ وَيُرِيئِي فِي وَجْهِي إِنْ لَأَأْسَى مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى

દિવસોમાં નબી ﷺ તરફથી એ મહેરબાની ન જોતી હતી જે અન્ય બીમારીના દિવસોમાં જોયા કરતી હતી.

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اللَّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَسْرَى مِنْهُ حِينَ

બસ એટલુ થતું કે હુઝૂર તશરીફ લાવતા અને સલામ કરતા, પછી પૂછતા કેવું છે ? અને મને એ વાતોની કોઈ

أَمْرٌ مِنْ إِثْمَائِي دَخَلَ فَيَسْلِمُ ثُمَّ يَقُولُ كَيْفَ تَيْكُمُ لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ

ખબર ન થઈ. બીમારીના કારણે હું કમજોર થઈ. હું અને ઉમ્મે મિસ્તહ ફુઝાએ હાજતના માટે મેદાનમાં જવા

مِنْ ذَلِكَ حَتَّى نَقَهْتُ فَخَرَجْتُ أَنَا وَأُمَّمٌ مِسْطُوحٌ قَبْلَ النَّاصِحِ

નીકળ્યાં. અમો કેવળ રાતે રાતે જ નીકળતી હતી. ઘરોની પાસે બયતુલખલા (જાજરૂ) બનાવવામાં

مُتَبَرِّسَاتًا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَى لَيْلٍ وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تُنْخَلَاكُنَّ

આવતા પહેલાં અમારો તરીકો પહેલાંના અરબવાળાઓનો તરીકો હતો કે મેદાનમાં જતા. હું અને ઉમ્મે

قَرِيبًا مِنْ بَيْوتِنَا وَأَمْرًا نَا أَمْرُ الْعَرَبِ الْأَوَّلِ فِي الْبَرِيَّةِ أَوْ فِي

મિસ્તહ બિન્તે અબૂ રૂહૂમ નીકળ્યાં અને ચાલી રહ્યાં હતાં. ઉમ્મે મિસ્તહ પોતાની યાદરમાં અટવાઈને પડી

બિન્તે જહશ, ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ઝયનબ બિન્તે જહશની બહેન.

આ ફિત્નાનો બાની રાસુલ મુનાફિકીન હતો. તેણે જ એની શરૂઆત કરી અને એ જ એને ખોતરી ખોતરીને ઉભારતો રહેતો હતો. અને મુખ્તાર (પસંદીદા) ફૌલ એ જ છે કે આયતે કરીમા تولى كبره

التَّكْرُورَ فَأَقْبَلْتُ أَنَا وَأُمَّمٌ مِسْطَحٌ بِنْتُ لَيْلَى هِيَ تَمَشِي فَعَتَرْتُ

ગઈ. એના પર તેણીએ કહ્યું, મિસ્તહ હલાક થઈ જાય ! મેં તેને કહ્યું, તમે બુરી વાત કહી છે, બદરમાં શરીક

فِي مَرُطِهَا فَقَالَتْ تَعِسَ مِسْطَحٌ فَقُلْتُ لَهَا بَيْتَسَ مَا قُلْتِ يَا تَسِيْمِيْنَ

થનારા મુજાહિદને બુરા કહે છે ! તો તેણીએ કહ્યું, હે હુઝૂર ! શું આપે નથી સાંભળ્યું જે એ લોકો કહી રહ્યા છે.

سَجَلًا شَهْدًا بَدْرًا فَقَالَتْ يَا هُنْتُ لَا أَلْمُ تَسْمِي مَاقَا لَوْ أَفَاكُنْ بَرِي

હવે તેણે આશ્વેપકારોની વાત જણાવી તો બીમારી પર મારી બીમારી ઓર વધી ગઈ. જ્યારે પરત થઈને ઘરે

يَقُولُ أَهْلُ الْأَفْكِ قَا رَدُّتْ مَرْضَا عَلَى مَرْضِي فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَى

આવી અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ મારી પાસે તશરીફ લાવ્યા અને ફર્માવ્યું, તું કેવી છે ? મેં અર્જ કરી, મને

بَيْتِي دَخَلَ عَلَى سَأَلْتُ سَوَّلَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

ઈજાઝત આપો કે મારાં માબાપના ઘરે જાઉં. મારો મક્કસદ એ હતો કે હું મારાં માબાપથી આ બબરની

كَيْفَ تَيْسَمُ فَقُلْتُ إِعْذَنِي لِي آتِ أَبِي قَالَتْ وَأَنَا حَيْثُمُ إِزِيدُ

તેહફીક કરું. મને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ઈજાઝત આપી દીધી, ત્યારબાદ હું મારાં વાલિદૈનના ઘરે ચાલી ગઈ.

أَنْ أَسْتَيْقِنَ الْخَبْرَيْنِ قَبْلَهُمَا قَا زَيْنَ لِي سَأَلْتُ اللَّهَ صَلَّى اللَّهُ

મેં મારાં વાલિદાને પૂછ્યું, લોકો શું કહી રહ્યા છે ?! તેમણે જણાવ્યું, હે બેટી ! એનાથી અસર ન લો ! બખુદા

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَا تَيْتُ أَبِي فَقُلْتُ لِأُمِّي مَا يَتَحَدَّثُ بِهِ

જ્યારે કોઈ સ્ત્રી ખૂબસૂરત હોય અને પતિ તેની સાથે મહોબ્બત કરતો હોય અને તેની સૌતનો હોય તો

النَّاسُ فَقَالَتْ يَا بِنْتِي هُوَ نِي عَلَى نَفْسِكَ الشَّانَ قَوَالِدُ لَقَلَّمَا كَامِتِ

મોટાભાગે એના બારામાં આવું થતુ રહે છે. મેં કહ્યું, સુબ્હાનલ્લાહ ! લોકો આવું કહેતા ફરી રહ્યા છે ! એ રાત્રે

أَهْرًا لَا قَطُّ وَضِيئَةٌ عِنْدَ سَجَلٍ يُحِبُّهَا وَلَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا أَكْثَرُونَ عَلَيْهَا

સવાર સુધી મારાં આંસૂં રોકાતાં ન હતાં અને ન ઊંઘ આવતી હતી. એની સવારે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ અલી

શફીએ અઝલી (હમેશાંનો બદ્બખ્ત) છે. એક ફૌલ એ છે કે એનાથી હઝરત હસ્સાન મુરાદ છે.

وكلهم حدثني : ઈમામ ઝુહરીએ આ લાંબી હદીષના વિવિધ અંશોને ચાર મશાઈબથી લીધા છે, ઉરવા

બિન ઝુબેર, સઈદ બિન મુસૈયબ, અલ્કમા ઈબને વક્કાસ લયષી અને અબ્દુલ્લાહ ઈબને અબ્દુલ્લાહ ઈબને ઉત્બા.

આ હઝરાતથી સાંભળેલા ભાગોને કમવાર મિલાવીને આ પ્રમાણે રિવાયત કરી કે આ મહત્વના બનાવના સર્વ

فَقُلْتُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَقَدْ تَحَدَّثَ النَّاسُ بِهَذَا قَالَتْ فَيْتُ

બિન અબૂ તાલિબ અને ઓસામા બિન ઝયદને બોલાવ્યા. જ્યારે કે વહી આવવામાં મોડુ થઈ ગયું. એ

تِلْكَ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَصْبَحْتُ لَا يَزِقْ أَلِيَّ دَمْعٌ وَلَا أَكْتَمِلُ بِنَوْمٍ شَقًّا

લોકોને એટલા માટે બોલાવ્યા હતા કે પોતાની પત્નીથી જુદાઈના બારામાં મશવરો કરે. ઓસામા અઝવાજે

أَصْبَحْتُ فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيَّ بْنَ

મુતહ્હરાત (પવિત્ર પત્નીઓ) સાથે હુઝૂરની મહોબ્બતને જાણતા હતા એટલા માટે એના પ્રમાણે નિર્દેશ કર્યો

أَبِي طَالِبٍ وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ حِينَ اسْتَلْبَيْتَ الْوَحْيَ يَسْتَشِيرُهُمَا

અને અર્જ કરી, એ આપની પત્ની છે યા રસૂલલ્લાહ ! ﷺ બુદાની ફસમ ! એમના બારામાં અચ્છાઈના

فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ فَأَمَّا أُسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَيْهِ بِالَّذِي يَعْلَمُ فِي نَفْسِهِ

સિવાય અમે અન્ય કાંઈ નથી જાણતા. અને હઝરત અલી ઈબ્ને અબી તાલિબે આ પ્રમાણે અર્જ કર્યું, યા

مِنَ الْوَدِّ لَهُمْ قَالَ أُسَامَةُ أَهْلُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا تَعْلَمُ وَاللَّهِ

રસૂલલ્લાહ ! અલ્લાહ આપને તંગીમાં હરગિઝ નહીં રાખે, અને સ્ત્રીઓ એના સિવાય ઘણી છે અને હુઝૂર

الْأَخْيَرُ وَأَمَّا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَنْ يَهْتِنَنَّ

કનીઝને પૂછી લે, તે સાચી વાત બતાવી દેશે. એના પર રસૂલલ્લાહ ﷺ એ બરીરાને બોલાવ્યાં અને પૂછ્યું,

اللَّهُ عَلَيْكَ وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ وَسَلِ الْجَارِيَةَ تَصُدُّكَ قَدَعًا

હે બરીરા ! શું તે એમનામાં કોઈ એવી વાત જોઈ છે જે તને શંકામાં નાખે ? બરીરાએ અર્જ કરી, ફસમ છે એ

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَرِيرَةَ فَقَالَ يَا بَرِيرَةُ

જાતની જેને હુઝૂરને હક્કની સાથે મોકલ્યા, મેં એમનામાં એવી કોઈ વાત નથી જોઈ જે વાંધાજનક હોય એ

هَلْ سَأَلْتِ فِيهَا شَيْئًا يَرِيْبُكَ فَقَالَتْ بَرِيرَةُ لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ

સિવાય કે ઓછી વયનાં છે, લોટ ગુંદીને સૂઈ જાય છે અને બકરી ખાય જાય છે. ત્યારબાદ એ દિવસે ભાગો દિમાગમાં આવી જાય છે.

في غزوة غزاها : એનાથી મુરાહ ગઝવાએ બિન મુસ્તલફ છે. જેને ગઝવએ મરેસીઅ પણ કહે છે જે રાજેહ કૌલ પ્રમાણે શાબાન હિ.સ. પમાં થયો હતો. (નુઝહતુલ ફારી, ૨/૨૬૭)

من جزع اظفار : من جزع : અફીફનો એક પ્રકાર છે જેની કાળાશમાં સફેદ રંગોની જેમ લીટીઓ હોય છે.

يَا حَقِّي إِنَّ سَأَلْتِ فِيهَا أَمْرًا أَعْمِصْهُ عَلَيْهَا أَكْثَرَ مِنْ أَنْهَا جَارِيَةٌ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ મિમ્બર પર તશરીફ લઈ ગયા અને અબ્દુલ્લાહ ઈબને ઉબય ઈબને સલૂલના

بَعْدَ يَثْنَةِ السَّنَةِ تَنَامُ عَيْنَ الْعَجِينِ فَتَأْتِي الدَّاحِبِينَ فَتَأْكُلُهُ فَتَقَامُ

મુકાબલામાં મદદના ઈચ્છુક બન્યા અને ફર્માવ્યું, એ શપ્સના સામનામાં મારો કોણ મદદ કરશે ?

رَسُوكَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ يَوْمِهِ فَاسْتَعْدَدَ مِنْ

મારી પત્નીના બારામાં જેની તકલીફદાયક વાતો મારા સુધી પહોંચી છે. ખુદાની કૃપા ! હું મારી પત્નીના

عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلُولٍ فَقَالَ رَسُوكَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

બારામાં ભલાઈના સિવાય કાંઈ જ નથી જાણતો. અને લોકોએ એવા શપ્સનું નામ લીધું છે જેના બારામાં પણ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَعْدِي رُبِّي مِنْ رَجُلٍ بَلَّغَنِي إِذَا كَانَ فِي أَهْلِي قَوْلَ اللَّهِ

હું અચ્છાઈ સિવાય કાંઈ નથી જાણતો. અને મારા ઘરમાં જ્યારે પણ જતો તો મારી સાથે જતો.

مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا وَقَدْ ذَكَرْتُ الرِّجَالَ مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا

આ સાંભળીને હઝરત સઅદ બિન મઆઝ ઉભા થયા અને અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! હું એના

خَيْرًا وَمَا كَانَ يَدُخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِي فَقَامَ سَعْدٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ

મુકાબલામાં હુઝૂરની મદદ કરીશ, જો એ માણસ અવસમાંથી છે તો અમે એની ગરદન ઉડાડી મૂકીશું. અને

اللَّهُ أَنَا وَاللَّهُ أَعْدِي رُبِّي إِنَّ كَانَ مِنَ الْأَوْسِ حَرَبِيًّا عُنُقَهُ

જો અમારા ભાઈઓ ખજરઝમાંથી છે તો અમને હુકમ આપો અમે આપના હુકમના પ્રમાણે અમલ કરીશું.

وَأِنْ كَانَ مِنْ إِخْوَانِنَا مِنَ النَّحْرَسِجِ أَفْعَلْنَا فِيهِ أَمْرًا

આ સાંભળીને સઅદ બિન ઓબાદા ઉભા થઈ ગયા અને તે ખજરજના સરદાર હતા. આથી પહેલાં તે નેક

فَقَامَ سَعْدٌ يُنْعَبَادُهُ وَهُوَ سَيِّدُ النَّحْرَسِجِ - وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا

ઈ-સાન હતા, પણ અત્યારે તરફદારીએ તેમને ઉશ્કેરી દીધા. તેમણે કહ્યું, તેં ગલત કહ્યું, બખુદા ! ન તું

પથ્થરોમાં સૌથી સખ્ત હોય છે. ઝયતૂનના તેલમાં પકાવવાથી તેની ખૂબસૂરતી વધી જાય છે. મશહૂર છે. કે તેને પહેરવાવાળો ગમ તથા રંજમાં સપડાય જાય છે અને જો બાળકને પહેરાવી દેવામાં આવે તો તેની લાળ ખૂબ વહે છે. પ્રસૂતિ પીડાવાળી સ્ત્રીના વાળ પર ફેરવી દેવામાં આવે તો બાળકના પેદાઈશમાં આસાની થશે.

صَالِحًا وَكَانَ أَحْتَمَلْتَهُ الْحَمِيَّةُ فَقَالَ كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ لَا تَقْتُلُهُ

એને કતલ કરી શકે છે અને ન એની શક્તિ ધરાવે છે. હવે ઉસૈદ બિન હુઝૈર ઉભા થઈ ગયા અને કહ્યું, તે

وَلَا تَقْدِرُ عَلَى ذَلِكَ فَقَامَ أَسِيدُ بْنُ حُضَيْرٍ فَقَالَ كَذَبْتَ لَعَمْرُ

ગલત કહ્યું! બપુદા, અમે તેને કતલ કરી દઈશું! તું મુનાફિક છે! અને મુનાફિકોની તરફદારીમાં લડે છે.

اللَّهُ لَنَقْتُلَنَّكَ فَإِنَّكَ مَسَافِقٌ تَجَادِلُ عَنِ الْفَنَاقِينَ قَدَارًا الْحَيَّانِ

હવે અવસ તથા ખઝરજના બંનેવ કબીલા ઉશ્કેરાઈ ગયા અને લડવા તૈયાર થઈ ગયા. અને

الْأَوْسُ وَالخَزْرَجُ حَتَّى هَمُّوا وَسَأَلُوا اللَّهَ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ મિમ્બર પર બેઠલા રહ્યા. આપ નીચે તશરીફ લાવ્યા અને હાજરજનોને શાંત પાડ્યા, ત્યાં

وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ فَنَزَلَ فَحَفَّضَهُمْ حَتَّى سَكَتُوا أَوْ سَكَتَ قَالَتْ وَبَكَيْتُ

સુધી કે એ લોકો ખામોશ થઈ ગયા, અને હુઝૂર પણ ખામોશ થઈ ગયા. ઉમ્મુલ મો'મિનીને ફર્માવ્યું, અને હું

يَوْمِي لَا يَزُقُّهُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَتَعْمَلُ بِشَوْمٍ فَأَصْبَحَ عِنْدِي أَبْوَابِي وَقَدْ

દિવસભર રડી, ન આંસૂં રોકાતાં હતાં, ન ઊંઘ આવતી હતી. હું મારાં માબાપને ત્યાં રાતભર તથા દિવસભર

بَكَيْتُ لَيْلَتِي وَيَوْمِي حَتَّى أَطَلَّتْ أَنْ الْبُكَاءَ فَأَلِقُ كَيْدِي قَالَتْ قَبِينَا مَا

રડી, એવું લાગતું હતું કે રૂદન મારા જિગરને ફાડી નાખશે. હું મારાં માબાપને ત્યાં બેઠી રડી રહી હતી

جَالِسَانِ عِنْدِي وَأَنَا أَبْكِي إِذَا اسْتَأْذَنْتَ إِمْرَأَةً وَسِئْتِ الْأَنْصَارِ فَأَذِي

એવામાં અન્સારની એક સ્ત્રીએ અંદર આવવાની ઈજાઝત માગી, મેં ઈજાઝત આપી દીધી. તેણી આવીને

لَهَا فَمَحَسَتْ بِي مَعِي قَبِينَا مَخْنُ كَذَلِكَ إِذَا دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ

મારી પાસે બેસી ગઈ અને મારી સાથે રડવા લાગી. અમે એવી જ સ્થિતિમાં હતી એવામાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَلَسَ وَلَمْ يُجْلِسْ عِنْدِي مِنْ يَوْمٍ

તશરીફ લાવ્યા અને બેસી ગયા. જે દિવસથી આ અફવા ફેલાયી હતી આજ સુધી કદી મારી પાસે બેઠા ન

યમનના પ્રદેશમાં ઝેફાર એક જગાનું નામ છે જ્યાં આ અફીક પુષ્કળ પ્રમાણમાં પેદા થાય છે અને ચીનથી પણ આવે છે. મોટાભાગની રિવાયત ઝાફાર છે પણ કશ્મીહનીની રિવાયત ઝેફાર અલિફ વિના છે અને એ જ સહીહ મુસ્લિમમાં પણ છે. અલ્લામા કુર્તબીએ ફર્માવ્યું, અલિફની સાથે ગલત છે. ઝાફારના ફતહની સાથે સહીહ છે આ કિતામેની જેમ મબ્ની ચીલલ કસ્ર (હમેશાં ઝેર પઢાય તે) છે. ઝાફારની રિવાયત પણ સહીહ છે

قِيلَ لِي مَا قِيلَ قَبْلَهَا وَقَدْ مَكَتَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيَّ فِي شَأْنِي

હતા, અને એક મહિના સુધી મારા બારામાં વહીનો નુજૂલ રોકાયેલો રહ્યો. હુજૂર બેઠા પછી શહાદતેન

شَيْءٍ قَالَتْ فَتَشْهَدُ ثُمَّ قَالَ يَا عَائِشَةُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي عَنْكَ كَذَا

પઢ્યું પછી ફર્માવ્યું, હે આઈશા ! તારા બારામાં મારી પાસે આવી આવી વાતો પહોંચી છે જો તું નિર્દોષ છે

وَكَذَا فَإِنْ كُنْتِ بَرِيئَةً فَسَيَبْرَأُكَ اللَّهُ وَإِنْ كُنْتِ أَلَمْتِ بِدَأْسٍ

તો ખૂબ જ જલ્દી અલ્લાહ તારી નિર્દોષતા બયાન ફર્માવશે. અને ધારો કે તું ગુનાહથી ખરડાયેલી છે તો

فَاَسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتَوْبِي إِلَيْهِ قَدْ الْعَبْدُ إِذَا اعْتَرَفَ بِدَأْسِهِ

અલ્લાહથી ઇસ્તિગફાર કર અને તેની તરફ પલટ (રજૂઅ કર) કેમ કે બંદો જ્યારે ગુનાહનો સ્વીકાર કરીને

ثُمَّ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا قَضَى رَسُوْلُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

તૌબા કરે છે તો અલ્લાહ એની તૌબા ફૂલ ફર્માવે છે. જ્યારે રસૂલુલ્લાહ ﷺ પોતાની વાત પૂર્ણ કરી ચૂક્યા

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَالَتَهُ قَلَصَ رَمَعِي حَتَّى مَا أَحْسَبْتُ مِنْهُ مَقْطَرَةً

તો મારાં આંસૂં અટકી ગયાં ત્યાં સુધી કે એક ટીપુ પણ મહેસૂસ ન થયું. મેં મારા પિતાથી અર્ઝ કર્યું કે મારા

وَقُلْتُ لِأَبِي أَجِبْ عَنِّي رَسُوْلُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

તરફથી આપ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને જવાબ આપો. તેમણે ફર્માવ્યું, બખુદા ! મારી સમજમાં કાંઈ આવતુ નથી કે

قَالَ وَاللَّهِ مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُوْلِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની બિદમતમાં શું અર્ઝ કરું ?! પછી મેં મારાં વાલિદાને અર્ઝ કર્યું કે આપ

وَسَلَّمَ فَقُلْتُ لِأُمِّي أَرِحْنِي عَنِّي رَسُوْلُ اللَّهِ تَعَالَى

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને જવાબ આપો. તેમણે પણ એ જ કહ્યું, બખુદા ! મારી પણ સમજમાં નથી આવતું કે

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا قَالَ قَالَتْ وَاللَّهِ مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُوْلِ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને શું અર્ઝ કરું, હવે મેં અર્ઝ કર્યું, અને હું ઓછી ઉમરની બાળકી હતી. હજી અધિક કુર્આન

એટલા માટે કે اظفار (ઈઝફાર) એક પ્રકારની ખુશબોદાર લાકડીને પણ કહે છે. શક્ય છે કે એ લાકડીના

મણકાથી હાર બનાવતા હોય. આ આધાર પર جوعનો અર્થ ગોળ દાણા થશે. એ હારની કિંમત બાર દિરહમ

હતી. એટલે આજકાલ ચાંદીની જે કિંમત છે એના એતબારથી લગભગ અઠીસો રૂપિયા હતી. એ હાર એમનાં

વાલિદાએ એ સમયે અર્પણ કર્યો હતો જ્યારે એમની વિદાયગીરી થઈ હતી.

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ وَأَنَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةٌ

પણ ન પઢ્યું હતું. મેં અર્જ કર્યું, મારી જાણમાં એ વાત આવી ચૂકી છે કે આપ હજારાતે એ સર્વ સાંભળી

السَّيِّئَاتِ لَا أَفْتَرُ الْكَثِيرَاتِ مِنَ الْفُرَاتِ فَقُلْتُ إِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ

લીધું છે જેને લોકો કહેતા રહ્યા છે, અને તે આપ લોકોના દિલમાં બેસી ચૂકી છે અને આપ હજારાતે એને

أَنْتُمْ سَمِعْتُمْ مَا يَتَّخِذَاتُ بِهِ النَّاسُ وَوَفَّرَ فِي أَنْفُسِكُمْ وَصَدَقْتُمْ

સાચી સમજી લીધી છે. હવે જો એવું કહું છું કે હું એનાથી પાક છું અને અલ્લાહ સારી રીતે જાણે છે કે હું

بِهِ وَلَكِنْ قُلْتُ لَكُمْ فِي بَرِيئَةٍ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنِّي لَبَرِيئَةٌ لَا

એનાથી જરૂર વિના શંકાએ પાક છું તો આપ હજારાત મને સાચી નહીં જાણો. અને જો હું એ વાતનો સ્વીકાર

تَصَدِّقْتُمْ بِيَدَايَكَ وَلَكِنْ اعْتَرَفْتُ لَكُمْ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنِّي

કરી લઉં, જો કે અલ્લાહ સારી રીતે જાણે છે કે હું એનાથી પાક છું, તો આપ હજારાત મને સાચી માની લેશો.

بَرِيئَةٌ لَتَصِدِّقْتَنِي وَاللَّهُ مَا أَحَدٌ لِي وَتَكُمُ مَثَلًا إِلَّا أَبَا يُوسُفَ

બખુદા ! હું મારું તથા આપ હજારાતનું દષ્ટાંત યૂસુફના પિતાના સિવાય કોઈ નથી જોતી, જ્યારે કે તેમણે

إِذْ قَالَ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ - ثُمَّ كَوَّلْتُ

ફર્માવ્યું હતું, "તો સારી સબ્ર જ સારી છે એ વાતો પર જેને તમો વર્ણવો છો અલ્લાહથી જ મદદ માગુ છું."

عَلَى فِرَاشِي وَأَنَا أَرْجُو أَنْ يُبْرِئَنِي اللَّهُ وَلَكِنْ وَاللَّهُ مَا ظَنَنْتُ

ત્યારબાદ મેં મારા બિછોના પર પાસુ બદલી નાખ્યું, અને હું ઉમ્મીદ કરતી હતી કે અલ્લાહ મારી નિર્દોષતા

أَنْ يَنْزِلَ فِي شَأْنِي وَحَيٍّ - وَلَئِنَّا أَحْقَرُ فِي نَفْسِي مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ

બયાન ફર્માવશે, પણ બખુદા હું એ ગુમાન ન કરતી હતી કે મારા બારામાં વહી નાઝિલ થશે ! અને હું મને

بِالْقُرْآنِ فِي أَمْرِي وَلَكِنِّي كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

પોતાને એ રુત્બાની જાણતી ન હતી કે મારા બારામાં કુર્આન કલામ ફર્માવશે. હા ! મને એ ઉમ્મીદ હતી કે

فَطَنَنْتُ : એ હજારત ઉમ્મુલ મો'મિનીનની કાચી ઉમરમાં ઉચ્ચ દિમાગીની દલીલ છે કે ત્યાં જ પોતાની કયામગાહ (રોકાણ સ્થાન) પર રોકાયેલ રહ્યાં. નહીં તો જો ગભરાયને ચાલી નીકળત તો એનો ખતરો હતો કે ભટકી જાત તો મળવુ મુશ્કેલ થઈ જાત. ظن (ઝન) અહીં યકીનના અર્થમાં છે.

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي التَّوْمِ رُؤْيَا تُبَرِّئُنِي قَوْلَهُ مَا سَأَلْتُمْ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ખ્વાબમાં બતાવી દેવામાં આવશે જેમાં અલ્લાહ મારી સફાઈ વર્ણવી આપશે.

مَجْلِسُهُ وَلَا تَخْرُجُ أَحَدٌ مِنْ أَكْلِ الْبَيْتِ حَتَّى أَنْزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيَ

બખુદા હુઝૂર પોતાની જગાએથી ખસ્યા પણ ન હતા અને ન ઘરવાળાંઓમાંથી કોઈ બહાર ગયું

فَأَخَذَ مَا كَانَ يَأْخُذُ مِنَ الْبُرْحَاءِ حَتَّى إِتَتْهُ لَيْتَمَةٌ مِنْهُ مِثْلُ

હતું એવામાં હુઝૂર પર વહી નાઝિલ થવા લાગી અને હુઝૂર પર તે જ કેફિયત છવાઈ ગઈ જે વહીના

الْحِجَابِ مِنَ الْعَرَقِ فِي يَوْمٍ شَاتٍ فَلَمَّا سَرَى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

નુઝૂલ વખતે છવાઈ જતી હતી કે ઠંડીના દિવસોમાં પણ મોતીની જેમ પરસેવાના ટીપાં ટપકવા માંડતાં હતાં.

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَضْحَكُ فَكَانَ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا

જ્યારે વહીની કેફિયત રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી ખત્મ થઈ તો હુઝૂર સ્મિત કરી રહ્યા હતા. સૌથી પ્રથમ વાત એ

أَنْ قَالَ لِي يَا عَائِشَةُ إِحْمِدِي اللَّهَ فَقَدْ بَرَّرَ لِي اللَّهُ فَقَالَتْ لِي

ઈશાદ ફર્માવી કે મને ફર્માવ્યું, હે આઈશા! અલ્લાહનો શુક કર! બેશક! અલ્લાહે તારી પાકદામની બયાન

أُمِّي تَوَمَّنِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ لَا

કરી આપી. એના પર મારી વાલિદાએ મને ફર્માવ્યું, ઉભી થા! રસૂલુલ્લાહની ખિદમતમાં હાજર થા! મેં

وَاللَّهِ لَا أَقُومُ إِلَيْهِ وَلَا أَحْمَدُهُ إِلَّا اللَّهُ مَا نَزَلَ اللَّهُ عُرْوَجَةَ - إِنَّ

કહું, હું રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થઈશ નહીં અને અલ્લાહ સિવાય કોઈનો શુક અદા કરીશ

الَّذَيْنِ جَاءَ ذَا بِأَلْفِكَ عَصَبَةٌ مِنْكُمْ آيَاتٍ - فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ

નહીં! એ વખતે અલ્લાહ ﷻ એ આ દસ આયતો નાઝિલ ફર્માવી: "અને આ મોટું બોહતાન લાવનારો

هَذَا فِي بَرَأءِي قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ وَكَانَ يُنْفِقُ عَلَى مِسْطِجٍ

તમારામાંથી એક ગિરોહ છે, બાકીની આયતો." જ્યારે અલ્લાહે મારી સફાઈમાં આ નાઝિલ ફર્માવ્યું તો

وكان صفوان بن معطل : સફ્વાન બિન મુઅતલ સલમી ઝકવાની, ફખીલા બની સુલૈમના માણસ હતા. ફયાસ વિરુદ્ધ એમના તરફ સંબંધ કરીને સલમી કહેવામાં આવે છે. એમના બાપદાદાઓમાં ઝકવાન નામના એક શખ્સ હતા જેમના પ્રતિ નિસ્ખત કરીને તેમને ઝકવાની કહેવામાં આવ્યા.

આપ એ ખિદમત પર નિયુક્ત હતા કે લશ્કરની રવાનગી પછી ઉતારાની જગાનું નિરીક્ષણ કરી લીધા કરે

بِنُ اثَاتَةٍ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَاللَّهُ لَا يُفِيءُ عَلَى مِسْطِحٍ شَيْئًا أَبَدًا أَعَدَّ

અબૂબક સિદીકે કહ્યું, હું મિસ્તહને કદી કાંઈ આપીશ નહીં, કેમ કે તેણે આઈશાને તે કહ્યું છે. અને તે

مَا قَالَ لِعَائِشَةَ فَأَمَزَلِ اللَّهُ - وَلَا يَأْتِلُ أَوْلُو الْقَمَلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ

મિસ્તહ બિન ઉષાધાને આપ્યા કરતા હતા, રિશ્તેદારીના લીધે. એના પર અલ્લાહ ﷻ એ એવું નાઝિલ

أَنْ يُوْتُوا - إِلَى قَوْلِهِ عَفْوٌ رَّحِيمٌ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ بَلَى وَاللَّهِ إِنْ

ફર્માવ્યું, "તમારામાંથી જે લોકો માલદાર અને અધિક રોજીવાળા છે તેઓ એવી કૃસમ ન ખાય કે સગાંઓ,

رَأِحِبٌ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي فَرَجَعَ إِلَى مِسْطِحِ التَّذِي كَانَ يُجْرِي عَلَيْهِ

ગરીબો તથા મુસાફરો તથા મુહાજિરોને કાંઈ આપીશું નહીં. પૂરી આયત ગફૂરુર્હીમ સુધી." હવે અબૂબકએ

وَكَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَ سَرِيئَةَ

કહ્યું, હા ! બખુદા હું પસંદ કરું છું કે અલ્લાહ મને બખુદા આપે. અને મિસ્તહને તે આપવાનું શરૂ કરી આપ્યું

કે જો કોઈની કોઈ ચીજ રહી ગઈ હોય તો માલિકને પહોંચાડી આપે. સૌ પ્રથમ ગઝવા જેમાં એ શરીક થયા મુરૈસીએ જ હતો, ત્યારબાદ ખંદક વગેરે તમામ જંગોમાં શરીક થયા. ખૂબ જ બહાદુર મુખયિર (અત્યંત નેક) સહાબી હતા અને શાઈર પણ હતા. અર્મીનિયાની જંગમાં એમનો પગ તૂટી ગયો તેમ છતાં પણ લડતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે શહીદ થઈ ગયા. એ જંગ હિ.સ. ૧૯માં થઈ હતી. હઝરત હસ્સાન બિન પાબિત رضي الله عنه ઈફકમાં જોડાયેલા હતા એટલા માટે તેમણે એકવાર હઝરત હસ્સાન પર તલ્વાર ચલાવી પણ તે બચી ગયા. હઝરત હસ્સાને દરબારે રિસાલતમાં ફરિયાદ કરી તો હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ હઝરત હસ્સાનને ફર્માવ્યું કે તમારો હક્ક મને બખુદા આપો, તેમણે નહર કરી આપ્યો. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ એના બદલામાં હઝરત સફવાનથી તેમને એક ખજૂરનો ભાગ અપાવ્યો. હઝરત સફવાન એના પહેલાં ઈસ્લામથી પાવન થઈ ચૂક્યા હતા. આગળ ઉમ્મુલ મો'મિનીનનો ઈર્શાદ આવી રહ્યો છે કે તેમણે હિજાબ (પર્દાની આયત)ના નુઝૂલ પહેલાં મને જોયી હતી. અને મુખ્તાર ફૌલના આધારે હિજાબની આયતના નુઝૂલની સન પણ આ જ સ.હિ. ૫ છે. (નુઝહતુલ ફારી, ૨/૪૭૫) એનો સાર એ નીકળ્યો કે હિજાબની આયત આ બનાવના થોડાક મહિનાઓ પહેલાં નાઝિલ થઈ હતી.

હઝરત સફવાનને જ્યારે આ અફવાની ખબર મળી તો ફર્માવ્યું, બખુદા ! મેં હજી સુધી કોઈ સ્ત્રીથી સોહબત નથી કરી, ન હલાલની રીતે ન હરામની રીતે. ઈબ્ને ઈસ્હાકે એ પણ રિવાયત કરી છે કે તે સંભોગને અપાત્ર હતા, એટલે કે સ્ત્રીઓના લાયક ન હતા. ખૂદ ઉમ્મુલ મો'મિનીને તેમનો આ ફૌલ નફલ કર્યો છે, સુબ્હાનલ્લાહ ! મેં કોઈ સ્ત્રીનું સતર નથી ખોલ્યું.

فَاسْتَيْقَظَتْ : હઝરત સફવાને જ્યારે ઉમ્મુલ મો'મિનીનને જોયાં તો તેમને સખ્ત આશ્ચર્ય થયું હશે. યફીનન તેમના દિમાગમાં એ વાત ગઈ હશે કે કોઈ મહાન બનાવ બની ગયો છે. એટલા માટે આપોઆપ એમની જીભ પર 'ઈસ્તિરાજિઅ' આવી ગયું હશે. અથવા બની શકે છે તેમણે અવાજ આપીને જગાડવાને બદલે મોટા અવાજે તેને પઢ્યું, એ અતિશય અદબ તથા એહતેરામને કારણે હતું.

بُنْتُ نَحْمِشَ عَنْ أَمْرِي فَقَالَ يَا زَيْنَبُ مَا عَلِمْتِ مَا رَأَيْتِ فَقَالَتْ

જે પહેલાં આપતા હતા. અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ઝયનબ બિન્તે જહશથી મારા મામલામાં પૂછ્યું હતું,

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَحْسَبِي سَمِعِي وَبَصْرِي وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَيْهَا إِلَّا

અને પૂછ્યું હતું, હે ઝયનબ ! તું શું જાણે છે ? તેં શું જોયું છે ? તો તેમણે અર્ઝ કર્યું, યા રસૂલુલ્લાહ ! હું મારા

خَيْرًا قَالَتْ وَهِيَ الْكَلْبِيُّ تَسَامِينِي فَعَصَمَهَا اللَّهُ بِالْوَسْرِعِ - ع

કાન તથા આંખને મહેફૂઝ રાખુ છું. બખુદા ! હું આ (આઈશા)માં અચ્છાઈ સિવાય બીજું કંઈ નથી જાણતી.

ઉમ્મુલ મો'મિનીને ફર્માવ્યું, આ જ તે હતી જે મારી બરાબરી કરતી હતી. પરહેઝગાર હોવાના

કારણે અલ્લાહે એને બચાવી લીધી."

(બુખારી ૨/૩૫૩ અલ્હિબા, ૨/૩૫૯ અશ્શહાદાત, ૨/૩૭૦ બાબુલ કુઆ ફિલ્મુશિકલાત, ૨/૪૦૩ અલ્જિહાદ, ૨/૫૭૩, ૫૮૩ અલ્મગાઝી, ૨/૬૭૯, તફસીરે યુસૂફ, ૨/૬૯૬, સૂરએ નૂર, ૨/૬૯૯, ૨/૮૮૫, ૮૮૮, બાબુલ યમીન ફીમા લાયુમલક ૨/૧૦૯૬, અલ્એઅતિસામ, બે તરીકાથી, ૨/૧૧૧૭, ૧૧૨૬, બાબુ કૌલિનબી અલ્માહિરુ બિલ્કુઆન, અત્તોહીદ, મુસ્લિમ : તૌબા, ફઝાઈલે સહાબા, નિકાહ, નિસાઈ, ઈશરતુનિસાઅ, ઈબ્ને માજહ : નિકાહ, અહકામ, દારમી-જેહાદ, નિકાહ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૬/૧૯૪, ૧૯૫, ૧૯૭ વગેરે)

મુસ્લિમની રિવાયતમાં છે : ઉમ્મુલ મો'મિનીન ફર્માવે છે કે મેં તેમને જોતાં જ ચાદરથી મોં છુપાવી લીધું. વલ્લાહ ! તેમણે મારી સાથે કોઈ વાત ન કરી અને ન મેં સિવાય **إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** અન્ય કંઈ તેમની જીભેથી સાંભળ્યું. હઝરત સફવાને ઊંટ બેસાડીને તેના આગલા પગોને એટલા માટે દબાવી દીધા કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન પોતે જ કોઈ સહારા વિના ઊંટ પર સવાર થઈ જાય. આ તેમની બુદ્ધિ દષ્ટિ તથા અદબ હતી.

الراحلة : ફાન્ટલ્કની સર્વ રિવાયતોમાં આ જ છે કે હઝરત સફવાને પગપાળા ઊંટની મહાર પકડીને આગળ આગળ હતા. ઈબ્ને હિબ્બાનની એક રિવાયતમાં છે કે ઊંટ પર ઉમ્મુલ મો'મિનીનની સાથે બેઠા હતા, એ સહીહ નથી.

اتينا الجيش : એટલે કે અમે બંનેવ લશ્કરમાં એ સમયે પહોંચ્યાં જ્યારે બરાબર બપોરના સમયે લશ્કરે પડાવ કરી લીધો હતો. **تعريس**, **تعرسين** છે, એટલે મુસાફરનું આરામ માટે ક્યાંક ઉતરવું, પડાવ નાખવો, ચાહે દિવસમાં ચાહે રાતમાં, અને ક્યારેક મોડી રાતમાં પડાવ નાખવાને પણ કહે છે. તફસીરમાં યુનૂસની રિવાયતમાં **موغرين** છે. **موغرين**નો અર્થ સખ્ત ગરમી થાય છે. બપોરના સમયે જ્યારે કે સૂરજ આસ્માનની વચ્ચે હોય છે જેથી સખ્ત ગરમી પડે છે એટલા માટે એ સમયને **موغره** (વગરહ) કહે છે. **موغرين** એ **موغره**ના સમયે ક્યાંક પહોંચવું **نهر الظهيرة** એ જ અર્થનું સમર્થન છે.

ઈબ્ને ઈસ્હાકની રિવાયતમાં એ છે કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન ફર્માવે છે, હજી કાફલો રોકાયો જ હતો. હજી મારા ગુમ થવાનો ઈલ્મ પણ કોઈને થયો ન હતો એવામાં અમે લોકો પહોંચી ગયાં. રાસુલ મુનાફિકીન અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉબયે સૌ પ્રથમ બોહતાનના શબ્દો કાઢ્યા. અને પછી થોડીવારમાં આખા લશ્કરમાં ફેલાઈ ગયા.

ام مسطح **مسطح** : મિસ્તહ ઈબ્ને ઉષાધાની મા હઝરત સિદીકે અકબરનાં માસી હતાં, જેમનું નામ રાઈતા હતું. મિસ્તહ અને તેમનાં વાલિદા સાબિકીને અવ્વલીન મુહાજિરોમાંથી હતાં. ઉષાધા મિસ્તહના બાળપણમાં જ મૃત્યુ પામ્યા. મા તથા પુત્ર બંનેવની હઝરત સિદીકે અકબર કફાલત કરતા હતા.

يا هنتاه : તફસીરની રિવાયતમાં يا (યા)ને બદલે اى (અય) છે જે અસલ દૂરના સંબોધનના માટે છે, પણ ક્યારેક નજીકના માટે પણ આવે છે જ્યારે કે એને કોઈ રીતે દૂર ખયાલ કરવામાં આવે.

هنتاه લકબના શબ્દોમાંથી છે, જેમ કે હુઝૂર, કિબ્લા, આપ, જનાબ વગેરે ઉર્દૂમાં રિવાજ પામેલ છે. એક અર્થ એનો بلهی પણ છે એટલે બેવકૂફ, લાપરવા પુરૂષ વાચકના સંબોધનના માટે هنتاه يا આવે છે.

اهلك એ લામના ઝમ્માની સાથે છે અને ફત્હની સાથે પણ. ઝમ્માની સ્થિતિમાં મુબ્તદા મહઝૂફની ખબર છે, એટલે هلك هي એ હુઝૂરનાં અહલિયા (પત્ની) છે. એનો સવાલ જનથી કે તેઓ આ ગંદકીમાં સપડાય. અને ફત્હાની સ્થિતિમાં આ ફેઅલે મહઝૂફનું મફઉલે બિહિ છે. અર્થાત્ اهلك الزم પોતાની પત્નીને અલગ ન કરશો, તેણી પાકદામન છે.

طالب : હઝરત અલી મુર્તઝા رضی اللہ عنہની આ અરજ એ આધારે હતી કે મામલાની જે સ્થિતિ એ સમયે હતી તેને લક્ષમાં લેતાં હુઝૂરે અફઠસ علیہ السلامના દર્દ તથા અજંપાના નિવારણની સૌથી આસાન રીત આ જ હતી, જે તેમણે અર્ઝ કરી, જાહેર છે કે ધારો કે જો હુઝૂરે અફઠસ علیہ السلام ઉમ્મુલ મો'મિનીનથી જુદાઈ અપનાવી લેતા તો હુઝૂરે અફઠસ علیہ السلام પર કોઈ આંચ આવી શકતી ન હતી. આ હઝરત શેરે ખુદાની એક રાય હતી, જો કે એનું બીજું ગંભીર પાસુ ખૂબ જ ભયાનક હતું કે પછી ઉમ્મુલ મો'મિનીનની પાકદામની શંકાશીલ થઈ જાત. એટલું જ નહીં, બલકે તેની વિરુદ્ધ લોકોને યકીન થઈ જાત, એ રહમતે આલમ علیયોલ્લાની શાને કરીમીને માન્ય ન થયું કે જેને પોતાના હરીમમાં જગા આપી ચૂક્યા એને કોઈ જુર્મ વિના હમેશાં હમેશાં માટે મહોણા ટોણાનું નિશાન બનાવાના માટે છોડી આપે.

હઝરત અલી رضی اللہ عنہના ઈર્શાદનો એ મતલબ હરગિઝ ન હતો કે તે મઆઝલ્લાહ ! ઉમ્મુલ મો'મિનીનની અસ્મત-ઈજજત પર કોઈ પ્રકારની શંકા ધરાવતા હતા. જો એમને એમાં રજ માત્ર પણ શંકા હોત તો વિના સંકોચે જાહેર કરી આપત, એ સમયે ન તકિયાની જરૂરત હતી અને ન હઝરત શેરે ખુદાથી એની અપેક્ષા થઈ શકે. બલકે એ અરજ કે કનીઝ એટલે બરીરાથી પૂછી લો, તેણી હુઝૂરને સાચી વાત જણાવી આપશે. એ એની દલીલ છે કે એ વખતે બરીરાએ જે કાંઈ અર્ઝ કર્યું તે ખૂદ હઝરત શેરે ખુદાની પણ રાય હતી.

من يعذرني : એટલે જે લોકોએ આ આક્ષેપબાજી કરીને મને તકલીફ પહોંચાડી છે તેમને જો હું સજા આપું તો કોણ મને હક્કવાળો સમજીને મઅઝૂર સમજશે. અથવા એ અર્થ છે કે આ ખાસ સંજોગોમાં કોણ મારી મદદ કરશે. العزيزનો અર્થ મદદગાર પણ થાય છે.

فقام سعد بن معاذ : એના પર ઈમામ ફાઝી અયાઝ વગેરેએ એ શંકા વ્યક્ત કરી કે અત્યારે હઝરત સઅદ બિન મઆઝ رضی اللہ عنہ બાહ્યાત ન હતા. કેમ કે એ મુતફક અલૈહ છે કે એમનો વિસાલ ગઝવએ ખંદક પછી બની કુરૈઝાના વિનાશ પછી થઈ ગયો હતો. ગઝવએ ખંદક હિ.સ. ૪માં થયો છે. અને ગઝવએ મુરૈસીઅ હિ.સ. ૬ શાબાનમાં થયો છે. જેમ કે ઈબ્ને ઈસ્હાકે વર્ણન કર્યું છે, પરંતુ એ સહીહ નથી, સહીહ એ છે કે ગઝવએ મુરૈસીઅ શાબાન હિ.સ. ૫માં થયો છે અને ખંદક શવ્વાલ હિ.સ. ૫માં થયો છે.

وكان قبل ذلك رجلا صلحا : મુસ્લિમમાં كان قبل ذلك એટલે કે તે આથી પહેલાં મુનાફિકોની તરફદારી કરતા ન હતા. પણ એ વખતે ફબીલાની તરફદારીમાં એમને ગુસ્સો આવી ગયો હતો અને ગુસ્સાના કારણે ગલતફહમી હતી. કેમ કે ઈફકના બનાવનો બાની તથા લીડર ઈબ્ને ઉબય ઈબ્ને સલૂલ રાસુલ મુનાફિકીન પણ બની ખઝરજનો હતો. તે એવું સમજ્યા કે હઝરત સઅદ એ બહાને ખઝરજથી પૂરાણી અદાવત કાઢવા માગે છે. એની દલીલ ઈબ્ને ઈસ્હાકની રિવાયત છે કે હઝરત સઅદ બિન ઓબાદાએ કહ્યું, તમે એ વાત કેવળ એના લીધે કહી છે કે તમે જાણો છો કે એ બની ખઝરજથી છે. અને ઈબ્ને અબી હાતિબની રિવાયતમાં છે

કે હે ઈબને મઆઝ ! તું રસૂલુલ્લાહ ﷺની મદદ નથી કરવા ચાહતો. અમારા અને તમારા વચ્ચે જાહિલિયતમાં કીના હતા તે હજી સુધી તમારા સીનાઓમાંથી નથી નીકળ્યા ?! (ફતુલ બારી, ૨/૪૭૩)

انك منافق : તમે આ કામ મુનાફિકનું કરી રહ્યા છો કેમ કે મુનાફિકની તરફદારીમાં ગુસ્સે થઈ રહ્યા છો. હઝરત સઅદ બિન મઆઝ અને હઝરત ઉસૈદ બિન હુઝૈર બંનેવ હઝરાત અવ્સની શાખ બની અબ્દુલ અશહંલથી હતા. હઝરત સઅદ બિન ઓબાદા رضي الله عنهની વાત પર જલાલ તથા ગઝબમાં એમના મોઢેથી એ શબ્દો નીકળી ગયા.

એ વખતે હુઝૂરે અફદસ عليه السلامએ ફિત્નાથી અતિશય ખિન્ન ઉલ્જનમાં હતા. એ વખતે જરૂરી હતું કે હુઝૂરે અફદસ عليه السلامથી દર્દ તથા રંજ દૂર કરવામાં આવતો અને આજ્ઞાપાલન તથા હમદર્દી વધુથી વધુ કરવામાં આવતી. પણ હઝરત સઅદ બિન ઓબાદાએ ગલતફહમીના આધારે તેવું કહી આપ્યું એના પર તેમને ગુસ્સો આવી ગયો. હંગામા તથા ફિત્નાના સમયે આ પ્રકારની વાતો આશ્ચર્યજનક નથી. ખાસ કરીને એ સમયે જ્યારે કે હજી એ લોકોને ઈસ્લામ લાવવામાં કેવળ ચાર વરસ થયાં હતાં.

حتى سكتوا : હઝરત સઅદ બિન ઓબાદા رضي الله عنهની મો'મિન, મુખ્લિસ તથા સાયા મુહિબ્બે રસૂલ હોવાની દલીલ એ છે કે એ જોશ તથા ખેંચા ખેંચીમાં જ્યારે હુઝૂરે અફદસ عليه السلامએ તેમને સમજાવ્યા તો તે ઠંડા પડી ગયા અને એમનું સાચું ઈમાન તથા નિઃસ્વાર્થ મહબ્બતે રસૂલ તેમના જોશ તથા જઝબાત પર સવાર થઈ ગયું. (رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ)

لا تصدقوني : ઉમ્મુલ મો'મિનીન લગભગ ચાર વરસો ખિદમતે અફદસ عليه السلامમાં પસાર કરી ચૂક્યાં હતાં. તેમને યકીન હતું કે હુઝૂર સારી પેઠે જાણે છે કે આ આક્ષેપ બોહતાન અને સખત જૂઠ છે. પણ જ્યારે હુઝૂરે એ ફર્માવ્યું ત્યારે તેમના સ્વમાનને ઠેસ પહોંચી અને શાને મહબૂબીના આધાર પર નાઝ તથા અદાના રૂપે આવું અર્ઝ કર્યું. સંબોધન જો કે હુઝૂરથી હતું પણ મુરાદ આમ લોકો હતા જેમની આદતની ઉમ્મુલ મો'મિનીને પૂર્ણ પણે રજૂઆત કરી.

એ વખતે એવું અર્ઝ કરી આપ્યું પણ જ્યારે વિચાર્યું કે શું કહી આપ્યું ! તો માફી રૂપે ઈર્શાદ ફર્માવ્યું, હું તે વખતે ઓછી વયની બાળકી હતી અને કુર્આન બહુ વધારે ન પઢ્યું હતું એટલા માટે એ શબ્દો મોઢેથી નીકળી ગયા.

الا يا يوسف : ઉમ્મુલ મો'મિનીનની ઉલ્જન અને બેકારારીનો એનાથી અંદાજો થાય છે કે તે વખતે હઝરત યાકૂબ عليه السلامનું નામ મુબારક દિમાગમાં ન આવ્યું જેથી અબા યૂસુફ અર્ઝ કર્યું. એટલે કે આ સંજોગોમાં પણ સખ્રે જમીલ કરીશ અને અલ્લાહ سبحانهથી મદદ ચાહીશ, મને ઉમ્મીદ છે કે જેવી રીતે હઝરત યાકૂબને તેમનો યૂસુફ ગુમ થયેલો મળી ગયો તો મારી પણ સફાઈ અલ્લાહ سبحانه બયાન ફર્માવી આપશે. અને જે ઉમ્મુલ મો'મિનીનને ઉમ્મીદ હતી તે ઉત્તમ કક્ષાએ પૂર્ણ થઈ.

ثم تحولت : આ જાહેરી રીતે વિમુખ થવું છે પણ જાહેરી વિમુખતા વાંધામાં કેટલું એકાકીપણુ, કેટલું આકષર્ણ તથા કેટલી લિજ્જત છે તે મહોબ્બતવાળા જ જાણે છે. અને એ એની દલીલ છે કે ઉમ્મુલ મો'મિનીનને પૂરી ખાત્રી હતી કે રસૂલુલ્લાહ عليه السلامને મારી પાકદામની અને નિર્દોષતા પર સંપૂર્ણ યકીન છે, નહીં તો મોકો એવો હતો કે ખુશામદ કરવામાં આવત અને અતિશય ખુશામદભરી વાતચીત કરવામાં આવતી. અને એવી હરકત થાત જે એની એને જાહેર કરવાવાળી હોય. પણ સાચા મોહિબ તથા મહબૂબનો સંબંધ ખુશામદથી પર હોય છે. તે એક મહબૂબ સારી રીતે જાણે છે કે મારા મોહિબને મારી કઈ અદા પસંદ છે.

لا اقوم اليه : એટલું જ નહીં અસ્વદની રિવાયતમાં છે કે રસૂલુલ્લાહ عليه السلامએ મારો હાથ પકડ્યો તો મેં

છોડાવી લીધો, એના પર હઝરત અબૂબક رضي الله عنه એ એમને ધમકાવ્યાં. આ સર્વ એ જ મહબૂબાના અદાઓ છે. ઉમ્મુલ મો'મિનીનના મુબારક દિલ પર ઘણી જ અસર પડી હતી કે રસૂલુલલાહ صلى الله عليه وسلم એ સાંભળતાં જ એનો રદિયો કેમ ન આપ્યો, જ્યારે કે સારી પેઠે જાણતા હતા કે હું એનાથી પાક છું. આવા વાતાવરણમાં જ્યારે અલ્લાહ ﷻ એ એમની નિર્દોષતા નાજિલ ફર્માવી તો એ મહબૂબાના શિકવો પોતાના કમાલ પર પહોંચી ગયો એનું એ પરિણામ આવ્યું કે અર્જ કરી, હું કેવળ અલ્લાહની હમ્દ કરીશ...વગેરે વગેરે.

فانزل الله : એટલે કે મારી નિર્દોષતામાં સૂરએ નૂરની આ આયતો નાજિલ ફર્માવી :-

"إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ (الْحَى) وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ" ભેશક ! જે લોકો ભારી બોહતાન લાવ્યા એ તમારી જ એક જમાઅત છે અને અલ્લાહ જાણે છે અને તમે લોકો નથી જાણતા." (આ. ૧૧ થી ૧૯)

સૂરએ નૂરની તફસીરમાં **العشر الآيات** છે એટલે કે દસ આયતો પણ એ દસ નથી નવ છે. એના બાદવાળી આયત મિલાવી લેવામાં આવે તો દસ થઈ જશે.

પરંતુ અતા ખુરાસાનીની રિવાયતમાં છે : **ان الذين جاءوا بالإفك** સુધી નાજિલ થઈ. એ ૧૨ આયતો થઈ. તબ્રીમાં હકમ બિન ઉત્બાની રિવાયતમાં છે કે અલ્લાહ ﷻ એ પંદર આયતો નાજિલ ફર્માવી, **السُّعْيَاتِ لِلْخَيْثِينِ** સુધી. પણ એ પંદર નથી સોળ આયતો છે. તફસીરે ઈબ્ને અબી હાતિમની અકલીલમાં સઈદ બિન જુબેરથી છે કે સતત અઢાર આયતો નાજિલ ફર્માવી.

اقول وهو المستعان : આ આજિઝની રાય એ છે કે સહીહૈનની રિવાયત રાજેહ છે કે પ્રથમ દસ આયતો નાજિલ થઈ, એના પર બનાવનો કમ દલીલ છે. આયતે કરીમા **والسعة منكم** લખાણ બતાવી રહ્યું છે કે એ હઝરત સિદીકે અકબરની કૃસમ પછી નાજિલ થઈ. અને એ પણ નિશ્ચિત છે કે આયાતે બરાઅત (નિર્દોષતા જાહેર કરતી આયતો)ના નુઝૂલ પછી તેમણે એ કૃસમ ખાધી હતી. ઝમુખશરીએ કહ્યું, ટૂંકા તથા સમૃદ્ધ લખાણની સાથે આટલી સખત ધમકી કોઈ ગુનાહમાં ઉતરી નથી તે વિવિધ પાસાંઓ તથા તરીકાઓની સાથે કે એમાં દરેક પોતાના સ્થાને કાફી તથા પૂરતું છે. ત્યાં સુધી કે મૂર્તિપૂજકોના બારામાં પણ આટલી સખત ધમકીઓ અને આટલો તેજ તથા તીવ્ર લહેજો વપરાયો નથી.

اقول وهو المستعان : એનો સબબ એ છે કે આખા દીનનો આધાર હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم છે. આ કિત્નાના રચયિતા તથા લીડર અબ્દુલ્લાહ બિન ઉબયનો આશય એ હતો કે જો એમાં કામચાબ થઈ ગયા તો પછી લોકોને એવું ઠસાવવું સરળ થઈ જશે કે જે શખ્સ પોતાની સૌથી પ્રિય પત્નીમાં પાકદામનીનો જઝબો ન પેદા કરી શક્યા અને જેની રાત દિવસની સોહબત તેણીને આવી ગંદકીથી મહેફૂઝ ન રાખી શકે, તે અલ્લાહનો રસૂલ કઈ રીતે હોઈ શકે છે ?!

પછી આ બોહતાન પર યફીનના પછી હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم યફીનન હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીનને તલાક આપી દેત, જેની અસર હઝરત સિદીકે અકબર પર પડત. એ બુદ્ધુ એવું સમજી બેઠો હતો કે એના પરિણામે હઝરત સિદીકે અકબર હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم થી અલગ થઈ જશે અને મુહાજિરોનું એક ગૃપ હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم થી અલગ પડી જશે. આ રીતે હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم પોતાના એક મોટા સહાયકથી વંચિત થઈ જશે. અને વળી આ પણ એને ઉમ્મીદ રહી હશે કે અમારી સાથે મળી જશે. આ પ્રમાણે એણે પોતાનો ડબલ ફાયદો વિચાર્યો હશે, એટલા માટે અલ્લાહ ﷻ એ સખતથી સખત તેજથી તેજતર અંદાઝમાં તેનો ભરપુર રદિયો આપ્યો જેથી કરીને ભવિષ્યમાં ફાયમાના માટે એનો દરવાજો બંધ થઈ જાય.

"અને (ઉમ્મુલ મો'મિનીન) હઝરત ઝયનબની બહેન હમ્ના એમના માટે લડતી રહેતી અને હલાક થનારાઓમાં સામેલ થઈને હલાક થઈ ગઈ. ઈબ્ને શહાબે કહ્યું કે આ ગિરોહની જે હદીષ મને પહોંચી છે તે આ છે. ત્યારબાદ ઉરવાએ રિવાયત કરી કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશાએ કહ્યું, બબુદા! એ શબ્દો (સફવાને) જેના બારામાં આવું કહેવામાં આવ્યું.... એ કહેતો રહ્યો.... સુબ્હાનલ્લાહ! (આવું કહેવામાં આવી રહ્યું છે!) એ જાતની કૃસમ જેના કૃબજામાં મારી જાન છે! મેં કદી કોઈ સ્ત્રીનું સતર નથી ખોલ્યું. ઉમ્મુલ મો'મિનીને ફર્માવ્યું, ત્યારબાદ તે રાહે ખુદામાં શહીદ થયો."

رطفقت اختها حمنة محارب لها فهلكت
فبين هلك - قال ابن شهاب فهذا
الذي بلغني من حديث هو لاء الرهط
ثم قال عروة قالت عائشة وادته ان
الرجل الذي قيل له ما قيل ليقول
سبحان الله فوالذي نفسي بيده ما كشفت
من كنف انثى قط قالت ثم قتل بعد
ذلك في سبيل الله -

હિશામ બિન ઉરવાની હદીષના અંતમાં છે :-

"એને મિસ્તહ, હસ્સાન બિન ષાબિત તથા અબ્દુલ્લાહ બિન ઉબય મુનાફિકે ફેલાવ્યું. અબ્દુલ્લાહ બિન ઉબય જ તે છે જેણે એમાં સૌથી વધુ હિસ્સો લીધો, અને હમ્નાએ."

وكان الذي تكلم به مسطم وحسان بن
ثابت والمنافق عبد الله بن ابي وهو
الذي يستوشيه وهو الذي تولى
كبره هو حمنة -

હમ્ના બિન્તે જહશ رضی اللہ عنہا : ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ઝયનબના સગાં બહેન હતાં.

તે બંનેના માતા ઉમૈમા બિન્તે અબ્દુલ મુત્તલિબ છે. એ બયઅત કરનાર સ્ત્રીઓમાંથી હતાં. જંગે ઓહદમાં શરીક હતાં. પાણી પીવડાવતાં, ઝખ્મીઓને ઉઠાવી લાવતાં, ઈલાજ કરતાં. પ્રથમ હઝરત મુસ્અબ બિન ઉમૈર رضی اللہ عنہની સાથે નિકાહમાં હતાં, તેમની શહાદત પછી હઝરત તલહા બિન ઓબેદુલ્લાહ رضી اللہ عنہ નિકાહમાં આવ્યાં જેમનાથી મુહમ્મદ સજજાદ તથા ઉમર જન્મ પામ્યા. હુઝૂરે અકફદસ عليه السلام એ તેમને બયબરની ઉપજમાંથી ત્રણ વસક આપ્યું હતું. બહેનની તરફદારીમાં તેણીથી આ લગ્નિશ થઈ ગઈ અને સ્વભાવમાં જોશ હતો જેથી હદથી આગળ વધી ગઈ.

અબૂ દાઉદ (૨/૨૫૮ અલ્લુદ્દૂદ બાબ ફી રદિલ ફાઝિક)માં છે કે આયાતે બરાઅતના નુઝૂલથી હુઝૂરે અકફદસ عليه السلام મિમ્બર પર તશરીફ લાવ્યા અને જે લોકોએ આ અફવા ફેલાવી હતી એમનામાંથી હઝરત હસ્સાન બિન ષાબિત અને હઝરત મિસ્તહબ બિન અષાષા અને હઝરત હમ્ના બિન્તે જહશ પર હદ ફઝફ (ઝિનાના જૂઠા આક્ષેપની સજા ૮૦ કોરડા) લાગુ કરી. એમાં અબ્દુલ્લાહ બિન ઉબયનું નામ નથી. જ્યારે કે એ જ એનો અસલ રચયિતા હતો. લગભગ એ એટલા માટે થયું કે તે મુનાફિક હતો, તેની સાથે એક ગૃપ હતું, તેમ જ કબીલાવારી પૂર્વગ્રહ સંપૂર્ણપણે હજી બત્મ થયેલ ન હતી. એનો અંદેશો રહ્યો હોય કે શહેરમાં કોઈ તોફાન ખડુ થઈ જાય અને વિરોધીઓને એ પ્રોપેગન્ડો કરવાનો મોકો મળી જાય કે લો ! હવે જે લોકોએ એમને પનાહ આપી તેમની સાથે જ લડવા લાગ્યા ! આમ તો ઈમામ હાકિમની અકલીલમાં અબૂ ઉવૈસની રિવાયતમાં જે હસન બિન ઝયદ અને અબ્દુલ્લાહ બિન અબૂ બકર બિન હઝમ વગેરેથી છે કે એના ઉપર પણ હદ લાગુ કરવામાં આવી.

આ બનાવ જો કે અતિશય દુઃખદાયક છે અને એની અસરથી ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہા અતિશય માનસિક તકલીફ ઉઠાવવી પડી, બલકે ખૂદ હુઝૂર عليه السلام ને પણ અતિશય ઉલ્લઝન તથા દિમાગી તણાવમાં સપડાવી દીધા, પણ એની બરકતો અગણિત છે. સનહુલ હુફફાઝ અલ્લામા ઈબ્ને હજરે સૂરએ નૂરની તફસીરમાં આ હદીષના સૌથી વધુ ફાયદાઓ બયાન કર્યા છે. અલ્લામા બદરુદ્દીન મહમૂદ અયનીએ એમાં અધિક વધારા

કર્તા. આ ખાદિમના દિમાગમાં એ બંનેવ હઝરાતના ફાયદાઓ ઉપરાંત અધિક ફાયદાઓ છે. ખાસ કરીને આ બનાવના પરિણામે ઝિના અને ઝિનાની તોહમતની સજાઓનું નુજૂલ એ તે બરકત છે કે ફયામત સુધીના માટે અગણિત સ્ત્રીઓની ઈજજત સુરક્ષિત થઈ ગઈ અને વગર લગામના ઊંટ જેવી પબ્લિકમાં જરા જરા શંકા પર આક્ષેપ લગાડવાની જે આદત છે એના પર સખત બ્રેક વાગી ગઈ. મને ટૂંકાણમાં રજૂ કરવાનું હોવાથી એની વિગતે ચર્ચા રજૂ નથી કરતો.

એક ઘોડાભાજીનો પર્દાફાશ ! : મુનાફિકોએ તો ઈસ્લામ પર ઘા કરવાની નિચ્ચતથી એ બોહતાન બાંધ્યું હતું જેનો કુર્આને સંપૂર્ણપણે કિલ્લો જમીનદોસ્ત કરી આપ્યો. પણ આજકાલ વહાબી એને હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامના વિશાળ ઈલ્મની ટીકા કરવાના માટે દસ્તાવેજ બનાવી બેઠા છે. કહે છે કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام ગયબ જાણતા હતા તો પરેશાન શા માટે હતા ? એ અદાવત રાખવાવાળાઓને તો સંબોધન બેકાર છે પણ ન્યાયપ્રિય વાંચકોની ખિદમતમાં અમુક વાતો રજૂ કરીએ છીએ. હદીષના મતન (મૂળ લખાણ) પર એક નજર ફરી કરી લો :-

(૧) હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ જ્યારે એના અનુસંધાનમાં ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ઝયનબ બિન્તે જહશ, હઝરત ઓસામા, હઝરત બરીરા رضي الله تعالى عنهاને પૂછ્યું તો સૌએ ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضي الله عنهاની પાકદામનીને વર્ણન કરી. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ એના પર મૌન ધારણ કર્યું. જે તફરીરની જગા છે. એટલે કે આ ફૌલનું સમર્થન છે. અને સમર્થન એ જ વખતે થશે જ્યારે કે એના સત્ય હોવા પર યફીન હોય. અને આ ત્રણ કથનોની તસ્દીક (સમર્થન) છે. એટલા માટે જાહેરી રીતે આ એક સમર્થન હકીકતમાં ત્રણ સમર્થન છે.

(૨) પછી હુઝૂર عليه السلامનું મિમ્બર પર તશરીફ લઈ જઈને એલાનિયા આવું ફર્માવવું કે **من يعذرني من رجل بلغني اذاه في اهلي** "એ શખ્સના મુકાબલામાં મારી કોણ મદદ કરશે જેની તકલીફદાયક વાતો મારા સુધી પહોંચી છે."

આ એની દલીલ છે કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامને એ વાતનું યફીન હતું કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન પાકદામન છે અને આ મહાન બોહતાન છે. કેમ કે જો એમાં શંકા હોત તો આક્ષેપ ઘડનારાઓના મુકાબલામાં સહાબાએ કિરામને આવું ન ફર્માવતા. એના બારામાં મારી કોણ મદદ કરશે ?!

(૩) પછી ફર્માવ્યું, **والله ما علمت على اهلي الا خيرا** "બુદાની ફસમ ! મને મારી પત્નીના બારામાં અચ્છાઈના સિવાય અન્ય કોઈ ઈલ્મ નથી."

જાહેરમાં મિમ્બર પર ફસમ ખાઈને સફાઈ કરવા છતાં એવું કહેવું કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام આ બારામાં શકમાં હતા, એ આ ઈર્શાદને જૂઠાડવું છે.

(૪) પછી હઝરત સફવાન બિન મુઅત્તલ رضي الله عنهના બારામાં ફર્માવ્યું : **وقد ذكروا رجلا ما علمت عليه الا خيرا** "અને એવા શખ્સનું એ લોકોએ આ બારામાં નામ લીધું છે જેના બારામાં ભલાઈના સિવાય મને અન્ય કોઈ ઈલ્મ નથી.

આ પણ એની દલીલ છે કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامને એનું કામિલ યફીન હતું કે આ બનાવ સરાસર જૂઠો છે અને આક્ષેપ છે.

બેચેની તથા અજંપાનું કારણ : હવે રહ્યો હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامનો આ બનાવ પ્રતિ અંજપો, તો એ બશરીયતના તકાઝા હેઠળ હતો. કોઈપણ શરીફ ઈન્સાનની પત્ની પર અને તે પણ સૌથી વધુ પ્રિય પત્ની પર કોઈ બોહતાન લગાડે અને જાહેરમાં એનો દુષ્પ્રચાર કરે તો એ સ્વભાવિક (ફિતરી) વાત છે કે તે પરેશાન તથા બેચેન થશે, ભલે તેને યફીન હોય કે સરાસર પાયાહિન વાત છે, તદ્દન આક્ષેપ છે.

રહી ગયું હઝરત બરીરા વગેરેને પૂછવું, એ અજાણતાને કારણે ન હતું, બલકે એ કારણે હતું કે બીજા લોકોને સંતુષ્ટ કરવાનો એક અસરકારક ઝરીયો છે કે જેના વિશે ચર્ચા ચાલી રહી હતી તેની નજીક જે લોકો રહેતા હોય. ખાસ કરીને નજીક રહેવાવાળા જ્યારે એના બારામાં સફાઈ આપશે તો એને દરેક દયાનતદાર અને ઈન્સાફપસંદ કબૂલ કરશે.

રહી ગયું ખૂદ ઉમ્મુલ મો'મિનીનને જે ફર્માવ્યું, હે આઈશા ! તમારા બારામાં આવી વાતો મારા સુધી પહોંચી છે.... છેવટ સુધી. એ પણ તે એલાન પછી કે, "મને મારી પત્નીના બારામાં ભલાઈના સિવાય અન્ય કોઈ વાતનો ઈલ્મ નથી." એ એની દલીલ નથી કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامને એના અનુસંધાનમાં કોઈ શંકા હતી, બલકે એ એના લીધે હતું કે કોઈ કહી શકતું હતું કે ખૂદ મિમ્બર પર આવીને સફાઈ આપી રહ્યા છે વિરોધીઓના મુકાબલામાં મદદ માટે બોલાવી રહ્યા છે, અને જેના પર ઈલ્જામ લાગ્યો છે તેને પૂછ્યું પણ નહીં ! આ એક પાયાનો ઉસૂલ છે કે જેના પર પણ કોઈ આક્ષેપ લગાડવામાં આવે એને પૂછવામાં આવે. આ એક ઉસૂલ તથા બંધારણની ઔપચારિકતા હતી જેથી એક દાખલો બેસી જાય.

આ બનાવમાં હઝરત સિદીકે અકબર અને ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા સિદીકાના આ'લા ફજાઈલના વિવિધ પાસાંઓ છે :-

(૧) આ હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامના દિલ મુબારકમાં આ બંનેવની મહાન ઈજજતની ઉઘાડી દલીલ છે. એક સીધી સાદી વાત છે કે કોઈ શખ્સ પર એ વાજિબ નથી કે કોઈપણ ઔરતને પોતાની પત્ની તરીકે રહેવા દે. અને હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامનો મામલો તો અતિ ઉચ્ચ છે. આ ફિત્નાનો સરળ ઉકેલ એ હતો કે અલાયદગી અપનાવી લેતા. પણ એ હઝરત સિદીકે અકબર તથા ખૂદ ઉમ્મુલ મો'મિનીનના માટે કેટલો મોટો આઘાત હોતો એ દેખીતું છે. એ બંનેવ પર શું ગુજરતુ એ કાંઈ બતાવવાની વાત નથી. પણ હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ એ બંનેની દિલદારી બલકે દિલનવાઝીના માટે આ આસાન હલ પર અમલ ન કર્યો બલકે શરૂમાં એ ફિત્નાને દફેઅ કરવાના માટે સહાબાએ કિરામને જમા કર્યા અને તેમનાથી મદદની દરખાસ્ત કરી. અને પછી એક મહિના સુધી અલ્લાહ તરફની વહીની રાહ જોયી. આ બધું એટલા માટે હતું કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامને એ બંનેનું દિલ તૂટવું પસંદ ન હતું.

(૨) હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنهની સાથે મુહાજિરોની વિશાળ સંખ્યા હતી અને અન્સારે કિરામ એમની બેહદ ઈજજત એહતેરામ કરતા હતા. એ ચાહતા તો જે લોકો આ બનાવમાં સંડોવાયેલા હતા તેમનું મોહું બળ પૂર્વક બંધ કરી આપત, પણ તે એકદમ ખામોશ રહ્યા. કેવળ એકવાર ફર્માવ્યું તો આટલું ફર્માવ્યું, બખુદા ! જાહિલિયતમાં પણ અમારા બારામાં આવી વાત કદી કોઈએ નથી કહી, પછી એના બાદ કે અલ્લાહે આપણને ઈસ્લામથી ઈજજત આપી, આવું કઈ રીતે કહેવામાં આવી રહ્યું છે !" (ફતહુલબારી, ૮/૪૮૦)

પણ જાહેર છે કે જો તે કોઈ સખ્ત પગલુ ભરતા તો મુસલમાનોમાં લડાઈનો ભારે અંદેશો હતો જેનાથી ઈસ્લામના પ્રચારમાં ખલેલ થાત, એટલા માટે ઝહેરનો ઘૂંટડો પીતા રહ્યા અને ખામોશ રહ્યા. ઈસ્લામની ભલાઈના ખાતર આટલી મહાન ઘટનાના સમયે અલ્લાહની રજામાં રાખી રહેવું એ સિદીકે અકબરની જ શાન હતી. આ તેમની ઈસ્લામની સાથે ખૈરખવાહી, તદબ્બુર, દૂરંદેશી, સંયમ તથા અડગતા અને અલ્લાહ પર તવક્કુલ તથા રજા બિલ ફજાના આ'લા મર્તબા પર બિરાજમાન હોવાની ઉઘાડી કૃતઈ દલીલ છે.

(૩) હઝરત મિસ્તહ બિન અષાષાએ એમાં ખુલીને ભરપુર હિસ્સો લીધો હતો ત્યાં સુધી કે ખૂદ ઉમ્મુલ મોમિનીનથી મરવી અમુક તરીકાઓમાં છે કે : **الَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ** "જેણે એમાં વધુ ભાગ ભજવ્યો." આમાં તે પણ સામેલ હતા એટલા માટે તેમણે ફસમ ખાધી કે હવે મિસ્તહ કંઈ નહીં આપુ. પણ જ્યારે આ આયતે કરીમા નાઝિલ થઈ :-

"અને જે લોકો માલદાર, બહોળી રોજીવાળા છે તેઓ એ કૃસમ ન ખાય કે સગાંઓને કાંઈ આપીશ નહીં."

وَلَا يَأْتِلْ أَوْلِيَا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ
أَنْ يُؤْتُوا أَوْلِيَا الضَّرْفِيِّ وَالْمَسَاكِينَ -

તો તુરંત જ સર્વ ગુસ્સો તથા જલાલ ઠંડો પડી ગયો અને અલ્લાહના હુકમ સામે સર ઝુકાવી લીધું. પોતાની લપ્તે જિગર, નૂરે નઝર, સુરૂરે કૃલ્મો જિગરની વિરુદ્ધ તે પણ કોણ કે જે મહબૂબાને મહબૂબે રબ્બુલ આલમીન હોય આવી ગંદકી અને તે પણ પાયાહિન ઉછાડનાર પર ખુદાના હુકમ પર ફરીવાર મદદ ચાલુ કરવી એ એની દલીલ છે કે તે દરેક સમયે દરેક પળે સતત અલ્લાહની રજાના તાલિબ હતા અને તે વિના શંકાએ આ આયતે કરીમાના સૌથી આ'લા મિસ્દાક હતા :-

"અને તે જહન્નમથી ખૂબ જ દૂર રાખવામાં આવશે જે સૌથી મહાન પરહેઝગાર છે અને માલ એટલા માટે ખર્ચ કરે છે જેથી પાકીઝા રહે." (સૂ. લૈલ-૧૮)

وَسَيُحِبُّهَا الْأَتْقَى الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ
يَتَزَكَّى - (ایل)

(૪) હઝરત ઉમ્મુલ મોમિનીનની બરાઅત (નિર્દોષતા)માં દસ આયતો નાઝિલ થઈ. બારગાહે ખુદાવંદીમાં એમનું કેટલું માન હતું એ આનાથી જાહેર થાય છે. અને એ આયતોની રજૂઆતમાં કહરો જલાલની ચમકારા મારતી વીજળીઓ એની દલીલ છે કે જબ્બાર તથા કહહાર મૌલા ﷺ ઉમ્મુલ મોમિનીનના વિરોધીઓથી જંગનું એલાન ફર્માવી રહેલ છે. શું આ એની દલીલ નથી કે ઉમ્મુલ મોમિનીન બારગાહે કુદ્સના મહબૂબોની પ્રથમ હોરળમાં છે.

આ હદીષમાં ઉમ્મુલ મોમિનીનના બુધ્ધિ કૌશલ્ય, દુરુસ્ત રાય, ઉમદા વાણી અને બનાવોના સબબોનો ઈઝહાર જે ખૂબી સાથે છે તે અવર્ણનીય છે, એને બારીક દ્રષ્ટિવાળા તથા એહલે મઅરેફત જ મેહસૂસ કરી શકે છે, જેમાં અમુકની તરફ મેં શરહ દરમ્યાન નિર્દેશો કરી આપ્યા છે.

પ્રકરણની સામ્યતા : પ્રકરણ એ હતું કે સ્ત્રી સ્ત્રીનું આદિલ હોવું વર્ણવે. ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત ઝયનબ તથા હઝરત બરીરા رضي الله عنها એ હઝરત ઉમ્મુલ મોમિનીન આઈશા સિદીકા رضي الله عنها ની સફાઈ આપી એ જ તઅદીલ (એમના પર કોઈ ઈલ્લામ ન હોવું) છે.

باب إِذَا زَكَّى رَجُلٌ رَجُلًا كَفَاهُ

પ્રકરણ : "જ્યારે એક પુરૂષ કોઈ પુરૂષની પાકીઝગી વર્ણવે તો પૂરતુ છે." - (૩૬૬)

ت ۵۱۴ وَقَالَ أَبُو جَمِيلَةَ وَجَدْتُ مَثْبُودًا أَقْلَمًا سَرَّابِي عَمْرُقَالَ عَسَى

"અને અબૂ જમીલાએ કહ્યું, મેં ફેંકેલ બાળક પામ્યું. જ્યારે ઉમરે મને જોયો તો ફર્માવ્યું, [તઅલીફ : ૫૧૪]"

الْعَوِيرُ أَبُو سَمَاءَ كَانَتْهُ يَتَهَمَنِي قَالَ عَرِيْبِي إِنَّهُ رَجُلٌ صَالِحٌ قَالَ كَذَّابُكَ

ક્યાંક નાનો સરખો મુસીબતનો ખાડો ન બને ! જાણે તે મને આરોપી ફર્માવતા હતા. એના પર મારા

إِذْ هَبَّ وَعَلَيْنَا نَفْقَتُهُ -

નિગરાંએ કહ્યું કે સાલેહ મર્દ છે. ફર્માવ્યું, એવું છે તો લઈ જાવ ! અને એનું ભરણ પોષણ મારા માથે છે."

તઅલીફ : ૫૧૪ની સમજૂતી

અબૂ જમીલાનું નામ સુનેન અથવા મૈસરા છે. આપ સહાબી છે. ફતહ મક્કા તથા હજજતુલ વિદાઅમાં શરીક થયા.

فَلَمَّا رَأَى : અબૂ જમીલા એ બાળકને ઉઠાવીને હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ رضی اللہ عنہની ખિદમતમાં લાવ્યા જેથી બેતુલ માલ વડે એનો વઝીફો નિશ્ચિત કરી આપે. એ બાળકને જોઈને હઝરત ઉમર رضی اللہ عنہએ ફર્માવ્યું, ક્યારેક મુસીબતની ગુફા બની જાય છે, એટલે કે મામૂલી વાત મહાન મુસીબતની પૂર્વભૂમિકા બની જાય છે.

عَسَى الْعَوِيرُ : તુંકારવાચક નામ છે. આ એક મુહાવરો છે જેને મદીનાવાસીઓ ખૂબ બોલે છે. એ એવા મોઢા પર બોલવામાં આવે છે જ્યારે કોઈ એવું કામ કરે જેનું પરિણામ ખબર ન હોય. એનો કિસ્સો એવો છે કે કેટલાક લોકો કોઈ ગુફામાં રાત પસાર કરવા ગયા અને એમના દુશ્મનોએ ત્યાં જ એમને ખતમ કરી નાખ્યા.

كَانَهُ يَتَهَمَنِي : હઝરત ફારૂકે આ'ઝમને એ શંકા ગઈ કે ક્યાંક એ બાળક એમનો જ ન હોય ! વઝીફો હાંસલ કરવા માટે બતાવી રહ્યા છે કે પડેલુ મળ્યું છે. એક સંભાવના એ પણ છે કે શક્ય છે કે તેમણે કોઈ સ્ત્રી સાથે ઝિના કર્યો હોય એનો બાળક છે. અને આ એ કારણે હતું કે હાકિમોને માટે લાઝિમ છે કે જે મામલો એમને ત્યાં ઉપસ્થિત થયો તેના દરેક પાસાને ધ્યાનમાં રાખીને ફેંસલો કરે. એટલા માટે ખૂદ ફર્માવ્યું : ان من الحزم لسوء الظن "બદગુમાની પણ હોશિયારી છે." બદગુમાની મના તે છે કે કેવળ ગુમાનના આધારે કોઈને મુજરિમ યકીન કરી લે, એના પર સજા આપે અને એને ફેલાવે.

قال عريفي : કેટલાક અનુવાદકોએ એનો તર્જુમો પણ કર્યો છે જેનાથી શંકા થાય છે કે કોઈનું નામ છે જ્યારે કે એવું નથી. એનો અર્થ નિગરાં થાય છે. અલ્લામા અયનીએ લખ્યું છે કે હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ رضی اللہ عنہએ આબાદીઓને અમુક હિસ્સાઓમાં વહેંચી કાઢી હતી અને દરેક હિસ્સા પર એક નિગરાં નિયુક્ત કરી આપ્યો હતો જે પોત પોતાના રહેવાસીઓ પર કડક નજર રાખતો અને તેમના તમામ અહવાલની માલૂમાત પણ રાખતો.

اقول وهوالمستعان : અરીફનો શબ્દ રિસાલતકાળમાં પણ મળે છે. હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી કે હવાઝિન તથા ષફીફનુ વફદ (પ્રતિનિધિમંડળ) જ્યારે પોતાના માલો તથા ઔલાદને પરત લેવા માટે જિઈરનામાં હાજર

حدیث ۱۳۸۳
عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ أَتَنِي رَجُلٌ عَلَى

"હઝરત અબૂબકર રઝી અલ્લાહ એ ફર્માવ્યું, નબી ﷺ ની સામે એક શખ્સે એક શખ્સની [હદીષ : ૧૪૮૩]

رَجُلٍ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ وَيْلَكَ قَطَعْتَ

પ્રશંસા કરી. તો હુઝૂરે ફર્માવ્યું, તે તારા દોસ્તની ગરદન કાપી લીધી ! તે તારા દોસ્તની ગરદન કાપી લીધી !

عُنُقَ صَاحِبِكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ مَرَّارًا أَشْمَقَالَ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ

કેટલીયેવાર કહ્યું. પછી ફર્માવ્યું, જો એ જરૂરી હોય કે કોઈની તારીફ કરો તો આ પ્રમાણે કહો, હું ફલાણાને

مَا دِحًا أَخَاةً لَا فَعَالَةَ قَلِيلٌ أَحْسِبُ فُلَانًا وَاللَّهُ حَسِيبُهُ وَلَا أُسْرِكِي عَلَى

આવો સમજું છું અને અલ્લાહ એનો હિસાબ લેનાર છે. હું અલ્લાહના સિવાય કોઈને બેઅયબ નથી જાણતો.

اللَّهُ أَحَدًا أَحْسِبُهُ كَذَا أَوْ كَذَا - إِنْ كَانَ يَعْلَمُ ذَلِكَ مِنْهُ - عه

હું એને આવો આવો ગુમાન કરું (ધારું) છું જો એ જાણતો હોય કે તે આવો જ છે."

થયું. અને હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ અન્સારે કિરામથી ફર્માવ્યું કે તેમનાં બીવી બરયાં પરત કરી આપો. અને અન્સારે કિરામે રઝામંદી જાહેર કરી. તો ફર્માવ્યું : حتى يرفع البنا عرفا لكم આ પરથી જાણવા મળ્યું કે આ નિઝામ (વ્યવસ્થા) રિસાલતકાળમાં રિવાજ પામેલ હતો. શક્ય છે કે ફારૂકે આ'ઝમે એને નવેસરથી ગોઠવ્યો હોય.

اذهب : બયહફીમાં ઈમામ માલિકની રિવાયતમાં છે કે હઝરત ફારૂકે આ'ઝમે ફર્માવ્યું, જા ! એ આઝાદ છે, અને એની વિલા તારા માટે છે અને અમારા માથે એનું ભરણપોષણ છે.

હદીષ : ૧૪૮૩ની સમજૂતી

એની સંભાવના છે કે તારીફ (પ્રશંસા) કરનાર મહજન ઈબ્ને અદરઅ સલ્લમી હોય ! જેમ કે તિબ્રાની અને ઈમામ અહમદ, ઈમામ ઈસ્હાકની હદીષથી જાહેર છે. એ જ પ્રમાણે ઈમામ ઈસ્હાકની હદીષથી એ પણ જાહેર થાય છે કે જેમની તારીફ કરી હતી તે અબ્દુલ્લાહ ઝુન્નજાદેન હતા. તારીફમાં એવું કહ્યું હતું કે મદીનામાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ પછી એમનાથી અફઝલ કોઈ નથી. એમની મુરાદ એ હતી કે નમાઝમાં. એ તારીફમાં અતિશયોક્તિ હતી એટલા માટે એને મના ફર્માવ્યું. અને કોઈની પ્રશંસાની મનાઈનો આધાર એ જ છે કે અતિશયોક્તિ ન થાય. અથવા તે વ્યક્તિ એવી ન હોય કે પ્રશંસા સાંભળી બડાઈ અને ઘમંડમાં મુબ્તલા થઈ જાય. નહીં તો હદીષોનું બાબે ફઝાઈલ જુઓ ખૂદ હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ પોતાના સહાબીઓના તેમના મોઢા પર આ'લાથી આ'લા ફઝાઈલ તથા ખૂબીઓ વર્ણન કર્યા છે. એની જ મુતાબિકતમાં સલફથી લઈને ખલફ સુધી આ સુન્નતે મુતવારિષા છે કે કમાલવાળી વ્યક્તિઓની તે ખૂબીઓ બયાન કરતા આવ્યા છે જે એમનામાં ખરેખર હોય છે.

પ્રકરણથી સામ્યતા : ની તફરીર એ છે કે હુઝૂર અફદસ ﷺ એ પ્રશંસામાં અતિશયોક્તિથી મના ફર્માવ્યું. અને ખરેખર હોય તેવી પ્રશંસાની ઈજાઝત આપી. અને સફાઈ વર્ણવવી પણ એક પ્રકારની પ્રશંસા છે એટલા માટે જેવી રીતે એક વ્યક્તિની પ્રશંસા વિશ્વસનીય છે તેવી જ રીતે સફાઈ વર્ણવવું પણ વિશ્વસનીય છે.

પ્રકરણ : "પ્રશંસા (વખાણ)માં અધિકતા નાપસંદ
 છે એટલુ જ કહે જે જાણે છે." - (૩૬૬) **بَاب مَا يَكْرَهُ مِنَ الْإِطْنَابِ فِي الْمَدْحِ**
وَلَيْقُلْ مَا يَعْلَمُ - ٣٦٦

حدیث ۱۳۸۴
عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

"હઝરત અબૂ મૂસા رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ એક શખ્સને સાંભળ્યો [હદીષ : ૧૪૮૪]

وَسَلَّمَ رَجُلًا يُثْنِي عَلَى رَجُلٍ وَيُطْرِيهِ فِي مَدْحِهِ فَقَالَ أَهْلَكْتُمْ

કે એક શખ્સનાં વખાણ કરી રહ્યો છે અને વખાણમાં હદથી આગળ વધી રહ્યો છે, તો ફર્માવ્યું કે તમે એને

أَذَقْتُمْ ظَهْرَ الرَّجُلِ -

હલાક (બર્બાદ) કરી નાખ્યો. અથવા એની પીઠ તોડી નાખી." (૨/૮૯ અલ્અદબ, મુસ્લિમ-આબિરે કિતાબ)

હદીષ : ૧૪૮૪ની સમજૂતી આ હદીષોથી જલસાનાં પોસ્ટર તૈયાર કરનારાઓ તથા એનાઉન્સરી કરનારાઓને સબક હાંસલ કરવો જોઈએ. એ લોકોએ ઉલમાએ કિરામના સર્વ મહત્વના ખિતાબોને બજારૂ બનાવી રાખ્યા છે. જે પણ ઝબાન ચાલાક મુકર્રર બન્યો તો તેને અલ્લામા, મુફતી, મુજાહિદ વગેરે લકબોથી વિચાર્યા વગર નવાઝે છે જેના પરિણામે આ અભણ કિસ્સાગો ખરેખર પોતાને એટલા મોટા સમજવા લાગે છે કે એ મિલ્લતના અકાબિરને જેઓ આજે અસાતીને મિલ્લત છે તેમને ગણત્રીમાં નથી લેતા, તફરીરોમાં બેલગામીથી ગુમરાહીઓ બલકે કુફી વાતો બકે છે, અને જો જિમ્મેદાર ટોકે તો એના દુશ્મન બની જાય છે. **قالى الله المشتكى وهو المستعان.**

પ્રકરણ : "બાળકોના બાલિગ થવા અને તેમની ગવાહી અને અલ્લાહ ﷻના એ ઈશાદનું પ્રકરણ કે ફર્માવ્યું, જ્યારે બાળકો બાલિગ થઈ જાય ઈજાઝત માગે." - (૩૬૬) **بَاب بُلُوغِ الصَّبِيَّانِ وَشَهَادَتِهِمْ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا**

પ્રકરણનો ખુલાસો : આ પ્રકરણમાં બે ભાગો છે : બાળકો ક્યારે બાલિગ થશે અને નાબાલિગ બાળકોની ગવાહી મફૂલ છે કે નહીં? બાલિગ થવાની ઓછામાં ઓછી મુદત છોકરીઓના માટે નવ (૯) વરસ છે અને છોકરાઓ માટે બાર (૧૨) વરસ છે. એનો મતલબ એ છે કે નવ વરસની છોકરી અને બાર વરસનો છોકરો જો પોતાને બાલિગ કહે તો એને માની લેવામાં આવશે, એનાથી ઓછી ઉમરનાં બાળકો પોતાને બાલિગ બતાવે તો માનવામાં આવશે નહીં. બાલિગ થવાની નિશાની છોકરીઓમાં માસિક (હેઝ) અથવા ગર્ભનું રહેવું છે. અને છોકરાઓમાં વિર્ય સ્ખલન ચાહે ઉંઘમાં સ્વપ્ન દોષ થાય ચાહે જાગતામાં થાય. બાલિગ થવાની વધુમાં વધુ મુદત પંદર વરસ છે. અને એના પર જ ફત્વો છે.

નાબાલિગોની ગવાહી સ્વીકાર્ય નથી. હા ! જો કોઈ વાત નાબાલિગીની હાલતમાં જોયી અથવા સાંભળી હતી તેની બાલિગ થયા બાદ ગવાહી આપે છે તો સ્વીકાર્ય છે.

وإذا بلغ الاطفال આ આયતથી સાબિત થયું કે હુકમો બાલિગ થયા બાદ લાગુ પડે છે એટલા માટે જરૂરી છે કે બાલિગ થવાની હદ નિશ્ચિત કરવામાં આવે.

"અને મુગીરાએ કહ્યું, મને બાર વરસની ઉમરમાં સ્વપ્ન દોષ થઈ ગયો હતો." [તઅલીફ : ૫૧૫]

તઅલીફ : ૫૧૫ની સમજૂતી

આ હઝરત મુગીરા ઈબ્ને શઅબા સહાબી નથી, બલકે આ મુગીરા બિન મુકુસિમ ઝબ્બી કૂફી છે, નાબીના હતા. એટલા માટે ફકીહ અઅમાથી મશહૂર હતા. હઝરત ઈબ્રાહીમ નખઈના શાગિદોમાંથી છે. હઝરત ઈમામે આ'ઝમથી પણ શાગિદો હાંસલ છે. હિ.સ. ૧૩૩માં વિસાલ ફર્માવ્યો. હઝરત અમ્ર બિન આસ رضي الله عنهના બારામાં પણ એ જ મરવી છે કે તે બાર વરસની ઉમરમાં બાલિગ થઈ ગયા હતા. તેમના સાહબઝાદા હઝરત અબ્દુલ્લાહ એમનાથી કેવળ બાર વરસ નાના હતા.

وَبَلُوغَ النِّسَاءِ فِي الْحَيْضِ لِقَوْلِ عَمْرِو بْنِ وَحْبَانَ وَاللَّائِي يَبْسُنُ مِنَ الْحَيْضِ

"અને સ્ત્રીઓનું બાલિગ થવું હેઝ (માસિક)થી છે. અલ્લાહ ﷻના આ ઈશાદના કારણે : અને તમારી સ્ત્રીઓમાં

مِنْ نِسَاءِ كُمْ إِنْ أُرْتَبْتُمْ قَعْدًا تَهَيَّنَ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنَّ

જેમને હેઝની ઉમ્મીદ ન રહી હોય જો તમને કાંઈ શક હોય તો તેમની ઈદત ત્રણ મહિના છે અને તેમની પણ

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ -

જેમને હજી હેઝ નથી આવ્યું. અને સગર્ભાઓની મુદત એ છે કે તે પોતાનો ગર્ભ બહાર પાડી લે. -તલાફ

સ્પષ્ટતા : આ પણ પ્રકરણના વિષયનો ભાગ છે. આ આયતથી એ કેવી રીતે સાબિત થાય છે કે હેઝ (માસિક સ્ટ્રાવ) સ્ત્રીઓના બાલિગ (પુખ્તા)થવાની નિશાની છે, એ આ ખાદિમની સમજમાં નથી આવતું ! શરહકર્તાઓએ કોશિશ કરી છે પણ કામયાબ ન થઈ શક્યા. છેવટમાં કહેવું પડ્યું કે એના પર ઈજમાઅ છે કે હેઝ સ્ત્રીઓના બાલિગ થવાની નિશાની છે. આ આયતથી કેવળ એ સાબિત થાય છે કે બાલિગ સ્ત્રીઓની ઈદત હેઝ અથવા પાકી છે. આ સૂરએ બફરહની આયતે કરીમા ثَلَاثَةُ قُرُوعٍથી સાબિત છે. રહી ગઈ નાબાલિગ તથા તે જે સન્ને અયાસ પર પહોંચી ગઈ (જેમને હેઝ નથી આવતું ઉમર વધવાથી) તેમની ઈદત ત્રણ મહિના છે.

اقول وهوالمستعان : મુતાબિકતની તફરીરમાં એ કહી શકાય છે કે لم يحضنથી મુરાદ નાબાલિગ છોકરીઓ છે. لم يحضنથી નાબાલિગ મુરાદ લેવું એ વખતે સહીહ થશે કે હેઝને બાલિગ થવાની નિશાની માનવામાં આવે. આ રીતે લાઝમી રીતે સાબિત થયું કે સ્ત્રીઓનું બાલિગ થવું હેઝથી છે.

ت ۵۱۶ وَقَالَ الْحَسَنُ بْنُ صَالِحٍ أَدْرَكْتُ جَارَةَ لَنَا حِدًا لَأَبْنَتْ إِحْدَى وَعِشْرِينَ سَنَةً [तअलीक़ : ५१६]

"अने उसन बिन सालेडे कहुं, में मारी पडोसणने जेयी के अेकवीस वरसनी उमरमां नानी उती."

حدیث ۱۲۸۵ ثَبِي نَافِعُ ثَنِي ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى

"उउरत एेने उमर रضى الله عنها अे उदीष वर्षवी के हुं जंगे ओउदना मोड़ा पर [हदीष : १४८५]

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَهُ يَوْمَ أُحُدٍ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِ عَشْرَةَ سَنَةً فَلَمْ

रसूलुल्लाह सल्लि अलैहि वसल्लम नी सामे रजू थयो. ते वपते मारी उमर १४ वरसनी उती जेथी मने जंगमां शरीक थवानी

يَحْزِنُنِي ثُمَّ عَرَضَنِي يَوْمَ الْخُنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ خَمْسِ عَشْرَةَ سَنَةً فَأَجَازَنِي

एजउत न आपी. पणी जंगे भंदकना मोड़ा पर ज्यारे के हुं पंदर वरसनो उतो रजू थयो तो एजउत आपी

قَالَ نَافِعٌ فَقَدِمْتُ عَلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ خَلِيفَةُ مُعَاوِيَةَ ثَنِي

दीधी. नाइेअे कहुं, हुं ज्यारे उमर बिन अब्दुल अजीउना त्यां गयो ज्यारे के ते पलीक़ा उता अने आ उदीष

هَذَا الْحَدِيثِ فَقَالَ إِنَّ هَذَا لِحَدِّ بَيْنَ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ وَكُتِبَ إِلَى عَمَّالِهِ

बयान करी तो इमाल्युं, आ नाना तथा मोटानी वरये उद ए. अने पोताना उेठणना डाकिमोने लभ्युं के जे

ان يَفْرَضُوا لِمَنْ بَلَغَ خَمْسَ عَشْرَةَ عَمَهُ

"पंदर वरसनो थए जय तेनो वजीक़ो निश्चित करी दो."

(२/५८८ अल्मगाज़ी, बाब गजवतुल भंदक, मुस्लिम, भाग-२, अल्हमारउ, तिमिज़ी-अल्जिउाद, पेज-२०४, अबू दाउिद, भाग-२, अल्क़ैअ एेने माजउ-अल्लुदूद)

तअलीक़ : ५१६नी समजूती

अेनी स्थिति अे थए के नव वरसनी उमरमां बालिगा थए. दस वरसनी उमरमां तेणीने अेक बाणकी थए अने ते पण तेणीनी जेम नव वरसनी उमरमां बालिगा बनी अने दस वरसनी उमरमां मा बनी गए. उउरत एेमां शाक़ि एे पण अेक अेवी नानीने यमनमां जेए उती. अेकवीस वरस ज नही पण १८ वरस एे दिवसमां पण अे शक्य एे. अेक स्त्रीने नव वरस पूरां थतां त्रण दिवस डेउ आव्युं. निकाड पडेलां ज थए यूक्यो उतो अथवा डैउनी डालतमां थया. पाक थतां पतिअे वती (संभोग) क्यो जेनाथी गर्भ रडी गयो. एे मडिना पर बाणकी पेदा थए. आ बाणकीनो पण अेवो ज किस्सो बन्यो जेथी १८ वरस ६ दिवसमां प्रथम स्त्री नानी बनी गए.

हदीष : १४८६नी समजूती

गजवअे ओउद शव्वाल डि.स. उमां थयो एे अे मुत्तकिक़ अलैड एे. गजवअे भंदक कए सनमां थयो, अेमां बे कथनो एे : शव्वाल डि.स. ४ अथवा डि.स. पमां. एेमां वाक़ेदी अने एेने सअदे कहुं, उीकअदामां थयो उतो. (जुर्कानी अलल मवाडिब, २/१०३) अे पण निश्चित एे के गजवअे भंदक ओउदना बे वरसो पणी थयो एे. अेटला माटे के तमां सियरवाणाओअे बयान क्युं के अबू सुक़याने

नुअहवुल् क़ारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(70)

गवाडोनुं बयान

ઓહદથી પાછા ફરતી વખતે કહ્યું હતું : **موعدكم العام المقبل بيدر** "આવતા વરસે બદરમાં તમારાથી મુલાકાતનો વાયદો છે." (ફતુલબારી, ૭/૩૮૩) હુઝૂર ﷺ આવનારા વરસે તશરીફ લઈ ગયા પણ અબૂ સુફ્યાન ઉસ્ફાનની નજીક સુધી આવીને દુકાળનું બહાનુ કરીને ચાલ્યા ગયા. અને એ જ સહીહ છે કે ગઝવએ ખંદક શવ્વાલ હિ.સ. પમાં થયો છે.

અલ્લામા ઈબ્ને હજર અસ્ફલાનીએ આ મતભેદનુ કારણ એ બતાવ્યું કે કેટલાક પૂર્વજોની હિ.સ.ની શરૂઆત એ મુહર્રમથી કરે છે જે હિજરત પછી છે. રબીઉલ અવ્વલથી લઈને ઝીલહજજ સુધી ને અનઅસ્તિત્વમય કરી દે છે. એ આધાર પર બદર પ્રથમ વરસે તથા ઓહદ બીજા વરસે તથા ખંદક ચોથા વરસે થયો. યાકૂબ બિન સુફ્યાને પોતાની તારીખમાં એના પર પાયો રાખ્યો છે. પણ આ હિસાબ દુરુસ્ત નથી. જમહૂર (બહુમતિ ઉલમા)નો તરીકો આ જ છે કે જે વર્ષે હિજરત થઈ તેને પહેલુ વરસ માને છે, આ હિસાબથી બદર બીજા વરસે, ઓહદ ત્રીજા વરસે અને ખંદક પાંચમા વરસે થયો.

યવમે ઓહદ : એનાથી મુરાદ એ છે કે ઓહદના મોકા પર ૧૪મુ વરસ શરૂ થઈ ચૂક્યું હતું, દા.ત. ૧૪મીનો એક દિવસ બે દિવસ અથવા અઠવાડિયુ બે અઠવાડિયાં પસાર થઈ ચૂક્યાં હતાં. બે વરસ પછી જ્યારે ખંદકનો જંગ ઉપસ્થિત થયો તો પંદર વરસ પૂરાં થઈ ચૂક્યાં હતાં, બલકે અમુક દિવસો પસાર થઈ ચૂક્યા હતા. ઉમર બતાવવામાં આ પ્રકારનો નિયમ જાહેર રિવાજ છે.

هَذَا حُدُ : એનાથી એ પુરવાર થાય છે કે જે પંદર વરસનુ થઈ જાય તેના પર બાલિગના હુકમો લાગુ થશે ભલે બીજી નિશાનીઓ ન જોવા મળે. તે ઈબાદતો કરવા માટે બંધાયેલો રહેશે, માલે ગનીમતનો મુસ્તહિક ગણાશે, તેના પર હદ (શરઈ શિક્ષા) લાગુ થશે, હર્બી હશે તો કૂતલ કરવામાં આવશે.

ان يفرضوا : એટલે મુજાહિદોની યાદીમાં એનું નામ લખવામાં આવે અને તેને તે વઝીફો આપવામાં આવે જે મુજાહિદો માટે નિશ્ચિત થયેલ છે. મુસ્લિમ (૨/૧૩૧ અલ્ ઈમારહ બાબુ સન્નિલ બલૂગ)માં છે, જે એનાથી ઓછી વયનો હોય તેને અમાલ (બાળ બચ્ચાં)માં રાખવામાં આવે. મુજાહિદો તથા ગૈર મુજાહિદોના વઝીફામાં ફરક હતો. એટલા માટે આવુ ફર્માવ્યું.

પ્રકરણ : **باب اليمين على المدعى عليه في الرئوس والمخدر** ૩૫૫
માલો તથા હદો બંનેમાં ફસમપૂર્વકનું બયાન આપવું દાવેદાર પર છે. - (૩૬૬)

પ્રકરણનો ખુલાસો : આ પ્રકરણ બે હુકમો પર આધારિત છે : પ્રથમ એ કે યમીન મુદઆ અલૈહ (ફસમપૂર્વક બયાનવાદી-દાવેદાર) પર છે પ્રતિવાદી પર નહીં. પ્રતિવાદી પર બે સ્થિતિઓમાં છે. પ્રથમ એ કે દાવેદાર (વાદી) જ્યારે સાબિતી ફાયમ કરી લે અને હાકિમને કાંઈક શંકા થાય તો પ્રતિવાદીથી એ ફસમ લે કે ગવાહોએ હક્ક ગવાહી આપી છે. એને યમીને ઈસ્તિઝહાર કહે છે. (ફસમ પૂર્વકની ગવાહીને જાહેર કરવું) અસ્લાફ (પૂર્વજ બુઝુર્ગો)માં ઘણા લોકોનો આ મઝહબ હતો. જેમ કે ફાઝી શુરૈફ, ઈબ્રાહીમ નખઈ, ઈમામ અવઝાઈ વગેરે. હઝરત હસન બસરીએ હઝરત અલી رضی الله عنهના બારામાં રિવાયત કરી છે કે તેમણે અબ્દુલ્લાહ બિન હુરથી એ હલફ (ફસમપૂર્વક બયાન) લીધી હતી. ચારેવ ઈમામોનો મઝહબ એ છે કે યમીને ઈસ્તિઝહાર વાજિબ નથી. બીજી સ્થિતિ એ છે કે જો દાવેદાર કેવળ એક ગવાહ પેશ કર્યો તો દાવેદાર પર યમીન (ફસમપૂર્વકનુ બયાન) છે. જેમ કે ઈમામ માલિકનો મઝહબ છે. પણ જમહૂરની નજીક નથી.

આ બંનેવ મસ્અલાઓમાં જમહૂરની દલીલ હુઝૂરે અફદસ ﷺનો હઝરત અશઅષ બિન ફૈસથી આ ઈર્શાદ છે : **شاهدك اويمينه** "બે જ સ્થિતિઓ છે, ક્યાં તો તમારા બે ગવાહ હોય અથવા એની યમીન (ફસમપૂર્વક બયાન)"

તેમજ અલ્લાહ ﷻનો એ ઈર્શાદ પણ એની દલીલ છે કે :-

"જે લોકો પાકદામન સ્ત્રીઓને તોહમત લગાડે પછી ચાર ગવાહ ન લાવે તો તેમને ૮૦ કોરડાઓ મારો." (નૂર)

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِالْبَيِّنَاتِ
شَهَدَاءٍ فَاجِلِدُوهُمْ نَعْمًا نِينَ جَلْدًا ٤٠ نُوْر

આ ઈર્શાદમાં નિશ્ચિત સંખ્યા પ્રમાણે ગવાહ પેશ ન કરવા પર હદ ફઝફનો હુકમ આપ્યો. જો દાવેદાર પર ફસમ હોત, ચાહે યમીને ઈસ્તિઝહાર (ફસમપૂર્વક બયાન) અથવા સંખ્યા મુજબ ગવાહ ન હોવાની સ્થિતિમાં તો આ ઈર્શાદમાં એની વિગત જરૂરી હતી કે ચાર ગવાહ પેશ કર્યા બાદ જો હાકિમને શક હોય તો મુદ્દઈ (દાવેદાર)થી પુરાવાઓના હક્ક હોવા પર ફસમ લે. અને જો ગવાહ નિસાબથી ઓછા હોય તો દાવેદારથી હલફ (ફસમપૂર્વક બયાન) લે, જો હલફથી ઈન્કાર કરે તો તેને સજા આપો.

اقول وهوالمستعان : આ આયતે કરીમાથી એ પણ સાબિત થયું કે હુદૂદ (હદો-શરઈ સજાઓ)માં પ્રતિવાદી પર ફસમ નથી, નહીં તો એમાં એ વધારો થતો કે જો ચાર ગવાહ ન પેશ કરી શકે અને આરોપી પોતાની બરાઅત (નિદોષતા) પર ફસમ ખાય લે તો સજા આપો.

બીજો હુકમ એ છે કે યમીન (ફસમપૂર્વક બયાન) પ્રતિવાદી પર છે અને દાવા ત્રણ પ્રકારના થાય છે : માલો, હદો, મામલાઓ. પણ ઉમૂમ એનો તફાઝો કરે છે કે દરેક ફસમના દાવાઓમાં દાવેદાર પાસે સાબિતી ન હોવાની સ્થિતિમાં પ્રતિવાદી પર હલફ (ફસમપૂર્વક વાત) હોય. પણ આપણે ત્યાં હુદૂદમાં હલફ નથી. અને મામલાઓ નિકાહ, તલાક વગેરેમાં તફસીલ છે. અલબત્ત માલોમાં છે. વિગતે ચર્ચા કિતાબુલ હુદૂદમાં આવશે.

حَدِيث ١٣٨٦
وَقَالَ قَتَيْبَةُ مَنَا سَفِيَانُ عِن ابْنِ شُبْرَمَةَ كَلَّمَنِي أَبُو الزِّنَادِ

"ઈબ્ને શુબરમાએ કહ્યું, એક ગવાહની ગવાહી અને દાવેદારની યમીન [હદીષ : ૧૪૮૬]

فِي شَهَادَةِ الشَّاهِدِ وَيَمِينِ الْمُدَّعِي فَقُلْتُ قَالَ عَزَّوَجَلَّ وَاسْتَشْهَدُوا

(ફસમપૂર્વક બયાન)ના બારામાં અબૂ ઝિનાદે મારી સાથે ચર્ચા કરી. મેં કહ્યું, અલ્લાહ ﷻ એ ફર્માવ્યું :

شَهِيدَيْنِ مِنْ رَجَائِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٍ وَامْرَأَتَانِ

"તમારા પુરૂષોમાંથી બે ગવાહ કરી લો. જો બે પુરૂષો ન હોય તો એક પુરૂષ અને બે સ્ત્રીઓને, એવા લોકોને

مَنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشَّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا

જેમને તમો પસંદ કરો છો. બે સ્ત્રીઓને એટલા માટે ગવાહ બનાવો કે એક ભૂલે તો બીજી યાદ અપાવે."

હદીષ : ૧૪૮૬ની સમજૂતી

મોટાભાગના નુસ્ખાઓમાં "વફાલ કુતૈબહ" છે એનાથી જાહેરી રીતે ફલિત થાય છે કે આ તઅલીફ છે. પણ શારેહે બુખારી કુત્બુદીન હલબીના નુસ્ખામાં حدثًا છે. આ ખાદિમની સમજમાં એ જ આવે છે કે એ તઅલીફ નથી, કેમ કે "કુતૈબહ" ઈમામ બુખારીના શયખોમાંથી છે, એ જ સહીહમાં એમના થકી પુષ્કળ રિવાયતો છે.

ઈબ્ને શુબરમા : એમનુ નામ અબ્દુલ્લાહ છે. આ શુબરમા બિન તુફૈલ બિન હસ્સાન ઝબઈના પુત્ર છે. આ

مَنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا

(બકરહ-૨૮૨) में कहें, जो एक गवाह अने मुद्दह (दावेदार)नी

الْأُخْرَى - قُلْتُ إِذَا كَانَ يَكْتُمِي بِسَهَادَتِهِ شَاهِدٌ وَيَمِينُ الْمُدَّعِي فَمَا

यमीन (ફસમપૂર્વક બયાન) પૂરતી હોત તો" એક બીજાને યાદ અપાવ"ની શું જરૂરત હતી.

يَحْتَأَجُّ أَنْ تُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْآخْرَى مَا كَانَ يُصْنَعُ بِذِكْرِ هَذَا الْآخْرَى -

એ બીજાના યાદ અપાવવાને શું કરવામાં આવતું."

કૂફાના તાબઈ અને મન્સૂરાના ફાઝી તથા ફફીહ હતા. પાકદામન, આફિલ, શાઈર, ખુશ ખુલક (સુટેવવાળા) અને હદીષમાં પિક્કહ છે. ઈમામ બુખારી સહીહમાં એમની ઘણી બધી હદીષો ગવાહ રૂપે લાવ્યા છે. અને અદબુલ મુફરદમાં એમના થકી રિવાયત પણ કરી છે. ઈમામ મુસ્લિમ, ઈમામ અબૂ દાઉદ, ઈમામ ઈબ્ને માજહએ તેમનાથી રિવાયત કરી છે. હઝરત ઈમામે આ'ઝમ અબૂ હનીફાથી એક હદીષ પણ રિવાયત કરી છે. હિ.સ. ૧૪૪માં તેમનો ઈન્તેફાલ થયો છે.

અબૂઝઝિનાદ : એમનું નામ અબ્દુલ્લાહ બિન ઝકવાન છે. ફર્શી, મદની, તાબઈ છે. હઝરત અનસ રિવાયત કરે છે. મદીનાના ફાઝી હતા હિ.સ. ૧૩૦માં અલ્લાહને પ્યારા થઈ ગયા.

અબૂઝઝિનાદ ફાઝીએ મદીના તયબહનો મદીનાવાસીઓની જેમ એ મઝહબ હતો કે એક ગવાહ અને મુદ્દઈ (દાવેદાર)ની ફસમ પર ફેસલો કરવો દુરુસ્ત છે અને ઈબ્ને શુબ્રમા ફાઝીએ કૂફાનો કૂફવાસીઓની જેમ એ મઝહબ હતો કે એના પર ફેસલો જાઈઝ નથી.

એમની દલીલ વર્ણવેલ આયતથી છે, તે એ રીતે કે જો એક ગવાહ અને દાવેદારની ફસમ વિશ્વસનીય હોત તો એક પુરૂષ ગવાહ પૂરતો હતો, એની કોઈ જરૂરત ન હતી કે બે સ્ત્રીઓ પણ રહે. જેમાં એવી ઝંઝટ છે કે એક તેણી ભૂલી જાય તો બીજી બતાવી આપે.

ઈબ્ને શુબ્રમાની આ દલીલ ઉપરાંત આ આયતથી દલીલ માટેની એક ચર્ચા આ પણ છે કે આ આયતે સાબિતીની કેવળ બે સ્થિતિઓમાં પાબંદી કરી આપી કે બે પુરૂષો હોય અથવા એક પુરૂષ તથા બે સ્ત્રીઓ. એટલા માટે સાબિતીની ત્રીજી સ્થિતિ કે એક ગવાહ અને દાવેદારની ફસમ કિતાબુલ્લાહ પર જિયાદતી થઈ અને એ ફયાસ કે બખરે વાહિદથી જાઈઝ નથી. એના અનુસંધાનમાં જેટલી હદીષો વર્ણવવામાં આવી છે તે સૌ ઝઈફ છે. એના પાત્ર નથી કે તેનાથી કિતાબુલ્લાહ પર જિયાદતી થઈ શકે. આના અનુસંધાનની અલ્લામા ઈબ્ને હજર તથા અલ્લામા અયનીની ચર્ચાઓ જોવા લાયક છે.

તદ્ઉપરાંત એના બારામાં હદીષો પણ છે. દા.ત. **اليمين على المدعى عليه** એ તરકીબ (વાક્ય રચના) હસરનો ફાયદો કરે છે. અને હદીષ **من انكر على المدعى واليمين على من انكر** એ તરકીબ પણ હસર માટે ફાયદાકારક છે. જેનાથી સાબિત થયું કે મુદ્દઈ (દાવેદાર)ની જિમ્મેદારીમાં કેવળ સાબિતી આપવું છે, અને મુદ્દઆ અલૈહ (પ્રતિવાદી) પર ફસમ છે.

અશઅષ બિન ફેસની હદીષ **اويمينه شاهدك**માં ખાસ વાત એ છે કે અશઅષ બિન ફેસ હિ.સ. ૧૦માં ખિદમતે અફદસમાં હાજર થયા છે. એના કારણે અમુક મુહકિફોએ ફર્માવ્યું કે તે હદીષો જેનાથી સાબિત થાય છે કે એક ગવાહ અને મુદ્દઈની ફસમ વિશ્વસનીય છે, એ મન્સૂખ છે.

પ્રકરણ : "જ્યારે દાવો કરે અથવા કોઈના પર ઝિનાનો આક્ષેપ લગાડે તો તેણે જોઈએ કે સાબિતી માગે અને સાબિતીની જગા વિશે પૂછે." - (૩૬૭)

بَابُ إِذَا ادَّعى أَوْ قَدَّتْ فَكَلِمَةُ التَّمَسُّسِ
الْبَيْتَةِ وَيَنْطَلِقُ يَطْلُبُ الْبَيْتَةَ - ص ٣٦٤

حدیث ۱۲۸۷
ثَنَا عِكْرَمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ هَذَا

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما થી રિવાયત છે કે હિલાલ બિન ઉમૈયાએ

[હદીષ : ૧૪૮૭]

بِنِ امِّيَّةٍ قَدَّتْ إِمْرَأَتَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

નબી ﷺ ની સમક્ષ પોતાની પત્ની પર શરીક બિન સહમાની સાથે ઝિનાનો આક્ષેપ લગાડ્યો તો નબી ﷺ એ

بِشْرِيكَ بْنِ سَمَاءٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَيْتَةَ

ફર્માવ્યું, સાબિતી લાવ નહીં તો તારી પીઠ પર હદ (૮૦ કોરડા) લાગશે ! તેમણે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ !

أَوْحَدْتُ فِي ظَهْرِكَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا رَأَيْتُ أَحَدًا نَاعَى إِمْرَأَتِهِ

જ્યારે કોઈ પોતાની સ્ત્રીની ઉપર કોઈ પુરૂષને જુએ તો તે સાબિતી શોધવા જશે ?!

رَجُلًا يَنْطَلِقُ يَلْتَمِسُ الْبَيْتَةَ فَيَقُولُ الْبَيْتَةَ وَإِلَّا حَدًّا فِي

હુઝૂર એ જ ફર્માવતા રહ્યા કે સાબિતી લાવ, નહીં તો તારી પીઠ પર હદ છે.

ظَهْرِكَ فَذَكَرَ حَدِيثَ الْإِلْعَانِ ع

પછી લિઆનની હદીષ વર્ણવી."

(૨/૬૯૫ તફસીરે સૂરએ નૂર, ૨/૭૯૫ અત્તલાફ, અબૂ દાઉદ-અત્તલાફ, તિર્મિઝી-અત્તલાફ વત્તફસીર)

હદીષ : ૧૪૮૭ની સમજૂતી

હદીષમાં ખાસ પોતાની પત્ની પર ઈલ્લામ લગાડવા વિશે ઉલ્લેખ છે, અને પ્રકરણ આમ (સર્વ સામાન્ય) છે યાહે પત્નીને ઈલ્લામ લગાડે યાહે અન્ય કોઈને. તદ્દઉપરાંત પત્નીને ઈલ્લામ લગાડવામાં હદ નથી, લિઆન છે. એટલા માટે બયૈના તલાશ કરવાની જરૂરત જ નથી. તદ્દઉપરાંત બયૈના તલાશ કરવાનો મતલબ એ થાય છે કે લોકોને પૂછે કે શું તમારામાંથી કોઈએ જોયું છે, આ અતિ અયબદાર વાત છે.

આ હદીષની સ્પષ્ટતા એ છે કે આ બનાવ લિઆનના શરૂ થતા પહેલાંનો છે. એ સમયે પત્ની તથા અજનબી પર આક્ષેપનો એક સરખો હુકમ હતો. જેમ કે હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ ફર્માવ્યું, "સાબિતી લાવ ! નહીં તો તારી પીઠ પર હદ છે" અને ઈમામ બુખારીએ હદીષના શબ્દોની નિસ્બતથી પ્રકરણનું હેડિંગ ફાયમ કરી આપ્યું. તેમની મુરાદ એ છે કે મુસલમાનની એ શાન નથી કે કોઈની ઉપર સાબિતી વિના આક્ષેપ મૂકે. જ્યારે લગાડે તો સાબિતી પછી લગાડશે. હવે જો દાવો કરી આપ્યો તો જે બનાવના ખરેખર ગવાહ છે તેમને શોધીને લાવે અને હાકિમની સમક્ષ રજૂ કરે.

પ્રકરણ : પ્રતિવાદી પર જ્યાં ફસમ વાજિબ હોય ત્યાં ફસમ લેવામાં આવે બીજી જગ્યાએ ફેરવવામાં ન આવે. - (૩૬૭)

بَابُ يُخْلَفُ الْمُدَّعَى عَلَيْهِ حَيْثُمَا وَجَبَتْ عَلَيْهِ وَلَا يُصْرَفُ مِنْ مَوْضِعٍ إِلَى غَيْرِ مَكَانٍ

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આપણો (હનફીઓનો) તથા હંબલીઓનો મઝહબ એ છે કે પ્રતિવાદીથી ફાઝીની મજલિસમાં જ હલફ (સોગંદપૂર્વક વાત) લેવામાં આવશે. ફસમમાં મજબૂતી પેદા કરવાના માટે કોઈ મોતબરક સ્થળે લઈ જવું વાજિબ નથી. પણ જમહૂર એને માનવાવાળા છે. આ સખ્તી (ફસમમાં મજબૂતી માટેનું સ્થાન) મક્કા મુકર્રમામાં રુકન તથા મકામની વચ્ચે છે અને મદીનાપાકમાં મિમ્બરે અફદસની નજીક, અને અન્ય શહેરોમાં જામેઅ મસ્જિદમાં. એ લોકો પણ થોડા માલમાં નથી કહેતા બલકે દમ અથવા અધિકતર માલમાં. અધિકતર માલના નિશ્ચિતપણામાં મતભેદ છે. ઈમામ માલિકે ફર્માવ્યું કે યોથાઈ દીનારથી ઓછા પર ઈજાઝત નથી. હઝરત ઈમામ શાફઈએ ફર્માવ્યું કે એની માત્રા વીસ દીનાર છે. મિમ્બરે અફદસની પાસે જૂદી ફસમ ખાવા પર વઈદો (ચેતવણીઓ) આવી છે. હઝરત જાબિર રઝી અલ્લાહી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ ષલ્લી અલ્લાહુ અલૈય્હિ વસલ્મ એ ફર્માવ્યું, જે શખ્સ મારા આ મિમ્બરની પાસે જૂદી ફસમ ખાશે ભલે ભીની મિસ્વાક પર, તે પોતાનું ઠેકાણું જહન્નમ બનાવી લેશે. (મોઅત્તા ઈમામ માલિક, અફદિયહ, બાબુલ હનષ અલા મિમ્બરિનની ષલ્લી અલ્લાહુ અલૈય્હિ વસલ્મ, પેજ-૩૦૩, અબૂ દાઉદ, ૨/૧૦૭, અલ્એમાન વન્નુઝૂર, ૨/૧૬૯ બાબુલયમીન ઈન્દ મકાતિઈલ હુદૂદ)

તેમજ હઝરત અબૂ ઉમામા બિન ષઅલ્બા રઝી અલ્લાહી રિવાયત છે કે ફર્માવ્યું, જે શખ્સ મારા આ મિમ્બરની પાસે એટલા માટે જૂદી ફસમ ખાય કે કોઈ મુસલમાનનો માલ લઈ લે તો એના પર ફરિશ્તાઓ અને સર્વ લોકોની લઅનત છે.

ت ٥٧ وَقَضَى مَرَوَانَ بِالْيَمِينِ عَلَى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ عَلَى الْمَنْبَرِ فَقَالَ

"અને મરવાને એ હુકમ આપ્યો કે ઝયદ બિન ષાબિત મિમ્બર પર ફસમ ખાય. [તઅલીફ : ૫૧૭]

أَخْلَفَ لَهُ مَكَانِي فَعَجَلَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ يَخْلِفُ وَأَبَى أَنْ يَخْلِفَ عَلَى

હઝરત ઝયદ બિન ષાબિત ફસમ ખાતા હતા પણ મિમ્બર પર ફસમ ખાવાની ના પાડી દીધી.

الْمَنْبَرِ فَعَجَلَ مَرَوَانَ بَتَحْتِ مِنْهُ ع

એના પર મરવાન આશ્ચર્ય કરતો રહ્યો." (અબૂ દાઉદ, અલ્ફુઝા, નિસાઈ અલ્ફુઝા)

તઅલીફ : ૫૧૭ની સમજૂતી

આ તઅલીફને હઝરત ઈમામ માલિકે મોઅત્તા (અફદિયહ, બાબુલ યમીન, અલલ્ મિમ્બર, પેજ-૩૦૩)માં રિવાયત કર્યું છે : હઝરત ઝયદ ઈબ્ને ષાબિત રઝી અલ્લાહી તથા અબ્દુલ્લાહ બિન મુતીઅ એક મકાનનો મામલો લઈને મરવાનને ત્યાં ગયા. એ તે સમયે મુઆવિયહ રઝી અલ્લાહી તરફથી મદીનાનો હાકિમ હતો. અબ્દુલ્લાહ બિન મુતીઅની પાસે સાબિતી ન હતી. એટલા માટે મરવાને હઝરત ઝયદ બિન ષાબિતને કહ્યું કે મિમ્બરે અફદસ પર ફસમ ખાવ ! હઝરતે ઝયદે ફર્માવ્યું, બસ ! જ્યાં છું ત્યાં ફસમ ખાઈશ. એના પર મરવાને કહ્યું, વલ્લાહ ! ફસમ મકાતિઈલ હુકૂફની પાસે જ થશે ! હઝરત ઝૈદ બિન ષાબિત રઝી અલ્લાહીએ મિમ્બર પર ફસમ ખાવાની ના પાડી દીધી, અને એ ફસમ ખાતા રહ્યા કે એમનો હક્ક હક્ક છે. એના પર મરવાનને આશ્ચર્ય થતુ રહ્યું.

હનફીઓની દલીલ હઝરત ઝયદ બિન ષાબિત રઝી અલ્લાહીનો અમલ છે. અને એના બારામાં આવેલ કુર્આની આયતોનો ઈત્લાફ અને ઉમૂમ. આ ખાસ બાબતમાં ઈમામ બુખારીનો મસ્લક પણ અહનાફના જેવો જ છે. એમણે હુઝૂરે અફદસ ષલ્લી અલ્લાહુ અલૈય્હિ વસલ્મના ઈર્શાદ ઓયમિને શાહદાક ઈત્લાફ (બિન શર્તી હોવા)થી દલીલ કરી છે, એ રીતે કે એમાં કોઈ જગાનું ખાસપણુ કે નકાર નથી. જેથી જ્યાં ફાઝીની મજલિસ હોય ત્યાં ફસમ પૂરતી છે.

بَابُ إِذَا سَارَعَ قَوْمٌ فِي الْيَمِينِ م ٣٦٤

પ્રકરણ : જ્યારે કોઈ ફૌમ હલફ (ફસમ) ખાવામાં એકબીજાથી આગળ વધવા યાહે. - (૩૬૭)

حدیث
عَنْ هَمَامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ
١٢٨٨

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લે અન્હુ થી મરવી છે કે નબી ﷺ એ કેટલાક લોકો પર ફસમ [હદીષ : ૧૪૮૮]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَ عَلَى قَوْمٍ الْيَمِينِ فَاسْرَعُوا فَاَمَرَ

પેશ કરી તો તેમાંથી દરેકે જલ્દી જલ્દી કરવા યાહું. એના પર નબી ﷺ એ હુકમ આપ્યો કે તેમનામાં

أَنْ يَسْتَهْمَ بَيْنَهُمْ فِي الْيَمِينِ أَيُّهُمْ يَخْلِفُ - ع

એ વાત પર ડ્રો કરવામાં આવે (કુર્આ ફૈકવો) કે કોણ ફસમ ખાય. " (બુખારી ૨/૧૦૬૨ અલ્અહકામ)

હદીષ : ૧૪૮૮ની સમજૂતી

આ હદીષ અતિ મુશ્કેલ હદીષોમાંથી છે. તેની એક સ્પષ્ટતા એ છે કે બે પક્ષોએ કોઈ એવી ચીજ પર દાવો કર્યો જેના પર તે બંનેવમાંથી કોઈનો કબજો નથી. આ હદીષમાં વાદી તથા પ્રતિવાદીનું નિશ્ચિત કરવું મુશ્કેલ છે. અને સાબિતી પણ કોઈની પાસે નથી. તો ફાઝી બંને સમક્ષ ફસમ પેશ કરશે અને કોણ ફસમ ખાશે એનો ફેસલો ચિટ્ટી ફેકીને (ડ્રો કરીને) કરશે. જે પક્ષના નામે ચિટ્ટી નીકળશે તેની ફસમ પર ફેસલો કરી આપશે. એ જ હુકમ આ સ્થિતિમાં પણ થશે કે એ ચીજ પર બંનેનો કબજો હોય.

પ્રકરણ : જેણે વાયદો પૂર્ણ કરવાનો હુકમ આપ્યો. **بَابُ مَنْ أَمَرَ بِإِجْبَاءِ الْوَعْدِ م ٣٦٥**

પ્રકરણનો ખુલાસો : લગભગ એના પર ઈજમાઅ છે કે વાયદો પૂર્ણ કરવો વાજિબ નથી, અલબત્ત સદવર્તનોમાંથી છે અને મુસ્તહબ તથા મુસ્તહસન જરૂર છે. જ્યારે કે કોઈ મના ચીજનો ન હોય, નહીં તો મનાઈની હેસિયતના પ્રમાણે મકરૂહ કે હરામ થશે. લગભગ ઈમામ બુખારીનો મસ્લક એ છે કે વાયદો પૂર્ણ કરવો વાજિબ છે, કેમ કે તેમણે એની સમર્થક તઅલીફો તથા હદીષો વર્ણવી છે.

٥٨٨ **وَفَعَلَهُ الْحَسَنُ وَذَكَرَ سَمْعِيلُ أَنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ -** [તઅલીફ : ૫૧૮]

"અને તેને ઈમામ હસન બસરીએ કહ્યું, અને અલ્લાહ તઆલાએ ઈસ્માઈલ عليه السلام ના બારામાં ફર્માવ્યું, તે વાયદાના સાચા હતા."

તઅલીફ : ૫૧૮ની સમજૂતી

وَفَعَلَهُ الْحَسَنُ માં બે કારણ છે : એક એ કે ફેઅલ મસ્દર હોય અને અલ્હસન સિફત મુશબ્બાનો સેગો. એટલે કે વાયદો પૂર્ણ કરવો સારુ છે. બીજું કારણ એ છે કે, ફેઅલે માઝી અને અને અલ્હસનથી ઈમામ હસન બસરી મુરાદ હોય, એટલે ઈમામ હસન બસરીએ કહ્યું. મતલબ એ છે કે તે પાબંદીની સાથે વાયદો પૂર્ણ કર્યા કરતા હતા. એ જ પ્રમાણે **وَذَكَرَ سَمْعِيلُ** માં પણ બે સંભાવના છે, પ્રથમ એ કે **ذَكَرَ** મસ્દર હોય. હવે અર્થ એ થયો : ઈસ્માઈલનું આ વર્ણન. બીજું એ કે આ ફેઅલે માઝી હોય (ભૂતકાળ), જેનો ફાઈલ (કર્તા) અલ્લાહ ﷻ હોય. હવે અર્થ આ પ્રમાણે થયો : અલ્લાહે ઈસ્માઈલના બારામાં આ પ્રમાણે વર્ણન કર્યું છે. સૈયદના ઈસ્માઈલ عليه السلام ના વાયદા પાલનના બારામાં ઈબ્ને અબી હાતિમે પોતાની તફસીરમાં શઅબીના તરીફાથી આ રિવાયત કરી છે કે એ એક શખ્સની સાથે એક વસ્તીમાં તશરીફ લઈ ગયા. તેને પોતાના કોઈ કામના માટે મોકલ્યો અને ફર્માવ્યું કે હું તારી રાહ જોઈશ. વરસભર સુધી તેની રાહ જોતા રહ્યા. ત્યાં સુધી કે ઈબ્ને શુઝબના તરીફાથી રિવાયત છે કે ત્યાં જ મકાન બનાવી લીધું.

ت ۵۱۹ وَقَضَى ابْنُ أَشْوَعٍ بِالْوَعْدِ وَذَكَرَ ذَلِكَ عَنْ سَمُرَةَ بِنِ

"અને ઈબ્ને અશ્વએ વાયદો પૂરો કરવાનો હુકમ આપ્યો અને એને [તઅલીફ : ૫૧૯]

جُنْدُبِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ -

ત્રિક કર્યું કે હઝરત સમુરહ બિન જુન્દુબ رضی اللہ عنہ મરવી છે."

તઅલીફ : ૫૧૯ની સમજૂતી

ઈબ્ને અશ્વઅનું નામ સઈદ બિન અમ્ર બિન અશૂઅ હમદાની છે. એ ખાલિદ કસરીની અમારત (અમીરપણા)ના જમાનામાં કૂફાના ફાઝી હતા. તેમને ઈબ્ને હબ્બાને ષિકાતમાં ગણ્યા છે. અને યહ્યા બિન મુઈને કહ્યું, એ મશહૂર છે, લોકો એમને જાણે છે.

ઈમામ ઈસહાક બિન રાહવિયહની તફસીરમાં છે કે ઈબ્ને અશ્વઅએ વર્ણવ્યું કે હઝરત સમુરહ બિન જુન્દુબ رضی اللہ عنہને પણ વાયદો પૂર્ણ કરવાનો હુકમ આપ્યો છે.

وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَرَأَيْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ يَخْتَجُّ بِحَدِيثِ بْنِ أَشْوَعٍ

"અને અબૂ અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ બુખારી)એ કહ્યું, પછી મેં ઈસહાક બિન ઈબ્રાહીમ બિન રાહવિયહને

જોયા કે તે ઈબ્ને અશ્વઅની હદીષને હુજ્જત (દલીલપાત્ર) જાણતા હતા."

આનાથી મુરાદ એ જ ઉપરોક્ત વર્ણન થએલ હદીષ છે.

حدیث ۱۳۸۹ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ قَالَ سَأَلْتَنِي يَهُودِيٌّ مِّنْ أَهْلِ الْحَبَشَةِ أَيْ

"સઈદ બિન જુબેર શહીદે ફર્માવ્યું કે મને હીરાના એક યહૂદીએ પૂછ્યું કે [હદીષ : ૧૪૮૯]

رَجَبَيْنِ قَضَى مُوسَى قَوْلُكَ لَا أَدْرِي حَتَّى أَقْدَمَ عَلَى حَبْرِ الْعَرَبِ فَسَأَلَهُ

હઝરત મૂસા علیہ السلام એ કઈ મુદત પૂરી ફર્માવી. તો મેં કહ્યું, હું નથી જાણતો, અરબના હિબ્રની પાસે જઈશ તો

હદીષ : ૧૪૮૯ની સમજૂતી

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہમનો લફબ 'હિબ્રે અરબ' જિબ્રઈલે અમીને રાખ્યો હતો. હઝરત મૂસા علیہ السلام હઝરત શોએબ علیہ السلامને ત્યાં તશરીફ લઈ ગયા તો હઝરત શોએબે ફર્માવ્યું, હું ચાહું છું કે મારી બે પુત્રીઓમાંથી એકનો તમારી સાથે નિકાહ કરી દઉં એ મહેર પર કે તમે આઠ વરસ મારા ત્યાં કામ કરો અને દસ વરસ પૂરા કરી આપો તો એ તમારા તરફથી હશે.

એ સાંભળીને હઝરત મૂસા علیہ السلامએ કહ્યું, મારા તથા તમારા વચ્ચે ફરાર થઈ ચૂક્યો, હું એ બંનેમાંથી જે પણ ગાળો પૂરો કરી દઉં તો મારા પર કોઈ માગણી નહીં થાય. (ફસસ, આ. ૨૭, ૨૮)

અલ્લામા જવઝીએ (ફતહુલબારી ૫/૮૧) કહ્યું કે હઝરત શોએબની ખ્વાહિશ એ જ હતી કે તે દસ વરસ રહે. હઝરત મૂસા علیہ السلامએ એમની ખ્વાહિશના પ્રમાણે એવું જ કર્યું. طبيهاથી મુરાદ એ છે કે જે હઝરત શોએબને અધિક પસંદ હતી. આ પસંદીદગીમાં એની પણ દખલ હતી કે આ રીતે એમની સાહબઝાદી અધિક બે વરસ તેમની પાસે રહેતી.

فَقَدِمْتُ فَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ نَضَىٰ أَكْثَرَهُمَا وَأَطْيَبَهُمَا إِنَّ سُرُوقَ

એમને પૂછીશ. મેં ઈબ્ને અબ્બાસની બિદમતમાં હાજરી આપી (અને પૂછ્યું) તો ફર્માવ્યું,

اللَّهُ إِذَا قَالَ فَعَلَ-

એ બંનેવમાં જે મોટી તથા ઉમદા હતી. અલ્લાહના રસૂલ જે કહે છે તે કરે છે."

بابٌ لَا يُسْأَلُ أَهْلُ الشَّرِكِ عَنِ الشَّكَّةِ وَغَيْرِهَا - ٣٤٩

પ્રકરણ : "મુશ્રિકોને શહાદત વગેરેના બારામાં પૂછવામાં નહીં આવે." - (૩૬૯)

પ્રકરણનો ખુલાસો : મતલબ એ છે કે તેમની ગવાહી મુત્લફન (કોઈ રીતે) સ્વીકાર્ય નથી. એના બારામાં સલફ (પૂર્વજ બુઝુર્ગો)ના કેટલાયે કથનો છે. જમહૂરનો ફૌલ આ છે કે કાફિરોની શહાદત મુત્લફન (કોઈ રીતે) મફૂલ નથી, ન મુસલમાનોના હક્કમાં મફૂલ ન તેમના હક્કમાં સ્વીકાર્ય.

હઝરત ઉમર ઈબ્ને અબ્દુલ અઝીઝ, ઈમામ શઅબી, નાફેઅ, હમ્માદ, વકીઅનો ફૌલ આ છે કે એમની શહાદત તેના સમઘર્મીના હક્કમાં સ્વીકાર્ય છે, મુસલમાનોના હક્કમાં સ્વીકાર્ય નથી.

٥٢٠ وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ أَهْلِ الْبَيْتِ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

"ઈમામ શઅબીએ કહ્યું, ઘર્મોના મતભેદોની સ્થિતિમાં એકની ગવાહી બીજાની વિરૂદ્ધ [તઅલીફ : ૫૨૦]

لِقَوْلِهِ تَعَالَىٰ فَأَعْرَبْنَا بَيْنَهُمُ الْعُدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ-

મફૂલ નથી અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશ્આદના કારણે : અમે એમની વચ્ચે અદાવત તથા કીનો નાખી દીધો છે."

તઅલીફ : ૫૨૦ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ અબૂ બકર, ઈબ્ને શયબા તથા ઈમામ સઈદ બિન મન્સૂરે રિવાયત કરી છે. ઈમામ શઅબીથી આ બારામાં બે વિરોધાભાસી રિવાયતો આવી છે.

ઈમામ અબ્દુરઝઝાફે એ રિવાયત કર્યું છે કે ઈમામ શઅબીએ કહ્યું કે યહૂદીની ગવાહી નસરાની (ઈસાઈ)ની વિરૂદ્ધ અને નસરાનીની ગવાહી યહૂદી વિરૂદ્ધ હુરુસ્ત છે.

ઈમામ અબૂબકરે અશઅષના તરીકાથી જે રિવાયત કરી એમાં આ પ્રમાણે છે કે મુસલમાનોના હક્કમાં અન્ય ધર્મવાળાઓની ગવાહી એકબીજાની વિરૂદ્ધ હુરુસ્ત છે.

حدیث ۱۳۹۰
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عْتَبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ ફર્માવ્યું, હે મુસલમાનો ! [હદીષ : ૧૪૯૦]

عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ يُمَعَشِّرُ الْمُسْلِمِينَ كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ

તમે અહલે કિતાબને કેવી રીતે પૂછો છો જ્યારે કે તમારી તે કિતાબ જે નબી ﷺ પર નાઝિલ કરવામાં આવી

الْكِتَابِ وَكِتَابِكُمُ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى نَبِيِّهِ أَحَدُ الثَّخَابِيرِ يَا لَشَّ

છે. અલ્લાહની તરફથી આવનારી ખબરોમાં સૌથી નવી છે જેને તમે પઢો છો અને એમાં કોઈ ભેળસેળ નથી.

تَقْرَأُؤَنَّهُ لَمْ يُشَبَّ وَقَدْ حَدَّثَ شَكْرُ اللَّهِ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدَّ لَوْ مَا

અને તમારાથી અલ્લાહે બચાવ ફર્માવ્યું છે કે અહલે કિતાબે અલ્લાહની કિતાબને બદલી નાખી

كَتَبَ اللَّهُ وَعَيَّرُوا بِأَيْدِيهِمُ الْكِتَابَ فَقَالُوا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَسْتُرُوا

છે અને પોતાના હાથો વડે તેમાં ફેરફાર કરી આપ્યો છે. પછી કહ્યું કે અલ્લાહના તરફથી છે જેથી

بِهِ تَمَنَّا قَلِيلًا أَفَلَا يَأْتِيهِمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مَسْأَلَتِهِمْ

કરીને તેના બદલામાં મામૂલી કિંમત વસૂલ કરે. જે ઈલ્મ તમારી પાસે આવ્યો, શું તે તમને અહલે કિતાબથી

وَلَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا مِنْهُمْ رَجُلًا قَطُّ سَأَلَكُمْ عَنِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مَعِ

પૂછવાનું મના નથી કરતો. અમે એમનામાંથી કોઈ શખ્સને કદી નથી જોયો કે તમારા પર

જે નાઝિલ થયું છે એને તમારાથી પૂછે." (૨/૧૦૯૪ અલ્એઅતિસામ, ૨/૧૧૨૨ અત્તૌહીદ)

હદીષ : ૧૪૯૦ની સમજૂતી

احداث الاخبار : احداث الاخبارમાં બે સંભાવનાઓ છે : એક એ કે મસ્દર હોય. હવે અર્થ આ પ્રમાણે થશે કે ખબર આપવામાં નવી છે. અને અન્ય કિતાબોની નિસ્ખતમાં એને નુજૂલના એતબારથી નવી ફર્માવ્યું, નહીં તો કુર્આન મજીદ અલ્લાહ ﷻનું કલામ છે જે ફદીમ ગૈર મસ્બૂક બિલ્અદમ છે.

પ્રકરણની સામ્યતા : આ હદીષથી પ્રકરણની સાબિતી બે તરીકાથી છે : એક આ રીતે કે જ્યારે અહલે કિતાબની ખબર મોઅતબર નથી તો શહાદત એથી અધિક કક્ષાએ મોઅતબર નથી, કેમ કે એ ખબર કરતાં અધિક વિશ્વસનીય છે. બીજું એ રીતે કે જ્યારે એ લોકોને થોડાક ટકાઓ (રૂપિયા)ના ખાતર અલ્લાહની કિતાબને બદલી નાખી તો એમનો શું ભરોસો કે કોઈ લાલચમાં આવીને જૂઠી ગવાહી ન આપી દે !

પ્રકરણ : મુશ્કેલીઓમાં ચિઠ્ઠી ફેંકવું, અને અલ્લાહ તઆલાના આ ઈર્શાદનું બયાન : "અને યાદ કરો જ્યારે તેઓ પોતાના ફલમોને નાખતા હતા કે કોણ મરચમની કફાલત કરશે." - (૩૬૮) - આલે ઈમરાન - ૪૪

بَابُ الْقُرْعَةِ فِي الْمَشْكَالَاتِ وَقَوْلِهِ إِذْ يُقُونَ
أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرِيَمَ آلَ عِمْرَانَ آيَاتُ ٤٤

٥٢١ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا إِفْتَرَعُوا فَحَرَبَتِ الْأَقْلَامُ

"અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ રઝી અલ્લાહુ એન્હુમા એ ફર્માવ્યું, એ લોકોએ કુર્આ અંદાઝી [તઅલીફ : ૫૨૧]

مَعَ الْجُرْيَةِ وَعَالَ قَلَمُ كَرِيْبًا الْجُرْيَةَ فَكَفَّلَهَا كَرِيْبًا-

કરી (ડ્રો પદ્ધતિ) કરી. તો સર્વ ફલમો વહેંચાની સાથે વહી ગઈ અને ઝકરિયાનો ફલમ વહેંચાની ઉપર થઈ ગયો, એટલા માટે એમણે મરચમને પોતાની પરવરિશમાં લઈ લીધાં."

તઅલીફ : ૫૨૧ની સમજૂતી

القرعة પર મઅતૂફ છે અને પ્રકરણનો ભાગ છે. ઈમરાનની પત્ની હન્ના બિન્તે ફાકૂઝાને બાળકો ન થતાં હતાં. તેમણે એક દિવસે જોયું કે એક ચકલી પોતાના બાળકને દાણા ખવડાવી રહી છે તો તેમના દિલમાં ઓલાદની સખત આરજૂ પેદા થઈ અને અલ્લાહથી દુઆ માગી તો તેમની દુઆ ફૂલ થઈ અને તે સગર્ભા થઈ ગયાં. જ્યારે ગર્ભ ધારણ કર્યાનું ચક્રીન થઈ ગયું તો એ મન્નત માની કે જે બાળક પેદા થશે તેને બચતુલ મુફ્દસની ખિદમતના માટે આપી દઈશ. અલ્લાહની મરજી કે પુત્રી પેદા થઈ જેનું નામ મરચમ રાખવામાં આવ્યું. પેદાઈશ પછી પુત્રીને કપડામાં લપેટીને બચતુલ મુફ્દસમાં લઈ આવ્યાં અને તેના ખાદિમોના હવાલે કરી દીધી.

હઝરત મરચમના પિતા ઈમરાન તૌરાતના જબરદસ્ત આલિમ અને બચતુલ મુફ્દસના ઈમામ હતા, એટલા માટે સર્વ ખાદિમોની તમન્ના એ હતી કે અમે મરચમની પરવરિશ કરીએ. કોઈ પાછો હટવા તૈયાર ન હતો. જ્યારે કે હઝરત ઝકરિયા એમના સરદાર હતા. અને તેમણે એના પર પોતાનો હક્ક આ પ્રમાણે બયાન ફર્માવ્યો કે મરચમની માસી મારી પત્ની છે. એના પર પણ કોઈ રાજી ન થયું તો એ નક્કી થયું કે કુર્આંદાઝી (ડ્રો પદ્ધતિ) કરવામાં આવે. એ લોકો એ ફલમોને લઈને ઉર્દુન નદીના કિનારે ગયા જેના વડે તૌરાત લખતા હતા. સૌએ પોત પોતાનાં ફલમો નદીમાં નાખ્યા. હઝરત ઝકરિયા عليه السلامના સિવાય સૌના ફલમો નદીમાં વહી ગયા પણ હઝરત ઝકરિયાનો ફલમ પાણીમાં ઉપર રહ્યો અને રોકાયેલો રહ્યો. અને એ જ નક્કી થયું હતું કે જેનો ફલમ પાણીમાં વહે નહીં, ઉપર રોકાયેલો રહે તે જ મરચમની પરવરિશ કરશે. આ ફરારના પ્રમાણે હઝરત ઝકરિયાએ હઝરત મરચમને પોતાની પરવરિશ હેઠળ લઈ લીધાં.

અલ્લાહ તઆલાના એ ઈર્શાદનું બયાન: એણે કશ્તીવાળાઓ સાથે કુર્આ નાખ્યો (ડ્રો કર્યો) તો એનું જ નામ ઘડકેલવામાં આવનારાઓમાં નીકળ્યું.

وَقَوْلِهِ فَسَاهَمَ أَقْرَعُ فَكَانَ مِنَ
الْمُدْحَمِينَ يَعْنِي مِنَ الْمُسْتَهْمِينَ

સ્પષ્ટતા : આ પણ **القرعة** પર અતફ છે અને પ્રકરણનો ભાગ છે. આ હઝરત યૂનુસ **عليه السلام**ના બારામાં છે. એ નૈનવાવાળાઓની તરફ મોકલવામાં આવ્યા હતા. એ મૌસલના આસપાસ દજલા નદીના કિનારે એક વસ્તી હતી. તેમની કૌમે તેમના પર જ્યારે ઈમાન લાવવાથી ઈન્કાર કરી આપ્યો તો એમણે તેમની હલાકત (બર્બાદી)ની દુઆ કરી અને ફર્માવ્યું કે ત્રણ દિવસ પછી તમારા પર અઝાબ નાઝિલ થશે, એમને છોડીને ચાલ્યા ગયા. જ્યારે નૈનવાવાસીઓએ ધૂમાડા તથા અન્ય અઝાબની નિશાનીઓ જોઈ તો ડરી ગયા અને એમના પર ઈમાન લાવ્યા અને સાચા દિલથી ઈમાન લાવ્યા અને તૌબા કરી લીધી. લોકોના હક્કો પરત કરી આપ્યા, ત્યાં સુધી કે ઈમારતોમાં લાગેલા પથ્થરો પણ પાછા આપી દીધા. હઝરત યૂનુસની તલાશમાં નીકળ્યા પણ તે ન મળ્યા. અલ્લાહે એમના પરથી અઝાબ ઉઠાવી લીધો.

હઝરત યૂનુસ **عليه السلام** એક કશ્તીમાં સવાર થયા. કશ્તી થોડેક દૂર ચાલીને દરિયા વચ્ચે રોકાઈ ગઈ. જાહેરી રીતે એનો કોઈ સબબ ન હતો. નાવિકોએ કહ્યું કે કશ્તીમાં કોઈ નાસી છૂટેલો ગુલામ છે, જ્યાં સુધી તેને દરિયામાં નહીં નાખવામાં આવે ત્યાં સુધી કશ્તી ચાલશે નહીં, પણ કોઈએ ન હા પાડી અને ન કોઈ એવા ગુલામને બતાવ્યો. જેથી ચિટ્ટી ફેંકવામાં આવી. છ વાર ફેંકવામાં આવી તો દરેક વખતે હઝરત યૂનુસ **عليه السلام**નું જ નામ નીકળ્યું. મજબૂરનું તેમને નદીમાં નાખવામાં આવ્યા.

એક માછલીને હુકમ થયો એણે ગળી લીધા. અને માછલીને એ પણ હુકમ થયો કે તેમને ન હજમ કરે ન હાડકુ તોડે. પછી અલ્લાહના હુકમથી માછલીએ તેમને સૂકી જગા પર ઓકી કાઢ્યા. માછલીના પેટમાં કેટલા દિવસ રહ્યા, એના બારામાં એક દિવસથી લઈને ચાલીસ દિવસ સુધીનો ફૌલ છે.

હઝરત યૂનુસ **عليه السلام**ના વાકિઆ કમે કમે વિવિધ જગાએ કુર્આન મજીદમાં વર્ણન થયેલા છે. આ બંને વખતે બનાવના ઉલ્લેખોથી ઈમામ બુખારીનો હેતુ એ છે કે આગલી શરીઅતમાં કુર્આઅંદાઝી (ડ્રો પદ્ધતિ) ચાલતી હતી જેવું કે કુર્આન મજીદમાં વર્ણન થયેલ છે. અને એ ફાયદો સિદ્ધ થયેલો છે કે આગલી શરીઅતોના હુકમો અલ્લાહ **ﷻ** અને રસૂલુલ્લાહ **ﷺ** વર્ણન કરે અને ઈન્કાર ન કરે તો તે આપણી પણ શરીઅત છે.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب الصلوة

"सुलहनुं भयान" - (३७०)

:: प्रकरण ::

"लोकोनी वरये सुलह करावपी अने अल्लाह तआलाना अे ईशादनं भयान के इर्माव्युं : घणी भधी सरगोशीओमां भलाई नथी सिवाय अेना जे सदकानो हुकम करे अथवा सारा कामनो अथवा लोकोनी वरये सुधारणानो." (निसाअ-११४)

بَابُ مَا جَاءَ فِي إِصْلَاحِ بَيْنِ النَّاسِ
وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى لِأَخْيَرِ فِي كَثِيرٍ مِّنْ
نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصِدْقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ
أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ - النِّسَاءُ (۱۱۴)

अने ईमामनु पोताना साथीओनी साथे ईप्तेलाइवाणी जगाओअे जवुं जेथी करीने लोकोनी वरये सुलह करावे.

حَدِيث ۱۴۹
سَمِعْتُ أَبِي أَنَّ النَّسَاءَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

"उत्तरत अनस رضي الله عنه अे इर्माव्युं के नबी صلى الله عليه وسلم ने अर्ज करवामां आव्युं के [हदीष : १४९१]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَرَأَيْتَ عَبْدًا اللَّهُ بْنُ أَبِيٍّ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

अण्डुल्लाह ईप्ने उभयनी पासे तशरीक लईयालो तो सारु थात. तो नबी صلى الله عليه وسلم अने त्यां तशरीक लई

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَكِبَ جِمَارًا فَانْطَلَقَ الْمُسْلِمُونَ يَمْشُونَ مَعَهُ وَهِيَ أَرْضٌ

गया अने गधेडा पर सवार थया. मुसलमान पगपाणा हुजूर साथे याल्या. अने (क्षारयुक्त) जमीन હતી.

سَبَّخَهُ فَلَمَّا آتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِيَّاكَ عَيْبِي وَاللَّهِ

જ્યારે નબી صلى الله عليه وسلم એની ત્યાં પહોંચ્યા તો એણે કહું, અમારાથી દૂર રહ ! વલ્લાહ ! તારા ગધેડાની ગંધે મને

हदीष : १४९१ની समजूती

ફતાવુલ ઈસ્તીઝાન (૨/૯૨૪ બાબુતસ્લીમ ફી મજલિસિન ફી ઈખલાત)માં ઉત્તરત ઓસામા બિન ઝયદ رضي الله عنها ની હદીષથી માલૂમ થાય છે કે એ હત્તરત અબ્દુલ્લાહ બિન રવાહા رضي الله عنه

नुसुहनुल् फ़ारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(82)

सुलहनुं भयान

لَقَدْ أَدْرَانِي سِتْنِ حِمَارِكَ فَقَالَ رَجُلٌ مِّنَ الْأَنْصَارِ مِنْهُمْ وَاللَّهِ لِحِمَارِ

ઈજા પહોંચાડી ! તેમનામાંના એક અન્સારીએ કહ્યું, વલ્લાહ ! રસૂલુલ્લાહ ﷺ જે ગધેડા પર સવાર છે

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَطِيبٌ رِيحًا مِنْكَ فغَضِبَ لِعَبْدِ اللَّهِ رَجُلٌ

તેની ખુશબુ તારી ખૂ કરતાં અનંતગણી સારી છે. એના પર એની બિરાદરીના એક શખ્સને ગુસ્સો આવ્યો.

مَنْ قَوْمِهِ فَشَمًّا فغَضِبَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَصْحَابٌ، فَكَانَ بَيْنَهُمَا مَضُوبٌ

બંનેવ ગાળગલોચ કરવા લાગ્યા જેના પરિણામે દરેકના સાથી ગઝબનાક થઈ ગયા અને તેમની વચ્ચે

بِالْجَرِيدِ وَالْأَيْدِي وَالنِّعَالِ فَبَلَّغْنَا أَنَّهُمَا سَرَكْتَ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

ખજૂરની ડાળીઓ, હાથો તથા જોડાઓ વડે મારપીટ થઈ. અમને એ ખબર પહોંચી છે કે આ આયત નાઝિલ

اِقْتَتَلُوا فَأَصْحَبُوا بَيْنَهُمَا — قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ اللَّهُ هَذَا مَا اشْتَبَيْتُ مِنْ مُسَدِّدٍ

થઈ : જો મોમિનોના બે ગિરોહ આપસમાં લડે તો એમનામાં સુલહ કરાવી દો. અબૂ અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ

બુખારી)એ ફર્માવ્યું, આ તે છે જેને મેં મુસદ્દથી પસંદ કર્યું એના પહેલાં કે તે બેસે અને હદીષ વર્ણવે."

હતા. જો કે બંનેના સિયાક (આગળના વર્ણન)માં મતભેદ છે. આ હદીષમાં એવું છે કે હુજૂર ﷺ હઝરત સઅદ બિન ઓબાદા رضی اللہ عنہની ખબર પૂછવા (અયાદત)ના માટે જઈ રહ્યા હતા.

અલ્લામા ઈબ્ને હજરે એ વર્ગીકરણ કર્યું કે શક્ય છે કે, મઝકૂર અરજ પછી એ ખયાલ ફર્માવ્યો હોય કે ચાલો સઅદ ઈબ્ને ઓબાદાની અયાદત પણ કરતા આવીએ અને અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉબયને ઈસ્લામની દાવત પણ આપી દઈએ, બંનેવ એક જ કબીલા ખઝરજની વ્યક્તિઓ છે.

وكان بينهما : હુજૂરે અકફદસ ﷺએ બંને પક્ષોને સમજાવી પટાવીને ઠંડા કરી આપ્યા ત્યાં સુધી કે ખામોશ થઈ ગયા.

فبلغنا એના માનવાવાળા હઝરત અનસ رضی اللہ عنہ છે, જેવું કે ઈસ્માઈલીની રિવાયતમાં છે જે મફ્દસીના તરીકાથી છે. قال انس فانبثت انها نزلت فيهم હઝરત ઓસામાની હદીષમાં આ મુજબ નથી. એના પર એક શંકા એ છે કે આ બનાવ ગઝવએ બદર પહેલાંનો છે. જ્યારે કે ઈબ્ને ઉબય ઈબ્ને સલૂલે ઈસ્લામનો ઈઝહાર પણ કર્યો ન હતો. જે આ હદીષના સિયાક (વર્ણનના ક્રમ) પરથી જાહેર છે. અને આ આયતે કરીમા સૂરએ હુજૂરાતની છે જે ઘણી જ બાદમાં વુકૂદના વરસે હિ.સ. ૯માં નાઝિલ થઈ છે. એનો અલ્લામા ઈબ્ને હજરે એ જવાબ આપ્યો કે શક્ય છે, આટલો હિસ્સો એ બંનેવ મોકાઓ પર નાઝિલ થયો હોય. અને ઈબ્ને ઉબય ઈબ્ને સલૂલ અને એના સાથીઓ પર મોમિનોનો ઈત્લાક (સંબોધન) અતિશયોક્તિ રૂપે થયો હોય.

بَابُ لَيْسَ الْكَاذِبِ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ مَا

પ્રકરણ : "તે જૂઠો નથી જે લોકોની વચ્ચે સુલહ કરાવે." - (૩૭૧)

حدیث ۱۴۹۲
أَنَّ حُمَيْدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَخْبَرَ أَنَّ أُمَّهُ أُمَّ كَلْتُومٍ مِ بْنِتِ

"હઝરત ઉમ્મ કલૂમ બિન્તે ઉકબાએ ખબર આપી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી તેમણે [હદીષ : ૧૪૯૨]

عُقْبَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

સાંભળ્યું કે ફર્માવતા હતા, તે જૂઠો નથી જે લોકોની વચ્ચે સુલહ કરાવે અને

لَيْسَ الْكَاذِبُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ فَيَنْمِي خَيْرًا وَيَقُولُ خَيْرًا

સારી વાત બતાવે અથવા સારી વાત કહે." (મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ, અલ્બહઘ, તિર્મિઝી, અલ્બિર, નિસાઈ-સિયર)

હદીષ : ૧૪૯૨ની સમજૂતી

નમી - نمی : આ ઝરબ યઝરિબુથી જ્યારે આવે છે તો એનો અર્થ : "ઈસ્લાહની નિચ્યતે કોઈને સારી વાત કહેવી" થાય છે. અને બાબે ઈફ્ફાલ અને તફ્ફીલથી એનો અર્થ : "ઝઘડો પેદા કરવાવાળી વાત કહેવી" થાય છે જેને યુગલી કહે છે.

આ હદીષથી તકાઝરૂપે એ સાબિત થયું કે બે પક્ષોમાં સમાધાન કરાવવા માટે હફીફતથી વિરૂદ્ધ એવી વાત કહેવાની ઈજાઝત છે જેનાથી સુલહમાં મદદ મળે. પણ અમુક ઉલમા એવું ફર્માવે છે કે જૂઠ કોઈ હાલતમાં જાઈઝ નથી, એનાથી મુરાદ તૌરિયહ છે, એટલે કે એવી દ્વિઅર્થી વાત કરવી જેમાં સત્યનુ પણ પાસુ હોય. પરંતું તેહફીફ એ છે કે જંગમાં તેમજ પતિ પત્નીમાં મેલજેલ કરાવવા માટે, અને બે પક્ષોમાં સુલહ કરાવવા માટે, તેમજ પોતાની અથવા કોઈ મુસલમાનની જાન, માલ, ઈજ્જત, આબરૂ બચાવવાના માટે હફીફતથી જુદી વાત કહેવી જાઈઝ બલ્કે મુસ્તહબ છે, ત્યાં સુધી કે અમુક સંજોગોમાં વાજિબ છે, પણ એ વખતે જ્યારે તૌરિયહથી પણ કામ ન ચાલે અને હફીફતથી ઉલ્ટી વાત કહેવા સિવાય કોઈ ચારો ન હોય. (રદુલ મુહતાર, ૫/૨૭૪) અને જો તૌરિયહથી કામ ચાલી જાય તો હફીફતથી વિરૂદ્ધ વાત કહેવાની ઈજાઝત નથી. હદીષમાં છે : المعارض مندوحة عن الكذب "ઈશારામાં નિર્દેશ જૂઠથી દૂર રાખનાર છે." (ફતુલબારી ૧૦/૫૯૪)

بَابُ إِذَا اصْطَلَحُوا عَلَى صَلَاحٍ جَوْرٍ فَهُوَ مَرْدُودٌ ۳۴

પ્રકરણ : "જ્યારે ગૈર શરઘ વાત પર સુલહ કરી લે તો રદ વાજિબ છે." - (૩૭૧)

حدیث
۱۴۹۳
عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ

"ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہا એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૪૯૩]

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ

આપણા આ દીનમાં જો કોઈ એવી વાત ઉપસ્થિત કરે જે

مِنَّا فَهُوَ كَافِرٌ -

દીનમાંથી ન હોય તે મરદૂદ છે."

હદીષ : ૧૪૯૩ની સમજૂતી

આ હદીષમાં ઈમામ બુખારીના શયખ, યાકૂબ છે. ઈમામ બુખારીએ અહીં પણ અને મગાઝી, પ્રકરણ ૧૪૯૩ (બાબુ ફઝલે મન શહદ બદરિન)ના બાદવાળા ઉન્વાન (ટાઈટલ) વિનાના પ્રકરણના હેઠળ નિસ્બતના વિના વર્ણન કર્યું છે. અને યાકૂબ નામની આ દરજામાં ચાર વ્યક્તિઓ છે. યાકૂબ બિન ઈબ્રાહીમ વરફી, યાકૂબ બિન ઈબ્રાહીમ બિન સઅદ, યાકૂબ બિન હુમૈદ બિન કાસબ, યાકૂબ બિન મુહમ્મદ બિન ઝુહરી.

આ હદીષમાં મુરાદ કોણ યાકૂબ છે એના બારામાં મતભેદ છે, પણ ખુદ બુખારીના જ અબૂ ઝરના નુસ્ખામાં મગાઝીની રિવાયતમાં યાકૂબ બિન ઈબ્રાહીમ અદરફી છે. અલ્લામા ઈબ્ને હજરનો ખયાલ છે કે આ એ કારણ છે કે બુખારી કિતાબુત્તહારતમાં એક જગાએ યાકૂબ બિન ઈબ્રાહીમ અન ઈસ્માઈલ બિન ઉલિય્યા છે. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે (ફતહુલબારી ૫/૩૦૨) એને જે રાજેહ કહ્યું, એટલા માટે કે ઈમામ બુખારીની આદત છે કે ક્યાંક જો કોઈ રાવી ગૈર મન્સૂબ છે પણ બીજી જગાએ મન્સૂબ છે તો એ જ મુરાદ હોય છે.

المبحث في ما نيه ولسنا بصد طول البحث
મો ફાસિમ બિન મુહમ્મદથી એ શખ્સના બારામાં પૂછ્યું જેની પાસે ઘણા બધાં મકાનો હતાં. તેણે દરેક મકાન ૧/૩ની વસિયત કરી. ફાસિમે ફર્માવ્યું, આ બધું એક મકાનમાં જમા કરી દેવામાં આવે. પણ મુસ્લિમનું મતન (મૂળ લખાણ) આ પ્રમાણે છે : "من عمل عملا ليس عليه امرنا فهو مردود" જે એવો અમલ કરે જેના પર આપણો દીન નથી તે મરદૂદ છે. અબુલ હુસૈન બિન ખાલિદની કિતાબ અસ્સુન્નહમાં કિસ્સો આ મુજબ વર્ણન થયો છે : સઅદ બિન ઈબ્રાહીમથી મરવી છે, તેમણે કહ્યું કે ફઝલ બિન અબ્બાસ બિન ઉત્બા બિન અબૂ લહબે એક વસિયત કરી. અમુક સદફા અમુક વારસો અને ભેળસેળ કરી આપ્યું અને હું ફાઝી હતો. મારી સમજમાં ન આવ્યું કે કેવી રીતે ફેસલો કરું તો મેં ફાસિમ બિન મુહમ્મદના બાજુમાં નમાઝ પઢી અને તેમને પૂછ્યું, તો તેમણે બતાવ્યું કે ૧/૩માં વસિયત લાગુ કરી દો અને બાકીનો વારસો પરત કરી દો, એટલા માટે કે આઈશાએ મને આ હદીષ બયાન કરી. (અલહદીષ)

આ સઅદ બિન ઈબ્રાહીમ હઝરત અબ્દુર્રહમાન બિન ઔફના પૌત્ર છે. તેમના સાહબજાદાનું નામ પણ ઈબ્રાહીમ હતું. જેઓ આ હદીષના રાવી છે. મુસ્લિમની રિવાયત અને આમાં વિરોધાભાસ નથી. આ રિવાયતમાં

વસિયતને અધ્યાહન રાખી અને મુસ્લિમમાં વિગતવાર દર્શાવી. અલ્બત્ત હઝરત ફાસિમના જવાબમાં વિરોધાભાસ છે. મુસ્લિમની રિવાયતના પ્રમાણે જવાબનો સાર એ નીકળ્યો કે દરેક મકાનનું ૧/૩ આપવાને બદલે દરેક મકાનના ૧/૩નો જે હિસ્સો થાય છે તેને ભેગા એક મકાનમાં આપી દે. લગભગ આ એ કારણે હતું કે મૂસા લહુમ (જે લોકો માટે વસિયત કરવામાં આવે) અને વારસોએ ખૂદ આ તજવીઝ (મુદો) રાખી હોય ચાહે એ કારણે કે મકાનોનું ૧/૩ મૂસી લહુમના માટે બેકાર રહ્યું હોય, અથવા કોઈ અન્ય કારણે.

અને બીજી રિવાયતમાં જવાબનો સાર એ છે કે કુલ છોડેલા માલની ૧/૩ વસિયતમાં આપી દે બાકીની વારસોને આપે. વર્ગીકરણનું કારણ એ છે કે લગભગ હઝરત ફાસિમે પ્રથમ જ જવાબ આપ્યો હતો, કેમ કે જરૂરી નથી કે વારસામાં ફક્ત આ જ મકાનો રહ્યાં હોય, જેથી એમણે એક માહિર (નિષ્ણાત) ફકીહનો જવાબ આપ્યો કે કુલ વારસાને જોઈ લો અને તેના ૧/૩માં વસિયત લાગુ પાડી દો. શક્ય છે કે એના પછી બતાવવામાં આવ્યું હોય કે વારસામાં કેવળ આ જ મકાનો છે, તો બીજો જવાબ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો. રિવાયતોમાં ટૂંકાણની આદત સૌની જાણમાં છે.

ماليس منه : મીલાદ, ફાતિહા, ઉર્સ વગેરેના વિરોધીઓ એ ચીજોના હરામ તથા બિદઅતે સૈયેઅહ (બુરી બિદઅત) હોવા સંબંધે આ હદીષથી પણ દલીલ લાવે છે. જ્યારે કે આ ઉઘાડી ભૂલ છે. એટલા માટે કે **ماليس منه** થી મુરાદ તે નવી કાઢેલી ચીજો છે જે કુર્આન, હદીષ, ઈજમાઅની વિરૂદ્ધ છે. અથવા તેની કિતાબ તથા સુન્નતથી કોઈ દલીલ જાહેર કે છુપી, શાબ્દિક કે અશાબ્દિક ન હોય.

હઝરત મુલ્લા અલી ફારી મિર્કાતમાં લખે છે :-
"કિતાબુલ્લાહ અથવા સુન્નત, અપર અથવા ઈજમાઅના વિરૂદ્ધ જે ચીજ નવી શોધવામાં આવે તો તે ગુમરાહી છે અને જે એમનામાંથી કોઈની વિરૂદ્ધ નથી તેને કાઢવું બુરૂ નથી"

તેમજ એમાં છે :-

"એનો અર્થ એ છે કે જેણે ઈસ્લામમાં એવી રાય ઉપસ્થિત કરી જેની કિતાબ તથા સુન્નતથી કોઈ જાહેરી કે છુપી, શાબ્દિક કે અશાબ્દિક સનદ ન હોય તે એના પર રદ કરી દેવામાં આવશે.

બલ્કે હદીષથી સાબિત છે કે સારી ચીજનું કાઢવું પણ સવાબનો સબબ છે અને એના પર અમલ કરવું. પણ હઝરત જરીર બિન અબ્દુલ્લાહ બઝલીથી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ **عليه السلام** ફર્માવ્યું :-

જેણે ઈસ્લામમાં કોઈ સારો તરીકો કાઢ્યો તેના માટે એનો સવાબ છે પછી જેટલા લોકો એના પર અમલ કરશે સૌનો સવાબ છે, એના વિના કે તેઓના સવાબમાં કમી કરવામાં આવે. અને જેણે ઈસ્લામમાં કોઈ બુરો તરીકો કાઢ્યો એના પર એનો ગુનોહ છે અને એના પછી જેટલા લોકો એના પર અમલ કરશે એ સૌના જેટલો ગુનોહ છે એના વિના કે અમલ કરનારાઓના ગુનાહમાં કમી કરવામાં આવે. (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૫/૪૫૭, મુસ્લિમ, ઝકાત, ૨, ૩૪૧ ઈલ્મ, નિસાઈ-ઝકાત, ૩૫૬, મિશકાત, પૃષ્ઠ-૩૩)

ماحدث مما يخالف الكتاب او السنة
او الاثر والاجماع فهو ضلالة وما احدث
من الخير مما لا يخالف شيئا من ذلك
فليس بمذموم -

والمعنى ان من احدث في الاسلام رايًا
لم يكن له من الكتاب والسنة سند ظاهر
او خفي مفوظ او مستنبط فهو مردود عليه

من سن في الاسلام سنة حسنة فله اجرها
واجر من عمل بها من بعدا من غير ان ينقص
من اجورهم شيئا ومن سن في الاسلام
سنة سيئة كان عليه وزرها ووزر من
عمل بها من بعدا من غير ان ينقص من اوزانهم
شيئا

بابُ كَيْفَ يُكْتَبُ هَذَا مَا صَالِحَ فُلَانٍ بِنِ فُلَانٍ وَفُلَانُ بِنِ فُلَانٍ

પ્રકરણ : "સુલહનામુ કેવી રીતે લખવામાં આવે ? આ સુલહનામુ ફલાણાના પુત્ર ફલાણા

وَإِنْ لَمْ يَنْسُبْهُ إِلَى قَبِيلَتِهِ أَوْ نَسَبِهِ ..

તથા ફલાણાના પુત્ર ફલાણાની વચ્ચે છે, ભલે ફ઼ીલા કે વંશનો ઉલ્લેખ ન હોય." - (૩૭૧)

عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ إِعْتَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

حَدِيث
۱۴۹۴

"હઝરત બરાઅ (બિન આઝિબ) رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું, નબી صلى الله عليه وسلم ઝીલ કઅદામાં

[હદીષ : ૧૪૯૪]

نَعَالِي عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذِي الْقَعْدَةِ فَأَبَى أَهْلُ مَكَّةَ أَنْ يَدْخُلُوا يَدْخُلُ

ઉમરો કરવા ચાલ્યા. મક્કાવાસીઓએ એ પસંદ ન કર્યું કે હુઝૂરને મક્કાની અંદર જવા દે, ત્યાં સુધી કે એના

مَكَّةَ حَتَّى قَاضَاهُمْ عَلَى أَنْ يُقِيمَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا كَتَبُوا الْكِتَابَ

પર સુલહ થઈ કે ત્રણ દિવસ મક્કામાં રોકાશે. જ્યારે દસ્તાવેજ લખવામાં આવ્યો તો એમાં લખવામાં આવ્યું,

كَتَبُوا هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَقَأُوا

"આ તે છે જે મુહમ્મદુરસૂલુલ્લાહએ સુલહ કરી છે." મક્કાવાસીઓએ એના પર એવું કહ્યું કે અમે એનો ઈકરાર

હઝરત ઈમામ શાફ઼ી رضي الله عنه નો ઈર્શાદ વર્ણન થઈ ચૂક્યો કે હસના (સારી) તથા સૈયેઅહ (બુરી), મહમૂદ (પસંદીદા) તથા મઝમૂમ (બુરી)નો પાયો આ છે કે જે ચીજ કિતાબુલ્લાહ અથવા સુન્નતે રસૂલુલ્લાહ અથવા અપર અથવા ઈજમાઅની વિરૂદ્ધ હોય તે બુરી ચીજ છે, સૈયેઅહ છે. અને જે એમનામાંથી કોઈની વિરૂદ્ધ નથી તે બુરી નથી.

એટલા માટે જે લોકો મીલાદ, ફાતિહા, ઉર્સને બિદઅતે સૈયેઅહ (બુરી બિદઅત) અને હરામ કહે છે તો એમની જિમ્મેદારી બને છે કે બતાવે એ ચીજો કઈ આયત અથવા કઈ હદીષ અથવા કઈ અપર અથવા ઈજમાઅની વિરૂદ્ધ છે. અને જો એને સાબિત નથી કરી શકતા અને અમે દાવો કરીએ છીએ કે હરગિઝ હરગિઝ સાબિત નથી શકતા તો તેમનું એ ચીજને હરામ તથા બિદઅતે સૈયેઅહ (બુરી બિદઅત) કહેવું શરીઅતના ઉપર આક્ષેપ કરવું છે અને પોતાના મનથી નવી શરીઅત ઘડવું છે. વધુ વિગત માટે ઉસૂલુરશાદ લેફ઼મ્બે મબાનિયુલ ફસાદ, ઈઝાકતુલ આપામ લિ માનિઈલ મવલુદિ વલ્ફિયામ, અન્વારે સાતિઅહ તથા ઈષ્બાતે ઈસાલે સવાબનો અભ્યાસ કરે.

હદીષ : ૧૪૯૪ની સમજૂતી

સુલહ હુદ્દેબિયાનો પૂરો ફિસ્સો કિતાબુશરૂતમાં આવશે. ઝીલકઅદા હિ.સ. ૬માં પહેલી તારીખે સોમવારના દિવસે હુઝૂરે અફ઼દસ عليه السلام મદીનાથી ઉમરાના ઈરાદે મક્કા મુઅઝઝમા ચાલ્યા. ઝુલ હુલેફા પહોંચીને એહરામ બાંધ્યો. કુર્બાનીનાં જાનવરોને પટ્ટો નાખ્યો અને નિશાની કરી. મક્કાવાસીઓને ખબર પડી તો તેમણે નક્કી કરી લીધું કે કોઈપણ ભોગે હુઝૂરે અફ઼દસ عليه السلام તથા સહાબીઓને મક્કા આવવા દઈશું નહીં. જ્યારે હુઝૂરે અફ઼દસ عليه السلام પનિચ્ચતુલ મિરાર પહોંચ્યા જે મક્કા મુઅઝઝમાથી પહેલાં એક મંઝિલની દૂરી પર છે, તો હુઝૂરે અફ઼દસ عليه السلامની ઊંટણી બેસી ગઈ. લોકોએ દરેક રીતે ઉઠાવવા

لَا تُقْرَبُهَا فَتَلُونَهَا أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (مَا مَسَعَاكَ)

કરીશું નહીં. જો અમે જાણતા કે આપ અલ્લાહના રસૂલ છે તો આપને રોકતા નહીં. હા ! આપ મુહમ્મદ ઈબને

لَكِنْ أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَنَا رَسُولُ اللَّهِ وَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ثُمَّ

અબ્દુલ્લાહ છે. ફર્માવ્યું, હું રસૂલુલ્લાહ પણ છું અને મુહમ્મદ ઈબને અબ્દુલ્લાહ પણ છું. પછી હઝરત અલીને

قَالَ يَعْزِي أُمُّ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ لَا أَهْجُوكَ أَبَدًا فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ

ફર્માવ્યું, રસૂલુલ્લાહ કટ કરી દો ! તેમણે અર્જ કર્યું, એને કદાપિ કટ કરીશ નહીં ! તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ એ

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكِتَابَ فَكَتَبَ هَذَا مَا قَاضَى مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ

દસ્તાવેજ લીધો એને લખ્યું, આ તે છે જેના પર મુહમ્મદ ઈબને અબ્દુલ્લાહ સુલહ કરી છે કે મક્કામાં તશરીફ

لَا يَدْخُلُ مَكَّةَ بِسِلَاحٍ إِلَّا فِي الْقِرَابِ وَأَنْ لَا يَخْرُجَ مِنْ أَهْلِهَا بِأَحَدٍ

લાવીશું તો ઉઘાડુ હથિયાર સાથે રાખીશું નહીં, જો હશે તો મ્યાનમાં. અને જો મક્કાવાસીઓમાંથી કોઈ તેમની

إِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَّبِعَهُ وَأَنْ لَا يَمْنَعَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ أَرَادَ أَنْ يُقِيمَ بِهَا

સાથે જવા યાહે તો તેને નહીં લઈ જાય. અને જો એમના સાથીઓમાંથી કોઈ સાથી મક્કા રહેવા યાહે તો તેને

فَلَمَّا دَخَلَهَا وَمَضَى الْأَجَلُ اتَّوَأَعْلِيًّا فَقَالُوا قُلْ بِصَاحِبِكَ أَخْرُجْ عَنَّا

મના નહીં કરે. જ્યારે હુઝૂર મક્કા તશરીફ લઈ ગયા અને સમય મર્યાદા પૂરી થવા આવી તો મક્કાવાસીઓ

યાહી પણ ન ઉઠી. કેટલાક લોકોએ કહ્યું કે ફસવા થાકી ગઈ ! આ સાંભળીને હુઝૂરે ફર્માવ્યું, એ થાકી નથી અને ન એની આદત છે પણ એને (અબરહાના) હાથીઓને રોકવાવાળાએ રોકી દીધી છે. ફસમ છે એ જાતની જેના કૃબજામાં મારી જાન છે ! કુરૈશ જે પણ એવી વાત પેશ કરશે જેમાં હરમની તાઝીમ હશે તેને હું કૃબૂલ કરી લઈશ.

એના પછી લોકોએ ફસ્વાને અવાજ આપ્યો તો ઉઠીને ઉભી થઈ ગઈ. હુઝૂરે અફદસ ﷺ ને હુદૈબિયાના એકદમ છેડા પર હરમની નિકટ આવીને પડાવ નાખ્યો અને અહીં જ તે ઐતિહાસિક સુલહ થઈ જેની દરેક કૃલમ મુસલમાનોના માટે બંધન કરતા હતી, પણ અલ્લાહ ﷻ એ એને ફતહે મુબીન (ઉઘાડી જીત) કહ્યું. બાદના બનાવોએ દુનિયાને દેખાડી આપ્યું કે ખરેખર તે ફતહે મુબીન હતી. સિયર લેખકોએ લખ્યું કે એટલી મુદતમાં આટલા અધિક લોકો મુસલમાન થયા કે ઈસ્લામનાં પાછલાં ૧૯ વરસોમાં ન થયા હતા. હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ સૈફુલ્લાહ ફાતેહે શામ, હઝરત અબ્ર બિન આસ ફાતેહ મિસ્ર એ જ દિવસોમાં ઈસ્લામી વર્તુળમાં દાખલ થયા હતા.

સુલહનામાના લખાણ પછી ત્રણ દિવસ સુધી હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ ત્યાં રોકાણ કર્યું, કુર્બાનીનાં જાનવરો ઝબહ કર્યાં અને એહરામ ખોલ્યો.

ઉમ્મી : હુઝૂરે અફદસ ﷺ "ઉમ્મી" હતા એટલે દુનિયામાં કોઈની પાસેથી લખવા વાંચવાનું શિખ્યા ન હતા એટલા માટે શરહકર્તાઓએ એનો ખુલાસો એ આપ્યો છે કે આ મજાઝી ઈસ્નાહ છે. હુઝૂરે હઝરત અલીને

نَقَدًا مَضَى الْأَجَلَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَبِعَتْهُمْ ابْنَةُ حَمْرَةَ

ઝરત અલીની પાસે આવ્યા અને કહ્યું, તમારા સાહબને કહો, અહીંથી તશરીફ લઈ જાય, સમય મર્યાદા પૂરી થઈ

يَا عَمْرُ يَا عَمْرُ نَسْنَا وَلَهَا عَلِيٌّ فَأَخَذَ بِيَدِهَا وَقَالَ لِفَاطِمَةَ دُونِكِ

યૂકી. નબી ﷺ પરત થયા. તે વખતે હઝરત હમ્મ્મની પુત્રી હે યાયા ! હે યાયા ! ભૂમો પાડતી આપની પાછળ

ابْنَةُ عَمْرٍ حَمَلَتْهَا فَأَخْتَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَزَيْدٌ وَجَعْفَرٌ فَقَالَ عَلِيٌّ

યાલી નીકળી, તેને હઝરત અલીએ લઈ લીધી અને તેનો હાથ પકડી લીધો અને હઝરત ફાતિમાને કહ્યું કે લો આ

أَنَا أَحَقُّ بِهَا وَهِيَ بِنْتُ عَمِيٍّ وَقَالَ جَعْفَرٌ بِنْتُ عَمِيٍّ وَخَالَتُهَا تَحْتِي

તમારા કાકાની પુત્રી છે. હઝરત સૈયદાએ તેને ગોદમાં લઈ લીધી. એના બારામાં અલી, ઝયદ અને જઅફરે પોત

وَقَالَ زَيْدٌ بِنْتُ أَخِي فَقَضَى بِهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَالَتِهَا

પોતાનો દાવો રજૂ કર્યો. હઝરત અલીએ કહ્યું, આ મારા કાકાની પુત્રી છે, અને હઝરત જઅફરે કહ્યું, એ મારા

وَقَالَ الْحَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ وَقَالَ لِعَلِيِّ أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ وَقَالَ

કાકાની પુત્રી છે અને તેની માસી મારી પત્ની છે. અને હઝરત ઝયદે કહ્યું, મારા ભાઈની પુત્રી છે. નબી ﷺ એ

لِجَعْفَرٍ اشْبَهَتْ خَلْقِي وَخَلْقِي وَقَالَ لَزَيْدٍ أَنْتَ أَخُونَا وَمَوْلَانَا

માસીના હક્કમાં ફેસલો કરી આપ્યો અને ફર્માવ્યું, માસી માના સ્થાને છે. અને હઝરત અલીને ફર્માવ્યું, તમે મારાથી છો અને હું તમારાથી છું. અને હઝરત જઅફરને ફર્માવ્યું, તમે મારી સૂરત તથા સીરતમાં મળતા છો.

અને હઝરત ઝયદને ફર્માવ્યું, તમે મારા ભાઈ તથા મૌલા છો."

(૨/૪૫૨ અલ્જિહાદ, અલ્મગાઝી, પૃષ્ઠ-૧૦, મુસ્લિમ-અલ્મગાઝી, અબૂ દાઉદ-અલ્હજ્જ, તિર્મિઝી)

લખવાનો હુકમ આપ્યો. અને તેમની પાસે લખાવ્યું. પણ ઘણા બધા મોહકિક્કોએ ફર્માવ્યું કે હુઝૂરે અફદસ અલીએ આટલું વાક્ય જાતે પોતે લખ્યું હતું અને એ મોજિજા રૂપે હતું.

فتبعته : અસદુલ્લાહ હઝરત હમ્મ્મની એ સાહબજાદીનું નામ અમ્મારા કે અમામા હતું. તેમનાં વાલિદાનું નામ સલ્મા બિન્તે ઉમૈસ હતું. તેમણે હે મારા કાકા ! હે મારા કાકા ! પુકાર્યું. એ ક્યાં તો અરબવાસીઓની આદતના લીધે હતું કે પોતાનાથી મોટાને યાયા કહેતા હતા, અથવા એ કારણે હતું કે હઝરત હમ્મ્મની એ અને હુઝૂરે અફદસ અલીએ બંનેવે અબૂ લહબની લોડી પુવૈબાનું દૂધ પીધું હતું અથવા તેમણે હઝરત ઝયદ બિન હારિષા અલીને પુકાર્યા હતા જેમના તથા હઝરત હમ્મ્મની વચ્ચે હુઝૂરે અફદસ અલીએ ભાઈચારગી ફાયમ કરી હતી. હઝરત જાફર બિન અબૂ તાલિબના નિકાહમાં તેમના ખાલા અસ્મા બિન્તે ઉમૈસ અલી હતાં.

ભાઈચારગીથી મુરાદ દીની ભાઈચારો છે અને એ નવાજિશના રૂપે ફર્માવ્યો. એટલા માટે સનદ નથી. મૌલાનો અર્થ આજાદ કરેલ ગુલામ છે અને મહબૂબ અર્થ પણ છે. આ સાંભળીને હઝરત ઝયદ

بَابُ الصُّلْحِ مَعَ الْمُشْرِكِينَ ٣٤

પ્રકરણ : "મુશ્રિકો સાથે સુલહ" - (૩૭૨)

عَنْ أَبِي إِسْحَقَ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ حَدِيث ١٣٩٥

"હઝરત બરાઅ બિન આઝિબ رضی اللہ عنہ سے فرمایا, نبی ﷺ سے મુશ્રિકો સાથે [હદીષ : ૧૪૯૫]

قَالَ صَالِحُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ

હુદૈબિયાના દિવસે ત્રણ શરતો પર સુલહ કરી. (૧) જે મુશ્રિકોમાંથી કોઈ હુઝૂરની પાસે આવશે તો તેને પરત

عَلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ عَلَى أَنْ مَنْ أَتَاكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ رَدَّهُ إِلَى هِمَمِهِمْ

કરી આપશે. (૨) મુસલમાનોમાંથી જે મુશ્રિકોની પાસે આવે તો તેઓ પરત નહીં કરે. (૩) મક્કામાં આવતા

أَتَاهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يَرُدُّوهُ وَلَا وَعَلَى أَنْ يَدْخُلَهَا مِنْ قَتَابِلِ

વરસે આવીશું અને કેવળ ત્રણ દિવસ રોકાઈશું અને મક્કામાં હથિયાર, તલ્વાર, કમાનના થેલાની સાથે

ખુશીમાં ઝુમવા લાગ્યા. (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૩/૨૭૭)

પ્રકરણથી સામ્યતા : પ્રકરણનો સાર એ હતો કે સુલહના દસ્તાવેજમાં બંને પક્ષના કબીલા તથા વંશવેલાને લખવો જરૂરી નથી. એ જરૂરી છે કે બંને પક્ષોનાં નામ એ રીતે લખવામાં આવે કે શંકા બાકી ન રહે. નામ મુબારક સાથે રસૂલુલ્લાહ લખવાથી શંકા સદંતર દૂર થઈ જાય છે એટલા માટે પ્રથમ એ જ લખાવ્યું, ત્યાં સુધી કે વાલિદ માજિદનું નામ મુબારક પણ નથી લખાવ્યું, પણ જ્યારે એ જાહિલ દુશ્મનોએ વાંધો ઉઠાવ્યો તો ઈબ્ને અબ્દુલ્લાહ લખાવ્યું. જે કે કેવળ આટલાથી શંકા દૂર થઈ જાય છે એટલા માટે ન કબીલો લખાવ્યો ન વંશવેલો લખાવ્યો. પરંતુ જે કોઈની મશહૂર ખૂબી ન હોય અને કેવળ બાપના નામથી પૂરી ઓળખ ન થતી હોય તો દાદા પરદાદા જેટલાથી સંપૂર્ણપણે અલગ ઓળખ થઈ શકે તે લખાવવું જરૂરી છે. આપણા જમાનામાં રહેવાનું સ્થળ, ઠેકાણુ લખે છે એ પણ અલગ ઓળખના માટે છે.

સુહેલીએ લખ્યું છે કે એ દસ્તાવેજની બે કોપીઓ કરવામાં આવી હતી, એક રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની પાસે હતી અને બીજી સુહેલને આપવામાં આવી હતી જે મક્કાવાસીઓનો પ્રતિનિધિ હતો. એના પર ગવાહ રૂપે હઝરત અબૂબક, હઝરત ઉમર, હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઓફ, હઝરત સઅદ ઈબ્ને અબી વક્કાસ, હઝરત અબૂ ઓબેદા બિન જર્હા અને મુહમ્મદ બિન મુસ્લિમાની સહીઓ હતી. અને મક્કાવાસીઓના તરફથી મકરઝ બિન હફસ તથા હુવૈતબ બિન અબ્દુલ ઉઝ્ઝાની સહીઓ હતી. (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૩/૨૭૭)

હદીષ : ૧૪૯૫ની સમજૂતી

جَلْبًا جَلْبًا (જુલબ્બાન-જુલુબ્બુન) એક પ્રકારનો થેલો છે જેને મુસાફર પોતાની સાથે રાખતો હતો જેમાં હથિયાર તથા જરૂરી સામાન રાખતો હતો. قَاب તલ્વારની મ્યાન.

સુલહ હુદૈબિયાની સર્વ હદીષો પર વિચારણા કરવાથી એ સમજમાં આવે છે કે શર્તની આ કલમની સ્પષ્ટતા એ હતી કે હથિયારોમાં કેવળ તલ્વાર લઈને આવીશું અને તલ્વાર પણ મ્યાનમાં હશે જે થેલામાં રાખેલી હશે. છૂપાયેલી હશે, દેખાશે નહીં.

وَيُقِيمُ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَا يَدُ خُلُهَا إِلَّا بِجُلْبَانِ السَّلَاحِ وَالسَّيْفِ

આવીશું. અને અબૂ જંદલ પોતાની બેડીઓમાં બંને પગો વડે કૂદતા કૂદતા આવ્યા તો એમને પરત

وَالْقَوْسِ وَنَحْوِهَا وَجَاءَ أَبُو جَنْدَلٍ يَحْجِلُ فِي قِيُورِهِ قَرَدًا لِيَهُمُ قَالَ

કરી આપ્યા. અબૂ અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ બુખારી)એ કહ્યું મુઅમ્મિલે સુફ્યાનથી

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ لَمْ يَذْكُرْ مُؤَمَّلًا عَنْ سَفِيَّاتِ أَبِي جَنْدَلٍ وَقَالَ إِلَّا

જે રિવાયત કરી છે એમાં અબૂ જંદલનો ઉલ્લેખ નથી

بِجُلْبِ السَّلَاحِ -

અને તેમણે جُلْبِ السَّلَاحِ કહ્યું છે."

يَحْجِلُ ચકોરની જેમ ચાલવું. حَجَلُનો અર્થ ચકોર (પક્ષી) થાય છે. બેડી પહેરેલા બંને પગો એક સાથે ઉઠાવીને કૂદવું. એ જ અર્થ અહીં મુરાદ છે.

અબૂ જંદલ : એ સુહેલ ઈબને અમ્રના ફરજંદ હતા જે કુરૈશના પ્રતિનિધિ હતા અને જેમણે સુલહ કરાવી અને જેણે સુલહ કરાવી એ ઈસ્લામથી પાવન થઈ ચૂક્યા હતા એટલા માટે એમના પિતાએ એમને કેદ કરીને પગોમાં બેડી નાખી દીધી હતી. મોકો જોઈને કોઈ રીતે તે હુદૈબિયા ખિદમતે અકફદસમાં હાજર થઈ ગયા, એ વખત સુધી સુલહનામુ હજી સંપૂર્ણ થયું ન હતું. સુહેલે એમને જોયા તો એમનું ગરેવાન પકડીને ઘસેડવાનું શરૂ કરી આપ્યું, અને મુસલમાનોને ફરિયાદ કરવા લાગ્યા તો છેવટે તેમને પરત મોકલી આપ્યા.

ઈસાબામાં છે કે એ સાબેકીને અવ્વલીનમાંથી છે. ગઝવએ બદરમાં મુશ્રિકોની સાથે આવ્યા હતા પણ ઈસ્લામના લશ્કરમાં ચાલ્યા આવ્યા અને કેદ થઈ ગયા. કુરૈશ તેમને મક્કા લઈ ગયા અને જેટલી બની શકતી હતી એટલી તકલીફો આપી. ફતહ મક્કાના પ્રસંગે તેમના પિતાએ ઘરનો દરવાજો બંધ કરી લીધો અને તેમને જ મોકલીને પોતાના માટે અમાન માગી, પછી ઈસ્લામથી પાવન થયા. હઝરત અબૂ જંદલ જંગે યમામામાં પણ શરીક થયા. તે વખતે એમની ઉંમર ૩૮ વરસ હતી. એમના પિતા સુહેલ બિન અમ્ર તે છે જે મક્કાના રઈસોમાંથી હતા. ખૂબ જ ફસીહ બલીગ (આકર્ષક વાકહટાવાળા) ગરમજોશી બયાનવાળા ખતીબ હતા. હુઝૂરે અકફદસ عليه السلامની વિરૂદ્ધ લોકોને ઉશ્કેરતા રહેતા હતા. તેમની પણ હલાકતની હુઝૂર عليه السلامએ કુનૂતમાં દુઆ કરી હતી.

જંગે બદરમાં ગિરફતાર થયા હતા. હઝરત ઉમરે અર્જ કરી, ઈજાઝત આપો કે એના આગલા દાંતો કાઢી લઉં જેથી આપણી વિરૂદ્ધ લોકોને ભડકાવી ન શકે. ફર્માવ્યું, રહેવા દો ! એક દિવસે એ તમને ખુશ કરશે ! હુઝૂરે અકફદસ عليه السلامના વિસાલ બાદ મક્કામાં કેટલાક લોકો મુર્તદ થઈ ગયા અને હંગામો ફેલાવાનો અંદેશો હતો, તો એમણે મક્કામાં ખુત્બો આપ્યો અને તે જ શબ્દો કહ્યા જે મદીનામાં હઝરત સિદીકે અકબરે ઐતિહાસિક ખુત્બામાં કહ્યા હતા.

"જે મુહમ્મદની પૂજા (પરસ્તિશ) કરતો હતો તો તે સાંભળી લે એ દુનિયાથી તશરીફ લઈ ગયા, અને જે અલ્લાહની પરસ્તિશ (ઈબાદત) કરતો હતો તે સાંભળી લે અલ્લાહ જીવંત છે અને તેને કદી મૃત્યુ નથી."

અને લોકોને મતભેદ તથા ફસાદથી રોક્યા જેમાં એ કામયાબ રહ્યા. આ રીતે એ ગયબની ખબર સાચી ઠરી જે હુઝૂરે અકફદસ عليه السلامએ આપી હતી. અંતિમ ઉમરમાં શામ (સીરિયા) જેહાદ માટે ગયા અને ત્યાં જ પ્લેગની બીમારીથી અમવાસમાં અલ્લાહની રહમતમાં પહોંચી ગયા. (رضي الله عنه) એમનો ઉપરનો હોઠ કપાયેલો હતો જેને علا કહે છે જો તેમના આગલા દાંત કાઢી નાખવામાં આવત તો પછી બોલી ન શકત.

حدیث ۱۳۹۶
عَنْ شَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ

"હજરત ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہما થી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ઉમરાના માટે ચાલ્યા [હદીષ : ૧૪૯૬]

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مُعْتَمِرًا فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ بَيْنَهُمَا

તો કુરૈશના કાફિરો હુઝૂર ﷺ અને બયતુલ્લાહની દરમ્યાન આડ બની ગયા. હુઝૂરે હુદૈબિયામાં જ કુબાની કરી

وَبَيْنَ الْبَيْتِ فَتَحَّرَهُدْيُهُ وَحَلَقَ رَأْسَهُ بِالْحَدِيدِيَّةِ وَقَاضَاهُمْ

લીધી અને માથુ મૂંડાવી લીધું અને એમની સાથે એ શર્ત પર સુલહ કરી કે આવતા વરસે ઉમરો કરીશું અને

عَلَى أَنْ يَعْتَمِرَ الْعَامَ الْمُقْبِلَ وَلَا يَحْمِلُ سِلَاحًا عَلَيْهِمْ إِلَّا سِيُوفًا

તલ્વાર સિવાય કોઈ હથિયાર લાવીશું નહીં અને એટલું જ રોકાઈશું જેટલું કુરૈશ ચાહશે. હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ

وَلَا يُقِيمُ بِهَا إِلَّا مَا أَحَبُّوا فَأَعْتَمَرْنَا الْعَامَ الْمُقْبِلَ فَدَخَلْنَا كَمَا كَانَ مَأْمُومًا

આવતે વરસે ઉમરો કર્યો અને સુલહના પ્રમાણે મક્કામાં તશરીફ લઈ ગયા. જ્યારે ત્રણ દિવસ રોકાણ કરી લીધું

فَلَمَّا أَتَيْنَاهُمْ إِذَا جُمُوعٌ مُتَقِدَّةٌ لِيُكَلِّمَهُمُ الْكُفَّارُ فَمَنْ يَمَسُّ مِنْهُمْ شَيْئًا فَإِنَّمَا يَمَسُّهُ إِذْ يَفِيءُ

તો તેમણે માગણી કરી કે ચાલ્યા જાય ! તો પરત થઈ ગયા." (બુખારી ૨/૬૧૦ મગાઝી બાબુ ઉમરતિલ ફઝા)

حدیث ۱۳۹۷
عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَتْمَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ انْطَلَقَ

"સહલ બિન અબૂ હત્માએ કહ્યું, અબ્દુલ્લાહ બિન સહલ અને મુહૈયસા બિન મસ્ઊદ [હદીષ : ૧૪૯૭]

عَبْدُ اللهِ بْنِ سَهْلِ وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودٍ بِنِ زَيْدٍ إِلَى خَيْبَرَ وَهِيَ يَوْمَئِذٍ مُسَلِّمَةٌ

બિન ઝયદ બયબર ગયા. એ દિવસોમાં બયબરવાળાઓ સાથે સુલહ હતી.

(અલ્જિહાદ-૪૫૦, ૨/૮૦૭ અલ્અદબ, ૨/૧૦૧૮ અદિયાત, ૨/૧૦૬૭ અલ્અહકામ, મુસ્લિમ-અલ્હુદૂદ, અબૂ દાઉદ-અદિયાત, તિર્મિઝી-દિયાત, નિસાઈ-અલ્ફઝા વલ્કસામહ, ઈબ્ને માજહ-દિયાત)

હદીષ : ૧૪૯૭ની સમજૂતી

બીજા પ્રકરણોમાં એની તફસીલ એ છે કે કેટલાક અન્સારે કિરામ જેમનામાં અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને સહલ અને મુહૈયસા બિન મસ્ઊદ પણ હતા. રોજની તલાશના માટે બયબર ગયા. અબ્દુલ્લાહ એકલા બજૂરોના બાગમાં ચાલ્યા ગયા. તેમને કોઈએ ફત્લ કરીને એક ખાડામાં ફેંકી દીધા. તેની બબર જ્યારે મુહૈયસાને થઈ તો જઈને જોયું કે તે લોહી લથપથ મુદા પડેલા છે. મુહૈયસા યલૂદની પાસે ગયા અને પૂછ્યું. તેમણે કહ્યું, બબુદા ! તમે એને ફત્લ કરી નાખ્યો છે ! તેમણે મદીના પાછા આવીને પોતાના કબીલાવાળાઓને જણાવ્યું તો મુહૈયસા અને એમના ભાઈ હુવૈયસા અને અબ્દુરહમાન બિન સહલ હુઝૂરે અફદસ ﷺ ની ખિદમતે અફદસમાં હાજર થયા. મુહૈયસાએ વાત કરવા ચાહ્યું તો ફર્માવ્યું, મોટો ! મોટો ! એટલે કે મોટો ભાઈ વાત કરે. તેમના ભાઈ હુવૈયસા તેમનાથી મોટા હતા. એના પર હુવૈયસાએ

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(92)

સુલહનું બયાન

يَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ

પ્રકરણ : નબી ﷺ નો હસન બિન અલીથી આ ઈશાદ : "મારો આ પુત્ર સૈયદ છે, અલ્લાહ

وَلَعَلَّ اللَّهُ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ وَقَوْلِهِ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا

તઆલા એના થકી મુસલમાનોની બે મોટી જમાઅતોમાં સુલહ કરાવશે અને અલ્લાહ ﷻ નો

આ ઈશાદ : એમના વચ્ચે સુલહ કરાવી દો." (૩૭૨)

عَنْ أَبِي مُوسَى سَمِعَ الْحَسَنَ يَقُولُ اسْتَقْبَلَ وَاللَّهِ الْحَسَنُ بْنُ حَدِيث 1798

"હઝરત હસન બસરી ફર્માવે છે, હસન બિન અલી, મુઆવિયહના મુફાબલામાં [હદીષ : ૧૪૯૮]

عَلِيٍّ مَعَاوِيَةَ بِكَتَابَيْهِ أَمْثَالِ الْجِبَالِ فَقَالَ عَمْرُ بْنُ الْعَاصِ إِنِّي لَأَرَى

પહાડોની જેમ લશ્કર લઈને આવ્યા તો અમ્ર બિન આસે કહ્યું, શું એવા લશ્કરને જોઈ રહ્યો છું કે જ્યાં સુધી

كِتَابَيْهِ لَا تَوَلَّى حَتَّى تَقْتُلَ أَقْرَانَهَا فَقَالَ لَهُ مَعَاوِيَةُ وَكَانَ وَاللَّهِ خَيْرٌ

પોતાના સર્વ મુફાબલો કરનારાઓને કતલ નહીં કરે ત્યાં સુધી જશે નહીં. એના પર મુઆવિયહએ કહ્યું અને એ

الرَّجُلَيْنِ أَيُّ عَمْرُوَانُ تَتَلَّ هُوَ لَأَعْلَى هُوَ لَأَعْلَى هُوَ لَأَعْلَى هُوَ لَأَعْلَى هُوَ لَأَعْلَى

બંનેમાં બેહતર હતા, હે અમ્ર ! જો એ લોકોએ આ લોકોને અને આ લોકોએ એ લોકોને કતલ કરી આપ્યા તો લોકો

બનાવ સંભળાવ્યો. પછી મુહેયસાએ વાત કરી. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, યહૂદી ક્યાં તો દિયત આપે અથવા તો લડાઈનું એલાન ફૂલ કરે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ યહૂદીઓને લખ્યું, તો તેમણે જવાબમાં કહ્યું, અમે તેમને કતલ નથી કર્યા. હવે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ એ લોકોને ફર્માવ્યું, ફસમ ખાઈ લો તો તમે દિયતના મુસ્તહિક થઈ ગયા. એ લોકોએ અર્જ કરી કે અમે જ્યારે જોયું નથી તો ફસમ નહીં ખાઈએ. તો હવે યહૂદી ફસમ ખાશે કે અમે કતલ નથી કર્યો. તેમણે અર્જ કરી, તેઓ મુસલમાન નથી જૂદી ફસમ ખાય લેશે. એના પછી રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ પોતાની પાસેથી સો ઊંટણીઓ દિયતની અદા ફર્માવી આપી. એને ઘરે લાવવામાં આવી. સહલે કહ્યું, એમાંથી એક ઊંટણીએ મને પગોથી કચડી કાઢ્યો.

وهي يومئذ صلح : બયબરને હુઝૂર ﷺ એ તલ્વારના જોરે ફતહ કર્યું હતું, પણ કરમની ભાવનાથી તેમને ત્યાં જ રહેવા દીધા અને જમીન પણ તેમને આપી દીધી કે એમાં કામ કરે અને પેદાવારમાંથી અડધું અમને આપ્યા કરે. એને રાવીએ સુલહથી તાબીર કર્યું છે.

હદીષ : ૧૪૯૮ની સમજૂતી

કિતાબુલ ફિતનમાં શરૂમાં આટલું વધારે છે : સુફ્યાન બિન ઓયયના કહે છે, મેં ઈસ્રાઈલ અબૂ મૂસાથી કૂફામાં મુલાકાત કરી અને તે ઈબને શુબરૂમાની પાસે આવ્યા હતા. તેમણે ઈબને શુબરૂમાને કહ્યું, મને ઈસાની પાસે લઈ ચાલો જેથી હું એને નસીહત કરું. પણ ઈબને શુબરૂમાને ડર લાગ્યો અને તે ઈસાની પાસે લઈ ગયા નહીં. હવે ઈસ્રાઈલ અબૂ મૂસાએ આ હદીષ બયાન કરી. એમાં એ પણ છે કે જ્યારે હઝરત મુઆવિયહએ હઝરત અમ્ર બિન આસને કહ્યું, મુસલમાનોનાં બાળકોના માટે કોણ હશે ? હઝરત અમ્ર

مَنْ لِي بِنِسَاءِهِمْ مَنْ لِي بِضَيْعَتِهِمْ نَبَعَتْ إِلَيْهِ رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ مَنْ

પર હુકૂમત કરવા માટે મારી પાસે કોણ હશે ? મારી પાસે સ્ત્રીઓની દેખભાળ કરવાવાળો કોણ હશે ? જમીનોના

بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ فَقَالَ إِذْ هَبَا

માટે મારી પાસે કોણ હશે ? તેમણે કુરૈશની શાખ બની અબ્દુશશમ્સના બે શખ્સ અબ્દુરહમાન બિન સમુરહ અને

إِلَى هَذَا الرَّجُلِ فَأَعْرَضًا عَلَيْهِ وَقَوْلًا أَطْلَبُ إِلَيْهِ فَاتِيَاكَ فَدَخَلَا عَلَيْهِ

અબ્દુલ્લાહ બિન આમિરને હસને મુજતબાની પાસે મોકલ્યા. તેમને કહ્યું, આ શખ્સની પાસે જાવ અને તેમની

فَتَكَلَّمَا وَقَالَا لَكَ وَطَلِبًا إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُمَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ إِنَّا بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

સમક્ષ સુલહ પેશ કરો અને એમની સાથે વાત કરો અને તેમને સુલહની તરફ બોલાવો. આ બંનેવ હસને મુજતબાની

قَدْ أَصَبْنَا مِنْ هَذَا الْمَالِ وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَدْ عَاشَتْ فِي دِمَائِهَا قَالَا فَاتَهُ

બિદમતમાં આવ્યા અને તેમની પાસે ગયા અને તેમની સાથે વાત કરી અને સુલહની ફર્માઈશ કરી. એના પર

يَعْرِضُ عَلَيْكَ كَذَا وَكَذَا أَوْ يَطْلُبُ إِلَيْكَ وَيَسْأَلُكَ قَالَ فَسَنُ لِي بِهَذَا قَالَا

હસને મુજતબાએ કહ્યું, અમે બનૂ અબ્દુલ મુત્તલિબ છીએ, અમે આ માલ પામ્યો છે અને આ ફોમ પોતાના

مَخْنُوكَ بِهِ فَمَا سَأَلَهُمَا شَيْئًا إِلَّا قَالَا هُنَّ لَكَ بِهِ فَصَالِحَةٌ - قَالَ

લોહીમાં લથપથ છે. એ બંનેવે કહ્યું, તે (મુઆવિયહ) આપની બિદમતમાં આટલુ આટલુ પેશ કરે છે અને

બિન આસે કહ્યું, હું ! અને એવું છે કે અબ્દુરહમાન બિન સમુરહ અને અબ્દુલ્લાહ બિન આમિરે અમીર મુઆવિયહને જાતે કહ્યું હતું કે અમે જઈએ છીએ અને સુલહની વાતચીત કરીએ છીએ.

ઈસ્રાઈલ અબૂ મૂસા : એમનુ નામ ઈસ્રાઈલ છે અને બાપનું નામ મૂસા છે, બાપના નામ પર એમની કુન્નિયત છે. આપ હિંદુસ્તાન વેપાર માટે આવ્યા કરતા હતા અને અહીં જ વસવાટ કરી લીધો.

ઈબને શુબરમાં : એમનું નામ અબ્દુલ્લાહ છે આપ અબૂ જઅફર મહદીના જમાનામાં કૂફાના ફાઝી હતા. ઘણા જ મુત્તફી ફફીહ હતા. હિ.સ. ૧૪૪માં ઈન્તેકાલ કરી ગયા.

ઈસા : એ મહદી બાદશાહનો ભાઈ હતો. અને કૂફાનો ગવર્નર, ખૂબ કૂર તથા જાલિમ હતો. એટલા માટે અબૂ મૂસાએ તેને નસીહત કરવા ચાહ્યું પણ ઈબને શુબરમાંએ યોગ્ય ન જાણ્યું એટલે મુલાકાત ન કરાવી.

બનાવ : હુમતુલજંદલમાં તહકીમના બનાવ પછી હઝરત અલી મુર્તઝા શેરે ખુદા رضی اللہ عنہ કૂફા પર તશરીફ લાવ્યા અને શામવાસીઓ સાથે નિર્ણયાત્મક જંગની તૈયારી કરવા લાગ્યા. પણ ખારજીઓના ફિત્નાના ખાત્મામાં મશ્ગૂલ થઈ ગયા. એનાથી ફારિગ થયા બાદ ફરી શામવાસીઓની બગાવત કચડવા માટે તૈયારીઓ શરૂ કરી આપી, ત્યાં સુધી કે ચાલીસ હજાર જાંબાઝોએ તેમના હાથ પર મૌતથી બચાવત કરી, પણ એ જ અરસામાં શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા.

الْحَسَنُ وَ لَقَدْ سَمِعْتُ أَبَا بَكْرَةَ يَقُولُ رَأَيْتُكَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

સુલહની માગણી કરે છે, સુલહનો સવાલ કરે છે. ફર્માવ્યું, એનો કોણ જામિન છે ? બંનેવે અર્ઝ કરી, અમે જામિન

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمُنْبَرِ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ إِلَى جَنْبِهِ وَهُوَ يَقْبَلُ عَلَى النَّاسِ

છીએ. ઈમામ હસને મુજતબા જે પણ સવાલ કરતા સૌના જવાબમાં આ બંનેવે આવું જ કહેતા, એના જિમ્મેદાર

مَرَّةً وَعَلَيْهِ أُخْرَى فَيَقُولُ إِنَّا ابْنِي هَذَا سَيِّدٍ وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ

અમે છીએ. જેથી ઈમામ હસને મુજતબાએ સુલહ કરી લીધી અને હઝરત અબૂબક્ર રઝી અલિ મેં સાંભળ્યું, તે

بِهِ بَيْنَ فِئَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

કહેતા હતા, મેં રસૂલુલ્લાહ સલ્લિ અલિહિ અલિય્હિ વાલિહિ અલિય્હિ વાલિહિ ને મિમ્બર પર જોયા અને હસને ઈબને અલી હુઝૂરની બાજુમાં હતા. હુઝૂર કદી

મજમાની તરફ ધ્યાનિત થતા અને કદી એમની તરફ, અને ફર્માવતા : મારો પુત્ર સૈયદ છે. અલ્લાહ સલ્લિ અલિહિ અલિય્હિ વાલિહિ એના

ઝરીયાથી મુસલમાનોની બે મોટી જમાઅતોમાં સુલહ કરાવશે."

(અલામાતે નબુવ્વત, પેજ-૫૧૨, મનાકિબે હસનો હુસૈન, પેજ-૫૩૦, બુખારી ભાગ-૨, બાબુલ ફિતન)

પછી કૂફાની જામેઅ મસ્જિદમાં હઝરત ઈમામ હસને મુજતબા રઝી અલિ મેં સાંભળ્યુંના હાથ પર એલાનિયા ખિલાફતની આમ બયઅત થઈ. એની ખબર જ્યારે શામ પહોંચી તો હઝરત મુઆવિયહ સંપૂર્ણ તૈયારીની સાથે કૂફાની તરફ વધ્યા. ઈમામ હસને મુજતબા રઝી અલિ મેં સાંભળ્યુંને મદાઈન પહોંચીને તંબૂ તાણ્યો. ચાલીસ હજાર જવાંમદોનું લશ્કર સાથે હતું, પણ પોતાના નાના પેશનાગોઈના પ્રમાણે પોતાના હક્કથી ટેમ્પરરી તૌર પર પાછા હટીને રબીઉલ અવ્વલ હિ.સ. ૪૧માં હઝરત અમીર મુઆવિયહ રઝી અલિ મેં સાંભળ્યુંની શરતો સાથે સુલહ કરી લીધી.

સુલહની કલમોમાં સૌથી મહત્વની એ કલમ હતી કે મુઆવિયહના ઈન્તેકાલ પછી ખિલાફત ઈમામ હસને મુજતબા રઝી અલિ મેં સાંભળ્યુંની તરફ પરત આવશે. પણ અલ્લાહ સલ્લિ અલિહિ અલિય્હિ વાલિહિ ની શાને બેનિયાઝી કે હઝરત મુઆવિયહની હયાતીમાં જ શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા.

આ સુલહ પર આબુ ઈસ્લામી જગત બાગ બાગ થઈ ગયું અને એ વરસનું નામ સનતુલ જમાઅત રાખવામાં આવ્યું.

بكتائب : બહુવચન છે, અર્થ લશ્કર. લશ્કરને કતીબહ એટલા માટે કહે છે કે સર્વ ફોજોઓનાં નામ એક રજીસ્ટરમાં લખેલાં હોય છે.

امثال الجبالનો મતલબ એ છે કે પહાડની જેમ એટલું મોટું લશ્કર હતું કે તેનો અંતિમ છેડો દેખાતો ન હતો જેવી રીતે પહાડને જુઓ તો સામેનો ભાગ દેખાય આવે પણ અંતિમ છેડો નહીં દેખાય.

خير الرجلين : હઝરત મુઆવિયહને "ખયરુરજલૈન" એટલા માટે કહ્યા કે હઝરત અમ્ર બિન આસ હજી પણ જંગના હક્કમાં હતા જ્યારે હઝરત મુઆવિયહએ એવું કહ્યું કે મુસલમાનોનાં બાળકોનું કોણ થશે ? તો તેમણે કહ્યું, હું !

من المسلمين : આ હદીષ એની દલીલ છે કે હઝરત અલી મુર્તઝા રઝી અલિ મેં સાંભળ્યું સાથે હજારો મતભેદ તથા સિફ્ફીન જેવી ખૂનરેઝ, હલાકતખેઝ જંગના થવા છતાં જેમાં ૪૫ હજાર મુસલમાન માર્યા ગયા હતા, અને હજી પણ હઝરત મુઆવિયહ એ જ પ્રકારની બલ્કે એનાથી સખત જંગના માટે તૈયાર હતા. એ તથા એમના સાથી મુસલમાન જ હતા, મુનાફિક તથા કાફિર ન હતા.

بَابُ هَلْ يُسْتِيرُ الْإِمَامُ بِالصَّلَاحِ ۳

પ્રકરણ : "શું ઈમામ સુલહનો નિર્દેશ કરી શકે છે ?" - (૩૭૩)

حدیث
۱۳۹۸ - A
عَنْ أَبِي الرَّجَالِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أُمَّةَ عَمْرَةَ

"ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہا એ ફર્માવ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ [હદીષ : ૧૪૯૮-A]

بَيَّنَّتْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ قَالَتْ سَمِعْتُ عَائِشَةَ تَقُولُ سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ

દરવાજા પર ઝઘડો કરનારાઓનો અવાજ સાંભળ્યો જેઓ અવાજો બુલંદ કરી રહ્યા હતા. એમનામાંથી એક

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَوْتٌ خُصُّوهُمْ بِالْبَابِ عَالِيَةً اصْتَوَاتُهُمَا

બીજાને ઓછું કરવાનું કહી રહ્યો છે અને કોઈ મામલામાં નરમી યાહી રહ્યો છે. અને બીજો કહી રહ્યો છે કે

وَإِذَا أَحَدُهُمَا يَسْتَرْفِقُهُ فِي شَيْءٍ وَهُوَ يَقُولُ وَاللَّهِ لَا أَفْعَلُ

વલ્લાહ ! હું એવું કરીશ નહીં. રસૂલુલ્લાહ ﷺ બહાર તશરીફ લાવ્યા અને ફર્માવ્યું, ક્યાં છે તે જે અલ્લાહની

خَرَجَ عَلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَيْنَ الْمُتَأَلَّى عَلَى اللَّهِ

કૃસમ ખાય રહ્યો છે કે સારું કામ નહીં કરું. તેણે અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! હું છું !

لَا يَفْعَلُ الْمَعْرُوفَ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَهُ أَيُّ ذَلِكَ أَحَبَّ إِلَيْهِ

એના માટે તે છે જે પસંદ કરે." (મુસ્લિમ)

આ હદીષથી નજર હટાવીને ખૂદ ઈમામ હસન મુજતબા رضی اللہ عنہનો એ અમલ કે તેમણે શક્તિ હોવા છતાં કોઈ જબરદસ્તી વિના કેવળ મુસલમાનોને ખૂન ખરાબાથી બચાવવાના માટે હઝરત અમીર મુઆવિયહને ખિલાફત સુપરત કરી આપી. આ એની દલીલ છે કે હઝરત મુઆવિયહ સાચા મોમિન હતા. જો મઅાઝલ્લાહ ! એ મુનાફિક હોત તો ઈમામ હસન મુજતબા કદાપિ આટલી આસાની સાથે તેમને ખિલાફત સુપરત ન કરત.

હદીષ : ૧૪૯૮-Aની સમજૂતી

આ હદીષના રાવી મુહમ્મદ બિન અબ્દુરહમાનની કુન્નિયત અબૂ રિજાલ છે, કેમ કે તેમના દસ પુત્રો થયા અને સૌ યુવાન થયા.

مُحْصَمٌ أَيْ خُصْمٌ એ ખહુવચન છે અને એ બહુવચન એ એતબારથી છે કે અમુક લોકોની નજીક બહુવચનની ઓછામાં ઓછી મર્યાદા બે છે. હુઝૂર ﷺનો ઈર્શાદ છે : કે તે ક્યાં છે જે અલ્લાહની કૃસમ ખાય છે કે સારું કામ કરીશ નહીં ! એ સુલહની તરફ નિર્દેશ છે.

فَلَهُ أَيُّ ذَلِكَ أَحَبَّ : કરજ લેનારની માગણી હતી કે ક્યાં તો કાંઈ ઓછું કરી આપો અથવા નરમી કરો અથવા કાંઈ અધિક મોહલત આપો. હકકવાળા (કરજ આપનાર)એ હુઝૂરે અકફહસ ﷺના ઈશારા પ્રમાણે કરજદારને અધિકાર આપી દીધો કે તે આ બે વાતોમાં જે પસંદ કરે તે એને મંજૂર છે.

بَابُ فَضْلِ الْإِصْلَاحِ بَيْنَ النَّاسِ وَالْعَدْلِ بَيْنَهُمْ ٣٤٣

"લોકો વચ્ચે સુલહ કરાવવાની અને લોકોમાં ઈન્સાફ કરવાની ફઝીલત." –(પૃષ્ઠ : ૩૭૩)

عَنْ هَمَامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ حَدِيث ١٣٩٩

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ ઈન્હુ ઈન્દે રિવાયત છે કે તેમણે કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ [હદીષ : ૧૪૯૯]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ سَلَامٍ مِنْ النَّاسِ عَلَيْهِ صِدْقَةٌ

ફર્માવ્યું, દરરોજ સૂરજ નીકળતાં જ માણસના દરેક સાંધા પર સદકો છે અને લોકોના

كُلِّ يَوْمٍ تَطْلُعُ فِيهِ الشَّمْسُ يَعْدِلُ بَيْنَ النَّاسِ صِدْقَةٌ ٤

વચ્ચે ઈન્સાફ કરવો પણ સદકો છે." (૨/૪૦૪, ૪૧૯ અલ્લિહાદ, મુસ્લિમ-ઝકાત)

હદીષ : ૧૪૯૯ની સમજૂતી

પરિપૂર્ણતા : કિતાબુલ જિહાદની રિવાયતોમાં આટલુ વધારે છે : જાનવર પર સવાર થવામાં કોઈની મદદ કરવી અને સવાર કરાવી દેવું અથવા સામાન ઉઠાવીને સવારને આપવું સદકો છે અને સારી વાત સદકો છે અને નમાઝના માટે જેટલા ફદમ ચાલે દરેક ફદમ સદકો છે, રસ્તેથી તકલીફ આપનાર ચીજ હટાવવું સદકો છે.

سلامی : (સુલામા) હાડકાંઓના સાંધાઓને કહે છે અને એ ૩૬૦ સાંધા છે. (મુસ્લિમ ઝકાત, પૃષ્ઠ-૩૨૫) આ એક વચન તથા બહુવચન બંનેવના માટે આવે છે. શરીરના સાંધા એ અલ્લાહ ﷻની મહાન નેઅમત તથા આશ્ચર્યજનક બનાવટ છે. એ જ સાંધાઓના લીધે જાનદાર હરે ફરે છે, હાલે ડોલે છે. અને દરેક નેઅમત પર શુક વાજિબ છે, ખાસ કરીને મોટી નેઅમતો પર એટલા માટે ફર્માવ્યું કે દરેક સાંધા પર સદકો છે. થવું તો વાજિબ જ જોઈએ પણ આ એ અર્હમુર્રાહિમીનનો કરમ છે કે વાજિબ નથી ફર્માવ્યું. આ હદીષમાં સદકાથી મુરાદ ભલુ કાર્ય અને સવાબનું કાર્ય છે.

હુઝૂરે અફદસ ﷺની એઅજાઝની હદ સુધી પહોંચેલી બલાગત (વાણીની કલા)નો નમૂનો આ હદીષ પણ છે. પ્રથમ ફર્માવ્યું કે ઈન્સાનના દરેક સાંધા પર સદકો છે, પણ માણસ પોતાની જરૂરીયાતમાં મશગૂલ હોવાના લીધે તેની શક્તિ નથી ધરાવતો જેથી ફર્માવ્યું, આ પણ સદકો છે આ પણ સદકો છે. આ કામ અત્યંત આસાન તથા મામૂલી છે. દરેક શપ્સ સરળતાથી કરી શકે છે. નિયત સારી હોય તો સૌ સવાબનું કામ છે. મુસ્લિમ (ઉપર મુજબ)ની એક હદીષમાં છે કે પોતાની પત્નીની સાથે સંભોગ કરવું પણ સદકો છે. સહાબાએ અર્ઝ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! કોઈ પોતાની ખ્વાહિશ પૂરી કરે તો તેને સવાબ થશે ! તો હુઝૂર ﷺએ ફર્માવ્યું, બતાવો ! જો આપણે હરામકારી કરીએ તો ગુનો છે અને એ જ રીતે જો હલાલ તરીકો અપનાવીએ તો સવાબ છે.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب الشُّرُوطِ ۳۴

"શરતો વિશે બયાન" - (૩૭૪)

بَابُ مَا يَجُوزُ مِنَ الشُّرُوطِ وَالْأَحْكَامِ وَالْمُبَايَعَةِ ۳۴

પ્રકરણ : ઈસ્લામમાં કઈ કઈ શરતો જાઈએ છે ? અને અહકામ તથા વાચદાનું બયાન - (૩૭૪)

أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ سَمْعَ مَرْوَانَ وَالْمُسَوَّرَ حَدِيثٌ ۱۵۰۰

"મરવાન ઈબ્ને હુકમ અને હઝરત મિસ્વર બિન મહરમા رضی اللہ عنہم અસ્હાબે [હદીષ : ૧૫૦૦]

مَحْرَمَةٌ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يُخْبِرَانِ عَنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

રસૂલ ﷺ થી રિવાયત કરતાં ખબર આપી, કહ્યું : જ્યારે તે દિવસે સુહેલ બિન અમ્રે લખાવ્યું, સુહેલ બિન અમ્રે

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا كَاتَبَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرِو وَتَوَمَّذَ كَانَ

નબી ﷺ આ શરત પણ રાખી કે જો અમારામાંથી કોઈ તમારી પાસે જાય ભલે આપના દીન પર હોય એને

فِيمَا اشْتَرَطَ سُهَيْلُ بْنُ عَمْرِو وَعَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

અમારા તરફ જરૂર પરત કરી દો અને અમારા અને તેની વચ્ચેથી હટી જાવ. મુસલમાનોએ આ શર્તને નાપસંદ

أَنَّهُ لَا يَأْتِيكَ مِنَّا أَحَدٌ وَإِنْ كَانَ عَلَى دِينِكَ إِلَّا رَدَدْتَهُ إِلَيْنَا

કરી અને ગુસ્સે ભરાઈ આવ્યા, અને સુહેલે ન માન્યું. તો નબી ﷺ એ એને લખાવ્યું, અને એ દિવસે અબૂ જંદલે

وَحَلَيْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ تَكْرًا الْمُؤْمِنُونَ ذَلِكَ وَامْتَعَضُوا مِنْهُ وَأَبَى

તેમના બાપ સુહેલ બિન અમ્રને પરત આપી દીધા. અને આ મુદતમાં પુરૂષોમાંથી જે પણ હુજૂરની પાસે આવ્યો

હદીષ : ૧૫૦૦ની સમજૂતી

وامتعضوا : એનો માદો معض છે, જેનો અર્થ ગુસ્સે થવું, ભારે થવું, અઘરું લાગવું.

શરતોની આ ફલમ કે મક્કાવાળાઓમાંથી કોઈ હુજૂરે અકદસ ﷺની પાસે આવશે તો પરત કરવું પડશે.

એ કેવળ પુરૂષો માટે હતી. અને સ્ત્રીઓ એનાથી અપવાદ હતી. એના કારણે ઉમ્મે કુલ્ષૂમ તથા અન્ય હિજરત

કરનારી સ્ત્રીઓને પરત નથી કરી. સૂરએ મુમ્તહિનાની તે આયતો જેનો ઉલ્લેખ આ હદીષમાં છે તે આ પ્રમાણે છે :

હે ઈમાનવાળાઓ ! જ્યારે તમારી પાસે મુસલમાન સ્ત્રીઓ કુફ્રસ્તાનથી પોતાનું ઘર છોડીને આવે તો

سُهَيْلُ إِلَّا ذَٰلِكَ فَكَاتِبَةٌ السَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَىٰ ذَٰلِكَ

તેને પરત કરી આપ્યો ભલે મુસલમાન રહ્યો હોય. અને મુસલમાન સ્ત્રીઓ હિજરત કરીને આવી અને ઉકુબા

فَرَدَّ يَوْمَئِذٍ أَبَا جَنْدَلٍ إِلَىٰ أَبِيهِ سُهَيْلِ بْنِ عَمْرِوٍ وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الرِّجَالِ

બિન અબૂ મુઅયતની પુત્રી ઉમ્મે કુલ્ષૂમ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની બિદમતમાં એ દિવસે હિજરત કરીને આવનારી

الْأَرْدَاكَ فِي تِلْكَ الْمَدَاةِ وَإِنْ كَانَ مُسْلِمًا وَجَاءَتْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ

સ્ત્રીઓમાંથી હતી. તે બાળકી હતી. એના લોકો આવ્યા અને નબી ﷺ થી સવાલ કર્યો કે એમની પાસે પરત

وَكَأَنْتِ أُمَّ كَلْبُومِ بِنْتِ عَقْبَةَ بْنِ أَبِي مُعَيْطٍ مِمَّنْ خَرَجَ إِلَىٰ رَسُولِ اللَّهِ

કરી આપો, તો હુજૂરે એને એમને ન પરત કરી, કેમ કે અલ્લાહ ﷻ એ તેમના બારામાં આ આયત નાઝિલ

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ وَهِيَ عَائِقُ فِجَاءِ أَهْلِهَا يَسْأَلُونَ السَّبِيَّ

ફર્માવી હતી : જ્યારે તમારી પાસે મુસલમાન સ્ત્રીઓ પોતાનુ ઘર છોડીને કુફ્રસ્તાનથી આવે

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَرْجِعَهُنَّ إِلَىٰ آبِيهِنَّ فَلَمْ يَرْجِعْهُنَّ إِلَيْهِنَّ بِمَا

તો તેમનું ઈસ્તેહાન કરી લો. અલ્લાહ તેમના ઈમાનનો હાલ બેહતર જાણે છે.

أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِنَّ إِذَا جَاءَ كُفْرًا الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَأَمَّتْهُنَّ

ઈસ્તેહાનથી તમને તેણી મોમિના જણાય તો તેમને કાફિરોને પરત ન આપો.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَسَارْتُهُنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَىٰ

ઉરવાએ કહ્યું, મને આઈશા રَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا એ ખબર આપી કે

الْكُفَّارِ - الْأَيُّمُ قَالَ عُرْوَةَ فَأَخْبَرَتْنِي عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا

રસૂલુલ્લાહ ﷺ આ આયતના પ્રમાણે એમની પરીક્ષા લેતા રહેતા હતા.

તેણીઓની પરીક્ષા લો. અલ્લાહ તેમના ઈમાનની સ્થિતિ બેહતર જાણે છે. ઈસ્તેહાન બાદ તમને ઈમાનવાળી જણાય તો તેમને કાફિરોને પરત ન કરો. ન આ તેમને હલાલ ન તે આમને હલાલ. અને તેમના કાફિર પતિઓને તે આપી દો જે એમનો ખર્ચ થયો હોય. અને તમારા પર કોઈ ગુનોહ નથી કે એમની સાથે નિકાહ કરી લો જ્યારે તેમના મહેર તેમને આપો. અને કાફિર સ્ત્રીઓના નિકાહ પર જામેલા ન રહો. અને જે તમારો ખર્ચ થયો હોય તેમની પાસેથી માગી લો. જે કાફિરોનો ખર્ચ થયો હોય તેઓ માગી લે. આ અલ્લાહનો હુકમ છે તે તમારામાં ફેસલો ફર્માવે છે અને અલ્લાહ જાણનાર હિકમતવાળો છે. (૧૦) અને જો મુસલમાનના હાથેથી અમુક ઔરતો કાફિરોની તરફ જતી રહે પછી તમે કાફિરોને સજા આપો તો જેમની સ્ત્રીઓ જતી રહી હતી ગનીમતમાંથી એટલું

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَمْتَحِنُهُنَّ بِهَذِهِ الْآيَةِ

હે ઈમાનવાળાઓ ! જ્યારે તમારી પાસે મુસલમાન સ્ત્રીઓ પોતાનું

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مِنْهُنَّ فَحَرِّصْنَ عَلَى غَفْوَةِ زَوَاجِهِنَّ

ઘર છોડીને કુફસ્તાનથી આવે..... "ગફૂરિરહમી" સુધી. ઉરવાએ કહ્યું, આઈશા રઝી અલ્લાહના આઈશા અલ્લાહની જે સ્ત્રી એ

قَالَ عُرْوَةَ قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا فَمَنْ أَقْرَبَهُمَا الشَّرْطُ

શરતનો સ્વીકાર કરતી હોય તો તેણીને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ફર્માવતા,

مَنْهِنَّ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ بَايَعْتِكِ

તારાથી મેં બયઅત કરી. અમુક શબ્દો અધિક ફર્માવતા. વલ્લાહ !

كَلَامًا يَكَلِمُهَا بِهِ وَاللَّهُ مَا مَسَّتْ يَدُهَا يَدُ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ

હુજૂર ﷺ ના દસ્ત મુબારકે કોઈ સ્ત્રીનો હાથ કદી નથી સ્પર્શ્યો,

مَا بَا يَعْهِنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ

સ્ત્રીઓથી મૌખિક બયઅત લેતા હતા."

(૨/૬૦૧ બાબુ ગઝવતિલ હુદૈબિયહ, ૨/૭૨૬ અતફસીર, સૂ. મુન્તાહિના, ૨/૭૮૬ તલાફ ૨/૧૦૭૧ અલ્અહકામ)

એમને આપી દો જે એમનો ખર્ચ થયો હતો. અને અલ્લાહથી ડરો જેના પર તમારું ઈમાન છે. (૧૧) હે ઈમાનવાળાઓ ! જ્યારે મુસલમાન સ્ત્રીઓ એના પર બયઅત કરવા હાજર થાય કે અલ્લાહનો કોઈ શરીક ન ઠરાવશે અને ન ચોરી કરશે અને ન બદકારી અને ન પોતાની ઔલાદને કુતલ કરશે અને ન બોહતાન લગાડશે જેને પોતાના હાથો તથા પગોની વચ્ચે ઉઠાવે. અને કોઈ નેક વાતમાં તમારી નાફર્માની નહીં કરે તો એમનાથી બયઅત લઈ લો અને અલ્લાહથી તેમની મગફેરત ચાહો. બેશક ! અલ્લાહ બખ્શનારો મહેરબાન છે. (૧૨)

અત્યાર સુધી મુસલમાન તથા મુશ્રિકોની વચ્ચે નિકાહની ઈજાઝત હતી, આ આયતે તેને ખત્મ કરી નાખ્યું. હવે કોઈ મુસલમાન પુરૂષનો મુશ્રિક સાથે અથવા કોઈ મુશ્રિક પુરૂષનો કોઈ મોમિના સાથે નિકાહ હલાલ નથી રહ્યો. બલકે પહેલાંથી પત્ની તરીકે રહી હોય તો અલાયદગી વાજિબ છે. ત્યારબાદ સહાબાએ પોતાની તમામ મુશ્રિકા પત્નીઓને અલગ કરી દીધી. હઝરત ઉમર રઝી અલ્લાહની બે મુશ્રિકા પત્નીઓ મક્કામાં હતી તેમણે બંનેવને તલાફ આપી દીધી. એક કરીબા બિન્તે અબી ઉમૈયા બિન મુગીરા. એની સાથે હઝરત મુઆવિયહએ શાદી કરી લીધી. એ હજી મુસલમાન થયા ન હતાં. બીજી ઉમ્મે કુલ્સૂમ બિન્તે અમ્મ ખજાઈયહ. હઝરત અબુલ્લાહ ઈબને ઉમરનાં વાલિદા. તેમની સાથે અબૂ જહમ બિન હુઝાફાએ શાદી કરી લીધી. એ પણ તે વખતે મુશ્રિક હતાં.

સ્પષ્ટતા : ઈમામ બુખારીનો મઝહબ એ છે કે વેચનારો વેચ્યા પછી એ શરત કરી શકે છે કે મબીઅ

بَابُ إِذَا اشْتَرَطَ الْبَائِعُ ظَهْرَ الدَّائِبَةِ إِلَى مَكَانٍ مُسَمًّى جَازَ مَهْ

પ્રકરણ : "જ્યારે વેચનાર નિશ્ચિત સ્થળ સુધી સવાર થવાની શર્ત કરે તો જાઈઝ છે." (૩૭૫)

ت ٥٢٢ قَالَ شُعْبَةُ عَنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ عَامِرٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"શોઅબાએ અનિલ મુગીરા અન આમિર અન જાબિર રَضِيَ اللهُ عَنْهُ જે રિવાયત કરી છે [તઅલીફ : ૫૨૨]

أَفْقَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ ظَهْرَهُ إِلَى السِّدِّيْنَةِ

તેમાં એ છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ મને તેની પીઠ પર મદીના સુધી સવાર થવાની ઈજાઝત આપી."

ت ٥٢٣ وَقَالَ عَطَاءٌ وَغَيْرُهُ وَ لَكَ ظَهْرُهُ إِلَى السِّدِّيْنَةِ

"મદીના સુધીના માટે એની પીઠ તારા માટે છે." [તઅલીફ : ૫૨૩]

ت ٥٢٤ وَقَالَ ابْنُ الْمُتَكِدِرِ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ شَرَطَ

"ઈબને મુન્કદિરે હઝરત જાબિર રَضِيَ اللهُ عَنْهُ થી જે રિવાયત કરી છે તે આ છે કે [તઅલીફ : ૫૨૪]

ظَهْرَهُ إِلَى السِّدِّيْنَةِ -

હઝરત જાબિરે એવી શર્ત કરી આપી કે મદીના સુધી એની પીઠ મારા માટે રહેશે."

ت ٥٢٥ وَقَالَ تَرِيدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ جَابِرٍ وَ لَكَ ظَهْرُهُ حَتَّى تَرْجِعَ -

"અને ઝયદ બિન અસ્લમની રિવાયતમાં છે કે હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [તઅલીફ : ૫૨૫]

અને તારા માટે એની પીઠ છે જ્યાં સુધી તું પરત થાય"

(વસ્તુ) પર ફલાણી જગા સુધી સવાર થઈને જઈશ, એ જાઈઝ છે. આપણે ત્યાં આવી શરતથી સોદો ફોગ થઈ જાય છે. કેમ કે હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ સોદો અને શરતથી મના ફર્માવ્યું છે, પૂરી ચર્ચા જરૂરત મુજબ કિતાબુલ બુયૂઅમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે.

ઈમામ બુખારીએ એની સાબિતીમાં હઝરત જાબિર રَضِيَ اللهُ عَنْهُ ની તે હદીષ પેશ કરી છે જેમાં આ પ્રમાણે છે કે ગઝવએ તબૂકથી પરત થતાં એક કમજોર સુસ્ત રફતાર ઊંટ પર સવાર હતા. હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ એ ઊંટને ધમકાવ્યું, એક લાકડી તથા પગ મુબારકો વડે માર્યું તો તે એટલુ તેજ રફતાર બની ગયું કે સૌથી આગળને આગળ નીકળી જતું હતું. પછી હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ તેને ખરીદી લીધું. હઝરત જાબિરે એ શર્ત કરી આપી કે મદીના સુધી એના પર સવાર થઈને જઈશ. મદીના પહોંચીને હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ કિંમત ઉપરાંત વધારાની વસ્તુ અદા કરી આપી. અને પછી ઊંટ પણ તેમને અતા કરી આપ્યું.

આ હદીષ વિવિધ શબ્દોમાં આવેલી છે. અહીં ઈમામ બુખારી એના વિવિધ તરીકાઓના વિવિધ શબ્દો વર્ણવી રહ્યા છે.

ت ۵۲۶ وَقَالَ أَبُو التَّرْبِيزِ عَنْ جَابِرٍ انْتَوَاكَ ظَهْرَهُ إِلَى الْمَدِينَةِ.

"अने अबू जुबैरे उजरत जाबिर رضی اللہ عنہ थी आ रिवायत करी के हुजुरे इर्मावुं, [तअलीक़ : पर६]

अमे मदीना सुधी ऐनी पीठ पर सवार थवानी इज्जत आपी."

ت ۵۲۷ وَقَالَ الْأَعْمَشُ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"अने अअमशे सालिमना तरीकाथी उजरत जाबिर رضی اللہ عنہ थी जे रिवायत करी [तअलीक़ : पर७]

تَبْلُغُ عَلَيَّ إِلَى أَهْلِكَ -

अेमां आ प्रमाणे छे के इर्मावुं, अेना पर तारां घरवाणां सुधी पडोंची ज़."

ت ۵۲۸ وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ وَابْنُ اسْمَعِيلَ عَنْ وَهَبٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ

"अने ओबैदुल्लाह अने इब्ने इस्हाक़े वडभ अन जाबिर رضی اللہ عنہ अे रिवायत [तअलीक़ : पर८]

تَعَالَى عَنْهُ إِشْتَرَاكَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوَقِيَّةٍ -

करी के नबी صلی اللہ علیہ وسلم अे अेने अेक अवक़ियामां भरीही उती."

ت ۵۲۹ وَقَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ وَغَيْرِهِ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ

"अने इब्ने जुरैजे अताअ वगरेथी उजरत जाबिरथी रिवायत करी. में अेने [तअलीक़ : पर९]

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَخَذَتْهُ بِأَرْبَعَةٍ دَنَانِيرَ -

यार हीनारमां लीधुं. अने अे यार हीनार अेक ओक़िया अे हिसाभथी के

رَوَى ابْنُ خَالَسَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ دَخَلَ الْمَدِينَةَ

हीनार हस हिरहमनो थाय छे. मुगीराअे जे शअभाथी रिवायत क़रुं छे अेमां

الْمَنِّ مَغِيرَةً عَنْ شُعْبَةَ بْنِ جَابِرٍ وَابْنِ الْمُنْكَدِرِ وَأَبِي التَّرْبِيزِ عَنْ جَابِرٍ -

अने इब्नुल मुन्कदिर तथा अबू जुबैरे किंमतनुं वर्णन नथी क़रुं."

ت ۵۳۰ وَقَالَ الْأَعْمَشُ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ أَوْقِيَهُ ذَهَبًا .

"અને અઅમશે સાલિમના તરીકાથી જે રિવાયત હઝરત જાબિરથી કરી એમાં આ [તઅલીફ : ૫૩૦]

પ્રમાણે છે કે એક ઔકિયા સોનાના બદલામાં ખરીદ્યું."

ت ۵۳۱ وَقَالَ أَبُو سَمْحٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ بِمِائَةِ دِينَارٍ [تألیف : ۵۳۱]

"અને અબૂ ઈસ્હાકે સાલિમના તરીકાથી હઝરત જાબિરથી એ રિવાયત કરી કે બસો દિરહમના બદલામાં ખરીદ્યું."

ت ۵۳۲ وَقَالَ دَاوُدُ بْنُ قَيْسٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِقْسِمٍ عَنْ جَابِرٍ

"અને દાઉદ બિન કૈસે ઓબેદુલ્લાહ ઈબને મિક્સમથી હઝરત જાબિર رضي الله عنه [તઅલીફ : ૫૩૨]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ إِسْتَرَأَى بِطَرِيقِ تَبُوكَ أَحْسِبُهُ قَالَ بِأَرْبَعِ أَوَاقٍ .

રિવાયત કરી કે એને તબૂકના માર્ગમાં ખરીદ્યું હતું. હું ગુમાન કરું છું કે કહું, ચાર ઔકિયાના બદલામાં."

ت ۵۳۳ وَقَالَ أَبُو نَضْرَةَ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ إِسْتَرَأَى

"અને અબૂ નદરહએ હઝરત જાબિર رضي الله عنه રિવાયત કરી કે [તઅલીફ : ૫૩૩]

بِعِشْرِينَ دِينَارًا .

વીસ દીનારમાં ખરીદ્યું હતું.

رَوَى قَالَ ابْنُ جَابِرٍ، وَقَوْلُ الشَّعْبِيِّ بِوَقِيَةِ أَكْثَرُ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ

અને શઅબીનો ફૌલ છે કે એક ઔકિયામાં ખરીદવું મોટા ભાગની રિવાયતોમાં છે.

وَالِإِسْتِرَاءُ أَكْثَرُ وَأَصْحَبُ عِنْدِي -

(ઈમામ બુખારીએ કહું) શર્ત કરવું મોટા ભાગની રિવાયત છે અને મારી નજીક અધિક સહીહ છે."

તઅલીફ : ૫૩૦-૫૩૧ની સમજૂતી

એની પહેલીવાળી તઅલીફમાં છે કે એક અવકિયામાં ખરીદ્યું હતું. અને એક અવકિયા ૪૦ દિરહમનો થાય છે અને આ તઅલીફમાં છે કે ચાર દીનારમાં. બંનેવમાં ઈમામ બુખારીએ એ વર્ગીકરણ આપ્યું કે આ એ તફદીર પર છે કે એક દીનાર દસ દિરહમનો હોય.

ચેતવણી : આ વિવિધ રિવાયતોમાં મળતાપણુ તથા પરિસ્થિતિ શું હતી એ સર્વ કિતાબુલ બુયૂઅમાં અમે વર્ણન કરી આપેલું છે.

بَابُ الشَّرْطِ فِي الْمَهْرِ عِنْدَ عَقْدِ النِّكَاحِ - ٣٤٦

પ્રકરણ : "નિકાહના બંધન વખતે મહેરમાં શરતોનું બયાન" - (૩૭૬)

وَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ إِنَّ مَقَاتِعَ الْحُقُوقِ عِنْدَ ٥٣٣

"અને હઝરત ઉમર રઝી અલ્લાહુ એ ફર્માવ્યું કે હક્કો શરતોના પ્રમાણે છે. [તઅલીફ : ૫૩૪]

الشَّرْطِ وَ لَكَ مَا اشْتَرَطْتَ -

તને એ હક્ક હાંસલ છે જેની તું શરત કરી છે."

عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ١٥٦

"હઝરત ઉકબા બિને આમિર રઝી અલ્લાહુ થી રિવાયત છે કે [હદીષ : ૧૫૦૧]

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَقُّ الشَّرْطِ أَنْ تُؤْتُوا

રસૂલુલ્લાહુ એ ફર્માવ્યું, તમામ શર્તોમાં વધુ પૂરી કરવા જેવી એ છે જેનાથી

بِهِ مَا اسْتَحْلَلْتُمْ بِهَا الْفُرُوجَ بِهِ

તમે શર્મગાહોને હલાલ કરો છો." (૨/૭૭૪ નિકાહ, અલખમ્સતુ ફિનિકાહ)

તઅલીફ : ૫૩૪ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ અબૂ બકર બિન અબી શયબાએ સંક્ષિપ્તમાં અને ઈમામ સઈદ બિન મન્સૂરે વિગતે થોડા શાબ્દિક ફેરફારો સાથે રિવાયત કરી છે.

અબ્દુરહમાન બિન ગનમ કહે છે કે હું હઝરત ઉમર રઝી અલ્લાહુ સાથે એ રીતે હતો કે મારો ગુઠણ એમના ગુઠણને અડકી રહ્યો હતો. એવામાં એક શખ્સ આવ્યો અને કહ્યું, હે અમીરુલ મોમિનીન ! મેં આ સ્ત્રી સાથે શાદી કરી છે અને તેણીની એ શરત મંજૂર કરી લીધી છે કે તેણીના ઘરે રહીશ અને હવે મેં નક્કી કરી લીધું છે કે ફલાણી ફલાણી જગાએ ચાલ્યો જાઉં. ફર્માવ્યું, તેણીને પોતાની શર્તની પાબંદીનો હક્ક છે. હવે એ શખ્સે કહ્યું, મર્દ હલાક થઈ ગયો ! હવે તો જે સ્ત્રી ચાહશે તલાક લેશે, ભલે પતિ ન ચાહે. એના પર હઝરત ઉમરે ફર્માવ્યું કે મુસલમાન પોતાની શર્તોના પ્રમાણે હક્કો વસૂલ કરી શકે છે.

હદીષ : ૧૫૦૧ની સમજૂતી

હઝરત ઉમર રઝી અલ્લાહુ આ ઈર્શાદથી માલૂમ થાય છે કે જો નિકાહના સમયે કોઈ એવી શરત કરી લીધી જે નિકાહના તફાજાની ન હોય તો પણ તેની પાબંદી લાઝિમ છે. પરંતું હઝરત અલી મુર્તઝા રઝી અલ્લાહુ આ ઈર્શાદથી માલૂમ થાય છે કે જે શર્તો નિકાહના તફાજામાંની ન હોય તેની પાબંદી જરૂરી નથી. આ પ્રકારના સવાલના જવાબમાં ફર્માવ્યું, અલ્લાહે એની શર્તથી પહેલાં શર્ત કરી આપી છે. અને એ હકીકતમાં હઝરત બરીદા રઝી અલ્લાહુની હદીષથી માખૂઝ છે. ઈર્શાદ ફર્માવ્યો : જે એવી શર્ત કરે જે કિતાબુલ્લાહમાં નથી તે બાતિલ છે, ભલે સો શર્તો કરે. (બુખારી ૧/૩૭૭ બાબુશુરૂત ફિલ્વિલાઅ) આ હદીષમાં જુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (104) શરતો વિશે બયાન

بَابُ الشُّرُوطِ فِي الْجِهَادِ وَالْمُصَالِحَةِ مَعَ أَهْلِ الْحَرْبِ وَكِتَابَةِ

પ્રકરણ : "જેહાદમાં શત્રો અને એહલે હર્બની સાથે સુલહ કરવા

الشُّرُوطُ مَعَ النَّاسِ بِالْقَوْلِ - ٣٤

અને ઝબાની વાતચીત કરીને લોકોની સાથે શત્રોને લખાવવું." - (૩૭૭)

حدیث ۱۵۰۲
أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ عَنِ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَحْرَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત મિસ્વર બિન મખરમા رضی اللہ عنہم तथा मरवानथी रिवायत છે. એમનામાંથી [હદીષ : ૧૫૦૨]

تَعَالَى عَنْهُ وَمَرَّوَانَ يُصَدِّقُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حَدِيثَ صَاحِبِهِ قَالَا

દરેકની હદીષ બીજાની હદીષનું સમર્થન કરે છે. બંનેવે કહ્યું, રસૂલુલ્લાહ ﷺ હુદેબિયાના જમાનામાં મદીનાથી

تَعَالَى عَنْهُ وَمَرَّوَانَ يُصَدِّقُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حَدِيثَ صَاحِبِهِ قَالَا

યાલ્યા. હજી રસ્તામાં હતા કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું કે ખાલિદ બિન વલીદ કુરૈશના સવારોની સાથે ગમીમમાં

خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَرَمَنَ الْحُدَايِدِيَّةَ حَتَّى إِذَا كَانُوا

"મુકદ્દમતુલ જૈશ" બનીને છે. તમે લોકો જમણી તરફ વળીને ચાલો. બખુદા! ખાલિદ બિન વલીદને એ હઝરતની

بِبَعْضِ الطَّرِيقِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ

ખબર પણ ન થઈ કે અચાનક એણે લશ્કરની ધૂળને જોયી તો સવારી દોડાવતા દોડાવતા કુરૈશને બતાવવા ચાલ્યા.

بِالْغَمِيمِ فِي حَيْلٍ لِقَرَائِشِ طَلِيعَةٍ فَنُذِرُوا إِذَا تَ الْيَمِينِ فَوَاللَّهِ مَا شَعَرْنَا بِهِمْ

અને નબી ﷺ ચાલતા રહ્યા. જ્યારે એ ઘાટી પર પહોંચ્યા જેનાથી એમના પર ઉતરે છે તો હુઝૂરની સવારી

خَالِدًا حَتَّى إِذَا هُمْ بِقَطْرَةِ الْجَيْشِ فَاَنْطَلَقَ يَرْكُضُ نَذِيرًا لِقَرَائِشِ وَسَارَ

બેસી ગઈ. લોકોએ હલ હલ કહ્યું પણ તે જમીન સાથે ચોંટી ગઈ. હવે લોકોએ કહ્યું, કૂસ્વા થાકી ગઈ! કૂસ્વા થાકી

હદીષ : ૧૫૦૨ની સમજૂતી

بِالْغَمِيمِ ગયનને ફતહા મીમને કર્સા, ગયનને ઝમ્મા અને મીમને ફતહા. તસ્ગીરના વઝન પર પણ અમુક લોકોએ કહ્યું છે. પણ ઈમામ ફાઝી અચાઝે એના પર દ કરી છે. એને કરાઉલ ગમીમ પણ કહે છે. મક્કા મોઅઝ્ઝમાથી બે મંઝિલના અંતરે એક જગાનું નામ છે. طليعة મુકદ્દમતુલ જયશ, લશ્કરનો ભાગ જે આગળ એટલા માટે મોકલી દેવામાં આવે છે કે દુશ્મનના બારામાં માલૂમાત હાંસલ કરે અને લશ્કરના માટે યોગ્ય જગા તજવીઝ કરે. قطرة الجيش - કાળો ધૂમાડો.

السَّبِيءُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالسَّيِّئَةِ الَّتِي يُهَيِّطُ عَلَيْهِمْ

ગઈ ! એના પર નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, કસ્વા થાકી નથી અને એ ન એની આદત છે, પણ એને હાથીઓને

مِنْهَا بَرَكَتٌ بِهِ رَاحِلَتُهُ فَقَالَ النَّاسُ هَلْ هَلُ فَاخْتَفَتُ فَقَالُوا خَلَّاتِ

રોકવાવાળાએ રોકી લીધી છે. પછી ફર્માવ્યું, એ જાતની કસમ જેના કબજામાં મારી જાન છે ! તે લોકો કોઈ

الْقَهْوَاءِ خَلَّاتِ الْقَصْوَاءِ فَقَالَ السَّبِيءُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا خَلَّاتِ

એવી વાતનો મારાથી સવાલ કરશે જેમાં અલ્લાહની મોહતરમ ચીજોની તાઝીમ હશે તો એમને જરૂર

الْقَصْوَاءِ وَمَا ذَاكَ لَهَا غُلُوبٌ وَكَلِمٌ حَبْسَهَا حَابِسُ الْفَيْلِ ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي

આપીશ. ત્યારબાદ સવારીને ધમકાવી તો તે ઉઠીને ઉભી થઈ. હવે હુઝૂર રસ્તાથી કતરાઈને ચાલ્યા, ત્યાં સુધી

نَفْسِي بِيَدِكَ لَا يَسْأَلُونِي خُطَّةً يَعْظُمُونَ فِيهَا حُرْمَاتِ اللَّهِ إِلَّا

કે હુદૈબિયાના અંતિમ છેડા પર એક ઓછા પાણીવાળા ખાડા પર ઉતર્યા જેનાથી લોકો થોડુ થોડુ પાણી લેતા

أَعْطَيْتُهُمْ إِيَّاهُ مَا ثُمَّ نَزَجَهَا فَوَثَبْتُ قَالَ فَعَدَلُ عَنْهُمْ حَتَّى نَزَلَ

હતા. થોડી વારમાં એનું બધું જ પાણી કાઢી નાખ્યું અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં તરસની શિકાયત

بِأَنْفُسِ الْهُدَيْبِيَّةِ عَلَى شِدِّ قَلِيلِ الْمَاءِ يَتَبَرَّضُهُ النَّاسُ تَبْرَضًا فَلَمْ يُلْبِثْهُ

કરવામાં આવી, તો હુઝૂરે પોતાના કમંડળથી એક તીર કાઢ્યું અને હુકમ આપ્યો કે લોકો એને એ ખાડામાં

النَّاسُ حَتَّى تَزْحَوْا وَشَكَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَطَشُ

ખોસી આપે. બખુદા ! તે ખાડો પાણીથી ઉભરાવા લાગ્યો ત્યાં સુધી કે સર્વ લોકો તૃપ્ત થઈ ગયા. આ હઝરત

وَأَنْتَزَعَ سَهْمًا مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ أَمَرَهُمْ أَنْ يَجْعَلُوا فِيهِ فَوَاللَّهِ مَا نَزَالَ

એ જ હાલમાં હતા એવામાં બુદૈલ બિન વરકા ખુઝાઈ ખુઝાઆની કેટલીક વ્યક્તિઓની સાથે હાજર થયો.

يَجِيشُ لَهُمْ بِالرِّزْيِ حَتَّى صَدَرُوا عَنْهُ فَبَيْنَمَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ حَبَاءٌ

અને એ લોકો તહામાવાળાઓમાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના રાઝદાર તથા શુભેચ્છક હતા. તેમણે બતાવ્યું કે કઅબ

حَاءٌ. قَالَ فَالْحَتِ الْحَاحُ એનો મસ્દર છે. જગા પકડવી, ચિપકી જવું. حَاءٌ મહમૂઝે લામ ફતહ યફતહૂથી આવે છે, જગાથી ન હટવું, અડી જવું. الْقَصْوَاءُ (કસ્વા) કાફના ફતહાની સાથે, હુઝૂરે અકફહસ ﷺ ની સવારીની ઊંટણી. આ તે જ ઊંટણી છે જેને હિજરતના મોકા પર હઝરત સિદીકે અકબર رضی اللہ عنہ ખરીદી હતી. قَصْوَاءُ નો માદો قَصْوُ છે, (કસ્વન) એનો અર્થ કાનના કિનારાનું કપાવું છે. એનો કાન પેદાઈશી એવો હતો કે લાગતુ હતું

بُدَيْلُ بْنُ وَرْتَاءَ الْخُزَاعِيُّ فِي نَفَرٍ مِنْ تَوْمِهِ مِنْ خِرَاعَةَ وَكَأَنَّهُمْ

બિન લૂઅઈ તથા આમિર બિન લૂઅઈને હુદૈબિયાના ઊંડા કૂવાઓની પાસે મૌજૂદ છોડી આવ્યો છું, અને

نُصِحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَهْلِ تِهَامَةَ فَقَالَ إِنِّي

એમની સાથે બચ્ચાંવાળી ઊંટણીઓ છે તે આપની સાથે લડવા અને આપને બચતુલ્લાહથી રોકવાનો ઈરાદો

تَرَكْتُ كَعْبَ بْنَ لُؤَيٍّ وَعَامِرَ بْنَ لُؤَيٍّ سَزَلُوا أَعْدَادَ مِيَاهِ الْحُدَيْبِيَّةِ

ધરાવે છે. આ સાંભળીને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, અમે કોઈની સાથે લડવા માટે નથી આવ્યા, અમે ઉમરો

وَمَعَهُمُ الْعُوذُ الْمَطَافِيلُ وَهُمْ مُقَاتِلُونَ وَمَادُواكَ عَنِ الْبَيْتِ

કરવા માટે આવ્યા છીએ. કુરૈશને લડાઈએ કમજોર કરી નાખેલ છે અને તેમને નુકસાન પહોંચાડ્યું છે. જો તેઓ

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّا لَمُعْجِزُونَ لِقِتَالِ أَحَدٍ وَ لَكِنَّا

ચાહે તો હું તેમની સાથે એક મુદત સુધીના માટે સુલહ કરી લઉં, અને તેઓ મારા તથા આમ અરબની વચ્ચેથી

جِنَا مُعْتَمِرِينَ وَإِنَّ شُرَيْشًا قَدْ تَهَكَّتْهُمْ الْحَرْبُ وَأَضْرَبَتْ بِهِمْ فَإِنْ

હટી જાય. પણ જો હું ગાલિબ આવી જાઉં (છવાઈ જાઉં) તો જો ચાહશે તો જે દીનમાં સૌ લોકો દાખલ થઈ ચૂક્યા

شَاءُوا مَا دَدْتَهُمْ مَدَدًا وَيَخْلُوْا بَيْنِي وَبَيْنَ النَّاسِ فَإِنْ أَظْهَرُ

તે પણ દાખલ થઈ જશે, અને જો ન ચાહે તો પોતાની જીદ પર અડેલા રહે. અને જો તે લોકો એને નહીં ચાહે તો

فَإِنْ شَاءُوا أَنْ يَدْخُلُوا فِيْنَا دَخَلْنَا فِيهِ النَّاسُ فَعَلُوا وَإِلَّا فَمَقَدُ

ફસમ છે એ જાતની જેના કબજામાં મારી જાન છે ! હું તેમની સાથે લડતો રહીશ ત્યાં સુધી કે મારી ગરદન અલગ

جَمُوا وَإِنَّ هُمْ أَبَوَاءُ قَوْلِي نَفْسِي بِيَدِي لَا قَاتِلَتَهُمْ عَلَى أَمْرِي

થઈ જાય, અને અલ્લાહ યક્કીનન ! પોતાના દીનને સવાર કરી આપશે. બુદૈલે કહ્યું, આપ જે ફર્માવો છો એ તેમના

هَذَا حَتَّى تَقْرُدَ سَالِقَتِي وَ لَيْسَفِدَنَّ اللَّهُ أَمْرًا فَقَالَ بُدَيْلٌ سَأَبْلَغُهُمْ

સુધી પહોંચાડી આપીશ. તે ત્યાંથી કુરૈશની પાસે આવ્યો અને કહ્યું, હું તમારી પાસે એમની બારગાહેથી આવ્યો

કે એનો કિનારો કપાયેલો છે. حُطَّةٌ એનો અર્થ ખસલત થાય છે અહીં તજવીજ મુરાહ છે. كُفْدٌ તે ખાડો જેમાં થોડું સરખું પાણી હોય. تبرضه - تبرض થોડું થોડું લેવું એનો માદો ברص છે. થોડી બખ્શિશ.

ثم امرهم ان يجعلوه فيه : આ મુબારક તીર હુજૂરે અફદસ ﷺ ના ઊંટોને હંકારનાર નાજિયા ઈબને જ-દુબ رضی اللہ عنہ લઈને એ ખાડામાં ઉતર્યા હતા અને ખોસ્યું હતું.

مَا تَقُولُ فَمَا نَظَلَّ حَتَّىٰ آتَىٰ قُرَيْشًا قَالَ إِنَّا قَدْ جِئْنَاكُمْ مِنْ عِنْدِ

છું અને એમણે કાંઈક ફર્માવ્યું છે જેને મેં સાંભળ્યું છે. જો તમો યાહો તો તમારી સમક્ષ રજૂ કરી આપુ. તેમના

هَذَا الرَّجُلِ وَسَمِعْنَا يَقُولُ قَوْلًا فَيَنْ شِئْتُمْ أَنْ نَعْرِضَهُ عَلَيْكُمْ فَعَلْنَا

બેવકૂફોએ કહ્યું, અમને એની કોઈ જરૂરત નથી કે એમની કોઈ વાત અમને બતાવે. અને એમના સમજદારોએ

قَالَ سَفَهًا وَهُمْ لَأَحَاجَةٌ لَنَا أَنْ تُخْبِرَنَا عَنْهُ بِشَيْءٍ وَقَالَ ذُو الرَّايِ

કહ્યું, જે સાંભળ્યું છે બતાવો. બુદ્ધેલે કહ્યું તે આવુ આવુ ફર્માવે છે. અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ જે કાંઈ ફર્માવ્યું

مِنْهُمْ هَاتِ مَا سَمِعْتَهُ يَقُولُ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ كَذًا أَكْذًا أَخَذَتْهُمْ

હતું એને વર્ણન કરી આપ્યું. આ બધુ સાંભળીને ઉરવા બિન મસ્તુદે કહ્યું, હે મારી ફોમ ! શું હું તમારો બાપ

يَسَاءَ قَالَ السَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ عُرْوَةُ بْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ

નથી ?? તેમણે કહ્યું, હા ! તું અમારો બાપ છે. તેણે કહ્યું, શું તમે પુત્રો નથી ?? તેમણે કહ્યું, હા ! છીએ. તેણે

أَيُّ قَوْمٍ أَلَسْتُ بِالْوَالِدِ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ أَوَلَسْتُمْ بِالْوَالِدِ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ

કહ્યું, શું મારા બારામાં તમને કોઈ બદગુમાની છે ? તેમણે કહ્યું, નથી ! તેણે કહ્યું, તમે નથી જાણતા કે મેં

فَهَلْ تَتَّهَمُونِي قَالُوا لَا قَالَ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ إِنِّي اسْتَفْتَرْتُ أَهْلَ

ઉક્કાઝવાળાઓને અહીં આવવા માટે બોલાવ્યાં. જ્યારે તેમણે ઈન્કાર કરી આપ્યો તો મારી બીવીઓને મારી

عَمَّاظٍ فَلَمَّا بَلَغُوا عَلَيَّ جِئْتُكُمْ بِأَهْلِي وَوَلَدِي وَمَنْ أَطَاعَنِي قَالُوا بَلَىٰ

ઔલાદને અને મારા હેઠળનાંઓને લઈને આવ્યો છું. અને લોકોએ કહ્યું, સહીહ છે. તેણે કહ્યું, તેમણે

قَالَ فَإِنَّ هَذَا قَدْ عَرَضَ لَكُمْ حَقَّةً رُشِدًا أَقْبَلُوهَا وَدَعُونِي أَيْتِهَآ

(નબી ﷺ એ) સારી વાત કહી છે એને ફૂલ કરી લો, અને મને તેમની પાસે જવા દો. તેમણે કહ્યું, જાવ !

બુદ્ધેલ બિન વરફાઅ : رضي الله عنه બની ખજાઅહના સરદાર અને અરબના ગામવાસીઓમાંથી હતા. એ

તે સમય સુધી મુસલમાન થયા ન હતા, પણ હુઝૂરે અફદસ ﷺ ની સાથે સાચી હમદર્દી રાખતા હતા. ફતહે મક્કાના પ્રસંગે મર્ઝુઝહરાનમાં હાજર થઈને ઈસ્લામ ફૂલ કર્યો હતો. ત્યારબાદ હુનેન, તાઈફ, તબૂક સર્વ ગઝવાઓમાં શરીક થયા. હુઝૂરે અફદસ ﷺ ની હયાતમાં ઈન્તેકાલ કરી ગયા.

نصحનો અર્થ એ થેલો જેમાં કપડાં રાખવામાં આવે છે. અહીં મુરાદ રાઝદાર તથા હમદર્દ છે. મસ્દર છે જેનો અર્થ પણ સાચો હમદર્દ થાય છે. هامة તેનો શાબ્દિક અર્થ ઊંડાણવાળી જમીન છે. એનાથી મુરાદ મક્કા મોઅઝ્ઝમા અને તેના આસપાસની આબાદીઓ છે. નજદથી પશ્ચિમ બાજુ જે ઊંડાણવાળો હિસ્સો

قَالُوا إِنَّتِهِ قَاتَا فَيَعَلُّ يَكَلِّمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

ત્યારબાદ તે બિદમતે અફઠસમાં હાજર થયા અને નબી ﷺ થી વાત કરવા લાગ્યા. નબી ﷺ એ એમનાથી એ

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوًا مِّنْ قَوْلِهِ لِبُدَيْلٍ فَقَالَ عُرْوَةُ

જ પ્રકારની વાત કરી જે પ્રમાણેની બુદૈલને ફર્માવી હતી. એના પર ઉરવાએ કહ્યું, હે મુહમ્મદ ! બતાવો તમે જો

عِنْدَ ذَلِكَ أَيُّ مُحَمَّدٌ أَرَأَيْتَ إِنْ اسْتَأْصَلْتَ أَمْرَ قَوْمِكَ هَلْ سَمِعْتَ

તમારી કોમને ખત્મ કરી આપી તો શું તમે કોઈ અરબ વિશે સાંભળ્યું છે કે તમારાથી પહેલાં તેણે પોતાની કોમને

بِأَحَدٍ مِّنَ الْعَرَبِ إِجْتَا حَ أَصْلَهُ قَبْلَكَ وَإِنْ سَكِنَ الْأُخْرَى نِسَارِي

ખત્મ કરી આપી છે ? અને જો મામલો એનાથી ઉલ્ટો થયો તો બબુદા ! વિના શંકાએ હું એવા જાત જાતના

وَاللَّهُ لَأَرَى رُجُومًا وَإِنِّي لَأَرَى أَسْوَابًا مِّنَ النَّاسِ حَلِيقًا أَنْ يَفِرُّوا

લોકોને જોઈ રહ્યો છું જેઓ તમને છોડીને ભાગી જશે. આ સાંભળીને અબૂબકરએ તેને ફર્માવ્યું, લાતની શર્મગાહ

وَيَدْعُوكَ فَقَالَ لَهَا أَبُو بَكْرٍ أَمْصُصِي بَطْرَ اللَّاتِ أَمْحَنِي نَفْرُ عَنَّا

યૂસ ! શું અમે એમને છોડીને ભાગી જઈશું ?! તેણે પૂછ્યું, આ કોણ છે ? લોકોએ બતાવ્યું, અબૂબકર ! તેણે કહ્યું,

وَتَدْعُهُ فَقَالَ مَنْ ذَا لَوْ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

સાંભળો ! કસમ છે એ જાતની જેના કબજામાં મારી જાન છે ! જો તમારું એહસાન મારા ઉપર ન હોત જેનો બદલો

لَوْلَا يَدُ كَأَنَّكَ لَكَ عِنْدِي لَمْ أَجِرْكَ بِهَا لِأَجْبُتَكَ قَالَ وَجَعَلَ

હું હજી ચૂકાવી નથી શક્યો તો તમને જવાબ આપત ! અને તે નબી ﷺ સાથે વાત કર્યે જતો. અને જ્યારે વાત

يُكَلِّمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكُلَّمَا كَلِمَةً أَخَذَ بِلِحْيَتِهِ وَالْمَغِيرَةَ

કરતો તો હુમ્મરની દાટી મુબારકને પકડી લેતો. અને મુગીરા બિન શઅબા ખૂદ લગાડેલ નબી ﷺ ની

છે તેને તિહામા કહે છે. તેની હદ મદીના તથા બહ બાજુ અર્જથી શરૂ થઈને યમન સુધી ચાલી જાય છે. કઅબ બિન લઅઈ, અને આમિર બિન લઅઈ, કારણ કે મક્કા મોઅઝ્ઝમાની આસપાસના સર્વ ફબીલા આ બંનેવની જ શાખો હતા. એટલા માટે એમનું નામ લીધું. મુરાદ એ હતી કે મક્કા તથા આસપાસની સર્વ આબાદીઓના રહેવાસીઓ. العود - عائد : اعداد - عدد : اعداد مياه حديبية : બહુવચન છે. એ પાણી જે કદી ખત્મ ન થાય. عائد - عائد : اعداد - عدد : اعداد مياه حديبية : બહુવચન છે. તે ઊંટણી જે પોતાના બરચાની સાથે હોય. المطافيل - مطافل : اعداد - عدد : اعداد مياه حديبية : બહુવચન છે. બરચાવાળી, ચાહે માણસ હોય ચાહે જાનવર. મુરાદ એ છે કે પૂરા સાઝો સામાનની સાથે આવ્યા છે. نَهَكَ - نَهَكَتُهُمْ : દૂબળુ કરી

بُنْ شُعْبَةَ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ السَّيْفُ

પાછળ સરે અફઢસની પાસે ઉભા હતા અને તેમની સાથે તલવાર હતી. જ્યારે ઉરવા પોતાનો હાથ નબી ﷺ ની

وَعَلَيْهِ الْمَغْفَرُ فَكَلَّمَا أَهْوَى عُرْوَةَ بِيَدَيْهَا إِلَى الْحَيَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

દાઢી મુબારકની તરફ વધારતો તો આપ તલવારની મ્યાનનો હાથો તેના હાથ પર મારતા અને કહેતા

وَسَلَّمَ حَرَبٌ يَدَاكَ بِتَعْلِ السَّيْفِ وَقَالَ أَخْرَيْدَكَ عَنْ الْحَيَةِ رَسُولِ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની દાઢી મુબારકથી તારો હાથ દૂર રાખ ! આ સાંભળીને ઉરવાએ પોતાનુ માથુ ઉઠાવ્યું અને

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَفَعَ عُرْوَةَ رَأْسَهُ فَقَالَ مَنْ هَذَا مَا أَوْ

પૂછ્યું, આ કોણ છે ? લોકોએ બતાવ્યું કે મુગીરા બિન શઅબા. તો તેણે કહ્યું, હે ગદાર ! શું તારી દગાબાજીના

السُّغَيْرَةَ بِنُ شُعْبَةَ فَقَالَ أَيُّ عُدْرَأْسَتِ اسْعَى فِي عُدْرَتِكَ وَكَانَ

મામલામાં કોશિશ નથી કરી રહ્યો ? કુફની હાલતમાં મુગીરા કેટલાક લોકોની સાથે હતા તો તેમને મારી નાખ્યા

السُّغَيْرَةَ صَحَبَ قَوْمًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَكَتَلَهُمْ وَأَخَذَ أَمْوَالَهُمْ ثُمَّ

અને તેમના માલ લઈ લીધા પછી મદીના આવીને મુસલમાન થઈ ગયા. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, ઈસ્લામ

جَاءَ فَأَسْلَمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا الْإِسْلَامُ فَأَقْبَلُ

કરું છું, રહી ગયો માલ તો મારે એની કોઈ હાજત નથી. ઉરવા નબી ﷺ ના સહાબીઓને ત્રાસી નજરે જોતો

وَأَمَّا السَّالُ فَكَانَتْ مِنْهُ فِي شَيْءٍ ثُمَّ إِنَّ عُرْوَةَ جَعَلَ يَرْمُقُ اصْحَابَ

હતો. બખુદા ! જ્યારે પણ રસૂલુલ્લાહ ﷺ નાક સાફ કરતા તો લીટ એમનામાંના કોઈકના હાથમાં પડતી, તે

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَيْنَيْهِ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا تَنَخَّرَ رَسُولُ

તેને પોતાના ચહેરા તથા શરીર પર ઘસતો. અને જ્યારે હુઝૂર તેને કોઈ કામનો હુકમ આપતા તો તેને અંજામ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَخَامَةً إِلَّا وَقَعَتْ فِي كَفِّ رَجُلٍ

આપવાના માટે એકબીજાથી આગળ વધતા. અને જ્યારે વુઝૂ કરતા તો ધોવણ માટે લડી પડતા ! અને જ્યારે કાંઈ

આપ્યું, પાતળું કરી આપ્યું, કમજોર કરી આપ્યું, રસ કસ કાઢી નાખ્યો. جَمُّوا جَمَّ يَجُمُّ آراام પામી ગયો.

تفرد આ ફદ્દથી બાબે ઈન્ફઆલનો મુઝારેઅ છે. એનો મસદર انفراد છે. سألته - سألتهનો અર્થ ગરદનનો

આગલો હિસ્સો. અહીં ગરદનના અર્થમાં છે, ત્યાં સુધી કે મારી ગરદન અલગ થઈ જાય, એટલે કે

مَنْهُمْ فَذَلِكَ بِهَا وَجْهًا وَجِدَدًا وَإِذَا أَمَرَهُمْ ابْتَدَرُوا أَمْرًا

ફર્માવતા તો પોતાના અવાજો ધીમા કરી આપતા અને તેમની શાનની મહાનતાના કારણે તેમને નજર ભરીને

وَإِذَا تَوَضَّأُوا كَادُوا يَفْتَتِلُونَ عَلَىٰ وَضُوءِهِ وَإِذَا تَكَلَّمُوا خَفَضُوا أَصْوَاهَهُمْ

જોઈ પણ ન શકતા. ત્યારબાદ ઉરવા પોતાના સાથીઓની પાસે પરત થયો અને કહ્યું, હે ફોમ ! હું

عِنْدَكَ وَمَا يُحَدِّثُنَ إِلَيْهِ النَّظْرَ تَعْظِيمًا لَهُ فَرَجَعَ عُرْوَةَ إِلَىٰ أَهْلِهَا

બાદશાહોની પાસે ગયો છું અને હું કેસર તથા કિસ્રા અને નજાશીના દરબારમાં ગયો છું. અલ્લાહની કૃપા !

فَقَالَ أَيُّ قَوْمٍ وَاللَّهِ لَقَدْ وَفَدْتُ عَلَى السُّلُوكِ وَوَقَدْتُ عَلَى قَيْصَرَ

મેં કોઈ બાદશાહને નથી જોયો કે તેઓ તેની એટલી તાઝીમ કરતા હોય જેટલી સહાબા મુહમ્મદ ﷺ ની કરે

وَكِسْرَىٰ وَالنَّبَّاسِيَّ وَاللَّهُ إِنَّ رَأْيَتُ مَلِكًا تَطْرَعُ عِظْمُهُ أَصْحَابُهُ مَا يُعْظَمُ

છે. વલ્લાહ ! જો તે નાક સાફ કરે છે તો એનું લીટ એમનામાંથી કોઈ ન કોઈના હાથમાં આવે છે તો તે એને

أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ مُحَمَّدًا أَوْ اللَّهِ إِنَّ سَخَمَ خُتَامَةَ الْأَوْقَعَتْ فِي كُوفِ رَجُلٍ

પોતાના ચહેરા તથા શરીર પર માલીશ કરી લે છે. અને જ્યારે તે કોઈને કાંઈક કરવાનો હુકમ આપે છે તો

مَنْهُمْ فَذَلِكَ بِهَا وَجْهًا وَجِدَدًا وَإِذَا أَمَرَهُمْ ابْتَدَرُوا أَمْرًا وَإِذَا

લોકો દોડી ઉઠે છે. અને જ્યારે વુજૂ કરે છે તો એના પાણીના માટે લડી પડે છે. અને જ્યારે બોલે છે તો સર્વ

تَوَضَّأُوا كَادُوا يَفْتَتِلُونَ عَلَىٰ وَضُوءِهِ وَإِذَا تَكَلَّمُوا خَفَضُوا أَصْوَاهَهُمْ

લોકો ચૂપ થઈ જાય છે અને અઝમતના લીધે એમની સાથે આંખો મિલાવી નથી શકતા. અને એમણે એક

عِنْدَكَ وَمَا يُحَدِّثُنَ إِلَيْهِ النَّظْرَ تَعْظِيمًا لَهُ وَإِنَّهَا قَدْ عَرَضَ عَلَيْكُمْ

ઉકેલવાળી વાત રાખી છે તેને કબૂલ કરી લો. ત્યારબાદ બની કિનાનાના એક શખ્સે કહ્યું, મને એમની પાસે

હું માર્યો જાઉં.

ઉરવા બિન મસ્જિદ બિન મઅતબ પકડી, એ તે સમયે કુફ્રની હાલતમાં હતા. બાદમાં ઈસ્લામથી પાવન થયા, અને પોતાની ફોમમાં જઈને તેમને ઈસ્લામની દાવત આપી, જેના લીધે તેમની ફોમે તેમને શહીદ કરી આપ્યા. એની ખબર જ્યારે બારગાહે રિસાલતમાં પહોંચી તો ફર્માવ્યું કે આ સાહબ યાસીનના જેમ છે, એટલે કે એમનો બનાવ સૂરએ યાસીનમાં વર્ણન થયેલો છે.

উক্তি : মক্কা মোঅজ্জমানী নছক মশহুর জগা હતી જ્યાં વરસે વરસે બજાર ભરાતુ હતું. તેની વિગત ભાગ-૪માં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. بلحوا عنی એટલે કે તેમણે ઈ-કાર કરી દીધો. એનો માદો بلح છે જેનો અર્થ ના પાડવી છે.

નુઝહુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(111)

શરતો વિશે બયાન

حُطَّةً رُشِدًا فَأَقْبَلُوهَا فَقَالَ رَجُلٌ مِّنْ بَنِي كِنَانَةَ دَعَوْنِي أَيْتِهِ

જવા દો ! લોકોએ કહ્યું, જાવ ! જ્યારે નબી ﷺ તથા સહાબાની સામે આવતાં જોવા મળ્યો તો

فَقَالُوا إِنَّتِهِ فَلَمَّا أَشْرَفَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, આ ફલાણો છે અને એ ફલાણી ફોમનો છે જેઓ કુર્બાનીનાં જાનવરોને ખૂબ જ માને

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا فُلَانٌ وَهُوَ مِنْ قَوْمٍ

છે. કુર્બાનીનાં જાનવરોને ઉઠાડી દો. કુર્બાનીનાં જાનવરો ઉઠાડી દેવામાં આવ્યાં અને લોકો તલબિયા કહેતા તેની

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا فُلَانٌ وَهُوَ مِنْ قَوْمٍ

તરફ વધ્યા. જ્યારે તેણે આ મન્ઝર જોયો તો કહ્યું, સુબ્હાનલ્લાહ ! એ લોકોને બયતુલ્લાહથી રોકવું સારી વાત

يُعْظِمُونَ الْبُدْنَ فَاَبْعَثُوهَا لَهُ فَبِعِثْتُ لَهُ وَاسْتَقْبَلَهُ النَّاسُ يُبَيِّنُونَ

નથી. તે પરત થયો, જ્યારે પોતાની ફોમમાં આવ્યો તો કહ્યું, મેં કુર્બાનીનાં જાનવરોને જોયાં છે. તેમને ઢાર

فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مَا يَنْبَغِي لِهَؤُلَاءِ أَنْ يُصَدَّ وَأَعْيَنَ

પહોંચાડી દેવામાં આવ્યા છે. એમને નિશાન લગાડવામાં આવ્યું છે, તેમને બયતુલ્લાહથી રોકવું દુરુસ્ત નથી

الْبَيْتِ فَلَمَّا رَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ قَالَ رَأَيْتُ الْبُدْنَ قَدْ كُتِدَتْ

જાણતો. હવે એમનામાંથી એક મિકરઝ બિન હફસ નામવાળાએ કહ્યું, મને ત્યાં જવા દો ! લોકોએ કહ્યું, જાવ !

وَأَشْعِرَتْ فَمَا أَرَى أَنْ يُصَدَّ وَأَعْيَنَ الْبَيْتِ فَقَامَ رَجُلٌ مِّنْهُمْ يُقَالُ

જ્યારે તે નબી ﷺ ની સામે આવ્યો તો નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, આ મિકરઝ છે, એ સારો માણસ નથી. તે

لَهُ مِكْرٌ بْنُ حَفِصٍ فَقَالَ دَعَوْنِي أَيْتِهِ فَلَمَّا أَشْرَفَ

નબી ﷺ સાથે વાત કરવા લાગ્યો. વાતચીત દરમ્યાન જ સુહેલ બિન અમ્ર આવ્યો. મઅમરે કહ્યું, ઝહરીએ

شوب - اشوابا - બહુવચન છે. નવ્અ, ફીસ્મ એટલે વિવિધ પ્રકારના લોકો.

بظر - بظلال : અરબનો દસ્તૂર હતો કે તેઓ સ્ત્રીઓની પણ ખત્ના કરતા હતા. ખત્ના પછી ખત્નાની જગાએ જે હિસ્સો રહી જતો હતો એને بظر કહેતા હતા. લાત=મશહૂર મૂર્તિ જેને ષફીફ પૂજતા હતા. આ વાક્ય હઝરત સિદીકે અકબર رضی اللہ عنہની વાણી કલાનો અજોડ નમૂનો છે જેનું દષ્ટાંત આ પ્રકારમાં નથી.

لولايد كانت لك عندى : એ એહસાન એ હતું કે ઉરવાએ અમુક ખૂનનો બદલો પોતાના માથે લઈ લીધો હતો. એમાં હઝરત સિદીકે અકબર رضی اللہ عنہએ તેને દસ ઊંટ આપ્યાં હતાં.

ای غدر : એનો અર્થ ઘણો જ મોટો વચન ભંગ

عَلَيْهِمْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا إِمْرٌ وَهُوَ رَجُلٌ فَاجِرٌ

પોતાની હદીષમાં આ પ્રમાણે કહ્યું, જ્યારે સુહેલ બિન અમ્ર આવ્યો તો નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, તમારો મામલો

فَجَعَلَ يَكَلِّمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَبَيْنَمَا هُوَ يُكَلِّمُهُ إِذْ جَاءَ

સરળ થઈ ગયો. એયૂબે ઈકરમાથી રિવાયત કરતાં મને ખબર આપી કે જ્યારે સુહેલ આવ્યા તો નબી ﷺ એ

سَهِيلُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ مَعْرُوفًا خَبَرَنِي أَيُّوبُ عَنْ عِكْرَمَةَ أَنَّه لَسَّاجَاءَ

ફર્માવ્યું, તમારો મામલો સરળ થઈ ગયો. મઅમરે કહ્યું કે ગુહરીએ પોતાની હદીષમાં એવું કહ્યું, સુહેલ ઈબને

سَهِيلُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَهَّلَ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ

અમ્ર આવ્યા અને કહ્યું, આવો ! આપસમાં એક ફરારનામુ લખી લઈએ. તો નબી ﷺ એ કાતિબ (લહિયો)ને

قَالَ مَعْمَرٌ قَالَ النَّهْرِيُّ فِي حَدِيثِهِمْ فَجَاءَ سَهِيلُ بْنُ عَمْرٍو فَقَالَ

બોલાવ્યા. ફર્માવ્યું, લખો ! બિસ્મિલ્લાહિર્રમાનિર્રહીમ (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ). એના પર સુહેલે કહ્યું, ખુદાની

هَاتِ أَكْتُبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابًا فَدَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

કસમ ! અમે રહમાનને નથી જાણતા ! એ શું છે ?? પરંતું લખો بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ (બિસ્મિકલ્લાહુમ્મ) જેવું કે લખતા

الْكَاتِبَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

હતા. મુસલમાનોએ કહ્યું, અમે بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (બિસ્મિલ્લાહિર્રમાનિર્રહીમ) સિવાય અન્ય કાંઈ લખીશું

فَقَالَ سَهِيلُ أَمَّا الرَّحْمَنُ فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي مَا هُوَ وَلَكِنْ أَكْتُبُ بِاسْمِكَ

નહીં ! નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, લખો بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ (બિસ્મિકલ્લાહુમ્મ). પછી ફર્માવ્યું, આ તે ફેંસલો છે જે

اللَّهُمَّ كَمَا كُنْتَ تَكْتُبُ فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ وَاللَّهِ لَا تَكْتُبُهَا إِلَّا

મુહમ્મદરસૂલુલ્લાહે કર્યો. તો સુહેલે કહ્યું, બખુદા ! જો અમે જાણતા કે આપ અલ્લાહના રસૂલ છો તો તમને

કરનાર. ઉરવા બિન મસ્ઊદ હઝરત મુગીરાના કાકા હતા. જ્યારે એમને જાણ થઈ કે ઉરવા આવ્યા છે તો

હથિયાર લગાડીને લોખંડના હેલ્મેટ (ખૂદ)માં મોઢું છુપાવીને બિદમતે અફદસમાં હાજર થયા અને હુઝૂરે

અફદસ ﷺ ની પાછળ ઉભા થઈ ગયા. અરબના રઈસોની આદત હતી કે તે જ્યારે કોઈની સાથે વાત કરતા

અને તેની મહેરબાનીની ઉમ્મીદ કરતા તો તેને નરમ કરવાના માટે વાત કરતી વખતે તેની દાઢી પકડી લીધા

કરતા હતા. એવું જ ઉરવા પણ કરી રહ્યા હતા. હઝરત મુગીરાથી એ સહન ન થઈ શક્યું. તે હાથમાં મ્યાનમાં

રાખેલ તલ્વાર લઈને ઉભા હતા. તે મ્યાનની અણી તેના હાથ પર મારતા કે જેથી દાઢી મુબારક સુધી હાથ ન લઈ

જાય. છેવટે એમણે તેને ચેતવણી આપી દીધી, હાથ દૂર રાખ ! હવે વધ્યો તો સલામત પાછો નહીં જાય ! તેણે

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبَ بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ قَالَ هَذَا مَا قَضَى عَلَيَّ مُحَمَّدٌ وَرَسُولُهُ

બયતુલ્લાહથી ન રોકતા અને ન આપથી લડતા. હા ! લખો મુહમ્મદ ઈબને અબ્દુલ્લાહ. એના પર નબી عليه السلام એ

اللَّهُ فَقَالَ سَهِيلٌ وَاللَّهِ لَوْلَا نَعَامُ إِنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ مَا رَدْنَاكَ عَنِ الْبَيْتِ وَلَا قَاتَلْنَاكَ وَ لَكِنَّ

ફર્માવ્યું, બખુદા ! હું ચક્રીનન ! અલ્લાહનો રસૂલ છું અને જો તમે લોકો મને જૂઠલાવો છો તો લખો : મુહમ્મદ

الكَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاللَّهِ إِنْ لَمْ يَرَسُولُ اللَّهِ وَإِنْ كَذَّبْتُمُونِي

ઈબને અબ્દુલ્લાહ. ઝુહરીએ કહ્યું, અને આવું એ કારણે ફર્માવ્યું કે પહેલાં ઈશાદ ફર્માવી ચૂક્યા હતા કે એ લોકો

أَكْتُبُ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ التَّاهِرِيُّ وَ ذَلِكَ

મારાથી જે પણ એવી વાત માગશે જેમાં અલ્લાહની મોહતરમ ચીજોની તાઝીમ હોય તો હું તેમને આપીશ. હવે

لِقَوْلِهِ لَا يَسْأَلُونِي خُطَّةً يُعْظَمُونَ فِيهَا حُرْمَاتِ اللَّهِ إِلَّا أَعْطَيْتَهُمْ

નબી عليه السلام એ તેને કહ્યું, એ શર્ત પર કે અમારા તથા બયતુલ્લાહની વચ્ચેથી હટી જાવ જેથી અમે એનો તવાફ કરી

إِيَّاهَا فَقَالَ لَهُ السَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَنْ تَخْلَوْا بَيْنَنَا وَبَيْنَ

લઈએ. તો સુહેલે કહ્યું કે બખુદા ! આ સ્થિતિમાં અરબ એવું કહેશે કે અમને મજબૂર કરી દેવામાં આવ્યા. હા ! આ

الْبَيْتِ فَتَطُوفُ بِهَا فَقَالَ سَهِيلٌ وَاللَّهِ لَا تَتَحَدَّثُ الْعَرَبُ أَنَّا أُخِذْنَا

આવતા વરસે થઈ શકશે, તો એ જ લખ્યું. હવે સુહેલે કહ્યું, અને એ શર્ત પર કે અમારામાંથી કોઈ પણ આપની

ضُخْطَةً وَ لَكِنَّ ذِيكَ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فَلَكَتَبَ فَقَالَ سَهِيلٌ وَعَلَى

પાસે જાય ભલે આપના દીન પર હોય તો આપ એને અમારી તરફ પરત કરી આપશો. એના પર મુસલમાનોએ

أَنْتُمْ لَا يَأْتِيَكُ مَنَّا رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ عَلَى دِينِكُمْ إِلَّا رَدَدْتُمَا إِلَيْنَا

કહ્યું, સુબ્હાનલ્લાહ ! તે મુશ્રિકોની તરફ કેવી રીતે પરત કરવામાં આવી શકે જ્યારે કે તે મુસલમાન થઈને આવ્યો

قَالَ الْمُسْلِمُونَ سُبْحَانَ اللَّهِ كَيْفَ يُرَدُّ إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَقَدْ جَاءَ

છે ?! આ વાતો થઈ જ રહી હતી એવામાં અબૂ જંદલ બિન સુહેલ બિન અમ્ર પોતાની બેડીઓમાં ઘસડાતા

પૂછ્યું, આ કોણ છે ? હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ બતાવ્યું કે આ મુગીરા ઈબને શઅબા છે. તેણે હઝરત મુગીરાને કહ્યું,

હે બહુ જ મોટા ગદાર ! શું તારી ગદારીના બારામાં હું મામલો સુલઝાવવાની કોશિશ નથી કરી રહ્યો ?! તેને

આશ્ચર્ય હતું કે આ ભત્રીજો છે અને હું તેના એવા ગંભીર મામલાને ઉકેલવાની કોશિશ કરી રહ્યો છું છતાં પણ તેણે

મને આટલા સખ્ત શબ્દો કહ્યા !

مُسْلِمًا فَبَيْنَاهُمْ كَذَلِكَ إِذْ دَخَلَ أَبُو جَنْدَلٍ بْنُ سَهَيْلٍ بِنِ

घसडाता आव्या. अने ते मक्काचा नीचाणवाणा डिस्साथी नीकण्या उता. आवीने तेमणे पोतानी जतने मुसलमानो

عَمْرٍو دِيرَسْتُ فِي قِيُودٍ ۚ وَتَدَخَّرَ بِي مِنْ أَسْفَلِ مَكَّةَ حَتَّى رَمَى

सामे नापी दीधी. अना पर सुडले कहुं, उ मुहम्मद ! (ﷺ) आ अमारा सुलडनामानी प्रथम वात छे, अने

بِنَفْسِهِ بَيْنَ أَظْهَرِ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ سَهَيْلٌ هَذَا يَا مُحَمَّدُ أَوَّلُ

अमारी तरफ परत करो ! नबी (ﷺ) अ कहुं, उ सुलडनामु पूरु नथी लपाई यूक्युं. तेमणे कहुं, पुढानी

مَا أَقَاتُضِيكَ عَلَيْهَا أَنْ تَرُدَّ لِي إِلَى فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

कुसम ! उवे अमे तमारी साथे कोई वात पर सुलड करीशुं नही. तो नबी (ﷺ) अ कर्माव्युं, सारुं ! अना माटे

إِنَّا لَمُ نَقُضِ الْكِتَابَ بَعْدُ قَالَ فَوَاللَّهِ إِذْنُ لَا أَصَالِحُكَ عَلَى شَيْءٍ

ईजाजत आपी दो. तेमणे कहुं, उ ईजाजत आपीश नही. कर्माव्युं, अवं करी आपो ! तेमणे कहुं, उ करीश नही !

أَبَدًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاجْزُءْ لِي فَقَالَ مَا أَنَا

भिकरजे कहुं, अमे तमने ईजाजत आपी. अबू जंदले कहुं, उ मुसलमानो ! उं मुश्किनी जेम परत करवामां

بِمُجِيزِ ذَلِكَ قَالَ بَلَى فَاَفْعَلُ قَالَ مَا أَنَا بِفَاعِلٍ قَالَ مَكْرَمٌ بَلَى

आवी रह्यो छुं, ज्यारे के उं मुसलमान थईने आव्यो छुं. शुं नथी जेता ! में केटली मुसीबत उढावी छे ! अने ते

تَدَا أَجْزَيْتَنَا لَكَ قَالَ أَبُو جَنْدَلٍ أَيْ مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ أَرَدْتُ إِلَى

अल्लाडनी राडमां भूष ज प्रमाणमां सताववामां आव्या उता. उमर ईंने भत्ताभे कहुं, उं नबी (ﷺ) नी

الْمُشْرِكِينَ وَقَدْ جِئْتُ مُسْلِمًا إِلَّا تَرُونَ مَا قَدْ لَقِيتُ وَكَانَ قَدْ

भिदमतमां डाजर थयो अने में अर्ज कर्युं, शुं आप अल्लाडना भरडकुं नपी नथी ? कर्माव्युं, जरुर छुं ! में अर्ज

डिस्सो अे बन्यो उतो के उजत मुगीरा षड्डीनी शाभा बनी मालिकना तेर व्यक्तिओनी साथे भिस्रना बादशाड मकूकुसने मणवा गया. मकूकुसे सौने ईनामो ईकराम आपीने परत करी आप्या अने उजरत मुगीराने कांईक ओछु आप्युं. अेनो उजरत मुगीराने अेडसास थयो. रस्तामां कयांक अेक रात्रे शराभ पीने बधा ज गाईल थईने सूई गया. तेमणे अे बधायने कुतल करी नाप्या अने सघणो माल लईने मदीना तथैबड डाजर थईने मुसलमान थई गया. अेना कारणे षड्डीमां उंगामो भडो थई गया. उरवा ईंने मस्जिदे घण्णी ज जदो जेउद करीने दियत (भूनना बढले माल) पर मामलो रके दके करी आप्यो उतो अने अे तेर कुतल थनाराओनी दियत पोतानी पासेथी आपी.

عَذِبَ عَذَابًا شَدِيدًا فِي اللَّهِ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَأَتَيْتُ

કરી, શું આપણે હક્ક પર અને આપણા દુશ્મન બાતિલ પર નથી ? ફર્માવ્યું, હા ! છે. મેં અર્જ કરી, પછી આપણે

نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ أَسْتَبِيَّ اللَّهُ حَقًّا قَالَ بَلَى

દીનના મામલામાં શા માટે ડરીએ ? ફર્માવ્યું, હું અલ્લાહનો રસૂલ છું અને તેની નાફર્માની કરીશ નહીં. તે

قُلْتُ أَسْتَأْذِنُ عَلَى الْحَقِّ وَعَدُوُّنَا عَلَى الْبَاطِلِ قَالَ بَلَى قُلْتُ فَلِمَ نَعُطِي

મારો મદદગાર છે. મેં અર્જ કરી, શું આપે એવું બયાન ફર્માવ્યું ન હતું કે આપણે બયતુલ્લાહ જઈશું અને

الدَّيْنِيَّةَ فِي دِينِنَا إِذْ قَالَ إِنْ رَسُولُ اللَّهِ وَكَسْتُ إِيَّاهُ وَهُوَ نَاصِرِي

તેનો તવાફ કરીશું. ફર્માવ્યું, કેમ નહીં ! શું મેં તમને એવું બતાવ્યું હતું કે આ જ વરસે જઈશું ? મેં અર્જ કરી,

قُلْتُ أَوْلَيْتُ كُنْتُ مُخَدِّمًا أَنَا سَنَأِي الْبَيْتِ فَنَطُوفُ بِهِ قَالَ بَلَى فَأَخْبَرْتُكَ

નહીં. ફર્માવ્યું, તમે બયતુલ્લાહ જશો, અને એનો તવાફ કરશો. હઝરત ઉમરે કહ્યું કે એના પછી હું અબૂબક્રની

أَنَا نَاتِيهِ الْعَامَ قُلْتُ لَا قَالَ فَإِنَّكَ أَيْتُهُ وَمَطُوفٌ بِهِ قَالَ فَأَتَيْتُ

પાસે આવ્યો અને મેં કહ્યું, હે અબૂબક્ર ! શું આ અલ્લાહના બરહક્ક નબી નથી ? તેમણે કહ્યું, કેમ નહીં ! મેં

أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ يَا أَبَا بَكْرٍ أَلَيْسَ هَذَا سِبْيَ اللَّهِ حَقًّا قَالَ بَلَى قُلْتُ أَسْتَأْذِنُ

અર્જ કરી, શું આપણે હક્ક પર અને આપણા દુશ્મન બાતિલ પર નથી. તેમણે ફર્માવ્યું, કેમ નહીં ! મેં અર્જ

عَلَى الْحَقِّ وَعَدُوُّنَا عَلَى الْبَاطِلِ قَالَ بَلَى قُلْتُ فَلِمَ نَعُطِي الدَّيْنِيَّةَ

કરી, તો પછી આપણે દીનના મામલામાં શા માટે દબાઈએ ? તેમણે ફર્માવ્યું, હે શખ્સ ! એ અલ્લાહના રસૂલ

فِي دِينِنَا إِذْ قَالَ أَيُّهَا الرَّحْبَلُ إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ وَلَيْسَ يَعْصِي رَبًّا

છે, એ પોતાના રબની નાફર્માની કરશે નહીં, તે એમનો મદદગાર છે. તમે એમની ઈતાઅત (આજ્ઞા પાલન)

الامال : જ્યારે હઝરત મુગીરાએ બિદમતે અફદસમાં હાજર થઈને ઈસ્લામ સ્વીકારી લીધો તો હઝરત સિદકે અકબર رضي الله عنه એ તેમને પૂછ્યું, તમારી સાથે જે બની માલિકની વ્યક્તિઓ હતી તેમનું શું થયું ? તેમણે બતાવ્યું, તે બધાને મેં ફત્લ કરી નાખ્યા છે અને તેમના માલને લઈને આવ્યો છું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એમાંથી પાંચમો ભાગ લઈ લે અથવા જે યોગ્ય સમજે કરે. એના પર હુઝૂર صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, ઈસ્લામ સ્વીકારવું ફબૂલ છે અને માલ સાથે મારે કાંઈ લેવા દેવા નથી.

હર્બી કાફિરોનો માલ મુસલમાન જો છીનવી લે તો એના માટે હલાલ છે. પણ જ્યારે કોઈ ફરાર થઈ જાય તો તેની પાબંદી લાઝિમ છે. એની વિરૂદ્ધ વર્તન એ ધોકો તથા હરામ છે. જ્યાં કેટલાક માણસો એક સાથે સફર

وَهُوَ نَاصِرٌ قَا سَمَّيْكَ بِغَيْرِ ۞ قَوَالَهُاتَا عَلَى الْحَقِّ قُلْتُ أَلَيْسَ كَانَ

કરો. બખુદા ! એ ઉક્ક પર છે. મેં કહું, શું એમણે આપણને બયાન કર્યું ન હતું કે આપણે બયતુલ્લાહ જઈશું તથા

يُحَدِّثُنَا أَنَا سَنَاتِي الْبَيْتِ وَنُطَوِّتُ بِهَا قَالَ بَلَىٰ إِنَّا خَبَرْنَاكَ أَنَّكَ

તવાફ કરીશું ? ફર્માવ્યું, જરૂર બયાન ફર્માવ્યું હતું. શું એ બબર આપી હતી કે તમે આ વરસે જ બયતુલ્લાહ

تَأْتِيهِ الْعَامَ قُلْتُ لَا قَالَ فَإِنَّكَ أَيْتِيهَا وَمُطَوِّتٌ بِهِ قَالَ الزَّهْرِيُّ

જશો ?? મેં અર્જ કરી, નહીં ! ફર્માવ્યું, તો તમે બયતુલ્લાહ જરૂર જશો અને એનો તવાફ કરશો. હઝરત ઉમરે કહું

قَالَ عُمَرُ فَعَمِلْتُ لِذَلِكَ أَعْمَالًا قَالَ فَلَمَّا فَرِغَ مِنْ قِضِيَّتِهِ الْكِتَابِ

કે મેં એના કફફારામાં ઘણા બધા નેક અમલો કર્યા. રાવીએ કહું, જ્યારે સુલહનામુ લખવાથી ફારિગ થઈ ગયા તો

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ قَوْمُوا فَاثْحَرُوا

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ પોતાના સાથીઓને કહું, ઉઠો ! અને ઊંટોને નહર કરો પછી માથાને મૂંડાવો. રાવીએ કહું,

ثُمَّ أَحْلِقُوا قَالَ فَوَاللَّهِ مَا قَامَ مِنْهُمْ رَجُلٌ حَتَّىٰ قَالَ ذَلِكَ ثَلَاثَ

બખુદા ! એમનામાંથી એક શબ્દ પણ ઉભો ન થયો ! ત્યાં સુધી કે હુઝૂરે આવું ત્રણવાર ફર્માવ્યું. જ્યારે તેમનામાંથી

مَرَّاتٍ فَلَمَّا لَمْ يَقُمْ مِنْهُمْ أَحَدٌ دَخَلَ عَلَىٰ أُمِّ سَلْمَةَ فَذَكَرَ لَهَا

કોઈ ઉભો ન થયો તો હુઝૂરે અફદસ ﷺ ઉમ્મે સલ્માની પાસે તશરીફ લાવ્યા અને એમનાથી એનું વર્ણન કર્યું.

مَا لَيْقَىٰ مِنَ النَّاسِ فَقَالَتْ أُمُّ سَلْمَةَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَتَحِبُّ ذَاكَ أَخْرَجَ

ઉમ્મે સલ્માએ અર્જ કરી, યા નબીયલ્લાહ ! શું તમે એ પસંદ કરો છો ? બહાર તશરીફ લઈ જાવ અને કોઈને કાંઈ

ثُمَّ لَا تَكَلِّمُوا أَحَدًا مِنْهُمْ كَلِمَةً حَتَّىٰ تَخْرُبَ دَنَّاكَ وَتَدْعُو حَالَفَكَ فَيُحْلِقَكَ فَخَرَجَ فَلَمْ يَكَلِّمْ

ન કહો, તમારા ઊંટને નહર કરો અને તમારું માથું મૂંડવાવાળાને બોલાવીને તમારું માથું મૂંડાવી લો. હુઝૂરે

أَحَدًا مِنْهُمْ حَتَّىٰ فَعَلَ ذَلِكَ خَرِبَ دَنَّاكَ وَدَمَّ حَالَفَكَ فَمَا رَأَىٰ ذَلِكَ قَامَ فَوَجَّهًا وَارْجَعَلْ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ

અફદસ ﷺ બહાર તશરીફ લઈ ગયા અને કોઈને કાંઈપણ ન કહું, ત્યાં સુધી કે તે બધું કરી લીધું. પોતાના

કરી રહ્યા હોય તો એ ઉર્ક તથા રિવાજ છે કે તેમની વચ્ચે ફરાર થાય છે કે એકબીજાના જાનો માલથી છેડાડાડ ન

કરીશું. બલકે હિફાઝત કરીશું. હઝરત મુગીરાએ એની વિરુદ્ધ વર્તન કર્યું જે જાઈઝ નથી. તેમણે આ માલ ધોકા વડે

વચનબંગ કરીને લીધો હતો એટલા માટે હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ કબૂલ કર્યો નહીં.

اقول وهو المستعان : હઝરત મુગીરાએ એ બધું કુફની હાલતમાં કર્યું હતું એટલા માટે તેમના આ કૃત્યને

بَعْضًا حَتَّىٰ كَادَ بَعْضُهُمْ يَقْتُلُ بَعْضًا عَمَّا تَمَّ جَاءَهُ نِسْوَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنَاتِ

ઊંટને નહર કર્યું અને માથું મૂંડવાવાળાને બોલાવીને માથું મૂંડાવી લીધું. જ્યારે લોકોએ એને જોયું તો ઉઠયા,

فَأَنزَلَ اللَّهُ يُأَيِّمُ الَّذِينَ آمَنُوا إِذْ أَجَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مَهَاجِرَاتٍ

પોતાનાં ઊંટોને નહર કર્યાં અને અમુક અમુકનાં માથાં મૂંડવા લાગ્યાં. એટલી ભીડ થઈ કે જણાતું હતું કે

حَتَّىٰ بَلَغَ بَعْضُهُمُ الْكُوفَا فَرَفِطَلِقَ هَمْرُ يَوْمَئِذٍ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا فِي الشَّرْكِ

કેટલાક લોકોને મારી નાખશે. પછી કેટલીક મુસલમાન સ્ત્રીઓ આવી તો અલ્લાહ તઆલાએ આ આયતે કરી મા

فَتَرَدَّجَ إِحْدَاهُمَا عَاوِيَةَ بِنْتُ أَبِي سُفْيَانَ وَالْأُخْرَى صَفْوَانَ بِنْتُ أُمِّيَّةَ

નાઝિલ ફર્માવી : હે ઈમાનવાળાઓ ! જ્યારે તમારી પાસે મોમિન સ્ત્રીઓ હિજરત કરીને આવે.....

ثُمَّ رَجَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَجَاءَهُ أَبُو بَصِيرٍ

સુધી. (મુન્તાહિના, આ. ૧૦) હઝરત ઉમરે તે દિવસે પોતાની તે બે પત્નીઓને તલાક આપી દીધી

رَجُلٌ مِّنْ قُرَيْشٍ وَهُوَ مُسْلِمٌ فَأَرْسَلُوا فِي طَلَبِهِ رَجُلَيْنِ فَقَالُوا الْعَهْدُ

જેમની સાથે શિક્કના જમાનામાં નિકાહ કર્યા હતા. એકે મુઆવિયહ બિન સુફ્યાનથી અને બીજાએ સફવાન

الَّذِي جَعَلَتْ لَنَا فِدَةً إِلَى الرَّجُلَيْنِ فَخَرَجَا بِهِ حَتَّىٰ بَلَغَا

બિન ઉમ્મૈયાથી શાદી કરી લીધી. ત્યારબાદ નબી ﷺ મદીના પરત આવ્યા. કુરૈશના એક સાહબ અબૂ

ذَا الْحُلَيْفَةِ يَأْتِرُ لَوْ يَا كَلُونَ مِنْ تَمْرِ لَهُمْ فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ

બસીર મુસલમાન થઈને હુઝૂરની ખિદમતમાં હાજર થયા. કુરૈશે તેમની માગણી કરવા માટે બે માણસોને

لِلْأَحَدِ الرَّجُلَيْنِ وَاللَّهُ إِنِّي لَأَرَى سَيْفَكَ هَذَا يَا فُلَانُ جَيِّدًا

મોકલ્યા. તેમણે કહ્યું, એ ફરારને યાદ કરો જે આપે અમારી સાથે કર્યો છે. હુઝૂરે અબૂ બસીરને તે બંનેવ

ઈસ્લામી કાનૂનોની સજાઓમાં લાવવાની કોશિશની કોઈ જરૂરત નથી. જો એ માલ હરામ હતો તો હુઝૂરે

અફદસ ﷺ એવું કરતા કે તેને તેના વારસોને પરત કરતા અને હઝરત મુગીરાની પાસે ન રહેવા દેત. હક્ક એ

છે કે આ માલો હઝરત મુગીરાએ કુફની હાલતમાં દારુલ હર્બમાં હાંસલ કર્યા હતા, એ એમની માલિકીના અને

એમના માટે હલાલ તથા પાક હતા. અને એમણે ઈસ્લામની હાલતમાં જેહાદ કરીને મેળવેલ ન હતો જેથી એનું

ખમ્સ નથી લીધું.

فَقَالَ رَجُلٌ مِّنْ بَنِي كِنَانَةَ :

જંગે ઓહદના મોકા પર અહાબીશની સરદારી એના જ હાથમાં હતી. તેણે મુસલમાનોની નજીક આવીને જ્યારે

فَاسْتَلَّهُ الْآخِرُ فَقَالَ آجَلُكَ وَاللَّهِ إِنَّهُ لَجَيِّدٌ لَقَدْ جَرَّبْتُ بِهِ

માણસો સાથે કરી આપ્યા. તે બંનેવ એમને લઈને મદીનાથી બહાર આવ્યા. જ્યારે ઝુલ હલીફા પર પહોંચ્યા તો

ثُمَّ جَرَّبْتُ فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ أَرِنِي أَنْظُرَ إِلَيْهَا فَمَا مَكْنَهُ مِنْهُ

ઉતર્યા અને ખજૂરો ખાવા લાગ્યા. અબૂ બસીરે એમનામાંથી એકને કહ્યું, હે ફલાણા ! વલ્લાહ ! તમારી તલ્વારને

فَضَرَبَهَا حَتَّى بَرَدَ وَفَرَّ الْآخِرُ حَتَّى آتَى الْمَدِينَةَ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ

હું જોઈ રહ્યો છું કે ઘણી જ સારી છે ! તેણે તલ્વારને મ્યાનથી ખેંચી લીધી અને કહ્યું, હા ! એ સારી છે ! મેં વારંવાર

يَعُدُّو فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ رَأَاهُ لَقَدْ رَأَى هَذَا

એનો અનુભવ કર્યો છે. અબૂ બસીરે કહ્યું, લાવો ! જોઈ તો ! તેણે તલ્વાર એમને આપી દીધી. તેમણે એને એવો

ذُعْرًا فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَتِلْ وَاللَّهِ

માર્યો કે ઠંડો થઈ ગયો. બીજો નાહો, ત્યાં સુધી કે તે મદીના આવ્યો. દોડતો દોડતો મસ્જિદમાં દાખલ થયો. એને

مَنَاجِبِي رَأَى لَمَقْتُولٍ فِجَاءِ أَبُو بَصِيرٍ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَدْ وَاللَّهِ أَوْ

જ્યારે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ જોયો તો ફર્માવ્યું, એણે જરૂર કોઈ ગભરાવનારી વાત જોઈ છે. જ્યારે તે નબી ﷺ ની

فِي اللَّهِ ذِمَّتِكَ فَدُرِّدْتُ سَتْرِي إِلَيْهِمْ ثُمَّ أُنْجَانِي اللَّهُ مِنْهُمْ قَالَ النَّبِيُّ

નજીક પહોંચ્યો તો કહ્યું, બખુદા ! મારા સાથીને મારી નાખવામાં આવ્યો અને હું પણ માર્યો જઈશ. એટલામાં

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيْلٌ أُمَّهُ مَسْعُورٌ حَرِبَ لَوْ كَانَ لَهُ أَحَدٌ فَلَمَّا

અબૂ બસીર પણ આવી ગયા અને અર્જ કરી, યા નબીયલ્લાહ ! બખુદા ! અલ્લાહે આપના વાયદાને પૂરો કરી

سَمِعَ ذَلِكَ عَرَفَ أَنَّ سَيْرُهُ إِ إِلَيْهِمْ فَخَرَجَ حَتَّى آتَى سَيْفَ الْبَحْرِ

આપ્યો. આપે મને એમના તરફ પરત કરી દીધો હતો પછી અલ્લાહે મને નજીક આપી દીધી. નબી ﷺ એ

قَالَ وَيَفْلِتُ مِنْهُمْ أَبُو جَنْدَلٍ بْنُ سُهَيْلٍ فَلَحِقَ بِأَبِي بَصِيرٍ وَنَجَعَلُ

ફર્માવ્યું, તેની માંના માટે ખરાબી થાય ! જો એને કોઈ મળી જાય તો લડાઈને ભડકાવનારો છે. જ્યારે તેમણે

કુર્બાનીનાં ઊંટોને જોયાં અને એ જોયું કે એમની ગરદનોમાં પટ્ટા પડેલ છે અને તલબિયાનો અવાજ સાંભળ્યો તો મોટા અવાજે બોલ્યો, રબ્બે કા'બાની ફસમ ! કુરૈશ હલાક (બખાંદ) થઈ ગયા ! આ લોકો તો ઉમરાના માટે આવ્યા છે ! હુજૂરે અફદસ ﷺ એ ફર્માવ્યું, હા ! હે બની કિનાનાના ભાઈ ! જઈને કુરૈશને બતાવી દો !

لَا يَخْرُجُ مِنْ قَرْيَةٍ رَجُلٌ قَدْ أَسْلَمَ إِلَّا لِحَقِّ بَابِي بِصَيْرِ حَتَّىٰ اجْتَمَعَتْ

આ સાંભળ્યું તો સમજી ગયા, હુઝૂરે અફસ عليه السلام મુશ્રિકો તરફ પરત કરી આપશે તો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા

مِنْهُمْ عَصَابَةً فَوَاللَّهِ مَا يَسْمَعُونَ بِعَيْرِ خَرَجَتْ بِقَرْيَةٍ إِلَى الشَّامِ إِلَّا

અને સમુદ્રના કિનારા પર આવીને રહેવા લાગ્યા. રાવીએ કહ્યું, મુશ્રિકોથી ભાગીને અબૂ જંદલ પણ આવી ગયા

أَعْتَرَضُوا لَهَا فَقَتَلُوهُمْ وَأَخَذُوا أَمْوَالَهُمْ فَأَوَّلَتْ قَرْيَةٌ إِلَى النَّبِيِّ

અને અબૂ બસીરની સાથે મળી ગયા. હવે એવું થઈ ગયું કે કુરૈશમાં જે પણ મુસલમાન થતો તે આવીને અબૂ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَنَاسِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّحِيمَ كَمَا أَرْسَلَ مَنْ أَتَاكَ

બસીરની સાથે મળી જતો. ત્યાં સુધી કે તેમની એક જમાઅત ભેગી થઈ ગઈ. બખુદા ! શામની તરફ જનારા

فَهُوَ أَمِنٌ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ

કુરૈશના કોઈ પણ કાફલાને સાંભળતા તો તેના આડે આવતા, તેમને મારી નાખતા અને તેમનો માલ લઈ લેતા.

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ دَائِدِيكُمْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ بَلَغَ حِمْيَةَ

હવે કુરૈશે નબી عليه السلام ની ખિદમતમાં માણસ મોકલ્યો, અલ્લાહ અને સગાઈનો વાસ્તો આપ્યો કે હવે જે પણ

الْجَاهِلِيَّةِ وَكَانَتْ حِمْيَتُهُمْ أَكْثَمُ لَمْ يُقْرُوا أَسْمَاءَ اللَّهِ وَلَمْ يُقْرُوا

એમની પાસે આવે તેને અમન છે. તો નબી عليه السلام એ તેમની પાસે આવું કહેવડાવી દીધું, એના પર અલ્લાહ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَهَالُوا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْبَيْتِ وَقَالَ عَقِيلٌ

તઆલાએ આ આયતે કરીમા નાઝિલ કર્માવી : અલ્લાહ તે જ છે જેણે તેમના હાથોને તમારાથી અને તમારા

عَنِ الرَّهْرِيِّ قَالَ عُرْوَةُ فَأَخْبَرْتَنِي عَائِشَةُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

હાથોને તેમનાથી રોક્યા..... حَمِيَّةُ الْجَاهِلِيَّةِ. (અલ્ફતહ-૨૪) તેમનો પૂર્વગ્રહ એ હતો કે તેમણે એનો

એ પાછો જઈને કુરૈશ પર નારાજ થયો અને કહ્યું, હે કુરૈશ ! અમે એના પર તમારી સાથે ફરાર ન કર્યો હતો કે જે બયતુલ્લાહની તાઝીમના માટે આવે તેને રોકવામાં આવે ! કુરૈશે કહ્યું, તમે જાવ ! અમે એ જ કરીશું જે અમને પસંદ છે.

رجل فاجر : મિકરઝ બિન હફસ બિન અખીફ એ બની આમિર બિન લુઅઈનો શખ્સ હતો. એ આખા અરબમાં વચનભંગ, ફિત્નાઅંગેઝીમાં મશહૂર હતો. અને એની શરારતના ઘણા બધા ફિરસા મશહૂર હતા. કુરૈશે ક્યારેક બની કિનાનાના કોઈ માણસને મારી નાખ્યો હતો એના બદલામાં બની કિનાનાએ મિકરઝના એક ભાઈને ફત્લ કરી નાખ્યો. એના પર આપસમાં ચર્ચા વિચારણા પછી સુલહ થઈ ગઈ. આ સુલહના પછી મિકરઝે

عَلَيْهَا وَسَلَّمَ كَانَ يَمْتَعْنَهُنَّ وَبَلَّغْنَاَنَّ لَنَا أَنْزَلَ اللَّهُ أَنْ يَرُدُّوا

ઈકરાર ન કર્યો કે તે અલ્લાહના નબી છે અને "બિસ્મિલ્લાહિર્રહમાનિર્રહીમ"નો ઈકરાર ન

إِلَى الْمُسْلِمِينَ مَا أَنْفَقُوا عَلَى مَنْ هَاجَرَ مِنْ أَنْوَاجِهِمْ وَحَكَمَ عَلَى

કર્યો. તેમના અને બયતુલ્લાહની વચ્ચે આડ થઈ ગયા. અફીલે ઝુહરીથી રિવાયત કરતાં કહ્યું કે ઉરવાએ મને

الْمُسْلِمِينَ أَنْ لَا يَمْسُكُوا بَعْضَهُمُ الْكُوفِرَاتِ عَمَّ طَلَّقَ امْرَأَتَيْنِ

કહ્યું કે આઈશા رضی اللہ عنہا એ મને ખબર આપી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ તેમનું ઈમ્તેહાન લેતા. અને અમને ખબર

قُرْبِيَّةَ بِنْتِ أَبِي أُمَيَّةَ وَبِنْتِ جَرَوْلِ الْخُزَاعِيِّ فَتَزَوَّجَ قُرْبِيَّةَ مَعْوِيَةَ

પહોંચી છે કે અલ્લાહ તઆલાએ એ નાઝિલ કર્યું કે મુશ્રિકોની તરફ તેને પરત કરી દેવામાં આવશે જે એમણે

وَتَزَوَّجَ الْأُخْرَى أَبُوجَهْمٍ فَلَمَّا أَبِي الْكُفَّارُ أَنْ يُقْرَأُ وَإِيَادَاءِ مَا أَنْفَقَ

એ સ્ત્રીઓ પર ખર્ચ કર્યું છે જે હિજરત કરીને આવી છે કે કાફિર સ્ત્રીઓને પોતાના પત્નીપણામાં ન રાખો.

الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَنْوَاجِهِمْ أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِنْ قَاتَلَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَنْوَاجِهِمْ إِلَى الْكُفَّارِ

ઉમર رضی اللہ عنہ એ પોતાની બે પત્નીઓને કૂરૈબા બિન્તે અબી ઉમૈયા અને બિન્તે જરવલ ખઝાઈને તલાક આપી

فَعَاقَبْتُمْ وَالْعَقْبُ مَا يُؤَدِّي الْمُسْلِمُونَ إِلَى مَنْ هَاجَرَتْ إِمْرَأَتُهَا

દીધી. કૂરૈબાથી મુઆવિયહએ અને બીજી સાથે અબૂ જહમે નિકાહ કરી લીધા. જ્યારે કાફિરોએ એ માનવાથી

مِنَ الْكُفَّارِ فَأَمْرَانِ يُعْطَى مِنْ ذَهَبٍ لَهُ نَزْوُجٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مَا أَنْفَقَ

ઈન્કાર કરી આપ્યો કે મુસલમાનોએ જે કાંઈ એમની પત્નીઓ પર ખર્ચ કર્યો છે તેને અદા કરે. તો અલ્લાહ

مِنْ صِدَاقِ بِنَاءِ الْكُفَّارِ لِلَّذِي هَاجَرَتْ وَمَا نَعْلَمُ أَنَّ أَحَدًا مِّنْ

તઆલાએ આ આયતે કરીમા નાઝિલ ફર્માવી : અને જો તમારી અમુક સ્ત્રીઓ કાફિરો તરફ ચાલી જાય પછી

બની કિનાનાના એક શખ્સને મારી નાખ્યો જેનાથી કુરૈશ અને કિનાનામાં ફરી તણાવ પેદા થઈ ગયો હતો.

બૂદ હુદૈબિયાના મોકા પર પચાસ વ્યક્તિઓને લઈને છાપો મારવાના ઈરાદે આવ્યો હતો પણ હઝરત મુહમ્મદ બિન મુસ્લિમા પેહરા પર હતા તેમણે બધાને ગિરફતાર કરી લીધા. મિકરજ કોઈક રીતે બચી ગયો.

જો કે સુલહની વાતની વચ્ચે તેણે શરાફતની જ સાબિતી આપી અને કોઈ બુરાઈની વાત કે હરકત ન કરી, બલકે હઝરત અબૂ જન્દલ رضی اللہ عنہના મામલામાં એ વાતને સમર્થન આપ્યું કે તેમને મુસલમાનોમાં છોડી આપવામાં આવે.

المُهَاجِرَاتِ ارْتَدَّتْ بَعْدَ اِيْمَانِهَا وَبَلَّغْنَا أَنَّ اَبَا بَصِيْرٍ مِنْ اَسِيْدٍ

તમે તેમને સજા આપો. અને અફબથી મુરાદ તે માલ છે જે મુસલમાન એ સ્ત્રીઓને આપતો જે કાફિરોમાંથી

الشَّقِيْقِي قَدِمَ عَلَيَّ السَّبِيْحِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُؤْمِنًا مُهَاجِرًا فِي الْمَدِيْنَةِ

હિજરત કરીને આવતી. હુકમ એ આપ્યો કે મુસલમાનોમાંથી હિજરત કરવાવાળી કાફિર સ્ત્રીઓને મહેરથી જે

فَلَتَبَّ الْاَخْنَسُ بْنُ شَرِيْحٍ اِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُ

એણે ખર્ચ કર્યું અને તેણીને ન મળ્યું તો એને આપવામાં આવે. અને અમે નથી જાણતા કે મુહાજિર સ્ત્રીઓમાંથી

اَبَا بَصِيْرٍ فَذَكَرَ الْحَدِيْثَ -

કોઈ ઈમાન લાવ્યા બાદ મુર્તદ થઈ હોય. અને અમને એ ખબર પહોંચી કે અબૂ બસીર બિન અસીદ ષકફી

મોમિન થઈને હિજરત કરીને સુલહના દિવસોમાં હાજર થયા તો અખનસ બિન શરીકે નબી ﷺ ને લખ્યું.

હુજૂરથી અબૂ બશીરને તે માગી રહ્યો હતો. તેના બાદ પૂરી હદીષ વર્ણન કરી."

ضغطة : દબાવવું, ધાક બતાવવું, નીચોડી લેવું. અહીં પ્રથમ અર્થ મુરાદ છે. એટલે કે અરબ એવું કહેશે કે કુરૈશ દબાય ગયા, ધાકમાં આવી ગયા.

رسفار سيفا : یرسف فی قيوده એવી રીતે ચાલવું જેમ કે તે ચાલતો હોય જેના પગો બંધાયેલા હોય. એટલે કે બંનેવ પગો એક સાથે ઉઠાવીને કૂદતા કૂદતા આવ્યા. જેમ કે કિતાબુસ્સુલહમાં વર્ણન થઈ ચૂક્યું.

فدعا النبي ﷺ الكاتب આ કાતિબ હજરત અલી મુર્તઝા رضی الله عنه હતા. આ રિવાયતમાં કેવળ બે શર્તો વર્ણન થયેલી છે પણ હદીષ તથા સિયરની કિતાબોનો અભ્યાસ કરવાથી માલૂમ થાય છે કે એ સુલહની શરતો આ પ્રમાણે હતી :-

૧. મુસલમાનો આ વરસે ઉમરો ન કરે, પરત જાય.

૨. આવતા વરસે આવીને ઉમરો કરે અને મક્કામાં કેવળ ત્રણ દિવસ રહે.

૩. તલ્વાર સિવાય અન્ય કોઈ હથિયાર સાથે ન લાવે અને તલ્વાર પણ મ્યાનમાં રહે અને મ્યાન થેલા વગેરેમાં રાખે.

૪. મક્કામાં જે મુસલમાનો છે તેઓ જો મુસલમાનો સાથે જવા ચાહે તો તેમને ન લઈ જાય અને જો કોઈ મુસલમાન મક્કામાં રહી જવા ચાહે તો તેને ન રોકે.

૫. મક્કાવાસીઓમાં ચાહે કાફિર હોય ચાહે મુસલમાન, જો મદીના ચાલ્યા જાય તો તેને પરત કરી આપે, પરંતુ જો મદીનાનો કોઈ શખ્સ મક્કા આવી જાય તો પરત કરવામાં નહીં આવે.

૬. મક્કાના કબીલાઓ આઝાદ રહેશે તેઓ બંને પક્ષમાંથી જેની સાથે ચાહે ફરાર કરી લે.

૭. દસ વરસ સુધી બંને પક્ષો આપસમાં જંગ નહીં કરે.

સુલેહની શરતો ઉઘાડી રીતે એક તરફી હતી. એનાથી જાહેર થાય છે કે મુસલમાનોએ દબાય જઈને ધાકમાં

આવીને સુલહ કરી હતી, પણ એવું નથી બલકે હુઝૂર ﷺનો મક્કસદ સુલહ હતો અને અમુક મુદત માટે લડાઈ ઝઘડાને બંધ કરવાનો હતો. જેના ફાયદા જાહેર હતા કે જ્યારે આપસમાં તણાવ દૂર થશે તો લોકો મેલજોલ કરશે તો આ રીતે ઈસ્લામની ખૂબીઓ જાણવાનો મોકો મળશે અને લોકો ઈસ્લામની ઓળખ પામશે તો પરિણામ એ આવશે કે ઈસ્લામનો ફેલાવો વધુ ને વધુ ઝડપથી થશે. અને થયું પણ એવું જ કે સુલહ હુદૈબિયહ અને ફતહ મક્કાની દરમ્યાન એટલા લોકો ઈસ્લામથી પાવન થયા કે એટલા ઈસ્લામના ૧૯ વરસના ઈતિહાસમાં નથી થયા, એટલા માટે કુર્આન મજીદે એ સુલહને ફતહ મુબીન કહેલ છે.

فقَالَ ابُو جَنْدَلٍ : هُوَ اَكْفَرُ سِوَاكَ ﷺ اے હઝરત અબૂ જંદલને ફર્માવ્યું, હે અબૂ જંદલ ! સબ્ર કર અને સવાબની ઉમ્મીદ રાખ, અમે વચનભંગ નથી કરી શકતા. અલ્લાહ તઆલા તારા માટે કોઈ માર્ગ છૂટકારાનો કાઢશે. આ સાંભળીને હઝરત ઉમર કૂદીને અબૂ જંદલની પાસે ગયા અને તેની બાજુમાં ચાલવા લાગ્યા અને તેમને કહ્યું, આ મુશ્કિલ છે, એમનું ખૂન કૂતરાના સમાન છે અને તલ્વારનો ડાથો એમની નજીક કર્યો. હઝરત ઉમર ફર્માવતા હતા કે મને ઉમ્મીદ હતી કે તલ્વાર લઈને બાપને મારી નાખશે, પણ તે બાપની સાથે એવું ન કરી શક્યા અને એ અરસામાં સુલહ સંપૂર્ણ થઈ ગઈ.

غرز : فاسمك بغرزه : ઊંટનું પાલાન, જમીનમાં ખોસેલી લાકડી. શાબ્દિક તર્જુમો આ છે : તેમના પાલાનને પકડી લે, તેમની ખૂંટીને પકડી લે. પરંતું આ કિનાયહ છે. ચૂંચા વગર વાત માનવાને તથા આજ્ઞાપાલન કરવાને કહે છે. الزم غرز فلان : એની તાબેદારી કર.

سيف البحر : સૈફનો અર્થ કિનારો. એટલે કે હઝરત અબૂ બસીર સમુદ્રના કિનારે ચાલ્યા ગયા. એ જગાનું નામ સૈસ હતું. એ જગા શામ આવવા જવાનો માર્ગ હતો. કુરૈશના કાફલા શામ એ જ રસ્તેથી આવજા કરતા હતા. હઝરત જંદલ પણ સત્તર મુસલમાન સવારોની સાથે ત્યાં જ આવી ગયા. મક્કા મોઅઝ્ઝમાના સિતમ પામેલા મુસલમાનો અહીં આવીને ભેગા થવા લાગ્યા, ત્યાં સુધી કે તેમની સંખ્યા ૩૦૦ સુધી પહોંચી ગઈ અને કુરૈશના કાફલાઓ પર છાપા વાગવા માંડ્યા જેનાથી આજિઝ આવીને અબૂ સુફ્યાને હુઝૂર ﷺને લખ્યું કે અમે આ શર્ત પાછી ખેંચીએ છીએ, એ લોકોને તમારી પાસે બોલાવી લો. હુઝૂર ﷺએ હઝરત અબૂ બસીરને લખ્યું કે તમે ત્યાંના સર્વ મુસલમાનોને લઈને મદીના આવી જાવ. જ્યારે પત્ર મુબારક હઝરત અબૂ બસીર રસૂલુલ્લાહ ﷺને મળ્યો તો તે નઝઅની હાલતમાં હતા. પત્ર મુબારક વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યો અને તે અલ્લાહને ધ્યાન થઈ ગયા. અને હઝરત અબૂ જંદલે તેમને ત્યાં જ દફન કરી આપ્યા અને તેમના મઝારની પાસે મસ્જિદ બનાવી આપી.

فانزل الله : એનાથી જાહેરી રીતે જણાય છે કે આયતે કરીમા وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَكُمْ ﷺ હઝરત અબૂ બસીર રસૂલુલ્લાહ ﷺના બનાવ પર નાઝિલ થઈ છે પણ એવું નથી. એની શાને નુઝૂલમાં સૌથી સહીહ ફૌલ એ છે કે સુલહ હુદૈબિયહના મોકા પર જ્યારે મુસલમાન હુદૈબિયહમાં રોકાયેલા હતા. એસી યુવાનો જબલે તન્ઈમથી ઉતરીને હુસ્લાની નિચ્ચતથી આવ્યા જેમને મુસલમાનોએ પકડીને ખિદમતે અફઠસમાં પેશ કર્યા. હુઝૂરે અફઠસ ﷺએ તેમને માફ ફર્માવી આપ્યા અને છોડી મૂક્યા. (મુસ્લિમ ૨/૧૧૪ ગઝવએ ઝીક્રહ, ૨/૧૧૬ અલ્લિહાદ)

એના જેવી જ લગભગ હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મુગફલ મુઝની રસૂલુલ્લાહ ﷺથી રિવાયત છે કે અમે હુદૈબિયહના જમાનામાં એ ઝાડની નીચે હતા જેનો કુર્આનમાં ઉલ્લેખ છે કે ત્રીસ શસ્ત્રધારી યુવાન અમારા પર હુસ્લાના ઈરાદાથી આવ્યા. હુઝૂરે અફઠસ ﷺએ એમના માટે તબાહીની દુઆ કરી જેનાથી આંધળા થઈ ગયા તો અમે

આગળ વધીને તેમને પકડી લીધા. હુજૂરે તેમને પૂછ્યું કે બતાવો ! શું તમે લોકોએ કોઈની સાથે ફરાર કર્યો છે કે કોઈએ તમને અમાન આપી છે. તેમણે અર્જ કરી, નહીં ! એના પર આ આયતો નાઝિલ થઈ. (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૪/૮૪) તે સમયે સૂ. ફતહની આ ત્રણ આયતો નાઝિલ થઈ : "તે (અલ્લાહ) તે જ છે જેણે મક્કાની વાદીમાં તમારા હાથોને એમનાથી અને એમના હાથોને તમારાથી રોક્યા. એના પછી કે તમને એમના પર ફાબૂ આપી દીધો હતો. અને અલ્લાહ તમારાં કામોને જુએ છે. (૨૪) તે લોકો તે છે જેમણે કુફ્ર કર્યું અને તમને મસ્જિદે હરામથી રોક્યા એ હાલતમાં કે કુર્બાનીનાં જાનવર પોતાની જગાએ પહોંચવાથી રોકાયેલાં હતાં. જો એનો અંદેશો ન હોત કે તમે એવા મુસલમાન પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓને કચડી નાખત જેમને તમે નથી જાણતા જેના કારણે તમારા પર અજાણતામાં કોઈ નાપસંદીદા ઘટના નાઝિલ થઈ જાત (તો અમે લડાઈની ઈજાઝત આપી દેત) આ એટલા માટે થયું કે અલ્લાહ પોતાની રહમતમાં જેને ચાહે દાખલ ફર્માવે, જો તેઓ જુદા થઈ જાત તો એમનામાં જે કાફિર હતા એમને દર્દનાક અઝાબ આપત. (૨૫) જ્યારે કે કાફિરોએ પોતાના દિલોમાં જાહિલિયતના જમાનાની હદ રાખી, તો અલ્લાહે પોતાનું ઈત્મિનાન પોતાના રસૂલ તથા મોમિનો પર ઉતાર્યું અને પરહેઝગારીનો કલમો એમના પર ઈનામ ફર્માવ્યો. અને એના અધિક હક્કદાર તથા પાત્ર હતા, અને અલ્લાહ સર્વ કાંઈ જાણે છે (૨૬)

وَالْقَبْلِ : એનને ફતહા કાફને સુકૂન અથવા કરરા, વારીના અર્થમાં. આ ઈમામ ઝુહરીની **مُرَادًا**ની તફસીર છે. હવે **مُرَادًا**નો તર્જૂમો આ પ્રમાણે થશે : અને તમારી વારી આવશે. મતલબ એ થયો કે જો તમારી સ્ત્રીઓ ભાગીને કાફિરોમાં ચાલી જાય અને કાફિર તેમની સાથે નિકાહ કરી લે અને તમને તમારા તે રૂપિયા ન આપે જે તમે એ સ્ત્રીઓને મહેરમાં આપ્યા હતા તો જ્યારે તમારી વારી કાફિરોને આપવાની આવે, દા.ત. કોઈ કાફિરની કોઈ પત્ની હિજરત કરીને તમારી પાસે આવી જાય અને તમે એની સાથે નિકાહ કરી લો તો પ્રથમવાળા કાફિર પતિને તેના આપેલા મહેરના રૂપિયા એ કાફિરને ન આપો બલકે એ મુસલમાનને આપો જેની પત્ની ભાગીને કાફિરોમાં ચાલી ગઈ અને જો કાંઈ ફાઝલ હોય તો જેટલું ફાઝલ (બચેલું) હોય તે કાફિરને આપી દો.

પરંતું રાજેહ જમહૂરની તફસીર છે કે **مُرَادًا**થી મુરાદ જંગ છે, હવે તર્જૂમો થશે : "જો તમે તેમને સજા આપો એટલે એમની સાથે જંગ કરો તો માલે ગનીમતમાંથી એ મુસલમાનોને તેમના તે ખર્ચેલા પૈસા આપી દો જેમની પત્નીઓ કાફિરો તરફ ભાગી ગઈ છે.

وَمَا نَعْلَم : આ ઈમામ ઝુહરી પોતાના ઈલ્મની વાત કરી રહ્યા છે, નહીં તો હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ **رضي الله عنهما** એ ફર્માવ્યું કે છ સ્ત્રીઓ મુર્તદ થઈને મક્કા ભાગી ગઈ હતી, એમનામાંની એક ઉમ્મુલ હકમ બિન્તે અબૂ સુફ્યાન પણ હતી. જે અયાઝ બિન શદાદના નિકાહમાં હતી. ભાગીને ષફ્રીફના એક શખ્સ સાથે શાદી કરી લીધી, પણ જ્યારે ષફ્રીફ મુસલમાન થઈ ગયા ત્યારે એ પણ મુસલમાન થઈ ગઈ.

بَابُ الْمَكَاتِبِ وَمَا لَا يَجِلُّ مِنَ الشَّرْطِ الَّتِي مُخَالَفُ كِتَابِ اللَّهِ ۳۸

પ્રકરણ : મકાતિબનું બયાન અને કિતાબુલ્લાહની વિરુદ્ધ જે શર્તો હોય તે જાઈઝ નથી. - (૩૮૧)

ت ۵۳۵ وَقَالَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِي الْمَكَاتِبِ شُرُوطُهُمْ بَيْنَهُمْ

"હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ رضی اللہ عنہما એ મકાતિબના બારામાં ફર્માવ્યું, [તઅલીફ : ૫૩૫]

તેમની વચ્ચે જે શર્તો નક્કી થઈ જાય તેની પાબંદી જરૂરી છે."

ت ۵۳۶ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أَوْ عُمَرُ كُلُّ شَرْطٍ خَالَفَ كِتَابَ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ

"હઝરત ઈબ્ને ઉમર અથવા હઝરત ઉમર رضی اللہ عنہما એ ફર્માવ્યું કે જે શર્ત કિતાબુલ્લાહની [તઅલીફ : ૫૩૬]

إِنْ اشْتَرَطَ مِائَةً شَرْطٍ وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَنْ كِلَيْهِمَا عَنْ عُمَرَ وَابْنِ

વિરુદ્ધ હોય તે બાતિલ છે ભલે સો શર્તો હોય. અને અબૂ અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ બુખારી)એ કહ્યું, હઝરત ઉમર

مَرَّضِيَّ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا -

અને હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہما બંનેથી મરવી છે."

بَابُ مَا يَجُوزُ مِنَ الْأَشْرَاطِ وَالشَّرْطِ فِي الْأَمْرِ أَرَادَ الشَّرْطُ الَّتِي يَتَعَارَفُهَا

પ્રકરણ : ઈફરામમાં કઈ શર્ત તથા કયો અપવાદ જાઈઝ છે અને તે શર્તો

النَّاسُ بَيْنَهُمْ وَإِذَا قَالَ مِائَةً أَوْ اثْنَتَيْنِ -

જે લોકોમાં ઓળખ પામેલી છે, અને જ્યારે કહ્યું સો, પણ એક અથવા બે."

ت ۵۳۷ وَقَالَ ابْنُ عَوْنٍ عَنْ ابْنِ سَيْرِينَ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِكُرَيْبِهِ

"અને ઈબ્ને સીરીને કહ્યું કે એક શખ્સે પોતાના ભાડૂઆતને કહ્યું કે તમે તમારી [તઅલીફ : ૫૩૭]

તઅલીફ : ૫૩૫ની સમજૂતી આ તઅલીફને સુફ્યાન ધૌરીએ કિતાબુલ ફરાઈઝમાં રિવાયત કરી છે.

તઅલીફ : ૫૩૬ની સમજૂતી આ લખાણ હઝરત બરીરા رضی اللہ عنہા ની હદીષથી માખૂઝ (લીલેલું) છે જેમ કે વર્ણન થઈ ચૂક્યું.

તઅલીફ : ૫૩૭ની સમજૂતી આ તઅલીફને સઈદ બિન મન્સૂરે રિવાયત કરી છે. ફાઝી શુરૈહના ફૈસલાનો મતલબ આ છે : એને સો દિરહમ આપવા લાઝિમ છે, પણ તેનાથી ઉલ્ટુ પૂરી ઉમ્મતનો મઝહબ એ છે કે એના પર કાંઈ વાજિબ નથી. આ એક વાયદો છે.

أَدْخُلْ رِكَابَكَ فَإِنْ لَمْ أَرْحَلْ مَعَكَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا أَفَلَاكَ مَا شَأْنُ

સવારી પર બેસી જાવ, જો તારી સાથે હું ફલાણા તથા ફલાણા દિવસે ન ચાલુ તો તને સો દિરહમ.

دِرْهَمٍ كَلِمَةً يَخْرُجُ فَقَالَ شُرَيْحٌ مَنْ شَوَّطَ عَلَيَّ نَفْسِيهِ طَائِعًا غَيْرَ

અને તે નીકળ્યો નહીં. એના પર ફાઝી શુરૈહે કહ્યું, જે શપ્સ પોતાની મરજીથી કોઈ

مُكْرَهُ فَهُوَ عَلَيْهِ -

જબરદસ્તી કે દબાણ વિના પોતાના વિરુદ્ધ શરત કરે તો તે એના પર લાઝિમ છે."

ت ٥٣٨ وَقَالَ أَيُّوبُ عَنِ ابْنِ سَيْرِينَ إِنَّ رَجُلًا بَاعَ طَعَامًا وَ

"ઈબને સીરીને જ કહ્યું કે એક શપ્સે અનાજ ખરીદ્યું અને કહ્યું, જો હું બુધવારે ન [તઅલીફ : ૫૩૮]

قَالَ إِنْ لَمْ آتِكَ الْأَرْبَعَاءُ فَلَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَيْعٌ فَلَمْ يَبِجْ

આવું તો મારી અને તારી વચ્ચે સોદો નથી, અને તે ન આવ્યો. ફાઝી શુરૈહે ખરીદારને કહ્યું,

فَقَالَ شُرَيْحٌ بَلِّسْتَوِي أَنْتَ أَحْلَفْتَ فَقَضَى عَلَيْهِ -

તે વાદાખિલાફી કરી, અને તેની વિરુદ્ધ ફેંસલો કરી આપ્યો."

તઅલીફ : ૫૩૮ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ સઈદ બિન મ-સૂરે રિવાયત કરી છે. અમારો તથા ઈમામ અહમદ, ઈમામ ઈસ્હાકનો મઝહબ એ જ છે. હઝરત ઈમામ શાફઈ વગેરેનો મઝહબ એ છે કે ખરીદ વેચાણ સહીહ છે અને શર્ત બાતિલ છે.

حدیث
۱۵۰۳

عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરેહ રઝી અલ્લહુ તૈઅલી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ એ કમાવ્યું,

[હદીષ : ૧૫૦૩]

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهَا وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا

બેશક ! અલ્લાહના નવ્વાણુ નામ છે, એક કમ સો. જેણે એને યાદ કરી લીધાં તે

مِائَةَ الْأَوْحَادَةِ مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ مَعَهُ

જન્નતમાં દાખલ થશે."

(૨/૮૪૯-અદઅવાત, અત્તૌહીદ-૧૦૯૯-મુસ્લિમ-ઝિક, તિર્મિઝી-દઅવાત, નિસાઈ-નઉત, ઈબ્ને માજા-દુઆ)

હદીષ : ૧૫૦૩ની સમજૂતી

તિર્મિઝી (૨/૧૮૯ જામિઉદઅવાત)માં એ અસ્મા (નામો)ની તફસીલ આ પ્રમાણે છે : -

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ
الْمُؤْمِنُ الْمُؤْتَمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْمُغَيِّرُ الْقَهَّارُ
الْقَهَّارُ الرَّزَّاقُ الْغَنِيُّ الْغَنِيُّ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْمُنْفِذُ الْبَرُّ
الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ
الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيفُ الْمُقَيِّمُ الْحَسِيبُ الْبَلِيبُ الْكَرِيمُ الْبَرُّ الْبَرُّ
الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاقِ الْبَاقِ الْبَاقِ الْبَاقِ الْبَاقِ
الْمُحِصِي السُّبُّوحُ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ
الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقْتَدِرُ الْأَوَّلُ الْأَخِيرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمَتَعَالَى الْبَرُّ
التَّوَابُ الْمُتَّعِبُ الْعَفْوُ الرَّؤُوفُ مَا لَكَ الْمَلِكُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ
الْعَنَى الْمُعْتَبَى الْمَنَّانُ الْمَنَّانُ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْوَارِثُ الْوَارِثُ
الْقَبُورُ -

ઈબ્ને માજહ (દઅવાત, પેજ-૨૮૩)માં છે કે અલ્લાહ ﷻ ના નવ્વાણુ નામો છે, સોમાં એક કમ. બેશક ! તે વિત્ર (એકી) છે અને વિત્રને પસંદ કરે છે, જે એને યાદ કરે જન્નતમાં દાખલ થશે.

બુખારી અને તિર્મિઝીમાં અહિં છે. ઈબ્ને માજહમાં અહિં છે.

اللَّهُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ الْأَوَّلُ
الْآخِرُ الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْمَلِكُ الْحَقُّ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُؤْتَمِنُ الْعَزِيزُ
الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الرَّحِيمُ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ
الْمَتَعَالَى الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ الْبَرُّ
الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيفُ الْمُقَيِّمُ الْحَسِيبُ الْبَلِيبُ الْكَرِيمُ الْبَرُّ الْبَرُّ
الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمَجِيدُ الْبَاقِ الْبَاقِ الْبَاقِ الْبَاقِ الْبَاقِ

الْوَهَّابُ الْوُدُودُ الشُّكُورُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الْوَالِيُ الرَّاسِدُ الْعَفُورُ الْعَفُورُ الْحَسِيمُ الْكَرِيمُ
 الْمَتَّابُ الرَّبُّ الْمَجِيدُ الْوَالِيُ الشَّهِيدُ الْمُسِينُ الْبُرْهَانُ الرَّؤُفُ الرَّحِيمُ الْمُبْدِيُ الْعَبْدُ
 الْمَبَاعِثُ الْوَارِثُ الْقَوِيُّ الشَّدِيدُ الصَّارُ السَّانِعُ الْبَاقِيُ الْوَالِيُ الْخَافِضُ الرَّائِعُ
 الْعَافِضُ الْمُبَاسِطُ الْمَعَزُّ الْمُدِلُ الْمُسَيْطُ الرَّمَّانُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ الْقَائِمُ الدَّائِمُ
 الْحَافِظُ الْوَصِيلُ الْفَاطِرُ السَّامِعُ الْمُعْطِيُ الْمُحْيِيُ الْمُمِيتُ الْمَالِكُ الْمَجَامِعُ الْهَادِيُ الْكَافِيُ
 الْأَبَدُ الْعَالِمُ الصَّادِقُ الْنُورُ الْمُنِيرُ السَّامُ الْقَدِيمُ الْوَسْطُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ
 الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

ગૂંહેરે કહું, ઘણા બધા અહલે ઈલ્મથી એ વાત પહોંચી છે કે શરૂ કરે તો આ પઢે :-

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
 قَدِيرٌ. لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى.

તિર્મિઝીમાં કેટલાંક નામો વધારે છે જે ઈબને માજહમાં નથી. એ જ રીતે ઈબને માજહમાં કેટલાંક નામો અધિક છે જે તિર્મિઝીમાં નથી. તદ્ ઉપરાંત અન્ય બીજી હદીષોમાં પણ તેની તફસીલ વર્ણન થયેલી છે. એમાં પણ એ જ હાલ છે એટલા માટે એ રિવાયતો પર ભરોસો કરીને એ નવ્વાણુ નામોનું નિશ્ચિત કરવું સહીહ નથી.

અલ્લામા ઈબને હજરે ખૂબ જ લાંબી તેહફીકાતવાળી ચર્ચા કર્યા પછી પોતાની રીતે એ અસ્માની જે તફસીલ લખી છે તે આ પ્રમાણે છે :-

اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ
 الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِيُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ السَّوَّابُ الْوَهَّابُ الْخَلَّاقُ الرَّزَّاقُ
 الْقَتَّاعُ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ الْعَظِيمُ الْوَّاسِعُ الْحَكِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ اللَّطِيفُ
 الْخَبِيرُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْمُحِيطُ الْقَدِيرُ الْمَوْلَى النَّصِيرُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْقَرِيبُ
 الْمَجِيبُ الْوَكِيلُ الْحَسِيبُ الْحَفِظُ الْمُبِيتُ الْوُدُودُ الْمَجِيدُ الْوَارِثُ الشَّهِيدُ
 الْوَالِيُ الْحَمِيدُ الْحَقُّ السَّبِينُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْغَنِيُّ الْمَالِكُ الشَّدِيدُ الْقَادِرُ
 الْمُقْتَدِرُ الْمَتَّاهِرُ الْكَافِيُ السَّابِقُ السُّتَعَانَ الْفَاطِرُ الْبَدِيعُ الْغَافِرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ
 الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْكَفِيلُ الْعَالِمُ الْحَكِيمُ الْعَالِمُ الرَّفِيعُ الْحَافِظُ السُّتَعِمُ الْمَتَّامُ
 السُّخِيُّ الْجَامِعُ الْمَلِكُ الْمَتَّالِيُّ السُّورُ الْهَادِيُ الْعَفُورُ الشُّكُورُ الْعَفُورُ الرَّؤُفُ
 الْأَكْرَمُ الْأَعْلَى الْبَرُّ الْحَفِيفُ الرَّبُّ الْإِلَهُ الْوَّاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ
 وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

પરંતુ આ પણ હજરત અલ્લામાને પોતાના ઈસ્તેખરાજ (પોતે કાહેલું) છે એટલા માટે યફીની રીતે એવું નથી કહી શકાતું કે હદીષમાં આવેલ નવ્વાણુ નામોથી આ જ મુરાદ છે. સહીહ એ છે કે જેવી રીતે શબ્દ ફર તથા જુમ્હાના દિવસે દુઆ ફબૂલ થવાની ઘડી (સાઅતે ઈજાબત) અને સલાતુલ વુસ્તાને છુપી રાખવામાં આવી છે એવી જ રીતે આ નવ્વાણુ નામો (અસ્માઉલ હુસ્ના) પણ ગૈર મુતનાહી અસ્મામાં ગુપ્ત રાખવામાં આવેલ છે

જેથી ઝિક્ક કરનાર આ નવ્વાણુ પર સંતોષ કરીને બાકીનાનું ઝિક્ક છોડી ન બેસે. બલકે જેટલાં એને માલૂમ હોય સૌનો વિદ્દ રાખે. ખૂદ ફર્માવે છે :-

"ફર્માવી દો, અલ્લાહ કહીને પુકારો અથવા રહમાન કહીને પુકારો, જેનાથી પુકારો તેના ઘણા બધાં સારાં સારાં નામો છે." (બની ઈસ્રાઈલ-૧૧૦)

كُلِّ ادْعُوا اللَّهَ اَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ
اَيًّا مَا تَدْعُو اِنَّهٗ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى

જે રિવાયતમાં અસ્માઉલ હુસ્નાની તફસીલ છે તેને ઈમામ બુખારી તથા ઈમામ મુસ્લિમે નથી લીધી. એનું કારણ ઈમામ હાકિમે એ બતાવ્યું કે શોએબના શાગિર્દોમાંથી કેવળ વલીદ બિન મુસ્લિમે જ રિવાયત કરી છે. એના પર અલ્લામા અસ્ફલાની અને અલ્લામા અયનીએ ફર્માવ્યું કે એનાથી હદીષ પર કોઈ અસર નથી પડતી, એટલા માટે કે વલીદ બિન મુસ્લિમ શોએબના બીજા શાગિર્દોથી અહફ્ઝ વ અઅલમ વ અજલ (વધુ યાદ શક્તિ, વધુ જાણકારી તથા વધુ બુઝુર્ગીવાળા) છે.

એ જ પ્રમાણે વલીદથી કેવળ સફવાને જ નથી રિવાયત કરી બલકે બયહફીએ બતરીફે મૂસા બિન ઐયૂબ અને દારમીએ બતરીફે હિશામ બિન અમ્માર પણ રિવાયત કરી છે.

શક્ય છે ઈમામ બુખારી અથવા મુસ્લિમે આ રિવાયત એના લીધે ન લીધી હોય કે અસ્મા મુબારકાની નિશ્ચિતતામાં સખત ઈઝતેરાબ તથા ઈખ્તેલાફ છે. તેમજ એની પણ મજબૂત શક્યતા છે કે એ મરફૂઅ ન હોય, કોઈ રાવીએ પોતે તલાશ કરીને બયાન કરી આપ્યા હોય, જેમ કે ઈમામ બયહફી (ફતુલબારી, ભાગ-૧૧, પેજ-૨૧૫) એ કહ્યું છે.

ઉલમાને એમાં શક છે કે આ નવ્વાણુનું ખાસપણુ કયા કારણે છે ? જાહેર છે કે તહદીદ (હદ વર્ણવવી) મુરાદ નથી એટલા માટે કે અલ્લાહ ﷻના અસ્માઅ ગૈર મુતનાહી (અસીમ) છે. અને જો એવું મુરાદ છે કે એ કુર્આન મજીદમાં આવેલ છે તો સવાલ એ છે કે એનાથી શું મુરાદ છે ? જો એ મુરાદ છે કે આ અસ્મા કુર્આન મજીદમાં ઈસ્મના સ્વરૂપમાં આવેલ છે, તો એ એટલા માટે દુરુસ્ત નથી કે એવાં અસ્માની સંખ્યા કેવળ અડસઠ છે. (ઉપર મુજબ, પેજ-૧૭) અને જો એવું મુરાદ છે કે જે કુર્આન મજીદથી માખૂઝ છે યાહે તે સ્પષ્ટપણે યાહે કલેમાતથી હોય, ઈશ્તેફાફના સ્વરૂપમાં લેવામાં આવ્યાં હોય, અથવા ઈઝાફત (ઈશ્તેફાફ)ની સાથે હોય, તો એમની સંખ્યા ૮૮થી અધિક છે અને હદીષોમાં આવેલાંનો વધારો કરી લેવામાં આવે તો આ સંખ્યા ઓર વધી જશે.

الواحدة : ની તાનીષ સિફતની તાવીલ સાથે અથવા કલમા છે. કિતાબુત્તૌહીદની રિવાયતમાં વાહિદ મુઝકકર (પુરૂષવાચક) છે અને એ જ જાહેર છે. એના પર એકમતિ છે કે અસ્માએ ઈલાહિયા તૌફીફિયા છે. અર્થાત કિતાબ તથા સુન્નતમાં જે વર્ણન થએલ છે અથવા જેમના ઈત્લાફ પર સહમતિ છે કેવળ એ જ અસ્મા સાથે અલ્લાહને યાદ કરવો જોઈએ, એના સિવાય અન્ય અસ્માનો ઈત્લાફ દુરુસ્ત નથી. દા.ત. જવ્વાદનો ઈત્લાફ હદીષમાં આવ્યો છે એટલા માટે જવ્વાદનો ઈત્લાફ દુરુસ્ત છે. પણ સખી આવેલ નથી એટલા માટે એનો ઈત્લાફ મના છે. શહીદ, બસીર આવેલ છે જેથી એનો ઈત્લાફ દુરુસ્ત છે. હાઝિરો નાઝિર વારિદ (આવેલ) નથી એટલા માટે એનો ઈત્લાફ મના છે.

અલ્લાહને ભગવાન કે રામ કહેવું કેવું ?! તથા ઈસ્વર, હરિ કહેવું કેવું ?

اقول وهوالمستعان : આ તૌફીફ (નિ:સંકોચ માની લેવું) કેવળ અરબી ભાષાની સાથે ખાસ છે. બીજી ભાષાઓ માટે નિશ્ચિત કાયદો એ છે કે જે નામો મુસલમાનોના અવામો ખાસ ખવાસ, ખાસ કરીને ઉલમા, ફફીહોમાં રિવાજ પામેલ છે એમનો ઈત્લાફ દુરુસ્ત છે. જેમ કે યઝદાં, ઈઝ્દ, ખુદા વગેરે. હિંદુઓના ત્યાં જે નામો તેમના બાતિલ મઅબૂદોના માટે દેવી, દેવતાઓ માટે બોલવામાં આવે છે એનાથી બચવું

સખત જરૂરી છે. તેમનામાં અમુક ઉઘાડાં કુફ છે દા.ત. ભગવાન, રામ, જે એમનામાંથી અમુકના અર્થો દુરુસ્ત પણ હોય તો જે કોઈ અલ્લાહ તથા ખુદાના સ્થાને ઈસ્વર, હરિ બોલે તો એના હિંદુ હોવાની શંકા છે એટલા માટે એનાથી જરૂર બચવું લાગિમ છે. એ જ પ્રમાણે જે શબ્દોના અર્થો અનેક હોય, અમુક દુરુસ્ત અમુક બાતિલ અને શરીઅતની રૂએ આવેલ ન હોય તે એમનો ઉપયોગ પણ મના છે. શામીમાં છે : مجرد ايها المعنى المحال كاف للمنع "મુહાલ અર્થની આશંકા જે મનાઈ માટે પૂરતી છે."

અલ્લાહને ઉપરવાળો કહેવું કેવું ?!

એ જ રીતે જે શબ્દોના અર્થો ખબર નથી એના ઉપયોગથી પણ બચવું જરૂરી છે. આજકાલ હિંદુઓથી શીખીને મુસલમાનોમાં એ રિવાજ થઈ ગયો છે કે બોલે છે : ઉપરવાળો જાણે, નીલી છત્રીવાળો જાણે. એનાથી પણ બચવું જરૂરી છે. "આલમગીરી"માં છે :-

ولو قال الله تعالى في السماء فان قصد به حكاية ما جاء فيه ظاهر الاخبار لا يكفرون اراد به المكان يكفرون لم تكن له نية يكفر عند الاكثر وهم الاصح وعليه الفتوى.....

"જો એવું કહ્યું કે અલ્લાહ આસ્માનમાં છે, તો એની મુરાદ જાહેર આયતો તથા હદીષોમાં જે આવ્યું છે તેની વાત છે તો કાફિર નથી, અને જો તેની મુરાદ મકાન (સ્થળ) છે તો કાફિર છે, અને કાંઈ જ મુરાદ નથી તો મોટા ભાગનાની નજીક કાફિર છે અને એ જ સહીહ છે અને એના પર જ ફત્વો છે." (૨/૪૦૯ અસ્સિયર અલ્બાબુતાસિઅ, નવલ કિશોર)

અને અધિકતર એ જ છે કે ઉપરોક્ત શબ્દોથી પબ્લિકની મુરાદ એ જ હોય છે કે "જે આસ્માનમાં છે" અથવા "ઉપર છે". પછી એની જરૂરત શું છે. અલ્લાહ ﷻ કહેવાથી કોણ મના કરે છે? જ્યારે કોઈ જરૂરત નથી કે આ આ મુતબરક નામોને છોડીને એવા શબ્દો વડે એનું મુબારક નામ લેવામાં આવે જે કુફ હોય અથવા કુફનો વહેમ ખડો કરે. કુઆન મજહદમાં ઈર્શાદ છે : **وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذُرُّوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ** : "અને અલ્લાહના માટે સારાં સારાં નામો છે એને એમના જ વડે પુકારો અને જે લોકો તેના નામોમાં ગલત રવિશ અપનાવે છે તેમને છોડી દો." (સૂરએ અઅરાફ-૧૮૦)

આ નવ્વાણુ નામો સિફાતી નામો છે, ઈસ્મે ઝાત (ઝાતી નામ) "અલ્લાહ" છે. એ જ નામોમાં ઈસ્મે આ'ઝમ પણ છે, એ ક્યું ઈસ્મ મુબારક છે તે છુપુ છે. તદ્ઉપરાંત કેટલાંક ઉલમાનાં કથનો એ પણ છે કે ઈસ્મે આ'ઝમના સિવાય અન્ય દુઆના શબ્દો છે જેમ કે દુઆએ યૂનુસ. અમુક હઝરાતે **هو** (હુ) શબ્દને ઈસ્મે આ'ઝમ કહ્યું છે. ફત્હુલ બારીમાં ચૌદ કથનો વર્ણન થયેલાં છે.

મુજદિદે આ'ઝમ આ'લા હઝરાત ઈમામ અહમદ રઝા **رحمته الله عليه** એ કહ્યું, દરેક શપ્સનું ઈસ્મે આ'ઝમ, અસ્માએ હુસ્નામાં તે એક અથવા અમુક અસ્મા (નામો) છે જે એના નામના અદદો મુજબ છે.

فمن احصاها : કિતાબુદઅવાતની રિવાયત **حفظها** છે, એટલા માટે મેં એનો તર્જુમો આ પ્રમાણે કર્યો છે જેને એણે યાદ કરી લીધો. અને એમાં કોઈ અશક્યતા નથી કે ઈસ્મે આ'ઝમ કેવળ યાદ કરી લેવાથી જન્મ અતા થઈ જાય. અને એક મતલબ એ પણ છે કે જેણે એને યાદ કર્યું અને એ અસ્માથી જે સિફતો સમજાય છે તેને પોતાનામાં પેદા કરવાની પૂરી કોશિશ કરે એ શર્તે કે મખ્લૂકના માટે એની પ્રાપ્તિ શરીઅતની રૂએ બુદ્ધિની રૂએ અશક્ય ન હોય. જેમ કે રહીમ, કરીમ, ગફૂર, અફ્વુન, મુઅતી વગેરે.

પ્રકરણ : "વક્કમાં શતોનું વર્ણન" - (૩૮૨) بَابُ الشَّرْوَطِ فِي الْوَقْفِ ٢٤٢

حدیث ۱۵۰۴ عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَصَابَ

"હજરત ઈબને ઉમર رضی اللہ عنہما થી રિવાયત છે કે હજરત ઉમર બિન ખત્તાબ રજી રહ્યા હતા કે

أَرْضًا بِخَيْبَرَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْتَأْمِرُ لَهَا فَقَالَ

ખયબરમાં કેટલીક જમીન હાંસલ કરી તો નબી ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થયા. એના બારામાં મશવરો કરવા

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَهْبَتُ لَهَا بِخَيْبَرَ لَمْ أُصِبْ مَالًا لِقَطِّ أَنْفُسٍ عِنْدِي مِنْهُ

માટે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! ﷺ મેં ખયબરમાં એક જમીન હાંસલ કરી છે, એનાથી ઉમદા માલ મેં કદી

نَمَاتًا مُرِيبًا قَالَ إِنْ شِئْتَ حَبِطَتْ أَصْلُهَا وَتَصَدَّقَتْ بِهَا قَالَ فَتَصَدَّقْ بِهَا

હાંસલ કર્યો ન હતો, એના બારામાં મને શું હુકમ આપો છો ? ફર્માવ્યું, યાહો તો એના અસલને બાકી રાખો

عُمَرَاءُ أَنَّهُ لَا بَيْعَ وَلَا تَوْهَبُ وَلَا تَوْرَتْ وَتَصَدَّقْ بِهَا فِي الْفُقَرَاءِ وَفِي الْقُرْبَى

અને (એની આવક) સદકો કરી આપો. હજરત ઉમરે એને સદકો કરી આપ્યો એ શર્ત પર કે ન વેચવામાં

وَفِي الرِّقَابِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَالصَّيْفِ وَالْأَجْنَا حِ عَلَى

આવે ન હેબા (ભેટ) કરવામાં આવે ન વારસો બનાવવામાં આવે અને એને ફકીરો (ગરીબો), સગાં સંબંધીઓ

بِهِ ابْنِ سَيْرِينَ فَقَالَ غَيْرُ مِثَالِكِ مَالًا - ٤

તથા ગુલામો, ફીસબીલિલ્લાહ મુસાફરો, મહેમાનોના હક્કમાં સદકો કરી આપ્યો, અને એ કે જે એનો મુતવલ્લી

હોય તે બતરીકે મઅરુફ (રિવાજ મુજબ) એમાંથી ખૂદ ખાય અને ખવડાવે. અલબત્ત માલ જમા ન કરે."

(૨/૩૮૮, ૩૮૯, ૩૯૦, વસાયા, મુસ્લિમ, નિસાઈ-અલઈહબાસ)

હદીષ : ૧૫૦૪ની સમજૂતી

أَرْضًا એ જમીનનું નામ ષુમગ હતું, જેમ કે ખૂદ બુખારી (પેજ-૩૮૭)માં છે. તેમણે એને બની હારિયાના એક યહૂદીથી ખરીદ્યું હતું. وَتَصَدَّقَتْ بِهَا એટલે વક્ક કરી દો કે અસલ બાકી રહે અને એની ખેડવાર (ઉપજ)થી જેમના માટે વક્ક કરવામાં આવ્યું હોય તે લોકો નફો હાંસલ કરે. જેમ કે બીજી રિવાયતોમાં છે: ثَمَرُهَا وَاسْبِلُهَا એટલે તેના ફળ અને અસલને રોકો અને ફળ રાહે ખુદામાં કરી દો." આ વક્કનાં પ્રથમ મુતવલ્લી ઉમ્મુલ મો'મિનીન હજરત હફ્સા રજી રહ્યા બનાવ્યાં હતાં. એમના પછીના માટે એ વસિયત કરી હતી કે આલે ઉમરમાં જે "અસ્હાબે રાય" (વિધવા) હોય તે મુતવલ્લી થશે.

ان ياكل : એટલે કે ઉર્ફના પ્રમાણે પોતાના કામ અને વક્કની માન્યતાનો લેહાજ કરીને એમાંથી ખાય શકે છે અને અન્ય લોકોને પણ ખવડાવી શકે છે, દા.ત. પોતાના બીવી બચ્ચાંઓને જેમનું ભરણપોષણ તેના માથે હોય.

غير متائل : આ હદીષના રાવી ઈબને અવ્ને કહ્યું, મેં આ હદીષ ઈબને સીરીનને સંભળાવી તો તેમણે બતાવ્યું કે ગૈર મુતમવ્વલની જગાએ مَالًا غير متائل છે. એટલે માલ જમા કરવાવાળો ન હોય. متائل (મુતઅખ્બિલ)નો માદો ઠલ છે એનો અર્થ જડ પકડવું છે. ઠલનો અર્થ જડ પકડવું, ભેગું કરવું, કમાઈને માલ વધારવો થાય છે.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کِتَابُ الْوَصَايَا

(કિતાબુલ વસાયા)

"વસિયતોનું બયાન" - (૩૮૨)

وَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ

"અને અલ્લાહ ﷻ એ ફર્માવ્યું, તમારા પર ફર્જ કરવામાં આવ્યું કે જ્યારે તમારામાંથી કોઈના મૃત્યુનો સમય

تَرَكَ خَيْرَ الْوَصِيَّةِ لِمَنْ دَانَ رَأْيَ جَنَافٍ جَنَافًا مِمَّا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ بِمَا بَيْنَ يَدَيْكُمْ

નજીક આવે અને કાંઈક માલ છોડે તો માબાપ (વગેરે)ના માટે વસિયત કરી જાય. (બકરહ-૧૮૦)

جَنَافًا نُو مِثْلُ جَنَافٍ نُو مِثْلُ جَنَافٍ

સ્પષ્ટતા : એના પછી આયતનો હિસ્સો આ છે. નજીકના સગાંઓના માટે દસ્તૂરના પ્રમાણે. એ પરહેઝગારો પર વાજિબ છે. સાંભળ્યા સંભળાવ્યા બાદ જે વસિયતને બદલી નાખે તો એનો ગુનોહ બદલનારાઓ પર છે. બેશક ! અલ્લાહ સાંભળનાર જાણનાર છે. પછી જેને એ અંદેશો હોય કે વસિયત કરનારાએ કાંઈક નાઈ-સાફી અથવા ગુનોહ કર્યો છે તો એણે એમના વચ્ચે સુલહ કરાવી આપી તો એના પર કોઈ ગુનોહ નથી. બેશક ! અલ્લાહ બખ્શનારો મહેરબાન છે.

વસિયત : એનો અસલ અર્થ સગાંઓની સાથે સારો વર્તાવ કરવો છે. શરીઅતમાં એનો અર્થ એ છે કે કોઈને પોતાના છોડેલા માલનો પોતાના મૃત્યુ બાદ માલિક બનાવવો. ઉર્ફમાં વસિયત આ કાર્યને પણ કહે છે અને એ માલને પણ જેના બારામાં વસિયત કરી છે. અને ક્યારેક સારું કામ કરવાનો હુકમ અને બુરા કામથી રોકવાના અર્થમાં પણ આવે છે. અધિક શોખ અપાવવા, પ્રોત્સાહિત કરવા તથા ધાક ધમકી જાહેર કરવાના અર્થમાં પણ આવે છે.

حَدِيث ١٥٠٥
عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہما થી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ [હદીષ : ૧૫૦૫]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا حَقُّ مَرَعٍ مُسْلِمٍ لَيْلَةٍ سَمِعَ نَفْسَهُ يَنبَغِي

ફર્માવ્યું, કોઈ મુસલમાન માટે એ મુનાસિબ નથી કે એની પાસે વસિયતના લાયક માલ હોય અને તે બે રાત

હદીષ : ૧૫૦૫ની સમજૂતી

بيت ليلة : અબૂ અવાના અને બયહકીની રિવાયતમાં હમ્માદ બિન ઝયદ એયૂબના તરીકાથી જે રિવાયત છે એમાં او ليلتين છે. મુસ્લિમ અને નિસાઈની રિવાયતમાં او ليلتين છે. આ સર્વ રિવાયતોનો સાર એ છે કે લિલ્તિન અથવા او ليلتين અથવા او ليلتينનો ઉલ્લેખ હદબંધીના માટે નથી, એનાથી મુરાહ થોડો સરખો સમય છે. મુરાહ એ છે કે એમાં જરા પણ મોડું કરવું યોગ્ય નથી.

નુઝહુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(132)

વસિયતોનું બયાન

فِيهِ بَيْتٌ لَيْكَتَيْنِ الْأَوْصِيَّتَهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ ۖ

પસાર કરી દે, પણ એ કે એની પાસે લખેલી વસિયત મોજૂદ હોય."

(મુસ્લિમ-વસિયત, અબૂ દાઉદ-વસાયા, તિર્મિઝી : વસાયા-જનાઈઝ, નિસાઈ-વસાયા, ઈબ્ને માજહ-વસાયા, દારમી-વસાયા, મોઅતા ઈમામ માલિક-વસાયા, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ ધાની, પેજ-૫૦ વગેરે)

حَدِيث ۱۵۰۶ عَنْ عُمَرُو بْنِ الْحَارِثِ حَتَّى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"રસૂલુલ્લાહ ﷺ નાં અહલિયા (પત્ની સાહેબા) ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત જુવૈરિયા [હદીષ : ૧૫૦૬]

أَخِي جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ قَالَ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

બિન્તે હારિષના ભાઈ અમ્મ બિન હારિષ رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે તેમણે ફર્માવ્યું, રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ

عَلَيْهَا وَسَلَّمَ عِنْدَ مَوْتِهِمَا دُرْهَمًا وَلَا دِينَارًا وَلَا عَبْدًا وَلَا أَمَةً وَلَا شَيْئًا

પોતાની વફાતના સમયે ન દિરહમ છોડ્યા ન દીનાર અને ન ગુલામ અને ન બાંદી અને ન કાંઈ. અને કેવળ

إِلَّا بَعْلَتَهُ الْبَيْضَاءَ وَرِضًا جَعَلَهَا صَدَقَةً لَهُ

પોતાનું સફેદ ખચ્ચર અને પોતાનું હથિયાર અને જમીન છોડી જેને સદકો કરી આપ્યું હતું."

(૪૦૨, ૪૦૮, કિતાબુલ જિહાદ, ૪૩૭ બાબુ નફકતુ નિસાઈ-નબી ﷺ બઅદ વફાતિહી, ૨/૪૬૧ મગાઝી, તિર્મિઝી-શમાઈલ, નિસાઈ-અલ્હિહાસ)

આ હદીષ તથા પ્રકરણ હેઠળ વર્ણવેલ આયતે કરીમાના જાહેરાથી કેટલાક હઝરાતે આ દલીલ કરી છે કે વસિયત કરવું વાજિબ છે, ભલે થોડી સરખી ચીજના બારામાં હોય. પણ એમના સિવાય પૂરી ઉમ્મતનો લગભગ એના પર ઈજમાઅ છે કે વસિયત કરવું વાજિબ નથી. આ આયતે કરીમા આયાતે ઈરષ (વારસાની આયતો)થી મન્સૂબ છે. અને આ હદીષનો ખુલાસો એ છે કે હક્કનો શાબ્દિક અર્થ સ્થાવર ચીજના માટે છે જે મુસ્તહબ તથા મુબાહ માટે પણ વપરાય છે.

હદીષ : ૧૫૦૬ની સમજૂતી

ઈબ્ને અરબી અને ઈબ્ને ફારસી અને અસ્મઈનો ફૌલ એ છે કે પત્નીના ભાઈ અને બાપ વગેરેને "ખતન" કહે છે, પરંતુ આમ લુગત (શબ્દકોશ)વાળાઓ કેવળ જમાઈને ખતન કહે છે. અહીં અમ્મ બિન હારિષ رضی اللہ عنہને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના "ખતન" પ્રથમ ફૌલના આધારે કહેવામાં આવ્યા છે.

أَخِي جُوَيْرِيَةَ : આ મુબ્તદા મહઝૂફની ખબર છે એટલે أَخُو جُوَيْرِيَةَ બીજી રિવાયત જુવૈરિયા છે એ ખતન પર મઅતૂફ છે.

મુસ્લિમ તથા અબૂ દાઉદ તથા નિસાઈ વગેરેમાં મસ્રૂફના તરીકાથી હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીન આઈશા رضی اللہ عنہા થી રિવાયત છે કે ફર્માવ્યું, રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ન દિરહમ છોડ્યા ન દીનાર છોડ્યા અને ન બકરી ન ઉંટ અને ન કાંઈ વસિયત કરી.

મગાઝીની એક રિવાયતમાં છે : એ જમીન જે હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ સદકો એટલે વફૂફ કરી આપી હતી એ ખેબરમાં હતી. એ સફેદ ખચ્ચર તે જ હતું જે મિસ્રના શાહ મકૂફસે તોહફારૂપે પેશ કર્યું હતું, જેનું નામ દુલદુલ હતું. તે હુઝૂરે અફદસ ﷺ ના પછી પણ જીવંત રહ્યું અને હઝરત અલીની પાસે રહ્યું. અને એમના પછી

حدیث ۱۵۰۷
حَدَّثَنَا طَلْحَةُ بْنُ مُصَرِّيفٍ قَالَ سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي أَوْفَى هَلْ

"તલ્હા બિન મુસર્રિકે કહ્યું કે હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબી અવફા رضي الله عنه ને પૂછ્યું, [હદીષ : ૧૫૦૭]

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصَى قَالَ لَا فَقُلْتُ كَيْفَ كُتِبَ

શું નબી صلى الله عليه وسلم એ વસિયત કરી હતી ? ફર્માવ્યું, નહીં ! મેં પૂછ્યું, તો પછી લોકો પર વસિયત કરવાનું કેવી રીતે

عَلَى النَّاسِ الْوَصِيَّةُ أَوْ أَمْرُؤِ الْوَصِيَّةِ قَالَ أَوْصَى بِكِتَابِ اللَّهِ

ફર્જ કરવામાં આવ્યું ? અથવા લોકોને વસિયતનો હુકમ આપવામાં આવ્યો ? ફર્માવ્યું, હુઝૂરે અફ્દસ صلى الله عليه وسلم એ

કિતાબુલ્લાહના પ્રમાણે અમલ કરવાનો હુકમ આપ્યો."

(૨/૬૪૧ મગાઝી, ૨/૭૫૧ ફઝાઈલુલ કુર્આન બાબુલ વસાયા બિકિતા બિલ્લાહ, મુસ્લિમ-વસાયા, તિર્મિઝી-વસાયા, નિસાઈ-વસાયા, ઈબ્ને માજહ-વસાયા)

حدیث ۱۵۰۸
عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ ذَكَرُوا عِنْدَ عَائِشَةَ أَنَّ عَلِيًّا كَانَ وَصِيًّا

"અસ્વદથી મરવી છે કે તેમણે કહ્યું કે હઝરત આઈશા رضي الله عنها ને ત્યાં લોકોએ વર્ણવ્યું [હદીષ : ૧૫૦૮]

فَقَالَتْ مَتَى أَوْصَى إِلَيْهِ. وَقَدْ كُنْتُ مُسْنَدَتَهُ إِلَى صَدْرِي أَوْ قَالَتْ

કે હઝરત અલી વસી હતા ? તો ઉમ્મુલ મો'મિનીને ફર્માવ્યું, ક્યારે એમના બારામાં વસિયત કરી ?!

حِجْرِي فَنَدَا بِالطُّسْتِ فَلَقَدْ انْحَسَى فِي حِجْرِي فَمَا شَعَرْتُ أَنَّ

હુઝૂરને મારા સીના સાથે સહારો આપેલ હતી. અથવા એવું ફર્માવ્યું કે મારી ગોદમાં લીધેલ હતી. હુઝૂરે

قَدَّمَاتِ فَمَتَى أَوْصَى إِلَيْهِ

પાણીની થાળી માગી અને મારી ગોદમાં જ હુઝૂર નમી પડયા. મને ખબર પણ ન પડી કે હક્ક સાથે

વિસાલ કરી ગયા. પછી ક્યારે એમના બારામાં વસિયત કરી ?!"

(૨/૬૪૧ મગાઝી, બાબુ મરદિ-નબી صلى الله عليه وسلم, મુસ્લિમ-વસાયા, તિર્મિઝી : શમાઈલ-તહારત-વસાયા, ઈબ્ને માજહ-જનાઈઝ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૬/૩૨)

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરની પાસે રહ્યું. એક ફૌલ એ છે કે હઝરત મુઆવિયહ رضي الله عنه ના જમાના સુધી રહ્યું.

ઈબ્ને તીને કહ્યું, એ જમીન ફિદક હતી. રહી ગઈ ખયબરની જમીન તો એને ઘણા જ પહેલાં હુઝૂરે અફ્દસ صلى الله عليه وسلم એ તફસીમ ફર્માવી આપી હતી. એના પર ફરિના મગાઝીની રિવાયત છે : جعلها لابن السبيل صدقة : એ જમીનને મુસાફરોના માટે વફફ કરી આપી હતી. فيه مافيه.

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૦૭-૧૫૦૮

અલ્લામા કુર્તબીએ ફર્માવ્યું કે શીઆઓએ આ વિષયની હદીષો ઘડી લીધી હતી કે હુઝૂરે અફ્દસ صلى الله عليه وسلم એ હઝરત અલીને પોતાના "વસી" બનાવ્યા છે. એટલે એ વાતની વસિયત કરી છે કે એ મારા પછી ખલીફા થશે. શીઆઓની આ મનઘડત વાતની સહાબાએ કિરામે ભરપૂર રદ

કરી. બલકે ખૂદ હઝરત અલી رضي الله عنه એ પણ એને રદિયો આપ્યો. ભાગ-૧ માં એ હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી. અબૂ જુહૈફાએ કહ્યું, મેં હઝરત અલી رضي الله عنه ને પૂછ્યું, શું તમારા પાસે કોઈ લખાણ છે ? ફર્માવ્યું, કિતાબુલ્લાહના સિવાય કાંઈ નથી, અથવા તે જે આ સહીફામાં છે. તેમણે પૂછ્યું, એ સહીફામાં શું છે ? ફર્માવ્યું : દિયત તથા ફેદીઓને છોડાવવાના હુકમો, અને એ કે કાફિરના બદલામાં મુસલમાનને ફત્લ કરવામાં નહીં આવે. તેમજ ઉમ્દતુલ ફારીમાં છે કે હઝરત અલી رضي الله عنه ને અઝ્લ કરવામાં આવી, શું રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ આપના માટે કોઈ ફરાર (વાયદો) કર્યો છે જે અન્ય લોકોને નથી ફર્માવ્યું ? ફર્માવ્યું, નહીં ! ફસમ છે એ જાતની જેણે દાણો પેદા કર્યો અને બાળકને પેદા કર્યો ! અમારી પાસે કિતાબુલ્લાહ સિવાય અને આ સહીફાના સિવાય કાંઈ નથી. શીઆઓના આ વહેમની રદ એનાથી પણ થાય છે કે જ્યારે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام ના વિસાલના બીજા દિવસે મસ્જિદે નબવીમાં આમ બયઅતને માટે સર્વ મદીનાવાળાઓને બોલાવવામાં આવ્યા તો હઝરત અલી મૌજૂદ ન હતા. જ્યારે એમને જાહેર મજમામાં બોલાવીને પૂછવામાં આવ્યું તો એવું પણ નથી ફર્માવ્યું કે આ હક્ક મારો છે, હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ મારા બારામાં વસિયત ફર્માવી છે, બલકે ફર્માવ્યું તો એવું ફર્માવ્યું કે અમને એ વાત પસંદ ન પડી કે સહીફા બની સાએદાના મશવરામાં અમને શરીક કરવામાં ન આવ્યા અને અમે અબૂબકને સૌથી વિશેષ આના હક્કદાર માનીએ છે. રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ પોતાની હયાતમાં જ નમાઝ પઢાવવાનો હુકમ આપ્યો. બલકે એક મોકા પર એવું ફર્માવ્યું, જો મારા માટે અહદ (વાયદો ફરાર) હોત તો હું અબૂબકથી જંગ કરત ! અને એવું ફર્માવ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ જેને અમારા દીનના માટે પસંદ કર્યા તેને અમે અમારી દુનિયા માટે પસંદ કર્યા. (તારીખુલ ખુલફા બહવાલા અસાકિર, ફસ્લુ નબ્ઝન મિન અખ્બારિ અલિયીન)

હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنه ની ખિલાફતની ખબર જ્યારે મક્કા મોઅઝ્ઝા પહોંચી તે સાંભળી હઝરત અબૂ સુફ્યાન હઝરત અલીની પાસે આવ્યા અને કહ્યું, ખિલાફત બની તયનમાં કેવી રીતે જતી રહી ? જેઓ કુરેશમાં સૌથી કમજોર અને સંખ્યામાં સૌથી ઓછા છે. તમે કહો તો સવારો અને પાયદળોથી મદીના ભરી દઉં. હઝરત અલી رضي الله عنه એ તેના જવાબમાં ફર્માવ્યું, તમે ઈસ્લામ તથા મુસલમાનોની દુશ્મનીમાં કોઈ કસર નથી છોડી એનાથી કોઈ નુકસાન નથી પહોંચ્યું. મેં અબૂબકને એના લાયક પામ્યા. (તારીખુલ ખુલફા, ઈબ્ને અસાકિરના હવાલાથી)

જો ખરેખર હઝરત અલીને હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ "વસી" બનાવ્યા હોત તો એમના માટે એ ક્યારે જાઈઝ હતું કે એ મોકા પર ખામોશ રહેતા. ખાસ કરીને એવી સ્થિતિમાં જ્યારે કે હઝરત અબૂ સુફ્યાને આવી પેશકશ કરી હતી. જો એ માની લેવામાં આવે કે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ હઝરત અલી رضي الله عنه ને "વસી" બનાવ્યા હતા, તો હઝરત અલી رضي الله عنه ની આ મોકા પર ખામોશી એક ઘણો જ મહાન જુર્મ બને છે, કે જેની કોઈ મુસલમાન હઝરત અલી رضي الله عنه ના બારામાં કલ્પના પણ નથી કરી શકતો.

قال لا : તલહા બિન મુસર્રિફના સવાલના જવાબમાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબી અવફા رضي الله عنه ના આ જવાબની બે સ્પષ્ટતાઓ કરવામાં આવી છે : (૧) એ કે હઝરત રસૂલે અકરમ صلى الله عليه وسلم એ માલના બારામાં કોઈ વસિયત નથી ફર્માવી, કેમ કે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام ની પાસે વફાતના સમયે કોઈ માલ ન હતો અને ખચ્ચર, હથિયાર વગેરે જે હતું એના બારામાં ફર્માવ્યું હતું : ما تركنا صدقةً વિસાલના સમયે અમે જે કાંઈ છોડીએ એ સદકો છે. માલના ઉપરાંત અન્ય બીજી ઘણી વસિયતો ફર્માવી, દા.ત. ઈશાદ ફર્માવ્યો કે મારા પછી પ્રતિનિધિમંડળોને એવાં જ ઈનામો ઈકરામ આપજો જેવા હું આપ્યા કરતો હતો. અને ફર્માવ્યું, યહૂદીઓને અરબના ટાપુએથી કાઢી મૂકજો, હિજાઝમાં બે ધર્મો રહેશે નહીં. અને ફર્માવ્યું, الصلوة و ما ملكت ايما نكم વગેરે વગેરે. હવે આ હદીષનો સાર એ નીકળ્યો કે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ માલના બારામાં કોઈ વસિયત નથી ફર્માવી.

હા ! કિતાબુલ્લાહ પર અમલ કરવાની વસિયત ફર્માવી, જેમ કે એક હદીષમાં સ્પષ્ટપણે ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, "مَنْ تَمَارَا مَا بَعْدَ تَارِهِ يَجْزِي عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" "મોં તમારામાં બે ભારે ચીજો છોડી છે જો તેને મજબૂતીથી પકડી રાખશો તો કદાપિ ગુમરાહ થશો નહીં, કિતાબુલ્લાહ અને મારી સુન્નત."

(૨) બીજી સ્પષ્ટતા એ છે કે તલ્હા બિન મુસર્રિફના સવાલનો હેતુ એ હતો કે શું ખિલાફતના બારામાં હઝરત અલીના માટે કોઈ વસિયત ફર્માવી હતી ? જેના જવાબમાં ફર્માવ્યું કે નહીં ! પણ આ સ્પષ્ટતા હદીષના બાદવાળા વાક્યના મુનાસિબ નથી જેમ કે જાહેર છે.

متى اوصى اليه : ઉમ્મુલ મો'મિનીનના આ ઈર્શાદ પર એ શંકા થાય છે કે હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીનના ઈર્શાદનો સાર એ હોય કે વિસાલના સમયે હઝરત અલી رضی اللہ عنہના બારામાં કોઈ વસિયત નથી કરી. એનાથી એ લાઝિમ નથી આવતું કે વસિયત જ ન કરી હોય. એની શક્યતા છે કે એનાથી પહેલાં વસિયત કરી હોય ! જવાબ એ છે કે શક્ય છે કે ચર્ચા કરવાવાળાઓએ એવું કહ્યું હોય કે વિસાલના સમયે હઝરત અલીને "વસી" બનાવ્યા હતા એટલા માટે વાતચીત કરવાવાળા આટલું સાંભળીને ખામોશ થઈ ગયા. જો એ વાત ન હોત તો એ લોકો કહી શકતા હતા કે તમે છેલ્લી ઘડીઓની વાત કરી રહ્યા છો, એનાથી એ જરૂરી નથી થતું કે એનાથી પહેલાં વસિયત ન કરી હોય. વાતચીત કરનારાઓનું આ જવાબને સાંભળીને ખામોશ થઈ જવું એની દલીલ છે કે એ લોકોનું કહેવું એવું જ હતું કે અયન-તદન વિસાલના સમયે હઝરત અલીને વસી બનાવ્યા હતા.

اقول وهو المستعان : હઝરત અલી رضی اللہ عنہની મૌજૂદગીમાં હઝરત સિદ્દીકે અકબર رضی اللہ عنہને અતિ આગ્રહ સાથે હુજૂરે અકફદસ عَلَيْهِ السَّلَامએ ઈમામ બનાવ્યા. એ હફીફતમાં એમની ખિલાફત માટે એક નિર્દેશ હતો. જેવું કે અમે ભાગ-૨માં સાબિત કરી ચૂક્યા છીએ. એટલા માટે વિસાલ વખતની બીમારીની અંતિમ ઘડી પહેલાં હઝરત અલીને વસી બનાવવાનો દાવો કોઈપણ અક્કલવાળો સાંભળી શકતો ન હતો. દરેક શખ્સ કહી શકતો હતો કે અંતિમ ક્ષણોથી પહેલાં હઝરત અલીને "વસી" બનાવ્યા હતા તો તેમને નમાઝને માટે ઈમામ કેમ ન બનાવ્યા ? એટલા માટે આ આક્ષેપની શક્યતા એ જ હતી કે ભલે સખત બીમારીમાં થોડા દિવસ પહેલાં હઝરત સિદ્દીકે અકબરને ઈમામ બનાવી આપ્યા હતા, પણ અંતિમ ઘડીઓમાં હઝરત અલીને વસી બનાવી આપ્યા. એટલા માટે નિકટનો કૃયાસ એ જ છે કે એ આક્ષેપકર્તાઓનો દાવો એ જ હતો કે અંતિમ ઘડીઓમાં હઝરત અલીને વસી બનાવ્યા, જેની ઉમ્મુલ મો'મિનીને રદ ફર્માવી.

والعلم بالحق عند ربي وعلمه جل مجده اتم واحكم

بَابُ الْوَصِيَّةِ بِالثَّلَاثِ م٣٣

પ્રકરણ : "ત્રીજા ભાગની વસિયતનું બચાન" –(પૃષ્ઠ : ૩૮૩)

وَقَالَ الْحَسَنُ لَا يَجُوزُ لِلذَّمِّيِّ وَصِيَّةٌ إِلَّا الثَّلَاثُ -

ત ૫૩૯
[તઅલીફ : ૫૩૯]

"ઈમામ હસન બસરીએ ફર્માવ્યું કે ઝિમ્મીને પણ ૧/૩થી વધુ વસિયત કરવી જાઈતી નથી."

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَمْرَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَحْكُمَ

ત ૫૪૦

"ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما نے ફર્માવ્યું કે નબી ﷺ ને હુકમ આપવામાં આવ્યો કે

[તઅલીફ : ૫૪૦]

بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَإِنْ أَحْكَمْتُمْ بَيْنَهُمْ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ -

એમના વચ્ચે એના પ્રમાણે ફેસલો ફર્માવે કે જે અલ્લાહે નાઝિલ કર્યું છે." અને અલ્લાહ તઆલાએ ફર્માવ્યું
એમના વચ્ચે તેના જ પ્રમાણે ફેસલો ફર્માવે જે અલ્લાહે નાઝિલ કર્યું છે."

عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ

حدیث
૧૫૦૯

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما થી રિવાયત છે કે તેમણે ફર્માવ્યું, કાશ ! લોકો

[હદીષ : ૧૫૦૯]

تَعَالَى عَنْهُمْ قَالَ لَوْ غَضَّ النَّاسُ إِلَى الرَّبِّعِ لَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

૧/૪ (ચોથાઈ) સુધી વસિયત કરતા, એટલા માટે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ૧/૩ સુધીની ઈજાઝત આપી દીધી છે

તઅલીફ : ૫૩૯ની સમજૂતી

હઝરત ઈમામ હસન બસરી رضی اللہ عنہના આ ઈશાર્હનો મતલબ એ છે કે ઝિમ્મી જો ૧/૩ માલથી વધુની વસિયત કરે તો મુત્લફન જાઈતી નથી. પરંતુ મુસલમાન જો ૧/૩ (ત્રીજા ભાગના) માલથી વધુની વસિયત કરે અને તેનો કોઈ વારસદાર ન હોય તો જાઈતી છે. અને વારસો હોય અને તે સૌ આફિલ તથા બાલિગ હોય અને મૂસી (જેનો વારસો છે)ના મૃત્યુ બાદ તેને લાગુ કરી આપે તો પણ જાઈતી છે. અને જો રદ કરી આપે તો બાતિલ છે. હઝરત ઈમામ માલિક તથા હઝરત ઈમામ શાફઈએ ફર્માવ્યું કે મુસલમાનની પણ વસિયત કેવળ ૧/૩માં લાગુ થશે અને જો મરનારનો વારસ ન હોય તો ૨/૩ બયતુલમાલમાં જમા કરી દેવામાં આવશે.

તઅલીફ : ૫૪૦ની સમજૂતી

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہના આ ફૌલને વર્ણન કરવાથી ઈમામ બુખારીનો મફ્સદ ઈમામ હસન બસરીના ફૌલનું સમર્થન છે. મતલબ એ છે કે જ્યારે મુસલમાનને એ જાઈતી નથી કે ૧/૩થી વધુ માલની વસિયત કરે જેમ કે હુઝૂરે અફ્દહસ رضی اللہ عنہએ સ્પષ્ટપણે ઈશાર્હ ફર્માવ્યો જે હફીકતમાં વહીયે ગૈર મત્લૂ (કુર્આન સિવાયની વહી) હોવાના કારણે ﷻમાં દાખલ છે તો એના પ્રમાણે ઝિમ્મીઓની પણ વસિયત ૧/૩થી વધુ હુરુસ્ત નથી. યાદ રાખશો કે હઝરત ઈમામ બુખારી رضی اللہ عنہનો પણ મતલબ એ જ છે કે ૧/૩ થી વધુની વસિયત મુસલમાન માટે મુત્લફન (વિના કોઈ શર્તે) જાઈતી નથી.

હદીષ : ૧૫૦૯ની સમજૂતી

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہના આ ઈશાર્હનો મતલબ એ છે કે ભલે ત્રીજા ભાગ (૧/૩) સુધી વસિયત કરવાની રજા આપી છે પણ બહેતર એ છે કે ચોથા ભાગ સુધી જ વસિયત

عَلَيْهَا وَسَلَّمَ قَالَ التُّلْتُ وَالتُّلْتُ كَبِيرًا وَكَثِيرًا

પણ સાથોસાથ એ પણ ફર્માવ્યું છે ત્રીજો ભાગ મોટો છે કે ખૂબ પ્રમાણમાં છે."

(મુસ્લિમ-ફરાઈઝ, નિસાઈ-વસાયા, ઈબ્ને માજહ-વસાયા)

بَابُ لَا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ

પ્રકરણ : "વારિસના માટે વસિયત નથી" - (પૃષ્ઠ : ૩૮૩)

حَدِيثٌ ١٥٠
عَنْ عَطَاءٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ ફર્માવ્યું (કે ઈસ્લામના શરૂમાં એ હુકમ હતો કે) [હદીષ : ૧૫૧૦]

كَانَ الْمَالُ لِلْوَالِدِ وَكَانَتْ الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ فَنَسَخَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ مَا أَحَبَّ

કુલ માલ પુત્રના માટે છે અને મા બાપના માટે વસિયતનો હુકમ હતો. અલ્લાહે એમાંથી જેટલુ ચાહું મ-સૂખ

فَجَعَلَ لِلذَّكَرِ مِثْلَ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ وَجَعَلَ لِلْأَبْوَيْنِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسَ

કરી આપ્યું અને પુરુષનો હિસ્સો બે સ્ત્રીઓ બરાબર કર્યો અને મા બાપમાંથી દરેકના માટે છઠ્ઠો કર્યો અને

وَجَعَلَ لِلْمَرْأَةِ الثُّمْنَ وَالرُّبْعَ وَالرُّبْعَ وَالرُّبْعَ

સ્ત્રીના માટે આઠમો અને ચોથો કર્યો અને પતિના માટે અડધું અને ચોથાઈ." (૨/૬૫૮ તફસીર, ૨/૮૯૮ અલ્ફરાઈઝ)

કરવામાં આવે, પૂરો ત્રીજો ભાગ ન કરવામાં આવે. એટલા માટે કે રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ ત્રીજા ભાગ સુધી વસિયત કરવાની ઈજાઝત આપી પણ સાથોસાથ એ પણ ફર્માવ્યું કે ત્રીજો ભાગ વધારે છે.

ઉમ્મતનો એના પર ઈજમાઅ છે કે ૧/૩ (ત્રીજા ભાગ) સુધીની વસિયત જાઈઝ છે, અલબત્ત એમાં મતભેદ છે કે કેટલી વસિયત કરવી બેહતર છે. કેટલાક લોકોએ કહ્યું કે પાંચમા ભાગ સુધી, કેટલાક લોકોએ કહ્યું છઠ્ઠા ભાગ સુધી, કેટલાક લોકોએ કહ્યું, ચોથાઈ સુધી. હઝરત સૈયદિના સિદીકે અકબર رضي الله عنهما એ પાંચમા ભાગની વસિયત ફર્માવી અને ફર્માવ્યું, અલ્લાહ તઆલા ગનીમતમાંથી પાંચમા ભાગ પર રાજી છે, હઝરત ઉમર رضي الله عنهما મરવી છે કે તેમણે ચોથા ભાગની વસિયતને પસંદ ફર્માવી. હઝરત અલી رضي الله عنهما મરવી છે કે તેમણે ફર્માવ્યું કે પાંચમા ભાગની વસિયત કરવી ચોથાઈ કરતાં મને પસંદ છે અને ચોથાઈની વસિયત કરવી એ ત્રીજા ભાગ કરતાં પસંદ છે. ઈમામ ઈબ્રાહીમ નખઈએ ફર્માવ્યું કે કેટલાક લોકો એને પસંદ કરતા હતા કે કોઈ વારસના હિસ્સા બરાબર વસિયત કરવામાં આવે, કેટલાક લોકોનો મઝહબ એ છે કે જેના વારસદારો હોય અને તેની પાસે માલ થોડો હોય તો તે વસિયત ન કરે.

હદીષ : ૧૫૧૦ની સમજૂતી

પ્રકરણથી સામ્યતા : હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما ના આ ઈશાદથી એ વાત માલૂમ પડી કે ઈસ્લામના પ્રારંભમાં માબાપના માટે વસિયત કરવું વાજિબ હતું. પછી તેને મ-સૂખ કરીને તેમનો હિસ્સો નિશ્ચિત કરીને વારસદાર બનાવી દેવામાં આવ્યાં. એનાથી લાઝમી રીતે એ વાત સાબિત થઈ કે વસિયત તથા વારસાપણું બંને એકત્ર નથી કરી શકતાં. અને જ્યારે માબાપના માટે એકત્ર નથી કરી શકાતાં તો અન્ય વારસો માટે એનાથી અધિક કક્ષાએ બંનેને ભેગાં કરવું જાઈઝ થશે નહીં. અને આ જ અર્થ

છે એ ફૌલનો કે વારસદાર માટે વસિયત નથી. આ ખાસ બાબતે સહીહ હદીષો પણ આવેલી છે પણ ક્યાં તો ઈમામ બુખારી સુધી આ હદીષો નથી પહોંચી અથવા એમની શર્ત પર ન હતી એટલા માટે વર્ણન ન કરી. ઈમામ અબૂ દાઉદ (૨/૮ વસાયા બાબુલ વસિયતિ લિલ વારિષ)એ અબૂ અમામા રઝી અલ્લેથી રિવાયત કરી કે તેમણે ફર્માવ્યું કે મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા કે બેશક ! અલ્લાહ તઆલાએ દરેક હક્કવાળાને તેનો હક્ક આપી દીધો જેથી વારસદારના માટે વસિયત નથી. તેમજ ઈમામ તિર્મિઝી (૨/૩૨ વસાયા)એ પણ એને રિવાયત કરી એ વધારાની સાથે કે હુઝૂરે અફ્દસ ﷺએ હજજતુલ વિદાઅમાં આવું ફર્માવ્યું.

તદ્ઉપરાંત આ હદીષ (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૪/૩૮) હઝરત અમ્મ બિન ખારિજા, હઝરત જાબિર, હઝરત ઈબને અબ્બાસ, હઝરત અનસ બિન માલિક, હઝરત અલી عَلَيْهِمُ السَّلَامُ થી પણ મરવી છે. હઝરત ઈબને અબ્બાસ રઝી અલ્લેની હદીષ ઈમામ દારકુત્નીએ આ શબ્દોમાં રિવાયત કરી કે ફર્માવ્યું : لا يجوز الوصية لوارث الا ان يشاء الورثة એના પર આપણો અમલ છે કે વારસદારો માટે વસિયત સહીહ નથી. પરંતું જો વારસદારો આકિલ તથા બાલિગ હોય અને મરનારની વફાત પછી તેની વસિયતને લાગુ કરી આપે તો સહીહ છે. એની ત્રણ સ્થિતિઓ છે : સર્વ વારસદારો આકિલ તથા બાલિગ હોય અને સૌ લાગુ કરી આપે. બીજી સ્થિતિ એ છે કે અમુક લાગુ કરી દે અમુક મંજૂર ન કરે. ત્રીજી સ્થિતિ એ છે કે સર્વ વારસદારો આકિલ તથા બાલિગ નથી, અમુક પાગલ કે નાબાલિગ હોય. પ્રથમ સ્થિતિમાં પૂરી વસિયત લાગુ થશે. બીજી અને ત્રીજી સ્થિતિમાં જે આકિલ તથા બાલિગ વારસદારોએ લાગુ કરી દીધી તેમના હિસ્સાના પ્રમાણે લાગુ છે અને જે લોકોએ લાગુ નથી કરી અથવા જેઓ નાબાલિગ કે પાગલ છે તેમના હિસ્સામાં લાગુ નહીં થાય.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُؤْصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ ص ٣٨٣

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻના એ ઈર્શાદનું બયાન : વસિયત અને દૈનના પછી" - (૩૮૪)

રપષ્ટતા : સૂરએ નિસાઅમાં વારસાના હુકમો બયાન કર્યા બાદ ઈર્શાદ થયો : مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُؤْصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ (આયત ૧૧) જેનો સાર એ છે કે મરનાર જો કોઈ એવી વસિયત કરી ગયો છે જે શરીઅતની રૂએ સહીહ હોય, અથવા મરનાર પર કર્ઝ હોય તો આ બંનેવ ચીજો વારસાની વહેંચણી પર અગ્ર સ્થાને છે. કમ આ પ્રમાણે છે : મરનારના માલમાં સૌ પ્રથમ મસ્જૂન તરીકાથી કફન દફન, ત્યાર બાદ જો એના પર કરજ હોય તો તે અદા કરવામાં આવશે. પછી ત્રીજા ભાગના માલ સુધી વસિયત લાગુ કરવામાં આવશે. ત્યારબાદ જે કાંઈ વધશે તે વારસદારોમાં હિસ્સા પ્રમાણે વહેંચવામાં આવશે.

એના અનુસંધાનમાં એક સ્થિતિ એ ઉપસ્થિત થઈ શકે છે કે મરનારે મૃત્યુવેળાની બીમારીમાં વારસદારો માટે દૈન (કરજ)નો ઈફરાર કર્યો અથવા કોઈ અજનબીના માટે ઈફરાર કર્યો તો એનો આ ઈફરાર સહીહ છે કે નહીં ? આપણે ત્યાં વારસદારો માટે કરજનો ઈફરાર હુરુસ્ત નથી. હઝરત ઈમામ શાફઈ વગેરેનો મસ્લક એ છે કે સહીહ છે. અને લગભગ ઈમામ બુખારીનો પણ એ જ મઝહબ છે એના લીધે એમણે આ પ્રકરણ રચ્યું છે. ઈમામ શાફઈ વગેરે એવું ફર્માવે છે કે હુઝૂરે અફ્દસ ﷺના આ ઈર્શાદથી કે વારસદાર માટે વસિયત નથી, વારસદાર માટે વસિયતનું હોવું સાકિત (રદ) થઈ ગયું. અને વારસદાર માટે કરજનો ઈફરાર પોતાની હાલત પર બાકી રહ્યો. એટલા માટે મરનારનો મૃત્યુની બીમારીમાં વારસદારોના કરજનો ઈફરાર કરવો અન્ય કર્જોના જેમ છે. એના પર અમારી ગુઝારિશ એ છે કે જેવું કે હુઝૂરે અફ્દસ ﷺએ ફર્માવ્યું, لا وصية لوارث એ જ પ્રમાણે આ પણ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો ولا اقرار له بدین એટલા માટે મૃત્યુ વેળાની બીમારીમાં વારસદારના માટે કરજનો ઈફરાર સાકિત છે. ઈમામ દારકુત્ની (ઉમ્દતુલ ફારી, ભાગ : ૧૪, પૃષ્ઠ-૩૮) એ રિવાયત કરી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺએ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો : لا وصية لوارث ولا اقرار له بدین "વારસદાર માટે વસિયત નથી અને ન કરજનો ઈફરાર."

ت ۵۴۱
وَيَذُكُرَانَ شَرِيحًا وَعُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَطَاوَسًا وَ

"અને વર્ણવવામાં આવે છે કે શુરૈહ, ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ તથા તાઉસ તથા [તઅલીફ : ૫૪૧]

عَطَاءً وَابْنَ أُذَيْنَةَ أَجَانُرًا وَإِقْرَارَ الْمَرِيضِ بِدَيْنٍ -

અતાઅ અને ઈબ્ને ઉઝૈનાએ બીમારના કરજના ઈફરારને જાઈઝ રાખ્યું."

ت ۵۴۲
وَقَالَ الْحَسَنُ أَحَقُّ مَا يَصْدَقُ بِهِ الرَّجُلُ أُخْرَيَوْمٍ مِنَ الدُّنْيَا

"ઈમામ હસન બસરીએ ફર્માવ્યું, કોઈની તે વાત સૌથી અધિક સાચી માનવામાં [તઅલીફ : ૫૪૨]

وَأَوَّلَ يَوْمٍ مِنَ الْآخِرَةِ -

આવવાની મુસ્તહિક્ક છે જે તેણે દુનિયાના અંતિમ દિવસે અને આખેરતના પ્રથમ દિવસે કહી છે."

ت ۵۴۳
وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ وَالْحَكْمُ إِذَا أَبْرَأَ الْوَارِثَ مِنَ الدَّيْنِ بَرِيءٌ

"ઈબ્રાહીમ નખઈ અને હકમે કહ્યું, જ્યારે વારસદારને કરજથી મુક્ત બતાવે તો તે મુક્ત થઈ ગયો."

ت ۵۴۴
وَأَوْصَى رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ أَنْ لَا تُكْشَفَ إِمْرَأَتُ

"રાફેઅ બિન ખદીજે કહ્યું કે એમની ફઝારીયા સ્ત્રી પોતાના ઘરમાં [તઅલીફ : ૫૪૪]

الْفَزَارِيَّةِ عَمَّا أَعْلَقَ عَلَيْهَا بِأَهْلِهَا -

જો બંધ કરી લે તો એને ન લેવામાં આવે."

તઅલીફ : ૫૪૧ની સમજૂતી

હઝરત ઈમામ બુખારીએ એ હઝરાતના અષરને યુઝુકરૂ (યુઝુકરૂ) મુઝારેઅ મજહૂલની સાથે વર્ણન કર્યું, જે સેગાએ તમરીઝ છે. એનો સબબ એ છે કે એમની ઈસ્નાદમાં ઝોઅફ (કમજોરી) છે. હઝરત ઈમામ બુખારી પર આશ્ચર્ય છે કે તેમણે પોતાના મઝહબના સમર્થનમાં તાબઈનના એ કથનો વર્ણવ્યાં જેમનો ઝોઅફ (કમજોરી) ખૂદ એમણે સ્વીકારેલ છે.

તઅલીફ : ૫૪૨ની સમજૂતી

મતલબ એ છે કે મૃત્યુ વેળા માણસ પર અલ્લાહનો ખૌફ સવાર થઈ જાય છે. આખેરતની તરફ તેનું ધ્યાન લાગેલુ રહે છે. એ વખતે ખૂબ જ અશક્ય છે કે તે જૂઠો ઈફરાર કરે. એટલા માટે જો એ હાલતમાં કોઈએ વારસદારના માટે કરજનો ઈફરાર કર્યો તો તેને ન માનવાનું કોઈ કારણ નથી. અમારું એ કહેવું છે કે જ્યારે ખૂદ હુઝૂરે અફદસ عليه السلامએ વારસદારો માટે દૈન (કરજ)ના ઈફરારને સાકિત કરી આપ્યું તો પછી એનાથી વિરૂદ્ધ કોઈ અન્યનો ફયાસ દલીલ નથી બની શકતો.

તઅલીફ : ૫૪૪ની સમજૂતી

આ અષરનો સાર એ છે કે જ્યાં સુધી પતિ સ્પષ્ટ રીતે એ ન કહી દે કે મારી પત્નીના ઘરમાં ફલાણો ફલાણો માલ મારો છે. પત્ની જે માલોના વિશે એ કહે કે આ મારી માલિકીના છે તો ઔરતની વાત માની લેવામાં આવશે.

ت ۵۴۵ وَقَالَ الْحَسَنُ إِذَا قَالَ لِمَسْلُوكِهِ عِنْدَ الْمَوْتِ كُنْتُ أَعْتَقُكَ جَازًا

"ઈમામ હસન બસરીએ ફર્માવ્યું, જો કોઈ મૃત્યુ વેળા પોતાની (મસ્લૂક) [તઅલીફ : ૫૪૫]

માલિકીના ગુલામને એવું કહે કે મેં તને આઝાદ કરી આપ્યો, તો જાઈજ છે."

ت ۵۴۶ وَقَالَ الشَّعْبِيُّ إِذَا قَالَتْ امْرَأَةٌ عِنْدَ مَوْتِهَا إِنِّي تَرَوِجِي قَضَائِي

"અને ઈમામ શઅબીએ ફર્માવ્યું, જ્યારે કોઈ સ્ત્રીએ પોતાના મૃત્યુના [તઅલીફ : ૫૪૬]

مِنْهُ جَازًا -

સમયે એવું કહું, મારા પતિએ અદા કરી આપ્યા છે અને હું લઈ ચૂકી છું, તો જાઈજ છે."

તઅલીફ : ૫૪૫ની સમજૂતી

એનો સાર એ છે કે આ (મસ્લૂક માલિકીના ગુલામ, લૌડી) (મસ્લૂક) આઝાદ માનવામાં આવશે યાહે તે તેનો ૧/૩ માલ હોય કે એનાથી વધુ હોય અથવા કુલ હોય, પરંતું અન્ય ઈમામો ફર્માવે છે કે જો એ ગુલામ એના છોડેલ માલનો ૧/૩ અથવા એનાથી ઓછો હોય તો દુરુસ્ત છે, આઝાદ થઈ જશે, નહીં તો ૧/૩ જેટલો આઝાદ થશે અને બાકીનામાં એ સઆયત કરશે એટલે કે કમાયને બાકીના હિસ્સાની કિંમત અદા કરીને આઝાદ થશે.

તઅલીફ : ૫૪૬ની સમજૂતી

આ સર્વ તઅલીફો વર્ણવવાથી ઈમામ બુખારીનો હેતુ એ છે કે આ મહાન તાબઈને બીમારના ઈફરારને સ્વીકારી લીધો છે જે ભલે પોતાના પ્રકારમાં વિવિધ છે. તો પછી કોઈ કારણ નથી કે જો કોઈ બીમાર મૃત્યુ વેળા એવો સ્વીકાર કરી લે કે ફલાણા ફલાણા વારસનું મારા પર આટલુ કરજ છે તો એને સ્વીકારવામાં ન આવે. એના જવાબમાં અમારું એ કહેવું છે કે ખૂદ હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ વારસદારના માટે ઈફરાર (સ્વીકાર)ને સાફિત (રદ) કરી આપેલ છે તો એના મુકાબલામાં કોઈના ફયાસની કોઈ હૈસિયત નથી.

وَقَالَ بَعْضُ السَّائِسِ لَا يَجُوزُ اقْتِرَاؤُهُ بِسُوءِ الظَّنِّ بِهِ لَوْلَا نَشْرُكُمْ اسْتَمْسَكَ
فَقَالَ يَجُوزُ اقْتِرَاؤُهُ لَوْلَا دَيْعَةُ وَالبَصَائِعِ وَالمُعَارِبَةِ

અને કેટલાક લોકોએ કહ્યું, વારસના માટે બીમારનો ઈફરાર જાઈજ નથી જ્યાં બદગુમાનીનો અંદેશો છે. પછી તેને સારો જાણીને કહ્યું, બીમાર વદીઅત, બઝાઅત તથા મુઝારેબત (અનામત, સમાન તથા મુઝારેબત)નો ઈફરાર કરે તો દુરુસ્ત છે.

स्पष्टता : आम शरहकर्ताओंનો मत એ છે કે "અમુક લોકોથી" ઈમામ બુખારીની મુરાદ હઝરત ઈમામે આ'ઝમ رضي الله عنه છે. પરંતું એ યક્નીની (નિશ્ચિત) નથી. એટલા માટે કે વારસના માટે કરજનો ઈફરાર મૃત્યુ વેળા સહીહ નથી. આ કેવળ હઝરત ઈમામે આ'ઝમનો જ મઝહબ નથી, બલકે ઈમામ માલિકનો પણ આ જ મઝહબ છે અને શાફઈઓમાંથી રુદયાફીનો પણ આ જ મુખ્તાર (પસંદીદા) છે. તેમજ ઈમામ ધૌરીનો પણ આ જ મઝહબ છે. તદ્દઉપરાંત ફાઝી શુરૈહ અને હસન ઈબને સાલેહનો પણ આ જ મઝહબ છે. અલબત્ત એ લોકો એને અપવાદ કરે છે કે પત્નીના માટે મહેરનો ઈફરાર દુરુસ્ત છે. તેમજ ઈમામ ફાસિમ તથા સાલિમ, ધૌરી

વારસદારના માટે બીમારના ઈફરારને દુરુસ્ત નથી ઠરાવતા. બલકે ઈબને મુન્ઝરનું ગુમાન એ છે કે હઝરત ઈમામ શાફઈએ પણ એમના જ મઝહબની તરફ રુજૂઅ કરી લીધું. જ્યારે આટલા હઝરાતનો પણ આ જ મઝહબ છે તો "અમુક લોકો"થી હઝરત ઈમામે આ'ઝમ رضی اللہ عنہને નિશ્ચિત કરવા દુરુસ્ત નથી. રહી ગયું ઈમામ બુખારીનું આ મઝહબ પર વાંધો ઉઠાવવું એ એમની ખતાએ ઈજતેહાદી છે. પ્રથમ સહીહ હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી કે વારસદારના માટે દૈન (કરજ)નો ઈફરાર દુરુસ્ત નથી. તેમજ એમાં બાફીના વારસદારોને નુકસાન પહોંચાડવું છે, જેના આધાર પર વારસના માટે વસિયત બાતિલ છે એ જ આધાર પર વારસના માટે કરજનો ઈફરાર પણ સહીહ નથી.

હઝરત ઈમામ બુખારીએ અહનાફ (હનફીઓ)ની દલીલથી આંખ આડા કાન કરીને અથવા તેનાથી અજાણતાના આધારે પોતાના તરફથી હનફીઓને ખૂદ દલીલ પેશ ફર્માવી છે કે અહનાફે આ ફૌલ એ આધાર પર કર્યો છે કે એમને એની શંકા છે કે ઈફરાર કરનારાએ અમુક વારસદારોને અધિક આપવા ચાહ્યું છે, જ્યારે કે બદગુમાની જાઈઝ નથી, જેવું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, **اياكم والظن فان الظن اكذب الحديث.** "બદગુમાનીથી બચો એટલા માટે કે બદગુમાની સૌથી જૂઠી વાત છે." આશ્ચર્ય છે કે તેમ છતાં ઈમામ બુખારી બદગુમાની કરી રહ્યા છે ! વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે અમારી દલીલ હદીષ છે. તેમજ ફાસિદ ગુમાન મના છે અને અહીં ફાસિદ ગુમાન નથી બલકે દલીલથી ઉદ્ભવનારુ (દલીલયુક્ત) છે. જેમ કે વિચાર કરવાવાળા પર છુપુ નથી. ઈમામ બુખારીએ પોતાના દાવા પર બીજી દલીલ આ આપી કે, "મુસલમાનનો માલ હલાલ નથી એટલા માટે કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, **मुनाفيقني نيشاني** એ છે કે એની પાસે અમાનત રાખવામાં આવે તો તે ખયાનત કરે. દલીલની તફરીર એ છે કે જ્યારે કોઈના પર કરજ હોય તો તેને અદા ન કરવું ખયાનત છે, અને ખયાનત હરામ છે. બીમાર હજુ સુધી કરજ અદા નથી કરી શક્યો તો એના પર વાજિબ છે કે તેનો ઈફરાર કરી લે અને જ્યારે ઈફરાર કરવું વાજિબ છે તો તેને સ્વીકારી લેવું પણ વાજિબ છે, નહીં તો ઈફરારના વાજિબ હોવાનો કોઈ ફાયદો થશે નહીં. એના જવાબમાં ગુઝારિશ છે કે એના મુકાબલામાં જ્યારે નસ્સે સરીહ (સ્પષ્ટ દલીલ) છે તો એનું સાક્ષિત (મૌકૂફ થઈ જવું) ઉઘાડુ છે. વળી એ કે ઈફરાર ત્યાં જ સ્વીકારને પાત્ર થશે જ્યાં તોહમતનું ગુમાન હોય, બીજાની હક્કતલફી અથવા ઈજા પહોંચાડવું ન હોય અને બીમારના ઈફરારમાં આ બંને વાતો મૌજૂદ છે એટલા માટે બીમારનો ઈફરાર શંકાસ્પદ થયો. ઈમામ બુખારીની ત્રીજી દલીલ આ છે : **إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا** "બેશક ! અલ્લાહ તઆલા તમને હુકમ આપે છે કે અમાનતો જેમની છે તેમને સુપરત કરી આપો." (સૂ. નિસાઅ-૫૮)

ઈમામ બુખારી એવું ફર્માવવા ચાહે છે કે, "જ્યારે અમાનતનો ઈફરાર કરવો વાજિબ છે અને એમાં વારસદાર કે ગૈર વારસદારનો તફાવત નથી તો એક શખ્સ જ્યારે એવું કહે છે કે ફલાણુ કરજ મારા ઉપર છે તો એને સ્વીકારી લેવું વાજિબ છે." એના જવાબમાં અમારું એ કહેવું છે કે વારસના માટે બીમારના ઈફરારમાં એ જ શંકા છે કે તેના માથે કરજ છે કે નથી. એટલા માટે આ આયતથી દલીલ કરવું દુરુસ્ત નથી, એમાં બાફીના વારસદારોનું નુકસાન ઉઘાડુ છે. અને હદીષમાં ફર્માવવામાં આવ્યું, **لا ضرر ولا ضرار في الاسلام.**

بَابُ تَأْوِيلِ قَوْلِهِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوصِي بِهَا أَوْلَادِيْنَ ۚ

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻના એ ઈર્શાદની તાવીલ કે ફર્માવ્યું વસિયત અથવા કરજ પછી." - (૩૮૪)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આ આયતે કરીમામાં એ તફસીલ વર્ણન થયેલી નથી કે વસિયત અને દૈન (કરજ)માં કોણ અગ્ર સ્થાને છે એને સ્પષ્ટ કરવા માટે હઝરત ઈમામ બુખારીએ આ પ્રકરણ રચ્યું છે અને આધારથી ફયાસથી એ સાબિત કર્યું કે દૈન (કરજ) વસિયત પર અગ્ર સ્થાને (મુકદ્દમ) છે.

وَيَذَكِّرُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَىٰ بِالذَّيْنِ

ت
۵۴۷

"વર્ણન કરવામાં આવે છે કે નબી ﷺ એ વસિયતથી પહેલાં કરજ

[તઅલીફ : ૫૪૭]

تَبْلُ الْوَصِيَّةِ -

અદા કરવાનો હુકમ આપ્યો."

તઅલીફ : ૫૪૭ની સમજૂતી

આ હદીષને ઈમામ અહમદે પોતાની મુસ્નદમાં અને ઈમામ તિર્મિઝીએ પોતાની જામેઅમાં રિવાયત કરી છે. પણ એમાં જોઅફ છે એટલા માટે કે રાવી હારિષ બિન અબ્દુલ્લાહ અઅવરને કઝઝાબ કહેવામાં આવેલ છે. એટલા માટે જ ઈમામ બુખારીએ એને કમજોરીના સેગાની સાથે વર્ણન કરેલ છે. ઈમામ બુખારીનો આ ઝઈફ હદીષથી એહતેજાજ (દલીલ કરવું) એ કારણ છે કે એના પર અહલે ઈલ્મનો અમલ છે અને મુકદ્દમામાં સાબિત કરી ચૂકેલ છીએ કે ઈલ્મવાળાના અમલથી ઝઈફ હદીષ હસન દરજા સુધી પહોંચીને એહતેજાજ (દલીલ કરવાને) લાયક થઈ જાય છે. ત્યારબાદ ઈમામ બુખારીએ એના પર પોતાના અમુક ફયાસ રજૂ કર્યા છે :

પ્રથમ ફયાસ આ આયતે કરીમાથી રજૂ કર્યો છે કે અલ્લાહ ﷻ એ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, "अَللّٰهُ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْاِثْمَانَاتِ اِلَىٰ اٰهْلِهَا" "અલ્લાહ તઆલા તમને હુકમ આપે છે કે જેમની અમાનતો છે એમના સુધી પહોંચાડી આપો."

દલીલ કરવાનું કારણ એ છે કે કરજની અદાયગી અમાનત અદા કરવાના હુકમમાં છે જે વાજિબ છે અને વસિયત કરવી નફલ છે, અને જાહેર છે કે વાજિબ પર અમલ કરવો નફલ કરતાં અગ્રસ્થાને છે.

બીજી દલીલ આ હદીષથી કરી કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ ફર્માવ્યું : "لَا صَدَقَةَ اِلَّا عَن ظَهْرِيْ عَنِّيْ" - "સદકો એ જ સમયે છે જ્યારે માણસ માલદાર હોય."

અને જાહેર છે કે જ્યારે એનો વારસો કરજમાં ફસાયેલો હોય તો તે માલદાર નથી અને વસિયત કરવી એક પ્રકારનો સદકો છે. એટલા માટે કરજથી જો કાંઈક માલ બચશે તો એમાં વસિયત લાગુ થશે.

ત્રીજી દલીલ હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما ના આ ઈર્શાદથી કરી : "لَا يُوصِي الْعَبْدُ اِلَّا بِاِذْنِ اٰهْلِهِ" - "ગુલામ પોતાના માલિકની જ રજા વિના વસિયત ન કરે."

આ ઈર્શાદથી પ્રકરણ પર એહતેજાજ (દલીલ) કઈ રીતે છે એ અત્યાર સુધી સ્પષ્ટ ન થયું. વધુમાં વધુ એટલું કહી શકાય છે કે ગુલામનો કામ ધંધો એની માલિકીમાં નથી એના માલિકની માલિકીમાં છે જેથી આફાની રજા વિના એની વસિયત બાતિલ છે. એ જ પ્રમાણે જ્યારે વારસો કરજમાં ફસાયો જેથી હુકમની રીતે કરજ જેટલો વારસ બનાવનાર (મૂરિષ)ની માલિકીમાં નથી એટલા માટે એમાં વસિયત લાગુ થશે નહીં.

بَابُ هَلْ يَدْخُلُ الْبَيْتُ وَالْوَالِدُ فِي الْأَقْرَابِ م

પ્રકરણ : "શું સ્ત્રીઓ તથા બાળકો સગાંઓમાં દાખલ છે ?" - (૩૮૫)

أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ وَأَبُو سَلَمَةَ بَنُو

حدیث
الله

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું, જ્યારે અલ્લાહ તઆલાએ وانذر عشيرتک الاقربین [હદીષ : ૧૫૧૧]

عَيْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَاهُ رَمِيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَامَ رَسُولُ

નાઝિલ ફર્માવી : "અને પોતાનાં અધિક નિકટવર્તી સગાંઓને ડરાવો !" તો રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم ઉભા થયા અને

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ أَنْزَلَ اللهُ وَأَسْدَرُ عَشِيرَتِكَ

ફર્માવ્યું, હે કુરૈશ ! અથવા એના સમાનાર્થી કોઈ કલમો ફર્માવ્યો. પોતાની જાનોને જહન્નમથી બચાવો ! હું

ચોથી દલીલ હુઝૂરે અફદસ عليه وسلم ના આ ફૌલથી કરી, - "أَعْبُدُ رَاعِي فِي مَالِ سَيِّدِي - "બંદો (ગુલામ) પોતાના આફના માલનો રક્ષક છે." આ હદીષને પ્રકરણ સાથે શો સંબંધ છે એ હજી સુધી જાહેર નથી થઈ શક્યું. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

પ્રકરણના સમર્થનમાં હઝરત હકીમ બિન હિઝામ رضي الله عنه ની તે મુફ્સસલ હદીષ વર્ણન કરી છે જેમાં તેમણે હુઝૂરથી અર્જ કરી હતી : وَاللَّهِ لَا أَرَىٰ أَبْعَدَكَ شَيْئًا حَتَّىٰ أَفَارِقَ الدُّنْيَا : આપના પછી હું કોઈની પાસેથી કાંઈ લઈશ નહીં, ત્યાં સુધી કે દુનિયા છોડી દઉં."

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આ હદીષમાં આ પણ છે કે હુઝૂરે અફદસ عليه وسلم એ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો : "أبْدَالُ الْعَالِيَا خَيْرٌ مِنَ الْبِدَالِ السُّفْلَى" "એટલે કે આપવાવાળો હાથ લેવાવાળા કરતાં બેહતર છે."

વસિયત સદફાના જેમ છે. જેના માટે વસિયત કરવામાં આવી હોય તે લેનારની જગ્યાએ છે અને કરજ આપનારો પોતાનો હક્ક લે છે. એટલા માટે 'أبْدَالُ الْعَالِيَا'માં દાખલ નથી એટલા માટે કરજની અદાયગીને સદફાની સરખામણીમાં અગ્રતા થઈ અને પ્રકરણનો વિષય આ જ હતો કે દૈન (કરજ) વસિયત કરતાં અગ્ર સ્થાને છે. બીજી મુનાસિબત હઝરત ઉમર رضي الله عنه ના ઈર્શાદથી છે, તેમણે ફર્માવ્યું : હું હકીમ બિન હિઝામ પર તેમનો તે હક્ક પેશ કરું છું જે બયતુલ માલથી તેમનો છે, પણ તે લેવાથી ઈન્કાર કરી રહ્યા છે.

હઝરત ઉમરે બયતુલ માલથી એમનો જે હિસ્સો થતો હતો એને આપવાની પૂરી કોશિશ કરી અને એને એમનો હક્ક ઠરાવ્યો, જેવી રીતે લેણુ કરજ આપનારનો હક્ક હોય છે. તો જે એક ગણુ લેણાના સમાન હતું એનો આ હાલ છે તો જે ખરેખર લેણુ હશે અધિક અંશે તેની અગ્રતા તમામ મુસ્તહસન કામો પર વાજિબ થશે, અને વસિયત પણ મુસ્તહસન કામોમાંથી છે.

હદીષ : ૧૫૧૧ની સમજૂતી

અલ્લામા ઈબ્ને હજર અસ્કલાનીએ ફર્માવ્યું કે સામ્યતાની તફરીર એ છે કે હુઝૂરે અફદસ عليه وسلم એ પ્રથમ આમ સંબોધન કર્યું, પછી અમુક વ્યક્તિઓને ખાસ કર્યા, પછી ખાસ કરીને હઝરત અબ્બાસને સંબોધ્યા પછી છેવટમાં હઝરત સફિય્યા તથા હઝરત ફાતિમા رضي الله عنها ને સંબોધન કર્યું. આ પરથી એ સાબિત થયું કે સ્ત્રીઓ પણ સગાંઓમાં સામેલ છે. જો કોઈએ સગાંઓના માટે વસિયત કરી અથવા વફફ કર્યું તો એમાં સ્ત્રીઓ સામેલ છે કે નહીં ? અને પુરુષોમાં કયા કયા સગાં સામેલ છે, એના બારામાં ફફીહો વચ્ચે સખત મતભેદ છે. તફસીલ ફિક્કહની કિતાબોમાં વર્ણન કરેલ છે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) [144]

વસિયતોનું બયાન

الْأَقْرَبِينَ قَالَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ أَوْ كَلِمَةً نَّحْوَهَا اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ

અલ્લાહના મુકાબલામાં તમારા કામ નથી આવી શકતો. હે બની અબ્દે મુનાફ ! હું અલ્લાહ તઆલાના

لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عِبْنِي عَبْدُ مَنَافٍ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

મુકાબલામાં તમારા કોઈ કામ નથી આવી શકતો. હે અબ્બાસ ઈબ્ને અબ્દુલ મુન્નાફિબ ! હું અલ્લાહ તઆલાના

يَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكَ ابْنُ اللَّهِ شَيْئًا وَيَا صَفِيَّةُ عَمَّةُ

મુકાબલામાં તમારા કોઈ કામ નથી આવી શકતો. હે રસૂલુલ્લાહનાં ફોઈ સફિયા ! હું અલ્લાહના

رَسُولِ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَيَا فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ صَلَّى

મુકાબલામાં તમારા કાંઈ કામ નથી આવી શકતો. હે ફાતિમા બિન્તે મુહમ્મદ ! (ﷺ) તમે મારા માલમાંથી

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلِينِي مَا شِئْتِ مِنْ مَالِي لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

જે યાહો માગો ! અલ્લાહના મુકાબલામાં હું તમારા કાંઈ કામ નથી આવી શકતો."

بَابُ إِذَا قَالَ أَرْضِي أَوْ يُسْتَأْنَى صِدْقَهُ بِاللَّهِ عَنْ أُمَّيْ تَهْوَجَائِزُ وَإِنْ لَمْ

"જ્યારે કહું કે મારી જમીન અથવા મારો બાગ મારી માની તરફથી અલ્લાહના માટે

يُبَيِّنُ لِمَنْ ذَلِكَ ص ٣٨

સદકો છે તો એ જાઈજ છે. ભલે એ વર્ણવે નહીં કે કોના માટે છે ?" – (પેજ : ૩૮૬)

સ્પષ્ટતા : ઈમામ બુખારી એ ફાયદો કરવા યાહે છે કે વફફ સહીહ થવા માટે એ જરૂરી નથી કે વફફનો મસ્રફ (ખર્ચ કરવાની જગા) પણ વર્ણવવામાં આવે. જેના માટે વફફ કરવામાં આવેલ છે તેનો ઉલ્લેખ કર્યા વિના પણ વફફ સહીહ છે. હા ! એને એ અધિકાર બાકી રહે છે કે તેના બાદ તેના મસારિફ (ખર્ચ કરવાની જગાઓ)ને નિશ્ચિત કરી આપે. ઉમ્દતુલ ફારીમાં છે કે હઝરત ઈમામે આ'ઝમ રઝી અલ્લાહ એ ફર્માવ્યું, જો કોઈએ એવું કહું કે મારી આ જમીન સદકો છે અને એનાથી કાંઈ વધાર્યું નહીં. એટલે એવું ન બતાવ્યું કે કોના માટે સદકો છે તો એને એ હક્ક બાકી રહે છે કે યાહે તો એને ફફીરો મિસ્કીનો પર વફફ કરી આપે અથવા યાહે તો એને વેચી દે અને તેની કિંમત મિસ્કીનો પર વફફ કરી આપે. એટલે કે એમના નજીક જ્યાં સુધી જેના માટે વફફ કરવામાં આવેલ હોય તે નિશ્ચિત ન થાય તો વફફ સંપૂર્ણ નથી. અને જો આ હાલતમાં મરી ગયો અને નિશ્ચિત નથી કર્યું તો તે વારસો ગણાશે અને હિસ્સા પ્રમાણે વહેંચાશે

حدیث
۱۵۱۲

أَنَّ نَابِيَّ بْنَ عَيَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ سَعْدَ بْنَ

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ ખબર આપી કે સઅદ ઈબ્ને ઓબાદાનાં વાલિદા [હદીષ : ૧૫૧૨]

عِبَادَةَ تُوْفِيَتْ أُمُّهُ، وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهَا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمَّيْ

મૃત્યુ પામ્યાં અને તે હાજર ન હતા. તેમણે અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! (ﷺ) મારી માનું મૃત્યુ થઈ ગયું અને

تُوْفِيَتْ وَأَنَا غَائِبٌ عَنْهَا أَيَنْفَعُهَا شَيْءٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَنْهَا قَالَ

હું હાજર ન હતો. જો હું તેણીના તરફથી કોઈ સદકો કરું તો તેમને ફાયદો પહોંચશે કે નહીં. ફર્માવ્યું, હા !

نَعَمْ قَالَ فَإِنِّي أُشْهِدُكَ أَنَّ حَاطِيَّ الْمِخْرَافَ صَدَقَةٌ عَلَيْهَا ي

પહોંચશે. તેમણે કહ્યું, હું હુઝૂરને ગવાહ બનાવું છું કે મારો મિખરાફ નામનો બાગ તેણીના તરફથી સદકો છે."

(બાબુશશહાદહ ફિલ્લફફ વસ્સદફહ વલિસિયહ, પેજ-૩૮૭, બાબુન ઈઝા વફફ અરદન, ૩૮૮)

હદીષ : ૧૫૧૨ની સમજૂતી

હઝરત સઅદ બિન ઓબાદા رضي الله عنه બની ખઝરજના સરદાર હતા અને ઉકબાની બયઅત કરનારાઓ તથા બાર નફીબો (સરદારો)માં આપ પણ હતા. એમના વાલિદાનું નામ ઉમરા બિન્તે મસ્હીદ અથવા સઅદ બિન ફેસ બિન અમ્ન હતું. એ પણ અન્સારિયા ખઝરજિયા છે. એ ઈસ્લામથી પાવન પણ થયાં હતાં. અને બયઅતથી પણ મુશરફ છે. હિ.સ. પમાં તેમનો વિસાલ થયો હતો. એ વખતે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام ગઝવએ દૂમતુલજંદલમાં હતા અને હઝરત સઅદ પણ ત્યાં હતા. પરત થતાં હુઝૂર ﷺએ તેમની કુબ્ર પર નમાઝે જનાઝા પઢી. حائط એ બાગને કહે છે જેની આસપાસ ચાર દિવારી (કંપાઉન્ડ) હોય. મિખરાફ એ બાગનું નામ હતું. આમ પણ મિખરાફનો શાબ્દિક અર્થ ખજૂરોનો બાગ પણ છે, તેમજ એ ટોપલીને પણ કહે છે જેમાં ફળ તોડીને ભેગાં કરવામાં આવે, તેમજ ખજૂરોને પણ કહે છે.

આ હદીષથી સાબિત થયું કે મૈયતની તરફથી સદકો કરવો જાઈઝ છે, એનાથી મૈયતને ફાયદો પહોંચે છે. આ અને આ વિષયની વિવિધ હદીષો, આયતે કરીમા : وان ليس للانسان الا ما سعى "માણસના માટે તે જ છે જે એણે કમાયું"ની મુખસ્સિસ (ખાસ કરનાર) છે. એની વિગતે ચર્ચા જાણવા માટે 'ઈબ્બાતે ઈસાલે સવાબ'નો અભ્યાસ કરવો.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ - وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻના આ ઈશાદનું બચાન : અને જ્યારે વહેંચણી વખતે સગાં

وَالْمَسَاكِينُ قَارِئُوا قَوْلَهُمْ مِنْهَا ۚ

તથા યતીમ તથા મિસ્કીન આવી જાય તો તેમને પણ એમાંથી કાંઈ આપો." - (૩૮૬)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ઈસ્લામના પ્રારંભમાં એ હુકમ હતો કે કોઈના મૃત્યુ પછી જ્યારે એનો વારસો વહેંચવામાં આવે તો તે વખતે તે સગાંઓને પણ કાંઈક આપવામાં આવે જેઓ વારસદાર ન હોય. એ જ પ્રમાણે યતીમો તથા મિસ્કીનોને પણ આપવામાં આવે આ હુકમ વાજિબ હતો. અને એક ફોલ એ છે કે એ મુસ્તહબ હતું. વળી મુફસ્સિરોનો એમાં મતભેદ છે કે આ આયત મન્સૂખ છે કે નથી. ઈમામ મુજાહિદ, ઈમામ શઅબી, ઈમામ હસન બસરી તથા ઈમામ ઈબ્ને સીરી વગેરે એના માનનારા છે કે એ મન્સૂખ નથી, એ મોહકમ છે. અને હજી પણ એ હુકમ વાજિબ છે અને એ જ હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્હૂદ, હઝરત અબૂ મૂસા અશઅરી, હઝરત અબ્દુરહમાન બિન અબી બકર عَلَيْهِمُ السَّلَام પણ રિવાયત થયેલ છે.

મુફસ્સિરોનો એક ગિરોહ જેમ કે હઝરત સઈદ બિન મુસૈયબ વગેરે એને માનનારા છે કે એ મન્સૂખ છે.

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

حدیث
۱۵۳

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ ફર્માવ્યું કે અમુક લોકો

[હદીષ : ૧૫૧૩]

قَالَ إِنَّ نَاسًا يَزْعُمُونَ أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نُسِخَتْ وَلَا وَاللَّهِ مَا نُسِخَتْ

(સૂરએ નિસાઅની આઠમી આયત) (سورة اولو القربى) ના બારામાં એવો ખયાલ કરે છે કે એનો હુકમ

وَلَكِنَّمَا مَمَاتَهَا وَنَاسٌ هُمَا وَالْيَتَامَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَذَلِكَ الَّذِي يُرْتَضَىٰ

મન્સૂખ છે, જ્યારે કે ખુદાની કૃપા ! મન્સૂખ નથી, પરંતું લોકોએ એના પર અમલ કરવામાં સુસ્તી કરી. વાત

وَأُولَٰئِكَ لَا يَرْتَضُونَ ذَلِكَ الَّذِي يَقُولُ بِالْمَعْرُوفِ يَقُولُ لَا أَمْلِكُ

એમ છે કે સગાં બે પ્રકારનાં હોય છે : એક તે જે વારસદાર હોય, અને આ જ તે છે જેના બારામાં ફર્માવવામાં

لَكَ أَنْ أُعْطِيَكَ بِهِ

આવ્યું કે એ લોકોને કાંઈ આપે, અને એક તે છે જેઓ વારસદાર નથી એમના બારામાં ફર્માવવામાં આવ્યું, યોગ્ય

વાત કહી આપે, એવું કહી આપે કે મને ઈખ્તિયાર નથી કે તમને કાંઈ આપુ." (૨/૬૫૮ તફસીરુનિસાઅ)

હદીષ : ૧૫૧૩ની સમજૂતી

આ હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہનો પોતાનો ફોલ છે જે તેમણે આ આયતે કરીમાના બારામાં સમજ્યો હતો. એનો સાર એ છે કે આ હુકમ હજી પણ બાકી છે કે જો વારસો વહેંચતી વખતે કેટલાંક ગૈરવારસ સગાં અથવા યતીમ તથા નાદાર આવી જાય તો વારસના માલમાંથી તેમને પણ કાંઈક આપી દેવામાં આવે. અને قولوا لهم قولوا معروفاً અને قولوا لهم قولوا معروفاً એ

નુઝહવુલ ફારી શરહે હુખારી (ભાગ-૬)

(147)

વસિયતોનું બચાન

بَابُ مَا اسْتَعَبَّ لِمَنْ تَوَقَّى فِجَاءَةً أَنْ يَتَّصِدَّ قَوْأَ عَنَّهُ وَقَضَاءُ التَّدْوِيرِ

પ્રકરણ : "જે અચાનક મૃત્યુ પામી જાય તેના તરફથી સદકો કરવો મુસ્તહબ છે

عَنِ الْمَيِّتِ - ૩૮૬

અને મૈયતના તરફથી મન્નત પૂરી કરવી પણ મુસ્તહબ છે." - (૩૮૬)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا إِنَّ سَعْدَ بْنَ

حدیث
۱۵۴

"હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما થી રિવાયત છે કે સઅદ બિન ઓબાદાએ

[હદીષ : ૧૫૧૪]

عُبَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ اسْتَفْتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી પૂછ્યું, મારાં માતા મૃત્યુ પામી ગયાં છે અને એમના પર મન્નત (નઝર) છે.

وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ أُمَّيْ مَاتَتْ وَعَلَيْهَا تَذَرُ فَقَالَ اقْضِهِ عَنْهَا يَ

ફર્માવ્યું, એમના તરફથી અદા કરી આપ."

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَبْتَلُوا أَيُّهُمْ أَحْسَنُ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ الْآيَةَ ૩૮૭

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશ્આદની તફસીર કે ફર્માવ્યું : યતીમ જ્યારે

નિકાહની હદે પહોંચી જાય તો તેની જાંચ કરો." - (૩૮૭)

عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا وَمَنْ

حدیث
۱۵۵

"હિમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہા થી મરવી છે કે તેમણે ફર્માવ્યું

[હદીષ : ૧૫૧૫]

સગાંઓને છે જે વારસ નથી.

જે લોકો એને મન્-સૂખ માને છે એમના આધાર પર જ્યારે આ હુકમ લાગુ હતો ત્યારે આ બંનેવ સંબોધનો વારસદારોથી હતાં. એ લોકો ગૈરવારસ સગાં, યતીમો તથા નાદારોને કાંઈક આપી દે. અને તેમને માફીના રૂપે એવું કહી આપે કે ઓછાનો ખયાલ ન કરશો, અલ્લાહે અમને જે તોફીફ આપી તે અમે તમને આપ્યું.

હદીષ : ૧૫૧૪ની સમજૂતી

હઝરત સઅદ બિન ઓબાદા رضی اللہ عنہનાં વાલિદાની મન્નત શું હતી ? એના બારામાં મતભેદ છે. એક ફૌલ એ છે કે તેમણે ગુલામ આઝાદ કરવાની મન્નત માની હતી અને એક ફૌલ એ છે કે તેમણે કાંઈક સદકો કરવાની મન્નત માની હતી.

હદીષ : ૧૫૧૫ની સમજૂતી

જે શખ્સ મોહતાજ છે અને યતીમનો વાલી છે તે જ્યારે પોતાની જાતને યતીમની સંપત્તિની દેખરેખના કારોબારમાં વ્યસ્ત રાખેલ છે તો તેને પોતાના માટે કમાવાનો મોકો નહીં મળે. તો જો તેને યતીમના માલથી કાંઈ લેવાની ઈજાઝત આપવામાં ન આવે તો તે પોતાનું ગુજરાન કેવી રીતે કરશે, એટલા માટે ઈજાઝત છે કે એના કામની જે મજૂરી બજાર ભાવથી હોય એટલી યતીમના માલમાંથી લઈ શકે છે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(148)

વસિયતોનું બયાન

كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْعِفَتْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَاكُلْ بِالْمَعْرُوفِ قَالَتْ أَنْزَلْتُ

(સૂરએ નિસાઅની છઠી આયત) "અને જેઓ માલદાર હોય તેઓ બચે તથા જેઓ મોહતાજ હોય તે ઉર્કના

فِي وَآلِي الْيَتِيمِ أَنْ يُمِيبَ مِنْ مَالِهِ إِذَا كَانَ مُحْتَاجًا بِقَدْرِ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ .

પ્રમાણે ખાય." યતીમના વાલીના બારામાં નાઝિલ થઈ છે કે જો તે મોહતાજ છે તો તે જરૂર તથા અમલ

પૂરતુ યતીમના માલમાંથી ઉર્ક (રિવાજ)ના પ્રમાણે લઈ શકે છે."

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتِيمِ ظُلْمًا إِنَّهَا

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદની તફસીર : "જે લોકો યતીમનો માલ નાહકુ ખાય

يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ۝۳۸

છે તેઓ પોતાનાં પેટોમાં આગ ખાય છે અને તેઓને ખૂબ જ નજીકમાં ભડકી

રહેલી આગમાં નાખવામાં આવશે." - (૩૮૭)

عَنْ أَبِي الْعَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ

حدیث
۱۵۱۶

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ નબી ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, સાત બર્ખાદ

[હદીષ : ૧૫૧૬]

لِنَبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤْبَقَاتِ قَالُوا

કરનારી ચીજોથી બચો ! લોકોએ અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! તે શું છે ? ફર્માવ્યું, અલ્લાહની સાથે શિક, તથા જાદુ

يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَاهُنَّ قَالِ الْبِشْرُكُ بِاللَّهِ وَالتَّشْعُرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ اللَّيْتِي

તથા એ જાનને હકકુ વિના કતલ કરવી જેના કતલને અલ્લાહે હરામ કર્યું, અને વ્યાજ ખાવું તથા યતીમનો માલ

حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ أَكْلُ الرِّبْوَةِ وَ أَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَ التَّوَلَّى يَوْمَ التَّرْحِيفِ

ખાવો તથા લડાઈના દિવસે પીઠ ફેરવીને ભાગી જવું અને ભોળીભાળી પાકદામન

وَقَدَّتْ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ ۝

મુસલમાન સ્ત્રી પર ઝિનાનો આક્ષેપ લાગડવો."

(૨/૮૫૮ અત્તિબ્બ, નિસાઈ-વસાયા, અલ્મુહારિબીન, પેજ-૧૦૧૩, મુસ્લિમ-અલ્ઈમાન, અબૂ દાઉદ-ફઝાયા)

હદીષ : ૧૫૧૬ની સમજૂતી

અક્ષેપ મુરાદ કબીરા ગુનાહો છે. આ હદીષમાં સાત વર્ણવ્યા છે, પરંતુ અમે અગાઉ સંપૂર્ણ ચર્ચા કરી ચૂક્યા છીએ કે સાત જ મર્યાદા નથી. સંખ્યાનો ભાવાર્થ આધારરૂપ નથી. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما થી મરવી છે કે ૭૦ (સિત્તેર) છે. એમનો જ એક ફૌલ એ છે કે ૭૦૦ (સાતસો)

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(149)

વસિયતોનું બયાન

છે. આ હદીષથી જાણવા મળ્યું કે જાદૂની એક હકીકત છે. મોઅતઝલા એનો ઈન્કાર કરે છે પરંતું અહલે સુન્નતની એના પર એકમતિ છે કે જાદૂ હકક છે. હઝરત ઈમામ રાઝીએ પોતાની તફસીરમાં ફર્માવ્યું કે એ શક્ય છે કે જાદૂગર હવામાં ઉડે, માણસને જાનવરમાં અને જાનવરને માણસમાં ફેરવી આપે. અલ્બત્ત એ અફીદો જરૂરી છે કે હકીકતમાં અસરકર્તા અલ્લાહ જ છે, તેણે અમુક શબ્દોમાં આવા પ્રકારની તાબીર રાખી છે. જેમ કે અલ્લાહ ﷻ ફર્માવે છે : **وما هم بضارين به من احد الا باذن الله** "જાદૂગર જાદૂથી કોઈને નુકસાન નથી પહોંચાડતા પણ અલ્લાહના હુકમથી." (સૂ. બકરહ-૧૦૨)

તેમજ અહીં જ એનાથી પહેલાં સ્પષ્ટ નસ (આયત-દલીલ) છે : **يفرقون به بين المرء وزوجه** "જાદૂગર જાદૂ થકી પુરુષ સ્ત્રી વચ્ચે જુદાઈ નાખે છે."

જાદૂની કલાનો ઈલ્મ હાંસલ કરવો ફીનફસિહી (મૂળભૂત રીતે) જાઈઝ છે, એટલે કે એ જાણવું કે ફલાણુ મંત્ર આ છે અને તેની અસર આ છે. અલ્બત્ત કોઈના પર જાદૂ કરવો મના છે, બલકે એમાં જો શૈતાન વગેરેથી મદદ લીધી હોય અથવા તેના માટે પૂજા કરવી પડે તો "કુફ" છે. આ કારણે ઘણા ઉલમાએ ફર્માવ્યું કે જાદૂગરને ફત્લ કરવામાં આવે. ત્યાં સુધી કે એવું પણ ફર્માવ્યું કે જાદૂગરની તૌબા ફબૂલ નથી. એટલે કે ઈસ્લામી રાજ હોય તો હાકિમ તેને સજા કરે (પબ્લિક નહીં).

ત્રણ વર્ષાન અહીં અસ્થાને છે એટલા માટે આયતે કરીમામાં **لَا تَعْنَتُمْ** નો માદો **عَنْت** છે, એટલે **تَالَام** (તા) લામ કલ્મો છે. અને **عَنْت** ની **ت** અસલ નથી બલકે 'તા'એ તાનીષ છે. એમાં લામ કલ્મો વાવે મહઝૂફ છે એનો માદો **عَنْتُ** છે. પરંતું લગભગ શાબ્દિક મળતાપણાને લીધે ઈમામ બુખારીએ એને વર્ણવેલ છે.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશ્દિની તફસીર : "અને તમને યતીમોનો મસ્અલો પૂછે છે, તમે

وَأَنْ تَحِبُّوا لَهُمْ وَأَخْوَانَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ

ફર્માવો : તેમનું ભલું કરવું બેહતર છે. અને જો તમારો તેમનો ખર્ચ મિલાવી લો તો તે તમારા ભાઈ

لَاعْنَتَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ لَاعْنَتَكُمْ لَأَخْرِجَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَعَنْتُ خَضَعْتُ مِنْ

છે. અને ખુદા સારી રીતે જાણી છે બગાડનારાને અને સમારવાવાળાથી, અને અલ્લાહ ચાહત તો

તમને મુશ્કેલીમાં નાખતો, બેશક ! અલ્લાહ જબરદસ્ત હિફમતવાળો છે. **لَاعْنَتَكُمْ** નો અર્થ છે :

તમોને લાલચમાં નાખત, તમારા પર તંગી કરત અને **عَنْت** નો અર્થ છે જાગી ગયા."-(૩૮૮)

حدیث
۱۵۷

وَقَالَ لَنَا سُلَيْمَانُ حَدَّثَنَا حَمَادٌ عَنْ أَبِي تَيْبٍ عَنْ تَائِفٍ

"હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضي الله عنهما એ કોઈની વસિયતને

[હદીષ : ૧૫૧૭]

قَالَ مَارْدَاةُ ابْنُ عَمْرٍو عَلَى أَحَدٍ وَصِيَّةٌ

રદ નથી કરી."

ت
۵۴۸

وَكَانَ ابْنُ سَيْرِينَ أَحَبَّ الْأَشْيَاءِ إِلَيْهِ فِي مَالِ الْيَتِيمِ

"ઈબ્ને સીરીનને યતીમના માલમાંથી સૌથી વધુ પસંદીદા એ સ્થિતિ હતી કે એના [તઅલીફ : ૫૪૮]

أَنْ يَجْمَعَ إِلَيْهِ نَصَمَاءُ كَأَدْوِيَاءٍ كَمَا فَيَنْظُرُوا الَّذِي هُوَ خَيْرٌ لَهُ

જ શુભેચ્છકો તથા વલીઓ એકત્ર થાય અને વિચારણા કરે કે એના માટે શું બેહતર છે."

ت
۵۴۹

وَكَانَ طَاوُسٌ إِذَا سُئِلَ عَنْ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْيَتِيمِ قَرَأَ

"અને ઈમામ તાઉસને જ્યારે યતીમના મામલામાં સવાલ કરવામાં આવતો તો આ [તઅલીફ : ૫૪૯]

وَاللَّهُ يُعَلِّمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمَصْلِحِ -

આયત તિલાવત કરતા : "અને અલ્લાહ સારી પેઠે જાણે છે કોણ બગાડનાર અને કોણ બનાવનાર છે."

ت
۵۵۰

وَقَالَ عَطَاءٌ فِي الْيَتِيمِ الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ يُفِقُ الْوَلِيَّ

"અને ઈમામ અતાએ ફર્માવ્યું, યતીમ નાનો હોય કે મોટો વલી

[તઅલીફ : ૫૫૦]

عَلَى كُلِّ إِنْسَانٍ بِقَدَرِهِ مِنْ حِصَّتِهِ -

સૌના ઉપર તેના હિસ્સાની માત્રા પ્રમાણે અર્થ કરશે."

હદીષ : ૧૫૧૭ની સમજૂતી

ઈમામ બુખારીએ આ હદીષને قال (ફાલ લના)થી વર્ણવી. આ એ વાતની પ્રતિ નિર્દેશ છે કે તેમણે આ હદીષ ચર્ચા રૂપે સાંભળી છે. આ હદીષનો મતલબ એ છે કે જો કોઈ હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضي الله عنهما એ કોઈ યતીમ વગેરેના નિગરાં બનાવવાની વસિયત કરતું તો તે એને સ્વીકારી લેતા, નામંજૂર કરતા ન હતા. એટલા માટે કે એમાં અજરે અઝીમ (મહાન બદલો) છે. જેમ કે હુજૂરે અકફદસ عليه السلام એ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો : **انواكفل اليتيم كهاتين** : "હું અને યતીમની પરવરિશ કરનારો આ બે આંગળીઓ જેમ છીએ."

بَابِ اسْتِحْدَامِ الْيَتِيمِ فِي السَّفَرِ وَالْحَفْرِ إِذَا كَانَ لَهُ مَلَاكًا وَنَظِيرَ الْأَمْرِ

પ્રકરણ : "યતીમથી સફર તથા મુકામ પર ખિદમત લેવી જ્યારે કે એના માટે

وَأَوْجَهَا لِلْيَتِيمِ - ٣٨

બેહતર હોય અને યતીમની મા તથા તેના પતિનુ તેના પર નજર રાખવું." - (૩૮૮)

حدیث ۱۵۸
حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ قَدِمَ

"હઝરત અનસ رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ عليه السلام જ્યારે મદીના તશરીફ લાવ્યા [હદીષ : ૧૫૧૮]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَأَخَذَ

તો હુઝૂરનો કોઈ ખાદિમ ન હતો અબૂ તલ્હા મારો હાથ પકડીને રસૂલુલ્લાહ عليه السلام ની ખિદમતમાં

أَبْوَطْلَحَةَ بِيَدِي فَأَنْطَلَقَ بِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ

લઈ ગયા અને અર્ઝ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! અનસ હોશિયાર બાળક છે, આપની ખિદમત કરશે.

فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَسَاءَ غُلَامٍ كَيْسِي فَلْيُخِذْ مَلِكًا فَيُخِذْهُمُ فِي السَّفَرِ وَالْحَفْرِ

મેં હુઝૂરની ખિદમત સફર તથા મુકામ પર કરી. મેં જો કાંઈ કર્યું તો હુઝૂરે કદી આવું નથી કહ્યું,

مَا قَالَ لِي لَيْسَ صَنْعُهُ لِمَ صَنَعْتَ هَكَذَا أَوَّلَ شَيْءٍ لِمَ أَصْنَعُهُ لِمَ لَمْ تَصْنَعْ

તે આવું શા માટે કર્યું ?! અને જો મેં કાંઈ કામ ન કર્યું તો એવું નથી ફર્માવ્યું કે તે આને

هَذَا هَكَذَا

આ પ્રમાણે કેમ ન કર્યું ?!" (૨/૧૦૨૧ દિયાત, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ)

હદીષ : ૧૫૧૮ની સમજૂતી

હઝરત અનસ رضي الله عنه દસ વરસની ઉંમરમાં ખિદમતે અફદસમાં હાજર થયા. હુઝૂરે અફદસ عليه السلام ના વિસાલના સમયે તેમની ઉમ્મ મુબારક વીસ વરસની હતી. હિ.સ. ૭૨ કે ૭૩માં વિસાલ ફર્માવ્યો. બસરાના સહાબાએ કિરામમાં સૌથી છેલ્લે વફાત પામ્યા. અંતિમ ઉમ્મ મુબારકમાં રોઝા રાખી શકતા ન હતા જેથી ફિદિયો આપતા હતા. આપ પણ તે સહાબાએ કિરામમાંથી છે જેમની ઝિયારતથી ઈમામે આ'ઝમ અબૂ હનીફા رضي الله عنه મુશરફ થયા બલકે તેમના થકી રિવાયત પણ કરી.

بَابُ وَقْفِ الدَّوَابِّ وَالْكُرَاعِ وَالْعُرُوضِ وَالصَّامِتِ ٣٨٩

પ્રકરણ : "ચોપગાં તથા ઘોડા તથા સામાન તથા રોકડનું વક્ફ કરવું." - (૩૮૯)

٥٥١ وَقَالَ الرَّهْرِيُّ فِيمَنْ جَعَلَ أَلْفَ دِينَارٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدَفَعَهَا

"અને ઈમામ ઝુહરીએ એ શખ્સના બારામાં ફર્માવ્યું, જેણે હજાર દીનાર અલ્લાહની [તઅલીફ : ૫૫૧]

إِلَى غُلَامٍ لَهُ تَاجِرٌ يَتَّجِرُ بِهَا وَيَجْعَلُ رِبْحَهُ صَدَقَةً لِلْمَسَاكِينِ وَالْأَقْرَبِينَ

રાહમાં કરી આપ્યા અને કોઈ પોતાના વેપારી ગુલામને આપ્યા કે તે એનાથી વેપાર કરે અને એનાથી થયેલ

هَلْ لِلرَّحْبِلِ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ رِبْحِ بَيْتِكَ الْأَلْفِ شَيْئًا وَإِنْ لَمْ يَكُنْ جَعَلَ رِبْحَهَا

નફાને મિસ્કીનો તથા સગાંઓ માટે સદકો કરી આપ્યો. શું એ શખ્સને એવું જાઈતુ છે કે એ હજારના નફામાંથી કાંઈ

صَدَقَةً لِلْمَسَاكِينِ قَالَ لَيْسَ لَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا -

ખાય, અને એના નફાને મિસ્કીનો માટે સદકો ન કર્યો હોય તો ? ફર્માવ્યું, એમાંથી એણે ખાવું જાઈતુ નથી."

بَابُ نَفَقَةِ الْقَيْمِ لِلْوَقْفِ ٣٨٩

પ્રકરણ : "વક્ફના વ્યવસ્થાપકનો ખર્ચ" - (૩૮૯)

عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ

حدیث
١٥١٩

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૫૧૯]

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقْتَسِمُ وَرَثَتِي دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا

મારા વારસો દીનાર તથા દિરહમ વહેંચશે નહીં. મારો વારસો મારી પત્નીઓના ખર્ચ તથા આમિલ

مَا تَرَكَتُ بَعْدَ نَفَقَةِ نِسَائِي وَمَوْنَةِ عَامِلِي فَهُوَ صَدَقَةٌ

(વ્યવસ્થાપક)ની મજૂરી પછી જે બચે તે સદકો છે."

(અલ્જિહાદ, પૃષ્ઠ-૪૩૭, ફરાઈઝ, પૃષ્ઠ-૮૮૬, મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-ખિરાજ)

હદીષ : ૧૫૧૯ની સમજૂતી

આ ખબરનો સેગો છે અને પોતાના હકીકી અર્થમાં છે. માતલબ એ છે કે ન દિહરમ તથા દીનાર છોડીશ ન એને મારા વારસો વહેંચશે. રહી ગઈ તે જમીન જે અલ્લાહે મારા માટે ખાસ કરી આપી હતી. દા.ત. બનૂ નુઝૈરની જમીન તથા ફિદક અને ખયબરનો હિસ્સો, એની આવક વડે મારી પત્નીઓને ખર્ચ આપવામાં આવે અને જે એનો વ્યવસ્થાપક (આમિલ) હોય તેને તેની મહેનતના પ્રમાણમાં આપવામાં આવે, અને એના પછી જે બચે તે સદકો છે એમાં વારસો લાગુ થશે નહીં.

بَابُ إِذَا وَقَفَ أَرْضًا أَوْ بَيْتًا أَوْ اشْتَرَطَ لِنَفْسِهِ مِثْلَ دِلَاعِ الْمُسْلِمِينَ مِنْهُ

પ્રકરણ : "જ્યારે કોઈ જમીન કે કૂવો વફફ કર્યો અથવા પોતાના માટે

મુસલમાનોના સમાન ડોલની શર્ત કરી લીધી." - (૩૮૯)

أَوْقَفَ أَنَسُ دَارًا فَكَانَ إِذَا قَدِمَهَا سَزَلَهَا -

ત ૫૫૨

"હઝરત અનસે એક મકાન વફફ કર્યું અને જ્યારે ત્યાં આવતા તો એમાં રોકાતા." [તઅલીફ : ૫૫૨]

وَتَصَدَّقَ زَوْجُ بَيْتٍ بِدُومِهَا وَقَالَ لِلْمَرْءِ دُودَةٌ مِنْ بَنَاتِهِ أَنْ تَمَكُنَ

ત ૫૫૩

"હઝરત ઝુબૈર رضي الله عنه એ પોતાનાં ઘરોને વફફ કરી આપ્યાં અને પોતાની તલાફ [તઅલીફ : ૫૫૩]

عَيْرَ مَصْرِيَّةٍ وَلَا مَصْرِيَّةٍ بِهَا فَإِنْ اسْتَعْنَتْ بِزَوْجٍ فَلَيْسَ لَهَا حَقٌّ -

પામેલી સાહબઝાદીના બારામાં ફર્માવ્યું કે તેણી એમાં રહે પણ નુકસાન ન પહોંચાડે અને પોતે તકલીફ ન ઉઠાવે. અને જો કોઈની સાથે શાદી કરવાના કારણે તેની જરૂર ન રહે તો તેણીને આ મકાનમાં રહેવાનો હક્ક નથી."

وَجَعَلَ ابْنُ عُمَرَ نَصِيْبَهُ مِنْ دَارٍ عَمَّرَ سَكَنِي لِذَوِي الْحَاجَةِ مِنْ آلِ

ત ૫૫૪

"અને હઝરત ઈબ્ને ઉમરે પોતાના હિસ્સાને જે હઝરત ઉમરના ઘરથી એમનો [તઅલીફ : ૫૫૪]

عَبْدُ اللَّهِ -

હતો આલે અબ્દુલ્લાહના જરૂરતમંદોના માટે વફફ કરી આપ્યો હતો."

કેમ કે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام હફફી જિસ્માની હયાતની સાથે ઝિંદા છે એટલા માટે તેમની અઝવાજે મુતહરરાત (પવિત્ર બીવીઓ) ભરણ પોષણ પામવાની હક્કદાર છે. આ હદીષમાં આમિલથી શું મુરાદ છે, એના બારામાં શરહકર્તાઓનાં બે કથનો છે : એક એ કે એનાથી મુરાદ બલીફા છે એટલે કે મારા પછી જે બલીફા થશે તે એનામાંથી પોતાનો ખર્ચ લેશે. બીજો ફૂલ એ છે કે એનાથી મુરાદ તે છે જે એ જમીનોની દેખભાળ રાખે.

તઅલીફ : ૫૫૨ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ બયહફીએ મુત્તસિલ સનદ સાથે રિવાયત કરી છે. એ ઘર મદીના તય્યબહમાં હતું. જ્યારે હજના માટે મદીના થઈને પસાર થતા તો એમાં રોકાતા.

તઅલીફ : ૫૫૩ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ દારમીએ પોતાની મુસ્નદમાં રિવાયત કરી છે. એમાં એ સ્પષ્ટતા છે કે એને પોતાના સાહબઝાદાઓ માટે વફફ કર્યાં હતાં.

ت ۵۵۵
عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ عُمَانَ حَيْثُ حُوصِرَ أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ

"અબૂ અબ્દુરહમાનથી રિવાયત છે કે જ્યારે હઝરત ઉખ્માન رضي الله عنه નો ઘેરાવ કરવામાં [તઅલીફ : ૫૫૫]

فَقَالَ أَشْهَدُكُمْ بِاللَّهِ وَلَا أَشْهَدُ إِلَّا أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

આવ્યો હતો. તો ઉપલા માળે તશરીફ લાવ્યા અને ફર્માવ્યું, હું તમને લોકોને અલ્લાહનો વાસ્તો આપુ છું અને

وَسَلَّمَ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

કેવળ સહાબાએ કિરામને વાસ્તો આપુ છું શું તમે નથી જાણતા કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, જે બિઅરે રૂમા

مَنْ حَفَرَ بَيْتًا رُومَةً فَلَهُ الْجَنَّةُ فَحَفَرْتُهَا أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ

(રૂમા કૂવા)ને ખોદે એના માટે જન્નત છે, તો મેં એને ખોદ્યો. શું તમે લોકો નથી જાણતા કે હુઝૂરે ફર્માવ્યું, જે

حَفَرَ بَيْتَ الْعُمَرَ فَلَهُ الْجَنَّةُ فَجَهَنُ مَهُمْ قَالَ فَصَدَّقُوا بِمَا قَالَ -

જયશે ઉસ્રતનો સામાન કરે તો એના માટે જન્નત છે તો મેં એનો સામાન કર્યો અબૂ અબ્દુરહમાને કહ્યું, લોકોએ

એમના ઈર્શાદને સમર્થન આપ્યું."

તઅલીફ : ૫૫૫ની સમજૂતી

આ તઅલીફને દારકુત્ની તથા ઈસ્માઈલી વગેરેએ રિવાયત કરી છે. આ કેટલાક રાવીઓનો વહેમ છે, સહીહ એ છે કે હઝરત ઉખ્માન ગની رضي الله عنه એ બીરે રૂમાને (કૂવાને) ખરીદ્યો હતો, ખોદાવ્યો ન હતો. તેને વીસ હજાર કે પચીસ હજારમાં ખરીદ્યો હતો. તિર્મિઝી અને મુસ્નદે ઈમામ અહમદમાં છે કે જયશે ઉસ્રતના વખતે હઝરત ઉખ્માનગની رضي الله عنه એ એક હજાર દીનાર લાવીને ખિદમતે અફદસમાં પેશ કર્યા. એના પર હુઝૂર صلى الله عليه وسلم એ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો કે જો આજના પછી ઉખ્માન કાંઈ પણ ન કરે તો કોઈ વાંધો નથી. એક હજાર દીનાર એ લગભગ ચાર કિ.ગ્રા. સોનુ થયું.

બગવીએ મોઅજમુસ્સહાબામાં રિવાયત કર્યું કે રૂમા બની ગફફારનો એક યશ્મો (ઝરણુ) હતો જેનો માલિક એક મશક પાણી એક મુદના બદલામાં વેચતો હતો. તેને નબી صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, શું તું જન્નતના ઝરણાના બદલામાં એને વેચીશ ? તેણે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! મારા તથા મારાં બીવી બચ્યાં માટે આના સિવાય કાંઈ જ નથી ! એની હઝરત ઉખ્માનગની رضي الله عنه ને ખબર પહોંચી, તેમણે એને પાંત્રીસ હજારમાં ખરીદી લીધું. પછી ખિદમતે અફદસમાં હાજર થયા અને અર્જ કર્યું, શું મને એના બદલામાં તે અતા ફર્માવશો જે એને અતા ફર્માવી રહ્યા હતા ?! ફર્માવ્યું, હા ! તેમણે અર્જ કર્યું કે મેં એને મુસલમાનોના માટે વફફ કરી આપ્યું.

જો બીરે રૂમા પહેલાં ઝરણુ હતું તો એ શક્ય છે કે હઝરત ઉખ્માન ગની رضي الله عنه એ તેને ખોદાવીને કૂવો બનાવી આપ્યો હોય. અને એ પણ બની શકે છે કે તે પહેલાં નાનો કૂવો રહ્યો હોય તેને હઝરત ઉખ્માનગની رضي الله عنه એ ખરીદ્યા બાદ અધિક વિશાળ કરી આપ્યો હોય અને તેને દીવાલ વગેરે બનાવી આપ્યું હોય. એટલા માટે કોઈ રાવીએ **حضرها** થી તાબીર કરી આપ્યું. **نصدقوه** : નિસાઈની રિવાયતમાં એ છે કે સમર્થન કરનારા હઝરત અલી, હઝરત તલહા, હઝરત ઝુબૈર, હઝરત સઅદ બિન વક્કાસ رضي الله تعالى عنهم أجمعين હતા.

સામ્યતા : આ તઅલીફને પ્રકરણના એ ભાગ સાથે સ્પષ્ટપણે સામ્યતા છે કે "જેણે કૂવો વફફ" કર્યો પણ છેવટના ભાગ સાથે આ તઅલીફના કોઈ શબ્દને મળતાપણુ નથી. પરંતું તિર્મિઝીમાં જે રિવાયત છે એમાં એટલુ અધિક છે કે બિરે રૂમા (રૂમા કૂવો) કોણ ખરીદે છે અને પોતાની ડોલને મુસલમાનોની ડોલ સાથે કરી આપે છે. અને ઈમામ બુખારીની

આદતે કરીમા ખબર છે કે કદી કદી પ્રકરણ હેઠળ રિવાયતના જે શબ્દો વર્ણવે છે એમાં પ્રકરણને મળતાપણુ નથી હોતું. પરંતું એ જ હદીષ કોઈ અન્ય તરીકાથી ક્યાંક બીજે રિવાયત પામેલી હોય છે એમાં પ્રકરણના મુતાબિક્ક લખાણ હોય છે. એ જ કિસ્સો અહીં પણ છે.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَشْهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذْ أَحْفَرَ أَحَدُكُمْ

"હે ઈમાનવાળાઓ ! જ્યારે તમારા મૃત્યુનો સમય આવી જાય તો વસિયતના સમયે તમારી

الْمَوْتُ حِينَ الوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ أَحْرَانٍ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ

ગવાહીનો નિસાબ એ છે કે તમારામાંના એટલે મુસલમાન બે આદિલ ગવાહ હોય. અને જો

صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسَبُوا تَحْمًا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ

સફરની હાલતમાં મૌત આવે (અને મુસલમાન ગવાહ ન મળે) તો બે તમારા ગૈરોના હોય. અને

فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ أَرْتَبْتُمْ لَأَنْشُرِيَنَّ بِهِنَّ ثُمَّ نَذَرُوا كَانُوا قُرْبًا وَلَا نَكَلْتُمْ

જો એ ગવાહોના બારામાં તમને કાંઈ શક હોય તો એમને રોકો અને નમાઝ (અસ્ર)ના પછી

شَهَادَةَ اللَّهِ إِنْ أَرْتَبْتُمْ لَأَنْشُرِيَنَّ بِهِنَّ ثُمَّ نَذَرُوا كَانُوا قُرْبًا وَلَا نَكَلْتُمْ

ઉભા કરો. તે બંનેવ અલ્લાહની ફસમ ખાય કે અમે ગવાહીના બદલામાં કાંઈ માલ નહીં લઈએ.

يَوْمَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَقْنَّ عَلَيْهِمَا الْأَوْلِيَاءُ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ

બંને અમારો સગો હોય. અને અમે અલ્લાહની ગવાહી નહીં છુપાવીએ. અને જો એવું કરીશું તો

نَشْهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا عَدَدْنَا إِنْ أَرْتَبْتُمْ لَأَنْشُرِيَنَّ بِهِنَّ ثُمَّ نَذَرُوا كَانُوا قُرْبًا وَلَا نَكَلْتُمْ

ગુનેહગાર થઈશું. પછી જો એવું માલૂમ થઈ જાય કે એ બંનેવ જૂહુ બોલીને ગુનાહમાં સપડાયા

ذُنُوبًا أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَى وَجْهٍ أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانُ بَعْدَ إِعْمَانِهِمْ

છે તો જે લોકોનો હક્ક તેમણે મારવા ચાહ્યો હતો એમનામાંથી બીજા ગવાહ ઉભા થાય જે

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

મેયતના નજીકના સગા હોય. હવે એ લોકો અલ્લાહની ફસમ ખાય કે અમારી ગવાહી એ

લોકોની ગવાહીથી અધિક સાચી છે. અને અમે કોઈ વધારો નથી કર્યો. જો અમે એવું કર્યું

તો અમે જાલિમ છીએ. આ તરીકે એની નજીક છે કે એ લોકો સાચે સાચી ગવાહી આપે

અથવા એ વાતથી ડરે કે અમારી ફસમો એ લોકોની ફસમો પછી રદ કરી દેવામાં આવે.

અને અલ્લાહથી ડરો અને સાંભળો (માનો) અને અલ્લાહ નાફરમાનોને હિદાયત નથી

આપતો." (સૂ. માઈદહ, આયત : ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮)

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (156) વસિયતોનું બયાન

حدیث
۱۵۴

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ رَجُلٌ مِّنْ

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ ફર્માવ્યું કે બની સહમના એક સાહબ તમીમદારી [હદીષ : ૧૫૨૦]

بَنِي سَهْمٍ مَعَ تَمِيمِ الدَّارِيِّ وَعَدِيِّ بْنِ بَدَاءٍ فَمَاتَ السَّهْمِيُّ بِأَرْضِ لَيْسٍ بِهَا

અને અદી બિન બદાઅની સાથે બહાર ગયા. સહમી એવી જગ્યાએ મૃત્યુ પામ્યા જ્યાં કોઈ મુસલમાન ન હતું.

مُسْلِمٌ فَلَمَّا قَدِمَا بِتَرْكِهِ فَقَدُوا أَجَامًا مِّنْ فِضَّةٍ مُّخَوَّصًا مِّنْ ذَهَبٍ فَأَخْفَاهَا

જ્યારે તે બંનેવ એમનો છોડેલો માલ લઈને આવ્યા તો એમાં ચાંદીનો એક સોનાથી મઠેલ જામ ન મળ્યો. તમીમ

رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ وَجِدُوا الْجَامَ بِمَكَّةَ فَقَالُوا

તથા અદીથી રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ હલફ (કસમ પૂર્વક બયાન) લીધી. ત્યારબાદ તે જામને લોકોએ મક્કામાં

ابْتَعْنَاكَ مِنْ تَمِيمٍ وَعَدِيٍّ فَقَامَ رَجُلَانِ مِنْ أَوْلِيَاءِهِ فَخَلَفَا الشَّهَادَتَنَا أَحَقُّ

જોયો. જેની પાસેથી મળ્યો તેણે કહ્યું કે મેં અને તમીમ તથા અદીથી ખરીદ્યો છે. મરનારના વલીઓમાંથી બે

مِنْ شَهَادَتَيْهِمَا وَأَنَّ الْجَامَ لِمَا حِيهِمْ قَالَ وَفِيهِمْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ

જણા ઉભા થયા અને એ કસમ ખાધી કે અમારી ગવાહી એ બંનેવની ગવાહી કરતાં અધિક સહીહ છે અને આ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ بِ

જામ એ જ સહમીનો છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસે ફર્માવ્યું કે તેમના જ બારામાં આ આયત નાઝિલ થઈ છે, એટલે

જે પ્રકરણમાં વર્ણન થયેલી છે."

હદીષ : ૧૫૨૦ની સમજૂતી

ખાઝિન તથા મદારિક વગેરેમાં એ બનાવ વિગતવાર આ પ્રમાણે વર્ણન થયેલો છે કે હઝરત અમ્ર બિન આસ رضي الله عنهما ના ગુલામોમાંથી બુદૈલ નામના એક સાહબ બે નસ્સરાનીઓ (ઈસાઈ) અદી બિન બદાઅ તથા તમીમદારીની સાથે શામ દેશમાં વેપાર માટે ગયા. ત્યાં જતાં જ બીમાર પડી ગયા. તેમણે પોતાના સર્વ સામાનની એક યાદી લખીને સામાનમાં રાખી દીધી અને સાથીઓને બતાવ્યું નહીં. જ્યારે બીમારી ખૂબ જ સખ્ત થઈ ગઈ અને જીવવાની આશા ન બચી તો બુદૈલે તમીમ તથા અદીને બોલાવીને સઘળો સામાન સોંપી દીધો અને એ વસિયત કરી કે મદીના તથ્યબહ પહોંચીને આ સઘળો સામાન તેમનાં ઘરવાળાંને આપી દે. ત્યારબાદ બુદૈલનું મૃત્યુ થઈ ગયું. તે બંનેવે તેમની વફાત પછી તેમનો સામાન જોયો તો એમાં એક ચાંદીનો જામ હતો જેના પર સોનાનું કામ બનાવવામાં આવેલું હતું. એ ત્રણસો મિષ્કાલ ચાંદીનો હતો. બુદૈલ એ જામ બાદશાહને નઝર કરવા માટે લઈ ગયા હતા. તમીમ તથા અદીએ એ જામને ગાયબ કરી આપ્યો. અને જ્યારે મદીના આવ્યા તો બુદૈલનો સામાન તેમનાં ઘરવાળાઓને સોંપી દીધો. ઘરવાળાઓએ સામાન ખોલ્યો તો એમાં યાદીનું લીસ્ટ મળ્યું. જ્યારે સામાનને એની સાથે મિલાવ્યો તો એમાં જામ ન મળ્યો. હવે એ લોકો તમીમ તથા અદીની પાસે ગયા અને

તેમને પૂછ્યું કે શું બુદ્દેલે કોઈક સામાન વેચ્યો પણ હતો ? તે બંનેવે જણાવ્યું કે નહીં ! પછી એ લોકોએ પૂછ્યું કે શું બુદ્દેલ અરસા સુધી બીમાર રહ્યા અને પોતાના ઈલાજમાં કાંઈ ખર્ચ કર્યો છે ? તેમણે કહ્યું, નહીં ! એ તો શામ પહોંચતાં જ બીમાર પડ્યા અને ખૂબ જ જલ્દી મૃત્યુ પામ્યા. એના પર એ લોકોએ એ બંનેવને કહ્યું કે સામાનમાં એક યાદી મળી છે એના પ્રમાણે ૩૦૦ મિષ્કાલ ચાંદીનો એક જામ સોનાથી મઢેલો ગાયબ છે ! એના પર તમીમ તથા અદીએ કહ્યું, અમને ખબર નથી ! બુદ્દેલે જેટલો સામાન આપ્યો હતો સઘળો અમે તમને સોંપી દીધો. જામનો હાલ અમને ખબર નથી ! આ કેસ હુઝૂર ﷺની બિદમતમાં રજૂ થયો. તમીમ તથા અદી પોતાના ઈન્કાર પર જામેલા રહ્યા. તો રસૂલુલ્લાહ ﷺએ અસ્રની નમાઝ બાદ તમીમ તથા અદીથી મિમ્બરની પાસે કૃસમ લીધી કે અમે એ જામને નથી જાણતા. પછી એ જામ મક્કા મોઅઝ્ઝમામાં એક શખ્સ પાસેથી મળ્યો. તેણે એવું જણાવ્યું કે મેં આ જામ તમીમ તથા અદી પાસેથી ખરીદ્યો છે. ત્યારબાદ બુદ્દેલના વલીઓમાંથી બે શખ્સોએ ઉભા થઈને આ કૃસમ ખાધી કે અમારી શહાદત તેમની શહાદત કરતાં અધિક સાચી છે.

ફાયદો : ન તો દાવેદાર પર કૃસમ છે અને ન ગવાહથી કૃસમ લેવામાં આવે છે. જાહેરી રીતે અહીં બુદ્દેલના વાલીઓ (ઘરવાળા) મુદ્દઈ (દાવેદાર) છે અથવા કમસે કમ ગવાહ છે. એટલા માટે એમનાથી જે કૃસમ લેવામાં આવી એ શરઈ રીતે વિશ્વસનીય ન હોવી જોઈએ. એનો જવાબ એ છે કે બુદ્દેલના વાલીઓ (ઘરવાળા) દાવેદારના સ્વરૂપમાં હતા પણ હફીકૃતમાં મુદ્દઆ અલૈહ (પ્રતિવાદી), એટલા માટે એમની પાસે કૃસમ લેવામાં આવી.

આયતે કરીમામાં **مِنْ غَيْرِكُمْ** થી મુરાદ ગૈરમઝહબવાળા. દા.ત. યહૂદી તથા નસારા છે. સહીહ તથા રાજેહ (પસંદીદા) એ છે કે કાફિરની ગવાહી મુસલમાનની વિરુદ્ધ સ્વીકાર્ય નથી. અને અહીં બે ઈસાઈઓની ગવાહી કૃબૂલ કરવામાં આવી. એનો જવાબ એ છે કે કેટલાક મુફ્ફિરોએ ફર્માવ્યું કે આ આયત મન્સૂખ છે. અને અમુક મુફ્ફિરોએ ફર્માવ્યું કે **مِنْ غَيْرِكُمْ** થી મુરાદ કાફિર નથી બલકે પોતાના કૃબીલા સિવાયના કેટલાક અન્ય લોકો છે. અને હદીષમાં તમીમ તથા અદીનું બયાન શહાદત નથી બલકે દાવાથી ઈન્કાર છે. બુદ્દેલના વારસોએ એ બંને પર એ દાવો કર્યો હતો કે એ બંનેવે જામ ગાયબ કરી આપ્યો છે, એનો એ લોકોએ ઈન્કાર કરી આપ્યો. એના પર રસૂલુલ્લાહ ﷺએ એ બંનેવથી કૃસમ લીધી. એ પ્રતિવાદીથી દાવાના ઈન્કાર પર કૃસમ લેવું છે, શહાદત નથી.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب الجهاد

"કિતાબુલ જિહાદ" - (૩૯૦)

"જિહાદ વિશે બયાન" - (૩૫૯)

જેહાદનો અર્થ શબ્દકોશમાં તકલીફ ઉઠાવવી છે. અને શરીઅતની બોલીમાં અલ્લાહના કલમાને બુલંદ કરવાના માટે કાફિરો સાથે જંગની તકલીફ ઉઠાવવું છે. તેમજ કદી કદી જેહાદનો અર્થ એ પણ આવે છે કે માણસ અલ્લાહની રજાના માટે તકલીફ ભર્યા અમલો કરે અને નફસને તેની મરજીની વિરુદ્ધ નેક અમલોમાં લગાડે અને તેને ઝલીલ કરે.

ઈસ્તેતાઅત (શક્તિ) તથા ઈસ્તેજમાઅ (લોકોની સહમતિ)ની શર્ત સાથે, જેહાદની શરતો ફર્જ કિફાયહ છે. પરંતું જો દુશ્મન ટોળામાં આવે તો ફર્જ અયન છે, ત્યાં સુધી કે સ્ત્રીઓ ઉપર પણ.

حدیث ۱۵۲
أَخْبَرَنِي أَبُو حَصِينٍ أَنَّ ذُكْوَانَ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضی اللہ عنہم سے હદીષ વર્ણવી કે એક સાહબ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની [હદીષ : ૧૫૨૧]

تَعَالَى عَنْهُ حَدَّثَهُ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ખિદમતમાં હાજર થયા અને અર્જ કરી મને એવું કામ બતાવો જે જેહાદના બરાબર હોય. ફર્માવ્યું, હું કોઈ એવું

فَقَالَ لَدُنِّي عَلَى عَمَلٍ يَعْدِلُ الْجِهَادَ قَالَ هَلْ تَسْتَطِيعُ إِذَا خَرَجَ الْمُجَاهِدُ

કામ નથી જોતો. વધુમાં ફર્માવ્યું, શું તું એની શક્તિ ધરાવે છે કે જ્યારે મુજાહિદ જેહાદના માટે જાય (તો તેના

أَنْ تَدْخُلَ مَسْجِدَكَ فَتَقُومَ وَلَا تَقُومَ وَلَا تَقُطِرَ - قَالَ وَمَنْ

પરત થતા સુધી) તમે તમારી મસ્જિદમાં જઈને સતત નમાઝ પઢતા રહો અને થોડીવાર માટે પણ બંધ ન કરો,

يَسْتَطِيعُ ذَلِكَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ إِنَّ فَرَسًا أُجَاهِدَ لَيْسَتْ فِي طَوْلِهَا

અને સતત રોઝા રાખતા રહો અને કદી પણ ન છોડો ?! તેમણે કહ્યું, આ કોણ કરી શકે છે ?! અબૂ હુરૈરહએ

فِيكَتَبَ لَهُ حَسَنَاتٍ بِ

ફર્માવ્યું કે મુજાહિદનો ઘોડો પોતાની રસ્સીમાં ચાલે છે તો તેના દરેક ડગલા પર

મુજાહિદના માટે નેકીઓ લખવામાં આવે છે." (નિસાઈ-જેહાદ)

હદીષ : ૧૫૨૧ની સમજૂતી

મુસ્લિમ (૨/૧૩૪ ઈમારહ)માં સુહેલ ઈબને અબી સાલેહ અન અબિહિના તરીફાથી હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضی اللہ عنہ થી આ જ વિષયની હદીષ આ પ્રમાણે છે : નબી ﷺ થી સવાલ કરવામાં આવ્યો, જેહાદ ફી સબીલિલ્લાહના બરાબર કયો અમલ છે ? ફર્માવ્યું, તમે એને નહીં કરી શકો !

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(159)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ أَفْضَلِ النَّاسِ مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۝ ۳۹۱

પ્રકરણ : "સૌથી અફઝલ તે મોમિન છે જે પોતાના જાન માલની સાથે

અલ્લાહના માર્ગમાં જેહાદ કરનારો હોય." - (૩૯૧)

حدیث ۱۵۲۲

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنه એ હદીષ વર્ણવી કે, અર્ઝ કરવામાં આવ્યું,

[હદીષ : ૧૫૨૨]

قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

या रसूलुल्लाह ! कोष शप्स अफ़्जल छे ? तो रसूलुल्लाह ﷺ अे इर्माव्युं, ते मोमिन जे अल्लाहनी राहमां

مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ قَالُوا نَحْنُ مَنْ قَالَ مُؤْمِنٌ فِي

પોતાની જાન તથા માલની સાથે જેહાદ કરે. લોકોએ અર્ઝ કરી, પછી કોણ ? ફર્માવ્યું, તે મોમિન જે પહાડની

شِعْبٍ مِنَ الشَّعَابِ يَتَّقِي اللَّهَ وَيُؤْتِي النَّاسَ مِنْ شَرِّهَا

કોઈ ઘાટીમાં હોય, અલ્લાહથી ડરે અને લોકોને પોતાની બુરાઈથી મેહફૂઝ રાખે."

(૨/૮૬૧ અરિફાકુ, મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી, નિસાઈ : જેહાદ, ઈબ્ને માજહ-ફિતન)

લોકોએ એને બે ત્રણવાર દોહરાવ્યું, દરેક વખતે હુઝૂર એવું જ ફર્માવતા રહ્યા, તમે એની શક્તિ નથી ધરાવતા. ત્રીજીવાર હુઝૂરે ફર્માવ્યું, અલ્લાહના રસ્તામાં જેહાદ કરવાવાળાનું દષ્ટાંત એ શપ્સની જેમ છે જે અલ્લાહની આયતો (નિશાનીઓ)ની સાથે ફાયમ છે. નમાઝ, રોઝા એક શ્વાસના માટે પણ નથી છોડતો ત્યાં સુધી કે મુજાહિદ પોતાના ઘરે પરત આવી જાય.

એનો ફાયદો એ છે કે મુજાહિદ જે વખતે જેહાદ કરવા માટે પોતાના ઘરેથી નીકળે છે, દરેક ક્ષણ દરેક ઘડીએ અલ્લાહની ઈબાદતમાં રહે છે. તેનું સૂવું, જાગવું, ખાવું, પીવું સૌ ઈબાદત છે, ત્યાં સુધી કે ઘોડાને ખવડાવવું પીવડાવવું, તેને ચરાવવો તેની લીડ ઉઠાવવી સૌ ઈબાદત છે. ત્યાં સુધી કે ઘોડો ચાલવાના માટે જે ડગલાં ભરે છે દરેક ડગલા પર મુજાહિદના માટે નેકીઓ લખવામાં આવે છે. એટલા માટે મુજાહિદના બરાબર તે જ થઈ શકે છે જે ચોવીસ કલાક નમાઝો પઢ્યા કરે અથવા કોઈ પણ ઈબાદતમાં લાગેલો રહે. એક પળ માટે શ્વાસ ન લે. અને એની કોઈ શક્તિ નથી ધરાવી શકતો, એટલા માટે જેહાદના સમાન કોઈ અમલ નથી.

હદીષ : ૧૫૨૨ની સમજૂતી

في شعاب من الشعب في غاटीનો ઉલ્લેખ દષ્ટાંત રૂપે છે. મુરાદ એ છે કે જે શપ્સ લોકોથી અલગ રહીને શરીઅતની હદોની પાબંદી કરે છે અને તે એ શપ્સના માટે છે જેને એ અંદેશો હોય કે લોકો સાથે ભેળસેળ કરશે તો ફિત્નામાં પડી જશે. પરંતું જે શપ્સ મજબૂત હોય અને તેને એ વિશ્વાસ હોય કે પબ્લિક સાથે ભેળસેળ થવા છતાં ફિત્નામાં સપડાશે નહીં, એના માટે અફઝલ એ જ છે કે તે લોકોની સાથે રહે, બલકે જો તેને એનું અધિકતર ગુમાન હોય કે લોકોની સાથે ભેગા થવામાં પબ્લિકની સુધારણા કરી શકશે, તો એના માટે ગોશાનશીની જાઈઝ નથી. એક હદીષમાં છે, તે મોમિન જે લોકો સાથે મેળ મેળાપ રાખે અને તેમની ઈજા પર સબ્ર કરે તે એનાથી વધીને સવાબમાં છે જે લોકોથી મેળ મેળાપ નથી કરતો અને એમની ઈજા પર સબ્ર નથી કરતો. (તિર્મિઝી, ૨/૭૭)

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(160)

જિહાદ વિશે બયાન

حدیث ۱۵۲۳
أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહ એ કહ્યું કે મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા [હદીષ : ૧૫૨૩]

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ

કે અલ્લાહના રસ્તામાં જેહાદ કરનારનું દષ્ટાંત અને અલ્લાહ ખૂબ જાણે છે કે કોણ તેના રસ્તામાં જેહાદ કરે છે,

بِمَنْ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِهِ كَمَثَلِ الصَّائِعِ الْقَائِمِ وَتَوَكَّلَ اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِهِ

હમ્મેશાં રોજા રાખનારા, હમ્મેશાં ઈબાદત કરવાવાળાના સમાન છે અને પોતાના રસ્તામાં જેહાદ કરવાવાળાના

بِأَنَّ يَتَوَقَّأَنَّ أَنْ يَدْخُلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرْجِعَهُ سَائِلًا مَعَ أَجْرٍ أَوْ غَيْرِهِ -

બારામાં અલ્લાહ પોતાના કરમના જિમ્મે લઈ લીધું છે કે એને મોત આપશે તો જન્નતમાં દાખલ કરશે અથવા બદલા અથવા ગનીમતની સાથે સહી સલામત પરત કરશે."

يَابُ الدَّعَاءِ بِالْجِهَادِ وَالشَّهَادَةِ لِلرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ ۳۹۱

પ્રકરણ : "પુરૂષ તથા સ્ત્રીઓને માટે જેહાદ તથા

શહાદતની દુઆ કરવી." - (૩૯૧)

حدیث ۱۵۲۴
عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ

"ઈસ્હાક બિન અબ્દુલ્લાહ બિન અબૂ તલ્હાથી રિવાયત છે કે તેમણે હઝરત અનસ

سَمِعَهُ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْخُلُ عَلَى أُمِّ حَرَامِ بِنْتِ

બિન માલિક રઝી ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ઉમ્મે હરામ બિન્તે મિલ્હાનના ત્યાં તશરીફ

مَلْحَانَ فَتَطْعَمُهُ وَكَأَنَّتِ أُمُّ حَرَامٍ مَحْتَتِ عِبَادَةَ بِنِ الْمَصَامِيثِ فَدَخَلَ عَلَيْهَا

લઈ જતા રહેતા હતા. તે હુઝૂરની ખિદમતમાં ખાવા પેશ કરતાં. અને ઉમ્મે હરામ ઓબાદા બિન સામિત

હદીષ : ૧૫૨૪ની સમજૂતી

ઉમ્મે હરામ રઝી અલ્લાહનાં વાલિદા ઉમ્મે સુલૈમનાં હઝરત અનસ રઝી અલ્લાહનાં વાલિદા ઉમ્મે સુલૈમનાં બહેન હતાં. હુઝૂરે અફદસ રઝી તેમને ત્યાં તશરીફ લઈ જવું એ કારણે હતું કે તે હુઝૂરે અફદસનાં મેહરમ હતાં. સગાઈ શું હતી એના બારામાં વિવિધ કથનો છે. અબૂ અમ્મરે કહ્યું કે તેમણે તથા તેમનાં બહેન ઉમ્મે સુલૈમે હુઝૂરે અફદસને દૂધ પીવડાવ્યું હતું. અને ઘણા બધા હઝરાતે એવું ફર્માવ્યું કે એ હુઝૂરે અફદસનાં દાદી હઝરત અબ્દુલ મુત્તલિબનાં વાલિદા સલ્માની સગાઈથી હુઝૂરનાં માસી હતાં. એટલા માટે કે સલ્મા બની નજ્જારની વ્યક્તિ મદીનાનાં રહેવાસી હતાં. કેટલાક અન્ય લોકોએ કહ્યું કે એ હુઝૂરના દૂધ માસી હતાં. અલ્લામા ઈબ્ને જવ્લીએ કહ્યું કે તેમણે કેટલાક હાફિઝોથી સાંભળ્યું છે કે ઉમ્મે સુલૈમ હુઝૂરનાં

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَطَعَمْتُهُ وَجَعَلْتُ تَفْعُلُ رَأْسَهُ قَنَامًا

رسول اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم نے تمہیں اپنے سر پر کھانا کھرایا اور تمہیں اس کی خدمت کرنے کا حکم دیا۔

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَطَعَمْتُهُ وَجَعَلْتُ تَفْعُلُ رَأْسَهُ قَنَامًا

(ત્યારબાદ હુજૂર સૂઈ ગયા) અને તે હુજૂરના માથામાં જૂઓ શોધવા લાગ્યાં. રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ઊંઘી ગયા.

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ يَضْحَكُ قَالَتْ فَقُلْتُ

થોડીવાર પછી સ્મિત કરતા કરતા જાગી ગયા. તેમણે અર્જ કરી, હુજૂર કઈ વાત પર હસી રહ્યા છો ? ઈશાદ

مَا يَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَنَا سَمِعْتُ مِنْ أُمَّتِي عُرْضُوا عَلَيَّ عِزًّا لِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ

ફર્માવ્યો, મારી ઉમ્મતના કેટલાક લોકો ખુદાની રાહમાં જેહાદ કરતા મારી સમક્ષ રજૂ થયા જેઓ તખ્તનશીન

يُرْكَبُونَ ثَجِرَ هَذَا الْبَحْرِ مُكُونًا عَلَى الْأَسْرَةِ أَوْ مِثْلَ الْمَلُوكِ عَلَى الْأَسْرَةِ

બાદશાહોની જેમ આ સમુદ્રની વચ્ચે સવાર થશે. ઉમ્મે હરામ કહું, મેં અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! અલ્લાહથી

شَكَ اسْحَقُ قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَدْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ لِي مِنْهُمْ قَدَّعَالَهَا

દુઆ ફર્માવો કે મને એમનામાં કરી આપે. રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ એમના માટે દુઆ ફર્માવી. ત્યારબાદ હુજૂર

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ وَضَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ اسْتَيْقَظَ وَهُوَ

અફદસ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ માથું મુબારક રાખ્યું. ફરી હસતા હસતા જાગ્યા. મેં અર્જ કરી, કઈ ચીજે આપને હસાવ્યા ? યા

يَضْحَكُ فَقُلْتُ مَا يَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَأْسٌ مِّنْ أُمَّتِي عُرْضُوا عَلَيَّ

રસૂલુલ્લાહ ! ફર્માવ્યું, મારી ઉમ્મતના કેટલાક લોકો રાહ ખુદામાં જેહાદ કરતા કરતા મારી સમક્ષ પેશ કરવામાં

વાલિદા માજિદા હઝરત આમિનાનાં દૂધ બહેન હતાં. સારાંશ એટલું નિશ્ચિત છે કે ઉમ્મે હરામ કોઈ પણ સગાઈને લઈને હુજૂરે અફદસ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ નાં મેહરમ હતાં, નહીં તો હુજૂરે અફદસ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ તેમને એ ઈજાત ન આપતાં કે તે હુજૂરના માથામાં જૂ શોધે. હુજૂરે અફદસ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ના મુબારક માથામાં જૂઓ હતી નહીં. હઝરત ઉમ્મે હરામનો આ ફેઅલ લગભગ એ કારણે હતો કે એમને એ માલૂમ ન હતું, અથવા અતિ મહોબ્બતના કારણે હતો, વાળોમાં આંગળીઓ કરવાથી ઊંઘ ઘણી જલ્દી આવી જાય છે.

- رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : એનો અર્થ એ છે કે એ દરિયાઈ જહાઝોમાં એ શાનની સાથે સવાર થશે જેવી રીતે બાદશાહ તખ્ત પર હોય છે. અલ્લામા ઈબ્ને અબ્દુલ બર્રે ફર્માવ્યું કે મુરાદ એ છે કે હુજૂરે અફદસ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ એ ગાઝીઓને જન્નતમાં બાદશાહોની જેમ તખ્ત પર બેઠેલા જોયા.

હઝરત ઉમ્મે હરામ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ફિબરસની જંગમાં પોતાના પતિ હઝરત ઓબાદા બિન સામિત رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ની સાથે ગયાં હતાં. ફિબરસની ફતહ પછી પરત થતી વેળા તેમની સવારીના માટે ખચ્ચર લાવવામાં આવ્યું. સવાર

عَزَّآءٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَا قَالَ فِي الْأُولَى قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَدْعُ

આવ્યા. જેવું કે પહેલીવાર ફર્માવ્યું હતું. તેમણે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! અલ્લાહથી દુઆ કરો કે મને એમનામાં

اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ قَالَ أَنْتِ مِنَ الْأُولَى فَرَكِبْتُ الْبَحْرَ فِي تَرَمَانَ مَعَاوِيَةَ

કરી આપે. ફર્માવ્યું, તું પહેલાવાળાઓમાં છે. ઉમ્મે હરામ મુઆવિયહ બિન અબૂ સુફ્યાનના જમાનામાં સમુદ્રમાં

بُنِ أَبِي سُفْيَانَ فَصُرِعَتْ عَنْ دَائِمَةٍ أَحْيَيْنَ خَرَجَتْ مِنَ الْبَحْرِ فَهَلَكَتْ يَه

સવાર થઈને ગયાં અને સમુદ્રથી નીકળ્યા બાદ પોતાની સવારીથી પડી ગયાં અને વફાત પામ્યાં."

(૨/૩૯૨, ૪૦૩, ૪૦૫, ૪૦૯, જેહાદ, ૨/૯૨૯ ઈસ્તીઝાન, ૨/૧૦૩૬ કિતાબુત્તઅબીર, મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી, નિસાઈ-જેહાદ)

થતી વખતે પડી ગયાં અને અલ્લાહને પ્યારાં થઈ ગયાં. તેમનો મઝાર મુબારક કિબરસ (કિટ)માં છે. અલ્લામા અયની વગેરેએ લખ્યું છે કે કિબરસવાળા એમના મઝારની તાઝીમ કરે છે અને એના વસીલાથી વરસાદની દુઆ કરે છે, અને કહે છે કે આ એક નેક સ્ત્રીનો મઝાર છે. આ તકદીર પર *البحر من خرجت* નો મતલબ એ થયો કે જ્યારે તે સમુદ્રથી નીકળીને ટાપુમાં ગયાં હતાં. આ જંગ હઝરત ઉમ્માન ગની *رضي الله عنه* ની ખિલાફતમાં હઝરત અમીર મુઆવિયહ *رضي الله عنه* ની સરદારીમાં હિ.સ. ૨૭ કે ૨૮માં થઈ હતી. આમ તો કેટલાક લોકોએ કહ્યું છે કે હઝરત ઉમ્મે હરામ *رضي الله عنها* નો વિસાલ હઝરત મુઆવિયહના ખિલાફતકાળમાં થયો હતો અને આ જ ઈમામ બુખારી તથા મુસ્લિમના જાહેરી શબ્દોથી જાહેર છે. પરંતુ પ્રથમ કૌલ વધુ મશહૂર છે. અને સિયર લખનારાઓએ એને વર્ણવ્યો છે. આ તકદીર પર ઈમામ બુખારી તથા મુસ્લિમની રિવાયત *في زامن معاوية* નો મતલબ એ થશે કે હઝરત મુઆવિયહની સમુદ્રની જંગના જમાનામાં.

હઝરત ઉમરે મહોબ્બત, લાગણીના લીધે મુસલમાનોને દરિયાઈ જંગથી મના કર્યું હતું. હઝરત અમીર મુઆવિયહએ ઈજાઝત પણ માગી હતી તો પણ ઈજાઝત ન આપી. પણ જ્યારે હઝરત ઉમ્માન ગની *رضي الله عنه* ખલીફા બન્યા તો તેમની પાસેથી ઈજાઝત માગી અને તેમણે ઈજાઝત આપી દીધી. અને ફર્માવ્યું, કોઈને મજબૂર ન કરશો, જે બુશીથી જાય તેને લઈ જજો. ઈજાઝત મળ્યા બાદ હઝરત મુઆવિયહએ સહાબાએ કિરામની જમાઅતની સાથે દરિયાઈ જેહાદ શરૂ કર્યો. પ્રથમ હુમ્લો કિબરસ પર કર્યો હતો. એ જંગમાં હઝરત અબૂઝર, હઝરત ઓબાદા બિન સામિત, તેમનાં પત્ની ઉમ્મે હરામ, હઝરત શદાદ બિન અવસ અને હઝરત અબૂ દરદા શરીક હતા.

આ જ હદીષ બાબુ કિતાલિરૂમમાં ઉમેર બિન અસ્વદ ઉન્સીના તરીકાથી આ પ્રમાણે રિવાયત થયેલી છે કે ઉમ્મે હરામે તેમને બયાન ફર્માવ્યું કે તેમણે રસૂલલ્લાહ *صلى الله عليه وسلم* ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા છે :-

"મારી ઉમ્મતનું પ્રથમ લશ્કર જે સમુદ્રમાં જેહાદ કરશે તેણે જન્મત પોતાના ઉપર વાજિબ કરી લીધી. ઉમ્મે હરામે કહ્યું, મેં અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! હું એમનામાં છું ?! ફર્માવ્યું, તું એમનામાં છે. ત્યારબાદ નબી *صلى الله عليه وسلم* એ ફર્માવ્યું, મારી ઉમ્મતનું પ્રથમ લશ્કર જે કૈસરના શહેર પર યડાઈ કરશે, બખ્શી દેવામાં આવશે. ઉમ્મે હરામે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! હું એમનામાં છું ? ફર્માવ્યું, નહીં ! (તું પ્રથમવાળાઓમાં છે)

اول جيش من امتي يغزون البحر قد اوجبا
قالت ام حرام قلت يا رسول الله انا فيهم قال
انت فيهم قالت ثم قال النبي صلى الله تعالى عليه
وسلم اول جيش من امتي يغزون مدينه قيصر
مغفور لهم فقلت انا فيهم يا رسول الله قال لا.

મૌદૂદી તથા તેમનાથી શીખીને આજકાલ આમ દેવબંદી આ હદીષથી એ દલીલ પકડે છે કે યઝીદ હક્ક પર હતો ! અને હઝરત ઈમામ આલી મક્રામ رضي الله عنه ખતા પર હતા. એટલા માટે કે કુસ્તુ-તુનિયાના એક હુમલામાં યઝીદ પણ શરીક હતો અને આ હદીષમાં એ જંગના શરીકોના બારામાં મગફૂરુલ્લહુમ (બખ્શાયેલા) કહેવામાં આવ્યા છે.

اقول وهوالمستعان આ વિષય પર અમે "મક્રાલાતે અમજદી"માં સંતોષકારક ચર્ચા કરેલી છે. તેમજ શરહે બુખારી, ભાગ-૩માં પણ એના પર જરૂરત પૂરતી ચર્ચા રજૂ કરેલી છે. જેનો ખુલાસો એ છે કે :

પ્રથમ તો એ કે એ બશારત એ લશ્કરના મુજાહિદો માટે છે જેઓ મદીનાએ કૈસર (કૈસરના શહેર) પર હુમલો કરે. મદીનાએ કૈસરનો અર્થ કોઈ શબ્દકોશમાં કુસ્તુ-તુન્યા નથી. કૈસરનું કોઈ પણ શહેર હોઈ શકે છે જે એની હદોમાં દાખલ હોય.

કૈસરના દેશ પર પ્રથમ હુમલો જમાદીલ અવ્વલ હિ.સ. ૮ (આઠ)માં રિસાલતકાળમાં થયો હતો. એનું નામ ગઝવએ મૌતા છે.

બીજુ એ કે જો મદીનાએ કૈસરથી તેનું કેપિટલ મુરાદ લેવામાં આવે તો રિસાલતકાળ તથા ખુલફાએ રાશિદીનના જમાનામાં કૈસરનું પાટનગર હમ્સ હતું જે ફારૂકી યુગમાં હિ.સ. ૧૬માં ફતહ થયું.

ત્રીજુ એ કે જો કોઈને જીદ જ હોય કે આ હદીષમાં મદીનાએ કૈસરથી કુસ્તુ-તુન્યા જ મુરાદ છે તો કુસ્તુ-તુન્યા પર પ્રથમ હુમલો હિ.સ. ૩૨માં હઝરત ઉમ્માન ગની رضي الله عنهના ખિલાફતકાળમાં હઝરત મુઆવિયહ رضي الله عنهની સરદારી હેઠળ થયો હતો. યઝીદ જે લશ્કરમાં શરીક હતો તે લશ્કર હિ.સ. ૪૯ કે ૫૦ કે પરમાં હુમલા આવર થયું હતું. ઈતિહાસની કિતાબોથી જાહેર છે કે એનાથી પહેલાં કુસ્તુ-તુન્યા પર ત્રણવાર કે ચારવાર હુમલો થઈ ચૂક્યો હતો.

ચોથુ એ કે આ હદીષમાં ઈસ્લાફના તરીકાથી જે રિવાયત છે તેમાં સ્પષ્ટતા છે કે આ બશારત તે લશ્કરના માટે છે જે દરિયાઈ માર્ગે મદીનાએ કૈસર પર હુમલો કરે. યઝીદ જે લશ્કરમાં શરીક હતો તે જમીન માર્ગે ગયું હતું. એટલા માટે તે આ બશારતનો મુસ્તહિક નથી. દરિયાઈ માર્ગે કુસ્તુ-તુન્યા પર હુમલો ઉક્રબા બિન આમિરે કર્યો હતો. એટલા માટે આ બશારતના તે લોકો હક્કદાર થઈ શકે છે જે લોકો એ લશ્કરમાં શરીક હતા.

بَابُ دَرَجَاتِ الْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ص ٣٩١

પ્રકરણ : "રાહે ખુદામાં જેહાદ કરનારાઓના દરજા" - (૩૯૧)

يُقَالُ هَذِهِ سَبِيلِي وَهَذَا سَبِيلِي قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ غُرِّيٌّ وَاحِدًا هَا غَايِرًا هُمُ دَرَجَاتُ

સબીલ નર જાતિ નારી જાતિ બંનેમાં વપરાય છે. અબૂ અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ બુખારી)એ કહ્યું ગુર્રી

لَهُمْ دَرَجَاتٌ -

બહુવચન છે અને એનું એકવચન ડ્રાજા છે. અર્થથી મુરાદ એ છે કે તેમના માટે દરજાઓ છે.

حَدِيثٌ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ અન્હી એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, જેઓ અલ્લાહ અને [હદીષ : ૧૫૨૫]

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ

તેના રસૂલ પર ઈમાન લાવ્યા અને નમાઝ ફાયમ કરે અને રમઝાનનો રોઝો રાખે, તો અલ્લાહના કરમના

وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ جَاهِدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

જિમ્મે છે કે તેને જન્નતમાં દાખલ ફર્માવે. અલ્લાહના માર્ગમાં જેહાદ કરે અથવા પોતાની એ જમીનમાં બેઠેલો

أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ اللَّيْتِي وُلِدَ فِيهَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تُبَشِّرُ النَّاسَ

રહે જે જમીનમાં પેદા થયો. લોકોએ અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! શું અમે લોકોને બશારત (ખુશખબર) ન આપી

قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

દઈએ ? ફર્માવ્યું, બેશક ! જન્નતમાં સો દરજાઓ છે જેને અલ્લાહે રાહે ખુદામાં જેહાદ કરનારાઓના

مَا بَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ

માટે રાખેલા છે દરેક બે દરજામાં એટલુ અંતર છે જેટલું જમીન તથા આસ્માનની વચ્ચે છે. અને

હદીષ : ૧૫૨૫ની સમજૂતી

'સબીલ' શબ્દ સ્ત્રીલિંગ પણ છે પુલિંગ પણ છે. અલ્લાહ ﷻનો ઈર્શાદ છે : لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بغير علم و يتخذها ههزوا : "જેથી કરીને ઈલ્મ વિના અલ્લાહના માર્ગેથી હટાવે અને તેને ઠટ્ટા બનાવી લે." (લુકમાન-૬)

ફર્માવ્યું કે કહ્યું કે يتخذها ની ઝમીરે મુઅન્નષ મન્સૂબ મુતસિલનો મરજઅ કુર્આનની આયતો પણ હોઈ શકે છે અને જો તમે યાહો તો સબીલને પણ બનાવી દો એટલા માટે કે તે ક્યારેક મુઅન્નષ વપરાય છે. અલ્લાહ ﷻએ ફર્માવ્યું, قل هذه سبيلي "ફર્માવી દો આ મારો રસ્તો છે." (યૂસુફ-૧૦૮)

الْفِرْدَوْسَ فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ أَرَأَيْتَ قَالَ وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ

જ્યારે તમે અલ્લાહથી સવાલ કરો તો ફિરદોસનો સવાલ કરો, એટલા માટે કે એ જન્નતની વચ્ચે છે અને સૌથી

وَمِنْهُ تَفَجَّرَ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ عَنْ أَبِيهِ وَفَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ

બિચે છે. હું ગુમાન કરું છું કે તેમણે કહ્યું કે એની ઉપર રહમાનનો અર્શ છે અને એનાથી જન્નતની નહેરો

નીકળે છે. અને મુહમ્મદ બિન ફલીહ પોતાના બાપથી રિવાયત કરતાં કહ્યું, અને એના ઉપર રહમાનનો અર્શ છે."

(૨/૧૧૦૪ અત્તૌહીદ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હંબલ, ૨/૩૩૫)

કિતાબુત્તૌહીદમાં જાહદ ફી સિબીલિલ્લાહ ની જગ્યાએ હાજર ફી સિબીલિલ્લાહ છે. આ હદીષમાં ઝકાત તથા હજનો ઉલ્લેખ નથી. અલ્લામા કિર્માનીએ ફર્માવ્યું કે શક્ય છે આ ઈર્શાદ ઝકાત તથા હજની ફરજિયાતથી પહેલાંનો હોય. એના પર સાહિબે તલ્વીહે કહ્યું, એમાં શંકા છે, એટલા માટે કે ઝકાત ખયબરના પહેલાં ફરજ થઈ છે. હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ એ ખયબરમાં હાજર થયા.

અને જરૂરી નથી કે હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ એ આ હદીષને ડાયરેક્ટ હુજૂરે અફઠસ સાંભળી સાંભળી હોય. સહાબાએ કિરામની આદત ખબર છે કે તેઓ ઘણી બધી હદીષો અન્ય સહાબાએ કિરામથી સાંભળીને રિવાયત કરે છે, અને એ સહાબીનું નામ નથી લેતા. શક્ય છે અહીં પણ એવું થયું હોય.

અને એ પણ શક્ય છે જેવું કે અલ્લામા કિર્માનીએ અલત્તસામોહ કરીને ઈર્શારો કર્યો છે, કેમ કે ઝકાત તથા હજ દરેક મુસલમાન પર ફરજ નથી, માલદારો પર ફરજ છે.

હુજૂરે અફઠસ રઝી અલ્લાહુ એ અધિકતર તથા મોટા ભાગનાના એતબારથી એવું ફર્માવ્યું અને ઝકાત તથા હજનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો.

અનો સાર એ છે કે એટલી જ બશારત લોકોને ન આપો નહીં તો લોકો જેહાદથી સુસ્તી કરવા લાગશે. બશારત આપવી છે તો સાથોસાથ જેહાદ ફી સબીલિલ્લાહના એ ફજાઈલને પણ બયાન કરો જેથી જેહાદ તરફથી લોકોમાં સુસ્તી ન પેદા થઈ જાય.

કેટલાક શરહકર્તાઓએ પ્રથમ એ શંકા રજૂ કરી કે ફિરદોસ જ્યારે જન્નતની વચ્ચે છે તો સૌથી ઉપર કેવી રીતે થઈ ગઈ? પછી ખૂદ એ જવાબ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો કે અવસતથી મુરાદ અફઝલ તથા બેહતર છે.

આ તકલ્લુફ (જેહમત કરવા)ની કોઈ જરૂરત નથી, એને 'અવસત' (મધ્યમાં) પોતાના આસપાસના એતબારથી કહેવામાં આવી છે.

અમુક શરહકર્તાઓએ કહ્યું, મિન્હૂની ઝમીરનો મરજઅ અર્શ છે, પરંતું એ એમનો વહેમ છે. સહીહ એ છે કે એનો મરજઅ ફિરદોસ છે. ફિરદોસ મુઝકકર (પુરૂષવાચક) પણ વપરાય છે અને મુઅન્નખ (સ્ત્રીવાચક) પણ.

ઈમામ બુખારી આ તઅલીફના વર્ણનથી એ ફાયદો કરવા ચાહે છે કે યહ્યા બિન સાલેહે શકના સેગાથી ઝિક કર્યું હતું અને મુહમ્મદ બિન ફલીહની રિવાયતમાં શક વિના છે.

بَابُ الْعُدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَابِ قَوْسٍ أَحَدٍ كَمَنْ الْجَنَّةِ ص ٢٩٢

પ્રકરણ : "અલ્લાહના માર્ગમાં સવાર સાંજ ચાલવું અને તમારી કમાનના જેટલી જન્નતમાં" - (૩૯૨)

حدیث ۱۵۲۶
عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

"હઝરત અનસ બિન માલિક રઝી અલ્લાહુ સુલ્લી અલૈહી થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, અલ્લાહની [હદીષ : ૧૫૨૬]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَعُدْوَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٍ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

રાહમાં સવારથી બપોર સુધી અથવા બપોરથી સાંજ સુધી ચાલવું દુનિયા તથા માફીહા (તેમાં જે

કંઈ છે)થી બેહતર છે." (બાબુ હુરિલ્ અયન, પેજ-૩૯૨, કિતાબુરિફાક બાબુ સિક્તિલ્જન્નતિ વન્નાર)

حدیث ۱۵۲۷
عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ સુલ્લી અલૈહી થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, કમાનના જેટલી [હદીષ : ૧૫૨૭]

عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِقَابِ قَوْسٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلَعُ

જન્નતમાં એનાથી બેહતર છે જેના પર સૂર્ય ઉગે છે અને આથમે છે. અને ફર્માવ્યું, સવારથી બપોર સુધી અને

عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ وَقَالَ الْعُدْوَةُ وَالرَّوْحَةُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلَعُ عَلَيْهِ

બપોરથી સાંજ સુધી અલ્લાહની રાહમાં ચાલવું એ તમામ ચીજોથી બેહતર છે જેના પર સૂર્ય

الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ عَلَيْهِ

ઉગે છે અને આથમે છે." (બદઉલ ખલ્ક માજાઅ ફી સિક્તિલ્જન્નહ, પેજ-૪૬૧)

حدیث ۱۵۲۸
عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત સહલ બિન સઅદ નબી સુલ્લી અલૈહી થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, અલ્લાહની [હદીષ : ૧૫૨૮]

وَسَلَّمَ قَالَ التَّارُوحَةُ وَالْعُدْوَةُ وَالرَّوْحَةُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

રાહમાં સવારથી બપોર સુધી અને બપોરથી સાંજ સુધી ચાલવું દુનિયા તથા દુનિયાથી તમામ

ચીજોથી અફઝલ છે."

(બદઉલ ખલ્ક, બાબ-સિક્તુલજન્નહ, પેજ-૪૬૦, કિતાબુરિફાક, બાબુ મિખ્લહુન્યા વલ્ આબિરહ, પેજ-૯૪૯, મુસ્લિમ-જેહાદ, નિસાઈ ઈબ્ને માજહ)

હદીષ : ૧૫૨૭ની સમજૂતી

બદઉલ ખલ્ક અને રિકાકમાં "ફાબ ફૂસ"ની જગાએ મવઝએ સૌત છે એટલે જન્નતમાં એક કોરડાની જગા (નાનામાં નાની જગા) દુનિયા તથા તેમાં જે કંઈ છે એ સૌથી બેહતર છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(167)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ الْحُورِ الْعَيْنِ وَصِفَتِهِنَّ يُخَارِفُ فِيهَا الطَّرْفُ شَدِيدًا لَا سِوَا رِ الْعَيْنِ شَدِيدًا

પ્રકરણ : "હૂરે એન શું છે અને તેમની ખૂબીઓ શું છે ? જેમને જોઈને આંખ આશ્ચર્યમાં

بَيَّأَنَّ الْعَيْنَ تَرَى وَجَنَّهُمْ مَجُورٍ عَيْنٍ أَنْ كَعَنَّا هُمْ ص ۳۹

ડૂબી જશે. આંખોની કાળાશ ખૂબ જ પ્રમાણમાં તેજ હશે અને સફેદી પણ.

अल्लाह तआलाना धर्शाह ما زَوْجَانَا هُمْ بِحُورٍ عَيْنٍ

अमे अमनो निकाह हूरो साथे कर्यो." - (उलर)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : حوراءની જમઅ (બહુવચન) છે. એ તે સ્ત્રીને કહે છે જેની આંખની સફેદી બેદાગ અને સાફ હોય અને તેની કીકી ખૂબ જ કાળી હોય. عیناء - عینનું બહુવચન છે. આ તે સ્ત્રીને કહે છે જેની આંખ મોટી હોય. એનો મુઝકકર اعین છે. અચન અસલમાં فُئُل વજન પર મઝમૂમુલ્અચન હતું. عینની મુનાસિબતથી અચનના ઊમ્માને કસરાથી બદલી આપ્યો.

حدیث ۱۵۲۹ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"હુ મેં દે કહું, મેં હઝરત અનસ બિન માલિક રાઠીને નબી રિવાયત કરતાં [હદીષ : ૧૫૨૯]

قَالَ مَا مِنْ عَيْدٍ يَمُوتُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لَيْسَرُءَ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا

સાંભળ્યા કે ફર્માવ્યું, કોઈ બંદો એવો નથી જેના માટે મૃત્યુ પછી અલ્લાહને ત્યાં ભલાઈ હોય અને તે પસંદ કરે

وَأَنَّ لَهُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا إِلَّا الشَّهِيدُ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ فَإِنَّهُ لَيْسَرُءُ

કે એ શર્ત પર દુનિયાની તરફ પરત થાય કે આખી દુનિયા તથા તેમાં જે કાંઈ છે સર્વ મળી જાય, સિવાય

يَرْجِعُ إِلَى الدُّنْيَا فَيَقْبَلُ مَرَّةً أُخْرَى قَالَ وَسَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ

શહીદના. કેમ કે તે શહાદતની ફઝીલતને જોશે અને તેને પસંદ થશે કે દુનિયાની તરફ પરત થાય અને તે ફરીવાર

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَرَوْحَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ عِدْوَةٍ خَيْرٍ مِنَ

શહીદ કરવામાં આવે. હુ મેં દે કહું, મેં હઝરત અનસ બિન માલિક રાઠીને નબી રિવાયત કરતાં સાંભળ્યા

الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَلَقَابٌ قَوْسٍ أَحَدٍ كَمَنْ مِنَ الْجَنَّةِ أَوْ مَوْضِعٌ قِيدَهُ يَعْبَى

કે ફર્માવ્યું, સવાર સાંજ અલ્લાહની રાહમાં થોડીવાર ચાલવું દુનિયા તથા એમાં જે કાંઈ છે એનાથી

હદીષ : ૧૫૨૯ની સમજૂતી

બાબુત્તમન્નિલ મુજાહિદમાં આ હદીષ ફતાદાના તરીકાથી આ શબ્દોમાં રિવાયત થયેલી છે. જન્મતમાં દાખલ થનાર કોઈ પણ દુનિયાની તરફ પરત થવાનું પસંદ નહીં કરે ભલે તેને જમીનથી કાંઈ પણ આપવામાં આવે, શહીદ સિવાય, કે તે દુનિયાની તરફ પલટવાની તમન્ના કરશે જેથી કરીને દસ વાર શહીદ કરવામાં આવે, કેમ કે તેણે શહાદતની ફઝીલત જોઈ લીધી છે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(168)

જિહાદ વિશે બયાન

سَوَّطُهُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا دَلْوَانِ امْرَأَةٌ مِّنْ اَهْلِ الْجَنَّةِ اِطْلَعَتْ اِلَى

બેહતર છે અને તમારી કમાનની જગા અથવા કોરડાની માત્રામાં જન્નતમાં દુનિયા તથા એમાં જે

اَهْلِ الْاَرْضِ لَأَصْءَارَتْ مَا بَيْنَهُمَا وَلَمَلَّتْ رِجْلًا وَلَنَصِيفُهَا عَلَى رَاسِهَا

કાંઈ છે તેનાથી બેહતર છે. અને જે જન્નતની કોઈ સ્ત્રી જમીનની કોઈ સ્ત્રી તરફ ઝાંકે તો પૂરી

خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا -

જમીન રોશન થઈ જાય અને ખુશ્બુથી ભરાઈ જાય અને તેના માથાની ઓટણી દુનિયા તથા એમાં

જે કાંઈ છે સૌથી અફઝલ છે."

بَابُ مَنْ يُنْكَبُ أَوْ يُطْعَنُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ص ٣٩٣

પ્રકરણ : "અલ્લાહના માર્ગમાં જેનું કોઈ અંગ ઝખ્ખી થાય

અને તેને ભાલો મારવામાં આવ્યો હોય." - (૩૯૩)

حَدِيث ١٥٣٠ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ أَبِي رَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

"હઝરત અનસ અબી રાફિ અલે કહું કે નબી સુલૈમની સિત્તેર વ્યક્તિઓને બની [હદીષ : ૧૫૩૦]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْوَامًا مِّنْ بَنِي سُلَيْمٍ إِلَى بَنِي عَامِرٍ فِي سَبْعِينَ رَجُلًا فَلَمَّا

આમિરની તરફ મોકલ્યા. એ લોકો જ્યારે ત્યાં પહોંચ્યા તો તેમને મારા મામાએ કહું, હું તમારાથી પહેલાં

قَدِمُوا قَالَ لَهُمْ خَالِي أَتَقَدَّمُكُمْ فَإِنِ امْتَوَيْتُمْ حَتَّىٰ أبلغَهُمْ عَن رَّسُولِ اللَّهِ

એમની પાસે જઈ રહ્યો છું. જો એ લોકોએ મને અમન આપી દીધું જેથી રસૂલુલ્લાહ નો પયગામ તેમને

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِلَّا كُنْتُمْ مِنِّي قَرِيبًا فَقَدِمُوا قَوْمًا مِّنْهُمْ هُوَ يُجِيبُكُمْ

પહોંચાડી દઉં તો બેહતર, નહીં તો તમે લોકો મારી નજીક રહેજો. તે આગળ વધીને તેમની પાસે ગયા. બની

હદીષ : ૧૫૩૦ની સમજૂતી

આ બનાવ સરિય્યા બીરે મહિનાનો છે જેની પૂરી વિગત મગાઝીમાં આવશે. આ સિરિય્યા હિ.સ. ૪ સફરના મહિનામાં ઓહદના ચાર મહિના પછી થયો હતો. આ રિવાયતમાં રાવીથી ભેળસેળ થઈ ગઈ છે. સિરિય્યા બીરે મહિનામાં સુલૈમના માણસો નથી મોકલવામાં આવ્યા. બલકે સિત્તેર માણસો જેઓ તમામે તમામ અ-સારે કિરામમાંથી હતા. બની સુલૈમની તરફ મોકલવામાં આવ્યા હતા. સિઅલ, ઝકવાન, બની લહયાન, બની અસિયહ. આ સૌ બની સુલૈમની શાખો છે.

કુનૂતે નાઝિલાની પૂરી ચર્ચા ત્રીજા ભાગમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે.

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دُمُّوا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ قَطَعَتْهُ وَأَتَمَّتْهَا

આમિરે તેમને અમન આપ્યું. તે એમની સાથે નબી ﷺ ના બારામાં વાત કરી જ રહ્યા હતા કે તેમણે પોતાના એક

فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ قُرَيْشٍ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ ثُمَّ مَالُوا أَعْلَى بَيْتِهِ أَصْحَابِهِمْ فَقَتَلُوهُمْ إِلَّا

શખ્સને ઈશારો કરી આપ્યો. તેણે એમને ભાલો માર્યો અને આરપાર કરી આપ્યો. ઝખ્મ ખાઈને તેમણે કહ્યું,

رَجُلًا أَعْرَجَ صَعِدَ الْجَبَلَ قَالَ هَمَامٌ وَأَرَأَيْتَ أَخْرَمَعَةَ فَأَخْبَرَ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

અલ્લાહુ અકબર ! રબ્બે કા'બાની કૃસમ ! હું કામયાબ થઈ ગયો ! પછી બાકીના સાથીઓ પર તૂટી પડયા અને

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمْ قَدْ لَقُوا رَبَّهُمْ فَرَضِي عَنْهُمْ وَأَرْضًا

તે સૌને ફત્લ કરી નાખ્યા, એક લંગડા શખ્સ સિવાય કે જે પહાડ પર ચઢી ગયા હતા. હદીષના રાવી હમ્મામે

فَلَمَّا نَقَرْنَا أَنْ بَلَّغُوا قَوْمَنَا أَنْ قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِي عَنْهُمْ وَأَرْضًا ثُمَّ نَسَخَ بَعْدَ

કહ્યું, હું ગુમાન કરું છું કે તેમની સાથે એક સાહબ અન્ય હતા. જિબ્રઈલે નબી ﷺ ને આ ખબર આપી કે તે

قَدْ عَا عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا عَلَى رِجْلِ وَكَذَوَانَ وَبَيْتِي الْخِيَانِ وَبَيْتِي عُصَيَّةَ

લોકોએ પોતાના રબથી મુલાકાત કરી. તેમનો રબ તેમનાથી રાજી થઈ ગયો અને તેમને રાજી કરી આપ્યા.

الَّذِينَ عَصَوْا اللَّهَ وَرَسُولَهُ -

(કુર્આન મજીદમાં આ આયત) તિલાવત કરતા હતા, "અમારી ફૌમને આ ખબર પહોંચાડી આપો કે અમે અમારા

રબ સાથે મુલાકાત કરી અને અમારો રબ અમારાથી રાજી છે અને તેણે અમને રાજી કર્યા." પછી બાદમાં એની

તિલાવત મન્સૂખ થઈ ગઈ. નબી ﷺ એ ચાલીસ દિવસ સવારના સમયે રિઅલ ઝકવાન બની લિહયાન તથા

બની ઉસૈયાની જેમણે અલ્લાહ અને તેના રસૂલની નાફર્માની કરી હતી, બર્બાદીની દુઆ ફર્માવી."

حدیث
۱۵۴

عَنْ جُنْدُبِ بْنِ سُفْيَانَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"જુન્દુબ બિન સુફ્યાન રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની આંગળી કોઈ [હદીષ : ૧૫૩૧]

كَانَتْ فِي بَعْضِ الْمَشَاهِدِ وَقَدْ دَمِيَّتْ إِصْبَعُهُ فَقَالَ هَلْ أَنْتِ إِلَّا إصْبَعٌ

જેહાદમાં ઝખ્મી થઈ ગઈ તો હુઝૂરે ફર્માવ્યું, તું તો એક આંગળી છે જે ઝખ્મી થઈ અને તને જે કાંઈ પહોંચ્યું

دَمِيَّتْ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيَتْ بِهِ

રાહે ખુદામાં પહોંચ્યું." (૨/૮૦૮ અલ્અદબ, મુસ્લિમ-મગાઝી, તિર્મિઝી, તફસીર વ શમાઈલ, નિસાઈ-અમલુલ્યોમિ વલ્લૈલહ)

હદીષ : ૧૫૩૧ની સમજૂતી

એક ફોલ એ છે કે આ ઘટના ગઝવએ ઓહદમાં બની હતી. સહીહ મુસ્લિમ શરીફમાં છે કે નબી ﷺ ગુફામાં હતા તો હુઝૂર ﷺ ની આંગળી ઝખ્મી થઈ ગઈ. ઈમામ ફાઝી અયાઝે ફર્માવ્યું કે અબુલ વલીદે કહ્યું, કદાય غار (ગાર)ને બદલે غَارِزَاتُ હતું, કાતિબો (લહિયા)ની ગફલતથી ગાર થઈ ગયું. એટલા માટે કે બુખારીની રિવાયતોમાં એવું છે કે હુઝૂર ﷺ بعض مشاهدમાં હતા. અને કિતાબુલ અદબની રિવાયતમાં એવું છે કે હુઝૂરે અફદસ ﷺ યાલી રહ્યા હતા એવામાં પથ્થર આવીને વાગ્યો જેના સદમાથી પડી ગયા અને આંગળી ઝખ્મી થઈ ગઈ. એના પર ઈમામ ફાઝી અયાઝે ફર્માવ્યું કે "ગાર"નો અર્થ લશ્કર પણ છે, જેમ કે હઝરત અલી રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું : ما ظنك بامرء جمع بين هذين الغارين اى العسكويين : શેઅર છે અને કુર્આન કરીમ નરસે સરીહ (સ્પષ્ટ આયત)થી સાબિત છે કે હુઝૂર શેઅર કહેતા ન હતા. ઈર્શાદ છે : "انہو اےک جہاد ہے اور آپ صدمہ سے مارے گئے۔" "અને અમે તેમને શેઅર નથી શીખવ્યા અને એ એના લાયક નથી." એનો એક જવાબ એ પણ આપવામાં આવ્યો કે આ રજૂલ (જંગમાં પઢાતા શેઅરો) છે અને રજૂલને શેઅર નથી કહેતા. બીજો જવાબ એ આપવામાં આવ્યો છે કે કાફિરો કુર્આન મજીદને શેઅર કહ્યા કરતા હતા તેનો કુર્આન મજીદમાં રદ ફર્માવવામાં આવ્યો. સૌથી યોગ્ય અને મજબૂત જવાબ એ છે કે વિના ઈરાદા તથા ઈખ્તિયારે એક બે વાક્યો એવાં નીકળી જાય જે શેઅરની જેમ યોગ્ય હોય તે હફીકતમાં શેઅર કહેવું નથી, અને ન એના પર કોઈને શાઈર કહેવામાં આવે છે. કુર્આન મજીદ ઘણી બધી આયતો ઉરૂઝની અમુક બહરોના પ્રમાણે છે. દા.ત. وجفان كالجواب - وقدور الراسيات - انا اعطيناك الكوثر.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના ઈર્શાદની તફસીર : "મોમિનોમાંથી કેટલાક લોકો છે જેમણે

مَنْ قَضَىٰ حُبَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا بَدِيلًا (آخِرَابُ ۲۳) ۲۹۲

અલ્લાહથી કરેલો વાચદો સાચો કરી બતાવ્યો. એમનામાંથી લોકોએ પોતાની મન્નત પૂરી કરી લીધી અને કેટલાક લોકો ઈન્તેઝાર કરી રહ્યા છે અને એમણે પોતાના ઈરાદાઓમાં

કોઈ ફેરફાર નથી કર્યો." (અહઝાબ-૨૩) -(૩૯૩)

حدیث
۱۵۳۲

حَدَّثَنِي حَمِيدُ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અનસ બિન માલિક રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું, મારા કાકા અનસ બિન નઝર જંગે બદરમાં [હદીષ : ૧૫૩૨]

عَنْهُ قَالَ غَابَ عَنِّي أَنَسُ بْنُ النَّظَرِ عَنِّي قِتَالٍ بَدْرٍ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

શરીક ન થઈ શક્યા. એના પર તેમણે અર્ઝ કર્યું, યા રસૂલલ્લાહ ! તમે મુશ્રિકો સાથે જે પ્રથમ લડાઈ લડી તેમાં

غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلْتُ الْمُشْرِكِينَ لَئِنِ اللَّهُ اسْتَهْدَىٰ بَنِي الْمُشْرِكِينَ

હું શરીક ન થઈ શક્યો. જો અલ્લાહે મુશ્રિકોની લડાઈમાં મને હાજર રાખ્યો તો અલ્લાહ આપને દેખાડી આપશે

لَيَرَيْنَّ اللَّهَ مَا أَصْنَعُ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ وَانْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ قَالَ سَهْمٌ

કે હું શું કરું છું ! જ્યારે ઓહદની લડાઈનો દિવસ આવ્યો અને મુસલમાન મેદાનથી હટી ગયા તો તેમણે કહ્યું, હે

إِنِّي أَعْتَدُ رَأْيِيكَ مِمَّا صَنَعَ هَوْلًا يَعْنِي أَصْحَابَهُ وَأَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ

અલ્લાહ ! એ લોકોએ, એટલે એમના સાથીઓએ જે કાંઈ કર્યું એનાથી હું તારી બારગાહમાં માફી ચાહું છું અને

هَوْلًا يَعْنِي الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَاسْتَقْبَلَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ يَا سَعْدُ

એ મુશ્રિકોએ જે કાંઈ કર્યું એનાથી બેઝાર છું. એના પછી આગળ વધ્યા. એમની સામે સઅદ બિન મઆઝ

بُنُّ مُعَاذِ الْجَنَّةِ وَرَبُّ النَّظَرِ إِنِّي أَحَدٌ رِيحُهُمَا مِنْ دُونِ أَحَدٍ فَقَالَ سَعْدُ

આવ્યા તો કહ્યું, હે સઅદ બિન મઆઝ ! ૨૭બે નઝરની ફસમ ! ઓહદની બાજુથી હું જન્નતની ખુશ્બુ સૂંધી રહ્યો

فَمَا اسْتَطَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا صَنَعَ قَالَ أَنَسُ فَوَجَدْنَا بِهِ بِضْعًا وَثَمَانِينَ

છું. સઅદે બારગાહે રિસાલતમાં અર્ઝ કર્યું, તેમણે જે કાંઈ કર્યું તે મારી શક્તિ બહાર હતું. હઝરત અનસે કહ્યું,

ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ أَوْ طَعْنَةً بِالرُّمْحِ أَوْ رُمِيَةً بِهِمْ وَوَجَدْنَا لَهُ قَدْ قُتِلَ وَقَدْ

અમે તેમને એ હાલમાં પામ્યા કે તેમને ૮૦થી વધુ ઝખ્મો હતા, તલ્વારની માર અને ભાલાના ઝખ્મો અને

مَثَلِي بِهِ الْمُشْرِكُونَ فَمَا عَرَفَهُ أَحَدٌ إِلَّا أُخْتَهُ بَيْتَانَهُ قَالَ أَنَسُ كُنَّا نَرَىٰ

તીરના ઘાઓના. તેમને શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા. મુશ્રિકોએ તેમનો ચહેરો બગાડી નાખ્યો હતો. એમનાં

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૩૨-૧૫૩૩

કુર્આન મજીદ મુતવાતિર છે, એટલે કે આજે મુસ્લુક શરીફમાં જેટલી સૂરતો અથવા આયતો છે એ સૌ બધી જ રસૂલલ્લાહ ﷺ થી બતરીકે તવાતુર નફલ થયેલ છે. અને તવાતુરના માટે જરૂરી છે કે દરેક દોરમાં એના એટલા નફલ કરનારા હોય કે એ સૌના જૂઠ પર સહમતિ કરવાને બુદ્ધિ અશક્ય જાણે. અને અહીં સૂરએ અહઝાબની આ આયત અથવા અન્ય રિવાયતોના મુજબ સૂરએ તૌબાની

أَوْ تَنْظُنُّ أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِ وَفِي أَشْبَاهِهِمْ، مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ

બહેન સિવાય કોઈએ તેમને ઓળખ્યા નહીં અને તેમણે પણ આંગળી જોઈને ઓળખ્યા. હઝરત અનસે કહ્યું,

صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ، إِلَىٰ آخِرِ الْآيَةِ وَقَالَ إِنَّ أُخْتَهُ وَهِيَ تَسْتَسِي

અમારું ગુમાન એ છે કે આ આયત તેમના તથા તેમના જેવા અન્ય શહીદોના બારામાં નાઝિલ થઈ છે :

الرُّبَيْعِ كَسَرَتْ بَيْنَهُمَا فَامْرَأَةٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"કેટલાક મોમિન તે છે જેમણે અલ્લાહથી જે વાયદો કર્યો હતો તે સાચો કરી બતાવ્યો." પૂરી આયત સુધી.

بِالْقِصَاصِ فَقَالَ أَسْ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا كُفْرَ ثَنِيَّتِهَا

હઝરત અનસે કહ્યું, તેમનાં બહેને જેમનું નામ રબીઅ હતું એક સ્ત્રીના આગલા દાંતો તોડી નાખ્યા. એના પર

فَرَضُوا بِالْأَرْضِ وَتَرَكَوا الْقِصَاصَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ કેસાસ (દાંતના બદલે દાંત)નો હુકમ આપ્યો તો અનસ બિન નઝરે કહ્યું, યા રસૂલલ્લાહ ! એ

إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَابْرَكَ بِهِ

જાતની કૃસમ ! જેને આપને હક્કની સાથે મોકલ્યા છે, એના દાંત નહીં તોડવામાં આવે. બાદમાં લોકો તાવાન

(દિયત, માલ લઈને) રાજી થઈ ગયા અને કેસાસ છોડી આપ્યો. એના પર રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, બેશક!

અલ્લાહના કેટલાક બંદાઓ એવા છે કે જો કૃસમ ખાય લે તો અલ્લાહ તેમની કૃસમને જરૂર પૂરી કરી આપે છે."

(૨/૫૭૯ મગાઝી, બાબ-ગઝવએ ઓહદ, ૨/૭૦૫ તફસીર : સૂ. અહઝાબ, મુસ્લિમ, તિર્મિઝી, નિસાઈ)

આખરી બે આયતો હઝરત ખુઝૈમા અન્સારી رضي الله عنهની પાસે મળી હતી. જો કે એકલી એમની ગવાહી બે પુરૂષોની ગવાહીના બરાબર છે પણ બેની ગવાહીથી પણ તવાતૂર ન થશે. જવાબ એ છે કે હઝરત ઝયદ બિન ખાબિતના ઈશાદનો મતલબ એ છે કે આ આયતો લખેલી કેવળ ખુઝૈમાની પાસેથી મળી, નહીં તો ઝબાની તૌર પર (મૌખિક) ઘણી સંખ્યામાં સહાબીઓને યાદ હતી. ખૂદ હઝરત ઝયદ બિન ખાબિત رضي الله عنه ફર્માવે છે કે હું રસૂલુલ્લાહ ﷺથી આ આયતોને સાંભળતો હતો. તદ્દઉપરાંત હઝરત ઉબય બિન કઅબ અને હિલાલ બિન ઉમૈયા رضي الله عنهથી પણ એના જેમ મરવી છે.

હઝરત ખુઝૈમા رضي الله عنهની એક ગવાહી બે પુરૂષોના બરાબર કરવાનો કિસ્સો આ પ્રમાણે છે કે નબી صلى الله عليه وسلمએ એક અઅરાબીથી એક ઘોડો ખરીદ્યો અને તેને કહ્યું, મારી પાછળ આવો જેથી ઘોડાની કિંમત અદા કરી દઉં. નબી صلى الله عليه وسلم તેજથી આગળ વધી ગયા અને અઅરાબી પાછળ રહી ગયો. એ અરસામાં કેટલાક લોકોએ અઅરાબીથી ભાવ તાલ કરીને ઘોડાની કિંમત વધારી આપી. હવે અઅરાબીએ હુઝૂરે અક્દહસ صلى الله عليه وسلمને અવાજ આપ્યો કે જો આપ આ ઘોડાને ખરીદવા ચાહો છો તો ખરીદી લો, નહીં તો હું એને વેચી દઈશ. હુઝૂર صلى الله عليه وسلمઉભા થઈ ગયા અને અઅરાબીને કહ્યું, શું તું મને વેચી ચૂક્યો નથી ?! અઅરાબીએ કહ્યું, ખુદાની કૃસમ ! મેં આપના હાથ પર નથી વેચ્યો ! નબી صلى الله عليه وسلمએ ફર્માવ્યું, યકીનન ! તું મારા હાથે વેચી ચૂક્યો છે. એના પર લોકો ભેગા થઈ ગયા. અઅરાબી એવું જ કહેતો રહ્યો, ગવાહ લાવો ! જે મુસલમાન આવતો તે અઅરાબીને કહેતો, તારા માટે

حدیث ۱۵۳۳ عَنْ خَارِجَةَ بِنِ نَزِيدٍ أَنَّ نَزِيدَ بْنَ ثَابِتٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ

"હઝરત ઝયદ બિન ધાબિત રસૂલુલ્લાહ એ કહ્યું, હું વિવિધ ચીજો પર લખેલા કુર્આનને એક [હદીષ : ૧૫૩૩]

قَالَمَصَاحِفٍ فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَحْزَابِ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

મુસ્હફમાં લખવા લાગ્યો. મેં અહઝાબની એક આયતને ન જોઈ જેને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને પઢતાં સાંભળતો હતો.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُهَا فَلَمَّا جَدَّهَا الْأَمْعَ خَزِيمَةَ الْأَنْصَارِيِّ الَّذِي جَعَلَ

મેં એને કેવળ ખુઝેમા અ-સારી રસૂલુલ્લાહની પાસે મેળવી જેમની એકલી એક ગવાહીને બે પુરૂષોની ગવાહી

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهِادَتَهُ شَهِادَةَ رَجُلَيْنِ وَهُوَ قَوْلُهُ

બરાબર રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ કરી આપી હતી.

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِمْ

તે અલ્લાહ તઆલાનો ઈશ્દ આ છે : 'من المؤمنين رجال صدقوا'

(૨/૫૮૦ મગાઝી, બાબ : ગઝવતુલ ઉહદ, ૨/૭૦૫ તફસીરે સૂરએ અહઝાબ, ૨/૭૪૬ ફઝાઈલુલ કુર્આન બાબ : જમઈલ કુર્આન, તિમિઝી, નિસાઈ-તફસીર)

બરાબી થાય ! આ નબી ﷺ એ અને વિના શંકાએ સત્ય જ કહેશે, પણ ગવાહી કોઈ આપતુ ન હતું. ત્યાં સુધી કે હઝરત ખુઝેમા રસૂલુલ્લાહ આવા અને તેમણે અઅરાબીને સંબોધીને કહ્યું, હું ગવાહી આપુ છું કે તું એને વેચી ચૂક્યો છે. હવે નબી ﷺ એ ખુઝેમાને પૂછ્યું, તમે કેવી રીતે ગવાહી આપી રહ્યા છો ?! તેમણે અર્ઝ કરી, આપને સાચા જાણવાના આધાર પર. એના પર નબી ﷺ એ હઝરત ખુઝેમાની ગવાહીને બે પુરૂષોની ગવાહીના બરાબર કરી આપી અને ફર્માવ્યું, જેના હક્કમાં ખુઝેમા ગવાહી આપે અથવા જેના વિરૂધ્ધ ગવાહી આપે તે પૂરતી છે. (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ ઈબ્ને હંબલ, ૫/૨૧૫, ૨૧૬) એ અઅરાબીનું નામ સૂદ ઈબ્ને હારિષ હતું. (ફતહુલબારી, ૮/૫૧૯ બહવાલા તિબ્રાની તથા ઈબ્ને શાહીન)

بَابُ عَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ الْقِتَالِ ص ૩૧૩

પ્રકરણ : "લડાઈથી પહેલાં કોઈ નેક અમલ કરવો." - (૩૯૪)

وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ إِنَّمَا تَقَاتِلُونَ بِأَعْمَالِكُمْ

ت ૫૫૬

"તમે લોકો તમારા અમલો સાથે જંગ કરો છો."

[તઅલીફ : ૫૫૬]

[તઅલીફ : ૫૫૬ની સમજૂતી]

દીનોરીએ આ તઅલીફને રબીઅહ બિન યઝીદથી રિવાયત કરી હઝરત અબૂ દરદા રસૂલુલ્લાહ એ ફર્માવ્યું, "હે લોકો ! ગઝવહથી પહેલાં કોઈ નેક અમલ કરો, તમે લોકો તમારા અમલો સાથે જંગ કરો છો." એનાથી જાણવા મળ્યું કે પ્રકરણનું હેડીંગ પણ હઝરત અબૂ દરદાનો ઈશ્દ છે. હઝરત ઈમામ બુખારીએ એક ભાગને પ્રકરણનો વિષય બનાવી લીધો અને એને હઝરત અબૂ દરદા રસૂલુલ્લાહનો ઈશ્દ નથી બતાવ્યો, એનું

حدیث ۱۵۳۲ عَنْ أَبِي إِسْحَقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત બરાઅ رضی اللہ عنہم ફર્માવતા હતા કે એક શબ્દ લોખંડથી ઢંકાયેલા નબી ﷺ ની [હદીષ : ૧૫૩૪]

يَقُولُ أَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ مُقْتَنِعٌ بِالْحَدِيدِ فَقَالَ

ખિદમતમાં હાજર થયા અને અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! લડું કે ઈસ્લામ કબૂલ કરું ?! ફર્માવ્યું, ઈસ્લામ કબૂલ કર

يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقَاتِلْ أَوْ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلِمْتُ ثُمَّ قَاتِلْ فَأَسْلَمَ ثُمَّ قَاتِلْ فَقَاتِلْ

પછી લડ. તેમણે ઈસ્લામ કબૂલ કરી લીધો પછી લડયા અને શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા. એના પર

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَمِلَ قَلِيلًا وَأُجِرَ كَثِيرًا -

રસૂલલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, તેણે અમલ થોડો કર્યો અને બદલો અધિક મેળવ્યો."

بَابُ الْغُسْلِ بَعْدَ الْحَرْبِ وَالْغُبَارِ ۳۹۴

પ્રકરણ : "લડાઈ અને ઘૂળ પછી ગુસ્લ - (૩૯૪)

حدیث ۱۵۳۵ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

"ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہા થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ [હદીષ : ૧૫૩૫]

કારણ એ છે કે એની સનદમાં ઈન્કેતાઅ છે. રબીઅહ ઈબ્ને યઝીદની હઝરત અબૂ હરદા رضی اللہ عنہ થી રિવાયત કારણ સાબિત નથી. પણ બીજા હિસ્સાને અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મુબારકે મુતસિલ સનદ સાથે આ પ્રમાણે રિવાયત કરેલ છે:

دِقْوَهُ - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِمَّا تَقُولُونَ مَالًا تَفْعَلُونَ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَتْهُمْ بَيْنًا مَرُصُوصًا -

"હે ઈમાનવાળાઓ ! જે ખૂદ કરતા નથી તે શા માટે કહો છો ? અલ્લાહને તે વાત ઘણી નાપસંદ છે કે તે કહો જે ખૂદ ન કરો. બેશક ! અલ્લાહ એમને દોસ્ત રાખે છે જેઓ અલ્લાહની રાહમાં આ રીતે સફ બાંધીને લડે છે જાણે કે તેઓ સીસુ પીગાળાવેલી દીવાલ છે." (અસ્સફ-૧, ૨, ૩)

હદીષ : ૧૫૩૪ની સમજૂતી

તેમનું નામ અસ્રમ બિન ષાબિત અશહલી હતું. આ કિસ્સો ગઝવએ ઓહદનો છે. એ અજબના ખુશબખ્ત ઈન્સાન હતા કે એક સજદો પણ ન કર્યો અને જન્નતમાં દાખલ થઈ ગયા ! અઠળક બદલો એમનો એ છે કે હમેશાં હમેશ જન્નતમાં રહેશે. પ્રકરણથી મળતાપણુ એ છે કે જેહાદથી પહેલાં તેમણે ઈસ્લામ કબૂલ કર્યો અને આ એક ઘણો જ મહાન નેક અમલ છે.

હદીષ : ૧૫૩૫ની સમજૂતી

મદીના તથ્યબહમાં તશરીફ લાવ્યા બાદ હુઝૂર ﷺ એ યહૂદીઓના ત્રણેવ કબીલાઓથી જેમાં બની કુરૈઝા પણ સામેલ હતા એક ફરાર કર્યો હતો કે જો મદીના પર કોઈ હુમલો કરશે તો સૌ મળીને સામનો કરીશું અને દુશ્મન સાથે કોઈ સાજિશ કરીશું નહીં. ગઝવએ ખંદકના મોઢા પર બની કુરૈઝાએ આ ફરારની વિરૂદ્ધ વર્તન કર્યું અને કુરૈશની સાથે સાજિશ કરી, એની સજામાં બની કુરૈઝા પર હુમલો થયો છેવટે તેમને ખસેડી મૂકવામાં આવ્યા.

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا رَجَعَ يَوْمَ الْمُحَنَّدِ وَوَضَعَ السِّلَاحَ وَاغْتَسَلَ فَأَتَاهُ

ગઝવએ ખંદકથી પરત થઈને હથિયાર ઉતારી આપ્યું અને ગુસ્લ કરી લીધું તો જિબ્રઈલ હાજર થયા અને એમના

جِبْرِئِيلُ وَقَدْ عَصَبَ رَأْسَهُ الْعَبَاءُ فَقَالَ وَضَعْتَ السِّلَاحَ فَوَاللَّهِ مَا وَضَعْتُهُ فَقَالَ

માથા પર ધૂળ જામેલી હતી. અર્ઝ કરી, આપે હથિયાર ઉતારી આપ્યું છે ?! બખુદા ! મેં નથી ઉતાર્યું ! તો

رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَيْنَ قَالَ هَهُنَا دَاوُدُ أَلَى بَيْتِي قُرَيْظَةَ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ પૂછ્યું, ક્યાં ? અર્ઝ કરી, ત્યાં ! અને બની કુરૈઝાની તરફ ઈશારો કર્યો. તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ

قَالَ لَكَ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

બની કુરૈઝાની તરફ તશરીફ લઈ ગયા."

بَابُ فَضْلِ قَوْلِ اللهِ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْواتًا بَلْ أَحْيَاءٌ

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻનો ઈશાદ : આ ઈશાદમાં શહીદની જે ફઝીલત છે એનું બયાન : "અને જે

عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرَرُّوْنَ - فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ

અલ્લાહની રાહમાં માર્યા ગયા તેમને મુદા કદાપિ ખયાલ ન કરો, બલકે તેઓ ઝિંદા છે પોતાના રબની હુઝૂર,

بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَنْ لَأَخَوْتٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

તેઓ રોજી પામે છે અને અલ્લાહે પોતાના ફઝલથી જે કાંઈ એમને આપ્યું છે એના પર ખુશ છે અને પોતાના

يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ مِنَ اللهِ وَفَضْلٍ وَإِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ

પાછળનાઓને જેઓ હજી એમનાથી મળ્યા નથી એવી બશારત આપી રહ્યા છે કે એમને ન કોઈ ખોફ છે ન

કોઈ ગમ. અલ્લાહની નેઅમત અને ફઝલની બશારત આપે છે, અને એ વાતની કે અલ્લાહ ઈમાનવાળાઓનો

બદલો બેકાર નથી જવા દેતો." (આલે ઈમરાન, ૧૬૯ થી ૧૭૧)

عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ

حدیث
۱۵۳۶

"હઝરત અનસ બિન માલિક رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ત્રીસ દિવસ [હદીષ : ૧૫૩૬]

હદીષ : ૧૫૩૬ની સમજૂતી

પ્રકરણમાં વર્ણવેલ આયતે કરીમાના શાને નુઝૂલના બારામાં વિવિધ રિવાયતો આવી છે. ઈમામ અહમદે પોતાની મુસ્નદમાં અને ઈમામ હાકિમે મુસ્તદરકમાં હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما થી રિવાયત કરી છે કે ઓહદના શહીદોના બારામાં નાઝિલ થઈ છે અને એ જ અબૂબકક બિન મરદવિયહએ પોતાની તફસીરમાં હઝરત જાબિર رضی اللہ عنہ થી રિવાયત કરી છે. ઈબને જરીરે પોતાની તફસીરમાં હઝરત અનસ

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(176)

જિહાદ વિશે બયાન

رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ دَعَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى

સવારે એ લોકોની બર્ખાદીની દુઆ કરી જે લોકોએ બિરે મઠિનાના સહાબાને શહીદ કર્યા હતા. રિઅલ, ઝકવાન

الَّذِينَ قَتَلُوا اصْحَابَ بَيْرْمَعُونََةَ ثَلَاثِينَ عَدَاةً عَلَى رِعْلٍ وَذُكُوانٍ وَ

અને ઉસૈયા જેમણે અલ્લાહ અને તેના રસૂલની નાફર્માની કરી. હઝરત અનસે કહું, બિરે મઠિનાના શહીદોના

عَصِيَّةَ عَصَّتِ اللهُ وَرَسُولَهُ قَالَ أَنَسٌ - أُنزِلَ فِي الَّذِينَ قَتَلُوا بَيْرْمَعُونََةَ

બારામાં કુર્આન નાઝિલ થયું હતું જેને અમે પઢ્યું પછી બાદમાં મ-સૂબ થઈ ગયું તે આ છે : "અમારી ફ્રોમને

قُرْآنٌ قَرَأْنَاهُ ثُمَّ نَسَخَ بَعْدُ بَلَّغُوا قَوْمَنَا أَنْ قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَرَضِينَا عَنْهُ

પહોંચાડી આપો કે અમે અમારા રબથી મુલાકાત કરી તે અમારાથી રાજી છે અને અમે તેનાથી રાજી છીએ."

عَنْ عُمَرَ وَسَمِعَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا يَقُولُ

حدیث
۱۵۳۷

"હઝરત જાબિર ઈબને અબ્દુલ્લાહ રઝી અલ્લાહુ એન્હુમા કહેતા હતા કે ગઝવએ ઓહદના દિવસે

[હદીષ : ૧૫૩૭]

إِصْطَبَحَ نَاسٌ الْخَمْرَ يَوْمَ أُحُدٍ ثُمَّ قَتَلُوا شُهَدَاءَ فُقِيلَ لِسُفْيَانَ مِنْ آخِرِ

કેટલાક લોકોએ સવારમાં શરાબ પી લીધી હતી પછી શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા. સુફ્યાનને પૂછવામાં આવ્યું,

ذَلِكَ الْيَوْمِ قَالَ لَيْسَ هَذَا فِيهِ مِ

તે દિવસના અંતે. ફર્માવ્યું, આવું એ હદીષમાં નથી." (૨/૫૭૯ મગાઝી ગઝવતુલ ઓહદ, ૨/૬૬૪ તફસીરે માઈદહ)

બિન માલિક રઝી અલ્લાહુ એન્હુ થી ઉપરોક્ત હદીષ વર્ણવ્યા પછી આ રિવાયત કરી છે : **إِصْطَبَحَ نَاسٌ الْخَمْرَ يَوْمَ أُحُدٍ** મ-સૂબ થવા વિશે છે. મફાતિલે કહું કે બદરના શહીદોના બારામાં નાઝિલ થઈ છે. શાને નુઝૂલ જે પણ હોય પણ આ ફઝીલત સર્વ શહીદો માટે આમ છે.

હદીષ : ૧૫૩૭ની સમજૂતી

હઝરત ઈમામ બુખારીએ સૂરએ માઈદહની તફસીરમાં સદકુહ બિન ફઝ્લ અન્ સુફ્યાન જે રિવાયત કરી છે એમાં આ પ્રમાણે છે : **فَقَتَلُوا مِنْ يَوْمِهِ جَمِيعًا شُهَدَاءَ** તેમજ ઈસ્માઈલીએ આ હદીષ ફવારીરી અન સુફ્યાનના તરીફાથી આટલા વધારા સાથે રિવાયત કરી છે.

આ રિવાયતમાં હઝરત સુફ્યાનને જે સવાલ કરવામાં આવ્યો છે એનો મફસદ એ છે કે **أَخْرَجَ ذَلِكَ الْيَوْمَ** રિવાયતમાં છે કે નથી? તેમણે જવાબ આપ્યો કે એ આ હદીષમાં નથી. એનો સબબ એ છે કે શક્ય છે કે આ રિવાયત કરતી વખતે એટલે કે અલી બિન અબ્દુલ્લાહથી હદીષ બયાન કરતી વખતે હઝરત સુફ્યાનને એ યાદ ન રહું હોય કે હદીષમાં આ શબ્દ પણ છે અને સદકુહને બયાન કરતી વખતે યાદ રહું હોય. છેવટની ઉમ્મ મુબારકમાં હઝરત સુફ્યાનની યાદ શક્તિ પર અસર થઈ હતી.

હઝરત ઈમામ બુખારીએ આ હદીષને લગભગ એવું બતાવવા વર્ણવી છે કે આ આયતે કરીમા ઓહદના શહીદો માટે નાઝિલ થઈ છે જેવું કે તિમિઝી (તફસીરે સૂરએ આલે ઈમરાન, પેજ-૧૨૫)માં હઝરત જાબિર રઝી અલ્લાહુ એન્હુ જ મરવી છે.

નુઝુલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(177)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ مَنْ طَلَبَ الْوَلَدَ لِلْجِهَادِ ٣٩٥

प्रकरण : "जेणे जेहादना माटे लडवानी इच्छा करी." - (३९५)

حدیث ۱۵۳۸ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَاهُ مِيرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"उजरत अबू हुरैरउ رضی اللہ عنہ سے نبی ﷺ की रिवायत करी के इर्मायुं, सुलैमान [हदीष : १५३८]

عَنهُ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ سَلِيمَانُ بْنُ دَاوُدَ

बिन दाउद ढाउद ढुं आजनी रात सो के नव्वाषु पत्नीओ पासे जईश. सौनाथी अेक सवार पेढा थशे

لَا هُوَ قَتَّ اللَّيْلَةَ عَلَى مِائَةِ امْرَأَةٍ أَوْ تِسْعِينَ كُفَّهَنَّ تَائِي بَقَارِيسٍ

जे अल्लाडनी राडमां जेहाद करशे. अेना पर अेमना साथीअे कहुं, ई-शाअल्लाड कडी लो. अेमणे ई-शाअल्लाड

يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ قُلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَلَمْ يَقُلْ إِنْ شَاءَ

न कहुं. परिषाम अे आव्युं के तेमांथी केवण अेक स्त्रीने गर्भ रहो अने अेणे पण पूरुं ढाणक न जइयुं. कसम छे

اللَّهُ فَلَمْ تَحْمِلْ مِنْهُنَّ إِلَّا امْرَأَةً وَاحِدَةً جَاءَ بِشِقِّ رَحْلِ وَالَّذِي نَفْسُ

अे जातनी जेनी कुदरतना कभजामां मुडम्महनी जान छे ! जो ते ई-शाअल्लाड कडी लेत तो तमामे तमाम सवार

مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ قَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَجَاهِدُ وَإِنِّي سَبِيلُ اللَّهِ فُرْسَانًا أَجْمَعُونَ

पेढा थात अने अल्लाडनी राडमां जेहाद करता.

(किताबुल अंबिया, पेज-४८७, २/७८८ निफाड, २/८८२ अल्लैमान वनुजूर, २/८८४, ढाबुल ईस्तिफ्ना किल्लैमान, २/१११३ अतौडीद, मुस्लिम-अैमान वनुजूर, निसाई-अनुजूर, तिर्मिजी-अनुजूर, मुस्नद ईमाम अडमद, २/२२८)

हदीष : १५३८नी समजूती

अई विविध रिवायतो छे : किताबुल अंबियामां سبعين छे. किताबुन्निफाडमां अतीडीदमां ستون امرأة छे. अतौडीदमां ستون امرأة छे. ईमाम ढुभारीअे किताबुल अंबियामां रिवायतने असड्ड कहुं. परंतु केम के निश्चित संध्या मुराह नथी अेटला माटे ओछु वधारे कडी शकत नथी अने षिकडे करे ल वधारो स्वीकार्य छे अेटला माटे आ रिवायतोमां टकराव नथी.

صاحبه : الايمان والندور ढाबुल ईस्तिफ्नाअे किल्लैमानमां छे के उजरत सुइयाने कहुं के "साडभ"थी मुराह इरिशता छे अने उजरत सुलैमान ढुं आ जनी रात सो के नव्वाषु पत्नीओ पासे जईश. सौनाथी अेक सवार पेढा थशे

بَابُ الشَّجَاعَةِ فِي الْحَرْبِ وَالْجُبْنِ ٣٩٥

પ્રકરણ : "લડાઈ, બહાદુરી અને બુઝદિલી." - (૩૯૫)

أَخْبَرَنِي جَبْرِ بْنُ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ بَيْنَنَا هُوَيْسِيرُ حَدِيث ١٥٣٩

"હઝરત જુબૈર બિન મુત્ઈમ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે [હદીષ : ૧૫૩૯]

مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَمَعَهُ النَّاسُ مَقْفَلَهُ مِنْ حُنَيْنٍ

ચાલી રહ્યા હતા અને હુઝૂરની સાથે અન્ય લોકો પણ હતા. હુનેનથી પરત થવાના મોકા પર કે ગામડીયા હુઝૂરથી

فَعَلَقَتِ الْأَعْرَابُ يَسْأَلُونَ حَتَّى اضْطَرُّوهُ إِلَى شَجَرَةٍ فَنَظَفْتُ رِأْسَهُ

લપેટાઈ ગયા. તેઓ હુઝૂરથી માગવા લાગ્યા, ત્યાં સુધી કે હુઝૂરને એક ઝાડની તરફ ધકેલી આપ્યા અને હુઝૂરની

تَوَقَّفَتِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَقَالَ أَعْطُونِي رِأْسَهُ لِيُؤَكِّتَ لِي

ચાદર લઈ લીધી. નબી ﷺ ઉભા થઈ ગયા અને ફર્માવ્યું, મને ચાદર આપી દો ! જો આ ઝાડોની બરાબર મારી

عَدُوَّهُ الْبُغْيَاءُ نَعَمْ لَقَسَمْتُهُ بَيْنَكُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُونِي بَغِيلاً وَلَا كَذُوباً وَلَا حَنَاتاً

પાસે ઊંટો હોત તો પણ હું વહઈથી આપત. પછી તમે લોકો મને ન બખીલ પામશો અને ન (ખોટી વાત) કરનાર

અને ન ડરપોક." (૧/૪૪૬ જેહાદ)

بَابُ مَا يَتَعَوَّذُ مِنَ الْجُبْنِ

પ્રકરણ : "ડરપોકપણથી પનાહ માગવાનું બયાન" - (૩૯૬)

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمِيرٍ سَمِعْتُ عَمْرَةَ مِمَّنْ أَدْرَى حَدِيث ١٥٤٠

"અમ્ર બિન મયમૂન અવદીએ કહ્યું કે સઅદ રસૂલુલ્લાહ ﷺ પોતાનાં બાળકોને આ શબ્દો (વાક્યો) [હદીષ : ૧૫૪૦]

قَالَ كَانَ سَعْدٌ يَعْلَمُ بَيْنَهُ هَوْلَاءِ الْكَلِمَاتِ كَمَا يَعْلَمُ الْمُعَلِّمُ الْغِلْمَانَ

શીખવતા હતા જેવી રીતે કે શિક્ષક બાળકોને લખવાનું શીખવાડે છે, અને કહેતા હતા કે બેશક ! રસૂલુલ્લાહ ﷺ

قَالَ كَانَ سَعْدٌ يَعْلَمُ بَيْنَهُ هَوْلَاءِ الْكَلِمَاتِ كَمَا يَعْلَمُ الْمُعَلِّمُ الْغِلْمَانَ

આ ચીજોથી નમાઝ બાદ પનાહ માગ્યા કરતા હતા : હે અલ્લાહ ! હું તારી પનાહ માગુ છું બુઝદિલીથી, અને

الْكِتَابَةَ وَيَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنْهُنَّ

તારી પનાહ માગુ છું એ વાતથી કે નકામી ઉમર સુધી જીવું, અને તારી પનાહ

دُبِّرَ الصَّلَاةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَادَ إِلَى

માગુ છું દુનિયાના ફિત્નાથી, અને હું તારી પનાહ માગુ છું કૃબ્રના અઝાબથી.

أُرَادَ لِي الْعُمُرِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ

મેં મુસ્અબથી એને બયાન કર્યું તો મુસ્અબે એનું

فَخَدَّثْتُ بِهِ مُمْصِعًا فَصَدَّقَهُ بِهِ

સમર્થન કર્યું." (૨/૯૪૨ દઅવાત, ૨/૯૪૩, ૯૪૫, અલ્દસ્તિઆઝતુઝાન, તિર્મિઝી-દઅવાત, નિસાઈ-ઈસ્તિઆઝ)

حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ سَمِعْتُ أَبِي سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

حدیث
۱۵۴

"હઝરત અનસ બિન માલિક રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ ફર્માવ્યું, નબી ﷺ આ દુઆ માગ્યા કરતા [હદીષ : ૧૫૪૧]

قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ

હતા, હે અલ્લાહ ! હું તારી પનાહ માગુ છું આજીવથી અને સુસ્તીથી અને બુઝદિલીથી અને ઘડપણથી,

مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْهَرَمِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ

અને તારી પનાહ ચાહું છું જિંદગી તથા મોતના ફિત્નાથી અને તારી પનાહ ચાહું છું

وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ بِهِ

કૃબ્રના અઝાબથી."

(બુખારી ૨/૯૪૨, ૯૪૩ દઅવાત, ૨/૬૮૩ તફસીરે સૂરએ નહલ, મુસ્લિમ-દઅવાત, અબૂ દાઉદ-સલાત, નિસાઈ-ઈસ્તિઆઝ)

بَابُ مَنْ حَدَّثَكَ بِمَشَاهِدِي فِي الْحَرْبِ

પ્રકરણ : "પોતાનાં જંગી કારનામાઓ વર્ણવવાં" - (૩૯૬)

عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ صَحِبْتُ كَلْبَةَ

حدیث
۱۵۴

"હઝરત સાઈબ બિન યઝીદ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું, હું તલહા બિન ઓબેદુલ્લાહ અને સઅદ [હદીષ : ૧૫૪૨]

હદીષ : ૧૫૪૨ની સમજૂતી

عن رسول الله એનો એક અર્થ એ છે કે હદીષોને એ લોકો અધિક બયાન નથી કરતા કે ક્યાંક વધઘટ અને ફેરફાર ન થઈ જાય. તે લોકોનો આ અમલ સાવધાનીના લીધે હતો. કેમ

بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَسَعْدًا وَالْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ

તથા મિકદાદ બિન અસ્વદ તથા અબ્દુરુહમાન બિન ઓફ અલેહુમ અજ્જયિન સાથે રહ્યો. એમનામાંથી

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا مِنْهُمْ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

કોઈને મેં નથી સાંભળ્યો કે લડાઈના વિશે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના સંબંધે કાંઈ બયાન કરે. હા ! મેં તલહાને સાંભળ્યા

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ طَلْحَةَ يُحَدِّثُ عَنْ يَوْمِ أُحُدٍ

કે તે ગઝવએ ઓહદના હાલાત બયાન કરતા હતા. "(૨/૫૮૧ મગાઝી)

કે હુઝૂરે અકદસ ﷺ એ ઈશાદ ફર્માવ્યો, من يقل عنى مالم اقل فليتبوأ مقعده من النار, જેણે મારા તરફ સંબંધિત કરીને એવી વાત કહી જે મેં બયાન નથી કરી તે પોતાનું ઠેકાણુ જહન્નમ બનાવી લે."

એ જ કારણે હઝરત ઉમરે ફર્માવ્યું, اقلوا الحديث عن رسول الله ﷺ وانا شريككم, "હદીથો ઓછી બયાન કરો અને હું તમારો ભાગીદાર છું."

બીજો મતલબ એ છે કે ગઝવાઓમાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની હિક્મત તથા રક્ષામાં એ હઝરાતે જે કારનામાંઓ અંજામ આપ્યાં તેને એ લોકો મારી સામે વર્ણન કરતા ન હતા. હા ! હઝરત તલહાએ ગઝવએ ઓહદના મોકા પર જે જાનિષારીઓ કરી હતી તે એને વર્ણવતા હતા જેથી કરીને સાંભળનારાઓને આકર્ષણ જન્મે, ગઝવએ ઓહદના પ્રસંગે હુઝૂરે અકદસ ﷺ પર થનારા હુમ્લાઓને હઝરત તલહાએ પોતાના હાથો પર રોક્યા જેના કારણે એમનો એક હાથ સુન મારી ગયો હતો. આ પણ હઝરત સાઈબ બિન યઝીદ પોતાના ઈલ્મ તથા જાણકારીની વાત કરી રહ્યા છે, નહીં તો અન્ય હઝરાતે પણ પોતાનાં કારનામાંઓ વર્ણવ્યાં છે. જેમ કે એ જ બુખારીમાં મગાઝીમાં છે કે હઝરત સઅદ બિન વક્કાસ رضی اللہ عنہ રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું કે, "હે સઅદ ! તમારા પર મારાં માબાપ કુર્બાન !"

بَابُ وَجُوبِ التَّفْيِيرِ وَمَا يَجِبُ مِنَ الْجِهَادِ وَالنِّيَّةِ وَقَوْلِهِ اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا

પરકરણ : જેહાદના માટે નીકળવું અને નેક નિયત રાખવી વાજિબ છે, અને અલ્લાહ ﷻ ના

وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

ઈશાદનું બયાન : કૂચ કરો હલકી જાન વડે યાહે ભારે દિલથી અને અલ્લાહની રાહમાં લડો પોતાના માલ તથા

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَا تَبِعُواكُ وَلَا كُنْ بَعْدَتْ عَلَيْهِمُ الشَّقَّةُ

જાન વડે એ તમારા માટે બેહતર છે જો જાણો. જો કોઈ નજીકનો માલી કે મુતવસ્સિત (મધ્યમ હાલતવાળો) સફર

وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِلَى قَوْلِهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَلَهُمْ لَكَذِبُونَ (૪૧) (૪૨)

હોત તો જરૂર તમારી સાથે જાત. પણ એમના પર તકલીફનો માર્ગ દૂર પડી ગયો અને હવે અલ્લાહની કૃપા

وَقَوْلِهِ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ اتَّقُوا اللَّهَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّكُمْ قَدْ قُلْتُمْ

ખાશે, જો અમારાથી બની શકત તો જરૂર તમારી સાથે ચાલતા અને અમારી જાનોને ખપાવી દેત. અને અલ્લાહ

إِلَى الْأَرْضِ - أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ - فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

જાણે છે કે તે બેશક ! જરૂર જૂઠા છે. હે ઈમાનવાળાઓ ! તમને શું થયું જ્યારે તમને કહેવામાં આવે કે ખુદાની

فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ تَوْبَةٌ (۳) وَيُذَكِّرُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فَأَنْفَرُوا ثَبَاتٍ

રાહમાં કૂચ કરો તો ડરના માર્યા જમીન પર બેસી જાવ છો ? શું તમે દુનિયાની જિંદગી આખેરતના બદલામાં

وَيُقَالُ وَاحِدُ الثُّبَاتِ ثَبَةٌ

પસંદ કરી લીધી ? અને દુનિયાની જિંદગીનો સામાન આખેરતની સામે નથી પણ થોડો. (તોબા-૧૩૮) અને

ઝિક કરવામાં આવે છે કે હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما થી મરવી છે કે فَأَنْفَرُوا ثَبَاتٍ થી મુરાદ વિવિધ સરિયા

(જંગો) છે. અને કહેવામાં આવે છે કે ثَبَاتٌ نُؤْتَى مِنْهُ ثَبَاتٌ એક વચન છે એટલે ગિરોહ.

(આ પ્રકરણ હેઠળ હદીષ બાબુ ફઝલિલ જિહાદમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. ઉમ્દતુલ કારી ૧૭૨)

સ્પષ્ટતા : قوله انفروا خفافاً وثوقاً : જ્યારે જેહાદનો હુકમ થયો તો કેટલાક લોકોએ એવું કહ્યું કે અમારામાં કેટલાક લોકો ભારે બદનના (બોડીવાળા) છે, કેટલાક જરૂરતમંદ છે, કેટલાક જમીનવાળા છે, કેટલાક કારોબારી છે, સૌ જેહાદમાં કેવી રીતે જઈ શકે છે ?! હઝરત મિક્દાદ ખૂબ જ જાડા બોડીવાળા હતા, ખિદમતે અકદસમાં હાજર થઈને પોતાની મજબૂરી વર્ણવીને જેહાદમાં જોડવાથી માફી ચાહી, એના પર આ આયતે કરીમા નાઝિલ થઈ.

એ ગઝવએ તબૂકનો પ્રસંગ હતો. કેમ કે મુકાબલો દુનિયાની સૌથી મોટી શક્તિ ફેસરે રોમ સાથે હતો, એના માટે નફીરે આમ (કાફિરો સાથે લડવા માટે આમ કૂચ)નો હુકમ હતો. કે દરેક શખ્સ એમાં શરીક થાય, કોઈને પણ એની ઈજાઝત ન હતી કે તે ઘરે બેસી રહે. ફર્માવવામાં આવ્યું : "تَمَّ" قوله انفروا خفافاً وثوقاً - તમે હલકા બદનવાળા હોઉ કે ભારે બદનવાળા, તંગદસ્ત હોઉ કે રોજી કમાવાથી નચિત હોઉ, યુવાન હોઉ કે આદેશ વચના, માલદાર હોઉ કે ફકીર, તમારી પાસે સવારી હોય કે ન હોય, હથિયારો તમારી પાસે ઓછાં હોય કે વધારે, પરણીત. હોઉ કે અપરણીત કોઈપણ સંજોગોમાં સૌએ આ ગઝવહમાં શરીક થવાનું છે. સદીએ કહ્યું કે જ્યારે આ આયત નાઝિલ થઈ તો લોકોને ઘણી ભારે લાગી એટલા માટે અલ્લાહ તઆલાએ એને મ-સૂખ કરી આપી અને આ આયત નાઝિલ કરી :-

"કમજોરો તથા બીમારો અને જે લોકો ખર્ચ કરવા માટે કાંઈ નથી ધરાવતા એમના પર કોઈ વાંધો નથી, જ્યારે અલ્લાહ વ રસૂલ માટે શુભેચ્છા ધરાવતા હોય."

(તોબા-૮૧)

لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمُرُحِيِّ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذْ انصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ

بَابُ الْكَافِرِ يَقْتُلُ الْمُسْلِمَ ثُمَّ يُسَلِّمُ فَيُسَادُّ بَعْدُ وَيُقْتَلُ ص ٢٩٦

પ્રકરણ : "કાફિર મુસલમાનને ફત્લ કરે પછી ઈસ્લામ લાવે અને ઠીકઠાક રહે, ત્યારબાદ ફત્લ કરી દેવામાં આવે." - (૩૯૬)

حدیث ١٥٢٣
عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું કે [હદીષ : ૧૫૪૩]

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَفْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا

અલ્લાહ ﷻ બે શખ્સોને જોઈને પોતાની શાનના પ્રમાણે હસે છે. એમાંથી એકે બીજાને ફત્લ કર્યો અને બંનેવ

الْآخَرِيْدُ خَلَانَ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ ثُمَّ يَكُوبُ اللَّهُ عَلَى

જન્તમાં દાખલ થઈ ગયા. એમાંથી એક અલ્લાહની રાહમાં લડે અને શહીદ કરી દેવામાં આવે, પછી

الْقَاتِلِ فَيَسْتَشْهَدُ بِهِ

અલ્લાહ ફાતિલને તૌબાની તૌફીફ આપે (કે તે મુસલમાન થઈ જાય) પછી શહીદ કરી દેવામાં આવે."

(નિસાઈ-જેહાદ, નુબીત)

حدیث ١٥٢٢
أَخْبَرَنِي عُنْبَةُ بِنْتُ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર [હદીષ : ૧૫૪૪]

قَالَ آتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَخْبُرُ بَعْدَ مَا افْتَتَحُوا

થયો અને હુઝૂર ખયબરમાં હતા. મુસલમાન ખયબર ફતહ કરી ચૂક્યા હતા. મેં અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ !

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَسْمِعْ لِي فَقَالَ بَعْضُ بَنِي سَعِيدٍ بِنِ الْعَاصِ لَا تَسْمِعُهُمْ

મને પણ હિસ્સો આપો. તો બની સઈદ બિન આસના એક શખ્સે કહ્યું, એને હિસ્સો ન આપો

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૪૩-૧૫૪૪

بِضْحِكِ اللَّهِ હાસ્ય કોઈના ઉપર એ વખતે છવાય છે જ્યારે તે બુશીથી બેફાબૂ બની જાય છે. એટલા માટે એની ઈસ્નાદ અલ્લાહ ﷻની પ્રતિ જાઈઝ નથી. અહીં એનો લાઝમી અર્થ મુરાદ છે એટલે કે રજા.

بعض بنى سعيد એનાથી મુરાદ હઝરત અબાન બિન સઈદ છે. તેમણે ગઝવએ ઓહદમાં ઈબને ફવફલને શહીદ કર્યા હતા. એ અન્સારી બુઝુર્ગ હતા. તેમનું નામ નોઅમાન બિન માલિક બિન ખઅલ્બા બિન અસ્રમ છે. હઝરત અબાન હુદૈબિયા અને ખયબરની વચ્ચે ઈસ્લામથી પાવન થયા હતા. ઘણા જ મશહૂર મુજાહિદ સહાબી છે. શામની ફતહોમાં તેમણે ઘણા જ નોંધનીય કારનામાંઓ અંજામ આપ્યાં છે. યરમૂક અથવા અજનાદેન

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(183)

જિહાદ વિશે બયાન

لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ هَذَا قَاتِلُ ابْنِ تَوَيْلٍ فَقَالَ ابْنُ سَعِيدِ بْنِ

या रसूलल्लाह ! عليه السلام तो अबू हुरैरइ رضي الله عنه अे कहं, आ ए०ने क़वक़लनो क़ातिल ए०. स०ए० ए०ने आसना

الْعَاصِ وَالْعَجَبِيُّ ابْنُ بَرْدَانَ لِي عَلَيْنَا مِنْ قَدُومِ ضَبَّانٍ يَتَعَمَّقُ عَلَيَّ قَتَلَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ

पुत्रअे कहं, अे ज्ञानवर पर आश्चर्य ए० जे दान पडाऽनी टोय परथी उतर्युं ए०, अने मने अेक मुसलमानने क़त्ल

أَكْرَمَهُ اللَّهُ عَلَى يَدَيَّ وَلَمْ يَهَيِّئْ عَلَيَّ يَدَيْهِ قَالَ فَلَا أَدْرِي أَسْهَمَ لَهُ أَوْ لَمْ يَسْهَمْ لَهُ -

करवानो टोषो मारे ए० ज्यारे के अल्लाह अेने मारा डाये शडाहतथी सरकराज कर्यो अने अेना डायो वडे मने

जलील नथी कर्यो. अंभषडअे कहं, हुं नथी ज्ञाततो के उजरत अबू हुरैइने हुजुरे डिस्सो आप्यो के नही."

(२/६०८ मग़ाज़ी, बाबु गज़वति भयभर)

بَابُ مِنَ اخْتَارَ الْغَزَّ وَعَلَى الصَّوْمِ مِنْ

प्रकरण : "जेषे रोज़ा पर गज़वहने अग़ता आपी." - (३८७)

حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ الْبُنَانِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ

حدیث
۱۵۴۵

"उजरत अनस बिन मालिक رضي الله عنه अे इर्माव्युं, नबी عليه السلام ना जमानामां जेडाहना [हदीष : १५४५]

اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُ قَالَ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ لَا يَصُومُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

कारणे अबू तल्हा रोज़ो राખता न उता. ज्यारे नबी عليه السلام नो विसाल

अथवा मर्जूससकरमां शहीद थया.

हुजुरे अक़दस عليه السلام अे अेक सरिय्यहनी साथे उजरत अबानने नजदनी तरक़ मोकल्या उता. अे लोको भयभरनी इतल पछी भयभरमां ज भिदमते अक़दसमां ड़ाजर थया. उजरत अबानने ज़े०ने उजरत अबू हुरैरइअे हुजुरे अक़दस عليه السلام ने अर्ज करी, या रसूलल्लाह ! अेमने माले गनीमतमांथी डिस्सो न आपशो, अे ए०ने क़वक़लनो क़ातिल ए०. अेना पर उजरत अबाने ते कहं जेवुं के मग़ाज़ीमां ए०. अबू द़ाउिदमां ए० के उजरत अबाने डिस्सो माग्यो तो उजरत अबू हुरैरइअे कहं के तेमने डिस्सो न आपो. सौ रिवायतोने लक्षमां लेतां सौमां वर्गीकरण अे ए० के उजरत अबू हुरैरइअे पण डिस्सो माग्यो उशे अने उजरत अबाने पण. लगभग प्रथम उजरत अबाने माग्यो. उजरत अबू हुरैरइअे अर्ज करी के अेमने डिस्सो न आपवामां आवे. पछी उजरत अबू हुरैरइअे डिस्सो माग्यो उशे तो उजरत अबाने कहं उशे के तेमने डिस्सो न आपवामां आवे, तेमणे जेडाह कयां कर्यो ए० के माले गनीमतना मुस्तलिक़् थाय. अल्लाह भेउतर ज़ाणनार ए०.

لَهُ : परंतु मग़ाज़ीमां वर्षान थयेल ए० के फ़्लेम يقسم لهم के अेमने डिस्सो न आप्यो.

हदीष : १५४५नी समजूती

मुराह अे ए० के रमज़ानना सिवाय नक़ल रोज़ा राખता न उता जेथी करीने शक्ति बाक़ी रहे. हुजुरे अक़दस عليه السلام ना विसाल बाह ज्यारे इस्लाम आपा अरबस्तानमां इलाय गयो अने मुज़ाहिदोनी संभ्या भूभ वधी गई जेथी अे सतत रोज़ा राખता उता. हदीषमां केवण यौमे कित्र तथा यौमे

नुज़हवुल् क़ारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(184)

बिहाद विशेषे ग़यान

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَجْلِ الْعَزْرِ وَفَلَمَّا قُبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا رَأَى

થઈ ગયો તો ફિત્ર તથા અદહાના દિવસના સિવાય મેં તેમને

يُفْطِرُ إِلَّا يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحَى -

રોઝા છોડતા કદી નથી જોયા."

بَابُ الشَّهَادَةِ سَبْعُ سُوَى الْقَتْلِ ص ૩૧

પ્રકરણ : "રાહે ખુદામાં માર્યા જવા ઉપરાંત સાત પ્રકારની શહાદત અન્ય છે." - (૩૮૭)

حَدِيث 1536 عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سَيْرِينَ عَنْ النَّبِيِّ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અનસ બિન માલિક رضی اللہ عنہ નબી ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૫૪૬]

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الطَّاعُونَ شَهَادَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ

તાઊન (પ્લેગની બીમારી) દરેક મુસલમાન માટે શહાદત છે." (૨/૮૫૩ અત્તિબ્બ, મુસ્લિમ-જેહાદ)

અદહાનો અપવાદ છે, જ્યારે એયામે તશરીકના રોઝા રાખવા પણ મના છે (હું કહું હું) : એયામે તશરીકના રોઝા રાખવાની મનાઈ વિવાદાસ્પદ છે. શક્ય છે કે હઝરત અબૂ તલહા رضی اللہ عنہ નો મઝહબ એ જ રહ્યો હોય કે એયામે તશરીકમાં રોઝા રાખવા મના નથી.

હદીષ : ૧૫૪૬ની સમજૂતી

હઝરત ઈમામ બુખારીએ પ્રથમ હઝરત અબૂ હુરૈરહ્ رضی اللہ عنہ ની આ હદીષ વર્ણન કરી કે શહીદો પાંચ છે : મત્ઊન (પ્લેગમાં મરનાર), ડૂબીને મરનાર, દબાઈને મરનાર, રાહે ખુદામાં શહીદ, મબ્તૂન (પેટની બીમારીમાં મૃત્યુ પામનાર) કિતાબુલ જનાઈઝમાં એની વિસ્તારપૂર્વક ચર્ચા થઈ ચૂકી છે કે પાંચ પર જ સીમિત નથી.

પ્રકરણથી સામ્યતા : પ્રકરણ એ છે કે રાહે ખુદામાં માર્યા જનાર સિવાય શહીદો સાત છે. પ્રકરણ હેઠળ જે હદીષો વર્ણવી એમાં કેવળ ચાર જ વર્ણન થયેલ છે. લગભગ ઈમામ બુખારીનો મક્સદ એ છે કે શહાદત એ રાહે ખુદામાં ફત્લ થવા પૂરતી જ સીમિત નથી બલકે એના સિવાય અન્ય અધિક પણ છે. જેમ કે અમુક હદીષોમાં સાત અધિક વર્ણન થયેલ છે. જેમ કે ઈમામ માલિકે મોઅત્તામાં આ ચાર ઉપરાંત ન્યુમોનિયાની બીમારીમાં મરનાર, સળગીને મરી જનાર, જે સ્ત્રી બાળજન્મ વખતે મરી જાયનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. (જનાઈઝ, પૃષ્ઠ : ૮૭)

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ

પ્રકરણ : "અલ્લાહ તઆલાના આ ઈશ્આદની તફ્સીર : તે મુસલમાન કે વિના ઉઝર જેહાદમાં

فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ (إِلَى قَوْلِهِ غَفُورٌ رَحِيمٌ) السَّار (٩٥)

ભેસી રહે, અને જે રાહે ખુદામાં પોતાના માલો તથા જનોથી જેહાદ કરે છે, ભરાબર નથી.

પોતાના માલો તથા જનો વડે જેહાદ કરનારાઓનો દરજ્જો ભેસનારાઓ કરતાં અલ્લાહે મોટો

કર્યો છે અને અલ્લાહ તઆલાએ સૌની સાથે ભલાઈનો વાયદો કર્યો અને જેહાદ

કરનારાઓને ભેસનારાઓ પર મહાન સવાબ વડે ફઝીલત આપી છે." (અન્નિસાઅ ૯૫)

حَدِيث ١٥٢٧ عَنْ أَبِي اسْحَقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبِرَاءَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ

"[હદીષ : ૧૫૪૭] لا يستوى القاعدون من المؤمنين إلا من كان من الضَّرَرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

لَمَّا نَزَلَتْ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

જ્યારે નાઝિલ થઈ તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ઉઝરત ઝયદને બોલાવ્યા. તે હાડકી લઈને આવ્યા અને તેને લખી.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَزِيدًا فَبَجَاءَ يَكْتِفُ فَلَكَتِبَهَا سَكَنُ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ فَوَارَتْهُ فَانزَلَتْ

અને ઈબ્ને ઉમ્મતે મક્તૂમે પોતાની આંખોની સફેદીની શિકાયત કરી તો

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ

આ આયત નાઝિલ થઈ. لا يستوى القاعدون من المؤمنين غير اولى الضرر

(૨/૬૬૧ તફ્સીરુન્નિસાઅ, ૨/૭૪૬ ફઝાઈલુલ કુર્આન, બાબ-કાતિબુ-નબી ﷺ, મુસ્લિમ-જેહાદ)

حَدِيث ١٥٢٨ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ بْنِ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ

"[હદીષ : ૧૫૪૮] لا يستوى القاعدون من المؤمنين غير اولى الضرر

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૪૭-૧૫૪૮

એટલે કે પ્રથમ કેવળ આયતે કરીમાનો આ હિસ્સો નાઝિલ થયો હતો :-

જ્યારે ઉઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમ્મ્ મક્તૂમે એ અર્ઝ કરી કે જો મને જેહાદની શક્તિ હોત તો હું જેહાદ કરત. તો કાદુન પછી لا يستوى القاعدون من المؤمنين غير اولى الضرر નાઝિલ થયો. આ હદીષની સનદમાં ખાસ વાત એ છે કે ઉઝરત સહલ બિન સઅદ સાઅદી રَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ સહાબી, મરવાનથી રિવાયત કરે છે જે તાબઈ છે.

رَأَيْتُ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ جَالِسًا فِي الْمَسْجِدِ فَأَقْبَلْتُ حَتَّى جَلَسْتُ إِلَى جَنْبِهِ

જોયો. હું એની બાજુમાં જઈને બેસી ગયો, તો તેણે અમને ખબર આપી કે ઝયદ બિન ષાબિતે તેને ખબર

وَأَخْبَرَنَا أَنَّ نَزِيدَ بْنَ تَارِيبٍ أَخْبَرَكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

આપી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ તેમની પાસે આ આયત લખાવી :

وَسَلَّمَ أَمْلَى عَلَيْهِ لِأَيْسَتَوَى الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ

નાબીના હતા. તો અલ્લાહ ﷻ એ લખાવી જ રહ્યા હતા એવામાં ઈબને ઉમ્મે મકતૂમ

فِي سَبِيلِ اللَّهِ فِجَاءَ كَأَبْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يَمْلَأُهَا عَلِيٌّ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

આવ્યા અને આ અર્જ કર્યું, યા રસૂલુલ્લાહ ! જો હું જેહાદની શક્તિ ધરાવતો તો જેહાદ કરતો. અને એ

لَوْ أَسْتَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ مَعْلَى رَسُولِهِ

નાબીના હતા. તો અલ્લાહ ﷻ એ પોતાના રસૂલ પર ઉતાર્યું : غير اولى الضرر : હુજૂરની જાંગ મારી જાંગ

وَفَخِذًا عَلَى فِخْذِي فَثَقُلْتُ عَلَى حَتَّى خِفْتُ أَنْ تَرْضَى فَنَزَلَتْ عَنِّي نَمَّ سُرِّي

પર હતી. મારા પર એટલો બોજ પડ્યો કે મને અંદેશો થયો કે મારી જાંગ તૂટી ન જાય. પછી હુજૂરથી

عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ غَيْرَ أَوْلَى الضَّرَرِ بِهِ

વહીના ઉતરાણની કેફિયત ખત્મ થઈ ગઈ. (યાની તફસીરે لا يستوى القاعدون , પૃષ્ઠ-૬૬૦)

بَابُ التَّحْرِيطِ عَلَى الْقِتَالِ وَقَوْلُ اللَّهِ حَرَضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ (अन्فال 15)

પ્રકરણ : "જેહાદ માટે પ્રોત્સાહિત કરવું. અને અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદની તફસીર :

(હે ગૈબની ખબરો આપનાર) મુસલમાનોને જેહાદ માટે પ્રોત્સાહિત કરો." (સૂરઅ અન્ફાલ-૬૫)

حدیث 1549 عَنْ حَبِيبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَسَاءً يَقُولُ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ [હદીષ : 9486]

"અનસ رضي الله عنه કહેતા હતા કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ખંદકની તરફ તશરીફ લઈ ગયા તો જોયું કે મુહાજિરો તથા

હદીષ : 9486ની સમજૂતી

આ હદીષ વિવિધ પ્રકરણોમાં ઈમમ બુખારી رحمة الله عليه એ થોડા સરખા ફેરફાર તથા શાબ્દિક ફેરફારની સાથે રિવાયત કરી છે. કોઈનામાં એવું છે કે પ્રથમ હુજૂર ﷺ ને સહાબાએ કિરામની હોંસલા અફઝાઈના માટે ફર્માવું : اللهم لاعيش لاعيش الأخرة અને સહાબાએ કિરામે તે જવાબ આપ્યો. અને કોઈનામાં એ છે કે હુજૂરે અફદસ ﷺ ને જોઈને સહાબાએ કિરામે પ્રથમ આ અર્જ કર્યું : مخن الذين بايعوا محمداً तो हुजूरै अफदस ﷺ એ ઈશાદ ફર્માવું. કોઈનામાં બદલે ફાકરમ છે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(187)

જિહાદ વિશે બયાન

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْخَنْدَقِ فَإِذَا الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ رِيحْفِرُونَ

અન્સારો સવારના સમયે ઠંડીમાં ખંદક ખોદી રહ્યા છે અને એમની પાસે ગુલામ ન હતા જે

فِي غَدَاةٍ بَارِدَةٍ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ عَيْدٌ يَّعْمَلُونَ ذَلِكَ لَهُمْ فَلَمَّا رَأَى مَا بِهِمْ

એમનું કામ કરતા. જ્યારે હુઝૂરે તેમના પર થાક તથા ભૂખની અસર જોઈ તો ફર્માવ્યું, બેશક ! હે અલ્લાહ !

مِنَ النَّصَبِ وَالْجُوعِ قَالَ اللَّهُمَّ إِنَّ الْعَيْشَ عَيْشُ الْآخِرَةِ - فَاغْفِرْ

સારી જિંદગી આખરતની જિંદગી છે, અન્સાર તથા મુહાજિરોને બખ્શી આપ ! તો

لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ - فَقَالُوا مُجِيبِينَ لَهُ شِعْر

એ લોકોએ જવાબમાં અર્જ કર્યું, અમે તે લોકો છીએ જેમણે મુહમ્મદ ﷺ જેહાદ માટે બચાવ કરી

نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا - عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدًا

હમેશાં હમેશના માટે જ્યાં સુધી જીવીશું."

(૨/૩૮૮, બાબ-હદરુલ ખંદક, ૨/૪૧૫ અલબયઅતુ ફિલહર્બ, ૨/૫૩૫ મનાકિબુલ અન્સાર, બાબ : દુઆઉન્નબી
لاعيش الاغيش الآخرة, عيبوسلم, ૨/૫૮૮ મગાઝી, બાબ-ગઝવતુલ ખંદક, ૨/૮૪૮ રિકાક, બાબ કૌલિન્નબી ﷺ, ૨/૧૦૬૯ કિતાબુલ અહકામ, નિસાઈ-મનાકિબ, રિકાક)

અને કોઈનામાં યલ્હ છે, કોઈમાં યલાઈશની જગાએ યાઝીર અઝીર છે. મગાઝીમાં આટલું વધારે છે કે તંગદસ્તીનો આલમ એ હતો કે એક ખોળો જવ લાવવામાં આવતો જેને ગંધવાળા સાલનમાં પકવવામાં આવતો તો લોકો એને જ ખાતા, ગળાથી ઉતરતુ નહીં પણ ભૂખની સખ્તીના કારણે લોકો એને કોઈ ન કોઈ રીતે ગળી જતા. હદીષમાં યહા આવ્યું છે, એનાથી મુરાદ કોઈ પણ તર (ભીની) ચીજ જેની સાથે રોટી ખાવામાં આવે, યાહે તે ઝયતૂનનું તેલ હોય અથવા ઘી અથવા ચરબી અથવા અન્ય કાંઈ.

પ્રકરણથી સામ્યતા : આ હદીષમાં સ્પષ્ટપણે ભલે કેવળ પ્રોત્સાહન છે, પરંતુ હકીકતમાં આકર્ષણની સાથે સાથે પ્રોત્સાહિત કરવું પણ છે. હુઝૂરે અફદસ ﷺ નું તશરીફ લઈ જવું અને તે ઈમાન અફરોઝ શેઅર પઢવું કેટલું મોટું પ્રોત્સાહન છે એ દષ્ટિવાળાઓથી છુપું નથી.

بَابُ حَفْرِ الْحَنْدِاقِ

પરકરણ : "ખંદક ખોદવું." - (૩૯૯)

حدیث ۱۵۵۰
عَنْ أَبِي اسْحَقَ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ

"હત્તરત બરાઅ رضی اللہ عنہ کے ہمارے سے میں نے نبی ﷺ نے અહાબના દિવસે જોયા કે [હદીષ : ૧૫૫૦]

السَّيِّئِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ يَنْقِلُ التُّرَابَ وَ قَدْ

માટી ધોઈ રહ્યા હતા અને ધૂળે હુઝૂરના પેટમુબારકની સફેદીને ઢાંકી લીધી હતી. અને હુઝૂર ફર્માવતા હતા

وَأَرَى التُّرَابَ بِيَاضٍ بَطْنِهِ وَهُوَ يَقُولُ - لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا نَصَدَقْنَا

(હે અલ્લાહ !) જો તું ન હોત તો અમે હિદાયત ન પામત અને ન સદકો કરત અને ન નમાઝ પઢતા. અમારા

وَأَصْلَيْنَا - فَأَنْزَلْنَا سَكِينَةً عَلَيْنَا - وَثَبَّتِ الْأَقْدَامُ لَأَقِينَا - إِنَّ

પર સકીના નાઝિલ ફર્માવ. જો દુશ્મનો સાથે ઝપાઝપી થઈ જાય તો ક્રદમને અડગ રાખ. એ લોકોએ અમારા

الْأُولَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا - إِذَا أَرَادُوا فِتْنَةَ آبِينَا -

પર ઝિયાદતી (જુલમ) કરી છે. તેઓ જ્યારે અમને ફિત્નામાં નાખવા યાહે છે તો અમે એનાથી ઈન્કાર કરી

દઈએ છીએ. " (એનાથી અડીને પ્રથમ, બાબુરજૂઝ ફિલ્હર્બ, પેજ : ૪૨૫, ૨/૫૮૯ મગાઝી, ૨/૯૭૯ ૨/૧૦૭૪ તમન્ની, મુસ્લિમ-મગાઝી, નિસાઈ-સિયર)

હદીષ : ૧૫૫૦ની સમજૂતી

ગઝવએ ખંદક શવ્વાલ હિ.સ. ૪માં ઉપસ્થિત થયો હતો. કુરૈશે અરબસ્તાનના વિવિધ કુબીલાઓ દા.ત. બની ગિત્ઝાન વગેરે અને મદીના તૈયબહના બની કુરૈઝાની સાથે મદીના પર એ નિચ્યતની સાથે હુમ્લો કરવાનો ઈરાદો કર્યો કે ઈસ્લામને જડમૂળથી ઉખાડીને ફેંકી આપીએ અને હુઝૂરે અફદસ ﷺને ઝિદા ન છોડીએ. હુઝૂરે અફદસ ﷺએ હત્તરત સલ્માન ફારસી رضی اللہ عنہના મશ્વરાથી મદીનાની જે બાજુ ખાલી હતી એ તરફ ખંદક (ખાઈ) ખોદવાનો હુકમ આપી દીધો. સહાબાએ કિરામની સાથે પોતે પણ ખંદક ખોદતા હતા. ચોવીસ દિવસો સુધી મદીના તૈયબહનો સખત ઘેરાવ રહ્યો. આ ગઝવહમાં મુસલમાનોને ખૂબ જ તકલીફ ઉઠાવવી પડી. ખૂદ કુર્આને કરીમે ઈર્શાદ ફર્માવ્યો છે : **وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ** "સખ્તીની તકલીફના કારણે દિલ ગળે આવી ગયાં." પરંતુ ખૂદ ઘેરાવ કરનારાઓમાં હતાશા પેદા થઈ અને એમનામાં ફાટફૂટ પડી ગઈ. પછી સખત આંધી આવી, તે પણ એવી આંધી કે કુરૈશના કેમ્પમાં યુલા ઉલ્ટી ગયા, તંબૂ ઉખડી ગયા, ઘોડાઓ રસ્સીઓ તોડાવીને નાઠા, પરંતુ ઈસ્લામના મુજાહિદોના કેમ્પમાં ચિરાગ સળગતા રહ્યા. એનાથી ગભરાઈને ઘેરાવ કરનારાઓ પરત થઈ ગયા. હુઝૂરે અફદસ ﷺને જ્યારે એની ખબર મળી તો ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, **لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا** હવે અમે એમના પર ચઢાઈ કરીશું, તેઓ આપણા પર કદી ચઢાઈ ન કરી શકશે, અને એવું જ થયું. આ અશઆર જે હુઝૂરે અફદસ ﷺએ પઢયા હતા : **لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا** હકીકતમાં હત્તરત અબ્દુલ્લાહ બિન રવાહા رضی اللہ عنہના અશઆર છે, જેવું કે આગળ આવી રહ્યું છે.

بَابُ مَنْ حَبَسَهُ الْعَدْرُ عَنِ الْغَزْوِ مِنْ ٣٩

પ્રકરણ : "જેને મજબૂરીએ ગઝવહથી રોકી દીધા." - (૩૯૮)

حدیث ۱۵۵۱ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالٍ قَالَ رَجَعْنَا عَنْ غَزْوَةِ تَبُوكَ

"હઝરત અનસ رضی اللہ عنہ એ તેમનાથી હદીષ બયાન કરી કે અમે ગઝવએ તબૂકથી [હદીષ : ૧૫૫૧]

مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ح عَنْ حُمَيْدٍ عَنِ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

નબી ﷺ ની સાથે પરત થઈ રહ્યા હતા. બીજી સનદની સાથે આ પ્રમાણે છે કે નબી ﷺ એક ગઝવહમાં

عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي غَزَاةٍ فَقَالَ إِنَّ أَقْوَامًا

હતા. તો ફર્માવ્યું, કેટલાક લોકો મદીનામાં આપણી પાછળ રહી ગયા છે. અમે જે ઘાટી કે નાળામાં ચાલ્યા

بِالْمَدِينَةِ خَلَفْنَا مَا سَلَكْنَا شِعْبًا وَلَا وَادِيًّا إِلَّا رَهُمْ مَعَنَا وَإِنَّا حَبَسَهُمُ الْعَدْرُ

તેઓ આપણી સાથે હતા. એમને ઉઝરે (મજબૂરીએ) રોકી લીધા હતા. (મગાઝી-૨/૬૩૭)

بَابُ فَضْلِ الصَّوْمِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ ٣٩

પ્રકરણ : "રાહે ખુદામાં રોઝાની ફઝીલત." - (૩૯૮)

حدیث ۱۵۵۲ أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ وَسُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ أَنَّهُمَا سَمِعَا

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضی اللہ عنہ એ કહ્યું કે મેં નબી ﷺ ને એવું ફર્માવતાં [હદીષ : ૧૫૫૨]

النَّعْمَانَ بْنَ أَبِي عَمِيَّاشٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

સાંભળ્યા કે જેણે એક દિવસ રાહે ખુદામાં રોઝો રાખ્યો તો અલ્લાહ તેને

سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

જહન્નમથી સિત્તેર વરસની

હદીષ : ૧૫૫૧ની સમજૂતી

મુરાદ એ છે કે એ લોકો ખુલૂસ દિલથી ગઝવહમાં શરીક થવા ચાહતા હતા પણ બીમારી અથવા સફરની શક્તિ ન હોવાને કારણે શરીક નથી થઈ શક્યા, જેના પર તેમને અફસોસ પણ રહ્યો. એ લોકો સવાબમાં આપણા શરીક છે. જેવું કે હદીષે મશહૂરમાં ફર્માવ્યું, لكل امرئ ما نوى "દરેક શખ્સ માટે તે જ છે જે એણે નિચ્યત કરી."

હદીષ : ૧૫૫૨ની સમજૂતી

સિત્તેર વરસનું વર્ણન અતિશયોક્તિના રૂપે છે. મુરાદ એ છે કે તેને જહન્નમની નજીક પણ નહીં લઈ જાય, ખૂબ જ દૂર રાખશે. અને હફ્ફી અર્થ મુરાદ હોય તો પણ કોઈ વાંધો

بَعْدَ اللَّهِ وَجَهَةٌ عَنِ النَّارِ سَعِينٌ خَيْرٌ مِّنْهُ

દૂરી પર રાખશે." (મુસ્લિમ-ઝકાત, તિર્મિઝી-જેહાદ, નિસાઈ, ઈબ્ને માજહ-સૌમ)

بَابُ فَضْلِ النَّفَقَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ص ૩૧૬

પ્રકરણ : "અલ્લાહના રસ્તામાં ખર્ચ કરવાની ફઝીલત." - (૩૯૮)

حدیث ૧૫૫૩
عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّ سَمْعَ بْنَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"અબૂ સલમાથી રિવાયત છે કે તેમણે અબૂ હુરૈરહ રَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ને નબી ﷺ થી રિવાયત [હદીષ : ૧૫૫૩]

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ أَنْفَقَ نَرًا وَوَجَّهَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

કરતાં સાંભળ્યા કે જે શખ્સ એક જોડ અલ્લાહના માર્ગમાં ખર્ચ કરશે તેને જન્મતમાં

دَعَا لُحْرًا خَزَانَةَ الْجَنَّةِ كُلُّ خَزَانَةٍ بِأَبٍ أَى قُلْ هَلُمَّ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ

દરેક દરવાજાના ખાદિમ બોલાવશે. હે ફલાણા ! આ બાજુ આવ ! હઝરત અબૂબક રَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ એ અર્જ કરી, યા

નથી. વજૂહથી ઝાત મુરાદ છે અને એની પણ શક્યતા છે કે વાસ્તવિક અર્થ મુરાદ હોય જ્યારે ચહેરો જહન્નમથી દૂર હશે તો એના માટે જરૂરી થયું કે બાકીનું શરીર પણ દૂર જ હોય.

સબીલિલ્લાહથી મુરાદ જેહાદ પણ હોઈ શકે છે અને દરેક તે સફર જે અલ્લાહના માટે કરવામાં આવે. દા.ત. ઈલ્મે દીનની તલબમાં થતી સફર.

અમે سَعِين (૭૦)ના બારામાં કહ્યું કે એનું વર્ણન અતિશયોક્તિ રૂપે છે, મુરાદ ખૂબ જ અધિક પ્રમાણમાં દૂરી છે, એટલા માટે કે નિસાઈની હદીષમાં જે હઝરત ઉકૂબા બિન આમિર રَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا થી મરવી છે. અને તિબ્રાનીની હદીષમાં જે હઝરત અમ્મ બિન અંબષહ અને અબ્દુલ્લાહ બિન સુફ્યાનથી મરવી છે, તેમાં સો વરસ છે. અને ઈબ્ને અદીએ કામિલમાં હઝરત અનસ રَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ થી જે હદીષ રિવાયત કરી છે એમાં ૫૦૦ વરસ છે. અને તિર્મિઝીમાં હઝરત અબૂ ઉમામાની હદીષમાં છે. كما بين السماء والارض. અમુકમાં એ છે કે તેજ રફતાર ઘોડાની ચાલથી સો વરસની દૂરી. અમુકમાં એ છે કે એટલી દૂરી કરી આપશે કે કાગડો બચપનથી ઉડે ત્યાં સુધી કે મરી જાય. એ સૌમાં વર્ગીકરણની સ્થિતિ એ જ છે કે ઘણી જ અધિક દૂરી મુરાદ લેવામાં આવે.

જાહેર એ જ છે કે એનાથી મુરાદ નફલ રોઝા છે અને અમુક રિવાયતોમાં ફઝ રોઝાઓનો પણ ઉલ્લેખ છે. આ તફદીર પર સબીલિલ્લાહથી કોઈ પણ ભલાઈની તલબ માટે સફર કરવું મુરાદ છે. વલ્લાહુ તઆલા અઅલમ.

હદીષ : ૧૫૫૩ની સમજૂતી

فُل ખિતાબીએ કહ્યું, કે ફલાણાની તરખીમ છે, પણ એ સહીહ નથી. જો તરખીમ હોત તો હે ફલાં હોત. અલ્લામા અયનીએ ફર્માવ્યું કે અસલમાં ફુલાન હતું, અલિફ અને નૂનને તરખીમ વિના હઝફ કરી દેવામાં આવ્યાં. સિબ્વૈયએ કહ્યું કે સેગાએ મુર્તજલ છે નિદાના માટે, એને લામના ઝમ્મા તથા સુકૂન બંને રીતે પઢવું જાઈજ છે. અલ્લામા કિર્માનીએ ફર્માવ્યું કે ફતહા પણ મરવી છે. كل خزنة باب અહીં તરકીબમાં ફલ્બ છે. અસલમાં باب خزنة كل હતું. આ હદીષ કિતાબુસ્સોમમાં વર્ણન થઈ ચૂકી.

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (191)

જિહાદ વિશે બયાન

ذَلِكَ الَّذِي لَا تَوَى عَلَيْهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَا أَرَجُو

رسوللہ! اے کوئی پریشانی نہ ہو. تو نبی ﷺ سے فرمائی,

أَنْ تَكُونُ مَعَهُمْ

تُوں ہمیں ساتھ کرو گے (مسلم-۱/۱۸۷)

بَابُ مَنْ جَهَرَ غَارِنًا أَوْ خَلَفَهُ بِخَيْرٍ - ص ۳۹۸

प्रकरण : "जेणे कोई गागीने सामान आच्यो अथवा

अना पछी अनां जीवी बर्यांनी देभरेभ करी." (-३८८)

حدیث ۱۵۵۴ حَدَّثَنِي رَأِيْدُ بْنُ خَالِدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

"अब बिन खालिद رضي الله عنه उदीष बयान करी के रसूलल्लाह ﷺ से फर्मायुं, [हदीष : १५५४]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ جَهَرَ غَارِنًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَرَّ أَوْ دَنَّ

जेणे राडे भुदां जेडाह करवा माटे सामान पूरो पाडयो, निःशंक ! तेणे जेडाह कर्यो. अने जेणे राडे भुदां

خَلَّمَ غَارِنًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَرَّ أَوْ دَنَّ

जेडाह करनारानां जीवी बर्यांनी लबाई साथे देभरेभ रापी अणे जेडाह कर्यो."

(مسلم, तिमिजी, अबू दाउद, निसाई)

حدیث ۱۵۵۵ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ

"उरत अनस رضي الله عنه थी रिवायत छे के नबी ﷺ मदीनामां कोईना घरे [हदीष : १५५५]

تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَدْخُلُ بَيْتًا

तशरीफ लई जता न उता सिवाय उम्मे सुलैमना घर, अथवा पोतानी अउवाजना. अना बारामां

بِالْمَدِينَةِ غَيْرَ بَيْتِ أُمِّ سَلِيمٍ إِلَّا عَلَى أَرْوَاحِهِمْ فَقِيلَ لَهُ فَقَالَ إِنِّي أَرَاهَا

उरने पूछवामां आव्युं तो फर्मायुं, तू अना पर महेरबानी करुं छुं, अनो लई

हदीष : १५५५नी समजूती

उमषा उदीष वर्षन थई के उरने अकहस ﷺ उम्मे डराम बिनने मिल्डानना घरे पण जता आवता उता. अनो भुलासो अे छे के मुराह अे छे के अधिक जता न उता. उम्मे सुलैमना लई डराम बिन मिल्डान बिरे मडानामां शडीह थया उता. जेम के उमषा वर्षन थयुं. आ तकदीर पर मुराह मारुं लशकर छे, अथवा मारी तरकदारी अथवा मारुं आशापालन छे.

नुअहवुल् फ़ारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(192)

बिहाह विशे बयान

قَتَلَ أَخُوَهَا مَعِيَ - ٤

મારી સાથે શહીદ કરવામાં આવ્યો." (મુસ્લિમ-ફઝાઈલ)

بَابُ التَّحْنُطِ عِنْدَ الْقِتَالِ ص ٢٩٩

પ્રકરણ : "લડાઈના વખતે ખુશ્બુ લગાડવી." - (૩૯૯)

حدیث ١٥٥٦
عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ قَالَ وَذَكَرَ يَوْمَ أَيْمَامَةَ قَالَ أَنَّى أَنَسُ

"મૂસા બિન અનસે યોમે યમામાનો ઉલ્લેખ કર્યો. કહ્યું કે હઝરત અનસ હઝરત

[હદીષ : ૧૫૫૬]

ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ وَقَدْ حَسَرَ عَنِّ فَنَحَّدَيْتُهُ وَهُوَ يَتَحَنُّطُ فَقَالَ يَا عَمَّ مَا يَجِيئُكَ

ખાબિત બિન ફેસની પાસે આવ્યા અને તે પોતાની જાંગોને ઉઘાડીને ખુશ્બુ ઘસી રહ્યા હતા. હઝરત અનસે તેમને

أَنْ لَا تَجِيءُ قَالَ الْآنَ يَا ابْنَ أَخِي وَجَعَلَ يَتَحَنُّطُ يَعْنِي مِنَ الْحَنُوطِ ثُمَّ حَاءَ

કહ્યું, હે યાયા ! તમને કઈ ચીજે રોકી દીધા કે અમારી સાથે જેહાદમાં ન ગયા ? ફર્માવ્યું, હે ભત્રીજા ! હમણા

فَجَلَسَ فَذَكَرَ فِي الْحَدِيثِ إِنكِشَافًا مِنَ النَّاسِ فَقَالَ هَكَذَا عَنَّا وَجُوهِنَا

ચાલુ છું, અને ખુશ્બુ ઘસવા લાગ્યા. પછી આવ્યા અને મુજાહિદોમાં બેઠા. હઝરત અનસે પોતાની હદીષમાં

حَتَّى نُضَارِبَ الْقَوْمَ مَا هَكَذَا كُنَّا نَفْعَلُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

લોકોના વેરવિખેર હોવાનો ઉલ્લેખ કર્યો અને ઈશારો કરીને બતાવ્યું આવી રીતે અમારા ચહેરાઓથી ત્યાં સુધી કે

وَسَلَّمَ بِسُ مَا عَوَّدْتُمْ أَقْرَأْتِكُمْ -

અમે ફોમથી સામ સામે લડતા. રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે અમે આવું કર્યા કરતા ન હતા. તમે પોતાના સાથીઓને

બુરી વાતની આદતવાળા બનાવી દીધા છે.

હદીષ : ૧૫૫૬ની સમજૂતી

જંગે યમામા હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنه ની ખિલાફતના જમાનામાં હિ.સ. ૧૧ના છેવટમાં અને હિ.સ. ૧૨ના શરૂમાં મુસૈલમા કઝ્ઝાબ તથા મુસલમાનો વચ્ચે થઈ હતી. એ જંગમાં મુસૈલમા કઝ્ઝાબના સાથી ચાલીસ હજાર હતા. મુસલમાનોના સિપેહ સાલાર હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ رضي الله عنه સૈફુલ્લાહ رضي الله عنه હતા. અ-સારનો ઝંડો હઝરત ઝયદ બિન ખાબિત બિન ફેસના હાથમાં હતો. એ જંગ ખૂબ જ સખત તથા ખૂનરેઝ થઈ, ત્યાં સુધી કે કેટલીકવારના માટે મુસલમાનોના પગો ઉખડી ગયા હતા. પછી હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ رضي الله عنه ની તદબીર અને બહાદુરીના સબબે મુસલમાનોએ જામીને મુકાબલો કર્યો. મુસૈલમા માર્યો ગયો અને તેના સાથીઓની સખત હાર થઈ. એકવીસ હજાર બનૂ હનીફા માર્યા ગયા જે મુસૈલમા કઝ્ઝાબના સાથી હતા.

મુસલમાનોનું પણ ઘણું નુકસાન થયું. સાડા ચારસો હુફફાઝ સહાબા જંગમાં શહીદ થયા. હઝરત ખાબિત બિન ક્રેસ رضي الله عنه તદ્દન એ વખતે જ્યારે કે મુસલમાનોમાં કાંઈક અવ્યવસ્થા પેદા થઈ ગઈ હતી સૌથી અલગ થઈને પોતાના શરીર પર ખુશ્બુ ઘસી રહ્યા હતા. ત્યારબાદ તેમણે આગળ વધીને દુશ્મનો પર હુમ્લો કર્યો ત્યાં સુધી કે શહીદ થયા.

ياعم હઝરત અનસે તેમને યથા એ સબબે કહ્યા કે તેમનાથી અધિક ઉમરવાળા હતા. સગા કાકા ન હતા. હઝરત અનસ કબીલા અવસથી હતા. અને એ ખઝરજ કુબીલાથી હતા.

يعنى من الحنوط રાવીએ આ તફસીર એટલા માટે કરી આપી કે જેથી એ શંકા ન થાય કે એ હયાતત વગેરેથી મુશ્તક છે.

هكذا عن وجوهنا હાથથી એ રીતે ઈશારો કરતા કે લોકો અમારી સામેથી ખસી જાવ જેથી હું દુશ્મન સાથે લડુ.

એટલે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمની સાથે કાંઈ પણ થતું, અમે અમારી સફથી પાછળ ખસ્યા ન હતા. એવું ન હતું જેવું તમે કર્યું કે દુશ્મનની તાકત તથા કુવ્વત જોઈને પાછા હટી ગયા.

અટલે કે પીછે હટ કરીને તમે દુશ્મનને એવો હોંસલો આપ્યો કે તમારા પર હુમ્લો કરે, એ આદત સારી નથી. કાંઈપણ થાય પણ જંગના મેદાનમાં પાછા હટવું જોઈએ નહીં.

કરામત : ઈબ્ને સઅદ, તિબ્રાની, હાકિમે હઝરત અનસથી જ આ રિવાયત કરી છે કે જંગે યમામામાં હઝરત ખાબિત બિન શમ્માસ કફનનાં બે સફેદ કપડાં પહેરીને અને ખુશ્બુ ઘસીને આવ્યા. અને મુસલમાનોના કુદમ ઉખડી ચૂક્યા હતા. તેમણે કહ્યું, હે અલ્લાહ ! મુશ્રિકોએ જે કાંઈ કર્યું છે એનાથી હું બેઝાર છું અને મુસલમાનોએ જે કાંઈ કર્યું છે એનાથી હું માફી ચાહું છું. પછી ફર્માવ્યું, અમારા અને તેમના વચ્ચેથી થોડીવાર માટે હટી જાવ. પછી આગળ વધીને હુમ્લો કર્યો ત્યાં સુધી કે શહીદ થઈ ગયા. એમના શરીર પર ખૂબ જ ઉમદા બખ્તર હતું જેને એક મુસલમાને ઉતરી લીધું. હઝરત ખાબિતે એક શખ્સને ખ્વાબ દેખાડ્યો કે ફલાણી જગાએ કાઠીની નીચે હાંડલીમાં છે. શોધવામાં આવ્યું તો તે બખ્તર ત્યાં મળ્યું. તેમણે ખ્વાબમાં કાંઈક વસિયત પણ કરી હતી જેને લોકોએ પૂરી કરી.

મુસૈલમા કઝ્ઝાબે હુઝૂરે અકુદસ صلى الله عليه وسلمના મુબારક સમયમાં જ નબુવ્વતનો દાવો કર્યો હતો. તે કમે કમે ઘણી શક્તિ મેળવી ચૂક્યો હતો. મુર્તદો તથા ઝકાતના મુન્કિરોની સજાના પછી હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنهએ હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ સૈફુલ્લાહ رضي الله عنهને મુસૈલમા કઝ્ઝાબના ખાત્માના માટે મોકલ્યા અને અલ્લાહની મદદથી મુસૈલમા માર્યો ગયો અને તેના સર્વ સાથી ક્યાં તો માર્યા ગયા અથવા મુસલમાન થઈ ગયા. હઝરત સિદીકે અકબર અને હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ رضي الله عنهما આ તે મહાન કારનામું છે જેણે ઈસ્લામની બુનિયાદોને મજબૂત કરી આપી.

بَابُ فَضْلِ الطَّلِيْعَةِ

પ્રકરણ : "જમૂસીના દળોની ફઝીલત." - (૩૯૯)

عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدِيث 1552

"હઝરત જાબિર રઝી અલ્લાહુ અન્હુ કહું કે નબી ંલ્લાહુ ંલ્લાહુ યૌમે અહઝાબ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૫૫૭]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَأْتِنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ يَوْمَ الْأَحْزَابِ فَقَالَ الرَّبُّ بِيْرَانَا

કોણ ફૌમની ખબર લાવશે ? તો ઝુબેરે કહું, હું ! પછી ફર્માવ્યું, કોણ ફૌમની ખબર લાવશે ? તો ઝુબેરે કહું,

ثُمَّ قَالَ مَنْ يَأْتِنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ فَقَالَ الرَّبُّ بِيْرَانَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

હું ! એના પર નબી ંલ્લાહુ ંલ્લાહુ ફર્માવ્યું કે બેશક ! દરેક નબીના અમુક ખાસ મદદગાર હોય છે, મારો ખાસ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا وَحَوَارِيَّ الرَّبِّ بِيْرٌ بِهِ

સહાયક ઝુબેર છે."

(બાબ-الطالبيّة وحده-هل يبعث الطالبيّة وحده, પેજ-૩૯૯, બાબુસ્સિયર, પેજ-૪૨૦, બાબુ મનાકિબિઝ્ઝુબેર, પેજ-૫૨૭, ૨/૫૮૦ મગાઝી, બાબુ ગઝવતિલ ખંદક, ૨/૧૦૭૮ અખ્બારુલ આહાદ બાબુ બઅષિન્નિબિયિ અઝ્ઝુબેર વહદહુ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, તિર્મિઝી-મનાકિબ વ સિયર, ઈબને માજહ-અસ્સુન્નહ)

હદીષ : ૧૫૫૭ની સમજૂતી

એના બાદવાળી હદીષમાં છે نَدْبُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. نَدْبُનો મતલબ કોઈ મહત્વના કામ માટે બોલાવવું. આ હદીષમાં બે વાર અવાજ આપવાનું વર્ણન છે. અન્ય રિવાયતોમાં છે કે હુઝૂર ંલ્લાહુ ંલ્લાહુ ત્રણ વાર પોકાર્યું હતું. દરેક વખત હઝરત ઝુબેરે જ જવાબ આપ્યો અન્ય કોઈ ન બોલ્યું. આ હદીષમાં ફૌમથી મુરાદ બની કુરૈઝા છે જેવું કે નિસાઈમાં છે કે જ્યારે બની કુરૈઝાની શરારતોની ખબર હુઝૂર ંલ્લાહુ ંલ્લાહુને મળી તો હુઝૂરે એવું ફર્માવ્યું અને ઝુબેર એકલા એમની અંદર ગયા અને તેમની સ્થિતિની માહિતી આપી.

حواری : એટલે ખાસ વિશ્વાસુ સાથી, સહાયક એ تحویرથી બનેલ છે જેનો અર્થ સફેદ કરવું છે. એ અસલમાં હઝરત ઈસા ંલ્લાહુ ંલ્લાહુના ખાસ સાથીઓનો લકબ છે. એ લોકો ઘોબી હતા. અઝહરી એ કહું, હવારી અંબિયાએ કિરામના અત્યંત મુખ્લિસ સાથીઓને કહે છે. ફતાદાએ કહું કે હવારીનો અર્થ વઝીર છે. હવારીની જ્યારે ઈઝાફત યાએ મુતકલિમ સાથે કરવામાં આવશે તો યા હઝફ થઈ જશે. આ સ્થિતિમાં એક જમાઅતે કહું કે "યા"ને ફતહા પઢવામાં આવે.

بَابُ الْخَيْلِ مَعْقُودٍ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ - ص ٣٩٩

પ્રકરણ : "ઘોડાઓની પેશાનીઓમાં ભલાઈ ફયામત સુધી જોડાયેલી છે." - (૩૯૯)

حدیث ۱۵۵۸
عَنْ تَارِفٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ قَالَ

"હજરત અબુલ્લાહ બિન ઉમર રઝી અલ્લાહુન્નહમ્મા એ કહ્યું કે

[હદીષ : ૧૫૫૮]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخَيْلُ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

રસૂલુલ્લાહ ઓએ ફર્માવ્યું, ફયામત સુધી ઘોડાઓની પેશાનીઓમાં ભલાઈ છે." (અલ્મનાકિબ-૫૧૪)

حدیث ۱۵۵۹
عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْجَعْدِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

"ઉરવા બિન જઅદ નબી ઓએ ફર્માવ્યું, ફયામત સુધી ઘોડાઓની

الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ بِهِ

પેશાનીઓમાં ભલાઈ જોડી આપવામાં આવેલી છે." (બાબુલ જિહાદ, પેજ-૩૯૯, અલ્મનાકિબ, પેજ-૪૧૫)

حدیث ۱۵۶۰
عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ

"હજરત અનસ બિન માલિક રઝી અલ્લાહુન્નહમ્મા એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ઓએ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૫૬૦]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبُرْكََةُ فِي نَوَاصِي الْخَيْلِ بِهِ

ઘોડાઓની પેશાનીઓમાં બરકત છે." (મુસ્લિમ-મગાઝી)

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૫૮-૧૫૬૦

એના પછીના પ્રકરણમાં ઉરવા બિન જઅદની હદીષના શબ્દો આ પ્રમાણે છે. ઘોડાની પેશાનીઓમાં ભલાઈ જોડાયેલી છે. ફયામત સુધી, સવાબ તથા ગનીમત. મનાકિબમાં એમની હદીષમાં આટલું અધિક છે કે મેં એમના ઘરમાં સિત્તેર ઘોડા જોયા.

قال سليمان એના ઉલ્લેખથી ઈમામ બુખારી એ ફાયદો કરવા ચાહે છે કે સુલૈમાન અન શોઅબાના તરીકાથી જે રિવાયત છે એમાં ઉરવાના બાપનું નામ જઅદને બદલે અબૂ જઅદ છે. એ જ પ્રમાણે મુસદ્દ અને હેષમ અને હુસૈનના તરીકાથી શઅબીની રિવાયતમાં ઈબ્ને અબી જઅદ છે.

نواصي : نواصي : બહુવચન છે. એનો અર્થ એ વાળનો છે જે માથાના આગલા ભાગે હોય છે. કુર્આને કરીમમાં છે : "لَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ نَاصِيَةٍ كَأَذِيَةِ خَاطِئَةٍ" "અમે જરૂર એની પેશાનીના વાળ પકડીને ખેંચીશું. કેવી પેશાની ? જૂઠી ! ખતાકાર ! (અલફ-૧૫, ૧૬)

بَابُ مِنَ احْتَبَسَ قُرْسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَقُولُهُ تَعَالَى وَمِنْ رَبَائِطِ الْخَيْلِ ص ٣

પ્રકરણ : "જેણે રાહે ખુદામાં ઘોડાને રાખ્યો, કેમકે અલ્લાહ તઆલાએ ફર્માવ્યું છે :

અને એમના માટે તૈયાર રાખો જે શક્તિ તમારાથી થઈ શકે

અને જેટલા ઘોડા બાંધી શકો." -અ-ફાલ-૬૦ (૪૦૦)

مَا لَمْ يَسْمَعْ سَعِيدًا الْمَقْبُرِيُّ يُحَدِّثُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ زَيْدَ رَضِيَ

حدیث
۱۵۶۱

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહ કહેતા હતા કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું કે જેણે અલ્લાહની [હદીષ : ૧૫૬૧]

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ احْتَبَسَ قُرْسًا

રાહમાં જેહાદ કરવાના માટે ઘોડો પાખ્યો, અલ્લાહ પર ઈમાન અને તેના વાયદાને સાચો જાણીને.

فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُمَانًا يَا اللَّهُ وَتَصَدَّقًا بِوَعْدِهِ فَإِنَّ شَبْعَةَ وَرَيْبَةَ وَمَرُوثَةَ

તો એ ઘોડાનું ખાવા, પીવા, લીડ તથા પેશાબ કયામતના

وَبَوْلِهِ فِي مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِهِ

દિવસે તેના મીઝાનમાં હશે." (એટલે નેકીઓના) - (નિસાઈ-અલબેલ)

بَابُ اسْمِ الْقُرْسِ وَالْحِمَارِ ص

પ્રકરણ : "ઘોડા તથા ગઘેડાનું નામ" - (૪૦૦)

حَدَّثَنَا أَبِي بْنُ عَبَّاسٍ بْنِ سَهْلٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ كَانَتْ

حدیث
۱۵۶۲

"હઝરત સહલ બિન સઅદ સાઅદી રઝી અલ્લાહ એ કહ્યું કે તમારા

[હદીષ : ૧૫૬૨]

لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَائِطِنَا قُرْسٌ يُقَالُ لَهُ الْخَيْفُ وَقَالَ

બાગમાં નબી ﷺ નો એક ઘોડો હતો જેનું નામ લુખેફ હતું. અને અમુકે કહ્યું

بَعْضُهُمُ الْخَيْفُ بِالْحَاءِ -

લુખેફ હતું. "ખા"ની સાથે."

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૬૧-૧૫૬૨

ઈબને મુંદાએ વર્ણવ્યું કે હુઝૂર ﷺ ના ત્રણ ઘોડાઓ હઝરત સહલના પિતા સઅદ બિન સઅદને ત્યાં હતા. એમાં એકનું નામ લિઝાર હતું, બીજાનું નામ ઝરિબ અને ત્રીજાનું નામ લુખેફ હતું. એમાં ચાર રિવાયતો છે. લહીફ ફઈલના વજન પર, તસ્ગીરની સાથે લુખેફ. લુખેફ ખાએ મુઅજમહની સાથે. લુખેફ તસ્ગીરની સાથે. બલકે ઈબને અધીર નિહાયહમાં ખાએ મુઅજમાની જગાએ જમ રિવાયત કરી છે.

નુમહલુલ્ ફારી શરહે હુખારી (ભાગ-૬)

(197)

જિહાદ વિશે બયાન

عَنْ عُمَرَ وَبْنِ مَيْمُونٍ عَنْ مُعَاذٍ قَالَ كُنْتُ رَدَفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

حدیث
۱۵۶۳

"હઝરત મઆઝ رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે તેમણે કહ્યું કે હું નબી ﷺ ની પાછળ

[હદીષ : ૧૫૬૩]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عُقَيْرٌ-

એક ગધેડા પર સવાર હતો જેનું નામ ઉકૈર હતું."

بَابُ مَا يُدَاكِرُ مِنْ شُؤْمِ الْفَرَسِ مِنْ

પ્રકરણ : "ઘોડાની નહૂસતના બારામાં જે કાંઈ વર્ણવવામાં આવ્યું." - (૪૦૦)

أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

حدیث
۱۵۶۴

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہما એ ફર્માવ્યું કે મેં

[હદીષ : ૧૫૬૪]

عَنْصَمًا قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّمَا الشُّؤْمُ فِي ثَلَاثَةٍ

નબી ﷺ ને ફર્માવતાં સાંભળ્યું, નહૂસત ત્રણ ચીજોમાં છે :

فِي الْفَرَسِ وَالْمَرْأَةِ وَالِدَارِ-

ઘોડા, સ્ત્રી તથા ઘરમાં." (૨/૭૬૩ નિકાહ, ૨/૮૫૬, તિબ્બ, ૨/૮૫૮, મુસ્લિમ-તિબ્બ, નિસાઈ-ઉશરતુનિસાઅ)

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

حدیث
۱۵۶۵

"હઝરત સહલ બિન સઅદ સાઅદી رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ

[હદીષ : ૧૫૬૫]

وَسَلَّمَ قَالَ إِنْ كَانَ فِي شَيْءٍ فِی الْمَرْأَةِ وَالْفَرَسِ وَالْمَسْكَنِ-

ફર્માવ્યું, જો નહૂસત કોઈ ચીજમાં હોત તો સ્ત્રી તથા ઘોડા તથા ઘરમાં હોત." (૨/૭૬૩)

હદીષ : ૧૫૬૩ની સમજૂતી

عَفْرٌ, એનો માદો عفرة છે જેનો અર્થ તે લાલાશ છે જેમાં સફેદી મિક્સ હોય. એને મિસ્રના વાલી મક્કકસે તોહફામાં આપ્યું હતું. હુઝૂરે અફદસ ﷺ નું એક અન્ય ગધેડુ હતું, જેનું નામ યઅફૂર હતું જેને ખરવ બિન અમ્મએ તોહફામાં આપ્યું હતું.

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૬૪-૧૫૬૫

તેહફીફ એ છે કે નહૂસત કોઈ ચીજમાં નથી. અને હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہમા ની હદીષ ખૂદ બુખારીમાં જ કિતાબુનિકાહમાં મુહમ્મદ બિન મિન્હાલના તરીફાથી આ પ્રમાણે છે કે લોકોએ હુઝૂરે અફદસ ﷺ ની સમક્ષ નહૂસતનો ઉલ્લેખ કર્યો તો ફર્માવ્યું કે જો કોઈ ચીજમાં નહૂસત હોત તો ઘોડા તથા સ્ત્રી અને ઘરમાં હોત. હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર رضી اللہ عنہમા ની હદીષમાં જે કિતાબુતિબ્બમાં મરવી છે, શરૂમાં આટલું વધારે છે : لا عدري ولا طير : બીમારીનું ચેપી હોવું અને બદફાલી નથી.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(198)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ الزُّكُوبِ عَلَى دَابَّةٍ صَعْبَةٍ وَالْفُحُولَةِ مِنَ الْخَيْلِ ۴۱

પ્રકરણ : "તોફાની જાનવર અને નર ઘોડા પર સવાર થવું." - (૪૦૧)

ت ۵۵۷ قَالَ رَأَيْتُ مَنْ سَعِدَ كَانَ السَّلَفُ يَسْتَكْبُونَ الْفُحُولَةَ لِأَنَّهَا أَجْرِي

"રાશિદ બિન સઅદે કહું કે સલફ (પૂર્વજ બુઝુર્ગો) નર ઘોડા પર સવાર [તઅલીફ : ૫૫૭]

وَأَجْسَرُ -

થવાને પસંદ કરતા હતા. એટલા માટે કે ઝડપી ચાલવાળો અને બહાદુર હોય છે."

بَابُ سِهَامِ الْقَرَسِ ۴۱

પ્રકરણ : "ઘોડાઓના હિસ્સાનું બચાન" - (૪૦૧)

ت ۵۵۸ وَقَالَ مَا لَكَ يَسْتَكْبِرُ لِلْخَيْلِ وَالْبَرَاءِ مِنْ مَتَاهَا يَقُولُهَا وَالْخَيْلُ رَابِعَال

"ઈમામ માલિક رحمة الله عليه એ ફર્માવ્યું કે અરબી ઘોડા અને તુર્કી ઘોડાઓના [તઅલીફ : ૫૫૮]

وَالْحَمِيرُ لَتَرْكَبُوهَا وَلَا يَسْتَكْبِرُ لَأَكْثَرِ مِنْ قَرَسٍ -

માટે હિસ્સો આપવામાં આવશે. એટલા માટે કે અલ્લાહ તઆલાએ ફર્માવ્યું, જેથી કરીને તમે ઘોડા, ખચ્ચર, ગધેડા પર સવાર થાવ. (નહલ-૮) અને એકથી વધુ ઘોડાનો હિસ્સો આપવામાં નહીં આવે."

તઅલીફ : ૫૫૮ની સમજૂતી

મુજાહિદની સાથે સવારીઓ હોય તો એ સવારીઓનો અધિક હિસ્સો તેમને મળશે કે નહીં? એના બારામાં ઉલમા વચ્ચે મતભેદ છે. એના પર એકમતિ છે કે ઘોડાને અધિક એક હિસ્સો મળશે. એ ઉપરાંત કેટલાક લોકોએ કહું કે તુર્કી ઘોડો હોય તો તેનો પણ હિસ્સો મળશે. ઈમામ અહમદ બિન હંબલે ફર્માવ્યું કે તુર્કી ઘોડા માટે કોઈ હિસ્સો નથી. ઈમામ અવઝાઈ, ઈમામ માલિક, ઈમામ શાફઈએ ફર્માવ્યું કે ખચ્ચર, ગધેડાં, ઊંટનો કોઈ હિસ્સો નથી. ઈમામ અહમદે ફર્માવ્યું કે ઘોડાના સવારના માટે ત્રણ હિસ્સા છે અને ઊંટ સવારના માટે બે હિસ્સા. જમહૂર ઈમામો ઈમામ માલિક, ઈમામે આ'ઝમ તથા ઈમામ શાફઈએ ફર્માવ્યું કે ઘોડાના માટે એક હિસ્સો છે, એટલે કે ઘોડે સવારને બે હિસ્સા મળશે, એક એનો અને એક એના ઘોડાનો. પરંતુ એકથી વધુ જો ઘોડાઓ હોય તો એનો અધિક હિસ્સો મળશે નહીં. ઈમામ અવઝાઈ, ઈમામ ધૌરી, ઈમામ અહમદ, ઈમામ અબૂ યૂસુફે ફર્માવ્યું કે બે ઘોડાઓના માટે પણ બે હિસ્સા છે.

بَابُ مَنْ قَادَ اَبَةَ غَيْرِهِ فِي الْحَرْبِ ص

પ્રકરણ : "જે લડાઈમાં બીજાની સવારી લઈને ચાલ્યો." - (૪૦૧)

حدیث ۱۵۶۶
عَنْ أَبِي اسْحَقَ قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِبُرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَفَرَرْتُمْ

"અબૂ ઈસ્હાક (સબીઈ)થી રિવાયત છે કે એક શખ્સે હઝરત બરાઅ બિન [હદીષ : ૧૫૬૬]

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ قَالَ لِكُنْ رَسُولُ اللَّهِ

આજિબ رضي الله عنه થી કહ્યું, શું ગઝવએ હુનેનમાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને છોડીને તમે લોકો ભાગી ગયા હતા ? તેમણે

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَهْرَأَنَّ هَوَازِينَ كَانُوا قَوْمًا رُمَاءً وَإِنَّا

કહ્યું, હા ! પરંતુ રસૂલુલ્લાહ ﷺ પોતાની જગાએથી હટયા ન હતા. હવાજિન તીરંદાઝ ફોમ હતી. અમારો

لَمَّا لَقِينَاهُمْ حَمَلْنَا عَلَيْهِمْ فَأَنْخَفَ مَوْأَفًا قَبِلَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى الْغَنَائِمِ وَأَسْقَبُونَا

તેમનો જ્યારે આમનો સામનો થયો તો અમે તેમના પર હુમ્લો કર્યો અને તેઓ ભાગી ગયા. મુસલમાનો

بِالسِّهَامِ فَأَمَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَفِرَّا نَلَقَدَّ رَأَيْتُهُ

ગનીમત પર તૂટી પડયા અને હવાજિને અમારા પર તીરો વરસાવવાનું શરૂ કરી આપ્યું. (તે વખતે મુસલમાન

وَأِنَّهُ لَعَلَى بَعْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَإِنَّ أَبَاسَفِيَانَ أَخَذَ بِلِحَامِهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

વેરવિખેર થઈ ગયા) પરંતુ રસૂલુલ્લાહ ﷺ પોતાની જગાએ અડગ રહ્યા. મેં એ વખતે હુઝૂર ﷺ ને જોયા

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ ۚ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ۖ

અને હુઝૂર પોતાના સફેદ ખચ્ચર પર સવાર હતા અને અબૂ સુફ્યાન બિન હારિષ ખચ્ચરની લગામ પકડેલ હતા

અને નબી ﷺ ફર્માવી રહ્યા હતા, હું નબીએ બરહકકું છું ! જૂઠ નથી ! હું અબ્દુલ મુત્તલિબનો બેટો છું."

(૧/૪૦૨, ૪૧૦, ૪૨૭, બાબ-બગલતુ-નબી ﷺ, અલ્બયદાઅ, ૨/૬૧૭ મગાઝી ત્રણ તરીકાથી, મુસ્લિમ)

હદીષ : ૧૫૬૬ની સમજૂતી

અંબિયાએ કિરામની એ જ શાન છે કે તેઓ જેહાદમાં અડગ રહે છે અને પીછેહઠ નથી કરતા. એટલા માટે કે તેઓ સૌથી અધિક બહાદુર હોય છે અને અલ્લાહના વાયદા પર તેમને સંપૂર્ણ યકીન હોય છે. શહાદત અને અલ્લાહ તઆલાથી મુલાકાતની તેમને સૌથી અધિક આરજૂ હોય છે, ત્યાં સુધી કે ઉલમાએ લખ્યું છે કે જેણે એવું કહ્યું કે કોઈ નબી જેહાદથી ભાગ્યા તે કાફિર છે, તેને ફત્લ કરવામાં આવશે, કેમ કે એમાં નબીની તોહીન છે.

ગઝવએ હુનેનમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં ફતહે મક્કાના નવમુસ્લિમો તથા ઘણા બધા મોઅલિકુલ કુલૂબ (માલથી દીન તરફ આકર્ષતા લોકો) દિલવાળા માલે ગનીમતની લાલચમાં શરીક થઈ ગયા હતા. જ્યારે હવાજિનના

પ્રકરણ : "નબી ﷺ
ઊંટણીનું બચાન" - (૪૦૨)

بَابُ نَاقَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

٥٥٩ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"અને હઝરત ઈબને ઉમર રઝી અલ્લેહુ એ કહ્યું કે નબી ﷺ

[તઅલીફ : ૫૫૯]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسَامَةَ عَلَى الْقَصْوَاءِ

ઓસામાને કસ્વા પર પોતાની પાછળ બેસાડયા."

عَنْ حَمِيدٍ عَنْ أَبِي رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ كَانَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

حدیث
۱۵۶۷

"હઝરત અનસ રઝી અલ્લેહુ એ કહ્યું કે નબી ﷺ ની એક ઊંટણી હતી જેનું નામ અઝબા [હદીષ : ૧૫૬૭]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَاقَةٌ سُمِّيَ الْعَضْبَاءَ لِأَسْبُوبٍ - قَالَ حَمِيدٌ أَوْلَاكَ تَسْبُوبٌ

હતુ જેનાથી આગળ કોઈ ઊંટણી ન નીકળતી. હદીષના રાવી હુમૈદ કહે છે, આગળ વધવાના નિકટ પણ ન થતી

فَجَاءَ أَعْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ نَسَبَهَا فَنُقِيَ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حَتَّى عَرَفَهُ فَقَالَ

હતી. એક અઅરાબી એક ઊંટણી પર સવાર થઈને આવ્યો અને એ અઝબાથી આગળ વધી ગઈ એ મુસલમાનોને

حَقَّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ بِهِ

ખૂબ જ માહુ લાગ્યું જેને હુઝૂરે પહેચાની લીધું તો ફર્માવ્યું, અલ્લાહ તઆલા પર હક્ક છે કે દુનિયામાં જે પણ

બુલંદ થાય છે તેને નીચો દેખાડે.

(૨/૯૬૨ અરિફાક-નિસાઈ, ૨/૧૨૫ અલખૈલ, અબૂ દાઉદ, ૨/૧૮૩, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હંબલ, ૩/૧૦૩)

તીરોનો મારો ચાલ્યો તો તેઓ ભાગી નીકળ્યા. સહાબાએ કિરામે એ જોયું કે એવા સમયે પોતાની જગાએ ઉભા રહેવું પોતાને બર્બાદ કરવું છે એટલા માટે ટેમ્પરરી તીરોના મારથી બચવા ખાતર પોતાની જગા છોડીને થોડીવારના માટે આડમાં આવી ગયા. હુઝૂર ﷺ એ એ રંગ જોઈને હઝરત અબ્બાસથી ફર્માવ્યું કે તમે મુહાજિરો, અન્સારો તથા બયઅતે રિફવાનવાળાઓને પુકારો. તેમણે જ્યારે પુકાર્યા તો તરત જ વિના વિલંબે સહાબાએ કિરામ હુઝૂરે અફદસ ﷺ ની આસપાસ એકત્ર થઈ ગયા, અને મોરચો સંભાળીને જ્યારે બીજાવાર હુમ્લો કર્યો તો હવાઝિન તથા ષફીફે ભાગી છૂટવા સિવાય કોઈ ચારો ન રહ્યો.

હદીષ : ૧૫૬૭ની સમજૂતી

قصاء، عضباء، جدعاء

ઊંટણીનાં નામો છે કે એ અલગ અલગ ઊંટણીઓ હતી ? ઈમામ વાફેદીની રાય એ છે કે આ ત્રણેવ એક જ ઊંટણીનાં નામો છે. આ તે જ ઊંટણી છે જેના પર હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ હિજરત કરી હતી જેને હઝરત સિદીકે અકબર રઝી અલ્લેહુ થી ખરીદી હતી. અને કેટલાક લોકોની રાય એ છે કે જદઆ એક અલગ ઊંટણી હતી. એ સફેદ રંગની હતી જેમાં કાળાશ મળેલી હતી. નુઝૂલે વહીના સમયે એના સિવાય કોઈ ઊંટણી એનો બોજ ઉઠાવી શકતી ન હતી.

(૨/૯૬૨ અરિફાક-નિસાઈ, ૨/૧૨૫ અલખૈલ, અબૂ દાઉદ, ૨/૧૮૩, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હંબલ, ૩/૧૦૩)

નુઝુલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(201)

જિહાદ વિશે બચાન

પ્રકરણ : "સ્ત્રીઓનું પુરૂષો સાથે રહીને જેહાદ કરવું." - (૪૦૩)

بَابُ عَزْوِ النِّسَاءِ وَتَبَاهُتِ مَعَ الرِّجَالِ ص ۳

حدیث ۱۵۶۸ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَنَّهُ قَالَ لَمَّا كَانَتْ يَوْمَ

"હઝરત અનસ رضي الله عنه એ કહ્યું કે ગઝવએ ઓહદમાં લોકો રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم ની [હદીષ : ૧૫૬૮]

أُحْدِ إِثْمَرَ النَّاسِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ

આસપાસથી વેરવિખેર થઈ ગયા. અને મેં આઈશા બિન્તે અબૂબકર તથા ઉમ્મે સુલૈમને જોયા કે પોતાના દામન

بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ وَأَتَّهَمُ الْمُسْلِمَاتِ أَنْ أَرَى خَدَمَهُنَّ سَوِيَّهُمَا سَقَرَانَ

સમેટેલાં છે. મેં એમના પાઝેબ (સેંપલ)ને જોયા, ઝડપભેર મશકો ભરીને લાવે છે, અને અબૂ મુઅમરના ગેરે

الْقَرَبِ وَقَالَ غَيْرُهُ نَقْلَانِ الْقَرَبِ عَلَى مَتُونِهِمَا ثُمَّ تَقَرَّعَا فِي أَقْوَابِ الْقَوْمِ ثُمَّ

કહ્યું, પોતાની પીઠો પર મશકો વહી લાવે છે અને મુજાહિદોને પાણી પીવડાવી રહ્યાં છે ફરી પરત થઈને ભરીને

تَرْجِعَانِ فَمَثَلًا عَمَّا تَمَّ تَجِيئَانِ تَقَرَّعَا فِي أَقْوَابِ الْقَوْمِ يَس

લાવે છે અને મુજાહિદોને પીવડાવે છે."

(મનાકિબ બાબુ મનાકિબે અબૂ તલ્હા, પેજ-૫૩૭, ૨/૫૧૮ મગાઝી, મુસ્લિમ-મગાઝી)

:: પ્રકરણ ::

بَابُ حَمْلِ النِّسَاءِ الْقَرَبِ فِي الْعَزْوِ ص ۳ "ગઝવામાં સ્ત્રીઓનું મશક વહેવું" - (૪૦૩)

حدیث ۱۵۶۹ قَالَ تَعْلِبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ إِنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ قَمَّ مِرْوَطًا

"ષ અલ્બા બિન અબી માલિક رضي الله عنه એ કહ્યું કે હઝરત ઉમર બિન ખતાબ رضي الله عنه [હદીષ : ૧૫૬૯]

હદીષ : ૧૫૬૮ની સમજૂતી

આ હદીષથી તેમજ અન્ય હદીષોથી એ સાબિત છે કે રિસાલતકાળમાં સ્ત્રીઓ મુજાહિદોની સાથે રહેતી અને તેમની સેવા કરતી. દા.ત. પાણી લાવતી, ઝમ્બોને મલમપટ્ટી, દેખભાળ કરતી. બલકે ઘણી એવી શેર દિલ સ્ત્રીઓ પણ હતી કે જરૂરતના સમયે દુશ્મન પર હુમ્લો પણ કરતી. જેવું કે ગઝવએ ખંદકના મોકા પર હઝરત સફિયાએ એક યહૂદીને મારી નાખ્યો હતો.

હદીષ : ૧૫૬૯ની સમજૂતી

હઝરત ઉમ્મે કુલ્સૂમ બિન્તે ફાતિમા رضي الله عنها હુઝૂરે અક્રદસ صلى الله عليه وسلم ની હયાતીમાં જ પેદા થઈ ચૂક્યાં હતાં. હઝરત ઉમરે તેમની સાથે નિકાહ કરી લીધા હતા. ઉમ્મે સલૈતનું નામ ઉમ્મે ફેસ બિન્તે ઓબેદ બિન ઝિયાદ બિન ષઅલ્બા હતું. બની માઝિનનાં યશ્મો યરાગ હતાં. તેમની શાદી અબૂ સલૈત બિન હારિષા બિન અમ્મ બિન ફેસ સાથે થઈ હતી. એ બની અદી બિન નજ્જારના વ્યક્તિ હતા. તેમને બે ઔલાદો થઈ, સલૈત અને ફાતિમા. એ ખયબર તથા હુનેનમાં પણ શરીક થયાં હતાં. **تفر تخيط** ઈમામ બુખારી એવું ફર્માવવા ચાહે છે કે તઝકિરનો અર્થ તખીતુ છે એટલે કે તે મશકો સીવતાં હતાં. પણ શરહકર્તાઓએ ફર્માવ્યું કે "ઝફરુન"નો અર્થ સીવવુ શબ્દકોશમાં ક્યાંય નથી. તઝકિરનો અર્થ "તહમિલુ" છે એટલે વહેવું (વહી જવું) ખાસ કરીને ભરેલુ મશક ઉઠાવવું.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(202)

જિહાદ વિશે બયાન

بَيْنَ نِسَاءٍ مِنْ نِسَاءِ الْمَدِينَةِ فَبَقِيَ مِرْطٌ جَيِّدٌ فَقَالَ لَهُ بَعْضُ مَنْ عِنْدَ كَايَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ

કેટલીક ચાદરો મદીનાની સ્ત્રીઓમાં વહેંચી. એક ઉમદા ચાદર વધી તો હાજરજનોમાંથી એકે કહ્યું, હે અમીરુલ

أَعْطَى هَذَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الَّتِي عِنْدَكَ يُرِيدُونَ

મો'મિનીન ! એ રસૂલુલ્લાહની તે સાહબઝાદીને આપી દો જે આપના નિકાહમાં છે. તેમની મુરાદ હઝરત ઉમ્મે

أَمْ كُنْتُمْ بَيْنَ عَلِيٍّ فَقَالَ عُمَرُ أُمَّمٌ سَلِيظَةٌ أَحَقُّ وَأُمَّمٌ سَلِيظَةٌ مِنْ نِسَاءِ الْأَنْصَارِ

કુલ્પૂમ બિન્તે અલી હતાં. તો હઝરત ઉમરે ફર્માવ્યું, ઉમ્મે સલૈત એનાં અધિક મુસ્તહિક છે. અને ઉમ્મે સલૈત

مِمَّنْ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عُمَرُ فَإِنَّهَا كَانَتْ

અન્સારની તે સ્ત્રીઓમાંથી હતાં જેમણે રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી બયઅત કરી હતી. હઝરતે ઉમરે કહ્યું કે તે ગઝવએ

تَرْفِرُنَا الْقُرْبَ يَوْمَ أَحَدٍ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ! تَرْفِرُ مَخِيضُ سَيْهٍ

ઓહદના મોકા પર અમારા માટે મશકો ભરીને લાવતાં હતાં. અબૂ અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ બુખારીએ) કહ્યું,

તઝફિરનો અર્થ એ છે કે તે મશકો સીવતાં હતાં." (૨/૫૮૨ મગાઝી)

بَابُ تَأْوِيلِ نِسَاءِ الْبَحْرِيِّ وَالْقَتْلَى مِنْ ٣٠

પ્રકરણ : "સ્ત્રીઓનું ઝખ્મીઓ તથા ફત્લ થયેલાઓને બીજે લઈ જવું." - (૪૦૩)

عَنْ خَالِدِ بْنِ ذَكْوَانَ عَنِ الزُّبَيْعِيِّ بِنْتِ مَعْوِذٍ قَالَتْ كُنَّا نَقْرُؤُ مَعَ رَسُولِ حَدِيث ١٥٧٠

"રુબૈયિઅ બિન્તે મુઅવ્વિઝ رضي الله عنها એ કહ્યું, અમે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે [હદીષ : ૧૫૭૦]

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَقَى الْقَوْمَ وَتَخَدُّهُمْ وَنَرُدُّ الْبَحْرِيَّ وَالْقَتْلَى

જેહાદ કરતી હતી. ફોમને પાણી પીવડાવતી હતી અને તેમની સેવા કરતી, ઝખ્મીઓ તથા શહીદોને

إِلَى الْمَدِينَةِ

મદીના પહોંચાડતી હતી." (૨/૮૪૮ તિબ્બ, નિસાઈ-સિયર)

હદીષ : ૧૫૭૦ની સમજૂતી

સ્ત્રી માટે એ જાઈઝ નથી કે ગૈર મેહરમને હાથ લગાડે. પરંતુ જંગની હાલતમાં જ્યારે જરૂરત હોય તો ઈજાઝત છે. બલકે ઈલાજ માટે જરૂરત પ્રમાણે મુતલફન સ્પર્શવું અને મલમપટ્ટી કરવું જાઈઝ છે.

بَابُ نَزْعِ السَّهْمِ مِنَ الْيَدَيْنِ ۳۴

પ્રકરણ : "શરીરથી તીરને કાઢવું" - (૪૦૪)

عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ سُرِحَ حَدِيث ۱۵۷۱

"હઝરત અબૂ મૂસા રઝી અલ્લાહુ એ કહ્યું કે અબૂ આમિરને તેમના ગુઠણમાં તીર વાગ્યું. [હદીષ : ૧૫૭૧]

أَبُو عَامِرٍ فِي رُكْبَتِهِ فَأَنْهَيْتُ أَيُّهَ فَقَالَ انْزِعْ هَذَا السَّهْمَ فَانْزَعْتُهُ فَتَرَامَنَهُ

હું તેમની પાસે આવ્યો તો તેમણે કહ્યું, આ તીરને કાઢો. મેં તીર કાઢ્યું તો ઝખ્મથી પાણી વહ્યું.

الْمَاءُ فَمَا خَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ

હું નબી ﷺ ની બિદમતમાં આવ્યો અને બતાવ્યું તો ફર્માવ્યું,

اغْفِرْ لِعَبِيدِ أَبِي عَامِرٍ

હે અલ્લાહ ! ઓબેદ અબૂ આમિરને બખ્શી આપ !"

(૨/૬૯૦ મગાઝી, ૨/૯૪૪ દઅવાત, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, નિસાઈ-સિયર)

بَابُ الْحِرَاسَةِ فِي الْغَزْوِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ۳۴

પ્રકરણ : "રાહે ખુદામાં જેહાદના મોકા પર પહેરો આપવો." - (૪૦૪)

أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي عَامِرٍ بِنِ سَبِيْعَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ حَدِيث ۱۵۷۲

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા રઝી અલ્લાહુ એ ફર્માવ્યું કે નબી ﷺ રાતે [હદીષ : ૧૫૭૨]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا تَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَهْمًا فَلَمَّا

જાગ્યા કરતા. હતા. જ્યારે મદીના તશરીફ લાવ્યા તો ફર્માવ્યું, મારા સહાબીઓમાં કોઈ નેક શખ્સ કાશ !

હદીષ : ૧૫૭૧ની સમજૂતી

હઝરત અબૂ આમિરનું નામ ઓબેદ હતું એ હઝરત અબૂ મૂસા અશઅરીના કાકા હતા. ગઝવએ અવતાસના મોકા પર હુજૂરે અફદસ ﷺ એ એમને દરૈદ બિન સુમ્મહના મુકાબલામાં મોકલ્યા. હબ્શીએ તેમને તીર માર્યું જે એમના ગુઠણમાં વાગ્યું તેનાથી તેમની શહાદત થઈ ગઈ. ઝખ્મથી પાણી નીકળવું એની નિશાની હોય છે કે ઝખ્મીના શરીરથી સર્વ લોહી નીકળી ચૂક્યું છે, હવે એ બચશે નહીં.

હદીષ : ૧૫૭૨ની સમજૂતી

બુખારીની એક રિવાયતમાં થોડોક ક્રમ બદલેલો છે. આ રિવાયતથી સમજમાં આવે છે કે હુજૂરે અફદસ ﷺ મદીના તશરીફ લાવતા પહેલાં રાતોમાં જાગતા હતા અને મદીના તશરીફ લાવતાં જ સહાબાએ કિરામે પહેરો ભરવાનું ચાલુ કરી આપ્યું હતું. જ્યારે કે ઉમ્મુલ મો'મિનીનની મુરાદ એ નથી. એ એવું દર્શાવવા ચાહે છે કે હુજૂરે અફદસ ﷺ જ્યારે મદીના તશરીફ લાવ્યા તો રાતોમાં

قَدِمَ الْمَدِينَةَ قَالَ لَيْتَ رَجُلًا صَالِحًا مِّنْ أَصْحَابِي يُخَرِّسُنِي اللَّيْلَةَ إِذْ سَمِعْنَا

આજે રાત્રે પહેરો ભરતો, એવામાં અમે હથિયારનો અવાજ સાંભળ્યો. હુઝૂરે પૂછ્યું, કોણ છે આ ?

صَوْتِ سِلَاحٍ فَقَالَ مَنْ هَذَا قَالَ أَنَا سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ جِئْتُ لِأَحْرُسَكَ

અર્જ કરી, હું સઅદ બિન અબી વક્કાસ છું, એટલા માટે હાજર થયો છું કે પહેરો ભરું.

وَنَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَب

અને નબી ﷺ સૂઈ ગયા."

(૨/૧૦૭૪ અત્તમની, મુસ્લિમ-ફઝાઈલુસ્સહાબા, અબૂ દાઉદ-જેહાદ, તિર્મિઝી-મનાઝિબ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ બિન હંબલ, ૬/૧૪૧)

عَنْ أَبِي مَبَالِغٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ حَدِيث 1523

"હઝરત અબૂ હુરૈરેહ રઝી અલ્લહુ એનહુ થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, નામુરાદ થયો [હદીષ : ૧૫૦૩]"

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَعَسَ عَبْدُ الدَّيْتَارِ وَالذُّرَيْمِ وَالْقَطِيفَةَ

દીનાર તથા દિરહમ તથા ચાદર તથા કંબલનો ગુલામ કે જો એને આપવામાં આવે તો રાજી છે અને ન આપવામાં

وَالْخَيْصَةَ إِنْ أُعْطِيَ رَضِيَ وَإِنْ لَمْ يُعْطَ لَمْ يَرْضَ - لَمْ يَرْفَعَهُ إِسْرَائِيلُ

આવે તો રાજી નથી. એને ઈસ્રાઈલ અને મુહમ્મદ બિન જુહાદાએ અબૂ હુસૈનથી રિવાયત કરતાં મરફૂઅ નથી

જાગ્યા કરતા હતા. એક રાતે એવો બનાવ બન્યો કે જેવું કે મુસ્લિમમાં છે. એટલા માટે બુખારીની આ રિવાયત આ પ્રમાણે હોવી જોઈએ : **لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ سَهْرَ لَيْلَةٍ** : તેમજ એનાથી મુરાદ મદીનામાં આગમનના તદ્દન પ્રારંભના દિવસો નથી, એટલા માટે કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા રઝી અલ્લહુ એનહાની રુખસતી હિ.સ. ૨ (બે)માં થઈ હતી.

એના પર એક શંકા રજૂ કરવામાં આવી છે કે અલ્લાહ ﷻ એ ફર્માવ્યું, **وَاللَّهِ يَعْصَمُكَ مِنَ النَّاسِ** "અને અલ્લાહ આપની લોકોથી હિફાઝત ફર્માવશે." એના પછી પહેરાની શું જરૂર હતી ? અલ્લામા બદરુદ્દીન મહમૂદ અયનીએ એના બે જવાબ આપ્યા છે. એક એ કે આ પહેરો ભરવું આયતે કરીમાના નુજૂલથી પહેલાં હતું. બીજો જવાબ એ છે કે એનાથી મુરાદ લોકોના ફિત્ના, બુરાઈ તથા મતભેદોથી હિફાઝત છે.

અલ્લામા કુર્તબીએ એ જવાબ આપ્યો કે પહેરો આપવો એ હિફાઝતના વાયદાની વિરુદ્ધ નથી, જેમ કે અલ્લાહ ﷻ એ ફતહો તથા મદદ અને કબજો થવાનો વાયદો કર્યો અને જંગ કરવાનો પણ હુકમ આપ્યો. જેવી રીતે જંગ કરવું એ વાયદાના વિરુદ્ધ નથી એવી જ રીતે પહેરો આપવું એ હિફાઝતના વાયદાની વિરુદ્ધ નથી.

હદીષ : ૧૫૦૩ની સમજૂતી

અબ્દુદીનાર : એનાથી મુરાદ છે કે એ દીનાર વગેરેનો લાલચી છે, એના માટે બેઈજજતી વેઠે છે, જાણે દુનિયા વગેરેએ તેને ગુલામ બનાવી લીધો છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(205)

જિહાદ વિશે બયાન

وَمَحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي حَصِينٍ وَرَأَدَ لَنَا عَمْرٌ وَقَالَ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ

કરી. અને અબૂ અમ્રએ અમારા માટે વધુ કર્યું, અબ્દુરહમાન બિન અબ્દુલ્લાહ બિન દીનાર અન અબીહિના

بُنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ

તરીકાથી જે રિવાયત કરી એમાં એવું છે કે ફર્માવ્યું, નાકામ (નિષ્ફળ) રહ્યો દીનારનો ગુલામ અને દિરહમનો

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَعَى عَبْدُ الدِّينَارِ وَ

ગુલામ અને કંબલનો ગુલામ, જો તેને આપવામાં આવે તો રાજી છે અને ન આપવામાં આવે તો નારાજ. આ

عَبْدُ الدِّينَارِ هُمْ وَعَبْدُ الْخَمِصَةِ إِنْ أُعْطِيَ رَضِيَ وَإِنْ لَمْ يُعْطَ سَخَطَ نَعَسَ أَسْكَرَ

નામુરાદ અને નિષ્ફળ થયો અને એને જ્યારે કાંટો વાગે તો ન નીકળે. ભલાઈ છે એ બંદાના માટે જે પોતાના

وَإِذَا شَيْكَ فَلَا اسْتِقْسَى طُوبَى لِعَبْدٍ أَخَذَ بَعَثَانَ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ اشْعَثُ

ઘોડાની લગામ પકડીને રાહે ખુદામાં છે, એના વાળો વિખેરાયેલા છે અને તેના કુદમો ધૂળમય છે. જો તેને પહેરા

رَأْسِهِ مُغْبَرَةً قَدْ مَاكَ إِنْ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ وَإِنْ كَانَ فِي السَّاقَةِ

પર લગાડી દેવામાં આવે તો પહેરામાં છે અને ફોજ પાછળ રાખવામાં આવે તો પાછળ રહે છે, જો કોઈને એના

كَانَ فِي السَّاقَةِ وَإِنْ اسْتَأْذَنَ لَمْ يُؤْذَنَ لَهُ وَإِنْ شَفَعَ لَمْ يُشْفَعْ فَتَعَسَا

ઘરની અંદર આવવાની ઈજાઝત માગે તો ઈજાઝત આપવામાં ન આવે અને કોઈની સિક્કારિશ કરે તો કુબૂલ

كَأَنَّهُ يَقُولُ فَأَتَعَسَهُمُ اللَّهُ خَيَّبَهُمُ اللَّهُ طُوبَى فَعَلَى مِنْ كُلِّ سَيِّئٍ طَيِّبٍ وَهِيَ

કરવામાં ન આવે "તઅસન્" કહેવાનો મતલબ એ છે કે અલ્લાહ તઆલાએ તેને નામુરાદ કરી આપ્યો. તૂબાનો

يَاءٌ حَوَّلَتْ إِلَى الْوَاوِ وَهِيَ مِنْ يَطِيبٌ بِ

અર્થ સોથી સારી ચીજ. આ યતીબથી ઈસ્મે તફઝીલ સેગાએ મુઅન્નષ કુઅલાના વજન પર છે. એની "યા"ને

"વા"થી બદલી નાખવામાં આવેલ છે." (૨/૯૫૨ રિક્કાફ, ઈબ્ને માજહ-ગુહદ)

تَعَالَى كُأَنَّ كَرِيمًا مِمَّا أَعَدَّ اللَّهُ لِمَنْ أَعَادَهُ مِنْكُمْ فَتَعَالَى (મુહમ્મદ-૮) કેમ કે આ હદીષમાં મુઅન્નષનો શબ્દ આવ્યો છે એટલા માટે ઈમામ બુખારીએ આદત મુજબ એ ટુકડાની તફસીર કરી આપી. એનાથી મુરાદ એ છે કે تَعَالَى એટલે અલ્લાહે તેમને નિરાશ કર્યા. પછી શબ્દ તૂબાની સ્પષ્ટતા કરી આ તાબ યતીબથી ઈસ્મે તફસીલ મુઅન્નષનો સેગો છે, કુઅલાના વજન પર, તેનો વાવ અસલમાં "યા" હતો મા કુબલ ઝિમ્માના કારણે "યા"ને વાવથી બદલી નાખેલ છે.

بَابُ فَضْلِ الْخِدْمَةِ فِي الْعَتْرِ وَص ٢٠٣

પ્રકરણ : "ગઝવામાં ખિદમતની ફઝીલત" - (૪૦૪)

حدیث ۱۵۷۴ عَنْ تَابِثِ بْنِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત અનસ બિન માલિક રહ્યાં, હું જરીર બિન અબ્દુલ્લાહની સાથે રહ્યો. [હદીષ : ૧૫૭૪]

صَحِبْتُ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ فَكَانَ يَخْدُمُنِي وَهُوَ كَبِيرٌ مِنْ أَنَسِ قَالَ جَرِيرٌ إِنِّي

એ મારી ખિદમત કરતા હતા. જો કે તે હઝરત ઉમરથી ઉમરમાં મોટા હતા. હઝરત જરીરે કહ્યું,

رَأَيْتُ الْأَنْصَارَ يَصْنَعُونَ سَيِّئًا لَا أَحَدٌ مِنْهُمْ إِلَّا أَكْرَمَتْهُ

મેં અ-સારને ઘણું બધું કરતા જોયા છે એટલા માટે જે અ-સારીને જોઈશ તેની તા'ઝીમ કરીશ."

حدیث ۱۵۷۵ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو وَمَوْلَى الْمُطَّلِبِ بْنِ حَنْطَبٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ

"હઝરત અનસ બિન માલિક કહેતા હતા કે હું રસૂલુલ્લાહ સાથે [હદીષ : ૧૫૭૫]

بْنِ مَالِكٍ يَقُولُ خَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى خَيْبَرَ

મયબર ગયો. જ્યારે નબી પરત થઈને મદીના આવ્યા અને હુઝૂરની સામે ઓહદ આવ્યો તો ફર્માવ્યું, આ

فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَاجِعًا وَبَدَأَ اللَّهُ أَحَدًا قَالَ هَذَا جَبَلٌ

પહાડ છે એ અમારાથી મહોબ્બત કરે છે અને અમે એનાથી મહોબ્બત કરીએ છીએ. પછી પોતાના હાથ મુબારક

يُحِبُّنَا وَحُبِّئْنَا ثُمَّ أَسَارَ بَيْدَهُ إِلَى الْمَدِينَةِ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أُحْرِمُ مَا بَيْنَ

વડે મદીના તરફ ઈશારો કર્યો અને આ હુઆ કરી, હે અલ્લાહ ! હું એની બંનેવ પહાડીઓની વચ્ચે હરમ બનાવું

لَابَتَيْهَا كَقَهْرِيْمِ إِبْرَاهِيمَ مَكَّةَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا وَمِدَّنَا -

હું જેવી રીતે ઈબ્રાહીમ મક્કાને હરમ બનાવ્યું. હે અલ્લાહ ! અમારા માટે અમારા "સાઅ" તથા "મુદ" (માપિયાં)માં બરકત અતા ફર્માવ."

હદીષ : ૧૫૭૪ની સમજૂતી

ખિદમતના ત્રણ પ્રકારો છે : મોટો નાનાની ખિદમત (સેવા) કરે, નાનો મોટાની ખિદમત કરે, સમવયવાળા સમવયવાળાની ખિદમત કરે. હઝરત જરીર હઝરત અનસથી ઉમરમાં મોટા હતા, પણ તેમની ખિદમત કરતા હતા. આ પ્રકરણના પ્રથમ ભાગ સાથે મળતાપણુ ધરાવે છે. અલબત્ત આ હદીષમાં એવો કોઈ શબ્દ નથી જે ખાસ ગઝવહમાં ખિદમતની ફઝીલત સંબંધે દલીલ પૂરી પાડે. એટલા માટે અલ્લામા ઈબ્ને હજર અસ્કલાનીએ ફર્માવ્યું કે આ હદીષનું અહીં વર્ણન મુનાસિબ નથી બલકે આ હદીષ મનાકિબના માટે અધિક લાયક છે.

નુઝહુલુ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(207)

જિહાદ વિશે બયાન

حدیث
۱۵۷۶

عَنْ مُوَرِّقِ الرُّعْبِيِّ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ

"હઝરત અનસ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ, અમે નબી ﷺ ની સાથે હતા.

[હદીષ : ૧૫૭૬]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكُتُبَ ظِلًّا الَّذِي يَسْتُظِلُّ بِكَأْسِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ صَامُوا

અમારામાં સૌથી અધિક સાયામાં તે હતો જે પોતાના કંબલ વડે

كَلَّمَ يَعْمَلُوا شَيْئًا وَأَمَّا الَّذِينَ أَفْطَرُوا فَبَعَثُوا الرِّكَابَ وَأَمَّهُنَّ وَأَعْلَجُوا

સાયો કરેલ હતો. જે લોકોએ રોઝો રાખ્યો તેમણે કાંઈ ન કર્યું અને જે લોકોએ રોઝો

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَهَبَ الْمُعْطَرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ-

ન રાખ્યો હતો તેમણે સવારી ઉઠાડી અને ઘણું બધું કામ કર્યું. નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું,

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَهَبَ الْمُعْطَرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ-

રોઝો ન રાખનારા આજે સવાબ લઈ ગયા."

હદીષ : ૧૫૭૬ની સમજૂતી

આ બનાવ સફરમાં ઉપસ્થિત થયો હતો. જેવું કે મુસ્લિમમાં છે. સખત તડકો હતો. લોકોએ તડકાથી બચવા માટે માથે હાથ રાખેલ હતા. ઝાડોનો છાંયડો તલાશ કરતા હતા. કેટલાક લોકો રોઝાથી હતા. તેમની શક્તિ જવાબ આપી ચૂકી હતી જેથી તે લોકો બેસી રહ્યા અને જે લોકો રોઝાથી ન હતા તેમણે તંબૂ તાણ્યા, ખાવા પકાવ્યું, પાણી લાવ્યા. આ રીતે પોતાની પણ ખિદમત કરી અને રોઝાદારોની પણ કરી.

આ હદીષમાં એક સમવયવાળાની બીજા સમવયવાળાની ખિદમતનું વર્ણન છે. અને એનાથી આગલી હદીષમાં નાનાની સેવાનું વર્ણન છે. કેમ કે હઝરત અનસ ગઝવએ ખયબરમાં હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ની ખિદમતના માટે જ ગયા હતા અને આ હદીષમાં સફરનું વર્ણન છે. જેનાથી ગઝવહનો જ સફર નિશ્ચિત છે. એટલા માટે કે રમઝાનમાં હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ કેવળ બે સફર કર્યા છે. એક ગઝવએ બદરને માટે અને બીજો ફતહે મક્કાના માટે. એટલા માટે આ સફરમાં ખિદમતનો સાર થયો : ગઝવહમાં ખિદમત.

એ જે ફર્માવ્યું, રોઝો ન રાખનારા આજે સવાબ લઈ ગયા, એનાથી મુરાદ એ નથી કે રોઝાદારોને તેમના અમલો પર જે સવાબ મળે છે તે તેમની પાસેથી છીનવી લઈને તેમને આપી દેવામાં આવ્યો, બલકે મુરાદ એ છે કે તેમને તેમના અમલોનો સવાબ તો મળશે જ પણ રોઝો ન રાખનારાઓએ રોઝાદારોની સેવા કરી છે એટલા માટે તેમના નેક અમલોની બરાબર તેમની ખિદમત કરનારાઓને સવાબ મળ્યો. مع شى زائد આ ઈર્શાદનો સાર એ નીકળ્યો કે રોઝો ન રાખનારાઓએ આજે ઘણો જ અધિક સવાબ મેળવી લીધો.

પ્રકરણ : "જે શખ્સ ખિદમતના માટે
પુત્રને લઈને જેહાદમાં ગયો." - (૪૦૫)

بَابُ مَنْ غَزَا بِصَبِيٍّ لِلْخِدْمَةِ مِنْهُ

عَنْ عُمَرَ وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ

حدیث
۱۵۷۷

"હઝરત અનસ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે નબી صلى الله عليه وسلم એ અબૂ તલ્હાને કહ્યું, મારા

[હદીષ : ૧૫૭૭]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي طَلْحَةَ إِنَّمَسَ غُلَامًا مِنْ عِلْمَانِكُمْ

માટે એક છોકરો શોધી આપો જે મારી ખિદમત કરે. ખયબર જતા સુધી તો અબૂ તલ્હા મને લઈને ચાલ્યા અને

يَخْدُمُنِي حَتَّى أَخْرُجَ إِلَى حَيْبَرَ فَخَرَجَ بِي أَبُو طَلْحَةَ مُرْدِيًّا وَأَنَا غُلَامٌ

મને પોતાની પાછળ સવારી પર બેસાડ્યો અને હું બાલિગ થવાની નજીક પહોંચી ગયો હતો. રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم

رَاهَقْتُ الْحِلْمَ فَكُنْتُ أَخْدُمُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

જ્યારે મંઝિલ પર ઉતરતા તો હું હુઝૂરની ખિદમત કરતો હતો. હું સાંભળતો હતો કે હુઝૂર ખૂબ જ અધિક

إِذَا نَزَلَ فَكُنْتُ أَسْمَعُهُ كَثِيرًا يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ

પ્રમાણમાં આ દુઆ માગ્યા કરતા હતા, હે અલ્લાહ ! હું તારી પનાહ માગુ છું ગમ તથા રંજથી અને લાચારીથી

وَالْحُزْنِ وَالْعَجْزِ وَالْكَسْلِ وَالْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَضَلَعِ الدَّيْنِ وَعَلْبَةِ

અને સુસ્તીથી અને કંજૂસીથી અને બુઝદિલીથી અને કરજના બોજથી અને લોકોના ગલ્બા (સવાર થવા)થી.

الرِّجَالِ ثُمَّ قَدِمْنَا حَيْبَرَ يَوْمَ

પછી અમે ખયબર આવ્યા."

(૨/૯૪૧, ૬અવાત, ૨/૮૧૬, અર્ઠમહ બાબુલ હયુસ, ૨/૧૦૯૦, અલ એઅતેસામ, મુસ્લિમ-મનાસિક,
તિર્મિઝી-મનાકિબ)

હદીષ : ૧૫૭૭ની સમજૂતી

આ હદીષ પર શંકા એ છે કે હઝરત અનસ رضي الله عنه શરૂથી જ હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم ની ખિદમતમાં રહેતા હતા જ્યારે કે હિજરત કરીને મદીના તશરીફ લાવ્યા. તેમણે ખૂદ ફર્માવ્યું છે કે મેં નબી صلى الله عليه وسلم ની દસ વરસ ખિદમત કરી છે, અને આ હદીષથી જાહેર થઈ રહ્યું છે કે હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم ના તલબ કરવા પર ગઝવએ ખયબરના મોકા પર હઝરત અબૂ તલ્હાએ હઝરત અનસને ખિદમત કરવાને માટે પેશ કર્યા હતા. ખયબર હિ.સ. ૭માં થયો હતો. આ આધારે લાઝિમ થશે કે હઝરત અનસે વધુમાં વધુ ચાર વરસ સેવા કરી છે. જવાબ એ છે કે હકીકત એ પ્રમાણે છે કે હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم જ્યારે હિજરત કરીને મદીના તૈયબહ તશરીફ લાવ્યા તો હઝરત અનસનાં વાલિદા માજિદા હઝરત ઉમ્મે સુલૈમ رضي الله عنها એ તેમને ખિદમતે અફદસમાં પેશ કર્યા હતા. પરંતુ એ પેશ કરવું મદીના તૈયબહમાં રહીને ખિદમત કરવા માટે હતું. દૂર દરાઝ ગઝવાઓમાં સાથે લઈ જવાની સ્પષ્ટતા ન હતી. ગઝવએ ખયબરના મોકા પર હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم ના આ ઈર્શાદનો મતલબ એ હતો કે મદીનાની બહાર ખયબર સાથે ચાલીને ખિદમત માટે કોઈ છોકરાને તલાશ કરો.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(209)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ مَنِ اسْتَعَانَ بِالضُّعْفَاءِ وَالصَّالِحِينَ فِي الْحَرْبِ ص ٢٠٥

પ્રકરણ : "જેણે લડાઈમાં કમજોરો તથા નેક લોકોથી મદદ માગી." - (૪૦૫)

حدیث ۱۵۷۸
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ عَنْ طَلْحَةَ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ

"મુસ્અબ બિન સઅદે કહ્યું કે હઝરત સઅદને વિચાર આવ્યો કે તેમને ગૈરો પર [હદીષ : ૧૫૭૮]

رَأَى سَعْدٌ أَنَّ لَهُ فِضْلًا عَلَى مَنْ دُونَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

ફઝીલત છે. તો નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, તમારી તમારા કમજોરોના જ સદકામાં મદદ કરવામાં આવે છે

وَسَلَّمَ هَلْ تُنْصَرُونَ وَتُرْتَفُونَ إِلَّا بِضُعْفَائِكُمْ

અને રોજી આપવામાં આવે છે." (અબૂ દાઉદ, નિસાઈ-જેહાદ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ભાગ-૧)

حدیث ۱۵۷۹
عَنْ عُمَرَ وَسَمِعَ جَابِرًا عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضی اللہ عنہ નબી ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, એક [હદીષ : ૧૫૭૯]

હદીષ : ૧૫૭૮ની સમજૂતી

હઝરત સઅદ બિન અબી વક્કાસ رضی اللہ عنہને પોતાની બહાદુરી, માલદારી અને ઈસ્લામમાં અગ્રતાના લીધે ખયાલ આવ્યો હતો અને એમનો એ ખયાલ એક હદ સુધી સહીહ પણ છે. સાબેફીને અવ્વલીન (શરૂ શરૂમાં ઈમાન લાવનારાઓ)માંથી છે. ગઝવએ ઓહદની તે હોશ ઉડાડી દેનાર ઘડીમાં જ્યારે કે ભાગદોડના આલમમાં મોટાભાગના મુસલમાનો વેર વિખેર થઈ ગયા હતા ત્યારે એ અડગ રહ્યા. હુઝૂરે અફઠસ ﷺની નજીક રહ્યા અને અતિશય બેજિગરીથી દુશ્મનો પર તીર ચલાવતા રહ્યા, ત્યાં સુધી કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺએ ફર્માવ્યું, "يا سَعْدُ فَدَاكَ أَبِي وَأُخِي" "હે સઅદ ! તીર ચલાવતા રહો ! તમારા પર મારાં માબાપ ફિદા થાય !" અને અશરએ મુબશિશરામાંથી છે જેમને બાકીના સર્વ સહાબીઓ પર ફઝીલત છે. એના આધારે એમનો એ ખયાલ પોતાના સ્થાને સહીહ હતો. હુઝૂરે અફઠસ ﷺએ તેમને તવાઝોઅ (આજીજી) તથા નફ્સને નીચો પાડવાની તા'લીમ આપવાના માટે એવું ઈર્શાદ ફર્માવ્યું.

આ હદીષ એની દલીલ છે કે નેક તથા સાલેહ મુસલમાનના સદકામાં મદદ પણ મળે છે અને રોજી પણ મળે છે તથા એ વાતની પણ દલીલ છે કે સાલેહીનથી વસીલો પકડવો જાઈજ છે.

ઈમામ બુખારીએ પ્રકરણમાં હર્બનો વધારો કર્યો છે, હદીષમાં હર્બનો શબ્દ નથી પરંતુ એ પોતાના ઉમૂમના એતેબારથી હર્બને પણ સમાવે છે બલકે تنصرون હર્બના અર્થની અધિક નિકટ છે.

હદીષ : ૧૫૭૯ની સમજૂતી

આ હદીષ એની દલીલ છે કે મહબૂબાને બારગાહના વજૂદની બરકતો દુનિયામાં પણ હાંસલ થાય છે અને જે લોકો તેમની સોહબતમાં રહે છે તે પણ બાબરકત થઈ જાય છે.

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا بَنِي رَمَانَ يَغزُرُ فِيهِ فَنَامَ مِنَ النَّاسِ فَيُقَالُ

જમાનો આવશે જેમાં લોકોની એક જમાઅત જેહાદ કરશે, તો કહેવામાં આવશે, શું તમારામાં કોઈ તે છે જે

فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُقَالُ نَعَمْ فَيَفْتَحُ عَلَيْهِ

નબી ﷺ નો સહાબી છે ? તો કહેવામાં આવશે કે હા ! તો એમને જીત મળશે. પછી એક જમાનો આવશે કે

ثُمَّ يَأْتِي رَمَانَ فَيُقَالُ فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

કહેવામાં આવશે કે શું તમારામાં કોઈ તે છે જેણે અસ્હાબે નબીની સોહબત મેળવી છે ? તો કહેવામાં આવશે,

فَيُقَالُ نَعَمْ فَيَفْتَحُ ثُمَّ يَأْتِي رَمَانَ فَيُقَالُ فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ صَاحِبِ أَصْحَابِ

હા ! તો એમને ફતહ હાંસલ થશે. પછી એક જમાનો આવશે તો કહેવામાં આવશે, શું તમારામાં કોઈ તે છે જેણે

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُقَالُ نَعَمْ فَيَفْتَحُ

નબીના સહાબીની સોહબત હાંસલ કરનારની સોહબત પામી છે, તો કહેવામાં આવશે, હા ! તો તેમને ફતહ

હાંસલ થશે." (અલામાતે નબુવ્વત, પેજ : ૫૦૭, ફઝાઈલે અસ્હાબુનનબી ﷺ, પેજ : ૫૧૫, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ)

بَابُ لَا يَقُولُ مُلَانٌ شَهِيدًا

પ્રકરણ : "એવું ન કહે કે ફલાણો શહીદ છે." - (૪૦૫)

حَدِيث ١٥٨٠
عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત સહલ બિન સઅદ સાઅદી رضی اللہ عنہ کی ریویایت છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ [હદીષ : ૧૫૮૦]

عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اتَّقَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاتَّقُوا

અને મુશ્રિકોમાં મુકાબલો થયો અને લડાઈ થઈ. જ્યારે રસૂલુલ્લાહ ﷺ પોતાના લશ્કરની તરફ અને બીજા

فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَسْكَرِهِ وَمَا الْآخَرُونَ

પોતાના લશ્કરની તરફ ધ્યાનિત થયા અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના સાથીઓમાં એક શખ્સ હતો જે કોઈ એકલા

إِلَى عَسْكَرِهِمْ وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ لَا يَدْعُ

અથવા ભાગનારાને જોતો તો તેનો પીછો કરીને પોતાની તલ્વાર વડે મારી નાખતો. કોઈએ કહ્યું કે આ જે

હદીષ : ૧૫૮૦ની સમજૂતી

અલ્લામા અયનીનું મંતવ્ય છે કે આ બનાવ ગઝવએ ખયબરમાં થયો હતો. ફરીના એ છે કે ઈમામ બુખારીએ એને આ જ સનદ તથા મતનની સાથે ગઝવએ ખયબરમાં વર્ણવેલ છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(211)

જિહાદ વિશે બયાન

لَهُمْ شَادَّةٌ لِأَفَادَةٍ إِلَّا اتَّبَعَهَا يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ فَقَالَ مَا أَجْزَأُ مِنَّا الْيَوْمَ

ફલાણાના બરાબર આપણામાં કોઈ કામ ન આવ્યું. એના પર રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, સાંભળો ! તે

أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأُ فَلَا تُنْفَلِكُنَّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمْرًا نَهَى

જહન્નમવાળાઓમાંથી છે ! એના પર એક શપ્સે કહ્યું, હું એની સાથે રહુ છું ! તે એની સાથે ચાલ્યા. જ્યારે તે

مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَقَالَ رَجُلٌ مِّنَ الْقَوْمِ أَنَا صَاحِبُهُ فَخَرَجَ مَعَهُ كَلِمًا دَقَّتْ

રોકાતો આપ પણ તેની સાથે રોકાય જતા. અને જ્યારે એ દોડતો એ પણ તેની સાથે દોડતા. એ શપ્સને સખત

وَقَفَتْ مَعَهُ وَإِذَا اسْرَعَ اسْرَعَ مَعَهُ قَالَ فَجَرَحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا

ઝખમ પહોંચ્યો તો તેણે જલ્દી મૌત યાહું. પોતાની તલવારના હાથાને જમીન પર રાખ્યો અને તેની અણી

فَأَسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ بِالْأَرْضِ وَذُبَابَةٌ بَيْنَ شَدِيدِيهِ

પોતાની છાતીની વચ્ચે (કરી) અને પછી તેના પર પડીને પોતે પોતાને મારી નાખ્યો. હવે આ સાહબ

ثُمَّ تَحَامَلَتْ عَلَى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થયો અને અર્ઝ કરી, હું ગવાહી આપુ છું કે વિના શંકાએ આપ અલ્લાહના

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ وَمَا ذَاكَ قَالَ الرَّجُلُ

રસૂલ છો. હુઝૂરે ફર્માવ્યું, શું વાત છે ? તે સાહબે અર્ઝ કર્યું, હમણા હુઝૂરે જેના બારામાં ફર્માવ્યું હતું કે જહન્નમી

الَّذِي ذَكَرْتِ أَيْقَانَتَهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذَلِكَ فَقُلْتُ

છે, લોકોને એ વાત કડવી (ભારે) લાગી હતી. મેં કહ્યું હું એને જોઉં છું હું એના નિરીક્ષણમાં ચાલ્યો. પછી તે સખત

أَنَا لَكُمْ بِهِ فَخَرَجْتُ فِي طَلَبِهِ ثُمَّ جَرَحَ جُرْحًا شَدِيدًا فَأَسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ

ઝખમી થયો અને જલ્દી મૌત યાહું જેથી પોતાની તલવારનો હાથો જમીન પર રાખ્યો અને તેની અણી પોતાની

અલ્લામા ઈબ્ને જવઝીએ કહ્યું કે આ બનાવ ગઝવએ ઓહદમાં થયો હતો અને એ શપ્સનું નામ કુઝમાન ઝુફરી

હતું. એ શપ્સ શરૂમાં જંગમાં શરીક ન હતો. એના પર સ્ત્રીઓએ એને શરમ અપાવી તો આવીને પ્રથમ સફમાં

ઉભો થઈ ગયો અને સૌથી પ્રથમ તીર દુશ્મનો પર ચલાવ્યું. જ્યારે મુસલમાન વેરવિખેર થઈ ગયા તો તેણે

તલવારની મ્યાન તોડી નાખી અને એવું કહેવા લાગ્યો કે ભાગવા કરતાં મૌત અધિક બેહતર છે. હઝરત ફતાદા

બિન નોઅમાન એની પાસેથી પસાર થયા તો તેમણે તેને કહ્યું કે તને શહાદત મુબારક થાય ! એના પર એણે કહ્યું,

બખુદા ! હું દીન માટે નથી લડ્યો, અમારી ફૌમની ઈજ્જત બચાવવા માટે લડ્યો છું. પછી તેણે ઝખમની સખ્તીને

સહન ન કરતાં આપઘાત કરી લીધો. અબૂ યઅલાએ પણ આ હદીષ વર્ણવી છે જેના શરૂમાં આ પ્રમાણે છે : કે

فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ فِي الْأَرْضِ وَذُبَابُهُ بَيْنَ شَدَائِيهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ

બંને છાતીઓની વચ્ચે, પછી એના પર ગબડી પડીને પોતે પોતાને મારી નાખ્યો. એ સાંભળીને

فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ إِنَّ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું કે એક શખ્સ જાહેરી રીતે જન્નતીઓનું કામ કરે છે,

الرَّجُلَ لِيَعْمَلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا بِيَدِ النَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ

જ્યારે કે તે જહન્નમી હોય છે અને એક શખ્સ જાહેરી રીતે જહન્નમીઓનાં કામ કરે છે

وَإِنَّ الرَّجُلَ لِيَعْمَلَ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا بِيَدِ النَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ

જ્યારે કે એ જન્નતી હોય છે."

(૨/૬૦૪ મગાઝી બાબ-ગઝવએ ખૈબર, અલ્ફદર બાબુલ અઅમાલ બિલખવાતીમ, પૃષ્ઠ : ૮૬૧, અરિફાફ, અઅમલ બિલ ખવાતીમ, પૃષ્ઠ : ૮૭૭)

ઓહદના દિવસે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને કહેવામાં આવ્યું, આજે ફલાણાએ જે કારનામું અંજામ આપ્યું છે, કોઈએ નથી અંજામ આપ્યું. લોકો ભાગી ગયા અને તે ન ભાગ્યો અને કોઈ એકલા મુશ્રિકને ન છોડ્યો પણ એ કે તેને ફત્લ કરી નાખ્યો. એ મોફા પર રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું હતું કે અલ્લાહ તઆલા આ દીનની મદદ એક ફાજિર શખ્સથી કરે છે.

એને જહન્નમી ક્યાં તો એ કારણે ફર્માવ્યું કે એ મુનાફિક હતો અથવા મુરાદ એ છે કે આત્મહત્યા કરવાના કારણે એ જહન્નમમાં જશે પછી કાઢવામાં આવશે.

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : પ્રકરણનો મતલબ એ છે કે ફત્લ તોર પર જંગમાં કોઈ માર્યા જનારાને શહીદ યકીન ન કરી લેવો જોઈએ. દિલોનો હાલ કોણ જાણે છે. હા ! જે જાહેરી રીતે મુસલમાન રહ્યો હોય અને તેનાથી કુફ્ર ન જાહેર થયું હોય તેને જાહેરના એતબારથી શહીદ કહેવામાં આવશે અને એના પર શહીદોના હુકમો લાગુ થશે અને તેના ખાતિનને ખુદાના હવાલે કરી દેવામાં આવશે.

بَابُ الْمُحَرِّضِينَ عَلَى الرَّمِيِّ وَقَوْلِ اللَّهِ دَاعِدًا وَاللَّهُمَّ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

પ્રકરણ : તીરંદાઝી માટે પ્રોત્સાહિત કરવું, અને અલ્લાહ તઆલાના આ ઈર્શાદિનું બચાન :

وَمِنْ رَبِّ بَاطِ الْخَيْلِ تَرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ (نفال ๘۳)

"જેટલી થઈ શકે શક્તિ ભેગી કરો અને ઘોડા બાંધો જેનાથી અલ્લાહ અને તમારા

દુશ્મનને ડરાવો." -અ-ફાલ-૬૦ (૪૦૬)

عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ سَمِعْتُ سَلَمَةَ بْنَ الْأَكْوَعِ

حدیث
۱۵۸

"હઝરત સલમા બિન અકૂઅ રઝી અલ્લાહે નબી صلی الله علیه وسلم બની અસ્લમના એક

[હદીષ : ૧૫૮૧]

قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَقْرٍ مِمَّنْ اسْلَمَ يَنْتَضِرُونَ

ગિરોહની પાસે થઈને પસાર થયા જેઓ આપસમાં તીરંદાઝીની પ્રેક્ષિત્સ કરી રહ્યા હતા. તો નબી صلی الله علیه وسلم એ

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ آبَاءَكُمْ

ફર્માવ્યું, તીર ચલાવો ! હે બની ઈસ્માઈલ ! એટલા માટે કે તમારા બાપ પણ તીરંદાઝ હતા અને હું બની

كَانَ رَامِيًا وَإِنَّا مَعَ بَنِي فُلَانٍ قَالَ فَأَمْسَكَ أَحَدُ الْفَرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ

ફલાણાની સાથે છું. એ સાંભળીને બીજા ગિરોહ પોતાનો હાથ રોકી લીધો. તો રસૂલુલ્લાહ صلی الله علیه وسلم એ ફર્માવ્યું, શું

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ قَالُوا كَيْفَ

વાત છે તમે લોકો તીર નથી ચલાવતા ? એ લોકોએ કહ્યું, અમે કેવી રીતે તીર ચલાવીએ અને હુઝૂર એમની સાથે

نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَهُمْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْمُوا وَإِنَّا مَعَكُمْ

છે ! આ સાંભળીને નબી صلی الله علیه وسلم એ ફર્માવ્યું, અરહા ! તીર તલાવો હું તમારા સૌની

كَلِمَةٍ

સાથે છું !" (અલ્અંબિયા, બાબુ ફૂલિલ્લાહ, પેજ : ૪૭૮, મનાકિબ નિસ્બતુલ યમન ઈલા ઈસ્માઈલ, પેજ : ૪૮૭)

હદીષ : ૧૫૮૧ની સમજૂતી

આયતે કરીમામાં **مِنْ قُوَّةٍ** આવ્યું છે. હુઝૂરે અફદસ صلی الله علیه وسلم એ ખૂદ એની તફસીર **رِي** એટલે તીરંદાઝી કરી છે. ઈમામ બુખારી આ હદીષ લાવીને એ ફાયદો કરવા ચાહે છે. પરંતુ સહીહ એ છે કે કુવ્વતથી મુરાદ આમ (સર્વ સામાન્ય) છે. દરેક તે સામાન મુરાદ છે જે લડાઈમાં સહાયરૂપ હોય. હદીષમાં જે તીરંદાઝીની તફસીર આવેલી છે તે એ જમાનાના લેહાઝથી અને પોતાના મહત્વના એતબારથી હતી. તીરંદાઝીની કળા મુશ્કેલ છે પણ લડાઈમાં ખૂબ જ લાભદાયી અને કામની છે. એ જમાનામાં જ્યારે કે

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(214)

જિહાદ વિશે બચાન

حدیث
۱۵۸۲

عَنْ حَمْرَةَ بِنِ ابْنِ أُسَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

"अबू उसैदे कहुं के नबी ﷺ अे भद्रना दिवसे इर्माव्युं, ज्यारे आपणे कुरेशना [हदीष : १५८२]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ بَدْرٍ حِينَ صَفَّقْنَا لِقُرَيْشٍ وَصَفُّوا النَّا إِذَا أَكْتَبُوا كُوم

मुक़ाबलाना माटे सफ़्बंधी करी लीधी अने कुरेशे आपणा मुक़ाबलाना माटे सफ़्बंधी करी लीधी, ज्यारे तेओ

فَعَلَيْكُمْ بِالسَّبِيلِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَكْتَبُوا كُوم يَعْنِي أَكْتَبُوا كُوم

तमारा पर लीड करीने आवे तमे लोको तीर यलावो. अबू अब्दुल्लाह (ईमाम बुभारी)अे कहुं नो

अर्थ कहुं नो." (२/५६७, ५६८ भाष गजवतिल भद्र)

بَابُ اللَّهِ بِالْحَرَابِ وَنَحْوَهَا

प्रकरण : "नाना लाला वगरेनी साथे रमवुं" - (४०६)

حدیث
१५८३

عَنْ ابْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ ابْنِ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"उउरत अबू हुरैरह رضی اللہ عنہ अे कहुं के उवशी नबी ﷺ नी पासे पोताना नाना [हदीष : १५८३]

بَيْنَا الْحَبَشَةَ يُلْعَبُونَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِحَرَابٍ بِهَمْزٍ

लालाओ वडे भेली रह्या उता. अेवामां उउरत उमर आवी गया अने कांकरी लीधी अने तेमने मारी

عُمَرُ فَاهْوَى إِلَى الْحَصَى فَحَصَبَهُمْ بِهَا فَقَالَ دَعَهُمْ يَا عُمَرُ وَتَرَا دَعَلِي

तो नबी ﷺ अे इर्माव्युं, अेमने छोडी हो. अलीना तरीक़ाथी जे रिवायत छे अेमां

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ فِي الْمَسْجِدِ

आ प्रमाणे छे के उवशी मस्जिदमां भेली रह्या उता." (मुस्लिम-अल्हद)

भंदूक वगरे शोधाई न उती त्यारे जंगना शस्त्रोमां तीरंदाजीनुं भूष ज मउत्व उतुं. अेने लक्षमां रापीने हुजुरे अक़दस ﷺ अे अे तफ़सीर इर्मावी.

आ हदीष अेनी दलील छे के बनी अस्लम बनी इस्माईलमांथी छे.

हदीष : १५८३नी समजूती

लाला तथा अन्य उधियारोनी प्रेक़िटस सुन्नत छे जेथी करीने मउरत पेदा थई जाय. अेनुं मुस्तहसिन उवुं आयते करीमा ما استطعتم من قوة साभित छे. उउरत उमर رضی اللہ عنہ अे समय सुधी अेनाथी वाकेइ न उता के मस्जिदमां अने हुजुरे अक़दस ﷺ नी उभरु रमता ज़ोया तो तेमने सारु न लाग्युं अेटले अेमणे उवशीओने कांकरी मारी. तेमणे अे जयाल कर्यु के हुजुरे अक़दस ﷺ उया इर्मावी अेटला माटे मना नथी कर्यु.

नुअहवुल् इ़ारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(215)

बिहाद विशे जयान

بَابُ الْمِجَنِّ وَمَنْ تَتَرَسَّ بِتَرْسٍ صَاحِبِهِ ص ٤٠٦

પ્રકરણ : "ઢાલનુ બયાન અને જે પોતાના સાથીની ઢાલમાં પોતાને છુપાવે" - (૪૦૬)

عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ حَدِيث ١٥٨٢

"હઝરત અનસ રઝી اللہ سے کہتے ہیں کہ ہجرت میں آپ ﷺ نے

[હદીથ : ૧૫૮૪]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ يَتَرَسَّ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

નબી ﷺ ની સાથે એક ઢાલમાં છુપાવેલ હતા. અને અબૂ તલહા સારા

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَرْسٍ وَاحِدٍ وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ حَسَنُ الرَّامِي فَكَانَ إِذَا رَمَى

તીરંઢાઝ હતા. જ્યારે એ તીર ચલાવતા તો નબી ﷺ સરે અફઢસ ઉઢાવીને

تَشَرَّفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَنْظُرُ إِلَى مَوْقِعِ نَبْلِهِ -

તેમના તીરને પડવાની જગાને જોતા."

عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ حَدِيث ١٥٨٥

"હઝરત સહલ બિન સઅદ રઝી اللہ سے کہتے ہیں, જ્યારે નબી ﷺ નો લોખંડનો

[હદીથ : ૧૫૮૫]

لَمَّا كَسَرَتْ بِيضَةً النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَأْسِهِ وَأُدْمِي

હેલ્મેટ હુઝૂરના માથા મુબારક પર તોડી નાખવામાં આવ્યો અને ચહેરો મુબારક લોહીવાળો થઈ ગયો અને

હદીથ : ૧૫૮૪ની સમજૂતી

આ બનાવ ગઝવએ ઓહઢમાં બન્યો હતો. કેમ કે હઝરત અબૂ તલહા રઝી اللہ سےની તીરંઢાઝીના કારણે બંનેવ હાથો રોકાયેલા હતા એટલા માટે હુઝૂરે અફઢસ ﷺએ પોતાની સાથે એમને પણ ઢાલમાં છુપાવી લીધા હતા. હુઝૂરે અફઢસ ﷺ જ્યારે પોતાનુ માથુ મુબારક ઉઢાવીને જોતા તો અબૂ તલહા અઝ કરતા, હુઝૂર પર મારાં માબાપ કુબાન ! માથુ ન ઉઢાવો, ક્યાંક કોઈ તીર ન વાગી બેસે. અને હુઝૂરે અફઢસ ﷺનો ઢાલ એ હતો કે જો કોઈ કમંડળ લઈને પસાર થતું તો તેને ફર્માવતા, તમારાં તીર અબૂ તલહાને આપી ઢો. તે દિવસે એમના હાથે બે કે ત્રણ કમાનો તૂટી હતી.

હદીથ : ૧૫૮૫ની સમજૂતી

وَرَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ يَتَرَسَّ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِتَرْسٍ وَاحِدٍ وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ حَسَنُ الرَّامِي فَكَانَ إِذَا رَمَى تَشَرَّفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَنْظُرُ إِلَى مَوْقِعِ نَبْلِهِ - વચ્ચેના બંને ઢાંતોની આસપાસ જે ઢાંતો હોય છે તેને રૂબાઈયહ કહે છે. ગઝવહએ ઓહઢમાં ઉતબા બિન અબી વકકાસ રઝી اللہ سےએ હુઝૂરે અફઢસ ﷺના ચહેરા મુબારકને ઝખ્મી કર્યો હતો અને ઈબ્ને કુમૈયાએ તીર માર્યું હતું અને ફખ સાથે એવું કહ્યું હતું, આ લે ! હું ઈબ્ને કુમૈયા છું ! હુઝૂરે અફઢસ ﷺએ ફર્માવ્યું, અલ્લાહ તઆલા તને જહન્નમમાં ઢાખલ કરે ! આ બનાવ પછી તે બકરીઓના ઢોળામાં ઢાખલ થયો તો એક તોફાની બકરીએ તેને શીંગ મારીને ખત્મ કરી નાખ્યો. આ પ્રસંગે ઉબય ઈબ્ને ખલફે હુઝૂરે અફઢસ ﷺ પર તીર ચલાવવા ચાહ્યું અને અબૂ તલહા વચ્ચે આડ થવા લાગ્યા, તો હુઝૂરે અફઢસ ﷺએ ફર્માવ્યું, હે અબૂ તલહા ! તમે જ્યાં છો ત્યાં જ રહો. હુઝૂરે અફઢસ ﷺએ એના પર તીર ચલાવ્યું જે એની છાતીમાં બખ્તરની જાળીમાં વાગ્યું જેના સઢમાથી એ જ દિવસે મરી ગયો.

وَجْهَهُ وَكَسْرَتْ رَبَاعِيَّتَهُ وَكَانَ عَلَىٰ يَخْتَلِفُ بِالْمَاءِ فِي الْمَجْنِ وَكَانَتْ

હુઝૂરના ઠાંત મુબારક તોડી કાઢવામાં આવ્યા તો હઝરત અલી ઢાલમાં વારંવાર પાણી લાવતા અને હઝરત

فَاطِمَةُ تُغَسِّلُهُ فَلَمَّا رَأَتْ الدَّمَ يَزِيدُ عَلَى الْمَاءِ كَثْرَةً عَمَدَتْ إِلَى حَصِيرٍ

ફાતિમા ઘોતાં હતાં. જ્યારે સૈયદાએ જોયું કે લોહી અધિક વધારે વહેતુ જઈ રહ્યું તો એક ચટાઈ સળગાવી તેને

فَأَحْرَقَتْهَا فَأَلْصَقَتْهَا عَلَىٰ بُرْجِهِ فَرَقَّ الدَّمُ بِهِ

હુઝૂરના શરીર પર ચિપકાવી દીધું. તો લોહી બંધ થઈ ગયું."

(૨/૪૦૮, બાબુ લુખ્સિલ બયઝહ, ૨/૮ પર તિબ્બ, મુસ્લિમ-મગાઝી)

عَنْ مَالِكِ بْنِ أَوْسِ بْنِ الْحَدَثَانَ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

حدیث
۱۵۸۶

"હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું કે બની નુઝૈરના માલો અલ્લાહે પોતાના રસૂલને [હદીષ : ૧૫૮૬]

قَالَ كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا آفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِمَّا لَمْ يُوجِفِ

અતા ફર્માવ્યા હતા. જેના પર મુસલમાનોએ પોતાના ઘોડા તથા સવારીઓ દોડાવી ન હતી. આ ખાસ

الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِمْ بِمُخِيلٍ وَلَا رِكَابٍ وَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم ના માટે હતું. એમાંથી પોતાનાં ઘરવાળાંઓનો ખર્ચ વરસભરના માટે કાઢતા.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةً فَكَانَ يُنْفِقُ عَلَىٰ أَهْلِهِ نَفَقَةً سَكَنِهِ ثُمَّ يَجْعَلُ

પછી બચેલાને હથિયાર તથા ઘોડાઓમાં ખર્ચ કરતા,

مَا بَقِيَ فِي السِّلَاحِ وَالْكُرَاعِ عُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ

જેહાદના સામાનમાં." (મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-જેહાદ, તિર્મિઝી-જેહાદ, નિસાઈ-ઉશ્રતુન્નિસાઅ, ફરમુલ ફય)

હદીષ : ૧૫૮૬ની સમજૂતી

કાફિરોના તે માલોને કહે છે જે લડાઈ વિના મુસલમાનોને પ્રાપ્ત થાય. **أَيَّاف**નો અર્થ ઝડપથી દોડાવવું છે. અહીં મુરાદ એ છે કે લડાઈ વિના હાંસલ થયો હતો.

ગઝવએ બની નુઝૈર : હિ.સ. ૪માં ગઝવએ ઓહદ પછી હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام એ બની નુઝૈરનો ઘેરાવ કર્યો જેની વિગત મગાઝીમાં આવશે. બની નુઝૈરે ખૂદ પેશકશ કરી કે અમને મદીનાથી બહાર જવા દેવામાં આવે અને એ ઈજાઝત આપવામાં આવે કે અમે અમારો જેટલો માલ લઈ જઈ શકીએ લઈ જઈએ. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام એ અને મંજૂર કરી લીધું. એના પ્રમાણે બની નુઝૈર જેટલો પોતાનો માલ સામાન સાથે લઈ જઈ શકતા હતા તેને લઈ ગયા અને જે બચી રહ્યું તે **في** થયો. એના બારામાં હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું જે આ હદીષમાં વર્ણન થયેલ છે. એના પર સંપૂર્ણ ચર્ચા આગળ આવી રહી છે. **પ્રકરણથી સામ્યતા** : આ હદીષમાં ઢાલનો સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ નથી પણ ઢાલ પણ જેહાદના શસ્ત્રોમાંથી છે, એટલા માટે **في سبيل الله** માં સામેલ છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (217)

જિહાદ વિશે બયાન

باب صحیح

(પ્રકરણ : ૪૦૭)

حدیث ۱۵۸۷
حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હત્તરત અલી રضی اللہ عنہ ફર્માવતા હતા, હું નથી જાણતો કે નબી ﷺ એ સઅદના પછી [હદીષ : ૧૫૮૭]

عَنْهُ يَقُولُ مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَدِّمُ رَجُلًا

કોઈ શખ્સને ફદાક ઉમ્મી વ અબી) કહું હોય. મેં સાંભળ્યું હુઝૂર ફર્માવતા હતા,

بَعْدَ سَعْدٍ سَمِعْتُ يَقُولُ إِرْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي بِهِ

(હે સઅદ !) તીર ચલાવો ! તમારા પર મારાં માબાપ ફિદા !"

(૨/૫૮૧ મગાઝી બે તરીકાથી, ૨/૮૧૩ કિતાબુલ અદબ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, તિર્મિઝી-મનાકિબ, નિસાઈ-અલ્યૌમ વલ્લૈલ, ઈબને માજહ-અસ્સુન્નહ)

હદીષ : ૧૫૮૭ની સમજૂતી

હત્તરત અલી રضی اللہ عنہ એ જે ફર્માવ્યું કે સઅદના પછી કોઈના બારામાં હુઝૂરે અફદસ ﷺ એવું કહેતા નથી સાંભળ્યા કે ફિદાક અબી વ ઉમ્મી. આ હત્તરત અલી રضی اللہ عنہ પોતાની જાણકારીની વાત કહે છે, નહીં તો ખૂદ બુખારીમાં જ છે કે હત્તરત ઝુબેર રضી اللہ عنેના માટે પણ ગઝવએ ખંદકના મોકા પર "ફિદાક અબી વ ઉમ્મી" ફર્માવ્યું. (ફઝાઈલુસ્સહાબા મનાકિબુઝુબૈર, ૧/૫૨૭)

"ફિદા"નો મતલબ થાય છે પોતાની જાન કુર્બાન કરીને કોઈની જાન બચાવવી. પણ એનો અહીં હફીફી અર્થ મુરાદ નથી બલકે અતિશય કક્ષાની મહોબ્બત અને લગાવ જાહેર કરવાના માટે આ શબ્દો બોલવામાં આવે છે. અમુક શરહકર્તાઓએ અહીં વિના કારણની એ ચર્ચા ખડી કરી દીધી છે કે હુઝૂર ﷺ નાં વાલિદૈન કાફિર મર્યા હતાં એટલે એમાં કોઈ વાંધો નથી કે તેમને હત્તરત સઅદ પર ફિદા કરી આપતા.

اقول وهو المستعان : પ્રથમ તો એ સહીહ નથી કે હુઝૂર અફદસ ﷺ ના માબાપ કુફની હાલતમાં મૃત્યુ પામ્યાં. સહીહ તથા રાજેહ એ છે કે વાલિદૈન કરીમૈન જ નહીં બલકે હત્તરત આદમ علیہ السلام થી લઈને સર્વ બાપદાદાઓ તથા માઓ મો'મિન તથા મુવહ્હિદ હતાં. તેમનામાં કોઈપણ કદી કુફ તથા શિકમાં સપડાયેલ નથી. જેમ કે મુજદિદે આ'ઝમ આ'લા હત્તરત ઈમામ અહમદ રઝા રઝે-લ્લે-લ્લે એ પોતાના મુબારક રિસાલા શમૂલુલ ઈસ્લામમાં સાબિત કર્યું છે અને આ ખાદિમે અશરફુસ્સિયરની પ્રસ્તાવનામાં જરૂરત પ્રમાણે એના પર ચર્ચા કરી છે (હુઝૂરનાં માબાપ જન્મની નામની કિતાબ દયાદરાથી ગુજરાતી પણ પ્રસિદ્ધ થયેલી છે) બીજું કે હુઝૂરે અફદસ ﷺ નાં વાલિદૈન કરીમૈન એ વખતે જીવંત જ ક્યાં હતાં કે એને "ફિદાક"ના હફીફી અર્થમાં લઈ શકાય. જેથી નિશ્ચિત છે કે એનો અર્થ મજાઝી મુરાદ છે. એટલે કે મહોબ્બત તથા લાગણીનું પ્રદર્શન જ છે.

بَابُ مَا جَاءَ فِي حِلْيَةِ السُّيُوفِ ٣٠

પ્રકરણ : "તલ્વારો પર શણગારનું બયાન." - (૪૦૭)

حدیث ۱۵۸۸
سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ بْنَ جَبِيْبٍ سَمِعْتُ اَبَا اَمَامَةَ يَقُوْلُ لَقَدْ فَتَحَ

"હઝરત અબૂ ઉમામા رضی اللہ عنہم (સહાબા رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین) ફતહ [હદીષ : ૧૫૮૮]

الْفَتْوَحَ قَوْمًا كَانَتْ حِلْيَةُ سُّيُوفِهِمُ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ اِنَّمَا كَانَتْ

પર ફતહ હાંસલ કરતી ગઈ અને એમની તલ્વારો પર સોના તથા ચાંદીનું કામ ન થતું હતું. તેમની તલ્વારો

حِلْيَتُهُمُ الْعُلَايِيَّ وَالْاَنَّاكَ وَالْمَحْدِيْدَ ٤

પર પટ્ટો, જાંગ તથા લોહ રહેતું હતું." (ઈબ્ને માજહ-જેહાદ)

بَابُ مَنْ عَلَّقَ سَيْفَهُ بِالشَّجَرِ فِي السَّفَرِ عِنْدَ الْقَائِلَةِ ٣١

પ્રકરણ : "જેણે પોતાની તલ્વાર સફરની હાલતમાં ફચલૂલા વખતે ઝાડ પર લટકાવી." - (૪૦૭)

حدیث ۱۵۸۹
حَدَّثَنِي سَنَانُ بْنُ اَبِي سَنَانَ الدُّؤَلِيَّ وَابُو سَلْمَةَ بَنُو

"હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ رضی اللہ عنہما એ ખબર આપી કે તેમણે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની [હદીષ : ૧૫૮૯]

عَبْدِ الرَّحْمَنِ اَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا اَخْبَرَهُمَا

સાથે નજદની તરફ જેહાદ કર્યો. જ્યારે રસૂલુલ્લાહ ﷺ પરત થયા તો

હદીષ : ૧૫૮૮ની સમજૂતી

ઉલમાએ અવગાઈએ કહ્યું કે તે કાચાં ચામડાઓને કહે છે જે પકવેલાં ન હોય. અને કહેવામાં આવ્યું છે કે આ તે તર પટ્ટો છે જેને તલ્વારની મ્યાનો પર ચોંટાડવામાં આવે છે. ખિતાબીએ કહ્યું કે એ ગરદનનો પટ્ટો (ઘોળી નસ) છે. દાઊદીએ કહ્યું "અલાબી" કલઈનો એક પ્રકાર છે.

સહાબાએ કિરામનો પ્રારંભિક દૌર ગરીબી તથા મુફલિસીનો હતો. એટલા માટે તલ્વારો પર સોના ચાંદીનાં કામો થતાં ન હતાં. બાદમાં જ્યારે છૂટ થઈ ગઈ તો તલ્વારો પર સોના તથા ચાંદીનાં કામો થવા લાગ્યાં. ખૂદ હઝરત જુબેર બિન અવામની તલ્વાર પર ચાંદીનું કામ હતું. હિશામ બિન ઉરવા બિન જુબેરે અબ્દુલ મલિકના સત્તાકાળમાં એની કિંમત લગાવડાવી તો ત્રણ હજાર લગાડવામાં આવી. (૨/૫૬૬ મગાઝી બાબુ ગઝવતિલ બદર)

હદીષ : ૧૫૮૯ની સમજૂતી

ઉલમાએ સિયરનો મતભેદ છે કે આ બનાવ કયા ગઝવહમાં પેશ આવ્યો હતો. ઈમામ વાકેદીએ ફર્માવ્યું કે ગઝવએ અન્મારમાં. એક કૂલ એ છે કે ઝાતુરિકાઅમાં. હઝરત ઈમામ બુખારીએ મગાઝીમાં ઝાતુરિકાઅના હેઠળ આ હદીષને વર્ણવી છે જેના પરથી જણાય છે કે એમની નજીક પણ એ જ છે કે ગઝવએ ઝાતુરિકાઅમાં આ બનાવ ઉપસ્થિત થયો છે.

ઈમામ ઈબ્ને ઈસ્હાકે છેવટનો હિસ્સો વર્ણવ્યો છે કે જ્યારે તલ્વાર એના હાથેથી પડી ગઈ તો હુઝૂર

أَنَّهُ عَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ تَجْدِ قَلْبِنَا

એ પણ હુજૂરની સાથે પરત થયા. ફયલૂલાનો સમય એક ગાઢ નાળા નીચે આવી ગયો.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَفَلَ مَعَهُ فَأَدْرَكَكُمْ

તો રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ઉતરી પડયા અને લોકો વિખેરાઈને ઝાડોના છાંયડાઓમાં ચાલ્યા ગયા.

الْقَائِلَةَ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِضَاةِ فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ પણ એક બાવળના ઝાડની નીચે ઉતર્યા અને તલ્વાર એમાં લટકાવી દીધી.

وَتَفَرَّقَ النَّاسُ يَسْتَتِظِلُّونَ بِالشَّجَرِ فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

અમે થોડીક જ વાર સૂતા હતા એવામાં રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ અમને બોલાવવા લાગ્યા. અમે જોયું કે

وَسَلَّمَ مَحْتًا سَمْرَةً فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ وَنِمْنَا نَوْمَةً فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

હુજૂરની પાસે એક ગામડાવાસી છે. ફર્માવ્યું, એણે મારી તલ્વાર મ્યાનથી ખેંચી લીધી. અને હું

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُونَا وَإِذَا عِنْدَا أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ إِنَّ هَذَا

સૂઈ રહ્યો હતો. અચાનક જાગી ઉઠયો અને તલ્વાર એના હાથમાં ખેંચાયેલી હતી. ગામડાવાસીએ કહ્યું, તને

إِخْتَرَطَ عَلَيَّ سَيْفِي وَأَنَا نَائِمٌ فَاسْتَيْقِظْتُ وَهُوَ فِي يَدِي صَلَاتًا فَقَالَ مَنْ

મારાથી કોણ બચાવશે ? તને મારાથી કોણ બચાવશે ? મેં કહ્યું, અલ્લાહ ! ત્રણવાર. અને હુજૂરે તેને સજા ન

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ એને પોતાના દસ્તે મુબારકમાં લઈ લીધી અને ફર્માવ્યું, આજે તેને મારાથી કોણ બચાવશે ?! તેણે અર્જ કરી, કોઈ નહીં ! એના પર હુજૂરે ફર્માવ્યું, ઉઠ ! ચાલ્યો જા ! તેણે મોઢું ફેરવીને કહ્યું, તમે મારાથી બેહતર છો ! પછી બાદમાં ઈસ્લામથી મુશર્ફ થઈ ગયો. અને એક રિવાયતમાં છે કે તેણે એ જ વખતે ઈસ્લામ સ્વીકારી લીધો. પછી પોતાની ક્રોમમાં આવ્યો અને તેમને પણ ઈસ્લામની દા'વત આપી.

બયહકીની રિવાયતમાં છે કે જ્યારે હુજૂરે અફદસ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ તલ્વાર પોતાના દસ્તે મુબારકમાં લઈને એને ફર્માવ્યું કે તને મારાથી કોણ બચાવશે ? તો તેણે કહ્યું, સારા લેનારા બનો. ફર્માવ્યું, ઈસ્લામ ફૂલ કરી લો ! તેણે કહ્યું, નહીં ! પરંતુ હું તમારાથી વાચદો કરું છું કે ન તમારી સાથે લડીશ અને ન તમારાથી લડનારનો સાથ આપીશ. એના પર હુજૂરે તેને છોડી મૂક્યો. તે પોતાના સાથીઓમાં આવ્યો અને કહ્યું, હું સૌથી સારા ઈ-સાનની પાસેથી આવ્યો છું.

આ હદીષ હુજૂરે અફદસ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ના રસૂલે બરહકક હોવાની ખૂબ જ ઉઘાડી દલીલ છે. આવી સ્થિતિમાં એક શખ્સ તે પણ ઉજ્જડ ગામડીયો તલ્વાર ઉગામીને કહે છે કે તમને મારા હાથથી કોણ બચાવશે ? છતાં પણ હુજૂર પર ન જરા સરખી બેચેની છવાઈ ન ગભરાહટ, બલકે ઘણા જ ઈત્મિમનાન સાથે ફર્માવ્યું કે અલ્લાહ તઆલા બચાવશે. વળી આ ઈર્શાદની એ અસર થઈ કે તલ્વાર તેના હાથથી છૂટીને પડી ગઈ. આ તવક્કુલ અલલ્લાહ તથા અવાજમાં આ પાવર તેને જ નસીબ થશે જે મુઅય્યદ મિનલ્લાહ હોય.

يَمْنَعُكَ مِنِّي مَنْ يَسْتَعُكَ مِنِّي قُلْتُ اللَّهُ اللَّهُ ثَلَاثًا وَلَمْ يُعَاقِبْهُ وَجَلَسَ

આપી અને તે ગામડાવાસી બેસી ગયો. મૂસા બિન ઈસ્માઈલના તરીકાથી ઝહરીથી

وَمَا وَى مُوسَىٰ بِنُ إِسْمَاعِيلَ عَنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ عَنِ الرَّهْرِى قَالَ قَتَامٌ

જ એ પણ છે કે તલ્વાર એના હાથેથી પડી ગઈ. જુઓ એ આ બેઠેલો છે.

السَّيْفُ فَهَا هُوَ ذَا جَالِسٌ ثُمَّ لَمْ يُعَاقِبْهُ بِهِ

પછી હુઝૂરે તેને સજા ન આપી."

(બાબ-તફરિકિ-નાસ અનિલ્દિમામ, પેજ-૪૦૮, ૨/૮૮૩ મગાઝી,
ગઝવતુઝાતિરિકાઅ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલુ-નબી ﷺ, નિસાઈ-સિયર)

بَابُ مَا قِيلَ فِي الرَّمَاحِ ص ٢٠٨

પ્રકરણ : "ભાલાઓના બારામાં શું ફર્માવવામાં આવ્યું."-(૪૦૮)

وَيُذَكِّرُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"હઝરત ઈબને ઉમર રઝી અલ્લાહુ ઈન્હુમ થી આ રિવાયત વર્ણવવામાં આવે છે કે તે

[તઅલીફ : ૫૬૦]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جُعِلَ رِمَاقِي مَحْتًا ظَلِمَ رُمِيٌّ وَجُعِلَ الدِّلَّةُ وَالصَّغَارُ

નબી ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, મારી રોજી મારા ભાલાના સાયાના નીચે કરવામાં આવી છે.

عَلَى مَنْ خَالَفَ أَهْرِي -

ઝિલ્લત તથા રુસ્વાઈ (બેઈજજતી) તેના માટે મુકદ્દર કરી દેવામાં આવી જે મારો વિરોધ કરે."

તઅલીફ : ૫૬૦ની સમજૂતી

આ તઅલીફને અશ્બીલીએ જમઅ બયનસ્સહીહૈનમાં વર્ણન કરી છે. ﷺ થી મુરાદ જિઝિયો આપવો અને શાબ્દિક અર્થના એતબારથી મુત્લફ બેઈજજતી છે. અને આમ અર્થ મુરાદ લેવો અધિક યોગ્ય છે. હદીષનો સાર એ છે કે હુઝૂરે અકફદસ ﷺ એ એવું ફર્માવ્યું કે મારી રોજી માત્ર માલે ગનીમત છે, વેપાર, ખેતી વગેરે અન્ય ઝરીયા નથી. તેમ જ એમાં નિર્દેશ છે કે માલે ગનીમત આમ કમાઈઓથી અફઝલ તથા પવિત્ર છે.

بَاب مَا قِيلَ فِي دِرْعِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقَمِيمِينَ فِي الْحَرْبِ مَاتَ

પ્રકરણ : "નબી ﷺ ના બખ્તરના બારામાં શું કહેવામાં આવ્યું છે

અને લડાઈમાં કુતો પહેરવો." - (૪૦૮)

حدیث ۱۵۹۰
عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ

"હજરત ઈબને અબ્બાસ રઝી અલ્લેહુ એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ બદરના દિવસે [હદીષ : ૧૫૯૦]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ يَوْمَ بَدْرٍ اللَّهُمَّ إِنِّي أَنْتَدُّكَ،

આ દુઆ કરી અને હુજૂર ગોળ તંબૂમાં હતા, હે અલ્લાહ ! હું તને તારા હુજૂર તારો અહલ અને તારો વાયદો

عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ اللَّهُمَّ إِنِّي شِئْتُ لَمْ تَعْبُدْ بَعْدَ الْيَوْمِ مَا خَدَّ أَبُو بَكْرٍ

અર્જ કરી રહ્યો છું. હે અલ્લાહ ! જો તું યાહે તો આજના પછી તારી ઈબાદત ન કરવામાં આવે. આ સાંભળીને

بِيَدِي فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَدْ أَحْتَجَّتْ عَلَيَّ مَرَاتِكَ وَهُوَ فِي الدِّرْعِ

હજરત અબૂબક રઝી અલ્લેહુ એ હુજૂરનો હાથ પકડી લીધો અને અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! આપના માટે આટલું

نَخَّرَجَ وَهُوَ يَقُولُ سَيُهْرَمُ الْجَمْعُ وَيُولُونَ الدُّبْرِبِلِ السَّاعَةَ

પૂરતું છે. આપે આપના રબથી દુઆમાં ખૂબ જ અતિશયોક્તિ કરી લીધી. હુજૂર બખ્તર પહેરેલ હતા. હવે બહાર

مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةَ أَذْهَى وَأَمْرٌ. (القر ૪૫) (૪૫)

તશરીફ લાવ્યા અને એ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, ખૂબ જ જલ્દી આ જમાઅત હાર પામશે અને પીઠ ફેરવીને નાસશે.

અને એમના વાયદાનો દિવસ કુયામત છે. અને કુયામત અતિશય કડવી તથા સખ્ત છે."

-અલ્કમર, ૪૫-૪૬ (૨/૫૬૪ મગાઝી, ૨/૭૨૨ તફસીરે સૂરએ કમર, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૫૯૦ની સમજૂતી

જંગે બદરમાં મુશ્રિકોની સંખ્યા એક હજાર હતી તે પણ ખાસ પસંદ કરાયેલા અને પૂરી સાધન સામગ્રીની સાથે, અને સહાબાએ કિરામની સંખ્યા જંગના મેદાનમાં કેવળ ૩૦૬ હતી તે પણ અધિક નવા, મામૂલી સાધન સામગ્રી સાથે, તેમજ કુરૈશનો પૂરા અરબસ્તાન પર એક રૂઆબ હતો. એનાથી પ્રભાવિત થઈને હુજૂરે અકફદસ ﷺ એ ખૂબ જ ગીયાઓઝારી સાથે દુઆ ફર્માવી. દુઆ ફર્માવતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે હુજૂરે અકફદસ ﷺ ની યાદર મુબારક ખભેથી સરકી ગઈ. હજરત સિદીકે અકબર ત્યાં જ ઊભા હતા તેમણે યાદર મુબારક હુજૂરના ખભા પર નાખી અને હુજૂરથી લપેટાઈ ગયા અને અર્જ કરી, આપના માટે આટલું પૂરતું છે અને તમારો રબ પોતાના વાયદાને પૂરો ફર્માવશે.

શરહકર્તાઓએ લખ્યું છે કે અહલ મુબારક એ અલ્લાહ તઆલાનો આ ઈર્શાદ છે :-

بَابُ الْحَرِيرِ فِي الْحَرْبِ ص ٣٠٩

પ્રકરણ : "લડાઈમાં રેશમી લિબાસ પહેરવો." - (૪૦૯)

حدیث ۱۵۹
عَنْ قَادَةَ أَنَّ أَنَسًا حَدَّثَهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"હત્તરત અનસ رضی اللہ عنہ سے حدیث વર્ણવી કે નબી ﷺ એ અબ્દુરહમાન બિન ઓફ [હદીષ : ૧૫૯૧]

رَأَى لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَالرُّبَيْرِ فِي قَبِيصٍ مِنْ حَرِيرٍ مِنْ حَلَةٍ

તથા ઝુબૈરને રેશમી કુર્તો પહેરવાની ઈજાઝત આપી ખુજલીના કારણે જે એ બંનેને હતી. અબ્દુરહમાન તથા

"મારા મહબૂબ બંદાઓ રસૂલોના માટે અમારો આ ઈર્શાદ પહેલાં જ થઈ ચૂક્યો છે કે તેમની જરૂર મદદ કરવામાં આવશે અને બેશક ! અમારુ લશ્કર ગાલિબ રહેશે."

وَلَقَدْ سَبَقَتْ لِمَتِّنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ
إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ وَالَّذِينَ جُنْدًا
لَهُمُ الْعَالَمُونَ -

અને વાયદાથી મુરાદ અલ્લાહ તઆલાનો આ ઈર્શાદ છે :-

"અને યાદ કરો જ્યારે અલ્લાહ તઆલા તમને વાયદો કરી રહ્યો હતો કે બે ગિરહોમાંથી એક તમારા માટે છે."

وَإِذْ يَعِدُكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ
أَنَّهَا لَكُمْ -

જાહેરી રીતે એવું જણાય છે કે આ મોકા પર હત્તરત સિદીકે અકબર રહીને અલ્લાહ પર વધુ ભરોસો હતો અને એમને અધિક ઈત્મિનાન હતું, પણ હકીકતમાં એવું નથી. હુઝૂરે અફઠસ ﷺ નું દુઆમાં આ અંદાઝ અપનાવવું એ કારણે હતું કે સહાબાએ કિરામને કુવ્વત તથા ઈત્મિનાન હાંસલ થાય. એટલા માટે કે એમને એનું યફીન હતું કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ની દુઆ જરૂર ફૂલ થશે. અને થયું પણ એવું જ. વળી હદીષના વર્ણન પરથી જાહેર છે કે હુઝૂરે ﷺ ને પોતાની ફતહ તથા દુશ્મનોની હારનું કામિલ યફીન હતું. જેવું કે સૂરએ કમરની આયતોની તિલાવતથી જાહેર છે. તેમજ સહીહ રિવાયતોથી સાબિત છે કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ જંગથી પહેલાં જ દુશ્મનોના બારામાં ફર્માવ્યું હતું, هذا مصرع فلان هذا مصرع فلان (અહીં ફલાણો મરશે અહીં ફલાણો.....) સહાબાએ કિરામ ફર્માવે છે કે જંગ પછી અમે ખેયું કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ જેના ફત્લ થવાની જે જગાએ નિશાની ખેંચી હતી તેનાથી રજમાત્ર પણ આમ તેમ થયો ન હતો. એટલા માટે એ નિશ્ચિત છે કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ને પોતાની જીત તથા દુશ્મનોની હારનું સંપૂર્ણ યફીન હતું અને દુઆ કેવળ સહાબાએ કિરામની મજબૂતી અને તેમના સંતોષને વધારવાના માટે હતી. એટલા માટે કે સહાબાએ કિરામને સંપૂર્ણ યફીન હતું કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ની દુઆ જરૂર જરૂર ફૂલ થશે.

હદીષ : ૧૫૯૧ની સમજૂતી

આ હદીષના એક તરીકામાં છે કે ખુજલી (ખંજવાળ)ના કારણે તેમને ઈજાઝત આપી. અને બીજા તરીકામાં છે કે જૂઓના કારણે ઈજાઝત આપી. મુસ્લિમમાં છે કે ખુજલી અથવા કોઈ અન્ય તકલીફના કારણે. અને આ ઈજાઝત ગઝવહમાં હતી. એ સૌમાં વર્ગીકરણ એ છે કે ક્યાં તો આ ઈજાઝત વિવિધ સમયોમાં આપી, કદીક ખુજલીના કારણે, કદીક અન્ય કોઈ તકલીફના કારણે, કદીક જૂઓના કારણે, અથવા એ કે હકીકતમાં આ ઈજાઝત જૂઓના કારણે હતી કે જ્યારે જૂઓ કરડે છે તો ખુજલી ઉભરે છે. ઉલમાનો

كَمَا نَتَرَجِمَهَا - ٣ - أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ وَالتَّبَّيْرُ شَكَوَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

બંને રેશમની શિકાયત કરી તો હુઝૂરે તે બંનેવને રેશમી લિબાસની ઈજાઝત આપી.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْنِي الْقَمَل، فَأَرْتَحَصَ لَهُمَا فِي الْحَرَمِ فَرَأَيْتُ عَلَيْهِمَا فِي غَزَا لَاب

મને એ બંનેવ પર રેશમી લિબાસ ગઝવહમાં જોયો."

(૨/૮૬૮ લિબાસ, મુસ્લિમ-લિબાસ, અબૂ દાઉદ-લિબાસ, નિસાઈ-ઝીનત, ઈબને માજહ-લિબાસ)

بَابُ مَا قِيلَ فِي قِتَالِ الرُّومِ مِنْ

પ્રકરણ : "૩મ સાથે જંગના બારામાં શું ફર્માવવામાં આવ્યું ?" - (૪૦૯)

حَدِيث ١٥٩٢
أَنَّ عُمَيْرَ بْنَ الْأَسْوَدِ الْعَنْسِيَّ حَدَّثَنَا أَنَّهُ أَمَى عَبْدَ دَاوُدَ بْنَ

"ઉમૈર બિન અસ્વદ અન્સીએ હદીષ બયાન કરી કે તે હઝરત ઓબાદા બિન [હદીષ : ૧૫૯૨]

الصَّامِتِ وَهُوَ تَارِزٌ فِي سَاحِلِ حِمَصَ وَهُوَ فِي بِنَائِ لِنَاءِ دَمَعَةَ أَمْ حَرَامٍ

સામિત અબુ ઝઇબની બિદમતમાં હાજર થયા અને તે હિમ્સના કિનારા પર પોતાના

قَالَ عُمَيْرٌ فَحَدَّثَنَا أَمْ حَرَامٍ أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ઘરમાં હતા અને તેમની સાથે ઉમ્મે હરામ પણ હતાં. હઝરત ઉમ્મે હરામ અબુ ઝઇબનીએ હદીષ વર્ણવી કે તેમણે

يَقُولُ أَوَّلُ جَيْشٍ مِّنْ أُمَّتِي يُغْرَوْنَ الْبَحْرَ قَدْ أَوْجَبُوا قَالَتْ أَمْ حَرَامٍ

રસૂલલ્લાહ ﷺ એવું કહેતાં સાંભળ્યા કે મારી ઉમ્મતના એ પ્રથમ લશ્કરે જે સમુદ્રમાં જે હાદ કરશે,

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا فِيهِمْ قَالَ أَنْتِ فِيهِمْ قَالَتْ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

(જન્નત) વાજિબ કરી લીધી. ઉમ્મે હરામે કહ્યું, મેં અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! હું એમનામાં છું ? ફર્માવ્યું, તું

એમાં મતભેદ છે કે પુરૂષે જરૂરતના સમયે રેશમી લિબાસ પહેરવો જાઈઝ છે કે નથી. હઝરત ઈમામ શાફઈએ ફર્માવ્યું કે બુજલી તથા જૂઓના કારણે પહેરવાની ઈજાઝત છે, ઈમામ માલિકે ફર્માવ્યું કે જાઈઝ નથી.

આપણે ત્યાં રેશમનું એવું કપડું પહેરવું કે જેના તાણા વાણા બંનેવ રેશમ હોય એ કોઈ હાલતમાં જાઈઝ નથી. હા ! જેના તાણા સૂતર હોય અને વાણા જાડા રેશમના હોય તેને લડાઈ (જંગ)માં પહેરવાની ઈજાઝત છે. અને જો તાણા રેશમના હોય અને વાણા સૂતર તો દરેક શખ્સને દરેક હાલતમાં ઈજાઝત છે, ચાહે બારીક હોય કે જાડું.

હદીષ : ૧૫૯૨ની સમજૂતી

આજકાલ ગૈર મુકલ્લિદો, મૌદૂદીઓ, દેવબંદીઓ આ હદીષથી એ દલીલ પકડે છે કે યઝીદ હક્ક પર હતો અને સૈયદના ઈમામ હસન રઝી અલ્લાહને ખતા પર હતા. અમે તેની સંપૂર્ણ ચર્ચા મફાલાતે અમજદીમાં કરી આપી છે. અને ટૂંકાણમાં ચર્ચા ત્રીજા ભાગમાં પણ વર્ણન કરી આપવામાં આવી છે. વાંચકો એનો અભ્યાસ કરી લે.

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلَ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يُعْرُونَ مَدِينَةَ قَيْصَرَ مَغْفُورًا لَهُمْ

એમનામાં છે. ત્યારબાદ નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, મારી ઉમ્મતનું પ્રથમ લશ્કર જે કૈસરના શહેર પર હુમલો

فَقُلْتُ أَنَا فِيهِمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا-

કરશે, બખ્શી દેવામાં આવશે. મેં અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! હું એમનામાં છું ? ફર્માવ્યું, નહીં !

بَابُ قِتَالِ الْيَهُودِ مِنْ ٣١

પ્રકરણ : "યહૂદીઓ સાથે જંગનું બચાન." - (૪૧૦)

عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ حَدِيث ١٥٩٣

"હઝરત અબુલ્લાહ બિન ઉમર રઝી અલ્લાહુ એમ્મા થી રિવાયત છે કે રસૂલલ્લાહ ﷺ એ [હદીષ : ૧૫૯૩]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تُقَاتِلُونَ الْيَهُودَ حَتَّى يَخْتِنِي أَحَدُهُمْ

ફર્માવ્યું કે તમે લોકો યહૂદીઓ સાથે જંગ કરશો ત્યાં સુધી કે કેટલાક યહૂદી પથ્થરની પાછળ છુપાય જશે, તો

وَرَاءَ الْحَجَرِ يَقُولُ يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا يَهُودِيٌّ وَرَأَيْتُ مَا قَتَلَهُ بِهِ

પથ્થર કહેશે, હે અલ્લાહના બંદા ! આ યહૂદી મારા પાછળ છે એને ફત્લ કર."

(મનાકિબ-અલામતિ-નબુવ્વત-૫૦૭)

عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ حَدِيث ١٥٩٣

"હઝરત અબુ હુરૈરેહ રઝી અલ્લાહુ એ કહ્યું કે રસૂલલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૫૯૪]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا الْيَهُودَ

તે સમય સુધી ક્યામત ફાયમ થશે નહીં જ્યાં સુધી યહૂદીઓ સાથે તમે લડાઈ નહીં કરી લો. ત્યાં સુધી કે એ

حَتَّى يَقُولَ الْحَجَرُ وَرَاءَ لَا الْيَهُودِيَّ يَا مُسْلِمًا هَذَا يَهُودِيٌّ وَرَأَيْتُ مَا قَتَلَهُ

પથ્થર જેની પાછળ યહૂદી છુપાયેલો હશે તે કહેશે, હે મુસલમાન ! આ યહૂદી મારી પાછળ છે, એને ફત્લ કર."

સમજૂતી : હદીષ : ૧૫૯૩-૧૫૯૪

હદીષમાં જાહેરી રીતે સંબોધન સહાબીઓને છે પરંતુ મુરાદ હઝરત ઈસા ઈબ્નુ અલીના અસ્હાબ (સાથીઓ) છે જ્યારે કે ક્યામતની નજીક જાહેર થશે. એ દિવસોમાં યહૂદી દજાલની સાથે હશે. આ સંબોધનમાં એ વાતની તરફ નિર્દેશ છે કે આપણી શરીઅત હઝરત ઈસા ઈબ્નુ અલીના નુજૂલ સુધી બાકી રહેશે, અને એ કે હઝરત ઈસા ઈબ્નુ અલીના આપણી શરીઅત પર હશે.

પ્રકરણ : "તુર્કીઓ સાથે જંગ કરવાનું બયાન" - (૪૧૦) **بَابُ قِتَالِ التُّرْكِ**

حدیث ۱۵۹۵
حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ تَعْلَبٍ قَالَ قَالَ السَّيِّدُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"અમ્મ બિન તગ્લિબ رضي الله عنه એ કહ્યું કે નબી صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, કૃયામતની [હદીષ : ૧૫૯૫]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ تُقَاتِلُوا قَوْمًا يَنْتَعِلُونَ

નિશાનીઓમાંથી છે કે તમે લોકો એવી કૌમ સાથે લડશો જે બાલવાળા જૂતા પહેરતા

نَعَالِ الشَّعْرَدَانِ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ تُقَاتِلُوا قَوْمًا عَرَضَ الْوُجُوهُ

હશે અને બેશક ! કૃયામતની નિશાનીઓમાંથી એ છે કે તમે એવી કૌમોથી જેમના ચહેરા પહોળા હશે

كَانَ وَجُوهُهُمُ الْمَجَانُّ الْمَطْرَقَةُ

જાણે પડ પર પડવાળી મઢેલી ઢાલો." (૨/૫૦૭ મનાકિબ, બાબ અલામાતે નબુવ્વત)

حدیث ۱۵۹۶
عَنِ الْأَعْرَجِ قَالَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું કે તે સમય સુધી [હદીષ : ૧૫૯૬]

હદીષ : ૧૫૯૬ની સમજૂતી

ખુરાસાન અને ચીનની વચ્ચે હિંદુસ્તાનના ઉત્તરમાં વસનાર તુર્ક કહેવાય છે. હુઝૂર صلى الله عليه وسلم એ તેમનાથી છેડછાડ કરવાનું મના ફર્માવ્યું હતું. ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, **اتركوا الترك ما تركوكم** (અબૂ દાઉદ, ભાગ : ૨, મલાહિમ, બાબ ફી કિતાલિત્તર્ક, પેજ : ૨૩૫) પરંતુ આ પ્રકરણમાં વર્ણવેલી હદીષોના મુતાબિક એમની સાથે જંગ થવાની હતી. સાતમી સદી હિજરીમાં મુસલમાનોની કમનસીબીથી મુહમ્મદશાહ ખ્વારિઝમે તેમને છેડી દીધા. જેના પરિણામે ખુરાસાનથી લઈને ઈરાક સુધીનાં સર્વ શહેરો તુર્કીઓએ બર્બાદ કરી દીધાં. ચંગેઝખાનથી લઈને તેના પૌત્ર હલાકુ સુધી એક સદી સુધી મુસલમાનોનું ચૈન ખત્મ કરી નાખ્યું. તેની વિગત ઇતિહાસની કિતાબોમાં મૌજૂદ છે.

એ જ દિવસોમાં રાફ્જ (શીઆ)ઓને ઈસ્લામ દુશ્મની પ્રદર્શિત કરવાનો ઘણો મોકો મળી ગયો. રાફ્જીઓનો મશહૂર આલિમ મુહકિફક તૂસી એમની સાથે થઈ ગયો અને ઈસ્લામના શહેરમાં વસનારા આંત્રિક રીતે તાતારીઓના હાથા બની ગયા. ત્યાં સુધી કે હલાકુ બગદાદ પર હુમલો કરતાં ખચકાતો હતો, તેનું કહેવું હતું કે અહીં બુઝુર્ગાને દીનના મઝારો છે જેથી હું હુમલો કરું તો કોઈ મુસીબતમાં ન પડી જઉં ! તૂસીએ એને કહ્યું કે યહૂદીઓએ હઝરત ઝકરિયા, હઝરત યહયા عليهما السلام જેવા પયગંબરોને શહીદ કર્યા તો તેમનું શું બગડ્યું ! એનાથી હલાકુમાં હિંમત આવી ગઈ. બહારથી તેણે હુમલો કર્યો, અંદરથી બગદાદના શીઆઓએ શરારત કરી જેના પરિણામે બગદાદ તબાહ થઈ ગયું.

શાબ્દિક અર્થ : **مَطْرَقَةٌ** એમાં બંને રિવાયતો છે **مَطْرَقَةٌ**, **مُطْرَقَةٌ** એનો માદો તિરાક છે જેનો અર્થ "યામડુ" થાય છે જે ઢાલ પર મઢવામાં આવે છે. એનો અર્થ છે કે એક પર એક પડ મઢેલુ યામડુ. **دُنْفٌ** એ **دُنْفٌ** બહુવચન છે, નાની ચપટી નાકવાળો. **نَعَالِهِمُ الشَّعْر** એનાથી મુરાદ એ છે કે તે એવા જોડા પહેરશે જેના યામડાના વાળો દૂર કર્યા નહીં હોય.

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا التُّرُكَ

ક્રયામત રચાશે નહીં જ્યાં સુધી તુર્ક સાથે નહીં લડો જેમની આંખો ઝીણી ઝીણી હશે, ચહેરા લાલ હશે,

صَغَارًا لِأَعْيُنِ حُمْرِ الْوُجُوهِ ذَلْفَ الْأَنْفِ كَانَ وَجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمَطْرَتَا

નાકો ચપટી હશે જાણે એમના ચહેરા એક પર એક (પડોમાં) મઢેલી ઢાલો છે. અને ક્રયામત ક્રાયમ થશે નહીં ત્યાં

وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا نَعَالُهُمُ الشَّعْرُ بِهِ

સુધી કે તમે એવી કોમોથી લડશો જેમના જોડા વાળવાળા હશે." (મનાક્રિબ, અલામાતે નબુવ્વત, પેજ : ૫૦૭)

حَدِيث 1592
أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબને અબી ઓફા رضی اللہ عنہما કહે છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ

أَوْ قِي يَقُولُ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ

અહઝાબના દિવસે મુશ્રિકો માટે દુઆ ફર્માવી, હે અલ્લાહ ! કિતાબ નાઝિલ ફર્માવનાર !

عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سِرِّيَّ الْحِسَابِ اللَّهُمَّ أَهْرِم

જલ્દી હિસાબ લેનાર ! હે અલ્લાહ ! અહઝાબને હાર આપ ! હે અલ્લાહ !

الْأَحْزَابِ اللَّهُمَّ أَهْرِمْهُمْ وَتَرْتِلْهُمْ

એમને હાર આપ ! અને એમના પર ઝલઝલો નાખ !"

(૨/૫૯૦ મગાઝી, ૨/૯૪૬ દઅવાત, ૨/૧૧૧૬ તૌહીદ, મુસ્લિમ-મગાઝી, તિર્મિઝી-જેહાદ, નિસાઈ-સિયર, ઈબને માજહ-જેહાદ)

حَدِيث 1598
عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّ الْيَهُودَ

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہا થી રિવાયત છે કે યહૂદી નબી ﷺ ની

دَخَلُوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا السَّامُ عَلَيْكَ فَلَعَنَتْهُمْ

બિદમતમાં હાજર થયા. તેમણે કહ્યું, અસ્સામુ અલૈક ! એટલે કે આપના પર મૌત થાય. તો ઉમ્મુલ મો'મિનીને

હદીષ : ૧૫૯૮ની સમજૂતી

આ હદીષ કિતાબુલ અદબ તથા કિતાબુરિફાકમાં પૂરી તફસીલ સાથે આ પ્રમાણે છે કે જ્યારે યહૂદીઓએ "અસ્સામુ અલૈકુમ" કહ્યું તો ઉમ્મુલ મો'મિનીને જવાબમાં કહ્યું, (તમારા પર મૌત આવે) અને અલ્લાહ તમારા પર લઅનત કરે, અને તમારા પર ગઝબ નાઝિલ ફર્માવે. હુઝૂરે ફર્માવ્યું, હે આઈશા ! આવુ બધું ન કહો, તમારે જરૂરી છે કે નરમી અપનાવો. સપ્ત કલામી અને અસભ્યવાણીથી બચો. ઉમ્મુલ મો'મિનીને અઝ કરી, હુઝૂરે નથી સાંભળ્યું કે તેમણે શું કહ્યું ?! ફર્માવ્યું, તમે ન સાંભળ્યું મેં શું ફર્માવ્યું ?

નુઝહુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(227)

જિહાદ વિશે બયાન

فَقَالَ مَا لِكَ قَالَتْ اَوْلَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا فَقَالَ فَلَمْ تَسْمَعِي مَا قُلْتُ عَلَيْكُمْ بِهِ

તેમના પર લઅનત કરી. હુઝૂરે ફર્માવ્યું, શું વાત છે ? ઉમ્મુલ મો'મિનીનને અર્ઝ કરી, આપે ન સાંભળ્યું કે તેમણે શું કહ્યું ? હુઝૂરે ફર્માવ્યું, તમે નથી સાંભળ્યું મેં શું ફર્માવ્યું ? મેં "અલયકુમ" કહ્યું છે એટલે તમારા પર."

بَابُ الدَّعَاءِ لِلْمُشْرِكِينَ بِالْهُدَىٰ لِيَتَّالِفَهُمْ -

પ્રકરણ : "મુશ્રિકોની હિદાયતની દુઆ જેથી તેઓ મુસલમાનો પ્રતિ વળે." - (૪૧૧)

حَدِيث ۱۵۹۹
حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ قَالَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહ એ કહ્યું, તુકૈલ બિન અમ્ર દવ્સી તથા તેમના સાથી [હદીષ : ૧૫૯૯]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَىٰ عَنْهُ قَدِمَ الطَّمِيلُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الدَّوْسِيِّ وَأَصْحَابُهُ عَلَى النَّبِيِّ

નબી ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થયા અને તેમણે અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! દવ્સે નાફર્માની કરી અને

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ دَوْسًا عَصَبَتْ وَأَبَتْ فَادْعُ

ઈસ્લામ સ્વીકારવાથી ઈન્કાર કરી આપ્યો, આપ એમની બર્બાદીની દુઆ કરો ! એના પર કોઈએ કહ્યું, દવ્સ

اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَقِيلَ هَكَكَتْ دَوْسٌ قَالَ اللَّهُمَّ اهْدِ دَوْسًا وَابْتِ بِهِمْ

હલાક થઈ ગયા. તો હુઝૂરે આ પ્રમાણે દુઆ ફર્માવી કે, "હે અલ્લાહ ! દવ્સને હિદાયત આપ અને તેમને લાવ."

(૨/૬૩૦ મગાઝી, ૨/૮૪૬ દઅવાત બાબ-અદુઆઉલિલ્ મુશ્રિકીન)

મેં એમના પર પરત કર્યું ! એમના હક્કમાં મારી વાત ફૂબૂલ કરવામાં આવશે અને મારા હક્કમાં તેમની વાત ફૂબૂલ કરવામાં નહીં આવે.

સામ (સામ)નો અર્થ મૌત છે. અને એક રિવાયતમાં સામને બદલે સૂમ છે, એટલે રંજ તથા તકલીફ. આમ રિવાયતોમાં وَعَلَيْكُمْ (વઅલયકુમ) છે. રિવાયતના એતેબારથી એ જ મશહૂર સ્પષ્ટ છે. પરંતુ હઝરત સુફ્યાન બિન ઉયયનાની રિવાયતમાં "વાવ" વિના છે. અલ્લામા ખિતાબીએ ફર્માવ્યું કે એ જ સહીહ છે. અલ્લામા કુર્તબીએ ફર્માવ્યું, અહીં "વાવ" વધારાનો છે. અને એક ફૌલ એ છે કે ઈસ્તીનાફ (કોઈ નવી વાતની શરૂઆત)ના માટે છે.

પ્રકરણથી સામ્યતા : આ હદીષને પ્રકરણથી મળતાપણુ એ છે કે علی નુકસાનના માટે આવે છે. તેમજ એ બદ્બખ્તોએ السام عليك (અસ્સામુ અલૈકુમ) કહ્યું હતું એના જવાબમાં عَلَيْكُمْ (અલયકુમ) કહેવાનો મતલબ એ થયો કે તમારા પર મૌત થાય.

હદીષ : ૧૫૯૯ની સમજૂતી

હઝરત તુકૈલ બિન અમ્ર દવ્સી યમનના મશહૂર ફૂબીલા દવ્સના માણસ હતા. એ મક્કામાં જ ખિદમતે અફદસમાં હાજર થઈને ઈસ્લામથી પાવન થઈ ચૂક્યા હતા. અને ત્યાર બાદ પોતાના વતન પરત થઈ ગયા અને અરસા સુધી ત્યાં રહ્યા. ખૈબરના મોકા પર પોતાના સાથીઓ સાથે ખૈબરમાં જ હાજર થયા. પછી મદીના તેયેબહ રહેવા લાગ્યા. જંગે યમામામાં શહીદ થયા તેમનો ખિતાબ

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(228)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْإِسْلَامِ وَالنَّبُوَّةِ ٢١٢

પ્રકરણ : "નબી ﷺ નું ઈસ્લામ અને નુબુવ્વત તરફ લોકોને બોલાવવું"-(૪૧૨)

حدیث ۱۶۰۰
حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ مِمَّنْ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَمْعَلِ بْنِ سَعْدٍ

"હઝરત સહલ બિન સઅદ رضی اللہ عنہ سے રિવાયત કરી કે તેમણે ખયબરના દિવસે [હદીષ : ૧૬૦૦]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ يَوْمَ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા, હું (કાલે) ઝંડો એવા શખ્સના હાથમાં આપીશ જેના હાથ

خَيْرَ الْأَعْطِينَ الرَّايَةَ رَجُلًا يَفْتَحُ عَلَيَّ يَدَايِهِ فَقَامُوا يَرْجُونَ

પર ફતહ થશે. તો લોકોનો હાલ એ થઈ ગયો કે ઉમ્મીદ લગાડેલ હતા કે ઝંડો કોને આપવામાં આવશે. સૌને

لِذَلِكَ أَيُّهُمْ يُعْطَى فَعَدَا وَوَأَكْفَهُمْ يَرْجُونَ أَنْ يُعْطَى وَقَالَ آيُنَ عَلِيٌّ

ઉમ્મીદ હતી (કે તેને આપવામાં આવશે. સવારમાં હુઝૂરે ફર્માવ્યું) અલી ક્યાં છે ?! અર્ઝ કરવામાં આવી કે

فَقِيلَ يَسْتَكْفِي عَيْنِيهِ فَأَمَرَ فِدَاعِي لَهُ فَبَصِقَ فِي عَيْنَيْهِ فَبَرَأ مَكَاتَهُ

તેમની આંખોમાં તકલીફ છે. હુઝૂરે હુકમ આપ્યો તો એમને લાવવામાં આવ્યા. હુઝૂરે પોતાનું લુઆબે દહન

ઝુન્નૂર પણ છે. તેમણે ઈસ્લામ સ્વીકારતી વખતે એવું અર્ઝ કર્યું હતું, મને દવ્સની તરફ મોકલો અને મને કોઈ નિશાની અતા ફર્માવો જેનાથી તેમને હિદાયત નસીબ થાય. હુઝૂરે દુઆ ફર્માવી, હે અલ્લાહ ! એમને નૂર અતા ફર્માવ. આ દુઆની બરકતથી તેમની બંને આંખોની વચ્ચે એક નૂર ચમકતું હતું. તેમણે અર્ઝ કરી, મને એ અંદેશો છે કે તે લોકો એવું કહે કે એનો ચહેરો બગડી ગયો છે તો એ રોશની તેમના કોરડાના કિનારામાં તબદલી થઈ ગઈ. તેમનો કોરડો અંધારી રાતમાં ચમકતો હતો, એટલા માટે એમનું નામ ઝુન્નૂર (નૂરવાળા) પડ્યું.

તેમની આ અરજ બીજીવારની હાજરીના મોકા પર હતી જ્યારે તે ખયબરમાં પોતાના એંસી કે નેવું સાથીઓની સાથે બિદમતે બાબરકતમાં હાજર થયા હતા. તેમણે એ પણ અર્ઝ કર્યું હતું કે દવ્સમાં ઝિના તથા વ્યાજ આમ છે, તેમની હલાકત (બર્બાદી)ની દુઆ કરો.

હુઝૂરે અફદસ ﷺ ની આ રહમત એ જ લોકો માટે હતી જેમના બારામાં હુઝૂર ﷺ ને એ ઈલ્મ હોતો કે એઓ ભવિષ્યમાં ક્યારેક ઈસ્લામથી પાવન થશે. અને જેમના બારામાં એ ઈલ્મ હોતો કે તેઓ ઈમાનથી મેહરૂમ રહેશે તેમની હલાકતની દુઆ પણ ફર્માવી છે. જેવું કે વિવિધ હદીષોમાં વર્ણન થઈ ચૂક્યું.

હદીષ : ૧૬૦૦ની સમજૂતી

આ જગ્યા સિવાય બુખારીમાં આ હદીષ અધિક ત્રણ સ્થાને છે, દરેક જગ્યાએ આ પ્રમાણે છે : "لا عطين الراية غدا" "હું કાલે ઝંડો એવા શખ્સના હાથમાં આપીશ." અમુક રિવાયતોમાં આટલું વધારે છે : "તે અલ્લાહ વ રસૂલથી મહોબ્બત કરે છે અને અલ્લાહ વ રસૂલ તેનાથી મહોબ્બત કરે છે."

હઝરત અલી رضی اللہ عنہની આંખોમાં તકલીફ હતી એટલા માટે ગઝવએ ખયબરમાં લશ્કરની સાથે આવ્યા ન હતા. મદીના તથેબહમાં જ રહી ગયા હતા. પરંતુ બાદમાં એમના દિલમાં એવી બેચેની પેદા થઈ કે આંખો

حَتَّىٰ كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِهٖ شَيْءٌ فَقَالَ نُقَاتِلُهُمْ حَتَّىٰ يَكُونُوا مِثْلَنَا فَقَالَ عَلَىٰ

(થૂક મુબારક) એમની આંખોમાં નાખ્યું. તે એ જ જગાએ એવા સાજા થઈ ગયા જાણે એમને કાંઈ જ થયું ન હતું.

رَسِيْلِكَ حَتَّىٰ تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ ثُمَّ اِدْعُهُمْ اِلَى الْاِسْلَامِ وَ اَخْبِرْهُمْ

(હઝરત અલીને પૂછ્યું) હું એમની સાથે લડુ ત્યાં સુધી કે અમારી જેમ થઈ જાય. ફર્માવ્યું, જે હાલમાં હોઉ જાવ!

بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ فَوَاللَّهِ لَآ اَنَّ يَهْدِيْ بِكَ رَجُلٌ وَّ اِحْدَا خَيْرٌ لَّكَ مِّنْ

જ્યારે તમે એમના મેદાનમાં પહોંચો તો તેમને ઈસ્લામની દા'વત આપો અને તેમને બતાવો આપો જે એમના

حُمْرِ النَّعْمِ

પર વાજિબ છે. બખુદા ! તમારા ઝરીઆથી એક શખ્સને હિદાયત થઈ જાય તો તમારા માટે લાલ ઊંટોથી બહેતર છે.

(બાબુ ફઝલિમન્ અસ્લમ અલા યદૈહિ રજૂલન, પેજ : ૪૨૨, ફઝાઈલુસ્સહાબા-મનાફિબે અલી, પેજ : ૫૨૫, ૨/૬૦૫ મગાઝી, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ)

حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

حدیث
۱۶۶

"હઝરત અબૂ હુરૈરૈહ અરઝી અલે કહ્નું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું,

[હદીથ : ૧૬૦૧]

عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ

મને હુકમ આપવામાં આવ્યો કે લોકોથી લડો ત્યાં સુધી કે એ લોકો લાઈલાહ ઈલ્લલ્લાહ કહે. તો જેણે લાઈલાહ

النَّاسِ حَتَّىٰ يَقُولُوا اِلَّا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ فَمَنْ قَالَ لَا اِلَهَ اِلَّا اللَّهُ فَقَدْ عَصَمَ

ઈલ્લલ્લાહ કહી લીધું તેણે પોતાનો જાનમાલ મારાથી મહેકૂઝ કરી લીધો

مِنِّي نَفْسَهُ وَمَالَهُ اِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ -

પણ ઈસ્લામના હક્ક પર, અને એનો હિસાબ અલ્લાહ પર છે."

આવી હતી છતાં ખયબર આવી ગયા. આ બાજુ મરહુબ જે કિલ્લાનો સરદાર હતો તે ફતહ ન થઈ શક્યો.

અગ્રગણ્ય સહાબાએ કિરામની સરદારીમાં ચળવળ કરી પણ કામયાબી ન મળી તો હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ આ પ્રમાણે ફર્માવ્યું, હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ના ફર્માવ્યા પ્રમાણે હઝરત અલી શેરે ખુદાએ મરહુબને કતલ કર્યો અને કિલ્લાને ફતહ કરી લીધો.

بَابُ مَنْ أَرَادَ غَزْوَةً فَوَرَىٰ بِغَيْرِهَا وَمَنْ أَحَبَّ الْخُرُوجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ

પ્રકરણ : "જેણે કોઈ ગઝવહનો ઇરાદો કર્યો અને તેને જાહેર ન કર્યો

અને જુમેરાતે સફર કરવું પસંદ કર્યું." - (૪૧૪)

حدیث ۱۶۰۲
أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكِ أَنَّ

"અબ્દુલ્લાહ બિન કઅબ બિન માલિકે કહ્યું, જે એમના બાળકોમાં એમના [હદીષ : ૧૬૦૨]

عَبْدَ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ وَكَانَ قَائِدَ كَعْبٍ مِنْ بَنِيهِ قَالَ سَمِعْتُ كَعْبَ

લીડર હતા, કે મેં કઅબ બિન માલિકથી સાંભળ્યું કે તેમણે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે

بُنِ مَالِكٍ حِينَ تَخَلَّفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَلِمَ يَكُنْ

ગઝવહમાં શરીક ન હોવાનો કિસ્સો બયાન કરતાં કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ જ્યારે પણ કોઈ ગઝવહનો

يُرِيدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزْوَةً إِلَّا وَرَىٰ بِغَيْرِهَا - ૩

ઇરાદો કરતા તો તૌરિયા રૂપે કાંઈ અન્ય જાહેર કરતા. બીજી સનદથી આ પ્રમાણે છે કે અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, મેં

قَالَ سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

કઅબ બિન માલિકને એવું કહેતાં સાંભળ્યા કે ખૂબ જ ઓછું એવું થતું કે હુજૂર કોઈ ગઝવહનો ઇરાદો કરતા

وَسَلَّمَ قَلِمًا يُرِيدُ غَزْوَةً يَغْزُوهَا إِلَّا وَرَىٰ بِغَيْرِهَا حَتَّىٰ كَانَتْ غَزْوَةُ تَبُوكَ

તો તેને ઉઘાડી રીતે બતાવી આપતા, મોટાભાગે તૌરિયા કરતા. હા ! જ્યારે ગઝવહ તબૂક થયો તો

فَعَزَّ أَهْلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي خَيْرِ شَرِيدِيٍّ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ સખત ગરમીમાં એ ગઝવહ કર્યો. અને ખૂબ લાંબો અને જંગલોમાં થઈને સફર

સમજૂતી : હદીષ : ૧૬૦૨-૧૬૦૩

આ હદીષ ઈમામ બુખારી رحمه الله عليه એ પોતાની સહીહમાં દસ સ્થાને વર્ણન કરી છે ક્યાંક વિસ્તારથી ક્યાંક સંક્ષિપ્તમાં વર્ણવી. અહીં ચાર તરીકાથી છે. એના પર સંપૂર્ણ ચર્ચા મગાઝીમાં વર્ણન કરવામાં આવશે, ઈ-શાઅલ્લાહ !

કોઈ સફરમાં જુમેરાતના દિવસે નીકળવું મુબારક છે : એના અનુસંધાનમાં એક રિવાયત પણ છે જેને તિબ્રાનીએ વર્ણન કરી છે : **بورك لامتى فى بكورها يوم الخميس** : "જુમેરાતની સવારે સફર કરવામાં મારી ઉમ્મતને બરકત આપવામાં આવી." આ હદીષની સનદ ઝઈફ છે પરંતુ ફઝાઈલમાં ઝઈફ હદીષ પણ સ્વીકાર્ય છે.

بَعِيدًا وَمَقَانًا وَاسْتَقْبَلَ غَزَاً وَعَدُوًّا كَثِيرًا فَجَلَّى لِمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأْهِبُوا

અપનાવ્યો અને દુશ્મનોની પુષ્કળ સંખ્યાના મુકાબલાના માટે તશરીફ લઈ ગયા તો હુઝૂરે મુસલમાનોને

أُهْبَةَ عَدُوَّهُمْ وَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ — وَعَنْ يُونُسَ إِي

સાફ સાફ બતાવી આપ્યું હતું કે પોતાના દુશ્મનના પ્રમાણે સામાન મેળવી લો,

أَنْ قَالَ أَنْ كَعْبَ بْنِ مَالِكٍ كَانَ يَقُولُ لَقَلَّمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

અને તેમને એ જગા બતાવી આપી જેનો ઈરાદો કર્યો હતો. અને પંજશમ્બા (જુમેરાત)ના

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ إِذَا خَرَجَ فِي سَفَرٍ إِلَّا يَوْمَ الْخَمِيسِ -

સિવાય અન્ય કોઈ દિવસે ઓછી સફર કરતા હતા."

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

حدیث
۱۶۰۳

"અબ્દુરહમાન બિન કઅબ બિન માલિક પોતાના બાપથી રિવાયત કરે છે

[હદીષ : ૧૬૦૩]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ فِي غَزَاٍ وَتَبَوُّكَ وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ

કે નબી ﷺ ગઝવએ તબૂકમાં પંજશમ્બા (જુમેરાત)એ નીકળ્યા અને

يَوْمَ الْخَمِيسِ -

જુમેરાતે નીકળવાને પસંદ કરતા હતા."

કેટલીક હદીષોમાં શનિવારના દિવસે સફર કરવાના બારામાં પણ ઈશાદ ફર્માવ્યો છે કે જે શબ્સ શનિવારે (શમ્બાના) કોઈ કામના માટે નીકળશે તો અલ્લાહ તઆલા તેના કામને પૂરું કરી આપશે. હજજતુલ વિદાઅના માટે હુઝૂરે અફદસ ﷺ શનિવારે જ નીકળ્યા હતા. અને આ હદીષમાં જે વર્ણન થયેલ છે એનો સાર એ છે કે અધિકતર જુમેરાતે નીકળતા હતા, એ એના વિરુદ્ધ નથી કેમ કે કદી કદી શનિવાર અથવા અન્ય દિવસોમાં પણ સફર શરૂ કરેલો છે.

અબ્દુરહમાન બે છે : એક હઝરત કઅબ બિન માલિકના સાહબઝાદા છે અને એક એમના પૌત્ર. આ હદીષના ત્રીજા તરીકામાં ઈમામ ઝુહરી હઝરત કઅબ બિન માલિકના સાહબઝાદા અબ્દુરહમાનથી રિવાયત કરે છે. આ હદીષના બીજા તરીકામાં સનદ આ પ્રમાણે વર્ણન થયેલી છે :-

اخبرني عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب بن مالك قال سمعت كعب بن مالك رضى الله عنه

એના પર દારકુત્લીએ એ પકડ કરી છે કે એમાં ઈરસાલ છે, એટલા માટે કે અબ્દુરહમાન બિન અબ્દુલ્લાહનું સાંભળવું (સિમાઅ) એમના દાદા કઅબ બિન માલિકથી સાબિત નથી.

بَابُ التَّوْبِ عِنْدَ السَّفَرِ

પ્રકરણ : "સફરના સમયે વિદાય આપવી." - (૪૧૫)

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ حَدِيث ۱۶۰۴

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ એ કહ્યું કે અમને રસૂલુલ્લાહ ઓ

[હદીષ : ૧૬૦૪]

قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْثٍ وَقَالَ لَنَا إِنَّا

એક લશ્કરમાં મોકલ્યા અને અમને ફર્માવ્યું, જો તમને ફલાણો ફલાણો મળી જાય તો તેને આગથી

تَقِيئِمٌ فَلَنَا وَقَلْنَا رَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ سَمَّهُمَا فَحَرَقُوهُمَا بِالنَّارِ قَالَ

સળગાવી દેજો. કુરૈશના બે શપ્સોનું નામ લઈને બતાવ્યું. પછી સફરના સમયે અમે હુઝૂરથી

لَمْ أَتَيْنَاهُ تَوَدِّعُهُ حِينَ أَرَدْنَا الْخُرُوجَ وَقَالَ إِنِّي كُنْتُ أَمْرُكُمْ أَنُّ

વિદાય થવા માટે આવ્યા તો ફર્માવ્યું, મેં તમને હુકમ આપ્યો હતો કે ફલાણા

تَحَرَّقُوا أَقْلَانًا وَقَلْنَا بِالنَّارِ وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذِّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ فَإِنِ أَخَذْتُمُوهَا

ફલાણાને આગથી સળગાવજો. આગ વડે અલ્લાહ સિવાય કોઈ સજા નહીં આપે. જો તમે બંનેવને

فَاتَّوَلَوْهُمَا

પકડી લો તો ફતલ કરી દેજો." (બાબ-લાયુઅઝઝબૂ બિઅઝાબિલ્લાહ, પેજ : ૪૨૩, અબૂ દાઉદ, નિસાઈ)

હદીષ : ૧૬૦૪ની સમજૂતી

આ સરિયાના સેનાપતિ હમ્ઝા બિન અમ્ર અસ્લમી હતા અને જે કુરૈશના બે શપ્સોના બારામાં એ હુકમ આપ્યો હતો તે હબાબ બિન અસ્વદ અને તેનો સાથી નાફેઅ બિન અબ્દે કૈસ હતો. જેવું કે સીરતે ઈબ્ને હિશામમાં છે. એ બંનેવનો જુમ એ હતો કે જ્યારે હઝરત સૈયદા ઝયનબ રઝી અલ્લહુ એ તેમના પતિ હઝરત અબુલ આસ રઝી અલ્લહુ એ ઊંટ પર સવાર કરીને મદીના તય્યેબહની તરફ મોકલ્યાં તો એ બંનેવે તેમને ઊંટ પરથી ફેંકી દીધાં હતાં જેના આઘાતમાં તે બીમાર રહેવા લાગ્યાં અને છેવટે એ જ બીમારીમાં અલ્લાહને પ્યારાં થઈ ગયાં.

હબાબ બિન અસ્વદ ફતહે મક્કા પછી ઈસ્લામથી પાવન થઈ ગયા. હિજરત કરીને મદીના તય્યેબહ આવ્યા. તેમની એ હરકત પર સહાબાએ કિરામ તેમને બુરા કહેતા હતા તેમણે રસૂલુલ્લાહ ઓને એના વિશે જણાવ્યું તો ફર્માવ્યું, જે તમને બુરા કહે તમે એનો જવાબ આપો. ત્યારબાદ લોકોએ તેમને બુરા કહેવાનું ત્યજી દીધું.

بَابُ السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لِلْإِمَامِ مَا لَمْ يَأْمُرْ بِمَعْصِيَةٍ

પ્રકરણ : "ઈમામ જ્યાં સુધી ગુનાહનો હુકમ ન આપે તેની વાત સાંભળવી તથા માનવી" - (૪૧૫)

حدیث ۱۶۰۵ عَنْ تَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

"હઝરત ઈબને ઉમર رضي الله عنهما નબી صلى الله عليه وسلم થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, વાત સાંભળવી [હદીષ : ૧૬૦૫]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ حَقٌّ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَاذَا

અને માનવી હકક છે જ્યાં સુધી ગુનાહનો હુકમ ન આપવામાં આવે, જ્યારે ગુનાહનો હુકમ આપવામાં

أُمرٍ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ بِهِ

આવે તો ન સાંભળવું છે ન માનવું." (૨/૧૦૫૭ અલ્અહકામ, મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-જેહાદ)

بَابُ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَاءِ الْإِمَامِ وَيُتَّقَى بِهِ

પ્રકરણ : "ઈમામના હેઠળ રહીને લડવું અને તેની પનાહમાં રહેવું." - (૪૧૫)

حدیث ۱۶۰۶ أَنَّ الْأَعْرَجَ حَدَّثَنَا أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ કહ્યું કે તેમણે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم ને એ ફર્માવતાં સાંભળ્યા [હદીષ : ૧૬૦૬]

سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ

કે હું સૌથી પાછલો અને સૌથી આગલો છું. જેણે મારી ફર્માબરદારી (આજ્ઞાપાલન) કરી તેણે અલ્લાહની

وَيَهْدِي الْإِسْنَادِ مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ

ફર્માબરદારી કરી. અને જેણે મારી નાફર્માની કરી તેણે અલ્લાહની નાફર્માની કરી. અને જેણે અમીરનું

હદીષ : ૧૬૦૫ની સમજૂતી

પારજીઓએ આ હદીષથી દલીલ પકડી છે કે જે સુલ્તાનો જાલિમ હોય એમના વિરુદ્ધ ખુરજ (ઉભાથવું) વાજિબ છે. પણ જમ્હૂર ફર્માવે છે કે જ્યાં સુધી સુલ્તાને ઈસ્લામથી કુફ ન બહાર પડે અને ઈસ્લામની નિશાનીઓના રાખવાને ન છોડે ત્યાં સુધી ખુરજ જાઈજ નથી, ભલે તે જાલિમ છે. કેમ કે એમાં અમનની બર્ખાદી અને લોકોના જાનો માલની તબાહી જ છે.

હદીષ : ૧૬૦૬ની સમજૂતી

કુરેશ તથા આમ અરબવાસીઓની આદત હતી કે તેઓ કેવળ કુબીલાના સરદારોનું આજ્ઞાપાલન કરતા જેમાં તરફદારી હતી. જ્યારે તેમને કુબીલાવારી હદબંધીથી હટીને મુત્લકન અમીરના આજ્ઞાપાલનનો હુકમ આપવામાં આવ્યો તો એમને અઘરુ લાગ્યું. એટલા માટે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ આ હદીષમાં સંપૂર્ણ તાકીદની સાથે અમીરની ઈતાઅત (આજ્ઞાપાલન)નો હુકમ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો છે. આ હદીષ પારજીઓના તે અક્રીદાની રદ છે કે જાલિમ સુલ્તાનની વિરુદ્ધ ઉભા થવું (બળવો કરવો) વાજિબ છે. અને જમ્હૂરના મસ્લકની સમર્થક છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(234)

જિહાદ વિશે બયાન

وَمَنْ يُطِعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعْصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي وَإِنَّمَا الْإِمَامُ

આજ્ઞાપાલન કર્યું એણે મારું આજ્ઞાપાલન કર્યું અને જેણે અમીરની નાફર્માની કરી તેણે મારી નાફર્માની કરી અને

بِحُكْمِهِ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيُتَّقَى بِهِ فَإِنَّ أَمْرَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَعَدْلًا فَإِنَّ لَهُ

ઈમામ ઠાલ છે, એના શરણમાં લડવામાં આવે છે અને બચવામાં આવે છે. પછી જો અલ્લાહના તકવાનો હુકમ

بِذَلِكَ أَجْرًا وَإِنْ قَالَ بِغَيْرِهِ فَإِنَّ عَلَيْهِ مِنْهُ بِهِ

કરે અને ઈ-સાફ કરે તો તેના માટે સવાબ છે અને જો એના સિવાય કંઈ બીજું કહે તો એના પર એનો વબાલ છે."

(૨/૧૦૫૭ અહકામ, બાબુ ફૌલિલાહ તઆલા અતીઉલ્લાહ વ અતીઉરરસૂલ)

بَابُ ابْتِعَادِي الْحَرْبِ عَلَى أَنْ لَا يَفِرُّوا وَقَالَ بَعْضُهُمْ عَلَى الْمَوْتِ يَقُولُ

પ્રકરણ : "લડાઈના મોકા પર એ બચત લેવી કે ભાગીશું નહીં, અને અમુકે

اللَّهُ تَعَالَى لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَايَعُواكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

કહું મૌત પર બચત લેવી, અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદના કારણે : "બેશક ! અલ્લાહ

રાજુ થયો તે લોકોથી જેઓ તમારાથી ઝાડની નીચે બચત કરી રહ્યા છે." -ફતહ

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આ આયતે કરીમા ઈમામ બુખારીએ એવું સાબિત કરવા માટે વર્ણન કરી છે કે મૌત પર બચત લેવી જાઈજ છે એટલા માટે કે સલમા બિન અકૂઅને પૂછવામાં આવ્યું કે આપ લોકોએ બચતે રિદવાનના મોકા પર કઈ ચીજ પર બચત કરી હતી? તો તેમણે ફર્માવ્યું, મૌત પર.

عَنْ نَافِعٍ قَالَ قَالَ قَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا رَجَعْنَا

حدیث
۱۶۰۷

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર રઝી અલ્લાહુ અન્હુમા એ કહું અમે આવતા વરસે બચતે

[હદીષ : ૧૬૦૭]

مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فَمَا اجْتَمَعْنَا عَلَى الشَّجَرَةِ الَّتِي بَايَعْنَا تَحْتَهَا كَانَتْ

રિદવાનની જગા પર પહોંચ્યા તો અમારામાંથી બે વ્યક્તિ પણ એના પર એકમત ન થઈ શક્યા કે એ ઝાડ કયું

હદીષ : ૧૬૦૭ની સમજૂતી

ત્યાં એક જ જાતનાં વિવિધ ઝાડો હતાં એના કારણે સહાબાએ કિરામ

نے શંકા થઈ ગઈ. તેમ છતાં હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ રઝી અલ્લાહુ અન્હુમા બિલાફતકાળમાં લોકો એક ઝાડને બચતે રિદવાનવાળુ ઝાડ સમજીને એની તા'ઝીમ તથા ઈજજત કરતા હતા. હઝરત ઉમરે એને કપાવી નાખ્યું. એનાથી શિબ્લી સાહબ તથા તેમના હમમઝહબ (દેવબંદી) એવી દલીલ લાવે છે કે બુઝુર્ગાને દીનની યાદગાર જગાઓની તા'ઝીમ હરામ છે. એ લોકોનું કહેવું એ છે કે એના લીધે જ હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ રઝી અલ્લાહુ અન્હુમા એ ઝાડને કપાવી નાખ્યું. જ્યારે કે એ ઝાડને કપાવવું એ કારણે ન હતું. બલકે એ કારણે હતું કે જે ઝાડને લોકો સમજી રહ્યા હતા એના બારામાં ફતઈ તૌર પર એ માલૂમ ન હતું કે એ જ ઝાડ છે જેની નીચે બચત થઈ

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(235)

જિહાદ વિશે બયાન

رَحْمَةً مِّنَ اللَّهِ فَسَأَلْتُ نَافِعًا عَلَىٰ أَبِي شَيْئٍ بَايَعَهُمْ عَلَى الْمَوْتِ قَالَ لَا بَلَّ

છે ? અને એ ઝાડ અલ્લાહની તરફથી રહમત હતું. (જુવૈરિયહએ કહ્યું કે) મેં નાફેઅને પૂછ્યું કે એ લોકોએ

بَايَعَهُمْ عَلَى الْمَوْتِ -

શાના પર બયઅત કરી હતી, મૌત પર ? તેમણે કહ્યું, નહીં ! બલ્કે એ લોકોએ સબ્ર પર બયઅત કરી."

عَنْ عَبْدِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

حدیث
۱۶۰۸

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝયદ رضی اللہ عنہما એ કહ્યું, જ્યારે હરના બનાવના જમાનામાં એક [હદીષ : ૧૬૦૮]

قَالَ لَمَّا كَانَ تَرَمَنْ أَحْمَرَ أَتَاكَ أُبَيٌّ فَقَالَ لَهُ إِنَّ ابْنَ حَنْظَلَةَ يُبَايِعُ النَّاسَ

આવનારાએ બતાવ્યું કે ઈબ્ને હન્ઝલા મૌત પર લોકોથી બયઅત લઈ રહ્યા છે. તો ફર્માવ્યું કે હું રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી

عَلَى الْمَوْتِ فَقَالَ لَا أَبَايِعُ عَلَىٰ هَذَا أَحَدًا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

પછી કોઈનાથી મૌત પર બયઅત કરીશ નહીં." (૨/૫૯૯ મગાઝી, બાબ-ગઝવતિલ હુદૈબિયહ, મુસ્લિમ-મગાઝી)

હતી. જ્યારે બયઅતે રિફવાનના શરીકો એક જ વરસ પછી એને નિશ્ચિત ન કરી શક્યા, તો એ કેવી રીતે શક્ય છે કે વરસોના વરસો પસાર થઈ ગયા બાદ લોકો તેને ફતઈ તૌર પર ઓળખી લે કે આ તે જ ઝાડ છે. આ જ બુખારી કિતાબુસસલાતમાં તફસીલ સાથે એ હદીષો વર્ણન થઈ ચૂકી છે કે અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہما જ્યારે મક્કા મોઅઝ્ઝમા જતા અને પરત થતા તો એ જગ્યાઓને શોધીને રોકાણ કરતા અને ત્યાં નમાઝ પઢતા. પછી એવું કહેવું કઈ રીતે દુરુસ્ત છે કે અલ્લાહના મહબૂબ બંદાઓના યાદગાર સ્થળોની તા'ઝીમ મના છે ?!

ای كانت رحمة : كانت رحمة الشجرة هي الشجرة التي كان يمشي عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم في مكة المكرمة. كانت رحمة الشجرة هي الشجرة التي كان يمشي عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم في مكة المكرمة. كانت رحمة الشجرة هي الشجرة التي كان يمشي عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم في مكة المكرمة. كانت رحمة الشجرة هي الشجرة التي كان يمشي عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم في مكة المكرمة.

આ ઝાડ અલ્લાહની રહમત અને તેના રિઝવાનની જગા હતું. અલ્લાહ તઆલાએ ફર્માવ્યું, "અલ્લાહ મો'મિનોથી રાજી થયો જ્યારે એમણે ઝાડની નીચે તમારાથી બયઅત કરી."

ای كانت هذا الشجرة موضع رحمة الله ومحل رضوانه قال تعالى لقد رضي الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة -

હદીષ : ૧૬૦૮ની સમજૂતી

હરનાનો બનાવ સ. ડિ. ૬૩માં થયો હતો. એનો સબબ એ હતો કે અબ્દુલ્લાહ બિન હન્ઝલા ગસીલુલ મલાઈકહ અને મદીના પાકના કેટલાક અગ્રગણ્ય માણસો યઝીદની પાસે ગયા. ત્યાં તેમણે યઝીદની ખરાબ પ્રવૃત્તિઓ જોઈ તો મદીના પાક આવીને યઝીદની બયઅત તોડી નાખી અને

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(236)

જિહાદ વિશે બયાન

حدیث
۱۶۰۹

حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત સલમા બિન અકૂઅ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું, મેં નબી ﷺ થી બયઅત કરી પછી

[હદીષ : ૧૬૦૯]

بَايَعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ عَدَلْتُ إِلَى ظِلِّ شَجَرَةٍ فَلَمَّا حَفَّتْ

એક ઝાડના છાંયડામાં ચાલ્યો ગયો. જ્યારે ભીડ ઓછી થઈ ગઈ તો ફર્માવ્યું, હે ઈબ્ને અકૂઅ !

النَّاسُ قَالَ يَا ابْنَ الْأَكُوْعِ الْاِتْبَاعِمْ قَالَ قُلْتُ قَدْ بَايَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ

શું બયઅત નહીં કરે ? મેં અર્જ કરી, હું બયઅત કરી ચૂક્યો છું. યા રસૂલલ્લાહ ! ફર્માવ્યું, ઓર સહીહ ! તો

وَإِيضًا فَبَايَعْتُهُ الثَّانِيَةَ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ عَلَىٰ أَيْ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَبَايِعُونَ

મેં બે વાર હુઝૂરથી બયઅત કરી. યઝીદ બિન અબી ઓબેદે કહ્યું, મેં તેમને પૂછ્યું કે હે અબૂ મુસ્લિમ ! એ

يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ -

દિવસે તમે લોકો કઈ ચીજ પર બયઅત કરતા હતા ? ફર્માવ્યું, મૌત પર."

હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર રَضِيَ اللهُ عَنْهُ થી બયઅત કરી લીધી. એના પર યઝીદ પલીદે મુસ્લિમ બિન ઉકબાને જેને મુસલમાન મુસ્રિફ બિન ઉકબા કહેતા હતા, એક જબરદસ્ત લશ્કરની સાથે મદીના તયબહ પર હુમ્લાના માટે મોકલ્યો. તેણે ત્રણ દિવસ સુધી મદીનાને લૂટ્યું અને એવી બેહુમતી કરી જેની એક ઉઘાડા કાફિરથી પણ કલ્પના નથી થઈ શકતી. સત્તરસો રઈસોને શહીદ કર્યા અને દસ હજાર પબ્લિકને, સ્ત્રીઓ તથા બાળકો જે માર્યા ગયાં તે અલગ. એક હજાર કુંવારી સ્ત્રીઓની ઈજજત લૂટવામાં આવી. મસ્જિદે નબવીમાં ઘોડા બાંધવામાં આવ્યા. ત્રણ દિવસ સુધી ઘોડાઓની લીંડથી મસ્જિદે અફદસ નાપાક થતી રહી. ત્રણ દિવસ સુધી મસ્જિદમાં ન અઝાન થઈ ન નમાઝ.

હઝરત હન્ઝલાને ગસીલુલ મલાઈકહ એટલા માટે કહેવામાં આવે છે કે ગઝવાએ ઓહદના મોઢા પર એ જનાબતનું ગુસ્લ કરી રહ્યા હતા. હજી અડધું માથું ધોયું હતું એવામાં જંગના શોરને સાંભળ્યો. ગુસ્લ છોડીને એ જ હાલતમાં જંગના મેદાનમાં આવી ગયા અને લડતાં લડતાં અબૂ સુફ્યાનના હાથે શહીદ થઈ ગયા. હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ ફર્માવ્યું, મેં જોયું કે ફરિશ્તા તેમને ગુસ્લ આપી રહ્યા છે. એ મોઢા પર એમનાં પત્ની સગભાઈ થઈ ગયાં હતાં જેનાથી હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન હન્ઝલહ પેદા થયા.

હદીષ : ૧૬૦૯ની સમજૂતી

આ ઈમામ બુખારીની પુલાષિયાતમાંથી અગ્યારમી પુલાષી હદીષ છે જે હઝરત ઈમામે આ'ઝમ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ ના શાર્ગિદ હઝરત મક્કી ઈબ્ને ઈબ્રાહીમથી હઝરત ઈમામ બુખારીને મળી છે.

બુખારીમાં કેવળ બે જ વાર બયઅતનું વર્ણન છે પણ મુસ્લિમ (૨/૧૧૨ જેહાદ)માં ત્રણવાર વર્ણન થયેલું છે. મુસ્લિમમાં એ છે કે રસૂલલ્લાહ ﷺ એ અમને બયઅતના માટે ઝાડના મૂળમાં બોલાવ્યા.

હઝરત સલમા બિન અકૂઅ કહે છે કે મેં સૌથી પ્રથમ બયઅત કરી. ત્યાર બાદ હુઝૂર લોકોથી બયઅત લેતા રહ્યા, ત્યાં સુધી કે વયમાં મને ફર્માવ્યું, હે સલમા ! બયઅત કર ! મેં ફર્માવ્યું, યા રસૂલલ્લાહ ! ﷺ મેં શરૂમાં બયઅત કરી લીધી છે. ફર્માવ્યું, ફરી કરી લો ! અને હુઝૂરે મને હથિયાર વિનાનો જોયો તો મને એક ઢાલ અતા ફર્માવી. ફરી બયઅત કરી લીધી. પછી આખરી દૌરમાં ફર્માવ્યું, હે સલમા ! શું બયઅત નહીં કરો ? ! મેં અર્જ

حدیث ۱۶۱۰
عَنْ أَبِي عُمَرَ عَنِ مُجَاشِعٍ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

"મુજાશિએ કહ્યું, હું નબી ﷺ ની ખિદમતમાં મારા ભત્રીજાને લઈને હાજર થયો. [હદીષ : ૧૬૧૦]"

وَسَلَّمَ بِابْنِ أَخِي فَقُلْتُ بَايَعْنَا عَلَى الْهِجْرَةِ فَقَالَ مَضَتِ الْهِجْرَةُ لِأَهْلِهَا

મેં અર્ઝ કરી, અમારાથી હિજરત માટે બયઅત લઈ લો. ફર્માવ્યું, હિજરતનો જમાનો વહી ગયો.

كُنْتُ عَلَامَةً مُبَايَعْنَا قَالَ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْجِهَادِ -

મેં અર્ઝ કરી, હવે અમારાથી કઈ વાત પર લઈ રહ્યા છો? ફર્માવ્યું, ઈસ્લામ અને જેહાદ પર."

(બાબ-અલ્હિજરતુ બઅદલ ફતહ, પેજ : ૪૩૩, ૨/૬૧૬ મગાઝી, મુસ્લિમ-મગાઝી)

بَابُ عَزْمِ الْإِمَامِ عَلَى النَّاسِ فِي مَا يُطِيعُونَ ص ۳۱۶

પ્રકરણ : "ઈમામનું લોકોની ઉપર શક્તિ પ્રમાણે બોજ નાખવું." - (૪૧૬)

حدیث ۱۶۱۱
عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ وَتَدَّ أَتَانِي الْيَوْمَ رَجُلٌ فَأَخْبَرَنِي

"અબૂ વાઈલે કહ્યું કે હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદે ફર્માવ્યું, આજે મારી પાસે એક [હદીષ : ૧૬૧૧]"

أَمْرًا مَدْرَيْتُ مَا أَرَدْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ أَرَأَيْتَ رَجُلًا مُؤَدِّيًا تَشِيْطًا يَخْرُبُ مَعَ أَمْرَانَا

શખ્સ આવ્યો. તેણે મને એક વાત પૂછી. મારી સમજમાં ન આવ્યું કે હું એનો શું જવાબ આપું. તેણે કહ્યું કે

કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! હું શરૂમાં પણ બયઅત કરી ચૂક્યો છું અને વયમાં પણ. ફર્માવ્યું, ઓર કરી લો ! તો મેં હુજૂરથી ત્રીજીવાર બયઅત કરી. મૌત પર બયઅતનો મતલબ એ છે કે અમે મરી જાશું પણ મેદાન છોડીને ભાગીશું નહીં. આ તફદીર પર મૌત પર બયઅતનો સાર એ જ થયો કે અમે ભાગીશું નહીં ભલે જાન ચાલી જાય. અને સબ્ર પર બયઅતનો પણ એ જ સાર છે.

હદીષ : ૧૬૧૦ની સમજૂતી

अخی : અહીં બાબ અخی છે પરંતુ બુખારીમાં જ બીજા પ્રકરણમાં باخی છે અને એ જ સહીહ છે.

હજરત મુજાશિઅના તે ભાઈનું નામ મુજાલિદ બિન મસ્ઉદ હતું અને કુન્નિયત અબૂ મઅબદ હતી. એ લોકો ફતહે મક્કા પછી હાજર થયા હતા જેવું કે મગાઝીમાં છે. ફતહે મક્કા પછી આ ખાસ હિજરત જે ફતહે મક્કાના પહેલાં ફર્ઝ હતી કે મુસલમાન મક્કાથી અને કાફિરોના શહેરોએથી હિજરત કરીને મદીના તયબહ આવી જાય તે ખત્મ થઈ ગઈ હતી, કેમ કે હવે એની જરૂરત બાકી રહી ન હતી. એના પર સંપૂર્ણ અગાઉ ચર્ચા થઈ ચૂકી છે.

હદીષ : ૧૬૧૧ની સમજૂતી

مؤدیا એનો માદો اُدیا છે. એટલે કે લડાઈનાં શસ્ત્રોથી સંપૂર્ણપણે સજજ. એમાં હમ્માને બાકી રાખવું વાજિબ છે નહીં તો એ વહેમ થશે કે આ اودى છે જેનો અર્થ હલાક થવું છે.

ان لا تجدوه : એટલે કે તમને સંતોષકારક જવાબ આપનારો કોઈ નહીં મળે. આ હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદે ફર્માવી રહ્યા છે. જેમનો વિસાલ હજરત ઉમ્માનગની رضی اللہ عنہની શહાદતથી પહેલાં થઈ ચૂક્યો હતો. હવે ૧૪૦૦ વરસ પસાર થયા પછી શો હાલ છે, એને વર્ણવવાની જરૂર નથી.

فِي الْمَعَارِزِ فَيَعِزُّ مَوْلَانَا فِي أَشْيَاءَ لَا يَخْصِمِيهَا فَقُلْتُ لَهُ وَاللَّهِ مَا أَدْرِي مَا أَقُولُ

બતાવો, એક શપ્સ શસ્ત્ર સજ્જ થઈને ખૂશીપૂર્વક આપણા સરદારો સાથે લડાઈમાં નીકળે છે. અમીર અમને

لَيْتَ الْإِنَّا كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَسَى أَنْ لَا يَعْزِمَ عَلَيْنَا فِي أَمْرٍ

એવી વાતોનો કૃતઈ હુકમ આપે છે જેની શક્તિ નથી. મેં તેને કહ્યું, બખુદા ! મારી સમજમાં નથી આવતુ કે તને

إِلَّا مَرَّةً حَتَّى نَفْعَلَهُ وَإِنْ أَحَدًا كُمْ لَنْ نِيْزَالَ بِمَخْتَرِ مَا تَقَى اللَّهُ وَإِذَا شَكَ فِي

શું બતાવું. હા ! અમે નબી ﷺ ની સાથે હોતા તો અમને કોઈ કામ કરવાનો હુકમ કેવળ એકવાર આપતા, ત્યાં

نَفْسِهِ شَيْءٌ سَأَلَ نَجْلًا مَشْفَاكَ مِنْهُ وَأَوْشَكَ أَنْ لَا تَجِدُوهُ وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا

સુધી એને અમે કરી લેતા. અને બેશક ! તમે હમેશાં ભલાઈમાં રહેશો જ્યાં સુધી અલ્લાહથી ડરશો. અને જ્યારે

هُوَ مَا أَذْكَرُ مَا غَبَرَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا كَالْتَّغْيِبِ شُرُوبِ صَفْوَةٍ وَبَقِي كَدْرَةٌ -

કોઈ મામલામાં શક લાગુ થઈ જાય તો કોઈ શપ્સને પૂછી લે તે એની તસલ્લી કરી આપે. નજીકમાં જ તમે એવા

શપ્સને નહીં પામો. અને તે જાતની કૃસમ ! જેના સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી. માજની દુનિયાનો હાલ હું બયાન

કરું છું જે આ તળાવ સમાન છે જેનું સાફ પાણી પી લેવામાં આવે અને ડહોળુ છોડી દેવામાં આવે.

ماغبر : આ અઝદાદ (વિરોધાર્થી શબ્દો) માંથી છે એનો અર્થ "મઝા" પણ છે અને "બફા" પણ છે. અલ્લામા

ઈબને જવઝીએ ફર્માવ્યું કે અહીં "મઝા"નો અર્થ અધિક યોગ્ય છે. એના લીધે મેં એનો તર્જુમો આ પ્રમાણે કર્યો છે :

માજની દુનિયા. પરંતુ આ ખાદિમનું મંતવ્ય એ છે કે અધિક યોગ્ય "માબફા" છે, એટલે કે દુનિયાના વર્તમાન હાલાત

એ તળાવની જેમ છે જેનું સ્વચ્છ પાણી પી લેવામાં આવ્યું અને ડહોળુ છોડી દેવામાં આવ્યું.

بَابُ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا الْمُرِّيَقَاتِلُ أَوَّلَ النَّهَارِ آخِرَ

પ્રકરણ : નબી ﷺ જ્યારે દિવસના શરૂમાં લડાઈની શરૂઆત ન કરતા

الْقِتَالِ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ مِنْ

તો લેટ કરી આપતા ત્યાં સુધી કે સૂરજ ટળી જાય." (૪૧૬)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ઝવાલના સમય સુધી જંગ મુલ્તવી કરવામાં એક ફાયદો એ થાય છે કે દુશ્મન

બપોર સુધી ભાગદોડ કરીને થાકી જાય છે. વળી ક્યાંક એ ફાયદો થાય છે કે જંગના મેદાનમાં ક્યારેક આપણો

ચહેરો પૂર્વ બાજુ હોય છે જેના કારણે બપોરથી પહેલાં પહેલાં સૂરજ આંખની સામે હોય છે. અને દુશ્મનની પીઠ

પર હોય છે. આવા સંજોગોમાં જંગી મસ્લેહતનો તકાઓ એ જ છે કે લડાઈને સૂર્ય ઢળતા સુધી મોડી કરવામાં

આવે. હર્શના બનાવમાં ઈબને ઉકુબાએ પોતાનો પડાવ મદીના પાકથી ઉત્તર બાજુ રાખ્યો હતો જેના પરિણામે

સવારમાં સૂરજ તેના લશ્કરની પીઠ પર હતો અને મદીનાવાસીઓની આંખો પર. તેણે સવારથી પૂરી શક્તિભેર

હુમ્લો કરી આપ્યો જેના પરિણામે મદીનાવાસીઓને નુકસાન પહોંચ્યું. એને આ મશ્વરો મરવાને આપ્યો હતો.

حدیث
۱۶۱۲

عَنْ سَالِمِ ابْنِ النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَكَانَ كَاتِبًا لَهَا قَالَ كَتَبَ

"અમ્ર બિન ઓબૈદુલ્લાહના આઝાદ કરેલા ગુલામ સાલિમ અબૂ નઝરે કહ્યું અને એ [હદીષ : ૧૬૧૨]

إِلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى تَقْرَأُهَا أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْكَ وَسَلَّمَ

એમના કાતિબ હતા કે, હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબી ઔફા رضي الله عنه એ તેમની પાસે લખ્યું. તે કહે છે કે મેં

فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا أَنْتَظَرْتُ مَالَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ

એને વાંચ્યું કે અમુક તે દિવસોમાં જેમાં રસૂલુલ્લાહ عليه السلام નો મુકાબલો દુશ્મનથી થયો. રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ

فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ فَإِذَا الْقِيَامُومُ

ઈતેઝાર કર્યો ત્યાં સુધી કે સૂરજ ઢળી ગયો. પછી લોકોની સામે ઊભા થયા અને ફર્માવ્યું, હે લોકો ! દુશ્મનના

فَأَصْبِرُوا وَأَعْلَسُوا أَنْ أُجْعَلَ تَحْتِ ظِلَالِ السُّيُوفِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ مُثْرَلْ

મુકાબલાની આરજૂ ન કરો અને અલ્લાહથી ભલાઈ (આફિયત)નો સવાલ કરો. અને જ્યારે દુશ્મન સાથે

الْكِتَابِ وَمُجْرَى السَّيَابِ وَهَارِمَ الْأَحْزَابِ أَهْرُ مُمْهَمٌ وَأَنْصُرْنَا عَلَيْهِمْ -

અથડામણ થઈ જાય તો સબ્ર કરો. અને જાણી લો કે બેશક ! જન્મ તલવારોના સાયામાં છે. પછી આ દુઆ

ફર્માવી, હે અલ્લાહ ! કિતાબ નાઝિલ ફર્માવનાર, વાદળને ચલાવનાર, લશ્કરોને હાર આપનાર એમને હાર

આપ અને અમને એમના મુકાબલામાં જીત અતા ફર્માવ."

بَابُ الْجَعَائِلِ وَالْحَمْلَانِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

પ્રકરણ : "રાહે ખુદામાં માલ આપવો અને સવારીઓ પૂરી પાડવી." - (૪૧૭)

وَقَالَ مُجَاهِدٌ قُلْتُ لِابْنِ عُمَرَ الْغَزْوُ وَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ أَنْ أُعِينَكَ

ت
۵۶۱

" અને ઈમામ મુજાહિદે કહ્યું, મેં ઈબને ઉમરથી અર્જ કરી કે જેહાદનો ઈરાદો ધરાવું [તઅલીફ : ૫૬૧]

بِطَائِفَةٍ مِنْ مَالِي قُلْتُ قَدْ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيَّ قَالَ إِنْ غَنَّاكَ لَكَ وَإِنِّي أَحْبَبْتُ

છું. ફર્માવ્યું, હું ચાહું છું કે અમુક માલ વડે તમારી મદદ કરું. મેં અર્જ કરી, અલ્લાહે મને મોકળાશ (માલદારી)

તઅલીફ : ૫૬૧ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ બુખારીએ ગઝવએ ફતહમાં મુતસિલ સનદ સાથે વર્ણવી છે. એના પર એકમતિ છે કે મુજાહિદ (અલ્લાહની રાહમાં લડનાર) ભલે માલદાર તથા બેનિયાઝ હોય તેમની માલ વડે મદદ કરવામાં આવે, અલ્બત્ત એને કાંઈ સામાન કે સવારી ભાડે આપવી મકરૂહ છે. ઈમામ માલિકને ત્યાં મુત્લફન (સદંતર મકરૂહ) અને આપણે ત્યાં એ સમયે ઈજાઝત છે જ્યારે મુસલમાનોમાં કમજોરી હોય અને બયતુલમાલ ખાલી હોય, નહીં તો મકરૂહ છે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(240)

જિહાદ વિશે બયાન

أَنْ يَكُونَ مِنْ مَالِي فِي هَذَا الْوَحْيِ

આપી છે. ફર્માવ્યું, તારી માલદારી તારા માટે છે, હું પસંદ કરું છું કે મારો અમુક માલ આ રાહમાં વપરાય."

ت ۵۶۲ وَقَالَ عُمَرَانُ نَاسًا يَأْخُذُونَ مِنْ هَذَا الْمَالِ لِيُجَاهِدُوا وَاللَّيْلَةَ يَجَاهِدُونَ

"અને હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું કે કેટલાક લોકો એ માલથી લે છે એવું [તઅલીફ : ૫૬૨]

فَمَنْ فَعَلَهُ فَتَعَنُّ أَحَقُّ بِمَالِهِمْ حَتَّى نَأْخُذَ مِنْهُ مَا آخَذَ

કહીને કે જેહાદ કરીશું, પછી જેહાદ નથી કરતા. જે શપ્સ આવું કરશે તો અમે એના માલના અધિક મુસ્તહિક્ક છીએ, તેણે જે કાંઈ લીધું અમે લઈ લઈશું."

ت ۵۶۳ وَقَالَ طَاوُسٌ وَمَجَاهِدٌ إِذَا دَفَعْنَا إِلَيْكَ شَيْئًا تَخْرُجُ بِهِ فِي

"ઈમામ તાઉસ અને મુજાહિદે કહ્યું, જ્યારે તને કાંઈ આપવામાં આવે કે એને [તઅલીફ : ૫૬૩]

سَبِيلِ اللَّهِ فَاصْنَعْ بِهِ مَا شِئْتَ وَضَعَهُ عِنْدَ أَهْلِكَ

લઈને રાહે ખુદામાં જાવ, તો તને ઈખ્તિયાર છે જે ચાહે કરે, ચાહે તો પોતાના ઘરવાળાં પાસે રાખી દે."

પ્રકરણ : "લડાઈમાં નોકરનો હુકમ." - (૪૧૭) بَابُ الْأَجِيرِ مِنْ

ت ۵۶۴ وَقَالَ الْحَسَنُ وَابْنُ سَيْرِينَ يُقْسَمُ لِلْأَجِيرِ مِنَ الْمُغْتَمِرِ [તઅલીફ : ૫૬૪]

"ઈમામ હસન બસરી અને ઈબ્ને સીરીને કહ્યું, નોકર અને મજૂરને પણ ગનીમતમાંથી હિસ્સો આપવામાં આવશે."

તઅલીફ : ૫૬૩ની સમજૂતી

હઝરત ઉમરની તઅલીફને ઈબ્ને અબી શયબાએ પોતાના મુસન્નફમાં અને ઈમામ બુખારીએ પોતાની તારીખમાં મૌસૂલન વર્ણન કરેલ છે. હઝરત ઉમરના આ ઈર્શાદથી એ વાત જાણવા મળી કે જો બયતુલ માલ કોઈકને કોઈ કામ માટે કાંઈ આપે અને તે એને ન કરે તો એની પાસેથી માલ પાછો લેવામાં આવશે. એ જ પ્રમાણે જો કોઈ નાઅહલ (અપાત્ર) લે તો પણ. અને આ જ હુકમ દીની સંસ્થાઓથી પણ માલ લેવા સંબંધે છે. આ પરથી વકફોના મુતવલ્લીઓ અને દીની મદ્રસાના નાઝિમોએ પોતાની સુધારણા કરી લેવી જોઈએ. કેમ કે હવે મોટાભાગે એવું થાય છે કે સગાઈ સંબંધ કે ખુશામદ તથા ચાપલૂસીના લીધે ગેરલાયકને અપાત્ર જાણવા છતાં નોકરીમાં રાખી લેવામાં આવે છે.

તઅલીફ : ૫૬૪-૫૬૫ની સમજૂતી

લડાઈમાં અજર (મજૂરી પર રાખવા)ની બે સ્થિતિઓ છે. એક એ કે કોઈ મુજાહિદે પોતાના અથવા પોતાના ઘોડાની ખિદમતના માટે કોઈને સાથે રાખી લીધો તેને માલે ગનીમતમાંથી હિસ્સો મળશે નહીં. બીજું એ કે લશ્કરના અમીરે અથવા ઈસ્લામના સુલ્તાને કોઈને લડવા માટે નોકર રાખી લીધો, જેમ કે આજકાલ આખા જગતમાં રિવાજ છે, તેને પણ માલે ગનીમતમાંથી કોઈ હિસ્સો મળશે નહીં, તે ફક્ત પોતાની મજૂરીનો હક્કદાર રહેશે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (241)

જિહાદ વિશે બયાન

ت
۵۶۵

وَ أَخَذَ عَطِيَّةَ بَنٍ قَيْسٍ فَرَسًا فَبَلَغَ سَكْمَهُمُ الْفَرَسِ أَرْبَعَةَ مِائَةِ

"अतिथ्युड बिन क़ैसे अक घोडो जेडादना माटे त्माडे लीधो. घोडानो डिस्सो [तअलीक़ : ५६५]

وَيُنَارٍ فَأَخَذَ مِائَتَيْنِ وَأَعْطَى صَاحِبَهُ مِائَتَيْنِ -

थारसो हीनार थयो तो असो तेमणे लीधा अने असो घोडावाणाने आप्या."

بَابُ مَا قِيلَ فِي لُؤَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ص ۱۳

प्रकरण : "नबी ﷺ ना मंडाना विशे जे कांई कहेवामां आव्युं" - (४१७)

प्रकरणनी स्पष्टता : लुआ (खिवा) ते मोटा जंडाने कडे छे जे लश्करना सेनापतिनी पासे रडे छे. राये नाना जंडाने कडे छे. ईमाम तिमिजीअे "खिवा" तथा "रायड"ना माटे अलग अलग प्रकरणो रय्यां छे. प्रथम प्रकरण रय्युं छे : بَابُ الْأَنْوِيَّةِ अेना डेठण डउरत जाबिर رضي الله عنه नी आ डहीष लाव्या छे के नबी ﷺ मक्कांमां दाभल थया अने डुजूरनी "खिवा" सकेड छती. त्यार बाद आ प्रकरण रय्युं : باب في الرايات अेना डेठण डउरत बराअ رضي الله عنه नी आ डहीष लाव्या के तेमने रसूलुल्लाड ﷺ नी "रायड"ना बारामां पूछवामां आव्युं तो अताव्युं के ते काणा योरस यामडानो छतो. अबू यअलाअे पोतानी मुस्नदमां, तिब्रानीअे कबीरमां डउरत बरीदाथी रिवायत कर्नु के रसूलुल्लाड ﷺ नी "रायड" काणी छती "खिवा" सकेड छती. आ प्रकरणनी विविध डहीषो रिवायत थयेली छे. अमुक रिवायतोमां छे के "रायड"नो रंग पीणो छतो अने अमुक रिवायतोमां छे के लाल छतो. अेनो सार अे नीकण्यो के "रायड" ना जंडा माटे कोई रंग निश्चित न छतो, जे वअते जेवो मोक़ो छेतो जंडो अेनावी लेता.

حدیث
۱۴۱۳

أَخْبَرَنِي تَعْلَبَةُ بْنُ أَبِي مَالِكٍ الْقُرظِيُّ أَنَّ قَيْسَ بْنَ سَعْدِ بْنِ الْأَنْصَارِيِّ

"क़ैस बिन सअद अ-सारी رضي الله عنه अे डजजानो ईरादो क्यो तो अेडराम बांधवाथी [हदीष : १६१३]

وَكَانَ صَاحِبَ لُؤَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَادَ الْحَجَّ فَرَحِيلَ -

पडेलं कांसकी करी. अने अे रसूलुल्लाड ﷺ नो जंडो उडावनार (साडिअे खिवा) छता."

حدیث ۱۴۱۴
عَنْ تَائِفِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ سَمِعْتُ الْعَبَّاسَ يَقُولُ لِلزُّبَيْرِ رَضِيَ

"नाक़ैअ बिन जुबैर बिन मुत्तईमे कहुं के मे अेअबास رضي الله عنه ने जुबैर رضي الله عنه थी अेवुं कडेतं सांभण्या, शुं [हदीष : १६१४]

अने जो मुजाडिडे सवारी के डथियार त्माडे लीधुं तो अे जाईज नथी जो मजूरी अे डोय के माडे गनीमतमांथी आटलो डिस्सो तमने मजूरी आपीश. केम के मजूरीनुं अडीं अस्तित्व नथी. डा ! अने मजूरी नक्की करी लीधी, दा.त. रोजनो अेक इपियो आपीश, तो जाईज छे.

हदीष : १६१४नी समजूती

इतडे मक्काना मोका पर डुजूर ﷺ नो जंडो डउरत जुबैर बिन अवाम رضي الله عنه ना डायमां छतो. डुजूर अक़दस ﷺ अे डुकम आप्यो के **حجون** (जन्ते मुअल्ला)मां जंडो भडो करवामां आवे. जेथी तेमणे अेवुं ज कर्नु. अेना पर डउरत अेअबासे ते पूछ्युं डतुं.

नुअडवुल् क़ारी शरहे जुभारी (भाग-६)

(242)

जिहाड विशे अयान

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ هَاهُنَا أَمْرُكَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تَتَكَبَّرَ الرَّأْيَةَ فِي

नबी صلى الله عليه وسلم अे तमने अडी ङंडो ખોસવાનો (ખડો કરવાનો) હુકમ આપ્યો છે ?! (૨/૬૧૩ મઝાહી)

بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ فَمَسِيرَةُ شَهْرٍ

પ્રકરણ : "હુઝૂર صلى الله عليه وسلم ના આ ઈશાદનું બયાન : એક મહિનાની દૂરી સુધી રોઅબ વડે મારી મદદ

وقول الله عز وجل سنلقي في قلوب الذين كفروا الرعب بما أشركوا

કરવામાં આવી. અને અલ્લાહ તઆલાના આ ઈશાદનું બયાન : " નજીકમાં જ અમે કાફિરોનાં

بِاللَّهِ -

દિલોમાં રોઅબ (ઘાક) નાખીશું કેમ કે તેમણે અલ્લાહ સાથે શિર્ક કર્યું." (આલે ઈમરાન, ૧૫૧)-(૪૧૮)

عن سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ

حدیث
۱۱۱۵

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, હું [હદીષ : ૧૬૧૫]

હદીષ : ૧૬૧૫ની સમજૂતી

جامعة - جوامع (જવામિઉલ કલિમ) الجوامع الكلم

બહુવચન છે. જમ કે તમર તથા તમરે એમાં સિકતની ઈઝાફત મૌસૂફની તરફ છે. અસલ હતું : કલ્મ ની ઈસ્મે જમઅ છે. જેમ કે તમર તથા તમરે એમાં સિકતની ઈઝાફત મૌસૂફની તરફ છે. અસલ હતું : کلمة - کلمة એનાથી મુરાદ એવું વાક્ય જે ટૂંકુ હોય પણ પોતાની અંદર પુષ્કળ અર્થો ધરાવતું હોય. જેમ કે : انما الاعمال بالنيات - کلکم راع وکلکم مسئول عن رعیتہ - المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده الدين النصيحة لكل مسلم

અલ્લામા ઈબ્ને તયને કહ્યું કે જવામિઉલ કલિમથી મુરાદ કુર્આન મજીદ છે, જેના દરેક વાક્યમાં અસીમ અર્થો સમાએલા છે. જેમ કે હદીષમાં ફર્માવ્યું : "عجائبه لاتتقضى" એની અજાયબીઓ ખત્મ થશે નહીં."

પ્રકરણથી સામ્યતા : પ્રકરણ આ પ્રમાણે છે : نصرت بالرعب مسيرة شهر એક મહિનાના અંતર સુધી રુઆબથી મદદ કરવામાં આવી. હદીષમાં મસીરે شهر નથી, પરંતુ આ જ હદીષ હઝરત જાબિર رضي الله عنه થી બુખારીમાં જ તયમ્મુમ અને કિતાબુસ્સલાતમાં રિવાયત થયેલી છે એમાં شهر છે. એક હદીષ બીજાની શરહ હોય છે. આ રીતે હઝરત અબૂ હુરૈરહની હદીષનો ઈત્લાફ હઝરત જાબિરની હદીષથી મુકેયદ છે.

اقول وهوالمستعان : એ હઝરત ઈમામ બુખારીનો શોખ હતો કે તેમણે હઝરત અબૂ હુરૈરહની મુત્લક હદીષને હઝરત જાબિરની હદીષથી મુકેયદ કરી. અને એ જાહેરી રીતે એ યુગ મુબારકના એતબારથી હતું કે મદીના તયબહથી એક મહિનાના અંતરે ઈરાન, રોમ, મિસ્ર વગેરેની અઝીમુશ્શાન સલ્તનતો હતી પણ કોઈની મદીના તયબહ પર હુમ્લાની હિંમત ન થઈ. આ હકીકતને હઝરત જાબિરની હદીષમાં વર્ણવી. પણ હુઝૂરે અકઠસ صلى الله عليه وسلم નો રુઆબ (પ્રભાવ) કેવળ એક મહિનાના અંતર સુધી સીમિત ન હતો. બલકે આખા જગતને ઘેરેલ હતો. હઝરત સુફ્યાનની હિરકલવાળી હદીષ છે : يخاف ملك بنى الاصر : એમનાથી રોમનો શાહ હરી રહ્યો છે. તેમણે આ મન્ઝર હમ્સમાં જોયો હતો. અને એનું ઉત્તમ કક્ષાએ પ્રદર્શન ખુલફાએ રાશિદીનના યુગમાં જોવા મળ્યું. કોને ખબર નથી કે કેસર તથા કિસ્રા પોતાના મહેલોમાં સહાબાએ કિરામનાં નામોથી કાંપતા હતા ! આ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بُعِثْتُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ وَنُصِرْتُ

જવામિઉલ કલિમની સાથે મબૂઠિય થયો છું અને રુઆબ વડે મારી મદદ કરવામાં આવી. હું સૂઈ રહ્યો હતો

بِالرُّعْبِ بَيْنَنَا أَنَا نَابِعُهُمُ أَوْ تَبَيْتُ بِمَفَاتِيحِ خَزَائِنِ الْأَرْضِ فَوَضَعْتُ فِي يَدَيَّ قَالَ

એવામાં મારી પાસે જમીનના સર્વ ખજાનાઓની સર્વ કૂંચીઓ લાવવામાં આવી અને મારા હાથોમાં રાખવામાં

أَبُوهُرَيْرَةَ وَقَدْ ذَهَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْتُمْ تَنْتَلُونَهَا

આવી. હઝરત અબૂ હુરૈરએ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ તશરીફ લઈ ગયા અને તમે તે ખજાનાઓને કાઢી રહ્યા છો."

(૨/૧૦૩૬, તઅબીરુરઅયા, ૨/૧૦૩૮ અલ્મફતીહ ફિલ્યહ, ૨/૧૦૮૦ અલ્અયૂતિસામ, મુસ્લિમ-મસાજિદ, નિસાઈ-જિહાદ, દારમી-મુકદ્દમા, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૨/૨૬૪)

بَابُ حَمْلِ النَّارِ فِي الْغَزْوِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَزِدُّوهُ وَإِنَّا خَيْرُ النَّارِ إِلَّا الْقَوِيُّ

પ્રકરણ : "ગઝવહમાં ભાથુ લઈ જવું, અને અલ્લાહ તઆલાના ઈશાદનું બચાન :

અને ભાથુ સાથે રાખો સૌથી બહેતર તોશો (ભાથુ) પરહેઝગારી છે." બકરહ, ૧૯૭-(૪૧૮)

عَنْ هِشَامٍ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ قَالَ هِشَامٌ وَحَدَّثَنِي أَيْضًا

حدیث
۱۹۱۶

"હઝરત અસ્મા રઝીલ્લાહાંએ કહ્યું, જ્યારે હુઝૂરે મદીનાની તરફ હિજરતનો ઈરાદો કર્યો [હદીષ : ૧૬૧૬]

فَاطِمَةُ عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ صَنَعْتُ سَفْرَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

તો મેં અબૂબકના ઘરમાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના માટે એક તોશાદાન (ભાથુ) તૈયાર કર્યું.

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ حِينَ أَرَادَ أَنْ يَهْجُرَ إِلَى الْمَدِينَةِ قَالَتْ نَلَمْ يَجِدْ

પરંતુ તોશાદાન અને પાણીનું મશક બાંધવા માટે કોઈ ચીજ મને ન મળી. મેં અબૂબકને કહ્યું,

હફીકતમાં હુઝૂરે અફ્દસ ﷺ નો રુઆબ હતો જે વારસામાં એ હઝરાતને મળ્યો હતો. એટલા માટે અધિક યોગ્ય એ છે કે હઝરત અબૂ હુરૈરએ રઝીલ્લાહાંની હદીષને મસિરે શેર પાસ કરવામાં ન આવે.

તેણે એનો માદો નલ છે જેનો અર્થ કાઢવું છે. અરબવાળા બોલે છે نلت البئر એટલે એની માટી કાઢી લીધી. મુરાદ એ છે કે એ ખજાનાઓને તમે લોકો હાંસલ કરીને વાપરી રહ્યા છો.

હદીષ : ૧૬૧૬ની સમજૂતી

આ બનાવ હિજરતનો એક હિસ્સો છે. જ્યારે એ નક્કી થઈ ગયું કે આજે રાતમાં હિજરત કરવી છે અને એ પણ નક્કી થઈ ગયું કે ત્રણ દિવસ સુધી ગારે ધૌરમાં રોકાણ કરવું છે. એ વખતે હઝરત અસ્માએ એક ચામડાના થેલામાં બકરી શેકીને રાખી દીધી તેને બાંધવાના માટે પોતાનું કમરબંદ ફાડી નાખી.

نطاق અરબની સ્ત્રીઓ કપડાંની ઉપર એક કપડું બાંધી લેતી હતી તેને "નિતાફ" કહેવામાં આવે છે.

لَسْفَرْتَهُ وَلَا لِسِقَائِهِ مَا نَرِبَطُ مَا بِهِ فَقُلْتُ لِأَيِّ بُكْرٍ وَاللَّهِ مَا أَحَدٌ سَيَأْتِي بِهِ

પોતાના કમરબંદ સિવાય એને બાંધવા માટે કાંઈ નથી જોતી ! આપે ફર્માવ્યું, એને ફાડીને બે ટુકડા કરી લે,

الْأَنْطَارِيُّ قَالَ فَسُقِّيَهُ بِإِثْنَيْنِ قَارِبَيْنِ بِوَاحِدٍ لِسِقَاءٍ وَبِالْآخِرِ السُّفْرَةَ فَفَعَلْتُ

એક મશક સાથે બાંધ અને બીજા વડે તોશાદાન. મેં એવું જ કર્યું, એટલા માટે મારું નામ

فَلَيْدَ الْإِثْنَيْنِ دَاتِ الْإِنْطَارِيِّ

"ઝાતુન્નિતાફેન" પડી ગયું." (મનાકિબે અન્સાર, હિજરતુન્નબી-૫૫૫)

حدیث ۱۶۱۷ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

[હદીષ : ૧૬૧૭]

"હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ રઝી અલ્લાહુ એ કહ્યું કે નબી ﷺ ના જમાનામાં અમે લોકો કુર્બાનીનો

قَالَ كُنَّا نَتَزَوَّدُ لِحَوْمِ الْأَضَاحِيِّ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ.

ગોશત મદીના સુધી લઈ જતા હતા." (૨/૮૩૫, અઝહિયા અર્ઠમા-(૧૬, મુસ્લિમ-અઝાહી નિસાઈ-૬૪)

بَابُ الرِّدْوَةِ عَلَى الْحِمَامِ

પ્રકરણ : "ગઘેડા પર કોઈને પોતાની પાછળ બેસાડવું." - (૪૧૯)

حدیث ۱۶۱۸ عَنْ عُرْوَةَ عَن أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ

"હઝરત ઓસામા બિન ઝયદ રઝી અલ્લાહુ થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એક ગઘેડા [હદીષ : ૧૬૧૮]

ઝાતુન્નિતાફેન અસલમાં અપશબ્દ હતો. કામકાજ કરવાવાળી સ્ત્રીઓને કહેવામાં આવતું હતું. એટલા માટે શામી હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબેર રઝી અલ્લાહુ ને ટોણારૂપે "ઈબને ઝાતુન્નિતાફેન" કહ્યા કરતા હતા. એ એમની શરારત હતી. હઝરત અસ્મા રઝી અલ્લાહુ એક માનનીય ખાતૂન હતાં. તેમના પિતા હઝરત સિદીકે અકબર હતા અને પતિ હઝરત ઝુબેર બિન અવામ રઝી અલ્લાહુ હતા. અમુક રિવાયતોમાં છે કે હિજરતની રાતે આ ખિદમતના બદલામાં હુઝૂરે અકફહસ ﷺ એ "ઝાતુન્નિતાફેન" નામ રાખ્યું હતું. એ હકીકતમાં એમનો ઘણો જ મહાન શરફ હતો જેના પર તે ગર્વ લેતાં હતાં, હકીકતમાં એમનો ગર્વ યોગ્ય હતો.

હદીષ : ૧૬૧૭ની સમજૂતી

અહીં હોમ અલ્લાહી છે અને કિતાબુલ અર્ઠમ્મહમાં હોમ અલ્લાહી છે, બંનેમાં વિરોધાભાસ નથી. હદી (હદી) પણ કુર્બાની જ છે. શરૂમાં જ્યારે તંગદસ્તી હતી ત્યારે ત્રણ દિવસથી વધુ કુર્બાનીનો ગોશત રાખવાની ઈજાઝત ન હતી, જ્યારે માલદારી આવી તો ઈજાઝત થઈ ગઈ.

હદીષ : ૧૬૧૮ની સમજૂતી

આ એક લાંબી હદીષની પ્રારંભનો ભાગ છે. ગઝવએ બદરથી પહેલાં હઝરત સઅદ બિન ઓબાદા રઝી અલ્લાહુ બીમાર પડ્યા. તેમની ખબર લેવા (અયાદત માટે) હુઝૂરે અકફહસ ﷺ તશરીફ લઈ ગયા હતા. તે વખતે હઝરત ઓસામાને પોતાની પાછળ બેસાડી લીધા હતા. પૂરી હદીષ કિતાબુન્નફસીરમાં આવશે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(245)

જિહાદ વિશે બયાન

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكِبَ عَلَى حِمَارٍ عَلَى إِكْفَانٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ وَارْدَتْ

પર સવાર થઈ ગયા જેની ગાદી પર ચાદર પડેલી હતી અને

أَسَامَةَ وَرَاءَهُ

ઓસામાને પોતાની પાછળ બેસાડયા." (૨/૮૮૨ લિબાસ, મુસ્લિમ-મગાઝી, નિસાઈ-તિબ્બ)

حدیث
۱۶۱۹

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ عليه السلام પોતાની સવારી પર [હદીથ : ૧૬૧૯]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّلَ يَوْمَ الْفَتْحِ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ عَلَى رَاحِلَتِهِ مُرِدِّفًا

ઓસામા બિન ઝયદને પાછળ બેસાડીને મક્કાના ઉપરના હિસ્સાથી કા'બાની તરફ આવ્યા અને હુઝૂરની સાથે

أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ وَمَعَهُ بِلَالٌ وَمَعَهُ عُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ مِنَ الْحُجَبَةِ حَتَّى

બિલાલ હતા અને ચાવી ધરાવનારાઓમાં ઉમ્માન બિન તલ્હા હતા. મસ્જિદમાં આવીને ઊંટને બેસાડ્યું અને

أَنَاخَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَمْرَةٌ أَنْ يَأْتِيَ بِمِفْتَاحِ الْبَيْتِ فَفَتَحَ وَدَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

ઉમ્માન બિન તલ્હાને હુકમ આપ્યો કે બયતુલ્લાહની ચાવી લાવે. તેમણે ચાવી લાવીને કા'બાનો દરવાજો ખોલ્યો.

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهُ أَسَامَةُ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ فَبَكَتَ فِيهَا نَهَارًا طَوِيلًا

રસૂલુલ્લાહ عليه السلام અંદર તશરીફ લઈ ગયા અને હુઝૂરની સાથે ઓસામા બિલાલ અને ઉમ્માન હતા. કા'બાની

ثُمَّ خَرَجَ فَاسْتَبَقَ النَّاسُ فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ أَوَّلَ مَنْ دَخَلَ فَوَجَدَ بِلَالًا

અંદર મોડે સુધી રહ્યા પછી બહાર તશરીફ લાવ્યા. હવે લોકો લપક્યા. સૌ પ્રથમ અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર અંદર

وَرَاءَهُ الْبَابِ قَائِمًا قَالَهُ أَيْنَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَشَارَ لَهُ

દાખલ થયા. બિલાલને દરવાજા પર ઊભેલા જોયા, તેમને પૂછ્યું, રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ ક્યાં નમાઝ પઢી ?

إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَنَسِيتُ أَنْ أَسْأَلَهُ كَمَا صَلَّى مِنْ سَجْدَةٍ

તેમણે તે જગા તરફ ઈશારો કર્યો જ્યાં હુઝૂરે નમાઝ પઢી હતી. અબ્દુલ્લાહે કહ્યું કે હું પૂછવાનું ભૂલી ગયો કે

કેટલી રકાત પઢી હતી." (૨/૬૧૪ મગાઝી)

હદીથ : ૧૬૧૯ની સમજૂતી

હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام એ કા'બામાં નમાઝ પઢી હતી કે ન પઢી હતી ? જો પઢી હતી તો કેટલી રકાત પઢી હતી ? અને ક્યાં પઢી હતી ? આ બધા પર વિગતે ચર્ચા ત્રીજા ભાગમાં થઈ ચૂકી છે.

નુઝુલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(246)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ مَنْ أَخَذَ بِالرِّكَابِ وَتَحَوَّهٖ

પ્રકરણ : "જેણે પેંગડુ (રિકાબ) વગેરે પકડ્યું." - (૪૧૯)

عن هَامِ بْنِ مَنِيبَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ حَدِيث ۱۶۴۰

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ તૈઆલુ અન્હુ કહું, રસૂલુલ્લાહુ ઁ કમાલ્યું, માણસના [હદીષ : ૧૬૨૦]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ سُلَامَى مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَاتٌ

દરેક સાંધા પર સદકો છે. જે દિવસે પણ સૂરજ નીકળશે જેમાં લોકોની વચ્ચે કોઈ ઈ-સાફ કરે તે સદકો છે.

كُلَّ يَوْمٍ تَطَّعَ فِيهِ الشَّمْسُ يَعْدِلُ بَيْنَ اثْنَيْنِ صَدَقَةٌ وَيُعِينُ الرَّجُلَ

જાનવર પર સવાર થતી વખતે કોઈની મદદ કરે અને એના પર સવાર કરાવી દે અથવા સામાન ઉઠાવીને તેને

عَلَى دَابَّتِهِ فَيَعْمَلُ عَلَيْهَا أَوْ يَرْفَعُ عَلَيْهَا مَتَاعَهُ صَدَقَةٌ وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ

આપી દે સદકો છે. સારી વાત સદકો છે. નમાઝની તરફ ચાલતી વખતે દરેક કદમ સદકો છે.

صَدَقَةٌ وَكُلُّ خُطْوَةٍ يَخْطُوهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ وَيُطِطُّ الْأَذَى مِنَ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ

રસ્તેથી તકલીફ દૂર કરે સદકો છે.

بَابُ كَرَاهِيَةِ السَّفَرِ بِالْمَصَاحِفِ إِلَى الْأَرْضِ الْعَدُوِّ ص ۱۹

પ્રકરણ : "મસાહિફ (કુર્આન શરીફ વગેરે) લઈને દુશ્મનની જમીનમાં સફર કરવી મકરૂહ છે." - (૪૧૯)

وَكَذَا لِكَيْ يُرْوَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعِ بْنِ ت ۵۶۶

"દુશ્મનની જમીનમાં મુસહફ લઈને જવાની મનાઈ [તઅલીફ : ૫૬૬]

عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَابِعَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ عَنْ نَافِعِ بْنِ

નબી ઁ રિવાયત થયેલ છે. એની મતાબિઅ (એના જેવી)

હદીષ : ૧૬૨૦ની સમજૂતી

ફતુહુલબારીમાં છે, એ એકવચન બહુવચન બંનેમાં આવે છે. કેટલાક લોકોએ કહું એ એકવચન છે અને બહુવચન સલામિયાત છે એનો અર્થ સાંધા છે, અને ક્યારેક કેવળ હાડકાંઓના સાંધાઓને કહેવામાં આવે છે. માણસના શરીરમાં ત્રણસો સાઈઠ સાંધા છે. એના પર વિગતે ચર્ચા વર્ણન થઈ ચૂકી છે.

તઅલીફ : ૫૬૬ની સમજૂતી

પ્રથમ તઅલીફને ઈમામ ઈસ્હાક બિન રાહવિયહએ પોતાની મુસ્નદમાં આ શબ્દોમાં રિવાયત કરી છે કે રસૂલુલ્લાહુ ઁ દુશ્મનની જમીનમાં કુર્આન લઈને સફર કરવાને

ابن عمر رضي الله تعالى عنهما عن النبي صلى الله تعالى عليهما وسلم

”ريwayat ابنه عسداقثي પણ છે.”

وَقَدْ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ فِي أَرْضِ

ت
٥٦٤

”નબી ﷺ અને હુઝૂરના સહાબીઓ દુશ્મનની જમીનમાં

[તઅલીફ : ૫૬૭]

الْعَدُوِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ الْقُرْآنَ

ગયા અને તે લોકો કુઆન શીખવાડતા હતા.”

عَنْ تَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ

حدیث
١٢١

”હઝરત અબુહુલ્લાહ બિન ઉમર رضی اللہ عنہما થી રિવાયત છે કે

[હદીષ : ૧૬૨૧]

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ أَنْ يُسَافِرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ -

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ દુશ્મનની જમીનમાં કુઆન લઈને સફર કરવાને મના ફર્માવ્યું.”

بَابُ التَّكْبِيرِ عِنْدَ الْحَرْبِ مِنْ ٢٢

પ્રકરણ : ”લડાઈના સમયે તકબીર કહેવું” - (૪૨૦)

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ صَبَّحَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

حدیث
١٢٢

”હઝરત અનસ رضی اللہ عنہ એ કહ્યું, નબી ﷺ સવારના સમયે ખયબર પહોંચ્યા અને

[હદીષ : ૧૬૨૨]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرٌ وَتَدُخِرُ جُؤَابًا مَسَاحِي عَلَى أَعْنَاقِهِمْ فَلَمَّا رَأَوْا قَالُوا

ખયબરવાળા પોતાની ગરદનો પર પાવડાઓ લઈને નીકળી ચૂક્યા હતા. જ્યારે તેમણે હુઝૂરને જોયા તો કહ્યું,

નાપસંદ કર્યું. એ અંદેશાના કારણે કે ક્યાંક દુશ્મનના હાથ ન પડી જાય. ઈમામ બુખારીએ મુતાબિઅત એ કારણે વર્ણવી કે તેમની નજીક العدو ان يخاله مخافة ان مرفكأ હોવું સહીહ નથી, જેવું કે ઈબને ઈસહાફની રિવાયતમાં નથી. સહીહ એ છે કે આ હુઝૂરે અફદસ ﷺ નો ઈશાદ છે જેવું કે અન્યોની રિવાયતમાં છે.

હદીષ : ૧૬૨૧ની સમજૂતી

તઅલીફમાં જે એ વર્ણન થયું છે કે તે કુઆન લોકોને શીખવાડતા હતા, એનાથી ઈમામ બુખારીએ દલીલ પકડી કે તેમની પાસે કુઆન મજીદના કેટલાક સહીફા રહેતા હતા અથવા તા'લીમના સમયે અમુક લોકોને લખાવતા હતા.

જો લશ્કર નાનું હોય અને એનો અંદેશો હોય કે ક્યાંક (કોઈ તેમના પર) સવાર ન થઈ જાય, તો કુઆન મજીદ લઈને સફર કરવી મના છે, પરંતુ જો ભારે લશ્કર હોય અને હારનો અંદેશો ન હોય તો મના નથી.

नुअहुवुल् फ़ारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(248)

જિહાદ વિશે બયાન

هَذَا مُحَمَّدٌ وَالْحَمِيسُ مُحَمَّدٌ وَالْحَمِيسُ فَلَجَأُ إِلَى الْحِصْنِ فَرَفَعَ النَّبِيُّ

આ મુહમ્મદ લશ્કરની સાથે છે, મુહમ્મદ લશ્કરની સાથે છે. તેમણે કિલ્લામાં પનાહ લીધી તો નબી ﷺ એ

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدِيهِ وَقَالَ اللهُ أَكْبَرُ خَرَبْتُ خَيْرًا إِنَّا إِذَا

પોતાના હાથોને ઉઠાવ્યા અને કહ્યું, અલ્લાહુ અકબર ! ખયબર તબાહ થયો અને અમે જ્યારે કોઈ કૌમના સહન

نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ السُّدْرَيْنِ وَأَصْبَحْنَا حُمْرًا فَطَمَّنَّاهَا

(વરંડા)માં ઉતરીએ છીએ તો જે કાફિરોને ડરાવવામાં આવ્યા એમની સવાર બુરી થઈ જાય છે. અને એમને ઘણા

فَتَادَى مُنَادِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللهُ وَرَسُولُهُ يَنْهَيْنَاكُمْ

બધા ગધેડા મળ્યા જેમને અમે પકાવ્યા તો નબી ﷺ ના મુનાદી (એલાન કરનાર)એ પુકાર્યું કે બેશક ! અલ્લાહ

عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ فَأَكْفَيْتِ الْقَدُّ وَرَبِّمَا فِيمَا بِهِ

અને તેના રસૂલ તમને ગધેડાના ગોશ્તથી મના ફર્માવે છે, તો હાંડલીઓ અને હાંડલીઓમાં જે કાંઈ હતું ઉલ્ટાવી

દેવામાં આવ્યું."

(અલામાતે નબુવ્ત, પેજ : ૫૧૪, ૨/૬૦૩, મગાઝી, બાબ-ગઝવતુલ ખયબર, નિસાઈ-સેદ, ઈબ્ને માજહ-ઝબાએહ)

بَابُ مَا يَكْرَهُ مِنْ مَرْفَعِ الصَّوْتِ فِي التَّلْبِيئَاتِ

પ્રકરણ : "તકબીરમાં અવાજ મોટો કરવો મકરૂહ છે." - (૪૨૦)

عَنْ أَبِي عُرْمَانَ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ

حدیث
۱۶۲۳

"હઝરત અબૂ મૂસા અશ્અરી રઝી અલ્લાહુ એ કહ્યું કે અમે નબી ﷺ ની સાથે હતા.

[હદીષ : ૧૬૨૩]

قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكُنَّا إِذَا اشْرَفْنَا عَلَى وادٍ

જ્યારે અમે કોઈ વાદીના કિનારે પહોંચતા તો તકબીર તથા તહલીલ પઢતાં અમારા અવાજો ઊંચા

هَلَلْنَا وَكَبَّرْنَا ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

થઈ જતા, તો નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, હે લોકો ! પોતાના ઉપર નરમી કરો,

હદીષ : ૧૬૨૩ની સમજૂતી

મગાઝીમાં આટલું વધારે છે : હઝરત અબૂ મૂસા અશ્અરી રઝી અલ્લાહુ એ કહે છે

કે હું રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સવારી પાછળ હતો અને હું પઢી રહ્યો હતો લાહુલ અલાબાલ્લે હુજૂરે સાંભળી લીધું તો ફર્માવ્યું, હે અબ્દુલ્લાહ બિન કૈસ ! મેં અર્ઝ કરી, હાજર છું ! યા રસૂલુલ્લાહ ! ફર્માવ્યું, શું હું તને એવું ન બતાવી દઉં જે જન્નતના બજાનાઓમાંથી છે ? મેં અર્ઝ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! આપના પર મારાં માબાપ કુર્બાન ! જરૂર બતાવો ! ફર્માવ્યું,

નુહુલ્લુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(249)

જિહાદ વિશે બયાન

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْجِعُوا إِلَىٰ أَنفُسِكُمْ فَإِن كُم لَأَسْدَعُونَ أَصَمًّا وَلَا عَابًا

તમે કોઈ બહેરા કે ગાયબને નથી પુકારતા, તે તમારી સાથે છે,

إِنَّهُ مَعَكُمْ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ مَّه

તે સાંભળનારો નજીક છે."

(૨/૬૦૫ મગાઝી, બાબ ગઝવતુલ ખયબર, ૨/૮૪૪ દઅવાત, ૨/૮૪૫ બાબ કોલે લા હવ્લ વલા કુવ્લત ઈલ્લાબિલ્લાહ ૮૪૮, ૨/૧૦૮૮ અતૌહીદ, મુસ્લિમ-દઅવાત, અબૂ દાઉદ-દઅવાત, તિર્મિઝી-દઅવાત, નિસાઈ-નુઉત, ઈબ્ને માજહ-અત્તરબીહ)

પ્રકરણ : "ઢાળ પર, ઉતરતી વેળા
તસ્બીહ પટવું." - (૪૨૦)

بَابُ التَّسْبِيحِ إِذَا هَبَّ وَادِيًا ص

حدیث ۱۶۲۴ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [હદીષ : ૧૬૨૪]

"હઝરત જાબિર રઝી અલ્લાહુ અકબર કહું, જ્યારે અમે ઊંચાઈ પર ચઢતા તો તકબીર (અલ્લાહુ અકબર) કહેતા અને

صَعِدْنَا كَبْرْنَا وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا

ઉતરતા તો તસ્બીહ (સુબ્હાનલ્લાહ !) પઢતા." (બાબુત્તકબીર, પેજ : ૪૨૦, નિસાઈ-બાબુ અલ્યત્મ વલ્લૈલ)

بَابُ يَكْتُبُ لِلْمُسَافِرِ مِمَّا كَانَ يَعْمَلُ فِي الْإِقَامَةِ ص

પ્રકરણ : "મુસાફર ઈકામતમાં (ઘર પર) જેટલો અમલ કરતો હતો

મુસાફરીની હાલતમાં એના માટે એટલો સવાબ લખવામાં આવશે."

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ أَبُو سَمَاعِيلَ السَّكْسَكِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا بُرْدَةَ

حدیث
۱۶۲۵

"અબૂ બુરદા અને યઝીદ બિન અબી કબશા એક સફરમાં સાથે થયા. યઝીદ સફરમાં [હદીષ : ૧૬૨૫]

الله ولا قوة الا بالله અને એના સમાન અર્થમાં અન્ય પ્રકરણોમાં પણ છે.

બુલંદ અવાજથી તકબીર કહેવી ક્યારેક મસ્લેહતની વિરુદ્ધ હોય છે, દા.ત. એનાથી દુશ્મનને ખબર થઈ જાય છે અને તે સાવધાન થઈ જાય છે, એટલા માટે મના ફર્માવ્યું. અથવા આ ફિરસો ગઝવહએ ખયબરમાં જતી વખતે ઉપસ્થિત થયો હતો. હુઝૂરે અફદસ અબૂ જ છુપી રીતે ખયબર પર ચઢાઈ કરી હતી. વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે હુઝૂરે અફદસ તેમની આબાદીમાં પહોંચી ગયા ત્યારે તેમને જાણ થઈ, નહીં તો તેઓ એવા ગાફેલ હતા કે પોતાના કામકાજના માટે બહાર નીકળી ચૂક્યા હતા. પરંતુ જો મોટા અવાજે તકબીર કહેવું મસ્લેહતની વિરુદ્ધ ન હોય તો ખૂદ હુઝૂર અબૂ બુરદાની સુન્નત છે. હમણા હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી કે ખૂદ હુઝૂરે તકબીર પઢી હતી. તકબીરથી જોશમાં વધારો થાય છે અને દુશ્મન પર ધાક જામે છે, એ નિયતે તકબીર પઢવી મુસ્તહસન છે.

હદીષ : ૧૬૨૪ની સમજૂતી

અબૂ બુરદા હઝરત અબૂ મૂસા અશઅરી રઝી અલ્લાહુ અકબર સાહબઝાદા છે, તેમનું આમિર કે હારિષ નામ હતું. અને એ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે અબૂ બુરદા જ એમનું નામ છે. યઝીદ બિન અબી કબશા એ શામી હતા. સુલૈમાન બિન અબ્દુલ મલિકની તરફથી હિંદુસ્તાનનું ખિરાજ વસૂલ કરવા પર નિયુક્ત હતા. એની જ હુકૂમતમાં મૃત્યુ પામ્યા.

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(250)

જિહાદ વિશે બયાન

وَأَصْطَحَبًا هُوَ وَيَزِيدُ بْنُ أَبِي كَبْشَةَ فِي سَفَرٍ فَكَانَ يَزِيدُ يَصُومُهُمْ فِي السَّفَرِ

રોજા રાખતા હતા, તો તેમને અબૂ બુરદાએ કહ્યું, મેં હઝરત અબૂ મૂસા અશશરી ર.અ.ને

فَقَالَ لَهُ أَبُو بَرْدَةَ سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى مِرَّاسًا يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

એવું ફર્માવતા વારંવાર સાંભળ્યા કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, જ્યારે કોઈ બંદો બીમાર થાય

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ أَوْ سَافَرَ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ مَا كَانَ يَعْمَلُ مَقِيمًا

અથવા સફર કરે તો તેના આમાલનામામાં એટલો સવાબ લખવામાં આવે છે જેટલો તે મુકીમ

صَحِيحًا

તથા તંદુરસ્તી હોવાની હાલતમાં કરતો હતો." - (અબૂ દાઉદ-જનાઈઝ)

પ્રકરણ : "એકલા સફર કરવું." - (૪૨૦)

بَابُ السَّيْرِ وَحَدَاةٍ ص ૩૪

حَدِيث 1724 عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત ઈબને ઉમર ર.અ.ને નબી ﷺ થી રિવાયત કરી કે ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૬૨૬]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمُوا مَا سَارُوا كَيْ

જો લોકો જાણતા કે એકલા (સફર કરવા)માં શું છે જે હું જાણુ છું તો

بَلِيلٍ وَحَدَاةٍ

રાતમાં કોઈ સવાર એકલો સફર ન કરતો."

પ્રકરણ : "માબાપની રજાથી જેહાદ." - (૪૨૧)

بَابُ الْجِهَادِ بِأَذْنِ الْآبَوَيْنِ ص ૩૩

حَدِيث 1725 سَمِعْتُ أَبَا الْعَبَّاسِ الشَّاعِرَ وَكَانَ لَا يَتَّخِمْ فِي حَدِيثِهِمْ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અમ્ર ર.અ.ને કહેતા હતા કે એક સાહબ નબી ﷺ ની

[હદીષ : ૧૬૨૭]

હદીષ : ૧૬૨૭ની સમજૂતી

અબુલ અબ્બાસ શાઈર, એમનું નામ સાઈબ બિન ફરુખ હતું. એ મક્કી હતા અને નાબીના હતા. એમની સાથે ઈમામ બુખારીએ જે એવું ફર્માવ્યું કે પોતાની હદીષમાં મુત્તહમ (આરોપી) નથી. તે એ કારણે ફર્માવ્યું કે શાઈર સામાન્ય બેપરવા ગૈરષિક્કહ હોય છે. એમના શાઈર હોવામાં કોઈને શંકા થઈ શકતી હતી કે એમની રિવાયત મફ્બૂલ નથી, એના નિવારણ માટે ફર્માવ્યું. માબાપ જો હયાત હોય તો તેમની ઈજાજત વિના જેહાદમાં જવું મના છે, આ હુકમ સામાન્ય સંજોગોમાં છે, પરંતુ જો દુશ્મન ટોળાબંધ આવે અને ઈસ્લામનો હાકિમ ફૂચ કરવાનું આમ એલાન કરી આપે તો માબાપ ઈજાજત આપે કે ન આપે જેહાદમાં જવું વાજિબ છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(251)

જિહાદ વિશે બયાન

بْنِ عَبْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا يَقُولُ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

બિદમતમાં હાજર થયા અને જેહાદમાં જવાની ઈજાઝત માગી. ફર્માવ્યું, શું તારાં માબાપ જીવંત છે !

فَأَسْتَاذَنَهُ فِي الْجِهَادِ فَقَالَ أَحْسَى وَاللَّهِ إِنْ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَفِيهِمَا فَيَاهِدْ مَعَهُ

તેણે અઝ્ક કરી, હા ! ફર્માવ્યું, તું એ બંનેના હક્કોની અદાયગીમાં જેહાદ કર."

(૨/૮૮૩ કિતાબુલ અદબ, મુસ્લિમ-અદબ, અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી, નિસાઈ-જેહાદ)

بَابُ مَا قِيلَ فِي الْجَرَسِ وَنَحْوِهِ فِي أَعْنَاقِ الْإِبِلِ ص ٢١

પ્રકરણ : "ઊંટના ગળામાં ઘંટી વગેરે બાંધવાના બારામાં શું કહેવામાં આવ્યું છે." - (૪૨૧)

عَنْ عَبْدِ بْنِ تَمِيمٍ أَنَّ أَبَا بَشِيرٍ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ

حدیث
۱۶۲۸

"અબૂ બશીર અન્સારી રઝી અલ્લાહુ એ કહ્યું કે તે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની

[હદીષ : ૧૬૨૮]

أَخْبَرَهُ أَنَّكَ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ

સાથે એક સફરમાં હતા. અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, મારું ગુમાન એ છે કે તેમણે એવું

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ حَسِبْتُ أَنَّكَ قَالَ وَالنَّاسُ فِي مِيسِرِهِمْ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

કહ્યું કે એ લોકો પોતાના ખેડૂમોમાં હતા એવામાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ એક ફાસિદ મોકલ્યો

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَسُولًا أَنْ لَا تَبْقَيْنَ فِي رِقَابِهِ بَعِيرٌ قِلَادٌ مِنْ وَسِيرٍ أَوْ

કે કોઈ ઊંટની ગરદનમાં દોરી અથવા કોઈ ચીજનો પટ્ટો

قِلَادَةٌ إِلَّا قَطَعَتْ مَعَهُ

ન રાખવામાં આવે." (મુસ્લિમ-લિબાસ, અબૂ દાઉદ-જેહાદ, નિસાઈ-સિયર)

હદીષ : ૧૬૨૮ની સમજૂતી

બુખારીની આ રિવાયતમાં ઘંટડીનો ઉલ્લેખ નથી. પરંતુ એમની આદત જાણીતી છે કે તે પ્રકરણ હેઠળ કોઈ હદીષનો એક ટુકડો વર્ણવે છે જેને પ્રકરણ સાથે મેળાપ નથી હોતો પણ એ જ હદીષના બીજા તરીકામાં પ્રકરણને અનુરૂપ શબ્દો હોય છે. જેમ કે દારકુત્ની વગેરેની રિવાયતમાં આ પ્રમાણે છે : عنق بعير الاقطع : ખિતાબીએ સામ્યતાની તફરીર આ પ્રમાણે કરી છે કે ઘંટી, દોરી અથવા રસ્સી વગેરેમાં લટકાવીને બાંધવામાં આવે છે. જ્યારે દોરીના પટ્ટાને તથા મુત્લકન દરેક પટ્ટાને કાપવાનો હુકમ આપ્યો તો ઘંટી જે ચીજમાં બાંધવામાં આવી હોય તેને કાપવું પણ સાબિત થયું. ઘંટડી બાંધવાથી મનાઈ એ કારણે છે કે ફર્માવ્યું, "ફરિશ્તા એ લોકોની સાથે નથી રહેતા જેમાં ઘંટડી હોય." તદ્દુપરાંત મુસ્લિમમાં છે કે ફર્માવ્યું, الجرس مزمار الشيطان "ઘંટડી શૈતાનનું વાજિંત્ર છે."

મુત્લકન (કોઈ અપવાદ વિના) દરેક પટ્ટાને કાપવાનો હુકમ એ કારણે આપ્યો કે અરબસ્તાનવાસીઓ

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(252)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ الْجَسُوسِ الْجَسَّاسِ الْبَحْثِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى لَا تَتَّخِذُوا أَعْدُوِيَّ وَ

પ્રકરણ : : "જસૂસનું બયાન, તજસુસનો અર્થ તપાસ છે. અને અલ્લાહ તઆલાનો

عَدُوُّكُمْ أَوْلِيَاءَ (رَأَيْتُمْ) ص ۲۲

ઈશાદ છે : મારા અને તમારા દુશ્મનોને દોસ્ત ન બનાવો." -મુસ્તહિના, આ-૧ (૪૨૧)

حدیث ۱۶۲۹ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَافِيَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ

"ઓબેદુલ્લાહ બિન અબૂ રાફેએ કહ્યું, મેં હજરત અલી રَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા [હદીષ : ૧૬૨૯]

تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَالزُّبَيْرُ

કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ મને તથા ઝુબૈર અને મિકદાદ બિન અસ્વદને મોકલ્યા. ફર્માવ્યું, ચાલતા રહો ત્યાં સુધી

وَالْمُقَدَّادُ بْنُ الْأَسْوَدِ وَقَالَ إِنِّي لَمُؤْمِنٌ حَتَّى تَأْتُوا أَرْضَهُ خَاصًّا فَإِنَّهَا

કે રૌઝએ ખાખ સુધી પહોંચો. ત્યાં એક ઊંટના કાઠલા પર બેઠેલી સ્ત્રી હશે. તેની પાસે એક પત્ર છે, એ પત્ર તેણી

طَعِينَةٌ وَمَعَهَا كِتَابٌ فَخُذْ وَلَا مِمَّا قَانُطَلِقْنَا تَعَادِي بِنَاخِلِنَا حَتَّى أَنْهَيْنَا

પાસેથી લઈ લો. અમે ચાલ્યા. અમારા ઘોડા અમને દોડાવતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે રૌઝા સુધી પહોંચ્યા. ત્યાં અમને

طَعِينَةٌ وَمَعَهَا كِتَابٌ فَخُذْ وَلَا مِمَّا قَانُطَلِقْنَا تَعَادِي بِنَاخِلِنَا حَتَّى أَنْهَيْنَا

એક ઊંટના કાઠલા પર બેઠેલી સ્ત્રી મળી. અમે તેને કહ્યું, પત્ર કાઢો ! તેણીએ કહ્યું, મારી પાસે કોઈ પત્ર નથી. અમે

إِلَى الرَّوْضَةِ فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّعِينَةِ فَقُلْنَا أَخْرِجِي الْكِتَابَ فَقَالَتْ مَا مَعِيَ

કહ્યું, પત્ર કાઢો અથવા કપડાં ઉતારો. તેણીએ પત્રને પોતાના ચોટલેથી કાઢ્યો. અને તે પત્ર લઈને

مِنْ كِتَابٍ فَقُلْنَا لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتُلْقَيْنَ الشَّيْبَ فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થયા. આ પત્ર હાતિબ બિન અબી બલ્તઆની તરફથી મક્કાના કેટલાક

જાનવરોનાં ગળામાં પટ્ટા વગેરે એ નિચ્યતથી બાંધતા હતા કે તેને નજર ન લાગે કે ભૂતપ્રેત જિન્નાતની ખલલ ન થાય. કદી કદી એમાં એવાં તાવીઝ પણ બાંધતા હતા જેમાં શરીરતથી વિરુદ્ધ શબ્દો લખેલા હોતા. રહી ગયાં એવાં તાવીઝ જેમાં કુર્આન મજીદની આયતો અથવા હદીષોની દુઆઓ અથવા અલ્લાહ ﷻ નાં નામો લખેલાં હોય તેને બાંધવું કશીય કરાહત વિના દુરુસ્ત છે. હદીષમાં કેવળ ઊંટનું વર્ણન છે પરંતુ આ હુકમ ઊંટ સાથે જ ખાસ નથી દરેક જાનવરને આમ છે.

હદીષ : ૧૬૨૯ની સમજૂતી

روضه خا (રૌઝએ ખાખ) મદીના પાક અને મક્કા શરીફની વચ્ચે એક જગાનું નામ છે જે ઝુલ હલૈફાની નજીક મદીના તયબહથી બાર માઈલના અંતરે છે.

نورالهدى لى فارى شارح لى فارى (ભાગ-૬)

(253)

જિહાદ વિશે બયાન

عَقَابَهَا فَاتَيْنَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا فِيهِ

મુશ્રિકોના નામે હતો. તે મુશ્રિકોને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની અમુક વાતોની ખબર આપી રહ્યા હતા.

مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْعَةَ إِلَى الْأَنْبِيَاءِ مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, હે હાતિબ ! આ શું છે ? અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! મારા પર જલ્દી ન કરો,

بِبَعْضِ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

હું કુરેશમાંથી નથી, એમનામાં આવીને રહેવા લાગ્યો છું. હુઝૂરની સાથે જે મુહાજિરો છે તેમની મક્કામાં

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا حَاطِبُ مَا هَذَا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ

સગાઈઓ છે જેના કારણે તે એમના બીવી બર્યાં તથા માલોની હિકાજત કરે છે. મેં એ યાહું કે જ્યારે

إِنِّي كُنْتُ أُمْرًا مُلْصِقًا فِي قُرَيْشٍ وَكَمْ أَكُنُّ مِنَ الْفِتْمَا وَكَانَ مِنْ مَعَكَ

કુરેશથી મારો કોઈ વંશિક સંબંધ નથી તો હું એમના પર એક એહસાન કરું, જેના કારણે તે લોકો

مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لَهُمْ قَرَابَاتٌ بِمَكَّةَ يَحْمُونَ بِهَا أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ فَاجِبَتْ

મારા સગાંઓની તરફદારી કરે. મેં કુફ કે ઈર્તદાદ અથવા ઈસ્લામ બાદ કુફ પર રજામંદીના કારણે આવું નથી

إِذْ مَا تَنِي ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ بِهَا

કર્યું. આ સાંભળીને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, હાતિબે તમને સાચી વાત કહી છે. હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ

ظبيعة : હૌદજ નશીન (ગિંટના કાઠલા પર બેઠેલી) સ્ત્રી ظبيعةનો અસલ અર્થ છે ઈસ્તેઆરા રૂપે કાઠલા પર બેઠેલી સ્ત્રીને કહેવામાં આવે છે. તે સ્ત્રીનું નામ સારા અથવા ઉમ્મે સારા હતું. કોઈ કુરેશની આઝાદ કરેલ લાંડી હતી. તેણી એ મોકા પર હુઝૂર ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થઈ હતી. હુઝૂરે તેણીને પૂછ્યું, કેમ આવી છો ? તો તેણીએ કહ્યું, જરૂરતથી આવી છું. ફર્માવ્યું કે મક્કાના યુવાન ક્યાં છે ? તેણીએ અર્જ કરી, બદરના બનાવ પછી કોઈની સાથે મારે સંબંધ નથી. હુઝૂર ﷺ એ તેને કપડાં આપ્યાં, ઉપરાંત પણ ઘણું બધું આપ્યું. હઝરત હાતિબ બિન અબી બલ્તઆએ તેણી સાથે મુલાકાત કરી અને દસ દીનાર મજૂરી આપી કે મારો આ પત્ર જઈને ફલાણાને પહોંચાડી આપજે, અને એ તાફીદ કરી દીધી કે કોઈને જાણ ન થાય. સહીહ એ છે કે એ મુસલમાન ન હતી. જેવું કે મગાઝીમાં બુખારીમાં જ છે કે ફર્માવ્યું, فان بها امرأة من المشركين "ત્યાં એક મુશ્રિકા સ્ત્રી હશે." તેણી હુઝૂરે અફદસ عليه وسلم ની હિજજો ગાયા (યાળા પાડવું) કરતી હતી. એ જ જુર્મમાં ફતહે મક્કાના પ્રસંગે પકડવામાં આવી અને ફત્લ કરવામાં આવી.

અન્ય રિવાયતોમાં છે : من حجرتها એટલે કે ઈજારબંદ (નાડું) બાંધવાની જગાએથી. બંને રિવાયતોમાં વર્ગીકરણની સ્થિતિ એ છે કે શક્ય છે કે એના વાળો ઘણા જ લાંબા રહ્યા હોય તો તેણીએ પત્રને વાળોના આંટીમાં રાખીને નાડું બાંધવાની જગાએ ખોસી આપ્યો હોય.

હુઝૂરે અફદસ عليه وسلم એ મક્કા ફતહ કરવા માટે ખૂબ જ છુપી રીતે શસ્ત્ર સરંજામ (સાધન સામગ્રી) એકત્ર

إِذْ قَاتَلْتَنِىْ ذٰلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيْهِمْ اَنْ اَتَّخِذَ عِنْدَ هُمْ يَدًا يَكْفُرُوْنَ بِهَا

કહું, યા રસૂલલ્લાહ ! ઈજાત આપો કે આ મુનાફિકની ગરદન ઉડાડી દઉં. હુઝૂર

قَرَابَتِيْ وَمَا فَعَلْتُ كُفْرًا وَاَوْلَا اِرْتِدَادًا وَاَوْلَا سِرًّا بِالْكَفْرِ بَعْدَ الْاِسْلَامِ

ઈશાદ ફર્માવ્યો, એ બદરમાં શરીક થઈ ચૂકેલ છે અને તમને શું ખબર કે અલ્લાહ

فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ صَدَقَكُمْ قَالَ عُمَرُ يَا رَسُوْلَ اللهِ

તઆલાએ બદરવાળાઓના માટે એવું ફર્માવી આપ્યું છે કે હવે તમે જેવું

دَعْنِيْ اَضْرِبْ عُنُقَ هٰذَا الْمُنٰفِقِ قَالَ اِنَّهٗ قَدْ سَهَّدَ بَدْرًا وَاَوْمَآئِدْرِيْكَ لَعَلَّ

ચાહો કરો મેં તમને બખ્શી આપ્યા ! સુફ્યાને કહું કે

الله اَنْ يُّكُوْنَ قَدْ اِنطَلَعَ عَلَى اَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اِعْمَلُوْا مَا سِئَلْتُمْ فَقَدْ عَفَرْتُ

આ હદીષની સનદ કેટલી

لَكُمْ فَقَالَ سُفْيَانٌ وَاَيُّ اِسْنَادٍ هٰذَا

ઉમદા છે !" (૨/૪૩૩, મગાઝી, બાબ-ફઝલો મન શહેદ બદરન-૪૬૫, બાબ-ગઝવતુલ ફતહ-૬૧૨)

કરવાનું શરૂ કરી આપ્યું હતું. ખાસ વિશ્વાસુ સહાબાએ કિરામ સિવાય કોઈને ખબર ન હતી. હઝરત હાતિબ બિન અબી બલ્તઆ رضي الله عنه સાબેફીને અવ્વલીનમાંથી છે તથા બદરમાં શરીક થનારાઓમાંથી હોવાથી તેમને માલૂમ થઈ ગયું હતું. તેમને અંદેશો થયો કે મક્કા પર હુમ્લા દરમ્યાન મુહાજિરોનાં જે સગાં મક્કામાં છે એમને મક્કાવાળા જરૂર સતાવશે. જે લોકોના કાળજી લેવાવાળા ત્યાં છે તે લોકો તેમનાં સગાંને બચાવશે. એ કેમ કે મૂળ યમનના રહેવાસી હતા અને મક્કા મોઅઝ્ઝમામાં આવીને રહેવા લાગ્યા હતા. તેમનું કોઈ સગુ મક્કા મોઅઝ્ઝમામાં એવું ન હતું જે એમના માણસોની હિફાઝત કરતું. એટલા માટે એમણે એ પત્ર મોકલ્યો હતો. જેવું કે ખૂદ તેમણે બયાન કર્યું. પરંતું કેમ કે એમની આ હરકત ઘણી જ ખતરનાક હતી અને જાહેર રીતે જોતાં કોઈ મુખ્લિસ મોમિનથી એની અપેક્ષા ન હતી એટલા માટે હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ તેવું ફર્માવ્યું. પણ હુઝૂર صلى الله عليه وسلم લોકોનાં દિલોની વાતોને પણ જાણતા હતા એટલા માટે તેમનું બહાનુ સ્વીકારી લીધું.

لَعَلَّ اللهُ : આ તરજીના માટે હોય છે તરજીમાં યફીન નથી હોતું. શરહકર્તાઓએ ફર્માવ્યું, એ હઝરત ઉમર رضي الله عنهના એતબારથી છે, પરંતું સહીહ એ છે કે જેવું કે ખૂદ અલ્લામા અયની તથા અલ્લામા અસ્કલાની વગેરેએ પણ લખ્યું છે કે અલ્લાહ تعالى તથા રસૂલ صلى الله عليه وسلمની તરફથી તરજી તેહફીફના માટે હોય છે. હવે એનો અર્થ એ થયો કે બેશક ! અલ્લાહ તઆલાએ બદરવાળાઓ માટે એવું ફર્માવ્યું છે. બીજી રિવાયતોમાં આટલું વધારે છે. આ સાંભળીને હઝરત ઉમર રડવા લાગ્યા. તેમજ ઈસ્તિતાબતુલ મુર્તદીન તથા બાબ اضطر الرجل الى النظر في شعور اهل الذمةમાં આ પ્રમાણે છે કે અબૂ અબ્દુરહમાન ઉખ્માની હતા એટલે એ

بَابُ الْأَسَارِ فِي السَّلَاسِلِ ص ٢٢٢

પ્રકરણ : "ફેદી ઝંજીરોમાં." - (૪૨૨)

حدیث ۱۶۳۰ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

"હજરત અબૂ હુરૈરેહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ નબી ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, અલ્લાહ [હદીષ : ૧૬૩૦]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَحِبُّ اللَّهُ مِنْ قَوْمٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ فِي السَّلَاسِلِ

તઆલા એ ફોમ પર તઅજજુબ ફર્માવે છે જેઓ ઝંજીરોમાં બંધાયેલા જન્નતમાં દાખલ થાય છે."

(૨/૬૫૪ તફસીરે આલે ઈમરાન, અબૂ દાહિદ-જેહાદ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૨/૩૦૩, ૪૦૬)

હજરત ઉમ્માનગની રَضِيَ اللهُ عَنْهُના સમર્થક હતા અને તેમને હજરત અલી રَضِيَ اللهُ عَنْهُ અફઝલ જાણતા હતા. અને હબ્બાન બિન અતિયહ અલ્વી હતા, એટલે હજરત અલી રَضِيَ اللهُ عَنْهُના સમર્થક અને તેમને હજરત ઉમ્માનથી અફઝલ જાણતા હતા. અબ્દુરહમાને, ઈબ્ને અતિયહને કહ્યું, હું જાણુ છું કે કઈ ચીજે તમારા સાહબ એટલે હજરત અલીને ખૂનરેઝી માટે ઉશ્કેરી આપ્યા છે. તેમણે આ હદીષ વર્ણવી. તેમનો મતલબ એ હતો કે તેમણે હુઝૂરે અફઝલ રَضِيَ اللهُ عَنْهُથી સાંભળી લીધું છે કે અહલે બદરને કહી દેવામાં આવ્યું છે કે તમે જે ચાહો કરો અમે તમને બખ્શી આપ્યા છે. એટલા માટે તે નીડર બનીને ખૂનરેઝી કરી રહ્યા છે, કેમ કે એ પણ અહલે બદરમાંથી છે. પરંતું એ અબૂ અબ્દુરહમાનની ખતા છે. હજરત અલી રَضِيَ اللهُ عَنْهُ મુશાજિરાત (ઝઘડાઓ)માં હક્ક પર હતા અને તે બિલાફત અલા મિન્હાજુન્નબુવતને જીવંત કરવા માટે જંગ કરી રહ્યા હતા અને હજરત મુઆવિયહ વગેરે ખતા પર હતા. એમની અમક વાતોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તે તલ્વારના જોરે સત્તા હાંસલ કરવા ચાહતા હતા. પરંતું કેમ કે તે પણ સહાબી છે અને સર્વ સહાબાએ કિરામ માટે અલ્લાહે ફર્માવી આપ્યું છે : **كَلَّا وَعَدَّ اللَّهُ الْحَسَنِيَّ** "અલ્લાહે સૌની સાથે ભલાઈનો વાયદો કરી લીધો છે." (હદીદ-૧૦) એટલા માટે સહાબાએ કિરામના બારામાં આપણે સારું ગુમાન રાખવું "વાજિબ" છે તેમના કર્મોને સારા અર્થમાં લેવાં વાજિબ છે.

હદીષ : ૧૬૩૦ની સમજૂતી

કિતાબુત્તફસીરમાં એ હદીષ આ પ્રમાણે છે : લોકોના માટે સૌથી બેહતર તે લોકો છે જેઓ એ હાલમાં આવે છે કે તેમની ગરદનોમાં ઝંજીરો (સાંકળો) હોય છે ત્યાં સુધી કે ઈસ્લામમાં દાખલ થઈ જાય છે. હવે ચર્ચા હેઠળ ની હદીષનો મતલબ એ થયો કે ઝંજીરોમાં જકડાઈ જવું એમના જન્નતમાં જવાનો સબબ બન્યું કે ઝંજીરોમાં બાંધીને તેઓને મુસલમાનોની પાસે લાવવામાં આવ્યા એ વખતે કાફિર હતા પછી ઈસ્લામથી પાવન થયા જેના કારણે જન્નતમાં દાખલ થયા. અને એ પણ મતલબ થઈ શકે છે કે મુસલમાનોને કાફિરોએ ગિરફતાર કર્યા, ઝંજીરોમાં બાંધ્યા અને એ જ હાલમાં તેમનું મૃત્યુ થઈ ગયું અને તેઓ જન્નતમાં દાખલ થઈ ગયા.

بَابُ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيِّتُونَ فَيُصَابُ الْوَلَدَانُ وَالذَّرَارِيُّ بَيَاتًا لَيْلًا لَيْتَنَهُ كَيْلًا

પ્રકરણ : "કાફિરો પર છાપો મારતી વખતે બાળકો તથા સ્ત્રીઓને ફત્લ કરવું.

بَيَّتَ لَيْلًا ۲۲۳

છે. - (૪૨૩) بَيَّتَ لَيْلًا اَرْتھ راتમાં ۴વું. نَو لَيْتَنَهُ اَرْتھ

حدیث ۱۶۳۱ عَنْ بِنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ الصَّعْدِ بْنِ جَمَّامَةَ رَضِيَ اللهُ

"સઅદ બિન જબ્બામા رضی اللہ عنہ سے کہنے کے نبی ﷺ અબ્વા અથવા વદાનમાં મારી પાસે [હદીષ : ૧૬૩૧]

تَعَالَى عَنْهُ قَالَ مَرَّبِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْأَبْوَاءِ وَأَبْوَدَانَ وَسُئِلَ

તશરીફ લાવ્યા અને હુઝૂર ﷺ ને પૂછવામાં આવ્યું, એ મુશ્રિકોનાં બાળકો તથા સ્ત્રીઓના બારામાં જેઓ રાત્રે

عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيِّتُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَيُصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَذَرَارِيِّهِمْ

પોતાના ઘરોમાં સૂતેલાં હોય અને ફત્લ કરી દેવામાં આવે. ફર્માવ્યું, એ એમનામાંથી જ છે. અને મેં

قَالَ هُمْ مِنْهُمْ وَسَمِعْتَهُ يَقُولُ لَأَحْمِي إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ -

હુઝૂર ﷺ ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા કે ચરાગાહ (ગોચર) કેવળ અલ્લાહ અને તેના રસૂલના માટે છે."

પ્રકરણ : "લડાઈમાં બાળકનું ફત્લ કરવું." قَتْلُ الصَّبِيَّانِ فِي الْحَرْبِ ۲۲۳

حدیث ۱۶۳۲ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللهِ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ امْرَأَةً وَجَدَتْ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર رضی اللہ عنہ એ ખબર આપી કે નબી ﷺ અમુક [હદીષ : ૧૬૩૨]

હદીષ : ૧૬૩૧ની સમજૂતી

"અબ્વા"એ "ફરઅ"ના આસપાસમાંથી છે. અહીં હુઝૂરે અફઠસ رضی اللہ عنہનાં વાલિદા માજિદાનો ઈન્તેકાલ થયો હતો. આ નીચાણવાળી ભીનાશવાળી જગા છે. એ દૌરમાં ત્યાં મોટાભાગે પ્લેગની વબા ફેલાયા કરતી હતી. وَدَانَ એ અબ્વાથી આઠ માઈલના અંતરે જહફાની નજીક છે. સવાલનો હેતુ એ હતો કે મુસલમાન મુશ્રિકોની વસ્તીઓ પર છાપો મારે છે, એ હાલતમાં ક્યારેક બાળકો તથા સ્ત્રીઓ પણ ફત્લ થઈ જાય છે, તો એ જુમ તો નથી? કેમ કે સ્ત્રીઓ તથા બાળકોને ફત્લ કરવાની મનાઈ છે. હુઝૂરે અફઠસ رضی اللہ عنہએ ઈશાદ ફર્માવ્યો કે આ સંજોગોમાં કોઈ ગુનોહ નથી. દુનિયવી હુકમોમાં બાળકો પોતાના મુશ્રિક માબાપના તાબા હેઠળ છે તો એ પણ મુશ્રિક થયાં અને સ્ત્રીઓ મુશ્રિક જ છે, તો જ્યારે એમનામાંથી જ છે તો એમના ફત્લમાં શું વાંધો?!

એના બાદવાળા પ્રકરણમાં છેવટમાં છે :-

હદીષ : ૧૬૩૨ની સમજૂતી

فَنَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ તો રસૂલુલ્લાહ

એ સ્ત્રીઓ તથા બાળકોને ફત્લ કરવાથી મના ફર્માવ્યું.

فِي بَعْضِ مَغَازِرِي النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقْتُولَةً فَأَشَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ગઝવાતમાં એક સ્ત્રી કૃત્લ થયેલી જોવા મળી તો

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَتَلَ الصِّبْيَانَ وَالنِّسَاءَ

નબી ﷺ એ બાળકો તથા સ્ત્રીઓના કૃત્લને નાપસંદ કર્યું." (મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-જેહાદ)

بَابُ لَا يُعَذَّبُ بَعْدَ أَبِي اللَّهِ

પ્રકરણ : "અલ્લાહના અઝાબ જેમ અઝાબ ન આપવામાં આવે" - (૪૨૩)

حدیث ۱۶۳۳ عَنْ عِكْرَمَةَ أَنَّ عَلِيًّا حَرَّقَ قَوْمًا فَبَلَغَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ لَوْ كُنْتُ

"ઈકરમાથી રિવાયત છે કે હઝરત અલી رضی اللہ عنہ એ એક ક્રોમને સળગાવી દીધી.

[હદીષ : ૧૬૩૩]

أَنَا لَمُحْرَقٌ هُمْ لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُعَذَّبُ بُوَ ابْنِ

એની ખબર જ્યારે ઈબને અબ્બાસ رضી اللہ عنہને પહોંચી તો ફર્માવ્યું, જો હું હોત તો તેમને સળગાવત નહીં, એટલા માટે કે

اللَّهُ وَلَقَتَلْتُهُمْ كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَأَقْتُلُوهُ

નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું કે અલ્લાહના અઝાબની સાથે કોઈને સજા ન આપો. અને હું તેમને કૃત્લ કરતો જેવું નબી ﷺ એ

ફર્માવ્યું, જે દીન બદલે તેને કૃત્લ કરી આપો." (૨/૧૦૨૩ ઈસ્તાબતુલ મુર્તદીન, બાબ-હુકમુલ મુર્તદ વલ્મુર્તદા, અબૂ દાઉદ-હુદૂદ, તિર્મિઝી-હુદૂદ, ઈબને માજહ-હુદૂદ, નિસાઈ-મુહારબહ)

હદીષ : ૧૬૩૩ની સમજૂતી

જે લોકોને હઝરત અલી رضી اللہ عنہ સળગાવ્યા હતા એ કોણ હતા ? એના બારામાં ઈસ્તાબતુલ મુર્તદીનમાં આ પ્રમાણે છે કે તેઓ નાસ્તિક હતા. ઝિંદીક (નાસ્તિક)ની વિવિધ તફસીર કરવામાં આવી છે, એક તો એ છે કે જેનો કોઈ ધર્મ ન હોય. બીજા એ કે એ તે લોકો છે જેમણે પોતાનું કુફ્ર છુપાવેલ હોય, અને ઈસ્લામ જાહેર કરી રહ્યા હોય. કેટલાક લોકોએ બતાવ્યું, એ સબાઈ રાફઝી (શીઆ) હતા જેઓ હઝરત અલીને ખુદા કહેતા હતા. મિક્રાતમાં છે કે હઝરત અલીએ પ્રથમ તેમને પકડ્યા અને તેમની પાસે તૌબાની માગણી કરી, તેમણે તૌબા ન કરી તો એક ખાડો ખોદાવીને આગ સળગાવી અને સૌને એમાં ફેંકાવી દીધા.

حدیث ۱۶۳۲ پر ۴۲۸-۴۲۸
عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَابْنِ سَلَمَةَ أَنَّ أَبَاهُ مِرَّةً رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબુ હુરૈરહ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને એવું ફર્માવતા મેં સાંભળ્યા કે [હદીષ : ૧૬૩૪]"

تَعَالَى عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

એક કીડીએ એક નખીને કરડી ખાધુ, તો તેમણે હુકમ આપ્યો કીડીના ઘરના બારામાં, તો એને સળગાવી દેવામાં

فَرَصَتْ نَمْلَةً نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَأَمَرَ بِقَرِيْبَةِ النَّمْلِ وَأَحْرَقَتْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ

આવ્યું. અલ્લાહે એમની તરફ વહી મોકલી કે તમને એક કીડીએ કરડ્યું હતું, તમે ઉમ્મતોમાંથી એવી ઉમ્મતને જે

أَنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أَحْرَقَتْ أُمَّةً مِنَ الْأُمَّمِ تَسْبِخُ اللَّهَ

અલ્લાહની તસ્બીહ કરતી હતી સળગાવી દીધી."

(બદઉલ ખલ્ફ, બાબુ ખમ્સ ફવાસિફ, પેજ-૪૬૭, મુસ્લિમ-હયવાન, અબૂ દાઉદ-અદબ, નિસાઈ-સિયર, ઈબને માજહ-સિયર)

بَابُ حَرْقِ الدُّوسِرِ وَالْبَغِيْلِ ص ۲۲

પ્રકરણ : "ઘરો અને ખજૂરના બાગને સળગાવવું." - (૪૨૪)

حدیث ۱۶۳۵ حَدَّثَنِي قَيْسُ بْنُ أَبِي حَارِثٍ قَالَ قَالَ جَرِيرٌ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત જરીર રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ફર્માવ્યું, શું તું [હદીષ : ૧૬૩૫]"

قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْأَتْرِيْحِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ

મને ઝુલ ખલસહથી રાહત નહીં પહોંચાડે ? અને એ બની ખબ્સમમાં એક ઘર હતું જે કઅબએ યમાનિયા કહેતા

وَكَانَ بَيْتًا فِي خَتْعَمَرٍ يُسَمَّى الْكَعْبَةَ الْيَمَانِيَّةَ قَالَ فَأَنْطَلَقْتُ فِي خَمْسِينَ

હતા. તો હું અહમસના દોઢસો સવારોને સાથે લઈને ચાલ્યો અને એ લોકો ઘોડા પર સવાર હતા, અને હું ઘોડા

હદીષ : ૧૬૩૪ની સમજૂતી

આ એતાબ (ચેતવણી) એના કારણે હતી કે તેમને એક કીડી કરડી હતી તો એમણે વધુમાં વધુ તેને સજા આપવી જોઈતી હતી, જેમ કે બદઉલ ખલ્ફની રિવાયતમાં છે : "فهلانملة واحدة : "કેમ નહીં તમે એક જ કીડીને સળગાવી ?!" તેમણે સર્વ કીડીઓને સળગાવી જેથી એતાબ થયો.

હદીષ : ૧૬૩૫ની સમજૂતી

આ હદીષના પ્રારંભમાં અન્ય રિવાયતોમાં આટલું વધારે છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને મને પોતાને ત્યાં હાજરીના માટે કદી નથી રોક્યો. એટલે મને ઈજાઝત હતી કે હું હાજરીની દરખાસ્ત પેશ કર્યા વિના હાજર થયા કરતો હતો અને જ્યારે મને જોતા તો સ્મિત કરતા.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(259)

જિહાદ વિશે બયાન

وَمِائَةِ فَارِسٍ مِنْ أَحْمَسَ وَكَانُوا أَصْحَابَ خَيْلٍ قَالَ وَكُنْتُ لَا أَتَّبْتُ

પર બેસી શકતો ન હતો તો હુઝૂરે મારી છાતી પર માર્યું ત્યાં સુધી કે મેં મુબારક આંગળીઓનાં નિશાન મારી

عَلَى الْخَيْلِ فَضَرَبَ فِي صَدْرِي حَتَّى رَأَيْتُ أَثْرَ أَصَابِعِهِ فِي صَدْرِي وَقَالَ

છાતી પર જોયાં, અને દુઆ ફર્માવી, હે અલ્લાહ ! એને ઘોડાની પીઠ પર અડગ રાખ અને એને હિદાયત

اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَاجْعَلْهُ صَادِقًا مَهْدِيًّا فَانْطَلِقْ إِلَيْهَا فَكَسْرَهَا وَحَرِّقْهَا ثُمَّ بَعَثَ إِلَى

આપનાર અને હિદાયત પામેલો બનાવ. તેઓ ત્યાં ગયા અને તોડી નાખ્યું અને સળગાવી દીધું પછી

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَبْرِهِ فَقَالَ رَسُولُ جَرِيرٍ وَالَّذِي بَعَثَكَ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની પાસે માણસ મોકલ્યો ખબર આપવા માટે, તો હઝરત જરીર رضی اللہ عنہ ના ફાસિદે કહ્યું, ફસમ

بِالْحَقِّ مَا جِئْتُكَ حَتَّى تَرَكْتُمَا كَأَنَّهُ جَمَلٌ أَوْ جَوْفٌ أَوْ أَجْرَبُ قَالَ فَبَارَكَ

છે એ જાતની જેણે આપને હક્કની સાથે મોકલ્યા, કે હું હુઝૂર ﷺ ની બિદમતમાં એ સમયે હાજર થયો છું કે

فِي خَيْلٍ أَحْمَسَ وَرِجَالِهَا خُمْسَ مَرَّاتٍ ۝

મેં એને જોયું કે તે ખોખલા અથવા ખુજલીવાળા ઊંટની જેમ થઈ ગયું. હુઝૂરે એમના માટે દુઆ ફર્માવી, હે

અલ્લાહ ! અહમસના સવારો તથા પગપાળા ચાલનારાઓમાં બરકત અતા ફર્માવ, પાંચવાર."

(બાબ-બશારત ફિલ્ફૂતુહ, પેજ-૪૩૩, મનાકિબ-ઝિકે જરીર બિન અબ્દુલ્લાહ અલ્બજલી, પેજ-૫૩૯, ૨/૬૨૪ મગાઝી, ગઝવતુ ઝુલ્ખલસા, ત્રણ તરીફાથી ૨/૯૦૦ અલ્અદબ, ૨/૯૨૭ અદવાત, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, અબુ દાઉદ-જેહાદ, નિસાઈ-સિયર, મનાકિબ)

ذِي الْخَلْصَةِ લામ અને સાદના ફતહાની સાથે, અને એક ફૌલ એ છે કે લામના સુકૂનની સાથે, અને એક ફૌલ એ છે કે 'ખા'ના ઝમ્મા અને લામના સુકૂનની સાથે. એ યમનમાં એક બુતખાના (મંદિર) હતું જે દવ્સ, ખખમ તથા બજીલાનું પૂજા સ્થાન હતું. જેને લોકો કા'બાએ યમાનિયા કહેતા હતા. અમુક રિવાયતોમાં કા'બાએ યમાનિયાની સાથે કા'બાએ શામિયહ પણ આવેલ છે. એના પર શંકા એ છે કે કા'બાએ શામિયહ ખાનાએ કા'બાનું નામ છે કે એ યમનથી શામની દિશામાં છે એટલા માટે યમની તેને કા'બાએ શામિયહ કહેતા હતા. એના આધારે કેટલાક શરહકર્તાઓએ ફર્માવ્યું કે જે રિવાયતોમાં કા'બાએ શામિયહ આવ્યું છે એ સહીહ નથી, પરંતું અલ્લામા ઈબ્ને હજર અસ્ફલાનીએ ફર્માવ્યું કે ઝુલ ખલ્સહના મંદિરને પણ કા'બાએ શામિયહ કહેતા હતા, કેમ કે એનો એક દરવાજો શામની તરફ હતો.

ઈમામ હાકિમે ઈકલીલમાં વર્ણવ્યું છે કે હઝરત બરાઅ ઈબ્ને આઝિબ رضی اللہ عنہ એ કહ્યું, નબી ﷺ ની બિદમતમાં બની બુદેલા અને બની કુશૈરની સો વ્યક્તિઓ હાજર થઈ જેમાં જરીર બિન અબ્દુલ્લાહ પણ હતા. હુઝૂરે એમનાથી બની ખખમનો હાલ પૂછ્યો તો તેમણે કહ્યું કે તેમણે ઈસ્લામ સ્વીકારવાથી ઈન્કાર કરી આપ્યો છે. હુઝૂરે અફદસ رضી اللہ عنہ એ જરીર બિન અબ્દુલ્લાહને તે સૌના પર અમીર નિયુક્ત કર્યા અને ત્રણસો અન્સારે

કિરામને સાથે કર્યા અને હુકમ આપ્યો કે ખખમની પાસે જાવ અને ત્રણ દિવસ સુધી તેમને ઈસ્લામની દાવત આપો, જો તેઓ ઈસ્લામ કબૂલ કરી લે અને ઝુલ્ખલ્સા બુતખાનાને તોડી પાડે તો બેહતર, નહીં તો તેમની સાથે જંગ કરો. અહીં એ છે કે હઝરત જરીર رضي الله عنه એ ઝુલ્ખલ્સાને તોડી પાડીને એક માણસને મોકલ્યા જે હુઝૂરને માહિતી આપે. અને અન્ય રિવાયતોમાં છે કે તેમણે ખૂદ હાજર થઈને ખબર આપી. શક્ય છે કે પ્રથમ ફાસિદને મોકલ્યો હોય પછી બાદમાં પોતે પણ હાજર થઈને આ ખુશખબર સંભળાવી હોય.

اجوف واحرب : اجوفનો અર્થ **كُهْمَل** એનાથી મુરાદ એ છે કે તેની અંદર જેટલી મૂર્તિઓ હતી સૌને તોડી પાડીને બહાર ફેંકી દેવામાં આવી, કેવળ ઈમારત રહી ગઈ. **حرب** એ ઊંટને કહે છે જેને ખુજલી થઈ ગઈ હોય. ખુજલીવાળા ઊંટ પર એ લોકો એક કાળુ તેલ માલીશ કર્યા કરતા હતા જેનાથી આખુ ઊંટ કાળુ અને બદશકલ જણાતુ હતું. મુરાદ એ છે કે અમે બુતખાનાને સળગાવી આપ્યું છે જેની સળગેલી કાળી દીવાલો એવી થઈ ગઈ છે કે જાણે ખુજલીવાળુ ઊંટ.

بَابُ قَتْلِ النَّائِمِ الْمُشْرِكِ ٢٢٢

પ્રકરણ : "સૂઈ રહેલા મુશ્રિકને ફત્લ કરવું." - (૪૨૪)

عَنِ الْبُرَّاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ حَدِيث ١٢٣٦

"હઝરત બરાઅ બિન આઝિબ રડી અલ્લાહ કે કહું કે રસૂલુલ્લાહ ં અબૂ રાફેઅ [હદીથ : ૧૬૩૬]

بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي سَافِحٍ

યહૂદીની તરફ અન્સારે કિરામના કેટલાક લોકોને મોકલ્યા અને તેમના પર અબ્દુલ્લાહ બિન અતીકને અમીર

الْيَهُودِيِّ رَاجِئًا مِنَ الْأَنْصَارِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَتِيكٍ

બનાવ્યા. અને અબૂ રાફેઅ રસૂલુલ્લાહ ને તકલીફ પહોંચાડતો હતો અને હુઝૂર ના વિરોધીઓની મદદ

وَكَانَ أَبُو سَافِحٍ يُوَدِّي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

કરતો હતો અને હિજાઝની ભૂમિમાં પોતાના એક કિલ્લામાં રહેતો હતો. જ્યારે તે લોકો એની નજીક પહોંચ્યા તો

وَيَعِينُ عَلَيْهِ وَكَانَ فِي حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِمْيَرِ قَلَمًا دَلَّوْا مِنْهُ

સૂર્ય આથમી ચૂક્યો હતો અને પોતાનાં પશુઓ લઈને આવી ચૂક્યા હતા. અબ્દુલ્લાહે પોતાના સાથીઓને કહું,

وَقَدْ عَرَبَتِ الشَّمْسُ وَسَاحَ النَّاسُ بِسُرُجِهِمْ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ

તમે લોકો પોતાની જગાએ બેસો અને હું જઈ રહ્યો છું. ગેટ કીપર સાથે કોઈ બહાનુ બનાવીશ, શક્ય છે હું અંદર

لِأَصْحَابِهِ اجْلِسُوا مَكَانَكُمْ قَرَانِي مُنْطَلِقٌ وَمَنْ لَطَمْتُ لِبُتُؤَابِ لَعْنِي

પહોંચી જઉં. તે આગળ વધ્યા ત્યાં સુધી કે દરવાજાની નજીક પહોંચી ગયા અને પોતાના મોંને કપડાથી લપેટીને

أَنْ أَدْخَلَ وَأَقْبَلَ حَتَّى دَنَا مِنَ الْبَابِ ثُمَّ لَقَمْتُمْ بِثَوْبِهِ كَأَنَّهُ يَقْضِي

(બેસી ગયા) જાણે તે (જાજરની) હાજત પૂરી કરી રહ્યા છે. અને સર્વ લોકો અંદર પ્રવેશી ચૂક્યા હતા. દરવાને

حَاجَةً وَقَدْ دَخَلَ النَّاسُ فَهَتَفَ بِهِ الْبُتُؤَابُ يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنَّ

અવાજ આપ્યો, હે અલ્લાહના બંદા ! જો તું અંદર આવવા ચાહે છે તો આવી જા હું દરવાજો બંધ કરી રહ્યો છું.

كُنْتُ تُرِيدُ أَنْ تَدْخُلَ فَمَا دَخَلَ فَرَأَيْتُ أُرِيدُ أَنْ أُغْلِقَ الْبَابَ فَدَخَلْتُ

આ સાંભળીને હું કિલ્લાની અંદર ચાલ્યો ગયો અને છુપાય ગયો. જ્યારે સર્વ લોકો અંદર આવી ગયા તો

فَكُنْتُ كَلِمًا دَخَلَ النَّاسُ أَغْلَقَ الْبَابَ ثُمَّ أَغْلَقَ الْأَغْلِقَ عَلَى وَدَّ قَالَ

દરવાજો બંધ કરી લીધો. પછી ચાવીઓ એક ખૂંટી પર લટકાવી દીધી. મેં તે ચાવીઓને લઈ લીધી અને

فَقَمْتُ إِلَى الْأَقَالِيدِ فَأَخَذْتُهَا فَفَتَحْتُ الْبَابَ وَكَانَ أَبُو سَارٍ فِيهِ يَسْمُرُ

દરવાજો ખોલ્યો. અબૂ રાફેઅને ત્યાં રાતમાં વાતચીત કરવામાં આવતી હતી. અને પોતાના ઉપલા માળે હતો.

عِنْدَكَ وَكَانَ بَنِي عِلَازِي لَهُ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْهُ أَهْلُ سَمْرِئَةَ صَوَدْتُ إِلَيْهِ

જ્યારે વાતચીત કરનારા ચાલ્યા ગયા તો હું ઉપર ચઢ્યો અને જે દરવાજો ખોલતો તેને અંદરથી બંધ કરી લેતો

وَجَعَلْتُ كُلَّمَا فَتَحْتُ بَابًا أَغْلَقْتُ عَلَى مَنْ دَاخِلٌ قُلْتُ إِنَّ الْقَوْمَ لَسَوْ

જેથી કરીને જો લોકોને મારી ખબર પડી જાય તો પણ મારી પાસે ત્યાં સુધી ન પહોંચી શકે જ્યાં સુધી હું તેને

نَظَرُوا بَنِي لَمْ يَخْلُصُوا إِلَيَّ حَتَّى أَقْتُلَهُ فَأَتَيْتُكَ الْيَوْمَ يَا أَهْوَى بَيْتِ

કતલ ન કરી લઉં. હું અબૂ રાફેઅ સુધી પહોંચ્યો. તે અંધાર્યા ઘરમાં પોતાનાં બીવી બચ્ચાં સાથે સૂઈ રહ્યો હતો.

مُظْلِمٍ وَسَطَعِيَالِهِ لَا أَدْرِي أَيُّنَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ قُلْتُ يَا سَارٍ افِرْ قَالَ

માલૂમ ન હતું કે ઘરમાં એ ક્યાં છે ? મેં મોટા અવાજે કહ્યું, અબૂ રાફેઅ ! તેણે કહ્યું, કોણ છે આ ? ! તો મેં

مَنْ هَذَا يَا هَوَيْتِ تَخَوُّ الصَّوْتِ يَا صَرِيْبَهُ صَرِيْبَهُ بِالسَّيْفِ وَأَنَادَهُ

અવાજની તરફ નિશાન ઠીક કરીને તેને તલ્વાર મારી અને હું ગભરાયેલો હતો. હું કાંઈ ન કરી શક્યો. અને

فَمَا أَغْنَيْتُكَ شَيْئًا وَمَا حَفَرْتِ مِنْ الْبَيْتِ فَأَنْتِ عَيْرِ بَعِيدٍ ثُمَّ دَخَلْتُ

તેણે ચીસ પાડી. હું ઘરથી બહાર નીકળી આવ્યો. થોડીવાર રોકાઈ રહ્યો. ફરી એની પાસે અંદર ગયો અને

إِلَيْهِ وَقُلْتُ يَا هَذَا الصَّوْتِ يَا سَارٍ افِرْ فَقَالَ لِأَنْتِ الْوَيْلُ إِنَّكَ سَجَلَاءُ

કહ્યું, આ કેવો અવાજ છે હે અબૂ રાફેઅ ! તેણે કહ્યું, તારી માના માટે ખરાબી થાય ! થોડીવાર પહેલાં એક

فِي الْبَيْتِ صَرِيْبِي قَبْلُ بِالسَّيْفِ قَالَ فَأَصْرِيْبَهُ صَرِيْبَهُ أَتَخَنَّتُهُ وَ لَمْ

શખ્સે ઘરની અંદર મારી ઉપર તલ્વારથી હુમ્લો કર્યો છે ! અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, હવે મેં એને ફરી માર્યો જેનાથી તે

أَفْتَلَهُ نَشْرًا وَصَعْتُ صَيْبِ الشَّيْبِ فِي بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ فِي ظَهْرِهِ فَعَرَفْتُ

ઝખ્મી થઈ ગયો પરંતુ હું હજી તેને ફતલ ન કરી શક્યો. પછી મેં તલ્વારની અણી તેના પેટમાં રાખી ત્યાં સુધી કે

أَنْ قَتَلْتَهُ فَجَعَلْتُ أَفْتَمَّ الْأَبْوَابَ بَابًا بَابًا حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةِ لَهْ

તેની પીઠ સુધી જતી રહી. હવે હું સમજ્યો કે હવે મેં એને ફતલ કરી નાખ્યો છે. હવે હું એક પછી એક દરવાજો

فَوَضَعْتُ رِجْلِي وَأَنَا أُرَى أَنْيُّ قَدْ انْتَهَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ فَوَقَعْتُ فِي لَيْلَةٍ

ખોલતો જતો ત્યાં સુધી કે દાદર સુધી પહોંચ્યો. મેં મારો પગ મૂક્યો. હું સમજી રહ્યો હતો કે હું જમીન સુધી

مُقْبِرًا فَأَنْكَسَرْتُ سَاقِي فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ ثُمَّ انْطَلَقْتُ حَتَّى جَلَسْتُ عَلَى

પહોંચી ગયો છું. હું પડી ગયો. ચાંદની રાત હતી. મારી પિંડલી તૂટી ગઈ જેને મેં અમામા વડે બાંધી પછી ચાલ્યો

الْبَابِ فَقُلْتُ لَا أَخْرُجُ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَعْلَمَ أَقْتَلْتَهُ قَلَمًا صَاحِ الدَّيْكَ

ત્યાં સુધી કે દરવાજા પર આવીને બેસી ગયો અને મારા મનમાં કહું કે આજે રાતે ત્યાં સુધી નીકળીશ નહીં જ્યાં

قَامَ النَّاعِيُّ عَلَى السُّورِ فَقَالَ أَنِّي أَبَا سَافِرٍ تَاجِرِ أَهْلِ الْحِجَازِ فَانْطَلَقْتُ إِلَى

સુધી એ ન જાણી લઉં કે મેં એને ફતલ કરી નાખ્યો છે. જ્યારે કૂકડો બોલ્યો તો કિલ્લાની દીવાલ પરથી એક

أَصْحَابِي فَقُلْتُ النَّجَاءَ فَقَدْ قَتَلَ اللَّهُ أَبَا سَافِرٍ فَانْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

પોકારનારે પોકાર્યું, હિજાઝવાસીઓના વેપારીના મૃત્યુની ખબર આપુ છું. હવે હું મારા સાથીઓની પાસે આવ્યો

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَدَّثْتُهُ فَقَالَ أَبْسُطْ رِجْلَكَ فَبَسَطْتُ رِجْلِي فَمَسَحَهَا

અને મેં કહું, છૂટકારો મેળવો, અલ્લાહે અબૂ રાફેઅને ફતલ કરી આપ્યો. હું નબી ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થયો

فَكَانَ مَالَهُمَا قَطْمًا

અને કિસ્સો વર્ણવ્યો. ફર્માવ્યું, તમારો પગ ફેલાવો. મેં ફેલાવ્યો. હુઝૂરે એના પર પોતાનો દસ્ત મુબારક ફેરવ્યો

તો પછી એવો થઈ ગયો કે જાણે એમાં કોઈ તકલીફ હતી નહીં."

(૨/૫૭૭ મગાઝી, બાબુ ફતલે અબી રાફેઅ, ત્રણ તરીકાથી, ૧/૪૨૪ કિતાબુલ જેહાદ બે તરીકાથી)

હદીષ : ૧૬૩૬ની સમજૂતી

અબૂ રાફેઅ યહૂદીઓનો સરદાર અને અરબસ્તાનના સૌથી માલદાર લોકોમાંથી હતો. તેનું નામ અબ્દુલ્લાહ અથવા સુલ્લામ બિન અબી હુકેફ હતું. તેણે ગઝવએ ખંદકના મોકા પર મુશ્રિકોની મદદ કરી હતી બલકે તેમને ઉશ્કેર્યા પણ હતા. ગિત્ફાન તેના જ ઉશ્કેરવા પર આવ્યા હતા. અને હુઝૂર ﷺ ના યાળા પણ પાડ્યા કરતો

હતો. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અતીક رضي الله عنه અન્સારે કિરામના કેટલાક યુવાનોને લઈને ખિદમતમાં હાજર થયા અને અર્જ કરી, જો ઈજાઝત હોય તો મૂઝીને ખત્મ કરી દઉં. તો હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ ઈજાઝત આપી.

ઈબ્ને ઈસ્હાકે કહ્યું, જ્યારે અવ્સે કઅબ બિન અશરફને ફત્લ કરી લીધો તો ખઝરજના માણસોએ સુલ્લામ બિન અબૂ હુકૈફના ફત્લની ઈજાઝત માગી. અવ્સ તથા ખઝરજમાં એટલો જાંનિષારીનો જઝબો હતો કે જો અવ્સ કોઈ નોંધપાત્ર કામ કરતા તો ખઝરજ પણ તેના જેવું કોઈ નોંધપાત્ર કામ કરવાની કોશિશ કરતા. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અતીકની સાથે આ હઝરાત પણ હતા, મરઉદ બિન સિનાન, અબ્દુલ્લાહ બિન ઉવૈસ, અબૂ ફતાદા, તથા ખઝાઈ બિન અસ્વદ. અને એક રિવાયતમાં અબ્દુલ્લાહ બિન ઉત્બાનું પણ નામ છે. ખૂદ બુખારીમાં જ મુગાઝીમાં એમનું નામ વર્ણન થયેલું છે.

કિતાબુલ જેહાદની રિવાયતમાં છે કે હું જ્યારે કિલ્લાની નજીક પહોંચ્યો તો જોયું કે તે આગ લઈને એક ગધેડાને શોધી રહ્યો છે જે ગુમ થઈ ગયો છે. મને અંદેશો થયો કે ક્યાંક મને ઓળખી ન લે જેથી હું મારા માથા પર કપડુ લપેટીને બેસી ગયો કે જાણે જાજરૂ કરી રહ્યો છું.

એમાં એ પણ અધિક છે કે હું કિલ્લાની અંદર જઈને દરવાજાની પાસે એક ગધેડાના તબેલામાં છુપાઈ ગયો. ફત્લના મોકા પર એ પણ છે કે તલ્વાર તેના પેટ પર રાખીને એના ઉપર હું ઝુકી ગયો ત્યાં સુધી કે હાડકાનો અવાજ મેં સાંભળ્યો. પછી હું ગભરાયેલી હાલતમાં બહાર આવ્યો. સીડી (દાદર) પર ચઢવા ચાહ્યું તો પડી ગયો અને મારા પગનો સાંધો છૂટો થઈ ગયો. મેં એને બાંધ્યો. છેવટમાં આ પણ છે, એના મૃત્યુના એલાન પછી હું એવી રીતે ચાલ્યો કે જાણે મને કોઈ તકલીફ નથી.

વર્ગીકરણ : પ્રથમ રિવાયતમાં છે કે મારી પિંડલી તૂટી ગઈ. બીજી રિવાયતમાં છે કે સાંધો છૂટો પડી ગયો. આ બંનેવમાં વિરોધાભાસ નથી. શક્ય છે કે બંનેવ વાતો બની હોય. છેવટમાં જે એવું ફર્માવ્યું કે જ્યારે હું સાથીઓની તરફ ચાલ્યો તો મને કોઈ તકલીફ ન હતી. જ્યારે પિંડલી તૂટેલી હતી. અને સાંધો છૂટો થઈ ગયો હતો. એની તાવીલ એ છે કે અબૂ રાફેઅના ફત્લનું એલાન સાંભળીને પોતાના મિશનની સફળતા પર એટલી ખુશી ઉપજી કે તકલીફનો એહસાસ ન રહ્યો.

અબૂ રાફેઅનો આ કિલ્લો ખયબરમાં હતો જેવું કે ખૂદ બુખારીમાં છે, પણ બુખારીની બીજી રિવાયતમાં છે કે એ કિલ્લો હિજાઝમાં હતો. શક્ય છે કે એ કિલ્લો ખયબર તથા હિજાઝની સરહદ પર રહ્યો હોય. જેથી કોઈએ તેને ખયબરમાં બતાવ્યો તો કોઈએ હિજાઝમાં.

એ લોકો ત્યાંથી મદીના આવતાં દિવસમાં ક્યાંક છુપાઈ જતા અને રાતમાં ચાલતા. રસ્તામાં હઝરત અબ્દુલ્લાહની તકલીફ ઘણી વધી ગઈ તો એમના સાથી એમને ઊંચકીને લાવ્યા.

અમે અહીં મુગાઝીની રિવાયતને વર્ણવી છે એટલા માટે કે એ થોડી વિગતવાર છે.

પ્રકરણ : "દુશ્મન સાથે અયડામણની
આરમૂ ન કરો." - (૪૨૪)

لَا تَمْنُوا الْقَاعَ الْعَدُوِّ

૫૧૮ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ ંહી નબી ંહી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું,

[તઅલીફ : ૫૬૮]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَمْتَوِلِقَاءَ الْعَدُوِّ فَإِذَا الْقِيَمُوهُمْ فَاصْبِرُوا.

દુશ્મન સાથે મુકાબલાની તમન્ના ન કરો, અને જ્યારે મુકાબલો થઈ જાય તો સબ્ર કરો."

પ્રકરણ : "લડાઈ છુપી તદબીર (ચુક્તિ)નું
નામ છે." - (૪૨૫)

بَابُ الْحَرْبِ خُدْعَةً

حَدِيثٌ ۱۶۳۷ عَنْ هَتَامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ ંહી નબી ંહી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, કિસ્સા

[હદીષ : ૧૬૩૭]

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هَلَاكَ كَسْرِي ثُمَّ لَا يَكُونُ كَسْرِي بَعْدَ لَا وَقِيصُرُ

હલાક ખતમ થઈ ગયો. ફરી એના બાદ કિસ્સા કદી નહીં થાય અને ફેસર જરૂર જરૂર હલાક થશે, પછી એના

لَيْهَلِكَنَّ ثُمَّ لَا يَكُونُ قِيصُرٌ بَعْدَ لَا وَتَقْسَمَنَّ كَنُوزَهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَسَيُ

બાદ ફેસર થશે નહીં. તમે લોકો એ બંનેના ખજાનાઓને રાહ પુદામાં વહેંચશો. અને હુઝૂરે લડાઈનું

الْحَرْبِ الْخُدْعَةَ - ع

નામ હીલો રાખ્યું છે."

(૧/૪૪૦, બાબ-અલામાતુન્નુબુલ્લત, ૫૧૧, જેહાદ, ૨/૮૮૧ કિતાબુલ ઐમાન વન્નુઝૂર, મુસ્લિમ, તિર્મિઝી)

તઅલીફ : ૫૬૮ની સમજૂતી

આ તઅલીકને ઈમામ મુસ્લિમને અને નિસાઈએ મૌસૂલન રિવાયત કરી છે. એ મનાઈ એ કારણે છે કે એમાં કાંઈક ઘમંડ તથા પોતાની શક્તિ પર ભરોસો તથા ગર્વ કરવાનો અંશ છે. બીજુ એ કે એ બલા પર સબ્ર કરવી સૌનું કામ નથી. હમણા હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી કે ઝખ્મની તકલીફ સહન ન થતાં એક શખ્સે આત્મહત્યા કરી લીધી. હઝરત સિદીકે અકબરે ફર્માવ્યું, મને રાહત મળે અને હું શુક કરું એ મને અધિક પસંદ છે એનાથી કે બલામાં સપડાઉં અને સબ્ર કરું. હઝરત અલી રઝી અલ્લાહુ ંહીએ પોતાના સાહબઝાદાને ફર્માવ્યું, હે બેટા! કોઈને મુકાબલા માટે ન બોલાવો. અને જો કોઈ તમને બોલાવે તો એનો મુકાબલો કરો. એટલા માટે કે તે બાગી છે. અને જેની વિરુદ્ધ બગાવત કરવામાં આવે તેની મદદની અલ્લાહે ઝમાનત લીધી છે.

હદીષ : ૧૬૩૭ની સમજૂતી

મુસ્લિમમાં "કિસ્સા મરી ગયો અને
હવે એના બાદ કિસ્સા નથી." અને તિર્મિઝીમાં છે : "જ્યારે કિસ્સા હલાક થઈ
જશે તો એના બાદ કિસ્સા નહીં થાય." આ બંને રિવાયતોમાં વિરોધાભાસ છે. બુખારી તથા મુસ્લિમની રિવાયતથી

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(266)

જિહાદ વિશે બયાન

એ સાબિત થાય છે કે આ ઈર્શાદના વખતે કિસ્સા ખતમ થઈ ચૂક્યો હતો, મરી ચૂક્યો હતો અને તિર્મિઝીની રિવાયતથી એ જાહેર થાય છે કે આ ઈર્શાદના સમય સુધી હજી હલાક થયો ન હતો. એના ખુલાસામાં અલ્લામા બદરુદ્દીન અયનીએ ફર્માવ્યું,, શક્ય છે કે આ બંને ઈર્શાદ બે સમયોમાં ફર્માવ્યા હોય. કિસ્સા હજી જીવતો હતો ત્યારે ફર્માવ્યું, هلك كسرى قدمات كسرى અને જ્યારે મરી ગયો તો ફર્માવ્યું :

બીજી શંકા : હુઝૂર ﷺના મુબારક યુગમાં ખુસ્રૂ પરવેઝ ઈરાનનો શહેનશાહ હતો અને એ જ મુબારક યુગમાં મર્યો. ત્યારબાદ બે ત્રણ કિસ્સા થયા, છેવટમાં યઝદ જુદ થયો જે હઝરત ઉષ્માન ગની رضی اللہ عنہના મુબારક સમયમાં માર્યો ગયો. જવાબ એ છે કે ખુસ્રૂ પરવેઝ પછી ભલે નામ પૂરતા ઈરાનના તખ્ત પર બે કે ત્રણ બાદશાહ થયા પણ મજબૂતી કોઈની ન થઈ અને તેમની પડતીના ઔઘાણ એકદમ જાહેર થઈ ગયાં. એને જ હલાકથી તા'બીર કર્યું.

કેસરના માટે આ હદીષમાં ભવિષ્યનો સેગો વાપર્યો છે એનાથી શામ દેશથી કેસરની સલ્તનતની પડતી મુરાદ લેવામાં આવે, તો આ ગયબની ખબર હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ رضی اللہ عنہના મુબારક સમયમાં પૂરી થઈ, અને જો એનાથી સંપૂર્ણપણે પડતી મુરાદ લેવામાં આવે તો આ ગયબની ખબર સુલ્તાન મુહમ્મદ ફાતેહના સમયમાં પૂરી થઈ. તેમણે કસ્તુ-તુન્યા ફતહ કરીને કેસરનું નામોનિશાન મિટાવી આપ્યું.

الحرب خدعة : એનાથી મુરાદ એ છે કે જરૂરતના સમયે એવી તદબીર કરવામાં આવે કે દુશ્મન ગાફેલ રહે અને તેને દબોચી લેવામાં આવે. લડાઈના મોઢા પર આ પ્રકારની તદબીર પૂરી દુનિયામાં રિવાજ પામેલ તથા નિયમ બની ચૂકી છે અને એ અયબ નથી.

حدیث ۱۶۳۸
عَنْ عُمَرَ وَسَمِيعَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ

"હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ رضی اللہ عنہما એ કહ્યું કે [હદીષ : ૧૬૩૮]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَرْبُ حُدُوعٌ

નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું કે લડાઈ હીલો છે."

પ્રકરણ : "લડાઈમાં ખેંચતાણ તથા મતભેદનું નાપસંદ હોવું અને જે પોતાના ઈમામની નાફર્માની કરે તેની સજા. અલ્લાહ તઆલાએ ફર્માવ્યું : આપસમાં ન ઝઘડો નહીં તો ભુઝદિલી દેખાડશો અને તમારી હવા ઉખડી જશે. (ફતાદાએ કહ્યું, "રીહ"થી મુરાદ જંગ છે)" - (૪૨૬)

بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّنَازُعِ وَالْإِخْتِلَافِ فِي الْحَرْبِ وَعُقُوبَةُ مَنْ عَصَى إِمَامَهُ وَقَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَلَا تَنَارِعُوا فَتَنَفْسَلُوا وَتَذْهَبَ بِرَأْيِكُمْ يَعْنِي الْحَرْبَ ۲۲۶

حدیث ۱۶۳۹
حَدَّثَنَا أَبُو اسْحَقَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત બરાઅ બિન આઝિબ رضی اللہ عنہ એ કહ્યું, નબી ﷺ એ ઓહદના દિવસે [હદીષ : ૧૬૩૯]

عَنْهُمَا يُحَدِّثُ قَالَ جَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الرَّجَالِ الْيَوْمَ

અબ્દુલ્લાહ બિન જુબેરને પગપાળાઓ પર અમીર બનાવ્યા અને એ પચાસ વ્યક્તિઓ હતી. જો તમે જુઓ કે

أَحَدٍ وَكَانُوا خَمْسِينَ رَجُلًا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ فَقَالَ إِنَّ سَأْئِمُّونَا تَخَطُّنَا

અમને ચકલીઓ ઉઠાવીને લઈ જઈ રહી છે તો પણ પોતાની જગાએથી હટશો નહીં, જ્યાં સુધી માણસ મોકલીને

الطَيْرُ فَلَا تَبْرَحُوا مَكَانَكُمْ هَذَا حَتَّىٰ أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ وَإِنْ سَأْئِمُّونَا هَزَمْنَا

તમને ન બોલાવું. અને જો જુઓ કે આપણે દુશ્મનને હાર આપી દીધી છે અને તેમને કચડી કાઢ્યા છે તેમ છતાં

الْقَوْمَ وَأَوْ طَأْنَا هُمْ فَلَا تَبْرَحُوا حَتَّىٰ أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ فَهَزَمَهُمْ قَالَ قَلِيلًا

પણ પોતાની જગાએથી હટશો નહીં, ત્યાં સુધી કે હું તમને બોલાવું. નબી ﷺ એ દુશ્મનોને હાર આપી દીધી.

وَاللَّهُ سَأَأْتِيَتِ النِّسَاءَ يَسْتَدْرِدْنَ قَدْ بَدَأَتْ حَلَاخِيئَهُنَّ وَسُوْقَهُنَّ رَافِعَاتٍ

હઝરત બરાઅએ કહ્યું, બપુદા! મેં મુશ્રિકોની સ્ત્રીઓને જોઈ કે પોતાનાં કપડાં ઉઠાવીને એટલી ઝડપથી નાસી

ثِيَابَهُنَّ فَقَالَ أَصْحَابُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُبَيْرٍ الْعَنِيَّةُ أَيُّ قَوْمٍ الْعَنِيَّةُ فَلَهَسَ

રહી છે કે તેમના પાઝેબ તથા પિંડલીઓ ખુલી ગયાં છે. એ જોઈને અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને જુબેરના સાથીઓએ કહ્યું,

أَصْحَابَكُمْ فَمَا تَنْتَظِرُونَ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ أَلَيْسَتْ مَا قَالَ لَكُمْ رَسُولُ

માલે ગનીમત લૂટો ! હે મારી ક્રૌમ માલે ગનીમત લૂટો ! તમારા સાથીઓ સરસાઈ પામી (ગાલિબ થઈ) ગયા,

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا وَاللَّو كُنَّا تَبَيَّنَ النَّاسَ فَلَنْصِيبَنَّ مِنَ

હવે શું જોઈ રહ્યા છો ! એના પર અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને જુબેરે ફર્માવ્યું, તમને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ જે ફર્માવ્યું હતું તે

الْعَنِيَّةُ فَلَمَّا آتَوْهُمْ صَرِيفَتْ وَجُوهُهُمْ فَمَا قَبَلُوا أَمْهَرِمِينَ قَدَاكَ إِذْ

ભૂલી ગયા ?! તેમણે કહ્યું, અમે જઈશું અને ગનીમત હાંસલ કરીશું. પછી જ્યારે એ લોકો ત્યાં ગયા તો એકાએક

يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي أَخْرَابِهِمْ فَلَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ

જંગનો નકશો બદલાઈ ગયો અને મુસલમાનોએ હારનો સામનો કરવો પડ્યો. આ જ તે છે જે અલ્લાહ તઆલાએ

وَسَلَّمَ غَيْرِ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا نَاصِبًا بَوَامِنَا سَبْعِينَ وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ

ફર્માવ્યું છે ! જ્યારે રસૂલ તેને બીજી બાજુથી પોકારી રહ્યા હતા. હવે નબી ﷺ ની સાથે બાર માણસો સિવાય

હદીથ : ૧૬૩૯ની સમજૂતી

ઓહદનો ગઝવહ હિ.સ.૩, શવ્વાલ ૧૫ના રોજ થયો હતો એની પૂરી વિગત મગાઝીમાં આવશે. હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ ઓહદ પહાડને પોતાની પીઠ પાછળ રાખીને સફબંદી કરી હતી. ઓહદ પહાડના બંને હિસ્સાઓની વચ્ચે એક ઘાટી છે જે તે દન પીઠ પાછળ પડતી હતી. એનો અંદેશો

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ أَصَابُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعِينَ وَمِائَةً

કોઈ ન રહ્યું. અને અમારામાં સિત્તેર શહીદ થયા. અને બદરના દિવસે નબી ﷺ તથા એમના સહાબાએ

وَسَبْعِينَ أَسِيرًا وَسَبْعِينَ قَتِيلًا فَقَالَ أَبُو سَفْيَانَ أَيْ الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ تِلْكَ

એકસો ચાલીસ માણસોને પોતાના કાબૂમાં કરી લીધા હતા. સિત્તેર કેદી, સિત્તેર ફત્લ થનારા. હવે અબૂ સુફ્યાને

مَرَاتٍ فَنَهَا هُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَجْبِيُوهُ ثُمَّ قَالَ

ત્રણવાર કહ્યું, શું કોમમાં મુહમ્મદ (ﷺ) છે ?! નબી ﷺ એ સહાબાને જવાબ આપવાથી મના કરી આપ્યું.

أَيْ الْقَوْمِ رَبُّنِ أَيْ لِحَاقَةَ تِلْكَ مَرَاتٍ ثُمَّ قَالَ أَيْ الْقَوْمِ إِنَّهُنَّ الْخَطَابِ

પછી ત્રણવાર કહ્યું, શું કોમમાં ઈબ્ને અબૂ કહાફા છે ? પછી ત્રણવાર કહ્યું, શું કોમમાં ઈબ્ને ખતાબ છે ? એના

ثَلَاثَ مَرَاتٍ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ أَمَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ قَتَلُوا إِمَامَنَا عُمَرَ

પછી અબૂ સુફ્યાન પોતાના લોકોમાં પરત થઈ ગયો અને કહ્યું, એ લોકોને મારી નાખવામાં આવ્યા. હઝરત

نَفْسَهُ فَقَالَ كَذَبْتُ وَاللَّهِ يَا عَدُوَّ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ عَدَدْتُكَ لِحَيَاءٍ كَلَّمْتَهُمْ

ઉમર કંટ્રોલ ન કરી શક્યા અને ફર્માવ્યું, બખુદા ! હે અલ્લાહના દુશ્મન ! તે જૂઠું કહ્યું. જેમનાં તે નામ લીધાં એ

وَقَدْ بَقِيَ لَكَ مَا يُسُوؤُكَ قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ وَالْحَرْبِ سِبْغًا إِنَّكُمْ سَتَجِدُونِ

સર્વ ઝિંદા છે અને જે તને બુરો લાગે તે બાકી છે. અબૂ સુફ્યાને કહ્યું, આજનો દિવસ બદરનો બદલો છે ! અને

હતો કે દુશ્મન એ ઘાટીએથી આવીને પીઠ પર હુમ્લો ન કરી બેસે જેથી અગમચેતી રૂપે હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન

જુબૈર رضی اللہ عنہને પચાસ તીરંદાઓની સાથે એ ઘાટી પર નિયુક્ત કરી આપ્યા હતા. જેથી દુશ્મન એ બાજુથી હુમ્લો

ન કરી શકે. અને તેમને હિદાયત કરી આપી હતી કે આપણી જીત થાય કે હાર જ્યાં સુધી હું તમને લોકોને માણસ

મોકલીને ન બોલાવું ત્યાં સુધી તમે લોકો પોતાની જગાએથી કદાપિ હટશો નહીં. સહાબાએ કિરામના પ્રથમ જ

હુમ્લામાં કુરૈશના પગો ઉખડી ગયા અને તેઓ એકદમ ભાગ્યા. અબ્દુલ્લાહ બિન જુબૈરના સાથીઓએ જ્યારે

જોયું કે દુશ્મન મેદાન છોડીને ભાગી ગયા છે અને લોકો માલે ગનીમત હાંસલ કરી રહ્યા છે, તો એમનામાંના

ચાલીસ જણા ઘાટી છોડીને આમ લશ્કરમાં સામેલ થઈ ગયા. હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ رضی اللہ عنہ હજી ઈમાનથી

મુશર્ફ થયા ન હતા, તેમણે જ્યારે જોયું કે ઘાટી ખાલી છે અને ત્યાં થોડાક માણસ રહી ગયા છે તો ચક્કર કાપીને

એ ઘાટીની બાજુથી હુમ્લો કર્યો. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન જુબૈર અને તેમના દસેક સાથી શહીદ થઈ ગયા.

મુસલમાન માલે ગનીમત હાંસલ કરવામાં વ્યસ્ત હતા, ખાલિદ બિન વલીદના અચાનક હુમ્લાથી ગભરાઈ ગયા.

એ મોકા પર આંધી પણ આવી ગઈ જેના પરિણામે આખું લશ્કર વિખેરાય ગયું. હુજૂરે અકફહસ ﷺની સાથે

કેવળ ચૌદ જણ રહી ગયા. સાત મુહાજિરો અને સાત અન્સાર. અને હઝરત બરાઅ બિન આઝિબ رضی اللہ عنہ એ વર્ણવ્યું

છે. સિત્તેર શહીદ થનારાઓમાં ચાર મુહાજિરો હતા. અસદુલ્લાહ હઝરત હમ્ઝા બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ رضی اللہ عنہ અને

અબ્દુલ્લાહ બિન જહશ અને મુસ્અબ બિન ઉમૈર અને શમાસ બિન ઉષ્માન, અને બાકીના અન્સારે કિરામ હતા.

فِي الْقَوْمِ مُثَلَّةٌ لَمْ أَمْرٌ بِهَا وَلَمْ تَسْؤُنِي ثُمَّ أَخَذَ يَرْتَجِزُ أَعْلُ هُبْلُ أَعْلُ هُبْلُ

લડાઈ બદલાના રૂપે છે. તમે લોકો ક્રોમમાં મુખ્લ જોશો. મેં એનો હુકમ નથી આપ્યો અને મને નાપસંદ પણ

نَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَجِيئُوا لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ

નથી. પછી રજલ (શૌર્ય ગીત) ગાવા લાગ્યો, હુબલ બુલંદ થાય ! તો નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, તમે એનો જવાબ

مَا تَقُولُ قَالَ قَوْلُوا أُمَّهُ أَعْلَى وَأَجَبْتُ قَالَ إِنَّ لَنَا الْعُزْرَى وَلَا عُزْرَى لَكُمْ

કેમ નથી આપતા ? લોકોએ અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! અમે શું કહીએ ?! ફર્માવ્યું, કહો ! અલ્લાહ સૌથી બુલંદ

نَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَجِيئُوا لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ

છે ! અલ્લાહ સૌથી બુલ્ગ છે ! અબૂ સુફ્યાને કહું, બેશક ! અમારા માટે ઉઝ્ઝા છે અને તમારા માટે ઉઝ્ઝા

مَا تَقُولُ قَالَ قَوْلُوا أُمَّهُ مُؤَلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ مَعَهُ

નથી. એના પર નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, તમે લોકો એને જવાબ કેમ નથી આપતા ? તો લોકોએ અર્જ કરી કે યા

રસૂલલ્લાહ ! અમે શું કહીએ ? ફર્માવ્યું, કહો ! અલ્લાહ અમારો હામી છે અને તમારો કોઈ હામી નથી."

(૨/૫૬૮ મગાઝી, ૨/૫૭૯, ૫૮૨ ગઝવએ ઓહદ, ૨/૬૫૫ તફસીર, અબૂ દાઉદ-જેહાદ, નિસાઈ-સિયર)

પ્રકરણ : "જેણે દુશ્મનને જોયા તો
બુલંદ અવાજે પુકાર્યું, યા સબાહાહ ! ત્યાં
સુધી કે લોકોને સંભળાવી દે." - (૪૨૭)

بَابُ مَنْ رَأَى الْعَدُوَّ وَفَنَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ
يَا صَبَّاحًا حَتَّى يُسْمِعَ النَّاسَ ۚ

حدیث ۱۶۴۰
أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત સલમા બિન અક્વઅ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહું, હું મદીનાથી નીકળીને ગાબાની તરફ [હદીષ : ૧૬૪૦]

أَنَّهُ أَخْبَرَنَا قَالَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ ذَاهِبًا تَحْوَى الْغَابَةَ حَتَّى إِذَا كُنْتُ

જઈ રહ્યો હતો. જ્યારે હું ગાબાની ઘાટી પર પહોંચ્યો તો મને અબ્દુરહમાન બિન ઔફનો એક ગુલામ મળ્યો

بَشِيَّةَ الْغَابَةِ لَقِينِي عَلَامٌ لِعَبِيدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قُلْتُ وَمَنْ مَبْدُكَ

(તે ગભરાયેલો હતો) મેં પૂછ્યું, તારા માટે ખરાબી છે, શું વાત છે ?! તેણે જણાવ્યું કે નબી ﷺ નાં ઊંટોને

હદીષ : ૧૬૪૦ની સમજૂતી

આ હદીષ બુખારીની પલાષિયાત માંથી બારમી છે. આ હદીષ પણ ઈમામ બુખારીને હઝરત ઈમામે આ'ઝમ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ ના શાર્ગિદ મક્કી ઈબને ઈબ્રાહીમથી મળી છે. આ બનાવ ગઝવએ ઝાતુલ ફરદ કહેવાય છે. ઈમામ બુખારીએ મગાઝીમાં ફર્માવ્યું કે એ ખયબરથી ત્રણ દિવસ પહેલાં ઉપસ્થિત થયો હતો, અને મુસ્લિમમાં પણ એ જ પ્રમાણે છે. ઈબને સઅદ વગેરેએ કહું કે આ હુદૈબિયાથી પહેલાં

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(270)

જિહાદ વિશે બયાન

قَالَ أَخَذْتُ لِقَاحِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ مَنْ أَخَذَهَا

લઈ લેવામાં આવ્યાં છે. મેં પૂછ્યું, કોણે લઈ લીધાં છે ? તેણે કહ્યું, ગત્ફાન તથા ફઝારાએ. મેં મોટા અવાજથી

قَالَ غُظْفَانٌ وَفَزَارًا لَا فَصْرُخْتُ ثَلَاثَ صَرَخَاتٍ أَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا

ત્રણ બૂમો પાડી કે એને બંને પહાડીઓ વચ્ચે લોકોએ સાંભળી લીધી. યા સબાહાહ ! પછી હું દોડતો ચાલ્યો

يَا صَبَاحًا يَا صَبَاحًا ثُمَّ انْدَفَعْتُ حَتَّى الْقَاهِمُ وَقَدْ أَخَذْتُ وَهَاجَعْتُ

કે તેમને પકડી લઈ અને તેઓ ઊંટ લઈને જઈ ચૂક્યા હતા. હું તેમને તીર મારતો અને કહેતો, હું ઈબને

أَرْمِيهِمْ وَأَقُولُ أَنَا ابْنُ الْكُوْعِ وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرَّضِيعِ فَاسْتَنْقَذْتُهَا مِنْهُمْ

અફ્વઅ છું ! અને આજે બેઈજજતીનો દિવસ છે ! (તેઓ પાણી પી રહ્યા હતા) તેમના પાણી પીવાથી પહેલાં

قَبْلَ أَنْ يَشْرَبُوا فَأَقْبَلْتُ بِهَا اسْوَقَهَا فَلَقِيَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

જ તેમની પાસેથી ઊંટો છોડાવી લીધાં અને તેને હાંકતો હાંકતો પરત થયો, અને મને નબી ﷺ મળ્યા. મેં

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْقَوْمَ عَطِاشٌ وَإِنِّي أَعْمَلْتُهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا سَقِيَهُمْ

અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! તે લોકો તરસ્યા છે, મેં તેમને પાણી પણ પીવા નથી દીધું, તેમની પાછળ લોકોને

فَأَبَعْتُ فِي إِثْرِهِمْ فَقَالَ يَا ابْنَ الْكُوْعِ مَلَكْتُ فَاسْمَعْ إِنَّ الْقَوْمَ يُقْرُونَ فِي

મોકલો. ઈશાદ ફર્માવ્યો, હે ઈબને અફ્વઅ ! તું માલિક થઈ ગયો, હવે નરમી કર. એ લોકો પોતાની ક્રૌમમાં

قَوْمُهُمْ - ع

પહોંચી ગયા હશે તે લોકો તેની સારસંભાળ કરતા હશે."

(૨/૬૦૩ મગાઝી, બાબુ ગઝવતુઝાતિલ ફરદ, મુસ્લિમ-મગાઝી, નિસાઈ-અલ્યૌમુ વલ્લૈલ)

થયો હતો. અલ્લામા ઈબને હજરે ફર્માવ્યું કે ખતમીએ કહ્યું કે અહલે સિયરમાં કાંઈ મતભેદ નથી કે ગઝવાઝી ફરદ હુદૈબિયાથી પહેલાં થયો છે. પરંતું સહીહેનમાં જે છે તે અધિક સહીહ છે.

આ બનાવની તફસીલ આ પ્રમાણે છે કે હુઝૂરે અફ્દસ ﷺની ઊંટણીઓ ફરદમાં ચરતી હતી. એ મદીના તયબહથી એક દિવસના અંતરે આવેલી એક જગાનું નામ છે. એ ગાબાના વિસ્તારમાં છે. ઊંટણીઓને ચરાવવાની ખિદમત અબૂઝરના હસ્તક હતી. તે પોતાની પત્નીની સાથે ત્યાં રહેતા હતા. અબ્દુરહમાન બિન ઉયયૂના બિન હસન ફઝારીએ ધાપ મારીને સર્વ ઊંટણીઓ લૂટી લીધી અને ચારનારને જે હઝરત અબૂઝરના સાહબજાદા હતા તેમને શહીદ કરી નાખ્યા. અને તેમનાં પત્નીને ગિરફતાર કરી લીધાં. ફઝાર ગત્ફાનની જ શાખ છે. હઝરત સલ્માન બિઅ અફ્વઅ સવારે તીર તથા કમાન લઈને ગાબા શિકાર માટે જઈ રહ્યા હતા એવામાં તેમને આ ખબર મળી. વીસ ઊંટણીઓ હતી એ સૌને ડાકૂ હાંકીને લઈ ગયા.

بَابُ إِذَا نَزَلَ الْعَدُوُّ عَلَى حُكْمِ رَجُلٍ مِنْكُمْ

પ્રકરણ : "જ્યારે દુશ્મન કોઈના ફેસલા પર ઉતરી આવે" - (૪૨૭)

حدیث ۱۶۴
عَنْ أَبِي أُمَامَةَ هُوَ ابْنُ سَهْلٍ بْنِ حَنِيفٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ

"હજરત અબુ સઈદ ખુદરી رضي الله عنه એ કહ્યું, જ્યારે બનુ કુરૈશા હજરત સઅદ બિન [હદીષ : ૧૬૪૧]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ بَنُو قُرَيْظَةَ عَلَى حُكْمِ سَعْدِ بْنِ

મઆઝ رضي الله عنه ફેસલા પર ઉતરી આવ્યા તો રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم એ તેમની પાસે માણસ મોકલીને તેમને

مُعَاذٍ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ قَرِيبًا مِنْهُ

બોલાવ્યા અને તે હુજૂરની નજીક જ હતા. તે ગઘડા પર સવાર થઈને આવ્યા. જ્યારે તે નજીક આવી ગયા તો

فَجَاءَ عَلَى إِحْمَارٍ فَلَمَّا دَنَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوُؤَا

રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, તમારા સરદારની તરફ આગળ વધો. તેઓ આવ્યા અને રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم ની પાસે

હજરત સલ્માન બિન અફ્વઅ رضي الله عنه એ ઘાટી પર ચઢીને ત્રણવાર પૂરી શક્તિભેર યા સબાહાહ ! યા સબાહાહ ! પોકાર્યું અને એકલા એ ડાકૂઓના ફઢમોના નિશાન પ્રમાણે ઢોડી પડયા. તેમણે એક ઝરણા પર તેમને જોઈ લીધા તો તેમણે તેમના પર તીરમારો શરૂ કર્યો જેનાથી ગભરાયને ઊંટણીઓ મૂકીને ભાગી ગયા અને વીસ ચાદરો પણ છોડી ગયા. તેમણે આગળ વધીને તે સૌના ઉપર કબજો કરી લીધો અને તે સૌને લઈને મદીના તયબહની તરફ પાછા આવ્યા.

يا صبا حاه જ્યારે કોઈ મદદના માટે પુકારે છે તો આ શબ્દો બોલે છે. એમાં અલિફ ઈસ્તિગાધાનો છે અને 'હા' સક્તાની છે. અરબ વાસીઓની આદત હતી કે સવારના સમયે ધાપ (છાપો) મારતા હતા. એના એતબારથી એ શબ્દ ઈસ્તિગાધા (મદદ)ના માટે વપરાવા લાગ્યો. حاح - فحاح બહુવચન છે. દૂધ દેનારી ઊંટણીને કહે છે.

إذا ملكت فاسمح मतलબ એ છે કે તમારો સામાન મળી ગયો હવે વાતને ખતમ કરો, એટલા માટે કે તે હવે પોતાની ફોમમાં પહોંચી ગયા હશે, હવે સરળતાપૂર્વક ફાબૂમાં નહીં આવે. લગભગ આવું એટલા માટે ફર્માવ્યું કે બયબર પર હુમ્લાની હુજૂરે અફઢસ عليه وسلم એ તૈયારી કરી લીધી હતી, જો આગળ વધત તો એમાં મોડું થઈ જાત અથવા મુશ્કેલી ખડી થાત.

હદીષ : ૧૬૪૧ની સમજૂતી

હુજૂરે અફઢસ عليه وسلم એ મદીના તયબહમાં યહૂદીઓના ત્રણેવ ફબીલાઓથી ફરાર કરી લીધો હતો કે જો કોઈ મદીના પર હુમ્લો કરશે તો મુસલમાન તથા યહૂદી ભેગા મળીને સામનો કરશે. અને કોઈ પક્ષ બીજા પક્ષના દુશ્મનોની કોઈ પ્રકારની મદદ કરશે નહીં. બની કુરૈશાએ આ ફરારની વિરૂદ્ધ વર્તન ગઝવએ ખંદકના પ્રસંગે કર્યું હતું. મુસલમાનોને સાથ તો શું આપે પણ વિરોધીઓની પૂરેપૂરી મદદ કરી. બલકે એમની સાથે છુપી રીતે ગોઠવણ કરી લીધી હતી કે તમો બહારથી હુમ્લો કરજો અને અંદરથી અમે કરીશું. એકવાર સ્ત્રીઓની પનાહગાહની ઉપર હુમ્લો કરવાની નિયતે આવ્યા પણ ખરા. એટલા માટે ગઝવએ ખંદકના પૂર્ણ થયા બાદ હુજૂરે અફઢસ عليه وسلم એ બની કુરૈશાનો ઘેરાવ કરી લીધો. જ્યારે તેઓ લાચાર થઈ ગયા તો તેમણે એવું કહ્યું કે

إلى سيدكم فجاء فجلس إلى رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فقال

બેઠા. હુજૂરે તેમને ઈશાદ ફર્માવ્યો કે આ લોકો તારા ફેસલો પર ઉતરી આવ્યા છે. તેમણે કહ્યું કે હું એ ફેસલો કરું

لأن هو لاء نزلوا على حكمك قال فرائي أحكم أن تقتل المتأبلة وأن

છું કે લડનારાઓને ફત્લ કરવામાં આવે અને તેમની પ્રજાને ફેદ કરવામાં આવે. ફર્માવ્યું, તમે એમના બારામાં તે

تسبى الدرية قال لقد حكمت فيهم بحكم الملك عه

ફેસલો કર્યો છે જે અલ્લાહનો ફેસલો છે."

(મનાકિબ ઝિકુ સઅદ બિન મઆઝ, પેજ-૫૩૬, ૨/૫૮૧ મગાઝી, ૨/૮૨૬ ઈસ્તિઝાન, મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-અદબ, નિસાઈ-મનાકિબ)

સઅદ બિન મઆઝ જે ફેસલો કરી આપે તેને અમે મંજૂર કરી લઈશું. આ હદીષમાં એનું જ વર્ણન છે. હઝરત સઅદ બિન મઆઝ رضي الله عنهને ગઝવએ ખંદકના મોકા પર એક તીર આવીને તેમના હાથમાં બાવડાની નસ પર વાગ્યુ હતું. હુજૂરે અફદસ عليه السلامએ તેમની સારવારના માટે મસ્જિદે નબવીમાં તંબૂ તણાવ્યો હતો. તે ઘણા કમજોર હતા પણ હુજૂરે અફદસ عليه السلامના તેડા પર હાજર થયા અને તેમણે ફેસલો ફર્માવ્યો. અહીં **الملك** એ છે અને મગાઝીમાં **قضيت بحكم الله وربما قال بحكم الملك** તથા મનાકિબમાં **حكمت بحكم الله او بحكم الملك** છે. **الملك** થી મુરાદ અલ્લાહ તઆલા છે, આ તફદીર પર બંને રિવાયતોમાં કોઈ ટકરાવ નથી. **ملك** (મલક) લામના ફત્હાની રિવાયત પર, એનાથી મુરાદ જિબ્રઈલે અમીન છે, માલના એતબારથી આ પણ પહેલાની જેમ જ રાજેહ છે.

સાંબોધન ક્યાં તો ખાસ અન્સારથી છે અથવા કોઈ ખાસ નહીં તમામ હાજરજનોને, બંનેવની સંભાવના છે. જાહેર એ છે કે એ સંબોધન અન્સારે કિરામને હતું તે પણ ખાસ અવસને, એટલા માટે કે હઝરત સઅદ તેમના સરદાર હતા.

આ હદીષના આ વાક્યથી ઈમામ બુખારી, ઈમામ મુસ્લિમ, ઈમામ અબૂ દાઉદ, તથા ઈમામ નવવીએ એ દલીલ રજૂ કરી છે કે કોઈ શખ્સનું કોઈ શખ્સની તાઝીમ તથા તકરીમના માટે ફયામ (ઉભા થવું) મશરૂઅ (જાઈઝ) છે, એના પર ઘણા લોકોએ વાંધો કર્યો કે હઝરત સઅદના માટે ફયામનો હુકમ એમની તાઝીમના માટે ન હતો બલકે એ ઝખ્મી તથા કમજોર હતા તો તેમને સવારી પરથી ઉતારવા માટે હતો. જો તેમની તાઝીમના માટે ફયામનો હુકમ હતો તો **قوموا لى سيدكم** ન હોત બલકે **قوموا لى سيدكم** હોત.

અલ્લામા તયબીએ એના પર પકડ કરી કે આ મકામમાં 'ઈલા' અને 'લામ'માં કોઈ ફરક નથી, કેમ કે 'ઈલા' એ 'લામ' કરતાં એના માટે અધિક દલીલ પૂરી પાડે છે કે આ ફયામ તેમની તાઝીમના માટે હતો. એમાં ખાસ મુદ્દો એ છે કે કોઈ વરફ પર હુકમનું લાગુ થવું એ વરફના ઈલ્લત (કારણ) હોવાની દલીલ છે. અહીં હુજૂરે ફર્માવ્યું : **سيدكم** તો એમની સયાદત ફયામની ઈલ્લત (સબબ) બની. જેથી સાબિત થયું કે ફયામ તેમની તાઝીમ તથા તકરીમના માટે હતો. ઈમામ બયહકીએ ફર્માવ્યું, કોઈના ઈકરામ (તાઝીમ) માટે ફયામ જાઈઝ છે જેવી રીતે અન્સારનો હઝરત સઅદના માટે ફયામ, અને હઝરત તલ્હાનો હઝરત કઅબ બિન માલિકના માટે. અને જે અમુક હદીષોમાં ફયામની મનાઈ આવી છે એનાથી મુરાદ એ છે કે જેવી રીતે અજમી પોતાના બાદશાહોના દરબારમાં ઉભા રહેતા હતા અને બાદશાહ તખ્ત પર બેઠા રહેતા હતા. એ ખૂદ હદીષના શબ્દોથી જાહેર છે : **لا تقوموا كما تقوم الاعاجم** : એને બીજી હદીષમાં ફર્માવ્યું : **من سره ان يتمثل له الرجال قياما فليتبوأ مقعده من النار** : "જેને એ પસંદ હોય કે લોકો એના માટે મૂર્તિ સમાન ઉભા રહે તો એ પોતાનું ઠેકાણુ જહન્નમ બનાવે." (તિર્મિઝી-૨/૧૦૪)

પ્રકરણ : "શું એ જાઈજ છે કે કોઈ પોતે પોતાની જાતને કેદી બનાવે કે ન બનાવે ? અને કૃત્તલના વખતે બે રકાત નમાઝ પઢવી" - (૪૨૭)

باب هَلْ يَسْتَأْذِنُ الرَّجُلُ وَمَنْ لَمْ يَسْتَأْذِنْهُ
وَمَنْ رَكَعَ رَكَعَتَيْنِ عِنْدَ الْقَتْلِ - ص ٢٤٤

حدیث ۱۶۴۲
"અમ્ર બિન અબૂ સુફ્યાન બિન ઉસૈદ બિન જારિયહ પકડીએ મને ખબર આપી, [હદીષ : ૧૬૪૨]

حَلِيفَةُ بِنْتِ الزُّهْرَةَ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

અને એ બની ઝુહરાના હલીફ અને હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝીના સાથીઓમાંથી હતા કે હઝરત અબૂ હુરૈરાએ

قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَةَ رَهْطٍ سَرِيَّةً عَيْنًا

કહું કે રસૂલુલ્લાહ ઈબ્રાહીમ અલૈયસલ્મુએ દસ શખ્સોને જાસૂસીના માટે મોકલ્યા અને એમના પર આસિમ બિન ધાબિત

وَأَمْرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمُ بْنُ ثَابِتٍ بِالْإِصْرَارِيِّ جَدَّ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ

અ-સારીને અમીર બનાવ્યા. એ આસિમ બિન ઉમર બિન ખતાબના નાના હતા. એ લોકો ચાલ્યા, ઉસ્ફાન અને

فَانْطَلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بِالْهَدْيِ وَهُوَ بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذُكِرُوا لِلْحَيِّ

મક્કાની વચ્ચે હદઅહમાં જ્યારે પહોંચ્યા તો હઝીલના એક કુબીલા બનૂ લયહાનથી એમનો ઉલ્લેખ કરવામાં

مِنْ هَزِيلٍ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو الْحَيَّانِ فَتَقَرُّوْا لَهُمْ قَرِيْبًا مِنْ بَأْتِي رَجُلٍ كَلَّمَهُمْ

આવ્યો. બનૂ લયહાનના બસો જેટલા તીરંદાઓ તેમની તાકમાં નીકળ્યા. એ લોકો એમનાં કુદમોનાં નિશાન

رَأَوْا فَاذْتَمَّتْ أَوَّارَهُمْ حَتَّى وَجَدُوا مَا كَلَّمَهُمْ مَرَّاتٍ وَدَوَّوْا مِنَ الْمَدِيْنَةِ

તલાશ કરતા ચાલ્યા, તેમણે તેમના ખાવાના ખજૂરને જોયું જે મદીનાથી ભાથામાં લાવ્યા હતા. બનૂ લયહાને

فَقَالُوا هَذَا مُرِّيْرَبٍ فَاذْتَمَّتْ أَوَّارَهُمْ فَلَمَّا رَأَوْا عَاصِمًا وَأَصْحَابَهُ

કહું, આ યખરબની ખજૂર છે. હવે એમના કુદમોના નિશાન પર ચાલ્યા, જ્યારે તેમને આસિમ અને તેમના

لَجَاءُوا إِلَى فِدْقَدَ وَأَخَاطِبِهِمُ الْقَوْمُ فَقَالُوا لَهُمْ أَنْزِلُوا فَا تَوْنَا بِأَيْدِيكُمْ

સાથીઓએ જોયા તો એક પહાડી પર શરણ લેવા માટે ચડી ગયા. બનૂ લયહાને તેમને ઘેરી લીધા અને કહું, ઉતરી

السَّرِيَّةِ أَمَا أَنَا فَوَاللَّهِ لَا أَنْزِلُ الْيَوْمَ فِي دِمَةٍ كَافِرٍ أَلَلَّهُمْ أَخْبِرُ عَنَّا

આવો અને જે કાંઈ તમારી પાસે છે અમને આપી દો, અમે તમારાથી પાકો વાયદો કરીએ છીએ કે તમારામાંથી

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (274) જિહાદ વિશે બયાન

السَّرِيَّةَ أَمَا أَنَا فَوَاللَّهِ لَا أَنْزِلُ الْيَوْمَ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ أَلَيْسَ خَيْرٌ عَلَيْنَا

કોઈને કતલ નહીં કરીએ. એના પર સરિયાના અમીર આસિમ બિન પાબિતે ફર્માવ્યું, બખુદા ! હું આજે કોઈ

نَيْبِكَ فَرَمَوْهُمْ بِالتَّبِيلِ فَقَاتَلُوا عَاصِمًا فِي سَبْعَةِ قَنْزَلٍ الْيَوْمَ ثَلَاثَةٌ تَقْر

કાફિરના જિમ્મામાં ઉતરીશ નહીં. હે અલ્લાહ ! અમારી ખબર અમારા નબીને પહોંચાડી આપ ! હવે બનૂ

بِالعَهْدِ وَالْيَثَارِ مِنْهُمْ حَبِيبٌ بِالْأَنْصَارِ حَىٰ وَابْنُ الدُّثْنَةِ وَرَجُلٌ آخَرُ

લયહાને તેમને તીરોથી માર્યા અને આસિમ સહિત સાત માણસોને શહીદ કરી આપ્યા, બાકીના ત્રણ માણસો

فَلَمَّا اسْتَمَكُوا مِنْهُمْ أَطْلَقُوا إِذ تَارَقَسِيهِمْ فَأَوْثَقَوْهُمْ فَقَالَ الرَّجُلُ الْآخِرُ

તેમના વચન તથા વાયદા પર ભરોસો કરીને ઉતરી આવ્યા, એમાં ખુબેબ અ-સારી તથા ઈબ્ને દખ્નહ અને એક

هَذَا أَوَّلُ الْعَدْرِ وَاللَّهُ لَا أَصْحَابَكُمْ رَتْ فِي هُوَ لَأَجْرٍ لَأَسْوَأَ يُثْرِيْدُ الْقَتْلِ

સાહબ અન્ય હતા. જ્યારે બનૂ લયહાને તેમના પર કબજો કરી લીધો તો તેમની કમાનોની દોરી ખોલી અને તેમને

فَجَرَّوْهُ وَعَالَجَوْهُ عَلَىٰ أَنْ يَصْعَبَهُمْ فَأَبَىٰ فَقَاتَلُوهُ فَأَنْطَلَقُوا حَبِيبِ

બાંધી દીધા. એના પર ત્રીજા સાહબે કહ્યું, આ પ્રથમ વચનબંગ છે, બખુદા ! હું તમારી સાથે જઈશ નહીં, હું

وَابْنُ الدُّثْنَةِ حَتَّىٰ بِأَعْوُهُمَا بِمَكَّةَ كَعْدَ وَقِيعَةَ بَدْرٍ فَأَبَتْ عَجَبِيًّا بَنُو

શહીદ થનારાઓની પયરવી કરીશ. એના પર બનૂ લયહાને તેમને ઘસેડયા અને કોશિશ કરી કે તેમને લઈ જાય,

الْحَارِثُ بْنُ عَامِرٍ بْنُ تَوْقِلٍ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ وَكَانَ حَبِيبٌ هُوَ قَتَلَ

પણ તે તૈયાર ન થયા તો તેમને શહીદ કરી નાખ્યા. હવે તેઓ ખુબેબ અને ઈબ્ને દખ્નહને લઈ ગયા અને મક્કામાં

الْحَارِثُ بْنُ عَامِرٍ يَوْمَ بَدْرٍ فَلَيْتَ حَبِيبٌ عِنْدَهُمْ أَسْبِرًا فَأَخْبَرَنِي

એ બંનેવને વેચી દીધા. આ ઘટના બદરના પ્રસંગ પછી ઉપસ્થિત થઈ. હઝરત ખુબેબને હારિષ બિન આમિર

عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عِيَّاضٍ أَتَىٰ بِنْتَ الْحَارِثِ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ مَرْحِلِينَ اجْتَمَعُوا

બિન નૌફલ બિન અબ્દે મુનાફના પુત્રોએ ખરીદયા અને ખુબેબ હારિષ બિન આમિરને ગઝવએ બદરમાં કતલ

اسْتَعَارَ مِنْهَا مُوسَىٰ يَسْتَعِيدُ بِهَا فَأَعَارَتْهُ فَأَخَذَ ابْنَايَ وَأَنَا عَافِلَةٌ

કર્યો હતો. ખુબેબ તેમના ત્યાં કેંદ રહ્યા. ઈમામ ઝુહરીએ કહ્યું, મને અબ્દુલ્લાહ બિન અયાઝે ખબર આપી કે

كَمْ أَتَاكَ قَالَتْ فَوَجَدْتُهُ مُجْلِسًا عَلَى فِجَارٍ وَالْمُوسَى بِسَيْدٍ ۚ

હારિષની પુત્રીએ તેમને બતાવ્યું કે જ્યારે લોકો ખુબેબને ફત્લ કરવા માટે એકત્ર થયા તો તેમણે અસ્તરો માગ્યો

فَقَزَعَتْ فَرَسًا عَرَفَهَا بِحَبِيبٍ فِي دَجْهِي فَقَالَ أَحْسَنِينَ أَنْ أَقْتُلَهُ مَا كُنْتُ

જેથી એનો ઉપયોગ કરે. મેં તેમને આપી દીધો. તેમણે મારા એક બાળકને લઈ લીધું. મારી ગફલતમાં તે એમની

لَا كَعَلْ ذَلِكَ وَاللَّهُ مَا سَأَلْتِ أَسِيرًا أَقْطَلْ أَحْيَرًا مِنْ حَبِيبٍ فَوَاللَّهِ لَقَدْ وَجَدْتُهُ

પાસે જતુ રહ્યું. મેં જોયું કે તે એમની જાંગ પર બેઠું છે અને અસ્તરો એમના હાથોમાં છે. હું ખૂબ જ ગભરાયી જેને

يَوْمًا يَا كَلَّ مِنْ قِطْفِ عَيْسَبٍ فِي يَدِ ۚ وَإِنَّهُ لَمُؤْتَوٍ فِي الْحَدِيدِ وَمَا عَيْكَةَ

ખુબેબે મારા ચહેરાના ભાવો પરથી જાણી લીધું. તો તેમણે ફર્માવ્યું, ડરો છો કે હું એને ફત્લ કરી દઈશ! હું કદાપિ

مِنْ تَمِيرٍ وَكَأَنَّكَ تَقُولُ إِنَّهُ لَمِرْتٌ مِنْ أُمَّةٍ رَسَقَهُ حَبِيبًا فَلَمَّا خَرَجُوا مِنْ

નહીં કરું. વલ્લાહ! મેં કોઈ કેદીને કદી ખુબેબથી સારો નથી જોયો. બખુદા! મેં જોયું કે તેમના હાથમાં દ્રાક્ષનો

الْحَرَمِ لَيَقْتُلُوهُ فِي الْحِجْلِ قَالَ لَهُمْ حَبِيبٌ ذَرُونِي أَرْكِعْ رَاكِعَتَيْنِ فَتَرَكُوهُ

ઝૂમ્પો છે જેને ખાય રહ્યા છે અને તે ઝંજીરમાં જકડાયેલા છે. એ દિવસોમાં મક્કામાં ફળ ન હતું. હારિષની પુત્રી

فَرَكِعْ رَاكِعَتَيْنِ ثُمَّ قَالَ لَوْلَا أَنْ تَطَّوُّوا إِنَّ مَابِي حَيْرٌ عٌ لَطَوَّلَتْهَا اللَّهُمَّ

કહેતી હતી. એ અલ્લાહની તરફથી અતિયો હતો જે અલ્લાહે ખુબેબને આપ્યો હતો. જ્યારે તે લોકો હરમથી

أَخْصَوْهُمُ عَدَدًا وَقَالَ -

નીકળ્યા કે તેમને હિલ્લમાં ફત્લ કરે. તો તેમને ખુબેબે કહ્યું, મને છોડી આપો કે બે રકાત નમાઝ પઢી લઉં.

મુશ્રફોએ તેમને છોડી આપ્યા તો તેમણે બે રકાત નમાઝ પઢી. પછી ફર્માવ્યું કે જો તમે લોકો એવું ગુમાન ન

કરતા કે હું ડરી રહ્યો છું તો લાંબી નમાઝ પઢતો. હે અલ્લાહ! એમને વેણી વેણીને મારજે. અને આ શેઅરો પઢ્યા :

હદીષ : ૧૬૪૨ની સમજૂતી

هبط دس अथवा यालीसथी ओछी व्यक्तिओने कहेवामां आवे छे.

આ ઈસ્મે જમઅ છે એનું એકવચન નથી. એ પણ શર્ત છે કે એમાં કોઈ સ્ત્રી ન હોય. هُدًى (હદઅતુન) આ એક

જગાનું નામ છે જે ઉસ્ફાન અને મક્કાની વચ્ચે છે. عينا - جاسوس - فدفد - ئله. આ બનાવનું નામ સરિયહઅ

રજઅ પણ છે અને સરિય્યાએ ફર્દ પણ. આ બનાવ સફર મહિનામાં હિ.સ. ૩ અથવા હિ.સ. ૪માં થયો છે.

બનાવ આ પ્રમાણે બન્યો કે અદલ અને ફારહના કેટલાક લોકો બિદમતે અફદસમાં હાજર થયા અને અર્ઝ કરી કે

અમારામાં ઈસ્લામ ફેલાઈ ગયો છે, અમારી સાથે આપના સહાબામાંથી અમુક હજરાતને મોકલી આપો જે

અમને દીન શીખવાડે, કુર્આન પઢાવે અને ઈસ્લામના અહકામ બતાવે. તો હુઝૂરે અફદસ عليه السلامએ એ હજરાતને

وَلَسْتُ أَبَا جَيْنٍ أَقْتُلُ مُسْلِمًا عَلَى آيٍ شَيْئٍ كَانَ يَلِيهِ مَضْرَعِي

(અર્થ) "મને પરવા નથી જ્યારે કે હું મુસલમાન કૃત્લ કરવામાં આવી રહ્યો છું કે અલ્લાહના માટે કયા પાસા પર

وَذَلِكِ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ كَيْشًا يُمَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ تَيْلُو مَمْرَعِ

પડ. આ સર્વ કાંઈ અલ્લાહની રાહમાં થઈ રહ્યું છે જો તે ચાહે, મારા ટુકડા ટુકડા કરેલાં અંગો પર

બરકત નાઝિલ ફર્માવી આપે."

قَتَلَهُ ابْنُ الْحَارِثِ فَكَانَ حَبِيبٌ هُوَ سَنَّ التَّرْكَعَتَيْنِ يَكْنَى الْهَرَمِيُّ فَسَلِمَ قَتِيلٌ

"તેમને હારિષના પુત્રએ શહીદ કર્યા. ખુબૈબ જ એ છે જેમણે બે રકાત નમાઝ પઢવાનો તરીકો કાઢ્યો

سُبْرًا قَا سَتَجَابَ اللَّهُ لِعَاصِمِ بْنِ ثَابِتٍ يَوْمَ أُصَيْبٍ فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

દરેક તે મુસલમાન માટે જે ક્રેદમાં માર્યો જાય. આસિમ બિન પાબિતે શહીદ થવાના દિવસે જે દુઆ કરી હતી

عَالِي عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابَهُ حَبْرَهُمْ وَمَا أُصَيْبُوا وَبَعَثَ نَاسٌ مِنْ كُفَّارِ

તેને અલ્લાહે કબૂલ કરી લીધી. નબી ﷺ એ પોતાના સહાબાને તેમના હાલાત તથા શહાદતની ખબર આપી.

قَرِيبِ إِلَى عَاصِمِ جَيْنٍ حَدِّ تَوَّانَةَ قَتِيلَ لِيَوْمِ تَوْبِ شَيْئٍ مِنْهُ يُعْرَفُ وَكَانَ

કુરૈશના કાફિરોને જ્યારે એ જાણ થઈ કે આસિમને શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા છે તો કેટલાક લોકોને મોકલ્યા કે

قَدْ قَتَلَ رَجُلًا مِنْ عِظَمَاءِهِمْ يَوْمَ بَدْرٍ قُبِعَتْ إِلَى عَاصِمِ مِثْلَ الثَّلَاةِ

તેમના શરીરના અમુક હિસ્સા કાપી લાવે જેનાથી સંતોષ થઈ જાય કે તે શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા છે. અને

مِنَ الذَّبْرِ كَحَمَّتِهِ مِنْ رَأْسِهِمْ فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى أَنْ يَقْطَعُوا مِنْ لَحْمِهِ شَيْئًا

એમણે જંગે બદરમાં તેમના મોટેરાઓમાંથી એકને કૃત્લ કર્યો હતો. અલ્લાહ તઆલાએ હઝરત આસિમના

શરીર પર મધમાખીઓના પૂડાની જેમ મોકલી આપ્યા જેનાથી કુરૈશના કાફિરોના માણસોથી તેમને બચાવ્યા.

તેઓ એમના ગોશ્તમાંથી કાંઈ ન કાપી શક્યા."

(૨/૫૬૮ મગાઝી, ૨/૫૮૫ ગઝવતુરજીઅ, ૨/૧૧૦૦ અત્તૌહીદ, અબૂ દાહિદ-જેહાદ, નિસાઈ-સિયર)

મોકલ્યા હતા. બુખારીમાં એવું પણ છે કે દસ જણ હતા અને ઈમામુલ મગાઝી હઝરત મુહમ્મદ બિન ઈસ્હાકે

લખ્યું છે કે છ હતા. ઈબ્ને દખ્ખનું નામ ઝયદ હતું અને ત્રીજા સાહબનું નામ અબ્દુલ્લાહ બિન તારિક હતું.

હારિષની તે પુત્રી જેણે અસ્તરાવાળો કિસ્સો વર્ણવ્યો છે તેનું નામ મારિયહ અથવા મારિયા જવૈરહ હતું. હઝરત

આસિમ رضی اللہ عنہ એ જંગે બદરમાં હારિષ બિન આમિરને પણ કૃત્લ કર્યો હતો અને ઉકબા બિન અબી મુઈતને

પણ. તેમજ સલાફના બે પુત્રોને પણ કૃત્લ કર્યા હતા જે બની અબ્દુદારથી હતા. એના પર એણે મન્નત માની

હતી કે જો મને આસિમની ખોપરી મળી જશે તો એમાં શરાબ પીશ.

بَابُ فَكَارِهِ الْأَسِيرِ ص ٢٢٨

પ્રકરણ : "ફેદીને છોડાવવો." - (૪૨૮)

حدیث ۱۶۳۳ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ

"હઝરત અબૂ મૂસા રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, ફેદીને છોડાવો, [હદીષ : ૧૬૪૩]

رَسُوْلُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَتَبُوا الْعَانِيَّ يَعْتَبِي الْأَسِيرَ وَ

ભૂખ્યાને ખવડાવો અને બીમારની

أَطْعَمُوا الْجَائِعَ وَعَوَّدُوا النَّرِيضَ - ع

અયાદત કરો."

(૨/૭૭૭ અન્નિકાહ, ૨/૮૦૮ અલ્અલ્ઈમહ, ૨/૮૪૩ અલ્મદા બાબુ વજૂબે અયાદતિલ મરીઝ, ૨/૧૦૬૪ અલ્અહકામ, અબૂ દાઉદ-જનાઈઝ, નિસાઈ-સિયર, તિબ્બ)

પ્રકરણ : "જ્યારે હર્બી દારુલ ઈસ્લામમાં
અમાન વિના દાખલ થાય." - (૪૨૮) بَابُ الْمُخْرَجِي إِذَا دَخَلَ دَارَ الْإِسْلَامِ بِغَيْرِ أَمَانٍ

حدیث ۱۶۳۴ عَنْ أَبِي سَيْدٍ بِنِ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ أَبِي كُوَيْلِبٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ

"હઝરત સલમા બિન અક્વઅ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું કે નબી ﷺ ની ખિદમતમાં મુશ્રિકોનો [હદીષ : ૧૬૪૪]

જ્યારે કુરેશના આદમી હઝરત આસિમની લાશની પાસે પહોંચ્યા જેથી એમના શરીરનો કોઈ હિસ્સો કાપીને લઈ જાય, તો તેમણે જોયું કે તેમની લાશને માખીઓએ ઘેરેલ છે. તો તેમણે કહ્યું કે માખીઓ દિવસમાં ૨૬ છે રાતમાં ચાલી જાય છે, એટલા માટે રાત સુધી રોકાઈએ, પણ જ્યારે રાત આવી તો પાણીનું પૂર મોકલ્યું જેમાં એમની લાશ વહી ગઈ અને ખૂબ જ શોષખોળ છતાં ન મળી. લોકોએ કહ્યું કે એમની લાશને જમીન ગળી ગઈ.

હદીષ : ૧૬૪૩ની સમજૂતી

કાફિરો અથવા બાગી, મુસલમાનોને ફેદ કરી લેવામાં આવે તો એમને છોડાવવા ફર્જ કિફાયહ છે. અને ફિદિયાની રકમ ભૈતુલ માલમાંથી આપવામાં આવે. એ જ પ્રમાણે કોઈ ભૂખથી મરી રહ્યો છે તો એને ખાવા આપવું કે જેથી એનો જીવ બચી જાય એ ફર્જ કિફાયહ છે અને ક્યારેક ફર્જ અયન હોય છે. દા.ત. એક શખ્સની પાસે ખાવા મૌજૂદ છે અને બીજો ભૂખથી મરી રહ્યો છે. ત્રીજો કોઈ નથી, અથવા છે તો તેની પાસે ખાવા નથી. જેની પાસે ખાવા છે તેના પર ફર્જ છે કે જાન બચાવવા જેટલું આપી દે અને આ જ તફસીલ બીમારની ચાકરીમાં પણ છે.

હદીષ : ૧૬૪૪ની સમજૂતી

મુસ્લિમ (૨/૮૮ જેહાદ, સિયર)માં એની તફસીલ એ છે કે હઝરત સલમા બિન અક્વઅ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ ફર્માવ્યું કે અમે લોકો નબી ﷺ ની સાથે ગઝવએ હુનેનમાં હતા, અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે સવારનું ખાણુ ખાય રહ્યા હતા એવામાં લાલ ઊંટ પર એક શખ્સ આવ્યો અને તેને બેસાડ્યું પછી ઊંટની કમરથી ચામડાની રસ્સી કાઢી અને ઊંટને બાંધી દીધું. પછી સૌની સાથે ખાવામાં શરીક થઈ ગયો અને

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فِي سَفَرٍ تَجَلَسَ عِنْدَ

એક જાસૂસ એક સફરમાં આવ્યો અને સહાબીઓની પાસે બેસીને વાતો કરતો રહ્યો. પછી પરત ગયો

أَصْحَابِهِ يَمْحَدَاتٌ ثُمَّ انْقَتَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

તો નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, એને પકડો અને ફતલ કરી દો ! અને એનો સામાન

أُطْبِقُوا وَاقْتُلُوهُ فَتَفَكَهُ سَلَبَهُ يَعْنِي أَعْطَاهُ عَه

ફાતિલને આપી દીધો." (મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ-જેહાદ, નિસાઈ-સિયર)

بَابُ جَوَائِزِ الْوُفُودِ ص ٢٢٩

પ્રકરણ : "પ્રતિનિધિમંડળોના તોહફાઓનું બચાન" - (૪૨૯)

حدیث ۱۶۴۵ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ ફર્માવ્યું, પંજ શમ્બા (જુમેરાત)નો દિવસ અને શું છે [હદીષ : ૧૬૪૫]"

أَنَّهُ قَالَ يَوْمُ النَّخِيسِ وَمَا يَوْمُ النَّخِيسِ ثُمَّ بَكَى حَتَّى حَصَبَ دَمْعُهُ الْحُصْبَاءَ

જુમેરાતનો દિવસ ?! પછી રડયા, ત્યાં સુધી કે એમનાં આંસુઓએ કાંકરી ભીની કરી દીધી. તેમણે કહ્યું કે

આમ તેમ જોતો જતો. અને અમારામાં કમજોરી તથા સવારીની કમી હતી. અમારામાંના કેટલાક લોકો પગપાળા હતા. એકાએક દોડતો પોતાના ઊંટ પાસે ગયો અને ખોલ્યુ ફરી બેસાડ્યું અને તેના પર બેસીને તેને ઉશ્કેર્યું જેના કારણે ઊંટ તેજથી દોડવા લાગ્યું. એક સાહબ ઊંટ પર સવાર થઈને તેની પાછળ લાગ્યા. હઝરત સલમા કહે છે કે હું પણ દોડતો નીકળ્યો અને તેના ઊંટના થાપા સુધી પહોંચી ગયો પછી આગળ જઈને ઊંટની નકેલ (લગામ) પકડી લીધી અને ઊંટને બેસાડ્યું. જ્યારે તેણે પોતાનો ગુઠણ જમીન પર રાખ્યો તો મેં મારી તલ્વાર મ્યાનમાંથી ખેંચીને એના પર મારી જેના કારણે તે ગબડી પડ્યો પછી ઊંટને ખેંચતો ખેંચતો લાવ્યો. ઊંટ પર તેનો કાઠલો અને હથિયાર હતું. રસૂલુલ્લાહ ﷺ તથા અન્ય હઝરાતે મારું સ્વાગત કર્યું. પૂછ્યું, કયા શખ્સે તેને ફતલ કર્યો છે, લોકોએ બતાવ્યું કે ઈબ્ને અક્વએ. ફર્માવ્યું, ફુલ સલમાના માટે છે.

એક રિવાયતમાં છે કે જ્યારે તે ઉભો થયો તો હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ને બતાવવામાં આવ્યું કે એ જાસૂસ છે, તો ફર્માવ્યું, એને પકડો અને ફતલ કરો, અને જે ફતલ કરશે એનો સામાન એનો છે.

હદીષ : ૧૬૪૫ની સમજૂતી

આ હદીષ ભાગ-૧માં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. ત્યાં એના પર વિસ્તારપૂર્વક ચર્ચા થઈ ચૂકી છે. આ હદીષે રાફઝીઓ (શીઆઓ)ના સર્વ વહેમોનો કિલ્લો ભોંય ભેગો કરી આપ્યો છે. અહીં અમુક જરૂરી ખુલાસાઓ રજૂ કરી રહ્યો છું.

فتنازعوا એની તફસીલ બીજી રિવાયતોમાં આ પ્રમાણે છે કે હઝરત ઉમરે કહ્યું કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ની બીમારી અત્યારે ઘણી જ સખત છે અને આપણામાં કિતાબુલ્લાહ મૌજૂદ છે જે આપણને પૂરતી છે. કેટલાક લોકો કહી રહ્યા હતા કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ જ્યારે માગી રહ્યા છે તો લખવા માટે કાંઈક હાજર કરી દેવામાં આવે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(279)

જિહાદ વિશે બચાન

فَقَالَ اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَعَهُ يَوْمَ الْخَيْبِ

જુમેરાતે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની બીમારી વધી ગઈ તો ફર્માવ્યું, કોઈ ચીજ લખવા માટે લાવો હું એક દસ્તાવેજ લખી

فَقَالَ إِيْتُونِي بِكِتَابٍ أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ أَبَدًا أَفْتَنَارُ عُوا

આપુ જેના બાદ તમે લોકો કદી પણ ગુમરાહ ન થશો. એના પર લોકોમાં ઝઘડો થઈ ગયો. અને નબીની સમક્ષ

وَلَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيِّ تَنَازُعٍ فَقَالُوا أَهَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

ઝઘડો યોગ્ય નથી. લોકોએ કહ્યું, શું રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ અમને છોડી દીધા ?! ફર્માવ્યું, મને જે હાલમાં છે એમાં

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ دَعُونِي فَأَلْدِي أُنَافِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ

જ રહેવા દો. જે હાલમાં છે એ એનાથી બેહતર છે જેની તરફ મને બોલાવો છો અને વફાતના સમયે ત્રણ વાતોની

وَأَوْصِي عِنْدَ مَوْتِهِ بِثَلَاثٍ أَخْرَجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ وَاجْتِزُوا

વસિયત કરી, મુશ્રિકોને અરબ ટાપુએથી કાઢી મૂકજો, અને પ્રતિનિધિમંડળોને આ જ પ્રમાણે હદિયા આપજો

الْوُدَّ يَمْحُوا مَا كُنْتُمْ أَجِزُهُمْ وَكَسَيْتُ الثَّالِثَةَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ أَبُو

જેવી રીતે હું આપુ છું. અને હું ત્રીજી ભૂલી ગયો. અને અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ બુખારી)એ કહ્યું, અબૂ યાકૂબ બિન

يَعْقُوبَ بْنِ مُحَمَّدٍ سَأَلْتُ الْغَيْثَةَ بَنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ

મુહમ્મદે કહ્યું, મેં મુગીરા બિન અબ્દુરહમાનથી અરબ દ્વીપના બારામાં પૂછ્યું તો તેમણે બતાવ્યું કે મક્કા,

فَقَالَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ وَالْيَمَامَةَ وَالْيَمَنُ وَقَالَ يَعْقُوبُ وَالْعُرْجُ أَدَلُّ تَهَا مَةً عِ

મદીના, યમામા, યમન છે. યાકૂબે કહ્યું કે અર્જ તહામાનો શરૂઆતનો હિસ્સો છે."

(અલ્દઈલ્મ, બાબુ કિતાબતિલ ઈલ્મ, પેજ-૨૨, ૧/૪૪૯ જેહાદ બાબુ ઈખરાજિલ યહૂદ મિન જઝીરતિલ અરબ,

૨/૬૩૮ મગાઝી, બાબુ મરદિન્નબી ﷺ, બે તરીકાથી, ૨/૮૬૪ અલ્મરદા, ૨/૧૦૯૫ અલ્એઅતેસામ,

મુસ્લિમ-વસાયા, અબૂ દાઉદ-ખિરાજ, નિસાઈ-અલ્દઈલ્મ)

કોઈકે કહ્યું, શું હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ આપણને છોડી જ આપ્યા છે ?! પૂછી લો !

لا يَنْبَغِي عِنْدَ النَّبِيِّ التَّنَازُعُ : આ હુઝૂરે અફઠસ ﷺ નો ઈર્શાદ છે અથવા હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ
رضીલ્લેહુના ફોલ છે. બંનેવ સંભાવનાઓ છે. જાહેર પહેલો છે. કેમ કે કિતાબુલ ઈલ્મની રિવાયતોમાં આ સ્પષ્ટતા
છે : قال قوموا عني ولا يَنْبَغِي عِنْدِي التَّنَازُعُ : "મારે ત્યાંથી ચાલ્યા જાવ અને મારી સમક્ષ ઝઘડો લાયક નથી."

الثالثة એ આ હદીષના રાવી સુલૈમાન અહ્મદનો ફોલ છે જેવું કે જેહાદની રિવાયતમાં સ્પષ્ટતા છે.
અલ્બત્ત ત્યાં તરદીદ (શંકા) છે કે ત્રીજી વાતથી ક્યાં તો સુકૂત (મૌન) કર્યું ક્યાં તો હું ભૂલી ગયો.

આ ત્રીજી વાત કઈ હતી ? એના બારામાં શરહકર્તાઓએ પોતાની સમજ મુજબ વિવિધ વાતો લખી છે.

પ્રકરણ : "જ્યારે કોઈ ફૌમ દારુલ
હર્મમાં ઈસ્લામ સ્વીકારે તો તેમના માલ તથા
જમીનો તેમની જ છે." - (૪૩૦)

بَابُ إِذَا اسْلَمَ قَوْمٌ فِي دَارِ الْحَرْبِ وَكُلُّهُمْ
مَالٌ وَأَرْضُونَ فَهِيَ لَهُمْ - مِنْ ٤٣

હદીથ ૧૬૪૬
عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ

"અસ્લમથી રિવાયત છે કે હઝરત ઉમર બિન ખત્તાબ રઝી અ પોતાનો એક આગાદ [હદીથ : ૧૬૪૬]

تَعَالَى عَنْهُ اسْتَعْمَلَ مَوْلَى لَهُمُ يَدْعُو عَلَى هَيْئَتِي عَلَى الْحِمَى فَقَالَ يَا هَيْئَتِي أُمَّتُكُمْ

કરેલા ગુલામ હુનેયા નામવાળાને શાહી ચરાગાહ પર આમિલ નિયુક્ત કર્યો, તો એને ફર્માવ્યું, હે હુનેયા

بِجَنَاحِكَ عَلَى الشَّيْبَانِ وَالَّذِي دَعَاكَ الظُّلُومُ فَإِنَّ دَعْوَةَ الظُّلُومِ مُسْتَجَابَةٌ

મુસલમાનો પર પ્રેમભાવ કરજે અને મઝલૂમની દુઆથી બચજે, એટલા માટે કે મઝલૂમની દુઆ ફૂલ થાય છે.

وَأَدْخَلَ رَبُّ الصُّرُومَةِ وَرَبُّ الْعُنَيْمَةِ وَإِيَّايَ وَنَعَمَ ابْنِ عَوْفٍ وَنَعَمَ ابْنِ

થોડા ઊંટવાળાઓ અને થોડી બકરીવાળાઓને ચરાગાહમાં આવવા દેજે. અલબત્ત ઈબ્ને ઓફ તથા ઈબ્ને

عُقَيْنٍ فَإِنَّهُمَا إِنْ تَهْلِكَ مَا شِئْتَهُمَا يَرْجِعَانِ إِلَى نَزْعٍ وَتُخَلِّدُ وَإِنَّ رَبَّ

અફફાનનાં ઊંટોને એમાં ન આવવા દેશો, કેમ કે જો એમના પશુ મૃત્યુ પામ્યાં તો ખેતી તથા ખજૂરના બાગ પર

الصُّرُومَةِ وَرَبُّ الْعُنَيْمَةِ إِنْ تَهْلِكَ مَا شِئْتَهُمَا يَأْتِيَنِي بِبَيْتِهِمْ كَيْفَ تُولُوا يَا

ગુજારો કરી લેશે. અને જો થોડાં ઊંટ અને થોડી બકરીઓવાળાઓનાં પશુ મરી ગયાં તો તેમના ઘરને લઈને

ઈબ્ને તયને કહ્યું કે એક રિવાયતમાં છે કે આ કુર્આન છે. મુહલ્લબે કહ્યું કે આ જયશે ઓસામાની રવાનગી છે. ઈબ્ને બતાલે કહ્યું કે હઝરત સિદીકે અકબરના બારામાં કાંઈક મતભેદ હતો એટલા માટે પોતાના વિસાલના સમયે તેમની વલી અહદી (અનુગામી)ની ખબર આપી દીધી. ઈમામ ફાઝી અયાઝે ફર્માવ્યું, એની સંભાવના છે કે એનાથી મુરાદ આ ઈર્શાદ છે : لا تتحدوا قبوري وثنا "મારા મઝારને મૂર્તિ ન બનાવશો." ઈમામ માલિકે એના સમઅર્થી રિવાયત કરી છે. (મોતા, અજિલ્લાઉલ યહૂદ મિનલ્મદીના, પેજ-૩૧૦)

وقال يعقوب : એનો સાર એ છે કે મક્કા, મદીના, યમન, યમામા, અર્જ જઝીરાએ અરબમાં દાખલ છે, એનાથી તહદીદ (હદબંધી) મુરાદ નથી. અર્જ મદીના તયબહ તથા મક્કા મોઅઝ્ઝમાના રસ્તામાં મદીના તયબહથી એકવીસ ફરસંગ પર એક વસ્તીનું નામ છે. તહામાનો મતલબ ઊંડાઈવાળી જમીન છે. અરબસ્તાનના ઉપરના હિસ્સાને નજદ કહે છે તેની પશ્ચિમ બાજુ જે નીયાણવાળો ભાગ છે તેને તહામા કહે છે જેમાં મક્કા મોઅઝ્ઝમા તથા મદીના તયબહ આબાદ છે.

હદીથ : ૧૬૪૬ની સમજૂતી

شاهi ચરાગાહ જેને ઈસ્લામી હાકિમ હુકૂમતના જાનવરોને ચરાવવાના માટે ખાસ કરી લે. એનાથી મુરાદ રબ્ઝાની ચરાગાહ છે. صرمة - صرمةની તસ્ગીર છે. એ જ પ્રમાણે عَنَّم - عَنَّمની છે. સુરેમા ત્રીસ

أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَفَتَارِكُهُمْ أَنَا لَا أَبَالِكَ فَاإِسْمَاءُ وَأَنْكَرًا

મારી પાસે આવશે અને કહેશે, "હે અમીરુલ મોમિનીન !" "હે અમીરુલ મોમિનીન !" તો શું હું તેમને છોડી

أَيَسْرَعُونَ مِنَ الدَّهْبِ وَالْوَرِيقِ وَآيُمُ اللَّهِ أَنْتُمْ لَيَرُونَ أَن قَدْ ظَلَمْتُمْ

આપીશ ?! તારો બાપ ન હોય ! પાણી તથા ચારો આપવું મારા માટે સોનું તથા ચાંદી આપવાથી આસાન છે.

إِنَّهَا لِبِلَادِهِمْ قَاتَلُوا عَلَيْهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَأَسْمُوا عَلَيْهَا فِي الْإِسْلَامِ وَ

અને ખુદાની કૃસમ ! જો તેમને રોકવામાં આવ્યાં તો તેઓ એવું જ સમજશે કે એમના પર જુલમ થયો, આ એમના

الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْلَا الْمَالُ الَّذِي أَحْمِلُ عَلَيْهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا

જ શહેર છે, એને બચાવવાના માટે જાહિલિયતમાં લડ્યા છે અને એના પર કબજો રાખીને ઈસ્લામ લાવ્યા છે.

حَمَيْتُ عَلَيْهِمْ مِنْ بِلَادِهِمْ شَبْرًا -

કૃસમ છે એ જાતની જેના કબજામાં મારી જાન છે ! જો મારી પાસે એવાં જાનવરો ન હોત જેના પર જેહાદ

કરનારાઓને સવાર કરું છું તો તેમની ભૂમિ એક વેંત પણ ચરાગાહ ન બનાવતો."

ચાલીસ ઊંટ સુધી માટે બોલવામાં આવે છે. ٤٠ تاجيرનો સેગો છે એનો તર્જુમો છે કે મારે બચવું જોઈએ. તહજીરના સેગાની મુતકલિલમની તરફ ઈજાફત નહીવોની નજીક શાઝ છે પણ આ શઝૂઝ ફક્ત શબ્દમાં છે, નહીં તો તેહકીક એ છે કે મુખાતબની જ તહજીરના માટે છે. આ ઈશાદનો સાર એ છે કે જ્યારે મારે એનાથી બચવું જોઈએ તો તમારે એથી અધિક કક્ષાએ બચવાનું છે.

હઝરત અબ્દુરહમાન ઈબને ઔફ અને ઉષ્માન બિન અફફાન رضي الله عنهماનો ઉલ્લેખ દષ્ટાંતરૂપે છે, મારાદ માલદાર સહાબા છે. રબ્જાની ચરાગાહમાં ચાલીસ હજાર પશુઓ ઊંટ ઘોડા વગેરે હતાં.

આપણે ત્યાં હુકમ એ છે કે હર્બી જો દારુલ હર્બમાં મુસલમાન થયો તો તે ખુદ અને તેનાં નાનાં બાળકો અને જે કાંઈ માલ સામાન સંપત્તિ છે તે સર્વ મેહફૂઝ છે, પણ સ્થાવર મિલકત અને પત્ની તથા બાલિગ ઔલાદ માલે ગનીમત છે. અને હઝરત ફારુકે આ'ઝમ رضي الله عنهનો ઈશાદ એના વિમુખ નથી કે ફર્માયું "انها لبلاذهم قاتلوا عليها وسلموا عليه في الاسلام" "આ તેમનાં જ શહેર છે જેના ખાતર તે જાહિલિયતમાં લડ્યા અને તેના પર કબજા સાથે ઈસ્લામથી પાવન થયા." એટલા માટે કે મદીનાવાસીઓ તથા આસપાસના ગામડાવાળાઓનું ઈસ્લામ લાવવું દારુલ હર્બ અને દારુલ ઈસ્લામની વહેંચણીથી પહેલાં છે.

આ ઈસ્લામની આ'લા તાલીમનો નમૂનો છે કે શાહી ચરાગાહ ગરીબો તથા ફકીરો માટે ખુલ્લી છે અને કૌમના રઈસો, સલ્તનતના સત્તાધારીઓ માટે બંધ છે. જ્યારે આજે મિજાઝ એ છે કે ગવર્નમેન્ટ કક્ષાએ સર્વ લાભો ગવર્નમેન્ટના નેતાઓના માટે છે અને ગરીબો તથા મિસ્કીનો દરેક સહૂલતોથી વંચિત છે !

بَابُ كِتَابَةِ الْإِمَامِ النَّاسِ ۴۳

પ્રકરણ : "સુલ્તાને ઈસ્લામનું લોકોનાં નામો લખવું." - (૪૩૦)

حدیث ۱۶۳۷
عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ الْيَقِينُ

"હઝરત યુઝૈફા રઝી અલ્લાહ અં કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, જે પોતાને મુસલમાન [હદીષ : ૧૬૪૭]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكُتُبُ إِلَى مَنْ يَلْفِظُ بِمَا لَا سَلَامَ مِنَ النَّاسِ كَلِّبْنَا

કહેતો હોય એનાં નામો લખો. અમે દોઢ હજાર વ્યક્તિઓનાં નામો લખ્યાં. અમે કહ્યું, હજી ભયભીત છો ?

لَهُ الْغَاوُ وَخَمْسُ مِائَةٍ رَجُلٍ نَقَلْنَا نَحَاتٍ وَنَحْنُ أَلْفٌ وَنَحْمَسُ مِائَةٍ فَلَقَدْ

જ્યારે કે આપણે દોઢ હજાર છીએ, અમે પોતાને એ હાલતમાં જોયા કે અમે અજમાઈશમાં

رَأَيْتُنَا ابْتُلِينَا حَتَّى أَنْ الرَّجُلَ لِكَيْفِيٍّ وَحَدَاةٌ وَهُوَ خَائِفٌ -

નાખવામાં આવ્યા ત્યાં સુધી કે એક શખ્સ એકલો નમાઝ પઢતો તો પણ ડરતો રહેતો."

حدیث ۱۶۳۸
حَدَّثَنَا سُلَيْمٌ عَنْ أَبِي حُمَيْرَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ فَوَجَدْنَا هُمْ

"અમ્મશથી મરવી છે કે અમે પાંચસો મેળવ્યા. અને અબૂ મુઆવિયહએ કહ્યું કે [હદીષ : ૧૬૪૮]

بِمَسِّ مِائَةٍ وَقَالَ أَبُو مُعَاوِيَةَ مَا بَيْنَ سِتِّ مِائَةٍ إِلَى سَبْعِ مِائَةٍ -

છસોથી સાતસો સુધી."

સમજૂતી : હદીષ : ૧૬૪૭-૧૬૪૮

આ હદીષ સુલૈમાન અમ્મશથી તેમના ત્રણ શાગિર્દોએ રિવાયત કરી છે. એક સુફ્યાન ધૌરીએ, તેમની રિવાયત એ છે કે કુલ દોઢ હજાર થયા. બીજા અબૂ હમ્ઝા મુહમ્મદ બિન મયમૂને, તેમની રિવાયતમાં છે કે છસો હતા. ત્રીજા અબૂ મુઆવિયહએ, તેમની રિવાયતમાં છે કે છસોથી લઈને સાતસો હતા.

ઈમામ બુખારીએ સુફ્યાન ધૌરીની રિવાયતને અગ્રતા એટલા માટે આપી કે એ સુલૈમાન અમ્મશના શાગિર્દોમાં મુત્લફન અહફઝ (શ્રેષ્ઠ યાદ શક્તિવાળા) છે અને પિફહ છે. એમની રિવાયતમાં વધારો છે. પિફહની ઝિયાદતી (વધારો) સ્વીકાર્ય છે. એ ત્રણેવ રિવાયતોમાં વર્ગીકરણ એ છે કે કુલ મુસલમાનોની સંખ્યા દોઢ હજાર હતી જેમાં સ્ત્રી, બાળકો સૌ હતાં. અને કેવળ પુરૂષોની સંખ્યા છસો સાતસો હતી, અને જેહાદને પાત્ર પાંચસો હતા.

આ યાદી ક્યારે તૈયાર થઈ હતી એની તેહફીક ન થઈ શકી. શરહકર્તાઓમાંથી કેટલાકે કહ્યું, ગઝવએ ઓહદના મોકા પર, કોઈએ કહ્યું, ગઝવએ ખંદફના મોકા પર, કોઈએ કહ્યું, હુદૈબિયહના મોકા પર. પણ સંપૂર્ણ વર્ગીકરણ કોઈથી નથી થયું. એકલા નમાઝ પઢવાનો બનાવ ક્યારે બન્યો એ પણ નિશ્ચિત ન થઈ શક્યું. કોઈએ કહ્યું, હઝરત ઉષ્માનગની રઝીના ઘેરાવના દિવસોમાં, કોઈએ કહ્યું, મુસ્લિમ બિન ઉફબાના હુમ્લાના સમયે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(283)

જિહાદ વિશે બયાન

પ્રકરણ : "બેશક ! અલ્લાહ દીનની મદદ **بَابُ إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ**
ફાજિર માણસથી કરાવી લે છે."

حدیث ۱۶۴۹
عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"સઈદ બિન મુસૈયબે હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી رضی اللہ عنہ થી રિવાયત કરી કે તેમણે ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૬૪૯]

قَالَ شَهِدْتُ نَامَحَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِرَجُلٍ مِمَّنْ

અમે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે એક ગઝવહમાં હાજર થયા. હુઝૂરે એક ઈસ્લામના દાવેદારના બારામાં

يَدْعِي الْإِسْلَامَ هَذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَلَمَّا حَضَرَ الْقِتَالُ قَاتَلَ الرَّجُلُ قِتَالًا

ફર્માવ્યું, આ જહન્નમી છે ! જ્યારે લડાઈ થવા લાગી તો એ શખ્સે ખૂબ જોરદાર જંગ કરી જેના કારણે તેને

شَدِيدًا فَأَصَابَتْهُ جِرَاحَةٌ قَبِيلَ يَأْسَ رَسُولِ اللَّهِ الَّذِي قُلْتُ لَهُ إِنَّهُ مِنْ

ઝખ્મ થયો. અઝ કરવામાં આવી, યા રસૂલુલ્લાહ ! જેના બારામાં હુઝૂરે ફર્માવ્યું હતું કે તે જહન્નમી છે તેણે

أَهْلِ النَّارِ فَإِنَّهُ قَدْ قَاتَلَ الْيَوْمَ وَمَا لَأَشَدَّ يَدًا وَقَدْ مَاتَ فَقَالَ الْيَكْبِيُّ صَلَّى

આજે ખૂબ જ જોરદાર લડાઈ લડી છે અને તે મરી ગયો. એના પર રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, તે જહન્નમી

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى النَّارِ قَالَ فَكَأَدَبَعْمُنُ النَّاسِ أَنْ يُرْتَابَ

છે ! નજીક હતું કે કેટલાક લોકો શંકામાં પડી જતા, એવામાં એવું કહેવામાં આવ્યું કે તે આપોઆપ નથી મર્યો.

હદીષ : ૧૬૪૯ની સમજૂતી

એના સમાન હઝરત સહલ બિન સઅદ સાઅદી રઝી رضی اللہ عنہ થી પણ રિવાયત થયેલ છે જે બાબુ લા યુફાલૂ ફુલાનુન શહીદુનના હેઠળ વર્ણન થઈ ચૂકી છે. પણ આ હદીષમાં જે કિસ્સો વર્ણન થયેલો છે એ બીજો છે. આ ગઝવએ ખયબરમાં બન્યો હતો, જેમ કે મગાઝી અને ફઢરની રિવાયતમાં સ્પષ્ટતા છે. તેમજ એમાં એવું છે કે તેણે તલ્વાર ઉભી કરીને એના પર ગબડી પડ્યો હતો. આમાં એ છે કે કમંડળ થી તીર કાઢીને નહર કરી (ગળુ કાપી) લીધું હતું, જેવું કે બીજા પ્રકરણોની રિવાયતોમાં સ્પષ્ટતા છે.

એ શખ્સ ખરેખર મુસલમાન હતો કે કાફિર એનો નિર્ણય મુશ્કેલ છે પણ શરૂઆતમાં જે ફર્માવ્યું, **لِرَجُلٍ يَدْعِي الْإِسْلَامَ** અને અંતમાં જે એલાન કરાવ્યું એનાથી જાહેરી રીતે ફલિત થાય છે કે એ એ ખરેખર મુસલમાન ન હતો. અને અંતમાં જે ફર્માવ્યું, **بِإِشْكَ !** અલ્લાહ તેના દીનની ફાજિર માણસથી મદદ કરાવી લે છે. આ ફાજિરના પ્રચલિત અર્થના લેહાઝથી એ સમજમાં આવે છે કે હફીફતમાં મુસલમાન હતો કેમ કે ઉર્ફમાં (આમ બોલીમાં) ફાજિર શબ્દ ગુનેહગાર મુસલમાન માટે વપરાય છે, પરંતુ એ ફતઈ (નિશ્ચિત) નથી. કુર્આન મજીદમાં છે : **ان كتب الفجار لفي سجين : तथा फर्माव्युं : ان الفجار لفي حميم : بيشك !** કાફિર જહન્નમમાં છે. તથા ફર્માવ્યું : **بِإِشْكَ !** કાફિરોનાં આમાલનામાં સિજજનમાં છે."

જલાલેનમાં બંને આયતોની તફસીર કાફિરોથી છે. એટલા માટે આ હદીષમાં પણ ફાજિરથી જો કાફિર મુરાદ લેવામાં આવે તો કોઈ વાંધો નથી.

قَبِيئًا هُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكَ إِذْ قِيلَ إِنَّهُ لَمْ يَمُتْ وَلَكِنْ بِهِ جَرَأٌ شَدِيدٌ ۗ

તેને સખત ઝખ્મ પહોંચ્યો હતો. જ્યારે રાત થઈ તો ઝખ્મ પર સબ્ર ન કરી શક્યો

فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ لَمْ يَصِدْرْ عَلَىٰ الْجِرَاحِ فَكَتَلَ نَفْسَهُ فَأَخْبَرَ النَّبِيَّ صَلَّى

અને જાતે પોતે પોતાને મારી નાખ્યો. એની નબી ﷺ ને ખબર આપવામાં આવી તો ફર્માવ્યું, અલ્લાહુ

اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذُكُّكَ فَقَالَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنِّي عَبْدُ اللَّهِ

અકબર ! હું ગવાહી આપું છું કે હું અલ્લાહનો બંદો છું અને તેનો રસૂલ છું. પછી બિલાલને હુકમ આપ્યો કે

وَسَأَلَهُ ثُمَّ أَمْرًا بِلَا لَأَقْتَادِي فِي النَّاسِ أَنَّهُ لَا يَدُخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا

લોકોમાં એલાન કરી આપે કે જન્મતમાં કેવળ મુસલમાન જ દાખલ થશે. અને બેશક ! અલ્લાહ ફાજિર

نَفْسٌ مُسْلِمَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ كَيُؤَيِّدُ هَٰذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ ع

માણસથી આ દીનની મદદ કરાવી લે છે."

(૨/૬૦૪ મગાઝી બાબુ ગઝવતિ ખયબર, ૨/૯૭૭ અલ્ફદરુલ અમલ બિલ ખવાતીમ, મુસ્લિમ-અઈમાન)

પ્રકરણ : "મુસલમાનોનો માલ મુશ્રિકોએ
લૂટી લીધો પછી તેને મુસલમાનોએ મેળવી
લીધો." - (૪૩૧)

بَايَ إِذَا غَنِمَ الْمُشْرِكُونَ مَالَ الْمُسْلِمِ ثُمَّ
رَجَدَ إِلَى الْمُسْلِمِ - ۳۱

حدیث ۱۶۵۰
عَنْ تَائِفٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ ذَهَبَ

"હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہનો એક ઘોડો ભાગી ગયો અને દુશ્મને લઈ લીધો.

[હદીષ : ૧૬૫૦]

فَرَسٌ لَهُ فَأَخَذَهُ الْعَدُوُّ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَمَ عَلَيْهِ فِي رَمَنِ

પછી મુસલમાન એના પર ગાલિબ થયા તો એ ઘોડો એમને પરત કરવામાં આવ્યો. નબી ﷺ ના જમાનામાં.

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو عَبْدِ اللَّهِ فَلَاحِقَ بِالرُّومِ فَظَهَرَ

અને એમનો એક ગુલામ ભાગીને રોમ ચાલ્યો ગયો. પછી મુસલમાનોને તેમના પર ફતહ હાંસલ થઈ

હદીષ : ૧૬૫૦ની સમજૂતી

આ ઈબ્ને નુમેરની અબ્દુલ્લાહના તરીફાથી રિવાયત છે. ત્યારબાદ
યહ્યા ફત્તાનની તેમનાથી જ રિવાયત છે, એમાં એવું છે કે ઘોડો પણ રોમ ચાલ્યો ગયો હતો અને જીત મળ્યા બાદ
ખાલિદ બિન વલીદે ઘોડો પણ અને ગુલામ પણ હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમરને પરત કર્યો. એનાથી ફલિત
થાય છે કે બંને બનાવો હુઝૂર ﷺ પછીના છે. પછી ત્રીજી રિવાયત મૂસા ઈબ્ને ઉકુબાની છે. એમાં છે કે આ
બંનેવ બનાવો હઝરત સિદીકે અકબરના મુબારક સમયમાં થયા હતા. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

નુબહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(285)

જિહાદ વિશે બયાન

عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ قَرَدًا لَا عَلَيْهِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

તો ખાલિદ બિન વલીદે તેમને પરત કર્યો, નબી ﷺ પછી."

પ્રકરણ : "માલે ગનીમતની ચોરી અને

અલ્લાહ ﷻ ના ઈર્શાદનું બયાન : જે માલે **بَابُ الْغُلُولِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمَنْ يُغْلَبْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ** ૨૩૨
ગનીમતની ચોરી કરશે તો ચોરી કરેલા માલની સાથે ક્યામતના દિવસે આવશે." - (૪૩૨)

حدیث ۱۶۵
حَدَّثَنِي أَبُو رُزَيْعَةَ ثَعْلَبِيُّ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હજરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ અંઈ ફર્માવ્યું, અમારામાં નબી ﷺ એ ઉભા થઈને ખુબો [હદીષ : ૧૬૫૧]

قَامَ فِينَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ كَرَّ الْغُلُولَ كَعِظْمَةٍ وَعِظْمَةٍ

આપ્યો અને માલે ગનીમતમાં ચોરીનો ઉલ્લેખ કર્યો અને તેને મોટો ગુનોહ ઠરાવ્યો. ફર્માવ્યું, તમારામાંથી કોઈને

أَمْرًا قَالَ لَا الْفَيْنِ أَحَدَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ شَاءَ لَهَا نَعَاءٌ عَلَى

એ હાલમાં ક્યામતના દિવસે ન જોઉં કે એની ગરદન પર બકરી સવાર થઈને મેં મેં કરી રહી હોય, એની ગરદન

رَقَبَتِهِ حَرَسٌ لَهُ تَحْمَمَةٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْنَيْتُنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ

પર ઘોડો સવાર થઈને હણહણી રહ્યો હોય અને એવી અરજ કરે, યા રસૂલલ્લાહ ! મારી મદદ ફર્માવો ! અને હું

لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَعْتُكَ وَعَلَى رَقَبَتِهِ بَعِيرٌ لَهُ رُعَاءٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ

એવું ફર્માવી દઉં કે હું તારા માટે કાંઈ નથી કરી શકતો, મેં તમને પહોંચાડી આપ્યું હતું. અને એની ગરદન પર

أَغْنَيْتُنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَعْتُكَ وَعَلَى رَقَبَتِهِ صَامِتٌ

ઊંટ હોય જે બડબડાટ કરી રહ્યું હોય. તો અર્જ કરે, યા રસૂલલ્લાહ ! મારી મદદ ફર્માવો અને હું ફર્માવી આપું કે

હદીષ : ૧૬૫૧ની સમજૂતી

غُلُولનો અર્થ છુપી રીતે કોઈ ચીજ લઈને પોતાના સામાનમાં મિલાવી દેવું, માલે ગનીમતમાંથી ચોરાવીને પોતાના સામાનમાં મિલાવી દેવું. હવે આ જ અર્થ આમ બોલીમાં રિવાજ પામેલ છે. અને અહીં એ જ મુરાદ છે. الْفَيْنِ હમ્જાના ફતહાની સાથે મુજર્રદ **فَأَبْلَعْتُكَ** થી, હમ્જાના ઝમ્માની સાથે બાબે ઈફ્આલ જેનો મસ્દર **فَأَبْلَعْتُكَ** છે. અને એક રિવાયત **فَيْنِ** ફાફની સાથે **فَأَبْلَعْتُكَ** થી, નાકિસે વાવી છે. વાવને અલિફથી બદલી આપેલ છે. મુજર્રદથી પામવાના અર્થમાં નથી આવતું. બાબે ઈફ્આલથી એનો અર્થ પામવું છે.

صَامِتٌ બકરીનો અવાજ એ નાકિસે વાવી છે, વાવને હમ્જાથી બદલી નાખ્યો. رُعَاءٌ એ પણ નાકિસે વાવી છે, વાવને હમ્જાથી બદલી નાખ્યો. ઊંટનું ભાંભરવું. صَامِتٌ તે માલ જેમાં રૂહ ન હોય, જેમ કે સોનું

فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَعْتُكَ

હું આજે તારા માટે કાંઈ નથી કરી શકતો, મેં પહોંચાડી આપ્યું હતું. એની ગરદન પર માલ તથા દોલત

وَعَلَى رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ يُخَفِّقُ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ

લદાયેલી હોય અને અર્જ કરે, યા રસૂલલ્લાહ ! મારી મદદ ફર્માવો ! અને હું ફર્માવી આપું કે આજે તારા માટે

لَكَ شَيْئًا قَدْ أَبْلَعْتُكَ - عَنْ ابْنِ حَبَّانَ فَرَسٌ لَهُ مَحَمَّةٌ -

કાંઈ નથી કરી શકતો ! મેં પહોંચાડી આપ્યું હતું. અને એની ગરદન પર કપડાં લદાયેલાં હોય અને તે અર્જ

કરે, યા રસૂલલ્લાહ ! મારી મદદ ફર્માવો ! અને હું ફર્માવી દઉં, આજે તારા માટે કાંઈ

નથી કરી શકતો ! મેં પહોંચાડી આપ્યું હતું."

યાંદી, વાસણો, હથિયારો વગેરે. (નિર્જીવ ચીજો) رِقَاعٌ- رِقَاعٌ બહુવચન છે. કાપડના ટુકડા, મુરાદ કોઈપણ કાપડ.

لَا أَمْلِكُ لَكَ (આજે હું તારી મદદ નથી કરી શકતો !) બુખારીના સર્વ શરહકર્તાઓએ એકમતિએ ફર્માવ્યું કે આ ઈર્શાદ ધમકી રૂપે છે, નહીં તો હુઝૂરે અફદસ عليه السلام પોતાની ઉમ્મતના ગુનેહગારોની શફાઅત ફર્માવશે. ખુદ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, شفاعتي لاهل الكباثر من امتي "મારી શફાઅત મારી ઉમ્મતના ગુનાહે કબીરામાં સપડાયેલાઓના માટે છે." (તિર્મિઝી ફિયામહ, બાબ-ફીશફાઅત, પેજ-૬૬, ઈબ્ને માજહ-અઝઝહદ, બાબ-ઝિકુશફાઅત, પેજ-૨૩૯, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૩/૨૧૩) અને ફર્માવ્યું : "انہ ہوں تمہنی شفااعتواہو ہوں." (તિર્મિઝી, ધાની, મનાફિબ, ઈબ્ને માજહ, અઝઝહદ, બાબ-ઝિકુશફાઅત, પેજ-૨૩૯, મુસ્નદે અહમદ ૫/૧૩૭)

અને ફર્માવ્યું, اعطيت الشفاعة "મને શફાઅત અતા કરવામાં આવી." (૧/૪૮ બુખારી-તયમ્મુમ, ૧/૬૨ અરસલાત, મુસ્લિમ ૧/૧૯૯ મસાજિદ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ ૧/૩૧૦, ૫/૧૬૨)

લોકોની રોજનીશીમાં એવું થતુ રહે છે, જેમ કે બાપ પોતાના પુત્રને એક ગલત કામથી મના કરતો રહે છે પરંતુ પુત્ર પોતાની નાલાયકીના લીધે તેનાથી દૂર નથી થતો અને તેના વબાલમાં સપડાય છે. જ્યારે ફસાઈ જાય છે તો બાપની પાસે આવે છે કે મદદ કરો ! બાપ ગુસ્સામાં કહે છે, ભાગ અહીંથી ! મારે સામેથી ચાલ્યો જા ! હું શું જાણું ?! મારાથી શો મતલબ ! હું શું કરી શકું ?! પણ જ્યારે દયા આવે છે તો પુત્રની દરેક રીતે મદદ કરે છે. અને પુત્રને તે મુશ્કેલીમાંથી છોડાવવા માટે પૂરી જદોજેહદ કરે છે.

اقول وهو المستعان એ પણ બની શકે છે કે આ ઈર્શાદ ખાસ માલે ગનીમતમાં ખયાનત કરનાર અથવા ઝકાત ન આપનારાઓના બારામાં હોય, કે એમની શફાઅત નહીં કરે. એના પર ખાસ શબ્દ عليه السلامની દલાલત જાહેર છે. એમાં કોઈ વાંધાની વાત નથી કે કોઈ જુર્મમાં પડનારો શફાઅતથી મેહરૂમ રહે.

પ્રકરણ : "ગનીમતમાં થોડી સરખી ચોરી"

-(૪૩૨)

باب القَيْدِ مِنَ الْغُلُولِ ص ۳۲

۵۶۹ ت وَلَمْ يَدْ كُرْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ وَرَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ

"અને હઝરત અબુલ્લાહ ઈબને અમર રઝી અલ્લાહ એ નબી યી આ રિવાયત નથી કરી [તઅલીફ : ૫૬૯]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ حَرَقَ مَتَاعَهُ وَهَذَا أَصَحُّ -

કે હુઝૂરે માલે ગનીમતમાં ખયાનત કરનારાઓને સળગાવી દીધા અને એ જ અધિક સહીહ છે."

حدیث ۱۶۵۲ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَرَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબુલ્લાહ ઈબને અમર રઝી અલ્લાહ એ કહ્યું કે નબી સામાન ચઢાવવા [હદીષ : ૧૬૫૨]

عَنْهُمَا قَالَ كَانَ عَلَى ثَقَلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ يُقَالُ

ઉતારવા પર એક શખ્સ નિયુક્ત હતો જેનું નામ કિરકિરા હતું તે મૃત્યુ પામ્યો તો

لَهُ كُرْكُرَةٌ فَمَاتَ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ فِي

નબી એ ફર્માવ્યું, એ જહન્નમમાં છે. એ સાંભળીને લોકો તેનો સામાન જોવા લાગ્યા.

النَّارِ فَذَهَبُوا يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَوَجِدُوا أَعْبَاءَهُ قَدْ عَلَّمَهَا. قَالَ أَبُو عَبْدِ

તો એક જભ્મો (અબા) મળ્યો જે તેણે

اللَّهُ وَقَالَ ابْنُ سَلَامٍ كُرْكُرَةٌ -

ગનીમતમાંથી ચોરાવી લીધો હતો."

તઅલીફ : ૫૬૯ની સમજૂતી

આ પ્રકરણ હેઠળ જે હદીષ આવી રહી છે એના અમુક તરીકાઓમાં એ છે કે એ ખયાનત કરનારાઓના સામાનને સળગાવી આપ્યો. ઈમામ બુખારી એવું ફર્માવે છે કે આ જિયાદતી (વધારાનું) છે, સહીહ નથી. એમનાથી મરવી નથી.

અબૂ હાઊદ (૨/૧૫ જેહાદ) તથા તિર્મિઝીમાં અમુક હદીષો આવેલી છે જેનામાં વર્ણન થયેલ છે કે ફર્માવ્યું, ગનીમતમાં ખયાનત કરનારાના સામાનને, અને અમુક રિવાયતોમાં છે કે ખુદ એને પણ સળગાવી દો, પણ આ રિવાયતો ઝઈફ છે. હુકમોમાં દલીલ પાત્ર નથી.

હદીષ : ૧૬૫૨ની સમજૂતી

ક્ષથી મુરાદ બીવી બચ્યાં તથા સામાન છે. કિરકિરા બંને કાફના ફતહા તથા કસ્રા બંનેની સાથે. પ્રથમ 'રા' સાકિન બીજો મફતૂહ. એ હબ્શી ગુલામ હતા જે લડાઈના સમયે હુઝૂરે અફદસની સવારીની લગામ પકડી રાખતા હતા. આ ઈમામ વાકેદીએ કહ્યું. અબૂ સઈદ નીશાપૂરીએ શરફુલ મુસ્તફામાં લખ્યું છે કે એ નવબી હતા. યમામાના ગવર્નર હુઝા બિન અલી હનફીએ તોહફારૂપે પેશ કર્યા હતા પછી હુઝૂરે અફદસને તેમને આજાદ કરી આપ્યા હતા.

نورالهدیة فی شرح سنن ابی حنیفة (भाग-६)

(288)

જિહાદ વિશે બયાન

بَابُ لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ ٤٣٣

પ્રકરણ : "ફતહે મક્કા પછી હિજરત નથી." - (૪૩૩)

حدیث ۱۶۵۳
سَمِعْتُ عَطَاءَ يَقُولُ ذَهَبَتْ مَعَ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ إِلَى عَائِشَةَ وَهِيَ

"ઈમામ અતાએ કહ્યું કે હું ઓબૈદ બિન ઓમેરની સાથે હજરત આઈશા رضي الله عنها ની [હદીષ : ૧૬૫૩]

مُجَاوِرَةً يَثْيِيرَ فَقَالَتْ لَنَا انْقَطَعَتِ الْهِجْرَةُ مِنْذُ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْنَا مَكَّةَ صَلَّى

ખિદમતમાં હાજર થયો તે ષબીર પહાડ પર રોકાયેલાં હતાં. તેમણે ફર્માવ્યું, જ્યારે અલ્લાહે પોતાના નબી પર

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ - ع

મક્કા ફતહ કરી આપ્યું તો હિજરત ખત્મ થઈ ગઈ."

(મનાકિબુલ અન્સાર, બાબ-હિજરતુનનબી صلى الله عليه وسلم પેજ-૫૫૧, ૨/૬૧૭ મગાઝી)

હદીષ : ૧૬૫૩ની સમજૂતી

બીજા પ્રકરણમાં એ તફસીલ છે કે ઈમામ અતાએ કહ્યું કે મેં ઉમ્મુલ મોમિનીનથી હિજરતના બારામાં પૂછ્યું તો ફર્માવ્યું, આજે હિજરત નથી. હિજરત એટલા માટે હતી કે એક શખ્સ પોતાનો દીન બચાવવાના માટે અલ્લાહ અને રસૂલની તરફ હિજરત કરતો હતો, એ ડરથી કે ક્યાંક આજમાઈશમાં ન પડી જાય. આજે અલ્લાહે દીનને ગાલિબ (ઇવાએલો) કરી આપ્યો છે, મુસલમાન જ્યાં ચાહે પોતાના રબની ઈબાદત કરી શકે છે. હા ! જેહાદ અને નિયત બાકી છે.

ફતહે મક્કાથી પહેલાં મદીના તયબહ તથા એના આસપાસ સિવાય જ્યાં પણ કોઈ ઈસ્લામથી પાવન થતો એના પર ફર્જ હતું કે હિજરતની શક્તિ હોય તો મદીના તયબહ હિજરત કરે. ફતહે મક્કા પછી આ ખાસ હિજરત ખત્મ થઈ ગઈ. મદીનાની તરફ હિજરત ફર્જ ન રહી, મુબાહ છે અને સારી નિયત સાથે મુસ્તહબ છે. અને દારુલ હર્બથી દારુલ ઈસ્લામની તરફ હિજરત ક્યારેક ફર્જ છે તો ક્યારેક મુસ્તહબ છે. જો દારુલ હર્બમાં મુસલમાનોને ઈસ્લામી નિશાનીઓ પર અમલ કરવાથી રોકવામાં આવતા હોય અથવા ફત્લ કરવામાં આવતા હોય અથવા માલ લૂટી લેવામાં આવતો હોય તો દારુલ ઈસ્લામ તરફ હિજરત વાજિબ છે, નહીં તો મુસ્તહબ છે. પૂરી તફસીલ વર્ણન થઈ ચૂકી છે.

વર્તમાનકાળમાં હિજરત : અસલ હુકમ એ જ છે, પણ આ જમાનામાં આંતર રાષ્ટ્રીય કાયદાઓના કારણે એક દેશથી બીજા દેશમાં જવું મના છે. પાસપોર્ટ તથા વીઝા વિના કોઈપણ બીજા દેશમાં નથી જઈ શકતો, તે પણ એક સીમિત સમય સુધી. દૂર તથા ફરવાની વિઝા મુશ્કેલીએ ત્રણ વરસ સુધીની મળે છે. મુદત પૂરી થયા બાદ પોતાના વતન પાછા ફરવું જરૂરી છે. બીજા દેશમાં રહેવાની ઈજાઝત ઘણી જ મુશ્કેલીઓ પછી મળે છે, એટલા માટે એકથી બીજા દેશમાં હિજરત તો મુશ્કેલ છે. અલબત્ત જો વસ્તીમાં મુસલમાન થોડા હોય અને ત્યાં કાફિરોનો ખતરો છે અથવા એક વસ્તીના મહોલ્લામાં આ સ્થિતિ છે તો મુસ્લિમ બહુમતિવાળા મહોલ્લામાં કે વસ્તીમાં જઈને વસવું જરૂરી છે. જેમ કે ભાગલપુરના કોમી તોફાનોમાં થયું કે જ્યાં મુસલમાનો કમજોર હતા ત્યાં તેમને ફત્લ કરવામાં આવ્યા, અને તેમના માલો લૂંટવામાં આવ્યા તેમનાં મકાનો સળગાવવામાં આવ્યાં તો મજબૂરન મુસલમાનોએ પોતાની વસ્તીઓને છોડવી પડી.

بابِ اسْتِمْبَالِ الْعَزَاةِ ۴۳۳

પ્રકરણ : "ગામ્બીઓનું સ્વાગત કરવું" - (૪૩૩)

حدیث
A-1653 عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ لَا بَيْنَ جَعْفِرِ أَتَدُكُرُّ إِذْ

"ઈબને અબી મુલૈકાથી મરવી છે કે અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરે અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરથી [હદીષ : ૧૬૫૩-અ]

تَلَقَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَأَنْتَ وَابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ

કહું, શું તમને યાદ છે કે હું અને તમે અને ઈબને અબ્બાસ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના ઈસ્તકબાલ (સ્વાગત)ના માટે

نَعَمْ فَحَمَلْنَا وَتَرَكْنَا - ع

નીકળ્યા હતા ? તેમણે કહું, હા ! યાદ છે. હુઝૂરે મને અને ઈબને અબ્બાસને સવારી પર બેસાડી લીધા હતા

અને તમને છોડી આપ્યા હતા."

(૨/૪૩૭ મગાઝી, કિતાબુનની ﷺ ઈલા કિસ્સા વ કેસર, અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી-જેહાદ)

حدیث
1654 عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ قَالَ السَّائِبُ بْنُ يَزِيدَ ذَهَبْنَا نَتَلَقِي رَسُولَ

"ઈમામ ઝુહરીએ કહું કે હઝરત સાઈબ બિન યઝીદ રઝી અલેહિ સલામુ વે અમે [હદીષ : ૧૬૫૪]

اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ الصَّبْيَانِ إِلَى ثَيْبَةَ الْوُدَاةِ - ع

બાળકોની સાથે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના સ્વાગતના માટે પનિચતિલ્વદાઅ સુધી ગયા હતા."

(મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, નિસાઈ-અલ્હજ્જ)

પ્રકરણ : "જ્યારે ગમ્બહથી પરત થતા

તો શું પઢતા." - (૪૩૩)

باب مَا يَقُولُ إِذَا رَجَعَ مِنَ الْعَزْوِ ۴۳۳

حدیث
1655 ثَمِي يَمْحَى بِنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અનસ રઝી અલેહિ સલામુ વે કહું, અમે ઉસ્ફાનથી પરત થતી વખતે નબી ﷺ ની સાથે [હદીષ : ૧૬૫૫]

સમજૂતી : હદીષ : ૧૬૫૩(A)-૧૬૫૪ પ્રથમ હદીષનો જાહેર ભાવાર્થ આ છે કે નામલના ફાઈલ (કહેનાર, માનનાર) અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફર છે. મુસ્લિમમાં એનાથી ઉલ્ટુ છે. લગભગ રાવીથી ઉલટ સુલટ થઈ ગયું છે. હઝરત સાઈબ બિન યઝીદનો કિસ્સો વગેરે તબૂકથી પરત થતાં થયો હતો. જેમ કે મગાઝીમાં છે : مرجعه من غزوة تبوك

હદીષ : ૧૬૫૫ની સમજૂતી

من عساف આ રાવીની ચૂક છે. આ બનાવ ખયબરની વાપસીમાં બન્યો હતો એટલા માટે કે ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત સફિયલ ખયબરમાં જ હરમમાં દાખલ થયાં હતાં અને ઉસ્ફાનની તરફ સફર બની લહયાનને

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(290)

જિહાદ વિશે બયાન

قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقْفَلَةً مِنْ عُسْفَانَ وَرَسُولُ

હતા. રસૂલુલ્લાહ ﷺ પોતાની સવારી પર હતા અને સફિયા બિન્તે હુયય્યને પોતાની સાથે બેસાડ્યાં હતાં.

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَأْسِ اجْلِيَّتِهِ وَقَدْ أَرْدَتْ صَفِيَّةَ بِنْتِ

હુઝૂરની ઊંટણી સરકી ગઈ અને સૌ પડી ગયાં. અબૂ તલ્હા પોતાની સવારીએથી કૂદીને આગળ વધ્યા અને અઝ

حَيْثُ فَعَثَرَتْ نَاقَتَهُ فَضَرَّ عَاجِئًا فَأَقْتَحَمَ أَبُو طَلْحَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! અલ્લાહ ﷻ મને આપના પર કુર્બાન કરે ! શું હુઝૂરને કોઈ ચોટ લાગી છે ? ફર્માવ્યું,

جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ قَالَ عَلَيْكَ الْمُرَأَّةُ فَقَلَبَ تَوْبًا عَلَى وَجْهِهِ وَآتَاهَا

ઔરતને જુઓ ! અબૂ તલ્હાએ પોતાના ચહેરા પર કપડું ઢાંક્યું અને સફિયાની પાસે ગયા અને તેમના પર કપડું

فَالْقَاءَ عَلَيْهَا وَأَصْلَحَ لَهُمَا مَرْكَبُهُمَا فَرَكِبَا وَانْتَفَنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

રાખી દીધું. અને સવારીને ઠીક કરી આપી. હુઝૂર તથા સફિયા તેના પર સવાર થઈ ગયાં અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا اشْرَفْنَا عَلَى الْمَدِينَةِ قَالَ آئِبُونَ تَائِبُونَ عَائِدُونَ

અમારા ટોળામાં લઈ લીધા. જ્યારે અમે મદીનાની નજીક પહોંચ્યા તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ આ દુઆ પઠી :

لِرَبِّنَا حَامِدُونَ فَلَمْ يَزَلْ يَقُولُ ذَلِكَ حَتَّى دَخَلَ الْمَدِينَةَ - ع

"અમે પરત થનારા, તૌબા કરવાળા, ઈબાદત કરવાવાળા, પોતાના રબની હમ્દ કરવાવાળા છીએ."

હુઝૂર સતત આ દુઆ પઠતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે મદીનાપાકમાં પ્રવેશી ગયા."

(એના મુત્સિલ, ૨/૯૧૩ અલ્અદબ, ૨/૮૮૨ અલ્મબાસ, મુસ્લિમ-મનાસિક, નિસાઈ-૬૪૪)

કચડવા માટે હિ.સ. ૬માં થઈ હતી અને ગઝવએ ખયબર હિ.સ. ૭માં એના પછી થયો હતો. ખયબરથી પરત થતાં જ હઝરત સફિયહ હુઝૂર ﷺ ની સાથે હતાં.

આ હદીષમાં સહાબાએ કિરામનું બુદ્ધિ કૌશલ્ય અને ઉચ્ચ અદબનો નમૂનો જોવા મળે છે કે હુઝૂર ﷺ એ હઝરત અબૂ તલ્હાને ફર્માવ્યું, ઔરતને જુઓ ! તો પ્રથમ પોતાના ચહેરા પર પર્દો નાખી લીધો પછી ઉમ્મુલ મોમિનીનની તરફ વધ્યા કે ક્યાંક એમના પર નજર ન પડે અને પછી એમના પર કપડું નાખી આપ્યું.

بَابُ الطَّعَامِ عِنْدَ الْقُدُومِ ٢٣٤

પ્રકરણ : "ક્યાંકથી પરત થતાં ખાવા ખાવું." - (૪૩૪)

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يُفْطِرُ لِمَنْ يَعْشَا ۖ - ٥٤٠

"હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضي الله عنهما પોતાને ત્યાં આવનારાઓના માટે રોઝા ન રાખતા." [તઅલીફ : ૫૭૦]

તઅલીફ : ૫૭૦ની સમજૂતી આ તઅલીફને ફાઝી ઈસ્માઈલે અહકામમાં રિવાયત કરી છે. પૂરૂ લખાણ આ મુજબ છે : નાફેઅ કહે છે કે હઝરત ઈબ્ને ઉમર જ્યારે મુકીમ હોતા તો રોઝો રાખતા અને સફરની હાલતમાં રોઝો ન રાખતા. જ્યારે ક્યાંકથી આવતા તો થોડાક દિવસ આવતા જતા લોકોની ખાતિરદારી (આગતા સ્વાગતા)ના માટે રોઝા ન રાખતા. પછી રાખવા લાગ્યા.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا ۖ وَكَانَ يَفْطِرُ لِمَنْ يَعْشَا ۖ - ٥٤٠

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا ۖ وَكَانَ يَفْطِرُ لِمَنْ يَعْشَا ۖ - ٥٤٠

જ્યારે મદીના પાછા આવતા તો એક ઊંટ અથવા ગાય ઝબહ કરતા. મઆઝે શુઅબા અને મુહારિબ અને જાબિર

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا ۖ وَكَانَ يَفْطِرُ لِمَنْ يَعْشَا ۖ - ٥٤٠

ઈબ્ને અબ્દુલ્લાહથી જે રિવાયત કરી એમાં આટલું વધારે છે કે નબી صلى الله عليه وسلم એ મારાથી બે ઓઢિયા અને એક

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا ۖ وَكَانَ يَفْطِرُ لِمَنْ يَعْشَا ۖ - ٥٤٠

દિરહમ અથવા બે દિરહમના બદલામાં ઊંટ ખરીદ્યું. જ્યારે સિરાર પહોંચ્યા તો એક ગાય ઝબહ કરવાનો

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا ۖ وَكَانَ يَفْطِرُ لِمَنْ يَعْشَا ۖ - ٥٤٠

હુકમ આપ્યો જેને લોકોએ ખાધું. જ્યારે મદીના તશરીફ લાવ્યા તો મને હુકમ આપ્યો કે મસ્જિદમાં હાજર થઈને

فَأَصْبَحْتُ رَاكِعًا فِي ثَمَنِ الْبَعِيرِ - ٥٤٠

બે રકાત નમાઝ પઢો અને મને ઊંટની કિંમત તોલી આપી." (અબૂ દાઉદ-અઈમહ)

હદીષ : ૧૬૫૬ની સમજૂતી

સિરાર (સિરાર) મદીનાથી ત્રણ માઈલના અંતરે એક જગાનું નામ છે. અબૂ ઓબૈદ બિકરીએ કહ્યું કે હેરા રાકિમની તરફ એના પૂરાણા કૂવાનું નામ છે. આ બનાવ તે સફરથી પરત થતાં બન્યો હતો, જેમાં હુઝૂરે અફદસ رضي الله عنه એ હઝરત જાબિરથી ઊંટ ખરીદ્યું હતું. જેનું વિગતે વર્ણન થઈ ચૂક્યું છે.

પ્રકરણ : "ખુમુસ, (પાંચમા ભાગ)નું
ફર્જ થવું" - (૪૩૪)

بَابُ فَرَضِ الْخُمْسِ ۚ ۳۳

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ખુમુસથી મુરાદ માલે ગનીમતનો પાંચમો હિસ્સો છે. એના અનુસંધાનમાં ઈર્શાદ છે :-

"જાણી લો કે તમે જે કાંઈ પણ ગનીમત હાંસલ કરી છે એનો પાંચમો હિસ્સો અલ્લાહ અને તેના રસૂલ તથા સગાંઓ તથા યતીમો તથા મોહતાજો તથા મુસાફરોના માટે છે. જો તમે અલ્લાહ પર અને એના પર ઈમાન લાવ્યા છો જે અમે ફેસલાના દિવસે ઉતાર્યું જે દિવસે બંને ફોજો લડી હતી." (અન્ફાલ-૪૧)

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ رَبَّهُ
حُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ أَمْنَةً
بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ
يَوْمَ التَّقَىٰ الْجُمُعَاتِ - انقال ۛ

એનો સાર એ છે કે માલે ગનીમતથી ખુમુસ (પાંચમો ભાગ) કાઢીને બાકીના ચાર હિસ્સા મુજાહિદો પર વહેંચી દેવામાં આવે. રિસાલતકાળમાં ઉપરોક્ત આદેશ પ્રમાણે ખુમુસના પાંચ ભાગ કરવામાં આવતા હતા. એક હુઝૂર ﷺના માટે, એક બની હાશિમ તથા બની મુત્તલિબના માટે જેઓ હુઝૂરના કુટુંબી સગાં હતાં, જેમણે કુફ્રના જમાનામાં પણ હમેશાં હુઝૂરની હિમાયત કરી હતી. બની અબ્દે શમ્સ અને બની નૌફલ એના મુસ્તહિક્ક નથી, ભલે એ લોકો કુટુંબી છે. એ કારણે કે એમણે હમેશાં વિરોધ કર્યો, ત્યાં સુધી કે મક્કા ફતહ થયું. અને એક યતીમોના માટે અને એક મોહતાજોના માટે અને એક મુસાફરોના માટે.

હુઝૂરે અફદસ ﷺના પછી હુઝૂરનો હિસ્સો તથા બની હાશિમ અને બની મુત્તલિબનો હિસ્સો સાફિત થઈ (ઉઠી) ગયો. એટલા માટે કે એમનો હક્ક કેવળ સગાઈના કારણે ન હતો, નહીં તો અબ્દે શમ્સ તથા બની નૌફલને પણ મળતો, બલકે સગાઈની સાથે સાથે હુઝૂરે અફદસ ﷺની હિમાયતના લીધે હતો. જ્યારે હુઝૂરે અફદસ ﷺ દુનિયાથી તશરીફ લઈ ગયા તો હુઝૂરે અફદસ ﷺની હિમાયતના કારણે જે હક્ક હતો બાકી ન રહ્યો.

જાહેર એ જ છે કે ગઝવએ બદરમાં ખુમુસ કાઢવામાં આવ્યો હતો. એની દલીલ નીચેની હદીષ છે કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ ફર્માવ્યું : اعطاني مما افاء الله عليه من الخمس يومئذ "અને નબી ﷺએ તે દિવસે ખમુસમાંથી એક અધિક ઊંટણી આપી હતી." (૨/૫૧૭ મગાઝી બાબ-ગઝવએ બદર, અબૂ દાઉદ ૨/૬૩) અબૂ દાઉદમાં الخ اعطاني شارقاً... છે, અને મને એક તંદુરસ્ત ઊંટણી આપી.

અને જાહેર એ જ છે કે يومئذ નો ઝર્ફ છે. એટલે એ દિવસે ખમુસથી જે અલ્લાહે રસૂલુલ્લાહ ﷺને અતા કર્યું હતું એમાંથી એક ઊંટણી આપી હતી.

આ એના વિરુદ્ધ નથી જે ઈમામ ઈબ્ને ઈસ્હાક, ઈમામ અહમદ, ઈમામ હાકિમે હઝરત ઓબાદા બિન સામિત رضي الله عنهથી રિવાયત કરી કે તેમણે ફર્માવ્યું, જ્યારે અમે ગઝવએ બદરના ગનીમતમાં મતભેદ કર્યો અને બદખુલ્ફી કરી તો અલ્લાહ ﷻએ એને અમારાથી છીનવી લીધો અને રસૂલુલ્લાહ ﷺને આપી દીધો. હુઝૂરે તેને બરાબર રીતે લોકોમાં વહેંચી આપ્યો. (ફતહુલબારી ૬/૧૮૮) એની સ્પષ્ટતા એ છે કે ખુમુસ કાઢ્યા પછી જે બચ્યું તેને વહેંચી આપ્યું.

અને જે સિયરવાળાઓથી નફલ થયેલ છે કે ગઝવએ બદરના મોઢા પર ખુમુસ ફર્જ થયું ન હતું. આ બુખારી, અબૂ દાઉદ તથા સહીહેનની રિવાયતના વિરુદ્ધ હોવાથી મરજૂહ (છોડેલ) છે.

ઈસ્માઈલ ફાઝીએ કહ્યું કે ખુમુસ, બની કુરૈજાના બનાવ વખતે ફર્જ થયું, એનાથી પહેલાં ન હતું. કેટલાક લોકોએ કહ્યું કે એના પછી નાઝિલ થયું. ખુમુસ કાઢવાની સ્પષ્ટતા સૌ પ્રથમ હુનૈનના મોક્કા પર મળે છે.

કેટલાક લોકોએ કહ્યું કે હઝરત અલી رضي الله عنهના ઈર્શાદમાં ખુમુસથી મુરાદ તે ખુમુસ છે જે હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન જહશ رضي الله عنهએ પોતાના સરિય્યામાં કાઢ્યું હતું, તે બદરથી બે મહિના અગાઉ રજબમાં ઉપસ્થિત થયો હતો. તેમણે એમાં રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمના માટે ખુમુસ કાઢ્યો હતો. આ તફદીર પર મગાઝી તથા અબૂ દાઉદની રિવાયતોમાં **اعطاني** નો ઝર્ફ થયો, પણ એ મુશ્કેલ છે. ગઝવએ બદરના મોક્કા પર આ ખુમુસમાંથી આપવાનો ફૌલ કોની સમજમાં આવી શકે છે ?!

તદ્ઉપરાંત સૂરએ અન્ફાલમાં ગનીમતના માલોના વપરાશની વિગત છે અને આ સૂરત અધિકતર બદરના અહવાલ પર આધારિત છે, બલકે આ સૂરતનું શાને નુઝૂલ પણ એ જ છે જેમ કે હમણા હઝરત ઓબાદા બિન સામિત رضي الله عنهની હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી. એ સૂરતના શરૂમાં ફર્માવવામાં આવ્યું : **قل الانفال لله ولرسوله** : "ફર્માવી દો ! માલે ગનીમત અલ્લાહ અને તેના રસૂલના માટે છે."

આ સંક્ષિપ્ત હુકમ હતો, તફસીલ એકતાલીસમી આયત **الآية واعلموا انما غنمتم** આયત વર્ણન કરી દેવામાં આવી.

حدیث ۱۶۵۷
ثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ أَنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

"હઝરત ઈમામ ઝયનુલ આબેદીન અલી બિન હુસૈને હદીષ વર્ણન કરી કે હુસૈન ઈબને [હદીષ : ૧૬૫૭]

أَخْبَرَكَ أَنَّ عَلِيًّا قَالَ كَانَتْ لِي شَارِبَةٌ مِنْ تَهِيئِي مِنَ الْمُخْتَمِرِ يَوْمَ بَدْرٍ وَكَانَ

અલી رضي الله عنهએ તેમને ખબર આપી કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ બયાન કર્યું કે મારી પાસે શક્તિવાન ઊંટણી હતી

الْبَيْتِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَانِي شَارِقًا مِنَ الْخُمُسِ فَلَمَّا أَرَدْتُ أَنْ

જે બદરની ગનીમતમાં મને મળી હતી. અને નબી صلى الله عليه وسلمએ મને ખુમુસમાંથી એક અધિક ઊંટણી આપી હતી.

أَبْتَنِي بِعَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَعَدْتُ رَجُلًا

જ્યારે મેં ફાતિમા બિન્તે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمની સાથે ઝફાફ (શાદીના પછી પ્રથમ રાત્રિના મિલન)નો ઈરાદો કર્યો

صَوَّأْتُمِنْ بَنِي قَيْنُقَاعَ أَنْ يَرْجِعَ مَعِيَ فَنَاتِي بِأُذْخِرٍ أَرَدْتُ أَنْ أُبَيْعَهُ مِنْ

તો મેં બનૂ કેનૂકાઅના એક સોની સાથે મામલો નક્કી કર્યો કે તે મારી સાથે ચાલીને ઈઝબિર લાવશે જેને

الصَّوَّأَعِينَ وَأَسْتَعِينُ بِهِ فِي وَلِيْمَةِ عُرْسِي فَبَيْنَا أَنَا أَجْمَعُ لِشَارِقِي مُتَاعًا

સોનીઓના હાથે વેચીશ અને શાદીના વલીમામાં તેને ખરીદીશ. હું મારી બંનેવ ઊંટણીઓ માટે કાથી, કોથળીઓ,

مِنْ الْأَقْتَابِ وَالْعُرَائِرِ وَالْحَبَالِ وَشَارِقَايَ مُتَاعَتَانِ إِلَى جَنْبِ حَجْرَةِ رَجُلٍ

રસ્સીઓ ભેગી કરવામાં લાગ્યો હતો. અને મારી બંનેવ ઊંટણીઓ અન્સારના એક સાહબના ઘરની બાજુમાં

مِنَ الْإِنصَارِ فَمَرَّ جَعْتُ حِينَ جَمَعْتُ مَا جَمَعْتُ فَأَذَا شَارَفَايَ قَدْ أُجِبْتُ

બેઠી હતી. જ્યારે મેં સામાન ભેગો કરી લીધો તો પરત થયો. હવે જોઉં છું કે મારી બંનેવ ઊંટણીઓની ખાંધ

أَسْمَتُهُمَا وَبَقِرَتْ خَوَاصِرُهُمَا وَأُخِذَ مِنِ الْكِبَادِ هَا فَلَمَّا مَلَكَ عَيْنِي حِينَ

કાપી લેવામાં આવી છે અને પાંસા ફાડીને કલેજાં કાઢી લેવામાં આવ્યાં છે. આ જોઈને હું આંખો પર કાબૂ ન

سَأَيْتُ ذَلِكَ الْمُنظَرِ مِنْهُمَا فَقُلْتُ مَنْ فَعَلَ هَذَا فَقَالُوا فَعَلَ حَمْرٌ وَ بِنْتُ

પામી શક્યો. મેં પૂછ્યું, આ કોણે કર્યું છે? લોકોએ બતાવ્યું કે હમ્મા બિન અબ્દુલ મુત્તલિબે. તે એક ઘરમાં

عَبْدِ الْمُطَّلِبِ وَهُوَ فِي هَذَا الْبَيْتِ فِي شَرْبِ مِنَ الْإِنصَارِ فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ

અન્સારની પીવાની મજલિસમાં છે. હું ત્યાંથી ચાલ્યો જેથી રસૂલલ્લાહ ﷺ ની બિદમતમાં હાજર થાઉં.

أَدْخَلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَ كَأَنَّ يَدِ بِنْتِ حَارِثَةَ

જ્યારે હું બિદમતમાં હાજર થયો તો ઝયદ બિન હારિષા ત્યાં મૌજૂદ હતા. નબી ﷺ એ મારા સદમાને

فَعَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجْهِ الْأَذَى لَقِيْتُ فَقَالَ

મારા ચહેરા પરથી ભાંપી લીધો. પૂછ્યું, તમારો શો હાલ છે? મેં અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ! આજના દિવસે

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَكَ فَقُلْتُ يَا سَأُولَ اللَّهِ مَا سَأَيْتُ

મેં જે જોયું છે કદી નથી જોયું. હમ્માએ મારી ઊંટણીઓ પર તઅદી (ઝયાદતી) કરી છે, તેની ખાંધો કાપી

كَأَيُّومٍ قَطَّ عَدَا حَمْرٌ عَلَى نَاقَتِي فَأَجَبْتُ أَسْمَتَهُمَا وَبَقِرَتْ خَوَاصِرُهُمَا

લીધી છે અને પાસાં ફાડી નાખ્યાં છે. તે એ ઘરમાં બેસીને શરાબ પી રહ્યા છે. આ સાંભળીને

وَهَا هُوَ ذَا فِي بَيْتِ مَعَهُ شَرِبْتُ فَدَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

રસૂલલ્લાહ ﷺ એ પોતાની ચાદર મંગાવી ઓઢી લીધી પછી ચાલ્યા. હું તથા ઝયદ બિન હારિષા પણ

بِرِدَائِهِ فَأَرْتَدَى ثُمَّ انْطَلَقَ يَمْشِي وَاتَّبَعْتُهُ أَنَا وَرَأَيْتُ بِنْتِ حَارِثَةَ تَحْتِي

પાછળ થઈ ગયા. એ ઘરમાં તશરીફ લાવ્યા જેમાં હમ્મા હતા. હુજૂરે ઈજાઝત માગી તો અંદરવાળાઓએ

جَاءَ الْبَيْتِ الَّذِي فِيهِ حَمْرٌ فَاسْتَادَنَ فَأَذْوُوا لَهُمْ وَإِذَا هُمْ شَرِبُ

ઈજાઝત આપી. જ્યારે હુજૂર અંદર તશરીફ લઈ ગયા તો જોયું કે તે લોકો શરાબ પી રહ્યા છે. હમ્માએ જે

فَطُفِقَ رَسُوْلُ اللهِ يَلُوْمُ حُمْرَةَ فَفِيْمَا فَعَلَ فَاِذَا حُمْرَةٌ قَدْ شِئِلَ مِحْمَرَةً

કાંઈ કર્યું હતું એના પર રસૂલુલ્લાહ ﷺ હમ્લાને ભલુબુરૂ કહેવા લાગ્યા.

عَيْنَاهُ فَنظَرَ حُمْرَةَ إِلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ

અને હમ્લા નશામાં છે તેમની આંખો લાલ છે. હમ્લાએ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને જોયા પછી

صَعِدَ النَّظَرَ فَنظَرَ إِلَى رُكْبَتِهِ ثُمَّ صَعِدَ النَّظَرَ فَنظَرَ إِلَى سُرَّتِهِ ثُمَّ

નજર ઉઠાવી અને હુજૂરના ગુઠણોને જોયા પછી નજર ઓર ઉપર કરી અને નાફને જોયું, પછી

صَعِدَ النَّظَرَ فَنظَرَ إِلَى وَجْهِهِ ثُمَّ قَالَ حُمْرَةُ هَلْ أَنْتُمْ إِلَّا عَبِيدُ لِأَبِي

ઓર ઉઠાવી અને હુજૂરના ચેહરાએ અન્વરને જોયા. પછી કહ્યું તમે લોકો મારા બાપના

فَعَرَفَتْ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَدْ شِئِلَ فَتَلَّصَّ رَسُوْلُ

ગુલામ જ ન હોય. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ જાણી લીધું કે એ અત્યારે મસ્ત છે તો ઉલ્ટે

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عَقْبِهِ الْقَهْقَرَى فَخَرَجَ مَعَهُ-

કદમ પાછા ફર્યા અને અમે લોકો પણ ચાલ્યા આવ્યા."

હદીષ : ૧૬૫૦ની સમજૂતી

આ હદીષનો ભાગ કિતાબુલ બુયૂઅ (નુઝહતુલ ફારી, ભાગ-૫ પેજ-૧૮૦, ગુજરાતી આવૃત્તિ, પેજ-૧૮૫)માં વર્ણન થઈ ચૂક્યો છે. આ હદીષ કેટલાક ફેરફાર તથા કમીની સાથે મસાફાત તથા મગાઝીમાં પણ છે. મસાફાત (ભાગ-૧, પેજ-૩૨૦) તથા મગાઝીમાં આટલું વધારે છે. "જે ઘરની પાસે ઊંટણીઓ બેઠલી હતી એમાં હમ્લા બિન અબ્દુલ મુત્તલિબ શરાબ પી રહ્યા હતા અને તેમની એક ગાનારી લોંડી હતી. તે તેણીએ આ શેઅર કહ્યો : **أَلَا يَا حُمْرَةَ أَتَى الشَّرْفِ النَّوَاءُ** આ સાંભળીને હમ્લા તલ્વાર લઈને કૂદ્યા અને તેમની ખાંધો કાપી નાખી અને પાસાં ફાડી નાખ્યાં અને કલેજાં કાઢી લીધાં.

આ એક લાંબા ફસીદાનો 'મત્લઅ' (પ્રારંભિક શેઅર) છે, તેના પછીના શેઅરો આ છે :-

وهن معقلات بالفناء ضع السكين في اللبات منها وضر جهن حمزة بالدماء

وعجل من اطائها لشرب قريبا من طيخ او شواء

"આ ઊંટણીઓ સહન (વરંડા)માં બંધાયેલી છે એમની ગરદન પર છરી રાખ હે હમ્લા ! એને લોહીથી લથપથ કરી દે અને તેમની ઉમદા ઉમદા ચીજો જલ્દીથી સાથે સાથે પીનારાઓ માટે લાવ, હાંડલીમાં પકાવેલ કે શેકેલ."

معقلات - અટલે શક્તિવાન ઊંટણી. નાویه - નાવે. જાડી તંદુરસ્ત. શરફ - અકાલ (રસ્સી)થી બંધાયેલી. تَضْرِيح - કોઈને લોહીથી ખરડવું. شرب - ભેસીને શરાબ પીનારા. قَدِيرًا - હાંડલીમાં પાકેલો ગોશત. એક રિવાયત ۱۱ قدیدا પણ છે. બોટી.

મોઅજમુશ્શોઅરામાં છે કે આ ફસીદો અબ્દુલ્લાહ બિન સાઈબ બિન અબૂ સાઈબનો છે. મસાફાતની રિવાયતમાં
صَنَعُ جِغَاةٍ اَعَك نُسْمَامًا طَابُ اَنَعَك طَابُنُو پણ છે, એનાથી મુરાદ રહનુમા (માર્ગદર્શક) છે.

عیدلایی : મસાફાતની રિવાયત لایی છે. હઝરત અબ્દુલ મુતલિબ હુઝૂરે અફદસ ﷺ તથા હઝરત
અલી رضی اللہ عنہના દાદા છે, અને દાદા માલિક (આફા)ના સ્થાને હોય છે એ લેહાઝથી એ અઝ કરી આપ્યું તે પણ
નશાની હાલતમાં. લગભગ નશામાં એ તરંગ પેદા થઈ ગઈ કે એ ઊંટણીઓમાં મારો હક્ક હતો એને મસ્તીમાં
આ શબ્દોથી તાબીર કરી આપ્યું.

આ ફિસ્સો શરાબ હરામ થતા પહેલાંનો છે અને એ જ પ્રમાણે غَمًا (ગાવા) ના પણ હરામ થતા પહેલાંનો
છે. શરાબનું હરામ હોવું ગઝવએ ઓહદ પછી નાઝિલ થયું છે. ઈબ્ને અબી શયબાએ રિવાયત કરી કે હુઝૂરે
અફદસ ﷺએ બાદમાં હમ્મા પાસેથી એ ઊંટણીઓની કિંમત અલીને અપાવી.

حدیث ۱۶۵۸ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّ فَاطِمَةَ
[હદીષ : ૧૬૫૮]

"ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہاથી મરવી છે કે નબી ﷺનાં લખ્તે જિગર સૈયદા ફાતિમા رضی اللہ عنہાએ

بِئْتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُرْسِلْتُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْأَلُهُ

હઝરત અબૂબક رضی اللہ عنہની પાસે પયગામ મોકલ્યો જેમાં તેમણે રસૂલુલ્લાહ ﷺના વારસાની માગણી કરી જે

مِيرَاتِهَا مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِمَّا آفَاءَ اللهُ

મદીના તથા ફદકમાં માલે ગનીમત તરીકે અને ખયબરના ખુમુસના બચેલા હિસ્સામાં હુઝૂર ﷺને મળ્યો

عَلَيْهِ بِالنَّدِينَةِ وَقَدْتُكَ وَمَا بَقِيَ مِنْ خُمْسِ حَيْبَرَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّ رَسُولَ

હતો. એના પર હઝરત અબૂબક رضی اللہ عنہએ ફર્માવ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺએ ફર્માવ્યું છે કે, મારા માલનો કોઈ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تُوْرَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً إِنَّمَا يَأْكُلُ

વારસ નથી અમે જે કાંઈ છોડીએ તે સદકો છે. અને આલે રસૂલ એ માલથી ખાતા રહેશે. અને હું ખુદાની ફસમ!

أَلْ مُحَمَّدٍ فِي هَذَا الْمَالِ وَلِئِي وَاللَّهِ لَا أُخَيِّرُ شَيْئًا مِنْ صَدَقَةِ رَسُولِ

રસૂલુલ્લાહ ﷺના સદકાને એ હાલતથી રજમાત્ર બદલીશ નહીં જે સ્થિતિમાં તે રસૂલુલ્લાહ ﷺના જમાનામાં

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ حَالِهَا اللَّيْتِي كَانَ عَلَيْهَا فِي عَهْدِ

હતો, અને હઝરત સૈયદા رضی اللہ عنہાને એમાંથી કાંઈપણ આપવાથી ઈ-કાર કરી આપ્યો. એના પર હઝરત ફાતિમા

رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا أَعْمَلَنَّ فِيهَا بِمَا عَمِلَ بِهِ

હઝરત અબૂબકથી નારાજ થઈ ગયાં અને તેમની સાથે બોલવાનું છોડી દીધું. વફાતના સમય સુધી નથી બોલ્યાં.

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى

નબી ﷺ ના પછી છ મહિના જીવંત રહ્યાં. જ્યારે તેમની વફાત થઈ તો હઝરત અલીએ તેમને રાતમાં દફન કરી

فَاطِمَةَ وَنَهَايْنِي أَنْ وَجِدْتُ فَاطِمَةَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ فِي ذَلِكَ فَهَجَرْتُهُ قَلَمٌ

આપ્યાં અને હઝરત અબૂબકરને ખબર ન કરી. અને હઝરત અલીએ નમાઝે જનાઝા પઢી. હઝરત ફાતિમાની

تُكَيْدُهُ حَتَّى تُوَفِّيَتْ وَعَاشَتْ بَعْدَ الْكَيْدِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سِتَّةَ

હયાતમાં હઝરત અલીની લોકોમાં એક ઈજ્જત હતી. જ્યારે તેમનો વિસાલ થઈ ગયો તો હઝરત અલીએ

أَشْهُرٍ قَلَمًا تُوَفِّيَتْ دَفَنَهَا مِنْ رُجْمِهَا عَلَى كَيْلٍ لَكُمْ تُوَفِّيَتْ لَهَا أَبِي بَكْرٍ

લોકોના વર્તવને બદલાયેલો જોયો તો હઝરત અબૂબકરથી સુલહ કરવા ચાહું અને તેમની બયઅત પણ, આ છ

وَصَلَّى عَلَيْهَا وَكَانَ لِعَلِيٍّ مِنَ النَّاسِ وَجْهٌ حَيًّا فَاطِمَةَ قَلَمًا تُوَفِّيَتْ اسْتَنْكَرَ

મહિનામાં બયઅત કરી ન હતી. હઝરત અલીએ હઝરત અબૂબકરની પાસે કહેવડાવ્યું કે આપ આવી જાવ અને

عَلِيٌّ وَجُودَ النَّاسِ فَالْتَمَسَ مُصَالِحَةَ أَبِي بَكْرٍ وَمَبَايَعَتَهُ وَلَمْ يَكُنْ يَبَايِعُ

કોઈને સાથે ન લાવશો. આવું એટલા માટે કહેવડાવ્યું કે ક્યાંક હઝરત ઉમર પણ સાથે ન આવી જાય. એના પર

بَلَدِ الْأَشْهُرِ فَأُرْسِلَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ أَنْ آيْتَنَا وَلَا يَأْتِنَا أَحَدٌ تَعَكَ كَرَاهِيَّةً

હઝરત ઉમરે કહું, ખુદાની કૃપા! આપ ત્યાં એકલા ન જશો. હઝરત અબૂબકરએ ફર્માવ્યું, તે લોકો મારી સાથે

لِيُخَصِّرَ عُمَرُ فَقَالَ عُمَرُ لَا وَاللَّهِ لَا تَدْخُلُ عَلَيْهِمْ وَحَدَّثَكَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ

કોઈ ખરાબ વર્તન નહીં કરે, બખુદા! હું જરૂર જઈશ. હઝરત અબૂબકર તેમને ત્યાં તશરીફ લઈ ગયા તો હઝરત

وَمَا عَسَيْتُمْ أَنْ تَفْعَلُوا بِي وَاللَّهِ زَيْبُهُمْ فَدَخَلَ عَلَيْهِمْ أَبُو بَكْرٍ فَتَشَهَّدَ

અલીએ પ્રથમ શહાદતેન (કલમો) પઢ્યું અને ફર્માવ્યું, અમે આપની ફઝીલતને પણ જાણીએ છીએ અને અલ્લાહે

عَلِيٌّ فَقَالَ إِنَّا قَدْ عَرَفْنَا فَضْلَكَ وَمَا أَعْطَاكَ اللَّهُ وَلَمْ نَنْفُسْ عَلَيْكَ خَيْرًا

જે કાંઈ આપને અતા ફર્માવ્યું છે એને પણ જાણીએ છીએ, પણ આપે આ મામલામાં (મારી સમજમાં) અમારી

سَأَلَهُ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلِلَّهِ اسْتَبَدَّ دُتْ عَلَيْنَا يَا أَلَمْرُ دُكْنَا نَرَى لِقْرَابَتِنَا مِنْ

હક્ક તલફી કરી છે. રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સગાઈના કારણે અમે પણ એમાં અમારો હક્ક જાણતા હતા. આ

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَيْبًا حَتَّى فَاصَتْ عَيْنَا ابْنِي بَكْرٍ فَلَمَّا

સાંભળીને હઝરત સિદીકે અકબરની આંખોમાં આંસૂ આવી ગયાં. પછી અબૂબક્રે વાતચીત શરૂ કરી અને ફર્માવ્યું,

تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَرَّابَةٌ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

એ જાતની કૃસમ ! જેના કૃબજામાં મારી જાન છે, મને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના સગાંઓની સાથે સારું વર્તન કરવું

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي وَأَمَّا الَّذِي نَشَجَرَ

મારાં સગાંઓ કરતાં અધિક પસંદ છે. અને આ જે મારા તથા તમારા વચ્ચે માલોના બારામાં અણબનાવ પેદા

بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ مِنْ هَذَا الْأَمْوَالِ فَرَّقِي لِمَا لَكُمْ فِيهَا عَنِ الْخَيْرِ وَلَمْ أَتْرُكْ

થયો છે, તો આપ યકીન કરો કે મેં આ બાબતમાં બેહતર પર અમલ કરવામાં ઉણપ નથી વર્તી. અને

أَمْرًا الْأَيْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ فِيهَا الْأَسْعَفَةُ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને જે કામ પણ કરતાં જોયા છે એમાંથી કોઈને નથી છોડ્યું. હવે હઝરત અલીએ હઝરત

فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي بَكْرٍ مَوْعِدُكَ الْعَشِيَّةَ لِلْبَيْعَةِ فَلَمَّا صَلَّى أَبُو بَكْرٍ بِالظُّهْرِ

અબૂબક્રને કહ્યું, બપોર પછી બયઅત કરવાનો વાયદો કરું છું. હઝરત અબૂબક્રએ જ્યારે ઝોહર પઢી લીધી તો

رَأَى عَلِيُّ بْنُ أَبِي بَكْرٍ قَدْ نَسِيَ مَوْعِدَهُ وَذَكَرَ شَأْنَ عَلِيٍّ وَتَخَلَّفَهُ عَنِ الْبَيْعَةِ وَعَدَّ سَأَلَ

મિમ્બર પર તશરીફ લઈ ગયા અને શહાદતેન પઢ્યું અને હઝરત અલીની શાન બયાન ફર્માવી અને બયઅત ન

بِالَّذِي اعْتَدَا إِلَيْهِ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ وَتَشَهَّدَ عَلِيُّ كَعَظْمِ حَقِّ ابْنِي بَكْرٍ

કરવાને પણ. અને તેમણે જે ઉઝર (મજબૂરી) દર્શાવી હતી તે પણ. પછી ઈસ્તિફાર પઢ્યું અને હઝરત અલીએ

હદીષ : ૧૬૫૮ની સમજૂતી

કેમ કે મગાઝીની રિવાયતમાં અધિક તફસીલ તથા સમૃદ્ધતા હતી એટલા માટે અમે એને જ લીધી. ફરાઈઝની રિવાયતમાં છે કે ઉપરોક્ત સવાલ કરનારાઓમાં હઝરત અબ્બાસ رضی اللہ عنہ પણ હતા.

ફદક : મદીના તયબહથી બે કે ત્રણ મંઝિલ પર બયબરની પાસે એક જગાનું નામ છે. બયબરના પછી ત્યાંના વાસીઓએ એ શર્ત પર સુલહ કરી હતી કે અમે અમારી જમીનની ઉપજનો અડધો હિસ્સો બિદમતે અફદસમાં પેશ કરતા રહીશું.

فاء الله عليه بالمدينة افا. એનાથી મુરાદ કાફિરોના તે માલો છે જે લડાઈના વિના મુસલમાનોના હાથ આવે. એમાં ખિરાજ તથા જિઝિયાની રકમ પણ સામેલ છે. فتى પૂરેપૂરું બયતુલ માલમાં જમા થશે. એના બારામાં ઈર્શાદ છે :-

وَحَدَّثَ أَنَّهُ لَمْ يَحْمِلْهُ عَلَى الْذِي صَعَّ نَفَاسَةٌ عَلَى أَبِي بَكْرٍ وَلَا انْكَارٌ

શહાદતેન પઠી અને હઝરત અબૂબક્રના હક્કની અઝમત વર્ણવી અને એ કે એમણે જે કાંઈ કર્યું એનો સબબ

بِلَدِي فَضَّلَهُ اللَّهُ بِهِ وَلَكِنْ لَتَأْتِي لَنَا فِي هَذَا الْأَمْرِ تَوْبِيحًا وَاسْتَبَاحًا

અબૂબક્રથી હસદ અથવા અલ્લાહે એમને જે ફઝીલત આપી તેનાથી ઈ-કાર નથી. કારણ એ હતું કે અમે અમારી

عَلَيْنَا فَوَجَدْنَا فِي أَنْفُسِنَا قَسْرًا بِذَلِكَ الْمُسْلِمُونَ وَقَالُوا أَصَبْتَ وَكَانَ

સમજમાં એવું જાણતાં હતાં કે એ મામલામાં અમારો પણ હક્ક છે જેનાથી એમણે અમને મેહરૂમ રાખ્યાં છે,

الْمُسْلِمُونَ إِلَى عَلِيٍّ قَرِيبًا حِينَ رَاجَعَ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ - عه

એના પર અમને તકલીફ હતી. આ સાંભળીને સર્વ મુસલમાનો ખુશ થઈ ગયા અને સૌએ કહ્યું, આપે દુરસ્ત ફર્માવ્યું.

હઝરત અલીએ જ્યારે એ વાતને સ્વીકારી લીધી જે હકીકતમાં સારી હતી તો મુસલમાન તેમની નજીક થઈ ગયા. "

(૨/૬૦૮ મગાઝી, બાબ-ગઝવએ ખયબર, અલ્જિહાદ બાબ-ફદુલખમ્સ, પેજ-૪૩૫, ૨/૫૨૬ અલમનાકિબ, બાબ-મનાકિબે ફરાબતુ-નબી ﷺ, અલ્ફરાઈઝ બાબ-કૌલુ-નબી ﷺ મા તરકના સદકતુન-૯૯૫)

"આ (બનૂ નુઝૈર)થી અલ્લાહે પોતાના રસૂલને જે કાંઈક અપાવ્યું. એના પર તમે ન ઘોડા દોડાવ્યા અને ન ઊંટ. હા! અલ્લાહે પોતાના રસૂલોને જેના પર ચાહે છે ફાબૂ આપી દે છે. (૯૨-૬)

وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجِعْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ حَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَيِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ -

હિ.સ. ૪માં બની નુઝૈરની ગદારીના કારણે હુઝૂરે અફદસ ﷺએ તેમનો ઘેરાવ કર્યો, એ ઘેરાવ પંદર દિવસ સુધી રહ્યો. જ્યારે તેઓએ જોયું કે હવે છૂટકારાની કોઈ સ્થિતિ નથી તો એવું કહેવડાવ્યું કે અમારી જાનો સાથે કોઈ નુકસાન ન કરવામાં આવે, અમને એ ઈજાઝત આપવામાં આવે કે અમે અમારી સાથે અમારા માલ સંપત્તિમાંથી જેટલું લઈ જઈ શકીએ તે લઈ જઈએ અને અમને મદીનામાંથી જતા રહેવા દેવામાં આવે. રહમતે આલમ ﷺએ અતિશય દયા દાખવીને મંજૂર કરી લીધું. બની નુઝૈરે મદીના તયબહ ખાલી કરી આપ્યું. તેમના જે માલ સંપત્તિ, જમીન બાગો બચ્યા તે ખાસ રસૂલુલ્લાહ ﷺના અધિકાર હેઠળ આવ્યાં. તેમની વસ્તી મદીના તયબહથી બે માઈલ દૂર હતી. સહાબાએ કિરામ પગપાળા જ ગયા હતા કેવળ હુઝૂર ﷺ સવારી પર તશરીફ લઈ ગયા હતા એટલા માટે ફર્માવવામાં આવ્યું કે તમે ન એમના પર ઘોડા દોડાવ્યા ન ઊંટ.

તદ્ઉપરાંત જમીન તથા મકાન ઉપરાંત અન્ય સામાનોમાં પચાસ બખ્તર, ચારસો તલ્વારો છોડી ગયા હતા. બની નુઝૈરના માલોમાંથી હુઝૂરે અફદસ ﷺએ મુજાહિદોને કાંઈ ન આપ્યું, કેવળ બે કે ત્રણ અતિ તંગદસ્ત અન્સારને થોડુક અતા ફર્માવ્યું.

બની નુઝૈરની જમીન તથા બાગો ઉપરાંત મદીના તયબહમાં મુખૈરીફના સાત બાગો હતા જે બની નુઝૈરના મહોલ્લામાં હતા. એ યહૂદી હતા, ગઝવએ ઓહદના દિવસે મુસલમાન થયા અને એ સાતેવ બાગો હુઝૂરે અફદસ ﷺને ભેટ ધરી દીધા. તે ઉપરાંત કેટલીક અધિક જમીન હતી. જે અન્સારે કિરામે ભેટ કરી હતી. ઈમામ ફાઝી અયાઝે ફર્માવ્યું કે મદીના તયબહની મિલકતોથી આ ત્રણેવ મુરાદ હોય શકે છે.

ફેદક : મદીના તયબહથી બે કે ત્રણ મંઝિલના ફાસલા પર ખયબરની નજીક આ જમીન હતી. ખયબરના પછી અહીંના રહેવાસીઓએ એ શર્ત પર સુલહ કરી લીધી હતી કે અડધી જમીન હુઝૂર ﷺને ભેટરૂપે છે.

તદ્ઉપરાંત વાદીયુલ કુરાની ત્રીજા ભાગની જમીન અને ખયબરના કિલ્લાઓમાંથી વતજ અને સલાલમ સુલેહ રૂપે ફતહ થયા હતા એ સૌ માલે ગનીમત કે ખિરાજ હતા. ખયબરનું ખમ્સ પણ રસૂલુલ્લાહ ﷺના માટે ખાસ હતું, જેનાથી હુઝૂરે અફદહસ ﷺ પોતાનો તથા પોતાની અઝવાજે મુતહ્હરાતનો ખર્ચ ચલાવતા અને જે ખયતો તે આમ મુસલમાનોની જરૂરતો પાછળ ખર્ચ કરતા. હઝરત સૈયદા તથા હઝરત અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ એ સૌને વારસો સમજ્યો અને પોત પોતાનો હક્ક માગ્યો.

لا نور હઝરત સૈયદા તથા હઝરત અબ્બાસ رضی اللہ عنہما સુધી આ હદીષ પહોંચી ન હતી. આપે આયતે મીરાષને અનુરૂપ પોતાની માગણી રજૂ કરી. હઝરત સિદીકે અકબર رضی اللہ عنہ એ આ હદીષ સંભળાવી, "અમે અંબિયાએ કિરામનો કોઈ વારસ નથી હોતો. અમે જે માલ છોડી જઈએ છીએ એ સદકો છે." સહીહ તથા મોઅતબર રિવાયતોના પ્રમાણે હઝરત સૈયદા તથા હઝરત અબ્બાસે આ સાંભળી મૌન ધારણ કર્યું, એની રદમાં કાંઈ ન બોલ્યાં. આ એ વાતની દલીલ છે કે એમણે આ હદીષના સહીહ હોવાને સ્વીકાર્યું. આગળ હદીષ આવી રહી છે કે તેની સેહત (સહીહ હોવાને) ખુદ હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસ رضી اللہ عنہમા એ સહાબાએ કિરામની મૌજૂદગીમાં સ્વીકારી લીધી. આ બે બુઝુર્ગો ઉપરાંત અન્ય વિશ્વાસુ સહાબાથી આ હદીષ રિવાયત પામેલી છે. જેમ કે આગળ આવી રહ્યું છે. ખૂદ રાફઝીઓ (શીઆઓ)ની કિતાબોથી આ લખાણ સાબિત છે. ઉસૂલે કાફી બાબુલ ઈલ્મ વલ્મુતઅલ્લિમમાં છે :-

"અબૂ અબ્દુલ્લાહ હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક્કે ﷺ એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું કે ઉલમા, અંબિયાના વારસો છે અને અંબિયાએ કિરામ દીનાર તથા દિરહમ વારસો નથી છોડતા. હા ! ઈલ્મ એમનો વારસો છે, એટલા માટે જેણે ઈલ્મ હાંસલ કર્યો તેણે ઘણો હિસ્સો મેળવી લીધો."

એ જ પ્રકરણમાં સિફતુલ ઈલ્મમાં છે :-

"અબૂ અબ્દુલ્લાહ હઝરત ઈમામ જઅફર સાદિક્કે ﷺ એ ફર્માવ્યું, ઉલમા, અંબિયાના વારસ છે. અને આ એ જ આધાર છે કે અંબિયા દિરહમ તથા દીનાર વારસો નથી છોડતા, તેઓ કેવળ પોતાની હદીષો વારસો છોડે છે, તો જેણે એને હાંસલ કરી લીધી તેણે ઘણો હિસ્સો મેળવી લીધો."

આ શીઈ (શીઆઓની) રિવાયતમાં સ્પષ્ટપણે દિરહમ તથા દીનાર ન છોડવાનો ઉલ્લેખ છે. એની શંકા થઈ શકતી હતી કે દિરહમ તથા દીનાર સિવાય જમીન વગેરે વારસો છોડે છે એનું નિવારણ આ શબ્દ એ કરી આપ્યું. આ હસર (સીમા)નો શબ્દ છે જેનો ફાયદો એ થયો કે અંબિયાએ કિરામ પોતાના વારસામાં કેવળ પોતાની હદીષો છોડે છે એ સિવાય બીજું કાંઈ જ છોડતા નથી. એનાથી સાબિત થયું કે અંબિયાએ કિરામની મીરાષ (વારસો) કેવળ ઈલ્મ છે, ન દિરહમ ન દીનાર છે ન જમીનો છે ન અન્ય કોઈ માલ સંપત્તિ છે.

عن ابى عبد الله عليه السلام قال قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم ان العلماء ورثة الانبياء وان الانبياء لم يورثوا دينارا ولا درهما ولكن اورثوا العلم فمن اخذاه منه اخذ بحظ وافر -

عن ابى عبد الله عليه السلام قال ان العلماء ورثة الانبياء وذلك ان الانبياء لم يورثوا درهما ولا دينارا وانما اورثوا احاديث من احاديثهم فمن اخذ بشئ منها فقد اخذ حظا وافرا -

રાફઝીઓ (શીઆઓ)ના ઉસૂલ પ્રમાણે કુર્આન મજીદના સ્પષ્ટ કલામના મુકાબલામાં ઈમામોના ઈર્શાદો તથા તેમની રિવાયતો રાજેહ (પસંદીદા) છે, એટલા માટે કોઈ રાફઝીને એ હક્ક નથી કે તે એવું કહીને આ હદીષને કૂબૂલને અપાત્ર ઠરાવી દે કે આ વારસાની આયતની વિરૂદ્ધ છે. આપણા એહલે સુન્નતના ઉસૂલના પ્રમાણે આ હદીષ મશહૂર છે એટલા માટે એનાથી કિતાબુલ્લાહની તખ્સીસ જાઈઝ છે.

તિર્મિઝીમાં હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه મરવી છે કે હઝરત ફાતિમા હઝરત અબૂબકની પાસે આવ્યાં અને ફર્માવ્યું, આપનો કોણ વારસ થશે? તેમણે કહ્યું, મારાં બીવી બચ્ચાં. હઝરત ફાતિમાએ ફર્માવ્યું, તો પછી શું વાત છે કે હું મારા વાલિદની વારસ નહીં થાઉં?! હઝરત અબૂબકએ ફર્માવ્યું, મેં રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمને એવું ફર્માવતા સાંભળ્યા છે : "અમારો કોઈ વારિસ નથી હોતો." હા! રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم જેની પરવરિશ કરતા હતા તેમની હું પણ પરવરિશ કરીશ.

અહલે સુન્નતની રિવાયતોની પ્રમાણે એ સાંભળીને કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمએ આવું ફર્માવ્યું છે, "અમે અંબિયાઓનો કોઈ વારસ નથી હોતો. અમે જે કાંઈ છોડીશુ તે સદકો છે." ન તો સૈયદાએ કાંઈ કહ્યું ન હઝરત અલીએ ન હઝરત અબ્બાસે. (رِضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ)

આ એ વાતની દલીલ છે કે એ હઝરાતે આ હદીષની સેહત (સહીહપણા)ને સ્વીકારી લીધી. હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસ رضي الله عنهماનો એના સહીપણાનો સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર આગળ આવી રહ્યો છે એટલા માટે હવે હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنه પર એ ટોણો મારવો કે તેમણે અહલે બયતનો હક્ક હડપ કરી લીધો એ પોતાના ગંદા નફસના સંતોષ સિવાય કાંઈ જ નથી. રહી ગઈ રાફઝીઓની મનઘડત રિવાયતો એ સૌ બૂદ એમના ઈમામોના ઉપરોક્ત ઈર્શાદોની વિરૂદ્ધ હોવાને કારણે મરદૂદ છે.

બીજી રિવાયતોમાં **فوجدت فاطمة** છે, એ હકીકતમાં હદીષના રાવીનો પોતાનો ઈસ્તિખરાજ છે. હકીકત એ છે કે સૈયદા સ્વભાવિક રીતે ગોશાનશીન હતાં. લોકોને ખૂબ જ ઓછાં મળતાં. હદીષોના પૂરાં દફતરો જોઈ વળો, હઝરત સૈયદાની સીરતેપાકમાં લોકો સાથે મલવા જુલવાના બનાવો નહીં મળે. રાફઝીઓના તુમારના તુમાર વાંચી કાઢો એમાં પણ તમને એવા બનાવો મળશે નહીં જે એવું બતાવી શકે કે હઝરત સૈયદા رضي الله عنه લોકોને મલતાં જુલતાં હોય. હુઝૂરે અકફદસ صلى الله عليه وسلمના વિસાલ પછી હુઝૂરની જુદાઈના ગમ તથા રંજે એમને એ કાબિલ જ રાખ્યાં ન હતાં કે તે કોઈનાથી મળતાં જુલતાં, ત્યાં સુધી એ ગમ જ જીવલેણ બન્યો અને હુઝૂર صلى الله عليه وسلمના વિસાલના છ મહિના પછી અલ્લાહની રહમતમાં પહોંચી ગયાં. એ આ અરસામાં હઝરત અબૂબક સિદીકે رضي الله عنهથી મુલાકાત માટે કઠી તશરીફ નથી લાવ્યાં.

બીજી બાજુ હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنهની ખિલાફતના કામોમાં સૌથી વધુ વ્યસ્તતાનો સમય એ જ હતો. દુનિયાની સૌથી મોટી શક્તિ રોમ સાથે ટક્કર લેવા માટે હઝરત ઓસામા બિન ઝયદનું લશ્કર જઈ ચૂક્યું હતું. ઝકાતના વિરોધીઓ, મુર્તદો, નબુવ્વતના જૂઠા દાવેદારો અલગ હંગામો કરી રહ્યા હતા. આ સૌના ખાત્મા માટે રાત દિવસ વ્યસ્ત રહેવાના કારણે તેમને હઝરત સૈયદા رضي الله عنهની ખિદમતમાં હાજરીનો મોકો જ ન મળ્યો. એનાથી રાવીએ પોતાની રીતે એવું સમજી લીધું કે હઝરત સૈયદા હઝરત સિદીકે અકબરથી નારાજ હતાં અને તેમની સાથે મેલજોલ, સલામ કલામ છોડી ચૂક્યાં હતાં. રાવીએ પોતાની રીતે પોતાની સમજથી જે સમજ્યું તેને વર્ણન કરી આપ્યું. નહીં તો લાઝિમ આવશે કે હઝરત સૈયદા رضي الله عنه રસૂલે પાક صلى الله عليه وسلمના ઈર્શાદ પ્રમાણે ફેંસલો કરનારા અને એના પર અમલ કરનારાથી નારાજ થઈ બૂદ રસૂલે પાક صلى الله عليه وسلمના ફર્માનથી વિમુખ થઈ ગયાં. એટલા માટે કે શરઈ કારણ વિના એક મુસલમાન સાથે સંબંધ કાપવું તથા તેનાથી નારાજીની હદીષોમાં

સપ્તી સાથે મનાઈ આવેલી છે. બારીક નજરે જોતાં વાત ઘણે દૂર જઈ ચૂકી છે. ઈશાદે રસૂલ ﷺ સાંભળીને ઈશાદે રસૂલ ﷺ પર અમલ કરનારથી નારાજ એ હકીકતમાં રસૂલ ﷺ થી નારાજ છે. અલ્અયાઝુબિલ્લાહિ તઆલા. એટલા જ માટે મુહકિક્કીન ઉલમાએ **توفيت ولم تكلمه حتى توفيت**નો અર્થ એ બતાવ્યો છે કે એના પછી વારસાની માગણી છોડી આપી અને એના બારામાં હઝરત સિદીકે અકબર **رضي الله عنه**ને જિંદગીભર કાંઈ ન કહ્યું. જેવું કે ઈમામ તિર્મિઝીએ પોતાના મશાઈખથી નફલ કર્યું છે. તેમજ એનું સમર્થન આ રિવાયતથી પણ થાય છે જે અમ્મ બિન શયબાથી મરવી છે : **فلم تكلمه في ذلك المال** હઝરત સૈયદાએ આ માલના બારામાં ફરી કદી કોઈ ચર્ચા ન કરી.

તેમજ એનું સમર્થન એનાથી પણ થાય છે જે ઈમામ બયહકીએ ઈમામ શઅબીથી રિવાયત કર્યું કે હઝરત સિદીકે અકબર **رضي الله عنه** હઝરત સૈયદા **رضي الله عنها**ની અયાદતના માટે તશરીફ લઈ ગયા. હઝરત અલીએ સૈયદાથી ફર્માવ્યું, આ અબૂબક છે, હાજરીની ઈજાઝત ચાહે છે. હઝરત સૈયદાએ હઝરત અલીને પૂછ્યું, શું આપ એને પસંદ કરો છો ? ફર્માવ્યું, હા ! હઝરત સૈયદાએ અંદરથી હાજરીની ઈજાઝત આપી. હઝરત સિદીકે અકબર હાજર થયા અને હઝરત સૈયદાને રાજી કરવાની કોશિશ કરી અને તે તેમનાથી રાજી થઈ ગયાં. આ રજાજોઈ (રાજી કરવું) અને હઝરત સૈયદાની રજામંદી બિલકુલ એ જ પ્રમાણે છે કે જેવી રીતે મૃત્યુ શૈયાએ રહેલ બીમારોને રાજી થવા અને માફીની દરખાસ્ત કરવામાં આવે છે અને તે પોતાની રજા તથા માફીને જાહેર કરે છે, એનાથી એવું લાઝિમ નથી કે ખરેખર હકીકતમાં નારાજી હોય.

ولم يؤذن لها ابكر : આ રિવાયતના આધારે હઝરત અલી **رضي الله عنه**એ હઝરત સિદીકે અકબર **رضي الله عنه**ને હઝરત સૈયદા **رضي الله عنها**ના વિસાલની ખબર ન આપી. અને ખૂદ હઝરત અલી **رضي الله عنه**એ તેમની નમાઝે જનાઝા પઢાવી. એનું કારણ શરહકર્તાઓએ એ બતાવ્યું છે કે હઝરત સૈયદાએ ખૂદ ફર્માવી આપ્યું હતું કે કોઈને ખબર કરવામાં ન આવે. આ એના કારણે કે એ સમય સુધી ત્યાં એ દસ્તૂર હતો કે સ્ત્રીના જનાઝા પર કેવળ એક કપડુ નાખીને લઈ જતા હતા. જેનાથી તેના શરીરનો આકાર જાહેર રહેતો. હઝરત સૈયદાને એ સખત નાપસંદ હતું. આ અતિશય કક્ષાની હયા તથા પદાના કારણે ફર્માવ્યું હતું. એનું સમર્થન આ રિવાયતથી થાય છે જે અલ્સ્તીઆબ (૪/૩૭૮ બર હામિશ અસાબા)માં છે કે હઝરત સૈયદાએ હઝરત સિદીકે અકબર **رضي الله عنه**ના અહલિયા હઝરત અસ્મા બિન્તે અમીસ **رضي الله عنها**થી ફર્માવ્યું, મૃત્યુ પછી સ્ત્રીઓ સાથે જે કરવામાં આવે છે તે મને સખત નાપસંદ છે કે તેમના પર એક કપડુ નાખીને તેમનો જનાઝો ઉઠાવવામાં આવે છે, જેનાથી શરીરનો આકાર જાહેર થઈ જાય છે. તો હઝરત અસ્માએ ખજૂરની લીલી ડાળીઓને વાળીને એના કપડુ વાળીને હૂડ જેવું બનાવ્યું અને બતાવ્યું કે મેં હબ્શામાં આવું જોયું હતું. એને જોઈને હઝરત સૈયદા ઘણા ખુશ થયાં અને ફર્માવ્યું, મારા માટે પણ આવું જ બનાવી આપજો. વિસાલ બાદ હઝરત સૈયદાનો મુબારક જનાઝો એવા જ હૂડ જેવા ગોખલામાં છૂપાવીને લઈ જવામાં આવ્યો.

એક રિવાયત એ છે કે હઝરત સૈયદાની નમાઝે જનાઝા હઝરત અબ્બાસે પઢાવી હતી. એ બુખારીની આ રિવાયતના વિરૂદ્ધ નથી. નમાઝ હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસ બંનેવે પઢી, પણ કેમ કે હઝરત અબ્બાસ હઝરત અલીના કાકા અને તેમનાથી ઉમરવાળા હતા એટલા માટે ઈમામ એ હતા. બલકે એક રિવાયતમાં એ પણ છે કે હઝરત સિદીકે અકબર **رضي الله عنه**એ હઝરત સૈયદાની નમાઝે જનાઝા પઢાવી હતી. એ રિવાયત દીનના ઉસૂલના પ્રમાણે છે, એટલા માટે કે નમાઝે જનાઝાની ઈમામતનો સૌથી અધિક હક્કદાર બલીફતુલ મુસ્લિમીન છે, પછી તેના નાયબ છે. એ જ કારણે હઝરત ઈમામે હસન મુજતબા **رضي الله عنه**ની નમાઝે જનાઝા મદીનાના હાકિમ મરવાને અથવા સઅદ બિન આસે પઢાવી. જ્યારે કે હઝરત ઈમામ હુસૈન મૌજૂદ હતા. તેમણે કોઈ વાંધો પણ ઉઠાવ્યો નહીં.

ولم يكن يبايع : એટલે કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ હઝરત સૈયદાની જિંદગીમાં હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنهની બયઅત કરી નથી, એમના વિસાલના પછી બયઅત કરી. પરંતું એનાથી ઉલ્ટુ સહીહ ઈબ્ને હબ્બાન વગેરેમાં છે કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ શરૂમાં બયઅત કરી લીધી હતી. (ફતહુલ બારી, ૭/૪૯૫)

હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنهથી રિવાયત છે કે સફીફા બની સાઅદાની બયઅત પછી હઝરત અબૂબક મિમ્બર પર તશરીફ લઈ ગયા. હાજરજનો પર નજર કરી તો હઝરત ઝુબૈરને ન જોયા, તેમને બોલાવ્યા. તે જ્યારે આવ્યા તો તેમને ફર્માવ્યું, કહેવામાં આવે છે કે તમે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمનાં ફોઈના સાહબઝાદા તથા સાથી છો અને તમે એવું ચાહો છો કે મુસલમાનોની લાઠી તૂટી જાય. હઝરત ઝુબૈરે કહ્યું, હે ખલીફાએ રસૂલુલ્લાહ ! પછી ઉભા થયા અને બયઅત કરી લીધી. પછી હાજરજનોને જોયા તો હઝરત અલી رضي الله عنهને જોયા. તેમને પણ બોલાવ્યા અને ફર્માવ્યું, કહેવામાં આવે છે કે તમે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمના કાકાના સાહબઝાદા અને હુઝૂર صلى الله عليه وسلمના જમાઈ છો અને વળી ચાહો છો કે મુસલમાનોની લાઠી તોડી નાખો. હઝરત અલી رضي الله عنهએ ફર્માવ્યું, હે ખલીફાએ રસૂલુલ્લાહ ! પછી બયઅત કરી લીધી. (તારીખુલ ખુલફા મિસ્રી બહવાલા ઈબ્ને સઅદ હાકિમ, બયહફી, પૃષ્ઠ-૬૮)

હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઔફ رضي الله عنهની રિવાયતમાં છે કે હઝરત અલી અને હઝરત ઝુબૈરે એવું કહ્યું, અમને એનાથી તકલીફ પહોંચી કે અમને મશ્વરામાં શરીક કરવામાં ન આવ્યા અને અમે અબૂબકને સર્વ લોકો કરતાં અધિક ખિલાફતના હક્કદાર જાણીએ છીએ. એ રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمના યારેગાર છે અને એમના શરફને ઓળખીએ છીએ. રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمએ પોતાની જાહેરી હયાતમાં તેમને નમાઝ પઠાવવાનો હુકમ આપ્યો. (ઉપર મુજબ બહવાલા મગાઝી મૂસા બિન ઉફા વ હાકિમ, પૃષ્ઠ-૭૦)

તેમજ હઝરત અલી رضي الله عنهએ એ પણ ફર્માવ્યું કે નબી صلى الله عليه وسلمએ અબૂબકને હુકમ આપ્યો કે લોકોને નમાઝ પઠાવે અને હું મૌજૂદ હતો ગૈરહાજર ન હતો અને ન મને કોઈ બીમારી હતી, એટલા માટે મેં મારી દુનિયાના માટે એ જ પસંદ કર્યું જે રસૂલુલ્લાહ અમારા દીનના માટે પસંદ કર્યું. (ઉપર મુજબ, બહવાલા ઈબ્ને અસાકિર, પૃષ્ઠ-૬૪)

હઝરત અલી رضي الله عنهએ પ્રારંભમાં જ હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنهની ખિલાફત સ્વીકારી લીધી હતી, એની દલીલ આ રિવાયત પણ છે : હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضي الله عنهએ ફર્માવ્યું કે જ્યારે મુર્તદો સાથે જંગ માટે અબૂબક બહાર નીકળી પડ્યા અને પોતાની સવારી પર બેસી ગયા તો હઝરત અલી رضي الله عنهએ તેમની સવારીની લગામ પકડી લીધી અને ફર્માવ્યું, ક્યાં હે ખલીફાએ રસૂલુલ્લાહ ! હું આપનાથી એ જ કહું છું જે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمએ આપને ઓહદના દિવસે ફર્માવ્યું હતું, તમારી તલ્વાર મ્યાનમાં કરો. તમારી જાતથી અમને ગમગીન ન કરો, મદીના પાછા ચાલો. બખુદા ! તમને ખોઈને અમે ગમઝદા થઈ ગયા તો કદી પણ ઈસ્લામની વ્યવસ્થા દુરુસ્ત થશે નહીં. (ઉપર મુજબ બહવાલા દારકુત્ની, પૃષ્ઠ-૭૫)

સૌને ખબર છે કે જયશે ઓસામાની રવાનગી બાદ વિના વિલંબે મુર્તદો સાથે જેહાદના માટે હઝરત સિદીકે અકબર નીકળ્યા હતા એ સમયે એમને હઝરત અલી رضي الله عنهએ ખલીફાએ રસૂલ કહ્યા એ એમની ખિલાફતને સ્વીકારવું છે. અને ખલીફા માની લીધા પછી બયઅત ન કરવાનો કોઈ સવાલ જ નથી.

આ ત્રણ સહાબાએ ફિરામ થયા : હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી, હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઔફ, હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضي الله عنه જેમની રિવાયતથી સાબિત છે કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ પ્રારંભમાં જ બયઅત કરી લીધી હતી એટલા માટે એનાથી ઈન્કારની કોઈ ગુંજાઈશ નથી. વળી હઝરત અલી رضي الله عنهનો આ

ઈર્શાદ કે અમે અબૂબકને ખિલાફતના સૌથી અધિક લાયક સમજતા હતા. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ એમને મારી મૌજૂદગીમાં નમાઝ પઢાવવાનો હુકમ આપ્યો. અમે અમારી દુનિયા માટે એમને પસંદ કરી લીધા જેને રસૂલુલ્લાહે અમારા દીનના માટે પસંદ કર્યા. આ એની દલીલ છે કે તે હઝરત સિદીકે અકબર રઝી અલ્લાહેની ખિલાફતને બરહકકુ જાણતા હતા, બલકે પોતાનાથી પણ અધિક તેમને ખિલાફતના મુસ્તહિકકુ જાણતા હતા, પછી બયઅત ન કરવાનો શો મતલબ ?

રહી ગયું ઉમ્મુલ મોમિનીને જે ફર્માવ્યું, એ છ મહિનામાં હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને બયઅત ન કરી હતી એ પોતાના ઈલ્મ તથા જાણકારીના પ્રમાણે ફર્માવી રહ્યાં છે.

હઝરત ઈબ્ને ઉમર રઝી અલ્લાહેનેની હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી. જ્યારે મુર્તદો સાથે લડાઈના માટે હઝરત સિદીકે અકબર નીકળી પડ્યા તો હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને સવારીની લગામ પકડી લીધી. એનાથી સાબિત છે કે શરૂમાં હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને હઝરત સિદીકે અકબર રઝી અલ્લાહેનેની પાસે આવતા જતા હતા અને મશ્વરા આપતા, બલકે પોતાના અંગત પ્રભાવ હેઠળ તેને મનાવી પણ લેતા હતા. પણ હુઝૂરે અફઠસ રઝી અલ્લાહેનેની જુદાઈની અસર હઝરત સૈયદા પર અતિશય હતી. ખુદ ફર્માવે છે :-

"મારા પર એવી મુસીબતો પડી છે _____ صبت على مصائب لوانها _____ صبت على الايام صرن لياليا કે જો દિવસ પર પડે તો રાત થઈ જાય, એના સદમાથી ખૂબ સખ્ત કમજોર થઈ ગઈ." જ્યારે હઝરત સૈયદા રઝી અલ્લાહેનેની બીમારીનો કમ શરૂ થઈ ગયો તો હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને તેમના દિલને રાજી કરવા તથા સેવા ચાકરીમાં વ્યસ્ત હોવાના કારણે એટલો મોકો ન પામતા કે ખિલાફતના દરબારમાં તશરીફ લાવતા, એનાથી લોકોમાં બદગુમાની ફેલાઈ હશે કે કદાચ હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને, સિદીકે અકબર રઝી અલ્લાહેનેની ખિલાફતને દિલથી સ્વીકારતા નથી. એટલા માટે જ્યારે હઝરત સૈયદા રઝી અલ્લાહેનેનો વિસાલ થયો તો એ બદગુમાનીને દૂર કરવાના માટે ફરીથી બયઅત કરી.

ગલત ધારણા મુજબ જો એને સ્વીકારી પણ લેવામાં આવે કે હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને છ મહિના સુધી બયઅત કરી ન હતી તો પણ એનાથી એ નથી લાઝિમ થતું કે તે હઝરત સિદીકે અકબર રઝી અલ્લાહેનેની ખિલાફતને બાતિલ જાણતા હતા. એવી કોઈ રિવાયત નથી કે હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને કદી એવું ફર્માવ્યું હોય કે અબૂબક ખિલાફતને પાત્ર નથી, એમની ખિલાફત દુરુસ્ત નથી. અમુક રિવાયતોથી સાબિત છે તો એટલું કે તે ખાનાનશીન (ઘરે રહેતા) થઈ ગયા હતા. અને એ સિદીકે અકબર રઝી અલ્લાહેનેને કોઈનાથી નારાજીના કારણે નહીં, બલકે હઝરત સૈયદા રઝી અલ્લાહેનેની હુઝૂરે રઝી અલ્લાહેનેની જુદાઈ વેઠી ન શકતાં સખ્ત બીમાર પડી ગયાં હતાં તેમની સેવા ચાકરી, બાળકોની દેખભાળના માટે હતું. અને એ કૃતઈ (નિશ્ચિત) છે કે આવા મોકા પર સુકૂત (મૌન) એ બયાનના હુકમમાં હોય છે. એક વાત એલાનિયા થઈ રહી છે અને એક દીની પેશવા તેને જોઈ રહ્યા છે અને ખામોશ છે. એ એની દલીલ છે કે તે એને સહીહ જાણે છે. એનું દષ્ટાંત હદીષે તફરીરી છે. સહાબાએ કિરામે હુઝૂરે અફઠસ રઝી અલ્લાહેનેની રૂબરૂ કાંઈક કરવું અથવા કર્યું અને હુઝૂરે તેના પર ઈન્કાર ન કર્યો, તો એ પણ હદીષે રસૂલ છે. તેમજ જો હઝરત અલી રઝી અલ્લાહેને હઝરત સિદીકે અકબર રઝી અલ્લાહેનેની ખિલાફતને બરહકકુ ન માનતા તો છ મહિના પછી પણ કદાપિ કદાપિ બયઅત ન કરતા, જ્યારે કે તેમને હઝરત સિદીકે અકબરની વિરુદ્ધ ઉશ્કેરવાની કોશિશ પણ કરવામાં આવી.

હઝરત અબૂ સુફ્યાને જ્યારે આ સાંભળ્યું કે હઝરત સિદીકે અકબર ખલીફા નિયુક્ત થયા છે તો મદીના તયબહ આવ્યા અને હઝરત અલીને કહ્યું, શું વાત છે કે ખિલાફત કુરૈશની એક શાખમાં છે જેઓ સૌથી ઓછા અને સૌથી કમજોર છે ?! એનાથી એમનો આશય હઝરત અબૂબકનું ખાનદાન બની તૈમ હતું. જો તમે ચાહો તો

તેમની વિરૂદ્ધ સવારો તથા પગપાળાઓથી મદીના ભરી દઈ. હઝરત અલીએ ફર્માવ્યું, તે લાંબા અરસા સુધી ઈસ્લામનો વિરોધ કર્યો એનાથી ઈસ્લામને કોઈ નુકસાન નથી પહોંચ્યું. અમે અબૂબકને એના પાત્ર પામ્યા. (તારીખે ખુલફા મિસ્રી, પેજ-૬૬)

આ રિવાયતે રાફઝીઓ (શીઆઓ)ના એ દાવાની પણ પોલ ફોડી નાખી જે એઓ કહે છે કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ પોતાની કમજોરી, બેબસીના કારણે તફીયાની રાહે (ડરના કારણે) બયઅત કરી હતી. તેમજ આ પરથી સાબિત થયું કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ છ મહિના પછી નહીં, બલકે શરૂઆતમાં જ હઝરત સિદીકે અકબરની ખિલાફત સ્વીકારી લીધી હતી.

ચર્ચાનો સાર એ નીકળ્યો કે એક નહીં વિવિધ રિવાયતોથી સાબિત છે કે હઝરત અલી رضي الله عنهએ પ્રારંભમાં જ હઝરત સિદીકે અકબરની ખિલાફત સ્વીકારીને બયઅત પણ કરી લીધી હતી. પણ કેમ કે હઝરત સૈયદા رضي الله عنهاની સેવા ચાકરી તથા બાળકોની દેખભાળમાં વ્યસ્તતાના કારણે ખિલાફતના દરબારમાં તશરીફ લાવતા ન હતા, એટલા માટે લોકોને બદગુમાની થવા લાગી હતી કે કદાચ હઝરત અલી ખિલાફતે સિદીકીનો સ્વીકાર નથી કરતા. હઝરત સૈયદા رضي الله عنهاના વિસાલ પછી જ્યારે તેમને ગૃહસ્થી ઉલઝનોથી ફુરસદ મળી તો લોકોની બદગુમાની દૂર કરવા માટે ફરીવાર જાહેરમાં બયઅત કરી.

استبدوت હઝરત અલી رضي الله عنهના આ ઈર્શાદનો મતલબ એ છે કે ખિલાફતના મામલાને નિશ્ચિત કરતી વખતે મશ્વરામાં અમને શરીફ કરવામાં આવ્યા ન હતા, જ્યારે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمની સાથે નિકટતા (સગાઈ)ના કારણે અમારો એ હક્ક હતો કે આ મશ્વરામાં અમને શરીફ કરવામાં આવે. અહીં مراથી મુરાદ ખિલાફત છે અને نصيباથી મુરાદ મશ્વરો આપવાનો હક્ક છે. મતલબ એ થયો કે ખિલાફતનો મામલો અમારાથી મશ્વરો લીધા વિના નક્કી કરી લેવામાં આવ્યો, અમારાથી મશ્વરો નથી લેવામાં આવ્યો, જ્યારે કે હું રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمનો ખાસ સગો નજીકનો છું તો મારો પણ હક્ક હતો કે મને મશ્વરામાં સામેલ કરવામાં આવતો.

પરંતું હઝરત સિદીકે અકબરનું ઉઝર (મજબૂરી) તદ્દન જાહેર છે કે સફીફા બની સાઅદામાં લોકોને ન હઝરત સિદીકે અકબરે બોલાવ્યા હતા ન મુહાજિરોમાંથી કોઈ અન્યએ. અન્સારે કિરામ જાતે પોતે એકત્ર થઈ ગયા હતા. એની જાણ જ્યારે હઝરત સિદીકે અકબરને થઈ તો હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ તથા અન્ય અમુક મુહાજિરો સાથે ત્યાં તશરીફ લઈ ગયા, એ રીતે હઝરત અલી رضي الله عنه પણ ચાહતા તો તશરીફ લઈ જાત. તેમના પર કોણે પાબંદી લગાડી હતી ? અને જેવું કે રાફઝી કહે છે કે હુઝૂરે અફદસ عليه السلامએ હઝરત અલીને પોતાના વસી કર્યા હતા અને એમની ખિલાફત પર નસ્સે જલી (ભારે દલીલ) કરી આપી હતી. તો આવી સ્થિતિમાં તો તેમણે જરૂર અને જરૂર તશરીફ લઈ જવું ફર્જ હતું. લોકોને બતાવતા કે આપ લોકો વિના કારણે ચર્ચા કરી રહ્યા છો, મારા માટે તો રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلمની નસ્સે જલી મૌજૂદ છે, હવે કેવી પસંદગી અને કેવી ચર્ચા !

રાફઝીઓનો આ દાવો આમ પણ બાતિલ છે કે એ વખતે જ્યારે મકાનની એકાંતમાં દોસ્તાના માહોલમાં ચર્ચા થઈ રહી હતી તો હઝરત અલી رضي الله عنهએ સાફ સાફ ફર્માવી દેવું ફર્જ હતું કે મારી નારાજીનું કારણ એ છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم મારા માટે નસ્સે જલી ફર્માવીને મને વસી બનાવી ગયા છે તો આપ કેવી રીતે ખલીફા બની ગયા !

એક શંકાનું નિવારણ : نصيباથી મુરાદ ખિલાફતમાં હિસ્સો નથી થઈ શકતો, એટલા માટે કે ખિલાફત એવી ચીજ નથી જેમાં અમુક વ્યક્તિઓ ભાગીદાર હોય, બંને પક્ષોની સહમતિથી ખલીફા એક જ થશે.

لم اترك امرًا : એટલે કે 'ફદક' વગેરેના મામલામાં જે નારાજી થઈ છે એની બુનિયાદ જો એના પર છે કે, આપ હઝરતનો એ ખયાલ હોય કે એને હું મારાં બીવી બચ્ચાં કે સગાંઓ પર ખર્ચ કરીશ, તો એ ખયાલ દિલથી

કાઠી નાખો. રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના સગાંઓની સાથે સારું વર્તન કરવું મારાં સગાંઓ કરતાં અધિક પસંદ છે. એ માલોને રસૂલુલ્લાહ ﷺ જેમ જેમ જ્યાં જ્યાં ખર્ચ કરતા હતા, હું પણ એ જ પ્રમાણે ત્યાં જ ખર્ચ કરીશ. કિતાબુલ જેહાદની રિવાયતમાં એ છે કે હું એનાથી ડરું છું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના તરીકાને છોડી દઈશ તો રાહે રાસ્તથી (સીધા માર્ગથી) હટી જઈશ. એમાં જ આગળ આ છે.

فاما صدقته بالمدينة : રસૂલુલ્લાહ ﷺ નો તે માલ જે મદીનામાં હતો તેને હઝરત ઉમરે પોતાના ખિલાફતકાળમાં હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસના હસ્તક કરી દીધો હતો. અલબત્ત ખયબર તથા ફદકને પોતાના હસ્તક રાખ્યો હતો અને ફર્માવ્યું, આ રસૂલુલ્લાહ ﷺ નો સદકો છે જે એ હક્કો તથા ઘટનાઓ (હાદસાઓ)ના માટે હતો જે તેમને ઉપસ્થિત થતી હતી. અને આ બંનેનો ઈખ્તિયાર તેને છે જે હુઝૂરના પછી વાલી બને. એ બંનેવ આ જ સુધી એના પર છે.

એ બંનેવ હઝરાતને આપવાનો મતલબ એ હતો કે એ બંનેવને મુતવલ્લી બનાવી આપ્યા હતા કે એની વ્યવસ્થા કરે, દેખભાવ (નિયંત્રણ) કરે અને પોતાના હક્કોના પ્રમાણે પોતપોતાનો હિસ્સો એમાંથી લઈ લે. જેથી એ બંનેવ હઝરાતની હયાતી સુધી એ પ્રમાણે ચાલ્યું કે મદીનાના માલોની દેખભાળ એ લોકો કરતા હતા અને ખયબર તથા ફદક ઈસ્લામના ખલીફાના હસ્તક રહ્યાં.

મદીનાના માલો હઝરત અલી رضی اللہ عنہની શહાદત પછી હઝરત ઈમામ હસન મુજતબા પછી ઈમામ હુસૈન પછી ઈમામ ઝયનુલ આબિદીન પછી ઈમામ હસન બિન હસન મુષન્ના, પછી ઝયદ બિન હસન પછી અબ્દુલ્લાહ બિન હુસૈનના હસ્તકમાં રહ્યાં. એમના હાથથી બનૂ અબ્બાસે લઈ લીધા.

અહીં એ વાત નોંધનીય છે કે જો રાફઝીઓના દાવા પ્રમાણે ماترکنا صدقة સહીહ નથી, તો હઝરત અલી رضی اللہ عنہનો ખિલાફતકાળ જ્યારે આવ્યો તો તેમણે ખયબર તથા ફદક પર કબજો કરીને તેને રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના વારસો પર વહેંચી કેમ ન નાખ્યાં?! તેમજ એ કે મદીના તયબહની જમીનો કેવળ એમના કબજામાં શા માટે રહી?! અને એમના બાદ કેવળ એક વ્યક્તિના તાબા હેઠળ શાથી રહી? રાફઝીઓના ગુમાનના પ્રમાણે હઝરત અલી رضی اللہ عنہ પર ફર્જ હતું કે એને પણ શરઈ રીતે હિસ્સાઓ પ્રમાણે વહેંચી આપતા! અઝવાજે મુતહઝરાતના હિસ્સા તેમને આપી દેતા, બનૂ અબ્બાસના હિસ્સા તેમને આપી દેતા. પછી બાદમાં અહલે બયતના ઈમામોમાંથી કેવળ એક શખ્સના કબજા હેઠળ કેમ રહ્યા? અહલે બયતના ઈમામોના સામૂહિક અમલે સાબિત કરી આપ્યું કે હદીષ لَانورث ماترکنا صدقة હક્ક છે અને એની હક્કાનિયત પર અહલે બયતના ઈમામોનો ઈજમાઅ છે. فله الحجة البالغة.

قال ابو عبد الله اعتراك - افتعلت من عروته - اصبته ومنه يعرفه واعتراني

અબૂ અબ્દુલ્લાહ (ઈમામ બુખારી)એ કહ્યું : اعتراك એ اعروته ના અર્થમાં اصبته થી બાબે ઈફતેઆલનો સેગો છે અને એનાથી જ يعرؤه તથا اعتراني આવ્યું છે.

આ હદીષમાં يعرؤه નો શબ્દ આવ્યો છે એના બારામાં કુઆને કરીમમાં આવ્યું છે : **إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا لِسُبْحَانَ رَبِّكَ** "અમે તો એ જ કહીએ છીએ કે તમને અમારા અમુક ખુદાની બુરી ઝપટ પડી છે." (હૂદ-૫૪)

આદત પ્રમાણે ઈમામ બુખારીએ એની તફસીર ફર્માવી કે اعتراك એ બાબે ઈફતે આલનો સેગો છે એનો માદો عرؤه છે જેનો અર્થ પહોંચવું છે. એનાથી જ يعرؤه છે જે આ હદીષમાં આવેલ છે. એઅતેરાની ફેઅલ માઝી વાહિદ મુઝક્કર ગાઈબનો સેગો નૂન વફાયા અને યાએ મુતકલિમની સાથે એટલે કે મને પહોંચી.

حدیث ۱۶۵۹
عَنْ مَالِكِ بْنِ أَدِيسِ بْنِ الْحَدَّادِ وَكَانَ مُحَمَّدُ بْنُ جَبْرِ ذَكَرَنِي

"ઈબને શહાબ ઝુહરીએ કહ્યું કે મુહમ્મદ બિન ઝુબેરે માલિક બિન અવસ બિન [હદીષ : ૧૬૫૯]

ذَكَرًا مِنْ حَدِيثِهِ ذَلِكَ فَأَنْطَلَقْتُ حَتَّى أَدْخُلَ عَلَى مَالِكِ بْنِ أَدِيسٍ فَسَأَلْتُهُ

હદયાનની આ હદીષનો ઉલ્લેખ મને કર્યો હતો. પછી હું માલિક બિન અવસની ખિદમતમાં હાજર થયો અને

عَنْ ذَلِكَ الْحَدِيثِ فَقَالَ مَالِكٌ بَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ فِي أَهْلِ حَيْنَ مَتَعَ النَّهَارُ

આ હદીષને તેમનાથી પૂછી તો તેમણે બયાન કર્યું કે હું મારાં બીવી બચ્ચાંમાં બેઠો હતો અને દિવસ ચઢી ચૂક્યો

إِذَا رَسُولُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ يَأْتِينِي فَقَالَ أَجِبْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَأَنْطَلَقْتُ

હતો એવામાં હઝરત ઉમર બિન ખતાબનો મોકલેલ માણસ મારી પાસે આવ્યો અને કહ્યું કે અમીરુલ મોમિનીનને

مَعَهُ حَتَّى أَدْخُلَ عَلَى عُمَرَ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ عَلَى مَالٍ تَسْرِيرٍ لَيْسَ بَيْنَهُ

ત્યાં ચાલો. એની સાથે ચાલીને હઝરત ઉમરની ખિદમતમાં હાજર થયો. હઝરત ઉમર ખજૂરથી બનેલી ચારપાઈ

وَبَيْنَهُ، فِرَاشٌ مُتَكِيٌّ عَلَى وَسَادَةٍ مِنْ أَدَمٍ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ جَلَسْتُ فَقَالَ

પર બેઠા હતા જેના પર કોઈ પાથરણુ ન હતું અને ચામડાના તકીયા પર ટેક લગાડેલ હતા. મેં તેમને સલામ કરી

يَا مَالُ أُنْتَهُ قَدِمَ عَلَيْنَا مِنْ قَوْمِكَ أَهْلُ أَيْبَاتٍ وَقَدْ أَمَرْتُ فِيهِمْ

અને બેસી ગયો. ફર્માવ્યું, હે માલિક ! તમારી ક્રોમના ઘરવાળા મારી પાસે આવ્યા હતા, મેં તેમને કાંઈક માલ

بِرَفِيحٍ فَأَقْبَضَهُ فَأَقْبَضَهُ بَيْنَهُمْ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَوْ أَمَرْتُ بِهِمْ غَيْرِي

આપી દેવાનો હુકમ આપી દીધો છે, એને લઈ જાવ અને એમનામાં વહેંચી આપો. મેં અર્જ કરી, હે અમીરુલ

قَالَ فَأَقْبَضَهُ أَيُّهَا الْمَرْءُ قَبِينَا أَنَا جَالِسٌ عِنْدَكَ أَنَا لَا حَاجِبَةَ يَرِفَا

મોમિનીન ! જો મારા સિવાય કોઈ અન્યને એ કામ સોંપતા તો સારું થાત. ફર્માવ્યું, હે શખ્સ ! એને લઈ જાવ. હું

فَقَالَ هَلْ لَكَ فِي عُثْمَانَ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ وَالزُّبَيْرِ وَسَعْدِ بْنِ أَبِي

તેમની ખિદમતમાં બેસેલો જ હતો કે તેમના દરવાન યરફા હાજર થયા અને અર્જ કરી, ઉષ્માન, અબ્દુરહમાન

وَقَاصٍ يَسْتَاذِرُونَ قَالَ لَعَمْرُ قَاذُونَ لَهُمْ قَدْ خَلَوْا هَسَلُوا وَحَبَلُوا شَمًّا

બિન ઔફ, ઝુબેર તથા સઅદ બિન વક્કાસ અંદર આવવાની ઈજાજત ચાહી રહ્યા છે, આપ ઈજાજત આપો છો ?

وَقَاصٍ يَسْتَأْذِنُونَ قَالَ نَعَمْ فَأَذِنَ لَهُمْ فَدَخَلُوا هَاتَمُوا وَحَبَسُوا ثُمَّ

ફર્માવ્યું, હા ! દરવાને તે હઝરાતને ખબર કરી. એ લોકો અંદર આવ્યા અને સલામ કરીને બેસી ગયા. યરફા

جَلَسَ يَرْفًا يَسِيرًا ثُمَّ قَالَ هَلْ لَكَ فِي عَلِيٍّ وَعَبَّاسٍ قَالَ نَعَمْ فَأَذِنَ لَهُمَا

થોડીવાર જ બેઠા હશે પછી અર્જ કરી કે શું આપ અલી તથા અબ્બાસને અંદર આવવાની ઈજાઝત આપો છો ?

فَدَخَلَا فَسَلَّمَا فَجَلَسَا فَقَالَ عَبَّاسٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اقْضِ بَيْنِي وَبَيْنَ

ફર્માવ્યું, હા ! યરફાએ એ હઝરાતને અંદર આવવાની ઈજાઝતની ખબર આપી તો એ બંનેવ હઝરાત અંદર

هَذَا وَهُمَا يَخْتَصِمَانِ فِيمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ مَالِ بَنِي النَّضِيرِ فَقَالَ

આવ્યા. અને સલામ કરીને બેસી ગયા. હવે અબ્બાસે કહ્યું, હે અમીરુલ મોમિનીન ! મારા તથા એમની વચ્ચે

الرَّهْطِ عُثْمَانُ وَأَصْحَابُهُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اقْضِ بَيْنَهُمَا وَارْحَمْ أَحَدَهُمَا

ફેસલો કરી આપો. એ બંનેવ હઝરાતનો કજીયો બની નઝીરની એ જમીનના બારામાં હતો જે અલ્લાહે પોતાના

مِنَ الْآخِرِ فَقَالَ عُمَرُ تَعِدُّكُمْ أَنْتُمْ كُفْرًا بِاللَّهِ الَّذِي يَرِذُّنَهُ لَقَوْمٌ

રસૂલને ગનીમત (કે ખિરાજ) રૂપે અતા કરી હતી. પૂરી ગિરોહ હઝરત ઉમ્માન તથા એમના સાથીઓએ કહ્યું, હે

السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ هَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

અમીરુલ મોમિનન ! એમની વચ્ચે શાંત્વન કરી આપો, અને એકને બીજાથી રાહતમાં કરી આપો. હવે હઝરત

قَالَ لَا تَوْرَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ يُرِيدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

ઉમરે તે લોકોને સંબોધીને ફર્માવ્યું, થોભો ! હું તમને લોકોને એ અલ્લાહની ફસમ આપુ છું જેના હુકમથી

وَسَلَّمَ نَفْسُهُ قَالَ الرَّهْطُ قَدْ قَالَ ذَلِكَ فَأَقْبَلَ عُمَرُ عَلَى عَلِيٍّ وَدَعَبَاسٍ

આસ્માન તથા જમીન ફાયમ છે ! શું તમે લોકો જાણો છો કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું છે, "અમારો કોઈ વારસ

فَقَالَ أَنْتُمْ كَمَا بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَانِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

નથી હતો. અમે જે કાંઈ છોડીએ એ સદકો છે." (અમેથી) રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ પોતાની જાત મુરાદ લીધી હતી.

وَسَلَّمَ قَدْ قَالَ ذَلِكَ قَالَا قَدْ قَالَ ذَلِكَ قَالَ عُمَرُ فَإِنِّي أَحَدٌ مِّنْكُمْ عَنِ

સૌએ કહ્યું, રસૂલુલ્લાહે આવું ફર્માવ્યું છે. ત્યારબાદ હઝરત ઉમર, હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસની તરફ

هَذَا الْأَمْرَاتِ اللَّهُ قَدْ خَصَّ رَسُولَهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي هَذَا

દ્યાનિત થયા અને ફર્માવ્યું, હું તમને બંનેવ સાહબોને અલ્લાહની ફસમ આપુ છું ! શું તમે લોકો એવું જાણો છો

الْفَيْئِ بِنْتِي لَمْ يُعْطِهِم أَحَدًا غَيْرَكَ ثُمَّ قَسَرَ أَوْ مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ

કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ તે ફર્માવ્યું છે ? એ બંનેવ હઝરાતે ઈફરાર કર્યો કે હા ! તેવું ફર્માવ્યું છે. ત્યારબાદ હઝરાત

فَمَا أَوْحَفْتُمْ عَلَيْهِمْ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ

ઉમરે ફર્માવ્યું, હું આ મામલાને તમારા લોકો સમક્ષ સાફ સાફ વર્ણવું છું. બેશક ! અલ્લાહે પોતાના રસૂલ ﷺ ને

يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ - فَكَانَتْ هَذِهِ خَالِصَةً لِرَسُولِ اللَّهِ

આ માલે ગનીમતમાં કાંઈ એવા ખાસ કરી આપ્યા હતા કે એમના સિવાય કોઈને નથી અતા કર્યું. પછી તેમણે

بِمَا عَلَيْهِمْ قَدْ أَعْطَاكُمْ مَوْجِبًا وَبَثَّهَا فِيكُمْ حَتَّى بَقِيَ مِنْهَا هَذَا الْمَالُ

સૂરએ હશરની આ આયત તિલાવત ફર્માવી, "અને જે અલ્લાહે પોતાના રસૂલને તેમનાથી માલે ગનીમત અતા

فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَّفِقُ عَلَى أَهْلِهِ

કરી તો તમે ન એમના પર ઘોડા ઢોડાવ્યા ન ઊંટ, પરંતું અલ્લાહ પોતાના રસૂલોને જેના પર ચાહે છે ફાબૂ આપે

تَفَقَّةً سَتَّيْتَهُمْ مِنْ هَذَا الْمَالِ ثُمَّ يَأْخُذُ مَا بَقِيَ فَيَجْعَلُهُ مَجْعَلِ مَالٍ

છે અને અલ્લાહ દરેક ચીજ પર શક્તિમાન છે." આ આયતની રોશનીમાં એ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના માટે ખાસ

اللَّهُ فَعَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ حَيَاتِهِ

રહું. અને બખુદા ! હુઝૂરે તમારા સિવાય કોઈને એમાંથી કાંઈ નથી આપ્યું. તમને લોકોને જ અતા કર્યું. તમારામાં

أَنْشُدُكُمْ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمُونَ ذَلِكَ قَالُوا نَعَمْ ثُمَّ قَالَ لِعَلِيٍّ وَعَبَّاسِ

વહૈર્યું, ત્યાં સુધી કે એમાંથી આ માલ બચીને રહ્યો. રસૂલુલ્લાહ ﷺ આ માલમાંથી પોતાનાં ઘરવાળાઓનું

أَنْشُدُكُمْ بِاللَّهِ هَلْ تَعْلَمَانِ ذَلِكَ قَالَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ نَبِيِّهِ صَلَّى

વરસભરનું ભરણપોષણ કાઢી લેતા પછી જે બચતુ તે કેવળ અલ્લાહના માલની જગાએ ખર્ચ કરતા.

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَنَا وَلِيٌّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ પોતાની જાહેરી હયાત સુધી એના પર અમલ કર્યો. હું આપ લોકોને અલ્લાહની ફસમ !

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَبَضَهَا أَبُو بَكْرٍ فَعَمِلَ فِيهَا بِمَا عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ

આપુ છું શું તમે લોકો આને જાણો છો? તે સૌએ કહ્યું, હા! અમે જાણીએ છીએ. પછી હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસને

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَبَّهُ فِيهَا الصَّادِقُ بَاسِرٌ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ

ફર્માવ્યું, હું તમને લોકોને અલ્લાહની કૃપા આપુ છું કે શું તમે લોકો પણ એ જાણો છો? (તો એ બંનેવ હઝરતને

تَمَّ تَوَاتُرًا اللَّهُ أَبَا بَكْرٍ فَكُنْتُ أَنَا وَابْنِي أَبِي بَكْرٍ فَقَبَضْتُهَا سَنَتَيْنِ مِنْ إِمَارَتِي

કહ્યું કે અમે લોકો પણ જાણીએ છીએ) હઝરત ઉમરે ફર્માવ્યું, પછી અલ્લાહે પોતાના નબીને પોતાને ત્યાં ઉઠાવી

أَعْمَلَ فِيهَا بِمَا عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِمَا

લીધા. તો હઝરત અબૂબકરએ કહ્યું, હું રસૂલુલ્લાહ ﷺ નો જાનશીન છું અને તેમણે એને પોતાના કબજામાં લીધું

عَمِلَ فِيهَا أَبُو بَكْرٍ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَنِّي فِيهَا الصَّادِقُ بَاسِرٌ رَاشِدٌ تَابِعٌ لِلْحَقِّ

અને રસૂલુલ્લાહ એ માલને જેવું કરતા હતા એવું જ તેમણે પણ કર્યું. અને વિના શંકાએ તે એમાં સાચા નેકોકાર

كُنْتُ حِجَّتِي فِي تَكَلِّمَاتِي وَكَلِمَاتِي وَأَحَدًا وَأَمْرًا كَمَا وَأَحَدًا حِجَّتِي يَا عَبَّاسُ

તથા હિદાયત પર ચાલનાર હક્કના તાબે હતા. પછી તેમનો વિસાલ થઈ ગયો તો હું અબૂબકરનો જાનશીન થયો

تَسَأَلْتَنِي نَصِيْبَكَ مِنْ ابْنِ أَخِيكَ وَجَاءَنِي هَذَا يُرِيدُ عَلَيَّا يُرِيدُ

અને મેં એને મારા હસ્તક મારી ખિલાફતના બે વરસ રાખ્યું. અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ તથા અબૂબકરના તરીકા પર

نَصِيْبَ إِمْرَأَتِهِ مِنْ أَبِيهَا فَقُلْتُ لَكُمَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

કાર્યરત રહ્યો. અને ખુદા જાણે છે કે હું એમાં જરૂર સાચો, નેકોકાર, હિદાયત પર કાર્યરત તથા હક્કના તાબે છું.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَوَسَّسْتُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةً فَلَمَّا بَدَأَ إِلَى أَنْ أَدْفَعَهُ

પછી આપ બંને સાહેબો તશરીફ લાવ્યા અને આપ લોકોની બોલી એક હતી અને મામલો પણ એક. હે અબ્બાસ!

إِلَيْكُمْ قُلْتُ إِنَّ سِتْرًا أَدْفَعْتُمَا إِلَيْكُمْ عَلَى أَنْ عَلَيْكُمْ عَهْدُ اللَّهِ وَمِيثَاقُهُ

આપ તશરીફ લાવ્યા અને આપના ભાઈના સાહબજાદાના ત્યજેલામાં પોતાનો હિસ્સો માગવા લાગ્યા અને આ

لَتَعْمَلَانِ فِيهَا بِمَا عَمِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

એટલે હઝરત અલી આવ્યા અને પોતાની પત્નીનો હિસ્સો તેમના પિતાના માલમાંથી ચાહતા હતા. તો મેં આપ

وَمَا عَمِلَ فِيهَا أَبُو بَكْرٍ وَمَا عَمِلْتُ فِيهَا مِنْدُ وَكَيْتُهَا فَقُلْتُمَا ادْفَعُهَا

લોકોને કહ્યું રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું છે, અમારો કોઈ વારસ નથી, અમે જે કાંઈ છોડીએ સદકો છે. બાદમાં

لَيْتَا فَيَدُكَ دَفَعْتُمَا إِلَيْكُمَا فَأَنْشَدُكُمْ بِاللَّهِ هَلْ دَفَعْتُمَا إِلَيْهِمَا

જ્યારે મેં મુનાસિબ જાણ્યું કે આપ લોકોના હસ્તક કરી દઉં તો મેં આપ લોકોને કહ્યું, જો આપ લોકો યાહો તો

بِذَلِكَ قَالَ الرَّهْطُ نَعَمْ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ وَعَبَّاسٍ فَقَالَ أَنْشَدُكُمْ بِاللَّهِ

આપ લોકોના હસ્તક કરી દઉં, એ શર્ત પર કે આપ લોકો પર અલ્લાહનો અહદ (વાયદો) અને મીષાક છે કે એ

هَلْ دَفَعْتُمَا إِلَيْكُمَا بِذَلِكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَتَنَّمَسَانِ مِنِّي قَصْنَاءَ غَيْرِ ذَلِكَ

માલોમાં એ જ કરશો જે અલ્લાહના રસૂલ ﷺ તથા અબૂબકક કરતા હતા. અને મારી ખિલાફત થકી અત્યાર

فَوَاللَّهِ الَّذِي بِأُذُنِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ لَأَقْضِي فِيهَا قَصْنَاءَ غَيْرِ

સુઘી જે હું કરતો હતો. એ સાંભળીને આપ લોકોએ કહ્યું કે અમને મંજૂર છે, અમારા હસ્તક કરી દો. તો એ શર્ત

ذَلِكَ فَإِنْ عَجَزْتُمَا عَنْهَا فَأَدْفَعَاهَا إِلَيَّ فَإِنِّي أَكْفِيكُمَا هَا

પર મેં આપ લોકોને આપ્યું. હું આપ લોકોને અલ્લાહની કૃપા આપુ છું! શું મેં આ શર્ત પર એ લોકોને નથી

આપ્યું? પૂરા ગિરોહે કહ્યું, હા! એ જ વાત છે. પછી હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસની તરફ ચહેરો કર્યો અને

કહ્યું, હું આપ લોકોને અલ્લાહની કૃપા! આપુ છું, શું મેં આ શર્ત પર આપ લોકોને નથી આપ્યું? બંનેવે કહ્યું,

હા! હવે ફર્માવ્યું, આપ લોકો મારા પાસેથી એના સિવાયનો કોઈ ફેસલો કરાવવા યાહો છો? કૃપા છે

અલ્લાહની! જેના હુકમથી આસ્માન તથા જમીન ફાયમ છે, હું એના સિવાય અન્ય કોઈ ફેસલો નથી કરી

શકતો. હવે જો તમે લોકો એનાથી આજિઝ છો તો તમે પરત કરી આપો હું એની દેખભાળ કરી લઈશ."

(૨/૮૦૬ અન્નફાત ૨/૮૮૬ અલ્ફરાઈઝ, બાબ-ફોલુનબી ﷺ લાનુરિષુ, ૨/૧૦૮૫ અલ્એઅતિસામ,
મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-ખિરાજ, તિર્મિઝી-સિયર)

હદીષ : ૧૬૫૯ની સમજૂતી

માલિક બિન અવસ બિન હદયાન : એમના વાલિદ અવસ

સહાબી છે. એમને પણ કેટલાક લોકોએ સહાબી વર્ણવ્યા છે. ઈબ્ને અબી હાતિમ વગેરેએ કહ્યું, એમના માટે

સોહબત સાબિત નથી. ભલે નુબુવ્વતનો જમાનો તેમને મળ્યો છે. કદાચ એ મદીના તયબહ હુઝૂરે અફદસ

ﷺના પછી હાજર થયા જેવી રીતે કેસ બિન અબૂ હાઝિમ.

وكان محمد بن جبير : એટલે મુહમ્મદ બિન જુબૈરે આ હદીષ ઈબ્ને શહાબથી વર્ણવી હતી. પરંતું ઉલુવ્વે

સનદના માટે ઈબ્ને શહાબે ખૂદ માલિકથી મુલાકાત કરીને આ હદીષ સાંભળી. આ પરથી ઈબ્ને શહાબ હુહરીનો

હદીષની તલબનો અતિશય શોખ પ્રદર્શિત થાય છે.

اقض بيني وبين هذا એટલે કે મારા અને એમના વચ્ચે, એટલે હઝરત અલી અને એમની વચ્ચે ફેસલો કરી આપો. એ અતિસામમાં એ છે કે હઝરત અબ્બાસે એવું કહ્યું, મારા અને આ જાલિમની વચ્ચે ફેસલો કરી આપો. એ બંનેવે કડક ભાષા વાપરી. બલકે ઝુવૈરિયહની રિવાયતમાં છે કે કાઝિબ, ગુનેગાર, પ્રપંચી, અપ્રમાણિક સુધ્ધાં કહ્યું. શોએબ તથા યૂનુસની રિવાયતમાં છે કે અલી અને અબ્બાસે આપસમાં કટુ ભાષા વાપરી. કોઈ રિવાયતમાં એ નથી કે હઝરત અલી رضي الله عنه એ હઝરત અબ્બાસને કોઈ અયોગ્ય શબ્દ કહ્યો હોય. એટલા માટે استبથી મુરાદ તે જ સખ્ત લહેજમાં વાતચીત કરવું છે. હઝરત અબ્બાસે જે કાંઈ કહ્યું એ ગુસ્સાની હાલતમાં તેમના મોઢેથી નીકળી ગયું. કાકા બાપના સ્થાને હોય છે એનાથી એનો હકીકી અર્થ મુરાદ નથી. જેવી રીતે ધમકાવતી વખતે મોટા લોકો નાનાને ઘણું બધું કહી નાખે છે એનાથી હેતુ નારાજી પ્રદર્શિત કરવાનો હોય છે, એ વખતે એમનો હેતુ કદાપિ એ નથી હોતો કે ખરેખર જેને કહેવામાં આવ્યું છે તે એવો જ છે.

قال الرهط : એટલે કે હઝરત ઉખ્માન, હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઔફ, હઝરત ઝુબૈર, હઝરત સઅદ બિન વક્કાસ رضوان الله تعالى عليهم أجمعين પૂરા ગિરોહે એનું સમર્થન કર્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ આવું ફર્માવ્યું છે لا نورث ما تركنا صدقة હઝરત અબ્બાસ અને હઝરત અલી رضي الله عنهما બંનેવે ઈકરાર કર્યો કે હા! રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ આ ફર્માવ્યું છે કે لا نورث ما تركنا صدقة "અમારો કોઈ વારસ નથી, અમે જે કાંઈ છોડીએ સદકો છે." આ હદીષમાં વર્ણવેલ વિગતના પ્રમાણે لا نورث ما تركنا صدقة ના રાવી સાત સહાબા થઈ ગયા : હઝરત ઉમર, હઝરત ઉખ્માન, હઝરત અલી, હઝરત અબ્બાસ, હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઔફ, હઝરત ઝુબૈર, હઝરત સઅદ બિન વક્કાસ رضوان الله تعالى عليهم أجمعين

એના પહેલાં હઝરત અબૂબકની રિવાયત વર્ણન થઈ ચૂકી છે. અને અલ્ફરાઈઝમાં ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضي الله عنها થી પણ મરવી છે. અને અમે શરહમાં તિમિઝીના હવાલાથી હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه ની રિવાયત વર્ણન કરી છે. હવે આ હદીષના રાવી દસ સહાબાએ કિરામ થયા, જેમાંથી આઠ અશરાએ મુબશ્શિરા છે.

આ હદીષ આયતે મીરાષની વિરૂદ્ધ નથી, એટલા માટે કે વારસો (મીરાષ) કેવળ તે જ માલો પર લાગુ થાય છે જે મૃત્યુ વખતે મૂરિષ (મરનાર)ની મિલકતમાં હોય. અને જે માલો મરનારે વફૂફ કરી દીધા હોય તો એમાં વારસો ચાલુ રહેવાનો કોઈ સવાલ જ નથી. આ હદીષથી નજર હટાવીને બીજી હદીષો પણ નરસે સરીહ (ઉઘાડી દલીલો) છે કે હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم એ પોતાના સર્વ છોડેલાને વફૂફ કરી આપ્યું હતું. જેવું કે આ જ બુખારીમાં કિતાબુલ વસાયામાં હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી છે અને આના પછીના પ્રકરણમાં પણ આવી રહી છે કે ફર્માવ્યું :-

"મારા વારસો એક દિરહમ પણ ન વહેંચે. હું જે કાંઈ છોડું તે મારી અઝવાજના ભરણપોષણ અને મારા આમિલના ખર્ચાઓના પછી જે કાંઈ બચે તે સદકો છે."

لا تقسم ورسثى دینارا ولا درهما ما تركت
بعد نفقة نسائی ومؤنة عاملى فهو
صدقة -

અને જો ધારો કે હદીષ વિરોધાભાસી જ હોય તો કેમ કે હદીષ લાનૂરિષ (લા નોરથ) મશહૂર છે એટલા માટે એનાથી કિતાબુલ્લાહનું ખાસ કરવું દુરુસ્ત છે. જેમ કે વર્ણન થઈ ચૂક્યું.

ان الله قد خص رسوله
હતો. એમાંથી કોઈને કાંઈ ન આપ્યું. ફર્માવે છે : અલ્લાહે પોતાના રસૂલને એ (બની નજીર)થી જે કાંઈ અપાવ્યું, એના પર ન તમે ઘોડા દોડાવ્યા ન ઊંટ. હા! અલ્લાહ રસૂલોને જેના પર ચાહે ફાબૂ આપે છે. (હ૨૨-૬)

હુઝૂરે અકફદસ عليه السلام બખ્શિશ, એહસાન તથા હમદદર્દીના તૌર પર તેમાંથી હઝરત અબ્બાસ તથા હઝરત અલી رضي الله عنهماને પણ અતા ફર્માવતા હતા.

પાયાની રીતે દસ્તૂર એ હતો કે અઝવાજે મુતહ્હરાતના વરસભરના ભરણપોષણની માત્રા જેટલું એમાંથી રાખી લેતા અને બાકીનું સદકાઓની જેમ ખર્ચી કાઢતા, એમાંથી હઝરત અલી તથા હઝરત અબ્બાસ رضي الله عنهماને પણ અતા ફર્માવતા અને અન્ય જરૂરતમંદોને પણ આપતા, તદ્દઉપરાંત જેહાદના માટે સાધન સામગ્રીમાં ખર્ચ કરતા.

هل تعلمان ذلك : આ રિવાયતમાં હઝરત અબ્બાસ તથા હઝરત અલી رضي الله عنهماનું સમર્થન વર્ણન થયેલ નથી, પણ બુખારીની જ અન્ય જગાની રિવાયતમાં છે : **قال نعم** હઝરત અબ્બાસ અને હઝરત અલી رضي الله عنهماએ કહ્યું, હા ! એટલે તમે સાચું કહો છો.

نصيبك من ابن اخيك : એટલે હે અબ્બાસ ! આપ કાકા હોવાની હૈસિયતથી, અને હે અલી ! આપ જમાઈ હોવાની હૈસિયતથી પોતાની પત્ની સૈયદા ફાતિમાનો હિસ્સો શોધવા લાગ્યા છો. એના પર ગંભીર શંકા આ છે. આ હદીષમાં પ્રથમ વર્ણન છે કે આ બંનેવ હઝરાતે એ વાતનું સમર્થન કર્યું કે હુઝૂરે અકફદસ عليه السلامએ ફર્માવ્યું છે : **لانورث ما تركنا صدقة**

એનો મતલબ એ છે કે આ સમર્થનથી પહેલાં એમને એનો ઈલ્મ હતો. હવે બે સ્થિતિઓ છે કે ક્યાં તો તેને ડાયરેક્ટ રસૂલુલ્લાહ عليه السلامથી સાંભળ્યું હતું, અથવા હઝરત સિદીકે અકબરથી સાંભળ્યું હતું. જ્યારે કે હઝરત સૈયદા رضي الله عنهاની માગણીના સમયે બયાન ફર્માવ્યું હતું. આ બંનેવ હઝરાતને આ બંનેવ સ્થિતિઓમાં એ કેવી રીતે જાઈજ હતું કે હઝરત ઉમર رضي الله عنهથી એમના ખિલાફતકાળમાં આવીને તેમની પાસે વારસાનો સવાલ કરતા.

શંકાનો જવાબ : એનો એક જવાબ આમ શરહકર્તાઓએ આપ્યો છે કે હઝરત અબ્બાસ તથા હઝરત અલી આ હદીષને સર્વ માલોમાં આમ જાણતા ન હતા અને અમુક માલોને અપવાદ જાણતા હતા એ જ અપવાદ માલોમાં વારસો તલબ કર્યો. પણ જ્યારે હઝરત ઉમરે ફર્માવી આપ્યું કે આ દરેક પ્રકારના માલો માટે આમ છે, તો બંનેવ હઝરાત ખામોશ થઈ ગયા.

اقول وهو المستعان એની પણ સંભાવના છે કે ચૂક થઈ ગઈ હોય. આ હદીષ તે વખતે યાદ ન રહી હોય પણ જ્યારે હઝરત ઉમર رضي الله عنهએ યાદ અપાવી ત્યારે યાદ આવી ગઈ.

જેમ કે વિસાલના સમયે હઝરત સિદીકે અકબર સિવાય આયતે કરીમા **وما محمد الا رسول** કોઈ સહાબીને યાદ ન આવી, જ્યારે હઝરત સિદીકે અકબરે તિલાવત કરી આપી તો સૌને યાદ આવી ગઈ અને સૌની જીભો પર ચાલુ થઈ ગઈ.

فلما بدالي : હઝરત ઉમર رضي الله عنهએ હઝરત અબ્બાસ અને હઝરત અલી رضي الله عنهماને મદીના તયબહના માલો એટલા માટે ન આપ્યા હતા કે તેમના વારસાના હક્કોને સ્વીકારીને તેમને માલિક બનાવી દીધા હતા બલકે નિગરાં, વ્યવસ્થાપક કે મુતવલ્લીના તૌર પર એ બંનેને નિયુક્ત કર્યા હતા. એના માટે દલીલ એના પછીનો ઈર્શાદ છે કે હઝરત ઉમરે ફર્માવ્યું, હું એ શર્ત પર આપુ છું કે આ માલોમાં એ તરીકા પર અમલ કરશો જે રસૂલુલ્લાહ તથા અબૂબક તથા મારો હતો. જેની વિગત ઉપર વર્ણન થઈ ચૂકી.

હવે એ હઝરાતમાં ઝઘડો એ હતો કે એને વહીંચીને બંનેને અલગ અલગ હિસ્સા પર મુતવલ્લી બનાવવામાં આવે એ સ્વીકાર્ય ન હતું. એનાથી માલિકીપણાની સાબિતીની શંકા ઉપજી શકતી હતી. એ જ કારણે હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنهએ શરૂમાં જ એ લોકોને મુતવલ્લી વગેરે પણ ન બનાવ્યા કે લોકોને એવી શંકા થઈ જાય

કે તેમની માલિકી સ્વીકારી લીધી. જ્યારે એક મુદત પસાર થઈ ગઈ અને આ જમીનો પર કેવળ ખિલાફતનો કબજો રહ્યો અને સૌને જાણ થઈ ગઈ કે આ કોઈની ખાસ મિલકત નથી તો પોતાના ખિલાફતના જમાનામાં હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ તેમને નિગરાં તથા મુતવલ્લી બનાવી આપ્યા. આ જમીનો તથા ફદક વગેરેની જે વ્યવસ્થા હઝરત ઉમરે કરી આપી હતી હઝરત અલી رضي الله عنه એ પણ પોતાના ખિલાફતકાળમાં એને બાકી રાખ્યું, એને હઝરત સૈયદા رضي الله عنها ના વારસોમાં વહેંચ્યું નથી. આ એ વાતની દલીલ છે કે હઝરત અલી رضي الله عنه હદીષ لا نورث ما تركنا صدقة ના સહીહ હોવાનો સ્વીકાર કરતા હતા, અને એ સૌ માલોને સદકો માનતા હતા.

એના અનુસંધાનમાં અલ્લામા નવવીએ એક દિલચસ્પ હિકાયત લખી છે. જ્યારે બનૂ અબ્બાસના સમયનો મશહૂર જંગલી સફંજાહ પ્રથમ ખુલ્બાના માટે ઉભો થયો તો એક શખ્સ કુર્આન મજીદ ગળામાં લટકાવીને ઉભો થયો અને કહ્યું, હું તને અલ્લાહની કૃપા આપુ છું કે મારા અને મારા પ્રતિવાદી વચ્ચે આ કુર્આનના પ્રમાણે ફેસલો કર ! સફંજાહે પૂછ્યું કે કોણ તારો પ્રતિવાદી છે ? એ શખ્સે કહ્યું, અબૂબક છે જેમણે ફદક ન આપ્યું. સફંજાહે પૂછ્યું, શું એમણે તારા પર જુલ્મ કર્યો છે ? તેણે કહ્યું, હા ! સફંજાહે પૂછ્યું, બાદવાળાઓએ ? તો તેણે કહ્યું કે હા ! તેમણે પણ જુલ્મ કર્યો છે. પૂછ્યું, ઉખ્માને ? તો પણ તેણે કહ્યું, હા ! તેમણે પણ જુલ્મ કર્યો છે. હવે સફંજાહે પૂછ્યું, અલીએ પણ જુલ્મ કર્યો છે ? તો તે શખ્સ ચૂપ થઈ ગયો.

પરંતું આ સૌ ખુલાસાઓ પર હઝરત ઉમરના આ વાક્યથી પાણી ફરી વળે છે કે તેમણે હઝરત અબ્બાસ તથા હઝરત અલી رضي الله عنه ને ફર્માવ્યું, હે અબ્બાસ ! તમે તમારા ભત્રીજાના માલથી પોતાનો હિસ્સો માગી રહ્યા છો અને આ પોતાની પત્નીનો હિસ્સો એમના બાપના છોડેલામાંથી માગી રહ્યા છે.

ઉપર ઉપરની દૃષ્ટિમાં આ શંકા ઘણી સખત છે પણ બારીક દૃષ્ટિએ જોતાં કંઈ નથી. આ ઈર્શાદની પૂર્વ ભૂમિકા એ છે કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام ના વિસાલ પછી હઝરત સિદીકે અકબર رضي الله عنه આ જાયદાદની ઉપજ હઝરત અબ્બાસ તથા હઝરત અલી رضي الله عنه ને એ જ મુનાસિબતથી વહેંચતા હતા જે વારસાની રૂએ હઝરાતનો હક્ક બનતો હતો. એટલે ઉપજનો આઠમો ભાગ અજવાળે મુતહરરાતને, અડધો સૈયદાને અને બાકીનો હઝરત અબ્બાસને. અને જ્યારે હઝરત ઉમર رضي الله عنه એ હઝરાતને મુતવલ્લી બનાવીને એ જાયદાદ સુપરદ કરી તો પણ ઉપજ એ જ તફસીલ સાથે વહેંચાતી હતી, એમાં ઝઘડો પડ્યો તો એ હઝરાતે એ ખ્વાહિશ જાહેર કરી કે વારસાના ઉસૂલ પ્રમાણે જેટલો અમારો હિસ્સો થાય છે તેને વહેંચીને અલગ અલગ કરીને અમને આપી દેવામાં આવે, અમે લોકો પોત પોતાના હિસ્સાની દેખભાળ કરીશું જેથી પેદાવાર (ઉપજ)ની વહેંચણીનો ઝઘડો ન રહે. એમાં સ્પષ્ટપણે જાયદાદના વારસાના પ્રમાણે વહેંચણી હતી જેનાથી માલિકીપણાનો હક્ક સાબિત થતો હતો. એટલા માટે હઝરત ઉમરે એને કબૂલ ન કર્યું એટલે نصيب થી મુરાદ قدر نصيب છે. એટલે કે વારસાથી જેટલો હિસ્સો થતો એની માત્રામાં એ લોકો એને માગી રહ્યા હતા કે એની વ્યવસ્થા કરે. માલિકીના રૂપે માગતા ન હતા.

પ્રકરણ : "નબી ﷺ ના વિસાલ પછી
અઝવાજે મુતહરાતના ભરણપોષણનું
ભયાન" - (૪૩૭)

بَابُ نَفَقَةِ نِسَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ بَعْدَ وَفَاتِهِ - م ٢٣٤

حدیث ١٦٦٠
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ એ રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૬૬૦]

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقْتَسِمُوا رَثْقِي دِينَارًا مَا تَرَكَتُ بَعْدُ

મારા વારસોમાં એક દીનાર પણ વહેંચવામાં ન આવે. હું જે કંઈ છોડુ તે

نَفَقَةَ نِسَائِي وَمَوْتِنَةَ عَامِلِي فَهُوَ صَدَقَةٌ -

મારી પત્નીઓ તથા આમિલના ખર્ચાઓ પછી સદકો છે."

حدیث ١٦٦١
ثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ

"હઝરત આઈશા રઝી અલ્લાહુ એ ફર્માવ્યું, રસૂલુલ્લાહ ﷺ વફાત પામી ગયા અને

[હદીષ : ૧૬૬૧]

تُومِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا فِي بَيْتِي مِنْ شَيْءٍ

હાલ એ હતો કે મારા ઘરે કોઈ એવી ચીજ ન હતી જેને કોઈ જીવંત ખાય સિવાય અડધા વસક જવના જે

يَأْكُلُهُ دُونَكَ إِلَّا شَطْرَ شَعِيرِي رَفِي لِي فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَالَ

તાખલામાં હતા. મેં તેને લાંબી મુદત સુધી ખાધા. એક દિવસ એને

عَلَى فَاكَلْتُهُ فَفَتَى

માખી લીધા તો ખત્મ થઈ ગયા."

(ર/૯૫૫ અરિફાક, બાબ-ફઝલુલ્ ફક, મુસ્લિમ-આબિરુલ કિતાબ, ઈબ્ને માજહ-અઈમહ)

હદીષ : ૧૬૬૦ની સમજૂતી

આ હદીષમાં આમિલથી મુરાદ ખલીફા છે અને એ જ વિશ્વનીય છે. અને એ જ સભ્યતા (ઉસૂલે તમદુન)ના નિયમોની મુજબ છે. શાહી ખર્ચાઓના માટે જે જાયદાદ ખાસ હોય છે તે બાદમાં એના જાનશીનોનો હક્ક હોય છે. અને એની પણ સંભાવના છે કે એનાથી મુરાદ જાયદાદમાં કામ કરવાવાળા એની દેખભાળ કરવાવાળા હોય.

نَفَقَةُ نِسَائِيٍّ وَمَوْئِدَةٍ عَامِلِيٍّ فَهُوَ صَدَقَةٌ -

પ્રકરણ : "નબી ﷺનાં અઝવાજે મુતહરરાત (પવિત્ર પત્નીઓ)ના ઘરોના બારામાં જે કાંઈ આવેલ છે અને ઘર એમના તરફ સંબંધિત છે." - (૪૩૭)

بَابُ مَا جَاءَ فِي بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا شَبَّ الْبُيُوتِ إِيَّهِنَّ - ص ٣٤

સ્પષ્ટતા : મુબારક હુજરાઓ અસલમાં હુજૂરે અફદસ ﷺની માલિકીમાં હતા પણ અઝવાજે મુતહરરાતના નામથી મશહૂર હતા. ઈમામ બુખારી એ ફાયદો કરવા ચાહે છે કે આ નિસ્બત એ કારણે હતી કે તેણીઓ જ્યાં સુધી જીવંત રહે તેમાં વસેલી રહે, એટલા માટે એમનું ભરણ પોષણ તથા રહેવાસ વિસાલ બાદ પણ હુજૂરે અફદસ ﷺની વિશિષ્ટતાઓમાંથી છે. એનો સબબ એ છે કે તેણીઓ બીજી શાદી નથી કરી શકતી. અસલ સબબ એ છે કે હુજૂરે અફદસ ﷺ હકીકી દુનિયવી જિસ્માની હયાતની સાથે ઝિંદા છે.

حدیث ۱۶۶۲
حَدَّثَنَا نَافِعٌ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ قَالَتْ عَائِشَةُ

"ઈબ્ને અબી મુલૈકાએ કહ્યું કે ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہا એ કહ્યું કે [હદીષ : ૧૬૬૨]

تُؤْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِي وَفِي تَوْبَتِي وَبَيْنَ سَحْرِي

નબી ﷺની વફાત મારા ઘરે અને મારી વારીના દિવસે અને મારી ગરદન તથા સીનાના દરમ્યાન થઈ. અને

وَمَحْرِي وَجَمَعَ اللَّهُ بَيْنَ رِيقِي وَرِيقِهِ قَالَتْ دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بِسِوَاكِ

અલ્લાહે મારા તથા હુજૂર ﷺના લુઆબ (થૂક મુબારક)ને એક જગાએ ભેગાં કરી આપ્યાં. થયું એવું કે

فَضَعَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ زَاخِدْتُهُ فَمَضَعْتُهُ

અબ્દુરહમાન મિસ્વાક લઈને આવ્યા. નબી ﷺ કમજોરીના કારણે એને ચાવી ન શક્યા તો મેં એને લીધું અને

ثُمَّ سَنَنْتُهُ بِهِ -

તેને રેસાદાર બનાવ્યું."

હદીષ : ૧૬૬૨ની સમજૂતી

આ હદીષ કિતાબુલ જુમ્આ પેજ-૩૩૧માં વર્ણન થઈ ચૂકી. હઝરત અબ્દુરહમાન મિસ્વાક કરતા કરતા દાખલ થયા હતા અને એમના હાથમાં ખજૂરોની ડાળીની મિસ્વાક હતી. હુજૂરે મિસ્વાક તરફ નજર ઉઠાવી. ઉમ્મુલ મોમિનીન સમજી ગયાં કે મિસ્વાક કરવા ચાહે છે. અબ્દુરહમાનથી માગીને હુજૂર ﷺને આપી. પણ હુજૂર ﷺ ચાવી ન શક્યા તો ઉમ્મુલ મોમિનીને ચાવીને રેસા કાઢી આપ્યા અને પેશ કરી. હવે હુજૂર ﷺએ ખૂબ જ સારી પેઠે મિસ્વાક કરી. ફારિગ થતાં જ નજઅ છવાઈ ગઈ. اللهم في الرفيق الاعلى. ફર્માવતા ફર્માવતા અલ્લાહની રહમતમાં પહોંચી ગયા.

حدیث ۱۶۶۳ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

"હઝરત અબુલ્લાહ ઈબને ઉમર રઝી અલ્લાહુ અન્હુમ્મા કે નબી ﷺ ખુલ્લો આપવા માટે ઉભા [હદીષ : ૧૬૬૩]"

قَالَ قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطِيبًا فَأَشَارَ خَوْمَسُكِنَ عَائِشَةَ

થયા તો ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશાના ઘરની તરફ ઈશારો કર્યો, ત્યાં ફિત્નો છે. ત્રણવાર ફર્માવ્યું,

فَقَالَ هُنَا الْفِتْنَةُ ثَلَاثًا مِّنْ حَيْثُ يُطْلَعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ - ع

જ્યાંથી શૈતાનના અનુયાયીઓ નીકળશે."

(૧/૪૬૩ બદઉલ ખલ્ફ, ૧/૪૯૮ અલ્મનાકિબ, ૨/૭૯૮ અત્તલાફ, ૨/૧૦૫૦ અલ્ફિતન, મુસ્લિમ ધાની-ફિતન, તિમિઝી ધાની-ફિતન, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ ૨/૭૩, ૧૨૧)

હદીષ : ૧૬૬૩ની સમજૂતી

મસ્કને આઈશા : બીજી રિવાયતોમાં એટલુ અધિક છે કે મિમ્બર

પર તશરીફકર્મા હતા અને પૂર્વની તરફ ઈશારો કર્યો. આજકાલ ગૈર મુકલ્લિદો તથા નજદીઓ એના પર ખૂબ જોર આપે છે કે પૂર્વથી મુરાદ ઈરાક છે, પણ આ રિવાયતે તેમના બાતિલ દાવાના પીછાં વેરી કાઢ્યાં. મિમ્બરે અફદસથી એક રેખા સીધી ખેંચી જે આઈશાના ઘરેથી ગુજરીને પૂર્વ તરફ જાય તો તેના સીધાણમાં નજદનું પાટનગર રિયાધ પડે છે. એ લીટી પૂર્વના ક્ષિતિજ સુધી લઈ જઈએ તો ઈરાકના કોઈ પ્રદેશથી નથી પસાર થતી. પણ કુર્આન તથા હદીષની તેહરીફની આદતવાળાઓનો કોઈ ઈલાજ નથી. આની વિગતવાર ચર્ચા અમારી કિતાબ "ફિત્નોંકી સરઝમીન કૌન ? નજદ કે ઈરાક ? માં જુઓ.

પ્રકરણ : "નબી ﷺ ના (તબરુકાત) દા.ત. બખ્તર, તલ્વાર, પ્યાલો તથા અંગૂઠી અને એનામાંથી જે ચીજોને હુમૂર ﷺ ના પછી ખલીફાઓએ ઉપયોગમાં લીધી જેને વહેંચવામાં નથી આવી. અને હુમૂર ﷺ ના મૂએ મુબારક તથા નઅલ મુબારક તથા વાસણોનું બયાન જેમાં હુમૂર ﷺ ના પછી સહાબા તથા ગૈર સહાબા સૌ શરીફ રહ્યા." - (પૃષ્ઠ : ૪૩૮)

بِأَنَّ مَا ذُكِرَ مِنْ دِرْعِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَصَا وَسَيْفِهِ وَتِلْكَ وَخَاتَمِهِ وَمَا اسْتَعْمَلَ الْخُلَفَاءُ بَعْدَهُ مِنْ ذَلِكَ مِمَّا لَمْ تُذْكَرْ قِسْمَتُهُ وَمِنْ شَعْرِهِ وَتَعْلِيهِ وَأَنْبِئَتِهِ وَمِمَّا شَرِكًا فِيهِ أَصْحَابُهُ وَغَيْرُهُمْ بَعْدَهُ وَقَاتِهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ص ۳۳۸

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ઈમામ બુખારીનો હેતુ આ પ્રકરણથી બે છે, એક એ કે હુમૂરે અફદસ ﷺ ના છોડેલ માલનો કોઈ વારસ ન થયું અને ન તે વારસા તરીકે વહેંચાયું. બલકે જે સાહબને જે ચીજ મળી તે એને પોતાની પાસે રાખેલ હતી. અને કેટલીક ચીજોને ખલીફા પોતાના વપરાશમાં લાવતા રહ્યા, બલકે કેટલીક ચીજો એવી પણ છે જેમને ખલીફાઓ સિવાય અન્ય સહાબા તથા સહાબા પછી તાબઈને પોતાની પાસે રહેવા દીધી

બીજો મક્સદ એ છે કે હુમૂરે અફદસ ﷺ ની વાપરેલી ચીજોથી બરકત હાંસલ કરવી ખુલ્લાએ રાશિદીન તથા સહાબાની સુન્નત છે. આ પ્રકરણમાં مماشરક فيه અબૂ ઝરની પોતાના શયખથી રિવાયત છે. ઉસૈલીની

રિવાયતમાં صحابه ممتبرك અને કશ્મુહીનીની રિવાયતમાં صحابه ممتبرك به છે. એટલે કે જેનાથી સહાબા વગેરે બરકત હાંસલ કરતા હતા. આ રિવાયતના બીજા મકસદ પર દલીલ તદ્દન ઉઘાડી છે.

પ્રકરણમાં આઠ ચીજો વર્ણન થયેલી છે : બખ્તર, અસા, તલ્વાર, પ્યાલો, અંગૂઠી, મૂએ મુબારક, નઅલૈન તથા વાસણો.

ઉસૈલીની અને કશ્મુહીનીની રિવાયતના આધારે આ નવ ચીજો થઈ શકે છે, જ્યારે કે صحابه ممتبرك به થી મુરાદ ઉપરોક્ત ચીજો ઉપરાંત અન્ય બીજી ચીજો મુરાદ લેવામાં આવે.

આ પ્રકરણ હેઠળ ઈમામ બુખારીએ છ હદીષો વર્ણવી છે જેમાંથી એકમાં અંગૂઠી (વિંટી), બીજીમાં નઅલૈન (પગરખાં) મુબારક અને ચોથીમાં પ્યાલા અને પાંચમીમાં તલ્વારનો ઉલ્લેખ છે. ત્રીજી હદીષમાં તેહબંદ તથા કમ્બલનો ઉલ્લેખ છે. અને છઠ્ઠી હદીષમાં એક મકતૂબ (પત્ર)નો. કમ્બલનો પ્રકરણ સાથે એ સંબંધ છે કે صحابه ممتبرك به માં દાખલ છે. છઠ્ઠી હદીષનો પ્રકરણથી શો સંબંધ છે એ અધ્યાહન છે.

બખ્તર, અસા (લાકડી) તથા મૂએ મુબારક વિશે કોઈ હદીષ વર્ણવી નથી. જ્યારે કે ચાહતા તો બખ્તરના બારામાં ઉમ્મુલ મોમિનીન તથા હઝરત અનસની તે હદીષો (નુઝહતુલ ફારી ૫/૧૬૬, ૧૬૭) વર્ણન કરી દેતા જેમાં એવું વર્ણન છે કે હુઝૂરે અફ્દસ ﷺના વિસાલના સમયે હુઝૂર ﷺનું બખ્તર એક યહૂદીને ત્યાં ગીરો રાખેલ હતું.

એ જ પ્રમાણે મૂએ મુબારકના બારામાં હઝરત ઈબ્ને સીરીનનો તે ઈર્શાદ લખી આપતા જે તહારત (નુઝહતુલ ફારી ૧/૫૧૮)માં વર્ણન થઈ ચૂક્યો છે કે અમારી પાસે નબી ﷺનો મૂએ મુબારક છે જે અમને હઝરત અનસથી મળ્યો છે. અને તે હદીષ પણ કે હઝરત અનસ رضی الله عنه એ ફર્માવ્યું, હુઝૂરે હજજતુલ વિદાઅમાં જ્યારે સરે અફ્દસ મૂડાવ્યું તો અબૂ તલ્હા જ તે પ્રથમ શખ્સ છે જેમણે મૂએ મુબારક લીધા. એ જ પ્રમાણે અસાના બારામાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی الله عنهما તે હદીષ (નુઝહતુલ ફારી, ૪/૩૩૨) વર્ણન કરી આપતા જેમાં એવું છે કે નબી ﷺ પોતાના મહજનથી રુકનનો ઈસ્તેલામ કરતા હતા જે હજજમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. અને હઝરત અલી رضی الله عنه તે હદીષ પણ લખી શકતા હતા જે તફસીરે સૂરએ વલ્લૈલ (બુખારી-૭૩૮)માં આવશે, કે હુઝૂરે ﷺના દસ્તે મુબારકમાં મહઝરા હતો જેનાથી જમીન ખોતરી રહ્યા હતા. પરંતું અમે એનું કોઈ કારણ ન જાણી શક્યા કે ઈમામ બુખારીએ આ હદીષોને કેમ વર્ણન ન કરી.

હુઝૂરે અફ્દસ ﷺનો એક અસા મુબારક શૂહત નો હતો જે બાદમાં ખુલફાએ રાશિદીનની પાસે રહ્યો, ત્યાં સુધી કે હઝરત ઉમ્માન رضی الله عنه જમાનામાં જમજાહ ગિફારીએ એને તોડી નાખ્યો. વાસણોમાં આ પ્રકરણ હેઠળ કેવળ પ્યાલાનો ઉલ્લેખ છે એના ઉપરાંત અધિક વાસણોને અલ્લામા અયનીએ વર્ણન કરેલ છે. પથ્થરની એક હાંડલી જેને મખઝબ કહેતા હતા અને અન્ય એક મખઝબ પિત્તળનો હતો જેમાં હિના તથા કુષુમ રહેતું હતું. અને એક વાસણ તાંબાનુ ગુસ્લના માટે હતું. એક લગન જેનું નામ "અસ્સાદરહ" હતું અને એક કલઈની થાળી હતી, એક કાચનો પ્યાલો અને ઘણુ જ મોટુ તપેલુ હતું જેમાં ખાવા ખવડાવવામાં આવતુ હતું. એટલું ભારે હતું જેને ચાર માણસો ઉઠાવી શકતા, એનું નામ ગરા હતું.

حدیث
۱۶۶۴

ثَنَا عَيْسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ أَخْرَجَ إِلَيْنَا أَنَسُ بْنُ نَعْلَانَ جَرَدًا

"ઈસા બિન તહમાને હદીષ બયાન કરી કે હઝરત અનસ رضي الله عنه એ વાળહિન ચામડાની [હદીષ : ૧૬૬૪]

لَهُمَا قَبَالَانٍ فَحَدَّثَنِي ثَابِتٌ وَالْبَيْهَقِيُّ بَعْدَ عَنِ أَنَسِ أَنَّهُمَا تَعْلَا النَّبِيَّ

બે નઅલૈન કાઢી જેની બે દોરીઓ હતી. બાદમાં ધાબિત અબ્બુનાનીએ હઝરત અનસથી

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَمَّا

રિવાયત કરતાં આ હદીષ બયાન કરી કે આ નબી صلى الله عليه وسلم નાં નઅલૈન છે."

(૨/૮૭૧ લિબાસ, મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી, ઈબ્ને માજહ)

હદીષ : ૧૬૬૪ની સમજૂતી

કિતાબુલ્લિબાસમાં આ હદીષ પર ઈમામ બુખારીએ આ પ્રકરણ રચ્યું છે :-

આ હદીષમાં બે દોરીઓ એક નઅલ (પગરખા)માં અને જેણે એક પહોળી દોરી પૂરતી જાણી. પ્રકરણની સાબિતી એ રીતે થાય છે કે અહીં તખ્નિયહનો મુકાબલો તખ્નિયહથી છે, એટલા માટે આહાદની આહાદ પર વહેંચણી થશે. તદ્દઉપરાંત તિબ્રાનીએ મોઅજમે સગીરમાં અને બઝઝારે હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી હઝરત અનસની હદીષના સમાન રિવાયત કરી અને આટલુ વધારે છે : અને આવી જ હઝરત અબૂબક તથા ઉમરની પણ નઅલૈન હતી. અને પ્રથમ તે શખ્સ જેમણે એક બંદિશ રાખી તે ઉખ્માન હતા.

رَضَوَانَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمَا أَجْمَعَيْنِ

અજરદના મુઅન્નષ જરદાઅનો તખ્નિયહ છે એનો અર્થ વાળ વિનાનુ ચામડુ. હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم વાળ વિનાના ચીકણા ચામડાનાં નઅલૈન વાપરતા હતા. એનું સમર્થન આ રિવાયતથી પણ થાય છે જેમાં صلى الله عليه وسلم આવ્યું છે જેવું કે ઈબ્ને સઅદે હમમ رضي الله عنه રિવાયત કર્યું છે. એનો અર્થ પૂરાણી પણ છે. ચામડુ જ્યારે જૂનુ થઈ જાય છે તો વાળ ખરી જાય છે. એનો સાર પણ એ જ થયો.

હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم ના નઅલૈનના બારામાં હઝરત અનસ, હઝરત અબ્બાસ તથા હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી હદીષો રિવાયત થયેલી છે. એ સૌમાં એ સ્પષ્ટતા છે કે દરેકમાં બે દોરીઓ હતી. અહીં તો તખ્નિયહના મુકાબલામાં તખ્નિયહ લાવવામાં એની સંભાવના હતી કે એનો મતલબ એ થાય કે એક નઅલમાં એક કબાલા (દોરી) હોય. પણ બુખારી કિતાબુલ્લિબાસની રિવાયતમાં આ પ્રમાણે છે : صلى الله عليه وسلم ની હદીષમાં આ પ્રમાણે છે : كان لهما قبالاتان તિર્મિઝી, શમાઈલ તથા ઈબ્ને માજહમાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنه ની હદીષમાં આ પ્રમાણે છે : كانت لنعل النبي صلى الله عليه وسلم قبالاتان مثنى شراكهما અને એના સમાનાર્થી હઝરત અબૂ હુરૈરહની હદીષમાં છે. એટલા માટે આહાદની આહાદ પર વહેંચણી કરીને એક નઅલના માટે એક કબાલાની સંભાવના સાકિત થાય છે.

حدیث ۱۶۶۵ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْرَجْتُ إِلَيْنَا عَائِشَةَ كِسَاءً مُلْبَدًا ۖ

"અબૂ બુરદાએ કહ્યું કે અમારી સમક્ષ ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશાએ અમારા [હદીષ : ૧૬૬૫]

قَالَتْ فِي هَذَا نَزَعُ رُوحَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَأَيْتُ سُلَيْمَانَ

માટે એક કમ્બલ થીંગડુ લગાડેલ કાઢ્યું અને ફર્માવ્યું, આમાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની રૂહ ફૂગ થઈ. સુલૈમાન અન

عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ أَخْرَجْتُ إِلَيْنَا عَائِشَةَ إِذَا رَأَيْتُهَا مِمَّا يُصْنَعُ

હુ મૈદના તરીકાથી જે રિવાયત છે એમાં આ પ્રમાણે છે કે અમને દેખાડવાના માટે એક મોટું તેલબંદ કાઢ્યું જે

بِالْيَمِينِ وَكِسَاءٍ مِنْ هَذِهِ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْمُطْبَدَةَ ۖ

યમનમાં વણવામાં આવે છે અને એક કમ્બલ એ પ્રકારનું જેને તમે લોકો મુલબ્બદા કહો છો."

حدیث ۱۶۶۶ عَنْ ابْنِ سَبْرِينَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ

"હઝરત અનસ રઝી અલ્લાહેથી મરવી છે કે નબી ﷺ નો પ્યાલો તૂટી ગયો તો હુઝૂરે [હદીષ : ૧૬૬૬]

قَدْ خَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْكَسَرَ فَأَتَّخَذَ مَكَانَ الشَّعْبِ

સાંધા પર ચાંદીના તાર લગાડી આપ્યા હતા. આસિમે કહ્યું,

سِلْسِلَةً مِّنْ فِصَّةٍ قَالَ عَاصِمٌ رَأَيْتُ الْقَدْحَ وَشَرِبْتُ فِيهِ -

મેં આ પ્યાલાની ઝિયારત કરી છે અને એમાં પીધું છે."

હદીષ : ૧૬૬૫ની સમજૂતી

કસાનો અર્થ ચાદર પણ છે અને કમ્બલ પણ. (મુલબ્બદા, લબદહ)નો અર્થ થીંગડુ પણ છે. હવે અર્થ આ પ્રમાણે થયો કે થીંગડુ લગાડેલી અને લબદનો અર્થ એક પર એક પડ જમાવવું પણ છે. હવે અર્થ આ પ્રમાણે થયો કે તે પડ પર પડ જમાવેલ હતી જેમ કે ઘોડાની જીન હોય છે. અલ્લામા કસ્તલાનીએ પોતાની શરહમાં કસા પછી من صوف ફર્માવ્યું. અને મલિદની તફસીર મરૂફ થી કરી. એનો સાર એ થયો કે થીંગડુ લાગેલી કમ્બલ. પણ સુલૈમાનના તરીકાથી બાદમાં જે વધારો છે તે આ અર્થની વિરૂદ્ધ છે. સ્પષ્ટતા છે કે જેને તમે લોકો મુલબ્બદા કહો છો. એનાથી જાહેર છે કે એ કોઈ ખાસ પ્રકારનું કપડું હતું. શક્ય છે કે એને ઊનને પડ પર પડ જમા કરીને બનાવતા હોય.

હદીષ : ૧૬૬૬ની સમજૂતી

ફાતિહાની ઝમીરે ફાઈલનો મરજઅ નબીએ કરીમ ﷺ પણ હોય શકે છે અને હઝરત અનસ રઝી અલ્લાહેથી પણ. અહિંયાની રિવાયતથી જાહેર પ્રથમ એહતેમાલ છે અને કિતાબુલ અશરેબાની રિવાયતથી બીજું એહતેમાલ છે. પરંતુ બયહફીની રિવાયત આ શબ્દોમાં છે. "હઝરત અનસ રઝી અલ્લાહેએ ફર્માવ્યું, પ્યાલો તૂટી ગયો તો મેં જોડ પર ચાંદીના તાર મઢ્યા હતા.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(321)

જિહાદ વિશે બયાન

حدیث ۱۶۶۷
 أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ حَدَّثَهُ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ حُسَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત ઈમામ ઝયનુલ આબેદીન અલી બિન હુસૈન રضી અલ્લેહુએ હદીષ [હદીષ : ૧૬૬૭]

عَنْهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُمْ حِينَ قَدِمُوا الدِّينَةَ مِنْ عِنْدِ يَزِيدَ بْنِ مَعْوِيَةَ

વર્ણન કરી કે આ લોકો ઈમામ હુસૈન ઈબને અલી રضી અલ્લેહુની શહાદતના વર્ષે યઝીદ બિન મુઆવિયાને ત્યાંથી

مَقْتَلِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ لَقِيَهُ مَسُورُ بْنُ مَخْرَمَةَ فَقَالَ لَهُ هَلْ لَكَ إِلَىٰ مِنْ

મદીના આવ્યા તો હઝરત મિસ્વર બિન મખરમાએ તેમનાથી મુલાકાત કરી અને અર્જ કરી, જો આપને મારાથી

حَاجَةٌ تَأْمُرُنِي بِهَا فَقُلْتُ لَهُ لَا فَقَالَ لَهُ هَلْ أَنْتَ مُعْطَىٰ سَيْفٍ

કોઈ હાજત હોય તો ફર્માવો. મેં તેમને કહ્યું, કોઈ જરૂરત નથી. ત્યારબાદ મિસ્વરે તેમને કહ્યું, શું તમે

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَغْلِبَكَ الْقَوْمُ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની તલ્વાર મને અતા કરી આપશો ? હું ડર છું કે ક્યાંક કૌમ (બની ઉમૈયા) એને આપની

عَلَيْهِ وَأَيُّمًا لِلَّهِ لَكِنِّي أَعْطَيْتَنِيهِ لَا يَخْلُصُ إِلَيْهِ أَبَدًا حَتَّىٰ تَبْلُغَ كَهْفِي

પાસેથી જબરદસ્તી ધીનવી ન લે. અને ખુદાની કૃપા ! આપ મને અતા કરી આપશો તો એ લોકો જ્યાં સુધી

أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ حَطَبَ بِئْتِ أَبِي جَهْلٍ عَلَىٰ فَاطِمَةَ فَسَمِعَتْ رَسُولَ

મારા દમમાં દમ છે મારી પાસેથી એને નહીં લઈ શકે. અલી બિન અબૂ તાલિબે ફાતિમા હોવા છતાં અબૂ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَطَبَ النَّاسَ فِي ذَلِكَ عَلَىٰ مِنْبَرِهِ

જહલની પુત્રીને પયગામ મોકલ્યો. તો મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને આ બારામાં પોતાના તે મિમ્બર પર ખુત્બો દેતા

હદીષ : ૧૬૬૭ની સમજૂતી

આ હદીષ ખૂદ બુખારીમાં પાંચ જગાએ વર્ણન થયેલી છે. وصايا (વસાયા) અને શરૂતમાં તઅલીફન ટૂંકમાં, અને અહીં મનાકિબમાં વિગતવાર. અલબત્ત દરેક જગાએ મતનમાં કાંઈક વધારો ઘટાડો છે. મનાકિબનું મતન (મૂળ લખાણ) આ પ્રમાણે છે કે હઝરત અલી રضી અલ્લેહુએ અબૂ જહલની પુત્રીને શાદીનો પયગામ આપ્યો. હઝરત ફાતિમાએ રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી શિકાયત કરી અને અર્જ કરી. હુઝૂરની કૌમનું ગુમાન છે કે હુઝૂર પોતાની પુત્રીઓ માટે ગુસ્સો નથી કરતા. આ અલી છે જે અબૂ જહલની પુત્રી સાથે નિકાહ કરી રહ્યા છે. તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ (ખુત્બો આપવા માટે) ઉભા થયા. હુઝૂર ﷺ એ જ્યારે શહાદતો પઢી તો મેં સાંભળ્યું કે આ પ્રમાણે ફર્માવ્યું, અમ્મા બઅદ, મેં (મારી પુત્રીના) નિકાહ અબુલ આસ ઈબને રબીઅથી કર્યા અને એણે મને જે કાંઈ કહ્યું તેને સાચુ કરી બતાવ્યું. અને ફાતિમા મારો હિસ્સો છે અને મને એ નાપસંદ છે કે તેણીને કોઈ નારાજી પહોંચે. બખુદા ! રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની પુત્રી અને દુશ્મને ખુદાની પુત્રી એક શખ્સને ત્યાં ભેગી નથી થઈ શકતી. એના પર હઝરત અલી રضી અલ્લેહુએ મંગની તોડી નાખી.

هَذَا وَأَنَا يَوْمَئِذٍ لِحَتْلِمٍ فَقَالَ إِنَّ فَاطِمَةَ مِنِّي وَأَنَا أَخْوَفُ أَنْ تَكْفُرَنِي

સાંભળ્યા અને હું તે વખતે બાલિગ હતો. ફર્માવ્યું, ફાતિમા મારાથી છે અને હું ડરું છું કે ક્યાંક તે પોતાના દીનમાં

فِي دِينِهَا ثُمَّ ذَكَرَ صُحْرَاءَهُ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ فَأَثْنَى عَلَيْهِ فِي

આજમાઈશમાં ન પડી જાય. ત્યારબાદ બની અબ્દે શમ્સથી પોતાના એક જમાઈનો ઉલ્લેખ કર્યો અને સગાઈના

مَصَاهِرَتِهَا يَا قَالِ حَدَّثَنِي فَصَدَّقْتَنِي وَوَعَدْتَنِي فَوَقَيْتَنِي وَارْتَبَى

બારામાં એમની પ્રશંસા કરી, ફર્માવ્યું : એણે મને જે કાંઈ કહ્યું તેને સાચું કરી બતાવ્યું, અને મારાથી વાયદો કર્યો

لَسْتُ أَحْرَمُ حَلًا وَلَا ذَلًا أَحِلَّ حَرَامًا وَلَكِنَّ وَاللَّهِ لَا يَجْمَعُ بَيْنَتْ

તો તેને પૂરો કર્યો. હું કોઈ હલાલને હરામ અને કોઈ હરામને હલાલ નથી કરતો. હા ! એ જરૂર છે કે

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَتْ عَدُوَّ اللَّهِ أَبَدًا

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાહબઝાદી અને દુશ્મને ખુદાની પુત્રી કદાપિ ભેગી નથી થઈ શકતી."

(૧/૫૨૮ ઝિક્રે અસ્હારુન્નબી ﷺ ૨/૭૮૭ અન્નિકાહ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલુસ્સહાબા,
અબૂ દાઉદ-નિકાહ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૪/૪૨૬)

કિતાબુન્નિકાહમાં આ પ્રમાણે છે. મિસ્વર બિન મખરમાએ કહ્યું કે મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને મિમ્બર પર એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા કે બની હિશામ બિન મુગીરાએ મારાથી ઈજાઝત માગી છે કે તે પોતાની પુત્રીના નિકાહ હઝરત અલી رضی اللہ عنہ થી કરે. હું તેમને ઈજાઝત આપીશ નહીં, હું તેમને ઈજાઝત આપીશ નહીં, હું તેમને ઈજાઝત આપીશ નહીં. હા ! અલી યાહે તો મારી પુત્રીને તલાક આપી દે અને તેમની પુત્રી સાથે નિકાહ કરી લે. એ મારો ટુકડો છે. જે ચીજથી તેણીને રંજ થશે મને પણ થશે. જે ચીજથી તેણીને તકલીફ પહોંચશે મને પણ પહોંચશે.

સૈફે રસૂલુલ્લાહ ﷺ, એનાથી મુરાદ ઝુલ્ફિકાર નામી તલ્વાર છે જે બદરના માલેગનીમતમાં મળી હતી. અને ઓહદના મોકા પર એને ખ્વાબમાં જોઈ હતી પછી હઝરત અલી رضی اللہ عنہને અતા ફર્માવી દીધી હતી.

ખૂ જહલની એ પુત્રીનું નામ જુવૈરિયહ હતું અથવા અવરાઅ અથવા જમીલા. ફતહે મક્કા પછી હઝરત અલી رضی اللہ عنہએ તેમને નિકાહનો પયગામ આપ્યો હતો અને એ, એમના ભાઈ ઈકરમા તથા બંનેવ કાકા હારિષ બિન હિશામ અને સલમા બિન હિશામ ફતહે મક્કાના મોકા પર ઈસ્લામથી મુશરફ થઈ ચૂક્યાં હતાં.

એક મર્દને ચાર સુધી નિકાહની ઈજાઝત છે જેથી હઝરત અલી رضی اللہ عنہએ આ પયગામ આપ્યો હતો પણ જ્યારે હુઝૂરે અકફદસ ﷺએ એ ખુત્બો આપ્યો તો હઝરત અલી رضી اللہ عنہએ મંગની તોડી આપી. ત્યારબાદ એતાબ બિન ઉસૈદ رضી اللہ عنہએ અબૂ જહલની એ પુત્રીથી શાદી કરી લીધી.

તલ્વારની માગણી અને આ કિસ્સામાં મળતાપણુ એ છે કે જેવી રીતે હઝરત સૈયદાની ખુશનુદીનો હુઝૂરે અકફદસ ﷺ લેહાઝ રાખતા હતા અને તેમને તકલીફથી હુઝૂરે ﷺને તકલીફ થતી હતી, એ જ પ્રમાણે આપ ફાતિમાની ઔલાદથી છે જેથી મને આપની ખુશનુદી જોઈએ છે. અને જો ધારો કે આપને કોઈ તકલીફ પહોંચશે તો મને પણ તકલીફ થશે. અને જાહેર છે કે જો બની ઉઘૈયા જાલિમ આપનાથી આ તલ્વાર છીનવીને લઈ જશે તો

આપને તકલીફ થશે જેનાથી મને પણ તકલીફ થશે.

શરીફ મુર્તજા રાફઝી કહે છે કે આ હદીષ બાતિલ છે, એના રાવી મિસ્વર હઝરત અલી رضي الله عنه ના વિરોધી હતા અને બીજા રાવી અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર છે એ એમનાથી વધુ હઝરત અલી رضي الله عنه ના વિરોધી હતા.

اقول وهوالمستعان પ્રથમ તો આ હદીષમાં એવી કોઈ વાત નથી જેનાથી હઝરત અલી رضي الله عنه પર કોઈ પ્રકારની આંચ આવતી હોય. એકથી અધિક ચાર પત્નીઓની ઈજાઝત છે, એના આધારે જો હઝરત અલી رضي الله عنه એ એક અધિક શાદી કરવા ઈચ્છ્યું તો એમાં કઈ અયબની વાત હતી? ખાસ કરીને એવા સંજોગોમાં કે જ્યારે એવું માલૂમ થઈ ગયું કે હઝરત સૈયદા અને હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એનાથી રાજી નથી તો તેમણે મંગની કેન્સલ કરી દીધી.

બીજું એ કે હઝરત મિસ્વર બિન મખરમા પર આક્ષેપ છે કે તે હઝરત અલી رضي الله عنه થી અદાવત રાખતા હતા. એની સાબિતીમાં કોઈ બનાવ રજૂ કરવામાં નથી આવ્યો. રહી ગયો યઝીદના મુકાબલામાં હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઝુબૈરનું સાથ આપવું એ હઝરત અલી رضي الله عنه થી અદાવતની દલીલ નથી.

محتلم હઝરત મિસ્વર બિન મખરમા હિજરતના બે વરસ પછી પેદા થયા. (ઈસાબા, ૩/૪૧૯) એ હિસાબથી ફતહે મક્કાના મોકા પર છ વરસના હતા. શક્ય છે કે આ બનાવના સમયે સાત વરસના રહ્યા હોય, તો પછી બાલિગ કેવી રીતે હતા? અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું, સહીહ રિવાયત **کالمحتلم** છે જેવું કે ઈબ્ને સૈયદુન્નાસે કહ્યું છે. (ફતહુલ બારી ૯/૩૨૭) મતલબ એ છે કે બાલિગની જેમ હોશમંદ તથા સમજદાર હતો.

હવે આખરમાં એ બહુષ ઉઠીને ખડી થાય છે કે હઝરત સૈયદા رضي الله عنها ના હોવા છતાં હઝરત અલી رضي الله عنه ને બીજી શાદી કરવી જાઈઝ હતી કે નહીં? આ બારામાં ઘણી લાંબી ચોળી બહુષોનો સાર એ છે કે શક્ય છે કે એ હુઝૂરે અફદસ عليه السلام ની વિશિષ્ટતાઓમાંથી હોય કે સાહબઝાદીઓની હાજરીમાં તેમના પતિઓને બીજા નિકાહની ઈજાઝત નથી. એટલા માટે હઝરત અબુલ આસ તથા હઝરત ઉખ્માન ગની رضي الله عنها એ જ્યાં સુધી સાહબઝાદીઓ રહી બીજા નિકાહ નથી કર્યા. પણ એનું એક પાસુ એ પણ છે કે હુઝૂરે અફદસ عليه السلام ના મના કર્યા પછી એ કોઈ રીતે જાઈઝ ન હતું કે હઝરત અલી કોઈ અન્ય સ્ત્રી સાથે નિકાહ કરતા.

صهرا : >નો અસલી અર્થ નજીક થવું છે અને ઉર્ફમાં જમાઈ તથા સ્ત્રીનાં ઘરવાળાઓને કહે છે. અલ્લામા નવવીએ ફર્માવ્યું, પતિ પત્નીનાં સગાંઓને (અસ્હાર) કહે છે.

અબુલ આસ બિન રઝીઅ : એ પોતાની કુન્નિયતની સાથે મશહૂર છે. નામ શું હતું એમાં કેટલાયે કથનો છે : ઝુબૈરની નજીક સાબિત એ હતું કે મુફસિમ હતું. એ ઉમ્મુલ મોમિનીન ખદીજતુલ કુબ્રા رضي الله عنها ના ભાણીયા, તેમનાં બહેન હાલા બિન્તે ખુવૈલદના પુત્ર હતા. હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ એલાને નબુવ્વત (બઅપત)થી પહેલાં પોતાની સૌથી મોટી સાહબઝાદી હઝરત સૈયદા ઝયનબ رضي الله عنها સાથે એમના નિકાહ કર્યા હતા. બદરમાં મુશ્રિકોની સાથે હતા, ગિરફતાર થયા. હઝરત સૈયદા ઝયનબે ફિદિયો આપીને છોડાવ્યા. ફિદિયામાં તે હાર મોકલ્યો હતો જેને હઝરત ખદીજતુલ કુબ્રાએ તેમને દહેજમાં આપ્યો હતો. હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ સહાબાએ કિરામને ફર્માવ્યું, આ ઝયનબની પાસે માની નિશાની છે એને પરત કરી આપો તો બેહતર છે. સહાબાએ કિરામે પરત કરી આપ્યો.

હુઝૂરે એમનાથી વાયદો લીધો હતો કે મક્કા પહોંચીને ઝયનબને મોકલી આપજો, તેમણે એ વાયદાને નિભાવ્યો, એને માટે ફર્માવ્યું, "મારાથી જે કહ્યું તેને સાચુ કરી દેખાડ્યું. જે વાયદો કર્યો તે પૂરો કરી આપ્યો." હઝરત સૈયદા ઝયનબ મદીના આવી ગયાં અને અબુલ આસ મક્કામાં જ રહ્યા. બીજીવાર ગિરફતાર થઈને આવ્યા તો ઝયનબે તેમને પનાહ આપી અને તેમણે ઈસ્લામ સ્વીકારી લીધો.

હુઝૂરે અફદસ عليه السلام એ પાછલા નિકાહ પર એમને ઝયનબની સાથે રહેવાની રજા આપી દીધી. તેમના

પેટથી એક સાહબઝાદી હઝરત અમામા રَضِيَ اللهُ عَنْهَا પેદા થયાં તેને જ ગોદમાં લઈને હુઝૂર નમાઝ પઢાવતા હતા. હઝરત ફાતિમાના વિસાલ બાદ તેમનો નિકાહ હઝરત અલી رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ની સાથે થયો. એક અન્ય સાહબઝાદા પણ પેદા થયા હતા જેમનું નામ અલી હતું. એક ફોલના આધારે તેમનો વિસાલ હુઝૂરે અફઠસ عَلَيْهِ السَّلَام ની હયાતીમાં જ થઈ ગયો હતો. હઝરત અબુલ આસનો વિસાલ હિ.સ. ૧૨માં થયો છે.

عَنْ مُنْذِرٍ عَنْ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ لَوْ كَانَ عَلِيٌّ ذَا كِرَاعَتَيْنِ حَدِيث 1218

"હઝરત અલી رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ના સાહબઝાદા (મુહમ્મદ) બિન હનફિયહએ કહ્યું, [હદીષ : ૧૬૬૮]

ذَكَرَ يَوْمَ حَاءَ لَا نَاسٌ فَشَكَوْا سَعَاءَ عُمَانَ فَقَالَ لِي عَلِيٌّ إِذْ هَبَّ إِلَى

જો હઝરત અલી رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ના દિલમાં હઝરત ઉમાનની તરફથી રજમાત પણ નારાજી હોત તો એ દિવસે વર્ણવતા

عُمَانَ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهَا صَدَقَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

જે દિવસે હઝરત અલી رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ની પાસે કેટલાક લોકો આવ્યા અને હઝરત ઉમાનના કાર્યકરોની શિકાયત કરી.

وَسَلَّمَ فَمُرْسَعَاتِكَ يَعْمَلُونَ أَيُّهَا فَأَتَيْتُهُ بِهَا فَقَالَ أَغْنِيهَا عَنَّا

(પણ એ દિવસે પણ કાંઈ ન કહ્યું) મને એક પત્ર આપીને કહ્યું કે ઉમાનની પાસે જાવ અને તેમને એવું બતાવી દો

فَأَتَيْتُ بِهَا عَلِيًّا فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ صَعْمَهَا حَيْثُ أَخَذْتَهَا -

કે આ રસૂલુલ્લાહ عَلَيْهِ السَّلَام નો પત્ર છે એમાં સદફાના અહકામ લખેલા છે. તમારા કાર્યકરોને હુકમ આપો કે આ પત્ર પ્રમાણે અમલ કરે. હું એમની પાસે એ પત્ર લઈને ગયો તો તેમણે ફર્માવ્યું કે એની જરૂરત નથી (અમારી પાસે પણ છે) હું એને હઝરત અલી رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ની પાસે પરત લાવ્યો અને તેમને જણાવ્યું તો ફર્માવ્યું, જ્યાંથી લીધો હતો ત્યાં મૂકી દો."

وَقَالَ الْحَمِيدِيُّ (رَأَى أَنُ قَالَ) عَنْ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ حَدِيث 1219

"એ જ હદીષ હુમૈદીના તરીકાથી મુહમ્મદ બિન હનફિયહથી આ પ્રમાણે મરવી છે. [હદીષ : ૧૬૬૯]

أُرْسَلَنِي أَبِي خَدَّ هَذَا الْكِتَابَ فَأَذْهَبُ بِهِ إِلَى عُمَانَ فَإِنَّ فِيهِ

તેમણે કહ્યું, મારા વાલિદે મને ફર્માવ્યું, આ પત્ર લો અને તેને ઉમાનની પાસે લઈ જાવ

હદીષ : ૧૬૬૯ની સમજૂતી

ઈબ્ને હનફિયહથી મુરાદ હઝરત મુહમ્મદ બિન હનફિયહ છે. તેમનું નામ મુહમ્મદ છે અને કુન્નિયત અબુલ ફાસિમ. એમના બારામાં હુઝૂરે અફઠસ عَلَيْهِ السَّلَام એ હઝરત અલી رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ને બશારત આપી અને ફર્માવ્યું હતું કે એનું નામ મારા નામ પર હશે અને એની કુન્નિયત મારી કુન્નિયત થશે. એમનાં માતા હનફિયહથી મશહૂર છે, એમનું નામ ખોલા બિન્તે જઅફર છે. જંગે યમામામાં ફેદ થઈને આવ્યાં હતાં. બની હનફિયહ (કબીલા)થી હતાં જેથી હનફિયહથી મશહૂર થયાં.

أَمْرُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّدَقَةِ

એમાં સદકાના મામલામાં નબી ﷺ ના હુકમો છે."

ذاکرا عثمان : ઈસ્માઈલીની રિવાયતમાં بسوء વધારે છે, મતલબ એ થયો કે જો હઝરત અલી, હઝરત ઉષ્માનને બુરાઈ સાથે વર્ણવત તો એ દિવસે વર્ણવતા. ઈબ્ને અબી શયબાએ બીજા તરીકાથી મુન્ઝરથી જ રિવાયત કર્યું છે કે અમે લોકો ઈબ્ને હનફિયહની પાસે હતા કે કોઈએ હઝરત ઉષ્માન વિશે કાંઈ કહી આપ્યું તો ફર્માવ્યું, ઝબાન બંધ કર ! અમે તેને પૂછ્યું, શું હઝરત અલી, હઝરત ઉષ્માનને બુરા કહેતા હતા ? ફર્માવ્યું, તેમણે હઝરત ઉષ્માનને કદી બુરા નથી કહ્યા. જો તેમને બુરા કહેત તો તે દિવસે કહેત જે દિવસે કેટલાક લોકો હઝરત ઉષ્માનના કાર્યકરોની શિકાયત લઈને ગયા હતા. —અલહદીષ

આ શિકાયત શું હતી અને શિકાયત કરનારા કોણ હતા, એ જાણ ન થઈ શકી. અહીં એ શંકા થઈ શકે છે કે હઝરત ઉષ્માને શિકાયત પર ધ્યાન ન આપ્યું.

اقول وهوالمستعان : હઝરત અલીએ હઝરત ઉષ્માનને ત્યાં શિકાયત પહોંચાડી જ ક્યાં હતી કે એના પર ધ્યાન આપવા ન આપવાનો પ્રશ્ન ઉઠે ?! હઝરત અલી رضی اللہ عنہ એ એ પત્ર મોકલ્યો હતો તેને તેમણે પરત મોકલ્યો એ કારણે કે એ એમની પાસે પણ મૌજૂદ હતો.

وقال الحمیدی તેમનું નામ અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર છે. એને એ ફાયદા માટે વર્ણવ્યું કે આ સનદમાં એ સ્પષ્ટતા છે કે સુફ્યાને حدثنا કહ્યું, અને એમાં સ્પષ્ટતા છે કે મુહમ્મદ બિન સવકહએ મુન્ઝરથી સાંભળ્યું છે.

اقول وهوالمستعان : તેમજ પ્રથમ રિવાયતમાં મક્તૂબ શરીફ મોકલવાની સ્પષ્ટતા નથી અને આ રિવાયતમાં છે. એ પત્રમાં શું હતું એના વિશે ફતઈ (ચોક્કસ) નક્કી નથી થઈ શક્યું. ખિતાબીએ ગરીબુલ હદીષમાં બતરીફે અતિયહ હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہما થી રિવાયત કરી છે કે હઝરત અલીએ ઉષ્માનની પાસે એક સહીફા (પત્ર) મોકલ્યો જેમાં એવું હતું કે બકરીઓ તથા ઊંટોના બચ્ચાંથી ઝકાત ન લે. એની સનદ ઝઈફ છે પણ હઝરત અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું કે એની સંભાવના છે કે તે આ જ પત્ર હોય, જો એ સહીહ છે તો શિકાયતનો પ્રકાર પણ કાંઈ સમજમાં આવી રહ્યો છે કે કદાચ એવું જ હોય કે કાર્યકરો બચ્ચાંની પણ ઝકાત લઈ રહ્યા હોય. જો એ માની પણ લેવામાં આવે કે એ જ શિકાયત હતી, તો જરૂરી નથી કે શિકાયત સહીહ જ હોય. એનાં કેટલાય દૃષ્ટાંતો છે કે આમિલોની શિકાયતો થઈ પણ તેહફીફ પછી ગલત નીકળી. હઝરત સઅદ બિન અબી વક્કાસ તથા હઝરત મુગીરહ બિન શઅબાની શિકાયતો થઈ પણ તેહફીફ પછી ગલત સાબિત થઈ.

પ્રકરણ : "એ વાતની દલીલ કે ખુમસ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના સમયમાં ઉપસ્થિત થનારી ઘટનાઓ તથા મિસ્કીનો માટે છે. અને એનું બયાન કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ અહલે સુફફા તથા બેવા ઔરતોને અગ્રતા આપી, જ્યારે કે હઝરત ફાતિમા રઝી અલ્લાહ એ દળવા તથા ઘંટીની શિકાયત કરી, અને હુઝૂર ﷺ થી એ સવાલ કર્યો કે આ કેદીઓમાંથી કોઈ ખિદમતગાર અતા થાય. હુઝૂર ﷺ એ તેમને અલ્લાહને સોંપી આપ્યાં."

بَابُ الدَّلِيلِ عَلَى أَنَّ الْخُمْسَ لِنَوَائِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمَسَاكِينِ وَآيَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلَ الصَّفَةِ وَالْإِرَامِلَ حِينَ سَأَلَتْهُ فَاطِمَةُ وَشَكَتْ إِلَى النَّظْمِ وَالرَّحَى أَنْ يُخَدِمَهَا مِنَ السَّبْيِ فَوَكَّلَهَا إِلَى اللَّهِ ۳۹

حدیث ۱۶۷۰
سَوَّعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى ثَمَّ عَلِيٌّ أَنَّ فَاطِمَةَ إِشْتَكَتْ مَا تَكَلَّمْتُ مِنْ

"હઝરત અલી રઝી અલ્લાહ એ હદીષ બયાન કરી કે ફાતિમાને ચક્કી તથા લોટ પીસવાથી [હદીષ : ૧૬૭૦]

الرَّحَى وَمَا تَكَلَّمْتُ مِنْهَا أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

તકલીફ થતી હતી, તેમને એવી ખબર મળી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં કેટલાક કેદી લાવવામાં આવ્યા

أَنِّي بِسَبْيِ فَاطِمَةَ تَسْأَلُهُ خَادِمًا قَلِمًا تَوَافِقُهُ فَذَكَرْتُ عَائِشَةَ فَجَاءَ

છે. તો ખિદમતે અકદસમાં હાજર થયાં કે કોઈ ખાદિમા માગે. પણ હુઝૂર ﷺ થી મુલાકાત ન થઈ તો

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ عَائِشَةَ لَهَا فَآتَانَا

આઈશાને ઉલ્લેખ કર્યો. જ્યારે નબી ﷺ તશરીફ લાવ્યા તો આઈશાએ વર્ણન કર્યું. હુઝૂર અમારે ત્યાં

وَقَدْ دَخَلْنَا مَصْنًا جَعَلْنَا فِيهَا هَبْنًا لِنَقُومَ فَقَالَ عَلِيٌّ مَكَانِكُمْ أَحْسَنُ وَحَدَّثَ

તશરીફ લાવ્યા અને અમે અમારા સૂવાના સ્થળે દાખલ થઈ ચૂક્યાં હતાં. અમે ઉભા થવા લાગ્યાં તો ફર્માવ્યું,

بَرُّدٌ قَدْ مَيِّهَ عَلِيٌّ صَدْرِي فَقَالَ أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى خَيْرٍ مِمَّا سَأَلْتُمَا إِذَا

પોતાની જગાએ રહો, ત્યાં સુધી કે મેં હુઝૂર ﷺ ના ફદમની ઠંડક મારા સીનામાં મેહસૂસ કરી. ફર્માવ્યું, શું

હદીષ : ૧૬૭૦ની સમજૂતી ઈમામ અહમદ અને ઈસ્માઈલ બિન ઈસ્હાકે બીજી સનદની સાથે આ રિવાયત કર્યું છે. બખુદા ! હું તમને આપીશ નહીં, અહલે સુફફાને છોડી દઉં જેમનાં પેટ ભૂખથી લપેટાઈ રહ્યાં છે અને હું કાંઈ નથી પામતો કે એમના પર ખર્ચ કરું. હું એમને વેચીશ અને એમના પર ખર્ચ કરીશ. અબૂ દાઉદમાં ઝબાઆ અથવા ઉમ્મુલ હકમ બિન્તે ઝુબેરથી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને ઘણા બધા ફેદી મળ્યા. હું તથા મારી બહેન ફાતિમા ગયાં કે કોઈ ફેદી માગીએ. તો ફર્માવ્યું, બદરના યતીમો તમારાથી પહેલાં લઈ ગયા. આ રિવાયતોથી પ્રકરણને મળતાપણુ છે.

أَخَذْتُهَا مِمَّا جَعَلَكُمْ أَكْثَرَ إِنَّهُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ وَأَخَذْتُ الْكَلْبَ وَالْقَلْبَيْنِ

તમે જે માગ્યું હતું એનાથી બેહતર ચીજ તમને ન બતાવું?! જ્યારે તમે બિસ્તર પર સૂવાના માટે આવી જાવ

وَسَمِيًّا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ مِمَّا سَأَلْتُمَا

તો ૩૪ વખત અલ્લાહુ અકબર, અને ૩૩ વખત અલ્લહુલિલ્લાહ, અને ૩૩ વખત સુબ્હાનલ્લાહ પઢી લીધા

કરો. આ તેનાથી બેહતર છે જે તમે માગ્યું હતું."

(મનાકિબે અલી رضي الله عنه, પેજ-૫૨૫, ૨/૮૦૭ અ-નફકાત, બાબ-અમલુલ મર્તે ફી બયતે ઝવજહા, ૨/૮૦૮ બાબ-ખાદિમુલ મર્ત, ૨/૮૩૫ અદઅવાત બાબુતસ્બીહ વ તકબીર ઈ-દલ મનામ, મુસ્લિમ-દઅવાત, અબૂ દાઉદ-અદબ)

અહી પ્રથમ તકબીર (અલ્લાહુ અકબર) છે પછી તહમીદ (અલ્લહુલિલ્લાહ) પછી તસ્બીહ (સુબ્હાનલ્લાહ) છે, અને મનાકિબમાં તસ્બીહ તહમીદથી અગ્ર સ્થાને છે. અલ્બત્ત નફકાતની બંનેવ રિવાયતોમાં કમ આ પ્રમાણે છે : તસ્બીહ પછી તહમીદ પછી તકબીર. હઝરત અલી رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું, એના પછી મેં કદી નથી છોડ્યું. અર્ઝ કરવામાં આવી, સિફફીનની રાતે પણ? ફર્માવ્યું, સિફફીનની રાતે પણ.

આ હદીષ એની દલીલ છે કે ગનીમતનો ખમ્સ સુલ્તાનનો હક્ક છે, તે જ્યાં ચાહે ખર્ચ કરે, ذوى القربى સગા સબંધીઓની તખ્સિસ (ખાસપણું) નથી.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ سُبْحَانَكَ ના આ ઈર્શાદની તફસીર : "બેશક ! ગનીમતનો પાંચમો ભાગ અલ્લાહ તથા રસૂલના માટે છે." એટલે કે એની વહેંચણી કરવાનો ઈજ્તિયાર રસૂલને છે. રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ ફર્માવ્યું, હું ફાસિમ તથા ખાઝિન છું અલ્લાહ આપે છે." - (૪૩૯)

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنَّ لِلَّهِ حُمُسَهُ
وَلِلرَّسُولِ يَعْزِي لِلرَّسُولِ قَسْمُ ذَلِكَ قَالَ
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا
أَنَا قَاسِمٌ وَخَازِنٌ وَاللَّهُ يُعْطِي ۚ ط ۳۳۹

حدیث ۱۶۷۱ سَمِعُوا سَالِمَ بْنَ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ

"હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ رضي الله عنه એ ફર્માવ્યું, અમારા અ-સારમાંથી એક [હદીષ : ૧૬૭૧]

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ وَوَلِدَ لِرَجُلٍ مِّنَ الْأَنْصَارِ عِلْمًا فَأَرَادَ أَنْ

સાહબને ત્યાં બાળ જન્મ થયો. તેમણે ઈરાદો કર્યો કે એનું નામ મુહમ્મદ રાખું. શઅબાએ કહ્યું,

يَسْمِيَهُ مُحَمَّدًا - قَالَ شُعْبَةُ فِي حَدِيثٍ مِّنْصُورٍ أَنَّ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ

મ-સૂરની હદીષમાં છે કે અ-સારીએ કહ્યું, હું તેને ગરદન પર લાદીને નબી صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ની ખિદમતમાં લાવ્યો. અને

حَمَلْتُهُ عَلَى عُنُقِي فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي

સુલૈમાનની હદીષમાં છે કે એ (હઝરત જાબિર)ને એક બાળક પેદા થયું તો તેમણે ઈરાદો કર્યો કે એનું નામ

حَدِيثُ سُلَيْمَانَ وَوَلَدِهِ عُلَامٌ فَأَرَادَ أَنْ يُسَمِّيَهُ مُحَمَّدًا قَالَ

मुहम्मद राખं. तो इमर्यां, मारा नाम पर नाम राखो अने मारी कुन्नियत पर कुन्नियत न राखो. हुं

سَمُّوْا بِاسْمِي وَلَا تَكْنُوْا بِكُنْيَتِي فَاِنِّي اِنَّمَا جَعَلْتُ قَاسِمًا اَقْسِمُ بِئِيْنِكُمْ-

इसिम बनाववामां आव्यो हुं के तमारा वर्ये वर्येयणी करुं. अने हुसैने कहुं, हुं इसिम बनावीने मोकलवामां

وَقَالَ حُصَيْنٌ بُعِثْتُ قَاسِمًا اَقْسِمُ بِئِيْنِكُمْ- وَقَالَ عَمْرُوٌ اَنَا شُعْبَةُ

आव्यो हुं जेथी करीने तमारामां वर्येयणी करुं. अम्र इतादाना तरीइथी जे रिवायत छे अमां अवं छे के में

عَنْ قَتَادَةَ قَالَ سَمِعْتُ سَالِمًا عَنْ جَابِرٍ اَرَادَ أَنْ يُسَمِّيَهُ الْقَاسِمَ

सालिमथी सांभण्युं के उरत ज़बिरे इरादो कर्यो के तेनुं नाम इसिम राखे तो नबी ﷺ अ इमर्यां, मारा

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمُّوْا بِاسْمِي وَلَا تَكْنُوْا بِكُنْيَتِي عِـ

नाम पर नाम राखो अने मारी कुन्नियत पर कुन्नियत न राखो."

(कुन्नियत-नबी ﷺ, पेज-५०१, २/८१४ अल-अहम, मुस्लिम-अहम)

عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ حَدِيثٌ ١٦٤٢

"उरत ज़बिर बिन अबदुल्लाह अ-सारी رضي الله عنها अ कहुं, अमारामांथी अक शप्सने [हदीष : १६७२]

رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ وَوَلَدٌ لِرَجُلٍ مِّنْهُمَا عُلَامٌ فَسَمَّاهُ الْقَاسِمَ

पुत्र पेदा थयो. तेणे अनुं नाम "इसिम" राख्युं. अ-सारे कहुं, अमे तमारी कुन्नियत

فَقَالَتْ الْأَنْصَارِيُّ لَا تَكْنِيْكَ اَبَا الْقَاسِمِ وَلَا تُنْعِمُكَ عَيْنًا فَاِنِّي النَّبِيُّ

अबुल इसिम राखीने तमारी आप ठंडी नही करीअे. ते नबी ﷺ नी भिदमते

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ وُلْدِي عُلَامٌ

अइसमां उाजर थया, अने अउ करी, या रसूलल्लाह ! मारे अक पुत्र पेदा थयो छे में

हदीष : १६७२नी समजूती

انما انما قاسم وخازن बे हदीषोने लेगी करी आपी छे.

किताबुल इल्म (बुजारी, पेज-१६)मां वर्णन थयेल उरत अमीर मुआवियहनी अक हदीषनो भाग छे अने अे ज प्रकरणांमां रिवायत थयेल उरत अबू हुसैरा رضي الله عنه नी हदीषनो पण. अने पाठिननी रिवायत किताबुल अेअतेसाम (इब्नुलबारी, ६/२१८, मुस्नदे इमाम अहमद ४/८८, १००)मां उरत मुआवियहथी ज मरवी छे.

प्रथम हदीषमां शअबाथी विविध रिवायतो आवी छे के ते अ-सारी अे ते बाणकनुं नाम मुहम्मद राखवा

नुअहवुल् इरारी शरहे बुजारी (भाग-६)

(329)

बिहाद विशे गयान

فَسَمِيَهُ قَاسِمًا فَقَالَتِ الْاُنْصَارُ لَا تَكْتَبِيكَ اَبَا الْقَاسِمِ وَلَا تُعَمِدُكَ

એનું નામ ફાસિમ રાખ્યું છે, એના પર અન્સારે કહ્યું, અમે તારી કુન્નિયત અબુલ ફાસિમ નહીં રાખીએ અને

عَيْنًا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنْتِ الْاُنْصَارُ سَمُّوْا

તારી આંખ ઠંડી નહીં કરીએ. તો નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, અન્સારે બરાબર કહ્યું, મારા નામ પર નામ રાખો

بِاسْمِي وَلَا تَكْنُوْا بِكُنْيَتِي فَاِنَّمَا اَنَا قَاسِمٌ

અને મારી કુન્નિયત પર કુન્નિયત ન રાખો કે ફાસિમ તો હું જ છું."

યાહું હતું અથવા ફાસિમ. બીજી રિવાયત વર્ણવીને ઈમામ બુખારી એ ફાયદો કરવા ચાહે છે કે સહીહ એ છે કે તે એ પુત્રનું નામ ફાસિમ રાખવા ચાહતા હતા. એની અગ્રતા એનાથી પણ થાય છે કે અન્સારે કિરામે ફર્માવ્યું, અમે તમારી કુન્નિયત અબુલ ફાસિમ રાખીને તમારી આંખને ઠંડી નહીં કરીએ.

હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ના નામ મુબારક પર નામ તથા કુન્નિયત પર કુન્નિયત રાખવાની પૂરી ચર્ચા ભાગ-૧ (નુઝહતુલ ફારી, ૧/૪૦૨ ગુજરાતી પેજ-૨૨૪)માં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. જેનો સાર એ છે કે આ હુઝૂર ﷺ ની વિશિષ્ટતાઓમાંથી છે, અને એ મનાઈ જાહેરી હયાત સુધી હતી.

حدیث ۱۶۷۳ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عُمَرَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضی اللہ عنہ سے مروی ہے کہ رسول اللہ ﷺ نے فرمایا,

[હદીષ : ૧૬૭૩]

تَعَالَى عَنْهُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا

હું ન તમને આપું છું અને ન મના કરું છું, હું તો કેવળ વહેંચનારો છું,

أَعْطِيكُمْ وَلَا أَمْنَعُكُمْ إِنَّمَا اَنَا قَاسِمٌ أَوْضَعُ حَيْثُ أُمِرْتُ -

જ્યાં હુકમ આપવામાં આવે છે ત્યાં રાખું છું."

હદીષ : ૧૬૭૩ની સમજૂતી

એટલે કે અલ્લાહ તરફથી મને જેને આપવાનો હુકમ થાય છે તેને આપું છું અને જેને આપવાથી રોકી દેવામાં આવું છું તેને નથી આપતો. અબૂ દાઉદ (૨/૫૩ અલ્લેય વલ્દમારહ)માં **إِنْ اَنَا الْاَخَارُ** ની જગાએ **إِنَّمَا اَنَا قَاسِمٌ** છે.

حدیث ۱۶۷۴
عَنْ ابْنِ عَمَّاشٍ وَاسْمُهُ التَّعْبَانُ عَنْ خَوْلَةَ الْأَنْصَارِيِّ

"હઝરત ખૌલા અન્સારિયા رضی اللہ عنہا سے કહ્યું, મેં નબી ﷺ ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા [હદીષ : ૧૬૭૪]"

رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

કે કેટલાક લોકો અલ્લાહના માલમાં નાહકું તસરુફ (હેરફેર) કરે છે એમના

يَقُولُ إِنَّ رِجَالًا يَتَخَوَّضُونَ فِي مَالِ اللَّهِ بِغَيْرِ حَقِّ فَلَهُمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ -

માટે કુયામતના દિવસે જહન્નમ છે."

હદીષ : ૧૬૭૪ની સમજૂતી

આ ખૌલા અસદુલ્લાહ હઝરત હમ્મા رضી اللہ عنہા નાં પત્ની છે. એમના પિતાનું નામ કૈસ બિન ફહદ હતું અથવા તામિર. તિર્મિઝીમાં કૈસ બિન ફહદ છે અને ઈસ્માઈલીની રિવાયતમાં કૈસ બિન તામિર છે. અલી ઈબને મદયનીએ કહ્યું કે તામિર, કૈસનો લકૃબ છે.

પ્રખુસનો માદો خوض છે એનો અર્થ પાણીમાં ચાલવું અને હલાવવું છે. પછી ઉર્કમાં શંકા નાખવા તથા દખલ દેવાના અર્થમાં વપરાવા લાગ્યો. બાબે તફુઉલમાં જઈને એનો અર્થ નિ:સંકોચ કોઈ ચીજમાં દખલ કરવાનો થઈ ગયો.

સામ્યતા : આ હદીષમાં ન ખમ્સનો ઉલ્લેખ છે ન ખમ્સને વહેંચવાનો, પરંતું અલ્લાહ ﷻ અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ જે ચીજોની વહેંચણીના તરીકા બતાવ્યા છે તે સિવાય મનમાન્યા તરીકાઓ વડે વહેંચણી કરવી એ નાહકું દખલગીરીમાં સામેલ છે. ગનીમતની વહેંચણી કુઆને કરીમમાં વર્ણન થયેલી છે. જરૂરી છે કે એના પ્રમાણે વહેંચણી થાય, અને એની વિરૂદ્ધ વહેંચણી નાહકું તસરુફ (દખલ) છે.

પ્રકરણ : "નબી ﷺ ના ઈર્શાદિનું બયાન કે તમારા માટે ગનીમત હલાલ કરવામાં આવી અને અલ્લાહ ﷻ એ ફર્માવ્યું, "અને અલ્લાહે તમારાથી ખૂબ જ અધિક ગનીમતોનો વાચદો ફર્માવ્યો છે જેને તમો હાંસલ કરશો. તો અલ્લાહે જલ્દી જ તમને અતા ફર્માવી આપ્યું." આ ઈર્શાદ આમ છે ત્યાં સુધી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એને બયાન ફર્માવે." - (૪૪૦)

بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
وَسَلَّمَ أَحَلَّتْ لَكُمْ الْغَنَائِمُ وَقَالَ اللهُ
عَزَّوَجَلَّ وَعَدَّكُمْ اللهُ مَخَانِمَ كَثِيرَةً
تَأْخُذُ مِنْهَا فَجَعَلَ لَكُمْ هَذَا الْآيَةَ
فِيهِ بِلْعَامَةٍ حَتَّى يُبَيِّنَهُ الرَّسُولُ صَلَّى
اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ص ۴۴ -

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આ આયતે કરીમા હુદૈબિયહના મોકા પર નાઝિલ થઈ હતી. મગાનમ થી મુરાદ ગનીમતો છે જે નબી ﷺ ને હાંસલ થઈ અથવા કુયામત સુધી ઉમ્મતને હાંસલ થશે. લમ ફજલ થી ફતલે ખયબર મુરાદ છે જે હુદૈબિયહ પછી હિ.સ. ૭માં થયો.

ફેહી લલ્ગામે : એટલે આ આયતથી જાહેર થાય છે કે માલે ગનીમત કોઈને ખાસ કર્યા વિના દરેક મુસલમાનનો હક્ક છે જ્યાં સુધી કે હુઝૂર ﷺ તેના મુસ્તહિકો નિશ્ચિત ન કરી આપે. અને આ નિશ્ચિત કરવાને આયતે કરીમા વાઅલમોઆનામગમતમ એ સ્પષ્ટ કરી આપ્યું.

નુઝહુલુ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(331)

જિહાદ વિશે બયાન

حدیث ۱۶۷۵
عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત જાબિર બિન સમુરહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૬૭૫]

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا هَلَكَ كِسْفٌ فَلَا كَثْرَةَ

જ્યારે કિસ્સા ખતમ થઈ જશે તો તેના પછી કોઈ કિસ્સા થશે નહીં અને જ્યારે કૈસર હલાક

وَإِذَا هَلَكَ قَيْصَرٌ فَلَا قَيْصَرَ بَعْدَكَ وَالَّذِي كَفَسْنِي يَدِي لَا كَتْفِيكَرًا

થઈ જશે તો કોઈ કૈસર થશે નહીં. એ જાતની કૃસમ જેની કુદરતના તાબામાં મારી જાન છે, આ બંનેના

كُتُوزَهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ - عه

ખજાનાઓને તમે રાહ ખુદામાં ખર્ચ કરશો."

(૧/૫૧૧ મનાકિબ, અલામાતે નબુવ્વત, ૨/૮૮૧ ઈમાન, મુસ્લિમ-તિર્મિઝી : ફિતન, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ ૫/૮૨, ૮૮)

حدیث ۱۶۷۶
عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, અંબિયામાંથી એક [હદીષ : ૧૬૭૬]

قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَزَائِيٌّ مِنْ الْأَنْبِيَاءِ

નબીએ જેહાદનો ઈરાદો કર્યો. તો પોતાની કોમને કહ્યું, મારી સાથે એવો શખ્સ ન ચાલે જેણે શાદી કરી હોય

فَمَا لِقَوْمِهِ لَا يَتَّبِعُنِي رَجُلٌ مَلَكَ بَضْعَ إِمْرَأَةٍ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ

અને સુહાગ રાત કરવા ચાહતો હોય પણ હજી કરી નથી, અને ન તે શખ્સ ચાલે જેણે ઘરો બનાવ્યાં હોય અને

تَيْبِي بِهَا وَلَمَّا يَبِينُ بِهَا وَلَا أَحَدٌ مِنْ بَنِي يُبُوتَا وَلَا كُرَيْرُ قَعِ سَقُوقَهَا وَلَا

હજી છત ન નાખી હોય. અને ન તે શખ્સ ચાલે જેણે બકરીઓ, ઊંટણીઓ ખરીદી છે અને તે તેની પેદાઈશની

أَحَدًا إِشْتَرَى عَمَّا أَوْ خَلِيفَاتٍ وَهُوَ يَنْتَظِرُ لِأَدَاهَا فَعَزَّ أَقْدَانًا وَسِ

રાહ જોઈ રહ્યો છે. ત્યારબાદ જેહાદના માટે ચાલ્યા. વસ્તીની નજીક પહોંચતાં પહોંચતાં અસ્રનો સમય

હદીષ : ૧૬૭૬ની સમજૂતી

આ નબી હઝરત યૂશઅ બિન નૂન عليه السلام હતા જેઓ હઝરત મૂસા عليه السلامની સાથે હઝરત ખિઝર عليه السلامની મુલાકાતના માટે ગયા. હઝરત મૂસા عليه السلام અને હઝરત હાઝન عليه السلامનો. મેદાને તીહમાં ઈન્તેકાલ થઈ ગયો હતો. પહેલાં હઝરત હાઝનનો થયો પછી હઝરત મૂસા عليه السلامનો થયો. ઈબને ઈસ્હાક (ઉમ્દતુલ ફારી, ભાગ-૧૫, પૃષ્ઠ-૪૨, ૪૩)એ કહ્યું, જ્યારે હઝરત મૂસા عليه السلامનો વિસાલ થઈ ગયો અને ચાલીસ વરસ મેદાને તીહમાં

الْقَرْيَةِ صَلَوَاتِ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلشَّمْسِ إِنَّ مَأْمُورًا

નજીક આવી ગયો. તો તેમણે સૂરજને કહ્યું, તું પણ મહકૂમ અને અમે પણ. હે અલ્લાહ ! એને

وَأَمَّا مَأْمُورٌ أَلَلَّهُمَّ أَحْسِبُهَا عَلَيْنَا فَحَسِبْتُ حَتَّى تَفْتَحَ اللَّهُ عَلَيْنَا فَجَمَعَ

અમારા પર રોકી દે ! સૂરજને રોકી દેવામાં આવ્યો, ત્યાં સુધી કે અલ્લાહ તઆલાએ ફતહ અતા

الْعَنَاءِمْ فَجَاءَتْ يَعْنِي النَّارَ لِنَا كُلَّهَا قَدْ تَطَعَمْنَا فَقَالَ إِنَّ فِيكُمْ

કરી. હવે ગનીમતોને એકત્ર કરી એને સળગાવવા માટે આગ આવી. આગે ગનીમતોના માલોને ન સળગાવ્યા.

عُلُولًا، فَلْيَبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ فَلَزَقَتْ يَدَ رَجُلٍ بِيَدِهِ

તો ફર્માવ્યું, તમારામાં કોઈ છે જેણે માલે ગનીમતમાં ચોરી કરી છે ? દરેક કુબીલાથી એક એક શપ્સ મારાથી

فَقَالَ فِيكُمْ الْعُلُولُ فَلْيَبَايِعْنِي قَبِيلَتِكَ فَلَزَقَتْ يَدَ رَجُلَيْنِ أَوْ

બયઅત કરે. એક શપ્સનો હાથ તેમના દસ્ત મુબારક સાથે ચોંટી ગયો. ફર્માવ્યું, તમારા જ કુબીલામાં ચોરી છે,

ثَلَاثَةَ بِيَدِهِ فَقَالَ فِيكُمْ الْعُلُولُ فَجَاءُوا بِرَأْسِ مِثْلِ رَأْسِ بَقْرَةٍ مِنْ

હવે તમારા કુબીલાનો એક એક શપ્સ આવે અને મારાથી બયઅત કરે. હવે બે કે ત્રણ માણસોના હાથ તેમના

الدَّهَبِ فَوَضَعُوهَا فَجَاءَتْ النَّارُ فَكَلَّهَا شَمًّا أَحَلَّ اللَّهُ لَنَا

દસ્ત મુબારક સાથે ચોંટી ગયા. ફર્માવ્યું, તમે જ ચોરી કરી છે. હવે તેઓ ગાયના માથા બરાબર સોનું લાવ્યા. હવે

الْعَنَاءِمْ رَأْسًا عَلَى صَعْقَتَنَا وَعَجْرًا نَا فَأَحَلَّهَا لَنَا - ع

ફરી આગ આવી અને સોને સળગાવી ગઈ. અલ્લાહે આપણા માટે ગનીમત હલાલ કરી આપી, તેણે આપણી

કમજોરી તથા આજીજીને જોઈ અને હલાલ કરી આપ્યું." (૨/૭૭૫ અન્નિકાહ, મુસ્લિમ-જેહાદ)

રહેવાની મુદત પૂરી થઈ ગઈ તો હઝરત યૂશઅ عليه السلام નબુવ્વતના મન્સબ પર બિરાજમાન થયા. અને તેમને જબ્બારીન સાથે જંગ કરવાનો હુકમ થયો. તેમણે બની ઈસ્રાઈલને બતાવ્યું. તેમણે તેને સમર્થન આપ્યું અને બયઅત કરી. હઝરત યૂશઅ બની ઈસ્રાઈલને લઈને જબ્બારીનથી જંગ માટે ચાલ્યા. તેમના શહેરનો સોળ મહિનાઓ સુધી ઘેરાવ કરીને રહ્યા. સત્તરમા મહિને રણશીંગાને ફૂંકવાનું શરૂ કર્યું જેનાથી મેદાન તથા પહાડ ગુંજી ઉઠયા અને શહેરની પનાહ (દરવાજો કે દીવાલ) તૂટી ગઈ. હવે હઝરત યૂશઅ મુજાહિદોની સાથે શહેરમાં દાખલ થયા અને જબ્બારીનને ફત્લ કરવાનું શરૂ કર્યું. એ જુમ્હાનો દિવસ હતો. તેમના ફત્લ પછી કેટલાક બચી રહ્યા ત્યાં સુધી કે અસ્રનો અંતિમ સમય થઈ ગયો. શનિવારના દિવસે જંગ એમની શરીરમાં જાઈઝ ન હતી. એટલા માટે સૂરજને તે ફર્માવ્યું. ફત્હુલબારી (૬/૨૨૧)માં હાકિમના હવાલાથી આ પ્રમાણે છે કે હઝરત યૂશઅ જુમ્હાના દિવસે અસ્રના સમયે પહોંચ્યા હતા એટલા માટે આવી દુઆ કરી. આ વસ્તી અરીહા અથવા બયતુલ

મુકદ્દસ હતી.

رد شمس : મુસ્નદે ઈમામ અહમદ (૨/૩૨૫)માં હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું કે હઝરત યૂશઅ બિન નૂનના સિવાય કોઈ માનવીના માટે સૂરજ નથી થોભ્યો. તે જ્યારે બયતુલ મુકદ્દસની તરફ જેહાદના માટે ગયા ત્યારે એમના માટે રોકાયો હતો.

اقول وهوالمستعان પરંતું તફસીરની કિતાબો તથા હદીષોના અભ્યાસથી જાણવા મળે છે કે અન્ય અંબિયાએ કિરામના માટે પણ સૂરજ રોકાયો હતો.

★ નબીઓના માટે સૂરજનું રોકાવું ! ★

(૧) ઈબ્ને ઈસ્હાકે મુબતદામાં યહ્યા બિન ઉરવા બિન ઝુબેર અન અબિહીના તરીફાથી રિવાયત કરી છે કે અલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ હઝરત મૂસા عليه السلام ને બની ઈસ્રાઈલને લઈને ચાલવાનો હુકમ આપ્યો તો એ પણ ફર્માવ્યું કે હઝરત યૂસુફ عليه السلام નું તાબૂત સાથે લેતા જશો. હઝરત મૂસા عليه السلام એ બની ઈસ્રાઈલને ફર્માવ્યું કે ફજરના સમયે નીકળીશું, પણ એ ખબર ન હતી કે એ મુબારક તાબૂત ક્યાં છે અને ફજર તુલૂઅ થવાની નિકટ થઈ ગઈ પણ પતો ન મળ્યો તો અલ્લાહ صلى الله عليه وسلم થી દુઆ ફર્માવી કે તુલૂએ ફજરને લેટ કરી આપે, ત્યાં સુધી કે તાબૂતને મેળવી લીધું.

(૨) તેમજ હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ના માટે પણ રોકાયો હતો. ષઅલ્બી (ફતુહુલબારી ૬/૨૨૨) પછી બગવીએ હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما થી રિવાયત કરી કે મેં મૌલાએ કાઈનાત અલી મુર્તઝા رضي الله عنه થી આયતે કરીમા رُدُّوْهَا عَلَيَّ ના બારામાં પૂછ્યું તો ફર્માવ્યું કે હઝરત સુલૈમાન عليه السلام એ જેહાદનો ઈરાદો કર્યો એના માટે ઘાડાઓનું નિરીક્ષણ કરી રહ્યા હતા એવામાં સૂરજ ડૂબી ગયો, તો સૂરજ પર જે ફરિશતા મુવક્કિલ છે તેમને હુકમ આપ્યો : رُدُّوْهَا عَلَيَّ કે સૂરજને પરત લાવો ! ફરિશતાઓએ સૂરજને પલટાવ્યો, ત્યાં સુધી કે તેમણે અસ્ર પઢી લીધી.

(૩) ઈમામ ફાઝી અયાઝે (ઉપર મુજબ) નફલ ફર્માવ્યું કે ગઝવએ ખંદકના મોકા પર એક દિવસે અસરની નમાઝ ફઝા થઈ ગઈ તો હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم ના માટે સૂરજ પલટાવવામાં આવ્યો. ઈમામ તહાવી (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૫, પેજ-૪૩) મુશિકલુલ આપારમાં એને રિવાયત કરી, અને ફર્માવ્યું, એના રાવી ષિક્કહ છે.

(૪) તેમજ તિબ્રાની (ફતુહુલબારી ૬/૨૨૨) એ અવસતમાં હઝરત જાબિર رضي الله عنه થી રિવાયત કરી કે હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم એ એકવાર સૂરજને હુકમ આપ્યો તો થોડીવાર સુધી રોકાઈ રહ્યો.

(૫) બયહકી (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૫, પેજ-૪૩)એ દલાઈલુન્નબુવ્વતમાં રિવાયત કરી કે શબે મેઅરાજ વાપસીમાં હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم ને મક્કાની નજીક ઝજનાનમાં એક કાફલો મળ્યો હતો. જ્યારે કે મક્કા મોઅઝ્ઝામા પહોંચી ગયા તો મક્કાવાસીઓને ખબર આપી કે હમણા તમારો કાફલો તન્ઈમની ષન્યતુલ બયઝાથી આવશે જેની આગળ રાખોડી રંગનું ઊંટ છે જેના ઉપર બે કોથળા છે એક કાળો એક લીલો. મક્કાવાળાઓ એ ઘાટીની તરફ આગળ વધ્યા તો તેમને એ જ પ્રમાણે કાફલો મળ્યો. ઈમામ સદીએ કહ્યું, એ કાફલાના આવવાથી પહેલાં સૂરજ નીકળવાનો જ હતો કે હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم એ દુઆ ફર્માવી અને સૂરજ રોકાઈ ગયો.

(૬) અને સહબા સ્થળે હઝરત અલી رضي الله عنه ની નમાઝ ફઝા થવા પર સૂરજનું પલટાવવું ખૂબ જ મશ્હૂર તથા પ્રખ્યાત છે. એને ઈમામ હાકિમે, ઈમામ તહાવીએ મુશિકલુલ આપારમાં, ઈમામ બયહકીએ દલાઈલમાં, ઈમામ અબૂ ફાસિમ તિબ્રાનીએ મોઅજમે કબીરમાં, ઈમામ ફાઝી અયાઝે (શરહુશિફા મુલ્લા અલી ફારી,

૧/૮૮૧) શિક્ષામાં, ઈબ્ને મુંદા, ઈબ્ને શાહીને હઝરત અસ્માથી અને ઈબ્ને મરદુવિયહએ હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી રિવાયત કરી.

એના બારામાં અલ્લામા ઈબ્ને જવઝીએ પોતાની સખ્તી પસંદ ફિત્રતની બિના પર, અને તેમની જ તકલીદે જામિદમાં ઈબ્ને તયમિયાએ એની મૌઝૂઆતમાં ગણના કરેલ છે. સનદુલ હુફફાઝ અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફત્હુલ બારીમાં ફર્માવ્યું કે, "એ બંનેવે ખતા કરી." (ફત્હુલ બારી ૬/૨૨૨) અલ્લામા અયની (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૫/૪૩)એ ઉમ્દતુલ ફારીમાં ફર્માવ્યું કે, "એના તરફ ધ્યાન ન આપવામાં આવે." ઈમામ તહાવીએ ફર્માવ્યું, "અહમદ બિન સાલેહ કહેતા હતા, જેનો રસ્તો ઈલ્મ છે તે આ હદીષ યાદ કરવાથી ન ચૂકે, એટલા માટે કે અજલ અલામાતે નબુવ્વત (નબુવ્વતની મહાન નિશાનીઓ)માંથી છે." ઈમામ તહાવીએ ફર્માવ્યું, "આ હદીષ મુત્તસિલ છે અને એના રાવી ષિક્કહ છે." (ઉપર મુજબ) હઝરત મુલ્લા અલી ફારી એ શરહે શિક્ષા (અવ્વલ-૫૮૮)માં લખ્યું, "મુહદ્દિષોએ આ હદીષના બારામાં ઈબ્નેલાફ કર્યો કે સહીહ છે કે ઝઈફ કે મૌઝૂઅ, મોટા ભાગના એના પર છે કે ઝઈફ છે. પણ ફિલજુમ્લા એ સાબિત છે, એના માટે અસ્લ છે, વિવિધ સનદોથી કુવ્વત પામીને 'હસન'ના મર્તબે પહોંચી ચૂકી છે."

અલ્લામા અહમદ ખતીબ ફસ્તલાનીએ મવાહિબુલ્લદુનિયામાં ફર્માવ્યું, અમારા શયખે ફર્માવ્યું, "અહમદ ઈબ્ને તયમિયાએ કહ્યું કે એની કોઈ અસ્લ નથી, તથા ઈબ્ને જવઝીએ એનું અનુસરણ કરીને એને મૌઝૂઆતમાં સામેલ કરી છે. પરંતું તહાવી તથા ફાઝી અયાઝે તેને સહીહ કહી. ઈબ્ને મુંદા ઈબ્ને શાહીને હઝરત અસ્મા બિન્તે અમીસથી અને ઈબ્ને મરદુવિયહએ હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી રિવાયત કરી.

અલ્લામા અસ્ફલાનીએ કહ્યું કે એને તિબ્રાનીએ મોઅજમે કબીરમાં હસન ઈસ્નાદ સાથે રિવાયત કરી, જેમ કે ઈબ્ને ઈરાફીએ શરહે તફરીબમાં બયાન કર્યું.

અલ્લામા ઈબ્ને આબેદીન શામીએ રદુલ મુહતારમાં ફર્માવ્યું, "આ હદીષને ઈમામ તહાવી તથા ઈમામ ફાઝી અયાઝે સહીહ કહી, અને એક જમાઅતે એની તખરીજ કરી, અને જેણે એને મૌઝૂઅ કહી જેમ કે ઈબ્ને જવઝી તેમણે ખતા કરી." (૧/૩૬૦ બાબુલ અવફાત)

સૂર્ય ડૂબ્યા પછી પલટયો તો અસ્રનો સમય પણ પલટી આવ્યો. આ એક શરઈ હુકમ છે. એના પર અલ્લામા શામીએ આ હદીષથી દલીલ કરી, આ એ વાતની દલીલ છે કે આ હદીષ એટલી ફવી છે કે અહકામમાં પણ હુજજત (દલીલ) છે. એટલા માટે કમ સે કમ હસન જરૂર છે.

હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه ની હદીષનો જવાબ એ છે કે જેહાદના માટે કોઈના માટે સૂરજ નથી રોકવામાં આવ્યો.

انك مأمورة : હઝરત યૂશઅ બિન નૂન عليه السلام નું સૂરજને એ સંબોધન કરવું એની દલીલ છે કે સૂરજમાં ઈદરાક (સમજ) તથા તમીઝ છે, તે સાંભળે તથા સમજે છે.

فلم تظلموه : આગલી ઉમ્મતોના માટે માલે ગનીમત હલાલ ન હતો. જંગ પછી. સર્વ માલે ગનીમત એકત્ર કરવામાં આવતો. અલ્લાહ તરફથી આગ આવતી અને સૌને ખાય જતી. જો એ આગ ન આવતી, અને આવતી પણ માલે ગનીમતને ન ખાતી તો એ એની અલામત (નિશાની) હતી કે એ જેહાદ મફૂલ નથી, અથવા માલે ગનીમતમાં ચોરી કરવામાં આવી છે. આ જેહાદ એક નબીની સરદારીમાં થયો હતો. એટલા માટે મફૂલ ન થવાનો કોઈ સવાલ જ નથી. એ જ કારણે હઝરત યૂશઅ બિન નૂન عليه السلام એ નિશ્ચિત કરી આપ્યું કે માલે ગનીમતમાં ચોરી થઈ છે.

પ્રકરણ : "બની કુરૈઆ અને બની નઝીરના માલો નબી ﷺ એ કેવી રીતે વહેંચ્યા, અને જે કાંઈ એમાંથી પોતાના મુશ્કેલીઓના માટે આપ્યો." - (૪૪૧)

بَابُ كَيْفَ تَسَمَّيْنَا صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرِيضَةَ وَالتَّضْيِيرَ وَمَا أُعْطِيَ مِنْ ذَلِكَ فِي نَوَائِبِهِ ص ٤١

حدیث ۱۶۷۷
ثَنَا مُعْتَمِرٌ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અનસ બિન માલિક ફર્માવતા હતા કે લોકો ખજૂરોનાં ઝાડો નબી ﷺ ની [હદીષ : ૧૬૭૭]

تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ كَانَ الرَّجُلُ يُجْعَلُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

બિદમતમાં નઝર કરતા હતા, ત્યાં સુધી કે કુરૈઆ તથા નઝીરને ફતહ ફર્માવ્યા.

التَّغْلَاتِ حَتَّى افْتَتَحَ فَرِيضَةَ وَالتَّضْيِيرَ وَكَانَ بَعْدَ ذَلِكَ يَرُدُّ عَلَيْهِمْ - ع

ત્યારબાદ લોકોને પરત કરતા જતા."

(૨/૫૭૫ મગાઝી, બાબુ હદીષે બની નુઝૈર, ૨/૭૯૧ બાબ મરજઉન્નબી ﷺ મિનલ અહઝાબ, મુસ્લિમ-મગાઝી)

હદીષ : ૧૬૭૭ની સમજૂતી

બાબ મરજઉન્નબી ﷺ માં એના પછી આ દિલચસ્પ કિસ્સો છે. જ્યારે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ અન્સારે કિરામનાં ઝાડો પરત કર્યા તો મારાં ઘરવાળાઓએ કહ્યું કે તમે પણ જાવ અને આપણે જે ઝાડો આપ્યાં હતાં તે પરત લઈ આવો, હું હાજર થયો. હુઝૂરે અમારી પેશકશ હઝરત ઉમ્મે અયમન રુઝિહાને અતા ફર્માવી હતી, હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ તે મને પરત કરી દીધી. ઉમ્મે અયમનને જાણ થઈ તો તશરીફ લાવ્યાં અને મારી ગરદનમાં ચાદર લપેટી દીધી. અને કહેતાં જતાં, કદાપિ નહીં ! કુસમ છે એ જાતની જેની કુદરતના તાબામાં મારી જાન છે, હુઝૂર ﷺ એ તમને નહીં અતા ફર્માવે, મને અતા કરી ચૂક્યા છે. અને હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ઉમ્મે અયમનને ફર્માવતા, તારા માટે આટલો છે, તે કહેતાં, કદાપિ નહીં ! બખુદા ! મારુ ગુમાન છે કે હુઝૂરે દસગણા સુધી ફર્માવ્યું.

આ વિષયની હદીષ કિતાબુલ હિબામાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. એમાં એવું છે કે ખયબરથી પરત થયા બાદ આ બનાવ બન્યો હતો. ત્યાં જ વર્ગીકરણ વર્ણન થયેલ છે. હઝરત અનસનાં વાલિદા માજિદાએ અમુક ઝાડો નઝર કર્યા હતાં તે ઝાડો ઉમ્મે અયમનને અતા કરી આપ્યાં હતાં.

પ્રકરણ : "નબી ﷺ અને ખલીફાઓની સાથે જેહાદ કરનારાઓના માલમાં જિંદગીમાં તથા મૃત્યુ બાદ બરકત." - (૪૪૧)

باب بركة الغزى في ماله حيا و
ميتا مع النبي صلى الله تعالى عليه وسلم
وولاية الأهل - ص ٢٤

حدیث ۱۶۷۸
حَدَّثَنَا اسْحَقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ قُلْتُ لِأَبِي أُسَامَةَ أَحَدِ كَلِمَةٍ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર رضی اللہ عنہما જ્યારે જમલના દિવસે સફમાં ઉભા થયા [હદીષ : ૧૬૦૮]

هشام بن عروة عن أبيه عن عبد الله بن الزبير قال لما وقف

તો મને બોલાવ્યો. હું હાજર થઈને તેમની બાજુમાં ઉભો થઈ ગયો. ફર્માવ્યું, હે પ્યારા બેટા ! આજે જે પણ ફત્લ

الزبير يوم الحبل دعاني ففقت الى جنبه فقال يا بتي إنك لا تقتل

થશે તે જાલિમ થશે કે મઝલૂમ. અને હું જાણી રહ્યો છું કે હું આજે મઝલૂમ ફત્લ કરવામાં આવીશ. અને અત્યારે

اليوم إلا ظالما أو مظلوما وإني لا أراي إلا ساقلا اليوم مظلوما

મને સૌથી અધિક ફિકર મારા કરજની છે. શું તમે સમજો છો કે મારુ કરજ મારા માલને કાંઈ પણ બાકી છોડશે ?

إن من أكبر همتي لديني أفتري ديننا يفتي من ماله شيئا فقال

ફર્માવ્યું, હે પ્યારા બેટા ! મારા માલને વેચીને મારા કરજને અદા કરી આપજે. અને તેમણે ૧/૩ની વસિયત

يا بتي بع ماله واقض ديني وأوصي بالثلث وثلثه لبيبي يعني

ફર્માવી. અને એ ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગની વસિયત તેમના પુત્રો માટે કરી. એટલે અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈરના

لبي عبد الله بن الزبير يقول ثلث الثلث أثلاثا فإن فصل

પુત્રો માટે. ફર્માવતા હતા કે કુલ માલના ત્રીજા ભાગના ત્રણ હિસ્સા કરજે, અને કરજ અદા કર્યા બાદ મારા

من ماله فصل بعد قضاء الدين فثلثه لولدك قال هشام

માલથી કાંઈક બચે તો તેનો ત્રીજો ભાગ તારી ઔલાદના માટે છે. હિશામે કહ્યું કે અબ્દુલ્લાહના અમુક પુત્રો

وكان بعض ولد عبد الله قد أرى بعض بني الزبير حبيبي

હઝરત ઝુબૈરના પુત્રોના બરાબર હતા, ખુબેબ તથા અબ્બાદ. અને એમના એ વખતે નવ પુત્રો તથા નવ પુત્રીઓ

وعبأ ذلك يومئذ تسعة بنين وتسع بنات قال عبد الله

હતી. અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, તે મને પોતાના કરજના બારામાં વસિયત કરતા રહ્યા અને ફર્માવતા રહ્યા, હે પ્યારા બેટા !

فَجَعَلَ يُوسُفَ بِرَدِّ يَدَيْهِ وَيَقُولُ يَا بَنِيَّ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُنَادِينَ

જો કરજની અમુક અદાયગીથી તમે આજિઝ આવી જાવ તો મારા મૌલાથી મદદ માગજો. અબ્દુલ્લાહે કહ્યું,

فَمَا سْتَعِينُ عَلَيْهِ مَوْلَايَ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا دَرَيْتُ مَا أَرَادَ حَتَّى قُلْتُ يَا

બખુદા ! હું ન સમજી શક્યો કે મારા મૌલાથી તેમણે કોને મુરાદ લીધા છે ત્યાં સુધી કે મેં પૂછ્યું, હે અબ્બા !

أَبِيهِ مِنْ مَوْلَاكَ قَالَ اللَّهُ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا وَقَعْتُ فِي قُرْبَةٍ مِثْلِ

આપનો મૌલા કોણ છે ? ફર્માવ્યું, અલ્લાહ ! અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, બખુદા ! હું જ્યારે પણ તેમના કરજની અદાયગીમાં

دَيْنِهِ إِلَّا قُلْتُ يَا مَوْلَى الرَّبِّيرِ لِمَ عَنَّهُ دَيْنٌ كَيْتَقْضِيهِ فَقِيلَ

કોઈ મુશ્કેલીમાં ફસાતો તો મેં એવું કહ્યું, ઝુબૈરના મૌલા ! એમના કરજને અદા ફર્માવી આપ ! તો અલ્લાહ એમનું

الرَّبِّيرُ وَلَمْ يَدْعُ دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِلَّا أَرْضَيْتُ مِنْهَا الْغَابَةَ

કરજ અદા ફર્માવી દેતો. ત્યારબાદ ઝુબૈર શહીદ કરી દેવામાં આવ્યા, અને વારસામાં દીનાર તથા દિરહમ

وَإِخْدَى عَشْرَةَ دَرَاهِمًا لِدَيْنِهِ وَدَارَيْنِ بِالْبَصْرَةِ وَدَارًا بِمَا

છોડયા ન હતા, જમીનો સિવાય જેમાં ગાબા અને મદીનાનાં અગ્યાર ઘરો અને બસરાનાં બે ઘરો અને કૂફાનું એક

لِكُوفَةَ وَدَارًا بِمِصْرَ قَالَ وَإِنَّمَا كَانَ دَيْنُهُ الَّذِي عَلَيْهِ إِنَّ الْوَيْلَ

અને મિસ્રનું એક ઘર હતું. અને એમના પર કરજ કેવળ એ કારણે હતું કે લોકો એમની પાસે અમાનત રાખવા

كَانَ يَأْتِيهِ بِالْمَالِ فَيَسْتَوْدِعُهُ إِيَّاهُ فَيَقُولُ الرَّبِّيرُ لَا وَلَيْكَةِ

માટે માલ લાવતા તો ઝુબૈર ફર્માવતા, અમાનત નથી આ કરજ છે, હું એના વેડફાઈ જવાથી ડરું છું. કદી તેમણે

سَلَفْتُ فَإِنِّي أَخْشَى عَلَيْهِ الطَّيْعَةَ وَمَا وَلى إِمَارَةً قَطُّ وَلَا حَيَاةَ

ઈમારત અથવા મહેસૂલ વસૂલ કરવાનું અથવા કોઈ હોદ્દો ફૂલ નથી કર્યો. હા ! હુઝૂરે અકહસ عَلَيْهِ السَّلَام અથવા

خِرَاجٍ وَلَا شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي عَزْوٍ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

અબૂબક અથવા ઉમરની સાથે ગઝવહ કરતા હતા. અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, એમના પર જે કરજ હતું તેનો હિસાબ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَا ذَمَّ أَبِي بَكْرٍ وَعَمْرُو عُمَانَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بِنْتُ

લગાડ્યો તો બાવીસ લાખ નીકળ્યું. અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, મને હકીમ બિન હિઝામ મળ્યા અને કહ્યું, હે ભત્રીજા !

الرَّبِيرُ فَحَسَبْتُ مَا عَلَيْهِ مِنَ الدَّيْنِ فَوَجَدْتُهُ أَلْفِي أَلْفِ

મારા ભાઈ પર કેટલું કરજ છે ? અબ્દુલ્લાહે તેને છુપાવ્યું અને કહ્યું, એક લાખ છે. હકીમે કહ્યું, બખુદા ! હું

وَمَا أَلْفِي أَلْفِ قَالَ فَلَقِيَ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ الرَّبِيرِ فَقَالَ

નથી જાણતો કે તમારા કુલ માલ તેની ભરપાઈ કરી શકે. અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, બતાવો ! જો બાવીસ લાખ હોય

يَا ابْنَ أَخِي كَمْ عَلَى أَخِي مِنَ الدَّيْنِ فَكَتَمَهُ وَقَالَ وَآلَةُ أَلْفِ

તો ?! હકીમે કહ્યું, હું નથી જાણતો કે તમે લોકો એની શક્તિ ધરાવો છો. વળી જો અમુક કરજ અદા કરવાથી

فَقَالَ حَكِيمٌ وَاللَّهِ مَا أَسْرَى أَمْوَالَكُمْ شَعْرٌ لِهَذَا فَقَالَ لَهُ عَبْدُ

તમે લોકો લાચાર થઈ જાવ તો મારાથી મદદ માગજો અને ઝુબેરે ગાબા એક લાખ સિત્તેર હજારમાં ખરીદ્યું

اللَّهُ أَفْسَأُ أَيُّتِكَ إِنْ كَانَتْ أَلْفِي أَلْفِي وَمَا أَلْفِي أَلْفِ قَالَ مَا أَسْرَىكُمْ

હતું. અબ્દુલ્લાહે તેને સોળ લાખમાં વેચ્યું પછી ઉભા થઈને એલાન કરી આપ્યું, જેનો ઝુબેરના જિમ્મે કાંઈ

تُطِيقُونَهُ هَذَا فَإِنْ عَجَزْتُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ فَاسْتَعِينُونِي قَالَ

હકું હોય તે ગાબામાં આવે. આ સાંભળીને અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને જઅફર તેમની પાસે આવ્યા, અને એમનું ઝુબેર

وَكَانَ الرَّبِيرُ إِشْتَرَى الْعَابَةَ سَبْعِينَ وَمِائَةَ أَلْفٍ فَبَاعَهَا

પર ચાર લાખ કરજ હતું. તેમણે અબ્દુલ્લાહને કહ્યું, જો તમે ચાહો તો તમને મોહલત આપી દઉં, જો તમે લોકો

عَبْدُ اللَّهِ يَأْلَفُ أَلْفِ وَوَسْوَةَ مِائَةِ أَلْفٍ ثُمَّ قَامَ فَقَالَ مَنْ كَانَ لَهُ

હમણા ન અદા કરવા ચાહો. એના પર અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, નહીં ! તેમણે કહ્યું, તો મારા માટે એક ભાગ નિશ્ચિત કરી

عَلَى الرَّبِيرِ حَقٌّ فَلْيُؤَا فَنَا بِالْغَابَةِ فَأَتَانَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ وَكَانَ

આપો. અબ્દુલ્લાહે તેમને કહ્યું, તમારા માટે અહીંથી અહીં સુધી છે. ત્યારબાદ એમાંથી વેચ્યું અને તેમનું કરજ

لَهُ عَلَى الرَّبِيرِ أَرْبَعٌ وَمِائَةُ أَلْفٍ فَقَالَ لِعَبْدِ اللَّهِ إِنْ شِئْتُمْ تَرَكْتُهَا

અદા કરી આપ્યું અને પૂરું આપ્યું. અને એમાંથી સાડાચાર હિસ્સા બાકી બચ્યા, અબ્દુલ્લાહ મુઆવિયહની પાસે

لَكُمْ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَا قَالَ فَإِنْ شِئْتُمْ جَعَلْتُمُوهَا فِيمَا تَوْجَدُونَ إِنْ

આવ્યા અને ત્યાં અમ્મ બિન ઉબ્માન તથા મુન્ઝિર બિન ઝુબેર તથા ઈબ્ને ઝમ્મા હતા. મુઆવિયહએ અબ્દુલ્લાહને

أَخْرَجْتُمْ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ لَا قَالَ فَأَقْطَعُوا لِي قِطْعَةً فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ

પૂછ્યું કે ગાબાની કેટલી કિંમત નક્કી થઈ છે ? તેમણે બતાવ્યું કે દરેક હિસ્સો એક લાખનો. પૂછ્યું,

لَكَ مِنْ هَهْنَاءِ إِلَى هَهْنَاءِ قَالَ فَبَاعَ مِنْهَا قِطْعَتِي دَيْنِيَّةً فَأَدُّنَاكَ وَبَقِيَ

કેટલું બચ્યું છે ? બતાવ્યું, સાડાચાર હિસ્સા. એના પર મુન્ઝર બિન ઝુબેરે કહ્યું, મેં એક હિસ્સો

مِنْهَا أَرْبَعَةٌ أَشْهُمٌ وَنِصْفٌ فَقَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ وَعِنْدَهُ لَا عَمْرُؤَ بِنِ

એક લાખમાં લીધો. અને અમ્ર બિન ઉમાને કહ્યું, મેં પણ એક હિસ્સો એક લાખમાં લીધો.

عُثْمَانَ وَالْمُنْذِرُ بْنُ الزُّبَيْرِ وَبُنُ شَمْعَةَ فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ كَمْ

અને ઈબ્ને ઝમ્આએ પણ કહ્યું, મેં પણ એક હિસ્સો એક લાખમાં લીધો. હવે મુઆવિયહએ

كُومَتِ الْغَابَةِ قَالَ كُلُّ سَهْمٍ بِمِائَةِ أَلْفٍ قَالَ كَمْ بَقِيَ قَالَ

પૂછ્યું, કેટલું બાકી છે ? અબ્દુલ્લાહે કહ્યું, દોઢ હિસ્સો. મુઆવિયહએ કહ્યું,

أَرْبَعَةٌ أَشْهُمٌ وَنِصْفٌ فَقَالَ الْمُنْذِرُ بْنُ الزُّبَيْرِ قَدْ أَخَذْتُ سَهْمِي

મેં એને એક લાખ પચાસ હજારમાં લીધું. ત્યારબાદ અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરે પોતાનો

بِمِائَةِ أَلْفٍ وَقَالَ عَمْرُؤُ بْنُ عُثْمَانَ قَدْ أَخَذْتُ سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ

હિસ્સો મુઆવિયહના હાથે છ લાખમાં વેચ્યો. જ્યારે ઈબ્ને ઝુબેર,

وَقَالَ ابْنُ شَمْعَةَ قَدْ أَخَذْتُ سَهْمًا بِمِائَةِ أَلْفٍ فَقَالَ مُعَاوِيَةُ

ઝુબેરની કરજની અદાયગીથી પરવારી ગયા, તો ઝુબેરના પુત્રોએ કહ્યું, અમારો વારસો

كَمْ بَقِيَ قَالَ سَهْمٌ وَنِصْفٌ قَالَ قَدْ أَخَذْتُ سَهْمِي بِمِائَةِ أَلْفٍ

અમારામાં વહેંચી આપો. અબ્દુલ્લાહે તેમને કહ્યું, બપુદા ! હું વારસો તમારામાં

قَالَ فَبَاعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ نَصِيبَهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ بِسِتِّ مِائَةِ أَلْفٍ

ત્યાં સુધી નહીં વહેંચુ જ્યાં સુધી હજજના દિવસોમાં ચાર વરસો સુધી એનું

قَالَ فَلَمَّا فَرَغَ ابْنُ الزُّبَيْرِ مِنْ قِضَائِهِ دَيْنَهُ قَالَ بَنُو الزُّبَيْرِ أَيْسَرُ

એલાન કરાવી લઈ, જેનું ઝુબેર પર કર્ઝ હોય તે અમારી પાસે આવે,

بَيْنَنَا مِيرَاثًا قَالَ لَهُمُ وَاللَّهِ لَا أَكْسِمُ بِبَيْتِكُمْ حَتَّىٰ أَنَادِيَ بِالتَّوْسِيمِ

અમે અદા કરી આપીશું. તે દર વર્ષે હજજના

أَرْبَعِ سِنِينَ الْأَمَنُ كَانَ لَهُ عَلَى الرَّبِّ يَدِيمٌ فُلْيَا تَنَا فَلَنُقْضِيَهُ قَالَ

દિવસોમાં આ એલાન કરતા રહ્યા. જ્યારે ચાર વર્ષો પૂરાં

فَجَعَلَ كُلَّ سَنَةٍ يَنَادِي بِالتَّوْسِيمِ فَلَمَّا مَضَىٰ أَرْبَعِ سِنِينَ قَسَمَ بَيْنَهُمْ

થઈ ગયાં તો એમનામાં વારસાની વહેંચણી કરી. ઝુબેરની ચાર પુત્રીઓ હતી.

قَالَ وَكَانَ لِلزُّبَيْرِ أَرْبَعُ نِسْوَةٍ وَرَفَعَ الثَّلَاثُ فَأَصَابَ كُلَّ امْرَأَةٍ أَلْفٌ أَلْفٌ

કરજ અદા કર્યા બાદ જ બચ્યું એમાંથી ૧/૩ કાઢ્યું તો દરેક સ્ત્રીને બાર બાર લાખ મળ્યું.

وَمِائَتَا أَلْفٍ فَجَمِيعُ مَالِهِ خَمْسُونَ أَلْفًا وَمِائَتَا أَلْفٍ -

તેમનો કુલ માલ બાવન લાખ થયો."

હદીષ : ૧૬૭૮ની સમજૂતી

ચોમે જુમલ : આ નાપસંદીદા જંગ હિ.સ. ૩૬ના જમાદિઉલ અવ્વલ અથવા જમાદિઉલ આખરમાં થઈ હતી. આ તે પ્રથમ જંગ છે જે મુસલમાનો વચ્ચે થઈ. આ જંગ મૌલાએ કાઈનાત હઝરત અલી તથા ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશાની વચ્ચે થઈ હતી, ઉમ્મુલ મોમિનીન એક ઘણા જ મોટા ઊંટ પર વચ્ચે બેઠેલાં હતાં એટલા માટે એને જંગે જમલ કહેવામાં આવે છે.

એનો સબબ એ બન્યો કે હઝરત ઉષ્માન رضي الله عنهની દર્દનાક શહાદતના સમયે ઉમ્મુલ મોમિનીન હજજના માટે ગયેલાં હતાં. જે લોકો હઝરત ઉષ્માનના ઘેરાવમાં શરીક હતા તે જ લોકો હઝરત અલી رضي الله عنهની સાથે હતા. હઝરત ઉષ્માનની શહાદત પછી બની ઉમેયા ભાગીને મક્કા પહોંચ્યા. તેમણે હઝરત ઉષ્માનના ફેસાસ (ખૂનના બદલા ખૂન)ના માટે તેમને તૈયાર કર્યા. હઝરત ઝુબૈર ઈબને અવામ, હઝરત તલહા બિન માલિક رضي الله عنه પણ મક્કા પહોંચી ગયા અને હઝરત ઉષ્માનના ફેસાસના મુદ્દા પર એમની સાથે થઈ ગયા.

ઉમ્મુલ મોમિનીને બસરાનો ઈરાદો કર્યો, સફર કરતાં કરતાં બસરાની નજીક હવાબ પર પહોંચ્યાં તો પૂછ્યું, આ જગાનું શું નામ છે ? જ્યારે બતાવવામાં આવ્યું કે હવાબ છે તો ઊંટને બેસાડ્યું અને ફર્માવ્યું, હું હવાબવાળી છું મને પરત કરો ! મને પરત કરો ! લોકોએ ખૂબ જ કોશિશ કરી કે આગળ વધવા રાજી થઈ જાવ, પણ રાજી ન થયાં. ૨૪ કલાક સુધી ત્યાં જ રોકાયેલાં રહ્યાં, પછી કોઈકે સંતોષ અપાવ્યો કે હવાબ નથી તો આગળ વધ્યાં.

હવાબનો ફિસ્સો એ છે કે હુઝૂરે અકફદસ عليه السلامએ ઉમ્મુલ મોમિનીનને ફર્માવ્યું હતું, તમારામાંથી એકનો શું હાલ થશે જ્યારે તેના પર હવાબનાં ફૂતરાં ભસશે. (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ ૬/૫૨)

આગળ વધીને ઉમ્મુલ મોમિનીને બસરાની બહાર પડાવ નાખી દીધો. હઝરત અલીને જ્યારે એની ખબર મળી તો ત્રીસ હજાર લશ્કર લઈને મુકાબલા માટે આવ્યા. રાતમાં બંને પક્ષના ગંભીરતા ધરાવતા સુલેહ પસંદ

લોકોએ કોશિશ કરીને આપસની ગલતફહમીઓ દૂર કરી આપી. નક્કી થયું કે બંને પક્ષો પાછા જતા રહેશે, પણ બંનેવ બાજુ ફસાદ પસંદ તત્વો ઘણા હતા. તેમણે જ્યારે એ જોયું કે બનાવેલો બનેલો ખેલ બગડી ગયો ! તો આપસમાં મશવરો કરીને સવારે અંધારામાં જ આપસમાં અથડાઈ પડયા અને ઉમ્મુલ મોમિનીનની તરફ એ અફવા ફેલાવી દીધી કે હઝરત અલીએ હુમલો કરી આપ્યો. પછી હઝરત અલીને એ ખબર પહોંચાડી આપી કે ઉમ્મુલ મોમિનીને હુમલો કરી આપ્યો. પછી તો ઘમસાણની જંગ થઈ.

હઝરત અલી رضي الله عنه એ જોયું કે શક્તિનું કેન્દ્ર ઉમ્મુલ મોમિનીનની જાત છે, જો તેમના ઊંટને બેકાર કરી દેવામાં આવે તો જંગનો ખાત્મો થઈ શકે છે. તેમણે બધું જ જોર એના માટે લગાડ્યું. પૂરી જંગ ઉમ્મુલ મોમિનીનના પાલકીની આસપાસ સમેટાઈ આવી. જે પણ ઊંટની નકેલને પકડતો તેને મારી નાખવામાં આવતો. લાશોના ઢગ વળી ગયા આશિકાને રસૂલ હરમે નબવી પર પરવાનાવાર નિછાવર થઈ રહ્યા હતા. હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઝુબૈર લડતાં લડતાં ઝખ્મોથી બેબસ થઈને ફત્લ થનારાઓમાં પડી ગયા. તેમને એ દિવસે સાડત્રીસ ઝખ્મ લાગ્યા હતા. છેવટે હઝરત અલીના હામી ઊંટની એડીની નસો કાપવામાં કામયાબ થઈ ગયા. ઊંટ ભાંભરીને બેસી ગયું અને પાલકી મુબારક જમીન પર આવી ગયો. હઝરત અલી ખિદમતમાં હાજર થયા અને અર્ઝ કરી, **السلام عليك يا امانا** ઉમ્મુલ મોમિનીને જવાબ આપ્યો, **وعليك السلام يا بنى** હઝરત અલીએ કહ્યું, અલ્લાહ આપની મગફરત ફર્માવે. ઉમ્મુલ મોમિનીને ફર્માવ્યું, તમારી પણ. પછી હઝરત અમ્માર અને મુહમ્મદ બિન અબૂબકને ગોળ તંબૂ ઉભો કરવાનો હુકમ આપ્યો અને પાલકીને ફત્લ થયેલાઓના ઢગલામાંથી ઉઠાવીને એ તંબૂમાં પહોંચાડવામાં આવી.

પછી રાતના અંતિમ ભાગમાં બસરા તશરીફ લઈ ગયાં. ઉમ્મુલ મોમિનીનને એનો બેહદ સદમો હતો, રડતાં હતાં અને કહેતાં હતાં, કાશ ! કે આજથી વીસ વરસ પહેલાં મરી ગઈ હોત.

પછી હઝરત અલીએ ઉમ્મુલ મોમિનીનની શાનને લાયક સફરનો સામાન કરીને બસરાથી રુખસદ કર્યાં. રજબ મુબારકના શનિવારે ઉમ્મુલ મોમિનીન ત્યાંથી ચાલ્યાં અને મક્કા મોઅઝ્ઝમા તશરીફ લઈ ગયાં. હઝરત અલી માઈલો સુધી વિદાયના માટે ગયા અને હઝરત અલીના સાહબઝાદાઓ ચોવીસ કલાક રહ્યા. ઉમ્મુલ મોમિનીન પર એની ખૂબ જ સારી અસર પડી. હઝરત અલીને ઉચ્ચ પ્રશંસાના શબ્દો વડે નવાઝ્યા.

એ જંગમાં ઉમ્મુલ મોમિનીનના દસ હજાર હામીઓ તથા પાંચ હજાર હઝરત અલીના હામીઓ શહીદ થયા. હઝરત તલ્હાને એક અજાણ્યુ તીર આવીને વાગ્યું અને શહીદ થઈ ગયા. અમુક રિવાયતોથી સાબિત થાય છે કે એ તીર મરવાને માર્યું હતું.

એ જંગમાં હઝરત ઝુબૈર તથા હઝરત અમ્મારનો આમનો સામનો થઈ ગયો. હઝરત અમ્મારે હઝરત ઝુબૈર પર ભાલા વડે હુમલો કર્યો પણ હઝરત ઝુબૈર હટી ગયા (સામે હુમલો ન કર્યો) કેમ કે તેમને એ હદીષ હતી કે હુઝૂરે અફ્દહસ عليه السلام એ ફર્માવ્યું છે, હે અમ્માર ! તમને બાગી જમાઅત ફત્લ કરશે.

ساق تل مظلوما : પ્રથમ એ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો કે આજે જે પણ ફત્લ થશે તે ક્યાં તો જાલિમ હશે ક્યાં તો મઝલૂમ. એ એટલા માટે ફર્માવ્યું કે એ જંગમાં બંનેવ બાજુ કેટલાક મુખ્લિસ લોકો હતા. તેમજ સહાબી પણ હતા જેઓ પોત પોતાના ઈજ્તેહાદ પ્રમાણે બંને પક્ષમાં હતા. અને કેટલાક શરારતી તત્વો પોતાના ગલત સ્વાર્થના ખાતર શરીક થયા હતા, તેઓ જરૂરથી જાલિમ હતા. પછી ખાસ પોતાના માટે ફર્માવ્યું કે હું મઝલૂમ ફત્લ કરવામાં આવીશ. આ ઈર્શાદ એ આધાર પર હતો કે તેમને કામિલ યક્કીન હતું કે હું હક્ક પર છું અને એ જાહેર છે, નહીં તો લડવા તૈયાર ન થાત, અથવા તેમને કશ્ફથી જાણ થઈ ગઈ હતી કે હું જંગના મેદાનમાં માર્યો જઈશ નહીં અને પોતાની શહાદતની પૂરી વિગત જાણી લીધી હોય. બરાબર જંગના દરમ્યાન હઝરત અલી તથા હઝરત ઝુબૈરનો આમનો સામનો થઈ ગયો. હઝરત અલીએ હઝરત ઝુબૈરને ફર્માવ્યું, યાદ કરો એકવાર હું અને તમે રસૂલુલ્લાહ عليه السلام ની ખિદમતે અફ્દહસમાં હાજર થયા હતા. હુઝૂરે તમને પૂછ્યું, શું તમે અલીથી મહોબ્બત

કરો છો ? અર્જ કરી, હા ! યા રસૂલુલ્લાહ ! ફર્માવ્યું, એક દિવસ તમે અલીથી લડશો અને તમે જાલિમ હશો. એ સાંભળતાં જ તલ્વાર મ્યાનમાં કરી લીધી અને જંગના મેદાનથી અલગ થઈને બસરા જતાં વાદીએ સબાઅના એક ગામ સફવાન પહોંચીને નમાઝ પઢવા લાગ્યા, એવામાં અમ્ર બિન જરમૂઝ તમીમીએ પાછળથી આવીને પીઠ મુબારકમાં ભાલો મારીને શહીદ કરી આપ્યા. અમ્ર એમની તલ્વાર લઈને હઝરત અલીની ખિદમતમાં હાજર થયો અને કહ્યું કે મેં જુબૈરને ફત્લ કરી આપ્યા. ફર્માવ્યું, આ તલ્વાર લાંબા સમય સુધી રસૂલુલ્લાહથી મુસીબતો તથા રંજોને દૂર કરતી રહી, ઈબ્ને સફિય્યહના ફાતિલને જહન્નમની બશારત થાય ! એ સાંભળીને ઈબ્ને જરમૂઝે કહ્યું, હે અલી ! આપની જાત અજીબો ગરીબ છે, આપનો દોસ્ત પણ જહન્નમી અને દુશ્મન પણ !

એ વખતે ત્યાં જ દફન કરી દેવામાં આવ્યા. બાદમાં લાશ મુબારક બસરા લાવવામાં આવી. બસરામાં આપનો મઝારે પાક ખાસ તથા આમ લોકો માટે ઝિયારતગાહ છે.

وَأوصى بالثلث એટલે કે કરજ અદા કર્યા બાદ જે બચે એની ૧/૩ માલના બરાબરમાં આ તફસીલ સાથે વસિયત કરી, જેની વસિયત કરી તે ૧/૩ અબ્દુલ્લાહ બિન જુબૈરનાં બાળકોને આપવામાં આવે અને ૨/૩ મિસ્કીનોને. દા.ત. કુલ માલ નવ લાખ છે તો ત્રણ લાખના બારામાં વસિયત કરી કે એમાંથી એક લાખ હઝરત અબ્દુલ્લાહના ફરજંદોને આપવામાં આવે અને બે લાખ મિસ્કીનોને.

فثلث الثلث اثلاثا الخ એટલે કે ફર્જ અદા કર્યા પછી જે બચે તેના ત્રીજા ભાગના ત્રણ હિસ્સા કરો અને એ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને જુબૈરના બાળકોને આપવામાં આવે.

قدوازی بعض بنی الزبير એટલે કે અબ્દુલ્લાહ બિન જુબૈરનાં કેટલાક બાળકો હઝરત જુબૈરના બાળકોનાં સમવય હતાં. દા.ત. ખુબૈબ તથા અબ્બાદ. આ એ વસિયતની હિકમતનું બયાન છે કે હઝરત અબ્દુલ્લાહનાં એ બાળકો પોતાના કાકાઓના સમવય હતાં, અને બીવી બચ્યાંવાળાં હતાં. એટલા માટે એમના માટે આ ખાસ વસિયત કરી.

ખુબૈબ હઝરત અબ્દુલ્લાહના મોટા સાહબઝાદા હતા. જે લોકો એમનાથી નારાજ હતા તેઓ તેમને તેમની જ તરફ નિસ્બત કરીને અબૂ ખુબૈબ કહેતા હતા, જ્યારે કે હઝરત અબ્દુલ્લાહ પોતે જ પોતાની કુન્નિયત પોતાના નાના હઝરત સિદીકે અકબરની કુન્નિયત પર તબરુકન અબૂબક રાખી.

الفی الف ومائتا الف બાવીસ લાખ. અરબી ગણતરીઓમાં સૌથી મોટી ગણતરી અલ્ફ (હજાર) છે તેની આગળ તેઓ ઈઝાફત (નિસ્બત)થી કામ લે છે, એ રીતે કે મુઝાફને મુઝાફ ઈલૈહમાં ગુણે છે. દા.ત. લાખના માટે મિઅત અલ્ફ = સો હજાર. અને કરોડના માટે અશર અલ્ફ અલ્ફ (عشر الف الف). અને અબજના માટે મિઅત અશર અલ્ફ અલ્ફ. એ જ પ્રમાણે આગળ ગણવું. અલ્ફ અલ્ફ એટલે બે હજારને હજાર વડે ગુણો તો વીસ લાખ થયા. અને મિઅત અલ્ફના બે લાખ, કુલ બાવીસ લાખ થાય.

فباعها એટલે એની કિંમત નિશ્ચિત કરી.

فباعها یعنی فقضى دينه فافاه એક શંકા છે તે એ કે જાહેરી રીતે એવું જણાય છે કે મિન્હાની ઝમીર મુજરૂર મુત્તસિલનો મરજઅ ફાહ છે, એટલા માટે કે એના પહેલાં ફાહનો ઉલ્લેખ બે વાર આવી ચૂક્યો છે અને ફાહની ઝમીર મજરૂર મુત્તસિલ હઝરત જુબૈર છે. હવે મતલબ એ થયો કે ફાહ ગાબાનો કેટલોક હિસ્સો વેચ્યો અને હઝરત જુબૈરનું કરજ અદા કરી આપ્યું. એ કોઈ રીતે દુરુસ્ત નથી. વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે કરજ બાવીસ લાખ હતું અને ગાબાની કુલ કિંમત ૧૬ લાખ હતી. આ શંકાના જવાબમાં સર્વ શરહકર્તાઓએ એવું ફર્માવ્યું, فباعهاની ઝમીરનો મરજઅ ફાહ (ગાબા) તથા دار (દાર) બંને છે એનો સાર એ થયો કે મરજઅ તર્કા (વારસો) છે જેના માટે ગુજરી ગયું કલામ દલીલ પૂરી પાડે છે. આ ખુલાસો પણ એક હદ સુધી પોતાની જગાએ દુરુસ્ત છે પણ એક સ્પષ્ટતા એ પણ થઈ શકે છે કે ફાહની ઝમીરનો મરજઅ ફાહને જ ઠરાવવામાં આવે, અલબત્ત ફાહની ઝમીરનો

મરજઅ ઝુબૈરને બદલે અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરને ઠરાવવામાં આવે. એટલે કે અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરનું જે કરજ હઝરત ઝુબૈર પર હતું એને પૂરેપૂરું અદા કરી આપ્યું. હવે કોઈ ઉલ્લન નથી, કેમ કે ગાબાનો કેટલોક હિસ્સો વેચ્યો અને અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરનું પૂરું કરજ અદા કરી આપ્યું.

એમનું કરજ ચાર લાખનું હતું. અને ગાબાની કિંમત સોળ લાખ લાગી. એ રીતે કે ગાબાના સોળ હિસ્સા કરવામાં આવ્યા અને દરેક હિસ્સો એક લાખનો નિશ્ચિત થયો. ચાર હિસ્સા ચાર લાખના બદલામાં અબ્દુલ્લાહ બિન જઅફરને આપી દીધા.

આ મતલબમાં તે દાખલ કરનાર નથી જે આગળ આવી રહ્યું છે કે હઝરત મુઆવિયહના ત્યાં ગયા, તો સાડાચાર હિસ્સા વધ્યા હતા. એવું કહેવામાં આવશે કે હદીષમાં ટૂંકાણ છે, વચ્ચેનો એ હિસ્સો ત્યજી દેવામાં આવ્યો કે પછી સાડા સાત હિસ્સા અન્ય લોકોને કરજમાં આપ્યા અને સાડાચાર હિસ્સા રહી ગયા હતા.

હવે શંકા એ થાય છે કે ગાબા સોળ લાખમાં વેચાયું અને કુલ કરજ ૨૨ લાખ હતું તો બાકીનું કરજ કેવી રીતે અદા થયું? જવાબ જાહેર છે કે જે મકાનો હતાં તેને પણ વેચી કાઢ્યાં તેની કિંમતથી બાકીના છ લાખ કરજ અદા કર્યું અને જે બચ્યું તેને વારસોમાં તથા જેના માટે વસિયત કરવામાં આવી તેમનામાં વહેંચી નાખ્યું.

فجميع ماله خمسون : એટલે કે તેમનો કુલ માલ ૫,૨૦૦,૦૦૦ (પાંચ કરોડ બે લાખ) હતો. એના પર એ શંકા ઉદ્ભવે છે કે જ્યારે તેમની ચાર પત્નીઓમાંથી એકને બાર લાખ મળ્યા તો ચાર પત્નીઓનો હિસ્સો ૪૮ લાખ થયો. આ અદાયગી કરજ તથા વસિયત લાગુ કર્યા પછી જે બચ્યું એનો આઠમો હિસ્સો છે. આ રીતે વારસો વહેંચવા પાત્ર માલ ૩,૮૪,૦૦,૦૦૦ (ત્રણ કરોડ ચોર્યાસી લાખ) થયો એમાં ત્રીજા ભાગની વસિયતની રકમ જે એક કરોડ બાણુ લાખ છે તે મિલાવવામાં આવે, તો સરવાળો પાંચ કરોડ છોત્તેર લાખ થાય છે અને જો એમાં કરજની રકમ મિલાવી દેવામાં આવે તો કુલ વારસો (છોડેલ માલ) પાંચ કરોડ અઠાણુ લાખ થયો, પાંચ કરોડ બે લાખ કોઈ રીતે નથી થતો. એનો જવાબ અલ્લામા દમયાતી તથા અલ્લામા કિર્માનીએ એ આપ્યો કે વિસાલના સમયે તેમનો વારસો પાંચ કરોડ બે લાખ હતો પણ કેમ કે વારસો ચાર વરસો પછી વહેંચાયો એટલા માટે જા્યદાદની આવકથી અધિક વધારો થઈને પાંચ કરોડ છોત્તેર લાખ થઈ ગયો. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું, આ ખુલાસો ઘણો જ ઉમદા છે. એમાં કોઈ તકલીફ નથી અને સહીહ રિવાયત જેમની તેમ બાકી રહે છે, તેમજ પ્રકરણના આ વાક્ય સાથે પણ મુનાસિબત થઈ જાય છે કે ગાઝીના માલની બરકત જિંદગીમાં પણ હોય છે તથા મૃત્યુ બાદ પણ હોય છે.

ફયઝુલ બારીનો પીછો ! : એક સ્પષ્ટતા એ પણ કરવામાં આવી છે કે **الف ومائتا الف** ને **الف** તમીઝ ન મानीએ બલકે **خمسون** ની તમીઝ **سهما** ને મानीએ અને તેને મુબ્તદાએ **مجمع ماله** ની ખબર મानीએ અને એ જ પ્રમાણે **الف ومائتا الف** ને મુબ્તદાએ **سهم** ની ખબર મानीએ તો હવે લખાણ આ પ્રમાણે થશે : તેમનો કુલ વારસો પચાસ હિસ્સા હતો અને દરેક હિસ્સો બાર લાખનો હતો. એ રીતે કે વારસો (તકી) ૩૨૨ સહામ પર વહેંચવામાં આવ્યો જેના રૂએ તેમની દરેક પત્નીને બાર બાર લાખ મળ્યા, ૧/૩ વસિયતને એમાં મિલાવી જે સોળ હિસ્સા છે. અને કરજ ૨૨ લાખ જે લગભગ બે સિહામનું છે એને પણ ઉમેર્યું તો હવે સરવાળો એ થયો કે હઝરત ઝુબૈરના કુલ છોડેલ માલની કિંમત છ કરોડ થઈ.

ફયઝુલ બારી (૨/૪૯૫)માં ગંગોહી સાહબની તરફ નિસ્બત કરીને એને સહીહ કહેવામાં આવ્યું. પણ વાંચકો આશ્ચર્ય પામશે કે કુલ છોડેલ માલ પચાસ સહામ પૂરો ન હતો. બે લાખની કમી રહી જાય છે અને એની માત્રા છ કરોડ પણ નથી એનાથી ઓછી છે, એટલે કે પાંચ કરોડ છોત્તેર લાખ, અને કરીના વિના મહઝૂફાતે કષીરા માનવાં પડે છે. અલ્લામા દમયાતી તથા અલ્લામા કિર્માનીના ખુલાસાની વિરૂદ્ધ કે એમાં આ સ્થિરતા નથી એટલા માટે ફયઝુલ બારીના લેખક સાહબ છેવટમાં એને વર્ણવા માટે મજબૂર થયા !

પ્રકરણ : "જ્યારે ઈમામ (સુલ્તાન) કોઈને કોઈ કામના માટે મોકલે અથવા પોતાના ઘરે રહેવા માટે કહી આપે તો શું તેના માટે માલે ગનીમતથી હિસ્સો આપવામાં આવશે." - (૪૪૨)

بَابُ إِذَا بَعَثَ الْإِمَامُ رَسُولًا فِي حَاجَةٍ أَوْ أَمْرًا بِالْمَقَامِ هَلْ يُسْتَهْمُ لَهُ ص ٢٢٢

حدیث ١٦٤٩ ثنا عثمان بن موهب عن ابن عمر رضي الله تعالى عنهما

"હઝરત ઈબને ઉમર રઝી અલ્લાહ એ ફર્માવ્યું, બદરમાં ઉષ્માન કેવળ એ કારણે મૌજૂદ ન [હદીષ : ૧૬૭૯]

قال إنما تعيب عثمان عن بدرا فإنه كانت تحته بنت رسول الله

રહ્યા કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ નાં સાહબઝાદી તેમના નિકાહમાં હતાં અને તે બીમાર હતાં

صلى الله تعالى عليه وسلم وكانت مريضة فقال له النبي صلى الله

એટલા માટે તેમનાથી રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, બદરમાં શરીક થનારાઓના

تعالى عليه وسلم أنك أجر رجل ممن شهد بدرا وسفهه

બરાબર તમને સવાબ પણ મળશે અને માલે ગનીમતથી હિસ્સો પણ."

હદીષ : ૧૬૭૯ની સમજૂતી

હુઝૂરે અફદસ ﷺ નાં સાહબઝાદી હઝરત રુકેયા હઝરત ઉષ્માન ઝુન્નુરૈન રઝી અલ્લાહ ના નિકાહમાં હતાં અને ગઝવએ બદરના મોકા પર સખત બીમાર તથા ગંભીર હતાં ત્યાં સુધી કે એ જ અરસામાં વિસાલ ફર્માવી ગયાં. તેમની સારવાર માટે હઝરત ઉષ્માનને હુકમ થયો કે ઘરે જ રહો, તમને ગઝવામાં શિકતનો સવાબ પણ મળશે અને માલે ગનીમતથી હિસ્સો પણ મળશે. હુઝૂરે અફદસ ﷺ જ્યારે બદરથી મદીના તયબહ પરત થયા તો તે દફન પણ થઈ ચૂક્યાં હતાં. (મદારિજુન્નબુલ્લત-૪૮૫) ફતહની બશારત લઈને જ્યારે ઝયદ બિન હારિષા રઝી અલ્લાહ મદીના તયબહ પહોંચ્યા તો દફનાવવામાં આવી રહ્યાં હતાં. જે સવારે તેમનો વિસાલ થયો એ જ દિવસે હુઝૂરે અફદસ ﷺ મદીના તયબહ પહોંચ્યા.

પ્રકરણ : "જેણે એવું કહ્યું, એ વાતની દલીલ કે ખમ્સ મુસલમાનોની જરૂરિયાતના માટે છે. તે છે કે હવાઝિને પોતાના ફઠીલામાં રઝાઅતના (દૂધના) સંબંધના આધારે નબી ﷺ થી સવાલ કર્યો અને હુઝૂરે મુસલમાનો પાસેથી તેમને અપાવી દીધું. અને તે છે કે હુઝૂર લોકોને વાયદો કરતા કે તેમને ફે તથા ગનીમતના ખમ્સમાંથી અતા ફર્માવશે. અને તે છે કે જે અન્સારને આપ્યું. અને જે હઝરત જાબિર ઈબને અબ્દુલ્લાહને ખયબરની ખજૂરોમાંથી અર્પણ કર્યું." - (૪૪૨)

بَابُ مَنْ قَالَ وَمِنَ الدَّلِيلِ عَلَى أَنَّ الْخُمْسَ لِنَوَائِبِ الْمُسْلِمِينَ مَا سَأَلَ هُوَ أَرِنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِرِضَاعِهِ فِيهِمْ فَتَحَلَّلَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَمَا كَانَ يُعِدُّ النَّاسَ أَنْ يُعْطِيَهُمْ مِنَ النَّفْيِ وَالْأَنْفَالِ مِنَ الْخُمْسِ وَمَا أُعْطِيَ الْأَنْصَارُ وَمَا أُعْطِيَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مِنْ تَمْرِ خَيْبَرَ ص ٢٢٢

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ومن الدليل ومن الدليل على ان الخمس لنواب رسول الله ﷺ : پر مآتوڪ ۽، پڄا آنا پر ته مآتوڪ ۽ ۽ آڪ پرڪرڻ پڄا ۽ : ومن الدليل على ان الخمس للامام

अवलामा अयनीअे इर्मावुं के आ तकलीक उठाववानी कोरु जरत नथी, जेमां मअतूक अने मअतूक अलैडमां आटलो बुअूद (दूरी) तथा अजनबीनो इस्ल ॽ, अे वावे मुस्तानकड ॽ अने पुष्कण प्रमाषमां वपराय ॽ.

वर्षान थरु यूकयुं के प्रारंभमां अे ॽ हुकुम डतो के माले गनीमतनु भम्मस (पांयमो भाग) पूरेपूरुं हुजुरे अकडस ॽना माटे डतुं. ॽशाद ॽ : قال ۽ "इर्मावी दो माले गनीमत अवलाड अने तेना रसूलना माटे ॽ." (अ-इल-१) पष पषा भादमां आ आयते करीमा नाजिल थरु :-

"જાણી લો કે તમે જે કાંઈ માલે ગનીમત ડાંસલ કર્યો ॽ તેનો પાંચમો હિસ્સો અવલાડ તથા રસૂલ અને સગાંઓ તથા યતીમો તથા મિસ્કીનો તથા મુસાફરોના માટે ॽ." (અ-ફાલ-૪૧)

એના પ્રમાણે માલે ગનીમતના ખમ્સના પાંચ ભાગ થતા અેમાંથી અેક હુજૂરે અકદસ ॽનો અને અેક બની હાશિમ તથા બની અબ્દુલ મુત્તલિબનો અને બાકીના ત્રણ યતીમો, મિસ્કીનો તથા મુસાફરોના ડોતા. બીજી આયતે કરીમા બીજીની નાસિખ ॽ, અથવા તેનું બયાન.

હુજૂરે અકદસ ॽના વિસાલ ભાદ હવે આ ખમ્સના ફકત ત્રણ હિસ્સા થશે : યતીમો, મિસ્કીનો તથા મુસાફરોના. ॽસ્લામના સુલ્તાનને અે પષ અધિકાર ॽ કે જો મુજાહિદોને જરૂરત ડોય દા.ત. હથિયાર, ઘોડા વગેરેની તો સઘળી એના પર ખર્ચી કાઢે.

બની હાશિમ તથા બની અબ્દુલ મુત્તલિબનો હક્ક હયાત મુબારક સુધી અે કારણે ડતો કે તેઓ હુજૂર ॽની ॽમદાદ તથા મદદ કરતા ડતા. વિસાલ પષા હક્ક દાવાનો સબબ ખત્મ થરુ ગયો અેટલા માટે હવે તેઓ મુસ્તહિક નથી.

ખમ્સમાંથી હુજૂરે અકદસ ॽને જે કાંઈ મળતુ ડતું તેને આમ મુસલમાનોના જરૂરતમંદો તથા જરૂરતો પર ખર્ચ કરી નાખતા ડતા. એનાથી કેટલાક ॽલ્મવાળા અેવું સમજયા કે ખમ્સમાં જરૂરતમંદો તથા મુસલમાનોનો પષા હક્ક ॽ.

પરંતું હકીકતમાં તે હુજૂરે અકદસ ॽનો કરમ ડતો. હક્ક દાવાના તૌર પર તેમને આપતા ન ડતા. આ ખુલાસા પર વિચારણા કરવાથી જાહેર થરુ જશે કે હદીષો તથા આયત અને ॽમામ બુખારીના ત્રણેવ પ્રકરણોમાં કોઈ ટકરાવ નથી.

هوآزن ۽તહે મક્કા પષા ॽ શવ્વાલ હિ.સ. ૯માં હવાજિન તથા ષકીફથી અેક નિર્ણાયક જંગ થરુ જેમાં તેઓ પોતાના માલ સામાનની સાથોસાથ પોતાનાં બીવી બચ્ચાંઓને છોડીને ભાગી ગયા. તેમનાં સર્વ બાળકો સર્વ સ્ત્રીઓ કેદ થરુ જેની સંખ્યા ॽ હજાર ડતી.

તેમને પરત લેવા માટે હવાજિનનું પ્રતિનિધિમંડળ આવ્યું ડતું અેમનામાં અબૂ મરફાન સઅદી પષા ડતા. હઝરત હલીમા સઅદિયા અે કબીલાનાં ડતાં જેથી તેમણે અર્જ કરી, યા રસૂલલલાહ ! ॽ અે સ્ત્રીઓમાં હુજૂર ॽનાં ફોઈઓ, માસીઓ, ગોદમાં રમાડનારીઓ દૂધ પીવડાવનારીઓ ॽ ॽ. અમારા પર અેહસાન કરો, અવલાહ આપના પર અેહસાન ॽર્માવશે. જુહેર બિન સર્દે આ શેઅર અર્જ કર્યો :-

अे સ્ત્રીઓ પર અેહસાન કરો જેમનું હુજૂર ॽને દૂધ પીધું ॽ, જયારે હુજૂર ॽનું મોહું અેકદમ દૂધથી ભરી દેતી ડતી." એના પષાની પૂરી વિગત ભાગ-૫ પેજ-૩૧૯, ૩૨૦ (ગુજરાતી પેજ-૩૪૧, ૩૪૨) પર વર્ણન થરુ ચૂકી ॽ.

حدیث
۱۶۸۰

عَنْ زُهْدِمٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ أَبِي مُوسَى قَالَ فَأَمَّا ذِكْرُ جَاجِةٍ

"ઝહદમે કહ્યું, અમે અબૂ મૂસા અશ્શરી رضي الله عنه ના ત્યાં હતા એવામાં મરઘી

[હદીષ : ૧૬૮૦]

وَعِنْدَ لَا رَجُلٍ مِنْ بَنِي تَيْمِ اللَّهِ أَحْمَرُ كَانَتْهُ مِنَ الْمَوَالِي قَدَعَاكَ بِلَطْعَامٍ

લાવવામાં આવી અને તેમની પાસે કૃબીલા તયમિલ્લાહનો લાલ રંગનો એક શખ્સ આવ્યો હતો. એવું

فَقَالَ إِنِّي سَأَلْتُهُ يَا كَلُّ شَيْئًا فَقَدَرْتُهُ فَخَلَفْتُ أَنْ لَا آكُلَ فَقَالَ هَلُمَّ

જણાતુ હતું કે મવાલીથી છે. અબૂ મૂસાએ એને ખાવાના માટે બોલાવ્યો તો એણે કહ્યું, મેં એને કાંઈક ગંદું

فَأَحَدِ تَكْمُ عَنْ ذَلِكَ إِنِّي أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ખાતાં જોયા છે જેના કારણે મને ઘૃણા થઈ ગઈ છે જેથી મેં કૃસમ ખાઈ લીધી છે કે હું ખાઈશ નહીં. એના

فِي تَفْرِيقِ مِنَ الْأَشْعَرِيَّتَيْنِ نَسَمَّحِيلُهُ فَقَالَ وَاللَّهِ لَا أَحْبِبُّكُمْ وَمَا

પર અબૂ મૂસાએ કહ્યું, હું તમને એના અનુસંધાનની હદીષ વર્ણવું. હું કૃબીલા અશ્શરની સાથે નબી صلى الله عليه وسلم ની

عِنْدِي مَا أَحْبَبُّكُمْ فَأَمَّا سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

બિદમતમાં હાજર થયો કે અમને સવારી અતા ફર્માવો. તો ઈશાદ ફર્માવ્યો, વલ્લાહ ! હું તમને લોકોને

بِهِمْ إِبِلٍ فَسَأَلَ عَنَّا فَقَالَ أَيْنَ النَّفَرِ الْأَشْعَرِيَّةُونَ فَأَمَرَ لَنَا

સવારી આપીશ નહીં, અને મારી પાસે સવારી નથી. ત્યારબાદ બિદમતે અફદસમાં માલે ગનીમતનાં કેટલાંક

بِحَسَبِ دَوْدِ عَمْرٍو الدَّارِي فَلَمَّا انْطَلَقْنَا قُلْنَا مَا صَنَعْنَا لَا يَبَارِكُ لَنَا فَرَجَعْنَا

ઊંટ પેશ કરવામાં આવ્યાં તો અમને બોલાવ્યા અને એવું ફર્માવ્યું, અશ્શરી લોકો ક્યાં છે ? અને અમને

إِلَيْهِ فَقُلْنَا إِنَّا سَأَلْنَاكَ أَنْ تَحْمِلَنَا فَخَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا أَفَتَيْبَتْ قَالَ

સફેદ ખાંધવાળાં પાંચ ઊંટો અતા કરવાનો હુકમ આપ્યો. જ્યારે અમે ત્યાંથી ચાલ્યા તો અમે કહ્યું કે અમે

હદીષ : ૧૬૮૦ની સમજૂતી

આ હદીષ બુખારીના પ્રકરણોમાં ત્રણ તરીકાઓથી મરવી છે.

અબૂ કલાબા તથા ફાસિમ બિન આસિમ કુલયની બંનેવથી અને એ બંનેવ ઝહદમ જરમીથી, કેવળ અબૂ કલાબા અન્ ઝહદમ, કેવળ ફાસિમ તમીમી અન્ ઝહદમ. અહીં તથા નુઝૂર તથા તૌહીદમાં એક જ સનદમાં બંનેવથી. મગાઝીમાં કેવળ અબૂ કલાબાથી. કફફારાતમાં કેવળ ફાસિમથી છે. ઝબાએહમાં એક સનદમાં કેવળ અબૂ કલાબાથી. બીજી સનદમાં કેવળ ફાસિમથી. અહીં સનદમાં છે :

من زهدم احفظ عن زهدم انا لحدیث القاسم بن عاصم

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(347)

જિહાદ વિશે બયાન

لَسْتُ أَنَا حَمَلْتُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَمَلَكُمْ وَإِنِّي وَاللَّهِ إِن شَاءَ اللَّهُ لَا

એવું શું કર્યું તો અમને બરકત નહીં થાય. હવે અમે ખિદમતે અફદસમાં પરત થયા અને અમે અર્જ કરી,

أَخْلَفْتُ عَلَى عَيْنَيْنِ فَأَسْرَى غَيْرَهَا خَيْرًا وَأَنْهَا إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ

અમે હુઝૂરથી સવારી માગી હતી તો હુઝૂરે ફસમ ખાય લીધી હતી કે આપીશ નહીં ! શું હુઝૂર ભૂલી ગયા ?

خَيْرٌ وَتَحَلَّلْتُهَا - عه

ફર્માવ્યું, મેં તમને સવારી નથી અતા કરી બલકે અલ્લાહે અતા કરી છે, અને વલ્લાહ ! હું ઈ-શાઅલ્લાહ

કોઈ વાત પર ફસમ ખાઈ લઈશ પછી જોઈશ કે એનું ગૈર બેહતર છે તો એ ગૈરને કરીશ જે બેહતર છે અને

ફસમનો કફ્ફારો અદા કરી દઉં છું."

(૨/૬૨૯ મગાઝી, ૨/૮૨૯ અસ્સૈદ્દુજ્જબાએહ, બે તરીફાથી, ૨/૮૮૩ નુઝૂર ૨/૧૧૨૭ તૌહીદ, બાબ-કૌલિલ્લાહ :
والله خلكم وما تعملون, પેજ : ૧૧૨૭, મુસ્લિમ, એમાન વ નુઝૂર, તિર્મિઝી-શમાઈલ, નિસાઈ-અસ્સયદ, અન્નુઝૂર)

બિન આસિમ અન જુહદમના તરીફાથી જે હદીષમાં રિવાયત કરું છું એ અબૂ ફલાબા અન જુહદમના તરીફા
કરતાં આ અધિક સારી રીતે મને યાદ છે. અહફઝનો મુતઅલિફ મિન અબી ફલાબા મહઝૂફ છે.

જબાએહમાં આટલું વધારે છે : وكان بيننا وبين هذا الحي من جرم اخاء. અને કફ્ફારાતમાં નાકાન
વિના બાફીનું લખાણ છે. મઅરૂફના વધારાની સાથે નુઝૂર તથા તૌહીદમાં આ પ્રમાણે છે :
وكان بين هذا الحي من جرم وبين الاشعريين اخاء. અને તૌહીદમાં પણ આ જ પ્રમાણે છે. પહેલાં
ડુંના વધારાની સાથે. મતલબ એ છે કે ફબીલા જરમ અને અશઅરીયીનમાં ભાઈચારગી તથા મહોબ્બત
હતી. અને મગાઝીમાં આ પ્રમાણે વર્ણવ્યું : لما قدم ابو موسى اكرم هذا الحي من جرم :
આવ્યા તો એ ફબીલા એટલે જરમ પર કરમ ફર્માવ્યો. એનાથી મુરાદ એ છે કે હઝરત ઉખ્માન
ખિલાફતકાળમાં ફૂફા તશરીફ લાવ્યા તો.

فاتى ذكر دجاجة : فاتی ફેઅલે માઝી મઅરૂફ, કર ડ મરહર, એટલે મરઘીનો ઉલ્લેખ આવ્યો, વર્ણન
થયું. અને માઝી મજહૂલ પણ આવ્યું છે. અને કર ડ માઝી મઅરૂફ, અને دجاجة મન્સૂબ. મતલબ એ થયો
કે લાવવામાં આવી. રાવીએ વર્ણવ્યું કે મરઘી. એટલે રાવીએ પૂરો શબ્દ મેહફૂઝ નથી રાખ્યો. કેવળ
دجاجة મહફૂઝ રાખ્યું. એટલે મરઘી લાવવામાં આવી. એનું સમર્થન આ જ રિવાયતમાં આગળ આ
વાક્યથી થાય છે કે فدعا للطعام એ શખ્સને ખાવાના માટે બોલાવ્યો. તેમજ બીજી રિવાયતોમાં છે :
فاتى بلحم دجاجة جباએહ તથા કફ્ફારાતની રિવાયતમાં આ પ્રમાણે છે : મેં રસૂલુલ્લાહ
ખાતાં જોયા છે.

الله (તયમુલ્લાહ) એક ફબીલાનું નામ છે, એનો અર્થ "અલ્લાહના બંદા" થાય છે. અહમરથી
મુરાદ સફેદ લાલાશ પડતુ. الموالى થી મુરાદ એ છે કે રૂમી છે. બાકીની હદીષ પર ચર્ચા વર્ણન થઈ
ચૂકી છે.

حدیث
۱۶۸۱

عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ

"હઝરત અબુલ્લાહ ઈબને ઉમર રઝીલ્લાહુન્નિહીમ્ એ રસૂલુલ્લાહ ઈબને એ [હદીષ : ૧૬૮૧]"

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَتْ سَرِيَّةً فِيهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ

એક નાનુ લશ્કર નજદની તરફ મોકલ્યું જેમાં અબુલ્લાહ ઈબને ઉમર પણ હતા. તેમને માલે

قَبْلَ مَجْدٍ فَعَمُوا إِلَّا كَثِيرًا فَكَانَتْ سِهَامُهُمْ اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا أَوْ

ગનીમતમાં પુષ્કળ પ્રમાણમાં ઊંટ મળ્યાં કે એમના હિસ્સામાં બાર કે અગ્યાર ઊંટ થયાં

أَحَدَ عَشَرَ بَعِيرًا وَتَقَلُّوا بَعِيرًا بَعِيرًا

અને એક એક ઊંટ ઈનામ મળ્યું."

(૨/૬૨૨ મગાઝી, બાબ-સરિયહ કિબલે નજદ, મુસ્લિમ- મગાઝી, અબૂ દાઉદ-જેહાદ)

હદીષ : ૧૬૮૧ની સમજૂતી

આ સરિય્યા ફતહે મક્કાની નજીકમાં થયો હતો. પહેલાં અથવા ગઝવએ તાર્ક પછી. એના અમીર હઝરત અબૂ ફતાદા રઝીલ્લાહુન્નિહીમ્ હતા. એમાં એક રિવાયતમાં ૨૫ અને એક રિવાયતથી ૧૦ વ્યક્તિઓ હતી.

نفلوا : નોતલબ એ થાય છે કે જંગમાં સારી કારકિર્દી પર લશ્કરનો અમીર કોઈ સૈનિકને માલે ગનીમત ઉપરાંત અધિક કાંઈ ઈનામરૂપે આપે. આ સરિય્યામાં લશ્કરના અમીરે એ લોકોને એક એક અધિક ઊંટ આપ્યાં હતાં જેને હુઝૂરે અફદસ રઝીલ્લાહુન્નિહીમ્ એ યથાવત રાખ્યું. એના કારણે કોઈ રિવાયતમાં એની નિસ્બત લશ્કરના અમીરની તરફ છે કોઈમાં હુઝૂરે અફદસ રઝીલ્લાહુન્નિહીમ્ ની તરફ છે.

حدیث
۱۶۸۲

عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ

"હઝરત ઈબને ઉમર રઝીલ્લાહુન્નિહીમ્ થી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ રઝીલ્લાહુન્નિહીમ્ સરિય્યામાં [હદીષ : ૧૬૮૨]"

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُنْقِلُ بَعْضَ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَا

મોકલેલા અમુક વ્યક્તિઓને આમ મુજાહિદોના હિસ્સાથી

لَا نَفْسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قَسَمِ عَامَّةِ الْجَيْشِ عِ

અધિક પણ અતા કરી આપતા હતા." (મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-જેહાદ)

حدیث
۱۶۸۳

عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હજરત અબૂ મૂસા રَضِيَ اللهُ عَنْهُ, નબી ﷺ ના મક્કાથી નીકળવાની

[હદીષ : ૧૬૮૩]

بَلَعْنَا مَخْرَجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَخُنْ بِالْيَمِينِ فَخَرَجْنَا

અમને ખબર પહોંચી અને અમે યમનમાં હતા. હુજૂરની તરફ હિજરત કરતા અમે નીકળ્યા. હું અને

مُهَاجِرِينَ زَيْنَهُ أَنَا وَإِخْوَانِي لِي أَنَا أَصْغَرُهُمْ أَحَدُهُمَا أَبُو بُرْدَةَ

મારા બે ભાઈ. હું એ સૌથી નાનો હતો, એક અબૂ દદા અને બીજા અબૂ રુહમ. અથવા તો એવું કહ્યું કે

وَالْآخَرُ أَبُو مَرْثَمٍ أَمَا قَالَ فِي بَعْضِ مَا قَالَ فِي ثَلَاثَةٍ وَخَمْسِينَ أَوْ إِثْنَيْنِ وَخَمْسِينَ رَجُلًا

પચાસ ઉપર કાંઈક અથવા ત્રેપન અથવા બાવન શબ્દ અમારી કૌમના અમારી સાથે હતા. અમે કશ્તી

مِنْ قَوْمِي فَرَكِينَا سَفِينَةَ فَأَلْقَتْنَا سَفِينَتَنَا إِلَى النَّجَاشِيِّ بِالْحَسَةِ وَوَأَقْنَا

(નાવડી) પર સવાર થયા. કશ્તીએ અમને નજાશીની તરફ હબ્શામાં પહોંચાડી દીધા. અમને જઅફર

جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَأَصْحَابِيهِ عِنْدَ لَا فَقَالَ جَعْفَرُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ

બિન અબૂ તાલિબ અને તેમના સાથી ત્યાં મળ્યા. જઅફરે કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ અમને અહીં

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثْنَا هَهُنَا وَأَمْرًا نَا بِالْأَقَامَةِ فَأَقِيمُوا

મોકલ્યા છે અને અમને અહીં જ રહેવાનો હુકમ આપ્યો છે, તમે લોકો પણ અમારી સાથે રહો. અમે ત્યાં

مَعَنَا فَأَقِمْنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا جَمِيعًا فَوَأَقْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

રહી ગયા ત્યાં સુધી કે અમે સૌ સાથે આવ્યા અને નબી ﷺ ને ખયબરમાં ખયબર ફતહ થયા બાદ મળ્યા.

હદીષ : ૧૬૮૩ની સમજૂતી

સનદમાં જે અબૂ બુરદા છે તે હજરત અબૂ મૂસા અશઅરી રَضِيَ اللهُ عَنْهُના ફરજંદ છે. એમનું નામ આમિર કે હારિષ હતું. હદીષમાં જે અબૂ બુરદા છે તે અબૂ મૂસાના ભાઈ છે, એમનું પણ નામ આમિર છે. અબૂ રુહમ, એમનું નામ મજહદી હતું અથવા મજલા. એ સમયે હબ્શાના સુલ્તાન અસ્મહા રَضِيَ اللهُ عَنْهُ જ હતા.

સામ્યતા : પ્રકરણથી મેળાપ જાહેર નથી, કેમ કે એ જાહેર છે કે અસ્હાબે સફીનાને જે કાંઈ અર્પણ કર્યું હતું તે ખમ્સમાંથી ન હતું, નહીં તો અસ્હાબે સફીનાનું ખાસપણુ ન દર્શાવાત. જ્યારે કે હદીષનું છેલ્લુ વાક્ય ખાસ કરવા પર દલીલ પૂરી પાડે છે. પરંતુ સામ્યતામાં એવું કહી શકાય છે કે જ્યારે ગનીમતના આમ માલોમાંથી તેમને અતા ફર્માવ્યું જે કેવળ મુજાહિદોનો હક્ક હતો તો પછી ખમ્સમાંથી આપવું તો એથી અધિક કક્ષાએ જાઈઝ થશે. કેમ કે ખમ્સના ખર્ચા નિશ્ચિત નથી, દરેક હાજતમંદને આપી શકાય છે.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ افْتَتِحَ حَيْبَرُ فَأَسْهَمْنَا أَوْ قَالَ فَأَعْطَانَا مِنْهَا وَمَا

હુઝૂરે અમને પણ હિસ્સો આપ્યો અને હુઝૂરે કેવળ તેઓને જ હિસ્સો આપ્યો જેઓ હુઝૂરની સાથે જંગો

قَسَمَ لِأَحَدٍ غَابٍ عَنْ فَتْحِ حَيْبَرٍ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا لِمَنْ شَهِدَ مَعَهُ إِلَّا

ખયબરમાં મૌજૂદ હતા. એમના સિવાય જે લોકો મૌજૂદ ન હતા એમનામાંથી કોઈને હિસ્સો ન આપ્યો અસ્હાબે

أَصْحَابِ سَفِينَتِنَا مَعَ جَعْفَرٍ وَأَصْحَابِهِ قَسَمَ لَهُمْ مَعَهُمْ عِ

સફીના (નાવડીવાળાઓ)ના સિવાય જેઓ જઅફર અને તેમના સાથીઓના સાથે હતા તેમને હિસ્સો આપ્યો."

(મનાકિબુલ અન્સાર બાબ હિજરતુલ હબ્શા, ૨/૬૦૭, ૬૦૮ મગાઝી, બાબ ગઝવએ ખયબર, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ)

حدیث ۱۶۸۴
ثَنَا عُمَرُ بْنُ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ رضی اللہ عنہما એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ

[હદીષ : ૧૬૮૪]

تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْسِمُ

જિઈરનામાં ગનીમત વહેંચી રહ્યા હતા. એ દરમ્યાનમાં એક શખ્સે કહ્યું, ઈ-સાફ કર !

عَمِيمَةً يَا لَجِجْرَانَةَ إِذْ قَالَ رَجُلٌ إِعْدِلْ قَالَ لَقَدْ شَقِيتُ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ -

ફર્માવ્યું, હું ભલાઈથી વંચિત રહું જો ઈ-સાફ ન કરું."

હદીષ : ૧૬૮૪ની સમજૂતી

આ એક લાંબી હદીષનો એક અંશ છે. એ ગુસ્તાખ રાસુલ ખવારિજ ઝુલ્ખવૈસરા હતો. તેનું નામ હરસૂફ બિન ઝુહૈર હતું. એ નજદનો રહેવાસી, હાલના આલે સહીદના હમકબીલા બની તમીમનો વ્યક્તિ નજદી તમીમી હતો. નહરવાનમાં માર્યો ગયો. જેના કૃત્વ થનારાઓના બારામાં ખૂદ હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ ફર્માવ્યું હતું કે બદતરીન ખલ્ફ હશે. પણ અફસોસ કે દેવબંદી એને સહાબી માને છે !

શક્કિતમાં બંને રિવાયતો છે : વાહિદ મુઝકકર હાઝિર, 'તા'ના ફત્હાની સાથે. તું બદબખ્ત થઈ ગયો. વાહિદ મુતકલ્લિમનો સેગો 'તા'ના ઝમ્માની સાથે. હું ભલાઈથી વંચિત થાઉં. કેમ કે એ વાક્ય શર્તી છે જેની સર્યાઈના માટે મુકદ્દમ તથા તાલીનું સિદ્ધક જરૂરી નથી, કેવળ તલાઝૂમ કાફી છે. જેમ કે ઝયદ જો ગધેડો છે તો ગધેડાનો અવાજ કાઢનારો છે. કુર્આન મજીદમાં ફર્માવ્યું : قُلْ لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ لَوَدَّعَرَضُوا عَلَى أَعْقَابِهِمْ لِئَیْسَرُوا عَلَیْهِمْ وَهُمْ لَا یَعْقِلُونَ : "ફર્માવી દો ! જો રહમાનની કોઈ ઔલાહ હોત તો એની સૌથી પ્રથમ પૂજા કરનાર હું હોત." (ઝબુરફ-૮૧)

મતલબ એ થયો કે જો હું ઈ-સાફ ન કરત તો હું ભલાઈથી મેહરૂમ રહેતો. પણ હું ભલાઈથી મેહરૂમ નથી, સરાપા ખયર છું એટલા માટે સાબિત કે ઈ-સાફ કરું છું. કેમ કે હું ઈ-સાફ કરું છું એટલા માટે ભલાઈથી મેહરૂમ નથી. સરાપા ખયર છું. પ્રથમ તકદીર પર અર્થ એ થયો કે જો ધારો કે જેવું કે તારું ગુમાન છે હું ઈ-સાફ નથી કરતો તો હું નબી નથી, અને તે મને નબી માનીને મારી પયરવી કરી છે તો તું બદબખ્ત થઈ ગયો, ગુમરાહ થઈ ગયો. આ હદીષની સંપૂર્ણ ચર્ચા આગળ આવી રહી છે.

પ્રકરણ : "ખુમુસ કાટલા પહેલાં કૈદીઓ **بَابُ مَا مَنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْأَسَارِيِّ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُخْتَسَ ۴۴۳**
 પર નબી **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** એ જે એહસાન કર્યું." - (૪૪૩)

حدیث ۱۶۸۵
عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ

"જુબેર બિન મુત્ઈમ **رضي الله عنه** થી રિવાયત છે કે નબી **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** એ બદરના [હદીષ : ૧૬૮૫]

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي أُسَارِيٍّ بَدْرًا لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ

કૈદીઓના બારામાં ફર્માવ્યું, જો મુત્ઈમ બિન અદી ઝિંદા હોત અને આ નાપાકોના

بُنَّ عِدِّيَّ حَيًّا تَمَّ كَلِمَتِي فِي هُوَ لَأَنَّ التَّعْنِي لَتَرَكْتُهُمْ لَهُ عَه

બારામાં મને અર્જ કરત તો હું એમને છોડી આપત." (૨/૫૭૩ મગાઝી, અબૂ દાઉદ-જેહાદ)

હદીષ : ૧૬૮૫ની સમજૂતી

મુત્ઈમ બિન અદી નૌફલ ઈબ્ને અબ્દે મુનાફ મક્કાના પ્રભાવશાળી રઈસોમાંથી હતો. ઈસ્લામની દિન બ દિન પ્રગતિ જોઈને કુરૈશે એક ફરાર નક્કી કર્યો કે બની હાશિમનો સંપૂર્ણપણે બોયકોટ કરવામાં આવે, કોઈ ન તો તેમની સાથે સગાઈ સંબંધ જોડે, ન ખરીદ વેચાણ કરે, ન તેમને કાંઈ આપે ન મેલજોલ કરે. જ્યાં સુધી એ લોકો મુહમ્મદ **(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** ને ફત્લ કરવાના માટે આપણા હવાલે ન કરી આપે.

આ જાલિમાના ફરાર લખીને કા'બાના દરવાજા પર લટકાવી દેવામાં આવ્યો. અબૂ તાલિબ બનૂ હાશિમને લઈને શિઅબે અબી તાલિબ ચાલ્યા ગયા. ત્રણ વરસો સુધી તેમાં ઘેરાવ હેઠળ રહ્યા. ત્રણ વરસો પછી કેટલાક લોકોને રહમ આવી એમાં મુત્ઈમ પણ હતો. અને આ જાલિમાના વર્તાવની સામે વિરોધ કર્યો. એક રિવાયતના મુજબ એણે જ આ ફરારને ફાડીને ફેંકી દીધો હતો. તેના આ વર્તાવના લીધે હુઝૂરે અફદસ **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** એ આવું ફર્માવ્યું, કે જો મુત્ઈમ બિન અદી જીવંત હોત અને આ નાપાકોના બારામાં ભલામણ કરત તો એમને છોડી મૂકત.

મુત્ઈમ બદરના બનાવના સાત મહિના પહેલાં માહે સફરમાં મૃત્યુ પામ્યો હતો.

જુબેર બિન મુત્ઈમ **رضي الله عنه** એના ફરજંદ હતા. ફતહે મક્કાથી પહેલાં ઈસ્લામથી મુશરફ થયા અને હઝરત અમીર મુઆવિયહ **رضي الله عنه** ના દૌરમાં મદીના તયબહની અંદર હિ.સ. ૫૭, ૫૮ કે ૫૯માં વિસાલ પામ્યા. (ઈસાબા, ૧/૨૨૬)

પ્રકરણ : "એ વાતની દલીલ કે ખુમસ ઈમામનો જ હક્ક છે. તે પોતાના સગાંઓમાંથી જેને યાહે આપે. એ છે કે નબી ﷺ એ ખયબરના ખમ્સમાંથી બની મુતલિબ અને બની હાશિમને આપ્યું." - (૪૪૩)

بَابُ مِنَ الدَّيْلِ عَلَى أَنَّ الْخُمْسَ لِلْإِمَامِ
وَأَنَّهُ يُعْطَى بَعْضُ قُرَابَتِهِ دُونَ بَعْضٍ مَّا
قَسَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبَنِي
الْمُطَلِّبِ وَبَنِي هَاشِمٍ مِنْ خُمْسِ حَيْبَرَ ص ٢٢٣

٥٢١ وَقَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ لَمْ يَعْنَهُمْ بِذَلِكَ وَلَمْ يُعْطَ

"અને હઝરત ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝે કહ્યું કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ ખમ્સને [તઅલીફ : ૫૭૧]

قَرِيبًا دُونَ مَنْ هُوَ أَحْوَجُ إِلَيْهِ وَإِنْ كَانَ الذِّي أُعْطِيَ لِمَا يَشْكُرُ إِلَيْهِ

સૌના માટે આમ નથી કર્યું અને ન સૌથી વધુ જરૂરતમંદના સિવાય કોઈ સગાંને ખાસ કર્યું. જેને પણ આપ્યું

مِنَ الْحَاجَةِ وَلِمَا مَشَهُمْ فِي جَنْبِهِ مِنْ قَوْمِهِمْ وَحُلْفَائِهِمْ -

એ વખતે આપ્યું જ્યારે કે તેણે પોતાની હાજત રજૂ કરી. અથવા હુઝૂરનો સાથ આપવાના

કારણે પોતાની ફૌમ તથા પોતાના સમર્થકથી કાંઈ નુકસાન ઉઠાવ્યું હોય."

١٢٨٦ حَدِيثُ عَنْ بِنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ مَشَيْتُ أَنَا وَعُمَرَانُ

"હઝરત જુબૈર બિન મુત્ઈમ رضي الله عنه એ કહ્યું, હું અને ઉષ્માન બિન અફઝાન [હદીષ : ૧૬૮૬]

بُنَّ عَقَّانَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ

રસૂલલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થયા. અમે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! હુઝૂરે બની મુતલિબને

હદીષ : ૧૬૮૬ની સમજૂતી

હઝરત ઉષ્માન ઝુનૂરૈન رضي الله عنه નસબનામુ આ પ્રમાણે છે : ઉષ્માન બિન અફઝાન બિન અબિલ આસ બિન ઉમૈયા બિન અબ્દે શમ્સ બિન અબ્દે મુનાફ. અને વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે હઝરત જુબૈર બિન મુત્ઈમ رضي الله عنه પેઠીનામુ આ પ્રમાણે છે : જુબૈર બિન મુત્ઈમ બિન અદી બિન નૌફલ બિન અબ્દે મુનાફ. વાત એમ છે કે હાશિમ, મુતલિબ, અબ્દે શમ્સ, નૌફલ ચારેવ હઝરત અબ્દે મુનાફના સાહબઝાદા અને ભાઈ છે, ફરક એ છે કે હાશિમ, મુતલિબ, અબ્દે શમ્સ સગાભાઈ છે અને તેમનાં વાલિદાનું આતિકા બિન્તે મુર્રા છે અને નૌફલ મત્રાઈ ભાઈ, એમના વાલિદાનુ નામ વાકિદા બિન્તે અમ્ર માઝીના હતું. બની હાશિમ તથા બની મુતલિબ હમેશાં હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ના તરફદાર રહ્યા. તેમના મોટાભાગના માણસો સાબેફીને અવ્વલીનમાંથી છે. અને બની અબ્દે શમ્સ તથા બની નૌફલના મોટાભાગના માણસો વિરોધી રહ્યા. તેમની મોટાભાગની વ્યક્તિઓ કુફર પર જામેલી રહી. ફતહે મક્કાના પ્રસંગે મુસલમાન થયા. એ કારણે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ બની હાશિમ તથા બની મુતલિબને અતા ફર્માવ્યું. અને બની અબ્દે શમ્સ અને બની નૌફલને ન આપ્યું.

નબી ﷺ નો મતલબ છે એ હમેશાં અમારી સાથે એવી રીતે રહ્યા જાણે અમે અને તે એક છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(353)

જિહાદ વિશે બયાન

اللَّهُ أَعْطَيْتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ وَتَرَكْتَنَا وَنَحْنُ وَهُمْ مِنْكَ بِمَنْزِلَةٍ وَوَاحِدَةٍ

અતા કર્યું અને અમને છોડી આપ્યા ! જ્યારે અમે અને તેઓ સગાઈમાં હુજૂરથી

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا بَنُو الْمُطَّلِبِ وَبَنُو

એક દરજા પર છે. એના પર રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, બનૂ મુત્તલિબ અને બનૂ

هَاشِمٍ شَيْئٌ وَوَاحِدٌ - وَقَالَ اللَّيْثُ ثَنِي يُؤْتَسُ وَزَادَ قَالَ جَبِيئُ

હાશિમ એક છે. યૂનુસે આ વધાર્યું. જુબેરે કહ્યું, અને નબી ﷺ એ બની અબ્દે શમ્સ અને બની નૌફલને

وَلَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَلَا لِبَنِي

કાંઈ ન આપ્યું. (ઈમામુલ મગાઝી) મુહમ્મદ બિન ઈસ્હાકે કહ્યું, અબ્દે શમ્સ તથા હાશિમ અને મુત્તલિબ

نُوفِلٍ وَقَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ وَعَبْدُ شَمْسٍ وَهَاشِمٌ وَالْمُطَّلِبُ إِخْوَةٌ لِأُمَّتٍ

સગા ભાઈ છે. એ સૌના માતા આતિકા બિન્તે મુર્રા છે, અને નૌફલ એ લોકોના મત્રાઈ (બાપ એક

وَأُمَّهُمُ عَاتِكَةُ بِنْتُ مَرْثَدَةَ وَكَانَ نُوفِلٌ أَخَاهُمْ لِأَبِيهِمْ عَد

મા અલગ) ભાઈ છે." (મનાકિબ, બાબ-કુરૈશ, પૃષ્ઠ-૪૯૭, ૨/૬૦૭ મગાઝી, બાબ-ગઝવએ ખયબર)

પ્રકરણ : "દુશ્મનના શરીર પર જે સામાન હોય એમાં ખમ્સ નથી. જે કોઈને ફત્લ કરે તો એનો સામાન ફાતિલના માટે છે. એમાં ખમ્સ નથી અને લશ્કરના અમીરને દખલ નથી." - (૪૪૪)

بَابُ مَنْ لَمْ يَجَسَّ الْأَسْلَابَ وَمَنْ قَتَلَ
قَتِيلًا فَلَهُ سَبْعَةٌ مِنْ غَيْرِ الْخَمْسِ وَحُكْمُ
الْإِمَامِ فِيهِ - ص ૨૨૨

પ્રકરણની સમજૂતી : مسلوب - મસલૂબ અર્થમાં છે એટલે છીનવી લીધેલો. અહીં મુરારે એ છે કે લડાઈમાં પોતાના સામેવાળાથી તેનો તે સામાન ઝુંટવ્યો હોય જે તેના શરીર પર અથવા લડાઈના વખતે તેની સાથે હોય. જેમ કે હથિયાર, કપડાં, જાનવર, આપણે ત્યાં ફત્લ થનારાનો સામાન પણ કુલ ગનીમતના માલમાં સામેલ થશે પણ એ કે લશ્કરનો અમીર એલાન કરી આપે કે જે જેને ફત્લ કરે તો મકતૂલનો સામાન એનો છે. જેમ કે ગઝવએ હુનૈનમાં હુજૂરે અફદસ ﷺ એ એલાન ફર્માવ્યું હતું, જેના પ્રમાણે હઝરત અબૂ કતાદા رضی اللہ عنہને વીસ મકતૂલો (ફત્લ થનારા)નો સામાન મળ્યો.

عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ

حدیث
۱۲۸۷

"હઝરત અબ્દુરરહમાન બિન ઔફ رضی اللہ عنہને કહ્યું, બદરના દિવસે હું સફમાં ઉભો [હદીષ : ૧૬૮૭]

عَنْ جَدِّكَ قَالَ بَيْنَا أَنَا وَأَقِفْتُ فِي الصَّفِّ يَوْمَ بَدْرٍ نَظَرْتُ عَنْ عَيْنَيْ

उतो. में मारी ङाढे जमझे जेयुं. मारी बंनेव बाजू अ-सारना बे कुमणी वयना बाणको उतां. अने आरजू

وَعَنْ شِرَالِي فَإِذَا أَنَا بِعَلَا مَيْنٍ مِنَ الْأَنْصَارِ حَدِيثُهُ أَسْنَاثُهُمَا تَمَيَّنَتْ

थई के काश ! के हुं अमनाथी वधु शक्तिवाणाओनी वयमां डोत. हुं अevं विचारी ज रहो उतो अेवामां

أَنَّ الْكُونَ بَيْنَ أَصْلِحِ مِنْهُمَا فَعَمَزَتْنِي أَحَدُهُمَا فَقَالَ يَا عَمْرُؤُ هَلْ تَعْرِفُ

अमनामांथी अेके मने ढभाव्यो अने पूछयुं, डे काका ! तमे अबू जडलने ओणभो छो ? में कहुं, ड ! डवे

أَيَا جَهْلٍ قُلْتُ نَعَمْ مَا حَاجَّتْكَ إِلَيْهِ يَا ابْنَ أَخِي قَالَ أُخْبِرْتُ أَنَّهُ

में पूछयुं, तारे अेनी शुं जरर छो, डे भत्रीज ! तेषे कहुं, मने गताववामां आव्युं छो के ते

يَسْتَبِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِكَ لَكُنَّ

रसूलुल्लाह صلى الله عليه وسلم ने भुरा कहे छो ! इंसम छो अे जातनी जेना डलजामां मारी जान छो, जे

رَأَيْتَهُ لَا يَفَارِقُ سِوَادِي سِوَادًا كَأَنَّ حَتَّى يَمُوتَ أَلَا عَجَلٌ مِنَّا فَتَعَجَّبْتُ

हुं तेने जेई लईश तो तेनाथी त्यां सुधी अलग थईश नही जयां सुधी ते मरी न जाय

لِذَلِكَ فَعَمَزَتْنِي الْآخَرُ فَقَالَ لِي مِثْلَهَا فَلَمَّا انْتَشَبْتُ أَن لَظَرْتُ إِلَى

जेनी भोत अमारामां पहेली छो ! में अेना पर आश्चर्य कर्युं. डवे भीजअे मने ढभाव्यो अने अे ज वात

أَبِي جَهْلٍ يَجُولُ فِي النَّاسِ فَقُلْتُ أَلَا إِنَّ هَذَا صَاحِبُكُمَا الَّذِي سَأَلْتُمَانِي

कडी. थोडीवार पछी में अबू जडलने जेयो के लोकोनी वरये ङपभेर आवजा करी रहो छो. में ते बंनेव

عَنْهُ فَأَبْتَدَأَ بِالسَّيْفِهَا فَضَرَّ بِأُذُنِي حَتَّى قَتَلَنِي ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

बाणकोने कहुं, ते आ छो जेना बारामां तमे माराथी पूछता उता. अे सांभणतां ज ते बंनेव पोतानी

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَكَ فَقَالَ أَيْكُمَا قَتَلَهُ قَالَ كُلُّ

तद्वारो साथे तेना पर ङपटया अने तेने मारीने इत्ल करी नाभ्यो. पछी परत थईने रसूलुल्लाह صلى الله عليه وسلم नी

وَاحِدٌ مِنْهُمَا أَنَا قَتَلْتُهُ فَقَالَ هَلْ مَسَحْتُمَا سَيْفَكُمَا قَالَ لَا فَظَرْتُ فِي

भिदमतमां डोजर थया अने हुंरने भताव्युं. पूछयुं, तमारामांथी कोछे तेने इत्ल कर्यो छो ? ते बंनेवे कहुं,

السَّيْفَيْنِ فَقَالَ كَلَّا كَمَا قَتَلَهُ سَلْتَهُ لِمُعَاذِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْجَمُوحِ

મેં એને ફત્લ કર્યો છે ! પૂછ્યું, શું તમારી તલ્વાર લુછી ચૂક્યા છો ? બંનેવે અર્જ કરી નહીં ! હવે હુઝૂરે બંનેની

وَكَانَا مُعَاذِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْجَمُوحِ عِ

તલ્વારો જોઈ અને ઈશાદ ફર્માવ્યો તમે બંનેવે તેને ફત્લ કર્યો, પણ તેનો સામાન મઆઝ બિન અમ્ર બિન

જમૂહને આપ્યો. એ બંનેવ બાળકો મઆઝ બિન અફરાઅ તથા મઆઝ બિન અમ્ર બિન જમૂહ હતા."

(૨/૫૬૬ મગાઝી, બાબ-ગઝવએ બદર, મુસ્લિમ-મગાઝી)

હદીષ : ૧૬૮૭ની સમજૂતી

أَضْلَعُ : એ أَضْلَعُનું બહુવચન છે જેનો અર્થ શક્તિવાન છે. જેની પાંસળીઓ લાંબી અને મજબૂત હોય, એવો માણસ મજબૂત હોવાની સાથોસાથ બહાદુર પણ હોય છે. અને એક રિવાયત اضلع પણ છે. ضلعة શક્તિના અર્થમાં ઈસ્મે તફ્ઝીલ. અહીં غلامان છે અને મગાઝીમાં فتيان છે, એટલે કે યુવાન, નવઉમર, નવયુવાન. જેહાદમાં પંદર વર્ષથી ઓછી વયના બાળકો નથી લેવામાં આવતાં. એટલા માટે એટલુ તો નક્કી છે કે તે બંનેવની ઉમર પંદર વરસ તો જરૂર હશે. લડાઈમાં ડાબે જમણેવાળાનુ મજબૂત હોવું અતિ જરૂરી છે. હાથોહાથ દુશ્મન સાથે મુકાબલા વખતે હાજર દિમાગી તથા દુશ્મન પર તીવ્ર દષ્ટિ રાખવી જરૂરી હોય છે. એ મોકા પર માણસ પોતાના તથા આસપાસથી ગાફેલ હોય છે, કોઈપણ પાછળ કે ડાબે જમણેથી હુમ્લો કરી શકે છે.

મગાઝીમાં આ પ્રમાણે છે : فسد اعليه مثل الصقرين حتى ضرباه وهما ابنا عفراء : તે બંનેવ બાઝની જેમ તેના પર ઝપટયા ત્યાં સુધી કે તેને મારી લીધો. એ બંનેવ અફરાઅના પુત્રો હતા, وكا و એ બંનેવ નવજવાન મઆઝ બિન અફરાઅ અને મઆઝ બિન અમ્ર બિન જમૂહ હતા. મગાઝીમાં નામ નથી કેવળ એ છે કે બંનેવ અફરાઅના પુત્રો હતા. મઆઝ બિન અફરાઅના પિતાનું નામ હારિષ છે. અને મઆઝ બિન અમ્રનાં માનુ નામ અફરાઅ નથી. પરંતું સિયર લખનારાઓએ સામાન્યતઃ એવું જ લખ્યું છે કે અબૂ જહલના ફાતિલ મુઅવ્વઝ તથા મુઆઝ અફરાઅના પુત્રો છે. મઆઝે અબૂ જહલની ટાંગ પર એટલા જોરથી તલ્વાર મારી કે તેની પિંડલી કપાઈને અલગ થઈ ગઈ. ઈકરમા અબૂ જહલના પુત્રએ તેમના ખભા પર તલ્વાર મારી કે હાથ કપાઈને અલગ થઈ ગયો કેવળ ચામડી બાકી રહી, તેમ છતાં તેમણે ઈકરમાને નસાડયા, પણ તે ભાગી ગયા. બિદમતે અફઠસમાં હાજર થયા, હુઝૂરે અફઠસ عبيد بن جراحએ લુઆબે દહન મુબારક લગાડીને ચીપકાવી દીધો, તરત જ સારો થઈ ગયો. ત્યારબાદ મુદત સુધી જીવતા રહ્યા. હઝરત ઉખ્માનગની رضى الله عنهના જમાનામાં મૃત્યુ પામ્યા. (મદારિજ, ૨/૮૫) મુઅવ્વઝ બદરમાં શહીદ થયા.

سلبه لمعاذ : એના પર તમામ રિવાયતો એકમત છે કે અબૂ જહલનો સલબ (માલ) મઆઝને આપ્યો. એટલા માટે કે પ્રથમ હુમ્લો તેમણે કર્યો હતો અને તેને મારીને ફેંકી દીધો હતો. મુઅવ્વઝે ત્યારબાદ એના પર હુમ્લો કર્યો. હુઝૂરે અફઠસ عبيد بن جراحએ બંનેવની તલ્વારો મંગાવીને એ જાણવા માટે જોઈ હતી કે લોહીનું નિશાન એમાં કોના પર વધારે પહોળુ છે જેનાથી ખબર પડે કે ઊંડો ઝખ્મ કઈ તલ્વાર વડે લાગ્યો છે. શરહકર્તાઓએ લખ્યું છે કે હુઝૂરે અફઠસ عبيد بن جراحએ બંનેનુ દિલ ખુશ કરવા ફર્માવ્યું કે તમે બંનેવે ફત્લ કર્યો.

પરંતું જ્યારે બંનેવે તેના પર હુમ્લો કર્યો અને બંનેવે ઝખ્મી કર્યો, તો એ સહીહ છે કે બંનેવે કૃત્લ કર્યો.

ફિરઓને ઉમ્મત : અબૂ જહલનું નામ અબ્ર બિન હિશામ છે. એ બની મખ્જૂમનો સરદાર હતો. જંગે બદરમાં એ જ સેનાપતિ હતો. જાહિલિયતના યુગમાં એની કુન્નિયત અબુલ હિકમ હતી, હુઝૂરે અકફદસ ﷺએ અબૂ જહલ રાખી, તે એનાથી ઓળખાતો. એને આ ઉમ્મતનો ફિરઓન પણ કહેવામાં આવે છે. અલ્લામા કસ્તલાનીએ ફર્માવ્યું કે એ બની ઈસ્રાઈલના ફિરઓનથી બદતર છે. તે જ્યારે ડૂબવા લાગ્યો તો તેનો સર્વ ઘમંડ ધૂળમાં મળી ગયો અને મરતાં મરતાં કહી ગયો :-

"હું ઈમાન લાવ્યો કે એના સિવાય કોઈ સાચો મઅબૂદ નથી જેના પર બનૂ ઈસ્રાઈલ ઈમાન લાવ્યા અને હું મુસલમાનોમાં છું." (યૂનુસ-૧૯)

أَمْنُكَ أَتَاهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ
بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ - يُونُسُ

પણ ગરગરાની હાલતમાં ઈમાન વિશ્વસનીય નથી એટલા માટે રદ કરી દેવામાં આવ્યું :-

"હવે ? અને એના પહેલાં ફસાદ મચાવનારાઓમાં હતો !"

آلآن وَقَدْ عَصَيْتَ مِنْ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ
الْمُفْسِدِينَ -

અફોલ وهوالمستعان : એનાથી હટીને એ રીતે વિચારો કે આ દીન સર્વ દીનોથી બેહતર અને આપણા નબી સર્વ અંબિયાએ કિરામથી અફઝલ. મિસ્રનો ફિરઓન મૂસા કલીમુલ્લાહ ﷺને શહીદ કરવા અને તેમના દીનને નેસ્તોનાબૂદ કરવા આવ્યો, અને આ લઈને સચ્ચદુલ અંબિયા ﷺને શહીદ કરવા અને તેમના દીનને નેસ્તોનાબૂદ કરવા આવ્યો એટલા માટે એનો જુર્મ મિસ્રના ફિરઓનથી વધેલો છે અને મિસ્રના ફિરઓન કરતાં અનંતગણો બદતર છે. જે રીતે એવું કહેવું પણ સહીહ છે કે બદરના શહીદો, તેના મુજાહિદો સર્વ જગતના શહીદો તથા મુજાહિદોથી અફઝલ છે એવી જ રીતે બદરમાં કૃત્લ થનારા કાફિરો આખા જગતના કૃત્લ થનારા કાફિરોથી બદતર છે. **فليحرر**

મહત્વનો મસ્અલો : એ છતાં કે હુઝૂરે અકફદસ ﷺએ મુઅવ્વઝ અને મુઆઝ બંનેવને ફર્માવ્યું કે તમે બંનેવે એને કૃત્લ કર્યો, પછી અબૂ જહલનો સલબ (સામાન) કેવળ મઆઝને આપ્યો. એ દલીલ છે કે કેવળ કૃત્લ કરી દેવાથી ફાતિલ મકતૂલ (કૃત્લ થનાર)ના સામાનનો મુસ્તહિક નથી થતો, ને તે સર્વસામાન ગનીમતમાં સામેલ છે. અલ્બત્ત લશ્કરના અમીરને એ અધિકાર છે કે તે કોઈને તેના મહત્વના કારનામાના આધાર પર આપી દે, ફાતિલ હોય કે કોઈ અન્ય. અલ્બત્ત જો લશ્કરનો અમીર એલાન કરી આપે કે જે કોઈને કૃત્લ કરે તો મકતૂલનો સામાન તેનો છે, તો ફાતિલ મુસ્તહિક થશે, જેવું કે ગઝવએ હુનેનમાં થયું.

અમુક ઉલમાએ ફર્માવ્યું કે લડાઈના સમયે ઉપરોક્ત એલાન મકરૂહ છે. એમાં અંદેશો છે કે લોકોની નિચ્ચતોમાં ખામી ઉભી થાય, ઈખ્લાસને બદલે લાલચ પેદા થાય. અથવા લાલચની આજમાઈશ થઈ જાય. પણ આપણે ત્યાં કોઈ કરાહત નથી. એટલા માટે કે રજમાત્ર પણ કરાહત હોત તો હુઝૂરે અકફદસ ﷺ એ એલાન ન કરતા. ઈખ્લાસની સાથે નફાની ઉમ્મીદ એ બુરી ચીજ નથી.

ઈર્શાદ છે : **وابتغوا من فضل الله** "અલ્લાહનો ફઝલ તલાશ કરો." (જુમ્હૂર ૧૦) અહીં ફઝલથી મુરાર માલ છે. સૈયદના હઝરત એયૂબ ﷺની બારગાહે ઈલાહીમાં આ અર્ઝ વર્ણન થઈ ચૂકી : **لا غنى عن فضلك** "તારા ફઝલથી બેનિયાઝ (બેપરવા) નથી."

قال محمد : આ તઅરીઝ છે. બઝઝારમાં આ હદીષની સનદમાં, યૂસુફ તથા સાલેહના દરમ્યાન અબ્દુલ વાહિદ બિન ઓન વર્ણન થયેલ છે. એનાથી શંકા થાય છે કે યૂસુફે સાલેહથી નથી સાંભળ્યું. આ

તફદીર પર આ હદીષ મુન્કતઅ થઈ જશે. ઈમામ બુખારી એ ફાયદો કરવા ચાહે છે કે યૂસુફ બિન માજશૂને, સાલેહ બિન ઈબ્રાહીમ બિન અબ્દુરહમાન બિન ઔફથી હદીષ સાંભળી છે. એ જ પ્રમાણે ઈબ્રાહીમે પોતાના પિતા હઝરત અબ્દુરહમાન બિન ઔફ رضي الله عنه થી. બઝઝારની સનદના બારામાં કહી શકાય છે કે યૂસુફે ડાયરેક્ટ સાલેહથી પણ સાંભળી હોય અને બિલ્વાસ્તા અબ્દુલ વાહિદ બિન ઔફથી પણ. કેમ કે પ્રથમ સનદ ઉચ્ચ છે એટલા માટે ઈમામ બુખારીએ એને લીધું.

પ્રકરણ : **النبي ﷺ** **مُخَالِفَاتُ** **كُلُّ** **ب** **بَابِ** **مَا** **كَانَ** **النَّبِيُّ** **صَلَّى** **اللَّهُ** **تَعَالَى** **عَلَيْهِ** **وَسَلَّمَ** **يُعْطَى** **الْمَوْأَفَةَ** **قُلُوبَهُمْ** **وَعَيْرُهُمْ** **مِنَ** **الْحَمْسِ** **وَمَحْوٍ** **مَكَّةَ**
 (જેમનું દિલ રાખવામાં આવે તે લોકો) **دُعَا** **مَكَّةَ**
 વગેરેને ખુમસથી આપ્યા કરતા હતા. - (૪૪૪)

حدیث ۱۲۸۸
عَنْ تَارِيفِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ
 "નાફેઅથી રિવાયત છે કે હઝરત ઉમર બિન ખતાબ رضي الله عنه એ અઝ કરી, [હદીષ : ૧૬૮૮]

يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ كَانَ عَلَيَّ إِعْتِكَاتٌ يَوْمَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَمْرًا أَنْ يَفِي
 યા રસૂલલ્લાહ ! જાહિલિયતના જમાનાનો મારા પર એક દિવસનો એતેકાફ છે. તેમને હુકમ

بِهِ قَالَ وَأَصَابَ عُمَرُ جَارِيَتَيْنِ مِنْ سَبْيِ حُنَيْنٍ فَوَضَعَهُمَا فِي بَعْضِ
 આપ્યો કે એને પૂરો કરી લે. અને હઝરત ઉમરને હુનેનના ફેદીઓમાંથી બે લૉડીઓ મળી હતી જેને

بُيُوتِ مَكَّةَ قَالَ فَمَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى سَبْيِ
 તેમણે મક્કાના કોઈ ઘરમાં રાખી હતી. પછી રસૂલલ્લાહ ﷺ એ હુનેનના ફેદીઓ પર એહસાન

حُنَيْنٍ فَجَعَلُوا إِسْعُونَ فِي السِّبْكَ فَقَالَ عُمَرُ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَنْظِرْنَا
 ફર્માવીને છોડી દીધા. તેઓ ગલીઓમાં દોડવા લાગ્યા. હઝરત ઉમરે ફર્માવ્યું, હે અબ્દુલ્લાહ ! જુઓ આ

હદીષ : ૧૬૮૮ની સમજૂતી સહીહ એ છે કે હુઝૂરે અકફદસ ﷺ એ જિઈરનાથી ઉમરો કર્યો હતો. પણ કેમ કે રાતમાં અમુક ખાસ ખાદિમોને લઈને છુપી રીતે ગયા હતા એટલા માટે મોટાભાગના સહાબાના ઈલ્મમાં ન આવી શક્યું. એમનામાં હઝરત ઈબને ઉમર رضي الله عنه પણ છે.

આ અસલમાં ત્રણ હદીષો છે : પ્રથમ એતેકાફવાળી, બીજી હુનેનના ફેદીઓવાળી, આ બંનેવ મુરસલ છે. એટલા માટે કે નાફેઅએ ન તો રસૂલલ્લાહ ﷺ નો જમાનો પામ્યો છે ન હઝરત ઉમર رضي الله عنه નો. પણ ઈમામ બુખારીએ એતેકાફ (૧/૨૭૪)માં પહેલી હદીષને ઓબૈદ બિન ઈસ્માઈલ અન નાફેઅ અન ઈબને ઉમર મૌસૂલન રિવાયત કરી છે. અલ્બત્ત ત્યાં **في المسجد الحرام** અધિક છે.

બીજી હદીષ એટલે **اصاب عمر جاريتين** એ પણ મુરસલ છે. દારકુત્નીએ કહ્યું કે આ હદીષને સુફ્યાન બિન ઓયૈનાએ ઐયૂબથી રિવાયત કરી. અમુક લોકોએ મૌસૂલન રિવાયત કરી, અને અમુક લોકોએ મુરસલન.

هَذَا فَقَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى السَّبْيِ

શું છે ?? તેમણે એવું બતાવ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફેદીઓ પર એહસાન કરીને

قَالَ إِذْ هَبَّ فَأَرْسَلَ الْخَارِبَتَيْنِ قَالَ نَافِعٌ وَلَمْ يَعْتَمِرْ رَسُولُ اللَّهِ

તેમને છોડી આપ્યા છે. ફર્માવ્યું, જાવ ! એ લોડીઓને છોડી મૂકો. અને નાફેએ કહ્યું કે

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْجِعْرَانَةِ وَلَوْ اعْتَمَرَ لَمْ يَخَفْ عَلَى

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ જિઈરનાથી કોઈ ઉમરો નથી કર્યો. અને હુઝૂરે ત્યાંથી

عَبْدُ اللَّهِ

ઉમરો કર્યો હોત તો અબ્દુલ્લાહ પર છુપો ન રહેત."

ત્રીજી હદીષ જિઈરનાથી ઉમરાવાળી પણ મુરસલ છે પણ ઈમામ મુસ્લિમ તેને મૌસૂલન રિવાયત કરી છે. જેની સનદમાં ઉપર આ પ્રમાણે છે :-

حَدَّثَنَا أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ قَالَ ذَكَرَ عَبْدُ ابْنِ عُمَرَ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمَا عَمْرُؤُ
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْجِعْرَانَةِ فَقَالَ لَمْ يَعْتَمِرْ مِنْهَا وَزَادَ
جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ مِنَ الْخُمْسِ -

"નાફેએ કહ્યું કે હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضی اللہ عنہما ના પાસે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના જિઈરનાથી ઉમરા કરવાનો ઉલ્લેખ થયો તો ફર્માવ્યું કે ત્યાંથી કોઈ ઉમરો નથી કર્યો.

જરીર બિન હાઝિમે અન ઐયૂબ અન નાફેઅ અન ઈબ્ને ઉમર જે રિવાયત કરી એમાં من الخمس વધારે છે. એટલે اصاب عمر جاريتين વાળી હદીષ જરીર બિન હાઝિમે ઐયૂબથી જ જે રિવાયત કરી તે મુરસલ નથી મુત્તસિલ છે અને એમાં એટલું વધારે છે કે એ લોડીઓ ખમ્સથી મળી હતી.

અને મુઅમ્મરે નઝર (મન્નત)વાળી હદીષ ઐયૂબથી જ અન નાફેઅ અન ઈબ્ને ઉમર રિવાયત કરી. અલબત્ત એમાં એક દિવસનો ઉલ્લેખ નથી.

નઝરવાળી હદીષ મુઅમ્મરે ઐયૂબથી જ મૌસૂલન રિવાયત કરી છે. અલબત્ત એમાં કેવળ એતેકાફની મન્નતનું વર્ણન છે. يوم یوم એટલે એક દિવસ વર્ણવેલ નથી. يوم یوم માં યૌમનો ફતહા પણ દુરુસ્ત છે, કેમ કે આ یومનો મફઊલબિહિ છે, અને કસરા પણ સહીહ છે. બતોરે હિકાયત.

حدیث
۱۶۸۹

ثَنَا الزُّهْرِيُّ أَخْبَرَنِي أَنَّهُ بَنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અનસ બિન માલિક રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ ખબર આપી કે અન્સારના કેટલાક લોકોએ [હદીષ : ૧૬૮૯]

أَنَّ نَاسًا مِّنَ الْأَنْصَارِ قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના બારામાં કહું, જ્યારે અલ્લાહ ﷻ એ પોતાના રસૂલ ﷺ ને હવાઝિનના અમવાલ

حِينَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ أَمْوَالِ

(માલો) અતા કર્યા જે અતા કર્યા, અને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ કુરૈશના કેટલાક લોકોને સો સો ઊંટ અતા કર્યા.

هُوَ أَرْنَ مَا أَفَاءَ اللَّهُ تَكْفِيقَ يُعْطَى رِجَالًا مِّنْ قُرَيْشٍ بِإِذْنِ مَنْ أَرَبِ

એના પર અન્સારના કેટલાક લોકોએ કહું, અલ્લાહ ﷻ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને બખ્શી આપે, કુરૈશ વગેરેને

قَالُوا يَا غُفْرُ اللَّهِ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعْطَى قُرَيْشًا

અતા ફર્માવે છે અને અમને ટાળી રહ્યા છે. જ્યારે કે અમારી તલ્વારો (હજી) એમના લોહીઓથી ટપકી

وَيَدُّعُنَا وَسَيُؤْفِنُنَا تَقَطَّرُ مِنْ دِمَائِهِمْ قَالَ أَنَسُ فَمَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ

રહી છે. તેમની આ વાતચીત રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને જણાવવામાં આવી. તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ અન્સારને

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا قَالَتْهُمْ فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَبَّعَهُمْ

બોલાવ્યા અને સૌને ચામડાના ગોળ તંબૂમાં ભેગા કર્યા. અન્સારના સિવાય અન્ય કોઈને ન આવવા દીધા.

فِي قُبَيْبَةٍ مِنْ آدَمٍ وَلَمْ يَدْعُ مَعَهُمْ أَحَدًا غَيْرَهُمْ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا

જ્યારે અન્સારે કિરામ ભેગા થઈ ગયા તો રસૂલુલ્લાહ ﷺ એમની પાસે તશરીફ લાવ્યા અને અન્સારને

جَاءَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا كَانَ حَدِيثًا

પૂછ્યું, આ કેવી વાત છે જે તમારા લોકો તરફથી મને પહોંચી છે ?! એના પર એમના ડાહ્યા પુરુષોએ અઝ

بَلَّغْتَنِي عَنْكُمْ قَالَ لَهُ فَقَهَاءُ هُمْ أَمَا دُرُؤُا يَمَانِيَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَمْ يَقُولُوا

કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! અમારા સમજદાર લોકોએ કાંઈ નથી કહું, હા ! અમુક ઓછી ઉમરના લોકોએ એવું

سَيِّئًا وَأَمَّا أَنَا سَأَسْأَلُكَ بِمَا حَدِيثُهُمْ فَقَالُوا يَا غُفْرُ اللَّهِ لِرَسُولِ اللَّهِ

કહું છે કે અલ્લાહ ﷻ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને બખ્શી આપે, કુરૈશને આપે છે અને અમને ટાળે છે, જ્યારે કે

يُعْطَى قُرَيْشًا وَيَكْتُمُونَ الْأَنْصَارَ وَسَيُؤْتِنَا تَقَطَّرَ مِنْ دِمَائِهِمْ فَقَالَ

અમારી તલ્વારો (હજી સુધી) તેમના લોહીથી ટપકી રહી છે. આ સાંભળીને રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ઈર્શાદ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي أُعْطِيَ رَجُلًا أَحَدِ بَيْتٍ

ફર્માવ્યો, હું નવા નવા મુસલમાન થનારાઓને અતા કરું છું, શું તમે લોકો એના પર રાજી નથી કે લોકો

عَهْدُهُمْ يَكْفُرُ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُوا

માલ લઈને જાય અને તમે લોકો પોતાના ઘરે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે જાવ ?! બખુદા ! જેને તમે સાથે

إِلَى رِحَالِكُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَاللَّهِ مَا

લઈને તમારા ઘરે પરત થશો એ બેહતર છે એનાથી જેને લઈને તે લોકો પરત થશે. અન્સારે અર્જ કરી,

تُنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ قَالَ الْوَأَبْلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِينَا

દુરસ્ત ફર્માવો છો યા રસૂલુલ્લાહ ! અમે રાજી છીએ. પછી ફર્માવ્યું, તમે લોકો મારા બાદ સખ્ત તફાવતવાળું

فَقَالَ لَهُمْ إِنَّكُمْ سَتَرُونَ بَعْدِي أُشْرَةً شَدِيدَةً فَأَصْبِرُوا حَتَّى

વર્ણન જોશો પણ સખ્ત કરજો ત્યાં સુધી કે અલ્લાહ અને તેના રસૂલથી હોઝ પર મુલાકાત કરો. હઝરત

عَلَفُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ عَلَى الْحَوْضِ قَالَ أَتَسَى كَلِمَ تَصْبِيرِ عِ

અનસે ફર્માવ્યું, અમે (અન્સાર) સખ્ત ન કરી શક્યા." (બુખારી, ભાગ-૨, મગાઝી, ગઝવએ તાઈફ)

હદીષ : ૧૬૮૯ની સમજૂતી

આ મોકા પર હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ કુરૈશની નીચે મુજબની વ્યક્તિઓને સો સો ઊંટ અતા કર્યા હતાં. અબૂ સુફ્યાન, સખૂર બિન હરબ, તેમના બંનેવ પુત્રો યઝીદ, મુઆવિયહ, હકીમ બિન હિઝામ, હારિષ બિન હારિષ કલદા, હારિષ બિન હિશામ, સહલ બિન અમ્ર, હુવૈતબ બિન અબ્દુલ ઉઝા, અલાઅ્ બિન હારિષા ષફફી, ઉયૈયના બિન હસન, સફવાન બિન ઉમૈયા, અફરઅ બિન હાબિસ, માલિક બિન ઔફ નસરી, તે ઉપરાંત કોઈને પચાસ કોઈને ચાલીસ ચાલીસ ઊંટ અતા કર્યા, એના ઉપરાંત રોકડ અતા કર્યું. (ભાગ-૧, પેજ-૨૨૦, ગુજરાતીમાં પેજ-૧૯૬)માં વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે હઝરત અબૂ સુફ્યાન અને તેમના સાહબજાદા યઝીદ બિન અબૂ સુફ્યાનને સો સો ઊંટના ઉપરાંત ચાલીસ ચાલીસ ઔફિયા યાંદી અતા કરી હતી. ચાલીસ ઔફિયા યાંદીના લગભગ ચારસો રૂપિયાભર યાંદી થાય છે. આ રૂપિયાથી મુરાદ યાંદીના રૂપિયા છે જે અંગ્રેજીકાળમાં સવા અગ્યાર માશાનો થાય છે.

فَقَالُوا جَاهِدْ جَنَابِي نَجْرِي مَا دَعَا تَهَا پْرَشَانَا مَدُوْبْمَتَنِي دَلِيلُ هِ. હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ કુરૈશને આટલી ઉદારતાની સાથે અતા ફર્માવ્યું અને અન્સારે કિરામને ન આપ્યું. સાચો મુહિબ્બ જ્યારે મહબૂબને અન્યો પર અધિક મહેરબાન જુએ છે તો રશકના જઝબા હેઠળ રંજમય થાય છે અને જેઓ કમજોર પ્રકારના હોય છે તેઓ કાંઈ કહી દે છે. અન્સારના નવયુવાનોનો આ ક્રોલ એના હેઠળ હતો.

وَأَعْطَىٰ أَنَسًا مِّنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ وَأَشْرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ قَالَ

એના પર એક શખ્સે કહ્યું, આ વહેંચણીમાં ઈ-સાફ નથી કરવામાં આવ્યો. અથવા તેણે એવું કહ્યું, એમાં

رَجُلٌ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ لَقِسْمَةٌ مَّا عَدِلَ فِيهَا أَوْ مَا أُرِيدَ فِيهَا وَجِبَهُ

રઝાએ ઈલાહીનો હેતુ નથી. એ સાંભળીને મેં મનમાં કહ્યું કે નબી ﷺ ને જરૂર ખબર કરીશ. હું બિદમતે

اللَّهُ فَقُلْتُ وَاللَّهِ لَأُخْبِرَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاتَيْتُهُ

અફદસમાં હાજર થયો અને અર્જ કરી આપ્યું. ફર્માવ્યું, કોણ છે જે ઈ-સાફ કરે? જ્યારે કે અલ્લાહ અને

فَأُخْبِرْتُهُ فَقَالَ مَن يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ رَحِمَ اللَّهُ

તેના રસૂલ ઈ-સાફ ન કરે! અલ્લાહ ﷻ મૂસા પર રહમ ફર્માવે, તેમને આનાથી વધારે તકલીફ આપવામાં

مُوسَىٰ قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِّنْ هَذَا أَقْصَبَرَ عَسَىٰ

આવી છતાં તેમણે સબ્ર કરી."

(અલઅંબિયા, પેજ-૪૮૩, ૨/૬૨૧ મગાઝી, બાબ-ગઝવતુત્તાઈફ, બે તરીફાથી ૨/૮૮૫ અલઅદબ ૨/૮૦૧ બાબુસ્સબ્ર-અલલ ઈઝા, ૨/૮૩૧ ઈસ્તીઝાન, ૨/૮૩૮ અદઅવાત, બાબ-ફૌલિલ્લાહ મુસ્લિમ-ઝકાત)

હદીષ : ૧૬૯૧ની સમજૂતી

અફરઅ બિન હાબિસ : ફતહે મક્કાના મોકા પર મુઅલ્લિફતુલ કુલૂબમાં હતા. ફતહે મક્કા તથા તાઈફ તથા હુનૈનની જંગોમાં હુઝૂરની સાથે રહ્યા, એ અરબના રઈસોમાં ગણાતા હતા. બની તમીમના પ્રતિનિધિમંડળ સાથે બિદમતે અફદસમાં હાજર થયા. આપ તે સમયે પહોંચ્યા હતા જ્યારે હુઝૂર ફેલૂલા ફર્માવી રહ્યા હતા. અફરઅ બિન હાબિસે બહારથી જ અવાજ આપ્યો, હે મુહમ્મદ! હુઝૂર ﷺ એ કોઈ જવાબ ન આપ્યો. તો તેમણે કહ્યું, હું કોઈની તારીફ કરું તે એના માટે શોભારૂપ છે, અને હું કોઈની બુરાઈ કરું તો તે એના માટે અયબ છે. એના જવાબમાં હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ ફર્માવ્યું, આ શાન કેવળ અલ્લાહની છે.

બાદમાં મુખ્લિસ મુસલમાન બની ગયા. ખિલાફતકાળની જંગોમાં આગળ આગળ રહ્યા. યમામા, ઈરાક, યરમૂકના જંગોમાં શરીક રહ્યા. યરમૂકમાં જ પોતાના દસ સાહબઝાદાઓની સાથે શહીદ થયા. અને એક રિવાયત પ્રમાણે હઝરત ઉષ્માનગની رضی اللہ عنہના ખિલાફતકાળમાં ખુરાસાનની એક જંગમાં જવઝજાનમાં શહીદ થયા.

عیبને بن حُصين : ઉયયૂના બિન હુસૈન બિન હુઝૈફા બિન બદરફઝારી, એમનું નામ હુઝૈફા હતું. એકવાર એમના માથામાં ઘા લાગ્યો જેની આંખ પર અસર પડી અને ડોળા ઉપસી આવ્યા જેના કારણે ઉયયૂના નામ પડી ગયું. એ પણ મુઅલ્લિફતુલ કુલૂબમાં હતા. હુઝૂરે અફદસ ﷺ ના વિસાલ બાદ મુર્તદ થઈને તુલૈહા બિન ખોવૈલદની સાથે થઈ ગયા હતા, ફરી ઈસ્લામ કબૂલ કરી લીધો. તેમનામાં ગામડાવાસીઓની જેમ અમુક ગમારપણુ હતું, તાલમેલ વિનાની વાતો બોલી નાખતા હતા.

ઈસાબા (૩/૫૫)માં વર્ણન થયેલ છે કે તેમના બાપ હુસૈન બિન હુઝૈફાને કરઝ બિન આમિર ઓફેલીએ ભાલો મારી દીધો હતો. ઝખ્મ અસહ્ય થઈ ગયો તો તેણે પોતાના પુત્રોને કહ્યું તેઓ દસ હતા, હું જે હાલમાં છું એનાથી મૌત બેહતર છે, તમારામાંથી કોણ મારી વાત માનશે? દસેવે કહ્યું, અમો સૌ તમારું આજ્ઞાપાલન કરીશું. તેણે સૌથી મોટા પુત્રને કહ્યું કે મારી તલ્વાર લઈને મારી છાતી પર રાખીને ભોંકી દે કે પીઠથી બહાર નીકળી જાય. તેણે કહ્યું, અબ્બા! કોઈ પુત્ર પોતાના બાપને કતલ કરી શકે છે? તેણે દરેકને એવું કહ્યું, સૌએ ના પાડી દીધી. પણ ઉયયૂનાએ કહ્યું, હે અબ્બા! આપ જે હુકમ આપી રહ્યા છો એના પાલનમાં ન મને રાહત છે ન એની ઈચ્છા છે પણ આપ જે હુકમ આપશો એનું પાલન કરીશ, બતાવો! શું કરું? હુસૈને કહ્યું, તલ્વાર ફેંકી દે, હું પરીક્ષા કરી રહ્યો હતો કે તમારામાં કોણ મારો સૌથી અધિક આજ્ઞાક્રિત થશે તે મૃત્યુ બાદ પણ થશે. જા તું મારી ઔલાદ અને ફૂબીલાનો સરદાર છે. અને બની બદરને ભેગા કરીને સૌને જણાવી આપ્યું. હુસૈનના મૃત્યુ બાદ ઓયયના પૂરા ફૂબીલાના સરદાર બન્યા અને બાપના ફેસાસમાં કરઝને કતલ કર્યો. હઝરત ઉખ્માનગની رضي الله عنه ખિલાફતકાળ સુધી જીવતા રહ્યા.

فقال رجل : એ બદઝબાનનું નામ મોઅતબ બિન કુશૈર હતું. એ બદબાતિન મુનાફિક અન્સારે કિરામના મશહૂર ફૂબીલા બની અમ્ર બિન ઔફનો માણસ હતો. આ ગુસ્તાબને કતલ નથી કર્યો, લગભગ એ કારણે કે વિરોધીઓ એવો પ્રોપેગન્ડો કરતા કે લો હવે પોતાના સહાબીઓને કતલ કરવા લાગ્યા! જેમ કે એ જ કારણે એ જ મામલો સર્વ મુનાફિકોની સાથે કર્યો.

حدیث ۱۶۹۲ حَدَّثَنَا هِشَامٌ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અસ્મા બિન્તે અબૂબક્ર رضي الله عنها એ કહ્યું, હું ઝુબૈરની તે જમીનથી

[હદીષ : ૧૬૯૨]

تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَتْ كُنْتُ أَنْقُلُ التَّوَى مِنْ أَرْضِ الرَّبِيرِ اللَّيْثِي أَقْطَعَهُ رَسُولُ

જે તેમને રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ જાગીર આપી હતી, પોટલી મારા માથા પર મૂકીને લાવતી. એ જમીન

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَأْسِي هِيَ مِنِّي عَلَى ثَلَاثِي فَرَسِيخٍ وَقَالَ

મદીનાથી ૨/૩ ફરસંગ એટલે બે માઈલ હતી. અને અબૂ ઝમરહ અન હિશામ અન અબિહીના તરીકા

أَبُو ضَمْرَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

પ્રમાણે જે રિવાયત છે એમાં એવું છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ઝુબૈરને બની નઝીરના માલોમાંથી અમુક

أَقْطَعَ الرَّبِيرَ أَرْضًا مِنْ أَمْوَالِ بَنِي النَّضِيرِ عَم

જમીન જાગીર આપી હતી." (૨/૭૮૬ નિકાહ, મુસ્લિમ-નિકાહ, ઈસ્તીઝાન, નિસાઈ-ઉશરતુનિસા)

હદીષ : ૧૬૯૨ની સમજૂતી

કિતાબુનિકાહમાં આ હદીષ વિગતવાર આ પ્રમાણે છે : હઝરત અસ્મા બિન્તે અબૂબક્ર رضي الله عنها એ કહ્યું, મારાં વાલિદાએ મારી શાદી ઝુબૈર સાથે કરી આપી. જમીનમાં એમના માટે ન માલ હતો ન ગુલામ અને ન અન્ય કંઈ સિવાય પાણી ખેંચનાર ઊંટ તથા ઘોડાના. હું તેમના ઘોડાને ચારો આપતી, પાણી ભરીને લાવતી, તેમની ડોલ સીવતી, આટો ગુંદતી. હું સારી રીતે રોટલી બનાવવાનું જાણતી ન

નુઝહલુલ્ ફારી શરહે હુખારી (ભાગ-૬)

(364)

જિહાદ વિશે બયાન

હતી. મારી અમુક અન્સાર પડોશી સ્ત્રીઓ રોટલી પકાવી આપતી. એ ઘણી જ સાચી સ્ત્રીઓ હતી. અને હું જુબૈરની તે જમીનથી જે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ તેમને અતા ફર્માવી હતી મારા માથા પર લાદીને બજૂરના ઠળીયા લાવતી હતી. તે જમીન મારા ઘરથી ૨/૩ ફરસંગ એટલે બે માઈલના અંતરે હતી. એક દિવસે હું મારા માથા પર ઠળીયા લાદીને આવી રહી હતી એવામાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી મુલાકાત થઈ ગઈ અને હુજૂરની સાથે અન્સાર પણ હતા. હુજૂરે મને બોલાવી અને ઊંટણીને બેસાડવા માટે અબિ અબિ કહું જેથી મને પોતાની પાછળ બેસાડી લે. મને શરમ આવી કે પુરૂષોની સાથે ચાલુ ! મને જુબૈર અને તેમની ગૈરત યાદ આવી ગઈ અને તે સૌથી અધિક ગૈરતમંદ હતા. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ મહસૂસ કરી લીધું કે હું શરમાય રહી છું તો તશરીફ લઈ ગયા. હવે હું જુબૈરની પાસે આવી અને મેં સર્વ બનાવ વર્ણવ્યો. તો તેમણે કહું, બખુદા ! તારું ઠળીયા વહેવું રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે સવાર થવા કરતાં મારા પર અધિક સખ્ત છે. ત્યારબાદ અબૂબક્રએ એક ખાદિમ મોકલી આપ્યો જેણે ઘોડાની ખિદમતથી મને છૂટ્ટી આપી દીધી, જાણે તેમણે મને આઝાદ કરી આપી. મુસ્લિમમાં છે કે હુજૂરે અફદસ ﷺ એ હઝરત અબૂબક્રને અતા ફર્માવ્યો હતો. વર્ગીકરણ એ છે કે હુજૂરે અફદસ ﷺ એ હઝરત અબૂબક્રને અતા ફર્માવ્યો કે અસ્માને આપી દો.

وقال ابوصمرة : આ તઅલીફથી ઈમામ બુખારી બે વાતોનો ફાયદો કરવા ચાહે છે: પ્રથમ એ કે પ્રથમ રિવાયત અબૂ ઓસમાની છે જેની સનદ મુત્તસિલ છે પણ અબૂ ઝમુરહની મુરસલ છે એટલા માટે કે ઉરવાની રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી મુલાકાત નથી. અને તે કહે છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ જુબૈરને બની નઝીરની જમીનોમાંથી અતા ફર્માવ્યું હતું. અબૂ ઓસમાની રિવાયતમાં એ જમીનની તફસીલ નથી જે હઝરત જુબૈરને અતા ફર્માવી હતી. અને અબૂ ઝમુરહની રિવાયતમાં નિશ્ચિત છે કે બની નઝીરની જમીનોમાંથી તેમને અતા કર્યું હતું. એની સાથે આ હદીષના પ્રકરણને મળતાપણુ છે, કેમ કે પ્રકરણમાં મુઅલ્લિફતુલ કુલૂબ વગેરે **ف** છે, હઝરત જુબૈર મુઅલ્લિફતુલ કુલૂબમાં ન હતા અને ન બની નુઝૈરના માલો માલે ગનીમત હતા કે એમાંથી ખમ્સ કાઢવામાં આવતું. એ ફેય હતું જે ખાસ રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના માટે હતું.

હઝરત અસ્મા **رضي الله عنها** હઝરત સિદીકે અકબર **رضي الله عنه** જેવા મોઅઝઝઝતરીન સહાબીની પુત્રી હતાં જે દુનિયવી હૈસિયતથી પણ રઈસ હતાં, તેમ છતાં પણ પોતાના પતિના ઘોડા તથા ઊંટ સુદ્ધાંની ખિદમત કરતાં હતાં, ત્યાં સુધી કે ઊંટના ખોરાકના માટે બે માઈલથી ઠળીયા માથે ઉઠાવીને લાવતાં એને વાટતાં અને ઊંટને ખવડાવતાં. ઘોડાની દેખભાળ આસાન નથી તે બૂદ કહેતાં હતાં કે મારા માટે ઘોડાની દેખભાળ ઘણી મુશ્કેલ હતી. પણ તેણી ખુશીપૂર્વક આ બધું કામ કરતાં હતાં, એ જોઈને કે એમના પતિ જેહાદ તથા ઈસ્લામના પ્રચાર પ્રસાર તથા અન્ય કામોમાં મશગૂલ છે, તેમને એની દેખભાળની કુરસદ નથી. આના પરથી સ્ત્રીઓએ બોધ લેવો જોઈએ.

પ્રકરણ : "લડાઈની ભૂમી પર જે ખાણુ **بَابُ مَا يُصِيبُ مِنَ الطَّعَامِ فِي أَرْضِ**
મેળવી લે." - (૪૪૬) **ص ૨૨૫**

حدیث ۱۶۹۳
عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَلَالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હજરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મુગફફલ رضي الله عنه કહ્યું, અમે ખયબરના મહેલનો [હદીષ : ૧૬૯૩]

عَنْهُ قَالَ كُنَّا مُحَاصِرِينَ قَصْرَ خَيْبَرَ فَرَمَى إِنْسَانٌ بِحِجَابٍ فِيهِ شَحْمٌ فَتَزَوَّتْ

ધેરાવ કરેલો હતો, એવામાં કોઈએ એક કુખી ફેંકી જેમાં ચરબી હતી. હું એને લેવા માટે ઝડપભરે આગળ

لَاخْذِيهَا فَالْتَفَتُ فَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ عَمَّ

વધ્યો. ત્રાંસી આંખે જોયું તો નબી صلى الله عليه وسلم મોજૂદ હતા, હું શરમાઈ ગયો."

(૨/૬૦૬ મગાઝી, બાબ-ગઝવતુલ ખયબર, ૨/૮૨૮ અઝઝબાએહ વસ્સિયહ, મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-જેહાદ, નિસાઈ-ઝબાએહ)

હદીષ : ૧૬૯૩ની સમજૂતી

લડાઈના સમયે અથવા લડાઈના બાદ દારુલ હર્બમાં દુશ્મનનું જે ખાવા મળે તેને મુજાહિદ લશ્કરના અમીરની ઈજાઝત વિના જરૂરત પૂરતુ ખાય શકે છે. એ જ પ્રમાણે જે લિબાસ, હથિયાર, જાનવર મળે તેને ઉપયોગમાં લઈ શકે છે, અલબત્ત લડાઈ પૂર્ણ થયા બાદ પરત કરવું જરૂરી છે. ખયબરવાસી યહૂદી હતા. યહૂદીઓને ત્યાં ચરબી ખાવી હરામ છે, ઈસ્લામમાં જાઈઝ છે. યહૂદી અહલે કિતાબ છે તેમનું ઝબીહા હલાલ છે.

حدیث ۱۶۹۴
عَنْ نَافِعِ ابْنِ أَبِي عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا

"હજરત ઈબ્ને ઉમર رضي الله عنهما કહ્યું, અમે ગઝવાતમાં મધ તથા દ્રાક્ષ પામતા [હદીષ : ૧૬૯૪]

نُصِيبُ فِي مَعَارِيزِنَا الْعَسَلِ وَالْعِنَبِ فَنَاكُلُهُ وَلَا تَرْقَعُهُ -

તો ખાય લેતા હતા, ઉઠાવીને રાખતા ન હતા."

حدیث ۱۶۹۵
ثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي أَدَى يَقُولُ أَصَابَتْنا فِجَاعَةٌ

"હજરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબૂ અવફા رضي الله عنه કહે છે કે ખયબરની રાતોમાં [હદીષ : ૧૬૯૫]

لِيَأِي خَيْبَرَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ خَيْبَرَ وَقَعْنَا فِي الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ فَأَتَمَحَرْنَاهَا

અમને સખત ભૂખ લાગી. જ્યારે લડાઈ ખત્મ થઈ તો અમે દેશી ગધેડાંઓને ઝબહ કરી નાખ્યાં. જ્યારે

فَلَمَّا غَلَّتِ الْقُدُورُ نَادَى نَادِيٌّ مِّنْ أَدَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

હાંડલીઓ ઉકળવા લાગી તો રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم ના મુનાદીએ પોકાર્યું, હાંડલીઓને ઉલ્ટાવી કાઢો અને

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (366)

જિહાદ વિશે બયાન

أَكْفَرُوا الْقَدْرَ وَلَا تَطْعَمُوا مِنْ لَحْمِ شَيْءٍ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ فَقُلْنَا

ગઘેડાંઓમાંથી કાંઈ ન ખાવ. અબ્દુલ્લાહ બિન અબી અવફાએ કહ્યું, અમે કહ્યું, નબી ﷺ એ એનાથી

إِنَّمَا نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهَا لَمْ تُخْتَسَسْ قَالَ وَقَالَ

એટલા માટે મના કર્યું કે એનું ખમ્સ કાઢવામાં આવ્યું ન હતું, અને બીજા લોકોએ કહ્યું કે કૃતઈ તૌર પર

آخَرُونَ حَرَمَهَا الْبَيْتَةَ وَسَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ فَقَالَ حَرَمَهَا الْبَيْتَةُ عِ

હરામ ફર્માવ્યું. સુલૈમાન બિન અબૂ સુલૈમાન શયબાનીએ કહ્યું, મેં સઈદ બિન જુબૈરને પૂછ્યું તો ફર્માવ્યું,

કૃતઈ હરામ ફર્માવી દીધું."

(૨/૬૦૬ મગાઝી, બાબ-ગઝવએ ખયબર, ૨/૮૩૦ અસ્સૈયિદ વ ઝબાએહ, મુસ્લિમ-ઝબાએહ, નિસાઈ-સૈદ, ઈબને માજહ-અસ્સૈદ)

હદીષ : ૧૬૯૫ની સમજૂતી

દેશી ગઘેડાઓને ખયબરના મોકા પર હરામ ફર્માવ્યાં, અને તદ્દન હરામ ફર્માવ્યાં. અલ્બત્ત હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અબૂ અવફા رضي الله عنه નો પોતાનો એ ખયાલ હતો કે એમાંથી ખમ્સ નથી કાઢ્યું એટલે તેને ખાવાથી મના કર્યું. એની સંપૂર્ણ ચર્ચા કિતાબુઝઝબાએહમાં આવશે.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

પ્રકરણ : ઝિમ્મીઓથી જિઝયો લેવો અને હર્બીઓથી સુલહ કરવી, અને અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદનું બયાન : "એમનાથી લડો જેઓ અલ્લાહ પર અને ફયામત પર ઈમાન નથી લાવતા અને જે ચીજોને અલ્લાહ તથા તેના રસૂલે હરામ ફર્માવી તેને હરામ નથી માનતા અને જે દીને હક્કને ફબૂલ નથી કરતા. અહલે કિતાબમાંથી, જ્યાં સુધી ઝલીલ થઈને પોતાના હાથથી જિઝયો ન આપે. (તૌબા-૨૯)

"એટલે કે ઝલીલ થઈને અને મસ્કેનતુન મિસ્કીનનો મસ્દર છે. કહે છે, اسكن من فلان એટલે ફલાણાથી વધુ મોહતાજ છે. ઈમામ બુખારી આ તરફ નથી ગયા કે એ સુફૂનથી બન્યું છે, ચહૂદી તથા નસારા, મજૂસી તથા અજમીઓથી જિઝયો લેવાના બારામાં જે કાંઈ આવ્યું છે." - (૪૪૬)

بَابُ الْجَزْيَةِ وَالْمَوَادَعَةِ مَعَ أَهْلِ
الْدِّمَةِ وَالْحَرْبِ وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى قَاتِلُوا
الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا
يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ
وَهُمْ صَاحِرُونَ - توبه - ٢٩

يَعْنِي الْأَذْلَاءَ وَالْمُسْكِنَةَ مُصَدَّرًا لِلْمُسْكِنِ
أَسْكَنَ مِنْ فُلَانٍ أَحْوَجُ مِنْهُ وَلَمْ يَذْهَبْ
إِلَى السُّكُونِ - وَمَا جَاءَ فِي أَخْذِ الْجِزْيَةِ
مِنَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسِ وَالْعَجَمِ

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : જિઝયો : જે કાફિર ઈસ્લામી સલ્તનતમાં પ્રજા બનીને રહેવા ચાહે તેમની

જાન તથા માલની રક્ષાના બદલામાં જે માલ લેવામાં આવે છે તેને જિઝયો કહે છે. અને જેની પાસેથી લેવામાં આવે છે તેને ઝિમ્મી અથવા અહલુલ ઝિમ્મા કહે છે. મુર્તદો તથા અરબના મુશ્રિકો સિવાય દરેક કાફિરને ઝિમ્મી બનાવવો જાઈઝ છે.

مستامن (મુસ્તામિન) : તે કાફિરો છે જે દારુલ હર્બના રહેવાસી હોય અને ઈસ્લામી સલ્તનતમાં સુલ્તાને ઈસ્લામથી ફાનૂનના પ્રમાણે નિશ્ચિત મુદત સુધી રહેવાની પરવાનગી લઈને આવેલા હોય.

حربي حربی : તે કાફિર છે જેઓ દારુલ હર્બમાં રહેતા હોય અથવા દારુલ ઈસ્લામમાં હોય તો ન અમ્નનો ફરાર કરીને હોય ન ઝિમ્માનો ફરાર કરીને હોય. દા.ત. દારુલ ઈસ્લામ છે પણ ત્યાં ગવર્નમેન્ટ કાફિરોની છે, જેમ કે વર્તમાન હિંદુસ્તાન. અથવા મુસલમાનોની ગવર્નમેન્ટ છે પણ કાફિર ઝિમ્મા તથા અમ્નનો ફરાર કર્યા વિના રહે છે, જેમ કે પાકિસ્તાન તથા બંગલાદેશના કાફિરો.

ઈમમ બુખારીએ صاغرونની તફસીરમાંથી કરી. એનાથી મુરાદ એ જ છે કે ઝિમ્મી ગુલામ અથવા નોકરના હાથે જિઝયો મોકલે, બલકે ઈસ્લામના હાકિમના ઈજલાસમાં ખૂદ હાજર થઈને બંને હાથોમાં રાખીને ઉભા થઈને જેવી રીતે ભેટો પેશ કરવામાં આવે છે એ રીતે પેશ કરે. ઝિમ્મીનો હાથ નીચે હોય વસૂલ કરનારો ઉપરથી ઉઠાવી લે.

يخذ الجزية وما جاء في اخذ الجزية यहूदी तथा नसाराथी જિઝયો લેવો કુર્આન મજીદથી સાબિત છે. મજૂસી (અગ્નિપૂજક)થી લેવો હદીષથી અને અન્ય અજમી કાફિરોથી લેવાનું જાઈઝ હોવું ફયાસથી સાબિત છે. અરબના મુશ્રિકો માટે જિઝયો નથી, તેમને કોઈપણ ભોગે ઈસ્લામ સ્વીકારવાનો છે નહીં તો ફત્લ કરી દેવામાં આવશે.

و ضربت عليهم الذلة والمسكنة : તેમના "તેમના ઝાટકા અને ઝાટકા સાથે મોહતાજી નિશ્ચિત કરી દેવામાં આવી છે." (સૂ. બકરહ ૬૧) એમાં શબ્દ مسكنة આવ્યો છે જે صاغرونના અર્થના મુનાસિબ છે. એટલા માટે ઈમમ બુખારીએ તેની તફસીર કરી આપી.

مسكين - مسكينનો મસકર છે. બોલવામાં આવે છે : اسكن من فلان એટલે એ ફલાણાથી વધુ મોહતાજી છે. ولم يذهب الى السكون. (કહેનાર, માનનાર) બુખારીના રાવી ફિરબૂરી છે, એ એવું દર્શાવવા ચાહે છે કે ઈમમ બુખારીનો મજહબ એ નથી કે اسكن من فلان સુકૂનથી બનેલ છે, બલકે એ مسكنةથી બન્યું છે. فيه ما فيه

ت ٥٤٢ وَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ ابْنِ مَجْشُومٍ قُلْتُ لِمَجَاهِدٍ مَا شَأْنُ أَهْلِ

"ઈબને નુજ્જદે કહ્યું, મેં ઈમમ મુજાહિદથી પૂછ્યું, શું વાત છે [તઅલીફ : ૫૭૨]

الشَّامِ عَلَيْهِمْ أَرْبَعَةُ دَنَانِيرٍ وَأَهْلُ الْيَمَنِ عَلَيْهِمْ دِينَارٌ قَالَ جَعَلَ ذَلِكَ

શામવાસીઓ પર ચાર દીનાર જિઝયો અને યમનવાસીઓ પર એક દીનાર ?

مِنْ قَبْلِ الْيَسَارِ -

તો એમણે બતાવ્યું કે એ માલદારીના કારણે છે."

તઅલીફ : પ૭૨ની સમજૂતી

એટલે કે શામવાસીઓ યમનવાસીઓ કરતાં આર્થિક રીતે અધિક સધ્ધર છે એટલા માટે એમના પર વધુ છે. આ તઅલીફને ઈમામ અબ્દુર્રઝાકે મૌસૂલન રિવાયત કરી.

حدیث ۱۶۹۶
سَمِعْتُ عُمَرُوًّا قَالَ كُنْتُ جَالِسًا مَعَ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ وَعُمَرُوِّ بْنِ

"અમ્ર બિન દીનારે કહ્યું, હું જાબિર બિન ઝયદ તથા અમ્ર બિન અવસની પાસે બેઠો [હદીષ : ૧૬૯૬]

أَوْسٍ فَخَدَّثَهُمَا بِحَالَةِ سَنَةِ سَبْعِينَ عَامٍ حَجَّ مُصْعَبُ بْنُ الزُّبَيْرِ

હતો, એવામાં બજાલાએ આ હદીષ વર્ણવી. હિ.સ. ૭૦માં જે વરસે મુસ્અબ બિન ઉમૈરે બસરાવાસીઓ

بِأَهْلِ الْبَصْرَةِ عِنْدَ دَرَجِ زَمْرَمَ قَالَ كُنْتُ كَاتِبًا لِحَزْرِي بْنِ مُعَاوِيَةَ

સાથે હજજ કર્યો હતો, ઝમઝમનાં પગથિયાં પાસે બજાલાએ કહ્યું, હું અહનફના કાકા જઝી બિન

عَمْرِ الْأَحْنَفِ فَأَنَا كَاتِبُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَبْلَ مَوْتِهِ لِسَنَةِ فَرَّقُوا

મુઆવિયહનો મુન્શી હતો. અમારી પાસે હઝરત ઉમર બિન ખતાબનું ફર્માન તેમની વફાતના એક વરસ

بَيْنَ كُلِّ ذِي مَحْرَمٍ مِنَ الْمُجُوسِ وَلَمْ يَكُنْ عُمَرُ أَحَدًا الْحِزْبِيَّةِ مِنْ

પહેલાં આવ્યું. મજૂસી દરેક બે મહરમને અલગ અલગ રાખો. હઝરત ઉમર મજૂસથી જિઝયો લેતા ન

الْمُجُوسِ حَتَّى شَهِدَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

હતા જ્યાં સુધી કે અબ્દુરહમાન બિન ઔફે એ ગવાહી ન આપી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ હજરના

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَخَذَ هَا مِنْ فَجْرِهِ عَه

મજૂસીથી જિઝયો લીધો." (અબૂ દાઉદ-ખિરાજ, તિર્મિઝી, નિસાઈ-સિયર)

હદીષ : ૧૬૯૬ની સમજૂતી

બજાલાએ આ હદીષ અમ્ર બિન દીનારથી નથી વર્ણવી. બલકે જાબિર બિન ઝયદ અને અમ્ર બિન અવસથી વર્ણવી છે. પણ એ ત્યાં મૌજૂહ હતા તેમણે પણ સાંભળી. આ રીતે તહમ્મુલ હદીષ બિલ્દિત્તેફાફ સહીહ છે અને જમહૂરની નજીક એ પણ જાઈઝ છે કે તેને 'હદ્ધના'ના સેગાથી બયાન કરે, અલબત્ત ઈમામ નિસાઈ તથા અમુક બુઝુર્ગ એને જાઈઝ નથી જાણતા. બફાનીએ કહ્યું, આ પ્રમાણે રિવાયત કરે કે મેં ફલાણાથી સાંભળ્યું.

جزئى بى جزءه : એ બે રીતે મરવી છે, એક બીજી

احنف (અહનફ) : તેમનું નામ ઝહહાક અથવા સખ્ર હતું. રિસાલતકાળમાં જ ઈમાનથી મુશરફ થયા પણ ઝિયારત નથી કરી શક્યા. મહાન તાબઈનમાંથી છે, ઘણા જ તીવ્રબુદ્ધિશાળી, સમજદાર હતા. બસરાના રહેવાસી હતા. પણ હિ.સ. ૬૭માં કૂફામાં વિસાલ થયો. હઝરત મુસ્અબ બિન ઝુબૈર તેમના જનાઝામાં પગપાળા ચાલીને શરીક થયા.

مَجْرُسْنَا مُؤَدَّرِيم جُو غُلَام اَمَثَوَا لَوْدِي بِنَاوَوَامَا اَوَاوَا تُو تَمَنَا اَلَاغ اَلَاغ رَاوَوَانُو
 હુકમ એ મસ્લેહતના લીધે હતો કે કોઈ ફિત્નો ખડો ન કરી આપે, અંદરના રહસ્યો બહાર ન કરી આપે.

لَمْ يَكُنْ اخذ الجزية : کُورَان مَجْرَدَمَا كَءَوَل اءِءَلَا كِءَابَثِي جِءِءِءُو لَءَوَانُو هُو كَم ءِءَا مَاتَا
 મજૂસીના બારામાં જિજયા લેવાથી હઝરત ઉમરે સંકોચ અનુભવ્યો, પણ જ્યારે હઝરત અબ્દુરહમાન બિન
 ઔફ رضي الله عنه એ ગવાહી આપી કે હુજૂરે અફદસ عليه السلام એ હજરના મજૂસીથી જિજયો લીધો તો સંકોચ દૂર
 થઈ ગયો.

ઈમામ શાફઈ તથા ઈમામ અબ્દુરઝઝાફ વગેરેએ સૈયદના અલી رضي الله عنه થી રિવાયત કરી છે, મજૂસ
 પર એક આસ્માની કિતાબ નાઝિલ થઈ હતી. તેમના એક બાદશાહે શરાબ પીને પોતાની બહેન સાથે ઝિના
 કરી લીધો. જ્યારે સવાર થઈ તો લાલચી લોકોને બોલાવીને ખૂબ માલ આપ્યો અને કહ્યું, હઝરત આદમ
 પોતાના પુત્રોના નિકાહ પોતાની પુત્રીઓના સાથે કરતા હતા. જો મેં એવું કરી લીધું છે તો શો વાંધો છે ?!
 તે ખુશામતીયાઓએ તેને સ્વીકારી લીધું. તેની નહૂસતના કરણે તે કિતાબ ઉઠાવી લેવામાં આવી. અને
 તેમના દિમાગોથી ગાયબ થઈ ગઈ. આ રિવાયતનો સાર એ નીકળ્યો કે જ્યાં સુધી એમની પાસે કિતાબ હતી ત્યાં
 સુધી તેઓ અહલે કિતાબ હતા, જ્યારે ઉઠાવી લેવામાં આવી તો અહલે કિતાબ ન રહ્યા. (૧/૧૯૨ સિયર)

لَمْ يَكُنْ اخذ الجزية : આ હિસ્સો હઝરત ઉમરના મન્શૂર (બંધારણ)માં હતો કે નહીં એ ચર્ચાનો વિષય
 છે, પણ તિર્મિઝીની રિવાયતથી એ જ જાણ થાય છે કે આ પણ એ મન્શૂરનો હિસ્સો છે.

حدیث ۱۶۹۷
 ثَمِي عَزْرُو كَا بِنُ الرَّبِيْعِيْنِ الْمَسُوْرِيْنِ فَمَحْرَمَةٌ اِنَّهُ اَخْبَرَكَ اَنَّ

"હઝરત મિસ્વર બિન મખરમા رضي الله عنه એ ખબર આપી કે અમ્મ બિન ઔફ [હદીષ : ૧૬૯૭]

عَمْرُو بِنُ عَوْفٍ اِلَّا نَمَارِي وَهُوَ حَلِيْفَتُ لِبَنِي عَامِرِ بِنِ لُؤَيٍّ وَكَانَ شَهِدَ

અન્સારીએ, અને એ બની આમિર બિન લુવીના હલીફ હતા અને બદરમાં શરીક હતા, ખબર આપી કે

يَدْرَا اَخْبَرَكَ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ اَبَا

રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ હઝરત અબૂ ઓબૈદા બિન જર્હાને બહરૈન ત્યાંનો જિજયો લેવા માટે મોકલ્યા અને

عُبَيْدَ كَا بِنُ الْجَزَّاحِ اِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِمَحْرَبَتَيْهَا وَكَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ

રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ બહરૈનવાળાઓ સાથે સુલહ કરી લીધી હતી અને એમના પર અલાઅ બિન

صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ صَا لِحْ اَهْلِ الْبَحْرَيْنِ وَاَمْرٌ عَلَيْهِمْ

હઝરમીને ગવર્નર બનાવી દીધા હતા. હઝરત અબૂ ઓબૈદા બહરૈનથી માલ લઈને મદીના પરત આવ્યા.

الْعَلَاءِ بِنُ الْحَضْرَمِيِّ فَقَدِمَ اَبُو عُبَيْدَ كَا بِمَالٍ مِّنَ الْبَحْرَيْنِ فَسَمِعَتْ

અન્સારે તેમની બેહરીનથી વાપસીનું સાંભળ્યું તો સૌ અન્સારે કિરામે સવારની નમાઝ નખી عليه السلام ની સાથે

الْأَنْصَارُ بِقُدْرَمِ أَبِي عُبَيْدَةَ فَأَوَّكْتُ صَلَوَةَ الصُّبْحِ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

પઠી. હુઝૂર નમાઝ પઠાવીને જ્યારે ફારિગ થયા અને તેમના તરફ રુખે અન્વર કર્યો તો અન્સાર સામે

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا صَلَّى بِهِمَا الْفَجْرَ انْصَرَفَ فَتَعَرَّضُوا لَهُ فَتَبَسَّم

હાજર થઈ ગયા. રસૂલુલ્લાહ ﷺ એમને જોઈને મુસ્કુરાયા અને ફર્માવ્યું, મારું ગુમાન છેકે તમે લોકોએ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ رَأَاهُمْ وَقَالَ أَظَنُّكُمْ

સાંભળી લીધું છે કે અબૂ ઓબૈદા કાંઈક લઈને આવ્યા છે. અન્સારે અર્જ કરી, હા ! યા રસૂલુલ્લાહ !

قَدْ سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدْ جَاءَ بِشَيْءٍ قَالُوا أَجَلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ

ફર્માવ્યું, તમને બશારત થાય તમે લોકો ખુશ કરનારી વાતોની ઉમ્મીદ રાખો, બખુદા ! તમારા પર તંગદસ્તીનો

قَالَ فَأَبْشِرُوا وَأَوْلُوا مَا يَسُرُّكُمْ قَوْلَ اللَّهِ لِلْفَقْرِ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلكِنْ

અંદશો નથી, હા ! એનો અંદેશો છે કે દુનિયા તમારા માટે વિશાળ કરી દેવામાં આવશે જેવું કે તમારાથી

أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تَبْسِطَ عَلَيْكُمْ الدُّنْيَا كَمَا بَسِطَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ

આગલાઓ પર કરી દેવામાં આવી હતી. પછી તમે લોકો એને અન્ય લોકો કરતાં અધિક હાંસલ કરવાની

فَتَنَا فَسُوها كَمَا تَنَا فَسُوها هَا وَتَهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ عه

લાલચ કરશો અને દુનિયા તમને તબાહ કરી દેશે જેવી રીતે પહેલાંવાળાઓને તબાહ કરી આપ્યા."

(૨/૫૭૨ મગાઝી, ૨/૮૫૦ અરિકાફ, મુસ્લિમ-હુહદ, તિર્મિઝી-ફિયામહ, ઈબ્ને માજહ-ફિતન, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, પૃષ્ઠ-૧૩૭)

હદીષ : ૧૬૯૭ની સમજૂતી

અમ્મ બિન ઓફ અન્સારી : એ મુહાજિર પણ છે. શક્ય છે

એ અસલમાં અવસ અથવા ખઝરજથી હોય, પછી મક્કા જઈને સ્થાયી થઈ ગયા હોય અને બની આમિર બિન લુવીની કોઈ શાખના હલીફ બની ગયા હોય. ઈસ્લામ ફૂબૂલ કર્યા બાદ મદીના તયબહ હિજરત કરી હતી એટલા મટે મુહાજિર પણ થયા.

صالح اهل البحرين : ઈબ્ને સઅદે વર્ણવ્યું છે કે જિઈરનાની ગનીમતો વહેંચ્યા બાદ હુઝૂરે અફદસ એ અલાઅ્ બિન હુઝરમીને બહરૈન મોકલ્યા હતા કે ત્યાંના હાકિમને ઈસ્લામની દાવત આપો. તે ઈસ્લામથી પાવન થઈ ગયો અને ત્યાંના રહેવાસીઓએ જિજયો આપવાનું મંજૂર કરી લીધું. એઓ મોટાભાગના મજૂસી (અગ્નિપૂજક) હતા. એના કારણે આ હદીષ આ પ્રકરણના હેઠળ વર્ણન થઈ છે. હઝરત અબૂ ઓબૈદા પ્રથમવાર જિજયાની રકમ લેવા ગયા હતા. એ રકમ એક લાખ હતી. બારગાહે રિસાલતમાં જિજયાની આ પ્રથમ રકમ હતી. આ હદીષ કિતાબુસ્સલાતમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. એમાં હઝરત અબ્બાસ رضی اللہ عنہનો દિલચસ્પ બનાવ છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(371)

જિહાદ વિશે બયાન

حدیث
۱۶۹۸

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ حَيَّةَ قَالَ بَعَثَ عُمَرُ النَّاسَ فِي أَقْنَاءِ الْأَمْصَارِ

"જુબૈર બિન હય્યહએ કહું, હઝરત ઉમર رضي الله عنهએ મોટા મોટા શહેરોમાં મુશ્રિકો [હદીષ : ૧૬૯૮]

يُقَاتِلُونَ الْمُشْرِكِينَ فَأَسْلَمَ الْهَرَمِيُّ إِذْ قَالَ إِنِّي مُسْتَشِيرُكَ فِي مَعَارِي

સાથે લડવા માટે લોકોને મોકલ્યા તો હુર્મુઝાન મુસલમાન થઈ ગયો. હઝરત ઉમરે તેને ફર્માવ્યું, હું મારી

هَذَا قَالَ تَعَمَّرَ مَثَلُهَا وَمَثَلُ مَنْ فِيهَا مِنَ النَّاسِ مِنْ عَدُوِّ الْمُسْلِمِينَ

આ લડાઈઓમાં તમારાથી મશ્વરો ચાહું છું, તેણે અર્જ કર્યું, બેહતર છે, એ શહેરોના એ રહેવાસીઓનું

مَثَلُ طَائِرِ لَهُ رَأْسٌ وَلَهُ جَنَاحَانِ وَلَهُ رِجْلَانِ فَإِنْ كَسِرَ لِحْدَ الْجَنَاحَيْنِ

દૃષ્ટાંત જેઓ મુસલમાનોના દુશ્મન છે પક્ષીના જેવું છે જેને માથું બે પાંખો અને બે પગ હોય છે, જો બંને

نَهَضَتْ الرَّجُلَانِ، مَحَنَاحِ وَالرَّأْسِ وَإِنْ كَسِرَ الْجَنَاحَ الْآخَرَ نَهَضَتْ

પાંખોમાંથી એક તોડી નાંખવામાં આવે તો બંને પગો, એક બાજૂ અને માથા સાથે ઉભુ થઈ જશે. અને

الرَّجُلَانِ وَالرَّأْسِ وَإِنْ شَدَّ حَ الْرَّأْسِ ذَهَبَ الرَّجُلَانِ وَالْجَنَاحَانِ

જો બીજી પાંખ પણ તોડી નાખવામાં આવે તો બંને પગો અને માથાભેર ઉભુ રહેશે. અને જો માથું કચડી

وَالرَّأْسِ فَالرَّاسُ كِسْرِي وَالْجَنَاحُ قَيْصَرُ وَالْجَنَاحُ الْآخَرُ فَارِسٌ كَمُر

નાખવામાં આવે તો બંને પગો બંને પાંખો અને માથું સર્વ ખત્મ થઈ જશે. માથું કિસ્સા છે અને એક પાંખ

الْمُسْلِمِينَ فَلْيَتَفَرُّوا إِلَى كِسْرِي وَقَالَ بَكْرٌ وَرِيَادٌ جَمِيعًا عَنْ جُبَيْرِ

ફૈસર અને બીજી પાંખ ફારસ છે. આપ મુસલમાનોને હુકમ આપો કે કિસ્સા પર હુમ્લો કરી દે. બકર

بْنِ حَيَّةَ قَالَ فَتَدَّ بِنَا عَمْرُوَا شَتَعَمَلْ عَلَيْنَا التُّعْمَانُ بِنَ مُقَرِّبِ حَتَّى

અને ઝિયાદ બંનેવે જુબૈર બિન હય્યહથી રિવાયત કરતાં કહું કે હઝરત ઉમરે અમને જેહાદના માટે

إِذَا كُنَّا بِأَرْضِ الْعَدُوِّ وَخَرَجَ عَلَيْنَا عَامِلٌ كِسْرِي فِي أَرْبَعِينَ أَلْفًا قَامَ

બોલાવ્યા અને અમારા પર નોઅમાન બિન મુફરિનને અમીર બનાવ્યા ત્યાં સુધી કે અમે જ્યારે દુશ્મનની

تَرْجَمَانٌ لَهُ فَقَالَ بِيَكَلِّمْنِي رَجُلٌ مِنْكُمْ فَقَالَ الْغَيْرِيُّ سَلْ عَمْرُ

જમીનમાં પહોંચ્યા તો કિસ્સા આમિલ ચાલીસ હજારની ફોજ લઈને નીકળ્યો. તેના પ્રવક્તાએ કહું કે

تَسْتَكْتَفِي مَا أَنْتُمْ فَقَالَ مَخْنُ نَامِسٌ مِّنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي شِقَاٍ شَدِيدٍ

મારાથી તમારો કોઈ માણસ વાત કરે. તો મુગીરાએ કહ્યું, જે તારો જીવ યાહે પૂછ ! તેણે કહ્યું, તમે લોકો

وَبَلَاءٍ شَدِيدٍ مِّنَ الْجُوعِ وَنَدْبِ السُّبْرِ وَالشَّعْرِ

કોણ છો ? હઝરત મુગીરહએ કહ્યું, અમે લોકો અરબ છીએ. અમે ઘણી જ બદબખ્તી તથા મુસીબતમાં

وَتَعْبُدُ الشَّجَرَ وَالْحَجَرَ فَيَكُنَا مَخْنُ كَذَا يَدِكِ إِذْ بَعَثَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ

હતા, ભૂખના માર્યા ચામડાં અને ખજૂરના ઠળીયા ચૂંસ્યા કરતા હતા. ચામડા અને વાળનો લિબાસ

الْأَرْضِينَ إِلَيْنَا نَبِيًّا مِّنْ أَنْفُسِنَا نَعْرِفُ أَبَاكَ وَأُمَّهُ قَامَرَنَا نَبِيًّا رَسُولَ

પહેરતા હતા. અને ઝાડ તથા પથ્થર પૂજતા હતા. અમે એ જ હાલમાં હતા એવામાં આસ્માનો તથા

رَبِّنَا أَنْ لُقَاتِكُمْ حَتَّى تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحَدَا أَوْلَادًا وَالْحَزْبِيَّةَ وَ

જમીનોના પરવરદિગારે અમારામાંથી એક રસૂલને મોકલ્યા જેમનાં માબાપને અમે ઓળખીએ છીએ.

أَخْبَرَنَا نَبِيًّا صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَسُولِ رَبِّنَا أَنَّهُ مَن

અમારા નબી અમારા રબના રસૂલે અમને હુકમ આપ્યો કે તમારાથી લડીએ ત્યાં સુધી કે તમે કેવળ એક

تَقْتُلُ وَمَا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ فِي نَعِيمٍ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا كُفْرًا وَمَنْ بَقِيَ وَمَا مَلَكَ

અલ્લાહની ઈબાદત કરો અથવા જિજયો આપો. અમારા નબી ﷺ એ અમારા રબનો આ પયગામ

رَقَابِكُمْ فَقَالَ النَّعْمَانُ رُبَّمَا أَشْهَدُكَ اللَّهُ مِثْلَهَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

અમને પહોંચાડ્યો છે કે અમારામાંથી જે માર્યો જશે તે જન્મતની એવી નેઅમત પામશે જેના સમાન કદી

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُنِدِ مَكَ وَلَمْ يُخْرِكَ وَلَكِنِّي شَهِدْتُ الْقِتَالَ

જોવામાં નથી આવી. અને જે અમારામાંથી જીવતો રહેશે તે તમારો માલિક બનશે. (હઝરત મુગીરાએ

હદીષ : ૧૬૯૮ની સમજૂતી

هرمزان કાફસિયાના જંગમાં શરીક હતો. જ્યારે મુસલમાન જીત

પર જીત હાંસલ કરતા આગળ વધતા ગયા હરમુઝાને યજદગુરને કહ્યું, જો મને અહવાઝ અને ફારસની હુકૂમત આપી દેવામાં આવે તો હું અરબના પુરને રોકી દઈશ. યજદગુરે તરત જ હુકૂમતનો પરવાનો લખીને આપી દીધો. ઈરાનના રાજ્ય ખૂઝિસ્તાનમાં કેન્દ્રિય સ્થાનમાં તુસ્તર હતું. ત્યાં જ શાહી મહેલો તથા ફોજ છાવણીઓ હતી. હરમુઝાને તુસ્તર પહોંચીને તેના કિલ્લાને ઠીકઠાક કરાવ્યો, ભુજો બનાવ્યા, ખંદકો ખોદાવી. યો તરફ આગેવાનો તથા કાર્યકરો દોડાવ્યા અને થોડાક દિવસોમાં એક ઘણી જ મોટી ફોજ ભેગી

مَحْرَسُوں اللہ صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم کثیرا کان اذ المیقَاتِ

આગ્રહ કર્યો હવે તાત્કાલિક જંગ શરૂ કરી દેવામાં આવે) તો એના પર નોઅમાને કહું, તમને અલ્લાહે

فِي أَوَّلِ النَّهَارِ مُنْظَرٍ حَتَّى تَهْبِ الْأُرُؤَاخُ وَتَحْضُرَ الصَّلَاةُ -

વારંવાર રસૂલુલ્લાહ ﷺ સાથે ગઝવહમાં શિકતની ખુશનસીબી અતા કરી જેમાં અલ્લાહે તમને ન તો

શર્મિદા કર્યા ન તો બેઈજજત. હા ! હું રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે લડાઈમાં ખૂબ જ શરીક થયો છું. હુઝૂર

જ્યારે દિવસના શરૂમાં લડાઈ ન કરતા તો રાહ જોતા ત્યાં સુધી કે હવાઓ ચાલે અને નમાઝોના સમયો

આવી જાય."

કરી લીધી. ખિલાફતના દરબારમાં જ્યારે તેની ખબર પહોંચી તો હઝરત ફારુકે આ'ઝમે બસરાના ગવર્નર હઝરત અબૂ મૂસા અશઅરી رضي الله عنهને મોકલ્યા. હઝરત અબૂ મૂસા અશઅરી رضي الله عنهએ તુસ્તરનો ઘેરાવ કર્યો. શહેરના એક રહેવાસીએ એક દિવસ આવીને એક નાળાનો પતો બતાવી આપ્યો જેના થકી શહેરમાં પાણી જતુ હતું. રાતમાં બે જાંબાઝ એ નાળા થકી શહેરમાં ઘુસ્યા અને શહેરના દરવાજાના રક્ષકોને ફત્લ કરીને દરવાજો ખોલી નાખ્યો. હઝરત અબૂ મૂસા પૂરા લશ્કરને લઈને દરવાજા પર ઉભા હતા તુરત જ વિના વિલંબે અંદર પહોંચી ગયા. સખત મુકાબલા પછી તુસ્તરવાળાઓ હિંમત હારી બેઠા અને તેમની બુરી રીતની હાર થઈ. હરમઝાન ભાગીને કિલ્લામાં ઘુસી ગયો અને એક બુર્જ પર ઉભો થઈ ગયો અને કહું, મારા કમંડળમાં સો તીરો છે અને જ્યાં સુધી એટલા જ માણસો મારા તીરથી નિશાનો નહીં બને હું તમારા હાથ નથી આવી શકતો, મને અમાન આપો અને જીવતો ગિરફતાર કરીને તમારા ખલીફાની પાસે લઈ ચાલવાનો વાયદો કરો કે તે જે ચાહે મારા બારામાં ફેંસલો કરે, તો પોતાને તમારા હવાલે કરી શકું છું. હઝરત અબૂ મૂસા અશઅરીએ તેને ફૂબૂલ કરી લીધું. તેણે પોતાની જાતને હવાલે કરી આપી. તેને ક્રેદ કરીને મદીના તયબહ હઝરત ઉમરની ખિદમતમાં ખમ્સ સાથે હઝરત અનસ رضي الله عنه લઈને હાજર થયા. ખિલાફતના દરબારમાં હાજર થઈને તેણે પાણી માગ્યું. જ્યારે પાણી આપી દેવામાં આવ્યું તો તેણે વાસણ જમીન પર રાખી દીધું અને હઝરત ઉમરથી અર્ઝ કરી, વાયદો કરો કે જ્યાં સુધી હું પાણી પી લઈશ નહીં ફત્લ કરવામાં નહીં આવું. હઝરત ઉમરે વાયદો કરી લીધો. તેણે પાણી ધોળી આપ્યું. હઝરત ઉમર તેની બુદ્ધિ તીવ્રતા પર દંગ રહી ગયા પણ ઝબાન આપી ચૂક્યા હતા એટલા માટે એની પાબંદી કરી. હવે તેણે ખુશીભેર ઈસ્લામ સ્વીકારી લીધો. અને કહું, આવું મેં એટલા માટે કર્યું હતું કે કોઈ એવો ટોણો ન મારે કે મેં જાન બચાવવા માટે ઈસ્લામ સ્વીકાર્યો છે. આ જંગ રાતમાં શરૂ થઈ અને દિવસ ચઢતા સુધી ચાલુ રહી જેના કારણે ફજરની નમાઝ ફઝા થઈ ગઈ જેના પર હઝરત અનસ અફસોસ કર્યા કરતા હતા.

હઝરત ઉમરે તેને પોતાનો નિકટવર્તી બનાવી લીધો અને ફારસની ચળવળોમાં તેનાથી મશવરા લેતા હતા. એકવાર કેટલાક લોકોએ ફીરોઝ અબૂ લૂલૂ (હઝરત ઉમરના ફાતિલ) સાથે ખાનગી વાત કરતો જોયો હતો એટલા માટે હઝરત ઉમરની શહાદતમાં એના પણ સામેલ હોવાની શંકા કરી, જેના પર ઉશ્કેરાયને ઓબેદ બિન ઉમરે તેને ફત્લ કરી નાખ્યો.

હઝરત ઉખ્માન ગની رضي الله عنه જ્યારે ખિલાફતના સ્થાને ખિરાજમાન થયા તો તેમની બારગાહમાં સૌ પ્રથમ આ ગંભીર કેસ થયો. સહાબાએ કિરામમાં મતભેદ થઈ ગયો કેટલાક લોકોએ ફર્માવ્યું કે ઓબેદને

કૈસાસમાં કૃત્લ કરવામાં આવે, એણે એક મુસલમાનને નાહકકૃ કૃત્લ કર્યો છે. કેટલાક હઝરાતે કહ્યું, આ અજબ ઘટના છે. થોડાક દિવસો પહેલાં તેના બાપને શહીદ કરવામાં આવ્યા હવે એમનો પુત્ર કૃત્લ થઈ રહ્યો છે. હઝરત ઉખ્માને ઘણી દાનિશમંદીથી હરમઝાનના વારસોને દિયત પર રાજી કરીને તેમને પોતાના અંગત ખિસામાંથી દિયત અદા કરી આપી.

في مغزى هذه : એ સમય સુધીમાં ઈરાનનો મોટાભાગનો હિસ્સો ફતહ થઈ ચૂક્યો હતો. ફારસ, અસ્ફહાન, આઝરબયઝાન બાકી હતાં. તેમના બારામાં મશવરો તલબ કર્યો. મશવરાની સ્થિતિ શું હતી, એ વણર્ન નથી, પણ જાહેર છે કે એ પણ પૂછ્યું હશે કે કોના પર પ્રથમ હુમ્લો કરવામાં આવે ? પછી કોના પર ? પછી કોના પર ? તે શહેરોની પોઝિશન માલૂમ કરી હશે અને એ કે કેટલી ફોજ અને કેવા પ્રકારની મોકલવામાં આવે.

فارس كسرى : હરમુઝાને ઈરાનના શાહ કિસ્રાને 'માથુ' કહ્યું અને કૈસરને પાંખો. એ એણે પોતાની ઈરાની પૂર્વગ્રહની બિના પર કહ્યું. નહીં તો હકીકત એ છે કે રોમનો રાજા કૈસર એનાથી વધુ મજબૂત અને મોટો હતો. તેની સલ્તનતની હદો પણ વિશાળ હતી. અને શક્તિ પણ વધુ હતી. થોડાક વરસો પહેલાં તેણે કિસ્રાની હવા કાઢી નાખી હતી.

ગમે તેમ તેણે કિસ્રાને માથુ અને કૈસરને એક પાંખ અને ફારસને બીજી પાંખ બતાવી પણ પગો નથી બતાવ્યા. શરહકર્તાઓનો ખયાલ છે કે એક પગથી મુરાદ હિંદુસ્તાન છે અને બીજાથી ફિરંગ. વલ્લાહુ તઆલા અઅલમ.

النعمان بن مقرن : છેવટમાં ઈરાનના શાહ યઝદઝૂરે પોતાની રહી સહી શક્તિ એકત્ર કરીને નેહાવંદમાં દોઢ લાખ ફોજ જમા કરી લીધી. સૈયદના ફારૂકે આ'ઝમ રસુલુલ્લાહને જ્યારે તેની આ તૈયારીની જાણ થઈ તો આપે પણ ફૂફા, બસરાના ગવર્નરોના નામે ફર્માન જારી કર્યા કે સૌ પોતપોતાની ફોજો લઈને નેહાવંદમાં ભેગા થઈ જાય. સિપેહસાલારે આ'ઝમ નોઅમાન બિન મુકરિન હશે. એ જંગમાં રસૂલુલ્લાહના સાથી હઝરત ઝુબૈર બિન અવામ, સાહિબુસ્સિર હુઝૈફા બિન યમાન, હઝરત ઈબ્ને ઉમર જેવા મહાન સહાબીઓ તથા અશઅષ બિન કૈસ, અમ્ર બિન મઅૂદી કરબ જેવા જંગના નિષ્ણાતો શરીક હતા. બુખારીમાં એવું છે કે ઈરાની ચાલીસ હજાર હતા, પણ અલ્લામા અયનીએ દોઢ લાખ બતાવ્યા છે. એ સમયે ઈરાની તથા મુસલમાન બંનેવ નેહાવંદમાં પોતપોતાની કિસ્મતનો ફેસલો કરવાના માટે એકત્ર થયા હતા. ખૂબ જ જોરથી જંગ ચાલી છેવટમાં હઝરત નોઅમાન બિન મુકરિનને જીતની નજીકમાં એક તીર આવીને પાસામાં વાગ્યું જેના કારણે શહીદ થઈ ગયા. અને તેમની વસિયત પ્રમાણે હઝરત હુઝૈફા બિન યમાન રસૂલુલ્લાહને એમની જગાએ સેનાપતિ બન્યા. છેવટે અલ્લાહ સુલ્હને મુસલમાનોને મહાન વિજય અતા કર્યો. યઝદઝૂરની ફોજ ભૂંડી રીતે હાર પામીને ભાગી ગઈ, તેમની શક્તિ ખત્મ થઈ ગઈ પછી એના બાદ ઈરાનીઓને હિંમત ન થઈ કે જામીને મુસલમાનોનો મુકાબલો કરે. આ નિર્ણયાત્મક જંગ હિ.સ. ૧૭ અથવા ૧૮ અથવા ૨૧માં થઈ. આ જંગ પછી યઝદઝૂર ચીન ભાગી ગયો.

بما شهدك , એટલે કે આપને રસૂલુલ્લાહ સુલ્હની સંગાથમાં વારંવાર જેહાદ કરવાનો મોકો મળેલો છે જેમાં આપને ન શર્મિદગી થઈ ન બેઈજજતી. હું પણ એ નેકબખ્તી હાંસલ કરી ચૂક્યો છું. હુઝૂરે અફદસ સુલ્હની આદત મુબારક હતી કે જો દિવસના શરૂના સમયોમાં લડાઈ શરૂ નથી કરતા તો રાહ જોતા ત્યાં સુધી કે સૂરજ ઢળી જાય અને નમાઝોનો સમય આવી જાય.

મામલો એવો રહ્યો કે દુશ્મન તીર પર તીર વરસાવી રહ્યા હતા જેનાથી મુસલમાનોનું નુકસાન થઈ રહ્યું હતું તો હઝરત મુગીરા ઈબ્ને શઅબાએ કહ્યું કે ફોજ બેકાર થતી જઈ રહી છે, હુમ્લાનો હુકમ આપો. એના પર હઝરત નોઅમાન બિન મુફરિને આવું ફર્માવ્યું, એનાથી જાહેર થયું કે ક્યારેક દિવસ ઉગતાં જ જંગ શરૂ કરી આપતા, ક્યારેક ઝવાલના સમયની રાહ જોતા. લગભગ આ જંગના મૌફા (સ્થિતિ)ના એતબારથી હતું. દા.ત. કે ક્યાંક દુશ્મન પશ્ચિમમાં હોતા તો દિવસ નીકળતાં હુમ્લો કરી આપતા. એમાં એ ફાયદો હતો કે સૂરજ દુશ્મનના મોઢાની સામે થશે જેનાથી એમની આંખો અંજાશે, અને જ્યાં દુશ્મન પૂર્વમાં હોતા તો ઉમદા હીલાઓ વડે જંગને ટાળતા રહેતા. જ્યારે સૂરજ ઢળી જતો તો હુમ્લો કરી આપતા. હવે સૂરજ દુશ્મનની સામે હશે.

એની પણ શક્યતા છે કે નમાઝના સમયોની બરકતથી ફતહ તથા મદદ મળવાની શક્યતા સાથે એવું કરતા હતા. "હવાઓ"થી મુરાદ હવાઓ પણ થઈ શકે છે. શક્ય છે ત્યાં અમુક ઋતુમાં ઝવાલ પછી હવાઓ ચાલ્યા કરતી હોય. અને એ પણ થઈ શકે છે કે એનાથી મુરાદ ફતહ તથા ઝફરની હવાઓ હોય.

પ્રકરણ : "રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના વાયદાઓને પૂરા કરવાની વસિયત. ઝિમ્માનો અર્થ અહદ (વાયદો) અને "ઈલ્લ"નો અર્થ સગાઈ છે." - (૪૪૮)

بَابُ الْوَصَايَا بِأَهْلِ ذِمَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالذِّمَّةُ الْعَهْدُ وَالْإِلَاقَةُ الْقَرَابَةُ - ٢٤١

કુર્આન મજીદમાં ફર્માવ્યું છે : **أَيُّ قُبُوفِكُمْ إِلَّا وَلَا ذِمَّةَ** "તમારા મામલામાં ન રિશ્તા (સગાઈ)નો લેહાઝ કરે ન વાયદાનો." (તૌબા-૧૦)

પ્રકરણમાં ૩૦ શબ્દ હતો એની સાથે કુર્આન મજીદમાં ૧૫ પણ હતું, બંનેવની તફસીર કરી આપી.

حدیث ۱۶۹۹
ثَنَا أَبُو جَمْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ قَدَامَةَ النَّبِيِّ قَالَ
"જુવૈરિયા બિન કુદામાએ કહ્યું, અમે હઝરત ઉમર બિન ખતાબ رضي الله عنه થી અર્જ કર્યું કે [હદીષ : ૧૬૯૯]

سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قُلْنَا أَوْصِنَا يَا أَمِيرَ
હે અમીરુલ મોમિનીન ! અમને વસિયત કરો. ઈશાદ ફર્માવ્યો, અલ્લાહના અહદ (વાયદા)ને પૂરો કરવાની

الْمُؤْمِنِينَ قَالَ أَوْصِيكُمْ بِذِمَّةِ اللَّهِ فَإِنَّهُ ذِمَّةٌ يُبَيِّكُمُ وَرِزْقٌ عِيَالِكُمْ -
તમને વસિયત કરું છું એટલા માટે કે એ તમારા નબીનો અહદ છે. અને તમારાં બીવી બચ્ચાંની રોજી છે."

પ્રકરણ : "કોઈ ઝિમ્મીને વિના જુમ્મે **بَابُ إِثْمٍ مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا بِغَيْرِ جُرْمٍ ٢٤٢**
ફત્લ કરવાનો ગુનોહ" - (૪૪૮)

حدیث ۱۷۰۰
ثَنَا مُحَمَّدٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અમ્મર رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૦૦]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا الْمُرِيحَ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ

જેણે કોઈ ઝિમ્મીને કોઈ ગુનાહ વિના ફત્લ કર્યો તે જન્નતની ખુશ્બુ સૂંઘશે નહીં, અને

وَإِنْ رِيحَهَا لَتُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةٍ أَرْبَعِينَ عَامًا

તેની ખુશ્બુ ચાલીસ સાલના અંતરેથી સૂંઘી શકાશે." (૨/૧૦૨૧ અદિયાત, ઈબ્ને માજહ-દિયાત)

હદીષ : ૧૭૦૦ની સમજૂતી

કોઈ ઝિમ્મીને વિના વાંકે ફત્લ કરવું કુફ્ર નથી, એટલા માટે જન્નતની ખુશ્બુ ન સૂંઘવાથી મુરાદ એ છે કે જહન્નમમાં દાખલ થયા વિના સૂંઘશે નહીં. اربعين عاما અતિશયોક્તિ રૂપે છે, નહીં તો તિર્મિઝી (૧/૧૬૮ અદિયાત)માં હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنهની હદીષમાં سبعين عام અને મુઅતા (ઉમ્દતુલ ફારી, ભાગ-૧૫, પેજ-૮૮)માં خمس مائة આમ છે.

પ્રકરણ : "باب اخراج اليهود من جزيرة العرب" (૪૪૮) - "यहूदीओने अरब टापुथी काटवुं"

حدیث 129 ثنا سعيد بن المقبري عن أبيه عن أبي هريرة رضي الله تعالى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ કહ્યું, અમે મસ્જિદમાં હાજર હતા એવામાં

[હદીષ : ૧૭૦૧]

عنه قال بينما نحن في المسجد خرج النبي صلى الله تعالى عليه وسلم

નબી صلى الله عليه وسلم તશરીફ લાવ્યા અને ફર્માવ્યું, યહૂદીઓની પાસે ચાલો ત્યાં સુધી કે બયતુલ મિદરાસ

فقال انطلقوا الى يهود فخرجنا حتى اذا جئنا بيت الدساس فقال

પહોંચ્યા. તો ફર્માવ્યું, હે યહૂદીઓ ! ઈસ્લામ સ્વીકારી લો ! સલામત રહેશો. અને જાણી લો કે જમીન

اسلموا تسلموا واعلموا ان الارض لله ورسوله واني اريد ان

અસ્લાહ અને તેના રસૂલની છે. મેં તમને આ જમીનથી તડીપાર કરવાનો ઈરાદો કરી લીધો છે. તમે

اجليكم من هذه الارض فمن يجد منكم ماله شيئا فليبعه والا

તમારા માલનો કોઈ બદલો પામો તો તેને વેચી દો, નહીં તો જાણી લો જમીન

હદીષ : ૧૭૦૧ની સમજૂતી

ઈકરાહ તથા એઅતિસામની રિવાયતોમાં છે કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ ત્રણવાર ફર્માવ્યું : اسلموا تسلموا એના જવાબમાં યહૂદીઓએ કહ્યું, હે અબુલ ફાસિમ ! તમે ઈસ્લામની દાવત અમારા સુધી પહોંચાડી આપી. આ બનાવ તે યહૂદીઓ સાથે પેશ આવ્યો હતો જેઓ બની ફેનફાઅ, બની નુઝૈરના તડીપાર તથા બની કુરૈઝાના વિનાશ પછી મદીનામાં રહેતા હતા. એટલા માટે હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એમાં શરીક હતા. અને એ ખયબર પછી મદીના તયબહ આવ્યા છે અને એ ત્રણેવ ફબીલાઓનો ફિસ્સો ખયબરથી પહેલાં થઈ ચૂક્યો હતો. બયતુલ મિદરાસ યહૂદીઓની તાલીમગાહનું નામ હતું.

नुअहवुल् फारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(377)

જિહાદ વિશે બયાન

فَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ع

અલ્લાહ અને તેના રસૂલની છે."

(૨/૧૦૪૭ અલ્લકરાહ, ૨/૧૦૮૧ અલ્બેઅતિસામ, મુસ્લિમ-મગાઝી, અબૂ દાઉદ-બિરાજ, નિસાઈ-સિયર)

પ્રકરણ : "મુશ્રિકો જ્યારે મુસલમાનો સાથે ગદારી કરે તો શું એમને માફ કરી દેવામાં આવશે ?" - (૪૪૯)

باب إذا عَدَرَ الْمُشْرِكُونَ بِالْمُسْلِمِينَ
هَلْ يُعْفَى عَنْهُمْ ٤٤٩
حدیث ١٧٠٢
ثَنِي سَعِيدٌ بِالْقَبْرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રસૂલની સાથે જ્યારે ખયબર ફતહ થઈ ગયો તો [હદીષ : ૧૭૦૨]

قَالَ لَمَّا قَمَحَتْ خَيْبَرُ أُهْدِيَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

નબીની ખિદમતમાં એક ઝહેર મિશ્રિત બકરી પેશ કરવામાં આવી. નબીની સાથે,

سَأَلَتْ فِيهَا سَمٌّ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَجْبِعُوا لِي

અહીં જેટલા યહૂદી છે સૌને ભેગા કરો. સૌને ભેગા કરવામાં આવ્યા. હુઝૂરે તેમને ફર્માવ્યું, હું તમને

مَنْ كَانَ هَهُنَا مِنْ يَهُودٍ فَجَبِعُوا لَهُ فَقَالَ إِنِّي سَأَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَهَلْ

કાંઈક પૂછવાનો છું શું તમે લોકો સાથે સાચું બતાવી દેશો ? તેમણે અર્જ કરી, જરૂર ! હવે નબીની સાથે

أَنْتُمْ صَادِقِي عَنْهُ فَقَالُوا أَعْمُ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

તેમને પૂછ્યું, તમારા બાપ કોણ છે ? તેમણે કહ્યું, ફલાણા. ફર્માવ્યું, તમે જૂઠું બોલો છો, તમારા

وَسَلَّمَ مِنْ أَبُوكُمْ قَالُوا أَفَلَا نَقَالَ كَذِبْتُمْ بِلِأَبُوكُمْ قَالُوا

બાપ ફલાણા છે. તેમણે કહ્યું, આપે સાચું ફર્માવ્યું. હવે હું તમને કાંઈક અધિક પૂછીશ, શું સાચું સાચું

صَدَقْتُمْ قَالَ فَهَلْ أَنْتُمْ صَادِقِي عَنْ شَيْءٍ إِنْ سَأَلْتُ عَنْهُ فَقَالُوا

બતાવશો ? તેમણે અર્જ કરી, જરૂર હું અબુલ ફાસિમ ! જો અમે જૂઠું બોલીશું તો આપ અમારા જૂઠું જાણી

હદીષ : ૧૭૦૨ની સમજૂતી

મુસ્લિમમાં છે કે એક યહૂદી સ્ત્રી ઝહેર મિશ્રિત બકરી રસૂલુલ્લાહની ખિદમતમાં લાવી. હુઝૂરે એમાંથી થોડુંક ખાધું. તેણીને પકડીને રસૂલુલ્લાહની ખિદમતમાં પેશ કરવામાં આવી. હુઝૂરે તેણીને પૂછ્યું તો તેણે કહ્યું, હું આપને મારી નાખવા યાહતી હતી. ફર્માવ્યું, અલ્લાહ તને મારા પર ફાબૂ નહીં આપે. લોકોએ અર્જ કરી, એને મારી નાખીએ. ફર્માવ્યું, નહીં ! હદીષના રાવી હઝરત અનસ રસૂલની સાથે

كَعْمَرِيَا أَبَا الْقَاسِمِ إِنَّكَ كَذَبْتَنَا كَمَا عَرَفْتَهُ فِي أَيُّمِنَ

લેશો જેવી રીતે કે અમારા બાપના બારામાં જાણી લીધું. તો હુઝૂરે તેમને ફર્માવ્યું, કોણ જહન્નમી છે ?

فَقَالَ لَهُمْ مَنْ أَهْلُ النَّارِ قَالُوا أَنْكُونُ فِيهَا يَسِيرًا ثُمَّ تَخْلُقُونَ فِيهَا

તેમણે અર્ઝ કર્યું, અમે જહન્નમમાં થોડીવાર રહીશું પછી તમે લોકો એમાં અમારી જગા લેશો. એના પર

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِحْسَنُوا فِيهَا وَاللَّهُ لَيَخْلُقَنَّكُمْ

નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, એમાં ઘુત્કારાયેલા રહેશો, બખુદા ! અમે એમાં કદી જઈશું નહીં. ફર્માવ્યું, જો હું

فِيهَا أَبَدًا ثُمَّ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ صَادِقِي عَنْ نَبِيِّ إِنْ سَأَلْتَكُمْ عَنْهُ

એના પછી કોઈ અન્ય વાત પૂછ તો સાચે સાચુ બતાવશો ? તેમણે અર્ઝ કર્યું, જરૂર ! હે અબુલ ફાસિમ !

فَقَالُوا نَعْمَرِيَا أَبَا الْقَاسِمِ قَالَ هَلْ جَعَلْتُمْ فِي هَذِهِ الشَّيْءِ سَمًّا

પૂછ્યું, શું તમે આ બકરીમાં ઝહેર મિલાવ્યું હતું ? તેમણે હા પાડી. પૂછ્યું, કયા કારણે ? તેમણે અર્ઝ કર્યું,

અમે વિચાર્યું, જો તમે જૂઠા છો તો અમે તમારાથી છૂટકારો મેળવી લઈશું અને નબી છો તો

તમને કોઈ નુકસાન થશે નહીં." (૨/૯૧૦ મગાઝી, ૨/૮૫૯ અત્તિબ્બ, નિસાઈ-તફસીર)

કહ્યું, હું એની અસર રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના ગળાના કાકડામાં પહેચાનતો હતો.

એ સ્ત્રીનું નામ ઝયનબ બિન્તે હારિષ હતું. તેણીએ કારણમાં એ પણ કહ્યું કે આપે મારા પિતા, મારા પતિ, મારા કાકા, મારા ભાઈને ફત્લ કર્યા છે. તેના બાપનું નામ હારિષ હતું. કાકાનું નામ યસાર અને ભાઈનું નામ ઝુબૈર અને પતિનું નામ સલામ બિન મુશ્કમ હતું. અબૂ દાઉદ (૨/૨૬૪ દિયાત)માં છે કે એ મરહબની બહેન હતી. મુસ્લિમના હવાલાથી વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે તેણીને ફત્લ નથી કરી. એનું એક કારણ તો એ છે કે હુઝૂરે અફદસ રાઝી પોતાની જાતના માટે બદલો લેતા ન હતા. બીજું કારણ એ છે કે તેણી મુસલમાન થઈ ગઈ હતી. પણ એ બકરીથી હઝરત બિશર બિન બરાઅ રાઝીએ થોડુક ખાય લીધું હતું તે લગભગ ત્રણ દિવસ પછી વફાત પામ્યા જેથી એમના ફેસાસમાં ફત્લ કરાવી દીધી. અબૂ દાઉદમાં એ પણ છે કે ઝયનબે પૂછ્યું, તમને કોણે બતાવ્યું ? તો ફર્માવ્યું, એ જ દસ્તે (પાયાએ જેમાં ઝહેર મેળવેલું). હુઝૂરે ઝહેરની અસરને ખત્મ કરવા માટે ખત્મા પર સેંગી લગાવડાવી હતી.

فيها يسيرا : એટલે કે કેવળ ચાલીસ જેટલા દિવસો અમારા પૂર્વજોએ વાછરડાની પૂજા કરી હતી. એના પર આ આયતે કરીમા નાઝિલ થઈ : لن تمسنا انارا الايام معدودة "અમને ગણતરીના થોડા દિવસ આગ અડકશે." (બકરહ-૮૦)

પ્રકરણ : "લડાઈ વખતે જ્યારે કાફિર સબઅના કહે અને અસ્લામના કહેવું તેમનાથી બની ન શકે." - (૪૫૦)

بَابُ إِذَا قَاتُوا صَبْنَا وَلَمْ يُحْسِنُوا اسْتَفْنَا ض

પ્રકરણની સમજૂતી : હેતુ એ છે કે કોઈ રીતે ઈસ્લામ જાહેર કરી આપે એ પૂરતુ છે. **صَبْنَا**નો અર્થ દીન બદલવું છે. અરબના મુશ્રિકો હુઝૂરે અફઠસ **ﷺ**ને 'સાબી' કહેતા હતા. એ બિના પર કે તેમણે કુરૈશનો દીન છોડીને ઈસ્લામની તબ્લીગ કરી. એટલા માટે એમનો સબઅના કહેવાનો મતલબ એ છે કે અમે ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકારી લીધો.

ઈમામ બુખારીએ પ્રથમ ફતહે મક્કાની લાંબી હદીષનો એક ટુકડો રજૂ કર્યો. કિસ્સો એ હતો કે હુઝૂરે અફઠસ **ﷺ**એ હઝરત ખાલિદ બિન વલીદ સૈફુલ્લાહ **رضي الله عنه**ને બની જુઝૈમાની તરફ મોકલ્યા હતા કે તેમને ઈસ્લામની દાવત આપે. ઈસ્લામની દાવત સાંભળીને એ લોકોએ 'અસ્લામના' કહેવાને બદલે સબઅના સબઅના કહેવાનું શરૂ કર્યું. તેમ છતાં હઝરત સૈફુલ્લાહે તેમને ફત્લ કરવાનું તથા ગિરફતાર કરવાનું શરૂ કર્યું. જ્યારે બારગાહે અફઠસમાં હાજર થયા તો હુઝૂરે અફઠસ **ﷺ**એ ફર્માવ્યું, હે અલ્લાહ ! ખાલિદે જે કાંઈ કર્યું છે તેનાથી હું અલિપ્તતા જાહેર કરું છું. એનાથી જાહેર થઈ ગયું કે ઈસ્લામના ઈઝહાર (પ્રદર્શન) માટે ખાસ મુસલમાનોમાં રિવાજ પામેલ શબ્દ જરૂરી નથી દરેક ફૌમ પોતાની ભાષામાં જે રીતે ઈસ્લામ સ્વીકારને પ્રદર્શિત કરે એ પૂરતુ છે.

ت ٥٢٣ وَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ إِذَا قَالَ مَتْرَسٌ فَقَدْ آمَنَ

"અને હઝરત ઉમર **رضي الله عنه**એ ફર્માવ્યું, કોઈ મુસલમાને કોઈ કાફિરને

[તઅલીફ : ૫૭૩]

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ الْإِسْنَةَ كَلْمًا -

એવું કહી દીધું મતર્સ (ન ડર) તો એણે એને અમાન આપી દીધી."

તઅલીફ : ૫૭૩ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ અબ્દુર્રઝઝાફે અબૂ વાઈલના તરીફાથી મુત્તસિલ સનદ સાથે આ વિગત સાથે રિવાયત કરી છે : અમે ફારસના મહેલનો ઘેરાવ કરેલો હતો એવામાં અમારી પાસે હઝરત ઉમરનો મન્શૂર પહોંચ્યો, જ્યારે તમે કોઈ કિલ્લાનો ઘેરાવ કરો તો એવું ન કહો કે અલ્લાહના હુકમ પર ઉતરી આવો (આવી જાવ), કેમ કે તે એવું નથી જાણતા કે અલ્લાહનો હુકમ શું છે ? એવું કહો કે અમારા ફૈસલા પર ઉતરી આવો (આવી જાવ) અને જ્યારે એક મુસલમાન કોઈ કાફિરના મુકાબલા પર હોય અને મુસલમાન એવું કહી આપે **لا تخف** ન ડર, તો એણે અમાન આપી દીધી અને જ્યારે એવું કહ્યું, **مترس** તો અમાન આપી. અલ્લાહ સર્વ ભાષાઓને જાણે છે. મોઅત્તામાં યહ્યા બિન યહ્યા ઉનદુલુસીની રિવાયતમાં **مترس** "તા"ની જગાએ તા (તોય) છે. ગૈર અહલે ઝબાનથી આ પ્રકારનો ફેરફાર થતો રહે છે.

وقال تكلم لا باس : હરમુઝાનને લઈને હઝરત અનસ **رضي الله عنه** જ્યારે ખિલાફતના દરબારમાં હાજર થયા તો હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ **رضي الله عنه** એની સાથે વાત કરવા યાહતા હતા પણ તે યુપ હતો, કાંઈ બોલતો જ ન હતો. હઝરત ફારૂકે આ'ઝમ **رضي الله عنه**એ ફર્માવ્યું, બોલો ! તો તેણે કહ્યું, ઝિંદાની વાત કરું કે મુદાની ? ફર્માવ્યું, વાત કર ! તારા માટે કોઈ વાંધો નથી. હવે તેણે પૂરો કિસ્સો સંભળાવ્યો. ત્યારબાદ હઝરત ઉમરે

તેને ફત્લ કરવા ચાહું. તો એણે અર્જ કર્યું, આપને હવે એનો હક્ક નથી રહ્યો, આપ ફર્માવી ચૂક્યા કે વાત કર, તારા પર કોઈ વાંધો નથી. ફર્માવ્યું, કોઈ ગવાહ છે ? તો હઝરત ઝુબૈરે ગવાહી આપી. હવે તેને છોડી આપ્યો તે મુસલમાન થઈ ગયો. અને હઝરત ઉમરે તેનો વઝીફો નિશ્ચિત કરી આપ્યો. એને ઈબ્ને અબી શયબાએ પોતાના મુસન્નફમાં અને યાકૂબ ઈબ્ને સુફ્યાને પોતાની તારીખમાં વર્ણવ્યું છે.

પ્રકરણ : "શું ઝિમ્મી જાદૂ કરી દે તો તેને માફ કરી દેવામાં આવશે ?" - (૪૫૦) **بَابُ هَلْ يُعْفَى عَنِ الدِّمِيِّ إِذَا سَحَّرَ ضَهْرًا**

ت ٥٤٢ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ سُئِلَ أَعْلَىٰ مِنْ سَحَّرَ

"યૂનુસે ખબર આપી કે ઈબ્ને શહાબથી પૂછવામાં આવ્યું, જો ઝિમ્મી જાદૂ કરે તો [તઅલીફ : ૫૭૪]

مِنْ أَهْلِ الْعَهْدِ قَتَلَ قَالَ بَلَّغْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

તેને ફત્લ કરવામાં આવશે કે નહીં ? ફર્માવ્યું, અમને આ હદીષ પહોંચી છે કે રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ પર

وَسَلَّمَ قَدْ صَنَعَ لَهُ ذَلِكَ فَلَمْ يَقْتُلْ مِنْ صَنْعَةٍ وَكَانَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ -

જાદૂ કરવામાં આવ્યો. હુઝૂરે તેને ફત્લ ન કર્યો. તે અહલે કિતાબમાંથી હતો."

حَدِيث ١٤٠٣ ثَنَا هِشَامُ بْنُ تَمِيمٍ أَبِي عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّ

"ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا થી રિવાયત છે કે નબી صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [હદીષ : ૧૭૦૩]

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَحَّرَ حَتَّىٰ كَانَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ

પર જાદૂ કરી દેવામાં આવ્યો એની અસર એ હતી કે હુઝૂર ખયાલ ફર્માવતા કે ફલાણુ કામ

صَنَعَ شَيْئًا وَلَمْ يَصْنَعْهُ -

કરી ચૂક્યો છું જ્યારે કે કરેલાં નથી હોતાં."

(બદઉલખલ્ફ, બાબ-સિકતુલ ઈબ્લીસ વ જુનૂદિહિ, પેજ-૪૬૨, ૨/૮૫૭, ૮૫૮ અત્તિબ્બ, ૨/૮૪૫ અદઅવાત, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૬/૫૦, ૯૬, ૧/૮૮૫)

હદીષ : ૧૭૦૩ની સમજૂતી

આ બીજા પ્રકરણમાં વિગતવાર આ પ્રમાણે છે : ઉમ્મુલ મોમિનીન ફર્માવે છે, નબી صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ પર જાદૂ કરી દેવામાં આવ્યો, જેની અસર એ થઈ કે હુઝૂર ખયાલ કરતા કે આ કામ હું કરી ચૂક્યો છું જો કે એને કર્યું નથી હોતું. અઝ્વાજે મુતહ્હરાતની પાસે આવવા ચાહતા પણ આવી ન શકતા હતા. ત્યાં સુધી કે એકવાર વારંવાર દુઆ ફર્માવી, પછી ફર્માવ્યું, હે આઈશા ! બેશક ! અલ્લાહ سُبْحَانَهُ એ મને બતાવી દીધું છે કે કઈ ચીજમાં મારી શિક્ષા છે.

ખ્વાબમાં બે જણ આવ્યા એક મારા સિરહાને બેઠો બીજો પગો બાજુ, એમાંથી એકે બીજાને કહ્યું, તેમની બીમારી શું છે ? બીજાએ જવાબ આપ્યો, એમના પર જાદૂ કરી દેવામાં આવ્યો છે. તેણે પૂછ્યું કોણે

કર્ચો છે ? તેણે બતાવ્યું. બની ઝરીફનો લબીદ બિન અઅસમ યહૂદી. પૂછ્યું, કઈ ચીજમાં ? તેણે કહ્યું, કાંસકીમાં અને કાંસકી કરવાથી જે વાળ તૂટે છે અને રૂના જીંડવામાં જે તર ખજૂરોની કળીના કવરમાં છે. પૂછ્યું, ક્યાં છે એ ? તેણે બતાવ્યું, બીરે ઝરવાનમાં. નબી ﷺ ત્યાં તશરીફ લઈ ગયા અને પરત થયા અને આઈશાને ફર્માવ્યું, એ કૂવાનુ પાણી લાલ રંગનું એવું છે જાણે તે પાણી જેમાં મેંદી પલાળેલી હોય. અને તેની શાખો એવી છે જાણે શયતાનના માથાં. ઉમ્મુલ મોમિનીને અર્જ કરી, એને આપે કઢાવ્યું ? ફર્માવ્યું, નહીં, અલ્લાહે મને શિક્ષા આપી દીધી. કાઢતો તો અંદેશો હતો કે લોકોમાં હંગામો ખડો થઈ જાત પછી એ કૂવાને પૂરી દીધો.

તફસીરે નસફીમાં હઝરત આઈશા અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضوان الله تعالى عليهم أجمعين મરવી છે કે એક યહૂદી ગુલામ હુઝૂરનો ખાદિમ હતો. યહૂદીઓએ એના થકી હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامના માથા મુબારકના કેટલાક વાળ તથા કાંસકાના અમુક ઢાંતા હાંસલ કરી લીધા અને એમાં જાદૂ કરી નાખ્યો. જાદૂ કરનાર લબીદ બિન અઅસમ હતો. પછી બની ઝરીફના એક કૂવામાં જેનું નામ ઝરવાન અથવા અરવાન હતું છુપાવી દીધું. એની અસરથી હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامના સરે અફઠસના વાળ વિખેરાયેલા રહેવા લાગ્યા. અને છ મહિના સુધી સંભોગ પર કુદરત ન રહી. રોજબરોજ દૂબળા થતા જઈ રહ્યા હતા. કોઈ કામ કરવા યાહતા પણ કરી ન શકતા. પછી તે ખ્વાબ જોયો જેમાં ફરિશ્તાઓએ બતાવ્યું કે એ બીરે અરવાનની અંદર ચટ્ટાનની નીચે છે. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ હઝરત અલી, હઝરત ઝુબૈર, હઝરત અમ્માર رضوان الله تعالى عليهم أجمعينને મોકલ્યા. એ લોકોએ એના કુલ પાણીને કાઢીને ચટ્ટાનની નીચેથી તે ખોલ (કવર) કાઢી. એમાં કેટલાક વાળ તથા કાંસકીના ઢાંતા અને એક હાડકુ હતું જેમાં અગ્યાર ગાંઠો હતી જેમાં સોયો ખોસેલી હતી. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام મુઅવ્વઝતૈન પઢતા જતા અને ગાંઠો ખુલતી જતી. ગાંઠો ખુલ્યા પછી હુઝૂર તદન સાજા થઈ ગયા. અન્ય રિવાયતોમાં છે કે એમાં હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامનું એક પૂતળુ પણ હતું. સોયો એમાં ખોસેલી હતી. જ્યારે એ પૂતળામાંથી સોય કાઢવામાં આવતી તો હુઝૂરને તકલીફ થતી અને તરત જ દૂર થઈ જતી. જ્યારે કુલ સોયો કાઢી લેવામાં આવી તો સંપૂર્ણપણે રાહત થઈ ગઈ.

કિતાબુત્તિબ્બની રિવાયતમાં છે કે એ લબીદ બની ઝરીફનો હલીફ તથા મુનાફિક હતો. આનાથી જાણવા મળ્યું કે તે પહેલાં યહૂદી હતો પછી મુસલમાન બન્યો અને અંદર અંદર કાફિર રહ્યો. એ જાદૂ યહૂદીઓએ કરાવ્યો હતો. એનો બદલો ત્રણ દીનાર હતો જેની કિંમત આજકાલ ચાર હજારની લગભગ છે. બાદમાં હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ એને બોલાવીને પૂછ્યું તો તેણે એ જ બતાવ્યું કે પૈસાના માટે કર્યું હતું.

અમુક રિવાયતોમાં છે કે તે ખોલ (કવર) કઢાવી ન હતી, પણ કિતાબુત્તિબ્બમાં સુફ્યાન બિન ઓયયનાના તરીફાથી જે રિવાયત છે એમાં છે કે એને કઢાવી. અને એને સમર્થન કરતી અન્ય ઘણી રિવાયતો છે. નસફીમાં વર્ણન થયેલી રિવાયતમાં છે કે હઝરત અલી رضي الله عنه વગેરેને મોકલ્યા. પણ બુખારી વગેરેની રિવાયતમાં છે કે ખૂદ તશરીફ લઈ ગયા. શક્ય છે પહેલાં જાતે તશરીફ લઈ ગયા હોય બાદમાં એ લોકોને કાઢવા માટે મોકલ્યા, અથવા એથી ઉલ્ટુ હોય. આમ રિવાયતોમાં مشافة આવ્યું છે તેનો અર્થ તે રૂ છે જે કાંતવા માટે લાંબી લાંબી ગોળ પૂણીઓ કરી લેવામાં આવે છે લગભગ ગાંઠો એમાં હતી, જેને તફસીરે નસફીની રિવાયતમાં وتر થી તાબીર કર્યું.

બીરે અરવાન : અમુક રિવાયતોમાં **دى اروان** (ઝીઅરવાન) આવ્યું છે અલ્લામા ઈબને હજરની રાય એ છે કે કૂવાનું નામ **دى اروان** જ છે, અધિક્તર વપરાશને કારણે ટૂંકાણ થઈને "યાઅ" તથા "અલિફ"ને ઉડાડીને **دى اروان** કહેવા લાગ્યા. એનું સમર્થન એનાથી થાય છે કે કેટલીક રિવાયતોમાં **بىاروان** (બીરે અરવાન) છે.

અમુક રિવાયતોમાં **تحت راعونه** આવ્યું છે. **راعونه** એ પથ્થરને પણ કહે છે જે કૂવાના થાળા પર એટલા માટે રાખી દેવામાં આવે છે કે એના પર પગો રાખીને પાણી કાઢવામાં આવે. એ વખતે અરબમાં દસ્તૂર હતો કે જ્યારે એટલો કૂવો ખોદી લઈએ કે ભીની માટી આવી જાય જેમાં પગો ઘસવા લાગે તો એક પથ્થર રાખી લેતા અને એના પર બેસીને કૂવાને અધિક ઊંડો કરતા. પછી એ પથ્થરને ત્યાં જ રહેવા દેતા. જ્યારે કઠીક કૂવાની સફાઈની જરૂરત ઉભી થતી તો સફાઈ કરનાર એ પથ્થર પર બેસીને સાફ કરતો, એને પણ રાઉના કહે છે. હદીષમાં એ જ પથ્થર મુરાદ છે.

એક શંકાનું નિવારણ : અધર્મીઓ આ હદીષથી દલીલ કરે છે કે હુજૂરે અફદસ **عليه السلام** રસૂલે બરહક્ક ન હતા, નહીં તો જાદૂની અસર ન થાત. અને જ્યારે કે અસર થઈ ગઈ અને એમનો એવો હાલ થઈ ગયો હતો જે વર્ષન થયેલ છે, તો એમની વાતોનો શો ભરોસો ?

ઉલમાએ ફર્માવ્યું કે એ જાદૂનો અસર એટલો જ હતો કે સંભોગ પર કુદરત ન હતી અને દુનિયવી કામોના બારામાં જણાવ્યો તેમ ખયાલ થતો. છ મહિના સુધી એની અસર રહી, પણ એ દરમ્યાન દીની વાતોમાં કોઈ પ્રકારની ખલેલ નથી આવી. નમાઝો સમયસર સહીહ રીતે પઢતા હતા, એમાં કુર્આન મજીદ સહીહ પઢતા અને દીની હુકમો એના હક્ક પ્રમાણે બયાન ફર્માવતા હતા. એટલા માટે એ દિવસોમાં જે પણ દીની વાતો ફર્માવી તે સૌ હક્ક છે. રહી ગઈ અસર, તો જેવી રીતે તીર તથા ભાલાથી ઝખ્મ પહોંચે છે એ ઝખ્મ પહોંચવો નબુવ્વતની વિરૂદ્ધ નથી, એવી જ રીતે જાદૂની હૈસિયત તીર તથા ભાલાની છે, એનાથી અસર પામવું પણ રિસાલત તથા નબુવ્વતના વિરૂદ્ધ નથી.

કિતાબુત્તિબ્બની એક રિવાયતમાં છે કે ઉમ્મુલ મોમિનને અર્જ કરી : **قال - لا افلاتنشرت قال** આપે એનું ઝાડ ફૂંક નથી કરાવ્યું ? અર્જ કરી, નહીં ! અલ્લાહે મને શિક્ષા આપી દીધી. હું એ નાપસંદ કરું છું કે કોઈ શખ્સને બુરાઈ માટે ઉશ્કેરું. મતલબ એ છે કે જ્યારે અલ્લાહ **ﷻ**એ મને શિક્ષા આપી દીધી તો ઝાડ ફૂંકની જરૂરત નથી. જો હું ઝાડ ફૂંક કરાવતો તો ભય હતો, એક એ કે કમજોર અફીદાના અને ડામોડાળ કહેતા કે આ કેવા નબી છે કે પોતાના ઉપરથી જાદૂ નથી ઉતારી શકતા ?! ઝાડ ફૂંક કરનારાઓના મોહતાજ છે ! અને એનો પણ અંદેશો હતો કે એનો આમ પ્રચાર થઈ જાત કે ફલાણાએ મારા પર જાદૂ કર્યો છે. લોકો ઉશ્કેરાઈને તેને મારી નાખતા, જેવી રીતે મુનાફિકોની બદતમીઝીઓ પર જ્યારે મુખ્લિસોએ તેમને કૃત્લ કરવાની ઈજાઝત માગી તો એવું ફર્માવીને મના કરી આપ્યું કે લોકો કહેશે કે એ હવે પોતાના સહાબીઓને કૃત્લ કરાવવા લાગ્યા. એવું જ અહીં પણ થાત.

نشرتનો માદો **نشرة** છે, એનો અર્થ જાદૂ આસેબ દૂર કરવાનો ઈલાજ છે, ઝાડ ફૂંક અથવા અમુક એવી દુઆઓ તથા એવા અમલો જેમાં કોઈ વાત શરીઅતની ખિલાફ ન હોય, એ જાઈઝ છે બલકે એનાથી ઈલાજ કરવો સવાબનો સબબ છે. હદીષમાં છે : **من استطاع ان ينجع اخاه فلينجع** જે પોતાના ભાઈને લાભ પહોંચાડી શકે પહોંચાડે.

પ્રકરણ : "વાયદાખિલાફી (વચનભંગ)થી કેટલા ડરાવવામાં આવ્યા, અને અલ્લાહ તઆલાના આ ઈર્શાદનું બયાન : ફર્માવ્યું, "જો તેઓ તમને ધોકો આપવા ચાહે તો બેશક ! અલ્લાહ તમને પૂરતો છે, તે જ છે જેણે તમને શક્તિ આપી પોતાની મદદથી અને મુસલમાનો વડે. અને તેમના દિલોમાં મહોબ્બત પેદા કરી આપી. જો તમે જમીનમાં જે કંઈ છે તે સર્વ ખર્ચ કરી દેત તો પણ તેમનાં દિલ મિલાવી શકતા ન હતા. હા ! અલ્લાહે તેમનાં દિલોને મિલાવ્યાં. બેશક ! તે ગાલિબ હિકમતવાળો છે." -અ-ફાલ : ૬૨, ૬૩ - (૪૫૦)

بَابُ مَا يَحْدَرُ مِنَ الْعَدْرِ وَقَوْلِ مَا
اللَّهُ تَعَالَى وَإِنْ يُرِيدُ وَإِنْ يَخْدَعُكَ
فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي آتَىٰكَ
بِنُصْرِهِ وَالْمُؤْمِنِينَ هَـ وَالْفَبِّينَ قُلُوبَهُمْ
وَلَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَكَ
بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ
إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ۔ انفال (۶۲) (۶۳)

حدیث ۱۷۰۴
أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا إِدْرِيسَ قَالَ سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ

"હઝરત ઔફ બિન માલિક રَضِيَ اللهُ عَنْهُ سے ફર્માવ્યું, હું ગઝવએ

[હદીષ : ૧૭૦૪]

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عَرْوَةٍ

તબૂકમાં હુઝૂરે અકદસ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થયો. હુઝૂર ચામડાના ગોળ તંબુમાં હતા.

تَبُوكَ وَهُوَ فِي قَبْضِ يَدَيْهِ مِنْ إِدْمٍ فَقَالَ أَعْدُدْ سِتًّا بَيْنَ يَدَيْ السَّاعَةِ مَوْتِي

ફર્માવ્યું, ક્યામતથી પહેલાં છ ચીજો ગણી લો : મારું દુનિયાથી ચાલ્યા જવું, પછી બયતુલ મુકદ્દસની

ثُمَّ فُتِحَ بَيْتُ الْمَقْدِسِ ثُمَّ مَوْتَانِ يَأْخُذُ فِيكُمْ كَفَعَا صِ الْعَمِ

ફતહ, પછી મૃત્યુ સામાન્ય થવું જે તમારામાં કુઆસની જેમ થશે, પછી ધન દોલતની વ્યાપકતા, ત્યાં

ثُمَّ اسْتِفَاصَةُ الْمَالِ حَتَّى يُعْطَى الرَّجُلُ بِأَعْيُنِهِ دِينَارٌ قَيْظَلٌ سَاخِطًا

સુધી કે એક શખ્સને સો દીનાર આપવામાં આવશે છતાં પણ નાખુશ રહેશે. પછી એક એવો ફિત્નો જે

ثُمَّ فِتْنَةٌ لَا يَبْقَى بَيْتٌ مِنَ الْعَرَبِ إِلَّا دَخَلَتْهُ ثُمَّ هُدْنَةٌ تَكُونُ

અરબમાં દરેક ઘરમાં પહોંચશે, પછી તમારામાં તથા રોમીઓમાં સુલહ થશે, પણ તેઓ વચનભંગ

હદીષ : ૧૭૦૪ની સમજૂતી

مَوْتَانِ મીમના ઝમ્માની સાથે, એનો અર્થ મૃત્યુ સામાન્ય થવું, મીમના ફત્હાની સાથે પણ રિવાયત છે : فَتَاصُ ચોપગાંઓની એક બીમારીનું નામ છે જેમાં નાકથી પાણી જેવો ચિકાશ નીકળે છે જેનાથી ચોપગાં મૃત્યુ પામે છે. ઈબને ફારસે કહ્યું કે એ સીનાની એક બીમારી છે જેની અસરથી ગરદન તૂટી જાય છે. શરહકર્તાઓએ લખ્યું છે. આ ક્યામતની છ નિશાનીઓમાંથી પાંચ

નુબહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(384)

જિહાદ વિશે બયાન

بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ بَنِي الْأَصْفَرِ فَيَعْدِرُونَ فَيَأْتُواكُمْ تَحْتَ ثَنَانَيْنِ

કરીને તમારા પર હુમ્લો કરશે. એસી ઝંડા લઈને આવશે,

غَايَهُ تَحْتَ كُلِّ غَايَةٍ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا - عه

દરેક ઝંડા નીચે બાર હજાર સિપાહી હશે." (અબૂ દાઉદ-અદબ, ઈબ્ને માજહ-ફિતન)

જોવા મળી છે. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامનો વિસાલ, બયતુલ મુકુદસની ફતહ, આમ મૃત્યુ જે અમ્વાસના પ્લેગમાં થયાં હતાં, માલની અધિકતા હઝરત ઉખ્માન ગની رضي الله عنه દૌરમાં થઈ કે એક લોડી પોતાના વજન બરાબર સોનામાં ખરીદવામાં આવતી. અને ફિત્નો એ હઝરત ઉખ્માનગની رضي الله عنهની શહાદત છે જે અરબોના ઘેરે ઘેર પહોંચ્યો. છટ્ટી નિશાની હઝરત ઈમામ મેહદીના જમાનામાં જાહેર થશે.

પ્રકરણ : ફરાર કરીને વચનભંગ કરવાનો ગુનોહ, અને અલ્લાહ عليهના આ ઈર્શાદનું બચાવ : કાફિરોમાંથી જે લોકો તમારાથી ફરાર કરે છે પછી દરેક વખતે તોડે છે, અને તેઓ અલ્લાહથી ડરતા નથી. -(અ-ફાલ-૫૬)

بَابُ إِثْمٍ مِّنْ عَاهِدٍ ثُمَّ عَدَّ رَوْقُونَ
اللَّهُ الَّذِينَ عَاهَدَتْ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ
عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَسْرَاجَةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ اللَّهَ (۵۷)

حَدِيث ۱۷۰۵
وَقَالَ أَبُو مُوسَى - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنهએ ફર્માવ્યું, એ સમયે તમારો શો હાલ થશે જ્યારે [હદીષ : ૧૭૦૫]

قَالَ كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا لَمْ تَجْتَبُوا إِدِينًا وَلَا دِرْهَمًا فَيَقِيلُ لَهُ وَكَيْفَ

તમને જિજ્ઞાસો એક દીનાર તથા દિરહમ પણ નહીં મળે. અર્જ કરવામાં આવી, હે અબૂ હુરૈરહ ! આપે આ

ثَرَى ذَلِكَ كَأَنَّيَا أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ أَيْمَى وَالَّذِي نَفْسِي أَبِي هُرَيْرَةَ

રાય કેવી રીતે ફાયમ કરી લીધી ? ફર્માવ્યું, હા ! બખુદા ! અબૂ હુરૈરહની જાન જે જાતના કબજામાં છે,

بِيَدِكَ عَنْ قَوْلِ الصَّادِقِ الْمُرَادِيِّ قَالَ أَعَمَّ ذَلِكَ قَالَ تَشْتَهَى ذِمَّةَ

સાદિક મરદૂક عليه السلامના ઈર્શાદથી. પૂછ્યું, કયા ઈર્શાદથી ? ફર્માવ્યું, અલ્લાહ તથા તેના રસૂલના ઝિમ્માને

હદીષ : ૧૭૦૫ની સમજૂતી

وقال ابو موسى : આ મુહમ્મદ બિન મુષન્ના ઈમામ બુખારીના શયખ છે. આ હદીષ તઅલીફ છે કે મુતસિલ એનો ફેસલો એના પર છે કે قالના સેગાથી તહદીષથી સમાઅ (સાંભળવું) સાબિત થાય છે કે નહીં ? ખતીબ વગેરેએ કહ્યું કે જેની આદત હોય કે સાંભળેલી હદીષને قال વડે રિવાયત કરતો હોય એની સનદ મુતસિલ છે, નહીં તો નહીં. આ હદીષને અબૂ નુએમે મુસ્તખરજમાં મૂસા ઈબ્ને અબ્બાસ અન અબી મૂસાના તરીફાથી એના જેમ રિવાયત કરી છે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(385)

જિહાદ વિશે બચાવ

اللَّهُ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ فَيَشُدُّ اللَّهُ قُلُوبَ أَهْلِ الذِّمَّةِ فَيَمْنَعُونَ

તોડવામાં આવશે તો અલ્લાહ ઝિમ્મીઓનાં દિલોને મજબૂત કરશે

مَا فِي أَيْدِيهِمْ -

અને જેથી તેઓ પોતાના માલમાંથી તમને કાંઈ આપશે નહીં."

حدیث ۱۷۰۶ سَأَلْتُ أَبَا دَاوُدَ إِثْلَ شَهْدَتِ صِقِينٍ قَالَ نَعَمْ فَسَمِعْتُ سَهْلَ

(પ્રકરણ : ૪૫૧)

"સુલૈમાન અઅમશે કહ્યું કે મેં અબૂ વાઈલને પૂછ્યું, શું આપ સિફ્ફીનમાં શરીક

[હદીષ : ૧૭૦૬]

بُنْ حَنِيفٍ يَقُولُ إِنَّهُمْ وَأَسْرَأَيْكُمْ سَأَلْتُ يَوْمَ أَبِي جَنْدَلٍ وَوَأَسْتَطِيعَ

હતા ? તેમણે બતાવ્યું, હા ! મેં સહલ બિન હુનેફને (જંગે સિફ્ફીનમાં શરીક ન થવાનું ઉઝર બયાન કરતી)

أَنْ أَرَدَ أَمْرَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَرَدِّدْتُهُ وَمَا

સાંભળ્યું. તે કહેતા હતા. યૌમે અબૂ જન્દલ (સુલહ હુદૈબિયાના દિવસે મને એટલો જોશ હતો કે)

وَضَعْنَا سِيْفَانَا عَلَى عَوَاقِبِنَا لِأَمْسِرٍ يُقْطَعُنَا إِلَّا أَسْهَلُنْ بِنَا إِلَى أَمْسِرٍ

હું રસૂલુલ્લાહ ﷺ ના ઈશ્દને રદ કરવાની શક્તિ ધરાવતો તો રદ કરી આપતો. અમે જે પરેશાનીદાયક

تَعْرِفُهُ غَيْرَ أَمْسِرٍ نَاهِدَا ع

મામલામાં અમારા ખભાઓ પર તલ્વાર રાખી તો અમને આસાન જણાય અને એનો ફાલ તે થયો જેને અમે

જાણતા હતા આ મામલા સિવાય."

(એના બાદ મુત્તસિલ ૨/૬૦૨ મગાઝી, બાબ-ગઝવતુલ હુદૈબિયહ, ૨/૭૧૭ તફસીર સૂરએ ફતહ, ૨/૧૦૮૬

અલએઅતિસામ, મુસ્લિમ-મગાઝી, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૭૦૬ની સમજૂતી

કિસ્સો એવો બન્યો કે હઝરત સહલ બિન હુનેફ એ બુઝુર્ગોમાંથી હતા જેઓ સિફ્ફીનના બનાવમાં બંને પક્ષોને લડાઈથી રોકવાની જદોજહેદ કરતા રહ્યા. લડાઈમાં શરીક ન થવા પર અમુક લોકોએ ટીકા કરી તો ફર્માવ્યું, લડવાવાળાઓ ? તમે તમારી રાયનો કુસૂર સમજો. મેં બુઝહિલી કે જાન બચાવવા આ લડાઈથી અલગતા નથી અપનાવી. હું તો તે છું કે સુલહ હુદૈબિયાના મોઢા પર જ્યારે અબૂ જન્દલને હુઝૂરે અફ્ફસ એ પરત કરવાનો હુકમ કર્યો હતો, જો મારામાં રસૂલુલ્લાહ ﷺ નો હુકમ રદ કરવાની શક્તિ હોત તો તેને રદ કરી આપત, અને મુશ્રિકો સાથે લડી પડત. પરંતું કેમ કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ સુલહ કરી ચૂક્યા હતા અને તેને એ જ હાલતમાં યથાવત રાખવા ચાહતા હતા. સુલહમાં ભલાઈ છે તો મેં પણ એને મંજૂર કરી લીધું. એ જ પ્રમાણે આજે જ્યારે એક પક્ષ સુલહનો ઈચ્છુક છે તો એને મંજૂર કરી લેવું જ બેહતર છે. યૌમે

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(386)

જિહાદ વિશે બયાન

જન્દલથી આ હદીષમાં યૌમે હુદૈબિયહ મુરાદ છે.

غیر امرنا هذا : એટલે કે અમે જ્યારે પણ લડયા તો અંજામ સારો જ આવ્યો સિવાય એ જંગે સિફ્ફીનના. કિતાબુત્તફસીરમાં આટલું વધારે છે કે જ્યારે શામવાસીઓ ભાલાઓ પર મુસ્હફ (કુર્આન) ઉઠાવીને એવું કહેવા લાગ્યા કે અમારા તથા તમારા દરમ્યાન કિતાબુલ્લાહ હકમ (ફેસલો કરનાર) છે. તો કોઈએ આ આયત તિલાવત કરી : **الم ترالى الذين يدعون الى كتاب الله ليحكم بينهم ثم يتولى فريق منهم** : તમે એ લોકોને નથી જોયા જેમને અલ્લાહની કિતાબની તરફ બોલાવવામાં આવે છે. જેથી એમની વચ્ચે ફેસલો કરી દેવામાં આવે તો એમનામાંથી એક પક્ષે મોટું ફેરવી લીધું." (સૂ. આલે ઈમરાન-૨૨)

આ સાંભળીને હઝરત અલી **رضي الله عنه**એ ફર્માવ્યું, મને મંઝૂર છે.

એના બાદ ઈમામ બુખારીએ આ હદીષને કેટલીક તફસીલની સાથે વર્ણન કરી છે, જેમાં સુલહે હુદૈબિયાના એ વાર્તાલાપનો ઉલ્લેખ છે જે હઝરત ઉમર તથા હુઝૂરે અફઠસ **عليه السلام** અને પછી હઝરત અબૂબક **رضي الله عنه**ની દરમ્યાન થયો હતો. છેવટમાં છે, પછી સૂરએ ફતહ નાઝિલ થઈ તો રસૂલુલ્લાહ **عليه السلام**એ શરૂથી અંત સુધી તેને પઢી, સાંભળીને હઝરત ઉમરે અર્ઝ કરી, શું આ ફતહ છે ? ફર્માવ્યું, હા ! સુલહે હુદૈબિયામાં આંત્રિક એતબારથી ફતહ જ સાબિત થઈ. સુલહે હુદૈબિયા અને ફતહે મક્કાની વચ્ચે એટલા પુષ્કળ પ્રમાણમાં લોકો મુસલમાન થયા કે ઈસ્લામના આગલા ૧૮ વરસોના દિવસોમાં ન થયા હતા. આપસમાં ખેંચતાણ તથા ઝઘડો ખત્મ થયા બાદ જ્યારે મુશ્રિકો મુસલમાનોને મુક્તપણે મલવા જુલવા લાગ્યા અને તેમણે ઈસ્લામની ખૂબીઓ જોયી તો મુસલમાન થતા ગયા.

પ્રકરણ : "વચનભંગ (કરારભંગ) કરનારનો ગુનોહ નેકોકારની સાથે હોય કે બદકારની સાથે." - (૪૫૨)

باب إِثْمِ الْغَادِرِ الْبَلْبَرِّ وَالْفَاجِرِ ٥٢

حدیث ۱۷۰۷
عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ - وَعَنْ ثَابِتٍ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઊદ તથા હઝરત અનસ રَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا [હદીષ : ૧૭૦૭]

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

نَبِيٌّ ﷺ رِیَايَتَ كَرِهَ كَ إِفْرَاقِی، દરેક વચનભંગ કરનારના માટે કુયામતના

بِكُلِّ غَادِرٍ لَوْاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ أَحَدُهُمَا يُنْصَبُ وَقَالَ الْآخَرُ تُرَى يَوْمَ

દિવસે એક ઝંડો ખડો કરવામાં આવશે જેના થકી તેને

الْقِيَامَةِ يُعْرَفُ بِهِ عَم

ઓળખવામાં આવશે." (મુસ્લિમ-મગાઝી)

حدیث ۱۷۰۸
عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى

"હઝરત ઈબ્ને ઉમર رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا એ ફર્માવ્યું, મેં નબી ﷺ ને એવું ફર્માવતા [હદીષ : ૧૭૦૮]

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ بِكُلِّ غَادِرٍ لَوْاءٌ يُنْصَبُ بِغَدْرَتِهِ عَم

સાંભળ્યા, દરેક ગદારના માટે કુયામતના દિવસે તેની ગદારીના કારણે એક ઝંડો ખડો કરવામાં આવશે."

(૨/૯૧૨ અલ્અદબ, બે તરીકાથી, ૨/૧૦૫૪ અલ્લિતન, મુસ્લિમ-મગાઝી)

સમજૂતી : હદીષ : ૧૭૦૭-૧૭૦૮

يُنْصَبُ : એટલે હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ની હદીષના એક રાવીએ કહ્યું : قَالَ أَحَدُهُمَا એવો ઝંડો ખોસવામાં (ખડો કરવામાં) આવશે. અને બીજા રાવીએ કહ્યું : يُرَى એ ઝંડો કુયામતના દિવસે દેખાશે જેનાથી તે ઓળખાશે.

بِغَدْرَتِهِ : એમાં "બાએ" સબબિધ્યત છે તેના વાયદાભંગના કારણે, અન્ય પણ સંભાવના છે કે મુકાબલાના માટે હોય. હવે મતલબ એ થશે કે પોતાના વચનભંગની માત્રા એટલે જે હૈસિયતનું વચનભંગ હશે તેના એતબારથી ઝંડો નાનો મોટો હશે. غَدْرُ વચનભંગ (વાયદાભંગ, કરારભંગ) દરેક રીતે હરામ છે, યાહે હાકિમ પ્રજા સાથે કરે અથવા પ્રજા હાકિમ સાથે કરે અથવા એક હાકિમ બીજા હાકિમ સાથે કરે અથવા પ્રજા એકબીજા સાથે આપસમાં કરે.

کتابُ بَدْءِ الخَلْقِ ۴۵۳

"કિતાબુ બદઈલ ખલ્ક" - (૪૫૩)

"મખ્લૂકની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન" - (૪૫૩)

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદના બારામાં શું આવ્યું છે, ફર્માવ્યું : "(અલ્લાહ) તે જ છે જેણે ખલ્ક (મખ્લૂક)ને પહેલાં પહેલાં બનાવી પછી બીજીવાર બનાવશે (તમારી સમજના પ્રમાણે) બીજીવાર બનાવવું પહેલાના કરતાં અધિક આસાન છે." (૩૫-૨૭) - (૪૫૩)

بَابُ مَا جَاءَ فِي قَوْلِ اللَّهِ وَهُوَ الَّذِي ۴۵۳
يَبْدَأُ الخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ
عَلَيْهِ - روم ۱۵

ت ۵۷۵ وَقَالَ الرَّبُّ بِنُوحٍ بَنِي خُثَيْمٍ وَالْحَسَنُ كُلُّ عَلَيْهِ هَيْئٌ وَهَيْئٌ مِثْلُ

"રબીઅ બિન ખુષેમ તથા ઈમામ હસન બસરીએ કહ્યું, સૌ એના માટે આસાન [તઅલીફ : ૫૭૫

لَيْئٌ وَلَيْئٌ وَمَيْتٌ وَمَيْتٌ وَصَيْقٌ وَصَيْقٌ -

"لَيْئٌ وَلَيْئٌ وَمَيْتٌ وَمَيْتٌ وَصَيْقٌ وَصَيْقٌ" જેમ પણ હેમ છે અને હેમ પણ લુગત છે.

તઅલીફ : ૫૭૫ની સમજૂતી

આ તઅલીફના ફાયદા બે છે : એક એ કે આયતે કરીમામાં હોન તફ્ઝીલના અર્થમાં નથી, બલકે સિફતે મુશબ્બહ હેયિના અર્થમાં છે. એટલે અલ્લાહ ﷻ ના માટે પ્રથમવાર બનાવવું અને બીજીવાર બનાવવું બંને આસાન છે. એ નહીં કે પથમવાર બનાવવું મુશ્કેલ હોય અને બીજીવાર બનાવવું એની સરખામણીમાં આસાન છે. એવું નથી, સર્વ એક સમાન અને આસાન છે. બીજો ફાયદો એ કે કુઆને કરીમની અમુક અન્ય આયતોમાં જે હો અલિયે હેયિના આવ્યું છે એમાં બે લુગત છે : યાઅને તશદીદ તથા સાકિન. આ તઅલીફને તિબરીએ મુત્તસિલ સનદ સાથે રિવાયત કરી છે.

:- અલ્લાહ ﷻ ફાઈમા ઈશાદ છે : اَفْعَيْنَا اِذَا عَلِمْنَا حِينَ اُنْشَأَكُمْ وَاَنْشَأَخْلُقْكُمْ : તો શું અમે પહેલીવાર બનાવીને થાકી ગયા, બલકે એ નવા બનાવવાના બારામાં શંકામાં છે." (૧૫) એની તફ્સીરમાં ઈમામ બુખારી ફર્માવે છે : "તો શું અમારા પર થાક સવાર થયો જ્યારે તમને અને અન્ય મખ્લૂકને પેદા કરી." سُوْرَةُ النَّوْبِ "જ્યારે કે તેણે તમને વિવિધ બનાવ્યા." "وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ" અને બેશક ! અમે આસ્માનો અને જમીન અને તેની દરમ્યાની ચીજોને છ દિવસમાં પેદા કરી, અને અમને થાક ન લાગ્યો." (૩૮) لُغُوبٍનો અર્થ બતાવ્યો थाक. सूरअे नूडमां इर्माव्युं : وَلَقَدْ خَلَقْكُمْ اَطْوَارًا "ज्यारे के तेणे तमने विविध बनाव्या." (१४) मां अत्वार आव्युं हुतुं, ऐनी तफ्सीरमां इर्माव्युं : طورا کذا و طورا کذا و طوره ای قدره : "कदीक आ रीते कदीक पेदी रीते बोले छे. कडेवामां आवे छे : " ते पोताना मर्तबाथी वधी गयो. मतलब ऐ छे के तमे पडेलां नुत्फो (विर्य बिंदु) हुता पछी जामेलु लोडी बन्या पछी गोशतनो लोयो बन्या.....छेवट सुधी.

નુત્ઠલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (389) મખ્લૂકની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

حدیث ۱۷۰۹
عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّكَ حَدَّثَهُ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حَصِينٍ

"હઝરત ઈમરાન બિન હુસૈને કહ્યું કે હું નબી ﷺની બિદમતમાં હાજર થયો અને [હદીષ : ૧૭૦૯]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

મારી ઊંટણીને મસ્જિદના દરવાજે બાંધી દીધી એવામાં બની તમીમના કેટલાક લોકો હાજર થયા. હુઝૂરે

وَسَلَّمُوا وَعَقَلْتُ نَاقَتِي بِالْبَابِ فَأَتَاكَ نَاسٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ فَقَالَ أَقْبِلُوا

તેમને ફર્માવ્યું, હે બની તમીમ ! બશારત ક્ષૂબ કરો ! તેમણે કહ્યું, આપ બશારત સંભળાવી ચૂક્યા, કાંઈક

الْبَشْرَى يَا بَنِي تَمِيمٍ قَالُوا أَقَدْ بَشَّرْتَنَا فَأَعْطِنَا مَرَّتَيْنِ ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهِ

અમને અતા ફર્માવો ફરીથી. પછી યમનના કેટલાક લોકો હાજર થયા, તો ફર્માવ્યું, બશારત ક્ષૂબ કરી

نَاسٌ مِنَ الْيَمَنِ فَقَالَ أَقْبِلُوا الْبَشْرَى يَا أَهْلَ الْيَمَنِ إِنْ لَمْ يَقْبَلِيهَا

લો ! હે યમનવાળાઓ ! જ્યારે બની તમીમે તો ક્ષૂબ ન કરી. તેમણે અર્જ કરી, અમે ક્ષૂબ કરી લીધી, યા

بَنُو تَمِيمٍ قَالُوا أَقَدْ قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالُوا جِئْنَاكَ لِنَسْأَلَكَ عَنْ هَذَا

રસૂલલ્લાહ ! તેમણે અર્જ કરી કે અમે બિદમતે અફદસમાં એ હેતુથી હાજર થયા છીએ કે આ આલમના

الْأُمَرَاءُ قَالَ كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْئٌ غَيْرُهُ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ

બારામાં હુઝૂરથી પૂછીએ. ફર્માવ્યું, અલ્લાહ હતો અને એના સિવા કાંઈ ન હતું. એનું અર્શ પાણી પર હતું.

وَكُتِبَ فِي الذِّكْرِ كُلِّ شَيْءٍ وَخَلَقَ التَّمَلُوتِ وَالْأَرْضِ فَنَادَى مُنَادٌ

અને ઝિક (લોહ મેહફૂઝ)માં દરેક ચીજ તેણે લખી લીધી હતી. આસ્માનો અને જમીનોને પેદા ફર્માવી.

ذَهَبَتْ نَاقَتُكَ يَا ابْنَ الْمُحْصِنِينَ فَأَنْطَلَقْتُ فَإِذَا هِيَ تَقْطَعُ دُونَهَا

એટલામાં કોઈકે પુકાર્યું, હે ઈબને હુસૈને તારી ઊંટણી ભાગી ગઈ. હું ચાલી નીકળ્યો તો જોયું કે તે સરાબની

السَّرَابِ قَوْلًا لِلَّهِ لَوْ دِدْتُ إِيَّاهُ تَرَكَتُهَا عِ

પણ આગળ નીકળી ચૂકી છે, બખુદા ! જીવ એવું ચાહી રહ્યો હતો કે એને છોડી આપતો."

(એના પહેલાં ૨/૬૨૬ મગાઝી, બાબ-વફદે બની તમીમ, ૨/૬૩૦ કુદૂમુલ અશઅરીય્હીન, ૨/૧૧૦૩ તૌહીદ, તિર્મિઝી-મનાકિબ, નિસાઈ-તફસીર, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૪/૪૨૬ વગેરે)

હદીષ : ૧૭૦૯ની સમજૂતી

હિ.સ. ૯ સનતુલ વુફૂદમાં બની તમીમના નવ રઈસો બિદમતે

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (390) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

અફદસમાં હાજર થયા. જેમાં અફરઅ બિન હાબિસ પણ હતા. હુઝૂરે અફદસ عَلَيْهِ السَّلَام એ સમયે ફેલૂલા ફર્માવી રહ્યા હતા. અફરએ બહારથી જ બૂમ પાડીને પોકાર્યું, હે મુહમ્મદ ! એમના જ બારામાં આયતે કરીમા ان الذين ينادونك من وراء الحجرات થઈ.

اقبلوا البشرى આ બશારતથી ક્યાં તો જન્મતની બશારત મુરાદ છે અથવા ભવિષ્યમાં જે ફતહો તથા માલદારી હાંસલ થવાની હતી તેની બશારત મુરાદ છે. જ્યારે બશારત સ્વીકારવાથી ઈન્કાર કરીને સવાલ કર્યો તો હુઝૂરે અફદસ عَلَيْهِ السَّلَام નો ચેહરો મુબારક બદલાય ગયો.

ناش من اليمن આ અહલે યમન હઝરત અબૂ મૂસા અશ્શરી رضي الله عنه તથા એમના સાથી ન હતા. એટલા માટે કે એ લોકો તો ફતહે ખયબરના મોકા પર હઝરત જઅફર رضي الله عنه ની સાથે બારગાહમાં હાજર થઈ ચૂક્યા હતા. એનાથી મુરાદ હઝરત નાફેઅ બિન ઝયદ હમીરી رضي الله عنه તથા તેમના સાથીઓ છે. કેમ કે એ જ લોકો સનતુલ વુફૂદમાં હાજર થયા હતા. અને બની તમીમની સાથે એઓ જ ભેગા થયા હતા. જેવું કે ઈબ્ને શાહીન (ફતહુલબારી ૮/૮૭)એ કિતાબુસ્સહાબામાં વર્ણવ્યું છે કે અયાસ બિન ઉમૈરે કહ્યું કે તે બની હમીરીના પ્રતિનિધિમંડળ (વફૂદ)ની સાથે નબી عَلَيْهِ السَّلَام ની ખિદમતમાં હાજર થયા. અને અર્જ કરી, અમે દીનમાં સમજ પ્રાપ્ત કરવા આવ્યા છીએ.

عن هذا الامر : કિતાબુત્તૌહીદમાં છે કે અમે એટલા માટે હાજર થયા છીએ કે દીનમાં સમજ હાંસલ કરીએ. هذا الامرથી મુરાદ આપવું છે. કિતાબુત્તૌહીદમાં આ પ્રમાણે છે : عن اول هذا الامر ما كان સૌ પ્રથમ ચીજના બારામાં પૂછ્યું. હઝરત ઈમરાનની હદીષના આખરી હિસ્સાથી કે જ્યારે મને ઊંટણીના ભાગવાની જાણ થઈ તો ઉઠીને ઉભો થયો, કાશ ! કે હું ન ઉઠયો હોતો. એ ખયાલ થાય છે કે હુઝૂરે અફદસ عَلَيْهِ السَّلَام એ અધિક કાંઈ ફર્માવ્યું હશે. પણ અલ્લામા ઈબ્ને હજર ફર્માવે છે કે હઝરત નાફેઅ બિન ઝયદ હમીરી છેવટ સુધી હાજર રહ્યા છે તેમની હદીષમાં પણ આટલું જ છે. ફક્ત છેવટમાં આટલું વધારે છે : عزوجل અને અર્શ પર મુસ્તવી થઈ ગયો. واستوى على عرشه عزوجل

ولم يكن معه شيئي : અહીં આ પ્રમાણે છે, અને બીજી રિવાયતોમાં છે : كان الله સાબિત થયું કે અલ્લાહ ﷻ માટે શય (ચીજ)નો ઈત્લાફ (બોલાવું) દુરુસ્ત છે. શય (ચીજ) ત્રણ અર્થમાં વપરાય છે : ما يعلم ويخبر عنه જેને જાણી શકાય અને જેના બારામાં ખબર આપી શકાય, આ અર્થ વાજિબ, મુમ્કિન, મુમ્તનઅ સૌને માટે આમ (સામાન્ય) છે. એ જ અર્થ કરીને ઈત્લાફ અલ્લાહ ﷻ પર છે. આયતે કરીમા ان الله بكل شيئي عليم "બેશક ! કહો અલ્લાહ દરેક ચીજને જાણે છે."માં આ જ અર્થ મુરાદ છે. જેનું અસ્તિત્વ શક્ય છે, كل شيئي قدير અને આ જ અર્થ મુરાદ છે. જે મખ્લૂક (મૂતકાળ) કે વર્તમાનકાળ કે ભવિષ્યકાળમાં મૌજૂદ હતી અથવા છે અથવા હશે. એ જ અર્થ આયતે કરીમા ان الله خالق كل شيئي માં મુરાદ છે, છેવટના બે અર્થોના એતબારથી એનો ઈત્લાફ ઝાતે બારીતઆલા પર દુરુસ્ત નથી.

كان عرشه على الماء : અર્શ મુજસ્સમ (બોડીવાળું) છે તેના પાયા છે. જેમ કે એક હદીષ (બુખારી ૧/૩૨૫ ખુસૂમાત)માં છે : فاذا موسى أخذ بقائمة من قوائم العرش "અયાનક મેં જોયું કે મૂસા અર્શનો એક પાયો પકડેલ છે." અને એ મખ્લૂક તથા હાદિષ (પાછળથી પેદા થયેલું અને ફના થનારું) છે.

હુઝૂરે અફદસ عَلَيْهِ السَّلَام ના આ ઈર્શાદથી જાણવા મળ્યું કે સૌથી પ્રથમ મખ્લૂક અર્શ તથા પાણી છે. એ બંનેવમાં પાણી અગ્રસ્થાને છે. જેમ કે ઈમામ અહમદ (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૧/૧૦૮) તથા ઈમામ તિર્મિઝીએ

રિવાયત કરી છે કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ ફર્માવ્યું કે પાણી અર્શથી પહેલાં પેદા કરવામાં આવ્યું. સુદીએ પોતાની તફસીરમાં વિવિધ સનદોની સાથે રિવાયત કર્યું કે અલ્લાહ ﷻએ પાણીથી પહેલાં કોઈ મખ્લૂકને પેદા નથી કરી.

શંકાઓ તથા તેના જવાબો : ઈમામ અહમદ (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૫/૩૧૭, તિર્મિઝી, ૨/૩૮ ફઠર, તફસીરે સૂરએ નૂન, પેજ-૧૬૭, અબૂ દાઉદ ૨/૨૮૦ ફઠર) તથા તિર્મિઝી તથા અબૂ દાઉદે હઝરત ઓબાદા બિન સામિત رضي الله عنهથી રિવાયત કરી છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺએ ફર્માવ્યું કે "સૌથી પ્રથમ અલ્લાહે ફલમ પેદા ફર્માવી." એ જ પ્રમાણે એક હદીષમાં આવ્યું છે : અલ્લાહે પ્રથમ ચીજ જે પેદા કરી તે અફલ (બુદ્ધિ) છે. તેમજ મુસન્નફે અબ્દુરરઝાકમાં હઝરત જાબિર رضي الله عنهથી મરવી છે કે હુઝૂર ﷺએ ફર્માવ્યું :-

"હે જાબિર ! બેશક ! અલ્લાહે સર્વ ચીજોથી પહેલાં પોતાના નૂર વડે તારા નબીના નૂરને પેદા કર્યું. પેદાઈશ પછી એ નૂર અલ્લાહે જ્યાં ચાહ્યું દૌરો કરતું રહ્યું. તે વખતે ન લોહ હતી ન ફલમ ન જન્નત ન દોઝખ ન સૂરજ ન ચાંદ ન ઈન્સાન ન જિન. ત્યારબાદ એ નૂર વડે તમામ મખ્લૂકાતની પેદાઈશની વિગત છે."

يا جابر ان الله تعالى قد خلق قبل الاشياء نور نبيك من نوره فجعل ذلك النور يدركه بالقدرة حيث شاء الله ولم يكن في ذلك الوقت لوح ولا قلم ولاجنة ولا نار ولا شمس ولا تمرو ولا حتى ولا انسى -

આ હદીષને અલ્લામા અહમદ ખતીબ ફસ્તલાની (શરહુલ મવાહિબ લિલ્હુકાની, ૧/૪૬, ૪૭) મવાહિબુલ્લહુન્નિયામાં અહીં સુધી જ લખી. અલ્લામા મુહમ્મદ બિન અબ્દુલબાકી ઝુકાનીએ એના પર કોઈ જરહ (પકડ) નથી કરી. એને સાબિત રાખ્યું. બલકે સમર્થનમાં ફર્માવ્યું : وقد رواه البيهقي ببعض مخالفته : બયહફીએ પણ કાંઈક ઉલટફેર સાથે એને રિવાયત કર્યું છે. ડાભેલના દેવબંદીએ પોતાની વ્યવસ્થા તથા એક દેવબંદી ફાઝિલની તસ્દીહ તથા તન્કીહ સાથે મુસન્નફે અબ્દુરરઝાક છાપી છે, એ પ્રકાશનમાં આ હદીષ નથી ! પણ જ્યારે બે મુસલ્લમુષ્ષૂત મુહકફિક અલ્લામા અહમદ ખતીબ ફસ્તલાની તથા અલ્લામા મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ બાકી ઝુકાનીએ એને સ્વીકારેલ છે. એના પર કોઈ જરહ (પકડ) ન કરી, એને સાબિત રાખી. તો આ એની દલીલ છે કે આ હદીષ મુસન્નફે અબ્દુરરઝાકમાં છે. શક્ય છે ડાભેલવાળા દેવબંદીઓને એ નુસ્ખો ન મળ્યો હોય ! અને એ પણ બનવાજોગ છે કે દેવબંદી ફાઝિલ જેમની તસ્દીહ તથા તન્કીહથી આ કિતાબ છપાવી તેમણે ઈરાદાપૂર્વક કાઠી નાખી છે. તે એ આધાર પર કે એમના બુઝુર્ગ પોતાના અકીદાના પ્રમાણે હદીષ ઘડવાના આદી છે ! એ ફિક્કાના બાની (રશીદ અહમદ ગંગોહી) મહાશયે આ હદીષ ઘડી કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ ફર્માવ્યું, "મને ભાઈ કહો." (ફતાવા રશીદિયહ, મતબૂઆ કરાચી, પેજ-૮૫)

પ્રથમ સંભાવનાનું સમર્થન એનાથી થાય છે કે હદીષ : فتجلى لي كل شيء فعرفتમાં તિર્મિઝીના પણ હવાલાથી વર્ણન થયેલી છે. પણ તિર્મિઝી (૨/૧૫૬ તફસીરે સૂરએ સાફફાત)નો જે નુસ્ખો છપાયો છે એમાં નથી. પણ પ્રકાશકે અન્ય નુસ્ખાનો હવાલો આપીને હાશિયા પર નક્કલ કરી આપી છે.

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે સૌ પ્રથમ મખ્લૂક શું છે ? એમાં પાંચ રિવાયતો છે : નૂરે મુસ્તફા, પાણી, અર્શ, ફલમ, અફલ. ઉલમાએ એમાં એવું વર્ગીકરણ કર્યું છે કે નૂરે મુસ્તફાની અવ્વલિયત હફીફી (વાસ્તવિક) છે, અને બાકીની ચીજોની ઈઝાફી અથવા ઉફી. એની તફસીલ આ પ્રમાણે છે :

નૂરે મુસ્તફા ﷺની અવ્વલિયત હફીફી એ કારણે છે કે હઝરત જાબિર રા.ની હદીષમાં બાદમાં જે તફસીલ છે એનાથી જાહેર છે કે અન્ય સર્વ મખ્લૂકાત એ જ નૂરથી બની છે.

અર્શ અને ફલમમાં અગ્રતા એને છે કે અર્શ અગ્રસ્થાને છે. ઈબ્ને અબી હાઝિમે (ફતહુલબારી ૬/૨૮૮) હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ રા.થી રિવાયત કરી કે અલ્લાહે લોહે મહફૂઝને પાંચસો વરસના અંતરની લંબાઈ તથા પહોળાઈમાં પેદા ફર્માવ્યું. પછી મખ્લૂકની પેદાઈશથી પહેલાં ફલમને ફર્માવ્યું અને તે અર્શ પર હતો, કે લખ ! ફલમે અર્જ કરી, શું લખું ?! ફર્માવ્યું, મારી મખ્લૂકાતના બારામાં જે કાંઈ મારો ઈલ્મ છે તેને લખ." આ હદીષ નરસે સરીહ (ઉઘાડી દલીલ) છે કે અર્શનું સર્જન ફલમ પહેલાં છે. અને આ જ હદીષ એની પણ દલીલ છે કે બુદ્ધિ ફલમ પછી પેદા કરવામાં આવી. એટલા માટે કે એમાં સ્પષ્ટતા છે. મખ્લૂકના સર્જન પહેલાં ફલમ પેદા થઈ ચૂક્યું હતું. અને અફલ પણ મખ્લૂક જ છે, પાણી તથા અર્શ પણ મખ્લૂક જ છે. પણ કેમ કે એની અગ્રતા હદીષથી સાબિત છે એટલા માટે એ આનાથી અપવાદ છે.

તેમજ બયહફી (ઉપર મુજબ) એ અલ્અસ્માઅ વસ્સિફાતમાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ રા.થી રિવાયત કર્યું કે ફર્માવ્યું, સૌ પ્રથમ અલ્લાહે ફલમને પેદા ફર્માવી, તેને હુકમ આપ્યો કે લખ ! તેણે અર્જ કરી, શું લખું ? તો ફર્માવ્યું, તફદીર લખ. તો એ દિવસથી લઈને ફિયામત રચાતા સુધી જે કાંઈ થવાનું હતું એ સર્વ લખી નાખ્યું. એના પરથી પણ એનું સમર્થન થાય છે કે અફલને ફલમ પછી પેદા કરવામાં આવી. બલકે નાફેઅ બિન યઝીદ હમીરી રા.ની રિવાયતમાં સાફ સાફ છે, "એનું અર્શ પાણી પર હતું પછી ફલમ પેદા ફર્માવી." (ઉપર મુજબ)

પાણી, અર્શ, ફલમ તથા અફલની અવ્વલિયત (પ્રાથમિકતા) ઉર્ફી છે, એ આધારે કે સર્જનનો હેતુ આસ્માન તથા જમીન છે અને જે કાંઈ એમની દરમ્યાન છે. તેમની પેદાઈશથી પહેલાં એ ચારેવ ચીજો પેદા કરવામાં આવી.

کان الله ولم یکن شیئی غیره : અલ્લાહ હતો અને એના સિવાય કાંઈ ન હતું. કિતાબુત્તૌહીદમાં છે : ولم یکن شیئی قبله બુખારી સિવાયનામાં છે : ولم یکن شیئی معه "એના પહેલાં કાંઈ ન હતું." "એની સાથે કાંઈ ન હતું." સૌના ભાવાર્થ એક જ છે. کانની ઈસ્નાદ જ્યારે અલ્લાહ ﷻ અથવા એની સિફતોની તરફ થાય છે તો એનાથી મુરાદ અઝલિયતે મુતલફા (હમેશાંથી હમેશાં માટે હોવું) થાય છે જેની કોઈ શરૂઆત ન હોય જે અનઅસ્તિત્વથી પાક છે. અને મખ્લૂકાતની તરફ થાય છે તો એનાથી હુદૂષ મુરાદ હોય છે એટલે એક સમય હતો કે એ મૌજૂદ ન હતી એનું અનઅસ્તિત્વ હતું પછી અસ્તિત્વમાં આવી.

حدیث ۱۷۱۰ عَنْ طَارِقِ بْنِ شَهَابٍ قَالَ سَمِعْتُ عُمرَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ

"સૈયદના ઉમર رضی اللہ عنہ سے کہا ہے کہ نبی ﷺ અમારા દરમ્યાન એકવાર ઉભા [હદીષ : ૧૭૧૦]

يَقُولُ قَامَ فِينَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامًا فَأَخْبَرَنَا عَنْ

થયા તો પેદાઈશની શરૂઆતથી લઈને જન્મતીઓના પોતાના સ્થાનોમાં અને દોઝખીઓના

بَدْءِ الْخَلْقِ حَتَّى دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنَازِلَهُمْ وَأَهْلُ النَّارِ مَنَازِلَهُمْ

પોતાના સ્થાનોમાં દાખલ થતાં સુધીની અમને ખબર આપી. એને જેણે યાદ રાખ્યું,

حَفِظَ ذَلِكَ مِنْ حَفِظَةٍ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ

યાદ રાખ્યું જે ભૂલી ગયો, ભૂલી ગયો."

હદીષ : ૧૭૧૦ની સમજૂતી

આ હદીષના પ્રમાણે એહલે સુન્નત વ જમાઅતનો અફીદો છે કે અલ્લાહ ﷻ એ હુઝૂરે અફદસ ﷺ ને સર્વ માકાન وما یکون (મા કાન વમા યકૂન, ભૂત, વર્તમાન, ભાવિ)નો ઈલ્મ અતા ફર્માવ્યો હતો. એટલે કે પેદાઈશની શરૂઆતથી લઈને કયામત સુધી જેટલી મખ્લૂકાત મૌજૂદ થઈ ચૂકી છે અથવા ભવિષ્યમાં થશે એ સર્વનો ઈલ્મ અતા ફર્માવ્યો. ઝાતે બારી તઆલા તથા એની સિફતો કેમ કે વાજિબ ગૈર મખ્લૂક છે તે માકાન وما یکون (મા કાન વમા યકૂન)માં સામેલ નથી. જો કે ઝાત તથા સિફતોનો ઈલ્મ કષીર હુઝૂરે અફદસ ﷺ ને ઉપલબ્ધ છે, પણ એ એમાં દાખલ નથી. એ જ રીતે મુમ્તનઆત, મુહાલાત અને તે ચીજો જેનું અસ્તિત્વ શક્ય છે પણ તે કદી અસ્તિત્વમાં ન આવી અથવા ન આવશે તે પણ મા કાન વમા યકૂનમાં દાખલ નથી, જો કે એનો ઈલ્મ કષીર, વાફિર બલકે અવફર (પુષ્કળ, અઠળક પ્રમાણમાં, બલકે અતિશય પ્રમાણમાં) હાંસલ છે. એ જ પ્રમાણે કયામત બાદની હાલતો પણ દાખલ નથી, જો કે એનો પણ કષીર, વાફિર બલકે અવફર ઈલ્મ હાંસલ છે. કયામતનું રચાવું એમાં દાખલ છે કે નથી એના બારામાં મતભેદ છે. સહીહ એ છે કે એમાં સામેલ છે અને એની દલીલ પણ આ જ હદીષ છે.

આ હદીષની શરહમાં સનહુલ હુફફાઝ અલ્લામા ઈબ્ને હજર લખે છે : (ફતહુલબારી, ૬/૨૯૧) :-

"આ હદીષ એની દલીલ છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ એક જ મજલિસમાં તમામ મખ્લૂકાતના અહવાલ જ્યારથી બલકૂત શરૂ થઈ અને જ્યાં સુધી નાશ પામશે અને જ્યાં સુધી ઉઠાવવામાં આવશે, સર્વ બયાન કરી આપ્યું. અને આ બયાન પેદાઈશના પ્રારંભ તથા દુનિયા અને મેહશર સર્વને સમાવે છે. અને એ સર્વનું એક જ મજલિસમાં બયાન ફર્માવી આપવું એ અતિશય મહાન મોજિઝો છે.

ودل ذلك على أنه أخبرني المجلس الواحد بجميع احوال المخلوقات منذ ابتدأت الى ان تفتى الى ان تبعت فشمّل ذلك الاحبار عن المبدأ والمعاش والمعاد وفي تيسير ايراد ذلك كله في مجلس واحد من خوارق العادة امر عظيم.

અલ્લામા બદરુદ્દીન મહમૂદ અયની ઉમ્દતુલ ફારી (૧૫, પૃષ્ઠ-૧૧૦)માં આ હદીષ હેઠળ લખે છે :

"આ હદીષ દલીલ છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ એક જ મજલિસમાં શરૂથી અંત સુધીની તમામ મખ્લૂકાતના તમામ અહવાલ વર્ણન કરી આપ્યા. અને એ સૌનું એક જ મજલિસમાં બયાન કરી દેવું અતિશય મહાન મોજિજો છે.

فيه دلالة على انه اخبر في المجلس الواحد بجميع احوال المخلوقات من ابتدا ايها الى انتهايتها وفي ايراد ذلك كله في مجلس واحد امر عظيم من خوارق العادة.

અલ્લામા તયબીએ શરહે મિશકાતમાં આ જ હદીષ હેઠળ ફર્માવ્યું જેને અલ્લામા અહમદ ખતીબ ફસ્તલાનીએ (ઈશ્આદુસ્સારી, ૫/૨૫૦)માં અને હઝરત મુલ્લા અલી ફારીએ (મિક્રાત-શરહે મિશકાત)માં નફલ ફર્માવીને યથાવત રાખ્યું :-

"આ હદીષ દલીલ છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ તમામ મખ્લૂકાતના અહવાલ જ્યારથી પેદાઈશની શરૂઆત થઈ ત્યાં સુધી કે ફના થશે ત્યાં સુધી કે ફરી ઝિંદા કરવામાં આવશે, સર્વ વર્ણવી આપ્યું. અને આ મોજિજો છે કે આટલી વાતો થોડા સમયમાં વર્ણવી આપવું આસાન થઈ ગયું."

ودل ذلك على انه اخبر بجميع احوال المخلوقات منذ ابتداءت الى ان تفتنى والى ان تبعث وهذا من خوارق العادة فيه تيسير القول الكثير في الزمن القليل.

આ પાંચ શરહકર્તાઓ મુત્તફિકુલ્લિસાન (એકમતિએ) થઈને લખી રહ્યા છે કે આ હદીષ એની દલીલ છે કે હુઝૂરે અક્રદસ ﷺ એ એક મજલિસમાં પેદાઈશની શરૂઆતથી લઈને જન્નતીઓના જન્નતમાં અને દોઝખીઓના દોઝખમાં પહોંચતા સુધી સર્વ મખ્લૂકાતના કુલ હાલાતની ખબર આપી, ચાહે તે શરૂઆતથી સંબંધિત હોય કે રોજી ધંધાથી અથવા આખેરતથી, ત્યાં સુધી કે જન્નતીઓના જન્નતમાં જવા અને દોઝખીઓના દોઝખમાં જવાની પણ ખબર આપી દીધી. એનો મતલબ એ થયો કે એ પણ બતાવી આપ્યું કે કોણ જન્નતી છે અને કોણ દોઝખી. એનું નામ જ સર્વ મા કાન વમા યકૂનનો ઈલ્મ છે. એનાથી સાબિત થઈ ગયું કે પૂર્વ જ બુઝુર્ગો (અસ્લાફ)નો અફીદો એ જ હતો કે હુઝૂરે અક્રદસ ﷺ સમગ્ર મા કાન વમા યકૂન (ભૂત, વર્તમાન, ભાવિ)ના આલિમ હતા. અમારો આ અફીદો અસ્લાફના અફીદા પ્રમાણેનો છે.

૧. આ વિષયની અન્ય પણ હદીષો છે : ઈમામ અહમદ (૫/૩૮૫)એ પોતાની મુસ્નદમાં, અને બુખારીએ (૨/૯૭૭) કિતાબુલ ફદરમાં, મુસ્લિમે (ભાગ-૨) ફિતનમાં હઝરત હુઝૈફા રિવાયત થી રિવાયત કરી છે : તે કહે છે :-

"નબી ﷺ એ અમને ખુત્બો આપ્યો, એવો ખુત્બો જેમાં ફયામત સુધીની કોઈ ચીજને ન છોડી, જેનો ઉલ્લેખ ન કર્યો હોય. (એટલે સર્વનો ઉલ્લેખ કરી આપ્યો) એને જાણ્યું જેણે જાણ્યું, જે ન જાણી શક્યો ન જાણી શક્યો. હું (ભૂલાયેલી કોઈ ચીજને જોઉં છું તો ઓળખી લઉં છું જેવી રીતે ગુમ થયેલા માણસને જોઈને ઓળખી લેવામાં આવે છે.

لقد خطبنا النبي صلى الله تعالى عليه وسلم خطبة ما ترك فيها شيئاً الى قيام الساعة الا ذكره علمه من علمه وجهله من جهله ان كنت لا ترى الشئ قد نسيت فاعرف ما يعرف الرجل اذا غاب فمآه فعرفه.

૨. ઈમામ અહમદ (૫/૩૪૧) અને ઈમામ મુસ્લિમ (૨/૩૮૦ ફિતન)એ હઝરત અબૂ ઝયદ અન્સારી રિવાયત કરી. તેમણે કહ્યું :-

"રસૂલુલ્લાહ ﷺ સવારની નમાઝ પઢીને મિમ્બર પર તશરીફ લઈ ગયા અને અમને ખુત્બો આપવાનું શરૂ કર્યું ત્યાં સુધી કે ઝહોરનો સમય આવી ગયો. ઝહોરની નમાઝ પઢીને ફરી મિમ્બર પર તશરીફ લઈ ગયા અને ખુત્બો દેવા લાગ્યા. પછી અસર પઢયા, એ જ પ્રમાણે ખુત્બો આપતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે સૂર્ય ડૂબી ગયો. એ ખુત્બામાં એ સર્વ બયાન ફર્માવ્યું જે થઈ ચૂક્યું હતું અને જે ભાવિમાં થવાનું છે. અમારામાં સૌથી અધિક ઈલ્મવાળો તે છે જેણે સૌથી વધુ યાદ રાખ્યું."

صَلَّى بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الصُّبْحِ فَصَعَدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الظُّهُرُ ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ صَعَدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الْعَصْرُ ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى الْعَصْرَ فَصَعَدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ فَخَدَّ شَا فِيمَا كَانَ وَمَا هُوَ كَارِئٌ فَأَعْلَمْنَا أَحْقَقْنَا -

૩. ઈમામ તિમ્બિઝી (૨/૪૨ ફિતન) એ હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી રિવાયત કરી. તેમણે ફર્માવ્યું :

"રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ અમને અસરની નમાઝ પઢાવી પછી ખુત્બો આપવા માટે ઉભા થયા. ફયામત સુધી થનારી કોઈ ચીજને ન છોડી પણ એ કે એની અમને ખબર આપી દીધી. જેણે યાદ રાખ્યું, યાદ રાખ્યું. જે ભૂલી ગયો, ભૂલી ગયો."

صلى بنا رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم يوما صلوة العصر منها رثمما قام خطيبا فلم يدع شيئا يكون الى قيام الساعة الا اخبرنا به حفظه من حفظه ونسيه من نسيه -

૪. તેમજ તિમ્બિઝીએ મોઅજમે કબીર તથા નોએમ બિન હમ્માદ ઉસ્તાઝે ઈમામ બુખારીએ કિતાબુલ ફિતનમાં અને અબૂ નુએમે હિલ્યતુલ અવલિયામાં રિવાયત કરી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું :-

"બેશક ! અલ્લાહે દુનિયા મારી સામે કરી દીધી તો હું દુનિયાને અને દુનિયામાં જે કાંઈ થશે સૌને એવી રીતે જોઈ રહ્યો છું જેવી રીતે મારા હાથની આ હથેળીને, એ રોશનીના સબબે જે અલ્લાહે મને અતા ફર્માવી છે, જેવી રીતે મારાથી પહેલાં અંબિયાને અતા ફર્માવી હતી.

ان الله رفع لي الدنيا فانا انظر اليها والى ما هو كائن فيها الى يوم القيمة كانما انظر الى كفى هذا جليا من الله جلالى كما جلى للنبيين من قبلى -

આ હદીષને ઈમામ સિયૂતીએ ખસાઈસે કુબરામાં, ઈમામ અહમદ ખતીબ ફસ્તલાનીએ મવાહિબુલ્લદુન્નિયહમાં, અલ્લામા ઈબને હજર મક્કીએ અફઝલુલ કુરામાં, અલ્લામા શહાબુદ્દીન ખફફાજી મિસ્રીએ નસીમુર્રિયાઝમાં, અલ્લામા મુહમ્મદ બિન અબ્દુલ બાકી ઝક્રાનીએ મવાહિબની શરહમાં આ હદીષને સનદરૂપે ઝિક ફર્માવેલ છે.

૫. ઈમામ અહમદે મુસ્નદ (૪/૨૫૪)માં ઈમામ બુખારીએ તારીખમાં તિમ્બિઝીએ મોઅજમે કબીરમાં હઝરત મુગીરા બિન શઅબા રિવાયત કરી. તેમણે ફર્માવ્યું :-

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ એકવાર અમારામાં ઉભા થઈને એમની ઉમ્મતમાં ફયામત સુધી જે કાંઈ થવાનું છે સર્વ કાંઈ બતાવી આપ્યું. જેણે યાદ રાખ્યું યાદ રાખ્યું, જે ભૂલી ગયો ભૂલી ગયો.

قام فينا النبي صلى الله تعالى عليه وسلم مقاما فاخبرنا بما يكون في امته الى يوم القيمة وعاءا من وعاء ونسيه من نسيه -

૬. ઈમામ તિર્મિઝીએ હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنه ની હદીષ પર ફર્માવ્યું :-

"આ હદીષ હસન છે અને આ પ્રકરણમાં મુગીરા બિન શઅબા, અબૂ ઝયદ બિન અપ્તબ, હુઝૈફા તથા મરયમ رضوان الله تعالى عليهم أجمعين થી હદીષ મરવી છે કે નબી صلى الله عليه وسلم એ ફયામત સુધી જે કાંઈ થવાનું છે તે સર્વ એમને બયાન કર્યું."

هذا حديث حسن وفي الباب عن المغيرة بن شعبة وابي زيد بن اخطب وحذيفة وابي مریم ذكره ان النبي صلى الله تعالى عليه وسلم حدّثهم بما هو كائن الى ان تقوم الساعة -

હઝરત મુગીરા, હઝરત અબૂ ઝયદ, હઝરત હુઝૈફા رضوان الله تعالى عليهم أجمعين ની હદીષો હવાલાઓ સાથે ઉપર વર્ણન થઈ. હઝરત અબૂ મરયમ رضي الله عنه ની હદીષમાં અન્ય કોઈ હવાલો ન મળ્યો, પણ જ્યારે ઈમામ તિર્મિઝીએ ફર્માવ્યું છે તો તે જરૂર હકક છે.

અત્રે છ હદીષો અમે વર્ણવી જેનો વિષય એ છે કે હુઝૂરે અકદસ صلى الله عليه وسلم ને પયદાઈશના દિવસથી લઈને ફયામત સુધી જે કાંઈ થવાનું છે સૌની ખબર હતી, બલકે જન્મતીઓના જન્મ અને દોઝખીઓનાં દોઝખમાં દાખલ થવા સુધીનું બયાન ફર્માવી દીધું. આ જ ما كان وما يكون છે.

حدیث
عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ

"હઝરત અબૂ હુરૈર رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૭૧૧]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَتَمَنِي ابْنُ

અલ્લાહ عز وجل એ ઈશાદ ફર્માવ્યો, માણસ મને ગાળ આપે છે, અને એને એ યોગ્ય નથી કે મને ગાળ આપે. તે

آدَمَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَشْتَمَنِي وَيُكِدِّ بَنِي وَمَا يَنْبَغِي لَهُ أَمَا شَتَمَهُ إِيَّايَ

મને જૂઠલાવે છે, અને એ એને લાયક નથી. તેનું મને ગાળ આપવું તેનું એવું કહેવું છે કે મારી ઔલાદ છે.

فَقَوْلُهُ إِنِّي وَلَدٌ أَوْ أَمَا تَكْذِيبُهُ فَقَوْلُهُ لَنْ يُعِيدَنِي كَمَا بَدَأَنِي بِهِ

અને તેનું જૂઠલાવવું એનું એવું કહેવું છે કે જેમ કે મને પેદા કરી આપ્યો, બીજીવાર પેદા નહીં ફર્માવે."

(૨/૭૪૨, ૭૪૩ તફસીરે સૂ. ઈબ્લાસ, નિસાઈ-જનાઈઝ)

હદીષ : ૧૭૧૧ની સમજૂતી

شتم (શતમ) ગાળ. મતલબ એ થાય છે કે કોઈના બારામાં

કોઈ એવી વાત કહેવામાં આવે જે એના મર્તબાને ઘટાડનારી હોય. જાહેર છે કે અલ્લાહ عز وجل ના માટે ઔલાદનું કહેવું એનામાં અચબ હોવું લાઝિમ ઠરાવે છે. કેમ કે એ ઔલાદવાળાના મુસ્કિન તથા હાદિષ હોવાને મુસ્તલઝિમ (લાઝિમ ઠરાવે) છે. એ જ પ્રમાણે ફના પછી બીજી વાર ઝિંદા કરવાથી ઈન્કાર એ એની કુદરતનો ઈન્કાર છે. કોઈ ચીજનું સર્જન મુશ્કેલ હોય છે, પણ સર્જન પછી ફરીવાર બનાવવું આસાન હોય છે. જ્યારે અલ્લાહ عز وجل એ સર્વ મખ્લૂકાતને અનઅસ્તિત્વમાંથી અસ્તિત્વ આપ્યું તો એવું કહેવું કે બીજીવાર તેમને નથી બનાવી શકતો એ એની કુદરતનો ઈન્કાર છે અને એની કુદરતને જૂઠાડવું છે.

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(397)

મખ્લૂકની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

حدیث
۱۷۱۲
عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરેહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ سے کہتے ہیں کہ رسول اللہ ﷺ نے فرمایا، ج્યારے [હદીષ : ૧૭૧૨]

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا قَضَى اللَّهُ الْخَلْقَ

અલ્લાહે મખ્લૂકને પેદા કરવાનો ઈરાદો કરી લીધો તો તેણે પોતાની કિતાબ લોહ મહફૂઝમાં લખ્યું એ અર્થ

كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَ لَا فَوْقَ الْعَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي عِ

પર છે, બેશક ! મારી રહમત મારા ગઝબ પર સવાર છે."

(૨/૧૧૦૧ ૧૧૦૪, ૧૧૧૦, ૧૧૨૭, તૌહીદ, મુસ્લિમ, અત્તૌબા, નિસાઈ-નુઉત, ઈબ્ને માજહ-ઝૂહદ, મુસ્નદ
ઈમામ અહમદ ૨/૨૩૨ વગેરે)

હદીષ : ૧૭૧૨ની સમજૂતી

કિતાબુતૌહીદમાં સબતને ગલ્બત છે. પહેલાનો અર્થ એ છે કે રહમત ગઝબ કરતાં વધુ છે. બીજાનો અર્થ એ છે કે પ્રથમ રહમત ફર્માવું છું પછી બાદમાં કોઈ જુર્મ પર ગઝબ ફર્માવું છું. બંને અર્થો જાહેર છે, રહમતનો અર્થ કોઈના તરફ દિલનું ઝુકવું છે. અહીં એનું લાઝિમ મુરાદ છે. એટલે કોઈને વિના હક્ક અતા કરવું. ગઝબનો અર્થ નફ્સનો જોશ તથા જુસ્સો છે. અહીં એનું લાઝિમ મુરાદ છે, એટલે કે કોઈને સજા આપવાનો ઈરાદો. અલ્લાહ ﷻનો કરમ છે કે આખી મખ્લૂકાતને અસ્તિત્વ અતા કરે છે, તેની જિંદગીની જરૂરિયાતો પૂરી પાડે છે, આ તેની રહમત છે અને ગઝબ કોઈ જુર્મ પર ફર્માવે છે અને મોટાભાગે માફ કરી આપે છે.

પ્રકરણ : "જમીનો સાત છે. અને અલ્લાહ ﷻના આ ઈર્શાદનું બયાન કે, "અલ્લાહ તે જ છે જેણે સાત આસ્માન બનાવ્યાં અને એના બરાબર જમીનો." (તલાફ-૧૨) - (૪૫૩)

بَابُ مَا حَاءَ فِي سَبْعِ أَرْضِينَ وَقَوْلِ اللَّهِ
عَزَّ وَجَلَّ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ
وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ - طلاق ۱۲

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આ આયતથી માલૂમ પડ્યું કે જમીન પણ સાત છે. એનાથી મુરાદ ક્યાં તો જમીનના સાત હિસ્સાઓ જેને હફ્ત અકલીમ (સાત દેશો) કહેવામાં આવે છે, અથવા એ કે જમીનના પણ પડવારી (પડ પર પડ) સાત તબક્કા છે, પણ કેમ કે એ સર્વ તબક્કા એકબીજાથી મળેલા છે, વચ્ચે કોઈ અંતર નથી એટલા માટે કુર્આને કરીમમાં એકવચનનો સેગો વાપરવામાં આવ્યો છે. અને આસ્માનોના તબક્કાઓમાં પાંચસો વરસના અંતરનો ગાળો છે એટલા માટે તેમને સમાવાત બહુવચનના સેગા વડે તાબીર કરવામાં આવ્યાં.

જમીનના સાત તબક્કા હોવાની તકદીર પર દરેક તબક્કાની વચ્ચે અંતર છે. એના પર હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ રَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا એ અષર થકી દલીલ કરવામાં આવે છે, જેને ઈમામ હાકિમ અને બયહકીએ રિવાયત કર્યું. બયહકીએ એને "શાઝ" કહ્યું. ઈબ્ને અબ્બાસ ફર્માવે છે :-

أى سبع ارضين وفى كل ارض آدم كآدمكم ونوحكم وابراهيم كإبراهيمكم وعيسى كعيسىكم ونبي كنبىكم

"મિથલેહનો અર્થ એ છે કે જમીનો પણ સાત છે અને દરેક જમીનમાં એક આદમ તમારા આદમની જેમ, અને એક નૂહ છે તમારા નૂહની જેમ, અને એક ઈબ્રાહીમ છે તમારા ઈબ્રાહીમની જેમ, અને એક ઈસા છે તમારા ઈસાની જેમ, અને એક નબી છે તમારા નબીની જેમ."

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે હુખારી (ભાગ-૬) (398) મખ્લૂકની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

પણ આ અષર આયતે કરીમા خاتم النبیین ઉઘાડી વિરોધી છે. રિસાલતકાળથી લઈને આજ સુધી એના પર કૃતઈ યફીની ઈજમાઅ છે કે ખાતમુન્નબીય્થીનનો અર્થ આખરી નબી છે. આ અર્થ કરીને હુઝૂરે અફઠસ ﷺના ઝડૂર પછી કોઈને દુનિયાભરમાં ક્યાંય નબુવ્વત મળવી શરઅન મુહાલ (અશક્ય) છે. એટલા માટે હુઝૂરના જમાનામાં કે હુઝૂરના જમાના પછી કોઈને નબુવ્વતનો મન્સબ ન કોઈને મળ્યો છે ન મળશે. જે એને જાઈઝ જાણે એ કાફિર છે. વિગતવાર ચર્ચા માટે મુજદ્દિદે આ'ઝમ આ'લા હઝરત ઈમામ અહમદ રઝા رضى الله عليهની કિતાબ "જઝાહુલ્લાહુ અહુવ્વલૂ બિ ઈબાઈહીબાએ ખતમુન્નબુવ્વહ" અને ખાદિમની કિતાબ "મુન્સિફાના જાઈઝા" વાંચો.

આ અષરને સહીહ માનવાના આધારે લાઝિમ આવે છે કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺના જમાનામાં છ અન્ય નબી મૌજૂદ હતા. જેથી આ અષર સ્વીકારને પાત્ર નથી.

રહી ગયું આ અષર અને આયતે કરીમા ખાતમુન્નબીય્થીન વચ્ચે વર્ગીકરણની જે કોશિશ નજીકના ભૂતકાળમાં લોકોએ કરી છે, દા.ત. દેવબંદી જમાતના સ્થાપક મોલ્વી ફાસિમ નાનોત્વીએ તહઝીરુન્નાસમાં અને મૌલાના અબ્દુલ હય લખનવીએ પોતાના ફત્વામાં. એ જ સમયના ઉલમાએ સૌના તારપુર્જા વિખેરીને રાખી દીધા છે.

ત્યારબાદ ઈમામ બુખારી જમીન તથા આસ્માનના વિશે કુર્આન કરીમમાં વર્ણન થયેલ અમુક કલેમા (શબ્દો)ની તફસીર ફર્માવે છે. સૂરએ વતૂરમાં ફર્માવ્યું, والسقف المرفوع "અને કુસમ છે ઊંચી છતની." એનાથી મુરાદ આસ્માન છે. رفع سمكها فسواها, એમાં سمك થી મુરાદ بنا એટલે ઈમારત. સૂરએ ઝારિયાતમાં આવેલ છે : والسماء ذات الحَبك "કુસમ મુઝય્યન (સજજ) આસમાનની." એમાં حَبكનો અર્થ استوا (ઈસ્તવા) તથا حُسن (હુસ્ન) છે.

સૂરએ ઈન્શોકાફમાં આવ્યું છે : واذنت لربها وحققت "એમાં اذنتُ એ اطاعت وسمعتના અર્થમાં છે. એટલે "પોતાના રબનો હુકમ સાંભળે અને માને, અને એને એ જ લાયક છે." એમાં ج : والق ما فيها وتخلت "એની તફસીરમાં ફર્માવ્યું, خرجت ما فيها من الموتى وتخلت عنه "અને જ્યારે જમીન એ સૌને બહાર કરી આપે જે એની અંદર છે અને ખાલી થઈ જાય." એટલે કે જમીનની અંદરનાં મુડદાં બહાર નીકળી પડે. એટલે એવું મુરાદ નથી કે જમીનની અંદર જે ખજાનાઓ દફન છે, તેને બહાર ફેંકી દે. મુરાદ એ છે કે જે મુડદાં જમીનમાં દફન છે તેમને બહાર કાઢી નાખે.

સૂરએ વશશ્મમાં ફર્માવ્યું : والارض ما طحها "ની તફસીરમાં ફર્માવ્યું : اذنتُ એટલે ફેલાવ્યું. સૂરએ નાઝિઆતમાં છે : فاذا هم بالساهرة तो એ લોકો મેદાનમાં પહેલા હશે. જો અર્થ જમીનની સપાટી છે. જેમાં જાનદારોનું સૂવાનું તથા જાગવાનું હોય છે.

स्पष्टता : والسقف المرفوع થી આસ્માન મુરાદ છે. આ ઈમામ મુજાહિદનો કૌલ છે અને હઝરત અલી رضى الله عنهનો પણ ઈર્શાદ છે જે બાબે ઝિકુલ મલાઈકામાં આવી રહ્યો છે. પણ હઝરત અનસ رضى الله عنهએ ફર્માવ્યું કે એનાથી અર્શ મુરાદ છે. السقف المرفوع થી સિતારાઓથી સજેલું આસ્માન મુરાદ છે. આ હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضى الله عنهનો કૌલ છે. ઈમામ ઝહાકે ફર્માવ્યું કે એનાથી તારાઓ મુરાદ છે. અને એક કૌલ એ છે કે એનાથી આકાશગંગા મુરાદ છે. સાહિરાથી જમીનનું પટ મુરાદ છે. આ ઈકરમાનો કૌલ છે. અને એક કૌલ એ છે કે બયતુલ મુકદ્દસની નજીક એક પહાડનું નામ છે.

આ સાબિત કરવાના માટે કે જમીનો સાત છે, ઈમામ બુખારીએ પ્રથમ ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા રાઝી અલ્લાહુ એન્હાની એ હદીષ વર્ણવી જેમાં ફર્માવવામાં આવ્યું કે, જેણે કોઈની એક વેંત જમીન જુલ્મની રીતે લીધી એના ગળામાં એટલી જમીનના સાતેવ તબક્કા તૌફ બનાવીને નાખી દેવામાં આવશે. પછી હઝરત ઈબ્ને ઉમર રાઝી અલ્લાહુ એન્હાની તે હદીષ વર્ણવી છે કે જેણે કોઈની જમીન નાહકક કાંઈ પણ લીધી તે સાતમી જમીન સુધી ધસાવવામાં આવશે. આ અને ચોથી હદીષ હઝરત સઈદ બિન ઝયદ બિન નુફૈલ રાઝી અલ્લાહુ એન્હાની વર્ણવી જે ઉમ્મુલ મો'મિનીનની હદીષના સમાનઅર્થી છે. આ ત્રણેવ હદીષો નુઝહતુલ ફારી, ભાગ-૫, (બુખારી, કિતાબુલ મઝાલિમ, પેજ : ૩૯૬, ૩૯૭)માં વર્ણન થઈ ચૂકી છે.

حدیث ۱۷۱۳
عَنْ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِي بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂબકર રઝી અલ્લાહુ એન્હાની નબી રિવાયત કરે છે કે જમાનો પલ્ટાઈને [હદીષ : ૧૭૧૩]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الزَّمَانُ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ

એ જ હાલત પર આવી ગયો જેના પર એ દિવસે હતો જે દિવસે અલ્લાહે આસ્માનો તથા જમીનોને પેદા

وَالْأَرْضِ السَّنَةَ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ تِلْكَ مُتَوَالِيَاتٌ

કર્યા હતાં. વરસ બાર મહિનાનું છે એમાંથી ચાર હરામ (હુર્મતવાળા) છે, ત્રણ સતત ઝીફઅદા, ઝીલ હજજ

ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْحَرَمُ وَرَجَبٌ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَسَعْبَانَ عِ

અને મુહર્રમ અને રજબ મુઝર જે જમાદી તથા શાબાનની વચમાં છે."

(૧/૧૬, અઈલ્મ, ૨/૬૩૨, મગાઝી, તફસીરે સૂ. તૌબા, ૬૭૨, અઝાહી ૮૩૩, ફિતન ૧૦૪૮, તૌહિદ ૧૧૦૮, મુસ્લિમ દિયાત, નિસાઈ-હજ-ઈલ્મ, ઈબ્ને માઝા, મુકદ્દમા, દારમી મનાસિક, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૫/૩૭)

હદીષ : ૧૭૧૩ની સમજૂતી

આ ખુત્બો હુઝૂર રઝી અલ્લાહુ એન્હાનીએ યૌમે નહર દસ ઝીલ હજજના સૂરજ ઊંચા થયા પછી ચાશ્ત*ના સમયે જમરાઓ* વરસે આવ્યો હતો. (★ અબૂ દાઉદ ૧/૩૭૦, ★ બુખારી મનાસિક-૨૩૫) આ હદીષના અમુક હિસ્સા કિતાબુલ ઈલ્મ (નુઝહતુલ ફારી, ૧/૨૬૨, ૬૪, ગુજરાતી, પેજ નં. ૧૯૨)માં વર્ણન થઈ ચૂક્યા છે. આ હિસ્સો ત્યાં રિવાયત પામેલ ન હતો એટલા માટે એને અહીં લખ્યો.

અરબવાસીઓની આદત હતી કે પોતાના ગલત હેતુઓના માટે શહેર હુર્મ (હુર્મતવાળા મહિનાઓ)ને આગળ પાછળ કરી આપતા હતા. દા.ત. લડાઈ થતી રહી, જો શહરે હરામ આવી જતો તો એલાન કરી આપતા કે આ વરસે શહરે હરામ એક મહિના પછી થશે, બે મહિના પછી થશે. દા.ત. લડાઈના દરમ્યાન ઝી ફઅદા આવી ગયો તો કહી દીધું, હવે બે મહિના પછી આવશે. એના પરિણામે હુર્મતવાળા મહિનાઓનો ક્રમ આગળ પાછળ થઈ જતો. એને કુર્આને કરીમમાં ફર્માવવામાં આવ્યું : **انما النسبى زيادة فى الكفر** : "મહિનાનું પાછળ હટાવવું કુફરમાં વધારો જ તો છે." (બરાઅત-૩૭)

આ એવી રીતે કે અલ્લાહ રઝી અલ્લાહુ એન્હાની જે મહિનાને હરામ હુર્મતવાળો બનાવ્યો એને હલાલ કરી લીધો, એ

નુઝહતુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (400) મખલૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

એક કુફ થયું. અને જેને અલ્લાહે હલાલ બનાવ્યો હતો તેને હલાલ કરી લીધો એ બીજું કુફ થયું. હવે જ્યારે ઈસ્લામ આવી ગયો તો એમાં કોઈ તબદીલી થશે નહીં. દર વર્ષે પ્રથમ મહિનો મુહર્રમ અને હરામ, અને પછી સાતમો રજબ હરામ, પછી અગ્યારમો બારમો ઝીક્રઅદા, ઝીલ હજજ હરામ. એમાં કોઈ તબદીલી થશે નહીં. રજબ મુઝર, મુઝર હુઝૂરે અકફદસ ﷺના ઓગણીસમાં દાદાનું નામ મુબારક છે. તેઓ આ મહિનાની ઘણી તા'ઝીમ તથા તકરીમ કરતા હતા. એટલા માટે એને રજબ મુઝર કહેવામાં આવતો હતો. **بين جمادى وشعبان** એની કૃતઈ નિશ્ચિતતા માટે છે. **نَشِيءُ**ના કારણે એને પણ આગળ પાછળ કરી આપતા હતા, એટલા માટે એની કૃતઈ નિશ્ચિતતાની જરૂરત મહેસૂસ થઈ.

પ્રકરણ : "સિતારાઓનું બયાન" - (૪૫૪) **باب في النجوم ٤٥٤**

٥٧٦ **وَقَالَ قَتَادَةُ وَقَدْ رَزَيْتَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ - مَدَّ خَلِقَ**

"અને કૃતાદાએ કહ્યું, (અલ્લાહ ﷻનો ઈશ્દ છે) : અને વિના શંકાએ અમે [તઅલીફ : ૫૭૬]

هَذَا النُّجُومُ لِثَلَاثٍ جَعَلَهَا زِينَةً لِلسَّمَاءِ وَمَرْجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَعَلَامَاتٍ

નજીક આસ્માનને ચિરાગો વડે સજાવ્યું. (સૂ. મુલ્ક-૫) આ તારાઓ ત્રણ ફાયદાઓના માટે પેદા કરવામાં

يُهْتَدَىٰ بِهَا فَمَنْ تَأَوَّلَ فِيهَا بَغَيْرِ ذَٰلِكَ أَخْطَأَ وَأَضَاعَ نَفْسِيئَهُ وَتَكَلَّفَ

આવ્યા છે. આસ્માનની શોભાના માટે, અને શયતાનને સંગસાર કરવાના માટે, અને નિશાનીઓ છે જેનાથી

مَا لَا عِلْمَ لَهُ بِهِ -

રસ્તા જાણવામાં આવે છે. જેમણે એના સિવાય અન્ય કોઈ તાવીલ કરી તેણે ગલતી કરી અને ઈલ્મથી

પોતાનો હિસ્સો વેડફી નાખ્યો અને એની તકલીફ કરી જેનો એને ઈલ્મ નથી. "

તઅલીફ : ૫૭૬ની સમજૂતી

આ તઅલીફને ઈમામ અબ્દ બિન હુમૈદે પોતાની તફસીરમાં મુતસિલ સનદ સાથે રિવાયત કરી છે, છેવટમાં છે : જાહિલોએ એ તારાઓથી ભવિષ્યની પેશનગોઈ ઉપસ્થિત કરી લીધી છે. કહે છે કે ફલાણા નક્ષત્રમાં ઝાડ રોપશે તો આવું થશે, અને જે ફલાણા નક્ષત્રમાં સફર કરશે તો આવું થશે. અને મારી જાનની કૃસમ દરેક નક્ષત્રમાં લાંબા, ઠીંગણા, લાલગોરા, સારા બુરા સૌ પેદા થાય છે. તારાઓ, ચોપગાંઓ, પક્ષીઓને ઈલ્મે ગયબથી કોઈ સંબંધ નથી.

ઈલ્મે નુજૂમ હક્ક છે પણ તેમાં મશગૂલ થવું હવે મન્સૂખ છે. તારાઓના આકાર, ગતિ જોઈને ભવિષ્યની વાત બતાવવી મના છે. અને તારાઓને એમાં બિઝ્ઝાત (અંગત રીતે) અસરકારક સમજવા કુફ છે. પરંતુ એને નિશાનીઓ સમજીને કોઈ કૃયાસ કરવો કુફ તો નથી પણ નિરર્થક છે. મોટા મોટા જ્યોતિષીઓની વાતો રોજ બરોજ ગલત સાબિત થતી જોવા મળે છે. હિંદુઓ શાદી લગ્ન પર ઘણી કાળજીપૂર્વક યોધડીયાં જોઈને શુભ લગ્ન મૂરત કઢાવે છે પણ શું તેમની દરેક શાદી સફળ થાય છે ? જે હાલ મુસલમાનોનો છે એ જ હાલ હિંદુઓનો છે, ફરક એ છે કે મુસલમાનોને ત્યાં તલાકના કારણે નાઈતેફાકી ફેલાય રહી છે અને એમને ત્યાં તલાક નથી એટલે કોઈપણ ભોગે પુરૂષોએ પોતાની પત્નીઓ રાખી મૂકવી પડે છે. હિંદુઓની

નુઝુલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (401) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

દાસ્તાનના પ્રમાણે જ્યારે રામચંદ્રની શાદીની ઘડી તે વખતે સૌથી મોટા જ્યોતિષે કાઢી હતી પણ અંજામ એ થયો કે તેમની શાદી પછી એમના પર વિવિધ પ્રકારની મુસીબતો નાજિલ થવા લાગી. ૧૪ વરસ વનવાસ કરવો પડ્યો, રાવણ સીતાને ઉઠાવીને લઈ ગયો, જંગ કરવી પડી, અયોધ્યા પરત આવીને તખ્ત પર બેઠા તો પણ ચૈન ન મળ્યું, છેવટે સરજૂ નદીમાં ડૂબીને મુક્તિ હાંસલ કરી.

તારાઓ ક્યાં છે ? : મેં મારી કિતાબ "ઈસ્લામ ઔર ચાંદ કા સફર"માં હદીષો, પૂર્વજ બુઝુર્ગોના કથનોથી સાબિત કર્યું છે કે તારાઓ આસ્માનની નીચે છે. કુર્આને કરીમમાં ફર્માવ્યું : **كل في فلك يسبحون** "દરેક એક ઘેરાવમાં તરી રહ્યું છે." (અંબિયા-૩૩, યાસીન-૪૦)

મહારિકમાં ફર્માવ્યું : **الفلک موج مکفوف تحت السماء**

તદ્ઉપરાંત હઝરત સલ્માન ફારસી, હઝરત ઈબ્ને ઉમર, હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ **وَاللَّفْظُ لِلأُولَى** (ફતહુલ બારી, ૬/૨૯૪) મરવી છે કે ફર્માવ્યું,

"તમામ તારાઓ આસ્માનમાં એવી રીતે ફાનસોની જેમ લટકી રહ્યા છે જેવી રીતે મસ્જિદોમાં કંદીલો લટકતી હોય છે."

ઈમામ ફતાદાએ તારાઓના આ ત્રણેવ ફાયદા કુર્આન મજીદથી કાઢ્યા છે. આ આયતના મુત્તસિલ ફર્માવ્યું, **وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ** "અને અમે એને શૈતાનને ફેંકીને મારવા માટે બનાવ્યા છે."

સૂરએ યૂનુસમાં ફર્માવ્યું : **وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمَ أَعَدَدَ السَّنِينَ وَالْحَسَابِ** "અને તેની મંજિલો નિશ્ચિત કરી આપી જેથી કરીને તમે લોકો વરસોની ગણતરી અને હિસાબ માલૂમ કરો." (૫)

સૂરએ નહલમાં ફર્માવ્યું : **وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ** "અને તારાઓથી લોકો રસ્તો મેળવે છે." (૧૬)

સૂરજના માટે આ મંજિલો છે. રબીઅના માટે હમલ, ધૌર, જુઝાઅ, ગરમીના માટે સરતાન, અસદ, સમ્બલા. ખરીફના માટે મીઝાન, અફરઅ, ફૌસ. ઠંડીના માટે જદી, દલૂ, હૂત જેને સૂર્ય ત્રણસો સાઈઠ દિવસમાં પાર કરે છે. દરેક બુર્જમાં તેની લગભગ ૨ ૧/૩ મંજિલ છે. (વિગતના માટે "ઈસ્લામ ઔર ચાંદકા સફર"નો અભ્યાસ કરો.)"

જમીનની ઉપજમાં ચાંદ તથા સૂરજની ઘણી દખલ છે એને અનુલક્ષીને ઈમામ બુખારી આ પ્રકરણમાં કુર્આને કરીમમાં આવેલ અમુક વનસ્પતિઓની તફસીર ફર્માવે છે :-

સૂરએ કહફમાં ફર્માવ્યું, **فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُؤُهُ الرِّيَاحُ** "આસ્માનના પાણીના સબબે જમીનની ઘાસ ગાઢ થઈને નીકળ્યું પછી સૂકી ઘાસ બની ગયું જેને હવા ઉડાડે છે." (૪૫)

ફર્માવ્યું, **هَشِيمٌ**નો અર્થ મોતગૈયર છે એટલે તે બદલાય જાય છે. બદલાયને સૂકી ઘાસ બની જાય છે.

સૂરએ અબસમાં ફર્માવ્યું, **وَفَاكِهَةً وَأَبًّا** "અને મેવા તથા દૂબ (ચારો) પેદા કર્યા." (૩૧)

ફર્માવે છે : **بُ** "લીલોતરી છે જેને જાનવર ખાય છે એટલે ચારો. જેમ કે દૂબ (ચારો) તથા અન્ય ઘાસો."

સૂરએ રહ્માનમાં ફર્માવ્યું, **وَالأَرْضِ وَصَعَهَا أَنْامٌ** "અને જમીન મખ્લૂકના માટે રાખી." (૧૦) એમાં શબ્દ **مَآثِنًا**નો અર્થ બતાવ્યો કે મખ્લૂક છે.

બરઝખ શબ્દ કુર્આને કરીમમાં ત્રણ જગાએ આવ્યો છે. સૂરએ મુઅ્મિનૂન, સૂરએ ફુક્રાન, સૂરએ રહ્માનમાં એનો અર્થ બતાવ્યો કે હાજિબ છે એટલે આડ.

સૂરઅ નબામાં ફર્માવ્યું, وَجَنَّتِ الْفَاةَا "અને ગાઠ બાગ." (૧૬) الْفَاةَاની તફસીર હઝરત મુજાહિદથી નફલ ફર્માવી. مُلْتَمَّةٌ એકબીજાથી લપેટાયેલાં. સૂરએ અબસમાં ફર્માવ્યું : وَحَدَاةَاكْ غَلْبَا "અને ગાઠ બાગો." (૩૦) ઈમામ મુજાહિદે ફર્માવ્યું, أَنْغَلَبُ الْاُمْلَتَةَ "આપસમાં લપેટાયેલાં." الْفَاةَا لَفٌ બહુવચન છે. અથવા الْفَاةَاનું, બંને ફૌલ છે. એ પણ કહેવામાં આવ્યું કે لَفٌ એકવચન પણ છે અને બહુવચન પણ. બોલવામાં આવે છે : جَنَّةٌ لَفٌ وَجَنَّاتٌ لَفٌ

સૂરએ બફરહમાં ફર્માવવામાં આવ્યું : وَجَعَلَ لَكُمْ الْاَرْضَ فَرَاةَا "અને તમારા માટે જમીનને પાથરણુ બનાવ્યું." (૨૨) الْفَاةَاની તફસીર اِدْمَاةَاથી કરી, એટલે પાથરણુ. જેમ કે ફર્માવ્યું : وَكُنتُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ "અને તમારા માટે જમીનમાં ઠેકાણુ છે." (૩૬)

સૂરએ અબરાફમાં ફર્માવ્યું : وَالَّذِي حَبِطَ لَا يَخْرُجُ اِلَّا نَكِدًا "અને ખરાબ જમીનથી મુશ્કેલીએ થોડુ નીકળ છે." (૫૮) اِنْدَاનો અર્થ બતાવ્યો. قَلِيلٌ થોડુ. આ પ્રકરણને અનુરૂપ ઈમામ બુખારીને કોઈ હદીષ ન મળી.

પ્રકરણ : "યાંદ સૂરજના ભ્રમણની સ્થિતિ" **بَابُ صِفَةِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ مُحْسَبَاتٍ**
-(૪૫૪)

ت ٥٧٧ قَالَ مُجَاهِدٌ كَحُسْبَانِ الرَّحَى وَقَالَ عَيْرُكَ بِمِحْسَابٍ وَمَنَارِلَهُ

"ઈમામ મુજાહિદે ફર્માવ્યું, ઘંટીના ભ્રમણની જેમ. અને એમના ઉપરાંત અન્ય [તઅલીફ : ૫૭૭]

لَا يَعُدُّوْا اِنْهَا حُسْبَانٌ جَمَاعَةٌ حِسَابٍ مِثْلُ شُهَابٍ وَشُهَبَاتٍ -

લોકોએ કહ્યું, એ હિસાબ તથા મંજિલ જેનાથી બંનેવ બહાર ન થાય. હુસ્બાન એ હિસાબનું બહુવચન છે, જેમ કે શહાબનું બહુવચન શુહબાન."

તઅલીફ : ૫૭૭ની સમજૂતી મુજાહિદના ઈર્શાદનો મતલબ એ છે કે જેવી રીતે ચક્કી (ઘંટી)નો પાટ ગોળ વર્તુળમાં ગતિ કરે છે એ જ પ્રમાણે ચંદ્ર સૂરજ પણ એક વર્તુળમાં ગોલાઈમાં ગતિ કરે છે. એટલે એક કેન્દ્ર પર રહીને ભ્રમણ કરે છે. અને હઝરત અબ્બાસ رَضِيَ اللهُ عَنْهُએ ફર્માવ્યું કે એમની ગતિ એક હિસાબથી નિશ્ચિત છે. એ પોતાની મંજિલોમાં રહીને ગતિ કરે છે એનાથી બહાર નથી થતા.

حِسْبَان (હુસ્બાન) મસ્દર પણ છે જેમ કે ગુફરાન, નુઅ્માન વગેરે અને હિસાબનું બહુવચન પણ છે જેમ કે શહાબનું બહુવચન شُهَبَان શુહબાન. સૂરએ صُوْهُهَا مَا وَالشَّمْسُ وَصُحَّهَا અર્થ બતાવ્યો, એની રોશની. સૂરએ યાસીનમાં ફર્માવ્યું, لَا اِلٰلٰهَ اِلَّا الشَّمْسُ يَنْبَغِيْ لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ, "સૂરજને એ હક્ક નથી કે યાંદને પકડે અને ન રાતને એ હક્ક કે દિવસથી આગળ વધે. (૪૦) એટલે એકની રોશની બીજાની રોશનીને નથી છુપાવતી. બંનેવ એકબીજા તરફ ઝડપભેર લપકી રહ્યાં છે. سَابِقُ النَّهَارِની તફસીર يَنْبَغِيْ لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِનો અર્થ છે, એકબીજાને પકડવાની કોશિશ કરવી. حَيْثُનો અર્થ છે ઝડપભેર. મતલબ એ થયો કે તેમ છતાં કે યાંદ તથા સૂરજ એકબીજાની પાછળ ઝડપભેર દોડી રહ્યા છે પણ સૂરજ ન યાંદને પકડી શકે છે અને ન રાત દિવસથી અગ્રતા લઈ જઈ શકે છે. પોતપોતાની નિશ્ચિત હદોમાં રહીને ભ્રમણ કરે છે અને દિવસ તથા રાત પોતપોતાના નિયત સમયે આવે જાય છે. એક મિનિટ પણ વહેલુ કે મોડુ નથી થતું.

એ જ સૂરત આ આયતથી પહેલાં ફર્માવ્યું, وَأَيَّةُ نُهُمُ اللَّيْلِ نَسَلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ "અને એમના માટે એક નિશાની રાત છે જેનાથી અમે દિવસ ખેંચી લઈએ છીએ" (૩૫) તફસીર કરી, દિવસ રાતને એકબીજામાંથી કાઢીએ છીએ અને એમનામાંથી દરેકને ચલાવીએ છીએ.

સૂરએ હાક્કુહમાં છે : وَأَنْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا "અને આસ્માન ફાટી જશે તો એ દિવસે વિખરાયેલું હશે. અને ફરિશ્તા એના છેડાઓ પર હશે." (૧૬, ૧૭)

વાહીનો માદો વહે છે જેનો અર્થ ફાટવું છે. અર્જા-અર્જા બહુવચન છે. એનો અર્થ કૂવાનો કિનારો છે. એટલે ફરિશ્તાઓ આસ્માનોના એ કિનારાઓ પર હશે જે વિખરવાથી મહેકૂન હશે. આ એવું જ છે કે જેમ કે કહે છે : عَلَى أَرْجَائِ النَّبِيِّ : કૂવાના થાળા પર. رَجَا નાકિસે યાઈ છે "યાઅ"ને હમ્જાથી બદલી નાખી.

સૂરએ નાઝિયાતમાં ફર્માવ્યું, وَأَغَطَّشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ صُحُفَهَا "અને એની રાત અંધારી કરી અને એની રોશની ચમકાવી." (૨૯)

સૂરએ અન્-આમમાં ફર્માવ્યું, فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ "પછી જ્યારે એમના પર રાતનો અંધકાર આવ્યો." (૭૬) أَغَطَّشَ તથા جَنَّનો અર્થ બતાવ્યો કે أَظْلَمَ છે. એટલે અંધારું આવ્યું.

قَالَ الْحَسَنُ كَوَّرْتُ كَكْوَرُ حَتَّى تَذْهَبَ ضَوْؤُهَا-

ت
٥٧٨

"સૂર્ય લપેટી દેવામાં આવશે ત્યાં સુધી કે તેની રોશની જતી રહેશે."

[તઅલીફ : ૫૭૮]

તઅલીફ : ૫૭૮ની સમજૂતી સૂરએ ઈન્શિફાકમાં છે : وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ "ફસમ રાતની અને એ ચીજોની જેમને તે ભેગી કરે." (૧૭) એની તફસીરમાં ફર્માવ્યું, وَأَغَطَّشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ صُحُفَهَا "અને ફસમ છે ચાંદની જ્યારે પૂરો થઈ જાય." (૧૮) اسْتَوَىનો અર્થ اِسْتَوَى છે. મુરાદ ચોપગાં વગેરે છે જેઓ રાતમાં પોતપોતાનાં ઠેકાણેઓ પર બસેરા માટે ભેગાં થાય છે. એમાં જ છે : وَالْقَمَرِ إِذَا اسْتَسَقَ "અને ફસમ છે ચાંદની જ્યારે પૂરો થઈ જાય." (૧૮) "જેણે આસ્માનમાં છે એટલે બરાબર થઈ જાય, આખો થઈ જાય. સૂરએ ફુકાનમાં છે : حَجَلٌ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا "જેણે આસ્માનમાં બુર્જ બનાવ્યા." (૬૧) بُرُوجٌથી મુરાદ સૂરજ તથા ચાંદની મંઝિલો છે. સૂરએ ફાતિરમાં ફર્માવ્યું, وَلَا الظُّلُّ وَلَا الخُرُورُ "છાંચડો અને તીવ્ર તડકો બરાબર નથી." હરુરની તફસીરમાં ફર્માવ્યું, એ ગરમી જે દિવસમાં સૂર્યના કારણે પડે છે.

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَرُؤْبَةُ الخُرُورُ بِاللَّيْلِ وَالسَّمُومُ بِالنَّهَارِ-

ت
٥٧٩

"હરુરત ઈબ્ને અબ્બાસ અને રૂબાએ કહ્યું, "અહરુર" રાતની સખત ગરમ

[તઅલીફ : ૫૭૯]

હવા અને "સમૂમ" દિવસની સખત ગરમ હવા, હૂ."

તઅલીફ : ૫૭૯ની સમજૂતી કુર્આન મજીદમાં કેટલીયે જગાએ بولج بولج આવ્યું છે જેનો અર્થ يَكْوَرُ બતાવ્યું. એટલે લપેટ્યું છે. સૂરએ તૌબામાં ફર્માવ્યું, "وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِخِيبَةٍ" "અને અલ્લાહ અને તેના રસૂલ અને મો'મિનો સિવાય કોઈને રાજદાર બનાવીશું નહીં." (૧૬) وَلِخِيبَةٍનો અર્થ બતાવ્યો : كُلُّ شَيْئٍ أُدْخِلْتَهُ فِي شَيْئٍ "દરેક તે ચીજ જેને તમે બીજામાં દાખલ કરો."

حدیث
۱۷۱۴
عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ

"હઝરત અબૂઝર રસૂલ અલ્લાહ એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ અબૂઝર રસૂલ અલ્લાહ થી પૂછ્યું, [હદીષ : ૧૭૧૪]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي ذَرٍّ حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ أَتَدْرُسِي

જે સમયે સૂર્ય ડૂબ્યો શું તમે જાણો છો ક્યાં જાય છે ? મેં અર્જ કરી, અલ્લાહ અને તેના રસૂલ સારી રીતે જાણો

أَيْنَ تَذْهَبُ قُلْتُ اللَّهُ وَرَأْسُ سُوْلَةٍ أَعْلَمُ قَالَ فَاتَّهَاتَذْهَبُ حَتَّى

છે. ફર્માવ્યું, સખત એ જાય છે અને અર્શની નીચે સિજદો કરે છે અને ઈજાઝત તલબ કરે છે તો તેને ઈજાઝત

تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَسْتَأْذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا وَيُوشِكُ أَنْ تَسْجُدَ فَلَا يَقْبَلُ

આપવામાં આવે છે. એકવાર ખૂબ જ જલ્દી આવશે કે સજદો કરશે અને કબૂલ ન થશે. ઈજાઝત માગશે તો

مِنْهَا وَتَسْتَأْذِنُ فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا يُقَالُ لَهَا إِرْجَعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ

એની ઈજાઝત નહીં મળે. તેને કહેવામાં આવશે, જ્યાંથી આવ્યો છે ત્યાં પાછો જા ! તો મગરિબ (પશ્ચિમ)થી

નીકળશે. એ જ અલ્લાહ તઆલાનો ઈર્શાદ છે. અને સૂરજ પોતાના મુસ્તકર (થોભવાની જગા, ઠેકાણુ)ના

માટે ચાલે છે. આ સૌથી જબરદસ્ત ઈલ્મવાળાનો હુકમ છે."

(૨/૭૦૯ તફસીરે સૂરએ યાસીન, ૨/૧૧૦૪, ૧૦૦૫, તૌહીદ, મુસ્લિમ-ઈમાન, અબૂ દાઉદ-અલ્હુરૂફ,
તિર્મિઝી-તફસીર, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૭૧૪ની સમજૂતી

ઈબ્રાહીમ તયમીના વાલિદનું નામ યઝીદ બિન શરીક બિન તારિક તયમી છે. તફસીરની રિવાયતમાં છે કે હઝરત અબૂ ઝર કહે છે કે હું ગુરૂબ આફતાબ વખતે મસ્જિદમાં હતો એવામાં તે સવાલ જવાબ થયો. એ ઈર્શાદ કે સૂર્ય અસ્ત થયા બાદ અર્શની નીચે જઈને સજદો કરે છે અને બીજીવાર ઉગવાની રજા લઈને ઉગે છે. એ એના જાહેરી અર્થ પર આધારિત છે એ જરૂરી નથી કે સિજદાના માટે પેશાની હોય. દરેક ચીજનો સજદો તેની હૈસિયતના મુતાબિક છે. ઈર્શાદ છે : "وَاللَّهُ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ" અને આસ્માનો તથા જમીનમાં જે કંઈ છે સર્વ અલ્લાહના માટે સજદો કરે છે." (નહ્લ-૪૯) "وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ" "લીલોતરી તથા ઝાડો સજદો કરે છે." (રહમાન-૬)

રહી ગયું એ કે આપણો અનુભવ છે કે સૂર્ય ગુરૂબના સમયે પણ આસ્માનમાં રહે છે, જો અર્શની નીચે સજદો કરવા જતો તો એટલીવાર નજરથી ગયાબ થવું જરૂરી છે. એનો જવાબ એ છે કે સૂરજ ઘણી જ ઝડપથી અર્શની નીચે જાય છે અને આવે છે જેમાં આપણી મિનિટથી પણ ઓછો સમયગાળો હોય છે. અને નજરનો ફાયદો છે કે જે ચીજ એમાં નજર આવે તે અદશ્ય થયા બાદ પણ થોડીક વાર દેખાય દેતી હોય છે. એ જ કારણે લાકડીનો ટોચે આગ લગાડીને ઘુમાવીએ તો ગોળ વર્તુળ જોવા મળે છે. સૂરજ અર્શ નીચે સજદો કરીને એટલો જ જલ્દી પરત આવી જાય છે કે જવાથી પહેલાંની આકૃતિ નજરોમાં બાકી રહી જાય છે એવામાં પાછો આવી જાય છે. એટલા માટે આપણને ગાયબ થયાનું મહેસૂસ નથી થતું.

અમુક મુહુર્તકોનું મંતવ્ય એ છે કે પોતાની મિષાલી જિસ્મ સાથે અર્શની નીચે સજદો કરે છે. પણ અમારી આ સ્પષ્ટતા પછી જિસ્મે મિષાલીના કૌલની હાજત નથી.

એ ઈર્શાદથી કે ફર્માવ્યું, અને સૂરજ પોતાની કક્ષાના માટે ચાલે છે. અને આયતે કરીમા **كُلُّ فِي فَلَقٍ يُسَبِّحُونَ** "દરેક એક ધરીમાં તરે છે !" સાબિત થયું કે સૂર્ય તથા ચંદ્ર ખુદ ગતિ કરે છે, એ સૌની ગતિ જાતી છે, એવું નથી કે એ સૌ આસ્માનોમાં જડી દીધેલાં છે, અને પોતાની જગાએથી જરાય હટી નથી શકતાં. આસ્માનો ગતિ કરે છે, તે સૌ એના તાબે થઈને ગતિ કરતાં જોવા મળે છે.

વર્તમાન ફિલોસોફી પણ જો કે એવું સ્વીકારે છે કે ચંદ્ર તથા સૂર્ય ગતિ કરે છે, પણ તે સૂરજમાં કેવળ એક ગતિ માને છે. સૂરજ ૨૫ દિવસમાં પોતાનું એક ભ્રમણ પૂર્ણ કરી લે છે. અલબત્ત ચાંદમાં બે ગતિ માને છે. (ઈસ્લામ ઔર ચાંદ કા સફર) એક જાતી જે પશ્ચિમથી સૂર્ય તરફ હોય છે એના કારણે ચાંદ ઘટે વધે છે અને અદૃશ્ય થઈ જાય છે. બીજી પૃથ્વીના તાબે થઈને કે દરરોજ થાય છે. એ લોકો જમીનને ગતિ કરતી માને છે અને ચાંદનું કેન્દ્ર સ્થાન પૃથ્વીને ઠરાવે છે, આસ્માનને નથી માનતા.

પણ ઈસ્લામી માન્યતા છે કે આસ્માન છે અને ચાંદ તથા સૂરજ, તારાઓ સર્વ આસ્માનની નીચે છે. પૃથ્વી તથા આસ્માન સ્થિર છે એમાં કાંઈ ગતિ નથી. પૃથ્વી સ્થિર છે. આ વિષય પર મુજદિદે આ'ઝમ હઝરત ઈમામ અહમદ રઝાખાં **رحمته الله عليه**ની બે ઘણી જ મહત્વની પુસ્તિકાઓ પ્રસિદ્ધ થયેલ છે : (૧) નુઝૂલે આયાતે ફુર્કાન બ સુફૂને ઝમીનો આસ્માન. એમાં કુઆન તથા આધારે સહાબાથી સાબિત ફર્માવ્યું કે પૃથ્વી તથા આકાશ બંને સ્થિર છે. (૨) ફૌઝે મુબીન દર રદ્દે હરકમતે ઝમીન, એમાં અફલી દલીલો વડે સાબિત કર્યું છે કે વર્તમાન ફિલોસોફીનો એ દાવો કે પૃથ્વી ગતિ કરે છે એ બાતિલ છે. જોવા જેવી પુસ્તિકા છે.

રાત દિવસ, ઋતુઓનો ફેરફાર એ સૌ સૂર્યની ગતિના કારણે છે. સૂરજની બે ગતિઓ છે એક હમાઈલી. ખત્તે જદી (વિષુવવૃત્તની દક્ષિણે ૨૩^૧/_૪ ઉપરથી જતી પૂર્વ પશ્ચિમ રેખા, મકરવૃત્તમાં મકર રેખા)થી કર્કવૃત્ત ઉત્તર તરફ રાશિઓની અંદર અંદર, એ વરસભરમાં પૂરી થાય છે. એની તફસીલ એ છે કે સૂર્ય ૨૧ માર્ચે આકાશ વચ્ચોવચ્ચ વિષુવવૃત્ત પર બુર્જે હમલમાં હોય છે. એને એઅતેદાલે રબીઈ કહે છે. પછી એક પછી એક રાશિ પસાર કરતો કરતો દક્ષિણ બાજુ પ્રયાણ કરે છે અને ૨૩.૫ ડિગ્રી પાર કરીને ૨૧ જૂને ખત્તે સરતાન (કર્કવૃત્ત) પર પહોંચે છે એને ઈન્કિલાબે સયફી કહે છે. પછી ૨૨ જૂને ત્યાંથી પરત થવા લાગે છે અને એક પછી એક રાશિ પસાર કરીને ૨૨ સપ્ટેમ્બરે કેંદ્રીય પર તુલા રાશિમાં પહોંચે છે, એને એઅતેદાબે ખરીફી કહે છે. તે પછી દક્ષિણ તરફ ફરે છે ત્યાં સુધી કે ૨૨ ડિસેમ્બરે મકરવૃત્ત પર પહોંચે છે જેને ઈન્કિલાબે શતવી કહે છે. એ પણ કેન્દ્રિયથી ૨૩૫ ડિગ્રી દક્ષિણમાં છે. મેષરાશિ, તુલા રાશિ એકબીજાના સામ સામે છે. એક આપણા માથા પર હશે તો બીજા આપણા પગો નીચે હશે. ૨૧ માર્ચે પણ સૂરજ કેંદ્રિય પર હોય છે, પણ મેષરાશિમાં ૨૨ સપ્ટેમ્બરે પણ કેંદ્રિય પર હોય છે પણ એની સામે તુલા રાશિમાં. એનાથી જાહેર થઈ ગયું કે સૂર્યની આ ગતિ હમાઈલી છે.

આ ગતિ ઉત્તર દક્ષિણ ખત્તે મુસ્તફીમ પર નથી. સૂર્યની આ ગતિ પશ્ચિમથી પૂર્વ તરફ હોય છે એ ગતિના પરિણામે ઋતુની અદલા બદલી થાય છે. સૂર્ય વિષુવવૃત્તિય શિરોબિંદુ પર અથવા એની નજીક હશે તો ઋતુ મધ્યમ પ્રકારની હશે અને રાત દિવસ લગભગ સરખા હશે વિષુવવૃત્તિય શિરોબિંદુથી ઉત્તર તરફ જેટલું અંતર વધતું જશે તેમ તેમ ગરમી વધતી જશે, અને જેટલું અંતર દક્ષિણ તરફ વધશે એટલી ઠંડી વધતી જશે.

સૂર્યની બીજી ગતિ દરરોજ પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ થાય છે તે ૨૪ કલાકમાં પૂરી થાય છે જેના પરિણામે દિવસ તથા રાત થાય છે.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ તઆલાના એ ઈશાદના બારામાં જે કાંઈ આવ્યું છે, અલ્લાહ તે જ છે જે એની રહમતની આગળ બુશખબર સંભળાવતી હવાઓ મોકલે છે."

(અઅરાફ-૫૭) - (૪૫૫)

بَاب مَا جَاء فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَهُوَ الَّذِي
أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا يَنْبِئُ بِأَيِّ رَحْمَةٍ أَعْرَضَ عَنْكُمْ

સૂરએ અસ્રામાં ફર્માવ્યું, فَيُرْسَلُ عَلَيْكُمْ فَأَصْفَاكُمْ الرِّيحَ "તો તમારા પર જહાઝ તોડવાવાળી હવા મોકલે. (૬૯)" وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ "અને અમે વાદળોને ઉઠાવનારી હવાઓ મોકલી." (૨૨) એમાં لَوَاقِحَ હતું એની સ્પષ્ટતા કરી مَلَقَحٌ مَلَقَحَةٌ ઈમામ બુખારી એ ફાયદો કરવા ચાહે છે કે مَلَقَحٌ બહુવચન છે જે લજ્જથી બાબે ઈફ્ફાલનું ઈસ્મે ફાઈલ છે અને એ નવાદિરથી છે. અરબવાસીઓ કહે છે, "નરે ઉંટણીને ગર્ભવતી કરી દીધી અને હવાને વાદળે અને ગર્ભવતી હવાઓ. એનાથી જાહેર થઈ ગયું કે لَوَاقِحُનો અર્થ ગર્ભવતી છે. પરંતુ એના પર કેટલાક લોકોને વાંધો છે, તેઓ કહે છે કે لَوَاقِحُ બહુવચન છે જેનો અર્થ ગર્ભવતી છે. સૂરએ બકરહમાં ફર્માવ્યું, فَاصْبَاهَا أَعْصَارٌ فِيهَا نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ "તો એના પર એક અગ્નિમય ગોળો આવ્યો જેનાથી તે સળગી ગઈ." (૨૬૨) أَعْصَارٌનો અર્થ બતાવે છે, તેજ હવા જે જમીનથી થાંભલાની જેમ ઉઠીને આસ્માનની તરફ જાય છે જેમાં આગ હોય, અગ્નિગોળો. સૂરએ આલે ઈમરાનમાં ફર્માવ્યું, كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرَثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتُهُ "એનું દષ્ટાંત એવું છે જેમ કે તે હવા જેનામાં બરફ હોય, એવી ફોમની ખેતી પર પડી જેઓ પોતાનું જ બુરુ કરતા હતા તો એને મારી ગઈ." (૧૧૭) بَرْدٌનો અર્થ બતાવ્યો بَرْدٌ બરફ. સૂરએ અઅરાફ-૫૭, સૂરએ ફુકાન-૪૮, સૂરએ નમ્લ-૬૩. رِيحٌની સિક્કતમાં يَبْرَأُ આવ્યું હતું. એની તફસીર ફર્માવી متفرقا એટલે અલગ અલગ.

حدیث
۱۷۱۵
عَنْ عَطَاءٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا એ ફર્માવ્યું કે નબી ﷺ જ્યારે [હદીષ : ૧૭૧૫]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَأَلَ فِي السَّمَاءِ أَقْبَلَ وَأَذْبَرَ

આસ્માનમાં એવું વાદળ જોતા જેનાથી પાણી વરસવાનાં અંધાણ હોય તો આગળ ચાલતા પછી પાછા

وَدَخَلَ وَخَرَجَ وَتَغَيَّرَ وَجْهَهُ فَإِذَا أَمْطَرَتِ السَّمَاءُ سُرِّيَ عَنْهُ

આવતા, અંદર આવતા, બહાર નીકળતા અને રુખે અન્વર (ચહેરા)નો રંગ બદલાય જતો. અને જ્યારે

كَعَرَفَتْهُ عَائِشَةُ ذَلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا

વરસવા લાગતું તો એ કેફિયત દૂર થઈ જતી. ઉમ્મુલ મો'મિનીને એના બારામાં પૂછ્યું તો ફર્માવ્યું, શું

أَدْرِى لَعَلَّهُ كَمَا قَالَ قَوْمٌ كَلَّمَارًا أَوْ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالَ أُوَاهِدًا

ખબર ક્યાંક તે એવું જ ન હોય જેવું કે એક કૌમે આદે જ્યારે અઝાબને વાદળ રૂપમાં આકાશના કિનારે

عَارِضٌ مُّمْطَرٌ نَّابِلٌ هُوَمَا اسْتَعْجَلْتُم بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ع

ફેલાયેલુ પોતાની વસ્તી તરફ આવતાં જોયું. તો કહ્યું, આ અમારા પર વરસાદ વરસવા આવી રહ્યું છે.

નહીં! બલકે એ તે છે જેની તમે જલ્દી મચાવી રહ્યા હતા. આ આંધી છે જેમાં દર્દનાક અઝાબ છે."

(૨/૭૧૫ તફસીરે સૂરએ અહકાફ, તિમિઝી, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૭૧૫ની સમજૂતી

યમનમાં હઝરત મૌતની નજીક એક રેતાળ મેદાન છે ત્યાં એક શહેર અહકાફ આવેલું હતું. અહીં કૌમે આદ રહેતી હતી. એ સામ બિન નૂહના પુત્ર ઈરમની ઔલાદ હતી. તેમને આદે ઉલા પણ કહેવામાં આવે છે. એમની જ નસલથી કૌમે ષમૂદ છે જેને આદે ધાનિયા પણ કહે છે. (જલાલૈન, સૂરએ વન્નજમ, પેજ : ૪૩૮) એમની હિદાયતના માટે હઝરત હૂદ عليه السلام તેમના હમકૌમ (એક જ કૌમના) મબઉષ થયા. કૌમે આદે તેમને જૂઠાડયા. હઝરત હૂદે તેમને ડરાવ્યા કે મારા પર જો ઈમાન નહીં લાવો તો અઝાબે ઈલાહીથી તબાહ કરી દેવામાં આવશો. તેમણે ઉદ્ધતાઈપૂર્વક કહ્યું, ધમકાવો છો શું ? જો સાચા છો તો અઝાબ લાવો ! એના પર તેજ આંધીનો અઝાબ આવ્યો. આંધી આકાશના ક્ષિતિજ પર એ રીતે ફેલાયને ઉઠી કે જેવી રીતે વરસાદનું વાદળ ઉઠે છે. હઝરત હૂદ عليه السلام એ ફર્માવ્યું, જુઓ ! અઝાબ આવી રહ્યો છે, હજી પણ ઈમાન લાવો ! તેમણે કહ્યું કે આ વરસાદનું વાદળ છે, અમારા પર વરસવા આવી રહ્યું છે. હઝરત હૂદ عليه السلام એ ફરી તેમને ચેતવ્યા અને ફર્માવ્યું, આ વાદળ નથી અઝાબે ઈલાહીની આંધી છે ! એ આંધી એમના સફરના આખરી બુધવારની સવારથી સતત આઠ દિવસ અને સાત રાતો બીજા બુધવારની સાંજ સુધી ચાલતી જ રહી જેના લીધે માલો રૂના ગોટાઓની જેમ હવામાં ઉડવા લાગ્યા અને તેઓ આપસમાં એકબીજા સાથે આથડી આથડીને રહી જતા. તે જ આંધીના કારણે તેમનાં ફેફસાં ફાટી ગયાં અને મરીને એવી રીતે પડ્યા હતા જાણે કે ખોખલાં ખજૂરના ઝાડ ઉખડીને પડી રહ્યાં હોય. એ આંધી પશ્ચિમ તરફથી આવી હતી જેને દબૂર કહે છે. હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી, સબાથી મારી મદદ કરવામાં આવી અને દબૂરથી આદને હલાક કરવામાં આવ્યા. જ્યારે હવા વાદળની સાથે ચાલતી તો હુઝૂરે અફ્ફસ عليه السلام એ જ મન્ઝર યાદ આવી જતો અને અઝમતે ઈલાહીની અસરથી એવી બેચૈની છવાઈ જતી.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بَابُ ذِكْرِ الْمَلَائِكَةِ

"બાબુ ઝિક્કિલ મલાઈકહ" - (૪૫૫)

"ફરિશ્તાઓનું વર્ણન" - (૪૫૫)

مَلَائِكَةٌ (મલાઈકહ) : مَلَائِكَةٌ બહુવચન છે. ઈબ્ને સયદહએ કહ્યું, અસલમાં مَلَائِكَةٌ હતું જેમ કે مَلَائِكَةٌ બહુવચન છે. تَمَائِكَةٌ (ઘટાડા)ના માટે એકવચનમાં હમ્જાને ઉડાડી દેવામાં આવ્યો. અને બહુવચનમાં તાનીષની "તાઅ" વધારે છે. સિબ્વેહ અને જમ્હૂરે કહ્યું, કે આ مَلَائِكَةٌથી બન્યું છે જેનો અર્થ પયગામ પહોંચાડવું છે એનું અસ્લ مَلَائِكَةٌ છે કાયદાની વિરુદ્ધ પલ્ટાવીને હમ્જાની જગાએ લામ અને લામની જગાએ હમ્જા લાવ્યા. એક ફૌલ એ છે કે એની અસ્લ مَلَائِكَةٌ છે, મજબૂતીથી પકડવાના અર્થમાં. ઈબ્ને અબૂ ઓબૈદાએ કહ્યું કે એમાં મીમ "ફાઅ" કલ્મો છે અને مَلَائِكَةٌથી બનેલ છે. આ તફ્દીર પર مَلَائِكَةٌના વજન પર છે. એનું સમર્થન આનાથી થાય છે કે એનું બહુવચન અમ્લાક અફઆલના વજન પર પણ આવે છે. જ્યારે કે જેના પ્રારંભમાં મીમ ઝાઈદા હોય એની જમઅ અફઆલના વજન પર નથી આવતી.

ફરિશ્તા મુસ્તફિલ મખ્લૂક છે. એઓ નૂરાની લતીફ શરીર ધરાવે છે, એમની વિશિષ્ટ એક શક્તિ છે પણ એ શક્તિ ધરાવે છે કે જેવી શક્તિ ચાહે ધારણ કરી શકે છે. ન ખાય છે, ન પીએ છે, ન સૂએ છે, ન ઊંઘે છે, ન પુરૂષ છે, ન સ્ત્રી, ન શાદી વિવાહ કરે છે. ન એમનો વંશ ચાલે ન ઔલાદ જન્મે છે. અને સહીહ એ છે કે સર્વ ફરિશ્તાઓ નબીઓની જેમ મઅસૂમ છે. હાઝત માઝતનો કિસ્સો તફ્સીરો વગેરેની કિતાબોમાં વર્ણન થયેલ છે એ સહીહ નથી. એઓ વિવિધ સેવાઓ માટે નિયુક્ત થયેલા છે જેની વિગત કુર્આન હદીષમાં ખૂબ જ પ્રમાણમાં છે. એમની સંખ્યા એટલી છે કે અલ્લાહ ﷻ અને તેના રસૂલ સિવાય કોઈ જાણતું નથી.

ઈમામ બુખારીએ ફરિશ્તાઓને અંબિયાએ કિરામથી પહેલાં વર્ણન કર્યા, એટલા માટે કે એમનું સર્જન પહેલાં થયું છે. અને એઓ અલ્લાહ ﷻ અને અંબિયાએ કિરામ વચ્ચે વાસ્તો છે. તેમજ અલ્લાહ ﷻએ કુર્આન મજીદની વિવિધ આયતોમાં એમનો ઉલ્લેખ અંબિયાએ કિરામથી પહેલાં કર્યો છે.

ت ۵۸۰ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا لَتَحْنُ الصَّافُونَ الْمَلِكَةَ -

"અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ ફર્માવ્યું કે સૂરએ સાફકાતમાં જે [તઅલીફ : ૫૮૦]

આવ્યું છે : إنا لَنَحْنُ الصَّافُونَ "બેશક ! પાંખો ફેલાવીને અમે (હુકમની રાહ જોઈએ છીએ)"

એનાથી મુરાદ ફરિશ્તા છે. એટલે આ એમનો ફોલ છે."

સમજૂતી : આ પ્રકરણમાં ઈમામ બુખારીએ સૌ પ્રથમ હઝરત માલિક બિન સઅસઆ رضي الله عنه ની હદીષે મેઅરાજ વર્ણન કરી જે વિગતવાર બાબુલ મેઅરાજમાં આવશે. આ હદીષમાં હઝરત જિબ્રઈલનો ઉલ્લેખ નામની સાથે સ્પષ્ટપણે અને આસ્માનોના દરવાનોનો પણ ઉલ્લેખ છે, નામ નથી. તેમજ એવું વર્ણન છે કે બયતુલ મઅમૂરમાં રોજ સિત્તેર હજાર ફરિશ્તા દાખલ થાય છે, અને જે એકવાર હાજરી આપી ચૂકે તે કયામત સુધી ફરી બીજીવાર આવી નથી શકતા.

ت ۵۸۱ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى

"ઈમામ હસન બસરીએ હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી બયતુલ મઅમૂરના [તઅલીફ : ૫૮૧]

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ -

બારામાં નબી صلى الله عليه وسلم થી રિવાયત કરી."

તઅલીફ : ૫૮૧ની સમજૂતી સહીહ એ છે કે આ તઅલીફ છે અને મુરસલ છે. ઈમામ હસન બસરીનું હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી સાંભળવું સાબિત નથી. ઈમામ બુખારી આ તઅલીફના વર્ણનથી એ પુરવાર કરવા ચાહે છે કે માલિક બિન સઅસઅહ رضي الله عنه ની હદીષે મેઅરાજને બયતુલ મઅમૂરની સાથે અબૂ સઈદ બિન અરૂબા અને હિશામ દસ્તવાઈએ હઝરત અનસ رضي الله عنه થી રિવાયત કરી છે પણ હુમામ બિન યહયાએ અસલ હદીષ અન કુતાદા અન અનસ رضي الله عنه રિવાયત કરી. અને બયતુલ મઅમૂરનો હિસ્સો અન કુતાદા અન હસન અન અબી હુરૈરહ رضي الله عنه અલગ રિવાયત કરી.

હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه ની આ તઅલીફને હસન બિન સુફ્યાને પોતાની મુસ્નદમાં મૌસૂલન રિવાયત કરી છે અને એમનાથી ઈસ્માઈલી તથા અબૂ યઅલા બગૂવીએ રિવાયત કરી.

બયતુલ મઅમૂર : સાતમા આસ્માનમાં અર્શની નીચે કા'બા શરીફના સમાંતરે (ઉપર) ખાસ ફરિશ્તાઓની વિશિષ્ટ ઈબાદતગાહ અને એમનો કિબ્લો છે જેવી રીતે કે કા'બા જમીનવાળાઓનો છે. ઈબ્ને મરદૂવિયહ અને ઈબ્ને અબી હાતિમે હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી રિવાયત કર્યું કે આસ્માનમાં એક દરિયો છે જેનું નામ નહરુલ હયવાન (દરિયાએ હયાત) છે જેમાં હઝરત જિબ્રઈલ દરરોજ ડૂબકી મારે છે અને નીકળીને પાંખો ખંખેરે છે તો એનાથી સિત્તેર હજાર ટીપાં પડે છે, દરેક ટીપાથી એક ફરિશ્તો પેદા થાય છે. એઓ દરરોજ બયતુલ મઅમૂરમાં જાય છે. આ હદીષની સનદ ઝઈફ છે પણ કોઈ વાંધો નથી, ફઝાઈલમાં સ્વીકાર્ય છે. બયતુલ મઅમૂર ક્યાં છે એના વિશે કેટલાયે કથનો છે. સહીહ એ છે કે સાતમા આસ્માન પર અર્શની નીચે છે.

હદીષે મેઅરાજ (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૩/૧૪૯, મુસ્લિમ-અવ્વલ) પાબિત બુનાનીના તરીકાથી હઝરત અનસ رضي الله عنه થી મરવી છે. એમાં આ પ્રમાણે છે કે હઝરત સૈયદના ઈબ્રાહીમ عليه السلام ના બારામાં

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (410) મખલૂફની પેદાઈશના પારંભનું બયાન

ફર્માવ્યું, اذا هو مستند الى البيت المعمور "તે બયતુલ મઅમૂરથી ટેક લગાડેલ છે." અને મેઅરાજની સર્વ હદીષો એના પર એકમત છે કે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام સાતમા આસ્માન પર મુલાકાત થઈ હતી.

حديث 1214
عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઊદ رضي الله عنه એ કહ્યું કે અમને રસૂલુલ્લાહ رضي الله عنه [હદીષ : ૧૭૧૬]

حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ

હદીષ બયાન ફર્માવી અને તે સાચા છે અને એમને સાચા માનવામાં આવે છે કે તમારા સર્જનનો માદો

الْمُصْدُوقُ قَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ يَجْمَعُ خَلْقَهُ فِي بَطْنِ أُمَّهِ أَرْبَعِينَ

તમારી માના પેટમાં ચાલીસ દિવસ વિર્યના રૂપમાં જમા રાખવામાં આવે છે, પછી ચાલીસ દિવસ જામેલું

نَوْمًا نَظْفَةً ثُمَّ يَكُونُ عِلْقَةً وَمِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضَعَةً مِثْلَ

લોહી રહે છે, પછી ચાલીસ દિવસમાં ગોશ્તનો લોચો થઈ જાય છે. ત્યાર બાદ અલ્લાહ ﷻ કોઈ

ذَلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ مَلَكَ وَيَوْمَهُ يَأْرُبِعُ كَلِمَاتٍ وَيُقَالُ لَهُ الْكُتْبُ

ફરિશ્તાને મોકલે છે અને તેને ચાર વાતનો હુકમ કરવામાં આવે છે, તેનો અમલ, તેની રોજી, તેની ઉમર

عَمَلَهُ وَرِزْقَهُ وَأَجَلَهُ وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ فَإِنَّ

લખ, એ પણ લખ કે બદ્દનસીબ છે કે સદ્દનસીબ. પછી એમાં રૂહ ફૂંકવામાં આવે છે. તમારામાંથી એક

الرَّجُلُ مِنْكُمْ لَيَعْمَلُ حَتَّىٰ يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذَرًّا ع

શખ્સ અમલ કરતો રહે છે ત્યાં સુધી કે જ્યારે તેના અને જન્નતની વચ્ચે કેવળ એક હાથનું અંતર રહી

فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ كِتَابُهُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَيَعْمَلُ حَتَّىٰ مَا

જાય છે તો એનું લખેલું ગાલિબ આવી જાય છે અને તે જહન્નમીઓનો અમલ કરવા લાગે છે. અને એક

يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ إِلَّا ذَرًّا ع فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ

બીજો શખ્સ (બુરા) અમલ કરતો રહે છે. જ્યારે તેની અને જહન્નમીની વચ્ચે કેવળ એક હાથનું અંતર

أَهْلِ الْجَنَّةِ عِ

રહી જાય છે તો એના પર લખેલું ગાલિબ આવી જાય છે તો જન્નતીઓના અમલ કરવા લાગે છે."

(અલ્અંબિયા, બાબ-ખલ્કે આદમ વ જુરિયતિહિ, પેજ : ૪૬૯, ૨/૯૭૬, અલ્કુદર, ૨/૧૧૧૦ અતૌહીદ,

મુસ્લિમ-કુદર, અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી-કુદર, ઈબ્ને માજહ-અનરસુ-નહ)

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (411) મખ્લૂકની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

હદીષ : ૧૭૧૬ની સમજૂતી

આ વિષયની એક હદીષ હઝરત અનસ رضي الله عنه થી મરવી છે જે ભાગ-૨ (નુઝહતુલ ફારી ૨/૨૪૦ ગુજરાતી પેજ નં. ૨૨૦)માં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. આ હદીષ (ફત્હુલ બારી ૧૧, પેજ-૪૭૯) પંદર સહાબીઓથી મરવી છે. બુખારીમાં ત્રણ સહાબાથી મરવી છે. હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદ رضي الله عنه, હઝરત સહલ બિન સઅદ, હઝરત અનસ رضي الله عنه અને હઝરત સુલૈમાન અઅમશથી ચાલીસ વ્યક્તિઓએ રિવાયત કરી છે.

ان احدكم : ان : હઝાના ફત્હાની સાથે એટલા માટે કે આ حَدَّثَنَا મફઉલે પાની છે અને કસરા પણ દુરુસ્ત અલા સબીલે હિકાયત. જમા કરવાથી મુરાદ એ છે કે ગર્ભમાં પુરૂષ તથા સ્ત્રીના વેરવિખેર વિર્યને ભેગુ કરીને આપસમાં મિલાવી દે છે.

ثم يبعث الله ملكا : અલ્લાહ سُبْحَانَهُ એ ગર્ભ પર એક ફરિશ્તો નિયુક્ત કરી આપ્યો છે કે જ્યારે વિર્ય ગર્ભમાં પહોંચી જાય છે તો આ ફરિશ્તો એ વિર્યને હથેળી પર લઈને અલ્લાહ سُبْحَانَهُ થી પૂછે છે, હે પરવરદિગાર! પુરૂષ છે કે સ્ત્રી? એનો શો મામલો? ક્યાં મરશે? હુકમ થાય છે, લોહ મહફૂઝમાં જઈને જોઈ લે. ફરિશ્તો લોહ મહફૂઝમાં જોઈને એના પ્રમાણે તેની પેદાઈશ કરે છે. એના પર ડોકટરોની પણ એકમતિ છે કે ચાર મહિનામાં અંગો સંપૂર્ણ થઈ જાય છે. ચાર મહિના થતાં બાળકના શરીરમાં રૂહ આવી જાય છે. ડોકટરોએ એ પણ કહ્યું છે કે સૌ પ્રથમ દિલના સ્થાને ટપકાનું નિશાન પડી જાય છે અને રૂહ પડયા પછી સૌ પ્રથમ દિલ જ હલનચલન કરે છે અને મરતી વખતે સૌથી છેલ્લે તેનું હલનચલન બંધ થાય છે.

બુખારીની આ હદીષથી જાહેર થાય છે કે ફરિશ્તા ત્રીજા ચાલીસ (૧૨૦) દિવસો પછી જ્યારે તે લોથડો (લોચો) બની જાય છે તે વખતે તેના બારામાં તે સર્વ લખે છે, પછી રૂહ ફૂંકવામાં આવે છે. પરંતુ મુસ્લિમની હદીષથી જાહેર થાય છે કે રૂહ ફૂંકાયા પછી આ વાતો લખવામાં આવે છે.

અલ્લામા નવવીએ ફર્માવ્યું કે બાકીની હદીષોથી એ સાબિત થાય છે કે પ્રથમ ચાલીસ દિવસ પછી જ ફરિશ્તો આવીને ચારેવ વાતો લખી લે છે. તવજીહમાં ફર્માવ્યું, ثم يبعث الله الملك આ શરૂના વાક્ય પર મા'તૂફ છે એટલે يجمع احدكم પર, અને વચમાં જુમ્લાએ મોઅતરેજા છે. હવે હદીષનો કમ આ પ્રમાણે થયો : ચાલીસ દિવસ સુધી પુરૂષ સ્ત્રીનું વિર્ય એક જગાએ જમા રહે છે. પછી અલ્લાહ તઆલા ફરિશ્તો મોકલે છે પછી તે અલ્લાહના હુકમથી અને અલ્લાહના જણાવ્યાથી એ ચારેવ વાતોને લખે છે. પછી તે જામેલ લોહી બને છે. પછી માંસનો લોચો, પછી રૂહ ફૂંકવામાં આવે છે. છેલ્લા ચાલીસ દિવસ પૂર્ણ થતાં તેનું સર્જન પૂર્ણ થઈ જાય છે. સર્વ અંગો બની ચુકે છે. શકલો સૂરત (ચહેરો) દેખાવ સૌ બરાબર થઈ જાય છે. પણ કેમ કે એમાં જીવ નથી એટલા માટે એને ગોશ્તના ટુકડાથી તાબીર કરવામાં આવ્યું. ઈમામ ફાઝી અયાઝ વગેરેએ ફર્માવ્યું કે એના અનુસંધાનમાં જે ઘણી બધી હદીષો આવી છે એમાં વિવિધ વાતો છે પણ એ સર્વનો સાર એ છે કે વિર્ય જ્યારે ગર્ભમાં પહોંચે છે એ જ વખતથી ફરિશ્તો એમાં અલ્લાહના હુકમથી કમે કમે કામગીરી શરૂ કરી આપે છે ત્યાં સુધી કે ગર્ભ બહાર પડી જાય. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

باربع كلمات : અમુક રિવાયતોમાં باربع كلمات છે. જ્યારે કલેમાત મુઅન્નથ છે. ફાયદાના એતબારથી باربع જ હોવું જોઈએ. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું કે મઅદૂદ જ્યારે મુબહમ હોય તો અદદની તઝકીર અને તાનીષ બંને જાઈઝ છે. એ ચાર ચીજો આ પ્રમાણે છે : અમલ, રોજી, મૃત્યુનો સમય, બદ્બખ્તી કે નેકબખ્તી.

فان الرجل منكم : અહીંથી છેવટ સુધી મરફૂઅ છે અથવા મૌફૂફ, બંને શક્યતાઓ છે. એટલે આ હુઝૂરે અફદસ عليه السلام નો ઈર્શાદ છે અથવા હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદ رضي الله عنه નો ફૌલ છે. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે એને જ અગ્રતા આપી છે કે આ મરફૂઅ છે અને હુઝૂરે અફદસ عليه السلام નો ઈર્શાદ છે.

حدیث
۱۷۱۷
عَنْ نَافِعٍ قَالَ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنْ

"उत्तरत अबू हुरैरह् रुषि अल्ले नबी ﷺ थी रिवायत करी के इर्माव्युं के [हदीष : १७१७]

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَبْدَ

अल्लाह ज्यारे कोर्ष बंदाने मडभूब बनावी ले छे तो जिब्रईलने इर्मावे छे के अल्लाह इलाशा बंदाने

نَادَى جِبْرِيْلَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبْهُ فَيُحِبُّهُ

मडभूब बनावी लीधो, तमे पश अनाथी मडोबत करो. तो जिब्रईल अनाथी मडोबत करवा लागे छे.

جِبْرِيْلُ فَيُنَادِي جِبْرِيْلَ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبُوهُ

पछी जिब्रईल आस्मानवाणाओने पोकार आपे छे के अल्लाह इलाशा बंदानी मडोबत करे छे तमे लोको

فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوضِعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الْأَرْضِ عَمَّ

पश अनाथी मडोबत करो ! तो आस्मानवाणा अनाथी मडोबत करवा लागे छे. त्यारबाह जमीनमां

तेने मडभूलियत डांसल थई जय छे." (२/८८२, अल्लहब, २/१११५ अतौडीह, भाब-कलामुर्बम अ जिब्रईल)

हदीष : १७१७नी समजूती

ईमाम बुभारीअे आ उदीषने बे सनहो साथे अही वर्षावी छे :

अेक, मुहम्मद बिन सलामना तरीफ़ाथी, आ मुत्तसिल छे. बीज्ज, अबू आसिमना तरीफ़ाथी. आ मुअल्लक़ छे. पछी अेने किताबुल अदबमां मुत्तसिल सनह साथे वर्षन करी. इर्माव्युं,

عن عمر بن علي عن أبي عاصم الخ
نادى جبرئيل ان الله يحب فلانا
"बेशक ! अल्लाह इलाशाथी मडोबत करे छे." अेनो फ़ायदो अे छे के

आ मडोबत कायमी छे, जे उमेशां रहेशे अने कही पत्तम न थशे. अने किताबुल् अदबमां छे :

"बेशक ! अल्लाह इलाशाने मडभूब बनावी लीधो." अेनो फ़ायदो अे छे के मडभूब

बनावी लीधा पछी उत्तरत जिब्रईलने निदा इर्मावे छे. अने अे मडोबत क़तई यक़ीनी छे. **قَدْ** तथा

बे उई तेडक़ीक़नी साथे छे. अे अेनी हलील छे के ईमाम बुभारी क्यारेक उदीषे मुत्तसिलने कयांक वर्येनो

वास्तो छोडीने वर्षन करी आपे छे.

तूफ़ीअे कहुं, ईमाम बुभारीअे आ उदीष तो वर्षावी जेमां अल्लाह ﷻ ना बंदानी साथे मडोबतनुं

वर्षन छे अने दुश्मनीवाणी उदीष नथी वर्षावी. ईस्माईलीअे उड बिन ओबादा ईबने जरीजना तरीफ़ाथी

रिवायत कर्युं, अल्लाह ﷻ ज्यारे कोर्ष बंदाने दुश्मन बनावी ले छे तो जिब्रईल पश तेनाथी दुश्मनी

राभववा लागे छे. पछी आस्मानमां निदा करी आपे छे के बेशक ! अल्लाह इलाशाने दुश्मन राभव्यो छे तमे

लोको पश तेनाथी अदावत राभवो. तो आस्मानवाणा तेनाथी अदावत राभववा लागे छे. पछी जमीनमां

अेनाथी अदावत राभवामां आवे छे.

आ मडोबत तथा अदावतनो सभब उत्तरत षौबान रुषि अल्लेनी उदीषमां छे, इर्माव्युं, बंदो

नुम्हवुल् फ़ारी शरह् बुभारी (भाग-५) (413) मण्लूक़नी पेदाईशना पारंभनुं जयान

અલ્લાહની મરજીની ચાહતમાં લાગેલો રહે છે ત્યાં સુધી કે અલ્લાહ ﷻ ફર્માવે છે, હે જિબ્રઈલ ! મારો ફલાણો બંદો મારી રઝાનો ચાહક છે. સાંભળો ! મારી રહમત એના પર ગાલિબ (છવાયેલી) છે. અલ્હદીષ (ફતુલ બારી, ૧૦/૪૬૨) ખૂદ બુખારી કિતાબુરિફાકમાં હઝરત અબૂ હુરૈરહ્ رضی اللہ عنہ પછ મરવી છે : બંદો નવાફિલ થકી મારાથી નિકટ થતો રહે છે ત્યાં સુધી કે હું એને મારો મહબૂબ બનાવી લઉં છું. —અલ્હદીષ (બાબુતવાઝોઅ, પેજ : ૯૬૩)

القبول فی الارض : એનાથી મુરાદ એ છે કે એની મહોબ્બત તથા અઝમત જમીનવાળાઓનાં દિલોમાં નાખી દેવામાં આવે છે, એની બે સ્થિતિઓ છે : પ્રથમ એ કે પ્રથમ અવામ કલ્અનામ (પબ્લિક)ના દિલોમાં મહોબ્બત થાય, પછી ખાસ લોકો સુધી પહોંચે, અથવા અવામ સુધી જ સીમિત થઈને રહી જાય. એ બારગાહે એઝદીમાં મફબૂલ હોવાની દલીલ નથી. બીજી સ્થિતિ, પ્રથમ ખાસ લોકોના દિલોમાં મહોબ્બત ઉપજે, પછી ખાસ લોકોથી અવામ (પબ્લિક) સુધી પહોંચે. તો એ અલ્લાહની નજીક મફબૂલ હોવાની નિશાની છે. આ જ આ હદીષનો ભાવાર્થ (ફાયદો) છે.

حدیث ۱۷۱۸ عَنْ عُرْوَةَ ابْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"નબી ﷺ નાં ઝવજહ (પત્ની) ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضی اللہ عنہا [હદીષ : ૧૭૧૮]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا سَبَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

રિવાયત છે કે તેમણે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા કે ફરિશ્તા વાદળમાં ઉતરે છે અને

يَقُولُ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَنْزِلُ فِي الْعَنَابِ وَهُوَ السَّحَابُ فَتَذْكُرُ

આસ્માનમાં જે વાતનો ફેસલો થઈ ચૂકેલો હોય છે એનું વર્ણન કરે છે તો શયતાનો

الْأَمْرُ قَضَى فِي السَّمَاءِ فَتَسْتَرْقُ الشَّيَاطِينُ السَّمْعَ فَتَسْمَعُهُ

ચોરીથી સાંભળી લે છે અને તેને ચુપકેથી જ્યોતિષો સુધી

فَتُوْحِيهِ إِلَى الْكُهَّانِ فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مَادَّةً كَذِبَةً مِنْ

પહોંચાડી આપે છે. જ્યોતિષ એની સાથે પોતાના તરફથી સો જૂદ

عِنْدَ أَنْفُسِهِمْ عِ

મિલાવી દે છે."

(૧/૪૬૪, બાબ-સિફતુલ ઈબ્લીસ વ જુનૂદિહી, ૨/૮૫૭ તિબ્બ, બાબ અલ્કહાનતિ, ૨/૮૧૭ અલ્અદબ, ૨/૧૧૨૮ અત્તોહીદ, મુસ્લિમ-કહાનત)

હદીષ : ૧૭૧૮ની સમજૂતી

આ હદીષ કિતાબુતિબ્બ વગેરેમાં આ શબ્દો સાથે મરવી છે કે કેટલાક લોકોએ રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી કાહિનો (જ્યોતિષો)ના બારામાં પૂછ્યું. ફર્માવ્યું, તેઓ કાંઈ નથી ! એના પર લોકોએ અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! કદી કદી તેઓ જે કાંઈ કહે છે તે ખરુ પડે છે. રસૂલુલ્લાહ

નુઝહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (414) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

એ ફર્માવ્યું, સહીહ વાત એ છે કે જિન ઉંચકીને પોતાના વલીના કાનમાં નાખી દે છે જેમાં તેઓ સો જૂઠ મિલાવી દે છે. આ સવાલ કરવાવાળા હઝરત મુઆવિયહ બિન હકમ સલ્લમી છે. મુસ્લિમ (૨/૨૩૨ તહરીમુલ કહાનત)માં એમનાથી જ મરવી છે કે મેં અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! અમે અમુક કામ જાહિલિયતમાં કરતા હતા. જ્યોતિષોની પાસે જતા હતા. ફર્માવ્યું, ન જાવ !

કાહન (કાહિન) : નો મસ્દર કહાન છે, એનો મૂળ અર્થ ગયબદાનીનો દાવો કરવું છે. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે તેના ચાર પ્રકારો લખ્યા છે : (૧) જેનો કોઈ જિન મુવક્કલ હોય તે આસ્માનથી ચોરી છૂપી ફરિશ્તાઓની વાતો સાંભળીને તેને બતાવે. હુઝૂર ﷺ આગમન પછી જ્યારે આસ્માનો પર શયતાનોનો પ્રવેશ બંધ થઈ ગયો તો આ પ્રકાર લગભગ ખત્મ થઈ ગયો.

૨. કોઈના તાબે કોઈ જિન છે જે તેને દૂર તથા નજીકની છૂપી વાતો બતાવે છે. ૩. કેટલાક માણસોમાં અલ્લાહ ﷻ એવી શક્તિ પેદા કરી આપે છે કે તે પોતાની બુદ્ધિ વડે બનાવટી અટકળની વાતો બતાવે છે એમાંથી કેટલીક ખરી પણ પડી જાય છે ! ૪. અનુભવ તથા ફરીના (ટ્રિકો) વડે ગુપ્ત વાતોને બતાવનાર. એમાં ભવિષ્યવેત્તાઓ પણ સામેલ છે. ઈલ્મે નુજૂમ (તારાઓનો ઈલ્મ) હક્ક છે, પણ હવે એને શીખવું મન્સૂખ થઈ ગયું.

મલ (રમલ) : કેટલીક ખાસ લીટીઓ દોરીને ગુપ્ત વાતો જાણવી, આ ઈલ્મ હક્ક છે. મુસ્લિમમાં હઝરત મુઆવિયહ બિન હકમની હદીષના છેવટમાં છે કે તેમણે એ પણ સવાલ કર્યો હતો કે અમારામાં કેટલાક લોકો લીટીઓ તાણે છે. ફર્માવ્યું, એક નબી રેખાઓ દોરતા હતા, જેની રેખાઓ (લીટીઓ) એમની રેખાઓ પ્રમાણે હોય તો તે સહીહ છે. એ નબી હઝરત દાન્યાલ ﷺ હતા.

હોઅલસહાબ : અનાનનો અર્થ વાદળ છે, જેમ કે **ענן** અમુક રાવીઓએ તફસીર કરી છે : **هو السحاب** હુઝૂર ﷺ નો ઈર્શાદ નથી, ઈદરાજ છે. એ પણ હોય શકે છે કે એનાથી મુરાદ આસ્માન હોય. અને એ જ અન્ય રિવાયતોના પ્રમાણે છે. મુસ્લિમની આ હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ **رضي الله عنهما** એ કહ્યું કે મને કેટલાક અન્સારે બયાન કર્યું કે અમે એક રાત્રે રસૂલલ્લાહ ﷺ ની સાથે બેઠા હતા એવામાં અચાનક એક તારો ખર્યો અને ઉજાસ ફેલાય ગયો. હુઝૂરે પૂછ્યું, જાહિલિયતના જમાનામાં જ્યારે આ રીતે તારો તૂટતો તો તમે લોકો શું કહેતા હતા ? લોકોએ અર્ઝ કરી, અમે એવું કહેતા હતા કે આજની રાતે કોઈ મહાન પુરુષ પેદા થયો છે અથવા મૃત્યુ પામ્યો છે. ફર્માવ્યું, આ તારો તૂટવું કોઈના મરવા કે પેદા થવા પર નથી હોતું. હા ! આપણો પરવરદિગાર જ્યારે કોઈ હુકમ આપે છે તો અર્શ ઉદાવનારા ફરિશ્તા તસ્બીહ પઢે છે. પછી એમની નજીકવાળા ફરિશ્તા તસ્બીહ પઢે છે, ત્યાં સુધી કે આ કમ આસ્માને દુનિયા સુધી પહોંચે છે. હવે ફરિશ્તા પૂછે છે કે તમારા રબે શું ફર્માવ્યું, તો એમને ખબર આપે છે. કમે કમે દુનિયા સુધી આ ખબર પહોંચે છે. અહીંથી જિન ચોરીથી સાંભળી લે છે. જ્યારે તે જેવી વાત હતી તેવી જ બયાન કરે છે તો સહીહ હોય છે પરંતુ તેઓ વધારો ઘટાડો કરી દે છે.

બીજા પ્રકરણની રિવાયતોમાં આ પ્રમાણે છે કે જિન પોતાના વલીના કાનમાં નાખી દે છે. અહીં શબ્દો વિવિધ છે. ક્યાંક **فقيرها** છે અને અમુક રિવાયતોમાં **كفرقة الدجاجة** મરઘીના અવાજની જેમ. અને અમુક રિવાયતોમાં **أذنه كما تقر القارورة** એના કાનમાં એવી રીતે નાખે છે જાણે શુ...શુ...નો અવાજ. એ સૌના ભાવાર્થ એ છે કે શૈતાનો પોતાના મુવક્કિલોના કાનમાં એ વાતો અધ્યાહન તરીકાથી પોતાના ખાસ અંદાઝમાં નાખે છે. સાફ સાફ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં નહીં કે જે સાંભળે તે સમજી લે. **كذب** માતિશ્યોક્તિ માટે છે કે અમુક રિવાયતોમાં **ما كذب** છે.

عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

حدیث
۱۷۱۹

"હઝરત બરાઅ રઝી اللہ عنہ کے نہی ﷺ سے હસ્સાનથી ફર્માવું,

[હદીષ : ૧૭૧૯]

قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَسَّانٍ أَهْبِهِمْ

મુશ્રિકોની હિજ્જુ કરો અને

أَوْهَاجِهِمْ وَجِبْرِئِيلُ مَعَكَ عَم

જિબ્રીલ તમારી સાથે છે." (૨/૫૮૧ મગાઝી, ૨/૮૦૮, અલ્અદબ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, નિસાઈ-ફઝા, મનાફિબ)

હદીષ : ૧૭૧૯ની સમજૂતી

એનાથી પહેલાવાળી હદીષમાં છે જે કિતાબુસ્સલાત (નુઝહતુલ કારી, ૨/૪૪૨, ગુજરાતીમાં, પેજ : ૪૦૭)માં વર્ણન થઈ ચૂકી છે કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ હઝરત હસ્સાનથી ફર્માવું, "اجب عنى اللهم ايدى بروح القدس" મારા તરફથી જવાબ આપ, હે અલ્લાહ ! એની રૂહુલ કુદ્દસની થકી મદદ ફર્માવ." એનાથી જાહેર થઈ ગયું કે હિજ્જુ (નફલ) કરવાથી મુરાદ જવાબ આપવું છે. કારણ એ હતું કે મક્કાના મુશ્રિકો સતત હુઝૂરે અફઠસ ﷺની હિજ્જુ (નફલ) કરતા હતા. પોતાની બદ્દાત લોડીઓને બેહુદા શેઅરો યાદ કરાવી દેતા હતા જેને તે એશ તથા મસ્તીની મહેફિલોમાં ગાતી હતી. એના પર એ ઈશાદ થયો કે હસ્સાન ! મારા તરફથી જવાબ આપો. અને તેમની પણ હિજ્જુ કરો.

વહબે પોતાની જામેઅમાં, અબ્દુરરઝાકે પોતાના મુસન્નફમાં મુહમ્મદ બિન સીરીનના તરીફાથી રિવાયત કર્યું. મુશ્રિકોએ હુઝૂરે અફઠસ ﷺ તથા સહાબાએ કિરામની હિજ્જુ (નફલ) કરી. તો અન્સારે કિરામે હુઝૂરે અફઠસ ﷺથી અર્ઝ કરી કે અલીને હુકમ આપો કે તે મુશ્રિકોની હિજ્જુ કરે. ફર્માવું, જે લોકોએ પોતાના હાથો વડે અમારી મદદ કરી છે તેઓ જ એનો પણ હક્ક ધરાવે છે કે પોતાની જીભો વડે મદદ કરે. અન્સાર સમજી ગયા કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺને એવું છે કે અમે આ ખિદમતને પણ અંજામ આપીએ. તો હઝરત હસ્સાનની પાસે કહેવડાવ્યું. તે ખુશી તથા ગર્વની સાથે ખિદમતમાં હાજર થયા. અને અર્ઝ કરી, જો સનઆ તથા બસરાની વચ્ચે જે કાંઈ છે મળી જાત તો પણ એ મને આ ખિદમત કરતાં વધુ પ્રિય ન હોત. પરંતુ હું કુરૈશના બારામાં કાંઈ જાણતો નથી. હવે હઝરત અબૂબકને હુકમ થયો કે તેમને કુરૈશના અયબો ખોતરી ખોતરીને બતાવો.

કિતાબુલ અદબમાં હદીષ આવી રહી છે કે હઝરત હસ્સાને જાતે પોતે ઈજાઝત યાહી તો ફર્માવું, મારા નસબને શું કરશો ? અર્ઝ કરી, હું હુઝૂરના નસબને એ રીતે બેદાગ બચાવી લઈશ જેવી રીતે ગુંદેલા આટામાંથી વાળ ખેંચી લેવામાં આવે છે.

حدیث ۱۷۲۰
عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَنَسِ قَالَ كَانِي أَنْظُرُ إِلَى الْعُبَّارِ

"હઝરત અનસ રઝીલ્લાહ એ ફર્માવ્યું, જાણો હું બની ગનમની ગલીઓમાં [હદીષ : ૧૭૨૦]

سَاطِعَانِي رُقَاقِ بَنِي غَنَمٍ مَوْكِبَ جِبْرِئِيلَ حِينَ سَارَ رَسُولُ اللَّهِ

જિબ્રિલની સવારીથી ધૂળ ઉડતી જોઈ રહ્યો છું જ્યારે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ બની

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ عَه

કુરૈયાની તરફ તશરીફ લઈ ગયા હતા."

(૨/૫૯૧, મગાઝી, બાબ-મરજુનબી ﷺ મિનલ્ અહઝાબ, ૧/૪૫૭ ઝિક્રે મલાઈકહ)

હદીષ : ૧૭૨૦ની સમજૂતી

સન્ને ઇબ્રાહીમમાં ડકર મલકે એનો અર્થ ગલી છે. બની ગનમ ખઝરજના મશહૂર કબીલા બની નજજારની એક શાખાનું નામ છે એનાથી જ સૈયદના હઝરત ઐયૂબ અન્સારી પણ હતા. આ અરબના મશહૂર કબીલા ગનમથી અલગ છે. આ મદીના તયબહના રહેવાસી ન હતા.

حدیث ۱۷۲۱
عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا - أَنَّ

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા રઝીલ્લાહ થી મરવી છે કે નબી ﷺ એ [હદીષ : ૧૭૨૧]

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا عَائِشَةُ هَذَا جِبْرِئِيلُ

તેમને ફર્માવ્યું, હે આઈશા ! જિબ્રિલ તમને સલામ કહી રહ્યા છે. ઉમ્મુલ મો'મિનીને કહ્યું,

يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ فَقَالَتْ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ تَرَى

અને એમના પર સલામ અને અલ્લાહની રહમત અને બરકતો થાય.

مَا لَا أَسْرَى تَرِيدُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَه

હુઝૂર તે જુએ છે જે અમે નથી જોતાં."

(મનાકિબ, બાબો ફઝલે આઈશા રઝીલ્લાહ, પૃષ્ઠ-૫૩૨, ૨/૯૧૫ અલ્અદબ, ૨/૯૨૩, ૯૨૪, અલઈસ્તીઝાન, બાબ-તરલીમુરિજાલ અલન્નિસાઅ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, તિર્મિઝી-મનાકિબ, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૭૨૧ની સમજૂતી

એના જેમ ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત સૈયદા ખુદીજતુલ કુબરા રઝીલ્લાહના બારામાં આવેલ છે કે જિબ્રિલે અમીને હુઝૂરે અકફદસ થી ફર્માવ્યું, યા રસૂલુલ્લાહ ! આ ખદીજા આવી ગયાં છે ખાવા પીવાનો સામાન લઈને. એ આવી જાય તો એમને તેમના રબના તરફથી સલામ કહી આપો. અને તેમને જન્નતમાં મોતીનાં એવાં ઘરની બશારત આપી દો જેમાં ન શોર હશે ન થાક. (મનાકિબ, બાબુતઝવીજુન્નબી ﷺ, ખદીજત, ૫૩૯) એનાથી એ ઉલમાએ દલીલ પકડી જેઓ

નુઝહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (417) મખલૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

એવું ફર્માવે છે કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ખદીજતુલ કુબરા رضي الله عنها ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضي الله عنها થી પણ અફઝલ છે. એના બારામાં અમે અમારો મૌકફ ભાગ-૧ માં વર્ણન કરી આપેલ છે. (જુઓ નુઝહતુલ ફારી, ભાગ : ૧, પૃષ્ઠ : ૧૭૬, ૧૭૭ ગુજરાતીમાં પૃષ્ઠ-૨૪ તથા ૩૭)

حدیث ۱۷۲۲
عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ જિબ્રઈલથી ફર્માવ્યું, [હદીથ : ૧૭૨૨]

عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَبْرَةَ

જેટલા મારી પાસે આવો છો એનાથી વધુ કેમ નથી આવતા. ઈબ્ને અબ્બાસે કહ્યું, એના પર આ આયતે કરીમા

الْأَثْرُومُ نَا أَكْثَرِمَا تَرُومُ نَا قَالَ فَتَزَكْتِ - وَمَا تَنْزَلُ إِلَّا بِأَمْرِيكَ

નાઝિલ થઈ : અમે ફરિશ્તા નથી ઉતરતા પણ હુઝૂરના રબના હુકમથી. એનું જ છે જે અમારી આગળ છે અને

لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا عَمَّا

જે અમારી પાછળ છે અને એના દરમ્યાન છે."

-મરયમ, ૬૪ (૨/૬૮૧ તફસીરે સૂરએ મરયમ, ૨/૧૧૧૧, અત્તોહીદ, નિસાઈ-તફસીર)

હદીથ : ૧૭૨૨ની સમજૂતી

એકવાર જિબ્રઈલે અમીન ચાલીસ દિવસ હાજર ન થયા તો હુઝૂરે અફઠસ صلى الله عليه وسلم એ એવું ફર્માવ્યું, હે જિબ્રઈલ ! આપ એટલા અરસા પછી આવ્યા કે મને આપની આરજૂ થઈ ગઈ. અર્ઝ કરી, મને પણ આપની આરજૂ હતી પણ હું નિયુક્ત છું, હુકમ થયો, અર્ઝ કરી આપું. અમે હુઝૂર صلى الله عليه وسلم ના રબના હુકમથી જ ઉતરીએ છીએ.

આ આયતમાં અમ્રથી મુરાદ ઈઝન (હુકમ, ઈજાઝત) છે અથવા વહી, અને બેહતર આમ અર્થ મુરાદ લેવું છે એટલે અલ્લાહ تعالى અમને જ્યારે કોઈ કામના માટે મોકલે છે ચાહે તે વહી હોય ચાહે અન્ય કાંઈ, ત્યારે અમે આસ્માનથી ઉતરીએ છીએ.

حدیث ۱۷۲۳
ثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ ابْنِ

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ મને [હદીથ : ૧૭૨૩]

عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ أَفْرَأْنِي جِبْرِيْلَ عَلَى حَرْفٍ فَلَمْ أَرَلْ

એક હર્ફ પઢાવ્યો. હું એનાથી વધારેને કહતો રહ્યો. ત્યાં સુધી કે

أَسْتَرِيْدُ لِأَحْتَى أَنْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ ع

સાત હર્ફ સુધી નોબત પહોંચી." (૨/૭૪૬ ફઝાઈલુલ કુર્આન, મુસ્લિમ-સલાત)

હદીથ : ૧૭૨૩ની સમજૂતી

સાત હર્ફોથી શું મુરાદ છે. એમાં દસ કથનો છે. રાજેહ એ છે કે એનાથી મુરાદ લુગાત છે અથવા કિરાઅતો. એના પર જરૂરત પૂરતી ચર્ચા પાંચમા ભાગમાં થઈ ચૂકી છે.

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (418) મખલૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

جمع تمثال وهو الشىء المصنوع من ان يكون شاخصا استقشا اودها ناو نسجافى ثوب وفى ثوب وفى
رواية بكير عند مسلم انها نصبت سترافيه تصاوير (موسليم, ۲/۲۰۹)

الملائكة : ઈમામ નવવીએ ફર્માવ્યું કે એનાથી મુરાદ રહમત તથા મગફરતના ફરિશ્તા છે, કેમ કે કિરામન કાતિબીન અને મુહાફિઝીન દરેક સમયે માણસની સાથે હોય છે, કોઈ સમયે જુદા નથી થતા. આ હદીષમાં કૂતરાથી મુરાદ તે કૂતરો છે જેને પાળવું જાઈજ નથી. હદીષ વર્ણન થઈ ચૂકી કે પશુઓ, ખેતર અથવા ઘર વગેરેની રક્ષા માટે તથા શિકારના માટે કૂતરો પાળવો જાઈજ છે, સહીહ એ જ છે કે જે કૂતરાં પાળવાં જાઈજ છે તે જો ઘરમાં હોય અથવા તસવીર અપમાન તથા બેઈજજતીની સાથે હોય તો ફરિશ્તા ઘરમાં આવે છે, નહીં તો એમને ઘરમાં રહેવા દેવાનું મના હોત. એટલા માટે કે હદીષમાં તસવીર રાખવાની મનાનો સબબ એ જ છે કે ફરિશ્તા અંદર નથી આવતા.

الإرقم فى ثوب : ઈમામ નવવીએ ફર્માવ્યું કે એનાથી મુરાદ તે તસ્વીરો છે જે ગૈર જાનદારની હોય, પણ એના પર શંકા એ છે કે ગૈર જાનદારની તસ્વીર મુત્લફન જાઈજ છે, ચાહે કપડા પર હોય કે ક્યાંય પણ હોય. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું કે શક્ય છે કે આ ઈર્શાદ મનાઈથી પહેલાંનો હોય જેમ કે હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીન રઝીની હદીષ (લિબાસ, પેજ : ૮૮૦)થી જાહેર થાય છે કે તસ્વીરવાળા પદાર્થને જોઈને ફર્માવ્યું, ફયામતના દિવસે સૌથી સખત અઝાબ તસ્વીર બનાવનારાઓ પર થશે.

આ હદીષમાં પદાર્થની જ તસ્વીરના બારામાં એ ઈર્શાદ છે, પરંતુ છતાં એ શંકા રહી જાય છે કે તારીખ માલૂમ નથી એટલા માટે એકને નાસિખ બીજાને મન્સૂખ નથી કહી શકાતું. જો કે ઉમ્મુલ મો'મિનીનનો બનાવ એક ફૌલની બિના પર ગઝવએ તબૂકથી વાપસી પર પેશ આવ્યો હતો. તેમ છતાં પણ ફત્વૈ તૌર પર એને નાસિખ નથી કહી શકતા. એટલા માટે કે એ શક્યતા છે કે હઝરત અબૂ તલ્હા રઝીની હદીષ બાદની હોય. **اقول وهو المستعان** : અસલ જવાબ એ છે કે હવે કપડાં પર તસ્વીરનો મસ્અલો હુર્મત (હરામ હોવા) તથા હિલ્લત (હલાલ હોવા)ની વચ્ચે ગુંચવાઈ ગયો અને આવા મોકા પર હુર્મતને અગ્રતા આપવામાં આવશે.

حديث ۱۷۲۶
عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ وَعَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર રઝીએ કહ્યું, જિબ્રિલે નબી ﷺ ને આવવાનો [હદીષ : ૧૭૨૬]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِبْرِيْلُ فَقَالَ إِنَّا لَأَنْدُخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ عَلَيْهِ

વાયદો કર્યો હતો (પણ આવ્યા નહીં, પૂછતાં બતાવ્યું) કે અમે લોકો એ ઘરમાં નથી જતા

જેમાં તસ્વીર કે કૂતરો હોય." (૨/૮૮૧, લિબાસ)

حدیث ۱۷۲۷
عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

उत्तरत यअला رضى الله عنه कहुं, में नबी ﷺ ने मिम्बर पर तिलावत करतां [हदीष : १७२७]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ عَلَى الْمَنْبَرِ وَنَادَى أَيَا مَالِكُ قَالَ سَفِينُ فِي

सांभण्या, "अने जडनमी पुकारशे के हे मालिक !" सुक्याने कहुं, अब्हुल्लाह

فَرَأَى عَبْدَ اللَّهِ وَنَادَى أَيَا مَالٍ عِم

बिन मस्जिदनी क़िराअत यामाल् ए.

(२/३६२, भाष-सिफतुन्नार, २/७१ उ तफ़सीरे सूराअे हा-मीम, जुभरफ़, मुस्लिम-सलात, अबू दाउिद-अब्हुरूफ़, निसाई-तफ़सीरे हुरूफ़)

हदीष : १७२७नी समजूती

(२७) يَفُضُّ عَلَيْنَا رَبُّكَ : किताबुतफ़सीरमां आटलु वधारे ए :

दोज़भीओना क़ौलनी डिक्वायत ए के दोज़भमां अजाबनी सप्ती सडन न थतां दोज़भना फ़ाजिनने पोकारशे, हे मालिक ! तारा रभे ज़ोईअे के अमारुं काम तमाम करी आपे. ते अेक उज्जर वरस पछी जवाब आपशे, तमो उमेशां आमां ज रडेशो. उत्तरत अब्हुल्लाह बिन मस्जिद رضى الله عنه नी क़िराअत तरभीमनी साथे यामाल् ए अने अे ज उत्तरत अली رضى الله عنه नी पषा ए.

حدیث ۱۷۲۸
ثَنِي عُرْوَةَ أَنَّ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

"उरवाअे कहुं के उम्मुल मो'मिनीन उत्तरत आईशा رضى الله عنها नबी ﷺ नां [हदीष : १७२८]

وَسَلَّمَ حَدَّثَتْهُ أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ

रकीक़ाअे उयाते अेमनाथी हदीष बयान करी के तेमषे नबी ﷺ थी पूछयुं, शुं हुजूर पर ओउदथी पषा वधु

أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ عَلَيْكَ مِنْ يَوْمٍ أَحَدٍ قَالَ لَقَدْ لَقِيتُ

कोई दिवस सप्त आव्यो ए ? इर्माव्युं, मने तमारी क़ौमथी जे तकलीक़ो पडोथी, अने सौथी सप्त दिवस

مِنْ قَوْمِكَ مَا لَقِيتُ وَكَانَ أَشَدَّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمٌ

अक़्बा હતો. જ્યારે મેં મને પોતાને ઈબ્ને અબ્દે યાલીલ બિન અબ્દે કુલાલ પર પેશ કર્યો હતો. તેણે મારો

العَتَبَةَ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ فَلَمْ

પયગામ ન સ્વીકાર્યો. હું ગમગીન થઈને પરત ચાલ્યો આવ્યો. કર્નુબ્ધઆલિબ પર પહોંચ્યો તો ગમ હલકો

હદીષ : ૧૭૨૮ની સમજૂતી

ابن عبد ياليل (ઈબ્ને અબ્દે યાલીલ) : એનું નામ કનાના

હતું. એ તાઈફના પ્રથમ હરોળના સરદારોમાં હતો. ઈબ્ને ઈક્રહાક તથા ઈબ્ને ઉક્રબાઅે કહું કે કનાના બિન અબ્દે

નુહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (422) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

يَجِئْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ فَأُطْلِقُكَ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِهِ فَلَمْ أَسْتَفِئْ

થયો. મેં માથુ ઉઠાવ્યું તો જોયું કે એક વાદળ મારા પર સાયો કરેલું છે અને

أَلَا وَأَنَا بِقُرْنِ الثَّعَالِبِ قَسٍ فَعُتُّ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَطْلَقْتَنِي

એમાં જિબ્રિલ છે. તેમણે મને પોકાર્યો અને કહ્યું, આપની ફોંમે જે કહ્યું જે જવાબ આપ્યો,

فَنظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جِبْرِيْلُ فَنَادَانِي فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ تَوَلُّ

અલ્લાહે સાંભળી લીધું અને આપની બિદમતમાં પહાડોના ફરિશ્તાને મોકલ્યો છે,

تَوَلُّكَ لَكَ وَمَا رَدُّ وَعَلَيْكَ وَقَدْ بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ

આપ જે ચાહો તેને હુકમ આપો ! હવે પહાડોના ફરિશ્તાએ મને

لِتَأْمُرَ كُلَّ مِمَّا شِئْتُمْ فِيهِمْ فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ ثُمَّ

પોકાર્યો, પ્રથમ મારા પર સલામ કરી પછી અર્જ કરી, હે મુહમ્મદ ! હુઝૂર શું ઈચ્છે છે ?

قَالَ يَا مُحَمَّدُ فَقَالَ ذَلِكَ فَمَا شِئْتُمْ إِنَّ شِئْتُمْ أَنْ أُطِيقَ عَلَيْهِمْ

જે તમે ચાહો તો અખ્શોલેન પહાડોને તેમના પર ફેંકી દઉં ! નબી ﷺ એ

الْأَخْشَبِينَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ

ફર્માવ્યું, નહીં ! બલકે મને ઉમ્મીદ છે કે અલ્લાહ ﷻ તેમની નસલ (વંશ)થી એવા લોકોને

اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَحْدًا لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا

પેદા કરશે જેઓ કેવળ અલ્લાહ ﷻની ઈબાદત કરશે. અને કોઈને એનો શરીક નહીં ઠરાવે."

(૨/૧૦૯૯, તૌહીદ, باب وكان الله سميعا بصيرا, نيساઈ-નુઉત)

યાલીલ હિ.સ. ૧૦માં તાઈફના પ્રતિનિધિમંડળની સાથે બિદમતે અફઢસમાં હાજર થઈને મુસલમાન થયો. એના આધારે અલ્લામા અબ્દુલબરે અલ્ઈસ્તીઆબમાં એની સહાબામાં ગણના કરેલી છે. પણ ઈમામ અલી બિન મદયનીએ ફર્માવ્યું કે તાઈફના સર્વ લોકો ઈસ્લામથી પાવન થઈ ગયા, પણ એ મહેરૂમ રહ્યો, ભાગીને રોમ ચાલ્યો ગયો અને ત્યાં મૃત્યુ પામ્યો.

قرن الثعالب : એ મક્કા મોઅઝ્ઝમાથી એક દિવસના અંતરે એક પહાડી છે, તેને કર્નુલ મનાઝિલ પણ કહે છે જે નજદવાસીઓની મીઠાત છે જે મોટા પહાડથી કપાયેલ છે. ફાબસીએ નફલ કર્યું કે ફરન "રાઅ"ના સુકૂન (જઝમ)ની સાથે, પહાડીના અર્થમાં છે. અને ફરન "રાઅ"ના ફત્હા (ઝબર)ની સાથે અર્થ થશે એની નજીક પસાર થનાર રસ્તો.

ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત ખદીજતુલ કુબરા رضی اللہ عنہاના વિસાલ તથા અબૂ તાલિબના મૃત્યુ પછી બેઅપતના

નુબહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (423) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

(નબુવ્વતના એલાનના) દસમા વરસે મક્કાવાસીઓના સતત ઈન્કાર તથા એકઘારી તકલીફો આપવાના કારણે રંજમય બનીને હુઝૂરે અકદસ ﷺ તાઈફ તશરીફ લઈ ગયા કે કદાચ એ લોકો ઈમાન કબૂલ કરી લે. તાઈફના રઈસોમાં આ ત્રણ ભાઈ અબ્દ યા લયૂલ-મસ્ઊદ, હબીબ સૌથી પ્રખ્યાત હતા, તેમની પાસે તશરીફ લઈ ગયા. અને ઈસ્લામની દા'વત આપી. તે બદબખ્તોએ જે ગુસ્તાખીપૂર્ણ જવાબો આપ્યા તે ઈબ્રતઅંગેજ છે. એકે કહ્યું, જો ખુદાએ તને પયગંબર બનાવીને મોકલ્યો છે ! તું કા'બાનો પદો ચીરી રહ્યો છે ! બીજાએ કહ્યું, તારા સિવાય ખુદાને બીજું કોઈ ન મળ્યું ?! ત્રીજાએ કહ્યું, હું કોઈ રીતે તારી જોડે વાત નથી કરી શકતો ! જો તું સાચો છે તો તારી સાથે વાતચીત કરવી બેઅદબી છે, અને જો જૂઠો છે તો તું એ લાયક ક્યાં કે તારી સાથે વાત કરવામાં આવે ?!

આ બદ્માશોએ એના પર જ બસ ન કર્યું, બજારીઓને ઉશ્કેર્યા કે ઠેકડી ઉડાવે. બદ્યલનો બંને બાજુ બે સફ કરીને ઉભા થઈ ગયા અને દરેક બાજુથી પગો પર પથ્થર વરસાવવા લાગ્યા જેનાથી પગો લોહીલુહાણ થઈ ગયા. જ્યારે થાકીને બેસી જતા તો બાવડુ પકડીને ઉભા કરી દેતા, જ્યારે ચાલવા લાગતા તો ફરી પથ્થરો વરસાવવા લાગતા, ગાળો આપતા, તાળીઓ વગાડતા. છેવટે એક દ્રાક્ષના બાગમાં પનાહ લીધી. એ બાગ ઉભા બિન રબીઆનો હતો, તેણે પોતાના ગુલામ ઓદાસના થકી એક નાવડીમાં રાખીને દ્રાક્ષ મોકલી. (મદારિજુન્નબુવ્વત, ૨/૪૯, ૫૦)

الاخشين : الاخشينનો અર્થ ઓછી ગોશતવાળુ મજબૂત હાડકુ છે, એનાથી મુરાદ જબલે અબૂ કુબૈસ છે અને એની સામે જે પહાડ છે એ ક્યાં તો ફેફઆન છે અથવા એની નજીક જે લાલ પહાડ છે તે છે. મતલબ એ છે કે જો હુઝૂર ઈજાઝત આપે તો એ બંનેવ પહાડોને આપસમાં ચોંટાડી દઉં જેની અંદર મક્કાવાસીઓ કચડાઈને રહી જાય અથવા એ કે એ બંનેવ પહાડોને તેમનાં માથાંઓ પર ફેંકી દઉં જેની નીચે દબાઈને રહી જાય. પણ રહમતે આલમ ﷺએ એને માન્ય ન કર્યું અને ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, એને રહેવા દો ! મને ઉમ્મીદ છે કે એમની નસલ મારી ઉમ્મતમાં દાખલ થશે. અને એવું જ થયું કે હિ.સ. ૯માં આખુ મક્કા ઈસ્લામથી પાવન થઈ ગયું.

حدیث ۱۷۲۹
ثَنَا أَبُو اسْحَقَ الشَّيْبَانِي قَالَ سَأَلْتُ زَيْنَ بْنَ مَجْبِشٍ رَضِيَ

"અબૂ ઈસ્હાક શયબાનીએ કહ્યું, મેં ઝિર બિન હુબૈશ رضی اللہ عنہ થી પૂછ્યું, [હદીષ : ૧૭૨૯]

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

અલ્લાહ ﷻના આ ઈર્શાદના બારામાં કે ફર્માવ્યું, "તે બે કમાનોની જેટલો નજીક થઈ ગયો, અથવા એનાથી

فَادْوَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَدْوَىٰ، قَالَ ثَنَا أَبُو مَسْعُودٍ أَنَّهُ رَأَىٰ جِبْرِيْلَ

પણ ઓછું. પછી પોતાના બંદાની તરફ વહી કરી જે વહી કરી." તો તેમણે કહ્યું કે ઈબ્ને મસ્ઊદે હદીષ બયાન

لَهُ سِتُّ مَائَةٍ جَنَاحٍ

કરી કે હુઝૂરે જિબ્રઈલને જોયા કે તેમની છસો પાંખો છે."

(બાબ ફકાન કાબ કોસિન ઓ અદની બાબ ફાવ્હી અલી અબ્દે મા અવ્હી, (૨/૭૨૦ તફસીરે સૂરઅ વન્નજમ, (બાબ ફકાન કાબ કોસિન ઓ અદની બાબ ફાવ્હી અલી અબ્દે મા અવ્હી, (૨/૭૨૦ તફસીરે સૂરઅ વન્નજમ,

હદીષ : ૧૭૨૯ની સમજૂતી

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઊદ رضی اللہ عنہનો આ ફોલ છે. આ આયતમાં

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (424) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

જિબ્રિલની નિકટતા મુરાદ છે. જ્યારે કે જિબ્રિલ જ ફાસિદ બનીને હાજર થયા હતા. શરૂથી જ સાથે હતા તેના નિવારણ માટે ફર્માવ્યું કે જિબ્રિલે અમીનની અસલ મલકૂતી શકલથી કુર્બ (નિકટતા) મુરાદ છે. આ તકદીર પર **فَأَوْحَى**ની ઝમીર મુસ્તતરનો મરજઅ જિબ્રિલ હશે, જે શદીદુલ કુવાથી મુરાદ છે અને **عَبْدٌ**ની ઝમીર મજરૂર મુત્તસિલનો મરજઅ અલ્લાહ **ﷻ** છે જે મઅહૂદ ફિઝ્ઝહન (દિમાગમાં હાજર) છે.

પરંતુ સહીહ અને રાજેહ એ છે કે અહીં કુર્બથી મુરાદ કુર્બે ઈલાહી છે અને **فَأَوْحَى**ની ઝમીર મુસ્તતર અને **عَبْدٌ**ની ઝમીર મજરૂર મુત્તસિલ સૌનો મરજઅ અલ્લાહ **ﷻ** છે. **عَلِمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى** મુરાદ અલ્લાહ **ﷻ** જેવું કે ઈમામ હસન બસરીએ ફર્માવ્યું, "અને એના પછીની સર્વ ઝમીરો એની તરફ પલ્ટી રહી છે." એમાં ઝમીરોના મરજઅમાં ઈન્તેશાર નથી, પહેલી સૂરતથી ઉલ્ટુ કે **عَبْدٌ**ની ઝમીરનો મરજઅ નિશ્ચિત છે કે અલ્લાહ તઆલા છે એમાં મરજઅઓનો ઈન્તેશાર છે તદ ઉપરાંત અગાઉ વર્ણન વિના ઝમીર આપવું લાઝિમ આવશે. ભલે તેની તાવીલ આ સહીહ છે અલ્લાહ હાઝિર ફિઝ્ઝહન (દિમાગમાં હાજર) છે પણ તાવીલ જાહેરથી વિરુદ્ધ પર હમલ (આધાર) કરવાનું નામ છે. અને જ્યારે કોઈ કલામનો જાહેરી અર્થ દુરુસ્ત હોય તો તાવીલ બિનજરૂરી છે. એટલા માટે રાજેહ એ જ છે કે **فَأَسْتَوَى**થી લઈને **عَبْدٌ إِلَى سُوْطِي** તમામ ઝમીરોનો મરજઅ શદીદુલ કુવા છે જેનાથી મુરાદ અલ્લાહ **ﷻ** છે. હવે અર્થ આ પ્રમાણે થયો, પછી તે જલ્વો નજીક થયો પછી ખૂદ ઉતરી આવ્યો ત્યાં સુધી કે તે જલ્વા અને બંદામાં બે કમાનો બલકે એનાથી પણ ઓછું અંતર રહી ગયું હવે તેણે પોતાના બંદાની તરફ વહી કર્યું જે કર્યું.

حدیث ۱۷۳۰ عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ لَقَدْ رَأَى

[હદીષ : ૧૭૩૦]

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદ **رضي الله عنه** એ ફર્માવ્યું કે આયતે કરીમા : બેશક ! તેણે પોતાના રબની મોટી મોટી

مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى قَالَ رَأَى رُفْرُقًا أَخْضَرَ سَدًّا أَفْتَقَ السَّمَاءَ عِوَهُ

નિશાનીઓ જોઈ. એ નિશાનીઓમાં તે લીલુ કપડુ છે જેણે આસ્માનના કિનારાઓને ઢાંકી લીધા છે."

(باب لقد رأى من آيات ربه الكبرى : भाषा : २/७२० तफ्सीरे सूत्र अे वन्जम, भाषा : २/७२० तफ्सीरे सूत्र अे वन्जम, भाषा : २/७२० तफ्सीरे सूत्र अे वन्जम)

હદીષ : ૧૭૩૦ની સમજૂતી

સહીહ તથા રાજેહ એ છે કે આ આયતમાં આયતે કુબ્રાથી મુરાદ તે તમામ અજાયબીઓ છે જેમને હુઝૂરે અકફહસ **عليه السلام**એ શબે મેઅરાજમાં જોયા હતા. હઝરત સૈયદના અબ્દુલ્લાહ ઈબને મસ્ઉદ **رضي الله عنه**થી એ નકલ થયેલ છે કે એનાથી મુરાદ જિબ્રિલ અમીન છે જે લીલા હુલ્લા (કપડા)માં પોતાની મલકૂતી શકલ (સ્વરૂપ)માં જલ્વાફર્મા હતા કે એમની કેટલાય સો પાંખો હતી અને એટલા મહાન હતા કે આસ્માનો એમનાથી ભરાઈ ગયાં.

حدیث ۱۷۳۱
أَبَانَا الْقَاسِمُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضي الله عنها એ ફર્માવ્યું, જે એવું ગુમાન કરે છે [હદીષ : ૧૭૩૧]"

مَنْ رَأَى عَمْرَأً مَحْتَدًا صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ رَبَّةً فَقَدْ

કે મુહમ્મદ صلى الله عليه وسلم એ પોતાના રબને જોયો એણે ઘણી જ મોટી વાત કરી દીધી. અને હા ! તેમણે જિબ્રઈલને

أَعْظَمَ وَلكِنْ رَأَى جِبْرِيْلَ فِي صُورَتِهِ وَخَلَقَهُ سَاكِنًا مَابَيْنَ الْأُتُقِ

તેમની મલકૂતી સૂરત તથા બનાવટમાં જોયા કે આસ્માનના કિનારાઓની વચ્ચેના હિસ્સાને ભરેલ હતા."

حدیث ۱۷۳۲
عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا

"મશરૂફે કહ્યું, એના પર હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીન આઈશા رضي الله عنها થી મેં અર્જ કર્યું, [હદીષ : ૧૭૩૨]"

فَأَيُّنَ قَوْلِهِ 'شَمَّ دَتِي' فَتَدَلِّي فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى قَالَتْ

પછી અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશ્દનો શો મતલબ છે કે ફર્માવ્યું, "પછી તે નજીક થયો પછી ખૂબ ઉતરી આવ્યો.

ذَلِكَ جِبْرِيْلُ كَانَ يَأْتِيهِ فِي صُورَةِ الرَّجُلِ وَارْتَهَ أَتَاكَ هَذَا

પછી બંનેની વચ્ચે બે કમાનો બલકે એનાથી ઓછું અંતર રહી ગયું." ફર્માવ્યું, એ જિબ્રઈલ હતા, હુઝૂરની

الْمُرَّةِ فِي صُورَتِهِ اللَّئِي هِيَ صُورَتُهُ فَسَدَّ الْأُتُقِ عِ

ખિદમતે અફદસમાં ઈન્સાની સ્વરૂપમાં હાજર થતા હતા અને એ વખતે પોતાના અસલ સ્વરૂપમાં હાજર થયા

જે એમનું મલકૂતી સ્વરૂપ છે જેણે ક્ષિતિજ ભરી દીધું."

(બાબ-સિકતુન્નાર, પેજ-૩૬૨, તફસીરે સૂરએ હા-મીમ, પેજ-૭૧૩, ઝુખરફ, મુસ્લિમ-સલાત, અબૂ દાઉદ-અલ્હુરૂફ, નિસાઈ-તફસીરે હુરૂફ)

સમજૂતી : હદીષ : ૧૭૩૧-૧૭૩૨

શબે મેઅરાજ હુઝૂર صلى الله عليه وسلم એ અલ્લાહનો દીદાર કર્યો કે નહીં, આ મસ્અલો સહાબાએ કિરામના મુબારક સમયમાં વિવાદાસ્પદ ચાલ્યો આવ્યો છે. હઝરત આઈશા رضي الله عنها નો ફૌલ એ છે કે અલ્લાહ ﷻ નો દીદાર નથી કર્યો. હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદ અને હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه પણ એક ફૌલ એ જ નક્કલ થયેલ છે. અને હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અબ્બાસ તથા હઝરત અબૂઝર તથા હઝરત અનસ رضي الله عنه નો ફૌલ એ છે કે દીદાર થયો. અને હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદ તથા હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه પણ એક ફૌલ એ જ મરવી છે. સહીહ, મુખ્તાર અને જમ્હૂર સલફ તથા ખલફનો મઝહબ એ જ છે કે હુઝૂરે અફદસ صلى الله عليه وسلم એ શબે મેઅરાજ અલ્લાહ ﷻ નો દીદાર કર્યો. કઅબ અહબાર, ઈમામ હસન બસરી, ઈમામ અહમદ બિન હંબલનો પણ એ જ મઝહબ છે. ઈમામ અબુલ હસન અશઅરીએ એ જ ઈખ્તિયાર કર્યું.

નુહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (426) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

મુજદિદે આ'ઝમ આ'લા હઝરત ઈમામ અહમદ રઝા رحمة الله عليه ની આ વિષય પર એક પુસ્તિકા છે :
 منبه المنية بوصول الحبيب الى العرش والروية ઈમામ અહમદ પોતાની મુસ્નદમાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબને
 અબ્બાસ رضي الله عنهما થી રાવી છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, "મેં મારા રબ ﷻ ને જોયો."

ઈબને અસાકિર હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ رضي الله عنهما થી રિવાયત કરે છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું,
 "બેશક ! અલ્લાહ તઆલાએ મૂસાને કલામની દૌલત બખ્શી અને મને પોતાનો દીદાર અતા
 કર્યો."

એ જ ઈબને અસાકિર હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબને મસ્ઠિદ رضي الله عنه થી રિવાયત કરે છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ
 ફર્માવ્યું કે મને મારા રબે ફર્માવ્યું, મેં ઈબ્રાહીમને મારી દોસ્તી આપી અને મૂસા સાથે કલામ કર્યું અને તમને હે
 મુહમ્મદ ! મવાજેહ (આમને સામને થવું) બખ્શ્યું.

હદીષમાં **كفاهاً** શબ્દ છે. મજમઉલ બિહારુલ અન્વારમાં એનો અર્થ આ પ્રમાણે લખ્યો છે :-

"**ای مواجهاة ليس بينهما حجاب ولا رسول**" એ પ્રમાણે આમને સામને થવું કે ન પર્દો હોય અને ન કોઈ
 પયગમ્બર."

ઈબને મરદુવિયહ હઝરત અસ્મા બિન્તે સિદીક رضي الله عنها થી રિવાયત કરે છે, તે કહેતાં હતાં, રસૂલુલ્લાહ
صلى الله عليه وسلم સિદરતુલ મુન્તહાનો વસ્ફ (ખૂબી) બયાન કરી રહ્યા હતા. મેં અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! હુઝૂર.

તિર્મિઝી (૨/૧૬૦ તફસીરે સૂરએ વન્નજમ)માં હઝરત ઈમામ શઅબીથી મરવી છે કે હઝરત ઈબને
 અબ્બાસ رضي الله عنهما એ અરફામાં કાંઈક પૂછવા માટે કઅબ અહબારથી મુલાકાત કરી તો કઅબે એટલા બુલંદ
 અવાજથી તકબીર પઢી કે પહાડ ગુંજી ઉઠયા. ઈબને અબ્બાસે કહ્યું, અમે બનૂ હાશિમ છીએ. એના પર કઅબે કહ્યું
 કે અલ્લાહ ﷻ એ પોતાની રૂયત (દીદાર) અને પોતાના કલામને મુહમ્મદ તથા મૂસાની વચ્ચે વહેંચી આપ્યાં.
 મૂસા સાથે બેવાર કલામ ફર્માવ્યું (વાત કરી), અને મુહમ્મદ صلى الله عليه وسلم એ પોતાના રબને બે વાર જોયો. મસ્રૂફે કહ્યું,
 ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضي الله عنها ની ખિદમતમાં હાજર થયો અને અર્જ કરી, હઝરત મુહમ્મદ صلى الله عليه وسلم એ
 પોતાના રબને જોયો ? એના પર ઉમ્મુલ મો'મિનીને ફર્માવ્યું, તે એવી વાત કરી જેનાથી મારી રુંવાટી ઉભી થઈ
 ગઈ. મેં અર્જ કરી, થોભો ! પછી મેં આ આયત તિલાવત કરી : **لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى** : આ
 જિબ્રઈલ છે ! તો જે એવી ખબર આપે કે હઝરત મુહમ્મદ صلى الله عليه وسلم એ પોતાના રબને જોયો તો એણે ઘણું મહાન જૂઠ
 કહ્યું. —અલ હદીષ

એમાં (ઉપર મુજબ, પેજ : ૧૬૧) જ છે : હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ ઈકરમાના તરીકાથી રિવાયત
 કરી છે કે હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ ફર્માવ્યું કે હઝરત મુહમ્મદ صلى الله عليه وسلم એ પોતાના રબને જોયો. શું અલ્લાહ
 તઆલા આવું નથી ફર્માવતો ?! **لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ** "આંખો તેનો ઈદરાક (ઘેરાવ) નથી કરી
 શકતી, તે આંખોનો ઈદરાક કરે છે." (અન્નામ-૧૦૩) ફર્માવ્યું, તારા માટે ખરાબી થાય ! આ તે વખતે છે જ્યારે
 તે પોતાના તે નૂરની તજલ્લી નાખે જે એનું નૂર છે. એમાં જ અબૂ સલમાથી એમનો જ ફૌલ આયતે કરીમા
رضي الله عنه અલ્લાહ ﷻ એ ફર્માવ્યું, **لَقَدْ رَأَى نَزْلَةَ أُخْرَىٰ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ - إِلَىٰ - أَوْادِنِي**
 ને જોયો. મુસ્લિમ (૧/૮૮ બાબ-**قوله ولقد رآه نزلة أخرى**—અન્ય)માં મુહમ્મદ બિન બશશારના તરીકાથી અને
 હિજાઝ બિન શાઈર અબ્દુલ્લાહ શફીકના તરીકાથી મરવી છે કે મેં હઝરત અબૂ ઝરને કહ્યું, જો મેં રસૂલુલ્લાહ
صلى الله عليه وسلم ની ઝિયારત કરી હોત તો પૂછ્યું હોત, શું હુઝૂરે પોતાના રબને જોયો ? હઝરત અબૂઝરે કહ્યું, મેં પૂછ્યું છે
 ! ફર્માવ્યું, મેં નૂર જોયું. એના પહેલાં અબૂબક બિન શયબાના તરીકાથી જે રિવાયત એમનાથી જ છે એમાં એવું
 છે કે, "નૂર છે, ક્યાં જોતો !" આ રિવાયતમાં છે કે તે નૂર છે. એમાં બે સંભાવનાઓ છે, એક એ કે અલ્લાહ ﷻ નું

નૂર છે, વહી થકી માલૂમ હતું. એના કારણે ફર્માવ્યું, જોઈને નથી ફર્માવ્યું. આ તફદીર પર બંને રિવાયતોમાં ટકરાવ થઈ જશે. બીજી સંભાવના એ છે કે જલ્લો જોયો અને જોઈને જાણ્યું કે નૂર છે. આ તફદીર પર બંને રિવાયતોમાં મળતાપણુ થઈ જાય છે. હવે આગળ જે ફર્માવ્યું, **أَرَأَيْتُمْ كَيْفَ أَتَى** ક્યાં જો તો ! એનો મતલબ એ છે કે એ તો જોયું કે નૂર છે પણ તેની ચમકના કારણે ઔર અધિક કાંઈ ન જોવા પામ્યો. એટલે પૂરી ઝાતનો મુશાહેદો (નિરીક્ષણ) ન કરવા પામ્યો.

બઝઝારે (ફતહુલબારી, ૮/૬૦૯) હઝરત અનસ **رضي الله عنه** થી રિવાયત કરી કે રસૂલુલ્લાહ **ﷺ** એ ફર્માવ્યું, મેં નૂરે આ'ઝમને જોયું. અને એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે નૂરે આ'ઝમ જલ્લાએ બારી **ﷺ** જ છે. ઈબ્ને ઈસ્હાકે રિવાયત કરી કે હઝરત ઈબ્ને ઉમર **رضي الله عنه** એ હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ **رضي الله عنه** થી પૂછાવ્યું, શું હઝરત મુહમ્મદ **ﷺ** એ પોતાના રબને જોયો ? ઈબ્ને અબ્બાસે કહેવડાવ્યું, હા ! જોયો. હઝરત ઈબ્ને ઉમર **رضي الله عنه** એ એના પર ઈન્કાર નથી કર્યો. એમનુ મૌન એ વાતની દલીલ છે કે તેમણે એને સહીહ સ્વીકારી લીધું, એટલા માટે એમનો મઝહબ પણ એ જ થયો.

લાલકાઈ (ઉમ્દતુલ ફારી, ભાગ-૧૫, પેજ : ૧૪૩)એ હઝરત અબૂ હુરૈરહ **رضي الله عنه** થી રિવાયત કરી કે રસૂલુલ્લાહ **ﷺ** એ ફર્માવ્યું, મેં મારા રબ **ﷺ** ને જોયો. આ સાત સહાબાએ કિરામ થયા જેમાંથી છએ સ્પષ્ટપણે અલ્લાહના દીદારને રિવાયત કર્યું અને હઝરત ઈબ્ને ઉમરના સુકૂત (મૌન)થી સાબિત થયું.

ઈમામ અબ્દુરઝઝારે જણાવ્યું, ઈમામ હસન બસરી **رضي الله عنه** એ નફલ કર્યું કે તેમણે ફસમ ખાઈને કહ્યું કે હઝરત મુહમ્મદ **ﷺ** એ પોતાના રબને જોયો. ઈમામ ઈબ્ને ખુઝૈમાએ હઝરત ઉરવા બિન ઝુબૈરથી પણ રિવાયત કરી છે કે એમનો ફૌલ પણ દીદાર થયાની સાબિતીમાં છે. અને જ્યારે એમની સમક્ષ ઉમ્મુલ મો'મિનીનના ઈન્કારનો ઉલ્લેખ થતો તો એના પર સખત વાંધો કરતા. એ જ હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસના સર્વ શાગિર્દો અને કઅબ અહબાર, ઈમામ ઝુહરી અને તેમના શાગિર્દો મુઅમ્મર અને બીજા ઘણા બધા લોકોનો મઝહબ છે.

નઆશે હઝરત ઈમામ અહમદનો ઈર્શાદ વર્ણવ્યો છે કે, "ફર્માવ્યું, હું ઈબ્ને અબ્બાસની હદીષના પ્રમાણે કહું છું કે પોતાની આંખ વડે જોયો.....કહેતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે તેમનો સ્વાસ તૂટી ગયો." ઈમામુલ મુતકલ્લિમ હઝરત અબુલ હસન અશ્શરીનો પણ એ જ મઝહબ છે. તેમણે એ પણ ફર્માવ્યું કે, "દરેક તે મો'જિઝો જે કોઈક નબીને આપવામાં આવ્યો, આપણા નબી **ﷺ** ને પણ આપવામાં આવ્યો. એમના પર અધિક રૂયતે બારી (અલ્લાહનો દીદાર) અતા ફર્માવી અન્ય કોઈને અતા ન થઈ."

પછી એ મતભેદ થયો કે માથાની આંખોથી જોયો કે દિલથી ! હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસથી બંને ફૌલ મરવી છે. મુસ્લિમમાં છે કે દિલથી જોયો. આ તફદીર પર હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીન અને એમના કથનમાંનો ટકરાવ દૂર કરી શકાય છે કે ઉમ્મુલ મો'મિનીન માથાની આંખથી જોવાની ના પાડી રહ્યાં છે, અને ઈબ્ને અબ્બાસ દિલથી દીદારને માને છે.

ઈબ્ને ખુઝૈમાએ કિતાબુત્તૌહીદમાં રૂયતે બસરી (આંખથી દીદાર)ના હક્ક હોવા પર ઘણી લાંબી ચર્ચા કરી છે. અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ **رضي الله عنه** ની તરફ સંબંધિત બંને કથનોમાં વર્ગીકરણ કર્યું છે કે બે વાર દીદાર થયો એકવાર માથાની આંખથી અને એકવાર દિલથી.

પણ આ ખાદિમની માલૂમાતના પ્રમાણે હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ **رضي الله عنه** નો મઝહબ સહીહ તથા રાજેહ એ જ છે કે માથાની આંખો વડે જોયો. એટલા માટે કે આયતે કરીમા **وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ** "અને હે નબી અમે તમને જે જલ્લો દેખાડ્યો હતો તે લોકોના માટે કસૌટી છે." (બની ઈસ્રાઈલ)ની તફસીર

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما થી રિવાયત છે : روية عين لاروية قلب "આ જલ્લો માથાની આંખો વડે હતો ન કે દિલથી."

ઈબ્ને મરદુવિયહએ પોતાની તફસીરમાં ઈકરમા અને ઝેહાકે, હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસની એક લાંબી હદીષ વર્ણવી જેના અંતમાં છે : "જ્યારે મારા રબે પોતાના દીદારથી મને એઅજાઝ બખ્શ્યો એ રીતે કે મારી આંખ મારા દિલમાં કરી આપી તો મારી આંખે એના નૂરને અને અર્શના નૂરને જોયું."

રહી ગયું ઉમ્મુલ મો'મિનીને જે ફર્માવ્યું, તો એ એમનો ઈજતેહાદ છે. આયતે કરીમા વર્ણવી જેના અંતમાં છે : "જ્યારે મારા રબે પોતાના દીદારથી મને એઅજાઝ બખ્શ્યો એ રીતે કે મારી આંખ મારા દિલમાં કરી આપી તો મારી આંખે એના નૂરને અને અર્શના નૂરને જોયું."

પરંતુ અલ્લામા ઈબ્ને હજરે એના પર એ પકડ કરી છે કે, મુસ્લિમ (૧/૮૮ ઈમાન, બાબ—قول الله عزوجل ولقد رآه نزلة أخرى—)માં મસ્રૂફથી છે કે મેં ઉમ્મુલ મો'મિનીનથી અર્ઝ કરી, શું અલ્લાહ ﷻએ એવું નથી ફર્માવ્યું, "અને બેશક ! તેમણે એને ઉફકે આ'લામાં જોયો, અને બેશક ! બીજીવાર જોયો." ઉમ્મુલ મો'મિનીને ફર્માવ્યું, હું આ ઉમ્મતમાં સૌથી પહેલી છું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એના બારામાં પૂછ્યું. ફર્માવ્યું, એ જિબ્રઈલ હતા, મેં તેમને એવા સ્વરૂપમાં જેમાં તે પેદા કરવામાં આવ્યા છે, એ બંને મર્તબાના સિવાય કદી નથી જોયા. મેં તેમને આસ્માનથી ઉતરતા જોયા, તેમના મહાન શરીરે આસ્માન તથા જમીન વચ્ચેની ફિઝાને ભરી દીધી.

اقول وهو المستعان (હું કહું છું) આ વિષયમાં રિવાયતો ટકરાવવાળી છે અને કોઈ એકને અગ્રતા આપવાની કોશિશમાં કોઈ ખાસ ફાયદો નથી. તેમજ અગ્રતા આપવી કે પાછળ રાખવાની જરૂરત ત્યાં પડે છે જ્યાં વર્ગીકરણ શક્ય ન હોય. અહીં એવું કહી શકાય છે કે જિબ્રઈલે અમીનને પણ તેમની ખલ્ફી મલકૂતી શકલમાં જોયા અને અલ્લાહ ﷻનો પણ દીદાર કર્યો. બંનેમાં વિરોધાભાસ નથી, પ્રથમ જિબ્રઈલને જોયા હોય અને પછી દીદારે ઈલાહી કર્યો હોય. فله الحجة البالغة

حدیث ۱۷۳۳ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરેહ رضی اللہ عنہ એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, જ્યારે કોઈ શખ્સ [હદીષ : ૧૭૩૩]

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَعَا الرَّجُلُ إِمْرَأَتَهُ

પોતાની પત્નીને પોતાના બિસ્તરની તરફ બોલાવે અને તે ઈન્કાર કરે જેના પર પતિ ગુસ્સામાં

إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ فَبَاتَ غَضَبًا لَعْنَتُهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تَغْضِبَ عَمَهُ

રાત પસાર કરે તો તે સ્ત્રી પર સવાર સુધી ફરિશ્તા લાનત કરે છે."

(૨/૭૮૨ અન્નિકાહ, બે તરીફાથી, મુસ્લિમ-નિકાહ, અબૂ દાઉદ-નિકાહ, મલાઈકા)

હદીષ : ૧૭૩૩ની સમજૂતી

یا એ કેદ નથી બલકે મોટાભાગે આ મામલો રાતે જ બને છે એટલા માટે એવું ફર્માવ્યું, નહીં તો હુકમ આમ છે, ચાહે દિવસે બોલાવે ચાહે રાતે. એ જ પ્રમાણે حتى تصبح નું વર્ણન

નુબહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (429) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

પણ પ્રિયના મુજબ છે. મુરાદ એ છે કે જ્યાં સુધી રાજી ન થાય. જેમ કે મુસ્લિમ (૧/૪૬૪ નિકાહ)ની રિવાયતમાં આ પ્રમાણે વર્ણન છે, "કુસમ છે એ જાતની જેની કુદરતના કબજામાં મારી જાન છે, કે જે શપ્સ પણ પોતાની પત્નીને પોતાના બિસ્તર પર બોલાવે અને તે ઈન્કાર કરી આપે, તો જે લોકો આસ્માનમાં છે તેઓ તેનાથી નારાજ રહેશે ત્યાં સુધી કે પોતાના પતિને રાજી કરી લે." એમાં તઅમીમ (સામાન્યપણ) છે, ન રાતનો ઉલ્લેખ છે ન સવારનો. એટલા માટે અબૂ ઝાઈદાની રિવાયતમાં **حَتَّى تَرَجِعَ** છે.

غَطْبَانِ આ ધમકી એ સંજોગોમાં છે કે પતિ તેણી પર તેની એ હરકતથી નારાજ થાય, અને પતિ નારાજ નથી થયો તો આ ધમકી નથી.

لَعْنَتًا લઅનતનો હકીકી અર્થ "રહમતથી દૂર કરવું" છે જ્યારે એની ઈસ્નાદ અલ્લાહ ﷻ ની તરફ હોય, અને જો ફરિશ્તા, ઈન્સાનોની તરફ હોય તો મુરાદ, અલ્લાહની રહમતથી દૂર કરવાની દુઆ છે. ઉર્ફમાં લઅનત ક્યારેક કેવળ ગાળ, નારાજી દર્શાવવા, ધમકાવવા પૂરતી હોય છે.

જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિના બારામાં ફતઈ તૌર પર એ માલૂમ ન હોય કે એ કુફની હાલતમાં મર્યો છે ત્યાં સુધી એના પર લઅનત કરવી જાઈજ નથી, ભલે જાહેરી રીતે એવી જાણ હોય કે તે કાફિર મૃત્યુ પામ્યો. એટલા માટે કે ઈમાને બઅસ મકબૂલ છે, બની શકે છે કે મરતાં મરતાં કુફથી તૌબા કરી લીધી હોય. કોણ ફતઈ તૌર પર કુફ પર મર્યો છે એ કેવળ અલ્લાહ ﷻ તથા રસૂલ ﷺ ના બતાવવાથી જાણી શકાય છે. જેમ કે ફિરઔન, હામાન, અબૂ જહલ...વગેરે. પરંતુ હદીષો પર નજર કરવાથી માલૂમ પડે છે કે કોઈ નાફર્માની અથવા ગુનાહ કરવા પર તેમાં સપડાયેલ વ્યક્તિઓ પર લઅનત જાઈજ છે. અહીં એ જ સ્થિતિ છે, અથવા એ કે ઉપરોક્ત હુકમ ઈન્સાન તથા જિન માટે છે, ફરિશ્તા એનાથી અપવાદ છે.

મુસ્લિમની રિવાયત **في السماء** જાહેર છે કે આ લઅનત કરનારા (મલએ આ'લા) આસ્માનના રહેનારા ફરિશ્તા છે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

حدیث
عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ ثَنَا ابْنُ عَمْرٍو بَيْتَكُمْ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ
۱۷۳۲

"અબૂ આલિયહથી રિવાયત છે કે મને તમારા નબી ﷺ ના કાકાના સાહબઝાદા [હદીષ : ૧૦૩૪]

وَسَلَّمَ يَعْزِي ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

એટલે ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ નબી ﷺ થી રિવાયત કરતાં આ હદીષ વર્ણવી કે હુઝૂરે ઈશાદ ફર્માવ્યો કે

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي بِي مَوْسَى رَجُلًا آدَمَ

લયલતુલ અસ્રામાં મેં મૂસા ﷺ ને જોયા, ઘઉંવણો રંગ, લાંબુ કદ, ગુંગરીયાળા વાળવાળા અથવા મજબૂત

طَوَالًا جَعْدًا كَأَنَّهَا مِنْ رَجَالِ شَتَوَاءَ وَرَأَيْتُ عَيْسَى رَجُلًا

શરીરવાળા હતા જાણે તે કંબીલા શનૂઆના વ્યક્તિ છે. અને ઈસા ﷺ ને જોયા મધ્યમ કદ, સફેદીમાં રતાશ

مَرَبُوعًا مَرَبُوعًا إِلَى الْخُمْرَةِ وَالْيَيَاضِ سَبْطَ الرَّأْسِ وَرَأَيْتُ

ઝલકતી, ઉભા વાળવાળા, અને જહન્નમના (ફરિશ્તા) માલિકને, ખાઝિનને તથા દજજાલને જોયા, એ

નુઝહુલ્ ફારી શરહે હુખારી (ભાગ-૬) (430) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

مَا لِكَاخَرِنَ النَّارِ وَالِدَجَالِ فِي آيَاتِ آرَاهُنَّ اللَّهُ إِيَّاهُ فَلَا

નિશાનીઓમાં જે અલ્લાહ ﷺ એ એમને દેખાડી. આપ એનાથી મુલાકાતમાં શંકા ન કરશો. —સજદ (૨૩)

تَكُنْ فِي مَرِيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ - قَالَ أَنَسٌ وَأَبُو بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ

હઝરત અનસ તથા અબૂબકર રઝી અલ્લાહ ﷺ ની રિવાયત કરતાં કહ્યું કે ફર્માવ્યું, ફરિશ્તા મદીનાની

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَحْرُسٌ الْمَلَكَةُ الْمَدِينَةَ مِنَ الدَّجَالِ عَمَهُ

દજાલથી હિકાજત કરે છે."

(૧/૪૮૧ અલ્અબિયા, باب قول الله تعالى وهل اناك حديث موسى و كلم الله, मुस्लिम-ઈमान)

હદીષ : ૧૦૩૪ની સમજૂતી

જેમનો અર્થ ગુંગરીયાળા વાળવાળા પણ છે અને મજબૂત શરીરવાળા પણ છે. કિતાબુલ અબિયામાં હઝરત અબૂ હુરૈર રઝીની હદીષમાં હઝરત મૂસા ﷺની સિક્કતમાં આ મુજબ છે.

તે દુબળા શરીરના સીધા લટકતા વાળવાળા હતા. એટલા માટે અહીં જ અદનો અર્થ મજબૂત શરીરવાળા છે. شَنْوَةٌ શનૂઆ યમનના એક કબીલાનું નામ છે તેના માણસો લાંબા અને મજબૂત શરીરવાળા હોય છે. મધ્યમનો મધ્યમ કુદના છે.

પ્રકરણ : "જન્મતના અવસાફ (ખૂબીઓ)ના બારામાં શું આવ્યું છે અને એ કે તે પૈદા કરવામાં આવી ચૂકી છે ?" (૪૫૮)

بَابُ مَا جَاءَ فِي صِفَةِ الْجَنَّةِ وَإِنَّهَا
مَخْلُوقَةٌ - ٢٥٩

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : અહીં સુન્નતનો મજહબ એ છે કે જન્મત તથા દોઝખ પેદા થઈ ચૂકી છે. અને એ કે અત્યારે પણ મૌજૂદ છે. મોઅતઝલા કહે છે કે હજી પેદા નથી કરવામાં આવી, કયામત પછી પેદા કરવામાં આવશે. તેમજ કેટલાક અધર્મીઓ જેમ કે સર સૈયદ અહમદ બાની અલીગઢ યુનિવર્સિટી એવું કહે છે કે પોતાની નેકીઓને જોઈને ખુશ થવાનું નામ જન્મત છે અને ગુનાહોને જોઈને પસ્તાવો કરવાનું નામ દોઝખ છે. (તફસીરુલ કુર્આન-સર સૈયદ અલીગઢી) એનાથી અગાઉ ઘણા બધા અધર્મીઓનો પણ એ જ મજહબ હતો, ત્યાં સુધી કે શિબ્લી નોઅમાની (દેવબંદી)એ હઝરત હુજ્જતુલ ઈસ્લામ ઈમામ ગઝાલી રઝીની તરફ આ ઉઘાડા કુફ્રની નિસ્ખત કરી આપી છે. (અલ્કલામ) એટલા માટે ઈમામ બુખારીએ ખાસ રીતે આ પ્રકરણ બાંધ્યું છે.

જન્મતનો અસલ અર્થ ગીચતાવાળા બાગ છે જેમાં ગાઢ ઝાડોની ડાળીઓ એકબીજામાં ગુંથાયેલી હોય. જેના કારણે એમાં ગરમી ઓછી પ્રવેશી શકતી હોય અને છાંયડો અધિક રહેતો હોય. એનો માદો જન છે જેનો અર્થ છુપાવવું છે. કેમ કે અંધારામાં ચીજ છુપાય જાય છે એના પરથી મજહૂનનો અર્થ પાગલ છે, કેમ કે તેની બુદ્ધિ પર પર્દો પડી જાય છે. એનાથી કુર્આન મજહૂદમાં છે : فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ "જ્યારે ઈબ્રાહીમ પર રાત્રે અંધારું નાખ્યું." (અ-આમ-૭૬)

ઈમામ બુખારી હદીષોથી પહેલાં કુર્આન મજહૂદમાં જન્મતના બારામાં જે ખાસ ખાસ વાતો વર્ણન થયેલી છે તેની તફસીર ફર્માવે છે. સૂરએ બક્રરહમાં ફર્માવ્યું :-

نورالهدى لل فاری شરહે لبخاری (ભાગ-૬) (431) મખલૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

"જ્યારે પણ એ બાગોથી એમને ખાવા માટે કાંઈ આપવામાં આવશે તો કહેશે, આ તો તે જ છે જે અમને પહેલાં આપવામાં આવ્યું હતું. એમને જાહેરી રીતે મલતુ જુલતુ આપવામાં આવશે. અને તેમના માટે બાગોમાં સાફ સુથરી બીબીઓ છે." (૨૫)

كَلَّمَارِزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رَزَقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنْتُمْ بِهَا مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ (۲۵)

અબુલ આલિયાએ કહ્યું, એ પત્નીઓ હેઠળ, પેશાબ તથા થૂકથી પાક હશે. કૃતાદાની રિવાયત આ પ્રમાણે છે : ગંદકી, ગુનાહથી પણ પાક હશે.

كَلَّمَارِزِقُوا أَوْ أَشْبِيئِ ثُمَّ أَنْتُمْ بِهَا مُتَشَابِهًا بِعَصَا وَيَخْتَلِفُ فِي الطَّعْمِ -

"જ્યારે કદી તેમને કાંઈક આપવામાં આવશે, એટલે એકવાર પછી બીજીવાર આપવામાં આવશે તો કહેશે,

أَوْ تَيْنًا مِنْ قَبْلُ وَأَنْتُمْ بِهَا مُتَشَابِهًا بِعَصَا وَيَخْتَلِفُ فِي الطَّعْمِ -

આ તો તે જ છે જે પહેલાં અમને આપવામાં આવ્યું હતું. તેમને જાહેરી રીતે મળતુ જુલતુ આપવામાં

આવશે કે એક જેવું હશે, પણ સ્વાદમાં અલગ હશે."

તેમના ગુરુના નજીક હશે જ્યારે ઈચ્છશે તોડી લેશે, ચારપાઈઓ." - (સૂરએ દહર)

(૯૯૨-૧૧) وَلَقَهُمْ نَصْرَةٌ وَسُرُورًا آيَاتِ كَرِيمَا وَقَالَ الْحَسَنُ النَّصْرَةَ فِي الْوَجْهِ وَالسُّرُورَ فِي الْقَلْبِ - "અને એમને તરોતાઝગી તથા ખુશી આપી તથા ખુશી." (૯૯૨-૧૧)ની તફસીરમાં ઈમામ હસન બસરીએ ફર્માવ્યું. "ખુશહાલી ખીલેલા ચહેરામાં હોય છે અને ખુશી દિલમાં."

તેજ વહેનાર, ગુલ વજ બટન પેટની તકલીફ, ગુલ વજ બટન પેટની તકલીફ, لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا لَهُمْ عَنْهَا يَنْزِفُونَ - صَعَّتْ આયતે કરીમા તેમની બુદ્ધિ નષ્ટ થશે નહીં. આ આયતે કરીમા 'જન્નતની શરાબમાં ન તો નશો છે અને ન એનાથી એનું માથું ભમે.' (સાફ્ફાત-૪૭)ની તફસીર છે : 'જન્નતની તફસીર પેટના દર્દની સાથે ઈમામ મુજાહિદથી મરવી છે અને કૃતાદાએ કહ્યું કે એનો અર્થ માથાનો દુઃખાવો છે, તેમજ નશો તથા ખુમાર પણ છે, અને એ જ રાજેહ છે. وقال ابن عباس دهاقا ممتلا. ભરાયેલ. كَوَاعِبَ نَوَاهِدًا. ઉભરાયેલી છાતીઓવાળી. الخمر الرحيق - الخمر نواهد ناهدة نواهد ناهدة અને બહુવચન અને کواعب كاعبة. જે જન્નતનીઓની શરાબની ઉપર હશે. السنينم يعلوا شراب اهل الجنة. સૂરએ મુતફફફીનમાં છે. એનું મિલાવટ તસ્નીમથી છે. જન્નતીઓની મુશ્કથી મોહરબંધ રહીકું નામની શરાબ આપવામાં આવશે જેમાં તસ્નીમ મિલાવેલ હશે. જન્નતીઓને ત્રણ પ્રકારની શરાબ મળશે, શરાબે તદૂર, જે નહેરોમાં વહીને દરેક જન્નતીને જ્યાં રહેશે ત્યાં પહોંચતી રહેશે. બીજી રહીકું મખ્તૂમ, આ દુનિયામાં શરાબથી બચવાનો બદલો છે. ત્રીજી તસ્નીમ, જે જન્નતી શરાબોમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ હશે. એ ઈશકે ઈલાહી તથા ઈશકે રસૂલમાં જિગર જલાવનારાઓને મળશે. ختامه طينه مسك જેનાથી એમના પર મોહર લગાડવામાં આવશે તે મુશ્ક છે. બોટલ પર લાખ રાખીને મોહર (સીલ) કરવામાં આવે છે પણ રહીકુંના પાત્ર પર મુશ્ક રાખીને મોહર કરવામાં આવશે. يقال موضونة منسوجة ومنه وضين الناقة ઉછળતા ઉછળતા. نَصَاخَتِي فَيَا صَاتَان. જેવેરાતથી સજાવેલ હશે. એનાથી જ છે : وضين الناقة. ગિટણીની ઝુલ, વાલેરો, વાલેરો, પીવાનું તે

કિતાબુલ જન્નહ) એનો સાર એ નીકળ્યો કે જન્નતમાં સ્ત્રીઓ કમસે કમ પુરૂષોથી ડબલ હશે. ઈમામ હકીમ તિર્મિઝીએ એનો જવાબ એ આપ્યો કે એ હાલત શરૂમાં હશે કે સ્ત્રીઓ જન્નતમાં ઓછી હશે, પછી હુઝૂરે અકફદસ ﷺ ની શફાઅતથી જન્નતીઓમાં સ્ત્રીઓની અધિકતા થઈ જશે.

اقول وهو المستعان : અહીં સરખામણી જન્નતવાળાઓ તથા દોઝખવાળાઓની નથી, બલકે જન્નતીઓની સંખ્યાના એતબારથી ફર્માવવામાં આવ્યું કે મોટાભાગના જન્નતીઓ ફકીરો (ગરીબ મિસ્કીનો) છે. અને દોઝખીઓની સંખ્યાના લેહાઝથી ફર્માવવામાં આવ્યું કે મોટાભાગે સ્ત્રીઓ છે. એ એની વિરુદ્ધ નથી કે જન્નતમાં પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ અધિક હશે. તેમજ એક હદીષમાં છે, એક કરોડ વ્યક્તિઓમાંથી કેવળ એક જન્નતમાં દાખલ થશે. આ ગણતરીથી જોવામાં આવે તો તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે જહન્નમમાં જન્નતની સરખામણીએ સ્ત્રીઓની સંખ્યા ઘણી જ વધારે છે. તિર્મિઝી (૨/૭૮ સિફતુલ જન્નહ, બાબ-સિફતુલ અહલે જન્નહ)માં હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્હૂદથી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, તમે મુશ્રિકોની સરખામણીમાં એવા છો જેવી રીતે કાળા બળદમાં એક સફેદ વાળ અથવા લાલ બળદમાં એક કાળો વાળ.

حدیث ۱۷۳۶
أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહુ રઝી અલ્લાહુ એ કહ્યું, અમે નબી ﷺ ની બિદમતમાં હાજર હતા એવામાં [હદીષ : ૧૭૩૬]

عَنْهُ قَالَ بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ قَالَ

ફર્માવ્યું, હું સૂઈ રહ્યો હતો એવામાં પોતાને જન્નતમાં જોયો. મારી નજર એક સ્ત્રી પર પડી જે એક મહેલના

بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي فِي الْجَنَّةِ فَاذًا امْرَأَةً تَتَوَضَّأُ إِلَى جَانِبِ قَصْرِ

કિનારે વુઝૂ કરી રહી હતી. મેં પૂછ્યું, આ મહેલ કોનો છે ?! લોકોએ બતાવ્યું, ઉમરનો છે. તો મને એમની ગૈરત

فَقُلْتُ لِمَنْ هَذَا الْقَصْرُ قَالُوا الْعَمْرُ فَوَدَّكَ كَرْتُ غَيْرَتِهِ فَوَلَّيْتُ مَذْبَرًا

યાદ આવી ગઈ અને હું પાછો ચાલ્યો આવ્યો. આ સાંભળીને ઉમર રડયા અને અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! શું હું

فَبَكَى عَمْرُ فَقَالَ أَعَلَيْكَ أَغَارُ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِ

આપના પર ગૈરત કરીશ !"

(૧/૫૨૦ મનાકિબ, બાબ-મનાકિબે ઉમર રઝી અલ્લાહુ, ૨/૭૮૬ અન્નિકાહ, બાબુલ ગૈરત, ૨/૧૦૪૦ અત્તઅબીર, ઈબ્ને માજહ)

હદીષ : ૧૭૩૬ની સમજૂતી

તિર્મિઝી (૨/૨૦૧ મનાકિબે અબી હફ્સ ઉમર બિન ખતાબ)માં આ પ્રમાણે છે કે મેં સોનાનો એક મહેલ જોયો. ફઝાઈલમાં આ પ્રમાણે છે : કે મેં એક મહેલમાં જોયું જેના વરંડામાં એક ઓછી ઉમરની સ્ત્રી વુઝૂ કરી રહી હતી. કિતાબુન્નિકાહમાં હઝરત જાબિરની હદીષમાં આ પ્રમાણે છે : કે મેં ઈસ્હ્યું કે એ મહેલમાં પ્રવેશ કરું તો તમારી ગૈરત યાદ આવી ગઈ. એમાં જ હઝરત અબૂ હુરૈરહુની હદીષમાં છે કે હઝરત ઉમર એ મજલિસમાં હતા. અર્જમાં એટલું અધિક છે કે, મારાં માબાપ આપ પર કુર્બાન ! આપના પર ગૈરત કરીશ !

જન્નતમાં કોઈ ઈબાદત માટે બંધાયેલો ન હશે પછી આ વુઝૂના શા માટે હશે ? શરહકર્તાએ પોત

નુબહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (434) મખ્લૂકની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

પોતાના ઝોફ પ્રમાણે એનો ખુલાસો કર્યો છે. આ ખાદિમનો ઝોફ એ છે કે બંધાયેલ ન હોવાથી એ જરૂરી નથી થતું કે જન્મતી કોઈ ઈબાદત ન કરે, ફર્જ વિના શુક્રના તૌર પર ઈબાદત કરે, તો શું વાંધો છે ! તદ્દુપરાંત અલ્લાહના વલીઓને ઝિક્રે ઈલાહીમાં રૂહાની લિજજત મળે છે એના માટે પણ ઈબાદત કરી શકે છે.

وكل شراب دونه كسراب : ذكرك للمشتاق خير شراب -
 છે અને દરેક શરાબ એના વિના સરાબ (ઝાંઝવાનુ જળ) છે. હદીષોમાં છે કે તસ્બીહ, તહમીદ, તકબીર જન્મતીઓના દિલોમાં નાખી દેવામાં આવશે. (મુસ્લિમ ૨/૩૭૯ કિતાબુલ જન્નહ) હમણા બુખારીમાં હદીષ આવી રહી છે કે જન્મતીઓ સવાર સાંજ અલ્લાહની તસ્બીહ કરશે.

حدیث ۱۷۳۷
 عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ وَالْأَشْعَرِيِّ عَنْ

[હદીષ : ૧૭૩૭] "હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબને કૈસ અશ્શરી (અબૂ મૂસા) رضی اللہ عنہم રિવાયત છે કે

أَيْبِهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الْخَيْمَةُ دُرَّةٌ مُجْوَفَةٌ

નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, (જન્મતમાં) ખોલવાળાં મોતીઓનો એક તંબૂ છે જેની ઊંચાઈ ત્રીસ માઈલ છે. તેના

طَوَّاهَا فِي السَّمَاءِ ثَلَاثُونَ مِيلًا فِي كُلِّ رَاوِيَةٍ مِنْهَا لِمُؤْمِنٍ مِنْ أَهْلِ

દરેક ખૂણામાં મો'મિનના માટે એક પત્ની છે જેને અન્ય પત્નીઓ નથી જોઈ શકતી. અને અબૂ અબ્દુસ્સમદ

لَا يَرَاهُمْ الْآخِرُونَ - وَقَالَ أَبُو عَبْدِ الصَّمَدِ وَالْحَارِثُ بْنُ

તથા હારિષ બિન ઓબૈદે અબૂ ઈમરાનથી જે રિવાયત કરી છે એમાં એ છે કે

عَبِيدٍ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ سِتُونَ مِيلًا ع

ઊંચાઈ સાઈઠ માઈલ હશે." (૨/૭૨૪ તફસીરે સૂરએ રહમાન, મુસ્લિમ-સિક્તુલ જન્નત, તિર્મિઝી, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૭૩૭ની સમજૂતી

કિતાબુત્તફસીરમાં છે કે તેની પહોળાઈ સાઈઠ માઈલ છે. છેવટમાં છે કે તે પત્નીઓ પાસે મો'મિનો જશે. અહીંની રિવાયત અને તફસીરની રિવાયતનું વર્ગીકરણ એ છે કે ઊંચાઈ ત્રીસ માઈલ હશે અને પહોળાઈ. પરંતુ મુસ્લિમમાં હુમામના તરીકાથી જે રિવાયત છે તેમાં એ જ છે કે તેની લંબાઈ અને ઊંચાઈ સાઈઠ માઈલ છે. પરંતુ અબૂ અબ્દુસ્સમદની રિવાયત એ જ કે તેની પહોળાઈ સાઈઠ માઈલ છે. અલ્લામા નવવીએ આ વર્ગીકરણ કર્યું કે એ તંબૂની લંબાઈ તથા પહોળાઈ સરખી રહેશે. શક્ય છે કે આ તંબૂઓ વિવિધ સાઈઝના હોય. અમુક સાઈઠ માઈલ લાંબા અને સાઈઠ માઈલ પહોળા, અને અમુક સાઈઠ માઈલ લાંબા અને ત્રીસ માઈલ પહોળા હશે.

وَلَا يَمْتَحِنُونَ وَلَا يَتَعَوَّطُونَ إِنِّي تَهُمُ فِيهَا الذَّهَبُ وَأَمْثَالُهُمْ

તેમની અંગૂઠી (વિંટી)ઓમાં ઓદ (ખુશ્બુ) સળગશે અને તેમનો પરસેવો કસ્તૂરીની જેમ સુગંધીદાર હશે.

مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَمَجَامِرُهُمُ إِلَّا كَوْنَهُمْ وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ

દરેકની બે પત્નીઓ હશે એટલી રૂપાળી કે તેમની પિંડલીઓના અંદરનો

بِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ رَجُلَانِ يُرَى مَسْحُ سَوْقَيْهِمَا مِنْ وَرَاءِ الْخَمِيمِ

ભાગ ગોશ્તની ઉપરથી દેખાઈ આવશે. તેમનામાં ન કોઈ મતભેદ

الْحُسَيْنِ لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاعُضَ قُلُوبُهُمْ قَلْبٌ وَوَاحِدٌ

પડશે અને ન અદાવત, એ સૌનાં દિલો એક હશે. સવાર સાંજ અલ્લાહની

يَسْبَحُونَ اللَّهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا عَم

તસ્બીહ કરશે."

(એનાથી મુત્તસિલ સાત હદીષ પછી. અલ્અબિયા, બાબ-બલ્કે આદમ, પેજ-૪૬૮, તિર્મિઝી-સિક્તુલ જન્નહ)

હદીષ : ૧૭૩૯ની સમજૂતી

ત્યારબાદ જે રિવાયત અઅરજના તરીકાથી છે એમાં આટલું વધારે છે : "અને એ (પ્રથમ ગિરોહ)ના પાછળવાળાઓના ચહેરા સૌથી અધિક ચમકતા તારાઓના જેમ હશે." ત્રીજી રિવાયત જે અબ્દુરહમાન બિન ઉમરાના તરીકાથી છે એમાં આ મુજબ છે : كَوْنَهُمْ دُرِّي فِي السَّمَاءِ أَضَاءً : "બીજા ગિરોહના ચહેરા આસ્માનમાં સૌથી અધિક ચમકતા સિતારાઓની જેમ." અને આટલું વધારે પણ છે : لا يَسْقَمُونَ "બીમાર પડશે નહીં." અને કાંઈક ફેરફાર છે. એમાં છે કે, "તેમનાં વાસણો સોના ચાંદીનાં અને કાંસકા સોનાના હશે."

يُسَبِّحُونَ : એનાથી જાણવા મળ્યું કે જન્મતમાં જન્મતીઓ પર ભલે કોઈ ચીજ વાજિબ, ફર્જ નથી પણ શુકનાના તૌર પર અથવા રૂહાની લિજજતના ખાતર, જન્મતી ઝિકે ઈલાહી કરશે.

قال مجاهد : ઈમામ મુજાહિદે કહ્યું, ابكر ફજરની શરૂઆત, અને عشي સૂરજ ઢળવાથી આથમતા સુધી. يبكرة સુબહસાદિક શરૂ થયાથી લઈને સૂરજ નીકળતા સુધીને કહે છે. તિબરીએ કહ્યું, ابكر મસ્દર છે. બોલે છે : حاجته يبكر ابكارا في ابكر فلان જ્યારે સુબહ સાદિક તુલૂઅથી લઈને ચાશ્તના સમય સુધી કોઈ જરૂરતથી જાય.

حدیث ۱۷۴
عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત સહલ બિન સઅદ رضي الله عنه રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું કે મારી ઉમ્મતથી જન્નતમાં [હદીષ : ૧૭૪૦]"

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيَدْخُلَنَّ الْجَنَّةَ مِنْ

સિત્તેર હજાર અથવા સાત લાખ દાખલ થશે. એમના આગલા ત્યાં સુધી દાખલ થશે નહીં

أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا وَسَبْعُ مِائَةٍ أَلْفٍ لَا يَدْخُلُ أَوْلَاهُمْ حَتَّى يَدْخُلَ

જ્યાં સુધી પાછલા પણ દાખલ ન થઈ જાય. તેમના

آخِرُهُمْ وَجُوهُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَتْرِ لَيْلَةِ الْبَدْرِ عِيسَى

યહૂરા ચૌદમીના ચાંદની જેમ હશે." (૨/૯૬૯ અરિફાફ ૨/૯૭૦ બાબ-સિક્તુલ જન્નતુવન્નાર, મુસ્લિમ)

હદીષ : ૧૭૪૦ની સમજૂતી

કિતાબુરિફાફમાં આટલુ વધારે છે કે **يَتَمَّا سَكُونُ آخِذٌ بَعْضُهُمْ بَعْضًا** "એકબીજાને પકડેલ સ્થિતિમાં જન્નતમાં દાખલ થશે." સિત્તેર હજાર અથવા સાત લાખ, આ શંકા સહલ બિન સઅદ رضي الله عنه થઈ છે. સહીહ સિત્તેર હજાર છે, જેમ કે મુસ્લિમ (૧/૧૧૬)માં હઝરત ઈમરાન બિન હુસૈન رضي الله عنه ની હદીષમાં છે. તેમજ તિર્મિઝી (૨/૬૬)માં હઝરત અબૂ ઉમામા رضي الله عنه મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, મારાથી મારા રબે વાયદો ફર્માવ્યો છે કે, "મારી ઉમ્મતથી સિત્તેર હજારને જન્નતમાં દાખલ કરશે જેમનો ન હિસાબ થશે અને ન જેમના પર અઝાબ થશે. અને દરેક હજારની સાથે બીજા અધિક સિત્તેર હજાર હશે, અને ત્રણ હપિયહ (ખોબો) મારા રબના હપિયહથી." હપિયહનો અર્થ "લપ" એટલે ખોબો થાય છે. અને ખોબાના માટે હાથ હોવો જરૂરી છે. અલ્લાહ تعالى હાથ, પગ તથા અન્ય અંગોથી પાક છે, એટલા માટે આ મુતશાબિહાતમાંથી છે. એનાથી શું મુરાદ છે એ અલ્લાહ تعالى તથા રસૂલ જાણે. વાંચકોને સમજાવવાના માટે અર્જ છે કે આ એક નિદેશ છે અધિકતા તથા પુષ્કળ પ્રમાણ તરફ. જેમ કે કોઈની દાદ તથા પ્રશંસાની અધિકતાને દર્શાવવાને માટે બોલવામાં આવે છે કે ખોબે ને ખોબે દાદ આપી.

حدیث ۱۷۴
عَنِ ابْنِ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત બરાઅ્ બિન આઝિબ رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم ની ખિદમતમાં [હદીષ : ૧૭૪૧]"

تَعَالَى عَنْهَا قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَوْبٍ مِنْ

રેશમનું કપડુ પેશ કરવામાં આવ્યું. લોકો એની ખૂબી તથા નરમી પર આશ્ચર્ય કરવા લાગ્યા.

خَيْرٍ فَرَجَعُوا يَعْجَبُونَ مِنْ حُسْنِهِ وَلِنِّبِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

તો રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, જન્નતમાં સઅદ બિન

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَنَادِيْلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَفْضَلُ مِنْ هَذَا عِو

મઆઝના રૂમાલ આનાથી બેહતર છે."

(૧/૫૩૬ મનાકિબુલ અન્સાર, બાબ-મનાકિબે સઅદ બિન મઆઝ, ૨/૮૬૮ લિબાસ, ૨/૮૮૨ અલ્એમાન વન્નુર)

હદીષ : ૧૦૪૧ની સમજૂતી

હઝરત અનસની હદીષમાં આ પ્રમાણે છે : આ સુન્દુસનો ઝભ્ભો છે. સુન્દુસ બારિક રેશમનું કપડુ હોય છે. તેમની હદીષના છેવટમાં هذا احسن من هذا છે, એટલે, એમના રૂમાલ આનાથી ઉમદા છે. મનાકિબમાં હઝરત બરાઅની જ હદીષમાં حلة حرير છે એટલે હરીરની જોડ, અને છેવટમાં છે : خیر منها والین منها. અલ્એમાન વન્નુરમાં છે કે سَرَقَةٌ حَرِيرٍ فَجَعَلَ النَّاسُ يَتَدَاوُلُونَهَا છે કે રેશમી કપડાનો એક ટુકડો પેશ કરવામાં આવ્યો તો હાજરજનો તેને વારાફરતી હાથોમાં લેવા લાગ્યા.

عَنْ قَتَادَةَ شَأْنِ أَنْسُ بِنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ حَدِيثِ ١٢٣٣

"હઝરત અનસ رضی اللہ عنہ નબી ﷺ થી રિવાયત કરી કે ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૦૪૨]

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجْرَةً يُسِيرُ

બેશક ! જન્નતમાં એક એવું ઝાડ છે જેના છાંયડામાં સવાર સો વરસ

الترائب في ظلها مائة عام لا يقطعها -

ચાલશે છતાં પણ તેને પૂરું પાર નહીં કરી શકે."

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ حَدِيثِ ١٢٣٣

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضی اللہ عنہ નબી ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, બેશક !

[હદીષ : ૧૦૪૩]

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ

જન્નતમાં એક ઝાડ છે જેના સાયામાં સવાર સો વરસો સુધી ચાલશે. તમે ચાહો તો પઢો. ظلٌّ مَمْدُودٌ

لَشَجْرَةٍ يُسِيرُ التَّرَائِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةٌ سَنَةً وَأَقْرَأُ وَإِنْ شِئْتُمْ وَظِلٌّ

(સૂ. વાકિઆ-૩૦) એટલે કે લાંબા સાયામાં રહેશે અને જન્નતમાં તમારી કમાનના માપ જેટલી

હદીષ : ૧૦૪૩ની સમજૂતી

આ ઝાડ તૂબા છે. એનું યડ એટલું જડુ છે કે જો યુવાન ઊંટ એની આસપાસ પૂરો ચક્કર કાપવા ચાહે તો જીવનભરમાં પૂરો ચક્કર ન લગાડી શકે. એ અખરોટના ઝાડ જેવું છે. એની ડાળીઓ જન્નતના દરેક ઘરમાં હશે જેના પર ખૂબસૂરત પક્ષીઓ અને મહેદાર સ્વાદિષ્ટ ફળો હશે. (ઉમ્દતુલ ફારી, ૧૫/૧૫૮)

નુઝહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (439) મખલૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

تَمْدُدٌ وَلَقَابٌ قَوْسٍ أَحَدِكُمْ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ

જગા એ સૌથી બેહતર છે જેના ઉપર સૂરજ

لشَّمْسٍ أَوْ تَغْرُبَ عِهِ

ઉગ્યો અથવા આથમ્યો."

(ثاني اللباس باب مس الحرير من غير لبس, ٩٢٤-٩٢٥, باب مناقب سعد بن معاذ, تفسیر سوری)

حدیث ١٢٣٣ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ يَخْدُرِي رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضی اللہ عنہ نبی ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે

[હદીષ : ૧૦૪૪]

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَهْلَ

ફર્માવ્યું કે જન્તી ઉપલા માળવાળાઓને પોતાની ઉપર જોશે જેવી રીતે તમે લોકો

الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءُونَ أَهْلَ الْعَرْفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا تَتَرَاءُونَ الْكُؤُكِبَ

પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં ડૂબનારા કે ચમકનારા તારાને જુઓ છે. આપસમાં આ ફઝીલતના કારણે જે એઓની વચ્ચે

الدَّرِّيِّ الْغَائِرِ فِي الْأَفْقِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوْ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضِلِ مَا

હશે. લોકોએ અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! એ અંબિયાની મંજિલો છે જ્યાં સુધી એના ગૈર નહીં પહોંચી શકે !

بَيْنَهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ تِلْكَ مَنَازِلُ الْأَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ

ફર્માવ્યું, હા ! ફક્ત એ જાતની જેની કુદરતના કબજામાં મારી જાન છે,

قَالَ بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا رَجَالٌ آمَنُوا بِاللَّهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ

તે લોકો પણ ત્યાં સુધી પહોંચશે જેઓ અલ્લાહ

પર ઈમાન લાવ્યા અને રસૂલોનું સમર્થન કર્યું." (૨/૯૭૦, અરિફાફ, બાબુ સિક્કિલ જન્ત વનાર)

હદીષ : ૧૦૪૪ની સમજૂતી

રિકાફમાં ગાઇને બદલે ગાર છે. ગારનો અર્થ અહીં એ છે કે તે પૂર્વ કે પશ્ચિમના ક્ષિતિજ પર એટલા નીચે છે કે એવું મહેસૂસ થાય છે કે હવે તે ડૂબી જશે. ગાર બાફીના અર્થમાં અને ગાર "આથમવાની નજીક"ના અર્થમાં છે. મોઅત્તાની રિવાયતમાં ગાર "યા"ની સાથે છે, એટલે તળિયે બેસનાર. એનાથી પણ મુરાદ એ છે કે જોવામાં એવું મહેસૂસ થઈ રહ્યું છે. હવે એ શંકા ઉભી નહીં થાય કે તારા કેવળ પશ્ચિમમાં આથમે છે, પૂર્વમાં અસ્ત નથી થતા બલકે પૂર્વથી ઉગે છે. પણ અમે જ્યારે સ્પષ્ટતા કરી કે ક્ષિતિજથી એટલો નજીક કે જોવામાં એવું લાગે છે કે ડૂબવાની અણી પર છે.

નુઝહુલ્ ફારી શરહે હુખારી (ભાગ-૬) (440) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

આ હદીષનો ફાયદો એ છે કે જન્નતીઓના વિવિધ મર્તબાઓ તથા મંઝિલો છે ત્યાં સુધી કે અમુક હઝરાત એટલી ઊંચી મંઝિલોમાં હશે કે નીચેના દરજાના જન્નતી એટલા દૂર હશે કે જાણે પૂર્વ કે પશ્ચિમના ક્ષિતિજ પર ચમકનારો તારો. **قِرْدَانُ**નો અર્થ ખૂબ ચમકતો તારો. **أَفْرَاقُ** ફર્રાફ્ર એ કહ્યું, તે તારો જે ખૂબ મોટો છે.

بَلِي : **بَلِي**ના માફૂલના સમર્થનના માટે આવે છે અને સિયાકુ એનો તકાદો કરે છે કે પહેલેથી ઈઝરાબનો ઈજાબ હોય. એટલે કે આ દરજાઓ અંબિયાની સાથે જ ખાસ નથી બલકે કેટલાક મો'મિનો પણ એ મર્તબાઓ પર બિરાજમાન થશે. એટલા માટે શરહકર્તાઓએ ફર્માવ્યું કે એ "બલ" હતું નાસિખોની ગલતીથી "બલા" થઈ ગયું, જેમ કે અબૂઝરની રિવાયતમાં "બલ" જ છે. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું કે "બલા"ની સ્પષ્ટતા પણ શક્ય છે. મતલબ આ છે : હા, એ અંબિયાએ કિરામ **رَضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ**ની જ મંઝિલો છે પરંતુ અલ્લાહ તઆલા પોતાના ખાસ ફઝ્લથી અન્યોને પણ એ મર્તબે પહોંચાડી આપે છે.

آمَنُوا بِاللَّهِ : અલ્લાહ પર ઈમાન લાવવા અને રસૂલોનું સમર્થન કરવામાં દરેક મો'મિન શરીક છે, તો એનો સાર એ નીકળ્યો કે દરેક મો'મિનને એ બુલંદ દરજા મળશે. હવે સવાલ એ ઉદ્ભવે છે કે નીચેના દરજાઓમાં કોણ લોકો હશે ? શરહકર્તાઓએ એનો જવાબ એ આપ્યો કે નીચલા દરજામાં મુવહ્હિદો અને આગલી ઉમ્મતના મો'મિનો હશે, ફિત્રતના જમાનાના મુવહ્હિદો અથવા તે મુવહ્હિદો જેમને કોઈની દા'વત ન પહોંચી જન્નતમાં જશે, ભલે એ લોકોએ કોઈ રસૂલનું સમર્થન નથી કર્યું. આગલી ઉમ્મતવાળાઓએ જો કે અમુક રસૂલોનું સમર્થન કર્યું છે પણ સર્વ રસૂલોનું સમર્થન નથી કર્યું, આ ઉમ્મતથી ઉલ્ટુ કે તેણે સર્વ રસૂલોનું સમર્થન કર્યું છે. **صدق المرسلين**માં અલિફ લામ ઈસ્તગરાફનો છે. મુરાદ એ છે કે જે લોકોએ સર્વ રસૂલોની તસ્દીક (સમર્થન) કરી છે.

اقول وهو المستعان : એ જવાબ એના સ્થાને સહીહ છે પણ એક સ્પષ્ટતા એ પણ થઈ શકે છે કે ઈમાન અને તસ્દીક (સમર્થન) કેફ (હાલત, હકીકત)ના એતબારથી વધેલી પણ હોય છે. જાહેર છે કે અંબિયાએ કિરામની જે તસ્દીક (સમર્થન) છે તે તસ્દીકનો સૌથી ઉચ્ચ દરજો છે પછી સહાબાએ કિરામનો. અને અલ્લાહની મઅરેફત જેટલી મજૂબત હોય છે એના એતબારથી નેક અમલોનું બહાર પડવું અને ગુનાહોથી દૂરી વધુથી વધુ હોય છે. અને પછી એના જ એતબારથી એમના દરજાઓ હશે. આ હદીષમાં ઈમાન તથા તસ્દીક (સમર્થન કરવું)થી મુરાદ કામિલ તથા અકમલ ઈમાન તથા તસ્દીક છે. આ બુલંદ દરજાઓ તે જ ખાસ મહબૂબાને બારગાહે ઈલાહીના માટે હશે. જેમ કે એક હદીષ (તિર્મિઝી, ૨/૭૫)માં આવ્યું છે કે ફર્માવ્યું કે જન્નતમાં કેટલાંક બાલાખાન (ઉપલા માળો) છે જેનો જાહેરી હિસ્સો અંદરથી અને અંદરની હિસ્સો બહારથી દેખાય આવે છે. એક ગામડાવાસીએ પૂછ્યું, યા રસૂલલ્લાહ ! એ કયા લોકો માટે છે ? ફર્માવ્યું, "આ તે લોકો માટે છે જે લોકો મીઠી વાત કરે, અને ખાવા ખવડાવે અને હમેશાં રોઝા રાખે અને રાતે એ વખતે નમાઝ પઢે જ્યારે લોકો સૂઈ રહ્યા હોય."

પ્રકરણ : "જહન્નમનું બયાન, અને એ કે પેદા કરવામાં આવી ચૂકી છે. - (૪૬૧)

بَابُ صِفَةِ النَّارِ وَأَنَّهَا مَخْلُوقَةٌ

જહન્નમના બારામાં આવેલી હદીષોના વર્ણનથી પહેલાં હઝરાત ઈમામ બુખારી આ કલેમાતની તફસીર કરી રહ્યા છે જે કુર્આને કરીમમાં જહન્નમ અને એના સંબંધી આવેલું છે. સૂરએ નબામાં ફર્માવવામાં આવ્યું : **لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا** "જહન્નમમાં કોઈ પ્રકારની ઠંડક પામશે નહીં અને ન કાંઈ પીણું

આવશે. مخاس الصفر يصب على رؤسهم. તાંબુ જે એમનાં માથાંઓ પર પીગળાવીને નાખવામાં આવશે. આ મોઢાથી ચાખવું નથી. مارح - خالص من النار مرج الامير عيته اذا خلاهم يعدو بعضهم على بعض - مارح. અર્થ એકલી આગ છે. કહેવામાં આવે છે, مرج الامير عيته, જ્યારે એમને છોડી આપે કે એમનામાં અમુક અમુક પર જુલમ કરે. مرج امر الناس. અર્થ મુશ્તબહ છે બોલે છે. مرج الامير عيته - مرج امر الناس اختلط مريج. જ્યારે મામલો મુશ્તબહ (શંકામય) બની જાય اذا تركتها مرجت دابتك બે સમંદરોને છોડી આપ્યા. બોલે છે مرجت دابتك જ્યારે ચોપગાને તમે છોડી મૂકો.

حديث ١٢٣٥ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ الصَّبْعِيِّ قَالَ كُنْتُ أَجَالِسُ ابْنَ عَبَّاسٍ

[હદીષ : ૧૦૪૫] "અબૂ જમરા દુબઈથી રિવાયત છે. તેમણે કહ્યું, હું ઈબ્ને અબ્બાસની સાથે મક્કામાં

بِمَكَّةَ فَأَخَذَتْنِي الْحُمَّى فَقَالَ أَبْرُدْهَا عَنْكَ بِمَاءٍ زَمْزَمٍ فَإِنَّ رَسُولَ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

الله صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ هِيَ مِنْ فَيْجِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدْهَا بِمَاءِ

حدیث ۱۷۲۸
ثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عَمْرِو رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ

"હઝરત ઈબ્ને ઉમર رضي الله عنهما નબી صلى الله عليه وسلم થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૪૮]

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَحْمَى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرُدُوهَا بِالْأَيْسِ

તાવ જહન્નમની લપેટથી છે એને પાણી વડે ઠંડો કરો." (૨/૮૫૨, તિબ્બ, મુસ્લિમ-તિબ્બ)

હદીષ : ૧૭૪૮ની સમજૂતી

કોઈ રિવાયતમાં **فَيْح** આવ્યું છે કોઈમાં **فَح** અને કોઈમાં **فُور** એ સૌનો અર્થ એક છે એટલે જહન્નમની લપેટ અને તેની ગરમી. તાવના ઘણા પ્રકારો છે અને તેના વિવિધ સબબો છે. સર્વ તાવોનો આ ઈલાજ નથી બલકે ખાસ પ્રકારના તાવોનો એ ઈલાજ છે જેની તફ્સીલ તિબ્બની કિતાબોમાં વર્ણન થયેલ છે.

حدیث ۱۷۲۹
عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૪૯]

اللَّهِ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَارُكُمْ جُزْءٌ مِّنْ سَبْعِينَ جُزْءًا

તમારી આગ જહન્નમની આગના સિત્તેર હિસ્સાઓમાંથી એક હિસ્સો છે. અર્જ કરવામાં આવી,

مِّنْ نَّارِ جَهَنَّمَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَتْ لَكَ فِئَةٌ قَالَ فَضَلَّتْ

યા રસૂલુલ્લાહ ! બેશક ! (એ જ અઝાબના માટે પૂરતી છે) ફર્માવ્યું, જહન્નમની આગ દુનિયાની

عَلَيْهِنَّ بِتِسْعَةِ وَسِتِّينَ جُزْءًا أَكْثَرُ مِثْلِ حَرِّهَا -

આગ પર અગ્નો સિત્તેર દરજા વધીને છે. દરેક દરજો તેની ગરમીના જેવો છે.

હદીષ : ૧૭૪૯ની સમજૂતી

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما થી પૂછવામાં આવ્યું કે દુનિયાની આગ શાના વડે પેદા કરવામાં આવી છે ? ફર્માવ્યું, જહન્નમની આગથી, પણ એ કે એને પાણીમાં સિત્તેરવાર ભુઝાવવામાં આવી છે.

જો એ વાત ન હોત તો કોઈ એની નજીક ન જાત. (ઉમ્દતુલ ફારી, -૧૫/૧૬૫) ઈબ્ને માજહમાં હઝરત અનસ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે દુનિયાની આગ અલ્લાહ تعالى થી દુઆ કરે છે કે ફરીવાર તેને જહન્નમમાં પરત ન કરવામાં આવે. (બાબ સિક્તુન્નાર, પેજ : ૩૩૫)

સિત્તેર ભાગ હોવાનો મતલબ એ છે કે દુનિયામાં જેટલી આગ મૌજૂદ છે અથવા દુનિયાના તમામ બળ તણો ભેગાં કરીને સળગાવવામાં આવે તો એ સૌથી જેટલી ગરમી પેદા થશે, જહન્નમની આગમાં એની સરખામણીમાં સિત્તેર ગણી વધારે ગરમી છે.

حدیث ۱۷۵۰
عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَوْ أَتَيْتَ فُلَانًا فَكَلَّمْتَهُ قَالَ

"अबू वाईलथी रिवायत છે કે ઓસામાને કહેવામાં આવ્યું કે જો તમે ફલાણાની પાસે [હદીષ : ૧૭૫૦]

إِنَّكُمْ لَتَرُونَنِي لَأُكَلِّمَهُ إِلَّا أَسْمَعْتُمَنِي أَوْ كَلِّمَهُ فِي السِّرِّ دُونَ

જાવ અને તેમની સાથે વાત કરો (તો સારું થાત) તેમણે ફર્માવ્યું, તમે લોકો સમજો છો કે હું એની સાથે એવી

أَنْ أَفْتَحَ بَابًا لَا أَكُونُ أَوَّلَ مَنْ فَتَحَهُ وَلَا أَقُولُ لِرَجُلٍ أَنْ كَانَ عَلَيَّ

રીતે વાત કરીશ કે તમે લોકો સાંભળો, હું એમની સાથે છુપી રીતે વાત કરીશ ન એ કે હું દરવાજો ખોલીશ

أَمِيرًا إِنَّهُ خَيْرُ النَّاسِ بَعْدَ نَبِيِّ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

અને એનો પ્રથમ ખોલનાર બનું, અને હું કોઈ શખ્સના બારામાં એવું કહીશ નહીં કે એ સૌથી સારો છે એ

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا وَمَا سَمِعْتَهُ يَقُولُ قَالَ سَمِعْتَهُ يَقُولُ يُجَاءُ

કારણે કે તે અમીર છે. એના પછી કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી કાંઈ સાંભળ્યું છે. લોકોએ પૂછ્યું. આપે હુઝૂરને

بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قِيلَ فِي النَّارِ قَتَلْتَهُ لِقِ أَقْتَابِهِ فِي النَّارِ فَيَدُورُ

ફર્માવતાં શું સાંભળ્યું છે? ઓસામાએ કહ્યું, મેં હુઝૂરને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા છે કે ક્યામતના દિવસે એક

كَمَا يَدُورُ الْجَمَارُ بِرَحَاةٍ فَيَجْتَمِعُ أَهْلُ النَّارِ عَلَيْهِ فَيَقُولُونَ أَمَى

શખ્સને લાવવામાં આવશે અને તેને જહન્નમમાં નાખી દેવામાં આવશે, તરત જ તેનાં આંતરડાં નીકળીને

فُلَانٌ مَا شَأْنُكَ أَلَيْسَ كُنْتَ تَأْمُرُنَا بِالْعُرُوفِ وَتَنْهَانَا عَنِ

આગમાં ફેલાય જશે અને તે ઘૂમશે જેવી રીતે ગઢેડો ઘંટી પર ઘૂમે છે. આ જોઈને જહન્નમી તેની પાસે ભેગા

الْمُنْكَرِ قَالَ كُنْتُ أَمُرُكُمْ بِالْعُرُوفِ وَلَا آتِيهِ وَأَنْهَاكُمْ عَنِ

થઈ જશે અને કહેશે, હે ફલાણા! તારો શું હાલ છે?! શું તું અમને નેકીનો હુકમ ન કરતો હતો અને બુરાઈથી

الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ ع.

ન રોકતો હતો?! તે કહેશે, હું તમને નેકીનો હુકમ કરતો હતો અને નેકી કરતો ન હતો. અને તમને બુરાઈથી

રોકતો હતો અને ખુદ બુરાઈ કરતો હતો." (૨/૧૦૫૨ ફિતન, મુસ્લિમ, આખિરે કિતાબ)

હદીષ : ૧૭૫૦ની સમજૂતી

فُلَانًا : એનાથી મુરાદ હઝરત ઉખ્માન ગની رضی اللہ عنہ છે અને જે મામલામાં એમની સાથે વાત કરવી હતી એ ક્યાં તો વલીદ બિન ઉકબાનો મામલો હતો જે હઝરત ઉખ્માનગની

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (445) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

رضی اللہ عنہનો મત્રાઈભાઈ (મા અલગ બાપ એક) ભાઈ હતો, જેનો શરાબ પીવાનો વાક્યો ઘણો જ મશહૂર થઈ ચૂક્યો હતો. એ કૂફાનો ગવર્નર હતો. એક દિવસે નશાની હાલતમાં ફજરની નમાઝ પઢાવી. ચાર રકાત પર સલામ ફેરવીને લોકોને પૂછ્યું, હજી પઢાવું કે બસ કરું?! તેની શિકાયત ખિલાફતના દરબારમાં રજૂ થઈ અને કાંઈક કારણે હદ લાગુ કરવામાં મોડું થયું. એના અનુસંધાનમાં લોકોએ ઓસામા رضی اللہ عنہથી અર્જ કરી કે આપ હઝરત ઉષ્માનગની رضی اللہ عنہથી વાત કરો, કેમ કે એ હઝરત ઉષ્માનગનીના ખૂબ જ ચહીતા અને ખાસ હતા અથવા મુરાદ એ છે કે અબ્દુલ્લાહ બિન સરહ વગેરે પોતાનાં ખાસ સગાંઓને ઉચ્ચ હોદ્દા આપવા પર લોકોમાં બદ્દગુમાનીમાં ફેલાય રહી હતી. એના બારામાં વાત કરવા માટે હઝરત ઓસામાને લોકોએ અર્જ કરી હતી.

હઝરત ઓસામાના કહેવાનો આશય એ હતો કે તમે લોકો એવું ચાહો છો કે હું તેમને જાહેર મજમામાં તમને લોકોને સંભળાવીને વાત કરું, હું એવું કરીશ નહીં! કેમ કે એ ફિત્નાનો દરવાજો ખોલવું છે એનાથી લોકોની હિંમત વધી જશે. જેનો જીવ ચાહે અમીરુલ મો'મિનીન પર ઉઘાડે છોગે વાંધાઓ શરૂ કરી આપશે, એ ફિત્નાનો દરવાજો ખોલવું ગણાશે. હા! હું એકાંતમાં તેમની સાથે વાત કરીશ, બલકે કિતાબુલ ફિતનની રિવાયતમાં છે, હું એમની સાથે વાત કરી ચૂક્યો છું.

છેવટમાં હઝરત ઓસામા رضی اللہ عنہએ જે હદીષ વર્ણવી છે એમાં મઝકૂર અમીરથી મુરાદ હઝરત ઉષ્મા ગની رضی اللہ عنہ નથી, કેમ કે એ અશરએ મુબશિશરામાંથી છે. ખાસ એમના બારામાં જન્નતની બશારતની વિવિધ હદીષો મૌજૂદ છે, બલકે એનાથી મુરાદ વલીદ બિન ઉકૂબા છે અથવા બીજા બની ઉમૈયાના અમીરો ઉમરાવો અથવા ગવર્નરો છે.

પ્રકરણ : ઈબ્લીસ તથા તેના લશ્કરોનું બયાન - (૪૬૨) **بَابُ صِفَةِ إِبْلِيسَ وَجُنُودِهِ**

પ્રકરણનો ખુલાસો : إِبْلِيسَ (ઈબ્લીસ) અરબી શબ્દ છે કે અજમી? ઈબ્લીસ ફરિશતામાંથી હતો કે નહીં? બંનેવ કથનો છે. તફસીલ તફસીરમાં આવશે. ઈબ્લીસનું નામ અઝાઝીલ, હારિષ તથા હકમ પણ છે અને અબૂ મુર્રા એની કુન્નિયત છે.

ما رَأَى جَاءَ عِ. قَالَ مُجَاهِدٌ يُقَدِّفُونَ يُرْمُونَ. دُحُورًا مَطْرُودِينَ. ذُو كَارِ يَهْل. وَاصْبُ دَائِمٌ. હમેશાં રહેનાર. સરકશ وَ يُقَالُ مَرِيدًا مَمْتَرِدًا. ذُو كَارِ يَهْل. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا مَدْحُورًا أَمَطْرُودًا (નાફમાન) એને કાપી કાઢ્યો. સૂરએ નિસાઅમાં શૈતાનના કથનની હિકાયત કરવામાં આવી છે. وَ لَأَمْرُهُمْ فَلْيَبْتَئِكُنَّ آدَانَ الْإِنْعَامِ. હું આદમની ઔલાદને હુકમ આપીશ તો તે જરૂર જરૂર જાનવરોનાં કાન કાપશે. ઈમામ બુખારીએ આ ફાયદો ફર્માવ્યો. فَلْيَبْتَئِكُنَّ. સૂરએ બની ઈસ્રાઈલમાં ફર્માવવામાં આવ્યું : وَاسْتَفْزِرْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ : એમનામાંથી જેના પર શક્તિ પામે પોતાના અવાજથી અને એમના પર પુર ચઢાવી લાવ પોતાના સવારો તથા પોતાના પગપગાળાઓનો."ની તફસીરમાં ફર્માવે છે :-

وَاسْتَفْزِرْ اسْتَخِفَّ بِخَيْلِكَ الْفُرْسَانُ وَالرَّجُلُ الرَّجَالَةُ وَأَجْلِبْ رَاجِلٌ مِثْلُ صَاحِبٍ وَصَحْبٍ وَتَاجِرٍ وَتَجْرٍ તે મને ડગમગાવી આપે. خَيْلٍ નો મતલબ સવાર رَجُلٍનો અર્થ પગપગાળા رَجَالٍએ જ અર્થમાં છે એનું એકવચન رَجُلٌ છે. જેમ કે تَاجِرٌ وَتَجْرٌ. لَاحْتَبَتِكُنَّ لَأَسْتَاصِلَنَّ. હું એમની બુનિયાદને ખત્મ કરીશ. فَرِينِ شَيْطَانٌ. ફરીનથી મુરાદ શૈતાન છે. ફરીનનો શાબ્દિક અર્થ હમજોલી તથા સાથી છે.

حدیث ۱۷۵
أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહે એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, શૈતાન તમારામાંથી [હદીષ : ૧૭૫૧]

تَعَالَى عَنْهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَيُّ الشَّيْطَانِ

કોઈની પાસે આવીને પૂછે છે, કોણે આ પેદા કર્યું? કોણે આ પેદા કર્યું? ત્યાં સુધી કે કહે છે

أَخَذَكُمْ فَيَقُولُ مَنْ خَلَقَ كَذَا مَنْ خَلَقَ كَذَا حَتَّى يَقُولَ مَنْ

કોણે તમારા રબને પેદા કર્યો? જ્યારે ત્યાં સુધી પહોંચી જાય તો

خَلَقَ رَبِّكَ فَإِذَا أَبْلَغَهُ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلْيَبْتَئِهِ عَمَّا

અલ્લાહની પનાહ માગે અને દૂર થઈ જાય."

(મુસ્લિમ-ઈમાન, અબૂ દાઉદ-અસ્સુન્નહ, નિસાઈ-અમલુલ્ યોમે વલ્લેલહ)

હદીષ : ૧૭૫૧ની સમજૂતી

શૈતાનનો આ ઘણો જ સંગીન તથા ખતરનાક વસવસો છે જે કમઅકૂલ ઈન્સાનને ડગમગવાનો શિકાર બનાવી દે છે પણ હકીકતમાં અતિશય બોડો છે, એટલા માટે કે એ તસલ્સુલ (સતત હોય)ને મુસ્તલ્હિમ છે અને તસલ્સુલનુ મુહાલ હોવું યકીની છે. એટલા માટે હુઝૂર ﷺ એ ફર્માવ્યું, જ્યારે આ હદ સુધી વસવસા પહોંચી જાય તો એનાથી દૂર થઈ જાય અને અલ્લાહથી પનાહ માગે અને પોતાના દિમાગને અન્ય વાતોની તરફ વાળે.

حدیث ۱۷۵۲
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર રઝી અલ્લહે એ કહ્યું, મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને

[હદીષ : ૧૭૫૨]

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

જોયા કે પૂર્વ બાજુ ઈશારો કરીને ફર્માવ્યું, સાંભળો !

وَسَلَّمَ يُشِيرُ إِلَى الْمَشْرِقِ فَقَالَ هَإِنَّ الْفِتْنَةَ هَهُنَا هَا إِنَّ

બેશક ! ફિત્નો ત્યાં છે. સાંભળો ! બેશક ! ફિત્નો ત્યાં છે,

الْفِتْنَةَ هَهُنَا مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ -

જ્યાં શૈતાનના અનુયાયીઓ નીકળશે."

હદીષ : ૧૭૫૨ની સમજૂતી

મદીના તયબહથી પૂર્વ તરફ નજદ છે. એટલા માટે આ હદીષમાં પૂર્વથી મુરાદ નજદ જ છે. જેમ કે બીજી હદીષમાં જે હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર રઝી અલ્લહે થી જ મરવી છે એમાં નજદની સ્પષ્ટતા પણ છે. આજકાલ નજદી હુકૂમતના વઝીફાખોર દેવબંદી, ગૈર મુકલ્લિહ, મોદૂદી વગેરે આ

નુઝહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (447) મખલૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

વિષયની હદીષોથી ઈરાક મુરાદ લે છે ! અને ઝબાન તથા ફલમના જોર હેઠળ જબરદસ્તી ઈરાક પર ફિટ કરે છે, જ્યારે કે પૂર્વનો શબ્દ નિશ્ચિત કરી રહ્યો છે કે એનાથી મુરાદ નજદ જ છે. કેમ કે મદીના તયબહથી પૂર્વમાં નજદ જ પડે છે, ખાસ કરીને નજદનું પાટનગર રિયાઘ પડે છે, અને ઈરાક પૂર્વમાં નથી બલકે ઉત્તર-પૂર્વના ખૂણા પર છે. તફસીલના માટે "ફિત્નો કી સરઝમીન કૌન ? નજદ કે ઈરાક ?" નામની કિતાબનો અભ્યાસ કરવો.

حدیث ۱۷۵۳ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ

"હઝરત જાબિર رضی اللہ عنہ سے نبی ﷺ سے روایت ہے کہ کفار کے جہاد سے رات آવી [હદીષ : ૧૭૫૩]"

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا اسْتَجَبَ الْكَلِيمُ أَوْ قَالَ كَانِ

જાય, અથવા ફર્માવ્યું, જ્યારે રાતનું આગમન થઈ જાય તો પોતાનાં બાળકોને રોકી લો, એટલા માટે કે શૈતાન એ

حُجْحُ اللَّيْلِ فَكَفُّوا صَبِيَّانِكُمْ فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ فَإِذَا

સમયે ફેલાયેલા રહે છે. જ્યારે ઈશાના સમયથી થોડો હિસ્સો વહી જાય તો પોતાનો દરવાજો બંધ કરી લો અને

ذَهَبَ سَاعَةٌ مِّنَ الْعِشَاءِ فَنَخَلُوهُمْ وَأَعْلِقُ بِأَبْكَ وَذَكَرَ اسْمَ

"બિસ્મિલ્લાહ પઢી લો અને તમારો દીવો ઓલવી નાખો અને બિસ્મિલ્લાહ પઢી લો. મશકનું મોઢું બાંધી દો

اللَّهِ وَأَطْفَى مِصْبَاحَكَ وَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ وَأُورِكَ سِقَاءَكَ وَأَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ

અને બિસ્મિલ્લાહ પઢી લો અને તમારાં વાસણોને ઢાંકી દો,

وَخَمِّرْ أِنَاءَكَ وَادْكُرْ اسْمَ اللَّهِ وَلَوْ تَعَرَّضَ عَلَيْهِ شَيْءٌ عَمَّ

અને બિસ્મિલ્લાહ પઢી લો ભલે એના ઉપર કાંઈ રાખી દો."

(બાબ-ખયરો માલિમુસ્લિમ, પેજ : ૪૬૬, ૪૬૭, ૨/૮૪૧, અલ અશરબ, ૨/૮૩૧, અલ્ઈસ્તીઝાન, મુસ્લિમ-અલ્અશરિબહ, નિસાઈ-અમલુલ્લયૈમિવલ્લેલહ)

હદીષ : ૧૭૫૩ની સમજૂતી

શૈતાનો રાતનો અંધકાર ફેલાતાં જ આબાદીઓમાં ઘુસી આવે છે. બાળકો સામાન્યતઃ નાપાક રહે છે. તેમના શરીર કે કપડાં પર નાપાકી જરૂર લાગેલી રહે છે. એટલા માટે સૂર્ય આથમ્યા બાદ બાળકોને બહાર નીકળવાથી મના ફર્માવી આપ્યું.

જ્યારે દરવાજો બિસ્મિલ્લાહ પઢીને બંધ કરવામાં આવશે તો એ ઘરમાં શૈતાન પ્રવેશ કરશે નહીં. દીવો ઓલવવાનો હુકમ એ કારણે આપ્યો કે ઉંદર કદી કદી દીવાની બત્તી (દીવેટ) ઘસેડીને લઈ જાય છે જેનાથી ઘર તથા ઘરના સામાનને આગ લાગ લાગી જાય છે. અને જો રોશની એવી છે કે જેના બારામાં એ ડર ન હોય કે એનાથી આગ લાગી શકે છે તો સળગતી છોડવામાં કોઈ વાંધો નથી. એ જ રીતે વાસણોને ઢાંકવામાં હિકમત એ છે કે અજાણતામાં કોઈ ઝેરીલુ જાનવર એમાં મોં ન નાખી દે. આ સર્વ હુકમો મુસ્તહબના દરજે છે.

حدیث ۱۷۵۴
عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ كُنْتُ

"હઝરત સુલૈમાન બિન સુરદ رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે તેમણે કહ્યું, હું

[હદીષ : ૧૭૫૪]

جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَجُلَانِ يَسْتَبَايِنِ

નબી ﷺ ની સાથે બઠેલો હતો અને બે વ્યક્તિઓ આપસમાં ગાળગલોચ કરી રહ્યા હતા.

فَأَحَدُهُمَا أَحْمَرٌ وَجْهُهُ وَانْتَفَخَتْ أُوْدَا جُهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

એકનો ચહેરો એમનામાંથી લાલ થઈ ગયો અને એની ગરદનની રગો ફૂલી ગઈ. એના પર નબી ﷺ એ

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ

ફર્માવ્યું, હું એક એવો કલમો જાણુ છું કે જો આ શબ્દ કહી લે તો તેનો ગુસ્સો ચાલ્યો જાય, જો કહી લે કે હું

لَوْ قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ فَقَالَ الْ

અલ્લાહની પનાહ માગુ છું શૈતાનથી. તો એનો ગુસ્સો ચાલ્યો જશે. લોકોએ એને કહ્યું કે

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ

નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું છે, શૈતાનથી અલ્લાહની પનાહ માગ, તો તેણે કહ્યું,

فَقَالَ وَهَلْ بِي جُنُونٌ عِ

શું મને જુનૂન (પાગલપન) છે ?"

(૨/૮૯૩ અલ્અદબ, ૨/૮૦૩ બાબુલ હઝર મિનલ્ગઝબ, મુસ્લિમ, અબૂ દાઉદ-અલ્અદબ, નિસાઈ-અમલુલયૌમિ વલ્લૈલહ)

હદીષ : ૧૭૫૪ની સમજૂતી

ગુસ્સાના નિવારણ માટે શૈતાનથી પનાહ માગવાનો હુકમ એટલા માટે ઈર્શાદ ફર્માવ્યો કે ગુસ્સો પણ શૈતાનની ઝપટમાં આવવાથી થાય છે. અતિચ્છેદ સઅદીની હદીષ (મુસ્નદે ઈમામ અહમદ ૪/૨૨૬)માં છે કે ગુસ્સો શૈતાનથી છે એટલા માટે કે શૈતાન આગથી પેદા કરવામાં આવ્યો છે.

એક હદીષમાં અબૂ દરદાઅ્ رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે બંદો અલ્લાહના ગઝબથી સૌથી અધિક એ વખતે હોય છે જ્યારે ગુસ્સામાં હોય છે. અલ્લામા ઈબ્ને જવઝીએ તરગીબમાં મુઆવિયહ બિન કુર્દહ رضی اللہ عنہ થી રિવાયત કરી, ઈબ્લીસે કહ્યું, હું આદમની ઔલાદના પેટમાં અંગારો છું જ્યારે તે ગુસ્સે થાય છે.

એ શબ્દને હુઝૂર અકફદસ ﷺ ના મુબારક આદેશ પછી ઈસ્તેઆઝાનો હુકમ આપનાર હઝરત મઆઝ બિન જબલ رضی اللہ عنہ હતા. એના માટે લાઝિમ હતું કે આદેશ સાંભળ્યા બાદ ઈસ્તેઆઝા કરતો (એટલે અઊઝુબિલ્લાહ.... પઢતો) પણ એવું જણાય છે કે તે ક્યાં તો ભોટ ગામડાવાસી હતો અથવા મુનાફિકોમાંથી હતો. એક એની પ્રથમ ભૂલ એ હતી કે હુઝૂરે અકફદસ ﷺ ની બારગાહમાં ગુસ્સાથી બેફાબૂ બનીને બૂમો પાડતો રહ્યો, પછી શૈતાનથી અલ્લાહની પનાહ માગવાના (ઈસ્તેઆઝાના) હુકમ પર એવો જાહિલાના જવાબ આપ્યો જાણે એ શબ્દની નજીક કેવળ પાગલપનમાં જ શૈતાનથી અલ્લાહની પનાહ (ઈસ્તેઆઝા) માગી શકાય છે. સારાંશ કે એ મુજર્બ છે કે જ્યારે ગુસ્સો હોય તો અઊઝુબિલ્લાહ.... પઢી લેવામાં આવે.

નુઠહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(449)

મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

قَدْ جَاءَ حَتَّى جَلَسَ إِلَى جَنَّتِي قُلْتُ مَنْ هَذَا فَأَلَا أَبُو الدَّرْدَاءِ قُلْتُ

પાસે બેઠો. એટલામાં એક શયખ તશરીફ લાવ્યા જે મારી બાજુમાં બેસી ગયા. મેં પૂછ્યું, આ કોણ

إِنِّي دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُبَيِّرَ لِي جَلِيسًا صَالِحًا فَيَسْرُكُ لِي قَالَ مِمَّنْ

સાહબ છે ? લોકોએ જણાવ્યું કે આ અબૂ દરદાઅ છે. (મેં તેમને કહું) મેં અલ્લાહથી દુઆ કરી હતી કે મને

أَنْتَ قُلْتُ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ قَالَ أَوْلَيْسَ عِنْدَكُمْ ابْنُ أُمِّ عَبْدِ

કોઈ નેક હમનશી મયસ્સર કરી દે તો અલ્લાહે આપને મયસ્સર કર્યા. તેમણે પૂછ્યું, તું ક્યા લોકોમાંથી છે ?

صَاحِبِ التَّعْلِينِ وَالْوَسَادَةِ وَالْمُطَهَّرَةِ وَلَيْسَ فِيكُمْ الذَّرِي

મેં કહું, કૂફાવાળાઓમાંથી છું. તો તેમણે કહું, શું તમારી પાસે ઈબ્ને ઉમ્મે અબ્દ સાહિબુન નઅલૈન વલ્

أَجَارَكَ اللَّهُ مِنَ الشَّيْطَانِ يَغْنَى عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

વિસાદહ વલ્મિત્હરા નથી ? અને શું તમારામાં તે નથી જેમને અલ્લાહે શૈતાનથી પોતાના નબીની ઝબાન

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ سِرِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

પર બચાવ્યા ? અને શું તમારામાં નબી ﷺ ના તે રાઝદાં નથી જે રાઝને એમના સિવાય કોઈ નથી જાણતું ?

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الذَّرِي لَا يَعْلَمُ أَحَدٌ غَيْرَكَ شَمَّ قَالَ كَيْفَ يَفْرَأُ

પઠી પૂછ્યું, وَائِيلَ إِذَا يَغْشَى : وَائِيلَ إِذَا يَغْشَى ને અબ્દુલ્લાહ કેવી રીતે પઢે છે ? મેં એમને પઠીને સંભળાવ્યું :

عَبْدُ اللَّهِ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى فُقِرَاتٌ عَلَيْهِ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى

"અબૂ દરદાએ ફર્માવ્યું, બબુદા ! રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ આ જ પ્રમાણે મને પઢાવ્યું હતું,

وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى وَالذِّكْرُ وَالْأُمَّتِيُّ قَالَ وَاللَّهُ لَقَدْ أَقْرَأَ نَبِيَهَا رَسُولُ

પોતાના દહન (મુખ) મુબારકથી મારા સુધી આ જ પ્રમાણે

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ فِيهِ إِلَى رِئِي عِ

પહોંચાડ્યું હતું."

(મનાકિબ, બાબ-ફદ્લે અમ્માર વ હુઝૈફા, પેજ : ૫૨૯, એનાથી મુત્તસિલ એક અન્ય તરીકાથી બાબુ સિફતે, ઈબ્લીસ વ જુનૂદિફ, પેજ-૪૬૪, બાબુ-મનાકિબે અબ્દુલ્લાહ બિન મરઊદ, પેજ-૫૩૧, ૨/૭૩૭ તફસીરે સૂરએ વલ્લૈલિ ઈઝા યગૂશા, બાબુ-વન્નહારિ ઈઝા તજલ્લા વ બાબુ વમા ખલકઝઝકર વલ્લૈન્ના, ૨/૯૨૯ અલ્લેસ્તીઝાન, નિસાઈ)

હદીષ : ૧૦૫૬ની સમજૂતી

ઈબને ઉમ્મે અબ્દથી મુરાદ હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદ رضي الله عنه છે. તેમને સાહિબુન્નઅલૈન એટલા માટે ફર્માવ્યા કે એ હુઝૂરે અફઠસ عليه وسلم ના નઅલૈન મુબારક પોતાની પાસે રાખતા અને હુઝૂરને પહેરાવતા. હુઝૂરનો તકિયો તથા બિસ્તર, તહારત (પાકી)નું વાસણ, મિસ્વાક સફરમાં પોતાની પાસે રાખતા.

એક રિવાયતમાં સાહિબુસ્સવાદ પણ આવ્યું. સવાદનો અર્થ શપ્સ છે. સાહિબુસ્સવાદનો અર્થ એ જ છે જે આપણી બોલીમાં બોલે છે કે ફલાણો ફલાણા શપ્સની સાથે પડછાયા જેમ લાગ્યો છે, એટલે ખાસ વિશ્વાસુ. તેમને હુઝૂર عليه وسلم નો એટલો ખાસ કુર્બ હાંસલ હતો કે કાશાનએ અફઠસ (ઘર)માં આવવા માટે ઈજાઝત લેવાની જરૂર ન હતી. હુઝૂરે અફઠસ عليه وسلم જ્યારે ગુસ્લ કરતા તો એ પઠો કરતા, અને હુઝૂરને ઊંઘમાંથી જગાડતા.

الذی احاره : એનાથી મુરાદ હઝરત અમ્માર છે. હુઝૂરે અફઠસ عليه وسلم એ આવુ ત્યારે જ્યારે કુરૈશના જાલિમોએ એમને એ વાત પર મજબૂર કર્યા કે મઆઝલ્લાહ ! હુઝૂરે અફઠસ عليه وسلم ની શાનમાં ગુસ્તાખી કરે, ત્યારે ફર્માવ્યું હતું, એને અલ્લાહે શૈતાનથી બચાવી લીધો છે.

صاحب السیر : એનાથી મુરાદ હઝરત હુઝૈફા બિન યમાન رضي الله عنه છે. હુઝૂરે અફઠસ عليه وسلم ના વિસાલ બાદ જેની જનાઝાની નમાઝમાં એ શરીક ન થતા તો સહાબાએ કિરામ સમજી જતા કે એ મુનાફિક હતો. હુઝૂરે અફઠસ عليه وسلم એ એમને સર્વ મુનાફિકોના નામ બતાવી દીધાં હતાં અને ભાવિમાં ઉપસ્થિત થનારા તમામ ફિત્નાઓની પણ તફસીલ બતાવી દીધી હતી.

وَمَا خَلَقَ وَمَا خَلَقَ : શરૂમાં કેવળ وَالذِّكْرُ وَالْأُنثَى નાઝિલ થયું હતું હતાં બાદમાં નાઝિલ થયું. હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબને મસ્ઉદ رضي الله عنه અને હઝરત અબૂ દરદાઅ્ અને એની ખબર ન થઈ એટલા માટે એ લોકો છે وَمَا خَلَقَ પઢતા ન હતા. કેવળ والذِّكْرُ وَالْأُنثَى પઢતા હતા. કેમ કે કિઅતે મુતવાતિરા الذِّكْرُ وَالْأُنثَى એટલા માટે દમિશ્કવાળાઓ હઝરત અબૂ દરદાઅ્ رضي الله عنه પર એતરાઝ કરતા હતા. એના લીધે તેમણે હઝરત અલફમાને ખાસ રીતે એનું પૂછ્યું. બાદમાં ફર્માવ્યું, આ લોકો મારી પાછળ પડેલા રહે છે, ચાહે છે કે જે મેં રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم થી સાંભળ્યું છે તેનાથી હટાવી દે.

حدیث ۱۷۵۷ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُقْبِرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરૈ رضي الله عنه નબી عليه وسلم થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૦૫૭]

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ التَّنَائِدُ مِنَ

બગાસુ શૈતાનથી છે, જ્યારે તમારામાંથી કોઈને બગાસુ આવે તો જ્યાં સુધી બની

الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدَكُمْ فَلْيُرِدْ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ

શકે રોકે એટલા માટે કે જ્યારે કોઈ બગાસુ ખાતાં ખાતાં

أَحَدَكُمْ إِذَا قَالَ هَاضِمَكَ الشَّيْطَانُ عِ

"હા" કહે છે તો શૈતાન હસે છે." (૨/૯૧૯ અલ્અદબ)

હદીષ : ૧૭૫૭ની સમજૂતી

બગાસુ શૈતાનના તરફથી છે, એવું એટલા માટે ફર્માવ્યું કે એ નાપસંદીદા હરકત છે, એ શરીરના આળસ, સુસ્તી તથા ઊંઘના ભાર હેઠળ આવે છે. શૈતાન જ માણસને નફ્સની ખ્વાહિશાત પૂરી કરવા માટે ઉત્તેજીત કરે છે. હેતુ એ છે કે એ સબબથી બચે જેનાથી બગાસુ આવે છે, દા.ત. ખાવા પીવામાં અધિકતા વગેરે.

فليردہ : એની એક સ્થિતિ એ છે કે હોટને ભારપૂર્વક બંધ કરી લે અથવા મોઢા પર હાથ રાખી લે. અને એક મુજર્બ અમલ એ છે કે બગાસા વખતે એવો ખયાલ કરે કે અંબિયાએ કિરામ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ને જો બગાસુ આવતુ નથી. દાઉદીએ કહ્યું, કે બગાસુ ખાનારનું મોં ખુલ્લુ હોય છે તો શૈતાન યૂફી દે છે અને હસે છે, "હા" એ એના હસવાનો અવાજ છે.

حَدِيث 1758
قَالَ هِشَامٌ أَخْبَرَنَا عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ

"ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضى الله عنها એ ફર્માવ્યું કે જ્યારે ઓહદની લડાઈ [હદીષ : ૧૭૫૮]

تَعَالَى عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ هَزِمَ الْمُشْرِكُونَ تَصَاحَ

થઈ તો (શરૂમાં) મુશ્રિકો હાર ખાઈ ગયા, એના પર ઈબ્લીસ બૂમ પાડી ઉઠયો, હે અલ્લાહના બંદાઓ !

إِبْلِيسُ أَيْ عِبَادَ اللَّهِ أَنْخَرِيكُمْ فَرَجَعَتْ أَوْلَاهُمْ فَاجْتَلَكَّتْ

તમારા પાછલાઓને જુઓ ! આ સાંભળીને સામેવાળા તૂટી પડયા. એ તથા પાછળવાળા બંનેવ નીડર થઈ ગયા.

هِيَ وَأَخْرَاهُمْ فَتَنَظَرُ حَذِيفَةَ فَإِذَا هُوَ بِأَبِيهِ الْيَمَانِ فَقَالَ

એટલામાં હુઝૈફાએ જોયું કે એમના બાપને મુસલમાન ઘેરીને મારી રહ્યા છે, તેમણે કહ્યું, હે અલ્લાહના

أَيْ عِبَادَ اللَّهِ أَيْ أَيْ قَوْلِ اللَّهِ مَا احْتَجَزُوا حَتَّى قَتَلُوهُ فَقَالَ

બંદાઓ ! મારા પિતા છે ! મારા પિતા છે ! બખુદા ! (કોઈએ કાંઈ ન સાંભળ્યું) જ્યાં સુધી

حَذِيفَةَ عَفَرَ اللَّهُ لَكُمْ قَالَ عُرْوَةَ فَمَا زَالَتْ فِي حَذِيفَةَ

એમને કતલ ન કરી નાખ્યા ત્યાંથી હટયા નહીં. એના પર હુઝૈફાએ કહ્યું, અલ્લાહ તમને બખ્શી આપે.

مِنْهُ بَقِيَّةٌ خَيْرٌ حَتَّى لِحَقِّ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عِ

ઉરવાહે કહ્યું, હુઝૈફા આ બનાવના કારણે ખયરમાં જ રહ્યા ત્યાં સુધી કે અલ્લાહ ﷻ થી મળી ગયા."

(૧/૫૩૯ બાબુ ઝિક્રિલ હુઝૈફતિલ યમાન, ૨/૫૮૧ મગાઝી ગઝવએ ઓહદ,

૨/૧૦૧૭ દિયાત ૨/૮૮૬ અલ્એમાનુ વન્નુઝૂર)

હદીષ : ૧૭૫૮ની સમજૂતી

ખ્રાકામ ઈબ્લીસનું આ સંબોધન મુસલમાનોને હતું. ઈસ્લામના મુજાહિદો મુશ્રિકોનો મારતા ઢાળતા આગળ વધી રહ્યા હતા એટલામાં ઈબ્લીસે ચીસ પાડી, આગળ ક્યાં વધી રહ્યા છો, પાછળ જુઓ ! તમારા દુશ્મન તમને ઘેરામાં લઈ રહ્યા છે. એટલા અરસામાં આંધી પણ ચાલી ચૂકી

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (453) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

હતી. આગળ વધતા મુસલમાનો પાછળ પલટી આવ્યા અને આપસમાં આથડવા લાગ્યા જેના પરિણામે હઝરત યમાન મુસલમાનોના હાથે શહીદ થઈ ગયા.

અને એની પણ સંભાવના છે કે સંબોધન મુશ્રિકોને થયું હોય અને uryથી મુરાદ ખાલિદ બિન વલીદના સાથી હોય. હવે મતલબ એ થશે કે ઈબ્લીસે મુશ્રિકોને એવું કહ્યું કે તમે ભાગી ક્યાં રહ્યા છો ! જુઓ ! પાછળથી તમારા સાથીઓએ મુસલમાનોને ઘેરી લીધા છે. જેના લીધે ભાગેડુઓ પલટી ગયા અને ઈસ્લામના મુજાહિદો બે બાજુથી ઘેરાઈ ગયા. એ જ અરસામાં આંધી પણ શરૂ થઈ ગઈ. ઓહદમાં શરૂઆતમાં મુશ્રિકોની એટલી જબરદસ્ત હાર થઈ હતી કે એમની અમુક વ્યક્તિઓ એવી ઉભી પૂછડીયે નાઠી કે તાઈફમાં જઈને શ્વાસ ખાધો.

بقية خير : એનાથી મુરાદ એ છે કે હઝરત હુઝૈફાને જિંદગીભર એનો રંજ રહ્યો કે તેમના પિતાને મુસલમાનોએ શહીદ કરી નાખ્યા અને તે જીવનભર શહીદ કરનારાઓ માટે મગફેરતની દુઆ કરતા રહ્યા. (رضي الله عنه)

حدیث ۱۷۵۹ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ્ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે હુઝૂરે અફદસ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૫૯]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا

જેણે સો વાર આ પ્રમાણે પઢ્યું, "અલ્લાહના સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી, તે એકલો છે

اللَّهُ وَحْدًا لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحُدُودُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ

તેનો કોઈ શરીક નથી. તેના જ માટે મુલક છે, તેના જ માટે હુદુદ છે અને તે દરેક ચીજ પર ક્રાદિર છે." તો

شَيْءٍ قَدِيرٌ مِائَةً مَرَّةً كَانَ لَهُ عَدْلٌ عَشْرًا قَابٍ وَكُتِبَتْ

તેને દસ ગુલામ આઝાદ કરવાનો સવાબ થશે અને તેના માટે સો નેકી લખવામાં આવશે અને તેના સો ગુનાહ

لَهُ مِائَةً حَسَنَةً وَكُتِبَتْ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٌ وَكَانَتْ لَهُ حِرًّا

મિટાવી દેવામાં આવશે. અને એ એના માટે શૈતાનથી અમાન હશે દિવસભર ત્યાં સુધી કે સાંજ કરે. અન્ય

مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يَمْسَى وَلَمْ يَأْتِ أَحَدًا بِأَفْضَلٍ

કાંઈ એનાથી અફઝલ અમલ નહીં કરે પણ તે શખ્સ જેણે

مَسْأَلًا بِهِ إِلَّا أَحَدًا عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ عَمَلًا

એનાથી અઘધિક અમલ કર્યો હોય."

(૨/૮૪૭ દઅવાત, બાબુ ફદલિત્તહલીલ, મુસ્લિમ, તિર્મિઝી-દઅવાત, ઈબ્ને માજહ-પવાબુતસ્બીહ)

હદીષ : ૧૭૫૯ની સમજૂતી

આ હદીષમાં સૈયિઅહ)થી મુરાદ ગુનાહ સગીરા છે.

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (454) મખ્લૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

حدیث ۱۷۶۰
أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَخْبَرَ أَنَّ أَبَاكَ سَعْدَ

"હઝરત સઅદ બિન અબી વક્કાસ رضي الله عنه એ કહ્યું, હઝરત ઉમરે

[હદીષ : ૧૭૬૦]

بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ اسْتَأْذَنَ عُمَرَ عَلَى رَسُولِ

રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم થી હાજરી માટે ઈજાઝત માગી અને હુઝૂરની ખિદમતમાં અમુક કુરૈશની સ્ત્રીઓ હતી

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَ كَأْسَاءٍ مِّنْ قُرَيْشٍ يُكْرِهْنَ

જેઓ હુઝૂરથી વાત કરી રહી હતી અને જરૂરથી વધુ બોલી રહી હતી પોતાના અવાજોને ઊંચા કરીને. જ્યારે

وَيَسْتَكْثِرْنَ عَالِيَةَ أَصْوَاتِهِنَّ فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرَ كُنَّ يَبْتَدِرْنَ

હઝરત ઉમરે ઈજાઝત માગી તો તેણીઓ ઝડપભેર પદાની અંદર જતી રહી, અને રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ

الْحِجَابَ فَأَذِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَسُولُ

હઝરત ઉમરને અંદર આવવાની ઈજાઝત આપી અને રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم હસી રહ્યા હતા. આ જોઈને હઝરત

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْحَكُ فَقَالَ عُمَرُ أَصْحَكَ اللَّهُ

ઉમરે અઝ્કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! અલ્લાહ આપને હસતા રાખે (શું વાત છે ?!) ફર્માવ્યું, એ સ્ત્રીઓથી મને

سَيِّئٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ عَجِبْتُ مِنْ هَؤُلَاءِ اللَّاتِي كُنَّ عِنْدِي

આશ્ચર્ય છે જે મારી પાસે હાજર હતી, જ્યારે તમારો અવાજ સાંભળ્યો તો પદામાં ભાગી ગઈ ! હઝરત ઉમરે

قُلْنَا سَمِعْنَا صَوْتَكَ ابْتَدَرْنَا الْحِجَابَ قَالَ عُمَرُ فَأَنْتَ يَا رَسُولَ

અઝ્કર્યું, યા રસૂલુલ્લાહ ! આપ એના અધિક હક્કદાર છો કે તેણીઓ આપનાથી ડરે ! પછી (તે સ્ત્રીઓને

اللَّهُ كُنْتَ أَحَقَّ أَنْ يَعْجَبْنَ شَمًّا قَالَ أَيْ عَدُوَاتِ أَنْفُسِهِنَّ الْفِتْنَى

નિસંબંધોની) કહ્યું, હે પોતાના જાનોની દુશ્મન ! તમે મારાથી ડરો છો અને તમારા દિલોમાં રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم ની

وَلَا تَعْجَبْنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَ نَعْمَ أَنْتَ

બીક નથી ?! તે સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે, હા ! તમે રસૂલુલ્લાહ કરતાં વધુ કડક સ્વભાવના અને કડક બોલીવાળા છો.

أَقْظَ وَأَعْلَظُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું, એ જાતની કુસમ ! જેની કુદરતના તાબામાં

سُؤْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ

મારી જાન છે ! હે ઉમર ! કોઈ પણ ગલીમાં ચાલતાં ચાલતાં શૈતાન જો

مَا لَفَيْكَ الشَّيْطَانُ قَطُّ سَأَلْنَا فَجَاءَ إِلَّا سَلَّكَ فَجَاءَ غَيْرُ قَمِيحِكَ عِم

તમારી સામે આવશે તો એને છોડીને બીજી ગલીમાં ભાગી જશે."

(મનાકિબ-બાબુ મનાકિબે ઉમર رضی اللہ عنہ, પેજ : ૫૨૦, અદબ, બાબુત્તબસ્સુમ વઝિહક, પેજ : ૮૯૯, મુસ્લિમ ફઝાઈલ, નિસાઈ-મનાકિબ)

હદીષ : ૧૦૬૦ની સમજૂતી

હુઝૂરે અફઠસ ﷺની સમક્ષ અવાજ મોટા કરીને વાત કરવી હરામ છે. ઈર્શાદ છે : لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ "નબીના અવાજ પર અવાજ મોટો ન કરો." તો પછી આ સ્ત્રીઓ હુઝૂરે અફઠસ ﷺની બારગાહમાં ઊંચા અવાજો સાથે કેવી રીતે વાત કરી રહી હતી ? જવાબ એ છે કે શક્ય છે આ બનાવ મનાઈથી પહેલાંનો હોય. એ પણ બની શકે છે કે હુઝૂર અફઠસ ﷺના અતિશય કરમને જોઈને ખુશીના આવેશમાં આ સ્ત્રીઓને હોશ ન રહ્યો હોય કે બારગાહે નબુવ્વતનો અદબ શું છે. મશહૂર છે : કરમ હાએ તુ મારા કર્દ ગુસ્તાખ.

حدیث
عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُ ۱۷۶۱

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ અન્હુ થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું કે

[હદીષ : ૧૦૬૧]

اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَتَوَضَّأَ فَلَيْسَ يَنْتَرِثُ ثَلَاثًا فَإِنَّ

જ્યારે તમારામાં ઊંઘમાંથી કોઈ જાગે અને વુઝૂ કરે તો ત્રણવાર નાક ધીકે (સાફ કરે)

الشَّيْطَانُ يَلْبِثُ عَلَى نَحْيَتِهِمْ

એટલા માટે કે શૈતાન તેના નાકના નસ્કોરામાં રાત ગુજારે છે." (મુસ્લિમ તથા નિસાઈ-તહારત)

હદીષ : ૧૦૬૧ની સમજૂતી

આ હદીષમાં નાક સાફ કરવાનો હુકમ જો કે એ સમય સાથે વર્ણન થયેલ છે જ્યારે સૂઈને ઉઠે, પરંતુ એ કેદ એહતેરાજી નથી પણ વાફઈ છે. વુઝૂમાં ત્રણ વાર નાક સાફ કરવું મુત્લફન સુન્નત છે, ચાહે સૂઈને ઉઠીને વુઝૂ કરે કે જાગૃત રહીને વુઝૂ કરે. વધુમાં વધુ એવું કહી શકાય છે કે સૂઈને ઉઠીને નાક સાફ કરવું વધારે મુઅક્કદ છે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

પ્રકરણ : જિન તથા તેમના અઝાબ તથા સવાબનું વર્ણન. અલ્લાહ ﷻના આ ઈર્શાદની બિના પર : હે જિન તથા ઈન્સાનના ગિરોહ ! શું તમારી પાસે તમારામાંથી રસૂલ ન આવ્યા હતા જે અમારી આયતોને તમારા પર તિલાવત કરતા હતા અને તમને આ દિવસ જોવાથી ડરાવતા હતા ? કહેશે, અમે અમારી જાન પર ગવાહી આપી અને અમને દુનિયાની જિંદગીએ ઘોકો આપ્યો અને ખુદ પોતાની જાનો પર ગવાહી આપશે કે તેઓ કાફિર હતા. (૪૬૫)

بَابُ ذِكْرِ الْجِنَّ وَتَوَابِهِمْ وَعِقَابِهِمْ
لِقَوْلِهِ تَعَالَى يَا مَعْشَرَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ
يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي
وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءِ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا
عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّبْتَهُمُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَشَهِدْنَا
عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا الْكَافِرِينَ ۝

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (456)

મખલૂફની પેદાઈશના પ્રારંભનું બયાન

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : જિન મખ્લૂકાતની એક અલગ પ્રકારની જાતિ છે, જેનું અસ્તિત્વ વિવિધ આયતો અને હદીષોથી સાબિત છે. એમના વખૂદનો ઈન્કાર કુફ્ર છે. એ આગ વડે બનાવવામાં આવ્યા છે, તેમના માટે શરીર પણ છે અને રૂહ પણ, એઓ ખાય છે પીએ છે. શાદી વિવાહ કરે છે. તેમનામાં ઔલાદ પેદા કરવાની ક્ષમતા પણ હોય છે. સહીહ એ છે આ બધાની એમની જાતિનું એક સ્વરૂપ છે. તેમ છતાં એમને એ શક્તિ ઉપલબ્ધ છે કે જે સ્વરૂપ ચાહે અપનાવી લે.

એઓ ઈમાન તથા શરીઅતોના પાબંદ છે. એમનામાં મુસલમાન પણ હોય છે અને કાફિર પણ હોય છે. ફાસિક પણ દીનદાર પણ. સહીહ એ છે કે ફયામતના દિવસે તેમનાથી હિસાબ કિતાબ પણ થશે. તેમના કાફિરો જહન્નમમાં જશે. રહી ગયા મો'મિન તથા સાલેહ જન્નતમાં જશે કે નહીં એમાં મતભેદ છે, સહીહ તથા રાજેહ એ છે કે એઅરાફમાં રહેશે. જન્નત હઝરત આદમની જાગીર છે એ કેવળ એમની ઔલાદને મળશે.

مَخْسَأَنُقُصًا وَقَالَ مُجَاهِدٌ وَجَعَلُوا ابْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا قَالَ كَفَّارٌ كَرِيهٌ

"અને મુજાહિદે કહ્યું, અને એ લોકોએ અલ્લાહ અને જિન્નાતની વચ્ચે નસબ ઠરાવી લીધો." (સાફ્ફાત, પૃ ૮)

الْمَلَائِكَةُ بَنَاتُ اللَّهِ وَأُمَّهَاتُهُمْ بَنَاتُ سُرَوَاتِ الْجِنِّ -

કુરૈશના કાફિરોએ કહ્યું, ફરિશ્તાઓ અલ્લાહની પુત્રીઓ છે અને એમની માઓ જિન્નાતના સરદારોની પુત્રીઓ છે.

وَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَلَقَدْ عَلِمْتِ الْجِنَّةُ أَنَّهُمْ مُحْضَرُونَ عِنْدَ الْحِسَابِ -

અલ્લાહ ﷻ એ ફર્માવ્યું, બેશક ! જિન્નાતોએ જાણી લીધું કે જરૂર એ લોકોને હિસાબના સમયે હાજર કરવામાં આવશે.

આ આયતથી માલૂમ પડ્યું કે જિન્નાતોનો હિસાબ થશે. એનાથી લાઝિમ છે કે તેમને તેમના નેક અમલો પર સવાબ પણ મળશે અને બુરા અમલો પર સજા પણ મળશે.

પ્રકરણ : અલ્લાહ ﷻ ના ફૌલનું બયાન : યાદ કરો ! જ્યારે કે અમે તમારી તરફ કેટલાક જિન ફેરવ્યા. કાન લગાડીને કુર્આન સાંભળતા. પછી જ્યારે ત્યાં હાજર થયા આપસમાં બોલ્યા, ખામોશ રહો ! જ્યારે પટવાનું થઈ ચૂક્યું, પોતાની ફૌમની તરફ ડર સંભળાવતા પલટ્યા. - (અહકાફ-૨૯) (૪૬૫)

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفْرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلُوا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ - اتقان (૨૧)

صَرَفْنَا પલટવાની જગા વર્ફના અમે ફેરવ્યા.

પ્રકરણ : અને એમાં દરેક પ્રકારનાં જાનવરો ફેલાવ્યા تُبَّيَّأُن (પુખ્તાન) નર સાપને કહે છે. કહેવાય છે સાપ કેટલાયે પ્રકારના છે : જાનન, અફાઈ, અસાવિદ.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَبِتَّ فِيهَا مِّنْ كُلِّ دَابَّةٍ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ التُّبَّيَّاتُ الْجِنَّةُ الذَّاكِرُ مِنْهَا يُقَالُ الْحَيَّاتُ أَجْنَاسُ الْجَبَّاتِ وَالْأَفَاعِي وَالْأَسَاوِدُ -

أَسَاوِدُ અસાવિદ અસ્વદનું બહુવચન છે. એ તે મોટા સાપોને કહે છે જે કાળા રંગના હોય છે. أَفَاعِي બહુવચન છે, એ સૌથી ખબીષ સાપ હોય છે.

(૨/૨૩૫ કિતાબુ ફત્હિલ્લુહુયાત)માં હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنه થી મરવી છે, બેશક ! એ ઘરોમાં અવામિર (ઘરેલુ સાપ) છે જ્યારે તેમને જુઓ તો તેમને ત્રણવાર સાવચેત કરો, જો ચાલ્યા જાય તો ઠીક, નહીં તો તેને ફત્લ કરો.

મતલબ એ છે કે ત્રણવાર એને કહો કે, તમે હવે તંગીમાં છો જો રોકાય રહ્યા કે અમારા પર હુમલો કર્યો તો અમે મારી નાખીશું. પણ આપણા વિસ્તારમાં ઘરોમાં અમુક ઘણા મૂઝી સાપ જોવામાં મળે છે, આંખના પલકારામાં હુમલો કરી બેસે છે તો એમને માટે આ મોહલત નથી.

એમાં રાઝ એ છે કે જિન્નાત ઘરોમાં સાપના સ્વરૂપમાં રહેતા હોય છે તેમને મારી નાખવામાં ખતરાઓ પેદા થઈ જાય છે. મુસ્લિમ (ઉપર મુજબ)માં છે કે ગઝવએ ખંદકના મોકા પર એક યુવાન હતા જેમની નવી નવી શાદી થઈ હતી. તેઓ જંગના દિવસોમાં રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم થી ઈજાઝત લઈને પોતાના ઘરે આવજા કરતા હતા. એકવાર પોતાના ઘરે ગયા તો જોયું કે તેમની પત્ની દરવાજા પર ઉભી છે, તેમને ગૈરત આવી. તેમણે પત્નીને મારવા માટે ભાલો તાણી લીધો. તેમની પત્નીએ કહ્યું, ભાલો રોકી દો ! ઘરમાં જઈને જુઓ તો તમને જાણ થઈ જશે કે હું શા માટે અહીં ઉભી છું. એ યુવાન અંદર ગયા તો જોયું કે એક સાપ બિસ્તર પર કુંદાળુ વળીને બેઠો છે. યુવાને ભાલા વડે તેને મારી નાખ્યો પછી જમીનમાં દાટી દીધો. તો એ સાપ તડપ્યો. એ ન જાણી શકાયું કે પ્રથમ કોણ મર્યું ? સાપ કે નવયુવાન ? અમે રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم ની ખિદમતમાં હાજર થયા અને આખો બનાવ સંભળાવ્યો અને અમે અર્ઝ કરી, દુઆ ફર્માવો કે અલ્લાહ એને જીવતો કરે ! ફર્માવ્યું : તમારા ભાઈના માટે મગફેરતની દુઆ કરો. પછી ફર્માવ્યું, મદીનામાં કેટલાક જિન છે જેઓ મુસલમાન થઈ ગયા છે. જ્યારે એમનામાંથી કોઈને જુઓ તો તેમને ત્રણવાર ચેતવો. એના પછી પણ નજર આવે તો એને ફત્લ કરી દો, એટલા માટે કે તે શૈતાન છે.

પ્રકરણ : મુસલમાનનો સૌથી સારો માલ બકરી છે જેને લઈને તે પહાડોની ટોચો પર રહે છે. - (૪૬૬)

بَابُ خَيْرِ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يُتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ -

حدیث ۱۷۶۳

"હઝરત અબૂ હુરૈર رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم એ ફર્માવ્યું કે [હદીથ : ૧૭૬૩]

صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأْسُ الْكُفْرِ مَخْوُ الْمَشْرِقِ وَالْفَخْرُ

કુફરનું માથું પૂર્વની તરફ છે અને ફખ્ર તથા ઘમંડ ઘોડા તથા ઊંટવાળાઓ

وَالْخَيْلُ فِي أَهْلِ الْخَيْلِ وَالْإِبِلُ وَالْفِدَاؤَيْنِ وَأَهْلُ الْوَبْرِ وَالسَّكِينَةُ

અને ખેડૂતો અને ઊંટના ચામડાના તંબૂવાળાઓમાં છે અને

فِي أَهْلِ الْغَنَمِ ع

સકીના બકરીવાળાઓમાં છે." (બાબે મનાકિબ, પેજ : ૪૯૬, મુસ્લિમ-ઈમાન)

હદીથ : ૧૭૬૩ની સમજૂતી

મનાકિબના છેવટમાં આટલું વધારે છે : "الإيمان يمان والحكمة يمانية" ઈમાન યમનવાળાઓમાં છે અને શાણપણ યમનવાળાઓમાં છે."

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (459) મખ્લૂફની પેદાઈશના પારંભનું બયાન

راس الكفر આ ઈર્શાદ પોતાના સમયવાળાના માટે પણ છે અને ભવિષ્યના માટે પણ છે. એ મુબારક સમયમાં હુઝૂર ﷺ ના સખત વિરોધીઓ નજદના રહેવાસીઓ હતા જે મદીના તયબહથી પૂર્વ તરફ છે. અને આજે પણ ઈસ્લામનો દાવો રાખવા છતાં નજદીઓ ઈસ્લામના સમાજમાં કોઢની હૈસિયત ધરાવે છે. એની પણ સંભાવના છે કે એનાથી મુરાદ મજૂસી (અગ્નિપૂજક) હોય જેઓ ઈરાનના રહેવાસી હતા, જેમની મોટી શક્તિ તથા સલ્તનત એ સમયમાં કાયમ હતી.

فدادين : فدوનો અર્થ સખત અવાજ કાઢવું છે. એનાથી મુરાદ ખેડૂત તથા પશુપાલક છે. ખાસ કરીને ઘોડા તથા ઊંટ પાળનારા. તેમનામાં સ્વભાવિક પણ અસભ્યતા અને સંગઠિલી હોય છે. اهل وبر-وبر. ઊંટના ચામડાને કહે છે. એનાથી મુરાદ રણવાસી ગામડિયા છે જેઓ તંબૂઓમાં રહે છે. રહેઠાણના તંબૂઓ, મોટાભાગે ઊંટના ચામડામાંથી બનાવવામાં આવે છે, એટલા માટે એમને અહલેવબર ફર્માવ્યું.

حدیث ۱۷۶۴ حَدَّثَنِي قَيْسُ بْنُ عُبَبَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ أَسَارَ

"ઉકબા બિન અમ્ર અબૂ મસ્ઉદે કહ્યું, રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ પોતાના હાથ મુબારક [હદીષ : ૧૭૬૪]

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبِيَدِهِ مَحْوَالِيْمَنَ فَقَالَ

વડે યમનની તરફ ઈશારો કર્યો અને ફર્માવ્યું, ઈમાન યમનવાળાઓનું છે. હા ! સાંભળો !

الْإِيْمَانُ يَمَانٍ هَهُنَا الْإِرَانُ الْقُسُوَّةُ وَغَلَطَ الْقُلُوبُ فِي الْفَلَاءِ اِدِينِ

સંગઠિલી ખેડૂતોમાં છે ઊંટની પૂછડીઓની જડોની પાસે જ્યાથી શૈતાનનાં

عِنْدَ أَصْوَلِ اذْنَابِ الْاِرْبِلِ حَيْثُ يُطَلَعُ قَرْنَا الشَّيْطَانِ فِي رِبْعَةٍ وَمُضْرِعِهِ

શિંગડાં નીકળે છે. રબીઆ અને મુઝરમાં."

(૧/૪૯૬ મનાકિબ, ૨/૬૩૦ મગાઝી, બાબ-કુદૂમુલ અશઅરિય્હીન, ૨/૭૯૯ અત્તલાફ બાબુલ્લિઆન)

હદીષ : ૧૭૬૪ની સમજૂતી

તલાફમાં છે કે યમન તરફ ઈશારો કરીને બે વાર એવું ફર્માવ્યું કે ઈમાન અહીં છે. મનાકિબમાં છે કે ફર્માવ્યું, આ બાજુ પૂર્વની તરફથી કિત્નાઓ છે, અસભ્યતા અને સંગઠિલી ખેડૂતોમાં છે. તંબૂવાળાઓમાં ઊંટ તથા ગાયની પૂછડીઓની જડોની પાસે રબીઆ અને મુઝરમાં.

આ હદીષમાં ફી રબીઅહ વ મુઝર કહીને પૂર્વને નિશ્ચિત કરી આપ્યું કે એનાથી મુરાદ પૂર્વનો તે વિસ્તાર છે જ્યાં રબીઅહ તથા મુઝરના કબીલા રહે છે. જૂનો ભૂગોળ ઉઠાવીને જેઓ તો તમને માલૂમ થઈ જશે કે રબીઅહ તથા મુઝરનું રહેઠાણ નજદના ઈલાકામાં હતું અને આજે આલે સઉદ અને આલે ઈબ્ને અબ્દુલ વહહાબ જેઓ એ ઈલાકાના સત્તાધારી છે. રબીઅહ તથા મુઝરના માણસો છે. વિગતવાર વર્ણન માટે જુઓ "કિત્નો કી સરઝમીન કૌન, નજદ યા ઈરાફ ?!"

حدیث ۱۷۶۵ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ ંહી ંહી રિવાયત કરે છે. ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૭૬૫]

عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فَقَدْتُ أُمَّةً

બની ઈસ્રાઈલની એક કૌમ ગુમ થઈ ગઈ. નથી જાણી શકાતું કે તેનું શું થયું. હું એવું સમજી રહ્યો

مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا بَدْرِي مَا فَعَلْتُ وَإِنِّي لَا أَسْأَلُهَا إِلَّا الْفَارَ

છે કે આ ઉંદર છે જ્યારે એના માટે ઊંટનું દૂધ રાખવામાં આવે છે તો નથી પીતો અને

إِذَا وَضِعَ لَهَا الْبَانُ الْإِبِلِ لَمْ تَشْرَبْ وَإِذَا وَضِعَ لَهَا الْبَانُ

જ્યારે બકરીનું દૂધ રાખવામાં આવે છે તો પીએ છે. મેં કઅબને એ વર્ણવ્યું તો તેમણે કહ્યું,

الشَّاءِ شَرِبْتُ فَحَدَّثْتُ كَعْبًا فَقَالَ أَأَنْتَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

શું તમે નબી ંહી ંહી આ સાંભળ્યું છે ? મેં કહ્યું, હા ! મને કઅબે એ

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُهُ قُلْتُ تَعْمُ قَالَ لِي مَرًّا رَأَيْتُ أَفْكَرًا الْكُورَةَ

વાત કેટલીયે વાર કહી, તો મેં તેમને કહ્યું, તો શું હું તૌરાત પઢું છું !" (મુસ્લિમ, આબિરે કિતાબ)

હદીષ : ૧૭૬૫ની સમજૂતી

આ હદીષનો મતલબ એ છે કે બની ઈસ્રાઈલના કેટલાક લોકો નાબૂદ થઈ ગયા, એ ન જાણ થઈ કે તે લોકોનું શું થયું. હુઝૂર ંહી ંહી ફર્માવ્યું, મારું ગુમાન એવું છે કે એમને મસ્ખ કરીને ઉંદર બનાવી દેવામાં આવ્યા. ફરીનો એ પેશ કર્યો કે ઉંદર, ઊંટનું દૂધ નથી પીતા, બકરીનું પીએ છે. બની ઈસ્રાઈલની શરીઅતમાં ઊંટનું દૂધ તથા ગોશ્ત હરામ હતો. એટલા માટે તેઓ ઊંટનું દૂધ પીતા ન હતા.

મુસ્લિમ (ભાગ : ૨, આબિર કિતાબ)માં હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ ંહી મરવી છે કે ફર્માવ્યું, ઉંદર મસ્ખ થયેલ છે. એની નિશાની એ છે કે એની સાથે બકરીનું દૂધ રાખવામાં આવે છે તો પીએ છે અને ઊંટનું દૂધ રાખવામાં આવે છે તો નથી પીતો. એના પર હઝરત કઅબને આશ્ચર્ય થયું અને તેમણે વારંવાર હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ ંહી પૂછ્યું જેના લીધે અબૂ હુરૈરહએ ફર્માવ્યું કે હા ! એને મેં હુઝૂરથી જ સાંભળ્યું છે, શું હું તૌરાત પઢું છું કે તેમાં જોઈને બતાવીશ !

હઝરત કઅબે આ હદીષ સાંભળીને મૌન ધારણ કર્યું. આ એ વાતની દલીલ છે કે એ વાક્યા બયાન કરવામાં ખૂબ જ સાવધાની રાખતા હતા. આ રિવાયત એમના ઈલ્મમાં જ ન હતી જેથી ન તસ્દીક ફર્માવી ન રદીયો આપ્યો, બલકે મૌન ધારણ (સુકૂત) કર્યું. આશ્ચર્યનું કારણ એ છે કે મસ્ખ થયેલ કૌમોની નસલ નથી ચાલતી અને ઉંદરની નસલ ચાલુ છે.

حدیث ۱۷۶۱ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أُمَّ شَرِيكٍ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ

"હઝરત ઉમ્મે શરીક રَضِيَ اللهُ عَنْهَا કહેવાય છે કે નબી ﷺ એ એમને છીપકલીઓ [હદીષ : ૧૭૬૬]

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ هَا بِقَتْلِ الْأَوْزَاعِ عِم

મારવાનો હુકમ આપ્યો."

(અલ્અંબિયા, બાબ વતખલ્લાહુ ઈબ્રાહીમ ખલીલા, પેજ : ૪૭૪, મુસ્લિમ-હયવાન, નિસાઈ-હજ્જ, ઈબને માજહ-સિયર)

હદીષ : ૧૭૬૬ની સમજૂતી

કિતાબુલ અંબિયામાં એટલુ અધિક છે કે એ ઈબ્રાહીમ ઈબ્રાહીમ પર ફૂંકતો હતો. એટલે કે એમને સળગાવવા માટે જે આગ ભડકાવવામાં આવી હતી એને ફૂંકો મારતો હતો જેથી ઓર ભડકે. એના પર વિગતે ચર્ચા નુઝહુતુલ ફારી, ભાગ : ૪, પેજ : ૪૫૬, ગુજરાતીમાં પેજ નં. ૪૫૫માં થઈ ચૂકી છે.

حدیث ۱۷۶۲ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

"હઝરત જાબિર બિન અબ્દુલ્લાહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૬૭]

رَفَعَهُ قَالَ خَيْرٌ وَالْأَيْبَةُ وَأَذُكُ وَالْأَسْقِيَّةُ وَأَجِيفُوا الْأَبْوَابَ

વાસણોને ઠાંકી દો, મશકોનાં મુખ બાંધી દો અને દરવાજાઓને બંધ કરી આપો અને સાંજના સમયે બાળકોને

وَأَكْفُوا صَبِيَانَكُمْ عِنْدَ الْمَسَاءِ فَإِنَّ لِلْحَبْنِ انْتِشَارًا أَوْ خَطْفَةً وَأَطْفُوا

બહાર નીકળવાથી રોકો એટલા માટે કે જિન એ વખતે ફેલાતા અને ઊંચકતા હોય છે, અને સૂતી વખતે દીવાઓને

الْمَصَابِيحَ عِنْدَ الرَّقَادِ فَإِنَّ الْفُؤَيْسِقَةَ رُبَّمَا اجْتَرَّتِ الْفَتِيلَةَ

ઓલવી નાખો એટલા માટે કે ઉંદરડી કદી કદી બત્તી ખેંચીને લઈ જાય છે, પછી ઘરવાળાંઓને સળગાવી દે છે.

فَأَحْرَقَتْ أَهْلَ الْبَيْتِ قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَبِيبٌ عَنْ عَطَاءٍ فَإِنَّ لِلشَّيْطَانِ

"છે. فَإِنَّ لِلشَّيْطَانِ ના બદલે ના ફાન બલ્ગિન જે રિવાયત છે એમાં

પ્રકરણ : "જ્યારે માખી તમારી પીવાની ચીજમાં પડી જાય તો માખીને એમાં ડૂબાડી દો, એટલા માટે કે એની બે પાંખોમાંથી એકમાં બીમારી છે અને બીજામાં શિક્ષા."

-(૪૬૭)

بَابُ إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي شَرَابِكُمْ ۖ
فَلْيَغْمِسْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِي جَنَاحَيْهِ
دَاءً وَفِي الْأُخْرَى شِفَاءً -

حدیث ۱۷۶۸
أَخْبَرَنِي عَبْدُ بْنُ حُنَيْنٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"ઓબૈદ બિન હુનેને કહ્યું, મેં હઝરત અબૂ હુરૈરહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ ને ફર્માવતાં સાંભળ્યા કે

[હદીષ : ૧૭૬૮]

عَنْهُ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي شَرَابِ

نَبِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْ فِي شَرَابِ بَعْضِ النَّاسِ فَغَمَسْهُ فِي مَاءٍ أَوْ فِي شَرَابٍ آخَرَ

أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ ثُمَّ لِيَزْعَمْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِي جَنَاحَيْهِ دَاءً وَفِي الْأُخْرَى شِفَاءً -

કાઠીને ફેંકી દો. એટલા માટે કે એની બે પાંખોમાંથી એકમાં બીમારી છે અને બીજામાં શિક્ષા."

(૨/૮૬૦ અતિબ્બ, નિસાઈ, ઈબ્ને માજહ)

હદીષ : ૧૭૬૮ની સમજૂતી

અમુક રિવાયતો (ફતુલબારી, ૧૦/૨૫૧ બહવાલા અબૂ દાઉદ, ઈબ્ને હબ્બાન, અબૂ દાઉદ, ૨/૮૩ તિબ્બ, મુસ્લિમ-બુયૂઅ, નિસાઈ, ઈબ્ને માજહ-સિયદ)માં આ પ્રમાણે છે કે એ પ્રથમ એ પાંખને નાખે છે જેમાં બીમારી હોય છે. જાનવરોમાં આ પ્રકારની વિરોધાત્મકી અસરો ઘણી છે. જેમ કે મધમાખીમાં કે એનાથી મધ પણ નીકળે છે અને એના ડંખમાં ઝહેર પણ છે. અમુક પ્રકારના સાપોમાં ઝહેર તો હોય જ છે એમનાથી તિર્યાક (ઝહેરનું મારણ) પણ હાંસલ થાય છે. માખીનું માથું તોડીને મધમાખી કે વિંછીના ડંખ મારવાની જગાએ ઘસી દેવામાં આવે તો તરત જ શિક્ષા હાંસલ થઈ જાય છે.

આ હદીષને જિન્નાતના વર્ણન સાથે કોઈ સંબંધ નથી. આ કેવળ અબૂઝરના નુસ્ખામાં છે.

حدیث ۱۷۶۹
عَنْ تَائِفِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન ઉમર رَضِيَ اللهُ عَنْهُ થી રિવાયત છે કે

[હદીષ : ૧૭૬૯]

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْرًا بِقَتْلِ الْكِلَابِ -

નબી صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ કૂતરાંને મારી નાખવાનો હુકમ આપ્યો."

હદીષ : ૧૭૬૯ની સમજૂતી

કૂતરાંને મારી નાખવાના બારામાં ચર્ચા કિતાબુલ્ મુઝારિઅહમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે, ત્યાં વાંચી લેશો.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب الانبیاء ۴۸

'કિતાબુલ અંબિયા' - (૪૬૮) "અંબિયા વિશે બયાન"

أَنْبِيَاءُ (અંબિયા) : નબીનું બહુવચન છે. નબી ફઈલના વજન પર સિફતે મુશબ્બહનો સેગો છે. એ ક્યાં તો નબી બન્યું છે જેનો અર્થ ખબર આપવું છે. અથવા نَبِيٌّ જેનો અર્થ બુલંદ કરવું છે. આ તફદીર પર એની અસ્લ نَبِيٌّ હતી. વાવને યાથી બદલીને યાને યામાં ઈદ્ગામ કરી આપ્યો. અંબિયાની અસ્લ أَنْبِيَاءُ હતી. વાવને હમ્લાથી બદલી કાઢ્યો. બંનેવ તફદીર પર ફઈલ અથવા તો ફાઈલના અર્થમાં છે. પહેલી તફદીર પર એનો અર્થ થયો ખબર આપનાર. કેમ કે નબી ગયબની ખબર આપે છે એટલા માટે એમને નબી કહેવામાં આવે છે. બીજી તફદીર પર એનો અર્થ થયો બુલંદ કરનાર, જે શખ્સ નબી પર ઈમાન લાવે છે એનો મર્તબો દુનિયા તથા આખેરતમાં બુલંદ થઈ જાય છે એ લેહાઝથી નબી મર્તબો બુલંદ કરનાર થયા. અથવા ફઈલ, મફૂલના અર્થમાં છે. પ્રથમ તફદીર પર એનો અર્થ થયો ખબર આપવામાં આવેલા, અંબિયાએ કિરામ એકબીજાના અહવાલ બયાન કરે છે એટલા માટે નબીને નબી કહેવામાં આવે છે. અને બીજી તફદીર પર એનો અર્થ થયો બુલંદ કરવામાં આવેલો, અલ્લાહ ﷻ એ અંબિયાએ કિરામને સર્વ મખ્લૂકાત પર ઉચ્ચતા અતા ફર્માવી છે, એટલા માટે નબીને નબી કહેવામાં આવે છે.

નબુવ્વત પ્રાપ્ત કરવા માટે મહેનત, કોશિશને કોઈ દખલ નથી, કેવળ અલ્લાહ પોતાના ફઝ્લથી જેને યાહે છે નબી બનાવે છે. કોઈની નબુવ્વતનો ઈલ્મ કેવળ વહી થકી થાય છે. અંબિયાએ કિરામની સંખ્યા એક લાખ ચોવીસ હજાર છે અથવા બે લાખ ચોવીસ હજાર છે. સહીહ એ છે કે એમની સંખ્યા નિશ્ચિત ન કરવામાં આવે. અલ્લાહ ﷻ સારી રીતે જાણે છે કે એણે કેટલા અંબિયાએ કિરામ મોકલ્યા. એવું કહેવું જોઈએ કે એક લાખ ચોવીસ હજાર અથવા બે લાખ ચોવીસ હજાર લગભગ અંબિયાએ કિરામ મખૂબ થયા એમાંથી ત્રણસો દસ અથવા ત્રણસો તેર અથવા ત્રણસો પંદર રસૂલ થયા. વિવિધ રિવાયતો મુજબ.

સહીહ એ છે નબી થવું બશરની વિશિષ્ટતા છે. બશર (માણસ) સિવાય જિન તથા ફરિશ્તા નબી નથી થતા. સહીહ એ છે કે રસૂલ હોવા બશરની વિશિષ્ટતા નથી ફરિશ્તા પણ રસૂલ છે. આ તફદીર પર નબી તથા રસૂલમાં ઉમૂમ ખુસસ મિન વજૂહની નિસ્બત છે. અમુક હઝરાત નબી તથા રસૂલ બંનેવ છે, જેમ કે આપણા હુઝૂર ﷺ તથા હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام. અમુક હઝરાત નબી છે પણ રસૂલ નથી. જેમ કે હઝરત ઝકરિયા, હઝરત યહ્યા, હઝરત શોએબ عليه السلام અને અમુક રસૂલ છે પણ નબી નથી જેમ કે રસૂલે મલાઈકહ (ફરિશ્તાઓમાં રસૂલ પેગામ પહોંચાડનાર) હઝરત જિબ્રઈલ વગેરે.

નબી : એ બશર છે, જેની પાસે વહી આવતી હોય, યાહે તે તબ્લીગ માટે નિયુક્ત હોય કે ન હોય.

રસૂલ : રસૂલ તે છે જેની પાસે વહી આવતી હોય અને તે તબ્લીગ માટે નિયુક્ત હોય. આ ચર્ચાઓની પૂરી વિગત નુઝહતુલ ફારી, ભાગ : ૧, પેજ : ૧૭૭, ૧૭૮, ગુજરાતીમાં પેજ-૨૫માં મૌજૂદ છે.

પ્રકરણ : હઝરત આદમ અને તેમની
 ઔલાદની પેદાઈશનું બયાન : અને અલ્લાહ
 ﷻ ના આ ઈર્શાદનું બયાન : અને યાદ કરો
 જ્યારે તમારા રબે ફરિશ્તાઓને ફર્માવ્યું, હું
 જમીનમાં નાઈબ બનાવવાનો છું. —બકરહ, આ. ૩૦
 (૪૬૮)

بَابُ خَلْقِ آدَمَ وَذُرِّيَّتِهِ وَقَوْلِ اللَّهِ
 عَزَّ وَجَلَّ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي
 جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : હઝરત આદમ ﷺ સૌ પ્રથમ બશર (માનવ) અને સૌથી પહેલા નબી છે.
 مَدَامُ શબ્દ અજમી છે કે અરબી? ઉલમાનાં બંનેવ ફથનો છે. જે લોકો અરબી જાણે છે તેઓ એને قَوْلُના વજન
 પર સિફતે મુશબ્હલ ۞۞۞થી મુશતફ માને છે. ۞۞۞નો અર્થ જમીનના ઉપરની સપાટી છે અને ઘઉંવર્ણ રંગ હોવું
 પણ છે. કેમ કે હઝરત આદમ ﷺ જમીનના દરેક હિસ્સાની માટીથી બનાવવામાં આવ્યા છે અને આપ
 ઘઉંવર્ણા હતા એટલા માટે આદમ નામ પડ્યું.

અને કેટલાક ઉલમા કહે છે કે એ સૂર્યાની શબ્દ છે. જો અરબી શબ્દ છે તો એમાં બે સબબ વઝને ફેઅલ તથા
 અલમિયત છે અને જો ઉજૂમા છે તો એમાં બે સબબ ઉજૂમા અને અલમ છે. એટલા માટે બંનેવ તફદીર પર એ
 ગૈર મુન્સરિફ છે. અંબિયાએ કિરામનાં નામોમાંથી સાત નામો મુન્સરિફ છે : નૂહ, હૂદ, લૂત, શીશ, સાલેહ,
 શોએબ, મુહમ્મદ. એમાં ચાર પહેલાંવાળાં ઉજૂમા છે, પણ સાકિનુલ અવસત હોવાને કારણે ઉજૂમાનો એતબાર
 ન રહ્યો. અને બાદવાળાં ત્રણ અરબી છે એમાં કેવળ અલમિયત છે.

તિર્મિઝીમાં છે કે અલ્લાહ તઆલાએ હઝરત આદમ ﷺને માટીથી પેદા કર્યા. પ્રથમ એને ભીની
 પાતળી ગારાની જેમ બનાવીને રહેવા દીધી ત્યાં સુધી કે બૂદાર થઈ ગઈ. પછી તેમનો ચહેરો બનાવ્યો ત્યાં સુધી
 કે જ્યારે સૂકાઈને ખખડવા લાગી તો ઈબ્લીસ એમની પાસેથી પસાર થતો અને કહેતો, કોઈ મહાન કામને માટે
 તમને પેદા કરવામાં આવ્યા છે. પછી અલ્લાહે એમનામાં પોતાની રૂહ ફૂંકી, સૌ પ્રથમ આંખ તથા નાકના
 નસ્કોરામાં પહોંચી જેના પર એમને છીંક આવી તો તેમણે "અલ્હમ્દુલિલ્લાહ" પઢ્યું. એના પર અલ્લાહ
 ﷻ એ ફર્માવ્યું, "યર્હમુકરબુક" !

بَابُ الْقَوْلِ : ફરિશ્તાઓને આ ઈર્શાદની હિકમત એ હતી કે ફરિશ્તા અલ્લાહ ﷻ ના નાઈબની મહાનતાને
 જાણી લે, અને બાદમાં જે કાંઈ ફરિશ્તાઓએ અર્જ કર્યું એનો મફસદ એ હતો કે તેઓ એવું માલૂમ કરી લે કે
 અમારા બદલે આ નવી મખ્લૂકને નાયબપણાનું સ્થાન કયા કારણે અર્પણ કરવામાં આવી રહ્યું છે. જ્યારે કે
 અમારી સમજ મુજબ તો અમે એના પાત્ર મૌજૂદ છીએ.

અથવા આ સલાહ મશ્વરાના તૌર પર હતું. અલ્લાહ ﷻ મશ્વરાથી પાક છે. મશ્વરો તે કરે છે જે અંજામથી
 વાકેફ ન હોય અથવા ફાદિરે મુત્લફ (સંપૂર્ણ કુદરતવાળો) ન હોય. એટલા માટે એ હફીફતમાં મશ્વરો નહીં પણ
 દેખાવે મશ્વરો છે બંદાઓની તા'લીમના માટે. હદીષમાં છે : ما جار من استشار જે મશ્વરો કરશે તે પરેશાન નહીં થાય.

ફરિશ્તાઓએ નાયબપણાની પાત્રતા તસ્બીહ તથા તફદીસ (પાકી) અને ઈબાદત સમજ્યુ હતું એટલા
 માટે સારી રીતની તલબ સાથે પોતાની તસ્બીહ તથા તફદીસને પેશ કરી પણ આ નાયબપણાનો મન્સબ (સ્થાન)
 કસબી (પોતાની કોશિશથી પ્રાપ્ત કરી શકાય તે) નથી કેવળ વહબી (અલ્લાહની અતાથી મળે તે) છે, એટલા

માટે ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, હું તે જાણુ છું જે તમે નથી જાણતા. ફરિશ્તાઓની આ અરજ, "શું તું જમીનમાં એવી કોમ પેદા ફર્માવીશ જે ઝઘડા તથા ખૂનામરકી કરશે !" ક્યાં તો લોહ મહફૂઝમાં જોયું હતું એટલા માટે અર્જ કર્યું અથવા જિન્નાતો પર ક્રયાસ કરીને અર્જ કરી, જેઓ ઈન્સાનોથી પહેલાં જમીનમાં સાઈઈ હજાર વરસ સુધી આબાદ રહ્યા, અને આપસમાં લડતા રહ્યા. જેની સજામાં ફરિશ્તાઓની ફોજે તેમને પહાડો તથા ટાપુઓમાં ફેંકે કરી દીધા. આ આયતમાં ખલીફાથી મુરાદ જાતિ છે ખાસ હઝરત આદમ عليه السلام મુરાદ નથી. અને આ મન્સબ, તમામ અંબિયાએ કિરામને હાંસલ હતું.

હવે એના પછી ઈમમ બુખારી હઝરત આદમ عليه السلام અને ઈન્સાનની પેદાઈશના બારામાં આવેલી આયતોના કેટલાક શબ્દોની સ્પષ્ટતા કરી રહ્યા છે.

صَلْصَالٌ طِينٌ خُلِطَ بِرَمْلِ فَصَلَّصَ كَمَا يُصَلِّصُ الْفَخَّارُ وَيُقَالُ كَمَا يُقَالُ صِرَابًا وَصِرَ صِرَابًا عِنْدَ الْإِغْلَاقِ مِثْلَ كَبْكَبْتَهُ يَغْنَى كَبْبَتَهُ

વલ્લવનો અર્થ તે ભીની માટી જેમાં રેતી મિલાવવામાં આવે જે સૂકાઈને અવાજ કરે, જેમ કે માટીનું પકાવેલું વાસણ અવાજ કરે છે અને કહેવામાં આવ્યું કે બૂદાર માટી મુરાદ છે. એ લોકોની નજીક આ શબ્દ صَلَّ થી બન્યો છે, જેમ કે કહે છે : صِرَابًا وَصِرَ صِرَابًا દરવાજાને બંધ કરતી વખતે જે અવાજ નીકળે છે, જેમ કે કબકબે એટલે વાસણને ઊંઘુ કરતી વખતે જે અવાજ નીકળે છે.

એટલે એનો ગર્ભ બાકી રહ્યો ત્યાં સુધી કે એના દિવસો પૂરા થઈ ગયા. وَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ "લા" વધારે છે. એટલે ان لا تسجد માં "લા" વધારે છે. وَأَذْقَالَ رَبِّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً જ્યારે તમારા રબે ફરિશ્તાઓને ફર્માવ્યું, હું જમીનમાં નાઈબ બનાવવાનો છું. إِذْ ઝર્ફ છે, એનો મુતઅલ્લિક મહફૂઝ છે.

ખલીફાનો અર્થ ખાતિમુલ્હુફ્ફાઝ અલ્લામા જલાલુદીન સિયૂતીએ જલાલૈનમાં આ પ્રમાણે બતાવ્યો છે : يخلفني في تنفيذ أوامري فيها જમીનમાં મારા હુકમો લાગુ પાડવામાં મારો નાયબ થશે. અને અમર બહુવચન છે એની ઈઝાફત ઈસ્તેગરાફનો ફાયદો આપે છે જેમાં દુનિયવી તથા દીની, તશરીઈ તથા તકવીની તમામ હુકમો સામેલ છે. હવે મતલબ એ થયો કે જમીનમાં મારો જે પણ હુકમ લાગુ થશે યાહે તે તશરીઈ (શરીઅતને લગતો) હોય કે તકવીની, તે મારા એ નાઈબના થકી લાગુ થશે.

એટલે لَمَّا અર્થમાં إِلَّا ના છે. અપવાદના માટે وَرِيْشًا أَلْمَالُ وَقَالَ غَيْرُهُ الرِّيَاشُ وَالرِّيْشُ وَاحِدٌ وَهُوَ مَا ظَهَرَ مِنَ اللَّبَاسِ પેદાઈશની કઠણાઈ فِي كِبِدٍ فِي شِدَّةِ خَلْقٍ رِيْشًا નો અર્થ માલ છે. અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما ના સિવાય અન્ય હઝરાતે કહ્યું કે رِيْشًا તથા رِيْشًا એક અર્થમાં છે, અને એ જાહેરી લિબાસને કહે છે فِي أَرْحَامِ النُّطْفَةِ જે તમે વિર્ય પાડો છો એટલે તે વિર્ય જે સ્ત્રીઓના ગર્ભમાં નાખો છો. وَقَالَ مُجَاهِدٌ إِنَّهُ عَلَى رُجْبِهِ لِقَادِرٌ તે એને પલ્ટાવવા પર ફાદિર છે. એટલે વિર્યને ગર્ભથી પલટાવીને પુરૂષના ગુપ્તાંગના કાણામાં પહોંચાડી આપે. وَكُلُّ شَيْءٍ خَلَقَهُ فَهُوَ شَفْعُ السَّمَاءِ شَفْعُ الْوَتْرِ اللَّهُ દરેક ચીજને અલ્લાહે પેદા કરી, જોડુ છે. આસ્માન પણ જોડમાં છે અને એક (વિત્ર) કેવળ અલ્લાહ છે. મુરાદ એ છે કે આસ્માન પણ જમીનને જોડુ બનાવનાર છે, આ રીતે કે

બંનેવ મળીને ચોદ તબક (તબકા) થઈ જાય છે. **فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ فِي أَحْسَنِ خَلْقٍ** બેહતરીન સૂરત (સ્વરૂપ)માં પછી અમે ઈ-સાનને સૌથી નીચલા તબકામાં ધકેલ્યો, પણ તે લોકો જેઓ ઈમાન લાવ્યા. **فَقَالَ الْأَمْنُ آمَنَ** ઈ-સાન નુકસાન એટલે ગુમરાહીમાં છે, પછી અપવાદ કર્યો અને ફર્માવ્યું, પણ જેઓ ઈમાન લાવ્યા.

અમે જે સ્વરૂપમાં ચાહીએ છીએ પેદા કરીએ છીએ. **لَا زُبُّ لَازِمٌ** ચોટવાવાળી. **أَيُّ خَلْقٍ نَشَاءُ** અમે તારી હમ્દની સાથે તારી તસ્બીહ કરીએ છીએ. એટલે તારી અઝમત બયાન કરીએ છીએ. **وَقَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ فَتَلَقَى آدَمُ - هُوَ قَوْلُهُ - رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا** અને અબુલ આલિયાએ કહ્યું, આદમે પોતાના રબથી કેટલાક કલમાઓ અજ્ઞ કર્યા (લીધા) તે આ દુઆ છે : **فَارْتَهَمَا اسْتَرْهَمَا** એટલે એ બંનેને લગાડિશમાં નાખી દીધાં. **يَتَسَنَّهُ - يَتَغَيَّرُ - آسِي مَتَغَيَّرُ - الْمَسْنُونُ الْمُتَغَيَّرُ - يَتَسَنَّهُ** નો અર્થ બદલે છે. **مَسْنُونٌ** એનો અર્થ બદલાવું છે.

બહુવચન નું **وَهُوَ الطَّيْنُ الْمُتَغَيَّرُ - حَمًا حَمَاءً** બહુવચન છે. અને તે બદલેલું કીચડ છે. **يَخْصِفَانِ أَخَذَ الْخِصْفَ مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ يُولِفَانِ الْوَرَقَ يَخْصِفَانِ بَعْضَةَ إِلَى بَعْضٍ** એટલે જન્નતના ઝાડોના પાંદડાંથી પદાર્થો કરવાના માટે પાંદડાંને એકબીજા પર રાખવા લાગ્યા, પાંદડાંને એક બીજા પર મિલાવવા લાગ્યા. **سَوَاءُ تَهُمَا - كِنَايَةٌ عَنْ فَرْجِيهَا** આ તે બંનેવની શર્મગાહથી કિનાયડ છે. **هَهُنَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ - وَالْحِينَ عِنْدَ الْعَرَبِ مِنْ سَاعَةٍ إِلَى مَا لَا يَحْصِي عَدَدَهُ** એટલે એ સમયથી લઈને ક્યામત સુધી. અને અરબવાળાઓ નજીક નો અર્થ કોઈ સમયથી લઈને ગૈર મુતનાહી (અસીમ) મુદત સુધી છે. **قَبِيلُهُ الَّذِي هُوَ مِنْهُمْ** એનું ખાનદાન જેનાથી તે છે.

عَنْ هَئَامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ مَعِينٌ حدِيث ١٢٤٠

[હદીષ : ૧૦૭૦] અલ્લાહે આદમને **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** નબી **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** થી રિવાયત કરે છે કે અલ્લાહે આદમને

الَّتِي صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطَوَّلَهُ سِتُونَ

પેદા કર્યા અને તેમની લંબાઈ સાઈઠ હાથની હતી. પછી ફર્માવ્યું, જાવ અને એ ફરિશ્તાઓના ગિરોહને

ذُرَاغَاثَمَّ قَالَ إِذْ هَبَّ فَسَلِمَ عَلَى أَوْلِيَاءِكَ التَّفَرُّمِينَ الْمَلَائِكَةَ

સલામ કરો. અને તેઓ જે જવાબ આપે એને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો, એટલા માટે કે એ જ તમારો અને

نَا سَمِعَ مَا يَحْيِيُونَكَ بِهِ فَإِنَّهُ تَحْيِيَّتُكَ وَتَحْيِيَّةٌ ذُرِّيَّتِكَ فَقَالَ

તમારી ઔલાદનો સલામ હશે. હઝરત આદમે કહ્યું, અસ્સલામુ અલૈકુમ ! તો ફરિશ્તાઓએ જવાબ આપ્યો,

હદીષ : ૧૦૭૦ની સમજૂતી

ઈબ્ને મતીને કહ્યું કે હઝરત આદમ આપણા હાથથી સાઈઠ હાથના હતા, એટલા માટે કે એમના હાથ વડે એમનું કદ સાઈઠ હાથનું માનવામાં આવે તો સુડોલપણુ બગડી જશે, એમના કદની સરખામણીમાં હાથની એ જ હૈસિયત થઈ જશે જે આપણી આંગળી તથા નખોને આપણા કદ સાથે છે. અને આ હયઅત (દેખાવ) અહસને તફવીમ (સારી સૂરત)ની વિરુદ્ધ છે. દરેક શખ્સ જન્નતમાં હઝરત આદમ **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**ની શકલ પર તેમના કદના બરાબર સાઈઠ હાથનો દાખલ થશે.

નુઝહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(467)

અંબિયા વિશે બયાન

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ فَزَارَ أَدُوهُ وَرَحْمَةُ

અસ્સલામુ અલૈકુમ વ રહ્મતુલ્લાહ. ફરિશ્તાઓએ વરહ્મતુલ્લાહને વધારે કર્યું. જે પણ જન્મમાં દાખલ

اللَّهُ فَكُلُّ مَنْ يَدُحُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَلَمْ يَزَلْ

થશે તે હઝરત આદમની સૂરત પર હશે. ત્યારબાદ મખ્લૂકનું

الْمَخْلُوقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ عَم

કદ ઘટતુ રહું ત્યાં સુધી કે અત્યાર સુધી."

(૨/૯૧૯ ઈસ્તીઝાન, બાબ બદઉસ્સલામ, મુસ્લિમ-સિક્તલ જન્મત)

حَدِيث ۱۷۷۱ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ بَلَغَ

"હઝરત અનસ રઝી અલ્લેહુ એ કહું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની મદીના તયબહ તશરીફ [હદીષ : ૧૭૭૧]

عَبْدَ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ مَقْدَامٍ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

આવરીની ખબર અબ્દુલ્લાહ બિન સલામને પહોંચી તો તે ખિદમતે અફઠસમાં હાજર થયા અને હુઝૂરથી અર્ઝ

وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ فَأَتَاهُ فَقَالَ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ

કરી, હું હુઝૂરને ત્રણ વાતો પૂછી રહ્યો છું જેને નબી સિવાય કોઈ નથી જાણતો. તેમણે અર્ઝ કરી, કયામતની

الْأَنْبِيَّ قَالَ مَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ

પહેલી નિશાની શું છે ? અને જન્મતી સૌથી પ્રથમ શું ખાશે ? અને કયા કારણે પુત્ર પોતાના બાપના

الْجَنَّةِ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَنْزِعُ الْوَالِدُ إِلَى أَبِيهِ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ

મુશાબિહ (મળતો) હોય છે, અને કયા કારણે પોતાના મામાઓને મલતો જુલતો મુશાબેહ હોય છે ?

يَنْزِعُ إِلَى أَخْوَالِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, જિબ્રીલ ઈલ્લાહીએ હમણાં એ ત્રણેવના બારામાં મને બતાવ્યું. આ સાંભળીને

خَبَّرَنِي بِهِمْ أَنَا جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ فَقَالَ عِنْدَ اللَّهِ

અબ્દુલ્લાહે કહું, એ ફરિશ્તાઓમાં યહૂદીઓના દુશ્મન છે. હવે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, કયામતની પ્રથમ

હદીષ : ૧૭૭૧ની સમજૂતી

نون آياصۇن اامۇك رلوايتواماں فزلادة كبد حوت

છે. નુનનો અર્થ પણ માછલી છે. અમુક હઝરતે ફર્માવ્યું કે આ તે માછલી છે કે જેના પર જમીન સ્થિર થયેલી છે.

માછલીના જિગરમાં એક હિસ્સો અલગ જેવો હોય છે જે સૌથી અધિક સ્વાદિષ્ટ હોય છે. فزلادةથી એ જ મુરાદ છે.

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(468)

અંબિયા વિશે ભયાન

ذَلِكَ عَدُوٌّ وَالْيَهُودُ مِنَ الْمَدِيئَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

નિશાની એક આગ છે જે લોકોને પૂર્વથી સમેટીને પશ્ચિમ તરફ ભેગા કરી દેશે. જન્નતી સૌથી પ્રથમ માછલીના

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْتَرُّ النَّاسَ

જિગરનો તે નાનો હિસ્સો જે એક કિનારે રહે છે ખાશે. પુત્રની મુશાબેહત (મળતાપણ) તો એનો પાયો એ છે કે

مِنَ الشَّرْقِ إِلَى الْمَغْرِبِ وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ

પુરુષ જ્યારે સ્ત્રીથી સંભોગ કરે છે તો પુરુષનું વિર્ય ગર્ભમાં સ્ત્રીના વિર્યથી પ્રથમ પહોંચે છે તો બાપના જેવો

فَرِيادًا كَيْدِ حُوتٍ أَمَّا الشَّبَبَةُ فِي الْوَالِدَاتِ الرَّجُلُ إِذَا عَشِيَ

(દેખાવમાં) થાય છે, અને જો માનું વિર્ય પ્રથમ પહોંચે છે તો માના જેવો થાય છે. આ સાંભળીને અબ્દુલ્લાહ

لَهَا قَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ

બિન સલામે કહ્યું, યા રસૂલલ્લાહ ! હું ગવાહી આપુ છું કે વિના શંકાએ આપ અલ્લાહના રસૂલ છો. પછી કહ્યું, યા

قَوْمٌ بَهْتِكُمْ إِنْ عَلِمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بِبَهْتُونِي عِنْدَكَ

રસૂલલ્લાહ ! યહૂદીઓ ઘણા જ આક્ષેપો ઘડનારા લોકો છે, જો તેઓ મારા મુસલમાન થવાનું જાણી લે એ પહેલાં

فَجَاءَتِ الْيَهُودُ وَكَانَ خَلْعُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَيْتِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ

કે મારા બારામાં એમને પૂછો કે હુઝૂરની સામે મારા પર આક્ષેપ કરશે? ત્યારબાદ યહૂદી આવ્યા અને અબ્દુલ્લાહ

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيْ سَجِلَ وَيَكُمُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ

મકાનની અંદર ચાલ્યા ગયા. હવે રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ યહૂદીઓને પૂછ્યું, અબ્દુલ્લાહ તમારામાં કેવા માણસ

قَالُوا أَعْلَمْنَا وَابْنُ أَعْلَمْنَا وَأَخَيْرُنَا وَابْنُ أَحَيْرِنَا فَقَالَ رَسُولُ

છે? યહૂદીઓએ કહ્યું, અમારા સૌના કરતાં અધિક ઈલ્મવાળા તથા અમારા સૌના કરતાં અધિક ઈલ્મવાળાના

إذا سبق ماء الرجل : मुस्लिम (१/१४६ तहारत-अल्हेज)માં હઝરત ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા :
જે હદીષ મરવી છે એના શબ્દો આ પ્રમાણે છે :

જ્યારે સ્ત્રીનું વિર્ય પુરુષના વિર્ય પર ગાલિબ થાય છે તો બાળક પોતાના મામાઓને મળતો થાય છે, અને જ્યારે પુરુષનું વિર્ય સ્ત્રીના વિર્ય પર સવાર થાય છે તો પોતાના કાકાઓને મળતો (મુશાબેહ) થાય છે. બઝઝાઝમાં આના જેવી હઝરત ઈબ્ને મસ્ઉદ رضي الله عنه થી પણ મરવી છે, એમાં એટલું વધારે છે કે પુરુષનું વિર્ય સફેદ ગાઠ હોય છે અને સ્ત્રીનું પીળું પાતળું હોય છે.

પરંતુ મુસ્લિમમાં હઝરત ધૌબાન رضي الله عنه હદીષમાં છે, પુરુષનું વિર્ય સફેદ છે અને સ્ત્રીનું વિર્ય પીળું.

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ

પુત્ર છે અને અમારા સૌના કરતાં સારા છે, અને અમારા સૌથી સારાના પુત્ર છે. તો રસૂલુલ્લાહ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ

કર્માવું, બતાવો ! જો અબ્દુલ્લાહ મુસલમાન થઈ જાય તો ! યહૂદીઓએ કહ્યું, અલ્લાહ એને એનાથી બચાવે. હવે

قَالُوا أَعَادَكَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَشْهَدُ

અબ્દુલ્લાહ એમની સામે આવ્યા અને કહ્યું, હું ગવાહી આપુ છું કે બેશક ! અલ્લાહના સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી

أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَقَالُوا اشْرِكْنَا

અને હું ગવાહી આપુ છું કે બેશક ! મુહમ્મદ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ અલ્લાહના રસૂલ છે. આ સાંભળતાં જ યહૂદીઓએ કહ્યું,

وَأَبْنِ شَرِّنَا وَقَعُوا فِيهِ عَه

અબ્દુલ્લાહ અમારામાં સૌથી અધિક બુરા છે અને સૌથી અધિક બુરાના પુત્ર છે. અને તેમને બુરા કહેવા લાગ્યા."

(૧/૫૬૧ મનાકિબુલ અ-સાર, ૨/૬૪૩ તફસીરે સૂરએ બકરહ, બાબ : મન કાન અહુવન લિ જિબ્રીલ)

જ્યારે બંનેવ એકત્ર થાય અને પુરૂષનું વિર્ય સ્ત્રીના વિર્ય પર ગાલિબ આવી જાય તો અલ્લાહના હુકમથી બાળક નર થાય છે અને જ્યારે સ્ત્રીનું વિર્ય પુરૂષના વિર્ય પર ગાલિબ આવી જાય તો બાળક અલ્લાહના હુકમથી માદા થાય છે. હવે અહિંયા એ શંકા પેદા થાય છે કે બાળક જ્યારે નર હોય તો હમેશાં પોતાના કાકાઓને મળતો થશે અને જ્યારે માદા થશે તો પોતાના મામાઓના મુશાબેહ (મળતો) થશે. પણ અનુભવ એનાથી ઉલ્ટો છે, એટલા માટે કે ક્યારેક મામાઓને મળતો થાય છે તો ક્યારેક બાળકી પોતાના કાકાઓને મળતો થાય છે.

اقول وهوالمستعان : નિવારણ એ છે કે ઉમ્મુલ મો'મિનીનની હદીષમાં મુરાદ رحم ગર્ભાશયમાં પ્રથમ પહોંચવું છે. જેમ કે ચર્ચા હેઠળની હઝરત અનસની હદીષમાં ખૂદ એની સ્પષ્ટતા છે કે إذاسقى ماء الرجل અને હઝરત ધૌબાનની હદીષમાં ولو થી મુરાદ એનો જાહેરી અર્થ એટલે ગાલિબ આવવું છે.

والله تعالى اعلم بالصواب

قوم بهت : હોઝ : હાને ઝમ્મા તથા સુકૂન બંનેવ. આ સુકૂન બહુવચન છે જેમ કે قضيبة બહુવચન બહુવચન છે અને قلوب બહુવચન છે. એટલે તે શખ્સ જેના જૂઠ ઘડવાથી સાંભળનાર હકકો બક્કો થઈ જાય. આશ્ચર્યમાં નાખી દેનાર.

فجاءت اليهود : અબ્દુલ્લાહ બિન બકરની રિવાયત જે હુમૈદથી છે એમાં આ પ્રમાણે છે કે હુઝૂરે અફઠસ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ યહૂદીઓને બોલાવ્યા. કયા યહૂદીઓને બોલાવ્યા ? હદીષના જાહેરી શબ્દોથી તઅમીમ (સમાન્યપણું) સમજમાં આવે છે પરંતુ સિયાફ (અગાઉના બયાન)થી એ ફલિત થાય છે. એ યહૂદીઓને બોલાવ્યા જેમને હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન સલામ સાથે ખાસ સંબંધ હતો જે એમના ફબીલા બનૂ ફૈનફાઅના માણસો હતા. મનાકિબ અને તફસીરની રિવાયતમાં આટલું અધિક છે, જ્યારે યહૂદીઓ હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન સલામની શાનમાં ટીકાઓ કરવા લાગ્યા તો અબ્દુલ્લાહ બિન સલામે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! મને આનો જ અંદેશો હતો.

حدیث
۱۷۷۲
عَنْ هَمَامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ એ એના સમાનાર્થી રિવાયત કરી એટલે જો

[હદીષ : ૧૭૭૨]

النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوًا يَعْنِي لَوْلَا بَنُو إِسْرَائِيلَ

બની ઈસ્રાઈલ ન હોત તો ગોશ્ત ન સડતો અને જો હવ્વા ન હોતો

لَمْ يَخْنِزِ اللَّحْمُ وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخْنِ أُنثَى زَوْجَهَا ع

તો કોઈ સ્ત્રી પોતાના પતિથી ખયાનત ન કરત." (૧/૪૮૯ અલ્અંબિયા, મુસ્લિમ રઝાઅ)

હદીષ : ૧૭૭૨ની સમજૂતી

અહીં શંકા એ છે કે ઈમામ બુખારી આ જગ્યાએ એના સમાનાર્થી

કોઈ હદીષ વર્ણન નથી કરી. જેની તરફ નહવહુની ઝમીર પલટે અને જેની તફસીર યઅનીથી દુરુસ્ત થાય. અલ્લામા ઈબ્ને હજર અસ્ફલાનીએ એની સ્પષ્ટતા એ કરી કે ઈમામ બુખારીથી તેમના શયખે જે શબ્દોમાં હદીષ વર્ણવી હતી તે લખતી વખતે મહેફૂઝ ન રહી એ જ શબ્દોના બારામાં કાંઈક અસમંજસ રહી તો તેમણે સાવધાની પૂરતો આ તરીકો અપનાવ્યો. હવે નહવહુની ઝમીરનો મરજઅ મઅહૂદ ફીઝઝહન (ઝહનમાં હોય તે) છે, એનું સમર્થન એના પરથી થાય છે કે સ-આનીના નુસ્ખામાં નહવહુના પછી આ પ્રમાણે છે : મેં ઈબ્ને મુબારકના તરીકાથી અન મુઅમ્મર કેવળ મુસન્નિફની જ નજીક પામ્યો. બુખારીમાં જ બાબુઝ્ ઝિકે મૂસા عليه السلام માં અબ્દુલ્લાહ અન મુઅમ્મરની રિવાયત આ જ શબ્દો સાથે આવી રહી છે જેના આખરમાં અદહર અધિક છે. અલ્લામા અયની તથા ફસ્તલાનીએ આ સ્પષ્ટતા કરી કે શક્ય છે કે એના પહેલાં ઈમામ બુખારીએ આ હદીષ આ સનદ સાથે વર્ણવી હોય. અન મુહમ્મદ બિન રાફેઅ અન અબ્દુર્રઝઝાફ અન મુઅમ્મર અન હુમામ અનિ અબી હુરૈરહ અનિ-નબી صلى الله عليه وسلم زوجها الدهر . لم تخن اُنثى زَوْجَهَا

પછી બુશર બિન મુહમ્મદના તરીકાથી રિવાયત કરી અને તેને નહવહુથી તાબીર કરી, યઅનીથી એની તફસીર કરી આપી.

لم يخنز : બની ઈસ્રાઈલ પર મન્ન તથા સલ્વા બરફની જેમ ફજર તુલૂઅ થવાથી લઈને છેવટ સૂર્યના તુલૂઅ થતાં સુધી આસ્માનથી વરસતુ હતું. તેમને હુકમ હતો કે પોતાની જરૂરત જેટલુ જમા કરી લે, એટલે જેટલુ દિવસભર માટે પૂરતુ હોય, સંગ્રહખોરી ન કરે. પરંતુ તેમણે લાલચમાં આવીને સંગ્રહખોરી કરી જેના પરિણામે તે સડીને ખરાબ થવા લાગ્યું. એ જ વખતથી ખાવા તથા ગોશ્ત સડીને ખરાબ થવા લાગ્યો. અબૂ નુએમે હિલ્યતુલ્અવલિયામાં વહબ બિન મુનબ્બિહથી રિવાયત કરી છે કે તેમણે કહ્યું, મેં અમુક કિતાબુલ ઈલાહિયામાં પઢ્યું છે કે જો મેં મુદ્દા પર ફના મુફદર ન કરી હોત તો એમનાં ઘરવાળાં તેમને પોતાનાં ઘરોમાં રાખતાં. અને જો અનાજ પર ખરાબ થવું નિશ્ચિત ન કર્યું હોત તો માલદાર એને જમા કરી લેતા અને ગરીબો ન પામત.

لَوْلَا حَوَاءُ એટલે જો હઝરત હવ્વાએ હઝરત આદમ عليه السلام ને મનાઈવાળુ ઝાડ ખાવા માટે ન ઉશ્કર્યા હોત.

હઝરત આદમ તથા હઝરત હવ્વા رضي الله عنها ને જન્મતાં દરેક ચીજ ખાવાની ઈજાઝત હતી એક ઝાડ સિવાય. શૈતાનના વસવસાથી હઝરત હવ્વાએ એ ઝાડ ખાવા ઉત્તેજીત કર્યા જેના લીધે તેમણે એને ખાય લીધું. એને હદીષમાં ખયાનતથી તાબીર કર્યું છે. એ મના કરેલ ઝાડ કયુ હતું. માવદ્દાએ કહ્યું કે એ ઘઉં હતા. એક ફૌલ એ છે કે એ ઈન્જીર હતું. એક ફૌલ એ છે કે એ કાફૂર હતું. એક ફૌલ એ છે કે એ દ્રાક્ષ હતું. એક ફૌલ એ છે કે આ

બધાથી જૂદુ એક ઝાડ હતુ જેનું નામ શજરે ખુલ્લ હતું. જેને ફરિશ્તા ખાતા હતા. આ હદીષમાં પુરુષોને તસલ્લી આપવામાં આવી છે કે તેઓ સ્ત્રીઓના જુલ્મો પર સબ્રથી કામ લે છે.

حَدِيث ١٧٤٣
عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહુ અન્હી વસીલમ અલૈહી વસીલમ, સ્ત્રીઓના [હદીષ : ૧૭૭૩]

عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَوْصُوا

બારામાં ભલાઈની વસિયતને કબૂલ કરો એટલા માટે કે સ્ત્રી પાંસળીના હાડકાથી બનાવવામાં આવેલી છે

بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضَلَعٍ وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْئٍ

અને બેશક ! પાંસળીઓમાં સૌથી વધુ વાંકી ઉપરવાળી છે, જો તમે તેને સીધી કરવા

فِي الصُّلْحِ أَغْلًا فَإِنَّ ذَهَبْتَ تَقِيْمُهُ كَسْرْتَهُ وَإِنْ تَرَكْتَهُ

લાગશો તો તોડી નાખશો અને જો એને છોડી દેશો તો વાંકી જ રહેશે.

لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ ع

એટલા માટે સ્ત્રીઓના બારામાં વસિયત કબૂલ કરો." (૨/૭૭૯ અલ્લવાતુ બિન્નિસાઅ)

હદીષ : ૧૭૭૩ની સમજૂતી

હઝરત હવ્વા હઝરત આદમ અલૈહી સૌથી નાની પાંસળીથી પેદા કરવામાં આવ્યાં છે. એટલા માટે એમનું નામ હવ્વા પડ્યું કે તે જીવતા માણસના ભાગ વડે પેદા કરવામાં આવ્યાં છે. અથવા એમનું નામ એ એટલા માટે પડ્યું કે તે દરેક જીવતા ઈન્સાનનાં મા છે. આ હદીષમાં એની જ તરફ નિર્દેશ છે. એક રિવાયતમાં એ પણ છે કે એને તોડવું તલાક છે. મતલબ એ છે કે સ્ત્રીઓના ટેઠા સ્વભાવ, તેમની તકલીફોથી સબ્ર કરવી જોઈએ અને નિભાવવાની કોશિશ કરવી જોઈએ.

પ્રકરણથી સામ્યતા : આ હદીષોને પ્રકરણથી સામ્યતા એ છે કે હઝરત આદમની ઔલાદ હઝરત હવ્વાના જ પેટથી અસ્તિત્વમાં આવી છે. એ હઝરત આદમની ઔલાદની પેદાઈશનો સબબ છે.

حَدِيث ١٧٧٤
عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ عَنْ أَنَسِ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

હઝરત અનસ રઝી અલ્લાહુ અન્હી મરફૂઅ હદીષ મરવી છે કે અલ્લાહ તબારક વ તઆલા [હદીષ : ૧૭૭૪]

عَنْهُ يَرْفَعُهُ، إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ لِأَهْلِ النَّارِ

જહન્નમીઓમાંના સૌથી હલ્કા અઝાબવાળાને ફર્માવશે, બતાવ ! તારા માટે જમીનમાં કાંઈ હોય તો શું તું એના

عَدَايًا لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْئٍ أَكُنْتَ تَفْتَرِي بِهِ

બદલામાં પોતાની જાતને અઝાબથી બચાવીશ ? તે કહેશે, જરૂર ! અલ્લાહ તઆલા ફર્માવશે, મેં તને એનાથી

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (472) અંબિયા વિશે બયાન

قَالَ نَعَمْ قَالَ فَقَدْ سَأَلْتُكَ مَا هُوَ أَهْوَاؤُونَ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ بِنِي

આસાન વાત કહી હતી અને તું આદમની પીઠમાં હતો કે કોઈને મારો શરીક ન ઠરાવતો તો

صَلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تَشْرِكَ بِي فَأَبَيْتَ، إِلَّا الشِّرْكَ عِ

તું ન માન્યો અને શિર્ક અપનાવ્યું ! (૨/૮૬૮ રિક્કાફ, ૨/૮૭ બાબુ સિક્કતુલ જન્નતિ વન્નાર, મુસ્લિમ-તૌબા)

હદીષ : ૧૦૭૪ની સમજૂતી

રિક્કાફમાં કૃતાદાના તરીકાથી જે રિવાયત છે એમાં એ પ્રમાણે છે કે કાફિરને કૃયામતના દિવસે લાવવામાં આવશે અને એને કહેવામાં આવશે, બતાવ ! જો તારા માટે જમીનના બરાબર સોનું હોય તો શું જહન્નમના ફિદિયામાં એને આપીશ ? તે કહેશે, ચોક્કસ ! તો તેને કહેવામાં આવશે કે એનાથી આસાનનો તારાથી સવાલ કરવામાં આવ્યો હતો. (પણ તે એને કૃબૂલ ન કર્યો)

حدیث
عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
۱۷۷۵

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્રીદ રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ

[હદીષ : ૧૦૭૫]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقْتُلْ كَفْسًا ظَلَمًا، إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ

ફર્માવ્યું, જે પણ જુલમની રીતે કૃત્લ કરવામાં આવશે તો આદમના પ્રથમ પુત્ર પર તેના ખૂનથી હિસ્સો હશે,

الْأَوَّلِ كَقَوْلِ مَنْ دَمَهَا لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ عِ

એટલા માટે કે તે જ છે જેણે સૌ પ્રથમ કૃત્લનો તરીકો શોધ્યો."

(૨/૧૦૧૪ દિયાત, ૨/૧૦૮૮, અલ્એઅતિસામ, મુસ્લિમ-હુદૂદ, તિર્મિઝી-ઈલ્મ, નિસાઈ-તફસીર, મુહારિબા, ઈબ્ને માજહ-દિયાત)

હદીષ : ૧૦૭૫ની સમજૂતી

ઈબ્ને આદમ અવ્વલ (પ્રથમ આદમના પુત્ર)થી મુરાદ ફાબિલ છે. વાત એમ હતી કે હઝરત હવ્વા દરેક પ્રસૂતિમાં એક છોકરો એક છોકરીને જન્મ આપતાં હતાં, શીષ عليه السلام સિવાય કે એ એકલા જન્મ્યા હતા. જ્યારે હઝરત આદમ عليه السلام ને દુનિયામાં તશરીફ લાવવાને સો વરસો વહી ગયાં તો ફાબિલ અને એની જોડીયા અફલીમા, ત્યારબાદ હાબીલ અને તેની જોડયા લીવઝા પેદા થયાં. જરૂરતના હેઠળ એમની શરીઅતમાં ત્યારે એ જાઈઝ હતું કે એક જોડયાં છોકરાને બીજા જોડયાં છોકરી સાથે પરણાવી આપવામાં આવતાં. અલ્બત્ત એ જાઈઝ ન હતું કે એક જ જોડમાં પેદા થયેલાં છોકરા છોકરીના નિકાહ કરવામાં આવે. અફલીમા ખૂબ જ હસીનો જમીલ તથા આકર્ષક હતાં. જ્યારે ચારેવ બાલિગ થઈ ગયાં તો ફાયદાનુસાર હઝરત આદમે યાહુ કે ફાબીલના નિકાહ લીવઝા સાથે અને હાબીલના નિકાહ અફલીમા સાથે કરી આપે. અફલીમા ખૂબ જ ખૂબસૂરત હતાં જેથી તે યાહતો કે અફલીમા સાથે એના નિકાહ કરી દેવામાં આવે. ફાબીલ એના પર જોદે ચઢ્યો. હઝરત આદમે હુકમ આપ્યો કે બંનેવ આ મસ્અલાને સામે રાખીને બારગાહે યઝદીમાં કુર્બાની પેશ કરે, જેની કુર્બાની મફૂલ થશે તેની સાથે અફલીમાના નિકાહ કરી દેવામાં આવશે. ફાબીલ ખેડૂત હતો અને હાબીલ બકરીઓ પાળતા હતા. ફાબીલે સૌથી રદી અનાજનો એક ઢગલો કુર્બાનીના માટે પેશ કર્યો. પોતાના મનમાં એણે વિચાર્યું કે મને પરવા નથી મારા તરફથી કૃબૂલ થાય કે ન થાય, જ્યારે કે હાબીલ જ મારી

નુઝહલુલ્ ફારી શરહે ભુખારી (ભાગ-૬)

(473)

અંબિયા વિશે બયાન

બહેનથી શાદી કરશે. અને હાબીલે ખૂબ જ તાજો ઘેટો અને દૂધ તથા માખણ કુર્બાનીના માટે પેશ કર્યું. અને મનમાં વિચાર્યું કે અલ્લાહ જે પણ ફૈસલો ફર્માવશે એના પર હું રાજી છું. એ જમાનાના દસ્તૂર પ્રમાણે આસ્માનથી સફેદ આગ આવી અને હાબીલની કુર્બાની ખાઈ ગઈ અને ફાબીલની કુર્બાનીને ન અડકી, એનાથી ફાબીલના દિલમાં હાબીલથી અદાવત પેદા થઈ ગઈ ત્યાં સુધી કે એને ફત્લ કરી નાખ્યો.

હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما થી મરવી છે કે હાબીલનો એ ઘેટો જીવતો જન્મતમાં ઉઠાવી લેવામાં આવ્યો અને જન્મતમાં જ રહ્યો ત્યાં સુધી કે હઝરત ઈસ્માઈલ عليه السلام નો ફિદિયો બન્યો. સૌ પ્રથમ ફાબીલે નાહકકૂ ખૂન કર્યું તો એનાથી માણસે ફત્લ કરવાનું શીખ્યું જેથી ફયામત સુધી જેટલાં નાહકકૂ ખૂનો થશે સૌનો વબાલ ફાબીલ પર જરૂર થશે.

بَابُ الْأَرْوَاحِ جُنُودٌ مُجَدَّدَةٌ ٤٧٩

પ્રકરણ : "રૂહો એકત્ર કરેલ લશ્કર છે" - (૪૬૯)

٥٨٢ وَقَالَ الْكَلْبِيُّ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عُمَرَ عَنِ عَائِشَةَ

ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા رضي الله عنها ફર્માવે છે કે રૂહો એકત્ર કરેલ લશ્કરની [તઅલીફ : ૫૮૨]

ارضى الله تعالى عنها قالت سمعت النبي صلى الله تعالى عليه وسلم

જેમ છે. આલમે અરવાહમાં જેમની આપસમાં ઓળખાણ થઈ, દુનિયામાં આવ્યા બાદ તેમની વચ્ચે ઉલ્કત

يَقُولُ الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَدَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَمَا

રહી, અને જેમનાથી આલમે અરવાહમાં બેગાનગી (જુદાઈ) રહી,

تَنَاكَرَ مِنْهَا ائْتَلَفَ -

દુનિયામાં આવ્યા બાદ તેમની વચ્ચે મતભેદ રહ્યો.

તઅલીફ : ૫૮૨ની સમજૂતી

અલ્લામા ખિતાબીએ કહ્યું કે એનો એક અર્થ એ થઈ શકે છે કે જે રૂહો સારા તથા બુરા, સુલહ તથા ઝઘડામાં એકબીજાના બરાબર હોય છે તે પોતાના બરાબરીયા તરફ જુકે છે અથવા દૂરે રહે છે. આ જ આલમે અરવાહની ઓળખાણ અને જુદાપણુ છે. રૂહોની ઓળખથી મુરાદ એ છે કે જેની ફિતરત (પ્રકૃતિ)માં ભલાઈ હોય છે તે ભલાઈવાળાઓ પ્રતિ જુકે છે અને જેનામાં બુરાઈ હોય છે તે બુરાઈવાળાઓ પ્રતિ જુકે છે અને એના મતભેદથી આપસમાં અદાવતો થાય છે, અને એના જ પ્રમાણે દુનિયામાં ઝહૂર (પ્રદર્શિત) થાય છે. એની પણ સંભાવના છે કે પેદાઈશના પ્રારંભમાં આલમે ગયબમાં જે કાંઈ પેશ આવ્યું એની ખબર આપવું મકસૂદ છે. રૂહો શરીરથી પહેલાં પેદા કરવામાં આવી છે. એ સૌ ભેગી હતી, આપસમાં મળતી જુલતી હતી અથવા નફરત કરતી હતી. પછી જ્યારે તે શરીરમાં આવી તો એના પ્રમાણે મહોબ્બત કે નફરત, દોસ્તી કે દુશ્મની પ્રદર્શિત થશે. અલ્લાહ બેહતર જાણનાર છે.

جُنُودٌ مُجَدَّدَةٌ : એનાથી મુરાદ ક્યાં તો એ છે કે જેવી રીતે લશ્કરમાં વિવિધ આદતો તથા તરીકા તથા ખૂબીઓવાળી વ્યક્તિઓ ભેગી થાય છે એ જ પ્રમાણે રૂહો પણ ભેગી હતી. અલ્લામા ઈબ્ને જવઝીએ કહ્યું કે આ

હદીષથી એ સબક મળે છે કે માણસ જ્યારે પોતાની અંદર કોઈ એવા શખ્સથી નફરત પામે છે જે ફઝીલત તથા કમાલવાળો હોય તો તેણે જોઈએ કે એના પર ચિંતન કરીને માલૂમ કરે કે એનો સબબ શું છે, પછી તેને દૂર કરવાની કોશિશ કરે. આ તઅલીફને ઈમામ બુખારીએ અદબુલ મુફરદમાં મુત્તસિલ સનદ સાથે રિવાયત કરી છે.

وقال يحيى بن ايوب : ઈમામ બુખારી એવું દર્શાવવા ચાહે છે કે ઈમામ લૈષની જેમ યહ્યા બિન ઐયૂબે પણ આ હદીષ રિવાયત કરી છે. મુસ્નદે અબૂ યઅલામાં એને મુત્તસિલ સનદની સાથે રિવાયત કરી. એના શરૂમાં એટલુ વધારે છે કે ઉમરા બિન્તે અબ્દુરહમાને કહ્યું કે મક્કામાં એક સારા સ્વભાવની સ્ત્રી હતી તે મદીના આવી તો પોતાના જ જેવી એક સ્ત્રી પાસે ઉતરી. એની ખબર હઝરત આઈશા رضي الله عنها ને પહોંચી તો તેમણે ફર્માવ્યું, મારા મહબૂબે સાચુ ફર્માવ્યું હતું ! અને આ હદીષ વર્ણવી.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ - ٤٨٠

પ્રકરણ : અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદનું બયાન : "અમે નૂહને તેમની ફૌમની તરફ મોકલ્યા." - (૪૭૦)

રોકી લે. أَقْلَعِي أَنْسَكِي. એટલે જે વાત અમારા માટે જાહેર થાય. قَالَ ابْنِ عَبَّاسٍ بَادِيَ الرَّأْيِ مَا ظَهَرَ لَنَا. પાણી જમીનની સપાટીએથી પણ ઉભર્યું. وَقَالَ عِكْرَمَةُ وَجْهَ الْأَرْضِ. وَفَارَ السُّنُورُ. نَبَحَ النَّمَاءُ. જૂદી ટાપુમાં એક પહાડનું નામ છે. دَاب. ડાલ. ડાબનો અર્થ ડાલત છે. وَقَالَ مُجَاهِدٌ الْجُودَى جَبَلٌ بِالْجَزِيرَةِ. એટલે આ આયતની તફસીર વર્ણન થશે.

حديث ١٢٤٦
عَنْ أَبِي سَلَمَةَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરેહ رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૭૭૬]

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا أَحَدًا شَكُمُ

શું હું તમને દજાલના બારામાં એવી વાત ન વર્ણવું જે કોઈ નબીએ નથી વર્ણવી,

حَدِيثًا عَنِ الدَّجَالِ مَا حَدَّثَتْ بِي قَوْمَهُ أَنَّهُ أَعْوُرٌ وَأَنَّهُ يُبْحِي مَعَهُ

કે તે કાણો છે તે પોતાની સાથે જન્મ તથા દોઝખની મિથાલ લાવશે.

بِتَمَثَالِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَالَّتِي يَقُولُ إِنَّهَا الْجَنَّةُ هِيَ النَّارُ وَإِنِّي أَنْذَرُكُمْ

જેને તે જન્મત કહશે તે હકીકતમાં દોઝખ હશે. હું તમને

بِهِ كَمَا أَنْذَرَ سَابِقَهُ نُوْحٌ قَوْمَهُ عِمْ

દજાલથી ડરાવું છું જેવી રીતે કે નૂહે પોતાની ફૌમને ડરાવી હતી. (મુસ્લિમ-ફિતન)

حدیث
۱۷۷۷
عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત અબૂ સઈદ રઝી અલ્લાહુ એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહુ ઈબ્રાહીમ અલેઈસલમ એ ફર્માવ્યું, નૂહ તથા [હદીષ : ૧૭૭૭]

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِيءَ نُوحٌ وَأُمَّتُهُ فَيَقُولُ

તેમની ઉમ્મત કયામતના દિવસે બારગાહે ખુદાવંદીમાં હાજર થશે તો અલ્લાહ તઆલા હઝરત નૂહને પૂછશે, શું

اللَّهُ هَلْ بَلَغْتَ فَيَقُولُ نَعَمْ أَيْ رَبِّ فَيَقُولُ لَأُمَّتِهِ هَلْ بَلَغْتُمْ؟

તમે મારો પયગામ પહોંચાડી આપ્યો હતો ? તે અર્જ કરશે, હા ! હે રબ ! હવે અલ્લાહ તઆલા તેમની ઉમ્મતને

فَيَقُولُونَ لَا مَا جَاءَنَا مِنْ نَبِيِّ فَيَقُولُ لِنُوحٍ مَنْ يَشْهَدُ لَكَ

પૂછશે, શું નૂહે તમને મારો પયગામ પહોંચાડ્યો હતો ? તેઓ અર્જ કરશે, નહીં ! અમારી પાસે કોઈ નબી નથી

فَيَقُولُ فَكَيْدٌ وَأُمَّتُهُ فَنَشْهَدُ أَنْتَهُ قَدْ بَلَغَ وَهُوَ قَوْلُهُ

આવ્યા ! હવે અલ્લાહ તઆલા નૂહને ફર્માવશે, તમારા માટે કોણ ગવાહી આપશે ? તો અર્જ કરશે,

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لَعَلَّكُمْ تَوَاصِلُونَ عَلَى النَّاسِ

મુહમ્મદ ઈબ્રાહીમ અને તેમની ઉમ્મત ! ત્યાર બાદ અમે ગવાહી આપીશું કે નૂહે પોતાની ફૌમ સુધી તારો

وَالْوَسْطُ الْعَدْلُ عِ

પયગામ પહોંચાડ્યો હતો. અને એ જ છે અલ્લાહ તઆલાનો ઈર્શાદ : "અને એ જ રીતે અમે તમને આદિલ

ફૌમ બનાવી જેથી તમે લોકો, લોકો પર ગવાહ બનો." અને وَسْطُનો અર્થ આદિલ છે."

(૨/૬૪૫ તફસીરે સૂરએ બકરહ, ૨/૧૦૮૨ અલ્લેઅતિસામ, બાબુ ફૌલિહિ તઆલા કઝાલિક જઅલનાકુમ, તિર્મિઝી-તફસીર, નિસાઈ-તફસીર, ઈબ્ને માજહ-મુહદ)

હદીષ : ૧૭૭૭ની સમજૂતી

જાહેરી રીતે એ આ ઈર્શાદથી વિરુદ્ધ છે : "أَيُّوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ" "આજે અમે એમનાં મોઢાંઓ પર મોહર કરી દઈશું." વર્ગીકરણ એ છે કે શરૂમાં તેમને બોલવાની ઈજાઝત હશે, પછી એમનાં મોઢાં પર મોહર મારી દેવામાં આવશે.

فِي شَهَادَتِهِمْ : આ કિસ્સો દરેક નબી સાથે થશે. પ્રથમ આ ઉમ્મતના માણસો એવી ગવાહી આપશે કે આ નબીઓએ પોતાની ઉમ્મતો સુધી તારો પયગામ પહોંચાડ્યો. પછી અમને પૂછવામાં આવશે કે તમે બાદમાં આવ્યા તો તમને કેવી રીતે જણાયું કે એ નબીઓએ પોતાની ઉમ્મતો સુધી મારો પયગામ પહોંચાડ્યો હતો ? તો આ ઉમ્મત અર્જ કરશે કે અમારા નબી ઈબ્રાહીમ અલેઈસલમ એ અમોને આ ખબર આપી અને અમે એની તસ્દીક (સમર્થન) કરી. પછી હુજૂરે અફઠસ ઈબ્રાહીમ એવી ગવાહી આપશે કે હા ! મેં મારી ઉમ્મતને એવું બતાવ્યું છે.

નુહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (476) અંબિયા વિશે બયાન

حدیث
۱۷۷۸
عَنْ أَبِي رَزَعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લેઝી એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની ખિદમતમાં ગોશ્ત પેશ [હદીષ : ૧૭૭૮]"

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ آتَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

કરવામાં આવ્યો અને હુઝૂરની સમક્ષ દસ્ત લાવવામાં આવ્યો અને એ હુઝૂરને પસંદ હતો. હુઝૂર એને દાંતો વડે

بِلَحْمٍ فَرَفَعَ إِلَيْهِ الرَّاعِ وَكَانَتْ تَغِيْبُهُ فَنَمَشَ مِنْهَا نَفْسَهُ

કાપી કાપીને ખાવા લાગ્યા. પછી ફર્માવ્યું, હું કયામતના દિવસે તમામ લોકોનો સરદાર છું, અને શું તમે લોકો

ثُمَّ قَالَ أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهَلْ تَدْرُونَ مَتَا ذَٰلِكَ

જાણો છો કે ક્યા કારણે ? અવ્વલીન તથા આખરીનને એક મેદાનમાં એકત્ર કરવામાં આવશે. સૌ પોકારનારનો

يَجْمَعُ النَّاسُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ يُسْبِغُهُمُ

અવાજ સાંભળશે અને સર્વના સુધી નજર પહોંચશે. અને સૂરજ નજીક હશે. લોકોનો ગમ તથા બેચેની એટલી

الدَّارِغَى وَيَنْقُدُّهُمْ الْبَصْرُ وَتَدُّوْا الْقَتْمَسُ فَيَبْتِغُ النَّاسُ مِنَ

હદ સુધી પહોંચશે જેની એમને ન તાકત હશે અને ન જેને એ લોકો સહન કરી શકશે. એના પર લોકો આપસમાં

الْعَمْرِ وَالْكَرْبِ مَا لَا يُطِيقُونَ وَلَا يَحْتَمِلُونَ فَيَقُولُ النَّاسُ الْآثِرُونَ

કહેશે, શું તમે લોકો નથી જોતા કે તમારા પર શું મુસીબત પડી છે ? કેમ લોકો એને નથી જોતા જે તમારા રબની

مَا قَدْ بَلَغَكُمْ أَلَا تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ كُمْ إِلَىٰ رَبِّكُمْ فَيَقُولُ

બારગાહમાં તમારી શફાઅત (ભલામણ) કરે ?! હવે કેટલાક લોકો કેટલાક લોકોને કહેશે, હઝરત આદમની

بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ عَلَيْكُمْ بِأَدَمَ فَيَا تَوْنِ آدَمَ فَيَقُولُونَ لَهُ

પાસે ચાલો. લોકો હઝરત આદમની પાસે હાજર થશે અને તેમને અર્જ કરશે, આપ અબુલ બશર (માનવપિતા)

أَنْتَ أَبُؤ الْبَشَرِ خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ وَفَخَّ فِيكَ مِنْ رَوْحِهِ وَأَمَرَ

છો, અલ્લાહે આપને પોતાના દસ્તે કુદરત વડે પેદા કર્યા છે અને પોતાની રૂહ તમારામાં ફૂંકી છે, અને ફરિશ્તાઓને

الْمَلَائِكَةَ كَسَجَدُوا لَكَ إِشْفَعُ لَنَا إِلَىٰ رَبِّكَ أَلَا تَتْرَىٰ إِلَىٰ مَا نَحْنُ

હુકમ આપ્યો તો તેમણે આપને સજદો કર્યો. આપના રબની બારગાહમાં અમારી શફાઅત કરો ! શું આપ નથી

فِيهِ الْأَثْرَى إِلَى مَا قَدْ بَلَّغْنَا فَيَقُولُ آدَمُ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ

જોઈ રહ્યા અમે કેવા હાલમાં છીએ ?? શું નથી જોઈ રહ્યા કે અમારા પર શું મુસીબતો પડી છે ?? તો હઝરત

قَدْ نَهَانِي عَنِ التَّجَرُّعِ فَعَصَيْتُهُ نَفْسِي نَفْسِي تَطْسِي إِذْ هَبُّوا إِلَى

આદમ ફર્માવશે, બેશક ! મારા રબે આજે એવો ગઝબ ફર્માવ્યો છે કે એના પહેલાં આવો ગઝબ નથી ફર્માવ્યો

عَيْرِي إِذْ هَبُّوا إِلَى تَوْحٍ فَيَأْتُونَ تَوْحًا فَيَقُولُونَ يَا تَوْحُ إِنَّكَ أَنْتَ

અને ન એના બાદ કદી ફર્માવશે. અને એણે મને ઝાડથી મના ફર્માવ્યું હતું, મેં એનો હુકમ ન માન્યો, મને મારી

أَذَلُّ الرُّسُلِ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ وَقَدْ سَأَلْتُ اللَّهَ عَبْدًا اشْكُورًا

પડી છે ! મને મારી પડી છે ! કોઈ અન્યની પાસે જાવ, નૂહની પાસે જાવ ! હવે લોકો હઝરત નૂહની પાસે હાજર

اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ الْأَثْرَى إِلَى مَا مَخَّنُ فِيهِ فَيَقُولُ إِنَّ رَبِّي

થશે અને અર્જ કરશે, હે હઝરત નૂહ ! જમીનવાળાઓ તરફ આપ પહેલા રસૂલ છો, અને આપનું અલ્લાહે

قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضِبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ

અબ્દેશકૂર નામ રાખ્યું છે, હવે રબની બારગાહમાં અમારી શફાઅત ફર્માવો ! શું તમો નથી જોઈ રહ્યા કે અમે

بَعْدَ كَمِثْلِهِ وَإِنَّهُ قَدْ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ دَعَوْتُهَا عَلَى قَوْمِي لَنْسِي

લોકો કઈ હાલતમાં છીએ ? આ સાંભળીને તે ફર્માવશે, બેશક ! મારા રબે આજે એવો ગઝબ ફર્માવ્યો છે કે આના

كُنْسِي تَطْسِي إِذْ هَبُّوا إِلَى عَيْرِي إِذْ هَبُّوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ فَيَأْتُونَ

જેવો ગઝબ ન પહેલાં ફર્માવ્યો હતો અને ન આના પછી ફર્માવશે. અને મેં મારી ફોમની હલાકતની દુઆ કરી

إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ يَا إِبْرَاهِيمَ أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَحَلِيلُهُ مِنْ

હતી, મને મારી પડી છે ! મને મારી પડી છે ! મને મારી પડે છે ! કોઈ બીજાની પાસે જાવ, ઈબ્રાહીમની પાસે

أَهْلِ الْأَرْضِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ الْأَثْرَى إِلَى مَا مَخَّنُ فِيهِ فَيَقُولُ

જાવ ! હવે લોકો હઝરત ઈબ્રાહીમની ખિદમતમાં હાજર થશે, અર્જ કરશે, હે ઈબ્રાહીમ ! આપ અલ્લાહના નબી

لَهُمَّ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضِبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ

છો અને જમીનવાળાઓમાંથી તેના ખલીલ છો, તમારા રબની બારગાહમાં અમારી શફાઅત કરો ! શું તમો નથી

وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَ كَمَا مِثْلَهُ وَإِنِّي قَدْ كُنْتُ كَذَّابًا ثَلَاثَ كَذِّبَاتٍ

જોતા કે અમો કઈ હાલતમાં છીએ ? તે ફર્માવશે, બેશક ! આજે મારા રબે એવો ગઝબ ફર્માવ્યો છે કે એનાથી

فَلَا كَرِهْتُ أَبُو حَيَّانَ فِي الْحَدِيثِ نَفْسِي نَفْسِي إِذْ هَبُّوا

પહેલાં આવો ગઝબ ફર્માવ્યો ન હતો, અને આના પછી કદી ન ફર્માવશે. અને મેં ત્રણ તોરીયા (ત્રણ દ્રિઅર્થો

إِلَى غَيْرِي إِذْ هَبُّوا إِلَى مُوسَى فَيَقُولُونَ يَا مُوسَى

વાતો) કર્યા હતા, (આ ત્રણેવને અબૂ હેયાને પોતાની હદીષમાં વર્ણવ્યા) મને મારી પડી છે ! મને મારી પડી છે !

أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ فَصَلِّكَ اللَّهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلَامِهِ عَلَى النَّاسِ

મને મારી પડી છે ! મારા સિવાય કોઈ અન્ય પાસે જાવ, મૂસા પાસે જાવ ! હવે સર્વ લોકો હઝરત મૂસાની પાસે

اسْتَفْعَ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَمَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ إِنْ رَبِّي

હાજર થશે અને અર્જ કરશે, હે હઝરત મૂસા ! આપ અલ્લાહના રસૂલ છો, અલ્લાહે આપને લોકો પર પોતાની

قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ

રિસાલત તથા કલામ વડે ફઝીલત આપી, તમારા રબની બારગાહમાં શફાઅત ફર્માવો ! શું આપ નથી જોતા કે

بَعْدَ كَمَا مِثْلَهُ وَإِنِّي قَدْ قَتَلْتُ نَفْسِي أَوْ مَرُّ بِقَتْلِهَا نَفْسِي

અમે લોકો કઈ હાલતમાં છીએ ?! તે ફર્માવશે, આજે મારા રબે એવો ગઝબ ફર્માવ્યો છે કે એવો ગઝબ ન કદી

نَفْسِي إِذْ هَبُّوا إِلَى غَيْرِي إِذْ هَبُّوا إِلَى عِيسَى فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُونَ

પહેલાં ફર્માવ્યો હતો અને ન ભાવિમાં કદી ફર્માવશે. અને મેં એક એવા શખ્સને કૂતલ કર્યો છે જેને કૂતલ કરવાનો

يَا عِيسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ الْقَاهَا إِلَى مَرِّيمَ وَرُوحُ مَسْنَةٍ

મને હુકમ આપવામાં આવ્યો ન હતો. મને મારી પડી છે ! મને મારી પડી છે ! મને મારી પડી છે ! મારા સિવાય

وَكَلِمَتِ النَّاسِ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا اسْتَفْعَ لَنَا أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ

કોઈ અન્યની પાસે જાવ ! ઈસાની પાસે જાવ ! હવે લોકો હઝરત ઈસાની ખિદમતમાં હાજર થશે અને અર્જ

فِيهِ فَيَقُولُ عِيسَى إِنْ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ

કરશે, હે હઝરત ઈસા ! આપ અલ્લાહના રસૂલ અને તેનો તે કલ્મો છો જેને અલ્લાહે મરયમની તરફ ઈલ્ફા

قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَعْضَبَ بَعْدَكَ مِثْلَهُ وَلَمْ يَكُنْ كَرْدًا نَبِيًّا كَهَبِي

ફર્માવ્યો, અને એના તરફથી રૂહ છો, આપે બચપણની હાલતમાં પારણામાં વાત કરી, અમારી શફાઅત કરો ! શું

نَفْسِي نَفْسِي إِذْ هَبُّوا إِلَى غَيْرِي إِذْ هَبُّوا إِلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

આપ નથી જોતા કે અમે કઈ હાલતમાં છીએ ?! આ સાંભળીને હઝરત ઈસા ફર્માવશે, બેશક ! મારા રબે આજે

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَأْتُونَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

એવો ગઝબ ફર્માવ્યો છે કે એનાથી પહેલાં આવો ગઝબ નથી ફર્માવ્યો અને ન હવે પછી કદી ફર્માવશે. અને

فَيَقُولُونَ يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَقَدْ

તેમણે કાંઈ લગ્ગઝિશનો ઉલ્લેખ ન કર્યો, મને મારી પડી છે ! મને મારી પડી છે ! મને મારી પડી છે ! તમે લોકો

غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقْدَمُ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأْخُرُ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ

કોઈ બીજા પાસે જાવ, હઝરત મુહમ્મદ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થાવ ! હવે સર્વ લોકો હઝરત

الْأَتْرَى إِلَى مَا حَتَّنَ فِيهِ فَأَنْطَلِقُ فَإِنِّي تَحْتِ الْعَرْشِ فَأَرْفَعُ

મુહમ્મદ ﷺ ની ખિદમતમાં હાજર થશે, અને અર્જ કરશે, હે મુહમ્મદ ! હુઝૂર અલ્લાહના રસૂલ અને આખરી

سَاجِدًا لِرَبِّي ثُمَّ يَقْتَمُّ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ فَعَامِدِكَ وَحُسْنِ التَّنَائِ

નબી છે અને અલ્લાહે હુઝૂરને પહેલાં પણ અને બાદમાં પણ દરેક ગુનાહથી મહફૂઝ રાખ્યા છે, તમારા રબની

عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَقْتَعْهُ عَلَى أَحَدٍ قَبْلِي ثُمَّ يُقَالُ يَا مُحَمَّدُ أَرْفَعْ

બારગાહમાં અમારી શફાઅત કરો ! શું હુઝૂર નથી જોઈ રહ્યા કે અમે કઈ હાલતમાં છીએ ? તો હું ચાલીશ અને

رَأْسَكَ سَلِّ تَعْطَهُ وَاشْفَعْ كُشْفَعُ فَأَرْفَعُ رَأْسِي فَأَقُولُ

અર્શની નીચે હાજર થઈશ અને મારા રબના સિજદામાં પેશાની રાખી દઈશ. પછી અલ્લાહ ﷻ પોતાની હમ્દ

أُمَّتِي يَا رَبِّ أُمَّتِي يَا رَبِّ أُمَّتِي يَا رَبِّ قِيْقَالُ يَا مُحَمَّدُ

તથા ધનાની એવી ઉમદા તલ્ફીન ફર્માવશે કે મારા પહેલાં કોઈને ન ફર્માવી. ત્યારબાદ મને કહેવામાં આવશે, હે

أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لِحِسَابِ عَلَيْهِمْ مِنَ الْبَابِ الْأَيْمَنِ

મુહમ્મદ ! પોતાનું માથું ઉઠાવો ! અને સવાલ કરો તમને આપવામાં આવશે ! અને શફાઅત કરો તમારી

مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سَوَى ذَلِكَ مِنْ

શફાઅત ફૂલ કરવામાં આવશે ! હવે હું મારું માથુ ઉઠાવીશ અને અર્જ કરીશ, મારી ઉમ્મત ! હે મારા રબ !

الْأَبْوَابِ تُمْرَقَالُ وَالَّذِي كَفَّسِي بِيَدِي إِنْ مَا بَيْنَ الْمَصْرَاعَيْنِ

મારી ઉમ્મત ! હે મારા રબ ! મારી ઉમ્મત ! હે મારા રબ ! તો ફર્માવવામાં આવશે, હે મુહમ્મદ ! તમારી

مِنْ مَصَارِيحِ الْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَحَمِيرٍ أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُضْرَى عِ

ઉમ્મતના તે લોકોને જેમના પર હિસાબ નથી, જન્મતના જમણા દરવાજેથી દાખલ કરો ! બાફીના દરવાજાઓમાં

એ લોકો સર્વ લોકોના શરીક છે. પછી ફર્માવશે, એ જાતની ફૂસમ ! જેની કુદરતના ફબજમાં મારી જાન છે ! એના

દરવાજાઓની બંને બાજુઓ વચ્ચે એટલુ અંતર છે જેટલુ મક્કા અને હિમ્યરમાં અથવા જેટલુ મક્કા અને

બુસરામાં."(૨/૬૮૪, ૬૮૫ તફસીર, ૧/૪૭૦, ૪૭૪ અલ્ અંબિયા)

હદીષ : ૧૭૭૮ની સમજૂતી

انا سيد الناس آ يوم القيامة કયામતના દિવસ માટે

"સૈયદુન્નાસ" એ કેવળ પ્રસંગને અનુરૂપ વર્ણનને લીધે છે, નહીં તો કયામતનો દિવસ જ ખાસ નથી, હુઝૂરે અફદસ ﷺ મુત્લકન દુનિયા તથા આખેરતમાં "સૈયદુન્નાસ" છે. અને "નાસ" (લોકો) પણ તેના સામાન્યપણા પર છે, ચાહે આગલા લોકો હોય કે પાછલા, અંબિયા હોય કે પબ્લિક.

અન્ય હદીષમાં સ્પષ્ટતા છે કે આજે સૂર્યની પીઠ જમીનની તરફ છે, કયામતના દિવસે એનું મોં જમીનની તરફ હશે, અને અંતર એક મીલનું હશે. હદીષના રાવી કહે છે કે હું નથી જાણતો કે એ 'મીલ'થી મુરાદ અંતરના મીલ (માઈલ) છે કે સુરમાની સળી. આજે સૂર્ય પૃથ્વીથી નવ કરોડ ત્રીસ લાખ માઈલના અંતરે છે, તો કયામતના દિવસે શો હાલ થશે ?! અલ્અમાન ! વલ્હફીઝ ! લોકોના શરીરેથી પરસેવો નીકળશે તે સિત્તેર ગજ જમીનમાં શોષાય જશે, ત્યાર બાદ જમીન પર વહેશે. કોઈને ઘૂંટી સુધી હશે, કોઈના ગુઠણો સુધી, કોઈને કમર સુધી, કોઈને છાતી સુધી, કોઈને ગળા સુધી અને કાફિરને મોઢા સુધી ચઢીને લગામ જેમ જકડી લેશે જેમાં તે ડૂબકીઓ ખાશે. એને હદીષમાં વર્ણવ્યું. લોકો ગમ તથા તકલીફમાં એટલી હદે પહોંચી જશે કે એમની શક્તિ તથા સહનશક્તિની બહાર હશે. આ હદીષમાં અમુક અંબિયાએ કિરામનો ઉલ્લેખ છે : હઝરત આદમ, હઝરત નૂહ, હઝરત ઈબ્રાહીમ, હઝરત મૂસા, હઝરત ઈસા ﷺ, પણ એઓ જ ખાસ નથી, સર્વ અંબિયાએ કિરામની બારગાહમાં (કમે કમે) હાજરી આપશે અને સર્વ હઝરાત મઅઝેરત ફર્માવશે અને મઅઝેરતમાં પોતાની લગઝિશોનો ઉલ્લેખ કરશે. પછી છેવટમાં હઝરત ઈસા ﷺ ફર્માવશે કે મુહમ્મદ ﷺ ની પાસે જાવ.

نَفْسِي نَفْسِي : પ્રથમ નફ્સી મુબ્તદા, બીજો નફ્સી એની ખબર. મુરાદ એ છે કે هي التي تستحق ان تشفع لها એટલે "હું ખૂદ એનો મુસ્તહિક્ક (પાત્ર) છું કે મારા માટે શફાઅત કરવામાં આવે." એટલા માટે કે જ્યારે મુબ્તદા તથા ખબર મુત્તહિદ હોય છે તો એના અમુક લવાઝિમ મુરાદ હોય છે. અથવા નફ્સી મુબ્તદા છે તેની ખબર મહઝૂફ છે. કિતાબુત્તફસીરમાં "નફ્સી નફ્સી" ત્રણવાર છે.

انت أول الرسل એના પર એ શંકા છે કે સૌ પ્રથમ રસૂલ હઝરત આદમ ﷺ છે એટલા માટે કે તે સાહિબે શરીઅત પણ હતા, એમના પર સહીફા પણ નાઝિલ થયા અને તે તબ્લીગે અહકામ પર નિયુક્ત પણ

હતા. એના ખુલાસામાં શરહકર્તાઓએ ફર્માવ્યું કે જમીનની આબાદી પછી જે સૌથી પ્રથમ રસૂલ મબૂઠિષ થયા (મોકલવામાં આવ્યા) તે હઝરત નૂહ عليه السلام હતા.

فَيَأْتُونَ : ઈમામ ગઝાલીએ ફર્માવ્યું કે હઝરત આદમની બારગાહમાં હાજરીથી લઈને હઝરત નૂહ عليه السلامની બારગાહમાં હાજર થવા સુધી હજાર વરસોની મુદત હશે, એ જ પ્રમાણે દરેક નબી વચ્ચે હજાર વરસનું અંતર હશે. એના પર શંકા એ છે કે તે કયામતનો એક દિવસ હશે જે હજાર વરસનો હશે. એનો ખુલાસો એ થઈ શકે કે મખ્લૂકાતનો હિસાબ એક દિવસમાં થશે, રહી ગયું અંબિયાએ કિરામની બારગાહમાં હાજરી, એ હિસાબ કિતાબ શરૂ થતા પહેલાં થશે.

فَاتِي تَحْتِ الْعَرْشِ આ મન્સબ (સ્થાન) શફાઅતે કુબરાનો છે. એને બીજી હદીષમાં ફર્માવ્યું : **أَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشْفَعٍ** "હું સૌ પ્રથમ શફાઅત કરનારો છું અને સૌથી પ્રથમ તે છું જેની શફાઅત કબૂલ કરવામાં આવશે." ત્યાર બાદ તમામ અંબિયાએ કિરામને શફાઅતની ઈજાઝત મળશે, પછી ઉલમાએ કિરામ અને અન્ય અલ્લાહના મહબૂબ બંદાઓ તથા કા'બા મુકદ્દસાને પણ શફાઅતની ઈજાઝત મળશે.

કયામતના દિવસે રુસુલે કિરામ મિમ્બર પર હશે અને ઉલમાએ આમિલીન ખુરશીઓ પર. આ મેહશરવાળાઓના રઈસો છે.

حدیث
عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى
۱۷۷۹

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ [હદીષ : ૧૭૭૯]

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فَمِنْ مَدَّ كَرِمْ مَثَلُ قِرَاءَةِ الْعَامَةِ عِ

آم ફિરાઅતોના જેમ **فَمِنْ مَدَّ كَرِمْ** પઢ્યું."

(૧/૪૭૨, ૪૭૮, અલ્ અંબિયા, ૨/૭૨૨ તફસીરે સૂરઅે કુમર, મુસ્લિમ-સલાત, તિર્મિઝી-ફિરાઅત, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૭૭૯ની સમજૂતી

مَدَّ كَرِمْ (મુદકકિર)ને અમુક સલફ **مَدَّ كَرِمْ** ઝાલથી પઢતા હતા. ફતાદાથી આ ફિરાઅત નફલ થયેલ છે : એ શાઝા છે. ફિરાઅતે સબા મુતવાતિર મુદકકિર છે, દાલની સાથે. એની અસ્લ **مَدَّ كَرِمْ** હતી. 'તાઅ'ને દાલથી બદલ્યો, પછી ઝાલને દાલથી બદલીને ઈદગામ કરી આપ્યો **مَدَّ كَرِمْ** થઈ ગયું. આ આયતે કરીમા સૂરઅે કુમરમાં વિવિધ સ્થાને આવી છે. પ્રથમ તથા બીજી જગા હઝરત નૂહ عليه السلامના ફિસ્સા સંબંધે છે કે તે કશ્તી અમારી રૂબરૂ વહેતી કાફિરોની સજાના માટે. ત્રીજી જગાએ ફૌમે આદના બારામાં છે કે આંધીએ એમને મારીને એવા પટકી દીધા હતા, જાણે તે ઉખડી ગયેલી ખજૂરોનાં થડ છે. ચોથી જગાએ ફૌમે ષમૂદના બારામાં છે કે રૂહે અમીનની ચીસે એમને એ રીતે મુદા નાખી દીધા હતા જેવી રીતે ઘર બનાવવાવાળાઓની સૂકાયેલી ઘાસ. પાંચમી જગા ફૌમે લૂતના બારામાં છે કે વહેલી સવારે તેમના પર અઝાબ આવ્યો અને તેમની વસ્તી ઉલટાવી દેવામાં આવી.

પ્રકરણ : "અને બેશક ! ઈલ્યાસ રસૂલોમાંથી છે, જ્યારે કે પોતાની ફૌમથી ફર્માવ્યું, કેમ અલ્લાહથી નથી કરતા ? અને અમે એમનો ઉલ્લેખ પાછલાઓમાં બાકી રાખ્યો."

-(૪૭૦)

ત ૫૮૩ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا يَذُكُرُ مُحَمَّدًا سَلَامًا عَلَى [તઅલીફ : ૫૮૩]

"ઈબ્ને અબ્બાસે ફર્માવ્યું, એટલે એમનો ઉલ્લેખ ભલાઈની સાથે કરવામાં આવશે. આલે યાસીન પર સલામ

آلِ يَاسِينَ إِنَّا كَذَّابٌ لَكِ مَجْزِي الْمُحْسِنِينَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ.

થજો. અને અમે નેકી કરવાવાળાઓને આવો જ બદલો આપીએ છીએ, બેશક ! તે અમારા મો'મિન બંદાઓમાંથી છે."

ત ૫૮૪ وَيَذُكُرُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ الْيَاسَ هُوَ أَدْرِيسُ. [તઅલીફ : ૫૮૪]

"ઈબ્ને અબ્બાસ તથા ઈબ્ને મસ્ઉદથી રિવાયત કરતાં ઝિક કરવામાં આવે છે કે ઈલ્યાસ ઈદરીસ જ છે."

તઅલીફ : ૫૮૩-૫૮૪ની સમજૂતી

હજરત અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદે ફર્માવ્યું કે હજરત ઈદરીસનું જ નામ ઈલ્યાસ છે. જેમ કે હજરત યાકૂબનું નામ ઈસ્રાઈલ છે. અને એ જ ઈબ્ને અબ્બાસનો પણ એક ફૌલ છે. અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદની તઅલીફને અબ્દ બિન હુમૈદે અને ઈબ્ને અબ્બાસની તઅલીફને ઈબ્ને જરીર તિબ્રીએ મુતસિલ સનદ સાથે રિવાયત કરી છે. ઈકરમાએ કહ્યું કે મુસ્હફે અબ્દુલ્લાહ બિન મસ્ઉદમાં **إِنَّ أَدْرِيسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ** એ બદલે **إِنَّ الْيَاسَ** છે. પરંતુ આમ મશહૂર ફૌલ એ છે કે હજરત ઈલ્યાસ અંબિયાએ બની ઈસ્રાઈલમાંથી છે. હજરત ઈબ્ને અબ્બાસે ફર્માવ્યું કે એ હજરત યસઅ **عليه السلام** ના કાકા છે. વહબ બિન મુનબિહ તથા અન્યોએ ફર્માવ્યું કે હિઝફીલ **عليه السلام** ના વિસાલ પછી અલ્લાહ તઆલાએ એમને બની ઈસ્રાઈલમાં મોકલ્યા. હજરત ઈલ્યાસ જીવતા આસ્માનમાં ઉઠાવી લેવામાં આવ્યા અને ફરિશ્તાઓની સાથે રહે છે. એ **بعلبك** બઅૂલબક્કમાં મબીષ થયા હતા. ત્યાંના રહેવાસીઓએ બઅૂલ નામની મૂર્તિની પૂજા કરતા હતા. એ સોનાની મૂર્તિ હતી. વીસ હાથ લાંબી હતી. તેનાં ચાર મોઢાં હતાં અને તેના ચારસો પૂજારી હતા. ઈબ્લીસ એના પેટમાં ઘુસીને બોલતો હતો જેને પૂજારી પબ્લિકમાં ફેલાવતા હતા.

આલે યાસીન : ઈબ્ને આમિર અને નાફેઅ તથા યાકૂબે **آلِ يَاسِينَ** (આલે યાસીન) પઢ્યું બાકીનાએ **الْيَاسِينَ** (ઈલ્યાસીન) પઢ્યું. પહેલાં વાંચકોએ યાસીનથી મુરાદ હુઝૂર **عليه السلام** ની ઝાત મુરાદ લીધી. એટલે કે આલે મુહમ્મદ **عليه السلام**. પણ એ આયતના સિયાફ (આગળ પાછળના વર્ણન)થી અલગ જણાય છે. અને જાહેરી શબ્દના એતબારથી ગલત પણ. સહીહ એ છે કે એનાથી મુરાદ હજરત ઈલ્યાસ છે. ઈલ્યાસમાં એક લુગત આલે યાસીન પણ છે જેમ કે ઈસ્માઈલમાં ઈસ્માઈન અને મીકાઈલમાં મીકાઈન. ઝમુખશરીએ કહ્યું કે ઈલ્યાસમાં જ એક લુગત અલ યાસીન છે જેમ કે ઈદરીસમાં ઈદરીસીન તથા ઈદરાસીન. એક ફૌલ એ છે કે એમનું નામ યાસ હતું એના પર અલિફ લામ દાખલ થયો. સહીહ એ છે કે હજરત ઈદરીસ **عليه السلام** હજરત નૂહ

ના દાદા છે. હઝરત શીષ તથા હઝરત નૂહના દરમ્યાન થયા છે. એના પર એ શંકા છે કે શબે મેઅરાજ જ્યારે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ હઝરત ઈદરીસ પાસેથી પસાર થયા તો તેમણે અર્ઝ કર્યું **مرحباً بالني الصالح والاخ الصالح** જો હઝરત નૂહના દાદાઓમાંથી હોત તો હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ના પણ દાદા હોત. અને તેમને **بالخ الصالح** કહેવાને બદલે **بالابن الصالح** કહેવું જોઈતું હતું. જેમ કે હઝરત આદમ અને હઝરત ઈબ્રાહીમ **عليه السلام** એ ફર્માવ્યું હતું. પરંતુ એ સંભાવના છે કે હઝરત ઈદરીસે તવાઝોઅ તથા તલતુફ (આજીજના) માટે અબ (ભાઈ) કહ્યું હોય. હુઝૂરે અફઠસ ﷺ ના નસબનામામાં ઈમામે મગાઝી મુહમ્મદ ઈબને ઈસ્હાકે હઝરત નૂહના ઉપર જે ઝિક્ક કર્યું છે તે આ પ્રમાણે છે. નૂહ બિન મલક બિન મુતવા શલખ બિન ખનૂજ, એમનું જ નામ ઈદરીસ છે.

પ્રકરણ : અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદોનું બયાન : "અને આદની તરફ તેમના હમ ફબીલા હૂદને મોકલ્યા. અને યાદ કરો જ્યારે હૂદે પોતાની કૌમને અહફાફમાં ડરાવ્યા (અલ્લાહ તઆલાના ઈર્શાદ સુધી) એ જ પ્રમાણે અમે મુજરિમોને બદલો આપીએ છીએ." - (૪૭૧)

بَابٌ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَإِلَىٰ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا وَقَوْلِهِ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ إِلَىٰ قَوْلِهِ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ٢٤

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : કૌમે આદ અહફાફમાં રહેતી હતી. એ યમનના ઈલાકામાં હઝરમૂતની પાસે એક વસ્તી હતી. એ જ કૌલ અધિક મશહૂર છે. એક કૌલ એ છે કે આ વસ્તી શામમાં હતી. આદ એ ફબીલાનો જદે આ'લા (દાદા) છે. એ યાંદને પૂજતો હતો. એક હજાર વરસ તેની ઉંમર થઈ. તેણે હજાર સ્ત્રીઓ સાથે શાદી કરી. તેણે પોતાની નસ્લથી ચાર હજાર ઔલાદોને જોઈ. હઝરત નૂહ **عليه السلام** પછી તે પહેલો શખ્સ છે જે બાદશાહ થયો. તેનો જ પુત્ર શદાદ છે જેણે બાગે ઈરમ બનાવરાવ્યો હતો. બાદમાં તેની નસલ ખૂબ જ ફેલાયી જેઓ ઘણી શૌકત તથા કુવ્વતવાળા થયા, મૂર્તિપૂજા તથા અન્ય ખરાબીઓ તેમનામાં પેદા થઈ. તેમની હિદાયતના માટે હઝરત હૂદ **عليه السلام** તેમનામાં મબ્ઠીષ કરવામાં આવ્યા. કૌમે આદે તેમને જૂઠલાવ્યા તો સજામાં તેમના પર આંધીનો અઝાબ આવ્યો. આ આંધી એમના પર સફર મહિનાના છેલ્લા બુધની સવારથી ચાલવાની શરૂ થઈ અને સતત આઠ દિવસ અને સાત રાતો ચાલતી રહી જેની અસરથી તેમનાં ફેફસાં ફાટી ગયાં અને લોહી નાખી નાખીને તેઓ મૃત્યુ પામ્યા. મેદાનોમાં એ રીતે મરેલા પડયા રહ્યા જાણે કે ઉખડી ગયેલ ખજૂરોનાં થડો.

પ્રકરણ : અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદોનું બયાન : "પરંતુ આદ તો એમને હલાફ કરવામાં આવ્યા અતિશય સખત ગરજતી આંધી થકી." ઈબને ઓથેનાએ કહ્યું. **عَنْت** એટલે મુવક્કિલોના કબજાથી બહાર થઈ ગઈ. તે એમના પર સાત રાતો અને આઠ દિવસ સતત ચાલતી રહી. **خُسُومًا**નો અર્થ સતત, બરાબર. તમે એમને જુઓ પછડાયેલા જાણે તેઓ ખજૂરના ઉખડી ગયેલાં થડો છે. તો શું તમે એમનામાં કોઈને બચેલો જુઓ છો ?" - (૪૭૧)

بَابٌ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَأَمَّا عَادُ فَأَهْلِكُوا بَرِيحٌ صَرْصَرٍ شَدِيدٍ عَاتِيَةً قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَمَّتْ عَلَى الْمُخْرَانِ سَخَّرَ لَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا تَتَابَعَةً فَمَرَّ الْقَوْمُ فِيهَا صَرْعَىٰ كَأَنَّهُمْ عِجَابٌ يُنْجَلُ خَاوِيَةً أَسْوَ لَهَا فَهَلْ تُرَىٰ لَهُمْ مَنْ بَاقِيَةً بَقِيَّةً - ٢٤

حدیث ۱۷۸۰
عَنْ أَبِي نَعْمٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ بَعَثَ عَلِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

[۶۵۱ : ۹۵۷۵] نبی ﷺ نے نبی رضی اللہ عنہ سے کہا کہ اعلیٰ رضی اللہ عنہ سے یہ روایت ہے کہ حضرت علیؑ نے حضرت سید بن جبیرؓ سے کہا کہ

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدُ هَيْبَةَ فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةِ الْأَقْرَعِ بْنِ

ابن ابی نعیم نے کہا کہ نبی ﷺ نے نبی رضی اللہ عنہ سے کہا کہ اعلیٰ رضی اللہ عنہ سے یہ روایت ہے کہ حضرت علیؑ نے حضرت سید بن جبیرؓ سے کہا کہ

جَابِسَ وَالْمَخْطَلِيَّ ثُمَّ الْجَعَشِيَّ وَعَيْنَةَ ابْنِ بَدْرِ الْفَزَارِيِّ وَرَيْدَ

بنی فزارہ، پطری، مجاشیہ اور عینہ بن بدر الفزاری اور رید بن

بِالتَّطَائِيَّ ثُمَّ أَحَدَ بَنِي تَيْهَانَ وَعَلْقَمَةَ بْنَ عُلَاكَةَ الْعَامِرِيَّ

بنی تہانہ، ایک بنی تہانہ اور علقمہ بن علالہ العامری

ثُمَّ أَحَدَ بَنِي كِلَابٍ فَغَضِبَتْ قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ فَقَالُوا يَعْطَى

بنی کلایب سے ایک حصہ، قریش اور انصار نے غضب کیا اور کہا کہ

صَادِرًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ وَيَدْعُنَا قَالُوا إِنَّمَا أَتَيْنَاهُمْ فَأَقْبَلَ رَجُلٌ غَائِرٌ

مکہ سے آیا اور کہا کہ تمہارا یہ ہے، انہوں نے کہا کہ ہم نے انہیں آکر

فَقَالَ رَبِّي اللَّهُ يَا مُحَمَّدُ فَقَالَ مَنْ يُطِيعُ اللَّهَ إِذَا عَصَيْتُ أَيُّمَنِي

کہا تو میرا رب اللہ ہے یا محمد! تو نے کہا کہ جو اللہ کی اطاعت کرے

اللَّهُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَلَا تَأْتُونِي فَمَا لَهُ رَجُلٌ قَتَلَهُ أَحْسَبُهُ خَالِدٌ

اللہ پر زمین پر لوگوں کو نہیں آتا، تو نے کہا کہ کونسا آدمی نے اسے

ابْنِ الْوَلِيدِ فَسَعَهُ فَأَتَا وَلِيَّ قَالَ إِنَّ مِنْ صِغْفِيِّ هَذَا أَوْ فِي عَقِبِ هَذَا

ابن الولید سے لڑائی ہوئی، تو نے کہا کہ اس کے پیچھے ہے یا اس کے

قَوْمًا يَهْرُونَ الْقُرْآنَ لَا يَجَاوِرُونَ حَاجِرَهُمْ قَوْمٌ مِنَ الدِّينِ

جو قرآن پڑھتے ہیں، وہ لوگ ہیں جو دین سے

سُرُوقِ الشُّهُمِ مِنَ الرِّمِيَةِ يَقْتُلُونَ أَهْلَ الْإِسْلَامِ وَيَدْعُونَ أَهْلَ

شہم سے لوٹنے سے روکتے ہیں، وہ لوگ ہیں جو اسلام کے لوگوں کو

الأوثان لأن أنا أدركتهم لا قتلهم قتل عاد ع

એવી રીતે નીકળી જશે જેવી રીતે તીર નિશાનને પાર કરીને નીકળી જાય છે. મુસલમાનોને ફત્લ

કરશે અને મૂર્તિપૂજકોને છોડી દેશે. જો હું એમને પામુ તો ફોમે આદની જેમ ફત્લ કરી દઉં."

(૨/૬૨૩, મગાઝી, બાબ-બઅષે અલી ઈબ્ને અબી તાલિબ ઈલલ્યમન, ૨/૬૭૩ તફસીરે સૂરએ બરઅત, ૨/૧૧૦૫ તૌહીદ ૨/૭૫૬, ફઝાઈલુલ કુર્આન, ૨/૯૧૦ અદબ, ૨/૧૦૨૪ ઈસ્તાબતુલ મુર્તદીન, બાબુ ફત્લિલ્ ખવારિજ)

હદીષ : ૧૭૮૦ની સમજૂતી

બની નબહાન, ઝયદ તાઈની તથા અહદુ બની કિલાબ, અલ્કુમા ઈબ્ને અલાષાની સિફત છે. મગાઝીમાં મહલુકરાસના પછી મશમરુલ ઈઝાર પણ છે. એટલે કે તેહબંદ સમેટીને. તેમજ અંતમાં આ પણ વધારે છે કે જ્યારે ખાલિદ ઈબ્ને વલીદ رضي الله عنه એ એના ફત્લની ઈજાઝત યાહી તો ફર્માવ્યું, નહીં ! એ નમાઝ પઢે છે. એના પર ખાલિદ બિન વલીદે અર્ઝ કરી કે ઘણા બધા નમાઝ પઢવાવાળા પોતાની જાભેથી તે કહે છે જે તેમનાં દિલમાં નથી. તો રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું કે મને લોકોના દિલોને ચીરીને જોવાનો અને પેટને ફાડીને જોવાનો હુકમ નથી આપવામાં આવ્યો. અને છેવટમાં **لَا تُلْنَنَّ قَتْلَ ثَمُودَ** છે. અલામાતે તે નબુવ્વતમાં એ છે કે હુઝૂર صلى الله عليه وسلم ની ખિદમતમાં ઝુલ્ખવૈસરા આવ્યો એ બની તમીમનો એક શખ્સ હતો. હઝરત મુલ્લા અલી ફારીએ મિક્રાત શરહે મિશકાતમાં લખ્યું છે કે એ મુનાફિક હતો પરંતુ આશ્ચર્યની વાત છે આજકાલના દેવબંદીઓ પર કે તેઓ એને સહાબી માને છે ! એમાં જ છેવટમાં છે :-

"(તે તીર જેનું વર્ણન હદીષમાં છે) તે તીરની અણી જોવામાં આવે તો તેમાં કાંઈ પણ લાગ્યું નહીં હોય. ત્યાર બાદ તે તીરના (શરીરમાં) દાખલ થવાની જગ્યા જોવામાં આવે, ત્યાં પણ કશું જોવા નહીં મળે. ત્યારબાદ તે તીરની લાકડી જોવામાં આવે ત્યાં પણ કોઈ અસર જોવા નહીં મળે. ત્યાર બાદ તે તીરની આજુબાજુની અણીઓ જોવામાં આવે તો તેના ઉપર પણ કશું દેખાય નહીં. જ્યારે કે તે તીર લીંડ તથા લોહીની વચ્ચેથી પસાર થયું છે. (તેમ છતાં તેના પર કોઈ અસર જોવા ન મળે) એ જ રીતે તેઓ ઈસ્લામમાં દાખલ થશે અને ત્યાર બાદ ઈસ્લામમાંથી એટલા જલ્દી નીકળી જશે કે તેમના ઉપર ઈસ્લામની કોઈ પણ અસર બાકી નહીં રહે. એમની નિશાની એક કાળો માણસ છે જેનો એક હાથ સ્ત્રીની છાતી અથવા ગોશ્તના લોથડાની જેવો છે જે હલતો રહેશે. જ્યારે લોકોમાં મતભેદ પેદા થશે તો તેનો ખુરજ થશે. હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنه ફર્માવે છે કે હું ગવાહી આપું છું મેં રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم થી આ હદીષ સાંભળી છે અને ગવાહી આપું છું, કે બેશક ! અલી બિન અબી તાલિબે એમની સાથે જંગ કરી, અને હું પણ એમની સાથે હતો. તેમણે એ શખ્સને શોધવાનો હુકમ આપ્યો. તેને જ્યારે લાવવામાં આવ્યો તો એની અંદર તે સર્વ નિશાનીઓ મેં ખૂદ જોઈ જે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ બતાવી હતી."

يُنظَرُ إِلَى نَصْلِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ
تَمَّ يَنْظُرُ إِلَى رِصَافِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ
تَمَّ يَنْظُرُ إِلَى نَصْبِهِ وَهُوَ قِدْحَةٌ فَلَا يُوجَدُ
فِيهِ شَيْءٌ تَمَّ يَنْظُرُ إِلَى قُدْرِهِ فَلَا يُوجَدُ
فِيهِ شَيْءٌ قَدْ سَبَقَ الْفَرْقُ وَالِدَمَّ أَيَّتَهُمْ
رَجُلٌ أَسْوَدٌ أَحْدَى عَصْدًا يَهُ مِثْلُ
شَدْعِي الْمُرَاةِ أَوْ مِثْلُ الْبِصْعَةِ سَدْرُودُ
وَيَخْرُجُونَ عَلَى حِينِ فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ
قَالَ أَبُو سَعِيدٍ قَدْ شَهِدْتُ إِيَّيْ سَمِعْتُ هَذَا
الْمُحَدِّثُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلَى ابْنَ أَبِي
طَالِبٍ قَاتِلُهُمْ وَأَنَا مَعَهُ قَامَرِيذُ الْبِكْرِ
الرَّجُلِ قَاتِلُهُمْ فَأَيُّ بِهِ حَتَّى نَنْظُرُ
إِيَّيْهِ عَلَى نَعْتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ الَّذِي نَعْتُهُ -

ફાઈલુલ્ કુર્આનમાં છે કે તમે તેમને જ્યાં પણ જુઓ તો ફત્લ કરો, એટલા માટે કે એમને ફત્લ કરવું કયામતના દિવસે ફાતિલાના માટે અજર હશે.

પ્રકરણ : "યાજૂજ માજૂજના કિસ્સાનું
બયાન : અને અલ્લાહ તબારક વ તઆલાના
એ ફૌલનું બયાન : બેશક ! યાજૂજ માજૂજ
જમીનમાં ફસાદ મયાવનાર ફૌમ છે."

بَابُ قِصَّةِ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ وَقَوْلِ
اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِنَّ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ
مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ

અને અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદનું બયાન:
"અને તમને મુલ્કરનેનના બારામાં પૂછે છે.
સબબનો અર્થ રસ્તો. મારી પાસે લોખંડની તખ્તીઓ
લાવો. ઝૂબું બહુવચન છે એનું એક વચન ઝૂબું છે.
જેનો અર્થ ઢુકડાઓ છે. - (૪૭૨)

بَابٌ وَقَوْلُ اللَّهِ
هَزْرَجَلٌ وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقُرْسِيِّينَ
إِلَى قَوْلِهِ سَبَبًا طَرِيقًا إِلَى قَوْلِهِ آتُونِي زُبُرًا
الْحَدِيدِ وَاجِدُهَا بُرْجًا وَهِيَ الْقَطْعُ

حدیث ۱۷۸۱
حَتَّى إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ يُقَالُ عَيْنَ ابْنِ عَبَّاسٍ

"ત્યાં સુધી કે જ્યારે બંને પહાડોને સરખા કરી લીધા. ઈબને અબ્બાસથી રિવાયત

[હદીષ : ૧૭૮૧]

الْجَبَلَيْنِ السَّدِّينِ الْجَبَلَيْنِ

કરતાં કહેવામાં આવે છે કે વડફૌથી મુરાદ પહાડ છે સદ્દૌને પહાડો છે."

હદીષ : ૧૭૮૧ની સમજૂતી

صَدَف માં ચાર લુગત છે, સાદ તથા દાલ બંનેને ઝમ્મા, બંનેને ફત્હા, સાદને ઝમ્મા અને દાલને સુકૂન
અથવા દાલને ફત્હા. خَرَجًا، أخرجًا، خرجًاનો અર્થ મજૂરી છે.

قَالَ الْقَحْوَا حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أَمْراً عَلَيْهِ

"જુલ્કરનેને કહ્યું કે એને ફૂંકો, ત્યાં સુધી કે જ્યારે એને આગ બનાવી દીધી. ફર્માવ્યું, લાવો હું એના પર

قَطْرًا أَصْبَ عَلَيْهِ قَطْرًا، صَاصًا وَيُقَالُ الْحَدِيدُ وَيُقَالُ الصَّفْرُ

પીગાળેલું તાંબુ રેડી આપુ. قَطْرًاનો અર્થ સીસું છે. અને કહેવામાં આવ્યું છે કે લોખંડ છે

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ النَّحَّاسُ - فَمَا اسْتَطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوا يُعَلُّوهُ

અને કહેવામાં આવ્યું છે કે પિત્તળ છે. અને ઈબને અબ્બાસે કહ્યું, نحاس એટલે તાંબુ છે.

اسْتَطَاعَ اسْتَفْعَلَ مِنْ طَعْتْ لَهُ فَلِذَلِكَ قَتِحَ اسْطَاعَ يَسْتَطِيعُ

તો એના પર તે ચઢી ન શક્યા. طاع يطيع، اسْتَطَاعَથી બાબે ઈસ્તિફ્આલનો સેગો છે.

وَقَالَ بَعْضُهُمْ اسْتَطَاعَ يَسْتَطِيعُ

અને અમુક કિરઅત اسْتَطَاعَ يَسْتَطِيعُ છે."

બતાવવા એવું ચાહે છે કે فما سطا عوا બાબે ઈસ્તિફઆલનો ફેઅલે માઝી છે. તાએ ઈસ્તફઆલને તખ્ફીફના માટે હઝફ કરી દીધો, તેની હરકત હમ્જાને આપી દીધી, હવે થઈ ગયું اسْتَطَاعَ يَسْتَطِيعُ.

وَمَا سَطَّ عَوَالَهُ نَقَبًا قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ

તો એમાં કાણુ ન કરી શક્યા. ફર્માવ્યું કે આ મારા રબની રહમત છે. પછી જ્યારે મારા રબનો

رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّا الزَّفَّةُ بِالْأَرْضِ وَنَاقَةٌ دَكَّا لَا صَنَامَ لَهَا وَلَدَكُّ

વાયદો આવશે તો તેને ટુકડા ટુકડા કરી નાખશે, જમીન સાથે ચોંટાડી દેશે. نَاقَةٌ دَكَّا તે ઊંટણી છે જેને ખાંધ ન

مِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُ حَتَّى صَلَبٍ مِنَ الْأَرْضِ وَتَلْبَدٌ - وَكَانَ

હોય. وَتَلْبَدٌ સરખી જમીન ત્યાં સુધી કે સખ્ત થઈ જાય અને ચપટી થઈ જાય છે. અને મારા રબનો

وَعْدُ رَبِّي حَقًّا وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ حَتَّى

વાયદો હક્ક છે. અને એ દિવસે અમે એને છોડી મૂકીશું કે એમનો એક ગિરોહ બીજા પર રેલો આવશે ત્યાં

إِذَا تَمَحَّتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ -

સુધી કે જ્યારે ખોલવામાં આવશે યાજૂજ તથા માજૂજ, અને તે દરેક બુલંદીથી નીચે ઉતરતા હશે.

قَالَ قَتَادَةُ حَدَبٌ أَكْمَةٌ નો અર્થ ટેકરો છે.

وَقَالَ رَجُلٌ لِالنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ السَّدَّ مِثْلَ

એક સાહબે નબી ﷺ થી અર્ઝ કરી, મેં સિંકદરી દીવાલને જોઈ છે,

الْبُرْدِ الْمُحَبَّرِ قَالَ رَأَيْتَهُ

ધારીદાર ચાદર જેવી. ફર્માવ્યું, તે જોઈ છે.

યાજૂજ માજૂજ : યાફિષ બિન નૂહ عليه السلام ની ઓલાદથી ફસાદી ગિરોહ છે. તેમની સંખ્યા ઘણી અધિક છે. એક હદીષમાં છે : યાજૂજ એક ક્રૌમ છે અને માજૂજ બીજી ક્રૌમ છે. તેમાં કોઈ નથી મરતુ જ્યાં સુધી પોતાના વંશમાંથી હજાર પુરૂષ ન જોઈલે અને હથિયાર ન ઉઠાવવા લાગે.

એ લોકો જમીનમાં ફસાદ (દંગલ) કરતા હતા. રબીઅના જમાનામાં નીકળતા હતા તો ખેતીઓ તથા લીલોતરી સર્વ ખાઈ જતા હતા, કાંઈ છોડતા ન હતા. અને સૂકી ચીજો લાદીને લઈ જતા હતા. માણસોને ખાય જતા હતા. જંગલી તથા ફાડી ખાનાર જાનવરો, સાપો, વિંછીઓ સુદ્ધાંને ખાય જતા હતા. હઝરત ઝુલફરનેનનથી

લોકોએ ફરિયાદ કરી, આપ કોઈ આયોજન કરી આપો. જેથી તેઓ અમારા સુધી પહોંચી ન શકે અને અમો તેમની બુરાઈ તથા તકલીફોથી બચી શકીએ.

મુલ્કૈરનેન : મુલ્કૈરનેન બે છે, બંનેનું નામ ઈસ્કંદર અથવા સિકંદર છે. એક ઈસ્કંદર યુનાની છે જેનો વઝીર અર્સતાતાલીસ હતો. એ મુશ્રિક હતો. બીજો ઈસ્કંદર મો'મિન જેનો ઉલ્લેખ કુર્આને કરીમમાં છે. એમનું નામ અબ્દુલ્લાહ બિન ઝહાક બિન મઅદ હતું. એ અબ્દે સાલેહ હતા. ત્યાં સુધી કે અમુક લોકોએ તેમને નબી પણ કહ્યા છે. તેમના વઝીર ખિઝર હતા. તેમણે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامનો જમાનો પામ્યો છે. એમની સાથે મુલાકાત પણ કરી છે. બલ્કે અર્જુફીએ વર્ણવ્યું છે કે તેમણે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامની સાથે કા'બાનો તવાફ પણ કર્યો છે. એ ઈસ્કંદર રોમીથી પહેલાં થઈ ગયા છે. તેમણે જ સદે સિકંદરી (સિકંદરી દીવાલ) બનાવી હતી જેની પૂરી તફસીલ સૂરએ કહફમાં વર્ણન થયેલી છે.

શંકા તથા તેનું નિવારણ : આજકાલ આવજા તથા સૈર સફરની જે આસાનીઓ છે તે સૌને ખબર છે. ખાસ કરીને હવાઈ જહાઝ કે એના થકી આકાશમાં ઉડીને જમીનના ખૂણે ખૂણાને જોઈ શકાય છે. લોકોનું કહેવું છે કે જમીનના કોઈ હિસ્સામાં ન તો સિકંદરી દીવાલ મળી અને ન તો યાજૂજ માજૂજ મળ્યા. પરંતુ કુર્આન મજીદમાં જ્યારે આ બંને વાતોનો ઉલ્લેખ છે તો એ બંનેવનું અસ્તિત્વ યકીની અને શંકાથી પર છે, એના અનુસંધાનમાં લોકોએ નિરર્થક તાવીલો કરવાની કોશિશો પણ કરી છે, તે પણ એટલી હદ સુધી કે કુર્આનની તેહરીફ સુધી પહોંચી ગઈ છે. એનો જવાબ એ છે કે ઘણા મોટા મોટા મશહૂર શહેરો જમીનોમાં દફન થઈ ગયાં. દા.ત. ગૌતમ બુદ્ધનું શહેર કપિલવસ્તુ જે પોતાના સમયમાં રાજ્યનું પાટનગર હતું. શોહરતગઢની પાસે “તૌલિહ્વા”ના ઈલાકામાં ખોદકામ થયું તો મહેલો સુધ્ધાં જમીનની નીચેથી મળ્યા. આ પ્રકારના ઘણા બધાં શહેરોના નિશાન જમીનનાં ખોદકામ બાદ મળ્યા છે, એ જ પ્રમાણે શક્ય છે કે સિકંદરી દીવાલ તથા યાજૂજ માજૂજનો ઈલાકો દબાઈ ગયો હોય, એના ઉપર જંગલ ઉગી નીકળ્યાં હોય જે આપણને નજર નથી આવતુ.
والله تعالى اعلم بالصواب

حدیث ۱۷۸۲
ان زَيْنَب بنت ابي سلمة حَدَّثَتْهُ عَنْ اُمِّ حَبِيبَةَ

"ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત ઝયનબ બિન્તે જહશ رضي الله عنها થી રિવાયત [હદીષ : ૧૦૮૨]

بِنتِ اَبِي سَلَمَةَ عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى
છે કે નબી صلى الله عليه وسلم એમની પાસે ગભરાયેલ હાલતમાં તશરીફ લાવ્યા, એવું ફર્માવતા કે લાઈલાહ

عَنْهُنَّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فِرْعَوْنَ
ઈલ્લલાહ ! અરબના માટે ખરાબી છે એ બુરાઈથી જે નજીક આવી ગઈ છે, આજે યાજૂજ માજૂજની

يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَبِئْسَ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ اقْتَرَبَ قَتِيحَ
દિવાલથી આટલું ખુલી ગયું અને હુઝૂરે પોતાની બે આંગળીઓ અંગૂઠા અને તેની જોડેવાળીથી વર્તુળ

الْيَوْمَ مِنْ رَدْمٍ يَأْجُوجَ وَمَا جُوجَ مِثْلُ هَذَا وَحَلَقَ بِأَصْبَعَيْهِ

બનાવ્યું એના પર ઝયનબ બિન્તે જહશે અર્જ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! શું અમે લોકો

الْأَبْهَامَ وَالَّتِي تَلِيهَا فَقَالَتْ زَيْنَبُ بِنْتُ جَحْشٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ

હલાક થઈશું અને અમારામાં સાલેહીન મૌજૂદ છે! ફર્માવ્યું, હા !

اللَّهُ أَنْتُمْ لَكُمْ وَفِينَا الصَّالِحُونَ قَالَ نَعْمَ إِذَا كَثُرَ الْخَبْتُ عِ

જ્યારે બુરાઈ અધિક થઈ જશે."

(૧/૫૦૮ મનાકિબ-આલામાતે નબુવ્વહ, ૧૦૪૬, ફિતન બાબ-ફોલુન્નબી صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ વયલુલ્લિઅરબ્ ૧૦૫૬, બાબ-યાજૂજ માજૂજ)

હદીષ : ૧૭૮૨ની સમજૂતી

કિતાબુલ ફિતનમાં છે કે નબી ઉઘમાંથી જાગ્યા. હુઝૂર صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ નો ચહેરો મુબારક લાલ હતો. છેવટમાં છે કે હદીષના રાવી સુફ્યાન બિન ઓયૈનાએ નેવુ અથવા સોની ગાંઠ મારી.

حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوَيْسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ

حدیث
۱۷۸۳

"હઝરત અબૂ હરૈરહ رضي الله عنه નબી صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ થી રિવાયત કરે છે

[હદીષ : ૧૭૮૩]

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَتَمَ اللَّهُ

કે ફર્માવ્યું, યાજૂજ તથા માજૂજના બંધનથી આટલું

مِنْ رَدْمٍ يَأْجُوجَ وَمَا جُوجَ مِثْلُ هَذَا أَوْ عَقَدَ يَبِيدًا تَسْعِينَ -

ખોલી દેવામાં આવ્યું. અને હુઝૂરે નેવુની ગાંઠ વાળી."

હદીષ : ૧૭૮૩ની સમજૂતી

ઈબને મરદુવિયહએ પોતાની તફસીરમાં હઝરત અબૂ હુરૈરહ તથા હઝરત ખદીજા رضي الله عنها થી રિવાયત કરી કે યાજૂજ માજૂજ દરરોજ બંધનની દીવાલને ખોદે છે. જ્યારે આરપાર થવામાં થોડું રહી જાય છે. તો કહે છે, કાલે એને આપણે પૂરું કરી લઈશું. પણ જ્યારે બીજા દિવસે જાય છે તો દીવાલ બરાબર મળે છે. ફરી સાંજ સુધી ખોદતા રહે છે, જ્યારે થોડું બાકી રહી જાય છે તો એવું કહીને છોડી આપે છે કે કાલે આવીને એને આરપાર કરી લઈશું, પણ જ્યારે બીજા દિવસે સવારે પહોંચે છે તો ફરી દીવાલ સરખી જોવા મળે છે. ઈમામ મુકાબિલે પોતાની તફસીરમાં વર્ણવ્યું કે આ ચક્ર ચાલ્યા કરે છે, ત્યાં સુધી કે એમનામાં એક મુસલમાન પેદા થશે. તેની સાથે જ્યારે દીવાલ ખોદવા જશે તો તે કહેશે, બિસ્મિલ્લાહિર્રહમા નિરહીમ, પઠીને ખોદો. તેઓ ખોદતા જશે ત્યાં સુધી કે ઈડાના છીલકાના બરાબર દીવાલ રહી જશે અને સૂર્યની ચમક જોવા મળશે. હવે મુસલમાન કહેશે કહો, બિસ્મિલ્લાહ, કાલે ઈન્શાઅલ્લાહ ! પરત આવીશું અને ખોદી લઈશું. હવે જ્યારે બીજા દિવસે જશે તો જેટલું ખોદી ચૂક્યા હતા

નુબહવુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(490)

અંબિયા વિશે બયાન

એટલુ ખોદાએલુ પામશે પછી થોડીવારમાં દીવાલને આરપાર કરી દેશે. અને ત્યારબાદ તેમાંથી નીકળશે.

وَعَقْدُ تَسْعِينَ (વ અફઠ તિસ્દન) હદીષની વર્ણન શૈલીએ બતાવી રહી છે કે આ ગાંઠ હુઝૂર ﷺ એ લગાડી હતી. પણ મુસ્લિમની રિવાયતમાં એ છે કે સુફ્યાને ગાંઠ લગાડી. બુખારી કિતાબુલ ફિતનની રિવાયત અને મુસ્લિમમાં હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضی اللہ عنہની હદીષમાં છે કે યુહેબે નેવુની ગાંઠ લગાડી અને હઝરત ઉમ્મુલ મોમિનીન ઝયનબ બિન્તે જહશની રિવાયતમાં છે કે અંગૂઠા અને શહાદતની આંગળીનું વર્તુળ બનાવ્યું. ઈમામ ફાઝી અયાઝે ફરમાવ્યું કે હુઝૂરે અફઠસ ﷺ એ કેવળ વર્તુળ બાંધ્યુ હતું. હદીષના રાવીઓએ પોતપોતાની સમજના પ્રમાણે એની તાબીર કરી. દસની ગાંઠમાં કલ્માની આંગળીનું માથુ અંગૂઠાના પ્રથમ બેડકાના નિશાન પર રાખવામાં આવે છે અને નેવુમાં કલ્માની આંગળીનું માથુ અંગૂઠાના મૂળમાં લગાડવામાં આવે છે. એની સાથે ડાબાની ટચલી આંગળી વાળી લેવામાં આવે તો સોની સંખ્યા બની જશે."

حدیث ۱۷۸۴
حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ مَا لَخُدَّ بِرَأْيِ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી નબી ﷺ થી રિવાયત કરે છે કે ફરમાવ્યું, [હદીષ : ૧૭૮૪]

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ

અલ્લાહ તબારક વ તઆલા ફર્માવશે ! તે અર્ઝ કરશે, હું હાજર છું અને દરેક ચીજ તારા દસ્તે કુદરતમાં

اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا أَدَمُ فَيَقُولُ لِيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ

છે ફર્માવશે, જેને જહન્નમમાં મોકલવામાં આવશે તેમને કાઢો. હઝરત આદમ અર્ઝ કરશે, કેટલા

فِي يَدَيْكَ فَيَقُولُ أَخْرَجَ بَعَثَ النَّاسَ قَالَ وَمَا بَعَثَ النَّارَ

જહન્નમમાં મોકલવામાં આવશે ? ફર્માવશે દરેક હજારમાંથી નવસો નવ્વાણુ. એ વખતે બાળક વૃદ્ધ થઈ

قَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعٌ مِائَةٌ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعِينَ فَعِدَّةٌ لَا يَنْبَغُ

જશે, ફર્માવશે, દરેક સગર્ભાનો ગર્ભ પડી જશે, અને તમે જોશો લોકોને નશામાં જ્યારે કે તેઓ નશામાં

الصَّغِيرُ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتٍ حَمْلًا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى

નથી, હા ! અલ્લાહ તઆલાનો અઝાબ સખ્ત છે. લોકોએ અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! અમારા માંથી એ

وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ قَالُوا يَا رَسُولَ

કોણ છે ? ફર્માવ્યું, તમને બશારત થાય તમારામાંથી એક હશે. અને યાજૂજ માજૂજમાંથી હજાર. પછી

اللَّهُ وَآيُنَا ذَاكَ الْوَاحِدُ قَالَ أَتَشْرُونَ أَفَاتٍ مِنْكُمْ رَجُلًا وَمِنْ

ફર્માવ્યું, એ જાતની કસમ જેના કબજામાં મારી જાન છે, હું ઉમ્મીદ કરું છું કે તમે લોકો જન્મીઓની

يَا جُوجُ وَمَا جُوجُ الْعَاشِمُ قَالَ وَالَّذِي تَفْسِي بِيَدِي أَرْجُوا أَنْ

યોથાઈ હશો. એના પર અમે તકબીર પઢી. પછી ફર્માવ્યું, હું ઉમ્મીદ કરું છું કે તમે લોકો

تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ أَرْجُوا أَنْ تَكُونُوا أَثَلثَ أَهْلِ

જહન્નમીઓનો ત્રીજો ભાગ હશો, ફરી અમે તકબીર પઢી. ફરી ફર્માવ્યું, હું ઉમ્મીદ કરું છું કે

الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ أَرْجُوا أَنْ تَكُونُوا أَنْصَفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا

તમે લોકો જન્તીઓના અડધા હશો. ફરી અમે તકબીર પઢી. ફર્માવ્યું, તમે લોકો લોકોમાં એવા જ છો

قَالَ مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السُّودَاءِ فِي جِلْدٍ تَوْرٍ أَبْيَضٍ

જેમ કે કાળા વાળ સફેદ વાળના ચામડામાં અથવા જાણે સફેદ

أَوْ كَشَعْرَةٍ بَيْضَاءٍ فِي جِلْدٍ تَوْرٍ أَسْوَدٍ عِ

વાળ કાળા બળદના ચામડામાં "

(૨/૬૮૩ તફસીરે સૂરએ હજજ, ૨/૬૬૬, ૬૬૭ રિક્કાક, ૨/૧૧૧૫ તૌહીદ)"

હદીષ : ૧૭૮૪ની સમજૂતી

તફસીરમાં એટલું વધારે છે કે આ સાંભળ્યા બાદ કે હજારમાં એક જન્તી હશે અને નવસો નવ્વાણુ દોઝખી થશે, એ લોકો પર ખૂબ જ ભારે ગુજર્યું, ત્યાં સુધી કે લોકોના ચહેરા બદલાય ગયા. મકામાતુત્તનઝીલમાં અબુલ અબ્બાસે હઝરત ઈમરાન رضي الله عنه થી રિવાયત કરી કે હું ઉમ્મીદ કરું છું કે તમે જન્તીઓમાં અડધા હશો, પછી ફર્માવ્યું કે તમે જન્તીઓમાં સૌથી અધિક હશો.

وما انتم في الناس : ઉમ્મત એટલે આ ઉમ્મત સિવાયના બાકીના. અન્ય લોકોની સરખામણીએ ચાહે તે કાફિર હોય અથવા આગલી ઉમ્મતના મુસલમાન, અથવા ફિતરતના જમાનાના મુવહ્હિદ. અને એની પણ સંભાવના છે કે الناس થી મુરાદ કેવળ કાફિરો હશે અને નવસો નવ્વાણુ જહન્નમી તો બળદવાળુ દ્રષ્ટાંત બરાબર થશે નહિં.

اقول وهو المستعان આ દ્રષ્ટાંત (સરખામણી) નિશ્ચિત સંખ્યા બતાવવાના માટે નથી બલકે અધિકતા તથા ઓછાપણુ બતાવવાના માટે છે. હેતુ એ છે કે જન્તી જહન્નમીઓની સરખામણીમાં ઘણા થોડા હશે.. અને એક હજાર તથા નવસો નવ્વાણુની સરખામણીની સ્પષ્ટતા ખૂદ હુઝૂરે અકદસ عليه السلام એ કરી આપી કે તે યાજૂજ માજૂજના એતબારથી છે અન્ય કાફિરોના એતબારથી નથી. જ્યારે કે ઈ-સાનોમાં કાફિરોની સંખ્યા મુસલમાનો કરતાં ખૂબ વધારે છે, જેવું કે જાહેર છે.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદનું
 બયાન : અને અલ્લાહે ઈબ્રાહીમને ખલીલ
 બનાવ્યા, અને એ ઈર્શાદનું બયાન : બેશક !
 ઈબ્રાહીમ ઈમામ હતો અને અલ્લાહના ફર્માનના
 તાબે હતા. અને અલ્લાહના આ ઈર્શાદનું
 બયાન : બેશક ! ઈબ્રાહીમ અલ્લાહની તરફ
 રજૂઆ કરનારા સહનશીલ મર્દ હતા. અબૂ
 મયસરાએ કહ્યું કે અલ્લાહનો અર્થ હબ્શી
 ભાષમાં મહેરબાન છે." - (૪૭૩)

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَاتَّخَذَ اللَّهُ
 إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا وَقَوْلُهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ
 أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ
 لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ وَقَالَ أَبُو مَيْسَرَةَ لَا الرَّحِيمُ
 بِلِسَانِ الْحَبَشَةِ -

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ઈબ્રાહીમ સૂર્યાની ભાષાનો શબ્દ છે એનો અર્થ رحيم છે. એટલે
 મહેરબાન બાપ. ખલીલનો અર્થ સાથી દિલી મહોબ્બત કરનાર છે. એ خلیله થી ફઈલના વજન પર છે. خلیله
 (ખુલ્લત)નો અર્થ એ મહોબ્બત જે દિલની ગહરાઈઓમાં હોય. સહીહ એ છે કે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام ના
 પિતાનું નામ તારુખ હતું અને આઝર હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام નો કાકા હતો એ મુશ્રિક હતો અને તારુખ
 મોમિન તથા મુવહ્હિદ હતા. વિગત માટે મુજદિદે આ 'ઝમ આ'લા હઝરત ઈમામ અહમદરઝા رضي الله عنه ની
 કિતાબ "શુમૂલુમ્ ઈસ્લામ" નો અભ્યાસ કરશો અથવા ખાદિમની કિતાબ "અશરફુ સ્સિયર"ની પ્રસ્તાવના
 વાંચી લેશો. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام નો લકબ અબુલ અંબિયા પણ છે એટલા માટે કે આપના યુગથી
 લઈને બાદ સુધી જેટલા અંબિયાએ કિરામ તશરીફ લાવ્યા સૌ આપની નસલથી થયા. આપના બે સાહબઝાદા
 હતા. હઝરત ઈસ્માઈલ જે પહેલા ફરઝંદ અને મોટા હતા. બીજા ઈસ્હાક જેમનું નામ ઈસ્રાઈલ છે. અધિક
 નબીઓ એમની નસલથી થયા અને હઝરત ઈસ્માઈલની નસલથી કેવળ હુઝૂરે અકદસ عليه وسلم થયા.

حدیث ۱۷۸۵ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ جَبْرِ أَرَاكَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضي الله عنهما નબી عليه وسلم થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૮૫]

عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّكُمْ مُحَشَّرُونَ

તમે લોકો ઉઘાડા પગે ઉઘાડા શરીરે ખત્ના વિનાના ક્યામતના દિવસે એકત્ર કરવામાં આવશો. પછી

حَفَاةٌ عُرَاةٌ غُرْلَاءٌ قُرَأٌ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نَعِيدُ لَا مَوْعِدًا

તિલાવત ફર્માવ્યું, જેવી રીતે તેને પહેલાં બનાવ્યો હતો ફરી કરી આપીશું, આ વાયદો છે અમારા જિમ્મે,

عَلَيْنَا إِنَّا لَنَافِعُ عَلَيْنِ ط وَأَوَّلُ مَنْ يَكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ وَإِن

અમે એને જરૂર કરીશું. (અંબિયા આયત : ૧૦૪) અને ક્યામતના દિવસે સૌ પ્રથમ જેમને લિબાસ

نَاسًا مِنْ أَصْحَابِي يُوْخَذُ بِهِمْ ذَاتُ الشَّمَالِ فَأَقُولُ أَصْحَابِي

પહેરાવવામાં આવશે ઈબ્રાહીમ છે અને કેટલાક લોકો મારા સહાબામાંથી ડાબી બાજુ આવશે, પકડવામાં

أَصِحَابِي فَيَقُولُ إِنَّهُمْ لَمَّا يَنْزَلِ الْأَمْرُ تَدِينِينَ عَلَىٰ أَعْقَابِهِمْ مُنْتَدِينَ

આવશે, હું કહીશ આ મારા સહાબી છે ! આ મારા સહાબી છે ! તો ફર્માવશે, એઓ પોતાની એડીઓભેર

فَارْقَتَهُمْ فَاقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

પોતાના દીનથી ફરી ગયા. જ્યારે તે જાહેરી રીતે તેમનાથી જુદા થઈ ગયા. તો હું એ જ કહીશ જે નેક બંદાએ અર્જ

مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ

કર્યું હતું : અને હું એમના પર માહિતગાર હતો જ્યાં સુધી હું એમનામાં રહ્યો, પછી જ્યારે તે મને ઉઠાવી

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ إِنْ تَعَدَّ بِهُمْ فَأِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَارْتَب

લીધો તો, તું જ તેમના પર નિગાહ રાખતો હતો. અને દરેક ચીજ તારી સામે હાજર છે. જો તું એમને અજાબ આપે

تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ بِعَمِهِ

તો એ તારા બંદાઓ છે અને જો તું એમને બખ્શી આપે તો બેશક ! તું જ ગાલિબ હિકમતવાળો છે. "

(માઈદહ-૧૧૭, ૧૧૮) (બાબ-વઝકુરફિલ કિતાબિ મરયમ, (૨/૬૬૫ તફસીરે સૂરએ માઈદહ, ૨/૬૮૩, બાબ-કમા બદઅના અવ્વલ ખલ્ફ, ૨/૮૬૬ રિફાક બાબુકહફુલ હશર, ત્રણ તરીકાથી, મુસ્લિમ ભાગ-૨, સિફતુલ કિયામહ, તિર્મિઝી, ભાગ-૨, ઝુહદ-તફસીર, નિસાઈ જનાઈઝ)

હદીષ : ૧૭૮૫ની સમજૂતી

محشرون હશરનો અર્થ ભેગા કરવું. અહીં મુરાદ ફયામત દિવસે હિસાબ કિતાબના માટે ભેગા કરવું છે. حافی - حافة - حافی બહુવચન છે : જેવી રીતે ગાઝીનું ગુઝાત, ફાઝીનું ફુઝાત. ઉઘાડા પગે ચાલનાર غرابة - غرابة બહુવચન છે. ઉઘાડા શરીરે غرابة ખત્ના વગરના. આ غرابة બહુવચન છે. એનો માદો غرابة છે એ ચામડાને કહે છે જે હશફહ (ગુપ્તાંગના ટોચના ગોળ ભાગ)ની ઉપર હોય છે. જેને ખત્ના વખતે કાપી નાખવામાં આવે છે, મુરાદ ખત્ના વગરના છે.

أُولَٰئِكَ : હઝરત સૈયદના ઈબ્રાહીમ عليه السلام ને સૌથી પહેલાં એટલા માટે લિબાસ પહેરાવવામાં આવશે કે એમને આગમાં નગ્ન શરીરે જાલિમો એ નાખ્યા હતા. એનાથી એમની ફઝીલતે મુતલકા (સૌથી અધિક ફઝીલત) સાબિત નથી થતી. એ શક્ય છે કે મફ્જૂલ (જેનાથી અફઝલ હોય એ)માં કોઈ એવી વિશિષ્ટતા હોય જે અફઝલમાં જોવા ન મળે. અને એ પણ શક્ય છે કે હુઝૂરે અકદસ عليه السلام ના સિવાય બાકી ઈન્સાનોના એતબારથી આ અવ્વલિયત (શ્રેષ્ઠતા) હોય. એટલે કે આ અવ્વલિયત ઈઝાફી છે. મુતકલિમ પોતાના કલામથી ખારિજ થાય છે. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام ને પ્રથમ લિબાસ પહેરાવવો એ કારણે પણ હોય શકે છે કે તે હુઝૂર عليه السلام ના દાદા છે. બાપ હોવાના કારણે તેમને આ કરામત અતા કરવામાં આવી છે. અલ્લામા ઈબ્ને જવઝીએ ખત્ના વગરના ભેગા કરવાની હિકમત એ દર્શાવી કે એમાં લિજજત અધિક છે.

દુનિયામાં હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامની સુન્નતની પયરવીમાં ખત્ના છે, તેમજ એમાં પાકી પણ અધિક છે. તેમજ ઘણી બધી બીમારીઓથી રક્ષણ છે ભલે લિજજત ઓછું છે. અલ્લાહ ﷻએ જન્નતીઓને પોતાના કરમથી વધુ ને વધુ લિજજતના માટે ખત્ના વગરના કૃયામતના મેદાનમાં જમા કરશે.

શંકા અને તેનું નિવારણ : ઈમામ અબૂ દાઉદ (૨/૩૪ જનાઈઝ, તત્હીરૂ ષિયાબિલ મૈયત)એ હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنهથી રિવાયત કરી કે જ્યારે તેમના મૃત્યુનો સમય નજીક આવ્યો તો તેમણે નવા કપડાં મંગાવ્યા અને તેને પહેર્યા પછી ફર્માવ્યું, મેં રસૂલલ્લાહ ﷺથી સાંભળ્યું છે, ફર્માવતા હતા કે મૈયત પોતાના એ જ કપડાંમાં ઉઠાવવામાં આવશે જેમાં તે મરશે. તેમજ તિર્મિઝી (૨/૬૫ બાબુલ હશર)માં બહુ બિન હકીમ અન અબીહી અન જદિહી મરવી છે. તેમણે કહ્યું, મેં રસૂલલ્લાહ ﷺથી સાંભળ્યું, ફર્માવતા હતા : તમે લોકો પગપાળા તથા સવાર કૃયામતના દિવસે ભેગા કરવામાં આવશો.

આ બંનેવ હદીષો એના વિરૂદ્ધ છે. ઉલમાએ એના બે જવાબો આપ્યા છે, એક એ કે જ્યારે કૃબરોએથી ઉઠશે તો તેમના શરીરો પર લિબાસ હશે પછી તેઓ વેરવિખેર થઈ જશે. હવે ચર્ચા હેઠળની હદીષનો મતલબ એ થયો. કે કૃયામતના મેદાનમાં લોકો શરૂઆતમાં નગ્ન હાજર થશે, પછી તેમને લિબાસ પહેરાવવામાં આવશે. બીજો જવાબ એ છે કે આ શહીદોના બારામાં છે કે તેઓ એ જ લિબાસમાં ઉઠાવવામાં આવશે જેમાં તેઓ શહીદ થયા છે. હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنهને ગલતફલમી થઈ છે.

اقول وهو المستعان : સહાબાએ કિરામના બારામાં આ બુરુ ગુમાન જો સહીહ માની લેવામાં આવે તો પછી હદીષોથી અમાન ઉઠી જશે, એટલા માટે પ્રથમ જવાબ જ સહીહ છે અને પૂરતો છે.

لم يزلوا مرتدين સહીહ એ છે કે એનાથી મુરાદ મુનાફિકો તથા તે ગામડાવાસીઓ છે જેઓ હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامના વિસાલના બાદ મુર્તદ થઈ ગયા.

એક શંકા અને તેનું નિવારણ : વહાબી આ હદીષને હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامના ઈલ્મે ગયબના નકારની સાબિતીમાં રજૂ કરે છે કે જો ઈલ્મે ગયબ હોત તો તેમને ઓળખત !

જવાબ એ છે કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلامએ જ તો આ ખબર આપી છે કે કૃયામતના દિવસે આવું થશે અને આ ગયબની ખબર છે. એનાથી સાબિત થઈ ગયું કે હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام ગયબ જાણતા હતા. આ હદીષ ખૂદ એની દલીલ છે. રહી ગયું કૃયામતના દિવસે ન ઓળખવું એ દુનિયા માં ગયબ ન હોવાની વિરૂદ્ધ નથી. કૃયામતના દિવસની સખત પરિસ્થિતિની બિના પર યાદ ન આવવું મુત્લક ઈલ્મ ન હોવાની દલીલ નથી.

العبد الصالح એનાથી મુરાદ હઝરત ઈસા عليه السلام છે. કૃયામતના દિવસે તેમને સવાલ થશે. શું તમે તમારી કૌમને હુકમ આપ્યો હતો કે મને તથા મારી માને મઅબૂદ (પૂજ્ય) બનાવો ?! એના પર અર્ઝ કરશે, હે અલ્લાહ ! તું પાક છે, મારા માટે એ જાઈઝ નથી કે હું તે વાત કરું જેને કહેવાનો મને હક્ક નથી. જો મેં એવી વાત કરી હશે તો જરૂર તારા ઈલ્મમાં હોત, તું તે વાત જાણે છે જે મારા મનમાં છે. તેમને તે જ કહ્યું છે જેનો તે મને હુકમ આપ્યો હતો કે અલ્લાહની ઈબાદત કરો જે મારો પણ રબ છે અને તમારો પણ રબ છે. હું એના પર માહિતગાર હતો જ્યાં સુધી એમનામાં રહ્યો. (અલ્આયાત)

حدیث ۱۷۸۶
عَنْ سَعِيدِ الْقُبَيْرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લહુ એનું નબી ંલેહી સલ્લમુ ંલેહી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૮૬]"

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَلْتَقِي إِبْرَاهِيمَ أَبَاهُ

ઈબ્રાહીમ પોતાના પિતા આઝરથી કયામતના દિવસે મુલાકાત કરશે અને આઝરના ચહેરા પર કાળાશ

أَزْرِيَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَى وَجْهِهِ آزْرٌ قَتْرَةٌ وَعَبْرَةٌ فَيَقُولُ لِدَّ إِبْرَاهِيمَ

અને ધૂમાડો હશે. ઈબ્રાહીમ એને કહેશે, શું મેં તને કહ્યું ન હતું, મારી નાફર્માની ન કરતો ?! તો આઝર

أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي فَيَقُولُ أَبُوًّا فَإِلْيَوْمَ لَا أَعْصِيكَ فَيَقُولُ

કહેશે, આજે તારી નાફર્માની નહીં કરું. ઈબ્રાહીમ અર્જ કરશે, હે રબ ! તે વાયદો કર્યો હતો કે મને બઅષતના

إِبْرَاهِيمَ يَا رَبِّ إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَلا تَخْزِينِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ فَأَيُّ

દિવસે બેઈજજત નહીં કરે. અલ્લાહની રહમતથી ખૂબ જ અધિક પ્રમાણમાં દૂર રહેનાર બાપના મામલાથી

خِزْيٍ أَخْزَيْتَنِي مِنْ أَيْ أَلَا بُعْدَ فَيَقُولُ اللَّهُ إِنِّي حَرَّمْتُ الْجَنَّةَ

વધુ અન્ય કઈ બેઈજજતી હશે ? એના પર અલ્લાહ તઆલા ફર્માવશે, મેં જન્મત કાફિરો પર હરામ કરી

عَلَى الْكَافِرِينَ ثُمَّ يَقَالُ يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رَجُلِكَ فَيَنْظُرُ

છે. પછી કહેવામાં આવશે, હે ઈબ્રાહીમ ! તમારા પગો નીચે જુઓ શું છે ? જોશે કે તે ઘણા જ

فَإِذَا هُوَ بِدِيْنِحٍ مُتَلَطِّعٍ فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيَلْتَقِي فِي النَّارِ عَمَهُ

વાળોવાળો વિંછી છે જે લથડેલો છે પછી એના પગોને પકડીને એને જહન્નમમાં નાખી દેવામાં આવશે. "

(૨/૭૦૨ તફસીરે સૂરએ શુઅરા)

હદીષ : ૧૭૮૬ની સમજૂતી

إِبْرَاهِيمَ : સહીહ એ છે કે આઝર હઝરત ઈબ્રાહીમ ંલેહી સલ્મુ નો પિતા ન હતો, કાકો હતો. યાયાને બાપ કહેવું અરબ જગતમાં આમ છે. ખૂદ કુર્આને કરીમમાં ઈસ્માઈલ ંલેહી સલ્મુ ને યાકૂબ ંલેહી સલ્મુ ની ઔલાદના બાપ કહેવામાં આવ્યા છે. યાકૂબ ંલેહી સલ્મુ ની ઔલાદે અર્જ કરી, وَاسْحَقُ وَاسْمَعِيلُ وَابْرَاهِيمُ وَآلَةُ آبَائِكَ اِبْرَاهِيمُ وَآلَةُ آبَائِكَ اِبْرَاهِيمُ وَآلَةُ آبَائِكَ اِبْرَاهِيمُ તેમણે અર્જ કરી કે અમે એની પૂજા કરીશું જે આપના અને આપના બાપ દાદાઓ ઈબ્રાહીમ, ઈસ્માઈલ તથા ઈસ્હાકનો ખુદા છે. (બફરહ - ૧૩૩)

એક શંકા અને તેનું નિવારણ : ઈસ્માઈલી વગેરે આ હદીષ પર એ ટીકા કરી કે કુર્આન મજીદમાં એવું ફર્માવવામાં આવ્યું :-

نُوْحٌ هَبْلُوْلٌ كَارِي شَارِهٌ لُؤْمَارِي (ભાગ-૬)

(496)

અંબિયા વિશે બયાન

अने ईब्राहीमनुं
पोताना बापना माटे ईस्तिगफार अे वायदानी बिना पर उतुं जे तेमणे अेने कर्यो उतो पछी ज्यारे ज़ाउेर
थई गयुं के ते अल्लाउनो दुश्मन छे ते बेजार थई गया. (सू. तोबा-११४)

ज्यारे उजरत ईब्राहीम عليه السلام अे अेवुं ज़ाएया बाद ते अल्लाउनो दुश्मन छे तेनाथी बेजारी ज़ाउेर
करी लीधी तो क़्यामतना दिवसे अेना बारामां माझीनी दरभास्त केम करी ? अेना बे जवाबो अल्लामा
ईने उजर अस्कलानीअे आप्या छे, अेक अे के बेजारी क़्यामतना दिवसे ज उपस्थित थशे जेवुं के आ
उदीषमां छे अने आयते करीमां अेने वर्णव्युं. बीजे जवाब अे छे के आयते करीमां जे छूटकारा
(बेजारीनुं) वर्णन थयेल छे. ते दुनियांमां ज थई यूक्यो छे, पण ज्यारे क़्यामतना दिवसे अेनाथी मुलाकात
थशे तो प्रेमभावना कारणे तेना पर दया भाशे पछी छेवटमां बेजार थई जशे.

حدیث
عَنْ كُرَيْبِ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ
۱۷۸۷

[हदीष : १७८७] उजरत ईने अब्बास رضي الله عنهما अे कहुं के नबी صلى الله عليه وسلم

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

भयतुल्लाउमां प्रवेशा तो अेमां ईब्राहीम तथा मरयमनी तस्वीर (इंटा) ज़ेयी.

الْبَيْتِ فَوَجَدَ فِيهِ صُورَةَ إِبْرَاهِيمَ وَصُورَةَ مَرْيَمَ فَقَالَ أَمَا هُمُ

इर्माव्युं, अे लोकोअे सांभणी लीधुं छे के इरिश्ता अे घरमां नथी प्रवेशता

فَقَدْ سَمِعُوا أَنَّ الْمَلَائِكَةَ لَأَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةُ هَذَا

जेमां तस्वीरो डोय छे. आ ईब्राहीम छे जेमनी तस्वीर बनाववामां आवेली छे.

إِبْرَاهِيمَ مُصَوَّرًا فَمَا لَهُ يُسْتَقْسِمُ بِهِ

तेमने पासां इेरववाथी शुं काम ?" (निसाई-जीनत)

حدیث
عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ
۱۷۸۸

[हदीष : १७८८] ईने अब्बास رضي الله عنهما थी रिवायत छे के नबी صلى الله عليه وسلم अे ज्यारे भयतुल्लाउनी अंदर

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا رَأَى الصُّورَةَ فِي الْبَيْتِ لَمْ يَدْخُلْ

तस्वीरोने ज़ेई तो अंदर तशरीफ़ न लई गया अने तस्वीरोने मिटावी देवानो हुकम आप्यो अने ईब्राहीम

حَتَّىٰ أَمْرًا بِهَا فَسُحِبَتْ وَرَأَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

तथा ईस्माईल عليهما السلام नी तस्वीरो ज़ेयी. अने अेवुं थयुं के डायोमां पांसानुं तीर छे. तो इर्माव्युं, अल्लाउ

بأيديهما الأثر لأم فقال قاتلهم الله والله إن استفسمها بالآلام قط-

તઆલા આ તસ્વીરો બનાવનારા પર લઅનત કરે ! બખુદા ! એ લોકોએ કદાપિ પાંસાનું તીર નથી ફેંક્યું."

હદીષ : ૧૭૮૮ની સમજૂતી

આ હદીષ (નઝહતુલ કારી, ૪/૩૨૬, ગુજરાતીમાં પેજ નં. ૩૩૩) કિતાબુલ હજજમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. ત્યાં એની વિસ્તાર પૂર્વક ચર્ચા વર્ણવેલી છે.

حدیث ۱۷۸۹
حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ કહ્યું, પૂછવામાં આવ્યું, યા રસૂલલ્લાહ ! صلى الله عليه وسلم [હદીષ : ૧૭૮૯]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ

સૌથી બુઝુર્ગ કોણ છે ? ફર્માવ્યું, જે તમારામાં સૌથી અધિક પરહેઝગાર હોય. લોકોએ અર્ઝ કરી, અમે

قَالَ اتَّقَاهُمْ فَقَالُوا أَلَيْسَ عَنْ هَذَا أَسْئَلُكَ قَالَ فَيُوسُفُ بْنُ

હુઝૂરને એના બારામાં નથી પૂછતા ! ફર્માવ્યું, તો યૂસુફ છે જે બલીલુલ્લાહના પુત્ર, અલ્લાહના નબીના પુત્ર

اللَّهُ ابْنُ تَبِيِّ اللَّهِ ابْنِ حَلِيلِ اللَّهِ قَالُوا أَلَيْسَ عَنْ هَذَا أَسْئَلُكَ

મુદ અલ્લાહના નબી છે. લોકોએ અર્ઝ કરી, એના બારામાં અમે નથી પૂછતા ! શું અરબના ખાનદાનોના

فَقَالَ قَعْنُ مَعَادِينَ الْعَرَبِ تَسْأَلُونَ خَيْرَهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ

બારામાં પૂછો છો ? જેઓ જાહિલિયતમાં સારા હતા તે ઈસ્લામમાં પણ સારા છે

خَيْرُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَفَقَهُوْا-ع

જ્યારે કે તેઓ દીનનો ઈલ્મ હાંસલ કરે."

(باب لقد كان في يوسف واخوته, પેજ ૪૭૯, باب ام كنتم شهداء اذ حضر يعقوب الموت)

મનાકિબ-૪૯૬, ૨/૨૭૯ તફસીરે સૂર અ યૂસુફ, મુસ્લિમ-મનાકિબ, નિસાઈ-તફસીર)

હદીષ : ૧૭૮૮ની સમજૂતી

اتقاهم : જેવું કે અલ્લાહ ﷻ એ ફર્માવ્યું : ان اكرمكم عند الله اتقاكم "બેશક ! અલ્લાહની નજીક તમારામાં સૌથી ઈજજતવાળો તે છે જે તમારામાં સૌથી અધિક તફવાવાળો છે." એટલા માટે કે તફવો જેટલો વધુ હશે એટલો જ માણસ અધિક હુકમોનું પાલન કરશે અને મના કરેલાથી દૂર રહેશે. આજ્ઞાપાલન કરવું અને ગુનાહોથી બચવું દુનિયા તથા આખેરત બંને જગાએ ઈજજતનો સબબ છે.

فیوسف : એનો સાર એ છે કે બાપદાદાઓ જો શરીફ તથા કરીમ હોય છે તો અધિકતર ઔલાદ પણ શરીફ

નુઝહતુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(498)

અંબિયા વિશે બયાન

તથા કરીમ હોય છે. અને અહીં ત્રણ પેઢીઓ નબુવ્વતના સ્થાને બિરાજેલ હતી તો યૂસુફ عليه السلامની કરામત તથા શરાફતમાં શું શંકા ?

معادن એનાથી મુરાદ અરબનાં ખાનદાન છે. અમુક ખાનદાનોમાં દુનિયવી શરાફત જાહિલિયતના જમાનામાં પણ જોવા મળતી હતી. આ ઈર્શાદનો સાર એ છે કે જે લોકો જાહિલિયતના જમાનામાં દુનિયવી એતબારથી શરીફ હતા તેઓ ઈસ્લામ લાવ્યા બાદ પણ શરીફ જ છે. એટલા માટે કે ઈસ્લામ નીચતાથી રોકે છે અને ફઝાઈલથી સજવાનો હુકમ આપે છે. બલકે એમાં ચાર ચાંદ લાગી જાય છે ! પણ ઈલ્મની બુઝુર્ગી નસબની બુઝુર્ગીથી વધેલી છે એટલા માટે ઈસ્લામ લાવ્યા બાદ શરાફત તથા ઉચ્ચતા ઈલ્મની સાથે શર્તી છે. (એટલે શરાફત માટે ઈલ્મ હોવું શરત છે.)

حدیث
۱۷۹۰
عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું કે [હદીષ : ૧૭૯૦]

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتِئِنِ ابْرَاهِيمُ

ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ એંસી વરસની ઉમરમાં બસોલા (લાકડુ છોલવાનું ઓજાર)

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً بِالْقَدُومِ

વડે પોતાની ખત્ના કરી." (૨/૯૩૧, અલ્ઈસ્તીઝાન, મુસ્લિમ-અંબિયા)

હદીષ : ૧૭૯૦ની સમજૂતી

ઈમામ માલિક અને ઈમામ અવઝાઈની રિવાયતમાં છે કે એકસો વીસ વરસની ઉમરમાં ખત્ના કરી અને ત્યારબાદ ૮૦ વરસ જીવ્યા. ઈમામ માવદીએ હિકાયત કરી કે, તેમણે સિત્તેર વરસની ઉમરમાં ખત્ના કરી. ઈબ્ને કફ્ર કબાલાએ કહ્યું કે તેમની ઉમ્મ મુબારક એકસો સિત્તેર વરસ થઈ. واللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ

દાલની તશદીદ વગર લુહારોનું હથિયાર બસોલા (લાકડુ છોલવાનું ઓજાર) અને શામમાં એક આબાદીનું નામ પણ છે. આ દાલની તશદીદ અને તશદીદ સાથે બંને રીતે મરવી છે. કુર્તબીએ ફર્માવ્યું કે મોટાભાગની રિવાયતો તખ્ફીફની છે સાથે અને એનાથી મુરાદ લુહારોનું હથિયાર બસોલા (લાકડુ છોલવાનું ઓજાર) છે."

حدیث ۱۷۹۱
عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહથી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ عليه السلام એ ફર્માવ્યું, ઈબ્રાહીમે [હદીષ : ૧૭૯૧]

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُذِبْ إِبْرَاهِيمُ إِلَّا فُلْتِ كَذِبَاتٍ

કેવળ ત્રણ વાતો જાહેરી હકીકતથી વિરુદ્ધ કહી છે. એમનામાંથી બે અલ્લાહના બારામાં છે. (૧) એમનું

ثِنْتَيْنِ مِثْلَيْنِ تِي ذَاتِ اللَّهِ قَوْلُهُ إِنِّي سَقِيمٌ وَقَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ

એ કથન હું બીમાર થવાનો છું (૨) બલ્કે આ એમના મોટાએ કર્યું છે. ફર્માવ્યું, એક દિવસે તે તથા સારા

كَيْبُرُهُمْ هَذَا وَقَالَ يَبْنَانَا هُوَذَا ت، يُؤْمٍ وَسَارَةَ إِذْ أَتَانَا عَلَى جَبَّارٍ مِّنْ

એક સરકશ (નાફર્માન)ની હદોમાંથી પસાર થયાં. તેને બતાવવામાં આવ્યું કે અહીં એક સાહબની સાથે

الْجَبَّارِ بَرِيًّا فَقِيلَ لَهُ إِنَّ هَهُنَا رَجُلًا مَّعَهُ إِمْرَأَةٌ مِّنْ أَحْسَنِ النَّاسِ

સૌથી અધિક સુંદર સ્ત્રી છે. તેણે હઝરત ઈબ્રાહીમને બોલાવ્યા અને એ સ્ત્રીના બારામાં પૂછ્યું કે આ કોણ

فَأُرْسِلَ إِلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهَا قَالَ مَنْ هَذَا قَالَ أُخْتِي فَأَتَى سَارَةَ

છે ? ફર્માવ્યું, મારી બહેન ! ત્યાર બાદ સારાની પાસે આવ્યા અને ફર્માવ્યું, હે સારા ! આ ભૂમિ પર મારા

فَقَالَ يَا سَارَةَ لَيْسَ عَلَيَّ وَجْهُ الْأَرْضِ مِنْ مُّؤْمِنٍ غَيْرِي وَغَيْرِي

અને તારા સિવાય અન્ય કોઈ મોમિન નથી. આ જાલિમે મને તારા બારામાં પૂછ્યું હતું તો મેં બતાવ્યું કે

وَإِنَّ هَذَا سَأَلَ لِي فَأَخْبَرْتُهُ إِنَّكَ أُخْتِي فَلَا تَكْذِبِي بَيْنِي فَأُرْسِلَ

મારી બહેન છે. મને જૂઠો ન પાડતી એ જાલિમે હઝરત સારાને બોલાવ્યાં, જ્યારે તેના મકાનમાં દાખલ

إِلَيْهَا فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ وَذَهَبَ يَتَنَا وَلَهَا يَبِيدٌ فَاتَّعَدَ فَقَالَ

થયાં અને તેમના તરફ હાથ લંબાવીને યાહું કે તેમને પકડે એવામાં તેને ખૂદ પકડી લેવામાં આવ્યો ! એના

أُذِي اللَّهُ لِي وَلَا أُضْرِكُ قَدَعَتِ اللَّهُ فَأَطْلِقِ ثُمَّ تَنَا وَلَهَا تَابِيَةً

પર એણે હઝરત સારાને કહ્યું, દુઆ કરો ! અને હું તમને કોઈ નુકસાન પહોંચાડીશ નહીં. તો હઝરત

فَأَخَذَ مِثْلَهَا أَوْ أَشَدَّ فَقَالَ أَدْعِي اللَّهَ لِي وَلَا أُضْرِكُ قَدَعَتِ

સારાએ અલ્લાહથી દુઆ કરી, હવે તે સારો થઈ ગયો, પણ ફરીવાર પકડવા યાહું, તો ફરી એ જ પ્રમાણે

فَاُطْلِقَ فِدَاعًا بَعْضَ حَجَبَتِهِمْ فَقَالَ إِنَّكَ لَمُرَاتَبِي بِإِسْنَانٍ إِنَّمَا

પકડી લેવામાં આવ્યો અને કંઈક સખત ! ફરી તેણે હઝરત સારાને કહ્યું, દુઆ કરો, અને તેમણે દુઆ કરી

أَسْتَيْتِي لِسَيْطَانٍ فَأَخَذَ مِنْهَا هَاجِرًا فَاتْتَهُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّيُ فَأَوْمَأَ

તો છોડી દેવામાં આવ્યો. હવે તેણે પોતાના દરવાનને બોલાવ્યો અને કહ્યું, તમે મારી પાસે ઈ-સાન નથી

بِيَدِي مَهْيًا قَالَتْ سَرَدَ اللَّهُ كَيْدَ الْكَافِرِ وَالْفَاجِرِ فِي تَحْرِيرِ

લાવ્યા, શૈતાન લાવ્યા છો ! તેણે હઝરત હાજરાને બાદિમા તરીકે આપ્યાં. હઝરત સારા તેમને લઈને

وَأَحْدَمَ هَاجِرًا قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ لَقَيْتُكَ أُمَّكُمْ يَا بَنِي مَاءِ السَّمَاءِ ع

હઝરત ઈબ્રાહીમના પાસે હાજર થયાં તો જોયું તે નમાઝ પઢી રહ્યા છે, તો હાથના ઈશારાથી પૂછ્યું, શું

ખબર છે ? તો તેમણે કહ્યું, અલ્લાહે કાફિરના પ્રપંચને તેના સીનામાં રદ કરી દીધો. અથવા ફાજિર કહ્યો

હતો. અને હાજરાને બિદમત માટે આપ્યાં છે. હઝરત અબૂ હરૈરહએ ફર્માવ્યું, હે આસ્માનના પાણીના

પુત્રો ! આ જ તમારા મા છે." (૨/૭૬૧ નિકાહ, باب اتخاذ السراى, मुस्लिम-ફઝાઈલ)

હદીષ : ૧૭૯૧ની સમજૂતી

لَمْ يَكُذِبْ અહીં એક શંકા એ રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ હદીષમાં ત્રણનો જ ઉલ્લેખ છે. પરંતું મુસ્લિમ શરીફ (બાબ-ઈબ્નાતુશ્શફાઅત-૧૧૧)માં શફાઅતની લાંબી હદીષમાં ચોથા તૌરિયહનો પણ ઉલ્લેખ છે કે જ્યારે કુયામતના દિવસે લોકો તેમની બારગાહમાં હાજર થશે તો તે બાકીની વાતોની સાથે સાથે એ પણ ઈર્શાદ ફર્માવશે કે તારાના બારામાં ફર્માવ્યું : هَذَا رَبِّي એના જવાબમાં અમુક શરહકર્તાઓએ ફર્માવ્યું કે કોઈ રાવીથી વહેમ થઈ ગયો છે, જે બનાવ હઝરત સારાના સબંધે હતો તેના બદલે તારાને વર્ણવી આપ્યો. અલ્લામા અયનીએ જવાબમાં ફર્માવ્યું કે એની જરૂરત નથી કે કોઈ રાવીના તરફ વહમની નિસ્ખત કરવામાં આવે બલકે એ હકીકતમાં ન જૂઠ છે ન તૌરિયહ છે. એટલા માટે કે જે વખતે તારાને જોઈને ફર્માવ્યું હતું هَذَا رَبِّي તે વખતે જો નાબાલિગ હતા તો મુદ્દતે વાત જ પતી ગઈ, અને જો બાલિગ હતા તો આ ઈર્શાદ તેહફીક અને એતેફાદ પર આધારિત ન હતો, બલકે ધમકી તથા આદેશના તૌર પર ફર્માવ્યો હતો. એટલે કે આ ખબર હફીકતમાં પ્રશ્ન છે. ફૌમને તારાઓની પૂજા કરતા જોયા તો ફર્માવ્યું, આ મારો રબ છે ?! આ તો ડૂબે છે, બદલાતો રહે છે ! એ મારો રબ નથી હોઈ શકતો, એટલા માટે તૌરિયહ કેવળ ત્રણ જ રહ્યા.

આ ત્રણેવ વાતોને જાહેરના એતબારથી જૂઠ ફર્માવવામાં આવેલ છે, નહીં તો હફીકતમાં એ તૌરિયહ છે, એટલે કે જાહેરી અર્થ હફીકતની વિરૂધ્ધ પણ બીજો છુપો અર્થ હફીકતના પ્રમાણે હોય.

પ્રથમ તૌરિયહ : તેમની ફૌમે તેમને કહ્યું કે મેળામાં ચાલો ! તો આપે તારાઓ તરફ એક નજર નાખી અને ફર્માવ્યું કે હું બીમાર છું. سقيم જાહેરી અર્થ એ જ છે. શક્ય છે કે તે વખતે હઝરત ઈબ્રાહીમ

عليه السلامને કોઈ મામૂલી સરખી તકલીફ રહી હોય. દા.ત. માથાનો દુઃખાવો વગેરે. અને જાહેરી રીતે તંદુરસ્ત હતા. તો જોનારાઓના એતબારથી સقیم કહેવું હકીકતથી વિરુદ્ધ છે પણ પ્રસંગના એતબારથી દુરસ્ત છે. તદ્ ઉપરાંત ઈસ્મે ફાઈલ ઈસ્તિકબાલના અર્થમાં પણ પુષ્કળ આવે છે. હવે એનો અર્થ એ થયો કે હું બીમાર થવાનો છું અને એ પ્રસંગના એતબારથી દુરસ્ત છે કે ભવિષ્યમાં કદી ન કદી તે બીમાર જરૂર થયા.

બીજો તૌરિયહ : જ્યારે કૌમ મેળામાં ચાલી ગઈ તો કુહાડી વડે નાની મૂર્તિઓને તોડી નોખી અને કુહાડી સૌથી મોટી મૂર્તિની ગરદન પર રાખી દીધી. મેળાથી પરત આવ્યા પછી પૂજારીઓએ જ્યારે પોતાના મઅબૂદોની આ દુર્ગત જોઈ તો તેમણે એવું સમજ્યું કે હઝરત ઈબ્રાહીમનું જ આ કૃત્ય છે, કેમ કે સૌ મેળામાં હતા અને એ એકલા જ વસ્તીમાં રહી ગયા હતા. સૌ એના પૂજારી હતા. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام મૂર્તિઓની બુરાઈ અલલ એલાન કરી ચૂક્યા હતા. એટલા માટે પૂજારીઓએ તેમને પૂછ્યું, આ કોણે કર્યું છે ? ફર્માવ્યું, "بَلْ فَكَلَمَ كَيْبُرُهُمْ" આ એમના મોટાએ કર્યું છે ! જાહેરી રીતે એનો એ જ મતલબ સમજમાં આવે છે કે મૂર્તિઓમાં જે સૌથી મોટી છે એણે આ હરકત કરી છે. પરંતુ હકીકતમાં હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ સૌથી યકીનન મોટા હતા, જેથી તેમણે પોતે પોતાને મુરાદ લીધા. તો એનો હકીકી અર્થ દુરસ્ત છે.

ત્રીજો તૌરિયહ : જ્યારે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام સારાને લઈને એક જાલિમ બાદશાહ પાસેથી પસાર થયા તો તેણે હઝરત સારાના બારામાં પૂછ્યું, આ કોણ છે ! તે જાલિમની આદત હતી કે નવી આવનાર વ્યક્તિની પત્નીને મહેલમાં ઉઠાવી લેતો, પરંતુ કોઈની સાથે એની બહેન હોય તો એની રોક ટોક ન કરતો. એટલા માટે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام મુરાદ દીની બહેન અથવા કૌટુંબિક બહેન હતી, કેમ કે હઝરત સારા માટે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એવું નથી જણાવ્યું કે મારી પત્ની છે બલકે ફર્માવ્યું કે મારી બહેન છે, એનાથી દિમાગ હકીકી બહેનના તરફ જાય છે. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام મુરાદ દીની બહેન અથવા કૌટુંબિક બહેન હતી, કેમ કે હઝરત સારા હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام ના કાકાની પુત્રી હતાં. અહીં જે હદીષ વર્ણન થઈ છે એનાથી પહેલી સંભાવનાનું નિશ્ચિતપણું થઈ રહ્યું છે, કેમ કે હઝરત ઈબ્રાહીમે હઝરત સારાને ફર્માવ્યું કે આ જમીન પર મારા અને તારા સિવાય કોઈ મુસલમાન નથી.

فتلك امكم આ હઝરત અબૂ હુરૈરહનો ઈર્શાદ છે. આ એ વાતની દલીલ છે કે સર્વ અરબ, અન્સારે કિરામ સહિત હઝરત ઈસ્માઈલ عليه السلام ની ઔલાદ છે. અરબવાસીઓને બની માઈસ્સમા એ કારણે ફર્માવ્યા કે અરબવાસીઓની જિંદગીનો આધાર વરસાદના પાણી પર જ હતો. તેમના દેશમાં કોઈ દરિયો ન હતો.

بابُ يَرْفُونَ النَّسْلَانَ فِي الْمَشِيِّ - ٤٧٤ (٨٧٤) - ارفونو ارف ارف

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ જ્યારે મૂર્તિઓને તોડી ફોડી નાખી તો તેમની મૂર્તિપૂજક કૌમ તેમની પાસે દોડતી આવી. એને કુર્આને કરીમમાં ફર્માવવામાં આવ્યું છે. فاقبلوا اليه يرفون "તો કાફિર એની તરફ જલ્દી કરતા આવ્યા. (અસ્સાફકાત-૯૪) આ કેવળ હમ્વી તથા કશમહીનીના નુસ્ખામાં છે, મુસ્તમલી તથા અન્યોની રિવાયતમાં કેવળ બાબ છે, તે પણ તર્જુમા વિના, અને નસફીની રિવાયતમાં બાબ પણ નથી. અલ્લામા ઈબને હજરે મુસ્તમલીના નુસ્ખાને અગ્રતા આપી છે.

حدیث ۱۷۹۲ عَنْ أَيُّوبَ السَّخْتِيَّانِيَّ وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ ફર્માવ્યું, સૌ પ્રથમ સ્ત્રીઓમાં કમરબંદ હઝરત [હદીષ : ૧૭૯૨]

وَدَاعَةَ يَزِيدَ أَحَدَهُمَا عَلَى الْآخَرَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ ابْنُ

ઈસ્માઈલનાં વાલિદાએ બનાવ્યો. એમણે કમરબંદ એટલા માટે લડાવ્યો કે પોતાનાં ફદમોના નિશાનને

عَبَّاسٍ أَوَّلَ مَا اتَّخَذَ النِّسَاءُ الْمُنْطِقَ مِنْ قَبْلِ أُمِّ إِسْمَاعِيلَ إِتَّخَذَتْ

મિટાવી દે જેથી સારા પીછો ન કરી શકે. જ્યારે ઈબ્રાહીમ તેમને એમના બાળક ઈસ્માઈલને લઈને શામથી

مُنْطَقًا لِنَعْيِ أَتْرَهَا عَلَى سَارَةَ ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ وَبِابْنِهَا إِسْمَاعِيلَ

ચાલ્યા હતા એ વખતે બાળક દૂધ પીતો હતો. એમને લઈ જઈને બયતુલ્લાહની નજીક ઝમઝમના ઉપર એક

دُهَى تَرَضَعُهُ حَتَّى وَضَعَهَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ فَوَقَّ رَأْسَهُ

ઝાડની પાસે મસ્જિદના ઊંચાઈવાળા હિસ્સામાં રાખ્યા. એ વખતે મક્કામાં કોઈ ન હતું અને ન ત્યાં પાણી

فِي أَعْلَى الْمَسْجِدِ وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ فَوَضَعَهَا

હતું. એ બંનેવને ત્યાં રાખ્યાં અને તેમની પાસે એક થેલી મૂકી જેમાં ખજૂરો હતી અને મશકીઝો રાખ્યો જેમાં

هَذَا لِكَ وَوَضَعَ عِنْدَ هَاجِرَ أَبَا فِيهِ تَمْرٌ وَسَقَاءٌ فِيهِ مَاءٌ ثُمَّ قَفَى

પાણી હતું. ત્યાર બાદ હઝરત ઈબ્રાહીમ પરત થવા માટે વળ્યા તો ઈસ્માઈલનાં માં પણ તેમની સાથે ચાલ્યાં.

إِبْرَاهِيمَ مُنْطَلِقًا فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ يَا إِبْرَاهِيمُ آيُنَ

અને કહ્યું, હે ઈબ્રાહીમ ! ક્યાં જઈ રહ્યા છો ! અને અમને આ નાળા (પહાડો વચ્ચેની ખીણ)માં છોડીને જઈ

تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا فِي هَذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ آبٌ وَلَا

રહ્યા છો જ્યાં ન કોઈ માણસ છે અને ન કાંઈ બીજું ! હઝરત ઈસ્માઈલનાં વાલિદાએ એવું કેટલીયે વાર કહ્યું,

سَيِّئٌ فَقَالَتْ لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا وَجَعَلَ لَا يَكْتَفِي إِلَيْهَا فَقَالَتْ لَهُ

પણ ઈબ્રાહીમ એમના તરફ લક્ષ નથી આપતા. એના લીધે તેણીએ પૂછ્યું, શું અલ્લાહે આપને તેનો હુકમ

أَلَلَهُ أَمْرَكَ يَهْدِي أَفَالَ نَعَمْ قَالَتْ إِذَنْ لَا يُضَيِّعُنَا ثُمَّ رَجَعَتْ

આપ્યો છે ? ફર્માવ્યું, હા ! તો હાજરાએ કહ્યું, એવું છે તો અલ્લાહ અમને વેડફશે નહીં, આવું કહીને પરત

فَانْطَلَقَ اِبْرَاهِيمَ حَتَّىٰ اِذَا كَانَ عِنْدَ النَّبِيَةِ حَيْثُ لَا يَرُوْنَهُ

આવ્યાં. અને ઈબ્રાહીમ ચાલ્યા ગયા. જ્યારે ઘાટીની પાસે પહોચ્યા જ્યાંથી તે એમને જોઈ ન શકતા, તો

اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ ثُمَّ دَعَا بِهٖمْ لَآءِ الدَّعْوَاتِ وَرَفَعَ

બયતુલ્લાહની તરફ મોં કરીને અને બંને હાથો ઉઠાવીને આ પ્રમાણે દુઆ કરી, હે પરવરદિગાર ! મેં મારી

بِيْدَيْهِ فَقَالَ رَبِّ اِنِّي اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي سَرْعٍ

ઔલાદ એક એવા નાળામાં વસાવી છે જ્યાં ખેતી નથી થતી તારા ઈજજતવાળા ઘરની પાસે જેથી તે તારો

عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ حَتَّىٰ بَلَغَ يَتَسَكَّرُوْنَ وَجَعَلْتَ اِمًّا اِسْمَاعِيْلَ

શુક કરે. ઈસ્માઈલનાં વાલિદા ઈસ્માઈલને દૂધ પીવડાવતાં રહ્યાં અને એ પાણી પીતાં રહ્યાં, ત્યાં સુધી કે

تُرْضِعُ اِسْمَاعِيْلَ وَتَشْرَبُ مِنْ ذٰلِكَ الْمَآءِ حَتَّىٰ اِذَا اُنْقَلَبْنَا فِي السَّقَاةِ

જ્યારે મશકમાં જે પાણી હતું તે ખત્મ થઈ ગયું, તો તેણીને તરસ લાગી અને તેમના સાહબઝાદા પણ

عَطِشَتْ وَعَطِشَ اِبْنُهَا وَجَعَلْتَ تَنْظُرَ اِلَيْهِ يَتَلَوَّى اَوْ قَالَ يَتَلَبَّطُ

તરસ્યા થઈ ગયા અને તડપવા લાગ્યા. રાવીએ કહ્યું, એડીઓ રગળવા લાગ્યા અને એમનાં વાલિદા તેમને

فَانْطَلَقَتْ كَرَاهِيَّةً اَنْ تَنْظُرَ اِلَيْهِ فَوَجَدَتْ الصَّفَا اَقْرَبَ جَبَلٍ

આ હાલતમાં જોતાં. એને સહન ન થતાં તે ત્યાંથી ચાલ્યાં. જમીનમાં એમની સૌથી નજીક પહાડ સફા હતો

فِي الْاَرْضِ يَلِيْهَا فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتْ الْوَادِي تَنْظُرُ هَلْ

તે એના પર ચઢ્યાં પછી નાળા (નીચેના વિસ્તારમાં) પર નજર નાખી એ જોવા માટે કે કોઈ છે ? તેમને કોઈ

تَرَى اَحَدًا فَلَمْ تَرَ اَحَدًا فَهَبِطْتُ مِنَ الصَّفَا حَتَّىٰ اِذَا بَلَغْتَ

નજર ન આવ્યું તો સફાથી ઉતરીને આગળ વધ્યાં જ્યારે નાળા (નીચેના વિસ્તાર)માં પહોચ્યાં તો પોતાનો

الْوَادِي رَفَعَتْ طَرَفَ وِرْعِهَا ثُمَّ سَعَتْ سَعَى الْاِنْسَانِ الْمُجْهَرِّ

કુર્તાનો દામન ઉઠાવીને એ રીતે દોડ્યાં, જેવી રીતે સખત મુસીબતનો માર્યો માણસ દોડે છે અને મરવા પર

حَتَّىٰ جَاوَزَتْ الْوَادِي ثُمَّ اَتَمَّتِ الْمَرْوَةَ فَقَامَتْ عَلَيْهَا فَانْظَرَتْ

આવ્યાં. એના પર ઉભા રહીને નજર દોડાવી કે કોઈ જોવા મળે, પણ કોઈ નજર ન આવ્યું, આવું સાતવાર

هَلْ تَرَى أَحَدًا أَفْلَمْ تَرَ أَحَدًا أَفْعَلْتَ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ قَالَ

કર્ચુ. ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, એના કારણે લોકો સફા તથા મરવા વચ્ચે

ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَلِيدًا لَكَ

સર્થ કરવા લાગ્યા. સાતમી વાર જ્યારે મરવા પર ચઢ્યાં તો એક અવાજ સાંભળ્યો. એના પર એમણે પોતે

سَعَى النَّاسُ بَيْنَهُمَا فَلَمَّا أَشْرَفْتُ عَلَى الْمُرُوءَةِ سَمِعْتُ صَوْتًا

પોતાને કહ્યું, યુપ રહો ! ત્યાર બાદ સાંભળવાની કોશિશ કરી તો ફરી સાંભળ્યો અને કહ્યું, તે અવાજ તો

فَقَالَتْ صَدِّ ثَرِيدٌ نَفْسَهَا ثُمَّ كَسَمْتُمْ فَمَسِمْتُ أَيْضًا فَقَالَتْ

સંભળાવ્યો, કાશ ! તારી પાસે મદદનો કોઈ સામાન હોત ! હવે તેમણે ઝમઝમની પાસે ફરિશ્તાને જોયો જેણે

قَدْ أَسْمَعْتُ إِنْ كَانَ عِنْدَكَ عَوَاتٌ فَأِذَا هِيَ بِالْمَلِكِ عِنْدَ

પોતાની એડી અથવા પાંખ વડે જમીનને ખોતરી, ત્યાં સુધી કે પાણી નીકળી આવ્યું. હઝરત હાજરા એને

مَوْضِعَ مَرْمَمٍ فَبَعَثَ بِعَقِيْبِهِ أَوْ قَالَ بِجَنَاحِهِ حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ فَبَعَثَتْ

ઘેરવા લાગ્યાં. અને પોતાના હાથો વડે એવું કરવા લાગ્યાં અને પાણી ખોબામાં લઈને મશકમાં ભરવા

تُحْيِي صَدِّ وَتَقُولُ بِيَدِهَا هَكَذَا أَوْ جَعَلْتَ تَغْرِفٌ مِنَ الْمَاءِ فِي

લાગ્યાં. ખોબો ભર્યા પછી પણ પાણી ઉભરાતુ રહ્યું. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ કહ્યું, કે નબી ﷺ એ

سَقَا بِهَا وَهُوَ يَفْوَرُ بَعْدَ مَا تَغْرِفُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ

ફર્માવ્યું, અલ્લાહ ઈસ્માઈલના વાલિદા પર રહમ ફર્માવે જો ઝમઝમને છોડી આપત, અથવા એવું ફર્માવ્યું

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّمِ اسْطَعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ رَمْرَمَ

કે જો પાણીમાં ખોબામાં ન લેત તો ઝમઝમ એક વહેતુ ઝરણું હોત. હઝરત હાજરાએ તે પાણી પીધું અને

أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ لَكَأَنْتَ رَمْرَمٌ عَيْنًا مَعِينًا قَالَ فَشَرِبْتُ

બાળકને દૂધ પીવડાવ્યું. તેમને ફરિશ્તાએ કહ્યું કે વેડફાઈ જવાનો અંદેશો ન કરો અહીં બયતુલ્લાહ છે જેને આ

وَأَرْضَعْتُ وَلَدَهَا فَقَالَ لَهَا الْمَلِكُ لَا تَمْنَأِي الصَّبِيْعَةَ فَإِنَّ هَهُنَا

બાળક અને તેના પિતા બાંધશે અને યફીન રાખો કે અલ્લાહ એના રહેવાસીઓને બર્બાદ નહીં કરે. અને

بَيْتُ اللَّهِ تِنِّي هَذَا الْعَلَامُ وَأَبْوَا وَإِنْ أَلِدَةٌ لَا يُصَيِّحُ أَهْلُهُ وَكَانَ

બયતુલ્લાહ ટેકરાની જેમ જમીનથી ઊંચું હતું. પાણીની રેલ જમણી ડાબી બાજુએ થઈને પસાર થઈ જતી.

الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّابِيَةِ تَأْتِيهِ السُّيُوفُ فَتَأْخُذُ عَنْ

હાજરા એ જ પ્રમાણે રહ્યાં ત્યાં સુધી કે જુરહુમના કેટલાક લોકો, અથવા એવું કહ્યું કે જુરહુમના કેટલાંક

يُمِينِهِ وَشَمَالِهِ فَكَانَتْ كَذَا إِلَيْكَ حَتَّى مَرَّتْ بِوَجْهِهِ فَقَدْ مَنَّ مِنْهُمْ

ઘરાનાં કદાચના રસ્તેથી આવ્યાં અને મક્કાના નીચાણવાળા ઈલાકામાં ઉતર્યા. તેમણે એક પક્ષીને ચક્કર

أَوْ أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمَ مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقٍ كَذَا فَتَرْتَلُوا فِي

લગાવતુ જોયું તો તેમણે કહ્યું કે આ પક્ષી પાણી પર ચક્કર મારી રહ્યું છે જો કે આ નાલાથી આપણે વારંવાર

أَسْفَلَ مَكَّةَ فَرَأَوْا طَائِرًا عَابِتًا فَقَالُوا إِنَّ هَذَا الطَّائِرُ لَيُؤْتِينَا مِنْ

ગુજર્યા છીએ એમાં પાણી નથી. હવે એમણે એક બે માણસોને તલાશના માટે મોકલ્યા. તેમણે પાણી જાયું.

مَاءٍ لِعَهْدِ نَابِهَذَا الْوَادِي وَمَا فِيهِ مَاءٌ فَأَرْسَلُوا جَرِيًّا أَوْ جَرِيَيْنِ

પરત આવીને સાથીઓને પાણીની મોજૂદગીની ખબર આપી. હવે સૌ ત્યાંથી આગળ ચાલ્યાં અને હઝરત

فَإِذَا هُمْ بِالْمَاءِ فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ فَأَقْبَلُوا قَالُوا وَ أُمَّ

ઈસ્માઈલનાં વાલિદા પાણીની પાસે હતાં. તે લોકોએ અર્જ કરી, શું અમને અહીં ઉતરવાની ઈજાજત આપો

إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ فَقَالُوا أَتَأْذِنِينَ لَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكَ قَالَتْ

છો ?? તેમણે ફર્માવ્યું, ઈજાજત છે પણ તમને પાણીમાં કોઈ માલિકીનો હક્ક ન રહેશે. તે લોકોએ કહ્યું,

نَعَمْ وَلَكِنْ لَأَحَقُّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ قَالُوا نَعَمْ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ

અમને મંજૂર છે. ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ કહ્યું કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, ઈસ્માઈલ علیہ السلام નાં વાલિદાએ

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ ذَلِكَ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ وَهِيَ

તેને યોગ્ય જાણ્યું. તે ચાહતાં પણ હતાં કે કેટલાક લોકો અહીં રહે જેનાથી હુંક મળે. એ લોકોએ તેમના

تَحِبُّ الْإِنْسَ فَتَرْتَلُوا وَأَرْسَلُوا إِلَى أَهْلِيهِمْ فَتَرْتَلُوا مَعَهُمْ حَتَّى

ઘરવાળાંને બાલાવી લીધાં અને ત્યાં જ વસી ગયા. ત્યાં સુધી કે તેમનાં કેટલાયે ઘરો આબાદ થઈ ગયાં.

إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلٌ أَبْيَاتٍ قَتَلَهُمْ وَثَبَّ الْقَلَامُ وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ

બાળક જુવાન થઈ ગયો અને (જુરહુમ)થી અરબી શીખી. યુવાન થતાં બાળક એમને ખૂબ જ ગમ્યો અને

وَتَهُمُّوا أَلْفَسَهُمْ وَأَعْجَبَهُمْ حِينَ ثَبَّتَ فَلَمَّا أَكْرَمَكَ سَرَّ وَجْوهَا

પસંદ આવ્યો. જ્યારે બાલિગ થઈ ગયો તો તેમણે તેમનામાંથી એક સ્ત્રી સાથે તેમની શાદી કરી આપી.

أَمْرًا لَمْ يَنْهَهُمْ وَمَاتَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ

હઝરત ઈસ્માઈલનાં વાલિદાનો ઈન્તેકાલ થઈ ગયો. ઈસ્માઈલની શાદી પછી ઈબ્રાહીમ પોતાના ત્યજેલાંને

إِسْمَاعِيلَ يُطَالِعُ تَزَكَّتَهُ فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ فَسَأَلَ إِمْرَأَتَهُ عَنْهُ

જોવા આવ્યા. ઈસ્માઈલને ઘરમાં મોજૂદ ન પામ્યા તો એમનાં પત્નીને એમના બારામાં પૂછ્યું, તેણે બતાવ્યું,

فَقَالَتْ خَرَجَ يُبْتَغِي لَنَا ثَمَرًا سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ

અમારા માટે કાંઈ શોધવા ગયા છે. પછી એમણે તેણીને તેમના જીવન નિર્વાહ બાબતે પૂછ્યું તો તેણીએ

مُخِّنٌ بِسَرِّهِمْ فِي ضَيْقٍ وَشِدَّةٍ فَفَشَكَتَ إِلَيْهِ قَالَ فَإِذَا جَاءَ

કહ્યું, અમે બુરી હાલત તથા તંગદસ્તી અને સખ્તીમાં છીએ. તેણીએ એ (અજનબી)ને શિકાયત કરી.

رَأَوْجِكَ إِقْرَأِي عَلَيْهِ السَّلَامَ وَقُولِي لَهُ يُعْزِرُ عَتَبَةَ بِأَبِيهِ فَلَمَّا

ફર્માવ્યું, જ્યારે તમારા પતિ આવે તો એને સલામ કહેશો અને એ પણ કહેશો કે તમારા દરવાજાની ચોખટ

جَاءَ إِسْمَاعِيلُ كَأَنَّهُ اشْتَرَى شَيْئًا فَقَالَ هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ نَعَمْ

બદલી કાઢો. જ્યારે ઈસ્માઈલ પરત આવ્યા તો તેમણે કાંઈક જાણીતી સુગંધ મેહસૂસ કરી. પોતાની પત્નીને

جَاءَ نَا شَيْخٌ كَذَا وَكَذَلِكَ أَفْسَأْنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتَهُ وَسَأَلْتَنِي كَيْفَ

પૂછ્યું, શું કોઈ આવ્યું હતું? તેણીએ કહ્યું, હા! આવા દેખાવવાળા એક વૃદ્ધ શખ્સ આવ્યા હતા. તેમણે

عَيْشِنَا فَأَخْبَرْتَهُ أَنَا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ قَالَ قَهْلٌ أَوْ صَاكٍ بِشَيْئٍ

આપણા બારામાં પૂછ્યું, મેં તેમને બતાવ્યું. તેમણે પૂછ્યું, તમારું જીવન કેવી રીતે ગુજરે છે? તો મેં એમને

قَالَتْ نَعَمْ أَمْرِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ عَائِزُ عَتَبَةَ بِأَبِيكَ

બતાવ્યું કે અમે તંગી તથા સખ્તીમાં છીએ. પૂછ્યું, શું તેમણે તને કોઈ વસિયત કરી હતી? તેણીએ બતાવ્યું,

قَالَ ذَاكَ ابْنِي وَقَدْ أَمَرَنِي أَنْ أَفَارِقَكَ لِتَحْقُقَ بِأَهْلِكَ قَطْلَقْمَا

હા ! મને હુકમ આપ્યો હતો કે તમને સલામ કહું, તે એવું કહી ગયા છે કે તમારા દરવાજાની ચોખટ બદલી

وَسُرَّوَجٍ مِنْهُمْ أَخْرَى فَلَيْتَ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ

નાખો. ફર્માવ્યું, તે મારા પિતા હતા અને એમણે મને હુકમ આપ્યો છે કે તમારાથી જુદાઈ કરી લઉં, તારા

أَسْهُمُ بَعْدُ فَلَمْ يَجِدْ لَوْ دَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ فَسَأَلَهَا عَنْهُ فَقَالَتْ

ધરવાવાળાંને ત્યાં ચાલી જા ! અને તેણીને તલાક આપી દીધી. અને બની જુરહુમમાં જ બીજી શાદી કરી

خَرَجَ يُبْتَغِي لَنَا قَالَ كَيْفَ أَنْتُمْ وَسَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ

લીધી. જેટલા દિવસ અલ્લાહે ચાહું, ઈબ્રાહીમ તેમની પાસે ન આવ્યા, પછી એના બાદ તશરીફ લાવ્યા.

فَقَالَتْ لِحْنٍ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ وَأَثْنَتْ عَلَى اللَّهِ قَالَ مَا طَعَامُكُمْ قَالَتْ

ફરી ઈસ્માઈલને ઘરે ન જોયા. તેમની પત્ની પાસે તશરીફ લઈ ગયા અને તેણીને ઈસ્માઈલ વિશે પૂછ્યું,

الْحَمْدُ قَالَ فَمَا شَرَأَيْكُمْ قَالَتِ الْمَاءُ قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي الْكُحْمِ

તેણીએ કહું, તે બહાર અમારા માટે ખાવાનું તલાશ કરવા ગયા છે. પૂછ્યું, તમે લોકો કઈ હાલતમાં છો ?

وَالْمَاءُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ

અને તેમના જીવન નિર્વાહ વિશે પૂછ્યું, તેણીએ કહું, અમે સારી હાલત અને આરામથી છીએ. અને

حَبٌّ وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَالَهُمْ فِيهِ قَالَ فَمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ

અલ્લાહની તારીફ કરી. પૂછ્યું, તમારો ખોરાક શું છે ? તેણીએ કહું, ગોશત. પૂછ્યું, પીઓ છો શું ? તેણી

بِعَيْرِ مَلَكَةٍ إِلَّا لَمْ يُؤَافِقَا قَالَ فَاذْأَجَاءَ سُرَّوَجٌ فَأَقْرَعَى عَلَيْهِ السَّلَامُ

એ કહું, પાણી. હઝરત ઈબ્રાહીમે કહું, હે અલ્લાહ ! તેમને ગોશત તથા પાણીમાં બરકત આપ !

وَمُرَّ بِهِ يَثْمُتُ عَتَبَةَ بَابِهِ فَلَمَّجَاءَ اسْمُعِيلُ قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مِنْ أَحِبِّ

નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, એ વખતે એમના માટે દાણા ન હતા, જો હોત તો દાણામાં પણ બરકતની હુઆ

قَالَتْ نَعْمَ أَنَا نَسِيمٌ حَسَنٌ الْهَيْئَةِ وَأَثْنَتْ عَلَيْهِ فَسَأَلَنِي عَنْكَ

કરત. ફર્માવ્યું, મક્કાના સિવાય ક્યાંક અન્ય જગાએ કેવળ ગોશત તથા પાણી પર ગુજારો મિજાજના માફક

فَأَخْبَرْتَهُ فَمَا لَنِي كَيْفَ عَيْشِنَا فَأَخْبَرْتَهُ أَنَا مَخِيرٌ قَالَ فَأَوْصَاكَ بِشَيْئٍ

નથી થતો. હઝરત ઈબ્રાહીમે ફર્માવ્યું, જ્યારે તમારા પતિ આવે તો સલામ કહેજો અને કહેજો કે પોતાના

قَالَتْ تَعْمُ هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُتَبَّعَ عَتَبَةَ

દરવાજાની ચોખટ રહેવા દેજો. જ્યારે ઈસ્માઈલ આવ્યા તો પૂછ્યું, શું તમારી પાસે કોઈ આવ્યું હતું ?

بَابِكَ قَالَ ذَلِكَ أَبِي وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ أَمْرًا فِي أَنْ أُمْسِكَ ثُمَّ لَبِثَ

તેમનાં પત્નીએ બતાવ્યું, હા ! એક શાનદાર બુઝુર્ગ તશરીફ લાવ્યા હતા. તેણીએ તેમની ખૂબીઓ વર્ણવી,

عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ وَاسْمِعِيلُ يُبْرِئِي نَبْلًا لَهُ

અને તેમણે આપના વિશે પૂછ્યું હતું. મેં તેમને બતાવ્યું. પછી આપણા જીવન નિર્વાહ વિશે પૂછ્યું તો મેં

تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيبًا مِنْ زُمْرٍ فَلَمَّا سَأَلْتَهُ قَامَ إِلَيْهِ فَصَنَعَ كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ

બતાવ્યું કે અમે સારી રીતે છીએ. પૂછ્યું જતાં જતાં કાંઈક કહી ગયા ? મેં એમને કહ્યું, હા ! આપને સલામ

بِالْوَالِدِ وَالْوَالِدُ بِالْوَالِدِ ثُمَّ قَالَ يَا سَمْعِيلُ إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ قَالَ

કહી ગયા છે અને હુકમ આપી ગયા છે કે પોતાના દરવાજાની ચોખટ બાકી રાખે. ફર્માવ્યું, એ મારા પિતા

فَأَصْنَعُ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ قَالَ وَتَعِينَنِي قَالَ وَأُعِيثُكَ قَالَ فَإِنَّ اللَّهَ

હતા અને તું દરવાજાની ચોખટ છે, મને હુકમ આપ્યો છે કે તને રહેવા દઉં. ત્યાર બાદ જેટલા દિવસ

أَمَرَنِي أَنْ أَبْنِي هَهُنَا بَيْتًا وَأَشَارَ إِلَى الْكَمَةِ مَرْتَفِعَةٍ عَلَى مَا حَوْلَهَا

અલ્લાહે ચાહું ન આવ્યા, ત્યાર બાદ આવ્યા અને ઈસ્માઈલ તીર ઠીક કરી રહ્યા હતા મોટા ઝાડની પાસે

قَالَ فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ فَجَعَلَ سَمْعِيلُ يَأْتِي

ઝમઝમની નજીક, જ્યારે એમને જોયા તો બંનેવે તે કયું જે બેટા સાથે અને બેટો બાપ સાથે કરે છે. ફર્માવ્યું,

بِالْحِجَارَةِ وَابْرَاهِيمُ يُبْنِي حَتَّى إِذَا رَفَعَ الْبِنَاءَ جَاءَ بِهَذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ

હે ઈસ્માઈલ ! અલ્લાહે મને એક હુકમ આપ્યો છે. અર્જ કરી, જે હુકમ કર્યો છે એને પૂરો કરો. ફર્માવ્યું,

لَهُ فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يُبْنِي وَاسْمِعِيلُ يَنَاولُهُ الْحِجَارَةَ وَهِيَ يَقُولَانِ لَنَا

તમે મારી મદદ કરશો ? અર્જ કરી, સાથ આપીશ ! ફર્માવ્યું, અલ્લાહે મને હુકમ આપ્યો છે કે અહીં એક ઘર

تَقْبَلُ مَثَائِكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ قَالَ فَجَعَلَ بَيْنِيَانِ حَتَّى يَدَّوْرًا حَوْلَ

બનાવું. અને એક એવા ટેકરાની તરફ ઈશારો કર્યો જે આસપાસથી ઊંચો હતો. ત્યાં જ બયતુલ્લાહની કુર્સી

الْبَيْتِ وَهِيَ يَقُولَانِ رَبَّنَا تَقْبَلْ مَثَائِكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ -

(મકાનની બેસણી) બુલંદ કરી. ઈસ્માઈલ પથ્થર લાવતા અને ઈબ્રાહીમ યજ્ઞતા. જ્યારે ઈમારત ઊંચી થઈ ગઈ તો એક પથ્થર લાવ્યા અને હઝરત ઈબ્રાહીમના માટે રાખ્યો, જેના પર ઉભા રહીને બાંધકામ કરતા હતા. અને ઈસ્માઈલ પથ્થર આપતા હતા. એ બંનેવ આ દુઆ પણ કરતા જતા. હે રબ ! અમારા તરફથી કૃબૂલ ફર્માવ ! બેશક ! તું સાંભળનાર ઈલ્મવાળો છે. બંનેવ બયતુલ્લાહની આસપાસ ઘુમી ઘુમીને બનાવતા રહ્યા અને આ દુઆ કરતા રહ્યા, હે અલ્લાહ ! અમારા તરફથી કૃબૂલ ફર્માવ !

બેશક! તું સાંભળે છે, જાણે છે."

હદીષ : ૧૭૯૨ની સમજૂતી

હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامએ હઝરત ઈસ્માઈલ عليه السلامને મક્કા મોઅઝ્ઝમામાં લાવીને આબાદ ફર્માવ્યા. એ કિસ્સાના ભાગો ઈમામ બુખારીએ કેટલીય જગાએ રિવાયત કર્યા છે. અહીં બે રાવીના બયાન કરેલા કિસ્સાઓને એકત્ર કરીને એ ક્રમસર કિસ્સાને વર્ણવ્યો છે કે પૂરી વાત દિમાગમાં આવી જાય છે.

نطاق : (એક પ્રકારનું ઉનનુ કાપડ, હાથથી વણેલું ઊંની કાપડ) કમરબંદ. અરબની સ્ત્રીઓ કામકાજના વખતે કમરમાં એક કપડુ બાંધી લેતી હતી એને منطق તથા نطاق કહે છે. હઝરત સારાએ હઝરત હાજરાને હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامને ભેટ ધરી દીધાં. હઝરત હાજરા رضي الله عنها સગભા થઈ ગયાં, એનાથી હઝરત સારાને ગૈરત આવી તો એમણે કૃસમ ખાધી કે તેમનાં ત્રણ અંગોને કાપશે. એનાથી ગભરાયને હઝરત હાજરા رضي الله عنها ઘર છોડીને બહાર નીકળી આવ્યાં અને પોતાના કમરબંધના પાછલા હિસ્સાને જમીન સુધી લટકાવી દીધો જેથી તેમનાં પગનાં નિશાન ભૂસાતાં જાય. હઝરત ઈબ્રાહીમને જ્યારે એ વાતની જાણ થઈ તો તેમણે હઝરત સારાથી સિફારિશ કરી અને ફર્માવ્યું, તેમના બંનેવ કાનોમાં કાણુ પાડી આપો અને તેમની ખત્ના કરી આપો જેથી હઝરત સારાએ એના પર અમલ કર્યો. પછી અલ્લાહના હુકમથી હઝરત ઈબ્રાહીમ હઝરત હાજરા તથા ઈસ્માઈલને લઈને મક્કા મોઅઝ્ઝમા આવ્યા. આ સફર પગપાળા કર્યો હતો અથવા બુર્રાક પર ?? બંનેવ ફોલ છે.

عند دوحه : (એક પ્રકારનું ઉનનુ કાપડ, હાથથી વણેલું ઊંની કાપડ) કમરબંદ. અરબની સ્ત્રીઓ કામકાજના વખતે કમરમાં એક કપડુ બાંધી લેતી હતી એને منطق તથા نطاق કહે છે. હઝરત સારાએ હઝરત હાજરાને હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامને ભેટ ધરી દીધાં. હઝરત હાજરા رضي الله عنها સગભા થઈ ગયાં, એનાથી હઝરત સારાને ગૈરત આવી તો એમણે કૃસમ ખાધી કે તેમનાં ત્રણ અંગોને કાપશે. એનાથી ગભરાયને હઝરત હાજરા رضي الله عنها ઘર છોડીને બહાર નીકળી આવ્યાં અને પોતાના કમરબંધના પાછલા હિસ્સાને જમીન સુધી લટકાવી દીધો જેથી તેમનાં પગનાં નિશાન ભૂસાતાં જાય. હઝરત ઈબ્રાહીમને જ્યારે એ વાતની જાણ થઈ તો તેમણે હઝરત સારાથી સિફારિશ કરી અને ફર્માવ્યું, તેમના બંનેવ કાનોમાં કાણુ પાડી આપો અને તેમની ખત્ના કરી આપો જેથી હઝરત સારાએ એના પર અમલ કર્યો. પછી અલ્લાહના હુકમથી હઝરત ઈબ્રાહીમ હઝરત હાજરા તથા ઈસ્માઈલને લઈને મક્કા મોઅઝ્ઝમા આવ્યા. આ સફર પગપાળા કર્યો હતો અથવા બુર્રાક પર ?? બંનેવ ફોલ છે.

وعطش ابنها : એ વખતે હઝરત ઈસ્માઈલ عليه السلامની ઉંમર બે વર્ષ હતી. હઝરત હાજરાનું દૂધ સૂકાઈ ગયું. હઝરત ઈસ્માઈલ ભૂખ તથા તરસથી તડપવા લાગ્યા. એને રાવીએ اوتيلبت او يتلبتથી તાબીર કર્યું છે. એટલે ભૂખ તથા તરસની તકલીફમાં આળોટવા લાગ્યા.

غوات : (એક પ્રકારનું ઉનનુ કાપડ, હાથથી વણેલું ઊંની કાપડ) કમરબંદ. અરબની સ્ત્રીઓ કામકાજના વખતે કમરમાં એક કપડુ બાંધી લેતી હતી એને منطق તથા نطاق કહે છે. હઝરત સારાએ હઝરત હાજરાને હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامને ભેટ ધરી દીધાં. હઝરત હાજરા رضي الله عنها સગભા થઈ ગયાં, એનાથી હઝરત સારાને ગૈરત આવી તો એમણે કૃસમ ખાધી કે તેમનાં ત્રણ અંગોને કાપશે. એનાથી ગભરાયને હઝરત હાજરા رضي الله عنها ઘર છોડીને બહાર નીકળી આવ્યાં અને પોતાના કમરબંધના પાછલા હિસ્સાને જમીન સુધી લટકાવી દીધો જેથી તેમનાં પગનાં નિશાન ભૂસાતાં જાય. હઝરત ઈબ્રાહીમને જ્યારે એ વાતની જાણ થઈ તો તેમણે હઝરત સારાથી સિફારિશ કરી અને ફર્માવ્યું, તેમના બંનેવ કાનોમાં કાણુ પાડી આપો અને તેમની ખત્ના કરી આપો જેથી હઝરત સારાએ એના પર અમલ કર્યો. પછી અલ્લાહના હુકમથી હઝરત ઈબ્રાહીમ હઝરત હાજરા તથા ઈસ્માઈલને લઈને મક્કા મોઅઝ્ઝમા આવ્યા. આ સફર પગપાળા કર્યો હતો અથવા બુર્રાક પર ?? બંનેવ ફોલ છે.

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (510) અંબિયા વિશે બયાન

فَبِحَثِّ بَعْبِهِ : એટલે પોતાની એડી અથવા પોતાની પાંખ વડે જમીનને ખોતરી. અને એક રિવાયતમાં છે કે પોતાના પગ વડે જિબ્રઈલે એડી મારી. અને બીજી રિવાયતમાં છે કે પોતાની આંગળી વડે જમીનને ખોતરી જેનાથી પાણી ઉભરાવા લાગ્યું.

مَنْ حُرِّه : આ યમનના રહેવાસી બની ફહતાનના લોકો હતા જે સામ બિન નૂહની ઔલાદમાંથી છે. તેમના સરદારનું નામ મઝાઝ બિન અમ્ન હતું. એક રિવાયતમાં આ પ્રમાણે છે કે એ વખતે એ લોકો મક્કાના નજીક જ કોઈ વાદીમાં હતા. જુરહુમ અને એના ભાઈ ફતૂરા જે એ ફબીલાના જદે આ'લા (દાદા) છે. સૌ પ્રથમ અરબી ભાષા એ લોકોએ બોલાવાની શરૂ કરી છે. હઝરત ઈસ્માઈલે તેમનામાં જ ઉછેર પામ્યો અને તેમનાથી જ અરબી ભાષા શીખી. અને આ એ હદીષના વિરુદ્ધ નથી જે હાકિમે ઈબ્ને અબ્બાસથી રિવાયત કરી છે કે સૌ પ્રથમ અરબી ભાષામાં હઝરત ઈસ્માઈલે વાત કરી. આ હદીષથી મુરાદ એ છે કે ઈબ્રાહીમની ઔલાદમાં સૌ પ્રથમ હઝરત ઈસ્માઈલ عليه السلام અરબીમાં વાત કરી.

زوجوا : પત્નીનું નામ શું હતું એમાં સખત મતભેદ છે. એ જ પ્રમાણે એ કોનાં સહાબઝાદી હતાં એમાં મતભેદ છે. સુહૈલીએ કહ્યું એમનું નામ જદા બિન્ત સઅદ હતું. ઈબ્ને ઈસ્હાકથી રિવાયત છે કે એમનું નામ અમ્મારા બિન્તે સઅદ બિન્તે એસામાં હતું. અબૂ જહમની હદીષમાં છે કે એ સદાઅની પુત્રી હતાં, એમાં નામ વર્ણવ્યું નથી. હઝરત ઈસ્માઈલે ખૂદ એમના પિતાને ત્યાં પયગામ મોકલ્યો અને તેમણે શાદી કરી આપી..

ماتت ام اسمعيل : એ જ અરસામાં હઝરત હાજરાનો ઈન્તેકાલ થઈ ગયો. હઝરત ઈસ્માઈલે તેમને હતીમમાં દફન ફર્માવ્યાં. ઈન્તેકાલના સમયે તેમની ઉંમર નેવું વર્ષની હતી.

فَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى : હઝરત ઈબ્રાહીમના હુકમ પ્રમાણે પ્રથમ પત્નીને તલાક આપી દીધી અને પછી બની જુરહુમની જ બીજી છોકરી સાથે શાદી કરી જેમનું નામ શામા બિન્તે મુહલહલ અથવા આતિકા બિન્તે હિશામ હતું. એમના બારામાં અન્ય રિવાયતો પણ છે. એમનાથી જ હઝરત ઈસ્માઈલના બાર પુત્રો પેદા થયા.

كما يَضَنعُ الوالد بالولد : એટલે કે સીના સાથે લગાડયો, મુસાફો કર્યો, દસ્તખોસી કરી, અથવા પેશાની ચૂમી. એ વખતે હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام ની ઉંમર સો વર્ષની હતી. વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે બયતુલ્લાહ શરીફનું બાંધકામ સૌ પ્રથમ ફરિશ્તાઓએ કર્યું હતું. તુફાને નૂહમાં એની ઈમારત ઉઠાવી લેવામાં આવી. તુફાન પછી બયતુલ્લાહ શરીફની જગા એક ટેકરા જેમ મૌજૂદ હતી ત્યાં જ બયતુલ્લાહ શરીફનો પાયો ખોદવામાં આવ્યો અને ઈમારત બનાવવામાં આવી.

એક હદીષમાં છે કે અલ્લાહ ﷻ એ એક વાદળ મોકલ્યું તેણે બયતુલ્લાહની જગાએ આવીને છાંયડો કર્યો, એનાથી બયતુલ્લાહ શરીફની હદબંધી કરી. બયતુલ્લાહ શરીફની ઈમારત હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام ના હાથથી નવ હાથ ઊંચી હતી અને તેની લંબાઈ ત્રીસ હાથ હતી

એના માટે છત ન હતી, એક દરવાજો રાખ્યો અને અંદર દરવાજા પાસે એક ખાડો ખોદ્યો જેમાં બયતુલ્લાહ શરીફનું નઝરાણુ રાખવામાં આવતુ હતું. એ પાંચ પહાડોના પથ્થરોથી બનેલ છે : હિરા, ખબીર, લબનાન, જબલે તૂર, જબલે બયતુલ મુકદ્દસ, કા'બા શરીફની દીવાલો તો બદલવામાં આવી છે પણ પાયો એ જ સલામત છે જે હઝરત ઈબ્રાહીમ તથા ઈસ્માઈલે ફાયમ કર્યો હતો.

બઅષત પહેલાં કુરૈશે જે બાંધકામ કર્યું એ બયતુલ્લાહનો અમુક હિસ્સો હતીમમાં સામેલ કરીને

બહાર કરી આપ્યો અને આજ સુધી એના પર ઈમારત બાકી છે. જેની વિગત નુઝહતુલ કારી ભાગ-૧માં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. વાંચકો એનો અભ્યાસ કરે.

جاء بهذا الحجر એનાથી મુરાદ એ પથ્થર છે જેના પર ઉભા રહીને હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ દીવાલોનું બાંધકામ કર્યું છે જેને મકામે ઈબ્રાહીમ કહે છે. જે હજી પણ મૌજૂદ છે. મસ્જિદે હરામમાં કાબા શરીફની પૂર્વ ઉત્તર બાજુ થોડા અંતરે રાખવામાં આવેલ છે. દીવાલો જેટલી ઊંચી થતી જતી હતી એ પથ્થર પર ઊંચો થતો જતો હતો. બાંધકામ કરતાં કરતાં જ્યારે દીવાલો ઊંચી થઈ ગઈ એટલી જ્યાં હજરે અસ્વદ ફિટ કરેલ છે તો હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ હઝરત ઈસ્માઈલને ફર્માવ્યું, હે બેટા ! એક સારો પથ્થર શોધી લાવ હું એને લગાડી દઉં જ્યાંથી લોકો પોતાનો તવાફ શરૂ કરે અને જ્યાં ખત્મ કરે. તેમણે મજબૂરી દર્શાવી કે હું થાકેલો છું. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ ફર્માવ્યું, તો પણ જાવ ! હઝરત ઈસ્માઈલ જ્યારે પરત આવ્યા તો જોયું કે એક ખૂબસૂરત પથ્થર ત્યાં લાગેલો છે. પૂછ્યું, અબ્બા ! આ કોણ લાવ્યું છે ? ફર્માવ્યું, એને તે લાવ્યો છે જે તારા પર ભરોસો નથી કરતો.

એ પથ્થર હઝરત જિબ્રઈલ عليه السلام હિંદુસ્તાનથી લાવ્યા હતા. આ તે જ પથ્થર છે જેના પર બેસીને હઝરત આદમ عليه السلام જન્મતથી તશરીફ લાવ્યા હતા. એ દૂધની જેમ સફેદ હતો, બોસો આપનારાઓના ગુનાહોનું શોષણ કરતાં કરતાં કાળો થઈ ગયો.

حدیث ۱۷۹۳
حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ قَالَ

"હઝરત અબૂઝરે કહ્યું કે મેં અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! જમીનમાં [હદીષ : ૧૭૯૩]

قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ مَسْجِدٍ وَضِعَ فِي الْأَرْضِ أَوَّلُ قَالَ

સૌથી પ્રથમ કઈ મસ્જિદનો પાયો રાખવામાં આવ્યો છે ? ફર્માવ્યું, મસ્જિદે હરામનો. પછી મેં અર્ઝ કરી,

مَسْجِدَ الْحَرَامِ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى قُلْتُ كَمْ

પછી કોની ? ફર્માવ્યું, મસ્જિદે અકસાની. મેં અર્ઝ કરી, એમના વચ્ચે કેટલી મુદત છે ? ફર્માવ્યું,

હદીષ : ૧૭૯૩ની સમજૂતી

اربعون سنة : અલ્લામા ઈબ્ને જવઝીએ કહ્યું કે એ ઘણુ મુશ્કેલ છે એટલા માટે કે કાબાની તામીર હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ કરી છે અને બયતુલ મુકદ્દસની તામીર હઝરત સુલૈમાન عليه السلام એ કરી. બંનેવ હઝરાતની વચ્ચે એક હજાર સાલના અરસાનો જમાનો છે. અલ્લામા કુર્તબીએ એ જવાબ આપ્યો, હદીષમાં બુનિયાદ (પાયા)નું વર્ણન છે. કા'બાનો પાયો હઝરત આદમ عليه السلام એ રાખ્યો હતો. શક્ય છે કે ખૂદ તેમણે જ ચાલીસ વર્ષો બાદ બયતુલ મુકદ્દસનો પણ પાયો રાખ્યો હોય. એનું સમર્થન એનાથી પણ થાય છે કે ઈબ્ને હિશામે પોતાની કિતાબુત્તીજાનમાં વર્ણન કરેલ છે કે કા'બાની તામીર પછી હઝરત જિબ્રઈલ عليه السلام એ હઝરત આદમ عليه السلام ને ફર્માવ્યું કે બયતુલ મુકદ્દસ ચાલો અને તેની ઈમારત બનાવો, તો એમણે એનું બાંધકામ કર્યું. પછી હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ કા'બાની અને હઝરત સુલૈમાન عليه السلام એ બયતુલ મુકદ્દસનું નવેસરથી બાંધકામ કર્યું.

كَانَ بَيْنَهُمَا قَالَ أَرْبَعُونَ سَنَةً ثُمَّ أَيْنَمَا أَذْرَكَتَكَ الصَّلَاةُ بَعْدُ

ચાલીસ સાલ, પછી તમને જ્યાં નમાઝનો સમય મળી જાય ત્યાં પઢી લો,

فَصَلِّهِ فَإِنَّ الْفَضْلَ فِيهِ عِ

એટલા માટે કે ફઝીલત એમાં જ છે."

(બાબ વوهબના ઝુહુબા લિ દાઉદ વ સુલેમાન, પેજ-૨૮૭, મુસ્લિમ-સલાત, નિસાઈ-સલાત તથા તફસીર)

حدیث ۱۷۹۴ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَلِيمٍ الرَّزِّيُّ أَخْبَرَنِي أَبُو حَمِيدٍ السَّاعِدِيُّ

"હઝરત અબૂ હુમૈદ સાઅદીએ મને ખબર આપી કે લોકોએ અઝ કરી,

[હદીષ : ૧૭૯૪]

إِنَّهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ تَصَلِّيُ عَلَيْكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

યા રસૂલલ્લાહ ! અમે હુઝૂર ﷺ પર કેવી રીતે દુરુદ પઢીએ ! તો રસૂલલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, પછી

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَوْلُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَ

કહો, હે અલ્લાહ ! રહમત નાઝિલ ફર્માવ મુહમ્મદ ﷺ પર અને તેમની અઝવાજ (બીબીઓ) અને એમની

ذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ

ઔલાદ પર, જેવી રીતે તેં રહમત નાઝિલ ફર્માવી આલે ઈબ્રાહીમ પર, અને બરકત નાઝિલ ફર્માવ

وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ - إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ عَلَيْهِ

મુહમ્મદ પર અને તેમની અઝવાજ તથા ઔલાદ પર જેવી તેં બરકત નાઝિલ ફર્માવી આલે ઈબ્રાહીમ પર,

બેશક ! તું તારીફ કરવામાં આવેલ બુઝુર્ગ છે."

(બુખારી, ભાગ-૨ દઅવાત, પેજ-૯૪૧, મુસ્લિમ, અબૂદાઉદ, નિસાઈ, -સલાત તથા તફસીર, ઈબને માજહ-સલાત)

حدیث ۱۷۹۵ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى قَالَ لَقِيتُ كَعْبَ بْنَ

"અબુદુર્રહમાન ઈબને અબી લયલાએ કહ્યું કે મને કઅબ બિન ઉજરહ રઝી અલ્લેએ

[હદીષ : ૧૭૯૫]

عَبْرَةَ فَقَالَ أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً سَمِعْتُهَا مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

મુલાકાત કરી અને ફર્માવ્યું, શું હું તને તે હદીયો ન પેશ કરું જે મેં રસૂલલ્લાહ ﷺ થી સાંભળ્યો છે, મેં કહ્યું,

હદીષ : ૧૭૯૫ની સમજૂતી

હઝરત અબૂ ઝરની રિવાયતમાં શબ્દ આલે ઈબ્રાહીમના બદલે આલે મુકહમ છે. મુરાદ બુદ ઈબ્રાહીમ ﷺ છે. આલે મુહમ્મદથી મુરાદ ક્યાં તો ખાસ ઔલાદે સૈયદા

નુહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(513)

અંબિયા વિશે બયાન

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ بَلَى فَأَهْدُهُ إِلَى فَقَالَ سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ

જરૂર એ હદિયો મને અતા ફર્માવો તો તેમણે કહ્યું કે અમે નબી ﷺ થી સવાલ કર્યો અને અમે અર્જ કરી, યા

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ

રસૂલલ્લાહ ! આપના અહલે બયત પર દુરૂદ કેવી રીતે છે ? અલ્લાહે અમને આપના પર સલામ કરવાનો

أَهْلَ الْبَيْتِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلِمَنَا كَيْفَ تُسَلِّمُ عَلَيْكَ قَالَ قَوْلُوا اللَّهُمَّ

તરીકો શીખવી આપ્યો છે. ફર્માવ્યું, કહો, હે અલ્લાહ ! તારી રહમત નાઝિલ ફર્માવ મુહમ્મદ અને આલે

صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ

મુહમ્મદ પર જેવી તે રહમત નાઝિલ ફર્માવી ઈબ્રાહીમ અને આલે ઈબ્રાહીમ પર, બેશક ! તું તારીફ

إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ - اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ

કરવામાં આવેલ બુરુગ છે. હે અલ્લાહ ! બરકત નાઝિલ ફર્માવ મુહમ્મદ અને આલે મુહમ્મદ પર જેવી તે

مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ عِ

બરકત નાઝિલ ફર્માવી ઈબ્રાહીમ અને આલે ઈબ્રાહીમ પર, બેશક ! તું તારીફ કરવામાં આવેલ બુરુગ છે."

(બુખારી ૨/૭૦૭, ૭૦૮ તફસીર સૂરએ અહઝાબ, ૨/૯૪૦ દઅવાત, મુસ્લિમ,
અબૂ દાઉદ, તિર્મિઝી, ઈબ્ને માજહ, સર્વ કિતાબુસ્સલાતમાં)

ફાતિમા ઝહરા رضی اللہ عنہا છે અથવા તે તમામ બની હાશિમ બની મુત્તલિબ જેમણે ઝકાત લેવી જાઈઝ નથી, અને એની પણ સંભાવના છે કે આલથી મુરાદ તમામ મુસલમાન હોય, જેવું કે એક હદીષમાં ફર્માવ્યું : "જે મારી ઈત્તેબાઅ (આજ્ઞાપાલન) કરે તે મારી આલ છે."

કમા સલિતેલે અબ્રાહીમ આમાં અફઝલની મફઝૂલની સાથે સરખામણી નથી બલકે ગૈર અઅરફની અઅરફ સાથે છે. હઝરત ઈબ્રાહીમ علیہ السلام અને તેમની આલ પર અલ્લાહ ﷻની ખાસ રહમતો અને બેપનાહ બરકતો એ વખતે પણ સૌની જાણમાં હતી એટલા માટે અબ્રાહીમ વબારકતેલે અબ્રાહીમ ફર્માવવામાં આવ્યું.

કિફેલે સવાલોનો પાયો એ હતો કે કુર્આને કરીમમાં ફર્માવવામાં આવ્યું : "હે ઈમાનવાળાઓ ! નબી પર દુરૂદ મોકલો અને એમના પર સલામ મોકલો જેવો કે સલામ મોકલવાનો હક્ક છે." તશહહુદમાં સલામનો તરીફો શીખવાડયો કે આ પ્રમાણે કહો : ورحمة الله وبركاته

حدیث ۱۷۹۶ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

عَنْهُمَا "उत्तरत एवने अब्बास رضي الله عنهما اے کھنڈ کے نبی ﷺ علیہ وسلم"

[हदीष : १७९६]

عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُوذُ بِالْحَسَنِ وَ

उसन तथा हुसैननी डिफाजत माटे आ हुआ पढता उता अने इर्मावता उता के

الْحُسَيْنِ وَيَقُولُ إِنَّ أَيْلَمًا كَانَ يَعُوذُ بِهَا إِسْمَاعِيلُ وَإِسْحَاقُ أَعُوذُ

तमारा भाप इस्माईल तथा इस्हाक पण डिफाजत माटे आ हुआ पढता

بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَأَمَةٍ

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ... الخ. utl.

(अभू दाविद-सुन्नत, तिर्मिजी तिब्ब, निसाई, नुउत, अमलुल यौमि वल्लैल, एवने माजड-तिब्ब)

हदीष : १७९६नी समजूती

وهامه नो अर्थ जेरीलां अने नुकसान पडोयाडनार थाय छे.

लामेनो अर्थ बुराई पडोयाडनार थाय छे. عَيْنٍ لَأَمَةٍ बुरी नजर.

प्रकरण : "अल्लाह ﷻ ना आ इर्शादिनुं

अयान : 'अने तेमने इब्नाहीमना महेमानोना
जारांमं जतावी दो ज्यारे के तेमनी पासे

हाजर थया." لَا تُؤْجَلُ नो अर्थ डर नही. अने

अल्लाह ﷻ ना आ इर्शादिना अयानमं :
"अने ज्यारे के इब्नाहीमे कहुं, हे मारा

रज! मने देभाडी आप तुं केवी रीते मुसदां
जुवंत करीश."

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَنَبَّهْتُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ (الآية) لَا تُؤْجَلُ لَا تَخَفْ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى ص २८

प्रकरणनी स्पष्टता : अल्लाह ﷻ अउत्तरत लूत एलियासलामने पोतानी इमनी

डिदायतना माटे मोकल्या. कुङ तथा शिर्क उपरांत अन्य घणी बुराईओनी साथे अमनामं पुरोधोमं सजातिय

संभोग पुष्कण प्रमाणमं इलायेल उतुं. उत्तरत लूत एलियासलामने अमने इस्लामनी दावत आपी, बुराईओथी

भास करी सजातिय संभोगनी बुराईथी दूर रडेवानी तदकीन करी पण तेओ न मान्या, अने नाइर्मानी

तथा सरकशीना जेशमं कडी आप्युं के तमे साया छे तो अमारा पर अल्लाहनु अजाब लावो. उत्तरत

लूत एलियासलामने तेमनी तभाडी तथा बर्बादीनी बह हुआ करी . अल्लाह तेमनी बहहुआ इबूल करी अने

तेमना पर अजाब नाजिल करवा माटे यार इरिशताओने मोकल्या. जिब्रईल, मीकाईल, इस्राईल,
दरदाईल. अे इरिशताओ भूबसूरत, दाढी मूंछ विनाना नव युवानोना स्वरूपमं पगपाणा यावीने उत्तरत

इब्नाहीम एलियासलामनी बिदमतमं हाजर थया. उत्तरत इब्नाहीम एलियासलामनी आदते करीमा उती के विना
महेमान भावा भाता न उता. लगभग पंहर दिवसो सुधी कोई महेमान आव्यु न उतुं. अनी अमना पर

અસર હતી. જ્યારે એ લોકોને આવતા જોયા તો ઘણા જ ખુશ થયા અને પોતાની પત્નીની પાસે તશરીફ લઈ ગયા અને શેકેલો ખૂબ જ તંદુરસ્ત વાછરડો ખાવા માટે લાવ્યા. ફરિશ્તાઓએ એમાંથી કાંઈ ખાધું નહીં એનાથી હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام પર કાંઈક ખોફ છવાયો. તો એ ફરિશ્તાઓએ અર્જ કરી, આપ ડરો નહીં! અમે કૌંમે લૂતને તબાહ કરવા માટે આવ્યા છીએ, અમે ફરિશ્તા છીએ, હઝરત સારહ ત્યાં ઉભાં ઉભાં જોઈ સાંભળી રહ્યાં હતાં. તેમને હસી આવી ગઈ. ફરિશ્તાઓએ તેમને બશારત આપી કે અલ્લાહ ﷻ આપને ફરજંદ અતા કરશે જેનું નામ ઈસહાક હશે અને તેમને પણ એક ફરજંદ અતા કરશે જેમનું નામ યાકૂબ હશે.

كيف تحي الموتى : હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ અલ્લાહ ﷻ થી સવાલ કર્યો કે મને દેખાડી આપ કે તું મુડદાં કેવી રીતે જીવતાં કરીશ. ફર્માવ્યું કે શું એના પર ઈમાન નથી ધરાવતો ? ફર્માવ્યું, ઈમાન તો રાખું છું પરંતુ ચાહું છું કે મને દિલી સંતોષ થઈ જાય, એટલે કે ઈલ્મુલ યફીન હાંસલ થઈ જાય. એને એ રીતે સમજો કે દરેક શખ્સને એ વાતનું યફીન છે કે મક્કા મોઅઝઝમા અને મદીના મુનવ્વરા મૌજૂદ છે. કોઈને એમાં રજ માત્ર શંકા નથી પરંતુ બંનેવની ઝિયારત (દીદાર) પછી જે સ્પષ્ટતા તથા ઈત્મિનાન થાય છે તે જોયા વિનાના યફીનથી વિશેષ હોય છે. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام ના એ સવાલનો મતલબ એ જ હતો કે મુડદાં જીવતાં કરવાનું દેખાડી દે કે મુડદાં જીવતા થતાં આંખોએથી જોઈને જે દિવ્ય દ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થશે એની વાત જ કાંઈ ઔર હશે. હુકમ થયો કે ચાર પક્ષીઓ લઈ લો. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام એ મરગી, મોર, કબૂતર, અને કાગડો લીધાં. હુકમ થયો કે તેમનાં માથાં કાપીને તમારી પાસે રાખી લો અને તેમનાં શરીરોને ખીમો કરીને આપસમાં મિશ્ર કરી દો. પછી ચાર પહાડો પર જઈને તેના ભાગો વિખેરી દો. અને પછી તેમને પોકારો સૌ તમારી પાસે ઉડતાં ઉડતાં હાજર થશે. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام ના દસ્તે મુબારકમાં એ પક્ષીઓના માથાં હતાં, પોકાર્યા પછી એ ચોરેવનાં ઘડ તેમની પાસે આવી ગયાં. જો બીજાનું માથું કોઈના ઘડની સાથે મિલાવવા ચાહતા તો હટી જતું અને જ્યારે એનું માથું મિલાવતા તો મળી જતું.

حدیث ۱۷۹۷
عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૭૯૭]

أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

அமே ઈબ્રાહીમ કરતાં શક કરવા માટે અધિક પાત્ર છીએ જ્યારે કે તેમણે અર્જ કર્યું હતું,

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَخْنُ أَحَقُّ بِالشَّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ رَبِّ

હે મારા રબ ! મને દેખાડ તું મુડદાંને કેવી રીતે જીવંત કરીશ ? ફર્માવ્યું કે શું તું ઈમાન

أَرِنِي كَيْفَ تَحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنِ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي

નથી ધરાવતો ?? અર્જ કરી ઈમાન ધરાવું છું પરંતુ ચાહું છું કે દિલનું ઈત્મિનાન હાંસલ થઈ જાય

وَيُرْحَمُ اللَّهُ لَوْ طَالَ لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْ لَبِثْتُ

અને અલ્લાહ તઆલા લૂત પર રહમ ફર્માવે તે મજબૂત પનાહગાહની

أَرِنِي كَيْفَ تَمَّيُّ الْمَوْتَى قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنِ قَالَ بَلَىٰ وَتَكُنْ لِيْطَمَّرُنْ قَلْبِي

તરફ પનાહ લેવા ચાહતા હતા. અને જો હું એટલા સમય સુધી

وَيُرْحَمُ اللَّهُ لَوْ طَالَ لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْ لَبِثْتُ

જેલખાનામાં રહેતો જેટલો સમય

فِي السَّمْعَيْنِ طَوْلَ مَا لَبِثْتُ يُوسُفُ لَأَجِبْتُ الدَّاعِيَ عَد

યૂસુફ રહ્યા તો દાઈની વાત માની લેતો."

(૨/૪૭૮, ૪૭૯, ૨/૬૫૧ તફસીરે સૂરએ બકરહ, ૨/૬૮૦ તફસીરે સૂરએ યૂસુફ, બાબુ તઅબીરુરુઅયા, ૨/૧૦૩૫
અહયુસ્સુજુન વલ્ફસાદ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, ઈબને માજહ-ફિતન)

હદીષ : ૧૭૯૭ની સમજૂતી

فَنَحْنُ أَحَقُّ بِالشَّكِّ آ કયાસ અપવાદના રૂપે છે, મતલબ એ છે

કે જો હઝરત ઈબ્રાહીમે શક કર્યો હોત તો તે અમારા દાદા છે, અમે એની સરખામણીમાં અધિક શકમાં પડત, પરંતુ તેમણે શક ન કર્યો. સાફ સ્પષ્ટતા કરી આપી કે મને ઈમાન છે. શક પછી ઈમાનનું પુબૂત નથી હોતું. જ્યારે તેમણે શક નથી કર્યો તો અમને શકનો શો હક્ક !

لَوْ طَالَ لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْ لَبِثْتُ
હઝરત લૂત عليه السلام હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامના ભાઈના પુત્ર (ભત્રીજા) હતા અને હઝરત ઈબ્રાહીમ પર ઈમાન લાવ્યા હતા. તેમના સાથે હિજરત કરીને મિસર ગયા પછી એમની જ સાથે શામ પરત આવ્યા. હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلامએ પેલેસ્ટાઈન (ફિલિસ્તીન)માં વસવાટ કરી લીધો અને હઝરત લૂતે ઉર્દૂનમાં. ત્યાર બાદ અલ્લાહ તઆલાએ હઝરત લૂતને સદુમવાળાઓ તરફ રસૂલ બનાવીને મોકલ્યા.

એ બાર (૧૨) વસ્તીઓ હતી એ સૌને મોઅતફિકાત કહેવામાં આવતી હતી. એ શામ તથા હિજાઝની વચ્ચે હતી. એ લોકો મૂર્તિઓને પૂજતા હતા અને બેહુદાઈઓમાં પડતા રહેતા હતા. એટલા બેહુદા હતા કે માર્ગમાં ઉઘાડા છોગે લોંડાબાજી કર્યા કરતા હતા. જ્યારે અઝાબના ફરરિશતા અતિ ખૂબસૂરત દાઢી તથા મૂંછ વિનાના નવયુવાનોના રૂપમાં એમના ઘરે પહોંચ્યા અને એ બેહુદાઓને એની જાણ થઈ તો તેઓએ તેમના દૌલતખાનાને ઘેરી લીધું અને બદતમીઝીનું ઉઘાડે છોગે પ્રદર્શન કર્યું. હઝરત લૂત عليه السلامએ એ પાગલોને ફર્માવ્યું કે આ મારી પુત્રીઓ છે એમની સાથે નિકાહ કરી લો ! એનો એ ખબીષોએ આ જવાબ આપ્યો, અને તમે જાણો છો જે અમારી ખ્વાહિશ છે. એના પર હઝરત લૂત عليه السلامએ જાહેરી રીતે પોતાની લાચારી પર નજર કરતાં એવું ફર્માવ્યું હતું, હે કાશ ! મને તમારા મુકાબલામાં જોર હોત અથવા કોઈ મજબૂત પાયાની પનાહ લેત. એને હુઝૂરે અકફદસ عليه السلام ફર્માવે છે કે સૌથી મજબૂત માવા વ મલ્જા અલ્લાહ عليه السلام છે, એના હોવા છતાં હઝરત લૂતનું આવું ફર્માવવું નબુવ્વતના સ્થાનની આ'લા શાનના મુનાસિબ હતું નહીં. અલ્લાહ એમના પર રહમ કરે.

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(517)

અંબિયા વિશે બયાન

وَلَوْلَبِئْتٌ : હઝરત યૂસુફ عليه السلام ને ઝુલ્ફાએ કેવળ એના કારણે કે તેમણે તેણીની વાત ન માની જેથી જેલખાનામાં મોકલી આપ્યા. અને બાર વરસો સુધી જેલખાનામાં રહ્યા. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام એ હઝરત યૂસુફ عليه السلام ના ફઝલો કરમનો સ્વીકાર કરતાં તવાઝોઅ (આજીજી)ના તૌર પર ઈશાદ ફર્માવ્યો. આ હદીષમાં દાઈથી મુરાદ મિસ્રના બાદશાહનો તે મોકલેલ માણસ છે જેને બાદશાહે સૈયદના યૂસુફ عليه السلام ની પાસે એટલા માટે મોકલ્યો હતો કે તે તેમને જેલખાનાથી કાઢીને મારી પાસે બોલાવી લાવે. પણ સૈયદના યૂસુફ عليه السلام તરત તશરીફ ન લાવ્યા, બલકે બાદશાહને કહેવડાવ્યું કે તે એ સ્ત્રીઓને પૂછે જેમણે પોતાના હાથ કાપ્યા હતા. મફસદ એ હતો કે જે ગલત આક્ષેપના કારણે મને જેલખાનામાં મોકલ્યો હતો તેની સફાઈ થઈ જાય કે હું નિર્દોષ હતો, ત્યાર બાદ જેલખાનાએથી નીકળીશ. હુઝૂરે અફઠસ عليه السلام એ સૈયદના યૂસુફ عليه السلام ની અઝમતને જાહેર કરવા માટે તવાઝોઅના રૂપે ફર્માવ્યું કે જેટલા દિવસો સુધી યૂસુફ عليه السلام જેલમાં રહ્યા, જો હું રહેત તો પ્રથમવાર જ બાદશાહના તેડવા આવેલ માણસના કહેવા પર જેલખાનાની બહાર તશરીફ લાવતો.

પ્રકરણ : "જ્યારે લૂતના ઘરે ફરિશ્તા આવ્યા. કહ્યું, તમો તો કાંઈ બેગાના લોકો જણાવ છો ! *આયત (૬૨)* જાનકો અનેક જ અર્થ છે એટલે કે તેમને બેગાના જાણ્યા. *يهرعون* દોડતા દોડતા. *اخرصيحه* અર્થ દાબર (પેજ-૪૭૮)

"અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદનું બયાન : "અને ધમૂદની તરફ તેમના સમાન કૌમવાળા સાલેહને મોકલ્યા" અને અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદનું બયાન" અને હિજરવાળાઓએ રસૂલોને જૂઠલાવ્યા." (પેજ-૪૭૮)

હિજર ધમૂદની વસ્તી છે હરથુન હિજરુનમાં. હિજરનો અર્થ હરામ છે અને દરેક મના ચીજ હિજર છે. એનાથી આવ્યું છે *حجر محجور* અને હિજર દરેક તે ઈમારત છે જેને તું બનાવે. અને જમીનથી જેને અલગ કરી દેવામાં આવે તે હિજર છે. એટલા માટે હતીમે કા'બાને હિજર કહે છે. જાણે હતીમ મુશ્તક છે મહતૂમથી જેવી રીતે કૃતીલ મકતૂલથી માદા ઘોડીને પણ હિજર કહેવામાં આવે છે, અને અક્કલને પણ હિજર કહેવામાં આવે છે, અને હિજા કહેવામાં આવે છે, પરંતું હજરુલ યમામા એ વસ્તીનું નામ છે.

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ધમૂદ એ સામ બિન નૂહના પપૌત્રનું નામ છે. તેમની જ ઔલાદને કૌમ

بَابُ قَوْلِهِمَا جَاءَ آلَ لوطَ الْمُرْسَلِينَ قَالَ إِنَّكُمْ قومٌ مُنكَرُونَ انكروهم وكنكروهم واستنكروهم واحديهم يهرعون يسرعون دابراً آخر صحیحته هلكة للمتوسمين للناظرين لنبيل لبطريق بركنه ومن معه لانهم قوته تركنوا تاملوا ص ٤٨

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالَّذِينَ تَتَّبِعُوا أَهْلَهُمْ صَالِحًا وَقَوْلِهِ كَذِبٌ وَأَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ص ٤٨

الحجر موضع ثود واما حرت حجر حرام وكل ممنوع فهو حجر ومنه حجر والحجر كل بناء تنبيه وما حرت عليه من الارض فهو حجر ومنه سمي حطيم البيت حبراً وكانه مشتق من محطوم مثل قتل من مقتول و يقال ثلاثي من الخيل حجر ويقال للعقل حجر وحجى واما الحجر اليمامة فهو المنزل

ષમૂદ કહેવામાં આવે છે. એ લોકો વાદીએ કુરામાં સમુદ્રના કિનારે અને શામની આસપાસ વસતા હતા. તેમની ઉમરો લાંબી રહેતી હતી. પહાડોને ખોદીને પોતાના માટે મકાન બનાવતા હતા. તેમની વસ્તીનું બીજું નામ હજર પણ છે. જ્યારે એમનામાં કુફ તથા ગુનાહોની અધિકતા થઈ ગઈ તો અલ્લાહ ﷻ એ હઝરત સાલેહ عليه السلام તેમની હિદાયતના માટે મોકલ્યા. કૌમે ષમૂદની એક લોખંડની મૂર્તિ હતી જેમાં શૈતાન વરસમાં એકવાર ઘુસતો અને તેમની સાથે વાત કરતો. હઝરત સાલેહના પિતા એ મૂર્તિના મુજાવર હતા. એકવાર તેમને ગૈરત આવી અને એ મૂર્તિને તોડવાનો ઈરાદો કર્યો તો અંદરથી શૈતાને બૂમો પાડી. આખી કૌમ દોડીને આવી. તેમણે તેમને મારીને ગુફામાં ફેંકી દીધા. તેમનાં પત્ની લાંબી મુદત સુધી તેમની જુદાઈમાં રડતાં રહ્યાં. પછી એક ફરિશ્તો આવ્યો અને તેમને બતાવ્યું કે તમારા પતિ ફલાણી ગુફામાં છે. એ ત્યાં ગયાં તો તેમને મરેલા પામ્યા. પછી અલ્લાહે તેમને જીવતા કરી આપ્યા. ત્યાર બાદ હઝરત સાલેહ પેદા થયા. તેમની કૌમે તેમની પાસે નિશાની માગી તો નિશાની રૂપે એક ઊંટણી આપવામાં આવી જે એક ચટ્ટાન ફાટવાથી નીકળી આવી. તે ઊંટણી એટલી મોટી હતી કે તેનો કેવળ સીનો સાઈઠ હાથનો હતો. તે એ કૌમને પીવાનું જેટલું પાણી હતું સૌ પી જતી. એટલા માટે વારી નક્કી કરી દેવામાં આવી. એક દિવસ એ પાણી પીતી અને બીજા દિવસે વસ્તીવાળા પીતા. એનાથી કૌમ ઘણી જ પરેશાન થઈ ગઈ તેમણે તેની કોંચો કાપી નાખી. (તે જાડા સ્નાયુ જે મનુષ્યની એ એડીના ઉપર અને પશુઓની ઘૂંટીની નીચે હોય છે.) (કોચે કાટના : એડીના ઉપરથી પગના સ્નાયુ કાપવા, પગ કાપવા) એના પર અઝાબ આવ્યો. જિબ્રઈલે અમીને એક ચીસ પાડી અને તેઓ સૌ મૃત્યુ પામ્યા.

حدیث ۱۷۹۸
حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબને જમ્અહથી રિવાયત છે. તેમણે કહ્યું, [હદીષ : ૧૭૯૮]

زُمَعَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَكَرَ الَّذِي

મેં નબી ﷺ થી સાંભળ્યું કે એનો ઉલ્લેખ કર્યો જેણે ઊંટણીની એડીઓ કાપી હતી. ફર્માવ્યું,

عَقَرَ النَّاقَةَ فَقَالَ اشْتَدَّ بِهَا رَجُلٌ دُوعَيْرٌ وَمَنْعَةٌ فِي قَوْمِهِ

એના માટે તે શખ્સ તૈયાર થયો જે પોતાની કૌમમાં શક્તિ તથા ઈક્તિદારવાળો હતો.

كَأَبِي زُمَعَةَ - ع

જેમ કે અબૂ જમ્અહ."

(૨/૭૩૭ તફસીરે સૂરએ વશ્શમ્સિવ દુહા, મુસ્લિમ-સિકતુન્નાર, તિર્મિઝી-તફસીર, નિસાઈ-તફસીર, ઈબને માજહ-નિકાહ)

હદીષ : ૧૭૯૮ની સમજૂતી

તફસીરમાં એવું છે કે હઝરત હઝરત ઈબને જમ્અહ કહે છે કે મેં સાંભળ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ ખુત્બો આપી રહ્યા હતા. જેમાં ઊંટણી અને જેણે તેની એડીઓ કાપી હતી તેનો ઉલ્લેખ કર્યો. જ્યારે એમનામાંનો સૌથી વિશેષ બદબખ્ત ઉઠયો, એટલે ઊંટણીની એડી કાપવા માટે એક શખ્સ ઉઠયો જે પોતાના કબીલામાં શક્તિશાળી હતો, અબૂ જમ્અહની જેમ. ત્યાર બાદ સ્ત્રીઓનું વર્ણન કર્યું. ફર્માવ્યું, તમે જાણી બુઝીને

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(519)

અંબિયા વિશે બયાન

ઈરાદાપૂર્વક તમારી સ્ત્રીઓને મારો છો ગુલામની જેમ, શક્ય છે કે એ જ દિવસના અંતમાં તેણી સાથે સંભોગ કરો. એક શખ્સે મજલિસમાં અવાજ સાથે હવા ખારિજ કરી આપી હતી જેના પર લોકો હસવા લાગ્યા હતા. એમને નસીહત કરી કે એવી વાત પર શા માટે હસો છો જે તમારામાંના અમુક લોકો કરે છે. જેણે ઊંટણીની એડીઓ કાપી હતી તેનું નામ કેદાર બિન સાનિક્ક હતું. તે લાલ રંગનો હતો એને અહમરે ષમૂદ કહે છે. નહૂસતના લીધે તેનું નામ ફદાવત રૂપે લેવામાં આવે છે. એ લાલ પીળા રંગ, માંજરી આંખવાળો દાઢી વિનાનો ઠીંગણો હતો.

કાબી زمعه : એનું નામ અસ્વદ બિન મુતલિબ બિન અસદ બિન અબ્દુલ ઉઝ્ઝા હતું. એ હુઝૂરે અફદસ عليه السلام ની શાને અફદસમાં ઠટ્ટા કર્યા કરતો હતો. હઝરત જિબ્રઈલ عليه السلام એ તેના ચહેરા પર એક થપ્પડ મારી તો તે આંધળો થઈ ગયો ! તે મક્કાના રઈસોમાંથી હતો.

عن عبد الله بن دينار عن ابن عمر رضي الله تعالى عنه
 1299

[હદીષ : ૧૭૯૯]

عَنْهُمَا أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا نَزَلَ الْحَجْرَتِي

ગઝવએ તબૂકના મોકા પર જ્યારે હિજરમાં ઉતર્યા તો લોકોને હુકમ આપ્યો

عَزَوْتُمْ تَبُوكَ أَمْرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بَيْرِهَا وَلَا يَسْقُوا مِنْهَا فَقَالُوا

કે એના કૂવાનું પાણી ન પીએ અને ન એમાંથી પાણી લે. લોકોએ અર્જ કરી,

قَدْ عَجَبْنَا مِنْهَا وَأَسْتَفِيئًا فَأَمْرَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

અમે એના પાણીથી આટો ગુંદી લીધો છે. અને એમાંથી પાણી ખેંચી લીધું છે.

أَنْ يُطْرَحُوا ذَلِكَ الْعَجِينِ وَيُهْرَيْتُ قَوْلًا لِكَ الْمَاءِ وَيُرْوَى عَنْ

નબી عليه السلام એ એમને હુકમ આપ્યો કે આટો ફેંકી દો અને તે પાણી વહાવી દો.

سَبْرَةَ بْنِ مَعْبُدٍ وَأَبِي السَّمُوسِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ

એક રિવાયતમાં છે કે નબી عليه السلام એ ખાવા ફેંકવાનો હુકમ આપ્યો. અને હઝરત અબૂઝર رضي الله عنه ની

وَسَلَّمَ أَمْرًا بِالْفَاءِ الطَّعَامِ وَقَالَ أَبُو ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

હદીષમાં છે કે નબી عليه السلام એ હુકમ આપ્યો કે જેણે એના પાણી વડે

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ اعْتَجَنَ بِمَائِهِ -

આટો ગુંદયો હોય તે એને ફેંકી આપે.

حدیث
۱۸۰۰
عَنْ نَافِعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَخْبَرَ أَنَّ النَّاسَ

"હઝરત અબુલ્લાહ ઈબને ઉમર رضીલ્લેહુએ ખબર આપી

[હદીષ : ૧૮૦૦]

تَرَكُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْضَ مَعْمُودِ الْحِجْرِ

કે લોકો રસૂલુલ્લાહ ﷺ ની સાથે ધમૂદની ભૂમિમાં ઉતર્યા અને એના

وَاسْتَقَوْا مِنْ بَنِيهَا وَأَعْتَمَجُونَهَا فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

કૂવાઓએથી પાણી ખેંચ્યું અને એનાથી આટો ગુંદયો. તો તેમને

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَهْرَبُوا مِمَّا اسْتَقَوْا مِنْ بَنِيهَا وَأَنْ يَعْلِفُوا الْإِبِلَ

રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ હુકમ આપ્યો કે એના કૂવાઓએથી જે પાણી ખેંચ્યું છે

الْعَجِينَ وَأَمَرَهُمْ أَنْ لَيْسَتْقُوا مِنَ الْبَيْرِ اللَّتِي كَانَ تَرُدُّهَا النَّاقَةُ

અને ફેંકી દો અને ગુંદેલો આટો ઊંટણી પીતી હતી.

સમજૂતી : હદીષ : ૧૭૯૯-૧૮૦૦

આ હદીષ પર ત્રણ શંકાઓ છે : પ્રથમ એ કે આ હદીષથી જાણવા મળ્યું કે ત્યાં કેટલાયે કૂવા હતા જેમાંથી કેવળ એક ઊંટણીના માટે ખાસ હતો. જ્યારે તફસીરોની રિવાયતોમાં એ પ્રમાણે છે કે ઊંટણી પોતાની વારીના દિવસે સર્વ પાણી પી જતી હતી. કૌમના માટે પાણી બચતુ ન હતું. એનો જવાબ એ છે કે શક્ય છે કે હઝરત સાલેહ عليه السلام જમાનામાં કેવળ એક જ કૂવો રહ્યો હોય જેનાથી વારાફરતી ઊંટણી અને કૌમ પાણી લેતા. બાકીના કૂવાઓ બાદમાં ખોદવામાં આવ્યા હોય. ઊંટણીવાળો કૂવો અઝાબની અસરથી મેહફૂઝ હતો એટલા માટે એના પાણીના ઉપયોગની ઈજાઝત આપી. બાકી સઘળી જમીન અઝાબથી પ્રભાવિત હતી એટલા માટે ત્યાં જે કૂવા બન્યા એમાં અઝાબની અસર હતી. એ બિના પર એમાં પાણી પીવાથી મના કર્યું. બીજી શંકા એ છે કે પ્રથમ હદીષમાં છે કે હુકમ આપ્યો કે ખાવાને ફેંકી દેવામાં આવે, બીજી હદીષમાં છે કે ઊંટોને ખવડાવવાનો હુકમ આપ્યો એનો જવાબ એ છે કે પ્રથમ હદીષમાં આ પ્રમાણે છે : **انهم ان يطرحوا** એનાથી મુરાદ એ છે કે એને ફેંકી દો, એટલે તમે લોકો ન ખાવ, જાનવર ખાય લે તો કાંઈ વાંધો નથી. ત્રીજી શંકા એ છે કે મગાઝીમાં સ્પષ્ટતા છે કે હુજૂરે અફદસ عليه السلام જ્યારે હિજર પર પહોંચ્યા તો ફર્માવ્યું, એ અઝાબ થયેલાઓ પર તમે દાખલ ન થાવ પણ એ કે રડતા રડતા, કયાંક એવું ન બને કે તમને પણ એ જ પહોંચી જાય જે એમને પહોંચ્યું. અને હુજૂરે અફદસ عليه السلام એ પોતાના ચહેરા પાકને ચાદર વડે લપેટ્યો અને સવારીને ઝડપી કરી દીધી, ત્યાં સુધી કે એ વાદીથી પસાર થઈ ગયા. અને અહીં એવું છે કે હુજૂર હિજરમાં ઉતર્યા. એનો જવાબ એ છે કે હિજરમાં ઉતરવાનો મતલબ એ છે કે એની નજીક ઉતર્યા એટલે વાદી પાર કરીને બીજી બાજુ લોકોને કેમ કે પાણીની જરૂરત હતી જેથી તેમણે પાણી તે જ કૂવામાંથી લીધું જે એ વાદીમાં હતો."

પ્રકરણ : "अल्लाह ﷻ ना ओ ईशाईनुं ^{مُسَف} **بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ**
 બયાન : બેશક ! યૂસુફ તથા એમના ભાઈઓમાં **وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِّلسَّائِلِينَ - ۲۴۹**
 પૂછનારાઓ માટે નિશાનીઓ છે." (૫૪-૪૭૯)

حدیث ۱۸۶ **عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سَأَلْتُ أُمَّ رُومَانَ وَهِيَ أُمُّ عَائِشَةَ عَمَّا**

"મસ્રૂકથી રિવાયત છે કે તેમણે કહ્યું, મેં હઝરત ઉમ્મે રોમાન અમ્મી રોમાન અમ્મી પૂછ્યું [હદીષ : ૧૮૦૧]

قِيلَ فِيهَا مَا قِيلَ قَالَتْ بَيْنَمَا أَنَا مَعَ عَائِشَةَ بَجَالِسَتَانِ إِذْ وَجِئْتُ

અને એ હઝરત ઉમ્મુલ મોમિનીન આઈશા અમ્મીનાં વાલિદા માજિદા (મા) છે, એ વાક્યાના બારામાં જે

عَلَيْنَا أَمْرٌ أَكْبَرٌ مِّنَ الْأَنْصَارِ وَهِيَ تَقُولُ فَعَلَ اللَّهُ بِفُلَانٍ وَفَعَلَ

એમના બારામાં કહેવામાં આવ્યું જે કહેવામાં આવ્યું. હઝરત ઉમ્મે રોમાને કહ્યું, હું આઈશાની સાથે બેઠેલી

قَالَتْ فَقُلْتُ لِمَا قَالَتْ إِنَّهُ سَخِيٌّ ذِكْرُ الْحَدِيثِ فَقَالَتْ عَائِشَةُ

હતી એવામાં એક અ-સારી ખાતૂન અંદર આવી અને તે કહેવા લાગી, અલ્લાહ ફલાણીની સાથે સાથે આવું

أَيُّ حَدِيثٍ فَأَخْبَرْتُهَا قَالَتْ فَسَمِعْتُ أَبُوبَكْرٍ وَرَسُولَ اللَّهِ صَلَّى

કરે તેવું કરે. મેં તેમને પૂછ્યું, કેમ ? તેમણે બતાવ્યું અને ફિરસાને વિગતવાર વર્ણવ્યો. હઝરત આઈશાએ

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ تَعَمَّرْتُ مَعْشِيًا عَلَيْهَا فَمَا

પૂછ્યું, કઈ વાત ? તો મેં તેમને બતાવ્યું. આઈશાએ કહ્યું, એને અબૂબકર તથા રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ

أَفَاتَتْ إِلَّا وَعَلَيْهَا حُمِيٌّ بِنَا فِصْنٍ تَجَاءُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

સાંભળ્યું ? મેં કહ્યું, હા ! આ સાંભળીને તે બેહોશ થઈ ને ગબડી પડ્યાં. અને જ્યારે તેમને રાહત થઈ તો

فَقَالَ مَا لِهَذَا قُلْتُ حُمِيٌّ أَخَذَتْهُمَا مِنْ أَجْلِ حَدِيثِ مُحَمَّدٍ

તેમને ઠંડીની સાથે તાવ આવ્યો. ત્યાર બાદ નબી ﷺ તશરીફ લાવ્યા, પૂછ્યું એને શું થઈ ગયું ? તો મેં

بِهِ فَقَعَدْتُ فَقَالَتْ وَاللَّهِ لَكِنَّ حَلْفُتُ لَا تَصْدِقُونِي وَلَكِنَّ

બતાવ્યું, એ વાતના કારણે જેની ચર્ચા થઈ રહી છે, એને તાવ આવી ગયો છે. હઝરત આઈશા બેસી ગયા

أَعْتَدَرْتُ لَا تَعْدِرُونِي فَمَثَلِي وَمَثَلِكُمْ كَمَثَلِ يَعْقُوبَ وَبَيْنِهِ وَاللَّهُ

પછી કહ્યું, બખુદા ! જો હું ફસમ ખાઉ તો તમે લોકો મને સાચી નહીં માનો અને મજબૂરી વર્ણવું તો મારી

الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ وَأَنْصَرَفَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

મજબૂરીને સ્વીકારશો નહીં. મારો અને તમારો હાલ યાકૂબ અને તેમના સાહબઝાદાઓ જેવો છે. તમે લોકો

فَأَنْزَلَ اللَّهُ مَا أَنْزَلَ فَأَخْبَرَهَا فَقَالَتْ بِحَمْدِ اللَّهِ لَا يَحْمَدُ أَحَدٌ - عه

જે વર્ણવો છો એના માટે અલ્લાહથી જ મદદ માગી શકાય છે. આ સાંભળીને નબી ﷺ પરત થઈ ગયા.

પછી અલ્લાહ તઆલાએ નાઝિલ કર્યું જે નાઝિલ કર્યું. હુઝૂરે આઈશાને એની ખબર આપી તો કહ્યું,

હું અલ્લાહની હમ્દ કરું છું અન્ય કોઈની નહીં."

(૨/૫૯૬, ૫૯૭ મગાઝી, ૨/૬૭૯, ૬૮૦, સૂરએ યૂસુફ, ૨/૬૯૮ તફસીરે સૂરએ નૂર)

હદીષ : ૧૮૦૧ની સમજૂતી

ઈફ્કનો બનાવ વિસ્તારપૂર્વક શરહ તથા સમજૂતી સાથે કિતાબુશ હાદાતમાં વર્ણન થઈ ચૂક્યો છે. વાંચકો ત્યાં જ જોઈ લે.

فعل الله بفلان وفعل : ફલાણાથી મુરાદ મિસ્તહ બિન અષાષા બિન એબાદ બિન મુતલિબ બિન અબ્દે મુનાફ બિન કુસય છે. એમનું નામ ઔફ હતું પણ મિસ્તહ છવાએલું રહ્યું. તેમનાં માતા સલ્મા બિન્તે સખર બિન આમિર બિન કઅબ બિન સઅદ બિન તૈમ બિન મુરા છે. એ હઝરત સિદીકે અકબર رضی اللہ عنہનાં માસીનાં સાહબઝાદી છે. અને એક કથન એ છે કે તેમનાં માસી છે. મિસ્તહ બદરમાં શરીક થયા અને ૫૬ વરસની વયે વિસાલ કર્યો. એક કથન એ છે કે હઝરત અલીની સાથે જંગે સિફદીનમાં શરીક થયા.

સૂરએ નૂર નાઝિલ થયા પછી તેમના પર હદ્દ ફઝફ લાગુ કરવામાં આવી.

کمثل يعقوب وبنه : મુરાદ એ છે કે જેવી રીતે હઝરત યાકૂબ عليه السلامએ જ્યારે એવું ફર્માવ્યું કે હું યૂસુફની ખુશખુ પામી રહ્યો છું, તો એમના સાહબઝાદાઓએ એવું પીડાજનક વાક્ય ઉચ્ચાર્યું હતું أَنَا كَفَى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ! તમે તમારી પૂરાણી દીવાનગીમાં છો ! એના પર યાકૂબ عليه السلامએ સબ્ર કરી અને ફર્માવ્યું, وَاللَّهِ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ.

حدیث ۱۸۰۲
أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّه سَأَلَ عَائِشَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ

"ઉરવા બિન ઝુબૈરે ઉમ્મુલ મોમિનીન હઝરત આઈશા, નબી ﷺ ના

[હદીષ : ૧૮૦૨]

صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسَأَلَتْ قَوْلَهُ حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرَّسُولُ

અહલિયાથી સવાલ કર્યો, બતાવો આ ઈશ્આદનો શો મતલબ છે ? "ત્યાં સુધી કે જ્યારે રસૂલ માયૂસ થઈ

وَوَطَّنُوا أَشْهَمَ قَدْ كَذَبُوا أَوْ كَذِبُوا قَالَتْ بَلْ كَذَبَهُمْ قَوْمُهُمْ فَقُلْتُ

ગયા અને તેમને ગુમાન થઈ ગયું કે તેમને જૂઠલાવી દેવામાં આવ્યા." ક્યાં તો એમણે બનાવ વિરૂદ્ધ વાત

وَاللَّهُ لَقَدْ اسْتَبَقْتُمْ أَنْ تَوَمَّهُمْ كَذِبُهُمْ وَمَا هُوَ بِالظَّهِيرِ فَقَالَتْ

કહી. તો તેમણે ફર્માવ્યું, નહીં! બલકે તેમની ફ્રોમે તેમને જૂઠલાવ્યા. મેં અર્જ કરી, બખુદા! રસૂલોને એ

يَا عَرِيَّةَ لَقَدْ اسْتَبَقْتُمْ أَيْدِيَكُمْ قُلْتُمْ فَلَعَنَّهَا أَذْكَبُ بُوًا قَالَتْ

વાતનું યકીન થઈ ગયું હતું કે તેમની ફ્રોમે તેમને જૂઠલાવી દીધા અને આ ગુમાન નથી. તો તેમણે ફર્માવ્યું,

مَعَادَ اللَّهِ لَمْ تَكُنِ الرُّسُلُ كَقَطْنٍ ذَلِكَ بَرِيَّتُهَا وَأَمَّا هَذَا الْآيَةُ قَالَتْ

હે ઉરૈયા! રસૂલોને એનું યકીન થઈ ગયું હતું. મેં કહ્યું, કદાચ એ 'અવકુઝિબુ' છે, એટલે તેમણે બનાવ

هُمْ اتَّبَاعَ الرُّسُلِ الَّذِينَ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَصَدَّقُوا هُمْ وَطَالَ

વિરૂધ્ધ વાત કહી. તો ઉમ્મુલ મોમિનીને ફર્માવ્યું, અલ્લાહની પનાહ! રસૂલોની શાન એ નથી કે પોતાના

عَلَيْهِمُ الْبَلَاءُ وَإِسْتَاخَرَهُمُ النَّصْرَ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَتْ مِمَّنْ كَذَبَهُمْ

રબની સાથે ગુમાન કરે! રહી ગઈ આ આયત, તો ફર્માવ્યું, એ રસૂલોના અનુયાયીઓ છે જે તેમના રબ

مِنْ قَوْمِهِمْ وَطَنُوا أَنْ اتَّبَاعَهُمْ كَذِبُ بُوَّهُمْ جَاءَهُمْ نَصْرُ اللَّهِ اسْتَبَقْتُمْ

પર ઈમાન લાવ્યા અને રસૂલોનું સમર્થન કર્યું અને એમના પર બલા લાંબી થઈ અને મદદના આગમનમાં

اسْتَفْعَلُوا مِنْ يَيْسَتْ مِنْهُ أَيْ مِنْ يُوْسُفَ لَا تَيْسُوا مِنْ رُوحِ

મોડુ થઈ ગયું, ત્યાં સુધી કે જ્યારે તે એ લોકોથી નિરાશ થઈ ગયા જેમણે તેમની ફ્રોમમાંથી એમને જૂઠલાવ્યા

اللَّهُ مَعَنَا كُ مِنَ الرَّجَاءِ عِهِ

હતા, અને તેમણે ગુમાન કર્યું કે એમનામાંના અનુયાયીઓએ એમને જૂઠલાવી દીધા તો અલ્લાહની મદદ આવી."

(૨/૬૪૯ તફસીરે સૂરએ બકરહ, ૨/૬૮૦ સૂરએ બકરહ)

હદીથ : ૧૮૦૨ની સમજૂતી

હજરત ઉરવહના સવાલનો મફસહ એ હતો કે આ આયતે કરીમામાં **قَدْ كَذَبُوا** સાથે બાબે તફઈલથી છે અથવા **كُذِّبُوا** તશદીદ વિના મુજરદથી છે. ઉમ્મુલ મોમિનીનના ઈર્શાદનો મતલબ એ છે કે આ **كُذِّبُوا** તશદીદની સાથે બાબે તફઈલથી છે. એટલે કે રસૂલોને મોડેથી મદદ આવવાના કારણે એ વાતનું યકીન થઈ ગયું કે તેમની ફ્રોમ તેમને જૂઠલાવી દીધા. અને અહીં **كُذِّبُوا** મુજરદનો અર્થદુરસ્ત જ નથી થઈ શકતો. એટલા માટે કે એનો મતલબ એ થશે કે રસૂલોને એનું યકીન થઈ ગયું કે તેમને જે મદદનો વાયદો કરવામાં આવ્યો હતો તે ગલત છે! આ વસ્તુ રસૂલોની શાનની વિરૂધ્ધ છે. અલ્લાહના વાયદાને જૂઠો સમજવો કુફ છે.

ઉરવાના બીજા સવાલનો મતલબ એ હતો કે અહીં **كُذِّبُوا** (ગુમાન) પોતાના વાસ્તવિક અર્થમાં છે

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(524)

અંબિયા વિશે બયાન

અથવા યફીનના અર્થમાં છે ? ઉમ્મુલ મોમિનીને ઈર્શાદ ફર્માવ્યો કે અહીં 'ઝન્ન' એ યફીનના અર્થમાં છે. જેમ કે આયતે કરીમા **اللَّهُ مِنْ لَحَاءٍ** માં 'ઝના' એ યફીનના અર્થમાં છે. ઉમ્મુલ મોમિનીનની તફસીરના પ્રમાણે આયતનો અર્થ એ થતો કે જ્યારે બલાની સખ્તી લંબાઈ ગઈ અને અસહ્યતાની હદે પહોંચી ગઈ છતાં અલ્લાહની મદદ ન આવી તો અંબિયાએ કિરામ **عليهم السلام**ના અનુયાયીઓને એનું યફીન થઈ ગયું કે મદદનો વાયદો ગલત હતો, જેના પર અંબિયાએ કિરામ **عليهم السلام**ને એ યફીન થઈ ગયું કે તેમના અનુયાયીઓએ તેમને જૂઠલાવી દીધા. કિતાબુત્તફસીરમાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ **رضي الله عنهما**નો આ ઈર્શાદ નફલ થયેલ છે કે **كُذِّبُوا** તખફીફ (તશદીદ વિના)ની સાથે છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ આ આયતને અન્ય આયતે કરીમા **حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ** સાથે એમના પર ઈમાન લાવનારાઓએ કહ્યું, ક્યારે અલ્લાહની મદદ છે?" **لَمَّا**ને પરિણામના એતબારથી સમઅર્થી બતાવ્યું છે. પછી ઉમ્મુલ મોમિનીનના આ ઈન્કારનું શું કારણ છે ? કે એ **كُذِّبُوا** નથી બલકે ઝાલની તશદીદ સાથે છે.

કિરામતે મુતવાતિરા બંનેવ છે. નાફેઅ મદની તથા ઈબ્ને કધીર, અબૂ અમ્ર તથા ઈબ્ને આમિરની કિરામત તશદીદની સાથે છે. અને આસિમ ફૂફી તથા હમ્ઝા અને કિસાઈની કિરામની તખફીફની સાથે છે અને બંનેવ પોતાના સ્થાને દુરુસ્ત છે. આયતે કરીમામાં બે ફેઅલ છે. **ظَنُوا** અને **ظَنُوا** અને ઝમીરનો મરજઅ રસૂલોને ઠરાવવામાં આવે અને **كُذِّبُوا**નો પણ, તો તશદીદ લાઝિમ છે. હવે આયતે કરીમાનો મતલબ એ થયો કે રસૂલોને એનું યફીન થઈ ગયું કે તેમને જૂઠલાવી દેવામાં આવ્યા, અને **ظَنُوا**ની ઝમીરનો મરજઅ **كُذِّبُوا**ને ઠરાવવામાં આવે અને **كُذِّبُوا**ની ઝમીરનો પણ, એટલે ક્રોમે એ વાતનું યફીન કર્યું કે એમની સાથે જૂઠો વાયદો કરવામાં આવ્યો છે, એ શક્ય છે કે હઝરત ઉમ્મુલ મોમિનીનને **كُذِّبُوا**ની કિરામતનો ઈલ્મ ન રહ્યો હોય એટલા માટે એનો ઈન્કાર કર્યો.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ **عَلَيْكُمْ**ના આ ઈર્શાદનું બયાન : "અને એયૂબને યાદ કરો જ્યારે તેણે પોતાના રબને પોકાર્યો, મને તકલીફ પહોંચી છે, અને તું દરેક મહેરબાનથી વધીને મહેરબાન છે." (અંબિયા-૮૩ સૂરએ) સાદ આયત-૪૨માં છે : **أَرْكُضْ بِرَجُلِكَ**નો અર્થ પગ વડે ઠોકર મારવી છે. **يَرْكُضُونَ**નો તે અર્થ દોડતા દોડતા આવ્યા."

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَيُّوبُ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ (الْأَيَّة) أَرْكُضْ إِصْرِي يَرْكُضُونَ يَعْدُونَ - ص ૧૬

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : હઝરત એયૂબ **عليه السلام** હઝરત ઈબ્રાહીમ **عليه السلام**ની ઔલાદમાંથી છે. તેમણે હઝરત યાકૂબ **عليه السلام**નો જમાનો પામ્યો છે, પરંતું નુબુવ્વતના સ્થાને હઝરત યૂસુફ **عليه السلام**ના પછી બિરાજમાન થયા. એ અતિ માલદાર અમીરોમાંથી હતા. એમની પાસે ૫૦૦ બળદોની જોડી હતી જેની દેખભાળના માટે ૫૦૦ ગુલામ હતા. દરેક ગુલામની એક પત્ની અને જરૂરિયાત માટે માલ હતો. તેમના ૧૩ પુત્રો હતા. હઝરત ઈબ્રાહીમ **عليه السلام**ની જેમ ઘણા મોટા મહેમાનનવાઝ પણ હતા. વિધવાઓ, યતીમોની કફાલત કરતા, જરૂરતમંદ મુસાફરોની મદદ કરતા, અને જ્યાં સુધી કોઈને ખવડાવી ન લેતા ત્યાં સુધી પોતે ન ખાતા અને જ્યાં સુધી કોઈને કપડુ ન પહેરાવી લેતા ત્યાં સુધી પોતે ન પહેરતા. આ બધા ઉપરાંત અલ્લાહની

ઈબાદતમાં રાત દિવસ લાગેલા રહેતા. પછી આપને આજમાઈશ નાખવામાં આવ્યા જેની શરૂઆત એ રીતે થઈ કે આપનું મકાન પડી ગયું જેમાં આપની ઔલાદ તથા ફરજંદ દબાઈને મૃત્યુ પામ્યાં. તમામ જાનવરો જેમાં હજારો ઊંટ, હજારો બકરીઓ હતી તે સૌ મરી ગયાં. સર્વ કુટુંબ તથા બાગો બર્બાદ થઈ ગયા. કાંઈ પણ બચ્યું નહીં. જ્યારે આપને એ ચીજોની જાણ થઈ તો જરા પણ દિલગીર ન થયા બલ્કે અલ્લાહની હમ્દ કરી અને ફર્માવ્યું, મારું શું છે ? જેનું હતું તેણે લઈ લીધું ! જેટલા દિવસો સુધી મારી પાસે રાખ્યું એનો હું શુક્ર અદા નથી કરી શક્યો, અને ન તો તેનો શુક્ર અદા કરી શકું છું, ત્યાર બાદ આપ બીમાર પડી ગયા. આખા શરીરમાં ફોલ્લા પડી ગયા. આખું શરીર એનાથી ભરાઈ ગયું, દિલ તથા જીભ સિવાય, કે જેના વડે અલ્લાહનો ઝિક્ર કર્યા કરતા હતા. પછી એમાં અસહ્ય ખંજવાળ (ખુજલી) પેદા થઈ, નખો વડે તેને ખંજવાળતા ત્યાં સુધી કે મુબારક નખો પણ પડી ગયા. પછી મોટા ટાટ વડે ખંજવાળવા લાગ્યા. એનાથી ચેન ન મળ્યું તો ઠીકરા તથા પથ્થરો વડે ખંજવાળવા લાગ્યા, ત્યાં સુધી કે સર્વ ગોશત ખત્મ થઈ ગયા, કેવળ હાડકાં અને પટ્ટા બાકી રહ્યાં. એ ઝખ્મોમાં કીડા પડી ગયા. ઝખ્મોએથી ગંધ આવવા લાગી. વસ્તીવાળાઓએ વસ્તીથી બહાર લઈ જઈને ઉકરડા પર રાખી દીધા અને સર્વ લોકોએ મળવા ઝુલવાનું બંધ કરી આપ્યું. સિવાય એમનાં પત્ની રહમત બિન્તે ફરાઈમ બિન યૂસુફ એ જ એમની દેખભાળ તથા ખિદમત કરતાં. પછી એવું થયું કે એમની પત્નીએ એક દિવસ અર્જ કરી કે અલ્લાહથી દુઆ કરો ! ફર્માવ્યું કે આરામની મુદત કેટલી હતી ? તેમણે ફર્માવ્યું, એંસી વરસ ! ફર્માવ્યું, અલ્લાહથી હયા આવે છે કે મારી આજમાઈશની મુદત આરામની મુદતથી ઓછી હોય ! એકવાર ઈબ્લીસ એમના પત્ની પાસે આવ્યો અને એક બકરીનું બચ્ચું આપ્યું અને કહ્યું, આ લઈ જઈને એંયૂબને આપી દો, અને એમને કહો કે એને મારા નામ પર ઝબહ કરે તો તેમને શિક્ષા થઈ જશે. તેમનાં પત્નીએ જઈને તેમને અર્જ કરી તો એના પર જલાલ આવી ગયો ! ફર્માવ્યું, તું મને હલાક કરવા ચાહે છે ? જો અલ્લાહે મને આ મુસીબતથી નજાત આપી તો તને સો કોરડા મારીશ. તું મને હુકમ આપે છે કે ગૈરુલ્લાહના નામ પર ઝબહ કરું ! અને તેમને પણ ભગાડી મૂક્યાં અને એકલા રહી ગયા ત્યારે આ દુઆ ફર્માવી : رَبِّ اُنِّي مَسْنِي الضُّرَّوَأَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ "હે રબ ! મને તકલીફ પહોંચી છે અને તું સર્વ મહેરબાનો કરતાં વધુ મહેરબાન છે." અલ્લાહ ﷻ એ તેમની દુઆ કબૂલ ફર્માવી અને તેમને હુકમ આપ્યો કે કે જમીન પર તમારો પગ મારો તો તમને ઠંડા પાણીનું ઝરણુ મળશે. જેથી હઝરત એંયૂબ عليه السلام એ પગ માર્યો તો એક ઝરણુ જાહેર થયું. હુકમ આપવામાં આવ્યો કે એના વડે ગુસ્લ કરો. આપે એનાથી ગુસ્લ કર્યું તો જાહેરી બદનની સર્વ બીમારીઓ દૂર થઈ ગઈ. પછી આપ ચાલીસ ફૂદમ ચાલ્યા. પછી હુકમ થયો કે પગ મારો ! ફરી એક મીઠા તથા ઠંડા પાણીનું ઝરણુ વહેતું થયું. હવે હુકમ થયો કે એનું પાણી પીઓ. આપે એનું પાણી પીધું તો આંત્રિક સર્વ બીમારીઓ દૂર થઈ ગઈ. અને આપને બર્બાદ થયેલ માલના જેટલું અલ્લાહ ﷻ એ અતા ફર્માવ્યું અને સર્વ ઔલાદને જીવતી કરી આપી. બર્બાદ થયેલ માલોને કેવળ પરત જ નથી કર્યા બલ્કે એનાથી બમણો અતા કરવામાં આવ્યો.

હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને મસ્ઉદ અને હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما અને મોટાભાગના મુફ્ફિસરોએ ફર્માવ્યું કે અલ્લાહ ﷻ એ આપની તમામ ઔલાદને ઝિંદા કરી આપી.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદનું બયાન : અને કિતાબમાં મૂસાને યાદ કર ! તે મુખ્લિસ હતા. نَجِيًّا . نَجِيًّاનો અર્થ કાનમાં વાત કરનાર. આ વાહિદ, તખનિચ્ચહ, જમા

بَابٌ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَوْسَى إِتَتْهُ كَانَتْ قَوْلُهُ نَجِيًّا - ص ٤٨
يُقَالُ لِمَنْ جَاءَهُ وَالْإِسْتِغْنَاءُ وَالْجَبِيحُ نَجِيًّا وَيُقَالُ خَلَصُوا نَجِيًّا إِعْتَزَلُوا الْجَمْعَ نَجِيًّا

કરી આપ જેથી તે મારા મદદગાર થાય જેથી મારું સમર્થન કરે. **يَبْطِشُ وَيَبْطِشُ** એટલે કે એમાં બંને ફિરાઅતો છે. **ط** ને કસરા અને ઝમ્મા. **يَتَّأَوْرُونَ- يَأْتَمِرُونَ** એટલે કે આપસમાં મશવરો કરવા લાગ્યા. **رَدًّا عَوْنًا** એટલે મદદગાર. **رَدًّا** **أَعْنَتْهُ عَلَيْهَا** અર્થ મદદગાર છે. કહેવામાં આવે છે : **قَدْ أَرَدْتُ أَنْ عَلَى صَنْعَتِهِ** એટલે મેં એના કામમાં એને મદદ કરી. **وَالْجُدُوءُ- قِطْعَةٌ عَلِيظَةٌ مِنَ الْخَشَبِ- لَيْسَ فِيهَا لَهْبٌ- جَدُوه** ન હોય. **سَنَشُدُّ عَضْدَكَ** એની તફસીરમાં **إِشْرَافٌ** ફર્માવ્યો **سَنَشُدُّ سُنْعِينَكَ كَلَمًا عَزَزْتَ شَيْئًا فَقَدْ جَعَلْتَ لَهُ عَضْدًا** ફર્માવ્યું, જ્યારે કોઈ ચીજને તમે શક્તિ આપો તો તમે એના માટે હાથ બનાવી આપ્યો. **وَقَالَ غَيْرُهُ كُلُّ مَالٍ يَنْطِقُ بِحَرْفٍ أَوْفِيهِ تَمْتَمَةٌ أَوْفَاقًا فَهِيَ عُقْدَةٌ**

હઝરત મૂસા **عليه السلام** એ દુઆ ફર્માવી હતી : **وَإِخْلُ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي** મારી જીભની ગાંઠને ખોલી આપ. એમાં આવેલ **عُقْدَةٌ** ની તફસીર ફર્માવે છે, "જે કોઈ અક્ષરને ન ખોલી શકે" અથવા જેની જીભમાં **تمته** અથવા **فأفاه** હોય તો એ જીભની ગાંઠ છે જેને **عُقْدَةٌ** (ઉફકહ) કહે છે. જેને લુકનત (તોતડાપણ) પણ કહે છે.

લુકનત (તોતડાપણ)ના પ્રકારો : લુકનતના ઘણા પ્રકારો છે. એક તમતમહ, એટલા જલ્દી જલ્દી ખોલવું કે સમજમાં ન આવે. ફઅફઅહ, બોલવામાં અધિકતર 'ફ' સાંભળવા મળે, અમુક અક્ષરોને સહીહ અદા ન કરી શકે.... વગેરે.

أَزُرُّ- ظَهْرِي- أَزُرُّ નો અર્થ પીઠ થાય છે. **فَيَسْحَتِكُمْ فَيُهْلِكُكُمْ** એટલે તમને હલાક (બર્બાદ) કરશે. **الْمَثَلِي- تَأْتِيكَ الْأَمْتَل- يَقُولُ بَدِينِكُمْ يُقَالُ خِدَ الْمَثَلِي خَذَا الْأَمْتَل** : **إِشْرَافٌ** ફર્માવવામાં આવ્યો : **وَيُذْهِبُ بِطَرِيقَتِكُمُ الْمَثَلِي** આ બંનેવ તમને સૌથી અફઝલ રાહ પર લઈ જશે. ઈમામ બુખારી ફર્માવે છે કે મુખલા અમ્પલનું સ્ત્રીવાચક છે જે અફઝલના અર્થમાં છે અને તરીકનો અર્થ દીન છે. **ثُمَّ إِتَتْهُ صَفًا يُقَالُ هَلْ أَتَيْتَ الصَّفَّ الْيَوْمَ- الْمَصْلَى الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ** સફમાં હાજર થાવ. ઈમામ બુખારી ફર્માવે છે કે એનાથી મુરાદ ઈદગાહ છે. બોલે છે, શું આજે તમે સફમાં હાજર થયા ? એટલે એ જગાએ જ્યાં નમાઝ પઢવામાં આવી.

મૂસાએ **فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خَيْفَةً مُوسَى** છે **فَأَوْجَسَ أَضْمَرَ خَوْفًا فَذَهَبَتْ الْوَأُؤْمِنْ خَيْفَةً بِكَسْرَةِ الْخَاءِ** પોતાના જીવમાં ભય પામ્યો. તેની તફસીરમાં ફર્માવ્યું કે **أَوْجَسَ** નો અર્થ છુપાવવું **خَيْفَةٍ** નો 'વાવ' 'યા'થી બદલાઈ ગયો 'ખા' **خَاءِ** ના કસરાના કારણે. એટલે કે **خَيْفَةٍ** અસલમાં **خَوْفَةٍ** હતું. **فَاعْلَمَ** ના વજન પર વાવ સાકિન તેના મકબ્લ મકસૂર વાવને યા થી બદલી નાખ્યો. **فِي جُدُوعِ النَّخْلِ عَلَى جُدُوعِ** તમને લોકોને ખજૂરની ડાળો પર ફાંસી દઈશ. ઈમામ બુખારીએ એ ફાયદો કર્યો કે 'ફી' 'અલા'ના અર્થમાં છે. **حَطَبُكَ بِالْكَ** તારો શું હાલ છે ? **مَسَّ يَمَاسُ** બાબે મુફાઅલતનો મસ્દર છે. જેમ કે **الضُّحَى الْخَرُّ- لَأَزِمَ كَالِزَامِ لِنَسْفَتِهِ- نُدْرِيَّةٌ** એટલે કે અમે એના રજકણ રજકણને દરિયામાં નાખી દઈશું. **وَقَدْ يَكُونُ أَنْ تَقْصَّ الْكَلَامَ نَحْنُ نَقْصُ عَلَيْكَ فَصِيهِ** ગરમીમાં. ફદમના નિશાનની પાછળ ચાલ. અને ક્યારેક વાત કરવાના અર્થમાં આવે છે. જેમ કે ફર્માવવામાં આવ્યું, **عَنْ جُنْبٍ عَنْ بُعْدٍ وَعَنْ جَنَابَةٍ وَعَنْ اجْتِنَابٍ وَاحِدٌ** "અમે તમને વર્ણન કરીએ છીએ" **نَحْنُ نَقْصُ عَلَيْكَ** અર્થ દૂરી છે. **جُنْبٍ- جَنَابَتٍ** અને **اجْتِنَابٍ** સૌનો અર્થ એક છે. ફાયદો એ કરવા ચાહે છે કે આ માદો દૂરીના અર્થમાં વપરાય છે **جُنْبٍ** એટલા માટે કહે છે કે તે નમાઝથી દૂર રહે છે. **جَنَابَتٍ** ને **جَنَابَتٍ** એટલા

માટે કહે છે કે તે નમાઝથી દૂર રહેવાનો સબબ છે. ઈજતેનાબનો અર્થ બચવું છે. બચનારો જેનાથી બચે છે તેનાથી દૂર રહે છે.

وَقَالَ مُجَاهِدٌ عَلَى قَدْرِ مَوْعِدٍ એટલે કે વાયદાના સમયે. لَا تَتَّبِعُوا لَا تَتَضَعُوا કમજોર ન હોય સૂકું. نَيْسًا-يَابِسًا એટલે એવી જગા જે બંનેના અધવચ્ચે હોય. مَكَانًا سَوِيًّا مَنْصَفٌ بَيْنَهُمْ એટલે એવી જગા જે બંનેના અધવચ્ચે હોય. مَكَانًا سَوِيًّا مَنْصَفٌ بَيْنَهُمْ એટલે ફોમનાં તે ઘરેણાઓથી જે તેમણે આલે ફિરઓનથી મંગનીમાં મળ્યાં હતાં. فَفَرَّقَتْهَا أَلْقَيْتُهَا صَنَعَ એટલે કે મેં એને બનાવ્યું તો મૂસા ભૂલી ગયા. એટલે કે પોતાના રબને પહેચાનવામાં ખતા કરી. أَنْ لَا يَرْجِعَ إِلَيْهِمْ قَوْلًا-

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદનું બચાન : શું તમને મૂસાનો ફિરસો માલૂમ નથી! અને અલ્લાહે મૂસાથી કલામ ફર્માવ્યો જેવો કે એની શાનને લાયક છે." - (૪૮૧)

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثٌ مُوسَى كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ۙ

حدیث ۱۸۰۳ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હજરત અબૂ હુરૈરહ رضی اللہ عنہ થી રિવાયત છે કે નબી કરીમ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૮૦૩]

قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ أُسْرِي فِي رَأَيْتُ مُوسَى

જે રાત્રે મને સૈર કરાવવામાં આવી. મેં મૂસા ﷺ ને જોયા અને તે ઓછા ગોશ્તવાળા, સીધા વાળોવાળા

وَإِذَا هُوَ رَجُلٌ ضَرْبٌ رَجُلٍ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنَوَاءَةٍ وَسَرَّأَيْتُ

બુઝુર્ગ હતા, જાણે તે શનૂઅહના માણસોમાંથી છે. અને મેં ઈસાને જોયા, તે મધ્યમ કદના લાલાશ ઝલકતી

عَيْسَى فَإِذَا هُوَ رَجُلٌ رُبْعَةٌ أَحْمَرٌ كَأَنَّمَا خَرَجَ مِنْ دِيمَاسٍ وَأَنَا

રંગતવાળા બુઝુર્ગ છે, જાણે હમણા હમણા હમામથી નીકળ્યા છે. અને હું ઈબ્રાહીમ ﷺ ની ઓલાદમાં

أَشْبَهُهُ وَوَلَدَ إِبْرَاهِيمَ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ ثُمَّ رَأَيْتُ

સૌથી વધુ એમનાથી મળતો છું. પછી મારી સામે બે વાસણો પેશ કરવામાં આવ્યાં, એકમાં દૂધ હતું

بَارًا تَيْنِ فِي أَحَدِهَا اللَّبَنُ وَفِي الْأُخْرَى خَمْرٌ فَقَالَ إِنْ شَرِبْتُ أَيُّهُمَا شِئْتَ

બીજામાં શરાબ. પેશ કરનારે કહ્યું, આપ જે રીતે ચાહો પીઓ ! મેં દૂધને લીધું અને તેને પીધું. તો કહેવામાં

فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَشَرِبْتُهُ فَقِيلَ أَخَذْتَ الْفَطْرَةَ أَمَا إِنَّكَ لَوُ

આવ્યું, આપે દીને ફિતરતને અપનાવ્યો. (એટલે દીને ઈસ્લામને) સાંભળો ! જો તમો શરાબ લેત તો આપની

أَخَذَتِ الْخَمْرَ عَوْتُ أُمَّكَ - عه

ઉમ્મત ગુમરાહ થઈ જાત."

(૨/૪૮૯, ૨/૬૮૪ તફસીરે સૂરએ અસ્રા, ૨/૮૩૬, ૪૩૮ અશરબા, મુસ્લિમ-ઈમાન, તિર્મિઝી-તફસીર)

હદીષ : ૧૮૦૩ની સમજૂતી વર્ણવેલ હદીષની સ્પષ્ટતા ભાગ-૨માં પેજ નં. ૩૦૬ (ગુજરાતી પેજ : ૨૭૯) પેજ નં. ૩૨૦ સુધીમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે. વાંચકો ત્યાં અભ્યાસ કરી લે.

حدیث ۱۸۰۳
سَمِعْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ حَدَّثَنَا ابْنُ عَمْرٍو نَبِيِّكُمْ يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ

"ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ નબી ﷺ થી રિવાયત કરતાં હદીષ વર્ણવી કે [હદીષ : ૧૮૦૪]

رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

ફર્માવ્યું, કોઈને એ મુનાસિબ નથી કે એવું કહે, હું યૂનુસ બિન મત્તીથી બહેતર છું અને

لَا يَتَّبِعُنِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى وَنَسَبَهُ إِلَى أَبِيهِ عه

તેમને પોતાના બાપની તરફ સંબંધિત કર્યા."

(૨/૪૮૫, ૨/૬૬૬ તફસીર સૂરએ અ-આમ, ૨/૧૧૨૫ તૌહીદ બાબુ ઝિક્કિન્બી ﷺ મુસ્લિમ-અંબિયા, અબૂ દાઉદ-સુન્નહ)

હદીષ : ૧૮૦૪ની સમજૂતી આ ઈર્શાદની બે સ્પષ્ટતાઓ છે. એક એ છે કે હાથી કોઈ પણ કાઈલ (કહેનાર) હોય. એટલે કોઈને એ દુરુસ્ત નથી કે એવું કહે કે હું યૂનુસ ﷺ બહેતર છું. મુરાદ ઉમ્મતી છે. એ એના સ્થાને દુરુસ્ત છે. કેમ કે એના પર ઈજમાએ ફતર્થ યકીની છે, કેમ કે અંબિયાએ કિરામ ગૈર અંબિયાથી અફઝલ છે, ત્યાં સુધી કે ગૈર નબીને નબીથી અફઝલ કહેવું ફુકુ છે. બીજી સંભાવના એ છે કે હાથી મુરાદ હુઝૂરે અફઠસ ﷺ હોય. આ તફદીર પર આ ઈર્શાદ બતૌરે તવાઝોઅ (આજીજી દર્શાવવા માટે) છે અને હઝરત યૂનુસ ﷺ ફઝલો કમાલને જાહેર કરવાના માટે છે. આ ખાસ કરવાનું કારણ એ છે કે સૂરએ ફલમમાં ફર્માવ્યું, وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْخُوْتِ "અને માછલીવાળાની જેમ ન થશો." (આ. ૪૮) એનાથી કોઈ કમબુદ્ધિવાળાને હઝરત યૂનુસ ﷺની શાનમાં ઘટાડાનો વહેમ થઈ શકતો હતો. એમની શાનની મહાનતાને જાહેર કરવાના માટે આવું ફર્માવ્યું. જેમ કે શફીફ (પ્રેમાળ) ઉસ્તાદો પોતાના હોનહાર મહબૂબ શાર્ગિદના બારામાં કહી દીધા કરતા હોય છે કે, આ મારાથી પણ અધિક ફાબેલ છે.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻના આ ઈર્શાદનું

બયાન : અને અમે મૂસાથી ત્રીસ (૩૦) **بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَوَعَدْنَا**
રાતોનો વાયદો લીધો. **مُوسَى ثَلَاثِينَ نَيْلَةً** - ۳۸
- (૪૮૧) **سُودِي. ان اول المسلمين**

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : હઝરત મૂસા ﷺએ બની ઈસ્રાઈલને વાયદો કર્યો હતો જ્યારે કે તે મિસ્રમાં હતા કે જો અલ્લાહ ﷻ તેમના દુશ્મનને હલાક કરી દેશે તો અલ્લાહના હુઝૂરથી એમના માટે એક

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (530) અંબિયા વિશે બયાન

કિતાબ લાવશે, જેમાં ભાવિની તથા ભૂતકાળની વાતો હશે. જ્યારે અલ્લાહે ફિરઝોનને હલાક (ખત્મ) કરી આપ્યો તો મૂસા عليه السلامએ પોતાના રબથી કિતાબનો સવાલ કર્યો. અલ્લાહ તઆલાએ તેમને હુકમ આપ્યો કે ત્રીસ રોજા રાખીને મારી બારગાહમાં હાજર થાવ. એ ઝુલ ફઝદાનો મહિનો હતો. જ્યારે ત્રીસ રોજા પૂરા કરી લીધા તો મોઢાની બૂને નાપસંદ કરી જેના નિવારણ માટે મૂસા عليه السلامએ મિસ્વાક કરી લીધું. હવે ફરિશ્તાઓએ અર્ઝ કરી, અમે આપના મુખ મુબારકથી મુશ્કની ખૂશબુ સૂંઘતા હતા, આપે મિસ્વાક કરીને તેને વેડફી નાખી. હવે અલ્લાહે તેમને હુકમ આપ્યો કે દસ રોજા ઝિલહજજના અધિક રાખીને આવો. ત્યારબાદ હઝરત મૂસા કોહેનુર પર હાજર થયા તો અલ્લાહ તઆલાએ તેમના સાથે વિના વાસ્તાએ કલામ કર્યો. એનાથી એમનો શોખ વધ્યો અને અર્ઝ કરી, "હે રબ ! મને તારો જલ્વો દેખાડ ! હું તને જોઈશ". એના પર અલ્લાહ ﷻએ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો : **لَنْ تَرَانِي** "તમે મને હરગિઝ નહીં જોઈ શકો ! (એટલે દુનિયામાં) હા ! હું પહાડ પર તજલ્લી નાખી રહ્યો છું, તમે એને જુઓ, જો પહાડ એની તાબ લાવી શક્યો અને પોતાની જગાએ પોતાની હાલત પર ફાયમ રહ્યો તો તમે મને જોઈ શકશો. જ્યારે અલ્લાહે પહાડ પર તજલ્લી નાખી તો તે ટુકડા ટુકડા થઈ ગયો અને હઝરત મૂસા عليه السلام હોશ ગુમાવીને જમીન તશરીફ લાવી ચૂક્યા. હદીષમાં છે કે અલ્લાહ ﷻએ હાથની નાની આંગળીના પહાડ પર પોતાની તજલ્લી નાખી હતી જેનાથી પહાડ ટુકડા ટુકડા થઈ ગયો. જ્યારે હઝરત મૂસા عليه السلامને હોશ આવ્યો તો અર્ઝ કરી, હે અલ્લાહ ! તારા માટે પાકી છે અને હું તારી તરફ રુજૂઅ થાઉં છું અને હું મોમિનોમાં પહેલો છું. આ અર્ઝ અલ્લાહ ﷻની શાનની મહાનતાને દર્શાવવા માટે હતી. જેમ કે આરિફોની આદત છે કે અલ્લાહ ﷻની અઝમતની કોઈ નિશાની જુએ છે તો તેની તસ્બીહ તથા તફદીસ (પાકી) કરે છે અને તેના તરફ રુજૂઅ થાય છે. અથવા આ રુજૂઅ એ કારણે હતું કે હઝરત મૂસા عليه السلامને મહસૂસ થયું કે મેં એક એવો સવાલ કર્યો છે જે મારે કરવો જોઈતો ન હતો, એનાથી રજૂઅ કર્યું.

એક ખુલાસો : પહાડ પર તજલ્લી પડી જેને જોતાં હઝરત મૂસા عليه السلام હોશ ગુમાવી બેઠા. એનાથી જાહેરી રીતે એ સમજમાં આવે છે કે તેમણે અલ્લાહના જલ્વાને નથી જોયો. પણ બારીક દ્રષ્ટિએ જોતાં બિલકુલ જાહેર છે કે હઝરત મૂસા عليه السلامએ દીદારે ઈલાહી કર્યો. જો કાંઈ નથી જોયું તો હોશ શાથી ગુમાવ્યો કે જેનાથી તેમની મજબૂત માનવીયતા પર એ અસર પડ્યો હતો તે તેને સહી ન શક્યા ? શું જોયું હતું એનો જવાબ કેવળ એ છે કે તે જ જલ્વો જોયો હતો જે પહાડ પર પડ્યો હતો. અને કુર્આનની ઉઘાડી નસ (આયત)થી જાહેર છે તે રબ્બાની તજલ્લી હતી એને જ હઝરત મૂસા عليه السلامએ જોઈ અને સહી ન શક્યા જેથી બહોશ થઈ ગયા.

અલ્લાહ ﷻનું મૂસા عليه السلام સાથે કલામ ફર્માવવું એ રીતે ન હતું કે જેવી રીતે તમે અમે વાત કરીએ છીએ કે પોતાની ફિતરી શક્તિને કામે લગાડીને ખાસ અર્થો દિમાગમાં રાખીને એના પર દલાલત કરનારા શબ્દો તથા વાક્યોને ઉપસ્થિત કરીએ છીએ. એટલા માટે કે આપણુ આ ઉપસ્થિત કરવું હાદિષ (અગાઉ ન હતું ન કાયમ રહેશે) છે. આપણો અવાજ આપણી વાત સર્વ હાદિષ છે. અલ્લાહ ﷻના કલામથી ઉલ્ટુ કે તે એની સિફત અને ફદીમ (હમેશાંથી હમેશાં માટે) છે. શબ્દ તથા સ્વરૂપથી પાક છે. અહીં મુરાદ એ છે કે અલ્લાહ ﷻએ હઝરત મૂસા عليه السلامના માટે થોડી વાર સુધી પોતાની કલામની સિફતના અમુક હિસ્સાથી પદો ઉઠાવી આપ્યો હતો જેના કારણે હઝરત મૂસા عليه السلامએ કલામે રબ્બાની સાંભળ્યું : **فتذكر وتشكر فانه من مزال الأقدام-**

يُقَالُ ذُكَّةٌ نَزَلَتْ فُؤَادَكَ فَذُكَّتَا فِدْكَ لِيَكُنَّ جَعَلَ الْجِبَالَ كَالْوَأْجِدِ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا وَلَمْ يَقُلْ كُنَّا رَتْقًا مُلتَصِقَتَيْنِ -

ذُكَّةٌનો અર્થ હલાવવું છે. જમીન તથા આસ્માનમાં ઝલઝલા (ઘરતીકંપ) નાખવામાં આવ્યો તો એમનામાં ઝલઝલો આવી ગયો. જિબાલ બહુવચનને એક વચનની જેમ કરી દેવામાં આવ્યું. જેમ કે અલ્લાહ તઆલાએ ફર્માવ્યું, બેશક ! આસ્માન તથા જમીન ચિપકેલાં છે. અને કન કુન નથી ફર્માવ્યું. قَتَاનો અર્થ ચિપકેલાં. ઈમામ બુખારી એ ફાયદો કરવા ચાહે છે. સૂરએ હાકફહમાં ફર્માવવામાં આવ્યું. وَحَمَلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالَ فَذُكَّتَا ذُكَّةً وَوَاحِدَةً આવ્યું. (આયત : ૧૪) આ આયતે મુબારકહમાં જિબાલ બહુવચન હતું એની સાથે અર્ફ પણ વર્ણવેલ હતું, એના માટે બહુવચન સૂચક (સેગો) લાવવો જાઈતો હતો અથવા સ્ત્રીવાચકનો જે બહુવચનના હુકમમાં હોય. પણ તખ્નિયા (બેથી બહુવચન)નો સેગો લાવવામાં આવ્યો. એના ખુલાસામાં ઈમામ બુખારી ફર્માવે છે કે અર્ફથી સરખામણીના લીધે જિબાલને બતાવીલે નૌએ વાહિદના (એક જેવી વસ્તુના અર્થમાં લઈને એકના) હુકમમાં કરી દેવામાં આવ્યું. જેમ કે આયતે કરીમા کَانَتَا رَتْقًا માં સમાવાતને અર્ફથી સરખામણીના કારણે બતાવીલે નૌએ વાહિદના હુકમમાં કરી દેવામાં આવ્યું. જમીન તથા અસ્માન પેદાઈશના પ્રારંભમાં આપસમાં ચિપકેલાં હતાં. એ બંનેના વચ્ચે અવકાશ ન હતો. એટલે કે આજે જે અંતર છે તે ન હતું, પછી અલ્લાહ તઆલાએ એ બંનેને અલગ કર્યા અને વચ્ચે આ અંતર રાખ્યું.

أَشْرَبُ أَشْرَبُ أَشْرَبُ થી છે જેનો અર્થ પીવું છે. એના નિવારણના માટે ઈમામ બુખારી ફર્માવે છે કે એ أَشْرَبُ أَشْرَبُ થી લેવામાં આવ્યું છે જેનો અર્થ રંગેલું કપડું છે. મતલબ એ છે કે તેમનાં દિલો પર વાછરડાનું મઅબૂદ (પૂજનીય) હોવું એટલા પ્રમાણમાં છવાવી દેવામાં આવ્યું હતું જેવી રીતે રંગ કપડા પર છવાયેલો હોય છે. أَشْرَبُ નો અર્થ અમે બુલંદ કર્યાં.

بابُ طُوفَانٍ مِّنَ السَّيْلِ - ૬૮૧
પ્રકરણ : "પુર (સૈલાબ)ના તોફાનનું બચાન"

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ઈર્શાદ છે :-

"تَوَفَّقْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالِدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ -" "તો મોકલ્યું અમે એમના પર તોફાન અને તીડ અને ઘુન (અનાજ વગેરેમાં પડતી એક જીવાત ઘનેડુ (અથવા બગાઈ કે ગિંગોડો અથવા જૂવો) અને દેડકાં અને લોહી અલગ અલગ નિશાનીઓ." (સૂરએ અઅરાફ-૧૩૫)

જ્યારે જાદૂગરોના ઈમાન લાવ્યા બાદ ફિરઓની પોતાના કુફ્ર તથા સરકશી (નાફર્માની) પર જામેલા રહ્યા તો તેમને ડરાવવા અને કુફ્રથી દૂર કરવાના માટે ક્રમે ક્રમે નિશાનીઓ જાહેર કરવામાં આવી. કેમ કે હઝરત મૂસા ક્રમિએ હુઆ કરી હતી કે યા રબ ! ફિરઓન જમીન પર ખૂબ જ નાફર્માન થઈ ગયો અને તેની ફ્રોમે વચનભંગ કર્યું જેથી તેમને એવા અઝાબમાં સપડાવ જેના તેઓ પાત્ર છે. અને તે મારી ફ્રોમ અને બાદવાળાઓ માટે સબક બને. તો અલ્લાહ તઆલાએ તોફાન મોકલ્યું. વાદળ આવ્યું અંધારું છવાય ગયું અને પુષ્કળ વરસાદ થવા લાગ્યો. કિબ્તીઓનાં ઘરોમાં પાણી ભરાઈ ગયું ત્યાં સુધી કે તેઓ એમાં ઉભા રહી ગયા અને પાણી તેમની ગરદનોના

હાડકાં સુધી આવી ગયું. એમનામાં જે બેસી રહ્યો તે ડૂબી ગયો. ન હાલી શક્તા ન કાંઈ કામ કરી શક્તા હતા. શનિવારથી શનિવાર સુધી સાત દિવસ આ મુસીબતમાં રહ્યા અને બની ઈસ્રાઈલનાં ઘરો એમના ઘરોથી લાગેલાં હતાં છતાં એમના ઘરોમાં પાણી ન આવ્યું. જ્યારે એ લોકો આજિઝ આવી ગયા તો હઝરત મૂસા عليه السلامને અર્જ કરી કે અમારા માટે દુઆ ફર્માવી દો કે આ મુસીબત દૂર થાય તો અમે તમારા પર ઈમાન લાવીશું અને બની ઈસ્રાઈલને તમારી સાથે મોકલી દઈશું. હઝરત મૂસા عليه السلامએ દુઆ ફર્માવી તો તોફાનની મુસીબત દૂર થઈ ગઈ અને જમીનમાં તે હરીયાળી લહેરાઈ જે પહેલાં જોવામાં આવી ન હતી. ખેતીઓ ખૂબ ઉગી, ઝાડો ખૂબ ફળોવાળાં થયાં. હવે ફિરઓની કહેવા લાગ્યા, આ પાણી તો નેઅમત હતું ! અને ઈમાન ન લાવ્યા. એક મહિનો તો સારી રીતે પસાર થયો. પછી અલ્લાહ તઆલાએ તીડો મોકલ્યા જે ખેતીઓ તથા ફળો અને ઝાડોનાં પાંદડાં, મકાનોના દરવાજા, છતો તથા તખ્તા અને સામાન, ત્યાં સુધી કે લોખંડના ખીલા સુદ્ધાં ચાટી ગયા અને કિબ્તીઓના ઘરોમાં ભરાઈ ગઈ. પરંતુ બની ઈસ્રાઈલને ત્યાં ન ગઈ તો હવે કિબ્તીઓએ પરેશાન થઈને ફરી હઝરત મૂસા عليه السلامથી દુઆની દરખાસ્ત કરી અને ઈમાન લાવવાનો વાયદો કર્યો, તેના પર એકરાર કર્યો. સાત દિવસ એટલે શનિવારથી શનિવાર સુધી તીડોની મુસીબતોમાં સપડાયેલા રહ્યા પછી હઝરત મૂસા عليه السلامની દુઆથી નજાત પામ્યા. અને ખેતીઓ અને ફળ જે કાંઈ બાકી રહી ગયું હતું તેમને જોઈને કહેવા લાગ્યા, આ અમારા માટે પૂરતાં છે, અને અમે અમારો દીન નહીં છોડીએ ! જેથી ઈમાન ન લાવ્યા અને વચન પાલન ન કર્યું અને પોતાના ખબીષ અમલોમાં વ્યસ્ત રહ્યા. એક મહિનો સારી રીતે ગુજર્યો, ફરી અલ્લાહ તઆલાએ કુમ્મલ મોકલ્યા. એમાં મુફ્સિરોનો મતભેદ છે, અમુક કહે છે કે કુમ્મલ ઘુન છે, અમુક કહે છે કે જૂવો છે, અમુક કહે છે એક નાનો સરખો કીડો છે. એ કીડાએ જે ખેતીઓ તથા ફળો બાકી રહી ગયાં તેને ખાઈ કાઢ્યાં. કપડામાં ઘુસી જતા હતા અને ચામડીને કરડતા હતા, ખાવામાં ભેગા થઈ જતા હતા. જો કોઈ દસ કોથળા ઘઉં ચક્કી પર લઈ જતો તો ત્રણ પાછા લાવતો, બાકી સૌને કીડા ખાય જતા ! આ કીડા ફિરઓનીઓના વાળ, ભવાં, પાંપણોને ચાટી ગયા, શરીરમાં અછબડા જેમ લપેટાઈ જતા, સૂવાનું મુશ્કેલ કરી આપ્યું હતું. આ મુસીબતથી ફિરઓનીઓ ચીસો પાડી ઉઠયા અને તેમણે હઝરત મૂસા عليه السلامને અરજ કરી, અમે તૌબા કરીએ છીએ ! આપ આ બલાને દૂર થવાની દુઆ કરો. સાત દિવસો પછી આ મુસીબત હઝરત મૂસા عليه السلامની દુઆથી દૂર થઈ. પરંતુ ફિરઓનીઓએ ફરી વચનભંગ કર્યો અને પહેલાં કરતાં અધિક બદ્અમલી તથા નાફર્માની કરવા લાગ્યા. એક મહિનો શાંતિથી પસાર થયા બાદ ફરી હઝરત મૂસા عليه السلامએ બદ્દુઆ કરી તો અલ્લાહ તઆલાએ દેડકા મોકલ્યા. અને એ હાલ થયો કે માણસ બેઠેલો હોય તો તેની મજલિસમાં દેડકા ભરાઈ જતા, પાણી પીવા માટે મોં ખોલતો તો દેડકો કૂદીને મોંમાં પહોંચી જતો, હાંડલીઓમાં દેડકા, ખાણામાં દેડકા ભરાઈ જતા, આગ ઓલવાઈ જતી. સૂતા હતા તો દેડકા ઉપર સવાર થઈ જતા. આ મુસીબતથી ફિરઓનીઓ ચીસો પાડી ઉઠયા અને હઝરત મૂસા عليه السلامને અર્જ કરી, આ વખતે અમે પાકી તૌબા કરીએ છીએ. હઝરત મૂસા عليه السلامએ તેમનાથી વચન તથા વાયદા લઈને દુઆ કરી તો સાત દિવસ પછી આ મુસીબત પણ દૂર થઈ ગઈ, અને એક મહિનો સારી રીતે પસાર થયો. પરંતુ ફરી તેમણે વાયદા વચનનો ભંગ કર્યો અને પોતાના કુફ પર અડી રહ્યા. ફરી હઝરત મૂસા عليه السلامએ બદ્દુઆ કરી તો સર્વ કૂવાઓનું પાણી, નહેરોનું પાણી તેના ઝરણાઓનું પાણી, નીલ નદીનું પાણી, સારાંશ દરેક પાણી તેમના માટે તાજુ લોહી બની ગયું. તેમણે ફિરઓનને એની શિકાયત કરી તો કહેવા લાગ્યો, હઝરત મૂસા عليه السلامએ જાદૂ વડે તમારી નજરબંદી કરી દીધી છે. તો તેમણે કહ્યું, કેવી નજરબંદી ?! અમારા વાસણોમાં લોહીના સિવાય પાણીનું નામોનિશાન નથી ! તો ફિરઓને હુકમ આપ્યો કે કિબ્તીઓ બની ઈસ્રાઈલની સાથે એક જ વાસણમાં પાણી પીએ. પણ જ્યારે બની ઈસ્રાઈલ કાઢતા તો પાણી નીકળતું અને કિબ્તી કાઢતા તો એ જ વાસણોથી લોહી

નીકળતુ ! ત્યાં સુધી કે ફિરઔની સ્ત્રીઓ તરસથી લાચાર થઈને બની ઈસ્રાઈલની સ્ત્રીઓ પાસે આવી અને તેમની પાસે પાણી માગ્યું તો બની ઈસ્રાઈલી સ્ત્રીઓએ તેમને પાણી આપ્યું, તે પાણી તેમના વાસણમાં આવતાં જ લોહી બની ગયું ! ફિરઔની સ્ત્રીઓ કહેવા લાગી કે તમે પાણી તમારા મોંમાં લઈને અમારા મોંમાં કોગળો કરી દો ! તો જ્યાં સુધી તે પાણી ઈસ્રાઈલી સ્ત્રીઓના મોંમાં રહેતું તો પાણી રહેતુ પણ જ્યારે ફિરઔની સ્ત્રીઓના મોંમાં પહોંચતું તો લોહી બની જતુ. ફિરઔન જાતે તરસથી બેચેન બન્યો તો તેણે લીલાં ઝાડોની ભીનાશ ચૂંસી, તે ભીનાશ મોંમાં જતાં જ લોહી બની ગઈ. સાત દિવસ સુધી લોહી સિવાય કોઈ ચીજ પીવા ન મળી. ફરી એ લોકોએ હઝરત મૂસા عليه السلام થી દુઆની દરખાસ્ત કરી અને ઈમાન લાવવાનો વાયદો કર્યો. હઝરત મૂસા عليه السلام એ દુઆ કરી તો એ મુસીબત પણ દૂર થઈ ગઈ. છતાં પણ તેઓ ઈમાન ન લાવ્યા. **الْقَمَلُ - الْحَمَانُ يُشْبَهُ صَعَارَ الْحَلِيمِ.** ખૂબ પ્રમાણમાં મૌતને તોફાન કહેવામાં આવે છે. **سَقَطَ كُلُّ مَنْ نَدِمَ فَقَدْ سَقَطَ فِي يَدِهِ.** જે નાની જૂવોની જેમ હોય છે. **حَقِيقٌ حَقٌّ - حَقِيقٌ** હકકના અર્થમાં છે. જ્યારે વાછરડાને મઅબૂદ બનાવવા પર તેમને હઝરત મૂસા عليه السلام એ ધમકાવ્યા તો તેના પર તેઓ શર્મિદા થયા, **وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا** "અને જ્યારે તેઓ પસ્તાયા અને સમજ્યા કે અમે બહેકી ગયા." (સૂરએ અઅરાફ, આયત-૧૪૯) ઈમામ બુખારી ફર્માવે છે, **سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ** નો અર્થ છે, તેઓ પસ્તાયા શર્મિદા થયા.

بَابُ بَيْتِ الْخَضِرِ مَعَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ

પ્રકરણ : "ખિઝર عليه السلام સાથે મૂસા عليه السلام ની મુલાકાત." - (૪૮૧)

حدیث ۱۸۰۵
عَنْ هَمَامِ بْنِ مَنبِهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહુ رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે નબી صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૮૦૫]

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّمَا سَمِيَّ الْخَضِرُ لِأَنَّهُ

ખિઝરનું નામ ખિઝર એટલા માટે રાખવામાં આવ્યું કે તે સફેદ જમીન પર

جَلَسَ عَلَى فَرْوٍ وَبَيْضَاءٍ فَإِذَا هِيَ تَهْتَرُ مِنْ خَلْفِهِ خَضِرَاءَ -

બેઠા જેની બરકતથી એની પાછળ લીલોતરી લહેરાવા લાગી."

હદીષ : ૧૮૦૫ની સમજૂતી

આ પ્રકરણના સંબંધી લાંબી હદીષ, ભાગ : ૧, કિતાબુલ ઈલ્મમાં વર્ણન થઈ ચૂકી છે અને ત્યાં એના સંબંધી સંપૂર્ણ ચર્ચાઓ પણ વર્ણન થઈ ચૂકી છે.

فَرَوَةٌ જમીનનો ઉપરનો હિસ્સો, જમીનનું ઉપરનું પટ અથવા સૂકી ઘાસ જે સૂકાઈને સફેદ થઈ ગઈ હોય.

પ્રકરણ : - (૪૮૩)

حدیث ۱۸۰۶ عَنْ هَامِ بْنِ مُنْبِهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ رِيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى

"উন্নরত অধু উরুরে উরু রুই অল্লহে কহে ঐ কে রসুলুল্লাহ ঐ ফর্মাল্যু কে বনী [হেদীষ : ৭৮০৬]"

عَنْهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لِبَنِي

ঈসরাঈলনে কহেবামাং আব্যুং কে হরবাজমাং সজহা করা হাখল থাব অনে অেবুং কহো কে অমনে মাফ করা

إِسْرَائِيلَ أَدْخَلُوا الْبَابَ سُجَّدًا أَوْ قَوْ لَوْ أَحِطَّةٌ فَبَدَّ لَوْ أَدْخَلُوا يَرْحَفُونَ

হেবামাং আবে. তো তেমহে বহলী নাপ্যুং অনে সীটবের ঘসজাতা হাখল থযা অনে কহুং কে

عَلَى أَسْتَا هِهِمْ وَقَالُوا أَحِبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ - عه

বালী (কঁতী)মাং হাশা আয." (২/৬৪৩, তফসীর সূরঅে বকরহ, ২/৬৬৮ সূরঅে অযুরাফ, মুসলিম-আখিরে কিতাব)

হেদীষ : ৭৮০৬নী সমবুতী

হাখ (হরবাজ)থী মুরাহ বযতুল মুক্ফদস অথবা অরীহানো হরবাজে ঐ. অরীহা বযতুল মুক্ফদসনী নজুক অেক বস্তীনুং নাম হতুং জেমাং অমালিক্কা রহেতা হতা. অে বহুঅপ্ততোঅে অল্লাহ ঐ না হুকমনী নফর্মানী করা, বহুকে অেক প্রকারনো ঠহো উডাব্যো তো অেনী সজমাং অেমনা পর খ্লেগনী বীমারীনো অজাখ নাজিল করবামাং আব্যো.

بَابُ قَوْلِهِ يَعْكَفُونَ عَلَى أَصْنَامِهِمْ

প্রকরণ : "তেঅো পোতানী মূর্তিঅো পর আসন জমাখীনে বেহা হতা."

প্রকরণী স্পষ্টতা : নীল নহী অথবা কুলজম সমুদ্র পার করীনে জযারে বনী ঈসরাঈল ফিরআনথী নজাত পামী গযা তো শাম (সীরীযা) জতাং কেটলাক লোকোনে জোযা কে মূর্তিঅো সামে বেঠক জমাখীনে বেঠেলা ঐ, তো কমঅক্ফলোঅে উন্নরত মূসা ঐ কহুং, জেবী রীতে অেমনা মাটে মঅবুহ ঐ অেবা অমারা মাটে পশ মঅবুহ বনাবী আপো. অেনো উল্লেখ আ আযতে করীমামাং ঐ. وَيَتَّبِعُوا خُضْرَانَ - وَلْيَتَّبِعُوا يَدْمُونَ. অর্থাৎ করে, নষ্ট করী হে মাকলুও মাকলুও মাকলুও জেনে তেমহে শক্তিনা জোর বডে হাংসল কর্যু.

حدیث ۱۸۰۷ عَنْ أَبِي سَائِدَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ

"উন্নরত জাবির ঈবনে অহুহুল্লাহ ঐ কহুং কে অমে রসুলুল্লাহ ঐ সাথে [হেদীষ : ৭৮০৬]"

قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَجْبِي الْكَبَابَ

হতা. অনে অমে পীলুডীনুং ফণ বহবা লাগযা তো রসুলুল্লাহ ঐ ফর্মাল্যু,

وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ

অেমাংথী কাণানে লো, অেটলা মাটে কে অে খুখ জ স্বাধিষ্ট হোয ঐ.

مِنْهُ فَإِنَّهُ أَطْيَبُ قَالُوا أَلَكُنْتَ تَرَعِي الْعَنَمَ قَالَ هَلْ مِنْ نَبِيٍّ

લોકોએ અર્જ કર્યું, શું હુઝૂરે બકરીઓ ચરાવી છે ? ફર્માવ્યું,

إِلَّا وَقَدْ سَأَعَاهَا-

શું કોઈ એવો નબી છે જેણે ન ચરાવી હોય ?"

હદીષ : ૧૮૦૭ની સમજૂતી

આ હદીષને પ્રકરણ સાથે શું સંબંધ છે ! એને સારી રીતે ઈમામ બુખારી જ બતાવી શકતા હતા. છતાં પણ કેટલાક શરહર્તાઓએ જોર લગાડ્યું છે. સાહિબે તવઝીહે ફર્માવ્યું કે નિસ્બત એ છે કે આ હદીષમાં એવું વર્ણન છે કે દરેક નબીએ બકરી ચરાવી છે એના ઉમૂમમાં હઝરત મૂસા عليه السلام, પણ સામેલ છે. અને પ્રકરણમાં જે કિસ્સાની તરફ ઈશારો છે તે હઝરત મૂસા عليه السلامની જ ફૌમથી સંબંધિત છે. કેમ કે પીલુડીનાં ફળ જંગલમાં જ થતાં હતાં અને ત્યાં અધિક્તર ચરવાહાઓ જ પસાર થતા હતા. એટલા માટે જ્યારે હુઝૂર عليه وسلمએ ફર્માવ્યું કે પીલુડીનું ફળ જે કાળુ હોય છે તે સૌથી ઉમદા હોય છે, તો સહાબાએ કિરામે અંદાઝો લગાડી લીધો કે હુઝૂર عليه وسلمએ બકરીઓ ચરાવી છે.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻના આ ઈર્શાદનું બયાન : અને યાદ કરો ! જ્યારે મૂસાએ પોતાની ફૌમને ફર્માવ્યું, બેશક ! અલ્લાહ તમને હુકમ આપે છે કે કોઈ ગાય ઝબહ કરો."

باب وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً (الآيَة) ۴۸۳

(આયત-૬૭ થી ૭૧ સુધી) -પૃષ્ઠ : ૪૭૩

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : બની ઈસ્રાઈલમાં એક શખ્સ ઘણો જ માલદાર હતો. જેનું નામ આમીલ હતું. તેના કાકાના પુત્રએ એ લાલચમાં એને ફત્લ કરી નાખ્યો કે તેનો સઘળો માલ એને મળી જાય એટલા માટે કે એકલો એ જ એનો વારસ હતો. તેણે આમીલને ફત્લ કરીને દૂરની વસ્તીના દરવાજા પર નાખી દીધો. સવારે એ ખૂનનો દાવેદાર થયો. ત્યાંના લોકોએ હઝરત મૂસા عليه السلامથી દરખાસ્ત કરી કે કાતિલનો પતો લગાડો. એના પર હઝરત મૂસા عليه السلامએ તેમને હુકમ આપ્યો, એક ગાય ઝબહ કરીને ગાયના કોઈ અંગને મરનાર પર મારો તો તે જીવતો થઈને ખૂદ બતાવી આપશે કે મને કોણે માર્યો છે. એના પર તે જાહિલોએ હઝરત મૂસા عليه السلامની હસી ઉડાવી કે આપ અમારી મજાક કરી રહ્યા છો ! અમે તમને અર્જ કરીએ છીએ કે ખૂનીનો પતો લગાડો, અને તમો કહો છો કે ગાય ઝબહ કરો ! બંનેને શું લેવાદેવા છે ?! હઝરત મૂસા عليه السلامએ ફર્માવ્યું કે મજાક કરવી એ જાહિલોનું કામ છે, ખુદાની પનાહ ! કે હું જાહિલ બનું. હવે તેમણે પૂછ્યું કે તે ગાય કેવી હશે ? એટલે કેટલી ઉમરની ? ફર્માવ્યું, ન ઘરડી ન જવાન બલકે એ બંનેની વચ્ચેની આદિડ વયની. તમને જે કહેવામાં આવી રહ્યું છે તે કરો ! તેમ છતાંય તે અણઘડો ન સમજ્યા અને પૂછ્યું કે કયા રંગની હશે ? ફર્માવ્યું, પીળા રંગની જેનો રંગ ભડકાઉ હોય, જેને જોઈને જોનાર ખુશ થઈ જાય. ત્યારબાદ તેમણે કહ્યું કે હજી પણ ગાયનો મામલો શંકાસ્પદ રહે છે આપ જરા અધિક ખુલાસો કરી આપો ઈ-શાઅલ્લાહ ! અમે મંજિલ સુધી પહોંચી જઈશું. મૂસા عليه السلامએ ફર્માવ્યું કે અલ્લાહ ﷻ ફર્માવે છે કે, તે એવી ગાય હોય જેનાથી કામ લેવામાં આવતું ન હોય, ન જમીન ખેડે ન ખેતીને પાણી આપે. બેઅયબ હોય, તેનામાં કોઈ દાગ ન હોય. આ સાંભળીને તેમણે કહ્યું, હવે તમે બરાબર બતાવ્યું છે, ઈ-શાઅલ્લાહ ! અમે જરૂર હેતુ સુધી પહોંચી જઈશું. ત્યારબાદ ગાયની તલાશ શરૂ કરી. પરંતુ આ સર્વ ગુણોવાળી ગાય મળતી ન હતી. ખૂબ જ શોધખોળ પછી એ સર્વ ખૂબીઓવાળી કેવળ એક ગાય મળી.

નુઝહલુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(536)

અંબિયા વિશે બયાન

પ્રકરણ : "હઝરત મૂસા عليه السلام ની વફાત અને **بَابُ وَفَاةِ مُوسَى صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذِكْرُهُ بَعْدُ** - (પેજ : ૪૮૩)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : નુઝહતુલ ફારી, ભાગ : ૪, પેજ : ૧૦૧, ૧૦૨ (ગુજરાતી, પેજ નં. ૧૧૧, ૧૧૨) પર હઝરત મૂસા عليه السلام ની તફસીલ અને એ કે એમનું મઝાર મુબારક ક્યાં છે, વર્ણન થઈ ચૂકી છે. એક રિવાયતના પ્રમાણે વિસાલના સમયે હઝરત મૂસા عليه السلام ની ઉમર મુબારક લગભગ ૧૪૦ વરસની હતી.

حدیث ۱۸۰۸
عَنْ حَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَاهُ رُبْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈર رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું કે [હદીષ : ૧૮૦૮]

عَنْهُ قَالَ - قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِخْتِجَ آدَمُ

આદમ અને મૂસાએ આપસમાં બહથ કરી. મૂસાએ તેમને કહ્યું, આપ જ તે આદમ છો કે આપની લગઝિશે

وَمُوسَى فَقَالَ لَهُ مُوسَى أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَخْرَجْتِكَ خَطِيئَتِكَ مِنْ

આપને જન્મતથી કાઢ્યા. તો એમને આદમ ફર્માવ્યું, આપ જ તે મૂસા છો જેમને અલ્લાહે પોતાની રિસાલત

الْجَنَّةِ قَالَ لَهُ آدَمُ أَنْتَ مُوسَى الَّذِي أَصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَتِهِ

તથા કલામની સાથે મુશરફ કરવા માટે પસંદ કર્યા. પછી મને એ વાત માટે મલામત કરો છો જે મારી

وَبِكَلَامِهِ ثُمَّ تَلَوْهُ مِنِّي عَلَى أُمَّرٍ قَدْ قَدَّرَ عَلَى قَبْلِ أَنْ أُخْلَقَ فَقَالَ

પેદાઈશથી પહેલાં મારા મુકદ્દરમાં લખી દેવામાં આવી હતી. રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ બે વાર ફર્માવ્યું, આદમ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَجَّ آدَمُ مُوسَى مُرْتَابِينَ عَه

મૂસા પર ગાલિબ રહ્યા." (૨/૬૯૨, ૬૯૩ તફસીરે સૂરએ તાહા, ૨/૯૭૯ અલ્ફકદર, ૨/૧૧૧૯, અત્તોહીદ, મુસ્લિમ-ફદર)

હદીષ : ૧૮૦૮ની સમજૂતી

હઝરત આદમ તથા મૂસા عليه السلام નો વાર્તાલાપ શક્ય છે કે આલમે અરવાહમાં થયો હોય અથવા શક્ય છે કે હઝરત મૂસા عليه السلام ની હયાતમાં થયો હોય. એ પણ બની શકે છે કે હઝરત મૂસા عليه السلام ની વફાત પછી બંને હઝરાત ભેગા થયા હોય ત્યાં થયો હોય. દા.ત. શબે મેઅરાજ.

શંકા અને તેનું નિવારણ : હઝરત આદમ عليه السلام ના જવાબનો સાર એ થયો કે મારાથી જે લગઝિશ થઈ તે મારી તફદીરમાં લખેલી હતી, તે ટળી શકતી ન હતી. એટલા માટે એના પર મલામત ન કરવી જોઈએ. એના પર શંકા એ છે કે દરેક ગુનેહગારનું ગુનાહમાં પડવું તફદીરમાં લખેલું હોય છે, તો પછી કોઈ ગુનેહગારના ગુનાહ પર ભલુબુર કહેવું (મલામત કરવી) દુરુસ્ત થશે નહીં.

અલ્લામા નવવીએ એના જવાબમાં ફર્માવ્યું કે હઝરત આદમ عليه السلام ના જવાબનો સાર એ છે કે જ્યારે મેં એ લગઝિશથી તૌબા કરી લીધી અને અલ્લાહ عز وجل એ મારી તૌબા ફૂલ કરી લીધી તો હવે તમારે એના પર મલામત કરવું યોગ્ય નથી.

નુઝહતુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(538)

અંબિયા વિશે બયાન

આ જવાબનો સાર આ થયો, **مُرَادُ قَدِ فِدْرَ** થી મુરાદ કેવળ લગઝિશ નથી બલકે એના પછી તૌબા અને તૌબાની કબૂલિયત પણ છે.

اقول وهوالمستعان : આ ખાદિમની સમજમાં એવું આવી રહ્યું છે કે ઝાડમાંથી ખાવાની મનાઈ, પછી તેને ખાવું, પછી એનાથી તૌબા અને રજૂઆત પર, સાથોસાથ હઝરત આદમ **عليه السلام** ને જમીનમાં પોતાનો નાયબ બનાવીને મોકલવું અને એના માટે **اكل شجره** ને બહાનુ બનાવવું એ કાંઈક એવાં રહસ્યો પર આધારિત છે જેની ગુંચ આપણી બુદ્ધિઓ નથી ઉકેલી શકતી. પરંતુ હઝરત મૂસા **عليه السلام** એને જાણતા હતા, એ ઈલમ છતાં એમણે મલામત કરી તો હઝરત આદમ **عليه السلام** એ જવાબમાં ઈશાદ ફર્માવ્યો કે આપ તો મહરમે અસ્સાર (રહસ્યો જાણનાર) છો સર્વ કાંઈ જાણો છો પછી શા માટે મલામત કરી રહ્યા છો ?! આ જવાબ ઘણો જ યોગ્ય હતો જેના પર હઝરત મૂસા **عليه السلام** ખામોશ થઈ ગયા.

حديث ١٨٠٩
عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ لَارُقِيَّةَ الْأَمِينِ عَيْنٍ

"ઈમરાન બિન હુસૈને કહ્યું કે ઝાળ ફૂંક નહીં પણ નજરથી અથવા

[હદીષ : ૧૮૦૯]

أَوْحْمَةٍ قَدْ كَرَّتْهُ لِسَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ فَقَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ

વીંછીના ડંબથી. તો મેં સઈદ બિન જુબૈરને વર્ણવ્યું તો તેમણે કહ્યું, અમને ઈબ્ને અબ્બાસ **رضي الله عنهما** એ હદીષ વર્ણવી

فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُرِضَتْ عَلَيَّ

અને કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ **صلى الله عليه وسلم** એ ફર્માવ્યું, મારા પર ઉમ્મતો પેશ કરવામાં આવી. એક નબી અને બે નબી પસાર

الْأُمَّمَ تَجْعَلُ النَّبِيَّ وَالنَّبِيَّانِ يَمْرُؤُونَ مَعَهُمُ الرَّهْطُ وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ

થવા લાગ્યા કે એમની સાથે એક ગિરોહ હોતો. અને એવા નબી પણ પસાર થયા જેમની સાથે કોઈ ન હતું. ત્યાં

حَدَّ حَتَّى رَفَعَ لِي سَوَادٌ عَظِيمٌ قُلْتُ مَا هَذَا أُمَّتِي هَذَا قِيلَ بَلْ

સુધી કે મારી સમક્ષ એક ઘણી જ મોટી જમાઅત પેશ કરવામાં આવી. મેં કહ્યું, શું આ મારી ઉમ્મત છે ? કહેવામાં

هَذَا أُمَّوسَى وَقَوْمُهُ قِيلَ أَنْظُرْ إِلَى الْأَفُقِ فَإِذَا سَوَادٌ يُمَلَأُ الْأَفُقَ

આવ્યું, નહીં ! આ મૂસા અને તેમની ફોમ છે. કહેવામાં આવ્યું ક્ષિતિજની તરફ જુઓ, તો જોયું કે એક ખૂબ જ

تَمُرَّ قَيْلِي أَنْظُرْ هَهُنَا وَهَهُنَا فِي أَفَاقِ السَّمَاءِ فَإِذَا سَوَادٌ قَدْ مَلَأَ

મોટી જમાઅત છે જેણે ક્ષિતિજને ભરી આપ્યું છે. પછી કહેવામાં આવ્યું, જુઓ આમ તેમ આસ્માનના

الْأَفُقِ قَيْلِي هَذَا أُمَّتِكَ وَيَدُ خَلِّ الْجَنَّةِ مِنْ هَؤُلَاءِ سَبْعُونَ

કિનારાઓમાં. મેં નજર ઉઠાવી તો એક ઘણી જ મોટી જમાઅત જોયી જે ક્ષિતિજને ભરેલ છે. કહેવામાં આવ્યું આ

આના સંબંધી હદીષો કિતાબુ તિબ્બમાં આવશે, પણ રજા બિલકુલા અને હફીફી તવક્કુલની શાન એ છે કે સબબોથી અલિપ્ત થઈને કેવળ મુસબ્બિબુલ અસ્બાબ પર ભરોસો કરવામાં આવે. તે જે હાલમાં રાખે તે હાલમાં બુશ રહે.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદનું
બયાન : અલ્લાહે મણલ (કહાવત) બયાન ફર્માવી." **بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا ۖ إِلَى قَوْلِهِ وَكَأَنْتَ مِنَ الْقَانِتِينَ - آيَةٌ ۖ**
 (સૂરએ તહરીમ, આ. ૧૧) સુધી. - (૪૮૪)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આ આયતોમાં ફિરઔનની પત્ની હઝરત આસિયહનું વર્ણન છે કે એ ભલે ફિરઔનની પત્ની હતાં, તેના અચાલમાંથી હતાં પણ મો'મિન મુખ્લિસ હતાં. આ જ તે નેકબખ્ત ખાતૂન છે જેમણે હઝરત મૂસા عليه السلام ને તાબૂતમાં જોઈને તેમને સમુદ્રથી કઢાવ્યા અને તેમનો ઉછેર કર્યો. જ્યારે હઝરત મૂસા عليه السلام જાદૂગર પર ગાલિબ આવી ગયા (સરસાઈ પામી ગયા) તો એમના પર ઈમાન લાવ્યાં. જ્યારે ફિરઔનને જાણ થઈ તો એ જાલિમે તેમના બંનેવ હાથો તથા પગોમાં ખીલાઓ ઠોકીને તડકામાં રાખી દીધાં અને ભારે ચઢાન તેમના પર રાખી દીધી. જ્યારે લોકો ચઢાન લઈને તેમની પાસે આવ્યા તો તેમણે અલ્લાહથી આ પ્રમાણે દુઆ કરી, હે અલ્લાહ ! મારા માટે જન્મતમાં એક મહેલ બનાવ ! તેમની દુઆ ફૂબૂલ થઈ અને તેમને અલ્લાહ ﷻ એ તેમનું જન્મતનું ઘર દેખાડ્યું જે સફેદ મોતીઓનું હતું, અને તેમની રૂહને કાઢી લીધી. જ્યારે એમના પર ચઢાન નાખવામાં આવી તો એ જીવતાં ન હતાં એટલા માટે એમને એની કોઈ તકલીફ ન પહોંચી. આ દષ્ટાંતનો સાર એ છે કે ઈન્સાન જો મો'મિન છે, સાલેહ છે તો ભલે કોઈ કાફિર તથા ફાસિકથી એનો સંબંધ હોય તેને કોઈ નુકસાન નથી પહોંચતું.

બીજો ઉલ્લેખ હઝરત મરયમનો છે. ફર્માવવામાં આવ્યું કે તેમણે પોતાનું ઈમાન પણ સલામત રાખ્યું અને ફિરદારને પણ ઉચ્ચ બનાવી રાખ્યો. અલ્લાહે તેમને એ કરામત બખ્શી કે તેમના પવિત્ર પેટમાં પોતાની રૂહ ફૂંકી અને પોતાના સમયની સર્વ સ્ત્રીઓ પર તેમને ફઝીલત બખ્શી : **مِنَ الْقَوْمِ الْقَانِتِينَ وَكَأَنْتَ مِنَ الْقَانِتِينَ** એટલે **مِنَ الْقَوْمِ الْقَانِتِينَ** અને વાતની તરફ મક્કામનો મુકતદા (તકાઓ) એ હતો કે **مِنَ الْقَانِتَاتِ** અને ફર્માવવામાં આવ્યું. **مِنَ الْقَانِتِينَ** અને વાતની તરફ નિર્દેશ કર્યો કે ઈબાદત તથા ઈતાઅત (અનુસરણ) પર એટલી પાબંદી કરતાં હતાં કે મરદોની સમકક્ષ થઈ ગયાં.

حدیث ۱۸۱۰
عَنْ مَرْثَةَ الْهَمْدَانِيِّ عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ

"હઝરત અબૂ મૂસા رضی اللہ عنہ કે કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૮૧૦]

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَلُ مِنَ الرِّجَالِ

પુરૂષોમાં ઘણા બધા લોકો કામિલ થયા અને સ્ત્રીઓમાં કેવળ ફિરઔનની પત્ની

كثِيرٌ وَلَمْ يَكْمَلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا أَسِيَّةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ

આસિયા તથા મરયમ બિન્તે ઈમરાન કામિલ થયાં. અને આઈશાની ઉચ્ચતા

عِمْرَانُ وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى

औरतो पर अेवी छे जेवी रीते धरीदनी उव्यता,

سَائِرِ الطَّعَامِ - عه

आम ढाण्णओ पर छे."

(१/४८८, باب وَاذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا هَرِيمُ, मनाङ्गिभे इङ्गले आईशा, १/५३२, २/८१५ ढाढ अर्धमड, ढाढे धरीद, मुस्लिम-इङ्गल, अर्धमड, निसाई-मनाङ्गिभ, उशरतुनिसा, ईढने माङ्गड-अर्धमड)

हदीष : १८१०नी समजूती

केटलाक उलमाअे आ उदीषथी हलील पकडी छे के उजरत आसियड उजरत मरयम नढिय्यड उतां, अेटला माटे के ई-सानियतना कमालनो हरजो नढुव्वत छे. उजरत ईमाम अबुल उसन अशअरीथी अेक रिवायत छे के छ स्त्रीओ नढी थई छे. उव्वा, सारड, डोजरा, उम्मे मूसा, आसियड, मरयम अेना पर केटलाक लोकोअे अेनाथी हलील करी छे के सूअे मरयममां प्रथम उजरत मरयमनो उल्लेख थयो, पछी केटलाक अन्य अंढियाअे किरामनो उल्लेख तेना पछी करवामां आव्यो. पछी इर्माववामां आव्युं : "أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ" "आ ते लोको छे जेमना पर अल्लाड तआलाअे ईनाम इर्माव्युं अंढियामांथी." (सूअे मरयम-५८) पण सडीड अे छे के अेना पर उम्मतनो इजमाअ छे के न कोई स्त्री नढी थई अने न शरीअतनी इअे थई शके छे. उदीषमां कूलथी मुराद अे आ'ला हरजानी प्राप्ति छे जे स्त्रीओनी शानने लायक छे. नढुव्वत केम के स्त्रीओ करतां उव्य मङ्गाम छे अेटला माटे अे मुराद नथी थई शक्तु. उदीषनो मतलढ अे थयो के नढुव्वतना सिवाय जेटला कमाल पुइधो अथवा स्त्रीओने मणवा शक्य अे सौ अे ढंनेव ढातूनोने डांसल छे. अने आयतनो जवाढ अे छे के ओल्लुंनो ईशारो केवण अंढियाअे किरामनी तरइ छे.

فضل عائشة على النساء : आ उदीषमां ढडुवयन छे जेना पर अलिइ लाम ईस्तेगराङ्गनो छे, जे आगली सर्व स्त्रीओ, न्यां सुधी के आसियड तथा मरयमने पण समावे छे. जेनो इयदो अे थयो के उजरत आसियड मुत्लङ्गन (ढिन शर्ती रीते) सर्व स्त्रीओथी अइङ्गल छे, जो के अेमां मतढेद छे जेना पर ढास्सी यर्या नुङ्गडतुल इरारी, ढाग : १, पेज : १८६ थी १८८ (गुजरात पेज नं. ३६, ३७) पर वर्णन थई यूकी. जेनो सार अे छे के इङ्गलतनो आढार कुर्बे ईलाडी अने ईढम तथा नेकी अने तङ्गवो छे. अने आ त्रणव वातो उजरत आईशामां अढिक कक्षाअे मौजूद छे अेटला माटे इङ्गलत तेमने मुत्लङ्गन डांसल छे. तेमनामां त्रण ढासियतो अेवी उती जे कोई पण स्त्रीमां न उती. उजूर ढेने आपनी साथे अन्य ढीवीओ करतां अढिक मडोढढत उती. ईढमे ईजतेडाढमां हुनियानी सर्व स्त्रीओथी विशेष उतां. ढुलइअे राशिदीन उजरतना दौरमां इत्वा आपतां उतां. मडान सडाढाअे किराम तथा ताढईने अेजाम मुशकेलथी मुशकेल, ढारिकथी ढारिक मसअलामां अेमनी तरइ रूजुअ करता उता अने तसल्ली ढण्श जवाढ पण ढामता उता. आपना थकी अन्य स्त्रीओ करतां अढिक उदीषो रिवायत ढामेली छे. उलमाअे इर्माव्युं के दीननो योथाई डिस्सो आपनाथी मरवी छे.

धरीद : गोशतना रसामां रोटी तोडीने ढनाववामां आवे छे. अे ढाणु अेकदम स्वादिएष्ट पण डोय छे अने ढावामां सरण अने जल्दी उजम थनारुं. आ ढूढीओना कारण अरढवासीओने सौ ढाण्णथी अढिक पसंद उतुं. अेटला माटे उजरत आईशा ढेनी अइङ्गलियतना दृष्टांतमां अेने वर्णववामां आव्युं.

بَابُ تَوَلَّاهُ إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ ۖ

પ્રકરણ : "બેશક ! ફારૂન મૂસાની ફૌમથી હતો." - (૪૮૪)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ફારૂન અજમી નામ છે, જેમ કે હારૂન અલ્મિયત તથા અજમિયતની બિના પર ગૈર મુન્સરિફ (જે શબ્દ પર અલિફ લામ, તન્વીન અને ઝેર ન આવી શકે) છે. અને કેટલાક લોકોએ જે એવું કહ્યું કે અરબી છે. ફરનથી ફાઉલન વજન પર એ ગલત છે, કેમ કે અલ્મિયત સિવાય અન્ય કોઈ સબબ મન્એ સર્ફનો નહીં મળે તો તેનું મુન્સરિફ હોવું જરૂરી હતું. તદ્દઉપરાંત જ્યારે તે બની ઈસ્રાઈલનો માણસ છે તો એના નામનું અરબી હોવાનો સવાલ જ પેદા નથી થતો. હઝરત મૂસા عليه السلام થી તેનો સંબંધ શો હતો, એના બારામાં અમુક કથનો છે. હઝરત મૂસાનો કાકો હતો, હઝરત મૂસા عليه السلام ના કાકા યસ્હરનો પુત્ર હતો, તેમની માસીનો પુત્ર હતો, તે ખૂબ જ ખૂબસૂરત હસીનો જમીલ માણસ હતો, એને મુનવ્વર કહેતા હતા અને બની ઈસ્રાઈલમાં તૌરાતનો સૌથી મોટો ફારી હતો. પણ એ સામરીની જેમ મુનાફિક પણ હતો. નાદારીના જમાનામાં ખૂબ જ તવાઝોઅ (આજીજી)વાળો અને બાઅખ્લાક હતો. દૌલત હાથમાં આવતાં જ તેનો હાલ બદલાય ગયો. અને કહેવામાં આવ્યું છે કે ફિરઝોને તેને બની ઈસ્રાઈલ પર હાકિમ બનાવી દીધો હતો. આ તે જ બદ્દનસીબ બદ્દખત છે જેણે એક બદ્દકાર સ્ત્રીને પૈસા આપીને એના માટે તૈયાર કરી હતી કે પોતાની સાથે હઝરત મૂસા عليه السلام એ ગલત કામ કર્યાનો આક્ષેપ લગાડે. એને હઝરત મૂસા તથા હઝરત હારૂનથી એ કારણે હસદ થયો કે હઝરત મૂસા عليه السلام નબી હતા, એમના માટે નબુવ્વત હતી અને હઝરત હારૂનની જિમ્મેદારીમાં કુર્બાનીઓ કરાવવાનું હતું. એને કોઈ હોદ્દો ન મળ્યો, એના લીધે એણે હઝરત મૂસા عليه السلام થી બગાવત કરી. એ એટલો માલદાર હતો કે એના બજાનાઓની યાવીઓ ઊંટની એક ટોળી માટે ભારે પડતી હતી. કુર્આન મજીદમાં **لَتَنُوْءَنَّ تَنَقَّلَ** નો શબ્દ આવ્યો છે જેનો અર્થ દસથી લઈને ચાલીસ સુધી છે. એક યાવી આંગળીના જેટલી હતી. વજનદાર રહેતી હતી.

ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما એ કહ્યું કે શક્તિશાળી **قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أُولَى الْقُوَّةِ لَا يَرْفَعُهَا النُّعْصَةَ مِنَ الرِّجَالِ** પુરૂષોની એક ટોળી એને ઉઠાવી શક્તી ન હતી.

يُقَالُ الْمَرْحَيْنِ - الْمَرْحَيْنِ. ઘમંડ કરનારાઓ.

જે **وَيَكَانَ اللَّهُ مِثْلَ أَلَمِ تَرَأَنَّ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّقَ لَكِنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ يُوسَعُ عَلَيْهِ وَيُضَيِّقُ - وَيُضَيِّقُ - وَيَكَانَ اللَّهُ** એ પ્રમાણે જેમ કે **الْمِ تَر (الآية)** છે. એટલે કે બંદો હોવાનું જાહેર કરવાના માટે જ્યારે હઝરત મૂસા عليه السلام એ ફારૂનને ફર્માવ્યું, તારા પર તારા માલોનો હજારમો હિસ્સો ઝકાત ફર્જ છે. તો તેણે હઝરત મૂસા عليه السلام ને અર્જ કરી, હું પૂરી ઝકાત આપીશ. પરંતુ જ્યારે ઘરે જઈને હિસાબ લગાડયો તો એ પણ ઘણી મોટી રકમ થતી હતી, જેથી તેણે ઝકાત આપવાનો ઈન્કાર કરી આપ્યો. ત્યારબાદ તેણે બની ઈસ્રાઈલને ભેગા કરીને તેમને કહ્યું કે તમે લોકો મૂસા عليه السلام ની દરેક વાત માનતા આવ્યા. બોલો શું કહો છો ? તેમણે કહ્યું, આપ અમારા વડીલ છો, જે યાહો હુકમ આપો. તેણે એમને કહ્યું, ફલાણી આવારા સ્ત્રીની પાસે જાવ અને તેને એના માટે તૈયાર કરો કે હઝરત મૂસા عليه السلام પર તોહમત (આક્ષેપ) લગાડે, એના બદલામાં તેણી જેટલો માલ ચાહે લઈ લે. ફારૂને તે સ્ત્રીને હજાર અશરફીઓ અને અન્ય ઘણા વાયદા કરીને એના માટે તૈયાર કરી લીધી. બીજા દિવસે ફારૂને બની ઈસ્રાઈલને ભેગા કર્યા, પછી હઝરત મૂસા عليه السلام ની પાસે આવ્યો કે બની ઈસ્રાઈલ આપની રાહ જોઈ રહ્યા છે આપ આવીને તેમને વઅઝ તથા નસીહત કરો. હઝરત મૂસા عليه السلام બની ઈસ્રાઈલના મજમામાં તશરીફ લઈ ગયા,

અને આ વઅઝ કરી કે હે બની ઈસ્રાઈલ ! જે ચોરી કરશે તેના હાથ કાપવામાં આવશે, અને જો કોઈ કોઈના પર ઝિનાની તોહમત લગાડશે એની સજા ૮૦ કોરડા છે. અને જો કોઈ કોઈની સાથે ઝિના કરશે, જો શાદીશુદ્ધા (પરણીત) નથી તો તેને ૧૦૦ કોરડા મારવામાં આવશે અને જો પરણીત છે તો તેને સંગસાર કરવામાં આવશે ત્યાં સુધી કે તે મૃત્યુ પામે.

આ સાંભળતાં છે જ ફારૂન ઉભો થઈ ગયો અને કહ્યું, હુઝૂર ! આ હુકમ સૌના માટે છે યાહે હુઝૂર જ કેમ ન હોય ?! ફર્માવ્યું, આ હુકમ સૌના માટે છે, ભલે હું પોતે કેમ ન હોઉં ! હવે ફારૂને કહ્યું કે બની ઈસ્રાઈલ કહે છે કે આપે ફલાણી બદ્દયલન સ્ત્રી સાથે બદ્દકારી કરી છે. હઝરત મૂસા عليه السلام એ ફર્માવ્યું કે તેણીને બોલાવો ! તે જ્યારે હાજર થઈ તો હઝરત મૂસા عليه السلام એ તેને ફર્માવ્યું, એ જાતની કૃસમ જેણે બની ઈસ્રાઈલના માટે દરિયો ફાડ્યો અને એમાં રસ્તા બનાવ્યા અને તૌરાત નાઝિલ ફર્માવી, સાચેસાચુ બતાવ ! નબુવ્વતના રૂઆબથી તે સ્ત્રી ડરી ગઈ, તેણે સાફ શબ્દોમાં એવું કહી આપ્યું કે ફારૂન જે કાંઈ કહેવા યાહે છે અલ્લાહ ﷻ ની કૃસમ ! એ ગલત અને સરાસર જૂઠું છે, અને તેણે આપના પર તોહમત લગાડવાના બદલામાં ઘણી મોટી રકમ આપવાનો વાયદો કર્યો છે. આ સાઝિશ પર હઝરત મૂસા عليه السلام રડતા રડતા સજદામાં પડી ગયા અને એવું અર્ઝ કરવા લાગ્યા, હે રબ ! જો હું તારો રસૂલ છું તો ફારૂન પર ગઝબ નાઝિલ ફર્માવ ! તો અલ્લાહ તઆલાએ આપની પાસે વહી મોકલી, મેં જમીનને તમારા હુકમની તાબે કરી દીધી છે, આપ જે યાહો તેને હુકમ આપો. હઝરત મૂસા عليه السلام એ બની ઈસ્રાઈલને ફર્માવ્યું, જે ફારૂનનો સાથી હોય તે તેની સાથે તેની જગાએ રહે. અને જે મારો સાથી છે તે ફારૂનથી અલગ થઈને મારી પાસે આવી જાય. આ આદેશ થતાં બે શખ્સો સિવાય સૌ ફારૂનથી અલગ થઈ ગયા. ત્યારબાદ હઝરત મૂસાએ જમીનને હુકમ આપ્યો કે તેને પકડે ! આવું ફર્માવતાં જ એ ત્રણેવ ગુઠણોભેર જમીનમાં ઘસી ગયા. પછી આપે જમીનને ફર્માવ્યું, પકડી લે તો કમર સુધી એઓ ઘસી ગયા. આપ એવું જ ફર્માવતા રહ્યા ત્યાં સુધી કે એ લોકો ગરદન સુધી ઘસી ગયા. તે લોકો ખૂબ જ વિનવણીઓ કરતા રહ્યા. ફારૂનને સગાઈ સંબંધનો વાસ્તો આપ્યો પણ હઝરત મૂસા عليه السلام નો જલાલ ઓછો ન થયો અને ફારૂન તથા તેના સાથે જમીનમાં ઘસતા ચાલ્યા ગયા, ત્યાં સુધી કે તેઓ આખા ઘસી ગયા અને જમીન સરખી થઈ ગઈ. કૃતાદાએ કહ્યું કે ફયામત સુધી તેઓ એ જ પ્રમાણે ઘસતા ચાલ્યા જશે. હવે એના પર બની ઈસ્રાઈલના મજાકીયાઓએ એવું કહ્યું કે હઝરત મૂસા عليه السلام એ એટલા માટે જમીનમાં ઘસાવ્યા છે કે તેમનાં મકાનો તથા માલો પોતાના કબજામાં કરી લે, આ સાંભળીને હઝરત મૂસા عليه السلام ને જલાલ આવ્યો તો આપે તેના મકાનો ખજાના તથા માલો સાથે જમીનમાં ઘસાવી દીધાં.

પ્રકરણ : "અને અમે મદયનવાળાઓની તરફ તેમના સમજાતિ શોએબને મોકલ્યા." - (૪૮૪) **بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَالْيَٰمِذِينِ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا**

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : હઝરત શોએબ હઝરત ઈબ્રાહીમ ખલીલુલ્લાહ عليه السلام ની નસલથી છે અને એ અરબુલ અઅરિબથી છે અને એમની કૌમ મદયનવાળા ડાકૂ હતા. કાફલાવાળાઓને લૂટતા હતા અને માપ તોલમાં કમી કરતા હતા, અને ઉઠાવગીર હતા. હઝરત શોએબ عليه السلام એ તેમને એવી હિદાયત કરી કે કેવળ અલ્લાહની ઈબાદત કરો અને એની ઈબાદતમાં કોઈને શરીક (ભાગીદાર) ન જાણો, અને એના સિવાય કોઈ તમારો મઅબૂદ નથી, માપ તોલમાં કમી ન કરો, હું તમને ખુશહાલ જોઉં છું અને હું તમને ઘેરનારા દિવસના અઝાબથી ડરાવું છું. માપ અને તોલ ઈન્સાફની સાથે પૂર્ણ કરો અને જમીનમાં ફસાદ (ઝઘડા) ન મચાવતા ફરો. એના જવાબમાં તેમણે કહ્યું, હે શોએબ ! શું તમારી નમાઝ તમને હુકમ આપે છે કે અમે અમારા બાપ દાદાઓના

બુદ્ધાઓને છોડી દઈએ ?! જી હા ! આપ ઘણા જ બુદ્ધિશાળી જણાય રહ્યા છો ! જો આપનું કુટુંબ ન હોત તો અમે તમારા પર પથ્થર મારો કરી આપત ! અને આપની અમારી નજરમાં કોઈ ઈજાત નથી. એના પર હઝરત શોએબ عليه السلام એ ફર્માવ્યું, શું મારા કુટુંબની ધાક તમને અલ્લાહ ﷻ કરતાં વધારે છે ?! અને એને તમે પોતાની પીઠની પાછળ રાખી દીધેલ છે ! છેવટે હઝરત શોએબ عليه السلام એ તેમના માટે હલાકતની દુઆ કરી અને એ સૌને અઝાબમાં સપડાવી દેવામાં આવ્યા. થયું એવું કે તેમને સખત ગરમી પહોંચી જેનાથી પરેશાન થઈને ઘરોએથી બહાર નીકળી પડ્યા તો એક વાદળ આવ્યું જે એમના પર સાયો કરી રહ્યું હતું. તેઓ સૌ એની નીચે ભેગા થઈ ગયા. તે અરસામાં એ હિસ્સા પર ધરતીકંપ આવ્યો અને ઉપરથી સખત જીવલેણ ચીસ પડી જેના કારણે સૌ મૃત્યુ પામ્યા. હઝરત શોએબની ઉંમર મુબારક ૧૪૦ વરસ થઈ. અઝાબ પછી એ પોતાની કૌમમાં એક લાંબા અરસા સુધી રહ્યા, એ જ અરસામાં હઝરત મૂસા عليه السلام તેમની પાસે આવ્યા. પછી એ મક્કા મોઅઝ્ઝમા ચાલ્યા ગયા ત્યાં જ એમનો વિસાલ થયો અને મસ્જિદે હરામમાં હજરે અસ્વદની આસપાસ ક્યાંક દફન કરવામાં આવ્યા.

"થી મુરાદ એ છે મે મદયનવાળાઓની તરફ રસૂલ બનાવીને મોકલવામાં આવ્યા. એટલા માટે કે મદયન એક શહેર છે, એના જેમ જ છે. وَاسْتَسْلِمَ الْقَرْيَةَ وَاسْتَسْلِمَ الْغَيْرَ એટલે કે વસ્તીવાળાઓથી અને કાફલાવાળાઓથી પૂછો."

"એમના પ્રતિ તમે ધ્યાન નથી કર્યું. જ્યારે તમે કોઈની હાજત પૂરી ન કરો તો એ કહેશે, મેં મારી હાજત તમને વર્ણવી અને તે મને પીઠ પાછળ રાખી દીધો. અને "ઝિહરી" એ જાનવર તથા એ વાસણને પણ કહેવામાં આવે છે જેને પોતાની સાથે રાખવામાં આવે છે કે સમય પર એનાથી કામ લેવામાં આવે. مَكَانِكُمْ અને مَكَانِكُمْ બંનેવ એક જ અર્થમાં છે. يَعِشُوا નો અર્થ يَعِشُوا છે, એટલે બુશગવાર જિંદગી ગુજારીએ. تَأْسَى નો અર્થ એ છે કે ગમ કરે. હઝરત શોએબથી તેમની કૌમે કહ્યું, આપ તો બુદ્ધિશાળી નેકચલન છો. એનાથી એમનો હેતુ હંસી ઉડાડવાનો હતો. અને મુજાહિદે કહ્યું કે يَوْمَ الظُّلَّةِ એક જ ચીજ છે. એક જગાનું નામ છે. يَوْمَ الظُّلَّةِ થી મુરાદ તે દિવસ છે જે દિવસે અઝાબે તેમના પર સાયો કર્યો હતો.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદનું બયાન કે બેશક ! યૂનુસ રસૂલોમાંથી છે, وَهُوَ مُلِيمٌ સુદી."

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ અને વહબનો કૌલ છે કે હઝરત યૂનુસ عليه السلام એ પોતાની

إِلَى أَهْلِ مَدْيَنَ لِأَنَّ مَدْيَنَ بَلَدٌ وَمِثْلُهُ
وَاسْتَسْلِمَ الْقَرْيَةَ وَاسْتَسْلِمَ الْغَيْرَ
الْقَرْيَةَ وَأَهْلَ الْغَيْرِ -

دَسَاءِ كُمْ ظَهْرِيًّا لَمْ تَلْفِتُوا إِلَيْهِ وَيُقَالُ إِذَا
لَمْ نَفِضْ حَاجَتَهُ ظَهَرَتْ حَاجَتِي وَجَعَلْتَنِي
ظَهْرِيًّا وَالظَّهْرِيُّ أَنْ تَأْخُذَ مَعَكَ دَابَّةً أَوْ
وِعَاءً تَسْتَظْهُرُ بِهِ مَكَانَتَكُمْ وَمَكَانِكُمْ وَاحِدٌ - يَغْنَوُ
يَعِشُوا - تَأْسَى تَحْزَنُ أَسَى - أَحْزَنَ وَقَالَ
الْحَسَنُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ يَسْتَهْزِؤُنَ
بِهِ - وَقَالَ مُجَاهِدٌ لَيْكَةَ الْآيَةِ يَوْمَ الظُّلَّةِ
إِظْلَالُ الْعَذَابِ عَلَيْهِمْ

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ
الْمُرْسَلِينَ إِلَى قَوْلِهِ وَهُوَ مُلِيمٌ

ક્રૌમને અઝાબનો વાયદો ફર્માવ્યો હતો. એમાં મોડુ થયું તો આપ ક્રૌમથી છુપાઈને વસ્તીથી નીકળી ગયા અને એક કશ્તીમાં બેસીને દરિયાઈ સફર કરવા લાગ્યા. મધદરિયે કશ્તી રોકાઈ ગઈ. નાવિકોએ ઘણી કોશિશ કરી પણ કશ્તી તેની જગાએથી જરાય હટી નહીં. કશ્તીના રોકવાનો કોઈ સબબ પણ જાહેર ન થયો. નાવિકોએ કહ્યું કે એવું જણાય છે કે કોઈ ગુલામ પોતાના માલિકથી ભાગીને કશ્તીમાં આવી ગયો છે. કોણ છે બતાવો ? જ્યારે કોઈ ન બોલ્યું તો ચિટ્ટીઓ ફરકાવવામાં આવી. ચિટ્ટીમાં આપનું જ નામ નીકળ્યું. હવે આપે ફર્માવ્યું, હું જ તે ગુલામ છું જે મારા આક્રાથી ભાગી આવ્યો છું ! દસ્તૂર હતો કે જ્યાં સુધી તે ગુલામને દરિયામાં ફેંકી દેવામાં ન આવતો ત્યાં સુધી કશ્તી આગળ ન વધતી. જેથી નાવિકોએ આપને દરિયામાં નાખી દીધા. કશ્તી આગળ વધી ગઈ અને આપને માછલીએ ગળી લીધા.

عَلَيْهِ السَّلَام : قَالَ مُجَاهِدٌ مُذْنِبٌ : ઈમામ મુજાહિદે ફર્માવ્યું કે مُذْنِبٌનો અર્થ એટલે ગુનેહગારનો છે. મુરાદ એ છે કે હઝરત યૂનુસ عليه السلام પોતે પોતાને ગુનેહગાર સમજીને પોતાના નફસને ભલુબુરૂ કહેતા રહ્યા. તેમની શાનને લાયક એ ન હતું કે અઝાબ આવવામાં જ્યારે મોડુ થયું અને ક્રૌમે તેમની હંસી ઉડાવી તો એમને છોડીને ચાલ્યા આવતા. એમના ઉચ્ચ મન્સબને લાયક એ જ હતું કે તે ક્રૌમની ઈજા પર સબ્ર કરતા અને અલ્લાહની મદદની રાહ જોતા.

عَلَيْهِ السَّلَام : لَمَرَلِي الْمَشْحُونِ الْمَشْحُونِ : ભરેલી કશ્તી. એટલે હઝરત યૂનુસ عليه السلام માછલીના પેટમાં તસ્બીહ કરવાવાળા ન હોત તો ફયામત સુધી માછલીના પેટમાં રહી જાત. માછલીના પેટમાં હઝરત યૂનુસ عليه السلام આ દુઆ પઢતા હતા : لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ "તારા સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી, તું પાક છે બેશક ! મારાથી એક અસ્થાને કામ થઈ ગયું." મતલબ એ થયો કે જ્યારે એમની ક્રૌમે દા'વત ફૂલ ન કરી અને કુફર પર અડી રહ્યા તો તેમણે પોતાના ઈજતેહાદ વડે એવું સમજ્યું કે હવે મારા માટે હિજરત જાઈજ છે. પરંતુ એમના હોદાને લાયક એ હતું કે તે અલ્લાહના હુકમની રાહ જોતા. અલ્લાહનો હુકમ પામ્યા વિના હિજરત કરી નાખી એ એમના ઉચ્ચ સ્થાનના એતબારથી અસ્થાને કામ હતું.

"તો અમે તેમને માછલીના પેટથી જમીન પર પહોંચાડી આપ્યા. એ ઘણા જ કમજોર હતા. તો અમે તેમના ઉપર એક વેલ ઉઘાડી આપી. "યકતીન" એવી જ વનસ્પતિને કહે છે જેની ડાળી ન હોય, વેલા હોય, જમીન પર ફેલાય, જેમ કે દૂધી વગેરે."

فَبَدَّنَا كَالْعَرَائِ لَوْجِهِ الْأَرْضِ وَهُوَ سَقِيمٌ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ مِنْ غَيْرِ ذَاتِ أَصْلِ الدُّبَاءِ وَنَحْوِكَ-

લાંબા અરસા સુધી માછલીના પેટમાં રહેવાના કારણે એમનું શરીર મુબારક ખાસ કરીને ચામડી ખૂબ જ નરમ થઈ ગઈ હતી. અંદેશો હતો કે માખીઓ બેસે જેનાથી તેમને તકલીફ થતી. જેથી અલ્લાહ તઆલાએ દૂધીનું ઝાડ ઉઘાડી આપ્યું. એની નજીક માખીઓ નથી જતી.

"અને તેમને મોકલ્યા એક લાખ અને કાંઈક અધિકની તરફ, તે લોકો ઈમાન લાવ્યા અને અમે તેમને એક જમાના સુધી ફાયદો પ્રાપ્ત કરવા માટે મોકલે આપ્યો. અને માછલીવાળાના જેવા ન થશો જ્યારે કે તેમણે પુકાર્યું એ હાલતમાં કે તે ગમગીન હતા."

وَأَرْسَلْنَا إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ فَاٰمَنُوا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ وَلَا تَكُنْ كصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ - كَظِيمٌ وَهُوَ مَعْمُومٌ-

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻના આ ઈશાદિનું
બયાન : અને તેમને પૂછો એ વસ્તીવાળાઓનો
હાલ જે સમુદ્રના કિનારે હતી. જ્યારે તેઓ
શનિવારના દિવસના બારામાં હદથી વધી
જતા હતા. જ્યારે કે તેમની માછલીઓ
શનિવારના દિવસે પાણી પર તરતી આવતી
હતી અને શનિવારનો દિવસ ન હોય તો ન
આવતી હતી. **خَاسِنِينَ** સુધી. - (૪૮૫)

**بَابُ قَوْلِهِمْ وَاسْأَلَهُمُ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي
كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يُعَدُّونَ فِي السَّبْتِ
يَتَعَدُّونَ - يَتَجَادُونَ ذُنُوبَهُمْ إِذْ تَأْتِيهِمْ حَيَاتُهُمْ
يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرْعًا - شَوْاسِرًا وَيَوْمَ لَا يَسْتَوُونَ
إِلَى قَوْلِهِ خَاسِنِينَ بَيْنَسِ شَدِيدٍ - ٤٨٥**

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : આ બનાવ અસ્હાબે એલિયાનો છે. મુફસ્સિરોનો મતભેદ છે કે એ વસ્તી કઈ હતી.
એના અનુસંધાનમાં હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضی اللہ عنہماના ત્રણ કથનો છે : પ્રથમ એ કે આ વસ્તી મદીના તયબહ
અને મિસરની વચ્ચે હતી. બીજું એ કે મદયન અને તૂરની વચ્ચે હતી. ત્રીજું એ છે કે તે વસ્તી ખૂદ મદયન છે.
ઈમામ ઝહરીએ કહ્યું કે તે વસ્તી તબરિયહ છે જે શામમાં છે. અમુકે કહ્યું કે એ એલિયા છે. જમહૂરે કહ્યું કે એ
વર્ણન થયેલી વસ્તી એલિયા છે જે મક્કા અને મિસરની વચ્ચે હાજીઓના રસ્તામાં પડે છે. બની ઈસ્રાઈલના
મઝહબમાં શનિવાર ઘણો જ બરકતવાળો અને અઝમતવાળો દિવસ છે. એટલા માટે એમને શનિવારના દિવસે
કોઈ ચીજનો શિકાર કરવો મના હતું. ત્યાં સુધી કે માછલીઓનો પણ. પણ તેમના માટે મુશ્કેલી એ હતી કે
શનિવારના દિવસે માછલીઓ પાણીની ઉપર તરતી દેખાઈ આવતી હતી. અને અન્ય દિવસોમાં એક પણ જોવા
મળતી ન હતી. એ લોકોએ એક તરકીબ કરી કે નદી કિનારે એક નાનો સરખો ખાડો બનાવી લીધો જેને પાણી વડે
ભરી આપ્યો. જુમ્હાના રોજ રાતથી પહેલાં પહેલાં જે રસ્તેથી ખાડામાં પાણી આવતુ તે રસ્તાની હદની આડને
તોડી નાખતા તો શનિવારે પાણીની સાથે સાથે માછલીઓ પણ ખાડામાં આવી જતી. શનિવારની સાંજે તેને બંધ
કરી આપતા. અને રવિવારની સવારે ખાડાની સર્વ માછલીઓ પકડી લેતા. એના બારામાં તેમની અંદર ત્રણ ગૃપ
થઈ ગયા. એક તે જે શિકાર કરતુ, અને ખૂબ માછલીઓ ખાતુ, અને એક જે એમને સખ્તીથી મના કરતું, અને
ત્રીજું સુલેહકુલ્લી, ન એ કામ કરતું ન મના કરતું. પોતે શિકાર ન કરતા અને શિકાર કરવાવાળાઓને મના પણ
કરતા ન હતા. છેવટે મના કરવાવાળાઓએ પોતાના સંબંધો કટ કરી લીધા, પોતાનાં ઘરો અલગ કરી લીધાં,
વચમાં દીવાલ ઉભી કરી લીધી. બંનેના અલગ અલગ દરવાજા હતા. જ્યારે હઝરત દાઉદને એનો ઈલ્મ થયો તો
તેમણે શિકાર કરનારાઓ પર લઅનત કરી. પછી એક દિવસે એવું થયું કે ખતાકાર પોતાનાં ઘરોએથી ન નીકળ્યા.
આજ્ઞાપાલન કરનારાઓએ દીવાલો પર ચઢીને જોયું તો તેઓ સૌ વાનર બની ચૂક્યા હતા. એ વાનર બનનારા
પોતાના સગાંઓને ઓળખતા હતા, તેમનાં કપડાં આવીને સૂંઘતા હતા. આજ્ઞાપાલન કરનારાઓએ તેમને કહ્યું,
શું અમે તમોને એનાથી મના કરતા ન હતા ? તો તેમણે માથાના ઈશારાથી ખતાવ્યું કે જરૂર મના કરતા હતા.
ત્યારબાદ તેઓ સૌ જે વાનર બની ચૂક્યા હતા મૃત્યુ પામ્યા. અઝાબ પામેલાઓની નસલ બાકી નથી
રહેતી. **خَاسِنِينَ**નો અર્થ સખત નિરાશ છે.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻના આ ઈશાદિનું
બયાન : અને અમે દાઉદને ઝબૂર અતા કરી.
زُبُرٌનો અર્થ કિતાબો છે. તેનું એકવચન ઝબૂર છે.
زُبُرٌનો અર્થ મેં લખ્યું."

**بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ إِنِّي آدَاؤُذْرُبُورًا
الرُّبُرُ الْكُتُبُ وَاحِدُهَا زُبُورٌ وَزُبُرٌ
كُتُبٌ -**

"અને અમે દાઉદને પોતાની તરફથી અમારો મહાન ફઝલ આપ્યો. હે પહાડો ! એમની સાથે રુજૂઅ કરો. ઈમામ મુજાહિદે ફર્માવ્યું, એટલે કે એમની સાથે તસ્બીહ પઢો. અને પક્ષીઓ અને અમે તેમના માટે લોખંડને નરમ કરી આપ્યું, વિશાળ બખ્તર બનાવો અને બનાવવામાં અંદાજનો લેહાઝ રાખો."

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ
قَالَ مُجَاهِدٌ سَمِعْتِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّكَالَةُ
الْحَدِيدُ أَنْ أَعْمَلَ سَابِغَاتِ الدَّرُوعِ - وَقَدْ
فِي السَّرْدِ السَّامِرِ وَالْحَلِيِّ لَاتُدَقُّ السَّمَارُ
فَيَسْتَسْلَسِلُ وَلَا تُعْظَمُ قَبِيْقَصِمٌ -

એટલે કે કડીઓ તથા ગોલાઈનો. કડીઓ ખૂબ પાતળી ન રાખો કે ઢીલી રહે, અને ન જાડી બનાવો કે તૂટી જાય. أَفْرَغُ - أَنْزَلَ - أَفْرَغُનો અર્થ છે ઉતાર. તાલૂન જાલૂતના કિસ્સામાં છે કે જ્યારે બંનેવ લશ્કરોનો આમનો સામનો થયો તો તાલૂતવાળાઓએ આ દુઆ કરી હતી : رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا ! અમારા પર સખ્ર નાઝિલ ફર્માવ. એ લશ્કરમાં હઝરત દાઉદ عليه السلام પણ હતા. بَسْطَةٌ - زِيَادَةٌ وَقَفْضًا - بَسْطَةٌનો અર્થ છે અધિકતા અને ફઝીલત. તાલૂતના બાદશાહ બનાવવાની અંદર અગ્રતાના કારણમાં ફર્માવ્યું : وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ : અલ્લાહ તઆલાએ તાલૂતને ઈલ્મ અને શરીરમાં અધિકતા ફર્માવી.

حدیث
۱۸۱
حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ هَمَامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૮૧૧]

عَنْهُ قَالَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُفِّفَ عَنْ دَاوُدَ

હઝરત દાઉદ عليه السلام પર કુર્આન એટલે ઝબૂરનું પઢવું આસાન કરી દેવામાં આવ્યું હતું. તે પોતાના

الْقُرْآنَ فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَاوُدَ وَابْنِهِ فَتَسْرُجُ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ

જાનવરો પર ઝીન કસવાનો હુકમ આપતા અને કુર્આન પઢવાનું શરૂ કરતા અને ઝીન કસતા પહેલાં પૂરું

تَسْرُجُ دَاوُدَ وَابْنَهُ وَلَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلِ يَدَيْهِ ع

પઢી લેતા. અને પોતાના હાથની કમાઈથી જ ખાતા હતા." (૨/૬૮૫ તફસીરે બની ઈસ્રાઈલ)

હદીષ : ૧૮૧૧ની સમજૂતી

الْقُرْآن એનાથી મુરાહ તૌરાત અથવા ઝબૂર છે. નબીને જે કિતાબ આપવામાં આવે છે એને કુર્આન બોલવામાં આવે છે. بِدَاوُدَ તફસીરની રિવાયતમાં બદાબ એકવચન છે.

بَدَاوُدَની સ્પષ્ટતા એ છે કે એનાથી મુરાહ સાથીઓ અને ખાદિમોનાં જાનવરો છે. એ હઝરત દાઉદ عليه السلامનો મો'જિજો હતો કે થોડાક સમયમાં ખૂબ પ્રમાણમાં અમલ કરી લેતા હતા એને ટિપ્પી કહે છે એ અંબિયાએ કિરામ رضوان الله تعالى عليهم أجمعينને મો'જિજા કે કરામત રૂપે અતા થાય છે.

મુજાહિદે આ'ઝમ આ'લા હઝરત ઈમામ અહમદ રઝા رحمته الله عليهને પણ એ કરામત અતા થઈ હતી. ખૂદ ફુયૂઝલ મક્કિયહમાં લખે છે : એક ફફીર ફાદરીને ગુસ્લની હાજત હતી જ્યારે આંખ ખુલી તો સૂરજ નીકળવામાં કેવળ દસ મિનિટ બાકી હતી. ફફીરે મસ્નૂન મુસ્તહબ તરીકા પ્રમાણે ગુસ્લ કર્યું. કેમ કે તે

નુઝહલુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(548)

અંબિયા વિશે બયાન

શરદીનો બીમાર હતો એટલે શરીરને સારી રીતે ઈત્મિનાનથી ટુવાલ વડે લૂછ્યું. ઠંડીની ઋતુ હતી એના લેહાઝથી કેટલાયે કપડાં પહેરેલ હતો. ગુસ્લથી પહેલાં તે અધિક કપડાંઓને ઉતારીને ગુસ્લ કર્યા બાદ તે સર્વ કપડાં પહેર્યાં. જ્યારે બહાર નીકળ્યો ત્યારે જોયું કે સમય એ જ છે, એટલે કે સૂરજ નીકળવામાં દસ મિનિટ બાકી છે. આ એક ખાસ બનાવ છે. આ'લા હઝરતની પુષ્કળ કિતાબો પર જો નજર દોડાવવામાં આવે અને આ'લા હઝરતની ઉમર મુબારક પર, તો જે તે હકીક તથા તન્કીહ તથા તફસીલની સાથે તેમની કિતાબો લગભગ લાખ પેજો પર આધારિત છે, એ સૌ એની દલીલ છે કે આ'લા હઝરત رحمة الله عليه نے طَيِّ زمان હાંસલ હતું આટલા સમયમાં આટલી બધી કિતાબો એક શખ્સના વશની વાત નથી.

હઝરત અલી رضي الله عنه ના બારામાં પણ આ જ પ્રકારની રિવાયત છે.

પ્રકરણ : "અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદનું **بَابُ وَأَذْكُرُ عَبْدًا نَادًا دَدَا الْإِيْدِ رَبِّهِ**
બયાન : અને અમારા બંદા દાઉદને યાદ **أَوَابُ (إِلَى) وَفَضْلِ الْخِطَابِ - ٢٧٦**
કરો જે નેઅમતોવાળા હતા, બેશક ! તે
દણા જ રુજૂઅ કરનારા હતા." - (૪૮૬)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : અલ્લાહ ﷻ એ પહાડ તથા પક્ષીઓ દાઉદ عليه السلام માટે તાબે કરી દીધાં હતાં. તે જ્યાં તશરીફ લઈ જતા સાથે સાથે પહાડ અને પક્ષીઓ પણ જતાં અને તેમની સાથે તસ્બીહ કરતાં. હઝરત દાઉદ عليه السلام ની ૯૯ પત્નીઓ હતી, તેમ છતાં આપે એક એવી સ્ત્રીને પયગામ આપ્યો જેને એક મુસલમાન પયગામ આપી ચૂક્યો હતો. જ્યારે આપનો પયગામ પહોંચ્યો તો સ્ત્રીના સગા વહાલાએ આપનો પયગામ મંજૂર કરી લીધો અને તે મુસલમાનનો રદ કરી આપ્યો. એ સ્ત્રીનો આપની સાથે નિકાહ થઈ ગયો. એક રિવાયત એ છે કે એક સ્ત્રી એક મુસલમાનના નિકાહમાં હતી. હઝરત દાઉદ عليه السلام એ એ મુસલમાનને પોતાની રગબત જાહેર કરી અને યાહું કે તે પોતાની પત્નીને તલાક આપી દે. તેણે આપનો લેહાઝ કરીને તે સ્ત્રીને તલાક આપી દીધી, પછી ઈદત પછી હઝરત દાઉદ عليه السلام એ તેણી સાથે નિકાહ કરી લીધા. એમાં શરીઅતની રૂએ કોઈ ખરાબી નથી. અને એ જમાનામાં ત્યાં એવો દસ્તૂર પણ હતો (કોઈ અયબની વાત ન હતી) કેમ કે હઝરત દાઉદ عليه السلام નબી હતા જેથી એ નબુવ્વતના સ્થાનને પાત્ર ન હતું એટલા માટે એના માટે આપને માહિતગાર કરવામાં આવ્યા. એની સ્થિતિ એ થઈ કે હઝરત દાઉદ عليه السلام મેહરાબમાં ઈબાદતમાં વ્યસ્ત હતા એવામાં બે ફરિશ્તા કૂદીને મુદ્દઈ તથા પક્ષકારના રૂપમાં આવ્યા. તેમને જોઈને દાઉદ عليه السلام પર કાંઈક ગભરાહટ છવાઈ. તો તેણે અર્જ કરી, ગભરાવ નહીં અમે બે પક્ષકાર છીએ. એકે બીજા પર જુલ્મ કર્યો છે. તો અમારો હક્કના પ્રમાણે ફેસલો કરી આપો. અમારા આ ભાઈની પાસે ૯૯ ઘેટીઓ છે અને મારી પાસે એક ઘેટી છે. હવે એ કહે છે કે તારી આ ઘેટી પણ મને આપી દે ! અને મારા પર દબાણ કરી રહ્યો છે. આ સાંભળીને હઝરત દાઉદ عليه السلام એ ફર્માવ્યું કે આટલી ઘેટીઓ હોવા છતાં તારી એક ઘેટી માગીને એણે તારા પર જુલ્મ કર્યો છે ! આ સાંભળતાં જ બંને ફરિશ્તા ગાયબ થઈ ગયા. એના પર હઝરત દાઉદ عليه السلام ને નિર્દેશ મળ્યો અને સમજી ગયા કે એઓ મારી તપાસના માટે આવ્યા હતા. તો તેમણે રબની હુજૂર માફી માગી અને સજદામાં પડી ગયા અને અલ્લાહની તરફ રુજૂઅ કર્યું. અલ્લાહ ﷻ એ તેમને માફ કરી આપ્યા.

بَابُ فِي الْخِطَابِ فَسَلُّنْ ذِيْلُ بِيْتَابِنُو اَرْثُ فَيَسْلَانِي سَمَجْ هِ.

"હદથી આગળ ન વધો, જુલ્મ ન કરો, સીધો રસ્તો બતાવો. અમારા આ ભાઈની નવ્વાણુ પત્નીઓ છે. પત્નીને ઘેટી પણ કહેવામાં આવે છે અને તેને બકરી પણ કહેવામાં આવે છે. મારી પાસે એક જ ઘેટી છે. હવે એ કહે છે કે એ મને આપી દો. એ જ પ્રમાણે જેમ વફા કર્યા છે. એટલે કે ઝકરિયાએ મર્યમને પોતાની પરવરિશમાં રાખી લીધાં. એટલે કે એ મારા પર ગાલિબ થઈ ગયો. અર્થ એ છે, મેં તેને ગાલિબ કરી દીધો વાત કરવામાં. તારી ઘેટીને મારી ઘેટીઓની સાથે મિલાવવાના માટે સવાલ કરીને તેણે તારા પર જુલ્મ કર્યો. અને બેશક ! ઘણા બધા ભાગીદારો એકબીજા પર ઝિયાદતી (જુલ્મ) કરે છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ રઝી અલ્લાહુ એ ફમાવ્યું કે અર્થ એ છે કે અમે તેને અજમાવ્યો. અને હઝરત ઉમર ઈબ્ને અબ્તાબ રઝી અલ્લાહુ એ ફત્નાની તશ્દીદની સાથે પઢ્યું. હવે દાઉદે પોતાના રબથી માફી માગી અને સિજદામાં પડી ગયા. અને અલ્લાહની તરફ રુજૂઅ થયા.

પ્રકરણ : અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈર્શાદનું બયાન : "અને અમે દાઉદને સુલૈમાન અતા ફમાવ્યો. તે સારો બંદો છે અને અમારી તરફ રુજૂઅ થનારો છે." (૪૮૬) અને એના ઈર્શાદનું બયાન : "હે રબ ! મને એવી સલ્તનત અતા કર કે મારા પછી કોઈને પાત્ર ન થાય."

હઝરત સુલૈમાન રઝી અલ્લાહુ એ તેમના કુબજામાં હવાને આપી. તે જ્યાં ચાહતા હવાને હુકમ આપતા. હવા નરમ નરમ ચાલતી અને દેવ (જિન) તેમના કુબૂમાં કરી આપ્યા જેમાં દરેક પ્રકારના બાંધકામ કરનાર અને મરજીવા હતા અને અને કેટલાક દેવ જુમમાં સજા પામીને જકડાઈ ગયા. તમામ પક્ષીઓ તાબે હતાં જે સાથે સાથે ચાલતાં રહેતાં. ફર્શ (તખ્ત) પર પૂરા લાવ લશ્કરની સાથે બિરાજમાન રહેતા. તે તખ્તો સૌને લઈને સવારે એક મહિનાના અંતરે જતો અને સાંજે પરત લાવતો. જેમ કે આપ સવારે દમિશ્કથી રવાના થતા તો બપોરે ઉસ્તખરમાં ફેલૂલા કરતા જે મુલ્કે ફારસ (ઈરાન)માં છે અને દમિશ્કથી એક મહિનાના અંતર પર છે. અને સાંજે ઉસ્તખરથી રવાના થતા તો રાત્રે કાબુલમાં આરામ કરતા. આ પણ તેજ સવારના માટે એક મહિનાનું અંતર છે. આપના માટે પીગળેલા તાંબાનો ચશ્મો જારી કર્યો. અને જિન્નાત આપની સામે કામ કરતા. મેહરાબો, તસ્વીરો, મોટા મોટા હોજોના સમાન થાળ, અને મોટી દેગો બનાવતા. આપના હુકમથી બયતુલ મુકુદ્દસની ઈમારત જિન્નાતોએ બાંધી. હઝરત

قَالَ مُجَاهِدٌ أَلْفَهْرُ فِي الْقَضَاءِ -
وَلَا تَشْطِطْ

وَلَا تَسْرُفْ وَاهْدِنَا إِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ إِنَّ هَذَا الشَّيْءَ قَسَحٌ وَتَسْعُونَ نِعْمَةً يُقَالُ يَلْمُرُ أَوْ نِعْمَةً وَيُقَالُ لَهَا أَيْضًا شَأْنٌ وَبِئْسَ نِعْمَةً وَاحِدَةً فَقَالَ الْفُلَيْنِيهَا مِثْلُ وَكَلَّمَهَا زَكْرِيَّا صَمْتَهَا وَعَزَّى عَلَيَّ صَادِرًا عَزْمِيَّ أَعَزَّ شَأْنُهُ جَعَلْتُهُ عَزِيْرًا فِي الْخُطَابِ يُقَالُ السَّكَاوَةُ لِقَدِّ ظَلَمَتِكَ بِسُؤَالِ نَعْمَتِكَ إِلَى نِعَاجِهِ وَإِنْ كَثُرَ مِنَ الْخُطَابِ - الشُّرَكَاءُ فَتَنَّا - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ اخْتَبَرْنَا لَهُ وَفَرَّ عُمَرُ فَتَنَّا بِتَشْدِيدِ التَّاءِ - فَاسْتَعْمَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ سَاجِدًا وَأَنَابَ -

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ الرَّاجِعُ الْمَسِيْبُ ط ٤١ - وَقَوْلُهُ وَهَبْنَا لِي مُدْكَ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي -

દાઉદ عليه السلام એ એ જગાના સાથે બયતુલ મુકુદ્દસનો પાયો રાખ્યો જેમાં હઝરત મૂસા عليه السلام નો તંબૂ તાણવામાં આવ્યો હતો. એ ઈમારતની પરિપૂર્ણતાથી પહેલાં જ હઝરત દાઉદ عليه السلام ની વફાતનો સમય આવી ગયો તો આપે હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ને વસિયત કરી કે એને સંપૂર્ણ કરી આપજો. જેથી હઝરત સુલૈમાન عليه السلام એ શૈતાનો (જિનો)ને તેના બાંધકામમાં લગાડી આપ્યા. એ અરસામાં આપની વફાતનો સમય નજીક પહોંચ્યો તો આપે દુઆ ફર્માવી કે હે અલ્લાહ ! એવી સ્થિતિ ઉભી કરી દે કે શૈતાનો પર મારી વફાત જાહેર ન થાય જ્યાં સુધી આ ઈમારતને સંપૂર્ણ ન કરી લે, તેમજ જિન્નાતોનો જે ગયબદાનીનો દાવો છે તે બાતિલ થઈ જાય. આ દુઆ બાદ આપ મહેરાબમાં પ્રવેશ્યા અને પોતાના અસા મુબારક પર ટેકો લગાડીને ઉભા થઈ ગયા. અને એ જ હાલતમાં આપનો ઈન્તેકાલ થયો. જિન એવું સમજતા રહ્યા કે આપ નમાઝમાં ઉભેલા છે. જિન્નાતોએ દિવસ રાત કામ કરવું પડ્યું. પહેલાં તે કેવળ દિવસમાં કામ કરતા અને રાત્રે છૂટી મળી જતી. વરસ સુધી આ જ હાલ રહ્યો. જ્યારે બયતુલ મુકુદ્દસની ઈમારત સંપૂર્ણ થઈ ગઈ તો અસા મુબારકને ઊંધઈએ ખાય લીધો અને આપનું શરીર મુબારક જમીન પર આવી ગયું. અને આપની વફાતનો હાલ સૌને માલૂમ થઈ ગયો. હવે જિન્નાતોએ કહેવું પડ્યું કે જો અમે ગયબ જાણતા તો આ અઝાબમાં કેવી રીતે સપડાયેલા રહેતા ! હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ની ઉમ્મ મુબારક પૃથ્થ વરસની થઈ. તેર વરસની ઉમ્મ શરીફમાં તખ્તનશીન થયા અને ૪૦ વરસ રાજ કર્યું.

وَقَوْلُهُ وَابْتِغَاءَ مَا تَحْتُوا الشَّيْطَانِ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ એના ઈર્શાદનું બયાન : અને યહૂદીઓએ એની પયરવી કરી જે શૈતાન પઢ્યા કરતા હતા સુલૈમાન عليه السلام ના સત્તાકાળમાં.

હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ના જમાનામાં બની ઈસ્રાઈલ જાદૂ શીખવામાં મશગૂલ થયા તો આપે એમને એનાથી રોક્યા અને તેમની કિતાબો લઈને દફન કરી આપી. હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ની વફાત પછી શૈતાનોએ તે કિતાબો કઢાવીને લોકોને કહ્યું કે સુલૈમાન عليه السلام એના જોર પર સલ્તનત કરતા હતા. ઈસ્રાઈલના સાલેહ લોકો તથા ઉલમાએ એનો ઈન્કાર કર્યો, પરંતુ એમનામાં જાહિલો જાદૂને હઝરત સુલૈમાન عليه السلام નો ઈલ્મ બતાવીને એને શીખવા માટે તૂટી પડ્યા અને અંબિયાએ કિરામ عليهم السلام ની કિતાબો ત્યજી દીધી. અને હઝરત સુલૈમાન عليه السلام પર મલામત (ભલુબૂર કહેવાનું) શરૂ કરી. સૈયદે આલમ عليه السلام ના જમાના સુધી એ જ હાલ પર રહ્યા. અલ્લાહ તઆલાએ હુઝૂર عليه وسلم પર હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ની નિદોષતામાં આ આયત ઉતારી જેનો સાર એ છે કે જાદૂ હઝરત સુલૈમાન عليه السلام નો ઈલ્મ નથી બલકે શૈતાનોનો ઈલ્મ છે.

અને સુલૈમાનના વશમાં હવાને કરી આપી જે સવારે એક મહિનાના અંતરે લઈ જતી અને સાંજે એક મહિનાના અંતરે. અને અમે સુલૈમાનના માટે લોઢાનો યશમો (ઝરણુ) વહાવ્યું. قطرનો અર્થ તાંબુ પણ થાય છે, લોખંડ પણ થાય છે. અને જિનોમાં તે હતા જેઓ એમની સામે કામ કરતા એમના રબના હુકમથી, અને એમાંથી જે અમારા હુકમથી હટશે તેને અમે ભડકતી આગનો અઝાબ ચખાડીશું.

وَقَوْلُهُ وَابْتِغَاءَ مَا تَحْتُوا الشَّيْطَانِ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ
شَهْرًا وَأَسْأَلُهُ أَذْبَانَهُ عَيْنِ الْقَطْرِ
الْحَدِيدِ وَمِنَ الْحَيِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ
بِأَذْنِ سَاتِرِهِ وَمَنْ يَنْزِعْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا
نَذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ.

"અને સુલૈમાનના માટે બનાવતા હતા તેઓ જે ચાહતા. **مُجَاهِدٌ** મુજાહિદે કહ્યું, મેહરાબથી મુરાદ ઈમારત છે મહેલના સિવાય. અને તસ્વીરો બનાવતા અને હોઝના જેમ. **لَكِن** એટલે ઊંટોના હોજની જેમ. અને ઈબ્ને અબ્બાસે ફર્માવ્યું, જમીનના મોટા ખાડાઓની જેમ.

અને લંગરદાર દેગો બનાવતા એટલે ખૂબ જ મોટી મોટી. હે આલે દાઉદ ! શુક કરો ! અને મારા બંદાઓમાં શુક કરનારા થોડા છે જેમને તેમની વફાતની ખબર નથી આપી, પણ ઊઘઈએ જે એમની અસા (લાકડી)ને ખાતી હતી.

જ્યારે હઝરત સુલૈમાન **عليه السلام**નું શરીર મુબારક જમીન પર આવી પડ્યું તો જિન્નો પર એ જાહેર થઈ ગયું કે જો તેઓ ગયબ જાણતા હોત તો બેઈજજતીના અઝાબમાં ફસાઈ ન રહેત.

"ઘોડાઓની મહોબ્બતે મારા રબના ઝિક્કથી મને રોકી આપ્યો." આ આયતમાં **عَنْ** અર્થમાં છે. તો હઝરત સુલૈમાન એ ઘોડાઓની પીઠ અને ગરદન પર હાથ ફેરવવા લાગ્યા. અલ્અસ્ફાદ, બેડી.

મુજાહિદે કહ્યું કે **صَفَانَات**નો મતલબ એ થાય છે કે એ ઘોડા પોતાના એક પગને ઉઠાવીને તેની ખરી જમીન પર રાખતા હતા. આ અસલી ઘોડાઓની ખાસિયત છે.

رضي الله عنه હુરૈરહુ અબૂ હુરૈરહુ હઝરત અબૂ હુરૈરહુ તથા મુસ્લિમમાં હઝરત અબૂ હુરૈરહુ **السَّوَاعِدُ** તેજ દોડનાર. **حَسَدًا شَيْطَانًا** બુખારી તથા મુસ્લિમમાં હઝરત અબૂ હુરૈરહુ **عليه السلام**એ ફર્માવ્યું કે હઝરત સુલૈમાન **عليه السلام**એ ફર્માવ્યું હતું, હું આજે રાતે મારી નેવું બીવીઓ પર દૌરો કરીશ. દરેક સગર્ભા થશે અને દરેકથી રાહે ખુદામાં જેહાદ કરનાર સવાર પેદા થશે. પણ એવું ફર્માવતી વખતે ઝબાન મુબારકથી ઈન્શા અલ્લાહ ! ન ફર્માવ્યું હતું. તો કોઈ પણ સ્ત્રી હામિલા ન થઈ સિવાય એકના, અને તેને પણ અપૂર્ણ અવિકસિત બાળક પેદા થયું. સૈયદે આલમ **عليه السلام**એ ફર્માવ્યું કે જો હઝરત સુલૈમાન **عليه السلام**એ ઈન્શા અલ્લાહ ફર્માવ્યું હોત તો તે સૌ બીવીઓથી પુત્રો જ પેદા થાત અને તેઓ રાહે ખુદામાં જેહાદ કરતા. એને કુર્આન મજીદમાં ફર્માવવામાં આવ્યું. **أَنَا** **وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَالْقَيْنَانَ عَلَ كُرْسِيِّهِ حَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ** "અને અમે સુલૈમાનને અજમાવ્યા અને તેમના તખ્ત પર એક બેજાન શરીર રાખી દીધું. ત્યારબાદ તે અમારી તરફ રુજૂઅ થયા."

ઈમામ બુખારીએ **حَسَدًا**ની તફસીર **شَيْطَانًا** કરી છે, એટલે કે અમે એમની ખુરશી પર શૈતાનને નાખી દીધો. એનાથી તેમણે એક અન્ય તફસીરની તરફ નિર્દેશ કર્યો. હઝરત સુલૈમાન **عليه السلام**એ એક શૈતાનને ફર્માવ્યું જેનું નામ આસિફ હતું, તમે લોકોને કેવી રીતે ફિત્નામાં નાખો છો ? તેણે કહ્યું કે તમારી અંગૂઠી (વીટી) મને અતા ફર્માવો તો હું તમને બતાવું. હઝરત સુલૈમાન **عليه السلام**એ અંગૂઠી તેને આપી દીધી. તેણે એ અંગૂઠી દરિયામાં ફેંકી

لِيَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُونَ مِنْ مَحَارِبٍ قَالَ مُجَاهِدٌ بَنِيَانٌ مَا دُونَ الْقَصُورِ وَتَمَائِيلٌ وَجِيَانٌ كَالْجَوَابِ كَيْبَانٌ مِنَ الْإِبِلِ وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَالْحُومَةِ مِنَ الْأَرْضِ -

وَقَدْ وَرِثَ أَسْيَاتِ إِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرِينَ الْأَرْضُ الْأَرْضُ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ عَصَا -

فَلَمَّا خَرَّ إِلَى فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ -

حُبُّ الْخَيْلِ عَنْ ذِكْرِ سَيِّئَةٍ مِنْ ذِكْرِ سَيِّئَةٍ فُطِفِقَ سَمْعًا يَسْمَعُ أَعْرَافَ الْخَيْلِ وَعَرَا قَبِيهَا الْأَصْفَادُ الْوَتَاقُ -

وَقَالَ مُجَاهِدٌ - الصَّفَانَاتُ صَفَنَ الْفُرْسِ رَفَعَ رُحْدَى رَجُلَيْهِ حَتَّى تَكُونَ عَلَى طَرَفِ

દીધી અને તેણે ચીસ પાડી. હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ખુરશીથી નીચે ઉતરી પડયા તો એ શૈતાન ખુરશી પર બેસી ગયો. એ હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ની શકલ બનાવીને ખુરશી પર બેઠો હતો, પરંતુ તેને એ કુદરત ન થઈ કે હઝરત સુલૈમાન عليه السلام ની બીવીઓની નજીક જઈ શકે. એ વાત એમના વાલિદા માજિદાને ખટકી. એક દિવસે માછલી આવી અને હઝરત સુલૈમાન عليه السلام એક બીવીએ એનું પેટ ફાડ્યું તો હઝરત સુલૈમાન عليه السلام અંગૂઠી મળી ગઈ અને હઝરત સુલૈમાન عليه السلام મુલક પરત આવી ગયો. અને આ શૈતાન ભાગીને સમુદ્રમાં છુપાઈ ગયો. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهما થી મરવી છે કે એ જિનનું નામ સખર હતું. પણ આ રિવાયત ખૂબ જ બેકાર છે અને ધ્યાનને પાત્ર નથી, એટલા માટે અમે પ્રથમ તફસીરને અગ્રતા આપી.

"નરમ નરમ હવા ચાલતી, જ્યાં ચાહતા લઈ જતી. رَخَاءٌ طَيِّبَةٌ حَيْثُ أَصَابَ حَيْثُ شَاءَ
 વિના હિસાબ અતા ફર્માવો. કાંઈ વાંધા વિના. فَأَمَّنْ - أَعْطَى - بِغَيْرِ حِسَابٍ بِغَيْرِ حَرْجٍ
 અર્થ નાફર્માન જિન તથા ઈ-સાન, જેમ કે عَفْرِيَّتْ - مُتَمَرِّدٌ مِنْ إِنْسَانٍ أَوْ جَانٍ
 બહુવચન مِثْلُ مَرْيَكَةَ جُمَاعَتَهُ رَبَّانِيَّةٌ છે સિપાહીનો અર્થ છે.

حدیث ۱۸۱۲
 عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ

[હદીષ : ૧૮૧૨] "હઝરત અબૂ હુરૈરહ رضي الله عنه એ કહ્યું કે તેમણે

تَعَالَى عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَثَلُ

રસૂલુલ્લાહ عليه وسلم ને ફર્માવતાં સાંભળ્યા, મારો અને લોકોનો હાલ એ શખ્સની

وَمَثَلُ النَّاسِ كَمَثَلِ رَجُلٍ يَسْتَوْقِدُ نَارًا فَيَجْعَلُ الْفَرَاشَ وَهَذِهِ الدَّوَابُّ

જેમ છે જે આગ સળગાવે, પતંગિયાં અને આ જાનવર

تَفْعَعُ فِي النَّارِ عَمَهُ

આગમાં પડવા લાગે." (૨/૯૫૮, અરિકફકુ, મુસ્લિમ-ફઝાઈલ, તિર્મિઝી-અદબ, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ)

حدیث ۱۸۱۳
 قَالَ وَكَأَنْتِ إِمْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا جَاءَ الذَّرْبُ فَذَهَبَ

"કહ્યું, અને બે સ્ત્રીઓ હતી જેમની સાથે બંનેના બાળકો હતાં. વરૂ આવ્યો અને એમાંથી [હદીષ : ૧૮૧૩]

بِابْنِ أَحَدِهِمَا فَقَالَتْ صَاحِبَةُهَا إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِيكَ وَقَالَتِ الْآخَرَى

એક બાળકને લઈ ગયો. તેની સાથેવાળીએ કહ્યું, તારા બાળકને લઈ ગયું! બીજીએ કહ્યું કે તારા બાળકને લઈ

إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِيكَ فَتَمَّا كُنْتَا إِلَى دَاوُدَ فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى فَخَرَجَتْ

ગયું. બંનેવે દાઉદ عليه السلام ને ત્યાં મામલો પેશ કર્યો. તેમણે મોટી સ્ત્રીના હક્કમાં ફેસલો આપી દીધો. પછી બંનેવ

હતા. મશહૂર છે કે આપ એક હજાર સાલ જીવતા રહ્યા અને હઝરત દાઉદ عليه السلامનો જમાનો પામ્યા. ફત્વા આપવાનું છોડી આપ્યું, પહેલાં ફત્વા આપ્યા કરતા હતા. આપની નબુવ્વતમાં મતભેદ છે. મોટાભાગના ઉલમા એના તરફ છે કે આપ હકીમ હતા, નબી ન હતા. હિકમતનો શાબ્દિક અર્થ છે સમજ. કેટલાક લોકોએ કહ્યું કે હિકમતનો અર્થ મઅરેફત તથા સહી રાય નક્કી કરવી. એક ફૌલ એ પણ છે કે હિકમત એક નૂર છે, અલ્લાહ તઆલા જેના હિલમાં રાખે છે તેને રોશન કરી આપે છે.

"હે મારા પુત્ર ! જો બુરાઈ રાઈના દાણા બરાબર હોય પછી પથ્થરની ચટ્ટાનમાં અથવા આસ્માનોમાં અથવા જમીનમાં ક્યાંય પણ હોય, અલ્લાહ તેને લઈ આવશે. બેશક ! અલ્લાહ દરેક બારીકી જાણનાર, ખબર રાખનાર છે.

હઝરત લુકમાનના સાહબઝાદાનું નામ أَنَعَمَ (અન્-અમ) અથવા أَسْكَمَ (અસ્કમ) હતું. تَصَوَّرَ તમારુ મોં વાંકું ન કરો. મોં ફેરવવું.

પ્રકરણ : "અને એમના માટે મધલ (કહેવત, દષ્ટાંત) બયાન ફર્માવો એ શહેરવાળાઓની જ્યારે એમની પાસે મોકલેલ આવ્યા."

بَابٌ وَاضِرٌ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ -

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : قرية મુરાદ ઈન્તાકિયહ છે. બન્યું એમ કે હઝરત ઈસા عليه السلامએ પોતાના બે હવ્વારીઓ (સાથીઓ) સાદિક તથા સદૂકને ઈન્તાકિયા મોકલ્યા જેથી ત્યાંના લોકોને જેઓ મૂર્તિપૂજક હતા તેમને દીને હક્કની દા'વત આપે. જ્યારે એ બંનેવ શહેરની નજીક પહોંચ્યા તો તેમણે એક વૃદ્ધ વ્યક્તિને જા્યો કે બકરીઓ ચરાવી રહેલ છે. એ શખ્સનું નામ હબીબ નજજાર હતું. તેણે એમની ખબર પૂછી. તે બંનેવે બતાવ્યું કે અમે હઝરત ઈસા عليه السلامના મોકલેલ છીએ જેથી અમે તમને દીને હક્કની દા'વત આપીએ. હબીબ નજજારે નિશાની માગી. તો એ લોકોએ કહ્યું કે અમે બીમારોને સારા કરીએ છીએ, આંધળાઓને દેખતા કરીએ છીએ, કોઢ દૂર કરીએ છીએ. હબીબ નજજારનો પુત્ર બે વરસથી બીમાર હતો. તેમણે તેના પર પોતાનો હાથ ફેરવ્યો તો તે તંદુરસ્ત થઈ ગયો ! હબીબ નજજાર ઈમાન લાવ્યા. આ ખબર જ્યારે મશહૂર થઈ તો લોકો ટોળેને ટોળે બીમારોને લાવવા લાગ્યા. સૌને શિક્ષા હાંસલ થઈ. ઈન્તાકિયાના બાદશાહને જ્યારે આ બધી પરિસ્થિતિની જાણ થઈ તો તેણે બંનેવને બોલાવ્યા અને તેમને ચેતવણી આપી કે અમારા મઅબૂદો સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી. એ બંનેવ હઝરાતે ફર્માવ્યું, મઅબૂદ તે છે જેણે તમને અને તમારા મઅબૂદોને પેદા કર્યા છે. બાદશાહના ઉશ્કેરવા પર ઈન્તાકિયાવાળાઓ એમની પાછળ પડી ગયા, તેમને માર્યા પીટ્યા. બાદશાહે તે બંનેવને કેદ કરી આપ્યા. ત્યારબાદ હઝરત ઈસા عليه السلامએ શમ્ઝિનને મોકલ્યા. તે અજનબી બનીને શહેરમાં પ્રવેશ્યા. અને બાદશાહના નિકટવર્તીઓ સાથે સંબંધ કરીને બાદશાહ સુધી પહોંચ મેળવી લીધી. બાદશાહ આપનાથી ખૂબ જ પ્રભાવિત થયો. જ્યારે આપે જોયું કે બાદશાહ મારાથી ખૂબ જ પ્રભાવિત છે તો આપે બાદશાહને એ કેદીઓના બારામાં પૂછ્યું, બાદશાહે કહ્યું કે તેમણે એક નવા દીનનું નામ લીધું તો મને ગુસ્સો આવ્યો એના લીધે મેં એ બંનેવને કેદ કરી લીધા. શમ્ઝિને કહ્યું, એ વાત યોગ્ય નથી, એમની વાત સાંભળવી જોઈએ. જો આપની રાય હોય તો બંનેવને બોલાવવામાં આવે અને પૂછવામાં આવે કે તેઓ શું કહે છે. જેથી એ બંનેવને બોલાવવામાં આવ્યા. શમ્ઝિને તેમને પૂછ્યું, તમને કોણે મોકલ્યા છે ? તેમણે કહ્યું, એ અલ્લાહે જેણે દરેક ચીજ પેદા કરી છે, અને દરેક જાનદારને

રોજી આપી. જેનો કોઈ શરીક નથી. શમ્ભીને કહ્યું, તમારી નિશાની શું છે ? તો તેમણે કહ્યું, જે બાદશાહ ચાહે ! તો બાદશાહે એક આંધળા છોકરાને બોલાવ્યો. તે બંનેવે દુઆ કરી અને તે છોકરો જોતો થઈ ગયો. હવે શમ્ભીને બાદશાહને કહ્યું કે આપ પણ આપના મઅબૂદોને કહો, તેઓ એવું જ કરી બતાવે જેથી તારી અને તારા મઅબૂદોની ઈજજત જાહેર થાય. બાદશાહે કહ્યું, તમારાથી શું છુપાવું ?! તમને ખબર છે કે અમારા મઅબૂદ ન જુએ છે ન સાંભળે છે ! અને ન કાંઈ બગાડી શકે છે ન બનાવી શકે છે.

ત્યારબાદ બાદશાહે તે બંનેવે હવ્વારીઓને કહ્યું કે જો તમારા મઅબૂદ જો મુડદાં જીવાડવા પર શક્તિમાન હોય તો અમે એમના પર ઈમાન લાવીશું. તો હવ્વારીઓએ કહ્યું કે અમારો મઅબૂદ દરેક ચીજ પર ફાદિર છે. બાદશાહે એક ગામડિયાના છોકરાને મંગાવ્યો જેને મરી જવાને સાત દિવસ થયા હતા. શરીર ખરાબ થઈ ચૂક્યું હતું, બદબૂ ઉઠી રહી હતી. તે બંનેવની દુઆથી અલ્લાહ તઆલાએ તેને જીવતો કરી આપ્યો અને કહેવા લાગ્યો, હું મુશ્રિક મર્યો હતો. મને જહન્નમની સાતેવ વાદીઓમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો. હું તમને ચેતવું છું કે જે દીન પર તમે છો તે ઘણો જ નુકસાનકર્તા છે, એને છોડી દો અને ઈમાન લાવો. તેણે એવું પણ બતાવ્યું કે જ્યારે આસ્માનના દરવાજા ખુલ્યા તો મને એક યુવાન નજર આવ્યો જે આ ત્રણેવ શખ્સોની સિફારિશ કરી રહ્યો હતો. બાદશાહે પૂછ્યું, કોણ ત્રણ ? તેણે કહ્યું, એક શમ્ભીન અને બે આ. એના પર બાદશાહને આશ્ચર્ય થયું. જ્યારે શમ્ભીને જોયું કે એની વાત બાદશાહ પર અસર કરી ગઈ છે તો તેણે બાદશાહને નસીહત કરી જેના પર તે ઈમાન લઈ આવ્યો અને એની કૌમના કેટલાક લોકો પણ ઈમાન લાવ્યા. અને કેટલાક લોકો ઈમાન ન લાવ્યા. અને અલ્લાહના અજાબથી હલાક થઈ ગયા. આ બનાવને સૂરએ યાસીન શરીફની આ આયતોમાં વર્ણવવામાં આવ્યો છે :-

"અમે તેમને શક્તિ આપી. તમારી નહૂસત તમારી મુસીબત."

قَالَ مُجَاهِدٌ فَعَزَّزْنَا شِدَّةَ دَنَاوَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ طَأَّرَكُم مَصَابِيئِكُمْ-

પ્રકરણ : અલ્લાહ ﷻ ના આ ઈશાદનું બયાન : પોતાના બંદા ઝકરિયા પર તારા રબની રહમતનો ઉલ્લેખ તેના પર આ ફૌલ સુધી, "અને અમે એનાથી પહેલાં આ નામનો કોઈ પેદા નથી કર્યો." - (૪૮૭)

بَابُ قَوْلِهِ ذَكَرْنَا حَمَةَ سَابِيَةَ عَبْدًا ذَكَرْنَا إِلَيْ قَوْلِهِ لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا. ص ૪૮૭

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : હઝરત ઝકરિયા عليه السلام હઝરત દાઉદ عليه السلام ની ઔલાદમાંથી છે અને એ સુથાર હતા. ઈબ્ને ઈસ્હાકે કહ્યું કે જ્યારે બની ઈસ્રાઈલે એમને શહીદ કરવા ચાહ્યું તો એ નાઠા. એક ઝાડને જોયું કે ફાટી ગયું છે, તેણે અવાજ આપીને કહ્યું કે આવીને મારામાં છુપાઈ જાવ ! આપ એમાં જઈને છુપાઈ ગયા. પછી ઝાડ આપસમાં મળી ગયું. શૈતાને તેમના કપડાંનો એક છેડો ઝાડથી બહાર કાઢી નાખ્યો. એનાથી એ જાલિમોએ જાણી લીધું કે એમાં છુપાયેલા છે. તેમણે આડીયા વડે એ ઝાડને ચીરી નાખ્યું. હઝરત ઝકરિયાની કમર પર આડી પડી અને તે બે ટુકડા થઈ ગયા. અહીં સૂરએ મરયમની શરૂઆતની આયતો લખી જેમાં હઝરત યહ્યા عليه السلام ના જન્મ મુબારકનું ઝિક્રે પાક છે. હઝરત ઝકરિયા عليه السلام ની ઉમર જ્યારે પંચોતેર અથવા એસી વરસની થઈ તે વખતે ફરજંદ (ઔલાદ) માટે દુઆ કરી. એનો સબબ એ બન્યો કે હઝરત ઝકરિયા મહેરાબમાં જ્યારે હઝરત મરયમની પાસે જતા તો ત્યાં ગરમીના દિવસોમાં ઠંડીના મેવા અને ઠંડી ઋતુમાં ગરમીના મેવા મૌજૂદ પામતા. એ વખતે ફરજંદના માટે દુઆ કરી. જેનો કિસ્સો સૂરએ મરયમના શરૂમાં વર્ણન થયેલ છે.

يَقَالُ رَضِيًا مَرَضِيًا પસંદીદા એટલે જેને તું પણ પસંદ કરે અને તારા બંદાઓ પણ. عَتَا يَعْتُوْهُ اَعْتِيًا عَصِيًّا છે સૂકવાની હદ સુધી. એટલે કે વૃદ્ધાવસ્થાના કારણે એ મંજિલે પહોંચ્યો છું કે સૂકાઈ ગયો છું. قَالَ رَبِّ اَنْتِي يَكُوْنُ لِيْ غُلَامٌ وَّكَانَتْ اَمْرًا نِيْ عَاقِرًا وَّ قَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا અર્જ કરી, "હે મારા રબ ! મને પુત્ર ક્યાંથી થશે ? મારી પત્ની તો વાંઝણી છે ! અને હું વૃદ્ધવસ્થાને કારણે સૂકાઈ જવાની સ્થિતિએ પહોંચી ગયો છું." એ વખતે ઉમર મુબારક ૭૫ કે ૮૦ વરસની હતી.

ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا હઝરત ઝકરિયાએ અર્જ કરી કે મને બાળક અર્પણ થશે એની કોઈ નિશાની બતાવવામાં આવે. ફર્માવવામાં આવ્યું, દરેક રીતે ઠીક ઠાક રહેવા છતાં ત્રણ દિવસ ત્રણ રાત વાત નહીં કરી શકો.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمَخْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا- فَأَوْحَى- فَأَشَارَ એના પછી તેઓ મસ્જિદથી નીકળીને પોતાની ફ્રોમની પાસે તશરીફ લાવ્યા અને તેમને ઈશારા વડે હુકમ આપ્યો કે સવાર સાંજ તસ્બીહ કર્યા કરો. وَ يَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا (الِي) وَ يَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ! હે યહયા ! કિતાબ મજબૂતીથી થામી લે ! અને તેને બચપનમાં જ નબુવ્વત આપી અને પોતાના તરફથી મહેરબાની અને સુથરાપણુ, તે કમાલના ડરવાળો, પોતાના માબાપ સાથે સારો વર્તાવ કરવાવાળો હતો, સરકશ અને નાફર્માન ન હતો, સલામતી થાય એના પર જે દિવસે પેદા થયો, જે દિવસે મરશે, જે દિવસે જીવતો ઉઠાવવામાં આવશે.

હઝરત યહ્યાનાં વાલિદાનું નામ અશ્યાઅ બિન્તે ફાકૂઝા હતું જે હઝરત મરયમનાં વાલિદા "હન્ના"નાં બહેન હતાં. હઝરત યહ્યાનાં વાલિદા હઝરત મરયમને મળ્યાં અને તેમને પોતે સગર્ભા હોવાની ખબર કરી તો હઝરત મરયમે ફર્માવ્યું, હું પણ સગર્ભા છું ! હઝરત યહ્યાનાં વાલિદાએ કહ્યું, હે મરયમ ! મને જણાય છે કે મારા પેટમાં બાળક તમારા પેટના બાળકને સજદો કરે છે. હઝરત યહયા હઝરત ઈસાથી છ વરસ ઉમરમાં મોટા હતા. ખઝાઈનુલ ઈર્ફાનની તફસીરમાં આલે ઈમરાન, આયત ૪૦ હેઠળ એવું લખેલું છે કે હઝરત યહયાના માટે દુઆ કરતી વખતે હઝરત ઝકરિયાની ઉમર મુબારક એકસો વીસ વરસની હતી, અને તેમનાં પત્ની અશ્યાઅની ઉમર ૯૮ વરસની હતી. પણ સૂરએ મરયમની તફસીર, આયત નં. ૮ હેઠળ એવું લખ્યું છે કે તે વખતે તેમની ઉમર મુબારક ૭૫ કે ૮૦ વરસની હતી. કદાય આ રિવાયતોના મતભેદના કારણે છે.

હઝરત યહયાને નવ વરસની વયે અથવા ત્રણ વરસની ઉમરમાં નબુવ્વત અતા થઈ. હઝરત યહયાથી પહેલાં એ નામનો કોઈ શખ્સ થયો નથી. ઉલમાનો એમાં મતભેદ છે કે યહયા અજમી છે કે અરબી. સારાંશ કે એ ગૈર મુન્સરિફ છે કે જો અજમી છે તો ઉજમા અને અલમિયતના લીધે, અને અરબી છે તો વજને ફઅલ અને અલમિયતની બિના પર. આ ખાદિમની રાય એ છે કે અજમી છે, એટલા માટે કે એ બની ઈસ્રાઈલથી હતા અને બની ઈસ્રાઈલની ભાષા ઈબ્રાની હતી. حَقِيْبًا لَطِيْفًا સૂરએ મરયમમાં જ હઝરત ઈબ્રાહીમ عليه السلام કૌલ છે : اَتَدَلُّهُ اَوْ سِغُوْهُ اَوْ سِغُوْهُ اَوْ سِغُوْهُ اَوْ سِغُوْهُ એટલે આ સેગો સ્ત્રીલિંગ તથા પુરુષલિંગ બંનેમાં વપરાય છે.

પ્રકરણ : "અને કિતાબમાં મરયમને યાદ કરો જ્યારે પોતાનાં ઘરવાળાઓથી પૂર્વ તરફ એક જગાએ અલગ ગયાં." - (૪૮૮)

بَابٌ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ اتَّيَبَدَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا - ص ૪૮૮

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : અહીંથી હઝરત ઈસા عليه السلام ની વિલાદતનું વર્ણન થઈ રહ્યું છે. હઝરત મરયમ પોતાના મકાનમાં અથવા બયતુલ મુકદ્દસની પૂર્વ તરફ લોકોથી અલગ થઈને ઈબાદતના માટે એકાંતમાં બેઠાં અને વચ્ચે એક પર્દો કરી લીધો. હઝરત જિબ્રઈલ عليه السلام એક તંદુરસ્ત ઈન્સાનના રૂપમાં તેમની નજીક તશરીફ લાવ્યા. તેમને જોઈને હઝરત મરયમ ગભરાઈ ગયાં અને ફર્માવ્યું, જો તું ખુદાથી ડરનાર છે તો હું તારાથી

રહમાનની પનાહ માગું છું. હઝરત જિબ્રઈલે ફર્માવ્યું, ગભરાવ નહીં ! હું તમારા રબનો મોકલેલો છું અને એટલા માટે આવ્યો છું કે તમને એક પવિત્ર પુત્ર આપું. હઝરત મરયમે ફર્માવ્યું, મને પુત્ર કેવી રીતે થશે ! ન તો મને કોઈ માણસે સ્પર્શ કર્યો છે અને ન તો હું બદ્દકાર છું. હઝરત જિબ્રઈલે ફર્માવ્યું, તેમ છતાં તમને પુત્ર મળશે જે લોકોના માટે નિશાની અને રહમત હશે. આ સાંભળીને હઝરત મરયમને સંતોષ થઈ ગયો. હઝરત જિબ્રઈલે તેમની ડોક અથવા બાંય અથવા દામન અથવા મોઢામાં દમ કર્યો (ફૂંક મારી) અને તે અલ્લાહની કુદરતથી સગર્ભા થઈ ગયાં. એ વખતે હઝરત મરયમની ઉંમર ૧૦ કે ૧૩ વરસની હતી. ત્યારબાદ હઝરત મરયમ બયતુલ લહમમાં ચાલ્યા ગયાં. **وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَأِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ** અને યાદ કરો જ્યારે ફરિશ્તાઓએ હઝરત મરયમને કહ્યું, કે અલ્લાહ તમને એક કલ્માની બશારત આપે છે.

અલ્લાહે ! **اَللّٰهُ اَصْطَفٰى اِنَّ اللّٰهَ اَصْطَفٰى اَدَمَ وَنُوْحًا وَاٰلَ اِبْرٰهِيْمَ وَاٰلَ عِمْرٰنَ عَلٰى الْعٰلَمِيْنَ (الى قوله) بِغَيْرِ حِسَابٍ** આદમ તથા નૂહ અને આલે ઈબ્રાહીમ તથા આલે ઈમરાનને તમામ દુનિયા પર ચૂંટી લીધા છે. મુરાદ એ છે કે એ **وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَاٰلَ عِمْرٰنَ-----الْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اٰلِ اِبْرٰهِيْمَ وَاٰلِ يٰسَ وَاٰلِ مُحَمَّدٍ-** હઝરાતની આલમાંથી જે મો'મિન છે તેમને ચૂંટી લીધા. ઈબ્રાહીમથી સૌથી નિકટ તે લોકો છે જેમણે તેમની પયરવી કરી, અને એઓ મો'મિન જ છે. આલે યાકૂબ એટલે અહલે યાકૂબ. **وَيُقَالُ اَلْ يَعْقُوْبُ اَهْلُ يَعْقُوْبٍ فَاِذَا صَعُرُوْا اَل رِدُوْهُ اِلَى الْاَصْلِ قَالُوْا اُكْهِيْلُ-** આલની જ્યારે તસ્વીર કરવામાં આવે છે તો અસ્લની તરફ પલટાવે છે. કહે છે **اُكْهِيْلُ** (ઓહેલ) આલ તથા અહલ સમાનઅર્થી છે પરંતુ ઉફે આમમાં ખાસ કરીને અશરાફના માટે યાહે તે દુનિયવી શરાફતવાળા હોય કે દીની, આલ બોલવામાં આવે છે. જેમ કે આલે ઈબ્રાહીમ, આલે ફિરઓન. અને "અહલ" આમ છે. અગ્રતા એને છે કે આલનો અર્થ અનુયાયી છે, જેના પર ઘણીવાર ચર્ચા થઈ ચૂકી છે.

પ્રકરણ : "અને યાદ કરો જ્યારે ફરિશ્તાઓએ કહ્યું, હે મરયમ ! બેશક ! અલ્લાહે તમને ચૂંટી લીધાં છે અને તમને પાક કર્યા છે અને તમને દુનિયાની સર્વ સ્ત્રીઓમાંથી પસંદ કરી લીધાં છે.એમાં કોણ મરયમની કફાલત કરશે ? સુધી"

بَابٌ وَاِذْ قَالَتِ الْمَلَأِكَةُ يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اَصْطَفٰىكِ رَاى قَوْلِهٖ اَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ ۗ

-(૪૮૮)

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : જ્યારે મરયમ હઝરત ઈસા عليه السلامથી સગર્ભા થયાં તો ફરિશ્તાઓએ તેમને આ પ્રમાણે સંબોધન કર્યું હતું. વધુમાં એ પણ કહ્યું હતું, હે મરયમ ! માની ફર્માબરદારી કરો અને સિજદો કરો અને રુક્કૂઅ કરવાવાળાઓ સાથે રુક્કૂઅ કરો. આ ગયબની ખબરોમાંથી છે જેની આપની તરફ હે મહબૂબ ! અમે વહી કરીએ છીએ. આપ એ વખતે આપના જિસ્મે અફદસની સાથે મૌજૂદ ન હતા જ્યારે તેઓ પોતાની કલમો વડે કુરઆ નાખતા (ડ્રો કરતા) હતા કે મરયમ કોની પરવરિશમાં રહેશે. અને તમે એમની પાસે ન હતા જ્યારે તેઓ ઝઘડી રહ્યા હતા.

બનાવ એ પ્રમાણે બન્યો કે જ્યારે હઝરત મરયમ પેદા થયાં તો આપનાં વાલિદા માજિદાએ કપડામાં લપેટીને બયતુલ મુકદ્દસના અહબાર (ઉલમા)ની પાસે રાખી દીધાં. આ ઉલમા હઝરત હાઝનની ઔલાદમાંથી

હતા. અને તેઓ બયતુલ મુકદ્દસની ચાવી સંભાળનાર હતા. કેમ કે હઝરત મરયમ તેમના ઈમામ સાહિબે કુર્બાનની પુત્રી હતાં એટલા માટે સૌએ હઝરત મરયમને લેવા માટે શોખ દર્શાવ્યો. જેમની સંખ્યા ૨૭ હતી. હઝરત ઝકરિયાએ ફર્માવ્યું કે હું એનો સૌથી વિશેષ હક્કદાર છું એટલા માટે કે તેમની માસી મારી પત્ની છે. ફેસલો એના પર થયો કે ડ્રો કરવામાં આવે, એ સર્વ લોકો પોતાના તે ફૂલમ (પેનો) જેના વડે તૌરાત લખ્યા કરતા હતા તે લઈને દરિયા ઉર્દૂન પર પહોંચ્યા અને પોતાના ફૂલમો દરિયામાં ફેંકી દીધા. અન્યોના ફૂલમ નીચે બેસી ગયા અને હઝરત ઝકરિયાનો ફૂલમ ઉપર તરતો રહ્યો. એટલા માટે હઝરત મરયમ તેમની પરવરિશમાં આપી દેવામાં આવ્યાં. **يُقَالُ - يَكْفُلُ - يَضُمُّ - كَفَلَهَا ضَمًّا. مُخَفَّفَةٌ لَيْسَ مِنْ كَفَالَةِ الدُّيُونِ وَشِبْهَهَا يَكْفُلُ** નો અર્થ મિલાવવું છે. **كَفَلَهَا** નો અર્થ એને એના સાથે મિલાવ્યું તરીકે વિના. આ ફૂલ વગેરેની કફાલતથી નથી.

حدیث ۱۸۱۴
سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અલી رضي الله عنه કહે છે કે મેં રસૂલુલ્લાહ صلى الله عليه وسلم ને ફર્માવતાં સાંભળ્યા, [હદીષ : ૧૮૧૪]

تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

દુનિયાની સર્વ સ્ત્રીઓમાં બેહતર મરયમ બિન્તે ઈમરાન છે.

خَيْرُ نِسَائِهِمَا مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ ع

અને દુનિયાની સર્વ સ્ત્રીઓથી બેહતર ખદીજા છે."

(મનાકિબે અન્સાર, બાબુ તઝવીજુન્નબી صلى الله عليه وسلم ખદીજા, પેજ : ૫૩૮, બે તરીકાથી)

હદીષ : ૧૮૧૪ની સમજૂતી

નુઝહતુલ ફારી (ભાગ : ૧)માં વર્ણન થઈ ચૂક્યું છે કે ઉલમાનો એમાં મતભેદ છે કે મુત્લક રીતે સર્વ સ્ત્રીઓમાં કોણ અફઝલ ખાતૂન છે. હઝરત ખદીજા, હઝરત આઈશા કે હઝરત ફાતિમા ? ત્યાં અમે વર્ણવ્યું છે કે બેહતર તવક્કુફ (મૌન) છે, રહી ગયાં હઝરત મરયમ, તો દરેક રીતે આ ઉમ્મતની તમામ સ્ત્રીઓમાં અફઝલ નથી, હા ! બની ઈસ્રાઈલ તથા પોતાના સમયની સર્વ સ્ત્રીઓથી અફઝલ છે. જે લોકો હઝરત આઈશા અથવા હઝરત ફાતિમાને સર્વ સ્ત્રીઓથી અફઝલ મુત્લકન (બિનશર્તી કે બિન અપવાદ) માને છે તેઓ આ હદીષની તાવીલ એવી કરે છે કે આ હદીષમાં **نَسَبًا**થી મુરાદ હઝરત ખદીજાની હયાતીમાં સર્વ સ્ત્રીઓ છે અને સિયાકુ એનો મુઅય્યદ પણ છે (પાછળનું વર્ણન તેનું સમર્થન કરે છે) એટલા માટે કે એના પર એકમતિ છે કે આ હદીષના પ્રથમ ટુકડામાં **خَيْرُ نِسَائِهَا**થી મુરાદ એ જમાનાની સ્ત્રીઓ છે.

પ્રકરણ : અલ્લાહ سبحانه ના ઈર્શાદનું બયાન :
અને યાદ કરો જ્યારે ફરિશ્તાઓએ કહ્યું મરયમને,
બેશક ! અલ્લાહ તમને પોતાની પાસેથી એક
કલ્માની બશારત આપે છે. જેનું નામ મસીહ
ઈસા ઈબને મરયમ છે. દુનિયા તથા આખરમાં
બાવફાર અને કુર્બાનાઓમાંથી હશે અને પારલામાંથી
અને પાકી ઉમરમાં લોકોથી વાત કરશે, અને ખાસ
લોકોમાંથી હશે. (આલે ઈમરાન, ૪૫ થી ૪૭) - ૪૮૮

بَابُ قَوْلِهِ جَلَّ جَلَالُهُ، وَإِذْ قَالَتِ
الْمَلَائِكَةُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ
اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ الْإِلَهِيُّ قَوْلُهُ كُنْ

નુઝહતુલ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬) (559)

અંબિયા વિશે બયાન

મરયમે કહું, હે મારા રબ ! મને બાળક ક્યાંથી થશે, મને તો કોઈ શપ્સે હાથ નથી લગાડયો ! ફર્માવ્યું, અલ્લાહ એ જ પ્રમાણે જે ચાહે પેદા કરે છે. જ્યારે કોઈ કામને કરવાનો ફેસલો ફર્માવે છે તો તેને કેવળ એવું કહે છે કે થઈ જા ! તો એ ચીજ થઈ જાય છે.

يُبَشِّرُكَ - يُبَشِّرُكَ وَاحِدٌ - وَجِيهَا شَرِيْفًا - وَقَالَ اِبْرَاهِيْمُ الْمَسِيْحُ الصَّدِيقُ وَقَالَ مُجَاهِدٌ الْكَهْلُ الْحَلِيمُ - وَالْاَكْمَةُ مَنْ يَبْصُرُ بِالنَّهَارِ وَلَا يَبْصُرُ بِاللَّيْلِ وَقَالَ غَيْرُهُ مَنْ يُؤَلِّدُ اَعْمَى يَبْشُرُكَ وَيُبَشِّرُكَ

મુજરદ અને મઝીદફીહ એક જ અર્થમાં છે. અર્થ શરીફ છે. અને ઈબ્રાહીમે કહું, મસીહનો અર્થ સિદીફ છે. અને મુજાહિદે કહું, કહેલનો અર્થ સમજદાર છે અને અકમે તે છે જે દિવસમાં જુએ અને રાતમાં ન જુએ, અને તેમના સિવાયનાએ કહું, જે આંધળો પેદા થાય.

حدیث ۱۸۱۵ حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةَ رَضِيَ اللهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ્ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ એ કહું કે મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ સાંભળ્યું. [હદીષ : ૧૮૧૫]

تَعَالَى عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ

ફર્માવતા હતા કે કુરૈશની સ્ત્રીઓ એ સર્વ સ્ત્રીઓથી બેહતર છે જેઓ ઊંટો પર સવાર થઈ,

نِسَاءٌ قُرَيْشٍ خَيْرٌ نِسَاءً رَكِبْنَ الْإِبِلَ أَحْنَاءٌ عَلَى طِفْلِ وَأَرْعَاءٌ عَلَى

બાળકો પર સૌથી અધિક હેત વરસાવનાર અને પતિની મિલકતની સૌથી

زَوْجِي ذَاتِ يَدٍ وَيَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ عَلَى إِثْرِ ذَلِكَ وَلَمْ تَرْكَبْ

અધિક હિફાઝત કરવાવાળી. ત્યારબાદ અબૂ હુરૈરહ્ ફર્માવતા હતા,

مُرِيْمَيْنَتْ عِمْرَانَ بَعِيْرًا قَطْرًا

મરયમ બિન્તે ઈમરાન ઊંટ પર કદી સવાર નથી થયાં." (૨/૭૬૦ નિકાહ, ૨/૮૦૮ ઈન્કિઝાત, મુસ્લિમ)

હદીષ : ૧૮૧૫ની સમજૂતી

અરબવાસીઓ ફયાસ એવું ચાહે છે કે અહાન પરંતુ અરબવાસીઓ ફયાસ વિરુદ્ધ આવા મોકા પર હમેશાં વાહિદ મુઝકર (પુલિંગ એકવચન)ની ઝમીર લાવે છે. અને મરજઅ પોતાના દિમાગમાં નિશ્ચિત વાહિદ અથવા ખલફને માની લે છે. જેમ કે બોલે છે : "अने आ ज तड़रीर (विगत) अर्गामां छे. احسن الناس وجهًا واحسنه خلقًا

આ બંનેવ ચીજો સ્ત્રીની ઉચ્ચ ખૂબીઓમાંથી છે, ઔલાદ પર પ્રેમભાવ અને પતિના માલની રક્ષા, એમાં ખયાનત ન કરવી. એ સ્ત્રીના ઉમદા અખ્લાકમાંથી છે.

يقول ابوهريرة : آا هఝرत اءبوء هؤرئرء رضى الله عنه آانءانه ءور كرءا مائة فءرماوىءه. انوءا سار آه هءه كه كوءه آءونء ن سماءه كه كه كورئشناء سءرئاءو آا هءشاءءنا فرماؤه هఝرत مरयमءهه પણ अकءल هه. آेतला मائة كه अहूँ कुरैशناء स॒र॒र॒र॒नी उर॒य॒ता केवण ते स॒र॒र॒र॒ओ पर वरुववामां आवी हे जे उं॒टो पर सवार थई, आेतले के अरबनी स॒र॒र॒र॒ओ. अने ह॒र॒र॒त मरयम उं॒ट पर क॒द॒ी सवार नथी थयां आेतला म॒आटे ते आेना हेठण ह॒आपल नथी.

એનાથી જાહેર થાય છે કે હઝરત અબૂ હુરૈરહ્ رضي الله عنهનો મસ્લક એ જ હતો કે હઝરત મરયમની ફઝીલત અને અફઝલિયત તમામ સ્ત્રીઓ પર મુત્લકુન છે. લગભગ ઈમામ બુખારીનો પણ એ જ મઝહબ છે. પણ બારિક દષ્ટિએ જોતાં એ સહીહ નથી, એટલા માટે એ મુત્લકુક ઈલૈહ છે કે આ ઉમ્મત સંયુક્ત રીતે આગલી ઉમ્મતોથી અફઝલ છે.

પ્રકરણ : "હે અહલે કિતાબ ! પોતાના દીનમાં હદથી આગળ ન વધો." તેના ફૌલ સુધી." - (૪૮૮)

بَابُ قَوْلِهِ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ (إلى قوله) ذِكْرًا ص ٢١١ -

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : અહીં અહલે કિતાબથી મુરાદ યહૂદી તથા નસારા બંનેવ છે. અને "ગુલૂ"થી મુરાદ હદથી આગળ વધી જવું છે. નસારા (ઈસાઈઓ)નું હઝરત ઈસા عليه السلامના બારામાં અતિશ્યોક્તિ (ગૂલુ) કરવાનો મતલબ એ હતો કે નસારામાં યાકૂબિયહ ફિક્રાવાળા હઝરત ઈસાને ખુદા કહેતા હતા, અને નસ્તૂરિયા ફિક્રાવાળા ખુદાના બેટા અને મરકૂસિયા કહેતા હતા કે ત્રણ ખુદાઓમાંથી એક છે. અને યહૂદીઓનું અતિશ્યોક્તિ કરવું એ હતું કે એ બેઈમાન એવું કહે છે કે તે સારા માણસ ન હતા.

અબૂ ઓબૈદાએ કહ્યું, હઝરત ઈસા عليه السلامને જે ફર્માવવામાં આવ્યું કે તે અલ્લાહના કલમા છે, એનાથી મુરાદ એ છે કે અસ્બાબે આદિયહ (સામાન્ય સબબો) વિરુદ્ધ એમને શબ્દ "કુન"થી પેદા ફર્માવ્યા. (એટલે કે બાપ વિના) અને તેમના સિવાયનાએ કહ્યું કે رُوحٌ مِّنْهُનો મતલબ એ છે કે અલ્લાહ તઆલાએ તેમને જીવતા કર્યા અને તેમને રૂહ કરી આપ્યા. અને એવું ન કહો કે ત્રણ છે.

قَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ كَلِمَتُهُ كُنْ فَكَانَ وَقَالَ غَيْرُهُ وَرُوحٌ مِنْهُ - أَحْيَاكَ فَجَعَلَهُ رُوحًا وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً -

حدیث ۱۸۱۶ حَدَّثَنَا جُنَادٌ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ عَنْ عُبَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ

"ઓબાદા બિન સામિત رضي الله عنهથી મરવી છે કે નબી صلى الله عليه وسلمએ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૮૧૬]

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ شَهِدَ

જે એ વાતની ગવાહી આપે કે અલ્લાહ સિવાય કોઈ મઅબૂદ નથી, તે એકલો છે, તેનો કોઈ શરીક નથી.

أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ

અને બેશક ! મુહમ્મદ صلى الله عليه وسلم તેના બંદા અને તેના રસૂલ છે. અને તેના કલમા છે જેને મરયમની

وَرَسُولُهُ وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ

તરફ ઈલ્કા ફર્માવ્યા અને એની રૂહ છે. અને જન્મત હક્ક છે અને દોઝખ હક્ક છે. તો અલ્લાહ તઆલા

رُوحٌ مِّنْهُ وَالْجَنَّةُ مَحَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا

એને જન્નતમાં દાખલ ફર્માવશે જે પણ એનો અમલ હોય અથવા એના અમલના પ્રમાણે.

كَانَ مِنَ الْعَمَلِ (قَالَ الْوَلِيدُ) وَزَادَ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةَ

બીજા તરીકામાં આ પ્રમાણે છે, આઠેવ દરવાજાઓમાંથી

أَيُّهَا شَاءَ عَه

જેમાંથી યાહે દાખલ થાય."

હદીષ : ૧૮૧૬ની સમજૂતી

બે ભાવાર્થ છે, એક એ કે જ્યારે એનું ઈમાન સહીહ છે તો છેવટે એ જન્નતમાં દાખલ થશે યાહે ડાયરેક્ટ અથવા સજા પામ્યા પછી, અને બીજો મતલબ એ છે કે અમલના પ્રમાણે તે જન્નતમાં દાખલ થશે. એટલે કે જો તે કોઈ ગુનાહના સબબે જહન્નમમાં ન ગયો તો શરૂમાં જ જન્નતમાં જશે. અને જો કોઈ ગુનાહમાં પડેલો છે અને તેને માફી ન મળી તો એના મુજબની જહન્નમમાં સજા ભોગવીને પછી જન્નતમાં આવશે.

પ્રકરણ : "अल्लाह ﷻના આ ઈશાદનું
બયાન : અને કિતાબમાં મરયમને યાદ કરો
જ્યારે તે પોતાના ઘરવાળાથી એક કિનારે
થઈને પૂર્વમાં ચાલી ગઈ." - (૪૮૮)

અલગ થઈ ગઈ. نَبَذَتْهَا فِي الْبَحْرِ شَرْقِيًّا -
પૂર્વ તરફ. جَنَّتْ بِهَا. એને ઈફ્ફાલ છે.
અને એક ફોલ એ છે કે તેમને મજબૂર કરી આપ્યા.
قَصِيًّا. અર્થ છે, પાડશે. قَصِيًّا. અર્થ દૂર અંતિમ
હૈ.

હઝરત ઈબને અબ્બાસ رضی اللہ عنہما એ ફર્માવ્યું,
نَسِيًّا. અર્થ છે, હું કાંઈ ન હોતી. એમના ઉપરાંત અન્ય
લોકોએ કહ્યું, તુચ્છ થીજ. અને અબૂ વાઈલે કહ્યું, જ્યારે
મરયમે જિબ્રઈલને કહ્યું હતું, જો તું મુત્તફી છે તો. એમને
યફીન હતું કે મુત્તફી બુદ્ધિવાળો હોય છે. હઝરત
બરાઅથી મરવી છે કે سَرِيًّا. અર્થ સુર્યાની ભાષામાં
નાની નહેર છે.

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ
مَرْيَمَ إِذِ اتَّخَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا صَاحِبَةً

إِعْتَزَلَتْ - نَبَذَتْهَا فِي الْبَحْرِ شَرْقِيًّا -
مَتَابِلِي الشَّرْقِ - فَأَجَاءَهَا - أَفْعَلُ مِنْ جِئْتُ
وَيُقَالُ أَلْجَأَهَا إِضْطَرَّهَا - تَسَاقَطَ - تَسْقَطُ
قَصِيًّا - قَاصِيًّا -

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ نَسِيًّا - لَمْ أَكُنْ شَيْئًا وَقَالَ
غَيْرُهُ النَّسِيُّ الْخَفِيرُ وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ أَيْلَ عِلِمَتْ
مَرْيَمُ أَنَّ التَّقِيَّ دُونَ نَهْيَةٍ حِينَ قَالَتْ إِنَّ
كُنْتُ تَقِيًّا - وَقَالَ وَكَيْعٌ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ
الْبَرَاءِ سَرِيًّا لَهْرٌ صَغِيرٌ بِالشَّرِيَانِيَّةِ -

حدیث ۱۸۱۷
عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

"उत्तरत एवने उमर रضى الله عنهما कहुं के नबी ﷺ अे कर्माव्युं,

[हदीष : १८१७]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ عَيْسَى وَمُوسَى وَإِبْرَاهِيمَ فَمَا عَيْسَى

में इसा अने मूसा तथा इब्राहीमने ज्ञेया, परंतु इसा तो ते लालश पस्ता रंगना गुंगरुवाणा

فَأَحْمَرُ جَعْدًا عَرِيضُ الصَّدْرِ وَأَمَّا مُوسَى فَأَدَمٌ جَسِيمٌ

वाणवाणा पडोणी छतीवाणा, परंतु मूसा तो घउवर्णा लारे शरीरवाणा सीधावाणवाणा छे.

سَبِيحٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ النُّرِّ

ज्ञेजे तेओ नुत्तनी व्यक्तियोंमांथी छे."

हदीष : १८१७नी समजूती

इमाम बुभारीअे आ उदीषने उत्तरत एवने उमरथी रिवायत करी. अेना पर सर्व मुहदिषोअे तेमने गलत साबित कर्या छे. उद्दिष्टमां आ उदीष एवने अब्बास रضى الله عنهما मरवी छे. ज़ डिह्दुस्तानी क़ौमोमांथी अेक क़ौमनुं नाम छे. लगभग अे ज़टनुं अरबी छे.

حدیث ۱۸۱۸
عَنْ نَافِعٍ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ ذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"अबुदुल्लाह कहुं के नबी ﷺ अे अेक दिवस लोकोनी समक्ष

[हदीष : १८१८]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بَيْنَ ظَهْرَانِي النَّاسِ السَّبِيحِ الدَّجَالِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ

मसीह दज्जालनो उल्लेख कर्यो. कर्माव्युं, बेशक ! अल्लाह तआला कांशो नथी.

لَيْسَ بِأَعْوَرَ عَلَى أَنَّ السَّبِيحِ الدَّجَالِ أَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيَمْنَى كَأَنَّ

सांभणो ! बेशक ! मसीह दज्जाल जमशी आंभे कांशो छे ज्ञेजे अेनी आंभ

عَيْنَهُ عَنَبٌ طَافِيَةٌ وَأَسْرَانِي اللَّيْلِ عِنْدَ الْكُعْبَةِ فِي الْمَنَامِ فَإِذَا

उभरायेली द्राक्ष छे. (ज्ञेजे तेनी आंभ द्राक्ष छे रोशनी विनानी) अने आजे रात्रे में प्वाबमां का'बानी पासे

رَجُلٌ أَدَمٌ كَأَحْسَنِ مَا تَرَى مِنْ أَدَمِ الرِّجَالِ تُضْرِبُ لِمَتِّهِ بَيْنَ

ज्येयुं के अेक साडभ घउवर्णा लोकोमांथी अधिक भूबसूरत, तेमनी लट पल्लाओनी वरये लडेराई रही छे,

مَنْكَبَيْهِ رَجُلٌ الشَّعْرُ يَقَطُرُ مِنْهُ مَاءٌ وَأَضْعَايِدُهُ عَلَى مَنْكَبَيْ

सीधा वाणवाणा, तेमना माथेथी पाणी टपकी रहुं छे. पोताना डायोने बे ज़षाना पल्लाओ पर रापीने

नुअहवुल् क़ारी शरहे बुभारी (भाग-६)

(563)

अंभिया विशे ज़यान

حدیث ۱۸۱۹
اَخْبَرَنَا أَبُو سَائِمَةَ أَنَّ أَبَاهُ رِزْقَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહુ રઝી અલ્લેહુ એ કહ્યું, મેં નબી વ્હીએ સલ્મને ફર્માવતાં સાંભળ્યા. હું ઈબ્ને [હદીષ : ૧૮૧૯]"

سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ

મરયમની સાથે સૌથી અધિક નિકટ છું. નબીઓ અલ્લાતી (એક પિતા અને સાવકી માથી થયેલા)

بِبَنِّ مَرْيَمَ وَالْأَبْيَاءِ أَوْلَادُ عَلَاتٍ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ -

ભાઈ છે, એમની માઓ અલગ છે અને તેમનો દીન એક છે. મારા અને તેમની વચ્ચે કોઈ નબી નથી."

બીજી રિવાયતમાં આ પ્રમાણે છે : الْآبَاءُ إِخْوَةُ لِعَلَاتٍ أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَرَبُّهُمْ وَوَلَدًا : ઈલાકાઈ ભાઈ છે. એમની માઓ અલગ અલગ છે અને એમનો દીન એક છે. એટલે કે સૌના પાયાના અફીદા એક છે, અને ફુરુઅ (શાખાકીય બાબતો)માં મતભેદ છે.

حدیث ۱۸۲۰
عَنْ هَمَّامٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى

"હઝરત અબૂ હુરૈરહુ રઝી અલ્લેહુ નબી વ્હીએ સલ્મથી રિવાયત કરે છે કે હઝરત ઈસા એ એક [હદીષ : ૧૮૨૦]"

اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأَيْتُ عِيسَى رَجُلًا يَسْرُقُ فَقَالَ لَهُ سَرَقْتَ

શપ્સને ચોરી કરતાં જોયો તો તેને ફર્માવ્યું, તે ચોરી કરી છે ? તો તેણે કહ્યું, હરગિઝ નહીં ! ફસમ છે તે જાતની

قَالَ كَلَّا وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَقَالَ عِيسَى آمَنْتُ بِاللَّهِ

જેના સિવાય કોઈ મઅબૂદ (પૂજનીય) નથી ! તો હઝરત ઈસાએ ફર્માવ્યું, હું અલ્લાહ પર ઈમાન લાવ્યો અને

وَكَذَبْتُ عَيْنِي بِهِ

મારી આંખે મને ગલત બતાવ્યું."

(મુસ્લિમ, ફઝાઈલ, નિસાઈ-અલ્ફઝા, ઈબ્ને માજહ-કફ્ફારાત, મુસ્નદે ઈમામ અહમદ, ૩-૮૩-૩૧૪)

હદીષ : ૧૮૨૦ની સમજૂતી

આ હદીષ પર એ શંકા છે કે જ્યારે હઝરત ઈસા વ્હીએ સલ્મ એ એ ખુદ જોયું તો કેવળ ચોરના ઈન્કાર કરવાથી કેવી રીતે જૂઠલાવી આપ્યું ? એનો જવાબ એ છે કે શક્ય છે કે એ જાહેરી ચોરી અને હફીફતમાં એ એનો જ માલ હોય. અથવા એ કે હઝરત ઈસા વ્હીએ સલ્મ એ મુસલમાનની ફસમની અઝમત જાહેર કરવા માટે એવું ફર્માવ્યું. જે લોકો એવું ફર્માવે છે કે ફાજીને એ જાઈઝ નથી કે કેવળ પોતાના ઈલ્મ પર ફેસલો કરે તેઓ આ હદીષને દલીલમાં લાવે છે.

حدیث ۱۸۴
اَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ રઝી અલ્લાહુ અન્હી રિવાયત છે કે મેં હઝરત ઉમર રઝી સાંભળ્યું. [હદીષ : ૧૮૨૧]"

تَعَالَى عَنْهُ سَمِعَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ يَقُولُ عَلَى الْمُنْبَرِ سَمِعْتُ

મિમ્બર પર ફર્માવતા હતા, મેં નબી રઝીને ફર્માવતાં સાંભળ્યાં, મારી તારીફમાં હદથી આગળ ન વધો, જેમ કે

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لَا تَنْظُرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى

ઈસાઈ ઈસા ઈબ્ને મરયમના બારામાં હદથી આગળ વધી ગયા. હું અલ્લાહનો બંદો જ છું (એટલે ખુદા કે

عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ لَأَوْلَيْكُمْ قَوْلُ عَبْدِ اللَّهِ وَرَسُولُهُ عَلَيْهِ

ખુદાનો પુત્ર નથી) એટલા માટે તમે કહો અલ્લાહના બંદા અને તેના રસૂલ."

(દારમી-રિક્કાક, મુસ્નદે અહમદ બિન હંબલ, ૧/૨૩)

હદીષ : ૧૮૨૧ની સમજૂતી

એટલે કે મારી પ્રશંસામાં એ વાતો ન કહો જે મારામાં નથી, દા.ત. ખુદા કે ખુદાના પુત્ર ન કહો જેવું કે હદીષમાં વર્ણન થયેલ ઉદાહરણથી જાહેર છે. પરંતુ મારી અંદર જે ફજાઈલ તથા કમાલો ખરેખર છે એને બયાન કરો. એનો એ મતલબ હરગિઝ નથી કે હકીકતમાં જે ફજાઈલ તથા કમાલાત અલ્લાહ રઝીએ હુજૂરે અફઠસ રઝીને અતા ફર્માવ્યા તે પણ વર્ણન ન કરો ! એને વર્ણવવું હદથી આગળ વધવું નથી. એને આરિફ જામીએ પોતાના શબ્દોમાં આ પ્રમાણે વર્ણવ્યું : બઅદ અઝ ખુદા બુઝર્ગ તૂઈ ફિસ્સા મુખ્તસર

એને હઝરત શયખ અબ્દુલ હકફ મુહદિષ દહેલવી રઝીએ ફર્માવ્યું :-

مَنْهَاً لِي رَأَى الْخُدَى لَمَّا لَمَسَ لِي فِي الْبَيْتِ

દિગર હર ચે ખ્વાહી અંદર મદહશ ઈમ્લા ફુન

અને અલ્લામા બૂસૈરીએ કહ્યું, وَاحْكُم بَمَا شِئْتُمْ مَدْحًا فِيهِ وَاحْتِكُمْ
"નસારાએ પોતાના નબીના બારામાં જે કાંઈ દાવો કર્યો તેને છોડો ! એના સિવાય એમની તારીફમાં જે ચાહો કહો અને એના પર મજબૂતીથી જામેલા રહો."

بَابُ نُزُولِ عَيْسَى بْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ٤٩

પ્રકરણ : "ઈસા ઈબ્ને મરયમ عليهما السلام ના ઉતરવાનું બયાન" - (૪૯૦)

نَافِعُ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ أَبَاهُ رُبِرَةَ رَضِيَ

حدیث
۱۸۳

"હઝરત અબૂ હુરૈરહુ رضي الله عنه એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૮૨૨]

اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ

તમારો શો હાલ થશે જ્યારે તમારામાં ઈબ્ને મરયમ ઉતરશે અને

أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَإِمَامُكُمْ مِنْكُمْ - ع

તમારો ઈમામ તમારામાંથી હશે." (મુસ્લિમ-ઈમાન)

હદીષ : ૧૮૨૨ની સમજૂતી

અહીં સુન્નતની એના પર એકમતિ છે કે હઝરત ઈસા عليه السلام જીવતા આસ્માન પર ઉઠાવી લેવામાં આવ્યા છે અને કયામત નજીક ફરીથી તશરીફ લાવશે. સાત વરસ કે નવ વરસ રહેશે, શાદી પણ કરશે અને તેમની ઔલાદ પણ થશે અને આપણી શરીઅત પ્રમાણે અમલ કરશે અને એની જ તબ્લીગ કરશે. અને એક રિવાયત પ્રમાણે ચાલીસ વરસ જીવતા રહેશે. હુજૂરે અફઠસ عليه السلام ના હુજરા મુબારકમાં એક કબ્રની જગા ખાલી છે ત્યાં દફન થશે.

امامكم منكم : એનો સહીહ મતલબ એ છે કે ઈમામ આ ઉમ્મતનો કોઈ વ્યક્તિ હશે અને હઝરત ઈસા عليه السلام તેની પાછળ નમાઝ પઢશે. મુસ્લિમ (૧/૮૭ નુજૂલે ઈસા عليه السلام માં) છે કે હઝરત ઈસા عليه السلام ને અર્જ કરવામાં આવશે કે આપ નમાઝ પઢાવો તો ફર્માવશે, નહીં ! તમારામાંનો અમુક અમુકની ઉપર અમીર છે.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بَابُ مَا ذَكَرَ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ٤٩

પ્રકરણ : "બની ઈસ્રાઈલના બારામાં શું વર્ણવવામાં આવ્યું છે ?" - (૪૯૦)

حدیث ۱۸۲۳
فَالْعُقْبَةُ بِنُ عَمْرِو بْنِ لَحْدَيْفَةَ أَلَا تَحَدُّثُنَا مَا سَمِعْتَ مِنْ

"ઉકબા બિન અમર એ હઝરત હુઝૈફાથી કહું, આપે રસૂલુલ્લાહ ﷺ થી [હદીષ : ૧૮૨૩]

رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ

જે કાંઈ સાંભળ્યું છે શું અમને નહીં વર્ણવો ? તેમણે ફર્માવ્યું, મેં હુઝૂરને એવું ફર્માવતાં સાંભળ્યા છે કે દજાલ

مَعَ الدَّجَالِ إِذَا خَرَجَ مَاءٌ وَنَارًا فَمَا الَّذِي يَرَى النَّاسَ إِثْمًا

જ્યારે નીકળશે તો એની સાથે પાણી અને આગ હશે. જેને લોકો જોશે કે એ આગ છે તે ઠંડુ પાણી હશે અને

النَّارُ فَمَا بَارِدٌ وَأَمَا الَّذِي يَرَى النَّاسَ إِثْمًا مَاءً بَارِدًا فَنَارٌ مُحْرَقٌ

જેને લોકો જોશે કે એ ઠંડુ પાણી છે તે સળગાવનારી આગ હશે. તમારામાંથી જે એને પામે તો એમાં જાય જેને

فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ فليَقْضِ فِي الَّذِي يَرَى إِثْمًا نَارًا فَإِنَّهُ عَذَابٌ بَارِدٌ

જોઈ રહ્યો છે કે તે આગ છે, કેમ કે તે મીઠું પાણી છે. તેમજ તેમણે કહું, મેં હુઝૂરને ફર્માવતાં સાંભળ્યા કે એક

إِلَى أَنْ قَالَ) فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ إِنَّ رَجُلًا حَضَرَكَ الْمَوْتُ فَلَمَّا بَيَّئَسَ

શખ્સના મૃત્યુનો સમય નજીક થયો. જ્યારે તે જિંદગીથી નિરાશ થઈ ગયો તો તેણે તેનાં ઘરવાળાંને વસિયત

مِنَ الْحَيَاةِ أَوْصَى أَهْلَهُ إِذَا نَامْتُ فَأَجْمِعُوا لِي حَطْبًا كَثِيرًا وَأَوْقِدُوا

કરી કે હું જ્યારે મૃત્યુ પામું તો મારા માટે ખૂબ જ વધુ પ્રમાણમાં લાકડીઓ ભેગી કરજો અને તેના પર આગ

فِيهِ نَارًا حَتَّى إِذَا كَلَّتْ لِحْيَتِي وَخَاصَّتْ إِلَى عَظْمِي فَأَمْتَحَشْتُ فحَدِّدْهَا

સળગાવજો. જ્યારે આગ મારા ગોશ્તને ખાય જાય અને હું સળગી જાઉં તો એને લઈ લો. અને તેને પીસી નાખો.

فَاتَّخَذُوا هَاتِمًا نَظِيرًا لِيَوْمَ مَا رِاحَ فَأَذْرُوهَ فِي الْيَمِّ فَمَعَلُوا الْجَمْعَةَ

જ્યારે કોઈ દિવસે તેજ હવા હોય તો એને સમુદ્રમાં નાખી દો. તેનાં ઘરવાળાંઓએ એવું જ કર્યું. પછી અલ્લાહ

اللَّهُ تَعَالَى فَقَالَ لَهُ لِمَ فَعَلْتَ ذَلِكَ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ وَعَفْرَاءَ لِلَّهِ

તઆલાએ તેને એકત્ર કર્યો અને તેને પૂછ્યું, તે આવું શા માટે કર્યું ?! તે કહેશે, તારા ડરથી ! તો અલ્લાહ તેને

قَالَ عُقَيْبَةُ ابْنُ عَمْرِوٍ وَأَنَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ ذَلِكَ وَكَانَ نَبَأًا شَاءَ عَه

બખ્શી આપશે. ઉકબા બિન અમ્રએ કહ્યું, મેં તેમને એવું કહેતાં સાંભળ્યા છે, અને તે કફનચોર હતો. "

(૧/૪૮૫, ૨/૧૦૫૬ ફિતન)

હદીષ : ૧૮૨૩ની સમજૂતી

આ (ઉકબા બિન અમ્ર) અબૂ મસ્ઉદ ફઝારી (ઉકબા બિન અમ્ર) અબૂ મસ્ઉદ ફઝારી
બદરી رضی اللہ عنہ છે. તેઓ આખરવાળી હદીષના બારામાં ફર્માવે છે કે એને મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ સાંભળી છે.

حدیث ۱۸۲۳
سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ قَالَ قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سِنِينَ

"અબૂ હાઝિમ કહ્યું, હું અબૂ હુરૈરહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُ ની પાસે પાંચ વરસ બેઠો. મેં તેમને

[હદીષ : ૧૮૨૪]

فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

નબીથી હદીષ વર્ણવતાં સાંભળ્યાં કે હુઝૂરે ફર્માવ્યું, બની ઈસ્રાઈલ પર તેમના નબી હુકમરાની કરતા હતા.

كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ

જ્યારે એક નબી ચાલ્યો જતો તો એની જગ્યાએ બીજા તશરીફ લાવતા, અને મારા બાદ કોઈ નબી નથી. અને

نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُمُونَ قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا

બલીફા થશે અને અધિક પ્રમાણમાં થશે. લોકોએ અર્જ કરી, એ સમયના માટે અમને શો હુકમ આપો છો, યા

يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ فَوَإِ بَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَأَلَّوْا: فَأَمَّا تَأْمُرُنَا

રસૂલુલ્લાહ ?! ﷺ ફર્માવ્યું, સૌથી પહેલાવાળાની બયઅત પર ફાયમ રહો, તેમને તેમનો હક્ક આપો.

فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ عَلَيْهِ

બેશક ! અલ્લાહ તેમને સવાલ કરશે એના બારામાં જે સુલૂક એમણે પોતાની પ્રજા સાથે કર્યો હશે. "

હદીષ : ૧૮૨૪ની સમજૂતી

ખુલફા (ખુલફા) : બલીફાનું બહુવચન છે. એનાથી મુરાદ
જબરદસ્તી બની બેઠેલા છે, એટલા માટે કે એક સમયમાં અમુક બલીફાએ બરહક્ક એક સાથે નથી હોઈ

નુબહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(569)

બની ઈસ્રાઈલ વિશે બયાન

શક્તા. હુઝૂરે અફઠસ صلى الله عليه وسلمએ ફિત્નાના નિવારણ અને અમનની સ્થાપના માટે આ ઈર્શાદ ફર્માવ્યું કે સૌથી પ્રથમ જેની બયઅત કરી લો એને જ નિભાવો, જો તે કોઈ ગલત વર્તન કરશે તો અલ્લાહ ﷻ તેમને પૂછશે.

حدیث ۱۸۲۵
عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنه થી રિવાયત છે કે નબી صلى الله عليه وسلمએ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૮૨૫]

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَتَتَّبِعَنَّ سُنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شَبْرًا إِبْتِزْرًا وَدِرَاعًا بِدِرَاعٍ

તમે લોકો તમારા આગલાઓના તરીકાની જરૂર પયરવી કરશો, વેંત બરાબર કે હાથ બરાબર. ત્યાં સુધી કે જો

حَتَّى لَوْ سَلَكُوا مِحْرًا صَبَّ فَسَلَكْتُمُوهُ لَا قَلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى

તેઓ ગુફાના કાંણામાં ઘુસ્યા હશે તો તમે લોકો પણ એમાં જરૂર ઘુસશો. અમે અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ! صلى الله عليه وسلم

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ عَه

શું યહૂદી તથા ઈસાઈ ? ફર્માવ્યું, બીજું કોણ ?" (૨/૧૦૮૮ અલ્એઅતિસામ, બાબુ ફૌલિનબી صلى الله عليه وسلم)

હદીષ : ૧૮૨૫ની સમજૂતી

حجر صَبَّ ગુફાના કાંણાને ખાસ એટલા માટે વર્ણવ્યું કે તે ખૂબ જ સાંકડુ અને રદી હોય છે, મુરાદ અતિશયોક્તિ છે. એટલે કે તમે લોકો યહૂદીઓ તથા નસારા (ઈસાઈઓ)ની પૂરેપૂરી પયરવી કરશો. અને નાનીથી નાની અને નીચથી નીચ જે હરકત યહૂદીઓ તથા ઈસાઈઓથી થઈ છે તે કરશો.

એના પર એ શંકા કરવામાં આવે છે કે યહૂદીઓ તથા નસારાએ અંબિયાએ કિરામને ફત્લ કર્યા, કિતાબુલ્લાહમાં હેરફેર કરી. આ ઉમ્મતમાં ન નબી થયા ન તેમને ફત્લ કરવામાં કોઈ પડ્યું, અને કિતાબુલ્લાહ બિહમ્દિહી તઆલા આસ્માની નુઝૂલની સાથે મહફૂઝ છે. એનો જવાબ એ છે કે અહીં અનુસરણ કેવળ ગુનાહોમાં મુરાદ છે કુફ્રમાં નહીં. જેવું કે બીજી હદીષમાં ફર્માવ્યું કે એમાં કોઈએ જો પોતાની માની સાથે ઝિના કર્યો તો આ ઉમ્મતમાં પણ એવા નીચ થશે. બીજો જવાબ એ આપવામાં આવ્યો છે કે જો કે આ ઉમ્મતમાં નબીઓ નહીં થાય પણ અંબિયાના વારસો થયા અને જાલિમોએ તેમને શહીદ કર્યા. દા.ત. હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઝુબૈર, હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને ઉમર, હઝરત ઈમામ હુસૈન અને તેમના સાથીઓ, હઝરત સઈદ બિન ઝુબૈર, હઝરત ઈમામે આ'ઝમ અબૂ હનીફા رضوان الله تعالى عليهم أجمعين વગેરે. અને કિતાબુલ્લાહમાં શાબ્દિક હેરફેર તો ન કરી શક્યા પણ અર્થમાં હેરફેરની ખૂબ જ કોશિશ કરી.

حدیث ۱۸۲۶ عَنْ أَبِي الطَّحْمِي عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا

"મસ્રૂક ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરત આઈશા સિદ્દીકા رضی اللہ عنہا થી રિવાયત કરે છે કે [હદીષ : ૧૮૨૬]

كَانَتْ تَكْرَهُ أَنْ يَجْعَلَ يَدَ لَأَنِي خَاصِرَتِهِ وَقَوْلُ إِنْ إِلَيْهِ يُودُ تَفْعَلَهُ.

તે કેડો પર હાથ મૂકવાને નાપસંદ કરતાં હતાં. ફર્માવતાં હતાં કે યહૂદી આવું કરતા હતા."

હદીષ : ૧૮૨૬ની સમજૂતી

આ રિવાયતમાં અહીં એ મુત્લક છે, નમાઝને ખાસ નથી કરી. એનું લાગુ થવું એનો તકાઝો કરે છે કેડો પર હાથ મૂકવા મુત્લકન મકરૂહ છે. અને એનું કારણ એ છે કે એ યહૂદીઓનો તરીકો છે. બીજું કારણ એ છે કે શૈતાન જ્યારે મરદૂદે બારગાહ થયો તો કેડો પર હાથ મૂકીને જમીન પર આવ્યો હતો. તેમજ એ ઘમંડીઓનો તરીકો છે. જો કે અન્ય રિવાયતોમાં "ફીસ્સલાત"ને ખાસ કરેલ છે, જેમ કે અબૂ નુએમ અને ઈસ્માઈલની રિવાયતમાં છે.

حدیث ۱۸۲۷ عَنْ أَبِي كَبْشَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ

"હઝરત અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અમ્મર رضی اللہ عنہما થી રિવાયત છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૮૨૭]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ

કે મારા તરફથી લોકોને પહોંચાડો ભલે એક જ આયત હોય. અને બની ઈસ્રાઈલની રિવાયતો વર્ણવો અને કોઈ

وَلَا خَرَجَ وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا أَفْلَيْتَبَوُّا مَقْعَدَ لُؤْمِنِ النَّارِ عِ

વાંધો નથી. અને જે કોઈ મારા પર જાણીબુઝીને જૂઠાં બાંધે તે પોતાનું ઠેકાણું જહન્નમમાં બનાવી લે." – (તિર્મિઝી)

હદીષ : ૧૮૨૭ની સમજૂતી

હાનો અર્થ અલામત અને નિશાની છે અને શરૂમાં એનો ઈત્લાફ કુર્આન મજીદના અંશ પર પણ થાય છે. સામાન્ય અર્થ મુરાદ લેવો અધિક યોગ્ય છે. વર્ણન શૈલી એનો જ તકાઝો કરે છે. મુરાદ એ છે કે મારા દરેક કથન તથા વર્તન, આદેશની તબ્લીગ કરો ભલે એ ટૂંકમાં કેમ ન હોય.

حدثوا عن إسرائيل : મુરાદ એ છે કે બની ઈસ્રાઈલના અહવાલ અથવા ઉલ્માએ બની ઈસ્રાઈલની રિવાયત કરેલ વાતો જે આપણી શરીઅતના વિરુદ્ધ ન હોય તેને બયાન કરો, એમાં કોઈ વાંધો નથી. એનાથી સાબિત થયું કે ઈસ્રાઈલિયાત (બની ઈસ્રાઈલથી સંબંધિત) બયાન કરવું જુમ નથી. આનાથી શિબ્લી વગેરે ઈલ્મના દાવેદારોની પ્રમાણિકતા જાહેર થઈ ગઈ કે તેમણે ઈમામુલ મગાઝી મુહમ્મદ બિન ઈસ્હાક વગેરેની રિવાયતો પર એ ટીકા કરી કે ઈસ્રાઈલિયાત વર્ણવતા હતા.

ومن كذب આ હદીષને ઈમામ બુખારીએ કિતાબુલ્ ઈલ્મમાં પાંચ સહાબાએ કિરામથી રિવાયત કરી, હઝરત અલી, હઝરત ઝુબૈર, હઝરત અનસ, હઝરત સલમા બિન અકૂઅ તથા હઝરત અબૂ હુરૈરહ્ અને જનાઈઝમાં હઝરત મુગીરા ઈબ્ને શઅબાથી અને અબ્દુલ્લાહ ઈબ્ને અમ્મથી, અને મનાકિબમાં વાષિલા બિન અસ્કૂઅ ઈબ્ને અમ્મથી. એ જ પ્રમાણે બુખારીમાં જ આઠ સહાબાએ કિરામથી વર્ણન થયેલ છે. અલ્લામા ઈબ્ને હજર તથા અલ્લામા અયનીએ ફર્માવ્યું કે એ સો સહાબાએ કિરામથી

મરવી છે. અલ્લામા નવવીએ ફર્માવ્યું કે બસો સહાબાએ કિરામથી મરવી છે, જો કે અમુકમાં એ ખાસ ધમકી વર્ણન થયેલી નથી. સહીહ એ છે કે આ હદીષે મુતવાતિરા છે જેવું કે અમે નુઝહતુલ ફારી, ભાગ-૧, પેજ-૪૦૧ (ગુજરાતી પેજ : ૨૨૬) પર વિગતવાર વર્ણન કર્યું છે.

حدیث ۱۸۲۸ قَالَ أَبُو سَلَمَةَ 'بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ

"અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહ એ કહ્યું કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૮૨૮]

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا

યહૂદી તથા નસારા રંગતા નથી,

يُصْبِعُونَ مَخَالَفُوهُمْ عَه

તમે લોકો એમની વિરુદ્ધ કરો." (૨/૮૭૫ બાબુલ ખિઝાબ, નિસાઈ)

હદીષ : ૧૮૨૮ની સમજૂતી

મુરાદ એ છે કે માથુ અને દાઢીના વાળોને કોઈ ચીજ વડે રંગી લીધા કરો. દા.ત. કુસમ અથવા મેંદી વડે. એટલા માટે કે યહૂદી તથા ઈસાઈ રંગતા નથી. તેમજ મુરાદ એ છે કે કાળો રંગ છોડીને. કાળા રંગની મનાઈની વિવિધ હદીષો છે એટલા માટે એ જાઈઝ નથી. રંગવું એનાથી વિરુદ્ધ નથી કે સફેદવાળોને ઉખેડવાથી મના ફર્માવ્યું. ઉખેડવું અલગ વાત છે અને રંગવું અલગ વાત.

حدیث ۱۸۲۹ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ أَنَّ أَبَاهُ رِيْرَةَ حَدَّثَهُ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી અલ્લાહ એ હદીષ વર્ણન કરી કે તેમણે નબી ﷺ થી સાંભળ્યું,

[હદીષ : ૧૮૨૯]

أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ ثَلَاثَةَ فِي

ફર્માવતા હતા, બની ઈસ્રાઈલમાં એક કોઢી (સફેદ દાગવાળો) એક બોડો (ટાલવાળો) અને એક આંધળો હતા.

بَنِي إِسْرَائِيلَ أَبْرَصٌ وَأَقْرَعٌ وَأَعْمَى بَدَأَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ

અલ્લાહ તઆલાએ તેમને અજમાવવા યાહું તો એમની પાસે એક ફરિશ્તો મોકલ્યો. ફરિશ્તો સફેદ દાગવાળા

فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكَ فَأَتَى الْأَبْرَصَ فَقَالَ أَيُّ شَيْئٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ

પાસે આવ્યો અને પૂછ્યું, તમને સૌથી વધુ શું પસંદ છે? તેણે કહ્યું, સારો રંગ અને સારી ચામડી. લોકો મારાથી

لَوْ كُنْتُ حَسَنٌ وَجِلْدٌ حَسَنٌ قَدْ قَدَّرَنِي النَّاسُ قَالَ فَمَسَحَهُ فَوَدَّعَ

નફરત કરે છે. ફરિશ્તાએ તેના પર હાથ ફેરવ્યો તો સફેદ દાગ દૂર થઈ ગયો અને તેને સારો રંગ અને સારી

فَأُعْطِيَ لُونًا حَسَنًا وَجِلْدًا حَسَنًا فَقَالَ وَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ

ચામડી આપવામાં આવી. પછી ફરિશ્તાએ તેને પૂછ્યું, કયો માલ તને અધિક પસંદ છે ? તેણે કહ્યું, ઊંટ અથવા

فَقَالَ الْإِبِلُ أَوْ قَالَ الْبَقْرُ هُوَ شُكٌّ فِي ذَلِكَ أَنْ الْإِبْرَصَ أَوْ الْأَقْرَعَ

કહ્યું ગાય. હદીષના રાવી ઈસ્હાક બિન અબ્દુલ્લાહે શંકા કરી કે કોઠી અને ટાલવાળામાંથી એકે ઊંટ કહ્યું અને

أَقَالَ أَحَدُهُمَا الْإِبِلُ وَقَالَ الْآخَرُ الْبَقْرُ فَأُعْطِيَ نَاقَةً عَشْرًا فَقَالَ

બીજાએ ગાય. તેને દસ મહિનાની ગાભણ ઊંટણી આપવામાં આવી. ફરિશ્તાએ દુઆ કરી, તારા માટે આમાં

يُبَارِكُ لَكَ فِيهَا قَالَ وَأَيُّ الْأَقْرَعِ فَقَالَ أَيُّ شَيْئِي أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ

બરકત થાય. અને ફરિશ્તા બોડાની પાસે આવ્યો અને પૂછ્યું, તને કઈ ચીજ અધિક પસંદ છે ? તેણે કહ્યું, સારા

شَعْرٌ حَسَنٌ وَيَدُهُ هَبٌّ هَذَا أَعْنِي قَدْ قَدَّرَنِي النَّاسُ قَالَ فَسَمِعَهُ

વાળ અને આ બોડાપણુ દૂર થઈ જાય, લોકો ઘૂણા કરે છે. ફરિશ્તાએ હાથ ફેરવ્યો તો તેનું ટાલીયાપણુ દૂર થઈ

فَدُهُبٌ وَأُعْطِيَ شَعْرًا حَسَنًا قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ

ગયું અને તેને ઉમદા વાળ આપવામાં આવ્યા. ફરિશ્તાએ પૂછ્યું, કયો માલ તને વધારે પસંદ છે ? તેણે કહ્યું,

الْبَقْرُ فَأَعْطَاهُ بَقْرَةً حَامِلًا وَقَالَ يُبَارِكُ لَكَ فِيهَا وَأَيُّ الْأَعْمَى فَقَالَ

ગાય. તો તેને ફરિશ્તાએ ગાભણ ગાય આપી અને કહ્યું, તને આમાં બરકત થાય. અને આંધળાની પાસે આવ્યો.

أَيُّ شَيْئِي أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ يَرُدُّ اللَّهُ إِلَى بَصَرِي فَأَبْصُرُ بِهِ النَّاسُ

અને કહ્યું, કઈ ચીજ તને સૌથી વધુ પસંદ છે ? તેણે કહ્યું, અલ્લાહ મારી આંખ મને પરત કરી આપે કે હું લોકોને

قَالَ فَسَمِعَهُ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بَصْرَهُ قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ

જોઉં ! ફરિશ્તાએ હાથ ફેરવ્યો, અલ્લાહે તેની આંખ પરત કરી આપી. ફરિશ્તાએ કહ્યું, કયો માલ તને સૌથી વધુ

الْعَتَمُ فَأَعْطَاهُ شَاةً وَالِدًا أَفَ تَمَّجُّ هَذَانِ وَوَلَدٌ هَذَا أَفَكَانَ لِهَذَا

પસંદ છે ? તેણે કહ્યું, બકરી. ફરિશ્તાએ તેને ગાભણ બકરી આપી. ત્યારબાદ તે બંનેને બાળકો આપ્યાં. અને એણે

وَأَدَمِنَ الْإِبِلَ وَلِهَذَا أَوَادِمِنَ بَقْرٍ وَلِهَذَا أَوَادِمِنَ عَتَمٍ ثُمَّ رَأَتْهُ

બરચાં આપ્યાં એના માટે એક મેદાન ઊંટોથી ભરાઈ ગયું. અને એના માટે એક મેદાન ગાયોથી ભરાઈ ગયું,

أَتَى الْأَبْرَصَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ فَقَالَ رَجُلٌ مُسْكِينٌ تَقَطَّعَتْ لِي

अने अेना माटे अेक मेदान ढकरीओथी ढरार्ध गयुं. त्यारढाढ इरिशतो कोढीनी पासे तेना स्वरुप तथा देढावामां

الْحَبَالُ فِي سَفَرِي فَلَا بَلَاغَ الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ بَكَتُ أَسْأَلُكَ بِالَّذِي

आव्यो अने कहुं, हुं मिसकीन शप्स हुं, सकरना सढढो ढतम थर्ध गया ँ. आजे केवण अल्लाड पढी तारी

أَعْطَاكَ اللّٰهُنَّ الْحَسَنَ وَالْجِدَّ الْحَسَنَ وَالْمَالَ بَعِيْرًا أَتَبَلَّغُ عَلَيْهٖ

मढढथी ज घर सुधी पढोंथी शकु हुं. हुं तमारथी ते अल्लाडना नाम पर सवाल करुं हुं जेणे तमने सारो रंग

فِي سَفَرِي فَقَالَ لَهُ إِنَّ الْحَقُّوْقَ كَثِيْرَةٌ فَقَالَ لَهُ كَأَنِّي أَعْرِفُكَ

अने सारी यामडी अता करी अने ऒंट अता कर्या के मारी सकरनो ढंदोढस्त करी आपो. तेणे कहुं, उक्को घषा ँ.

أَلَمْ تَكُنْ أَبْرَصَ يَقْدِرُكَ النَّاسُ فَقِيْرًا فَأَعْطَاكَ اللّٰهُ تَعَالَى فَقَالَ

डवे इरिशताअे तेने कहुं, हुं तने ओणढुं हुं, शुं तुं कोढी न डतो ?! के लोको ताराथी नकरत करता डता ! इकीर

لَقَدْ وَرِثْتُكَ كَابِرًا عَنِ كَابِرٍ فَقَالَ إِنْ كُنْتُ كَاذِبًا فَصَبِّرْكَ اللّٰهُ إِلَى

डतो! तने अल्लाडे अता इमरव्युं. तेणे कहुं, हुं तो ढापढाढाओथी आनो वारसढार हुं. इरिशताअे कहुं, जे तूं

مَا كُنْتُ وَأَتَى الْأَقْرَعَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ

जूढो ँ तो अल्लाड तने पढेली डालत पर करी आपे. पढी इरिशतो ढोडा पासे तेनी शकल तथा डालतमां

لِهَذَا أَوْ رَأَى عَلَيْهِ مِثْلَ مَا رَأَى عَلَيْهِ هَذَا فَقَالَ إِنْ كُنْتُ كَاذِبًا فَصَبِّرْكَ اللّٰهُ

आव्यो, अने तेने पष अे ज प्रमाषे कहुं जे कोढीने कहुं डतुं अने तेणे पष अेवो ज जवाढ आप्यो जेवो कोढीअे

إِلَى مَا كُنْتُ وَأَتَى الْأَعْمَى فِي صُورَتِهِ فَقَالَ رَجُلٌ مُسْكِينٌ وَابْنُ السَّبِيلِ

आप्यो डतो. इरिशताअे कहुं, जे तूं जूढो ँ तो अल्लाड तने पढेली डालत पर करी आपे. पढी इरिशतो आंघणा पासे

وَتَقَطَّعَتْ لِي الْحَبَالُ فِي سَفَرِي فَلَا بَلَاغَ الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ بَكَتُ

तेनी जेवो शकल तथा डालतमां गयो अने कहुं, हुं मिसकीन शप्स हुं अने मुसाकर हुं सकरना सामानथी वंचित

أَسْأَلُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَصْرَكَ شَاكًّا أَتَبَلَّغُ بِهَآ فِي سَفَرِي وَقَالَ

हुं. आजे केवण अल्लाड अने पढी तारी मढढथी ज घरे पढोंथी शकु हुं. अेना नाम पर जेणे तारी नजर परत

وَلَا كُنْتُ أَعْمَى فَرَدَّ اللَّهُ بَصْرِيَّ وَفَقِيرًا فَأَغْنَانِي اللَّهُ فَخَذَّ مَا شِئْتُ

કરી, તારાથી એક બકરીનો સવાલ કરું છું કે મારી મંઝિલ સુધી પહોંચી જઉં. તેણે કહ્યું, હું આંધળો હતો અલ્લાહે

قَالَ اللَّهُ لَا أَحْمَدُكَ الْيَوْمَ لِشَيْءٍ أَحَدْتَهُ إِلَهُ فَقَالَ أَمْسِكْ مَا لَكَ

મારી દષ્ટિ પરત કરી, મોહતાજ હતો તો અલ્લાહે માલદાર કરી આપ્યો, જે ચાહે લઈ લે ! બખુદા ! અલ્લાહને

فَأَمَّا ابْتَلَيْتُمْ فَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَسَخِطَ عَلَى صَاحِبَيْكُمْ عِيسَى

ખાતર જે તું લઈશ, લઈશ ! જે છોડી આપીશ એના પર તારી પ્રશંસા કરીશ નહીં કે ઘણો સારો માણસ હતો, બધું

જ ન લીધું ! ફરિશ્તાએ કહ્યું, તારો માલ તારી પાસે રાખ ! ત્રણેવની પરીક્ષા થઈ છે, અલ્લાહ તારાથી રાજી અને

તે બંનેવથી નારાજ થયો છે. (કિતાબુલ ઐમાન વન્નુજૂર, ૯૮૪, મુસ્લિમ આબિરે કિતાબ)

હદીષ : ૧૮૨૯ની સમજૂતી

بدأ الله : હમ્જાની સાથે એટલે કે અલ્લાહે ઈરાદો ફર્માવ્યો. જેમ કે મુસ્લિમમાં છે. اراد الله અને એક રિવાયત بدأ પણ છે અલિફની સાથે, بدأથી જાહેર થવાના અર્થમાં. અહીં મુરાદ એ છે અલ્લાહના હુકમમાં એ વાતનું જાહેર થવું સાબિત થઈ ચૂક્યું હતું અને જાહેર કરવા ચાહું.

قد قدرني એટલે કે લોકો મારાથી ધૃણા (નફરત) કરે છે. કિર્માનીએ એક રિવાયત આ પણ વર્ણવી છે : قدروني الناس એ એવો જ છે જેમ કે બોલે છે. اكلوني البراغيث મતલબ એ થયો કે જ્યારે ફાઈલ ઈસ્મે ઝાહિર છે તો ફેઅલને વાહિદ (એકવચન) લાવવું જરૂરી હોય છે. ભલે ફાઈલ બહુવચન હોય અને અહીં બહુવચન લાવ્યા છે તેમ છતાં કે الناس ઈસ્મે ઝાહિર છે. જવાબનો સાર એ થયો કે અરબની અમુક લુગાત (શબ્દકોશ)માં એ જાઈઝ છે.

هوشك في ذلك : એટલે કે કોઢી કે બોડા બેમાંથી એકે ઊંટ અને બીજાએ ગાય માગી હતી. કોઈ રાવીથી શક થઈ ગયો કે એમાંથી કોણે ઊંટ માગ્યું હતું અને કોણે ગાય. મુસ્લિમમાં છે કે આ શંકા ઈસ્હાક બિન અબ્દુલ્લાહથી થઈ હતી.

ناقة عُشراء : એટલે કે જેણે ઊંટ માગ્યું હતું તેને દસ મહિનાની ગાભણ ઊંટડી આપવામાં આવી. મતલબ એ થયો કે એવી ઊંટણી આપવામાં આવી જે નજીકમાં જ બચ્ચુ આપવાની હતી. એટલા માટે કે ઊંટણીના ગર્ભની મુદત દસ મહિના છે.

شاة والدأ : એના બે અર્થો થઈ શકે છે, એવી બકરી આપી જેનાં બચ્ચાં હતાં અથવા તે એવી સગર્ભા હતી જે બચ્ચાં જન્મ આપવાની નજીક હતી. એ પણ થઈ શકે છે કે મુરાદ એ હોય કે તે અધિક્તર બચ્ચાં જણનારી હતી. شاةની સિક્ત والدأ મુઝક્કર (પુલિંગ) લાવ્યા એટલા માટે કે شاة પુલિંગ તથા સ્ત્રીલિંગ બંનેમાં વપરાય છે.

فانتج هذان : એટલે ઊંટ અને ગાયવાળાંઓને બચ્ચાં થયાં. બાબે ઈફ્આલથી એનો ઈસ્તેમાલ ફૂલીલ (થોડો) છે અને ફરીહ ناقة هذان છે, એટલે કે ઊંટણી બચ્ચાંવાળી થઈ.

واللهذا : લામની તશદીદની સાથે બાબે તફઈલથી. એટલે કે બકરીવાળો બચ્યાંવાળો થયો.

لا احمدك اليوم لشيء : ફાઝી અયાઝે ફર્માવ્યું કે બુખારીની સર્વ રિવાયતો لا احمدك જ છે. એનો ખુલાસો એ છે કે અહીં તરક, મહઝૂફ છે. લખાણ આ પ્રમાણે થયું : لا احمدك على شيء تحتاج الي من مالي એટલે કે મારા માલમાંથી જેનો તું મોહતાજ છે તેને ન લેવા પર હું તારી પ્રશંસા નહીં કરું, એટલે કે લઈ લે તો હું તારો આભારી થઈશ. આમ તો કરીમાની રિવાયતમાં અને મુસ્લિમની મોટાભાગની રિવાયતોમાં لا اجهدك છે એટલે કે મારી પાસે જે તું માગે છે તેને પરત આપવામાં તને કોઈ સખ્તી નહીં કરું એટલે કે તું જેટલું ચાહે લઈ લે. અલ્લામા ઈબ્ને હજરે ફર્માવ્યું કે એની પણ સંભાવના છે કે لا احمدك भीમની તશદીદની સાથે બાબે તફઈલથી હોય, એટલે કે તું મારો માલ જેટલો લઈ લઈશ એના પર હું તારાથી શુક્રિયાનો તલબગાર થઈશ નહીં. والله تعالى اعلم

પ્રકરણ : "શું તમે એવું ગુમાન કરી લીધું કે અસ્હાબે કહફ અને રફીમ અમારી એક અજબની નિશાની હતાં. " -કહફ, આ : ૯ (૪૯૨)

بَابُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ أَصْحَابَ الْكُهْفِ وَالرَّقِيمِ

પ્રકરણની સ્પષ્ટતા : ફહફનો અર્થ ગુફા. રફીમનો અર્થ જંગલનો કિનારો.

અસ્હાબે કહફ : હઝરત ઈસા પછી ઈજ્જલવાળાઓ ગુમરાહ થઈ ગયા. ખુદ મૂર્તિપૂજા કરવા લાગ્યા અને અન્યોને પણ મૂર્તિપૂજા માટે મજબૂર કરવા લાગ્યા. એ દિવસોમાં અફસૂસ એક ઘણુ જ મોટું શહેર હતું. ત્યાંનો બાદશાહ દફ્યાનૂસ નામનો ઘણો જ જાલિમ તથા જાબિર હતો, જે મૂર્તિપૂજા માટે રાજી ન થતો તેને કતલ કરાવી દેતો. એ જ શહેરમાં અસ્હાબે કહફ ઈજ્જતવાળા તથા રઈસ લોકોમાં ઈમાનવાળા તથા ખુદાથી ડરનારા હતા. એ લોકો પોતાનું ઈમાન બચાવવાના માટે શહેરથી ભાગ્યા અને એક પહાડની ગુફામાં જઈને છુપાઈ ગયા. ત્યાં તેમને ઊંઘ આવી ગઈ અને સૌ બેખબર બનીને સૂઈ ગયા. દફ્યાનૂસને જ્યારે આની જાણ થઈ તો તેણે હુકમ આપ્યો કે ગુફાના મુખ પર દીવાલ ચણી દેવામાં આવે જેના કારણે એ લોકો ત્યાં જ મરીને રહી જાય. અને એ જ ગુફા તેમની કબ્ર બની જાય. હુકૂમતના અમલદારોમાં જે લોકોના હસ્તક આ કામ હતું એમાં એક નેક માણસ પણ હતો તેણે તેમનાં નામોને કલઈની તખ્તી પર કોતરાવીને તાંબાની પેટીમાં બંધ કરીને તેને એ દીવાલના પાયામાં દફન કરાવી દીધી. અને એ જ પ્રકારની તખ્તી શાહી ખજાનામાં પણ રાખી દીધી. કેટલાક દિવસો પછી દફ્યાનૂસ મરી ગયો. એ લોકો ત્રણસો વરસ સુધી સૂતેલા રહ્યા. જમાનો બદલાઈ ગયો, હુકૂમત ઉલટ પલટ થતી રહી. ફરી એ દેશનો બાદશાહ એક નેક શખ્સ બૈદરૂસ નામનો થયો જેણે અડસઠ (૬૮) વરસ રાજ કર્યું. તેના સમયમાં દેશમાં ફિફાબંદી થઈ ગઈ. કેટલાક લોકો મૃત્યુ બાદ જીવંત થઈને ઉઠવાના મુન્કિર થઈ ગયા, ફ્યામતનો ઈન્કાર કર્યો. બાદશાહ દુઃખી દિલે ઘરમાં બેસી રહ્યો અને બારગાહે ઈલાહીમાં ગિયાઓ ઝારી (રડી રડીને) કરીને દુઆ કરી, યા રબ ! કોઈ એવી નિશાની જાહેર કર જેનાથી મુન્કિરોને ફ્યામત પર યફીન આવી જાય. એ જ જમાનામાં એક શખ્સે પોતાની બકરીઓ માટે આરામની જગા હાંસલ કરવા માટે એ ગુફાને નક્કી કરી અને દીવાલ પાડી લીધી. પણ દીવાલ પાડી નાખ્યા બાદ દીવાલ પાડનારાઓ ઉપર એવો ડર છવાયો કે તેઓ નાસી છૂટ્યા.

અસ્હાબે કહફ હવે જાગી ઉઠયા, ખૂબ જ ખુશ મિજાઝ ચહેરા સાથે એકબીજાને સલામ કરી, પછી નમાઝો પઢી. નમાઝથી ફારિગ થઈને યમલીખાને કહ્યું, તમે શહેર જાવ અને કાંઈક ખાવા પીવાનું પણ લાવો. અને એ માલૂમ કરતા આવો કે દફ્યાનૂસનો આપણા બારામાં શો ઈરાદો છે. યમલીખા શહેરમાં ગયા. જોયું કે શહેરના મુખ્ય દરવાજા પર ઈસ્લામી નિશાનીઓ છે. શહેરમાં પ્રવેશ્યા તો તદ્દન અજબની લોકો જોવા મળ્યા, તેમને

હઝરત ઈસા عليه السلامની કસમ ખાતા સાંભળ્યા. એના પર તેમને આશ્ચર્ય થયું. ત્યારબાદ તે એક રસોઈવાળાની દુકાન પર ગયા અને ખાવા ખરીદવા માટે દફયાનૂસી સમયના સિક્કા આપ્યા. બજારવાળાઓએ ખયાલ કર્યો કે એ લોકોને પૂરાણો ખજાનો હાથ લાગી ગયો. તે લોકો યમલીખાને પકડીને હાકિમની પાસે લઈ ગયા. હાકિમે તેમને પૂછતાછ કરી કે તમે આ ખજાનો ક્યાંથી મેળવ્યો ? યમલીખાએ કહ્યું, ખજાનો ક્યાંય નથી ! આ રૂપિયા અમારા છે. હાકિમે કહ્યું, આ વાત કોઈ રીતે યકીનને પાત્ર નથી, તમો યુવાન છો અમે વૃદ્ધ છીએ છતાં અમે આ સિક્કા ક્યાંય નથી જોયા. એમાં જે સન લખેલ છે તે ત્રણસો વરસ પૂરાણી છે !

યમલીખાએ કહ્યું કે હવે હું જે પૂછું તે સાચે સાચુ બતાવજો તો કોયડાનો હલ થઈ શકે છે. બતાવો, દફયાનૂસની શું હાલત છે ? હાકિમે કહ્યું, આજે પૃથ્વીના પટ પર એના નામનો કોઈ બાદશાહ નથી. સદીઓ પહેલાં એક બેઈમાન રાજા આ નામનો હતો. યમલીખાએ કહ્યું, આશ્ચર્યની વાત છે ! અમે હજી કાલે જ એના ડરથી જાન બચાવીને નાસી છૂટયા છીએ. અમારા સાથીઓ નજીકના પહાડમાં એક ગુફાની અંદર મોજૂદ છે. ચાલો ! હું તમને એમની સાથે મિલાવી દઉં ! હાકિમ તથા શહેરના અમલદારો અને મોટી સંખ્યામાં લોકો ગુફાના દ્વારે પહોંચ્યા. લોકોના અવાજો સાંભળીને ગુફાની અંદરવાળા સમજ્યા કે યમલીખાને પકડી લેવામાં આવ્યા અને એમને ગિરફતાર કરવાના માટે આ શાહી ફોજ આવી રહી છે. એના પર એ લોકો અલ્લાહની હમ્દ તથા શુક બજાવી લાવ્યા. એટલામાં યમલીખા સૌને લઈને આવ્યા અને પૂરો કિસ્સો સંભળાવ્યો. આ પરથી એ લોકોએ સમજી લીધું કે અમે લોકો અલ્લાહના હુકમથી મુદતો સુધી ઊંઘતા રહ્યા છીએ અને હવે જાગ્યા છીએ જેથી એ લોકોના માટે નિશાની બનીએ જેઓ મૃત્યુ બાદ જીવતા થવા પર યકીન નથી ધરાવતા. હાકિમે એ તાંબાની પેટીને જોયી અને એને ખોલી તો એ તખ્તી નીકળી જેમાં અસ્હાબે કહફ અને તેમના કૂતરાનુ નામ લખ્યું હતું અને એવું પણ લખ્યું હતું કે આ જમાઅતે પોતાનો દીન બચાવવાના માટે દફયાનૂસના ડરથી આ ગુફામાં શરણ લીધેલ છે. દફયાનૂસે આ દીવાલ થકી ગુફાના દ્વારને બંધ કરી આપ્યું. અમે આ હાલ એટલા માટે લખી આપીએ છીએ કે જ્યારે કદીક ગુફા ખુલે તો લોકોને અસલ સ્થિતિની જાણ થઈ જાય. આ તખ્તી પઢીને સૌને આશ્ચર્ય પણ થયું અને બેહદ ખુશી પણ થઈ. સૌ અલ્લાહની હમ્દો ષના કરવા લાગ્યા કે તેણે એવી નિશાની જાહેર કરી આપી જેનાથી મૃત્યુ બાદ જીવતા થઈને ઉઠવા પર યકીન પ્રાપ્ત થાય છે. હાકિમે પોતાના બાદશાહ બૈદરૂસને ખબર કરી તે સર્વ ઉમરાવો કાર્યકરોને લઈને હાજર થયો અને શુકનો સિજદો અદા કર્યો કે અલ્લાહ તઆલાએ તેની દુઆ કબૂલ કરી લીધી. અસ્હાબે કહફે બાદશાહથી મુસાફી કર્યો અને ફર્માવ્યું, અમે તમને અલ્લાહને સોંપીએ છીએ, અલ્લાહ તારી અને તારા દેશની હિફાઝત ફર્માવે, જિન તથા માનવની બુરાઈથી બચાવે. પછી સલામ કરીને તે હઝરાત પોતાની સૂવાની જગાએ જતા રહ્યા અને સૂઈ ગયા. એ જ હાલતમાં અલ્લાહે તેમને વફાત આપી દીધી. બાદશાહે સાજના સંદૂકોમાં તેમનાં શરીરોને રાખીને મહેફૂઝ કરી આપ્યાં. અલ્લાહ ﷻએ રોઅબ વડે તેમની હિફાઝત કરી. જો કોઈ શખ્સ ગુફાના દ્વાર પાસે પહોંચે છે તો ડરી જઈને નાસે છે.

હઝરત મુઆવિયહ رضي الله عنه રોમ પર ચઢાઈના દિવસોમાં એકવાર અસ્હાબે કહફ પાસેથી પસાર થયા. તેમણે ઝિયારત કરવા ચાહી તો હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهماએ તેમને મના કરી આપ્યું અને આ આયત તિલાવત કરી : **لَوْ أَطَاعَتِ عَلَيْهِمْ لَوَيْتٌ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَكُلِّتٌ مِنْهُمْ رُعبًا** : "જો તું એમના પર ઝાંકે તો પીઠ ફેરવીને ભાગે અને ધાકથી ભરાઈ જાય." (સૂરએ કહફ-૧૮) પછી એક જમાઅત હઝરત મુઆવિયહના હુકમથી અંદર ગઈ તો અલ્લાહ ﷻના હુકમથી એવી હવા ચાલી કે જેનાથી તેઓ સૌ સળગીને ખાક થઈ ગયા.

એ લોકો ગુફાનેમાં તુલૂઅ આફતાબના સમયે દાખલ થયા હતા અને જ્યારે સૂઈને ઉઠયા તો સૂર્ય ડૂબવાની નજીક હતો. એનાથી એ લોકો એવું સમજ્યા કે આપણે એ જ દિવસે ગુફામાં આવ્યા, જ્યારે કે એ લોકો ૩૦૦ વરસો સુધી સૂતેલો રહ્યા. એ લોકોને આશ્ચર્ય થતુ હતું કે એક જ દિવસમાં અમારા નખો તથા વાળો કેવી રીતે વધી

ગયા ? એનાથી એ લોકોએ અંદાજો લગાડ્યો કે આપણે લોકો એક લાંબી મુદત સુધી સૂતેલા રહ્યા છીએ. સહીહ ફૌલને આધારે એઓ સાત જણ છે જેમનાં નામોમાં મતભેદ છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهماની રિવાયતના આધારે એમનાં નામો આ પ્રમાણે છે : મકસલ્મીના, યમલીખા, મરતૂનશ, બયનૂનસ, સારીનૂનસ, જૂનુઅસ, કશ્ફીત તનૂસ. આપણા સિલસિલાના અમલિયાતમાં એમનાં નામો આ પ્રમાણે છે : મકસલ્મીના, યમલીખા એ જ અધિક મશહૂર છે. એક ફૌલ એ છે કે એમના કૂતરાનું નામ કિત્મીર છે.

خواص : (ખવાસ) આ નામ લખીને દરવાજા પર લગાડી દેવામાં આવે છે તો મકાન સળગવાથી મહેફૂઝ રહે છે, સરમાયા પર રાખી દેવામાં આવે તો ચોરાઈ જતો નથી, કશ્તી અથવા જહાઝ એની બરકતથી ડૂબતુ નથી, નાસી છૂટેલો શખ્સ એની બરકતથી પરત આવી જાય છે, ક્યાંક આગ લાગી હોય અને આ નામ કપડામાં લખીને નાખી દેવામાં આવે તો તે ઓલવાય જાય છે, બાળકના રૂદન, આંતરીયા તાવ, માથાનો દુઃખાવો, જમીનના તથા પાણી પરના સફરમાં જાનો માલની હિફાઝત, બુદ્ધિની તીવ્રતા, કેદીઓની આઝાદી માટે આ નામો લખીને તાવીઝ તરીકે હાથે બાંધવામાં આવે. (તફસીરે જુમલ)

الكتاب المرقوم - مکتوب من الرقيم : "રફીમ"નો અર્થ લખેલી કિતાબ. એ "રફમ"થી ઈસ્મે મફૂલ છે. આ તફસીર હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهماથી મરવી છે કે અબૂ ઓબૈદાએ કહ્યું, "રફીમ" એ નાળાનું નામ છે જેમાં ગુફા છે. કઅબ અહબારથી મરવી છે કે એ વસ્તીનું નામ છે. હઝરત અનસથી એક રિવાયત એ છે કે કૂતરાનું છે. એક કથન એ છે કે "રફીમ" એ ચઢાનનું નામ છે જેણે એ વાદીને બંધ કરી આપી છે જેમાં આ ગુફા છે. એક ફૌલ એ છે કે રફીમનો અર્થ ગુફા છે. હઝરત ઈબ્ને અબ્બાસ رضي الله عنهماથી એક રિવાયત આ પણ છે કે એ કલઈની તે તખ્તીનું નામ છે જેના પર એમનાં નામો લખેલાં હતાં જે દીવાલના પાયામાં રાખી દેવામાં આવી હતી.

لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِنَا هَذَا એટલે કે અમે તેમના દિલમાં સખ્ર નાખી. **رَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ** જો અમે એના દિલ પર સખ્ર ન નાખતા. (સૂ. કસસ, આ. ૧૦)

હઝરત મૂસા عليه السلامનાં વાલિદાના બારામાં ફર્માવવામાં આવ્યું કે તે હઝરત મૂસાની જુદાઈમાં એટલાં બેચૈન હતાં કે જો અમે તેમના દિલ પર સખ્ર ન નાખત તો હઝરત મૂસાનો હાલ જાહેર કરી આપત.

વસીદનો **أَوْصِيْدُ الْغَنَاءِ وَجَمْعُهُ وَصَائِدٌ وَوَيْقَالُ الْوَصِيْدُ الْبَابُ** હદથી આગળ વધ્યો. અર્થ સહન (વરંડો) છે, એનું બહુવચન "વસાઈદ" અને "વસુદુન" છે. એક ફૌલ એ છે કે "વસીદ"નો અર્થ દરવાજો છે. મુજદિદે આ'ઝમ આ'લા હઝરત رضي الله عنهએ "વસીદ"નો તર્જુમો ચોખટ કર્યો છે. જેવું કે ફતહુલ બારીમાં છે : **بَعَثْنَاهُمْ أَحْيَيْنَاهُمْ** અમે તેમને જીવતા કર્યા. **أَكْثَرُ رَيْعًا** અધિક તૃપ્ત કરનાર. **وَإِذَا نَهَمْنَا عَلَى آدَانِهِمْ فَنَامُوا** તો અમે તેમના કાન પર થપકયું કે તે સૂઈ ગયા. **رَجَمًا بِالْغَيْبِ لَمْ لَسْتَيْنِ** અસ્તમ પસ્તમ, કાંઈ જાહેર ન કર્યું. **وَقَالَ مُجَاهِدٌ تَقْرُضُهُمْ - أَتْرُكُهُمْ** તો અમેને છોડી મૂકે છે.

حدیث ۱۸۳۰ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَيْرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબુ હુરૈરહ રાઝી અલ્લાહુ અન્હી થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું

[હદીષ : ૧૮૩૦]

عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا كَلَبْتُ يُطِيفُ

કે એક તરફથી જાન ગુમાવી રહેલ કૂતરો એક કૂવાના થાળાની આસપાસ ઘૂમી રહ્યો હતો.

بِرُكْبَةٍ كَأَدِيقْتَلُهُ الْعَطَشُ إِذْ رَأَتْهُ بَغِيًّا مِنْ بَغَايَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

બની ઈસ્રાઈલની વ્યભિચારી સ્ત્રીઓમાંથી એક સ્ત્રીએ જોયું અને તેણીએ

فَنَزَعَتْ نَوْقَهَا فَسَقَّتْهُ فَغَفَرَ لَهَا بِهِ

પોતાનો દુ પટ્ટો કાઢ્યો અને તેને પાણી પીવડાવી આપ્યું તો અલ્લાહે તેને બખ્શી આપી. (મુસ્લિમ-હયવાન)

હદીષ : ૧૮૩૦ની સમજૂતી

કિતાબુત્તહારતમાં આ પ્રકારનો એક કિસ્સો પુરુષના બારામાં પણ રિવાયત થયેલો છે. જાહેર છે કે આ બંને બે પ્રસંગો છે.

حدیث ۱۸۳۱ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ

"હુમૈદ બિન અબ્દુરહમાનથી રિવાયત છે કે તેમણે હઝરત મુઆવિયહ બિન

[હદીષ : ૧૮૩૧]

عَامٍ حَجَّ عَلَى الْمُنْبَرِ فَتَنَّاوَلُ قِصَّةً مِّنْ شَعْرٍ وَكَانَتْ فِي يَدِ حُرَيْبِ

અબૂ સુફ્યાનને મિમ્બર પર આવું કહેતાં સાંભળ્યા, જે વરસે તેમણે હજજ કર્યો હતો અને વાળોનો એક ગુચ્છો

فَقَالَ يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ أَيُّنَ عُلَمَاءِ كُمْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

લીધેલ હતા જે એમના મુહાફિઝના હાથમાં હતો, હે મદીનાવાસીઓ ! તમારા ઉલમા ક્યાં છે ?

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذَا وَيَقُولُ إِنَّمَا هَلَكْتُ بِنُورِ إِسْرَائِيلَ

મેં નબી ﷺ સાંભળ્યું છે, હુજૂર એનાથી મના ફર્માવતા અને ફર્માવતા હતા કે બની ઈસ્રાઈલ એ

حِينَ اتَّخَذَ هَذَا نِسَاءَهُمْ عِ

વખતે હલાક થયા જ્યારે તેમની સ્ત્રીઓએ આ બનાવી લીધું."

(૨/૮૭૮ લિબાસ, મુસ્લિમ-લિબાસ, અબૂ દાઉદ-તરજિલ, તિમિઝી-ઈસ્તીઝાન, નિસાઈ-ઝીનત)

હદીષ : ૧૮૩૧ની સમજૂતી

મુરાદ એ છે કે વાળોમાં બીજા વાળો મિલાવીને વાળોને વધારવામાં

આવે. જેમ કે એની સ્પષ્ટતા અંતિમ પ્રકરણમાં હઝરત સઈદ બિન મુસૈયિબની હદીષમાં આવી રહી છે.

عام حج : એનાથી મુરાદ એમનો છેલ્લો હજ છે. જેમ કે સઈદ બિન મુસૈયિબની હદીષમાં છે :
أَخِرَ قَدِمَةَ قَدِمَتِهَا અંતિમ વાર જ્યારે મદીના આવ્યા હતા એ હિ.સ. ૫૧માં થયો હતો.

این علماء کُم : એનાથી મુરાદ એમની એ હતી કે ઉલમા કેમ અબ્રબિલ મઅરુફથી ગાફેલ થઈ ગયા ?!
અને અવામને રજા આપી દીધી કે જે ચાહે કરે !

حدیث ۱۸۳۲
عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ عَنِ

"હઝરત અબૂ હુરૈરહ રઝી رضی اللہ عنہ" થી રિવાયત છે કે નબી ﷺ એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૮૩૨]

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّهُ قَدْ كَانَ فِيمَا مَضَى قَبْلَكُمْ

તમારાથી પહેલાં ગુજરેલી ઉમ્મતોમાં તે લોકો રહેતા હતા જેમને ઈલ્હામ થતો હતો.

مِنَ الْأُمَمِ مُحَمَّدٌ تَوَنُّ وَأَنَّهُ إِنْ كَانَ فِي أُمَّتِي هَذَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُ

જો મારી આ ઉમ્મતમાં કોઈ એવો છે તો તે

عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ - ع

ઉમર બિન ખત્તાબ છે." (મનાકિબ, બાબુ મનાકિબે ઉમર, પૃષ્ઠ : ૫૨૧, નિસાઈ-મનાકિબ)

હદીષ : ૧૮૩૨ની સમજૂતી

محدث : (મુહદ્દથ)નો અર્થ તે શખ્સ જેને સહી ઈલ્હામ થાય. આ અવલિયાએ કિરામના મર્તબાઓમાંથી ઘણો જ મોટો મર્તબો છે. બીજો અર્થ એનો એ છે કે જેની જીભ પર હમેશાં સહીહ વાત જારી (વહેતી) થાય. એક કથન એ છે કે જેની સાથે ફરિશ્તા વાત કરે. મનાકિબમાં આ પ્રમાણે છે :
يَكْلَمُونَ مِنْ غَيْرَانِ يَكُونُ أَنْبِيَاءُ જે વાત કરતા હતા જો કે તેઓ નબી ન હતા. તેનો એક અર્થ એ છે કે ફરિશ્તા તેમનાથી વાત કરતા હતા. આ આધાર પર يَكْلَمُونَ જીમીરનો મરજએ મલાઈકા છે જે ભલે શાબ્દિક રીતે વર્ણન થયેલી નથી પરંતુ દિમાગમાં મહેકૂલ છે. અને બીજો મતલબ એ થઈ શકે છે કે તે ગયબની વાતો બતાવતા હતા. અને હદીષમાં ان કલમએ શકના માટે નથી. એટલા માટે કે જો એવા અસ્લાબ આગલી ઉમ્મતોમાં થતા હતા તો આ ઉમ્મતમાં પણ જરૂર છે, કેમ કે આ ઉમ્મત સર્વ ઉમ્મતોથી અફઝલ છે. હવે આ હદીષનો સાર એ નીકળ્યો કે હઝરત ઉમર બિન ખત્તાબ જરૂર જરૂરથી એ સ્થાન પર બિરાજેલ છે. તેનું દષ્ટાંત એ છે કે જેમ કે કોઈ મજૂરને કહે છે, જો તું આ કામ કરી આપીશ તો તને આ મજૂરી મળશે.

حدیث
۱۸۳۳

عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ النَّاجِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી રઝી અલ્લાહુ એની રિવાયત કરે છે કે

[હદીષ : ૧૮૩૩]

تَعَالَى عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ فِي بَنِي

બની ઈસ્રાઈલમાં એક શખ્સ હતો જે નવ્વાણુ ખૂનો કરી ચૂક્યો હતો. પછી નીકળ્યો, પૂછતો પૂછતો એક રાહિબની

إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةَ وَتِسْعِينَ إِنْسَانًا ثُمَّ خَرَجَ يُسْأَلُ فَأَتَى

પાસે આવ્યો અને તેને પૂછ્યું કે તેના માટે તૌબા છે ? રાહિબે કહ્યું, નહીં ! તો એ રાહિબને પણ કતલ કરી નાખ્યો.

رَاهِبًا فَيَسْأَلُهَا فَقَالَ نَهْ هَلْ تَوْبَةٌ قَالَ لَا فَقَتَلَهُ فَيَجْعَلُ يُسْأَلُ فَقَالَ

અને એના પછી પૂછતો ફર્યો તો કોઈ શખ્સે કહ્યું, ફલાણી વસ્તીમાં જાવ (તે વસ્તીની તરફ ચાલ્યો અને રસ્તામાં

لَهُ رَجُلٌ آيَتْ قُرْبِيَةَ كَذَا وَكَذَا فَأَذْرَكَهُ الْمَوْتُ فَنَاءَ بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا

જ) એની મૌત આવી ગઈ તો તેણે પોતાની છાતીને વસ્તીની તરફ કરી. હવે એના બારામાં રહમત તથા અઝાબના

فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَالْمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى

ફરિશ્તાઓએ મતભેદ કર્યો. અલ્લાહ તઆલાએ એની તરફ વહી મોકલી કે નજીક થઈ જા અને એની તરફ વહી

هَذَا أَنْ تَقْرَبِي وَأَوْحَى إِلَى هَذَا أَنْ تَبَاْعِدِي وَقَالَ قَيْسُوا مَا بَيْنَهُمَا

મોકલી કે દૂર થઈ જા અને ફર્માવ્યું કે બંનેવની વચ્ચે માપો. તો એ તે વસ્તીની તરફ એક વેંત નજીક મળ્યો, તો

فَوَجَدَ إِلَى هَذَا أَقْرَبَ بِشَيْرٍ فَعَفِرَ لَهُ

એને બખ્શી દેવામાં આવ્યો." (મુસ્લિમ-તૌબા, ઈબ્ને માજહ-દિયાત)

હદીષ : ૧૮૩૨ની સમજૂતી

મુસ્લિમ (૨/૩૫૯ તૌબા)માં છે, એવું પૂછતો ફર્યો કે જમીનમાં સૌથી મોટો આલિમ કોણ છે ? લોકોએ તે રાહિબનો પતો બતાવ્યો. એનાથી જાણવા મળ્યું કે આ બનાવ હઝરત ઈસા પછીનો છે. એટલા માટે કે રહબાનિયત (સન્યાસીપણ) એમના પછી નીકળેલ છે. રાહિબનો અર્થ ડરવાવાળો, ઈબાદતગુઝાર છે ઉર્ફમાં સન્યાસીને કહે છે.

આયતુ કુરબીયા : મુસ્લિમમાં છે કે એ વસ્તીમાં કેટલાક લોકો છે જેઓ અલ્લાહની ઈબાદત કરે છે તું પણ તેમની સાથે જઈને ઈબાદત કર અને તારી જમીનની તરફ પાછો ન ફરતો, એટલા માટે કે તે બુરી જમીન છે. તે ચાલ્યો અને અડધા રસ્તે પહોંચ્યો એટલામાં તેને મૌત આવી ગઈ.

ફાખ્તમત : મુસ્લિમની રિવાયતમાં છે કે રહમતના ફરિશ્તાઓએ કહ્યું, આ તો તૌબા કરતો કરતો આવ્યો છે. પોતાના દિલથી અલ્લાહની તરફ રુજૂઅ કરતો કરતો આવ્યો છે, અને અઝાબના ફરિશ્તાઓએ કહ્યું કે એણે

નુઝહવુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(581)

બની ઈસ્રાઈલ વિશે બયાન

કોઈ પણ નેક કામ નથી કર્યું.

فاوحي الله : મુસ્લિમમાં છે કે તેમની પાસે એક ફરિશ્તો માણસના રૂપમાં આવ્યો. ફરિશ્તાઓના બંને વગૃપે તેને પોતાનો હકમ (બે પક્ષો વચ્ચે ફેસલો કરનાર) માની લીધો. તે ફરિશ્તાએ એવું કહ્યું કે બંને જમીનનાં અંતરો માપો, જેનાથી વધુ નજીક હોય તે એનો જ હક્કદાર છે.

الى هذه : પ્રથમ هذهથી મુરાદ વસ્તી છે જ્યાં તે જવાનો ઈરાદો ધરાવતો હતો. એટલે તે વસ્તીને કહેવામાં આવ્યું કે તું થોડીક નજીક થઈ જા, અને બીજા هذهથી મુરાદ તે વસ્તી છે જ્યાંથી તે ચાલ્યો હતો, તો એને કહેવામાં આવ્યું થોડીક દૂર થઈ જા.

તિબ્રાનીએ મોઅજમે કબીરમાં હઝરત અબ્દુલ્લાહ બિન અમ્ર رضی اللہ عنہથી રિવાયત કરી કે તે જે વસ્તીની તરફ જઈ રહ્યો હતો તેનું નામ નુસ્રત હતું અને જ્યાંથી ચાલ્યો હતો તેનું નામ કુફ હતું. ઈમામ અબુલ લૈષ સમરકંદીએ તંબીહુલ ગાફિલીનમાં પણ એ વસ્તીઓના એ જ નામો વર્ણવ્યાં છે. આ હદીષ પર એ શંકા છે કે હુકૂલ ઈબાદ (બંદાઓના હક્કો) કેવળ તૌબાથી માફ નથી થતા, જ્યાં સુધી જેનો હક્ક હોય તે માફ ન કરી આપે, અથવા હક્ક અદા ન કરી દેવામાં આવે. જવાબ એ છે કે અલ્લાહ તઆલા પોતાના ફઝલથી હક્કવાળાને રાજી કરીને મુજરિમને મુક્ત કરી આપશે. એની વિવિધ સ્થિતિઓ છે જે હદીષોમાં વર્ણન થયેલી છે. હક્કવાળાના ગુનાહ મુજરિમ પર નાખીને અને મુજરિમના નેક અમલો હક્કવાળાને આપીને અથવા પોતાની ખાસ રહમત વડે હક્કવાળાને ઈનામો ઈકરામ આપીને.

حدیث ۱۸۳۲
عَنْ هَامِ بْنِ مَنِيَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ

’હઝરત અબૂ હુરૈરહ રَضِيَ اللهُ عَنْهُથી રિવાયત થયેલ છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, [હદીષ : ૧૮૩૪]

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اشْتَرَى رَجُلٌ مِنْ رَجُلٍ عَقَارًا لَهُ فَوَجَدَ الرَّجُلُ

એક શખ્સે એક શખ્સથી જમીન ખરીદી. તો જેણે જમીન ખરીદી હતી તેણે તેમાં એક ખાડો જોયો જેમાં સોનું

الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ فِي عَقَارِهِ فِيهَا ذَهَبٌ فَقَالَ لَهُ

હતું. ખરીદનારે વેપારીને કહ્યું, તારું સોનું લે ! મેં તારી પાસેથી કેવળ જમીન ખરીદી છે, સોનું નથી ખરીદ્યું.

الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ خَذُذْ هَبَكَ مِنِّي إِنَّمَا اشْتَرَيْتُ مِنْكَ

જેની પહેલાં જમીન હતી તેણે કહ્યું મેં તને જમીન અને જમીનમાં જે કાંઈ છે સઘળું વેચ્યું છે.

الْأَرْضَ وَلَمْ أَبْتَعْ الذَّهَبَ وَقَالَ الَّذِي لَهُ الْأَرْضُ إِنَّمَا بَعْتُكَ

બંનેવ એક શખ્સની પાસે મામલો લઈ ગયા તો તેણે કહ્યું, તમારા બંનેની ઔલાદ છે ?

الْأَرْضَ وَمَا فِيهَا فَمَا كَمَا إِلَى رَجُلٍ فَقَالَ الَّذِي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ

એકે કહ્યું, મારો એક પુત્ર છે. બીજાએ કહ્યું, મારી એક પુત્રી છે.

أَلَكُمَا وَلَدٌ قَالَ أَحَدُهُمَا بَلَىٰ غَلَامٌ وَقَالَ الْآخَرُ بِنْتٌ جَارِيَةٌ قَالَ

પુત્રનો પુત્રી સાથે નિકાહ કરી આપો અને આ સોનું

أَتَلِكُمَا الْغُلَامَ الْجَارِيَةَ وَأَنْفِقُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمَا مِنْهُ وَتَصَدَّقَا بِهِ

એમાં ખર્ચી કાઢો અને સદકો કરી આપો."

હદીષ : ૧૮૩૪ની સમજૂતી

ઈસ્હાક ઈબને બશીરની હદીષમાં એ સ્પષ્ટતા છે કે જેની પાસે મામલો લઈ ગયા હતા તે હુકૂમત તરફથી નિયુક્ત હાકિમ હતો.

وَأَلَكُمَا وَلَدٌ : વલદ એક વચન છે, બે પુરૂષોનો એક પુત્ર કેવી રીતે થશે ? ખુલાસો એ છે કે મુરાદ જાતિ પુત્ર છે અને એ પણ થઈ શકે છે એ વલદ બહુવચન હોય.

اتكحوا : اتكحوا અને એવી રીતે اتفقوا સંબોધન જેમને થાય છે તે બે છે તેમના માટે બહુવચનનો સેગો લાવવામાં આવ્યો એ માયૂલ એતબારથી છે. એટલા માટે કે નિકાહ બે ગવાહો વિના નથી થઈ શકતો. એ જ રીતે માલ ખર્ચ કરવામાં બે વકીલ કરવામાં આવે છે, એનો લેહાઝ રાખીને બહુવચન ફર્માવ્યું.

જો કોઈએ કોઈ જમીન ખરીદી અને એમાં દફન થયેલો ખજાનો મળ્યો તો એનો હુકમ એ છે કે જો તે જાહિલિયતના દફન ખજાનામાંથી હોય તો રકાઝના હુકમમાં છે અને જો તે મુસલમાનના દફન ખજાનામાંથી હોય તો તે લુકૂત છે. અને જો એ જાણી ન શકાય તો તેને બયતુલ માલમાં જમા કરવામાં આવશે. અને બયતુલ માલ ન હોય તો ફકીરો તથા મિસ્કીનો પર સદકો કરવામાં આવશે અથવા મુસલમાનોના આમ ફાયદાના કામોમાં ખર્ચવામાં આવશે. રકાઝનો હુકમ એ છે કે એમાંથી ખમ્સ (પાંચમો ભાગ) ઈસ્લામી સલ્તનતનો હિસ્સો છે અને બાકીનો તેને પામનારાનો, અને જો ઈસ્લામી સલ્તનત ન હોય તો ખમ્સ ફકીરો પર ખર્ચવામાં આવે અથવા આમ લોકોના ફાયદામાં ખર્ચી કાઢવામાં આવે.

حدیث ۱۸۳۵
عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَهُ

"હઝરત સઅદ બિન વક્કાસ રઝી અલ્લાહુ એ હઝરત ઓસામા બિન ઝયદ રઝી અલ્લાહુ ને પૂછ્યું, [હદીષ : ૧૮૩૫]

يَسْأَلُ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

તમે તાહિન (પ્લેગ)ના બારામાં રસૂલુલ્લાહ ઈબ્રાહીમ ઈબ્રાહીમ શું સાંભળ્યું છે ? હઝરત ઓસામાએ કહ્યું કે

وَسَلَّمَ فِي الطَّاعُونَ فَقَالَ أَسَامَةُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى

રસૂલુલ્લાહ ઈબ્રાહીમ ઈબ્રાહીમ એ ફર્માવ્યું, તાહિન એક અઝાબ છે જે બની ઈસ્રાઈલના એક ગિરોહ પર મોકલવામાં આવ્યો

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّاعُونَ رَجَسٌ أُرْسِلَ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ

હતો. અથવા એવું ફર્માવ્યું, એ લોકો પર મોકલવામાં આવ્યો હતો જે તમારાથી પહેલા હતા. જ્યારે તમે સાંભળો કે

أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ يَأْرِضْ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا

કોઈ જમીનમાં એ છે તો ત્યાં ન જાવ, અને જ્યારે તમે કોઈ

وَقَع يَأْرِضْ وَأَنْتُمْ فِيهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ قَالَ أَبُو النَّضْرِ لَا يُخْرِجُكُمْ

જમીનમાં હોય અને ત્યાં ફેલાય જાય તો એનાથી ભાગીને

الْأَفْرَارُ مِنْهُ

ક્યાંક બીજે ન જાવ." (૨/૮૫૩ તિબ્બ, ૨/૧૦૩૨, અલ્હીયલ, મુસ્લિમ-તિબ્બ, તિર્મિઝી-જનાઈઝ, નિસાઈ-તિબ્બ)

હદીષ : ૧૮૩૫ની સમજૂતી

طاعون (તઅન)થી નીકળેલ છે, જેનો અર્થ ભાલો મારવો છે. પરંતુ આમ બોલીમાં એનો અર્થ આમ મૃત્યુ થવાં છે, તેને વબા પણ કહે છે. અને આ ખાસ બીમારીનું નામ છે જેમાં બગલ, જાંગ તથા ગળામાં ગાંઠો નીકળી આવે છે જેમાં સખત દર્દ થાય છે, જેની આસપાસ કાળુ લીલુ થઈ જાય છે. સખત તાવ આવે છે, સખત ગભરામણ થાય છે અને ઉલ્ટી થવા લાગે છે.

અન્ય રિવાયતોમાં رَجُءُ છે જેનો અર્થ અઝાબ છે. "રિજસ"નો અર્થ નાપાકી છે પરંતુ ફારાબી જૌહરીએ કહ્યું, રિજસનો અર્થ અઝાબ પણ છે જેમ કે આ આયતે કરીમામાં છે : كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ "અલ્લાહ એ જ પ્રમાણે અઝાબ નાખે છે ઈમાન ન લાવાનારાઓ પર."

તબીબો એનો સબબ હવાની ખરાબી બતાવે છે અને આધુનિક રીસર્ચ પ્રમાણે તાઉન (પ્લેગ)નાં અમુક જંતુઓ હોય છે. મુસ્નદે ઈમામ અહમદ (૪/૩૮૫)માં અબૂ મૂસા અશરીથી મરવી છે કે રસૂલુલ્લાહ ﷺ એ ફર્માવ્યું, فَنَاءُ أُمَّتِي بِالطَّعْنِ وَالطَّاعُونِ "મારી ઉમ્મતની ફના તઅન તથા તાઉનથી છે. લોકોએ અર્જ કરી, યા રસૂલુલ્લાહ ! تَأْنِنُ عَلَيْنَا تَأْنِنُ عَلَيْنَا تَأْنِنُ عَلَيْنَا ! તઅનને જાણીએ છીએ, પણ તાઉન શું છે ? ફર્માવ્યું, وَخَذَ أَعْدَاكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَفِي كُلِّ شَهَادَةٍ તમારા દુશ્મન જિન્નોનો ભાલો છે અને સૌમાં શહાદત છે.

જે જમીનમાં તાઉન (પ્લેગ) હોય ત્યાં જવાની મનાઈ એ કારણે છે કે એમાં અફીદો ખરાબ થવાનો ડર છે, કે જો ખુદા ન ખ્વાસ્તા થઈ ગયો તો માણસ એવું વિચારી શકે છે કે ચેપના કારણે થયો, અને જ્યાં માણસ મૌજૂદ હોય ત્યાં તાઉન (પ્લેગ) ફેલાય જાય તો ત્યાંથી ભાગવાની મનાઈ એ કારણે છે કે તેમાં સંગઠિલી અને બેમુરવ્વતી છે.

એના પર સર્વ શરહકર્તાઓએ એ વાંધો લીધો કે હદીષના હેતુની વિરુદ્ધ છે. વર્ણન શૈલી એવું બતાવે છે કે હેતુ એ છે કે ત્યાંથી ન ભાગે અને એનો મતલબ એ થાય કે ત્યાંથી ન નીકળો પરંતુ ભાગતા ભાગતા. એનાથી ઈજાઝત સાબિત થાય છે. બીજી શંકા એ છે કે જ્યાં તાઉન હોય ત્યાંથી બીજી જરૂરતોના માટે બહાર જવું જાઈઝ છે. દા.ત. જેહાદ, વેપાર, અથવા કોઈની મુલાકાત વગેરેના માટે. એનો અર્થ એ થયો કે ભાગી છૂટવા સિવાય અન્ય કોઈ જરૂરત માટે જવું જાઈઝ નથી. એટલા માટે ઘણા શરહકર્તાઓએ ફર્માવ્યું કે અહીં ઈલ્લા (يَا) ગલત છે પણ સાવધાનીવાળાઓએ ફર્માવ્યું કે જ્યારે રિવાયત સહીહ છે તો તેનો ખુલાસો જરૂરી છે. અમુક હઝરાતે કહ્યું કે, "ઈલ્લા" વધારાનું છે, અને અમુક લોકોએ કહ્યું કે ફરાર હાલ છે لا تَخْرُجُوا (ઈલ્લા) શબ્દ

ઈજાબના માટે છે, ઈસ્તખનાના માટે નથી. લખાણની તફદીર આ પ્રમાણે છે :
 لا تخرجوا اذا لم يكن خروجكم إلا فراراً منه "એટલે ત્યાંથી ન નીકળો જ્યારે તમારું નીકળવું ફક્ત ભાગી
 છૂટવા માટે હોય. અમુક હઝરાતે એવો ખુલાસો કર્યો કે અબૂ-નઝરે لا تخرجوا ની તફસીર કરી છે, એનાથી
 મુરાદ "હસ્સ" (સીમા) છે એટલે કે જે નીકળવાની મનાઈ છે તે ફરાર (ભાગી છૂટવું) છે ન અન્ય કોઈ કારણ.
 એટલે કે આ معلى منه ની તફસીર છે. નેહીની નથી. સારાંશ કે ત્યાંથી ન નીકળો ભાગી છૂટવાની નિયતથી.
 વલ્લાહુ તઆલા અઅલમ.

حدیث ۱۸۳۶
 عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

"નબી ﷺ નાં રફીકાએ હયાત ઉમ્મુલ મો'મિનીન હઝરાત આઈશા رضی اللہ عنہا એ કહ્યું, [હદીથ : ૧૮૩૬]

وَسَلَّمَ قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الطَّاعُونَ

મેં રસૂલુલ્લાહ ﷺ ને તાઊન (પ્લેગ)ના બારામાં સવાલ કર્યો, તો મને ખબર આપી કે આ એક અઝાબ છે,

فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ عَذَابٌ يُبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَأَنَّ

પોતાના બંદાઓમાંથી જેના પર અલ્લાહ યાહે છે મોકલે છે, અને અલ્લાહ સુબ્હાનહુએ એને મુસલમાનોના

اللَّهُ سُبْحَانَهُ جَعَلَهُ رَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَفْعَلُ الطَّاعُونَ

માટે રહમત બનાવ્યો. જે શહેરમાં તાઊન (પ્લેગ) હોય ત્યાં જે કોઈ પણ સબ્રની સાથે સવાબની ઉમ્મીદ પર

فَيَمُوتُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ

રોકાય અને યફીન કરે કે તેને એ પહોંચશે જે અલ્લાહે તેના મુકદ્દરમાં લખી આપ્યું છે,

لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ شَهِيدٍ ع

તો તેને શહીદના બરાબર સવાબ મળશે." (૧/૮૫૩ અત્તિબ, ૧/૮૭૯, અલ્ફદર)

حدیث ۱۸۳۷
 حَدَّثَنِي شَقِيقٌ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ

"હઝરાત અબ્દુલ્લાહ ઈબને મસ્ઊદ رضی اللہ عنہ એ કહ્યું, જાણે હું નબી ﷺ ને જોઈ રહ્યો છું કે અંબિયામાંથી એક નબીનો

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْكِي نَبِيًّا مِّنَ الْأَنْبِيَاءِ ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوْا وَهُوَ

હાલ વર્ણવી રહ્યા છે કે તેમની ક્રોમે તેમને મારીને લોહી લોહાણ કરી દીધા. તે પોતાના ચહેરાથી લોહી લૂછતા

يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

હતા અને કહેતા જતા હતા, હે અલ્લાહ ! મારી ક્રોમને માફ કરી આપ ! એટલા માટે કે તે મને નથી જાણતી."

(૨/૧૦૨૪, ઈસ્તિબાબતુલ મુર્તદીન, મુસ્લિમ-મગાઝી, ઈબને માજહ-ફિતન)

હદીષ : ૧૮૩૭ની સમજૂતી

ઈમામ નવવીએ ફર્માવ્યું કે હુઝૂરે અકફરસ عليه السلامએ આગલા અંબિયામાંથી કોઈનો હાલ વર્ણવ્યો છે. ઈમામ બુખારીએ આ હદીષને ઝિક્રે બની ઈસ્રાઈલમાં લખેલ છે. આ એ વાતની દલીલ છે કે એમની દૃષ્ટિએ પણ આ બનાવ બની ઈસ્રાઈલના નબીઓમાંથી કોઈકનો છે. એની પણ સંભાવના છે કે ખૂદ હુઝૂર عليه السلامએ પોતાનો જ હાલ વર્ણવ્યો હોય.

حدیث ۱۸۳۸
عَنْ عَقِبَةَ بْنِ عَبْدِ الْعَاقِرِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી رضي الله عنه નબી عليه وسلم થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું, તમારાથી [હદીષ : ૧૮૩૮]

عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَجُلًا كَانَ قَبْلَكُمْ

પહેલાં એક શખ્સ હતો જેને અલ્લાહે ઘણો જ માલ અતા કર્યો હતો. જ્યારે તેના મૃત્યુનો સમય આવી પહોંચ્યો

رُعِسَهُ اللَّهُ مَا لَاقَ فَقَالَ لِبَنِيهِ لَمَّا حَضَرَ أَيُّ أَبِ كُنْتُمْ قَالُوا

તો તેણે પોતાના પુત્રોને કહ્યું, હું તમારો કેવો બાપ હતો ? પુત્રોએ કહ્યું, બેહતરીન બાપ હતા ! તેણે કહ્યું કે મેં કદી

خَيْرَ أَيِّ قَالِ إِنِّي لَمَّا عَمَلٌ خَيْرًا أَفْطَرْتُ إِذْ أَمِيتُ فَأَحْرَقْتُونِي ثُمَّ

કોઈ સારું કામ નથી કર્યું. જ્યારે હું મરી જઉં તો મને સળગાવી દેજો, પછી પીસી નાખજો પછી તેજ હવામાં રાખ

اسْتَحَقُّونِي ثُمَّ دُرُّونِي فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ فَفَعَلُوا فَجَمَعَهُ اللَّهُ عَجْرًا وَجَبَلًا

ઉડાડી દેજો. તેના પુત્રોએ એ બધું કર્યું. અલ્લાહ ﷻએ તે શખ્સને એકત્ર કર્યો અને પૂછ્યું કે કઈ ચીજે તને આવું

فَقَالَ مَا حَكَمْتُكَ قَالَ فَمَا فَتَكْتُكَ فَتَلْقَا لَأَسْرَحَهُ بِهِ

કરવા પ્રોત્સાહિત કર્યો હતો ? તેણે કહ્યું, તારા ડરે ! તો તેને રહમતે પોતાની આગોશમાં લઈ લીધો."

(૨/૮૫૮, અરિફાફ, ૨/૧૧૧૮ તૌહીદ, મુસ્લિમ-તૌબા)

حدیث ۱۸۳۹
عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى

"હઝરત અબૂ હુરૈરેહ رضي الله عنه થી રિવાયત કરે છે કે ફર્માવ્યું કે એક શખ્સ [હદીષ : ૧૮૩૯]

عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ رَجُلٌ يُسْرِفُ عَلَى

પોતાની જાન પર જુલ્મ કરતો હતો. જ્યારે તેના મૃત્યુનો સમય આવ્યો તો તેણે પોતાના પુત્રોને કહ્યું, જ્યારે હું

نَفْسِهِ فَلَمَّا حَضَرَتِ الْمَوْتُ قَالَ لِبَنِيهِ إِذَا أَنَا مَيِّتٌ فَأَحْرَقُونِي ثُمَّ

મૃત્યુ પામુ તો મને સળગાવી દેજો, પછી મને પીસી નાખજો, પછી હવામાં વેરવિખેર કરી દેજો. બખુદા !

اَلصُّوْنِي ثُمَّ ذُرِّي فِي الرَّحْمِ قَوَائِدُ لَكِنَّ قَدَّرَ اللهُ عَلَيَّ بِنِي

અલ્લાહ મારા પર કુદરત પામી જશે તો મારા પર એવો અઝાબ કરશે કે કોઈના પર નહીં કર્યો હોય. જ્યારે તે

عَدَايًا مَاعَدَا بَهُ أَحَدًا أَفَلَامَاتٍ فَعِلَ بِهِ ذَلِكَ فَأَمَرَ اللهُ تَعَالَى

મૃત્યુ પામ્યો તો તેની સાથે એવું જ કરવામાં આવ્યું. પછી અલ્લાહે જમીનને હુકમ આપ્યો કે તેના

الرُّسُضِ فَقَالَ أَجْمَعِي مَا فِيكَ مِنْهُ فَفَعَلْتَ فَإِذَا هُوَ قَائِمٌ قَالَ

અંશોમાંથી જે પણ તારી અંદર હોય સૌને જમા કર ! અચાનક તે ઉભો થઈ ગયો ! અલ્લાહ ﷻ એ

مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ قَالَ فَخَافْتُكَ يَا رَبِّ فَعَفَرْتَهُ وَقَالَ

તેને ફર્માવ્યું કે તને કઈ ચીજે એના માટે પ્રોત્સાહિત કર્યો ? તેણે અર્જ કરી, "તારા ડરે ! હે રબ !"

غَيْرُ مَا خَشَيْتُكَ عَه

અલ્લાહે તેને બખ્શી આપ્યો. (૨/૧૧૭ તૌહીદ)

હદીષ : ૧૮૩૯ની સમજૂતી

આ હદીષ બુખારીમાં ત્રણ સહાબાએ કિરામથી મરવી છે. હઝરત હુઝૈફા, હઝરત અબૂ સઈદ ખુદરી, હઝરત અબૂ હુરૈરહ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا أَجْمَعِينَ એ સૌમાં અમુક થોડો સરખો ફેરફાર, વધારો ઘટાડો છે. સૌને મિલાવ્યા બાદ લખાણ આ પ્રમાણે થશે કે આગલી ઉમ્મતોમાં એક શપ્સ હતો જેને અલ્લાહે પુષ્કળ માલ અને ઔલાદ અતા કરી. તેણે કદી કોઈ નેક કામ કર્યું ન હતું અને ગુનાહોમાં પડ્યા કરતો હતો. મૃત્યુની નજીક તેને ખુદાનો ડર પેદા થયો કે મારા અમલો એવા છે કે અલ્લાહ ﷻ મારા પર એવો સખત અઝાબ કરશે કે કોઈને નહીં કરે. જેથી તેણે પોતાના પુત્રોને એવી વસિયત કરી કે મૃત્યુ બાદ મને સળગાવી દેજો પછી પીસી નાખજો અને જ્યારે તેજ હવા ચાલતી હોય ત્યારે મારી રાખ સમુદ્રમાં ઉડાડી મૂકજો. તેના પુત્રોએ એવું જ કર્યું.... છેવટ સુધી.

عَنْ رَابِعِي بْنِ جَرَّاسٍ حَدَّثَنَا أَبُو مَسْعُودٍ عَقِبَهُ قَالَ قَالَ

حدیث
۱۸۳۹

"હઝરત અબૂ મસ્ઊદ ઉકબાએ કહ્યું કે નબી صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ એ ફર્માવ્યું,

[હદીષ : ૧૮૪૦]

النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا لَمْ تَسْمَعِي فَاَصْنَعِي مَا شِئْتِ عَه

અથવા કલામે નબુવ્વતથી લોકોએ એ પામ્યું છે કે

كَلَامِ النَّبِيِّ إِذَا لَمْ تَسْمَعِي فَاَصْنَعِي مَا شِئْتِ عَه

જ્યારે તને હયા ન હોય તો જેવું ઈચ્છે કર !" (૨/૮૦૪ અદબ, અબૂ દાઉદ-અદબ, ઈબ્ને માજહ-જુહદ)

હદીષ : ૧૮૪૦ની સમજૂતી

એના પછીની રિવાયતમાં આ પ્રમાણે છે : **من كلام النبوة الأولى** એટલે પાછલા અંબિયાએ કિરામના ઈર્શાદોમાંથી આ છે. એટલે આ ઈર્શાદ પર પહેલાંથી જ સહમતિ ચાલ્યી આવે છે અને એ બુદ્ધિના મુતાબિક પણ છે. "હયા" માણસના ઉચ્ચ કમાલોમાંથી જ છે જેના લીધે માણસ નિરર્થક તથા બેકાર અને હરામ ચીજોથી બચે છે. અને જ્યારે હયા (શરમ) નથી હોતી તો તે એકદમ ન કરવાનાં કામોમાં સપડાયેલો રહે છે.

حدیث ۱۸۴
أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ

"હઝરત ઈબ્ને ઉમર **رضي الله عنهما** એ હદીષ વર્ણવી કે નબી **صلى الله عليه وسلم** એ ફર્માવ્યું કે

[હદીષ : ૧૮૪૧]

وَسَلَّمَ قَالَ **يَيْمًا رَجُلٌ يَجْرُازًا رَاكِبًا مِنَ الْخِيَلِ خَسِفَ بِهِ وَهُوَ**

એક શખ્સ ઘમંડના કારણે પોતાના તેહબંદ (લુંગી)ને ઘસેડતો હતો. તેને જમીનમાં ઘસાવી દેવામાં આવ્યો.

يَتَجَلَّجَلُ فِي الْأَرْضِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ عَه

તે ક્યામત સુધી તડપતો રહી જમીનમાં ઘસતો રહેશે." (બુખારી ૨/૮૬૧ લિબાસ)

હદીષ : ૧૮૪૧ની સમજૂતી

આ ઉમ્મતમાં આ પ્રકારનો કોઈ બનાવ બન્યો નથી, એટલા માટે નિશ્ચિત છે કે આ બનાવ પહેલી ઉમ્મતોમાં થયો. એની પણ સંભાવના છે કે આ બનાવ બની ઈસ્રાઈલનો હોય. એ રીતે આ હદીષને પ્રકરણ સાથે મળતાપણુ છે. એક કૌલ એ છે કે એનાથી મુરાદ ફાઝન છે.

ઘૂંટીની નીચે સુધી તેહબંદ કે પાયજામો લટકાવવાની ત્રણ સ્થિતિઓ છે : પ્રથમ : ઘમંડના કારણે, જેમ કે જાહિલિયતના જમાનામાં રિવાજ હતો, એ હરામ છે. બીજી : ઘમંડની નિચ્ચત વિના શોખના રૂપે, જેમ કે આજકાલ ઘણા બધા લોકો મુફરિરો તથા શાઈરોમાં રિવાજ છે. આ પણ મના છે. ત્રીજી એ કે તેહબંદ તથા પાયજામો જાતે પોતે સરકી જાય છે. એમાં કોઈ વાંધો નથી. જેમ કે હઝરત અબૂબક્ર સિદીક **رضي الله عنه** ના બારામાં મરવી છે કે હુમૂરે અફદસ **صلى الله عليه وسلم** એ ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, જે પોતાનાં કપડાંને ઘમંડના કારણે જમીન પર ઘસેડશે, અલ્લાહ તઆલા ક્યામતના દિવસે તેની તરફ નજર કરશે નહીં. તો હઝરત અબૂબક્ર સિદીક **رضي الله عنه** એ અર્ઝ કરી, યા રસૂલલ્લાહ ! મારા તેહબંદનો એક ખૂણો લટકી જાય છે પણ એ કે હું તેનો ખયાલ રાખું. હુમૂરે ઈર્શાદ ફર્માવ્યો, તમે એ લોકોમાંથી નથી જે તકબૂરના લીધે કરે છે.

حدیث ۱۸۴۲ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ قَدِمْتُ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سَفْيَانَ

"સઈદ બિન મુસૈયબે કહ્યું કે મુઆવિયહ ઈબને સુફ્યાન જ્યારે અંતિમ

[હદીષ : ૧૮૪૨]

الْمَدِينَةَ أَخْرَقْدَمَةً قَدِمَهَا فَخَطَبَنَا فَأَخْرَجَ كَبَّةً مِّنْ شَعِيرٍ وَقَالَ

વખતે મદીના આવ્યા તો અમને ખુન્બો આપ્યો અને વાળનો એક ગુચ્છો કાઢ્યો અને કહ્યું,

مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ أَحَدًا يَفْعَلُ هَذَا غَيْرَ الْيَهُودِ وَأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

હું નથી જાણતો કે આને યહૂદી સિવાય કોઈ અન્ય કરતો હોય. નબી ﷺ એ એનું

وَسَلَّمَ سَمَاءَ الزُّورِ يَعْنِي الْوِصَالَ فِي الشَّعْرِ - ص

નામ "ઝૂર" રાખેલ છે એટલે કે વાળમાં વાળ મિલાવવા." (૨/૮૭૯ લિબાસ, બાબુલાવસ્લે ફિશશઅર)

હદીષ : ૧૮૪૨ની સમજૂતી

વર્ણન થઈ ચૂક્યું કે હઝરત મુઆવિયહ رضی اللہ عنہ હિ.સ. ૫૧માં અંતિમ હજજ કર્યો અને મદીના તયબહ આવ્યા તે વખતે આ ખુન્બો આપ્યો હતો. "ઝૂર"નો અર્થ ધોકો (ફરેબ) છે. વાળો સાથે બીજા વાળ લગાડવા અને વાળોને અધિક દેખાડવા જરૂર ધોકો છે. આ આદત યહૂદી સ્ત્રીઓની હતી. તેમનાથી શીખીને મુસલમાન સ્ત્રીઓમાં ફેલાઈ ગઈ હતી. મદીનાના ઉલમા એના પર ખામોશ હતા એટલા માટે હઝરત મુઆવિયહએ એના પર તકરીર કરી.

(નુઝહુલ્ ફારી શરહે સહીહ બુખારી, ભાગ : ૬નો અનુવાદ સંપૂર્ણ, ૧૨-૨મઝાન હિ.સ. ૧૪૩૫, વાર : જુમ્હા, સમય : ૧૩.૦૦ કલાકે)

**આલિમ બનાવનાર
કિતાબ મંગાવો !**

બહારે શરીઅત (ભાગ : ૧)

૧ થી ૫ હિસ્સા

બહારે શરીઅત (ભાગ : ૨)

૬ થી ૧૦ હિસ્સા

જેમાં અફીદા, વુઝૂ, ગુસ્લ, તયમ્મુમ, નમાઝ, રોઝા, હજજ, ઝકાત, તલાકુ વિશે, ફસમ, મન્નત, ઝિના, શરાબ, તોહમત, ખૂન, ચોરી, જેહાદ, મુર્તદ.... વગેરે વિશે કુર્આન, હદીષની રૂએ મસાઈલનો ખજાનો (વાંચો-વંચાવો)

બંને ભાગના રૂા. ૪૦૦/- (ટપાલ ખર્ચ રૂા. ૫૦/-)

સંપર્ક કરો : સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી (દયાદરા શાખા)
મુ.પો. દયાદરા, તા. જિ. ભરૂચ, પિન : ૩૯૨૦૨૦, મો. ૯૪૨૭૪ ૪૧૧

આ'લા હઝરત ઈમમ અહમદ રઝા رحمۃ اللہ علیہનો કરેલ કુર્આન શરીફનો શ્રેષ્ઠ તર્જુમો તથા હઝરત સૈયદ નઈમુદ્દીન મુરાદાબાદી رحمۃ اللہ علیہની લખેલ ઉમદા તફસીર એટલે....

:: પ્રકાશક તથા પ્રાપ્તિ સ્થાન ::

સુન્ની દા'વતે ઈસ્લામી (દયાદરા શાખા)

C/o. ફયૂઝાને રઝા મંઝિલ, મુ.પો. દયાદરા,

તા. જિ. ભરૂચ, ગુજરાત,

ફોન : ૦૨૬૪૨-૨૮૦૦૧૧, મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧

કન્બુલ ઈમાન ૫

(ગુજરાતી

ખસાઈનુલ ઈસ્લામ

તર્જુમા સાથે)

અનુવાદક : મૌલાના હસન આદમ કોલવનવી رحمۃ اللہ علیہ

હદિયો : રૂા. ૪૦૦/- (ટપાલ ખર્ચ રૂા. ૫૦ અલગ)

નુઝહુલ્ ફારી શરહે બુખારી (ભાગ-૬)

(589)

બની ઈસ્રાઈલ વિશે બયાન

अहले भयते नभुव्वतपे लाजो सलाम

आम : शेभुल धस्लाम वल मुस्लिमीन मुजहिदे दीनो मिल्लत धिमाम गलमह रगा मुबदिषे गरेव्वी

मुस्तझा जाने रहमतपे लाजो सलाम
 शम्मे अजमे हिदायतपे लाजो सलाम
 उन्डे मौलाडी उन पर करोणो हुइए
 उन्डे अस्हापो धतरतपे लाजो सलाम
 पारहाये सहइ गुन्थहाये हुइस
 अहले भयते नभुव्वतपे लाजो सलाम
 आये तहरीरसे जिसमे पोटे जमे
 उस रियाजे नजाहतपे लाजो सलाम
 जूने जैरुरोसुलसे है जिनका जमीर
 उन्डी जेलौष तीनतपे लाजो सलाम
 उस जतूले जिगर पाराये मुस्तझा
 हजलह् आराये धइइतपे लाजो सलाम
 जिस्का आंयल न देजा महो महरने
 उस रिदाये नजाहतपे लाजो सलाम
 सैयदा आहिरा तैयबा ताहिरा
 जाने अहमद डी राहतपे लाजो सलाम
 हसने मुजतबा सैयदुल अस्मिया
 राकिजे दोशे धअतपे लाजो सलाम
 शहदज्वारे लुआये अजाने नयी
 याशनीगीर धस्मतपे लाजो सलाम
 उस शहीदे जला शाह गुलगूं कया
 जेकस दस्ते गुर्जतपे लाजो सलाम
 हुरे धजे नजइ महरे जुजे शरइ
 रंग इये शहादतपे लाजो सलाम
 काश ! मेहशरमे जय उनडी आमद हो और
 जेजे सय उनडी शौकतपे लाजो सलाम
 मुअसे जिदमत के हुइसी कहे हां “रगा”
 मुस्तझा जाने रहमतपे लाजो सलाम

અંજુમને રઝાએ મુસ્તફા-દયાદરાની કિતાબોની યાદી

C/o. ફરુઝાને રઝા મંજિલ, મુ.પો. દયાદરા, તા. જિ. ભરૂચ પિન : ૩૯૨૦૨૦

ફોન : (૦૨૬૪૨) ૨૮૦૦૧૧, મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧ Email : anjuman2006@hotmail.com

કિતાબનું નામ	કિંમત રૂ.	કિતાબનું નામ	કિંમત રૂ.
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૫, શાને રિસાલત <small>عليه السلام</small> વિશે)	૫૦	વ્યભિચારની બુરાઈઓ અને ઈસ્લામી પદ્દાની ખૂબીઓ	૪૦
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૬, સહાબીઓની કુર્બાનીઓ)	૫૦	વેપારનું મહત્વ	૧૦
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૧૦, વાજિંતો હરામ હોવા વિશે)	૫૦	ઈસ્લામની સર્યાઈને ઓળખો	૦૫
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૧૧, તાઝીયાદારી હરામ...)	૫૦	બેંકના વ્યાજ વિશે માહિતી	૦૫
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૧૨, તા'ઝીમી સિજદો હરામ)	૫૦	મિસ્બાહુલ ઉમરા	૩૦
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૧૩, ઈલ્મે ગયબ વિશે)	૫૦	સૂફીઈઝમની હકીકત અને તેના પર વાંધા અને જવાબો	૧૦
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૧૪, હાઝિર નાઝિર વિશે)	૬૦	અલ્લાહ પાકની નેઅમત આંખ	૦૫
તોહફાએ નજાત (ભાગ-૧૫, ફઝાઈલે નમાઝ)	૫૦	૭૩માં એક કોણ ?	૦૫
જા અલ્ હક્ક (ભાગ : ૧ થી ૩)	૫૦	મસ્જિદોને તમારાં ઘર બનાવી લો !	૦૫
ઈસ્લામ અને આધુનિક શોધો	૨૫	વાલિદૈને મુસ્તફા <small>عليه السلام</small>	૦૫
શાને હબીબુરહમાન (અલ્લાહના હબીબની શાન)	૫૦	સલ્તનતે મુસ્તફા <small>عليه السلام</small>	૨૦
સ્વપ્નની તાબીર	૮૦	રહમતે ખુદા બ વસીલએ ઔલિયા	૨૦
માહે રમઝાન કેસે ગુઝારે ?	૫૦	અનીસુલ અરવાહ	૦૫
મૌત તથા ફઘના હાલાત (શરહુસ્સુદૂર)	૧૦૦	દલીલુલ આરિફીન	૦૫
બુઝુગોના અફીદા	૧૨૫	સ્ત્રીની ઈજ્જતનો જામિન : ઈસ્લામી પદ્દો	૦૫
શરહે બુખારી શરીફ (ભાગ : ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬)	૧૨૦૦	મુહર્રમમાં શું જાઈજ શું નાજાઈજ ?	૧૦
બહારે શરીઅત (ભાગ : ૧ થી ૧૦ એક સેટના)	૪૦૦	યાંદની સાબિતીના સાત તરીકા	૦૫
૧૮૮ દુઆઓ	૨૫	વહાબી પાછળ નમાઝ ક્યાંય થશે નહીં	૦૫
ફિક્કહી પહેલિયાં (અટપટા દીની સવાલો)	૫૦	હઝરત ઉમર ફારૂકે આ'ઝમ <small>رضي الله عنه</small>	૧૦
નમાઝનું મહત્વ અને જરૂરી મસાઈલ	૨૦	હઝરત ઉખ્માન ગની <small>رضي الله عنه</small>	૧૦
ઈમામ અહમદ રઝા વિના વિવિધ ગૃપના.....દષ્ટિએ	૨૫	સુન્નીઓના "કુર્આની" તથા દેવબંદીઓના "ઈસ્માઈલી"	
સુન્ની-દેવબંદી મતભેદની ન્યાયી તપાસ	૨૦	અફીદાઓનો તફાવત	૦૫
શીશ મહેલ (મૌદૂદીની રદમાં)	૨૦	રહનુમાએ હક્ક	૧૦૦
ઝલૂઝલા (અર્શદુલ ફાદરી)	૫૦	મુકાશફતુલ કુલૂબ	૨૬૦
તબ્લીગી જમાઅત સત્યના પ્રકાશમાં (અર્શદુલ ફાદરી)	૧૦૦		
ઈસ્લામ અને વિશ્વશાંતિ	૧૦૦		
ફાદયાનીને ઓળખો	૦૫		
મામૂલાતે હરમૈન			
હજજ કેવી રીતે કરશો ?	} ૧૦૦		
હજજ શા માટે કરશો ?			
આદાબે મદીના			
મશીની ઝબીહા		૧૦	
સુન્નિયતને ઉધઈની જેમ કોતરી રહેલ પરિબળો...	૨૫		
અન્વારુલ હદીષ	૧૦૦		
અહલે સુન્નતના હક્કનો ચમકાર	૧૦		
સજદએ સહવના મસાઈલ	૩૦		
તાહિરુલ ફાદરી હકીકતના આઈનામાં	૨૫		
નિકાહ તથા તલાક વિશે	૩૦		
સ્ત્રી અધિકારનો રક્ષક : ઈસ્લામ	૫૦		
		★ અન્ય સંસ્થાની કિતાબો ★	
		બરકાતે શરીઅત-ઉર્દૂ, હિન્દી (ભાગ-૧, ૨, ૩) મુકમ્મલ	૨૦૦
		ઈસ્લામિયાત-ઉર્દૂ, ગુજરાતી (ભાગ-૧, ૨)	૧૦૦
		બરકાતે સુન્નત રસૂલુલ્લાહ <small>عليه السلام</small> (ઉર્દૂ અને હિન્દી)	૨૦૦
		કાનૂને શરીઅત(ભાગ-૧, ભાગ-૨)	૨૦૦
		તોહફાએ નિકાહ	૪૦
		ખુન્બાતે નૂરી (ભાગ-૧)	૨૦
		કન્ઝુલ ઈમાન (કુર્આન શરીફનો ગુજરાતી તર્જુમો)	૪૦૦
		અલફી કુર્આન -કન્ઝુલ ઈમાન(ઉર્દૂ)	૧૨૦૦
		નિકાહ રજીસ્ટર (ફોર કલરમાં ૩ કોપીમાં)	૨૫૦
		નૂરાની તા'લીમાત (દુઆ, સૂરતો પોકેટ સાઈઝ)	૧૫
		અત્યબુલ બયાન (તકવિયતુલ ઈમાનની રદમાં)	૧૨૫
		ગૌષિયદ્ તકવીમ (ફોર કલર લેમિનેટેડ કેલેન્ડર ટાઈપ)	૨૫૦
		ગૌષિયદ્ તકવીમ (નમાઝનું ટાઈમ ટેબલ)	૬૦

નોંધ : રૂ. ૪૦૦/- મેબર ફી ભરી વર્ષભર અંજુમને રઝાએ મુસ્તફા-દયાદરા થકી પ્રકાશિત થતી કિતાબો મફત મેળવો !

નોંધ : કિંમતના રૂ. ૧૦૦ પર ૧૫ રૂ. ટપાલ ખર્ચ મોકલવો

અંજુમને રજાએ મુસ્તફા-દયાદરા

GRWB/059/Bharuch/02 C/o. ફૂજાને રજા મંજિલ, મુ.પો. દયાદરા-૩૯૨૦૨૦ તા. જિ. ભરૂચ.
ફોન : ૦૨૬૪૨-૨૮૦૦૧૧, મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧
Email ID : anjuman2006@hotmail.com

વરસોથી સુન્ની સાહિત્ય ક્ષેત્રે મઝહબે હક્ક અહલે સુન્નત વ જમાઅતની અજોડ ખિદમત આપતી આપની આ પ્યારી સંસ્થાએ નાની મોટી કુલ ૨૧૭ કિતાબો ગુજરાતી વાંચકોને વિશ્વભરમાં મોટા ભાગે મફત પહોંચાડી છે અને સમયની માંગને અનુરૂપ સચોટ સાહિત્ય કુર્આન, હદીષ, અકવાલથી ભરપૂર દલીલ સભર સાહિત્ય અફીદાની મજબૂતી તથા અમલી ઈસ્લાહ માટે પ્રકાશિત કરવાનું કામ અવિરત ચાલુ છે. અસંખ્ય સુન્નીઓ તેનાથી લાભ મેળવે છે.

★ અહલે સુન્નત વ જમાઅતનું ઠોસ સાહિત્ય ફેલાવવા, મસ્લકે આ'લા હઝરતની રોશનીને ચમકાવવા આપ કિતાબોના પ્રકાશનમાં આપના તથા મર્દૂમોના સવાબ અર્થે સવાબે જરીઆ કમાવા માટે લિલ્લાહ રકમ આપીને અપાવીને સહાય રૂપ થઈ શકો છો.

★ કોઈ આખી કિતાબ છપાવવાની જિમ્મેદારી લઈને સહાયરૂપ થઈ શકો છો

★ આપની ઝકાત, સદકા, ફિત્રા, ખેરાત, બુમુગોની ન્યાઝ, કુર્બાનીની ખાલોની રકમો, M.O., ચેક, D.D. થકી કિતાબો છપાવવા માટે મોકલીને સહાયરૂપ થઈ શકો છો.

★ ચારસો (રૂ. ૪૦૦/-) "વાર્ષિક મેમ્બર" ફી તરીકે ભરીને, ભરાવીને મેમ્બરો બની બનાવીને સહાયરૂપ થઈ શકો છો.

★ કિતાબો મંગાવીને મિત્રો, સગામાં, લાયબ્રેરીઓમાં, મસ્જિદોમાં, દારુલ ઉલૂમોમાં વહેંચી તબ્લીગે દીનના કાર્યને વેગવંત બનાવી સહાયરૂપ થઈ શકો છો.

★ ખાસ તો કિતાબો વાંચીને-વંચાવીને તેના પર અમલ કરી કરાવીને સહકાર આપી શકો છો.

બરકાતે ખ્વાજા (માસિક) દયાદરા

C/o. ફૂજાને રજા મંજિલ, મુ. દયાદરા-૩૯૨૦૨૦ તા. જિ. ભરૂચ, ગુજરાત (ઈન્ડિયા) મો. ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧

અલ્હમ્દુલિલ્લાહ ! અહલે સુન્નત વ જમાઅત યા'ને 'મસ્લકે આ'લા હઝરત'નું આ અજોડ માસિક આઠમા વર્ષમાં પ્રવેશ પામવા તૈયારી કરી રહું છે. પાંચ વરસની કારકિર્દીમાં આ માસિકે અજોડ લોકચાહના મેળવી છે.

બરકાતે ખ્વાજા માસિક અટલે.....:-

- ★ અહલે સુન્નત વ જમાઅતનું અનોખું માસિક !
- ★ મસ્લકે આ'લા હઝરતનું પ્રચારક માસિક !
- ★ ડંકાની ચોટ પર એલાને હક્ક કરતું માસિક !
- ★ ઈસ્લામ તથા સુન્નિયત વિરુદ્ધ ઉઠતા વિરોધ વંટોળનો જડબાતોડ જવાબ આપતું માસિક !
- ★ સુન્નીઓના આ પ્યારા માસિકના ગ્રાહક બનો તથા બનાવો !

● લવાજમ ●

છુટક નકલ	રૂ. ૨૦/-
વાર્ષિક લવાજમ	રૂ. ૧૮૦/-
વિદેશ માટે	રૂ. ૧૫૦૦/-
પેટ્રન ફી (૧૧ વર્ષ માટે) ઈન્ડિયા	રૂ. ૨૦૦૦/-
આજીવન (૨૫ વર્ષ માટે) ઈન્ડિયા	રૂ. ૪૫૦૦/-
વિદેશ માટે પેટ્રન	રૂ. ૧૨૦૦૦/-
વિદેશ માટે આજીવન	રૂ. ૨૦,૦૦૦/-

બરકાતે ખ્વાજા (માસિક) C/o. ફૂજાને રજા મંજિલ, મુ.પો. દયાદરા-૩૯૨૦૨૦ તા. જિ. : ભરૂચ, ફોન. : (૦૨૬૪૨) ૨૮૦૦૧૧, મો. : ૯૪૨૭૪ ૬૪૪૧૧
Email : anjuman2006@hotmail.com

www.barkatekhwaja.net

જાન્યુઆરી-૨૦૦૪થી અત્યાર સુધીના 'બરકાતે ખ્વાજા' (માસિક)ના અંકોમાં વિવિધ ઈલ્મી વાનગીઓની લિજ્જત માણો ! અને તમારા દીન ઈમાનને મજબૂતી બખ્શો ! નેક અમલોવાળા બનો !

